

توضیحات
پستو شرح
مشکوٰۃ شریف

تالیف

حضرت مولانا فضل محمد یوسف زئی دامت برکاتہم
استاذ حدیث جامعہ علوم اسلامیہ بنوری ٹاؤن کراچی

پستو ترجمہ

مولانا محمد مصدق بیہق البھاری "مفاتیح"

میتاق مدرسہ مدرسہ تعلیم القرآن والحديث

پشاور

محلہ جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبہ اصلاحیہ

توضیحات

مشکوٰۃ شریف

(جلد خلورم)

حضرت مولانا فضل محمد یوسف زئی صاحب
الشیخ علامہ استاذ حدیث جامعہ علوم اسلامیہ بنوری ٹاؤن کراچی

پښتو ترجمہ:

مولوي فيض الهادي حقاني

د توضیحات پښتو شرح مشکوٰۃ خصوصیات:

- په اول جلد کې د اصول حدیث یوه مفیده مقدمه
- په متن باندې اعراب
- په تیبیل کې تحت السطور بامفهومه ترجمه
- هر حدیث ته مناسب عنوان ورکول
- د مشکوٰۃ المصابیح د آحادیثو تخریج د صحاح ستہ وغیره کتابونو نه کول
- د مشکوٰۃ المصابیح د مشکلو لغاتو حل کول
- په شرحه کې هر یو ځای ته مناسب عنوان ورکول
- دائمه اربعو د مذاهبو بیان
- د مذاهبو دلائل بیانول
- د احنافو د مذهب د ترجیح وجوهات بیانول
- په شرح کې د مرقاة او د اشعة اللمعات د عباراتو حوالې ورکول
- د کتاب د هرې صفحې په سر د کتاب او باب خودنه
- د هر کتاب په اول کې د ضروري مباحثو بیان
- بین القوسین په اضافي قیوداتو سره مزید وضاحت کول
- د مشکلو ابحاثو د سوال او جواب په ذریعه حل کول
- د جدید او قدیم بعضې مسائلو استنباط
- په آحادیثو کې د تعارض په صورت کې بهترین مطابقت راوستل
- په اتم جلد کې د مشکوٰۃ المصابیح د حدیثو د راویانو مفصل حالات

محله جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبہ اصلاح

د ډهاپ ټول حقوق د ناشر سره محفوظ دي۔

درخواست

د الله تعالیٰ په فضل و کرم سره د کمپوزنگ نظر ثانی او تصحیح نه علاوه د ډهاپ کولو او جلد سازئی په ټولو مرحلو کبسی د ډیر احتیاط نه کار اخستلی شوی دی خو بیا هم انسان کمزوری دی۔
که ددی احتیاط باوجود هم څه غلطی په نظر درشی نو اطلاع راکړئی ان شاء الله په راتلونکی ډهاپ کبسی به ئی تصحیح او کړو۔

د کتاب نوم: **توضیحات** ❁ **مشکوٰۃ شریف**

الشیخ مولانا فضل محمد یوسف زئی حاضر علامه استاذ حدیث جامعہ علوم اسلامیة بنوری تازن کراچی۔
دامت برکاتہم

مؤلف:

د ملا ویدو پتی:

پاکستان	افغانستان
شب قدر	جلال آباد
اکوړه خټک	کابل
صوابی	خوست
شپوه اډه	گردیز
مردان	غزنی
مینګوره	قندھار
تیمرګره	کوندوز
باجور	کنړ
تل هنگو	مزار شریف
دوآبه	
ډیره اسماعیل خان	لغمان
بلوچستان	
چمن	

ترجمه: **مولوي فيض الهادي حقاني**

کمپوزنگ: **مولوي فيض الهادي حقاني**

محلہ جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبہ الاصلاح

ناشر:

فهرست

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۴	د نبی کریم ﷺ شان شفاعت	۲۴	کتاب الدعوات
۲۷	دعاء په عزم او جزم سره غوښتل په کار دي	۲۶	د زحمت نه رحمت جوړ شو
۲۹	غائبانه دعاء قبلېږي	۲۸	په سترې کېدو باندې دعاء پرېښودل په کار نه دي
۳۱	دعاء عبادت دی	۳۰	ښې مه کوه، هسې نه قبولې شي
۳۲	دعاء او تقدیر	۳۱	دعاء د عبادت مغز او خلاصه ده
۳۳	دعاء غواړه او د فراختیا انتظار کوه	۳۲	دعا په هر حال کې فائده کوي
۳۵	که په فراخی کې دعاء غواړي نو په تنګسۍ کې به دعاء قبلېږي	۳۴	د الله تعالی نه، څه نه غوښتل د الله تعالی د ناراضګۍ سبب جوړېږي
۳۵	د دعاء په وخت کې د لاسونو مخه دې څنګه وي؟	۳۵	د غافله زړه دعاء نه قبلېږي
۳۷	د دعاء نه وروسته لاسونه په مخ باندې راښکل سنت دی	۳۶	الله تعالی د دعاء لپاره اوچت شوي لاسونه نه محروم کوي
۳۸	د مشرانو، کشرانو نه دعاء غوښتنه	۳۷	نبی کریم ﷺ به جامع دعاء خوښوله
۴۰	د پلار، مسافر او د مظلوم دعاء قبوله ده	۳۹	د مظلوم دعاء نه رد کېږي
۴۱	په دعاء کې د لاس او چټولو اندازه	۴۰	د بوتې تسمه هم د الله تعالی نه وغواړه
۴۲	اول ځان بیا جهان	۴۲	په دعاء کې لاس ډېر او چټول بدعت دي
۴۵	بَابُ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ	۴۳	دعاء نه ضائع کېږي
۴۷	په ذکر الله کې مشغوله ژوندی دی، نه مشغوله مردی	۴۶	په ذکر الله کې د مشغولو خلکو فضیلت
۴۸	د الله تعالی رحمت بهانه غواړي	۴۷	په الله باندې ښه گمان ساتل په کار دي
۵۲	فرښتې د ذکر مجلسونه لټوي	۵۰	اولیاء الله سره ټکر مکوه، گنې په غضب الهی کې به راشي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۰	د الله تعالی د ذکر اهمیت	۵۷	په عبادت کې د قبض او بسط کیفیت راځي
۶۲	د الله تعالی د ذکر نه خالي ناسته د تاوان سبب دی	۶۱	د ذکر الله مجلسونه د جنت باغونه دي
۶۴	دېرې خبرې زړه سختوي	۶۳	هره بې فائدي خبره د وبال سبب دی
۶۵	الله تعالی په ذا کرینو باندې فخر کوي	۶۴	لسان ذا کر، قلب شا کر بهتره سرمایه ده
۶۹	د الله د ذکر مثال او عظیم فضیلت	۶۸	د الله ذکر د زړه محافظ دی
۷۲	د الله تعالی ۹۹ نومونه یادولو فضیلت	۷۲	کتاب اَسْمَاءُ اللَّهِ تَعَالَى
۷۷	د یونس عَلَيْهِ السَّلَام د دعاء برکت	۷۵	د الله تعالی اسم اعظم
۸۰	بَابُ ثَوَابِ التَّسْبِيحِ وَالتَّحْمِيدِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ	۷۸	د اسم اعظم تحقیق
۸۱	ټول گناهونه معاف کېږي	۸۰	د ټولو نه غوره او محبوب کلمات
۸۳	د زرو نیکیو و الادعاء	۸۲	دوه کلمې الله تعالی ته خوښې دي
۸۶	د شیطان نه د ځان ساتنې آسانه طریقه	۸۵	په دعاء کې اعتبار کیفیت ته دی، نه کمیت ته
۸۸	په جنت کې بوتی نال کړه	۸۷	د جنت خزانه تر لاسه کړه
۸۹	د الله تعالی حمد د الله شکر ادا کول دي	۸۸	بهره ذکر او بهتره دعاء
۹۲	د تسبیح اړولو ثواب	۸۹	د لاله الا الله لوي شان
۹۶	د جنت په خالي زمکه کې تسبیحات بوتی دي	۹۳	د تسبیح او تهلیل او تحمید او تکبیر عظیم ثواب
۹۷	بهرینه وظيفه	۹۶	په گوتو باندې تسبیحات ویل بهتر دي
۹۹	لا حول ولا قوة الا بالله د ۹۹ ناروغیو شفاء	۹۸	د آفتونو نه د بچ کېدو لپاره وظيفه
۱۰۱	بَابُ الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ	۱۰۰	د سبحان الله نا اشنا فضیلت
۱۰۳	د زړې خیرې لرې کولو لپاره استغفار په کار دي	۱۰۲	د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ توبه او استغفار
۱۰۶	د اخلاص توبه رحمت ځان ته را کاري	۱۰۴	یو جامع حدیث

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۰۹	الله تعالی توبه کونکې طرف ته لاس اوږدوي	۱۰۸	د گناهگارانو وجود ضروري دی
۱۱۰	الله تعالی په توبه کولو باندې ډېر خوشحاليږي	۱۱۰	د توبې حد
۱۱۲	په یو مسلمان باندې د دوزخ حکم مه لگوه	۱۱۱	الله تعالی بیا بیا توبه قبلوي
۱۱۵	الله تعالی د استغفار د وجې نه ډیر څه ورکوي	۱۱۳	سید الاستغفار
۱۱۶	د توبه کونکو فضیلت	۱۱۵	په گناه باندې دوام کول نه دي په کار
۱۱۷	د توبې د قبیلیدو آخرې وخت د غرغري نه منځکې دی	۱۱۶	په گناه کولو سره په زړه باندې تور داغ جوړېږي
۱۱۹	د توبې د قبیلیدو بندیدل	۱۱۸	د خدای د مغفرت فراخوالې
۱۲۲	د بنده په چوڼ چر د خدای په خدائي کې فرق نه راځي	۱۲۰	په چا د دوزخي حکم مه لگوی
۱۲۷	خوشحالي دي وي هغه سړی ته چې په عملنامه کې یې استغفار ډیروي	۱۲۶	د خپلو مړو لپاره استغفار کول په کار دي
۱۲۹	په توبې سره توبه کونکی گناهگار محبوب جوړ شي	۱۲۷	فاسق سړی گناه د مچ برابر هم نه گڼي
۱۳۲	چا چې توبه وکړه گویا هغه گناه نه ده کړي	۱۳۰	په توبې کولو سره گناه وینځل کیږي
۱۳۴	د الله رحمت د هغه په غضب غالب دی	۱۳۴	باب سعة رحمة الله
۱۳۶	د الله تعالی عزت ورکول	۱۳۵	د الله تعالی د رحمت فراخوالې
۱۳۹	د اعتدال اختیارولو حکم	۱۳۸	د الله تعالی رحمت د مورد شفقت نه ډیر دی
۱۴۲	د نیکې ارادې ثواب شته	۱۴۱	د یونیکې ثواب څو چنده زیات
۱۴۴	د الله تعالی د رحمت یو مثال	۱۴۳	د بدې نه وروسته د نیکې کونکې ناشنا مثال
۱۴۸	د الله تعالی رضا غوښتونکې لپاره مقام	۱۴۶	دیوې مورد نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه عجیبه پوښتنه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۵۰	باب مايقول عند الصباح والمساء و البنام	۱۴۹	مسلمان گناهگار او نيك عمله د الله تعالی درحمت مستحق دي
۱۵۱	د اوده کېدو په وخت کې بستره څنډول	۱۵۱	د اوده کېدو په وخت کې دعاء
۱۵۴	ستړيا لري کولو لپاره تسبیحات فاطمه لوستل	۱۵۳	خپل ځان خدای ته وسپاری او اوده شی
۱۵۷	د بدن د صحت لپاره عجیبه دعاء	۱۵۶	د سحر او ماښام دعاگانې
۱۶۱	د سحر او ماښام یوه جامع دعاء	۱۶۰	یوه نا اشنا دعاء
۱۶۵	کم مصرف ډېره گټه	۱۶۵	د اوده کېدو په وخت کې د قرآن د کوم یو سورت تلاوت کولو ثواب
۱۷۲	د جماع په وخت کې دعاء	۱۷۲	باب الدعوات في الأوقات
۱۷۴	د چرگ آذان ولې او د خرهناری، هناری ولې؟	۱۷۳	د غصې کمولو طریقه
۱۷۸	د حج، عمرې یا جهاد نه د واپسی په وخت کې دعاء	۱۷۴	د سفر دعاء
۱۸۰	د سپوږمۍ لیدو په وخت کې دعاء	۱۷۹	د میلمه نه د دعاء غوښتنه کول
۱۸۱	په بازار کې د لوستلو دعاء	۱۸۱	په مصیبت کې د اخته سړی په لیدو سره دعاء
۱۸۳	د مجلس کفارو	۱۸۲	مصیبت راتلو نه مخکې صبر مه غواړئ
۱۸۵	د رخصتی د وخت دعاء	۱۸۴	په سورلی د سوریو په وخت کې دعاء
۱۸۹	د دښمن نه د ویرې په وخت کې دعاء	۱۸۷	سفر کې د شپې په وخت کې د نبی کریم ﷺ دعاء
۱۹۰	د شیطان د عاجزه کولو دعاء	۱۹۰	د کور نه د وتلو په وخت کې دعاء
۱۹۲	د واده زلمي او ناوې لپاره دعاء	۱۹۱	کور ته د ننوتلو په وخت کې دعاء
۱۹۴	د غم لرې کولو دعاء	۱۹۳	د شب زفاف خاص دعاء
۱۹۵	د غر په اندازه د قرض د خلاصیدو دعاء	۱۹۴	د قرض خلاصیدو دعاء

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۹۷	د سوچ او فکر لري کولو دعاء	۱۹۶	د مجلس د کفاري دعاء
۱۹۹	په بازار کې د نبي کریم ﷺ دعاء	۱۹۸	د میدان جنگ دعاء
۲۰۰	د غیر موافق شيانو نه په خداي سره پناه نیول	۲۰۰	باب الاستعاذة
۲۰۴	يو شو تعوذات	۲۰۱	جامعه پناه غوښتل
۲۰۷	د ولې او خیانت نه پناه	۲۰۶	د خلورو شيانو نه پناه
۲۰۹	يوه جامع دعاء	۲۰۸	د بد اخلاقي نه پناه
۲۱۲	داوه (۷) خدايانو عبادت کونکې قصه	۲۱۱	د طمع نه د پناه غوښتو حکم
۲۱۴	داسې دعاء چې جنت به په خپله سفارش وکړي	۲۱۳	د ماشومانو په مړۍ د تعویذ اچولو ثبوت
۲۱۷	د قرض او کفر د وارو نه پناه غواړئ	۲۱۵	د سحر نه د بېچ کېدو دعاء
۲۱۹	د هدایت دعاء	۲۱۸	باب جامع الدعاء
۲۲۱	آسانه جامع دعاء	۲۲۰	د نوي مسلمان لپاره دعاء
۲۲۵	دومره ورکړل شي چې په هغې کاروشي	۲۲۴	د الله تعالی سره د محبت دعاء
۲۲۸	د پښايي لپاره دعاء	۲۲۶	د فائده ورکونکې علم دعاء
۲۳۳	د عمل او فائده ورکونکې علم دعاء	۲۲۹	د حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَام دعاء
۲۳۴	د الله تعالی نه د عافیت دعاء غوښتل په کار دي	۲۳۴	د بد خوي نه د بېچ کېدو دعاء
۲۳۶	د ظاهر او د باطن د ښه کولو دعاء	۲۳۵	د خپل طاقت نه دروند مسوولیت مه اخله
۲۳۸	د حج لغوي او اصطلاحي تعريف	۲۳۸	کتاب المناسك
۲۴۰	د حج فلسفه	۲۳۸	حج کله فرض شو؟
۲۴۵	حج په ټول عمر کې يو ځل فرض دی	۲۴۲	په طواف کې د يو ولي الله قصه
۲۴۷	مقبول حج د عامو گناهونو کفار ه ده	۲۴۶	په اسلام کې جهاد د ټولو نه غوره عمل دی
۲۴۹	په رمضان کې عمره د حج برابره ده	۲۴۸	د قبول شوي حج بدله جنت دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۵۰	د بل چا د طرف نه د حج کولو مسئله	۲۴۹	نابالغه ماشوم ته هم د حج ثواب ملا وېږي
۲۵۲	بښځه، خاوند يا د محرم نه بغير حج نه کېږي	۲۵۲	د وارث د مورث له طرف نه د حج کولو مسئله
۲۵۵	د محرم نه بغير د بښځې د سفر کولو څه حد دی؟	۲۵۴	بښځو ته په حج کې د جهاد ثواب ملا وېږي
۲۵۷	د ميقات اقسام	۲۵۶	د حج د موافقت حکم
۲۶۰	که د دوه ميقاتو نه د تېريدو امکان وي نو بايد څه وکړي شي؟	۲۵۹	د ميقات نه د احرام تر لولو نه بغير د تېريدو مسئله
۲۶۳	حج صرف يو ځل فرض دی	۲۶۱	د نبي کریم ﷺ د حج او عمري شمار
۲۶۵	په اسلام کې د حج پرېښودل جائز نه دي	۲۶۴	د طاقت لرلو باوجود د حج نه کولو سره د ايمان خطر
۲۶۶	حج او عمره په يو ځل کولو سره غريبې او گناه ختمېږي	۲۶۵	حج علی الفور واجب دي يا علی التراخي؟
۲۶۷	د حج د فرض کېدو شرطونه	۲۶۶	د حج د فرضيت شرائط
۲۶۸	د حج فرائض	۲۶۷	د حج موانع
۲۶۸	د غوره حج او د ښه حاجي صفت	۲۶۸	د حج واجبات
۲۷۰	د بل لپاره حج کولو نه مخکې خپله حج کول په کار دی	۲۶۹	د پلار د طرف نه حج کول
۲۷۲	د ميقات نه مخکې احرام ترل بهتر دي	۲۷۱	د مشرق والاو ميقات
۲۷۴	حج او عمره کې بښځو ته د جهاد ثواب ملا وېږي	۲۷۳	اسباب استعمالول د توکل خلاف نه دي
۲۷۵	حج او عمره کوونکي د الله تعالی ميلمانه وي	۲۷۴	د شرعې عذر نه بغير د فرض حج نه کوونکو لپاره سخت اخطار
۲۷۷	حج، عمره او د جهاد په سفر کې مړ کيدونکو ته پوره ثواب ملا وېږي	۲۷۶	حاجي او غازي او عمره کوونکي د الله تعالی ميلمانه وي
۲۷۸	د احرام تر لولو او لېک ويلو بيان	۲۷۸	بَابُ الْاِحْرَامِ وَالتَّلبِيَةِ

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۸۰	د تلبیې کلمات	۲۷۸	د احرام تر لور نه مخکې د خوشبو مړلو مسئله
۲۸۲	د حج قران ثواب	۲۸۱	نبي کریم ﷺ تلبیه د کوم ځای نه شروع کړي وه؟
۲۸۴	د حج اقسام او د افضلیت ترتیب	۲۸۳	حجة الوداع کې نبي کریم ﷺ کوم قسم حج کړي و؟
۲۸۷	د احرام نه مخکې غسل کول مستحب دي	۲۸۷	د نبي کریم ﷺ حج
۲۸۸	د لبيک اللهم لبيک عظمت او فضیلت	۲۸۸	تلبید په زوره آواز لوستل په کار دي
۳۰۵	د تنعیم نه د عمرې ثبوت	۲۹۲	باب قصة حجة الوداع
۳۱۱	په اشهر الحج کې عمره کول جائز ده	۳۰۸	حج تمتع ثابت دی
۳۱۶	باب دخول مكة والطواف	۳۱۲	په فسخ الحج باندې د صحابو تردد
۳۱۸	د طواف لپاره پاکوالي واجب دی	۳۱۶	مکې ته د ننوتلو او راوتلو مسنونه طریقه
۳۱۹	د صفا او مروه مینځ کې سعی کول واجب دي	۳۱۹	په طواف کې درمل ذکر
۳۲۱	نبي کریم ﷺ د حجر اسود استلام کړي دی	۳۲۰	د حجر اسود بنکولول
۳۲۲	په اوښ باندې په سوریدو سره د طواف کولو مسئله	۳۲۱	د رکن یماني استلام
۳۲۳	حجر اسود طرف ته اشاره کول	۳۲۳	د حجر اسود استلام
۳۲۵	د طواف نه د مشرکینو ممانعت	۳۲۴	بنځه دې د حیض په حالت کې طواف او سعی نه کوي
۳۲۷	په صفا او مروه کې د دعاء سره لاس او چټول په کار دي	۳۲۶	د خانه کعبې لیدو سره د دعاء دپاره د لاس او چټولو مسئله
۳۲۹	حجر اسود تک سپین کانړي و	۳۲۸	په مونځ او طواف کې مماثلت
۳۳۱	حجر اسود او مقام ابراهیم د جنت یا قوت دي	۳۳۰	د قیامت په ورځ د حجر اسود گواهي
۳۳۴	د طواف یوه دعاء	۳۳۲	حجر اسود باندې از دحام څنگه دی؟

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۲۶	نبي کریم ﷺ په سوړیدو سره سعي کړي ده	۳۲۴	د نبي کریم ﷺ د سعي منظر
۳۲۷	په طواف کې د اضطباع طريقه	۳۳۷	په طواف کې د اضطباع حکم
۳۲۹	حجر اسود ته د حضرت عمر رضي الله عنه خطاب	۳۳۸	د عذر په وجه په سوړیدو سره طواف کول جائز دي
۳۴۲	د عرفې په ورځ تلبیه ويل بهتر دي	۳۴۲	باب الوقوف بعرفة
۳۴۳	د عرفې د ورځې فضيلت	۳۴۳	په منی کې د قربانۍ او عرفات او مزدلفه کې د وقوف ځای
۳۴۵	په حدود حرم کې هر ځای کې قربانې کېږي	۳۴۴	د امام د موقف نه وړاندې موقف کې مضائقه نشته دی
۳۴۶	د عرفې د ورځې دعاء	۳۴۵	د عرفې په ورځ نبي عليه السلام څنگه خطبه ورکړه د لاؤد سپيکر ثبوت
۳۴۸	د عرفې د ورځې فضيلت	۳۴۷	د عرفې ورځ د شيطان د ذلالت ورځ ده
۳۵۱	مزدلفه کې د نبي کریم ﷺ دعاء په قبوليت باندې د شيطان خفگان	۳۵۰	وقوف په عرفات کې کول په کار دي
۳۵۲	د نبي کریم ﷺ منی طرف ته بيا راتلل	۳۵۲	باب الدفع من عرفة والمزدلفة
۳۵۵	د جمع بين الصلوتين نه جمع صوري مراده	۳۵۴	په مزدلفه کې جمع بين الصلوتين
۳۵۷	د جمرات ويشتلو لپاره کانډې د کوم ځای نه راواخستل شي	۳۵۶	مزدلفی نه د بنځو او ماشومانو د سحر نه مخکې بوتلل جائز دي
۳۶۰	جمره عقبه به د لمر د راختلو نه وروسته ويشتلي کېږي	۳۵۹	د عرفات او مزدلفې نه د راتلو په وخت
۳۶۲	په عمره کې تلبیه کله موقوف کړي شي	۳۶۱	د امام شافعي رحمه الله مستدل
۳۶۵	باب رمي الجمار	۳۶۳	د حجاج حج
۳۶۸	د کانرو غټ والي او د ويشتلو طريقه	۳۶۶	رمي پياده کول بهتر دي او که په سورلی باندې؟
۳۶۹	د رمي جمار په وخت کې تکبير	۳۶۸	د رمي جمار وخت

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۷۱	په سورلي باندي رمي جمار	۳۷۰	هره ستن باندي اوه، اوه کانړي ويشتل واجب دي
۳۷۳	په جمراتو باندي وقوف	۳۷۲	په مني کې د چا لپاره ځای متعين کول جائزه دي
۳۷۴	د اشعار کولو او قلادي اچولو حکم	۳۷۴	باب الهدی
۳۷۶	د بل کس د طرف نه د قرباني مسئله	۳۷۶	په بيزو کې قلاده کيږي
۳۷۸	د مجبوري او ضرورت په وخت کې د هدیې څاروي باندي سورلي کول جائزه دي	۳۷۷	صرف د هدايا په څاروي ليرلو سره نه محرم کيږي
۳۸۰	په اوبس او غوا کې اوه (۷) گسان شريک کيدې شي	۳۷۹	د ضرورت او مجبوري په صورت کې په هدي سوريدل جائزه دي
۳۸۳	د هديې باره کې څه پوښتنې	۳۸۳	د اوبس د نحر طريقه
۳۸۵	د اسلام د بنمنانو ته ضرر رسول مستحب دي	۳۸۴	د دريو (۳) ورځو نه ډيره د قرباني غوبنه ساتل جائزه دي
۳۸۸	د قرباني غوبنه جمع کول څنگه دي؟	۳۸۶	د قرباني د ورځې فضيلت او د نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ محبوبيت
۳۹۱	سر خرثيل بهتر دی	۳۹۱	باب الحلق
۳۹۳	د سر خرثيلو والو لپاره د نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعاء	۳۹۲	د نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سر خرثيل
۳۹۵	د احرام نه مخکې او د حلق نه وروسته د خوشبو استعمال جائزه دي	۳۹۴	د نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نبي طرف نه حلق وکړو او په صحابويې تقسيم کړل
۳۹۶	د بنځې لپاره سر خرثيل منع دي	۳۹۵	د نحر په ورځ نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د غرمې لمونځ چرته وکړو؟
۳۹۸	باب متعلقات الحج	۳۹۷	بنځې دي صرف قصر وکړي
۴۰۰	کانړي د ورځې ويشتل په کار دي		د حج په افعالو کې د تقديم او تاخير مسئله
۴۰۳	د قرباني په ورځ خطبه	۴۰۳	باب خطبة يوم النحر ورمي ايام التشريق والتوديع

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۰۷	درمي جمرات ټول ترتيب	۴۰۶	په يولسم (۱۱) او دولسم (۱۲) تاريخ درمي وخت
۴۱۰	نبي کریم ﷺ د زم زم په کوهي باندي	۴۰۹	د شپې مني کې ايسار بدل واجب دي که سنت؟
۴۱۳	په ابطح کې قيام سنت نه دي	۴۱۱	د نبي کریم ﷺ د طواف او وداع لپاره راتگ
۴۱۵	د عذر په وخت کې طواف ووداع واجب نه پاتې کيږي	۴۱۴	طواف ووداع واجب دي
۴۱۹	د لاوه سپيکر په جواز باندي دليل	۴۱۶	حج اکبر د کوم حج نوم دي؟
۴۲۰	په طواف زيارت کې درمل مسئله	۴۲۰	د طواف زيارت وخت
۴۲۱	نبي کریم ﷺ د جمرات سره	۴۲۱	د احرام نه تحليل اول او دويم
۴۲۴	باب ما تجتنب المحرم	۴۲۳	په رمي جمرات کې د تقديم او تاخير مسئله
۴۲۵	که ازار بند نه وي نو محرم دي شلیدلی پرتوگ و اغوندي	۴۲۴	هغه شيان چې محرم ته يې اغوستل منع دي
۴۳۱	خکر لگول جائز دي	۴۲۶	د احرام په حالت کې ځان ته يا بل ته د نکاح کولو مسئله
۴۳۱	د محرم لپاره چهتری وغیره استعمالول جائز دي	۴۳۱	د محرم لپاره د پټۍ کولو مسئله
۴۳۲	په احرام کې د بنځو لپاره ممنوع شيان	۴۳۲	د سر خړيلو جزا
۴۳۵	په احرام کې صرف تيل استعمالول جائز دي	۴۳۴	د احرام په حالت کې د پردې طريقه
۴۳۸	باب المحرم يتجنب الصيد	۴۳۵	گندلی شوي کپړه په بدن باندي اچول څنگه دي؟
۴۴۱	د غير محرم د بنکار غوښه محرم خوري شي	۴۳۸	محرم د بنکار غوښه خورلی شي او که نه؟
۴۴۴	که مرسته نه وي نو د بنکار غوښه د محرم لپاره حلاله ده	۴۴۳	هغه څاروي چې هغه په حالت احرام او حرم کې وژل نا جائز دي
۴۴۴	د حمله کونکي څاروي د وژلو حکم	۴۴۴	د ملخ د بنکار مسئله

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۴۶	گورکڅ حلال نه دی	۴۴۵	د گورکڅ د ښکار او د غوښې خوړلو مسئله
۴۴۸	باب الاحصار وفوت الحج	۴۴۷	د غیر محرم ښکار محرم خوړلی شي
۴۵۱	حصار شوي خلک به حلق کوي او که قصر	۴۴۹	د احصار هډي چيرته ذبح کړی شي؟
۴۵۲	حج او عمره کې د نیت کولو د شرط حکم	۴۵۲	د حصاریدو او د حج د فوت کیدو حکم
۴۵۵	د مریضتیا په وجه احصار کېږي	۴۵۴	د هډي څاروي په حرم کې ذبح کول په کار دي
۴۵۷	باب حرم مکه حرسها الله	۴۵۵	د حج لوي رکن و قوف عرفه دی
۴۵۹	د بیت الله د جوړولو جدا جدا مرحلې	۴۵۸	د کعبې حدود
۴۶۳	ابن خطل یې کعبې سره خوا کې مړ کړو	۴۶۳	بغیر د ضرورت په مکه کې وسله او چتول منع دي
۴۶۴	د کعبې د وړانولو متعلق پیشکوئي	۴۶۴	نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مکې د فتح په ورځ تور پټکي وهلې و
۴۶۶	حرم کې احتکار الحاد في الحرم دی	۴۶۵	یو تور رنگې سړي به خانه کعبه راگوزاره کړي
۴۶۷	په حرمینو شریفینو کې کوم یو افضل دی	۴۶۷	د مکې نه د هجرت په وخت کې په نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام باندې د جدائي حالت
۴۷۳	د حرم په بې حرمتی سره به د امت هلاک شي	۴۶۸	په حرم شریف کې د قضا ص مسئله
۴۷۴	د حرم مدینه حدود	۴۷۴	باب حرم المدينة حرسه الله
۴۸۰	د مدینې مصیبت برداشت کول ثواب دی	۴۷۷	د مدینې حدود او په هغې د ښکار حکم
۴۸۲	د مدینې د حرمت ذکر	۴۸۱	د مدینې لپاره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د برکت دعاء
۴۸۴	د مدینې اب و هو لپاره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعاء	۴۸۳	د حضرت سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عجيبه قصه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۸۷	چې مدینه پایه تخت شي نو مسلمانان به فاتحین شي	۴۸۶	مدینه پرینودل او بل خای کې اوسیدل مناسب نه دي
۴۹۲	مدینه به د دجال د دخول نه او د طاعون د مرض نه محفوظه وي	۴۸۹	د الله د طرفه د مدینې نوم
۴۹۳	مدینې سره د نبی کریم ﷺ مینه	۴۹۳	د مدینې والو سره د دھوکې کوونکې سزا
۴۹۵	په مدینه کې د بنکار کوونکي سزا	۴۹۴	د احد د غر فضیلت
۴۹۷	مقام وچ کې د بنکار ممانعت	۴۹۶	د حدیث په سند کې دیوې سهوې اصلاح
۴۹۸	د مدینې د بنار عمر د ټولو بنارونو نه اوږد دی	۴۹۸	په مدینه منوره کې د مرکیدو فضیلت
۵۰۰	مدینه منوره به د دجال د ویرې نه محفوظه وي	۴۹۹	د نبی کریم ﷺ د هجرت لپاره د مدینې ټاکل
۵۰۱	په مدینه کې د اوسیدو فضیلت	۵۰۰	مدینه کې د برکت لپاره د نبی کریم ﷺ دعاء
۵۰۳	مدینه منوره د نبی کریم ﷺ په نظر کې	۵۰۲	د روزه اطهر د زیارت فضیلت
۵۰۹	کتاب البیوع	۵۰۴	د عقیق غونډۍ فضیلت
۵۱۰	د بیع تعریف	۵۰۹	په اسلام کې د اخیستلو او خرڅولو تصور
۵۱۲	باب الکسب وطلب الحلال	۵۱۱	د بیع شرعي حیثیت او قسمونه
۵۱۳	د مختلفو انبیاو د راتلو ذریعې	۵۱۲	د خپل لاس گټه د ټولو نه بهتره
۵۱۵	په آخر وخت کې به د حلال او د حرام په مینځ کې فرق ختم شي	۵۱۳	د حرام خور دعاء نه قبلېږي
۵۱۹	د زنا کارې بنځې لپاره اجرت حرام دی	۵۱۵	د شکمن شیانو نه ځان ساتل په کار دي
۵۲۲	وینه خرڅول حرام دي	۵۲۰	د سپو د اخیستلو او خرڅولو مسئله

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۲۵	د يهودو چالاكي	۵۲۳	د حرامو شيانو اخيستل او خرڅول هم حرام دي
۵۲۷	د اولاد گټه د مور او پلار د	۵۲۶	د خکر لگولو کسب حلال دی
۵۲۹	د حرام خوړلو سخت وعيد	۵۲۷	د حرام مال صدقه جائز نه ده
۵۳۰	د نيکۍ او بدۍ پېژندنه	۵۲۹	په شک و شبه کې شيان اچونکونه ځان ساتل په کار دي
۵۳۳	د شراب خوړ په وجه لس کسه لعنتيان گرځي	۵۳۲	د تقوی تعريف او مرتبې
۵۳۵	د سندرو ويونکي د مزدورۍ حکم	۵۳۴	د خکر لگونکي د گټې حکم
۵۳۸	په قرآن باندې اجرت اخستل جائز دي	۵۳۷	حلال رزق گټل فرض دي
۵۳۹	په جائز کارو بار شرم کول په کار نه دي	۵۳۹	د لاس گټه د ټولو نه بهتره ده
۵۴۲	د نااهله کار يگر د مزدورۍ حکم	۵۴۰	تر څو چې کارو بار چلېږي نو بدلول يې بڼه نه دی
۵۴۶	باب المساهلة	۵۴۳	د حرامې مزدورۍ اثرات په عبادت غورځېږي
۵۴۶	په لښ دین کې د نرمې کونکې سرې يو حکایت	۵۴۶	په معامله کې نرمې کونکې ته د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعاء
۵۴۸	قسمنو خوړلو سره د تجارت نه برکت ځي	۵۴۷	په اخيستلو او خرڅولو کې دیر قسمنو نه خوری
۵۵۰	تاجر لره صدقه کول په کار دي	۵۴۹	د رښتني او امانتدار تاجر فضيلت
۵۵۲	باب الخيار	۵۵۱	کامياب تاجر څوک دي
۵۵۵	په بيع و شراء کې رښتيا ويل د برکت سبب دی	۵۵۲	د خيار مجلس مسئله
۵۵۹	د خيار شرط د وخت مقدار	۵۵۷	د خيار مجلس نفي باندې دليل
۵۶۰	د ربوا تعريف	۵۶۰	کتاب الربوا
۵۶۲	د سود په لښ دین کې څلور گسان لعنتي کېږي	۵۶۲	د ښکونو ظلم

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۶۸	د هم جنسه شيانو بدلون هم برابر په کار دی	۵۶۳	د کومو شيانو په لين دين کې سود راځي
۵۶۹	په اعلى او ردي شي کې هم تفاضل جائز نه دی	۵۶۸	په هم جنس شيانو کې د قرض لين دين ناجائز دی
۵۷۴	د زرو په بدل کې د زرو د لين دين مسئله	۵۷۲	د هم جنسه شيانو په لين دين کې تفاضل جائز نه دی
۵۷۶	د وچې او د تازه ميوو په خپل مينځ کې د لين دين مسئله	۵۷۴	د سود د عام کېدو په باره د نبي کریم صلى الله عليه وسلم پيشنگوئی
۵۷۹	د بيوعاتو په قواعد کليه باندې د احنافو دليل	۵۷۸	د غوښې او ژوندي څاروي د تبادلې مسئله
۵۸۱	د قرض په لين دين کې د سود مسئله	۵۷۹	غير مثلي شيانو کې د قرض اخيستلو مسئله
۵۸۳	سود حلال گڼل د مور سره زنا کولو په شان ده	۵۸۱	د سود يو درهم د شپږ ديرش (۳۶) ځله زنا کولو نه لويه گناه ده
۵۸۴	په سود خور باندې نبي کریم صلى الله عليه وسلم لعنت وايي	۵۸۴	د سود خور خيټه به د زهرجن مارانو نه ډکيږي
۵۸۶	قرض ورکونکى دې د قرض اخستونکى نه هديه نه قبلوي	۵۸۶	چاته په قرض ورکولو سره د هغې نه گټه اخيستل حرام دي
۵۸۸	باب المنهى عنها من البيوع	۵۸۷	په قرض ورکولو سره د قرض دارى نه هېڅ گټه مه اخلي
۵۹۰	د بيع محاقله ممانعت	۵۸۸	د بيع مزابنه تعريف او ممانعت
۵۹۲	د بيع عرايا حکم	۵۹۱	د څو کلونو لپاره باغونه په قرارداد باندې ورکول منع دي
۵۹۲	د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په نزد عرايا تفسير	۵۹۲	د العرايا تفسير او تعريف
۵۹۶	په باغ کې چې کله ميوه وشي نو بيا يې خرڅوى	۵۹۵	د پخيدو نه مخکى د ميوو خرڅول منع دي
۵۹۹	د ضايع شوي مبيعي ذمه وار څوک؟	۵۹۷	د څو کلونو پورې د باغ ميوه خرڅول منع دي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۰۱	د بیع مُصَرَّات مسئله	۵۹۹	په منقوله شیانو کې د قبضې نه مخکې بله بیع جائز نه ده
۶۰۸	د جاهلیت د یو څو ممنوعه بیوعاتو ذکر	۶۰۷	د چاپه معامله کې خپي مه وهی
۶۱۲	نر په بنځینه پسي د پرېښودلو اجرت اخستل منع دی	۶۱۰	د بیع حصاة او د بیع غرر ممانعت
۶۱۳	حیله کول او اوبه خرڅول منع دي	۶۱۳	قدرتي اوبه د خدای د مخلوق نه بندول منع دي
۶۱۵	د بیع ټنیا ممانعت	۶۱۴	په اخیستلو او خرڅولو کې د هوکه کوونکي د امت نه خارج دی
۶۱۶	سائی یا د بیعانی ورکولو مسئله	۶۱۶	د بیع الکالی بالکالی ممانعت
۶۱۸	چې کوم شی درسره نه وي د هغې بیع ناجائزه ده	۶۱۷	د بیع مضطر حکم
۶۲۰	قرض روپی ورکول او سوداګري کول منع دي	۶۱۹	په یو بیع کې دوه بیع کول منع دي
۶۲۲	د نرخ په ادا کولو کې د سکې بدلول جائز دي	۶۲۱	په بیوعاتو کې بنیادي ضابطه او قاعده کلیه
۶۲۴	د نیلام په توګه بیع جائزه ده	۶۲۳	د نبی کریم ﷺ د یو بیع ذکر
۶۲۶	باب فی البیوع البشروط	۶۲۵	د عیب داره شي خرڅولو باندې سخت وعید
۶۲۹	حق ولاء آزاد کونکو ته حاصلیږي	۶۲۷	د مشروط بیع حکم
۶۳۲	کوم سړی چې د نقصان ذمه وار دی همغه د ګټې ذمه وار هم دی	۶۳۱	د حق ولاء خرڅول یا هبه کول منع دی
۶۳۴	د بیع اقالې لوي فضیلت دی	۶۳۳	د بائع او د مشتري د نزاع په صورت به د چا قول معتبر وي؟
۶۳۶	باب السلم والرهن	۶۳۴	یوه عبرتناکه واقعه
۶۳۷	کفارو د ذمیانو سره د لین دین معامله څنګه ده؟	۶۳۷	د بیع سلم درې شرطونه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۴۰	شيئ مرهونه دراهن په ملكيت شئ مرهون دراهن ملكيت كې وي	۶۳۸	د شئ مرهون نه فايده اخستل څنگه دي؟
۶۴۲	په ناپ تول كمي كونكې سړي تباهدی	۶۴۱	په حقوق شرعيه كې د كوم وزن او د كومې پښيماني اعتبار دی؟
۶۴۳	باب الاحتكار	۶۴۲	د سلم مبيع د قبضه كولو نه مخكې خرڅول منع دي
۶۴۴	په دولتي توگه د منديې نرخ ټاكل	۶۴۴	ذخيره كونكي ملعون دی
۶۴۷	باب الافلاس والانظار	۶۴۵	مال ذخيره كولو باندې د خدای مخلوق د پریشانه كولو سخت وعيد
۶۴۹	د مفلس د مرستي حكم	۶۴۷	د مفلس په باره كې يو حكم
۶۵۱	په ښه والي سره د قرض ور كولو فضيلت	۶۴۹	د قرض په وصول كې د نرمۍ كولو ثواب
۶۵۲	قرض ادا كولو كې د مالداره سره ټال مټول كول ظلم دی	۶۵۲	قرض ور كونكي د سخت كلامي حق لري
۶۵۴	نبي كريم ﷺ د مديون جنازه ونه كړه	۶۵۳	دائن او د مديون چنجال ختمول په كار دي
۶۵۷	الله تعالی حقوق العباد نه بخښي	۶۵۶	كوم سړي چې قرض ادا كول غواړي الله تعالی د هغې مدد كوي
۶۵۸	په امت باندې د نبي كريم ﷺ شفقت	۶۵۸	د شهيد ټول گناهونه بخښلي كيږي
۶۶۱	د مديون او د مقروض روح د قرض د ادا كولو پورې زورپند وي	۶۶۰	د ديواليه حكم
۶۶۴	د قرضداري سره مرسته كول لوي ثواب دی	۶۶۴	بغير د عذره قرض نه ادا كولو باندې مديون ته سزا ور كول كيدې شي
۶۶۶	په حرام شيانو باندې صلح ناجائزه	۶۶۶	د قرض سره مر كيدل گناه ده
۶۶۹	د احسان بدله احسان وي	۶۶۸	نبي كريم ﷺ پرتوك واغستلو او خوښ يې كړو
۶۷۰	د ميراث په تقسيم باندې قرض مقدم دی	۶۷۰	مديون ته په مهلت ور كولو كې ثواب

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۷۵	د دعاء لوی اثر وې	۶۷۴	باب الشركة والوكالة
۶۷۷	په تجارتي معاملو کې وکالت جائز دی	۶۷۶	د انصارو په مالونو کې د مهاجرینو شرکت
۶۷۹	په هر حالت کې د خیانت نه بچ شی	۶۷۸	د دیات اداره شریکانو ساتونکی الله تعالی دی
۶۸۰	د بېمي د شرکت ثبوت او برکت	۶۷۹	په خيبر کې د نبي کریم ﷺ وکیل
۶۸۲	باب الغصب والعارية	۶۸۰	په تجارت کې د برکت یوه واقعہ
۶۸۳	په تئینو کې شوه د مالک حق دی	۶۸۲	د غاصب لپاره سخت وعید
۶۸۶	د یو مسلمان مال لوټل حرام دی	۶۸۴	د کاسي په بدل کې د یو کاسي واقعہ
۶۸۸	د سپرلې څاروی عاریه غوښتل جائز دی	۶۸۶	د حاجیانو د سامان پټونکو حشر
۶۹۰	په اسلام کې ډاګه حرامه ده	۶۸۹	د شاري زمکې آبادونکی د هغې مالک شي
۶۹۱	که د پټ کړی شوی مال مالک وويني نو هغه یې اخیستلی شي	۶۹۱	په تپوه او خندا کې هم د چاشی او چټول منع دي
۶۹۳	پټي ته د څارو د نقصان رسولو مسئله	۶۹۲	چې د چانه څه شی واخلي نو بېرته یې ورکړه
۶۹۴	په اضطراري حالت کې د بل د څارو ونه شوه څکل جائز دي	۶۹۴	د غیر اختیاري اورد نقصان تاوان نشته دی
۶۹۶	مستعار اخیستلی شوی شی د امانت په حکم کې دی	۶۹۵	په اضطراري حالت کې د بل د باغ نه میوه ښکول جائز دي
۶۹۸	د بوټی نه غورځیدلې میوه هر څوک اوچتولی شي	۶۹۷	مستعار شی بېرته ورکول واجب دی
۷۰۱	باب الشفع	۶۹۹	د زمکې د غصب کولو جدا جدا سزاګانې
۷۰۴	ګاونډي ته د شفعي حق حاصل دی	۷۰۲	د شفعي حق فقط په زمکه کې دی
۷۰۵	په کلي کې د لارو او کوڅو لپاره هدایت	۷۰۴	د ګاونډي یو حق

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۰۶	گاوندې ته د شفعي حق دی	۷۰۶	بغير د ضرورت نه زمکه او کور مه خرڅوی
۷۰۷	د پيري بوټي ماتولو باندې سخت وعيد	۷۰۷	شفعه په هر شی کې ده
۷۱۰	باب المساقاة والمزارعة	۷۰۸	په ناقابل تقسیم او غير منقوله شيانو کې شفعه نشته دی
۷۱۳	د مخاېره ممانعت	۷۱۲	خيبر د معاملي په وجه د مزارعت جواز
۷۱۵	د مزارعت يو ممنوع صورت	۷۱۳	په نقود باندې مزارعت اتفاقاً جائز دی
۷۱۶	د احسان په توگه زمکه ورکړی يا يې خپله کرونده وکړی	۷۱۵	توافق او احسان دادی چې زمکه په عاریت ورکړی
۷۱۸	بغير د اجازت نه بغير د بل چا په زمکه کې کرونده مه کوی	۷۱۷	کرونده کې اخته کيدو باندې د جهاد په پرېښودو سخت وعيد
۷۲۱	باب الاجارة	۷۱۹	زمینداره منع نه ده
۷۲۲	نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اجرت باندې بهري خرولي وي	۷۲۱	اجاره جائز ده
۷۲۴	دم کوونکي خپل اجرت اخيستلی شي	۷۲۳	مزدور ته د مزدوري نه ورکولو باندې وعيد
۷۲۹	د ښولي د وچيدو نه مخکې مزدور ته مزدوري ورکوي	۷۲۷	په باطل دم تعويذ باندې اجرت اخستل حرام دي
۷۳۰	د مزدوری په سلسله کې د حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام تذکره	۷۲۹	سوال کوونکي ته په هر حال کې څه ورکوی
۷۳۳	باب احياء الموات والشرب	۷۳۱	د دين په تعليم باندې د اجرت اخيستلو مسئله
۷۳۴	د څرخای د خپل ځان لپاره خاص کول منع دی	۷۳۴	شگنه زمکه د هغه چا ده چې آباده کړه
۷۳۷	د ضرورت نه بهرې اوبه ايسارول منع دي	۷۳۵	د اوبو د خرېولو شرعي ضابطه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۳۹	نبي کریم صلی الله علیه وسلم حضرت زبیر رضی الله عنه ته شگنه زمکه د جايداد په توگه ورکړه	۷۳۹	چا چې د شگني زمکي حدراتاوو معلوم کړو دغه دهغه شوه
۷۴۲	تیاره زمکه د جايداد په توگه نه ورکول کيږي	۷۴۱	نبي کریم صلی الله علیه وسلم وائل ابن حجر رضی الله عنه ته هم جايداد ورکړی وو
۷۴۴	مباح شیء دهغه چا دی چا چې اول وموندلو	۷۴۳	درې شيان په ټولو مسلمانانو کې مشترک دي
۷۴۶	نهر وغيره سره د پټو خړوبول	۷۴۴	د کمزوري انسان او د حقوقو تحفظ د حاکم ذمه واري ده
۷۴۹	اوبه، مالگه او د اور په ورکولو کې خومره لوي ثواب دی	۷۴۶	د خپل جايداد په وجه چاته ضرر مه ورکوی
۷۵۲	د حضرت عمر رضی الله عنه د خپل طرف نه خپله د خيبر د زمکې وقف نامه	۷۵۱	باب العطايا
۷۵۵	په عمری کې وراثت چليږي	۷۵۴	عمری جائزه
۷۵۷	د عمری او رقبی نه د ممانعت وجه	۷۵۶	د عمری باره کې د امام مالک رحمه الله دليل
۷۵۹	باب (من الملحقات)	۷۵۸	عمری او عقبی جائزه
۷۶۰	په هبه کې د رجوع مسئله	۷۵۹	د خوشبو او گل تحفه بیره مه ورکوی
۷۶۴	عطيه ورکول او بیره اخيستل د توافق نه خلاف دی	۷۶۱	د يو شیء په ورکولو کې په اولاد کې فرق کول په کار نه دي
۷۶۶	د والی اظهار کولو باندې د محسن شکر ادا کول په کار دي	۷۶۵	د تحفې بدل کې تحفه ورکول په کار دي
۷۶۸	د انصارو احسان او مهاجرينو بدله	۷۶۷	د محسن د عطيه په بدل کې دعاء کول په کار دي
۷۷۰	لږه والی هم سپکه مه گڼی	۷۷۰	تحفې ورکولو سره عداوت لرې کيږي
۷۷۴	باب اللقطة	۷۷۱	درې شيان مه ردوی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۷۷	د تشهير په نيت يې اوچت کړی گیني خیانت دی	۷۷۵	د ملقط نیاره جامع ضابطه
۷۷۸	د یو څو مهمو مسائلو ذکر	۷۷۸	د حاجي لقطه مه اوچتوی
۷۸۱	بدنیتۍ سره لقطه اوچتول د اور لمبه ده	۷۸۰	که د لقطی د استعمالو لونه وروسته مالک راغلو نو څه به کېږي
۷۸۲	بېخي د بي ارزښته شی تشهير ریاکاری ده	۷۸۱	که لقطه ملاؤ شي نو د گواه د مخې نه يې اوچت کړی
۷۸۴	د مړي ترکه د مړي د وارثانو حق دی	۷۸۳	باب الفرائض
۷۸۶	د ملت اختلاف د ميراث نه محروم کول کوي	۷۸۵	په ترکه کې اول ذوی الفروض حق دی
۷۸۷	خوری د ماما د ترکې وراث دی	۷۸۷	آزادونکی د آزاد کړې شوي غلام وارث دی
۷۸۹	قاتل د ميراث نه محروم دی	۷۸۸	آیاد مختلف ملتونو خلک به د یو بل وارثان وي؟
۷۸۹	ژوندی پیدا کیدونکی ماشوم وارث دی	۷۸۹	د نیا شپږمه برېښه ده
۷۹۱	که وارث نه وي نو ماما د خوری وارث کیدې شي	۷۹۰	د اسلام د ابتداء یو حکم
۷۹۳	د ولد الزناد ميراث حکم	۷۹۲	بنځه د درې سرو ميراث اخستلی شي
۷۹۴	چې د چا وارث نه وي نو د هغه ترکه د بیت المال ده	۷۹۴	د آزاد شوي غلام ميراث
۷۹۶	د ميراث د آیت شان نزول	۷۹۵	د مړي قرض د مړي په وصیت باندې مقدم دی
۸۰۱	په ميراث کې د نیکه برخه	۷۹۸	د لوي عالم په شتون کې د وړوکې عالم نه د مسئلې پوښتنه مه کوه
۸۰۴	د مړي د پلار په موجودگي کې نیا ته شپږمه برخه ورکړي	۸۰۲	په ميراث کې د نیا برخه
۸۰۵	موالات اسلام د ميراث ذریعه نه ده	۸۰۴	د خون بها په مال کې ميراث چلیږي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۸۰۷	د ولاء د وراثت مسئله	۸۰۶	آيا آزاد شوی غلام د خپل مالک وراثت کيدې شي؟
۸۰۸	ترورد و راره وارثه نه وي	۸۰۷	په جاهليت کې د تقسيم شوي ميراث حکم
۸۱۰	باب الوصايا	۸۰۹	د علم ميراث د زد کړې حکم
۸۱۴	د وارث لپاره وصيت صحيح نه دی	۸۱۱	په خپله ترکه کې د دريمي برخي وصيت کيدې شي
۸۱۶	جائز وصيت د ثواب سبب دی	۸۱۵	خپلو وارثانو ته نقصان رسول لويه گناه ده
۸۱۹	د وارث حق ضايع کول ډېره لويه گناه ده	۸۱۷	کافرانو ته د نیک عملونو ثواب نه رسېږي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ

مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ

إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ

إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ

کتاب الدعوات د دعائونو بیان

قال الله تعالى: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ (سورة المؤمنون آيت: ۶۰).

وقال الله تعالى: ﴿أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾ (سورة البقرة آيت: ۱۸۶).

﴿الدعاء هو طلب الادنى من الاعلى شيئاً على وجه الاستكانة﴾. (المركات ۵/۵).

دعاء د اعلى ذات نه د عاجزی په طريقه د ادنى شيانو غوښتلو نوم دى. امام نووي رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې په هره زمانه کې د هر ځای علماء په دې باندي متفق دي چې دعاء غوښتل د نه غوښتلو په مقابل کې مستحب او بهتر دي. دعاء غوښتل په نصوص ظاهره سره په ثبوت سره د انبياء کرامو مسنون عمل هم دى. ځکه چې ټولو انبياء کرامو به ډېره دعاء غوښتله. (المركات ۵/۵).

د ځينو صوفياوو په نزد دعاء نه غوښتل بهتر دي. ځکه چې په دې کې د رضا بالقضاء غټه جذبه او غټه مظاهره کېږي چې بنده وايي څه چې الله تعالى وغواړي په هغې باندي مې صبر دى د دعاء ضرورت نشته. په دې دواړو اقوالو کې تطبيق داسې کيدلى شي چې په ځينو د نيکانو باندي يو خاص کیفیت طاري کېږي چې هغه استغراقي کیفیت وي. په دې کې دهغوي په نزد دعاء غوښتلو نه نه غوښتل بهتر دي. خو د دې کیفیت اعتبار نشته دى، نه دا ټولو خلکو ته ترلاسه دى. لهذا دعاء غوښتلو باندي د قرآن او حديث په سووونو نصوصو باندي عمل کول غوره دي. د مسلمان دعاء که په شرطونو او آدابو سره وي، نو هغه خامخا قبلېږي، خو د قبليدلو صورتونه بدلېږي. کله خو مطلوب شي بعينه ورکړل شي، کله يو خفيه مصيبت د دعاء د وجې نه ستون شي. او که هېڅ نوي نود ثواب په توگه د آخرت لپاره داد دعاء ذخيره شي، د مسلمان دعاء نه ضائع کېږي. (المركات ۱۰/۵).

د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شان شفاعت

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او ي دى چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د هر يو نبي لپاره يو دعاء ده چې قبلېږي

فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ وَ إِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

هر نبي دخپلې دعاء په اړه تندې وکړه خو ما خپله دعاء دخپل امت د شفاعت په خاطر د قيامت تر ورځې

فِيَّ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ

پورې محفوظ ساتلده نوز ماداد دعاء که خداى وغواړي نوز مادامت هر هغه سړى ته فائده ورکولى شي

مَاكَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَ لِلْبُخَارِيِّ

چې هغه په داسې حال کې مړوي چې هغه دخدای سره شریک نه وي جوړ کړي. او امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ

أَقْصَرُ مِنْهُ. (۱)

داروایت د دې نه کم نقل کړې دی.

توضیح: مطلب دا دی چې الله تعالی هر نبی ته حکم کړیدی چې ته دعاء و غواړه زه به ستا یوه دعا خامخا قبلوم، هر نبی د دعاء دغه حق استعمال کړیدی. او د خپل قوم په خلاف یې ښېرې وکړه، م دعاء دا حق په دنیا کې نه دی استعمال کړی. بلکې د آخرت لپاره مې پریڅی دی. د قیامت په ورځ باندې د ښېرې په ځای به د خپل امت لپاره به شفاعت کوم. انشاء الله دا شفاعت به هر هغه امتې ته ترلاسه کېږي، چې هغه په کفر او شرک باندې نه وي مړ شوی، که هغه گناهگار ولي نه وي. په قیامت کې به د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو غټ شفاعت وي، چې هغې ته شفاعت کېږي ویل کېږي دا به د ټولو انسانانو لپاره وي، د شفاعت صغری به ډیر صورتونه وي. ځینې خلک خوبه د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د شفاعت په برکت سره به دوزخ ته د تگ نه وساتل شي. ځینې به دوزخ نه ژر راو وځي. ځینې به جنت ته ژر لاړ شي، او د شفاعت په برکت سره به د ځینو درجې او چټې کړې شي. (المرقات ۵-۶/۵)

سوال: دلته دا شکال په ذهن کې پیدا کېږي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د امت ځینو خلکو په خلاف ښېرې غوښتلې وه، لکه درعل او ذکوان قبیلې او قبېله مضر وغيره په باره کې یې ښېرې و غوښتلې، د مستهزئینو په خلاف یې ښېرې کړې ده؟

جواب: د دې سوال جواب دا دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ځینو قبېلو اغو ځینو نورو خلکو په باره کې بې شکه ښېرې کړېده لیکن د نورو انبیاوو ښېرې د هغوی د قومونو په حق کې قبوله شوه، او قومونه هلاک شول، لیکن د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د دعاء دا حق د آخرت لپاره محفوظ وساتلی شو، او په دنیا کې ښېرې ښځې قبوله نشوه، علامه طیبې چې څه لیکلي دي، د هغې خلاصه هم دا ده. په دې باره کې نور دا ویلی شي چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام ښېرې اگرکه جزوې توگه باندې په دنیا کې اثر وکړو، لکه مستزئین په باره کې یې کړي وه، خو قومونه د موند نه ویستلو والا په یو ځل ښېرې نه ښېرې عَلَيْهِ السَّلَام غوښتلې ده، او نه قبوله شوې ده. بلکې هغه د ذخیرې په توگه د آخرت لپاره وساتلی شوه. (الکاشف: ۴/۳۶۴)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۹/۱۱ رقم الحديث: ۶۳۰۴، ومسلم في صحيحه ۱۱۴/۱ رقم الحديث: ۳۳۸.

د زحمت نه رحمت جوړ شو

﴿۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اللَّهُمَّ		
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَيِي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام د الله په دربار کې داسې دعاء وکړه چې: ای زما ربه!		
إِنِّي	عِنْدَكَ	عَهْدًا
لَنْ	تُخْلِفَنِيهِ	
ما ستا په دربار کې يو عريضه پيش کړيده ته هغه مالپاره قبوله کړه او مامه نا اميده کوه (يعني زه د کرم		
فَأَنَا	أَنَا	بَشَرٌ
فَأَيُّ	الْمُؤْمِنِينَ	
اميد و اريم چې زما عريضه به خامخا قبلېږي او هغه عريضه داده چې) زه يو انسان يم لهذا کوم مؤمن ته		
أَذِيَّتُهُ	شَتَّتُهُ	لَعْنَتُهُ
چې ماڅه تکليف ورکړی وي په دې توگه چې ما هغه ته رد بد ويلی وي ما په هغه باندې لعنت کړی وي ما		
جَلَدْتُهُ	فَأَجْعَلْهَا	لَهُ
و	صَلَاةً	و زَكَاةً
هغه وهلی وي نو دا ټول شيان ته د هغه مؤمن په حق کې درحمت سبب او د گناهو نونه د پا کوالي ذريعه او		
و قُرْبَةً	تُقَرِّبُهُ	بِهَا
إِلَيْكَ	يَوْمَ الْقِيَامَةِ	(۱)
خپل ځان ته نژدېکت سبب يې جوړ کړي چې ته د دغه شيانو په سبب هغه ته نژدېکت ورکړي د قيامت په ورځ		

توضیح: عهد دلته د امن په معنی دی. مراد ترې نه داسې درخواست دی چې ای مولا! ما تاته يو درخواست کړې دی. (المراقات: ۵/۶)

لن تخلفنيه: اميد دی ته به هغه نه رد کوي بلکې قبول به يې کړي. (المراقات: ۵/۶)

فأنا البشَر: د راتلونکې عذر لپاره دا جمله د تمهيد په توگه ده چې زه هم يو بشر يم، د بشریت په تقاضا کله غصه راشي، چاته سخته خبره وکړم، يا يې ووهم، يا بښې وکړم، يا چاته تکليف ورکړم، که ما داسې کړي وي، نو ته دا شيان د زحمت ځای په رحمت کې بدل کړه، او د قيامت په ورځ باندې د بعد په ځای د قرب ذريعه يې جوړه کړه. (المراقات ۵/۶)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۰/۱۱ رقم الحديث: ۶۳۶۱، ومسلم في صحيحه ۲۰۰۷/۴ رقم الحديث: ۲۶۰۰۸۸.

دعاء په عزم او جزم سره غوښتل په کار دي

﴿۳﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ		
او ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: کله چې په تاسو کې څوک دعاء غواړي چې		
فَلَا يَقُلْ : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ اِنْ شِئْتَ اَرْحَمْنِيْ اِنْ شِئْتَ اَرْزُقْنِيْ اِنْ شِئْتَ		
ای الله! ماو بخښې که ته وغواړې ما باندې رحم وکړي، که ته وغواړې، ماته رزق را کړې که ته وغواړې		
وَ	لِيَعْزِمَ	مَسْأَلَتُهُ
بلکې پکار ده چې هغه په عزم بالجزم او يقين او اعتماد سره دعاء وغواړې (د شک او شبه کلمه مثلاً که ته		
إِنَّهُ	يَفْعَلُ	مَا يَشَاءُ
وغواړې وغيره دې نه استعمالوي) ځکه چې الله تعالی خو خپله هغه څه کوي څه چې وغواړې په هغه		
وَلَا	مُكْرَهَةً	لَهُ . (۱)
باندې څوک زور کونکی نشته دی.		

توضیح: وليعزم: يعنې پوره وثوق او اعتماد سره دعاء غوښتل پکار دي، د څه شک لپاره ورپکې ځای نوي، خو کوم سړی چې کله په خپل غوښتلی شوي شي باندې مطمئن نوي، نو په دې تذبذب کې دغه شی هغه ته څنگه ورکړل کيدلی شي، الله تعالی په خپلو کارونو کې خپلواکه دی، د چانه د اجازت اخستلو ضرورت ورته نشته دی، نه څوک ایسارونکی شته دی، لهذا نیغ په نیغه باندې د رب تعالی نه په پوره وثوق سره سوال کول پکار دي، داسې سوال دې نکوي چې ای الله! که ته مناسب وگڼې، ته ماته فلانی شی را کړې. (المراقات: ۵/۶)

﴿۴﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ		
او ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمايل: کله چې په تاسو کې يو څوک دعاء غواړي		
فَلَا يَقُلْ : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ اِنْ شِئْتَ وَ لٰكِنْ لِيَعْزِمَ		
نو داسې دې نه وایي چې ای خدايا ماو بخښې که ته وغواړې بلکې بغير د څه شک او شهبې نه په يقين		

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳۹/۱۱ رقم الحديث: ۶۳۳۸، ومسلم في صحيحه ۲۰۶۲/۴ رقم الحديث: ۶۷۸-۷.

وَ لِيُعْظِمَ الرَّغْبَةَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَتَعَاطَبُهُ شَيْءٌ أُعْطَاهُ " (۱)

او په پوره رغبت سره دې دعاء وغواړې ځکه چې الله چې څه هم ورکوي هغه لپاره څه مشکل نه دي او په پوره رغبت سره دې دعاء وغواړې ځکه چې الله چې څه هم ورکوي هغه لپاره څه مشکل نه دي
توضیح: لا يتعاطبه: تعاطم د غټیدلو او د قابو نه د وتلو په معنی دی. یعنی الله تعالی چې څه ورکول وغواړې هغه د الله تعالی د قبضې نه بیرون ندي، نه دومره غټ دي چې الله تعالی دهغې په وړاندې عاجزه شي. (المراقات: ۵/۸)

په ستړي کېدو باندې دعاء پرېښودل په کار نه دي

﴿ه﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ : يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ

او ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: د بنده دعاء د دعاء د شرطونو د قبلیدو نه وروسته

مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمَ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ.

قبیلې ترڅو چې هغه د گناه یا د خپلولی د ماتولو دعاء ونه وغواړې، او ترڅو چې هغه تندې ونه کړي

قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِسْتِعْجَالُ ؟ قَالَ : " يَقُولُ : قَدْ دَعَوْتُ

وویل شو چې یا رسول الله! د تندې څه مطلب دی؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: دعاء غوښتونکی بیا بیا وایي

وَ قَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ أَرِ يُسْتَجَابْ لِي فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَ يَدْعُ الدُّعَاءَ " (۲)

چې مادعاو غوښتله) لیکن ما هغه په قبلیدلو کې ونه لیدله او بیا هغه ستړی کینی او دعاء غوښتل پرېږدي

توضیح: باثم: د دعاء د نه قبلیدو په دې حدیث کې دوه شیان ذکر شوي: اول شی دا چې الله تعالی دعاء قبلوي په دې شرط چې دعاء کوم ناجائز او نامناسب شي سره متعلق نه وي مثلاً یو گستاخ او بې ادبه دا دعاء وغواړې چې الله ماته د شراب څښکلو یا زنا کولو توفیق راکړه، یا کوم نالائقه دا دعاء وغواړې چې ای الله! فلانی سړی وبخښې او حال دا وي چې هغه سړی په کفر باندې مړوي، یا کوم نالائقه د یو محال شي دعاء وغواړې، چې ای الله! ماته په ويځه باندې خپل دیدار وکړه، دا ټول د دعاء ناجائز صورتونه دي. (المراقات ۵/۹)

او قطیعة رحم: د خپلولی د ماتولو دعاء یو سړی داسې غواړي چې ای الله! زما د پلار او زما

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۹۵/۴ رقم الحديث ۹- ۲۷۲۵.
 (۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۹۵/۴ رقم الحديث ۹- ۲۷۲۵.

ترمینځ جدائی راوله، د دې حدیث مفهوم هم دا دی چې دغه شان دعاء نه قبلېږي لهذا دغه شان دعاء غوښتل په کار نه دي. (المرقات: ۵/۶)

مالر يستعجل: دعاء د نه قبلیدلو دا دویم شی دی یعنې الله تعالی دعاء قبلوي په دې شرط چې په دې کې تُندی نوي، صحابو و پوښتنه و کړه چې تُندی پکې څه ده؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: بنده وایي چې ما بیا دعا و غوښتله، قبلېږي خو نه، لهذا د دعاء ضرورت نشته. نو دغه شان په تُندی کولو کې هغه دعاء غوښتل پرېږدي. وې فرمایل: دغه شان کول په کار ندي. علماء لیکې چې کله په تُندی کې دعاء نه قبلېږي ځکه چې الله تعالی ته د یو نیک بنده اصرار، التجاء او فریاد و عاجزي خوښه وي، د دې وجې نه ځینې بې دینه سړي دعاء ژر قبوله شي، ځکه چې هغه کله د الله تعالی مخې ته خپل لاسونه خپاره کړي، نو الله تعالی جبریل امین ته فرمایي چې ژر کوه، ده ته یې ژر ورکړه چې دا زما مخې ته لاسونه خواره نه کړي، کله دعاء د دې وجې نه نه قبلېږي. چې دا د آخرت ذخیره جوړه کړی شي، کله دعاء د دې وجې نه نه قبلېږي چې د دې هغې شرطونه او آداب نه وې پوره شوي، کله دعاء د دې وجې نه نه قبلېږي چې دعاء غوښتونکی ناامیده کېدلو باندي دعاء غوښتل پرېږدي. (المرقات ۵/۱۰، الکاشف ۴/۳۶۸) او وایي چې:

اب دعاء بھی مجھے ایک کھیل نظر آتی ہے ❀ کمپری میں خیالات بدل جاتے ہیں
غائبانه دعاء قبلېږي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "دَعْوَةُ الْمُسْلِمِ لِأَخِيهِ
او حضرت ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل کوم مسلمان بنده چې دخپل مسلمان ورور
بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ عِنْدَ رَأْسِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ كَلَّمَ
لپاره غائبانه دعاء غواړي نو هغه قبلېږي دعاء کونکې سر ته یوه فرشته متعین کړی شي کله چې هغه د
دَعَا لِأَخِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ : آمِينَ
خپل مسلمان ورور لپاره دخیر دعا غواړي نو هغه متعین شوي فرشته وایي چې ای الله! دده دعا قبوله کړي
وَ لَكَ بِئْسَ لَكَ (١)
او (دا هم وایي چې) ستا لپاره دې هم دغه شان وي.

توضیح: بظهر الغیب: یعنی غائبانه د یو مسلمان ورور د بل مسلمان لپاره دعاء قبلېږي ځکه چې په دې دعاء کې خواخوگي هم وي، او څه لالچ هم نوي، کله چې داسې د بل د حاجت پوره کېدو کونښن کوي، نو الله تعالی دده ضرورتونه هم پوره کوي، هم دا مطلب دی د حدیث د آخرې جملو چې فرښتې سرته ودرېږي او دهغه لپاره دعاء غواړي، د دې تائید په دې حدیث سره هم کېږي چې: **اللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا دَامَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ.** (المراقات: ۱۰-۱۱/۵)

ښېرې مه کوه، هسې نه قبولې شي

﴿٧٧﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَ			
حضرت جابر رضي الله عنه راوي دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: خپل ځان لپاره ښېرې مکوه، او			
لَا	تَدْعُوا	عَلَى	أَوْلَادِكُمْ
مه دخپل اولاد لپاره او نه دخپل مال، غلام، وينزو، څاروو او دنور مال اسباب لپاره ښېرې کوه، دې لپاره			
لَا تُوَافِقُوا	مِنْ	اللَّهِ	سَاعَةً يُسْأَلُ فِيهَا عَطَاءٌ
چې هسې نه تاته د الله تعالی داړخ نه هغه ساعت ترلاسه شي چې په هغې کې خدای هر سوال پوره کوي			
فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ . وَ ذَكَرَ حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ : اتَّقِ			
او بيا به ستا ښېرو قبوله شي. او ذکر کړي دی حدیث د حضرت ابن عباس رضي الله عنه چې ځان وساته د			
دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَ بَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ فِي كِتَابِ الزَّكَاةِ. ^(۱)			
مظلوم د ښېرې نه ځکه چې د مظلوم او د الله تعالی تر مینځ هېڅ پرده نه وي کتاب الزکوة کې ذکر شوي دی.			

توضیح: ساعة: یعنی دعاء د قبلیدلو د الله تعالی په نزد څه وختونه وي. هسې نه چې داسې وشي، چې ته ښېرې وکړې، او دلته د قبولیت ساعت وي، بیا به پښیمانه یې. او په لاس به هېڅ نه درځي. د مشکوة شریف د لوستلو په زمانه کې په مینگوره سوات کې دغه شان واقع شوې وه، چې مورد زلمي ځوی لپاره داسې ښېرې وکړې چې الله تعالی دې ستا د بدن بېلابېلې برخې کولو باندې ماته وښايې، نو ځوی چې د کور نه څنگه ووتلو نو د ښمنانو ونيولو او دهغه بدن یې توتې توتې کړو، کله چې دا توتې دهغه کور ته راوړسیدې، نو موریې چاره راوخیستله او خپله ژبه غوڅولو کونښن یې

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۸۸/۲، رقم الحديث: ۱۵۳۲.

وکړو، ژبه یې راڅکله خو هېڅ فائده یې نه وه؟ (المراقات ۵/۱۱).

اب پڅټائے کیا ہوت * جب چڑیاں چک گئیں کہت

الفصل الثانی

دعاء عبادت دی

﴿۸﴾ عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ ثُمَّ

نعمان بن بشير رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام فرمايل: دعاء عبادت دی. او بيا د دې نه وروسته

قَرَأَ: ﴿ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ﴾. (۱)

نبي عليه السلام دا آيت ولوستلو: او ستاسو رب فرمايلي دي چې زمانه دعا غواړئ زه به ستاسو دعا قبولوم.

توضیح: د دعاء دوه قسمونه دي يو خو هغه دعاء ده چې کومه يو انسان د خپل رب نه د خپل ځان لپاره

غواړي دا هم عبادت دی ځکه چې داسې خپل رب قادر گڼي، خالق او مالک يې گڼي. فعال لپاړيد

يې گڼي نو ځکه د هغه نه دنياوي او اخروي دواړه کاميابي غواړي. ظاهره ده چې الدعاء هو العبادة

په دې باندې صادقې دي. د دعا دويم قسم هغه دی چې يو سړی د خپل غائبانه حاجت لپاره يو رب

راغواړي، په دې کې د دې سړي عقیده ده چې زما رب مشکل کشا دی، په غيبو هم پوهېږي،

قادر مطلق هم دی، زه هغه راغواړم. قرآن عظيم کې په دې دعاء باندې ډېر زور ورکړل شوي دي چې

چيغه فقط د يو الله لپاره ده، دمکې مشرکانو به الله تعالی سره خپل معبودان په غائبانه حاجتونو

کې رابلل. چې هغه الله تعالی شرک وگرځولو، نو دلته د يو الله رابلل عين عبادت يلکې د عبادتونو

خلاصه او مغز يې گرځولی دی. نبي کریم صلى الله عليه وسلم چې کوم آيت د استشهاد په توگه تلاوت

کړو، د دې نه دا معلومېږي چې دعاه دلته رابلل مراد دي. (المراقات ۵/۱۲)

دعاء عبادت مغز او خلاصه ده

﴿۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الدُّعَاءُ مَخَّ الْعِبَادَةِ. (۲)

او حضرت انس رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: دعاء د عبادت مغز دی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۷۹/۱ رقم الحديث: ۱۰۱۹.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۵/۵ رقم الحديث: ۳۴۳۱.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ شَيْءٌ

او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی وايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمايلي دي: نشته يو خيزد ډيرې

أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنْ الدَّعَاءِ. (۱)

او چټې مرتبې والاد الله تعالى په نزد د دعاء نه.

دعاء او تقدير

﴿۱۱﴾ وَعَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَزُودُ الْقَضَاءُ إِلَّا الدَّعَاءُ

او حضرت سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمايل: د دعاء نه غير تقدير هېڅ شی نشي

وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبُرُّ. (۲)

بدلولی او عمر لره د نيکۍ نه غير هېڅ شی نه شي ډېرولی.

توضیح: القضاء: يعنې الهی تقدير هېڅ شی نه شي بدلولی، هو! که کوم شی تقدير بدلولی شي نو

هغه دعاء ده. (المراقات: ۵/۱۴)

سوال: دلته سوال دا دی چې د قرآن او حديث د ډېرو نصوصو نه دا ښکاري چې تقدير لره هېڅ شی

نشي بدلولی او دلته په حديث کې دي چې دعاء تقدير لره بدلوي.

جواب: تقدير په دوه قسمه دی: يو تقدير مبرم دی او بل تقدير معلق دی تقدير مبرم خود الله تعالى

اتل فيصله وي چې هغه په هېڅ صورت کې مخکې وروسته کيدی نه شي. دويم تقدير معلق دی چې

دهغې سره د الیکل شوي وي فلانی سړی به په فلانی جای کې غورزیدلو سره زخمې کېږي، خو! که

هغه د خپل حفاظت لپاره دعاء وغواړې، نو بیا به نه غورزېږي. په تقدير معلق کې تغير تبديل

راتللی شي، دلته د بحث لاندې حديث کې هم دا تقدير معلق مراد دی. تقدير مبرم مراد نه دی.

دعا په هر حال کې فائده کوي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الدَّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا

او ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمايل: بېشکه دعاء دهغه شي لپاره هم فائده منده ده

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۵/۵ رقم الحديث: ۳۱۲۹

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۳۰۳/۳ رقم الحديث: ۲۲۲۵

نَزَلَ وَ مِنَّا لَمْ يَنْزِلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللَّهِ

چې هغه پېښ شويدي او دهغه شي لپاره هم فائده منده ده چې هغه ندي پېښ شوي لهذا اي د الله بنده گانو

بِالدُّعَاءِ . وَرَوَاهُ أَحْمَدُ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)

دعا د خپل ځان لپاره ضروري وگڼي .

﴿۱۳﴾ وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْعُو بِدُعَائِي

او حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: څوک چې هم دعاء غواړي نو الله تعالی

إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ مَا سَأَلَ أَوْ كَفَّ عَنْهُ مِنَ الشُّعْرِ مِثْلَهُ

خو هغه ته يا هغه شی ورکړي کوم چې هغه غواړي، يا دهغه په بدله کې دهغه نه بدې ايساره کړي

مَا لَمْ يَدْعُ بِإِيْمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَجِيمٍ ^(۲)

ترڅو چې هغه د گناه کوم شی يا د خپلولی ماتولو دعاء ونه غواړي.

دعاء غواړه او د فراختيا انتظار کوه

﴿۱۴﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: الله تعالی نه دهغه د فضل په ذريعه

فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ

وغواړه ځکه چې الله دا خبره ډېره خوښوي چې دهغه نه دهغه فضل وغوښتلی شي او د عبادت (يعنی دعا)

الْتِّظَارُ الْفَرَجِ . وَرَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۳)

د ټولو نه غوره شی د فراختيا انتظار کول دي.

توضیح: انتظار الفرج: يعنی که په چا باندي مصيبت نازل شي او هغه صبر وکړي، چاته شکايت ونه کړي، نااميدې ښکاره نه کړي دعا غواړي، او د مصيبت د ختميدلو يقين وساتي، دا غوره عبادت دی. صبر کول د انسان په قوت ارادې کې ډېره مضبوطيا ورکوي. او آخر هم هغه صابر او شاکر چې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۱۱/۵ رقم الحديث: ۲۶۱۶.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۰/۵ رقم الحديث: ۳۱۸۱.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۲۲۵/۵ رقم الحديث: ۳۶۳۲.

هغه د مصیبتونو د ختمیدو په انتظار کې ناست دی، کامیاب شي. ځکه چې ان الله مع الصّابرين د الله تعالی ارشاد دی. (المراقات ۵/۴۵۶).

د الله تعالی نه، ځکه نه غوښتل د الله تعالی د ناراضګۍ سبب جوړېږي

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ		
او حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام و فرمايل: کوم سړی چې د الله تعالی نه، نه غواړي		
يغضب	عليه	(۱)
الله تعالی د هغه نه ناراضه وي (ځکه چې د دعا پرېښودل د تکبر او استغناء نښه ده).		

توضیح: الله تعالی خود ورکړې په صفت باندې متصف دي. نو هغه غواړي چې څوک غوښتونکی وغواړي د عربو شاعرانو په کلامونو کې غټې غټې قصیدې د باچاهانو د سخاوت په متعلق باندې ویلی شوي په دې کې د باچاهانو نه غوښتنه د باچاهانو د خوشحالی ذریعه گرځولی شویده. لکه:

کأن کل سوال في مسامحه ❁ قميص يوسف في اجفان يعقوب

په دغه انداز باندې دا حدیث دی چې د الله تعالی نه یې څوک غواړي هغه خوشحالېږي، او څوک چې نه غواړي، هغه خفه کېږي، د انسان معامله د دې په عکس ده:

الله يغضب ان ترکت سؤاله ❁ وبنو آدم حين يسأل يغضب

﴿۱۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ		
ابن عمر رضي الله عنهما راوي دي چې نبي عليه السلام و فرمايل: په تاسو کې چې چا سړی لپاره د دعا دروازه		
فُتِحَ	لَهُ	مِنْكُمْ
بَابُ الدُّعَاءِ		
خلاصه کړی شوه (یعنې کوم سړی ته په پوره شرطونو او آدابوسره د دې پرودعاو کولو توفیق ورکړی شونو		
فُتِحَتْ	لَهُ	أَبْوَابُ
الرَّحْمَةِ		
پوه شي چې) د هغه لپاره درحمت دروازي خلاصې شوي (ځکه چې د دې دعا په نتیجه کې خود هغه		
وَ	مَا	سُئِلَ
اللَّهُ		
غوښتلی شوی شي ورکول کېږي او کله غوښتلی شوی شي په بدله کې د هغه نه شریږي کړی شي) او الله نه		

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۶/۵ رقم الحديث: ۳۴۳۳.

شَيْئًا يَعْنِي أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ

نه هېڅ شی نه غوښتلی کېږي يعنې د الله تعالی په نزد د ټولو نه ډېر خوښ او محبوبه خبره داده چې د

يُسْأَلُ الْعَافِيَةَ. (۱)

هغه نه عافیت و غوښتلی شي.

که په فراخی کې دعاء غواړي نو په تنگسيا کې به دعاء قبلېږي

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَرَّهُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: د کوم سړي لپاره چې دا خبره د خوښۍ

أَنْ يَسْتَجِيبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ

او خوشحالی سبب وي چې د تنگسيا او سختۍ په وخت کې الله تعالی دهغه دعاء قبوله کړي نو هغه لپاره

فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۲)

پکار دي چې هغه د وسعت او فراختيا په زمانه کې ډېره دعا کوي.

د غافله زړه دعاء نه قبلېږي

﴿۱۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: تا سو د دعا د قبلید لویقین ساتلو سره د

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبٌ غَافِلٌ لَاهٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۳)

الله نه دعا غواړي یا د ساتي الله تعالی د غافله او لوبې کونکې زړه د عانه قبلوي (يعنې دهغه سړي دعاه نه

قبلوي چې دهغه زړه د دعا غوښتلوپه وخت کې د الله تعالی نه غافله او په غير الله کې مشغول وي.

د دعاء په وخت کې د لاسونو مخه دې ځنګه وي؟

﴿۱۹﴾ وَعَنْ مَالِكِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ

او حضرت مالک بن یسار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: کوم وخت کې چې تا سو د الله تعالی

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۱۲/۵ رقم الحديث: ۲۵۱۶.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۰/۵ رقم الحديث: ۳۴۴۵.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۱۷۹/۵ رقم الحديث: ۳۵۴۵.

فَاسْأَلُوهُ	يُبْطُونَ	أَكْفِكُمْ
نه دعا غواړئ نو دهغه نه دخپلو لاسونو د دننه اړخ په ذريعه سره دعا غواړئ، دهغه نه دخپلو د پاسه اړخ		
وَلَا تَسْأَلُوهُ	بِظُهُورِهَا .	وَ فِي رِوَايَةٍ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:
په ذريعه سره دعا مه غواړئ، يو بل روايت د ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل:		
سَلُوا اللَّهَ	بِطُونِ	أَكْفِكُمْ
وَلَا تَسْأَلُوهُ	بِظُهُورِهَا	
چې د الله تعالی نه دخپل لاسونو د دننه اړخ په ذريعه دعا و غواړئ دهغه نه دخپلو لاسونو د پاسه اړخ په ذريعه		
فَإِذَا	فَرَعْتُمْ	فَامْسَحُوا بِهَا
د دعا مه غواړئ او کله چې تاسو د دعا نه فارغه شئ نو خپل لاسونه په خپل مخ باندې راکارې (دې لپاره چې هغه برکت چې په لاسونو باندې راځي، خلي ته هم ورسېږي).		

توضیح: ببطون اکفکم: اکف جمع ده. ددې مفرد کف دی د لاس تلي ته وايي. مطلب دا دی چې د دعا په وخت کې د دعا د ادابو نه د لاس او چټول دي، دويم ادب دا دی چې دا د لاسونو اړخ يعنې د لاس دننه تلي خلی ته مخامخ وي، مقصود دا چې د لاسونو په سرچپه کولو سره دعا کولو مه غواړئ، خو! د استسقاء دعا حالت دې نه مستثنی دی، په هغې کې د لاسونو سرچپه کولو سره دعا غوښتل د بل مصلحت لپاره دي. (المرقات ۵/۵۵۶، الکاشف ۴/۳۷۸)

الله تعالی د دعا لپاره اوچت شوي لاسونه نه محروم کوي

﴿٢٠﴾	وَعَنْ سَلْمَانَ قَالَ:	قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	إِنَّ رَبَّكُمْ حَيٌّ
او حضرت سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: ستا سORB د پرحياناک دی. هغه			
كَرِيمٌ	يَسْتَحْيِي	مِنْ	عَبْدِهِ إِذَا
بغيرد غوښتلونه وركونکی دی او هغه دخپل بنده نه حيا کوي، چې هغه خالي لاسونه ستون کړي او حال			
رَفَعَ	يَدَيْهِ	إِلَيْهِ	أَنْ يَرُدَّهَا صِفْرًا. (١)
دا وي چې دهغه بنده دهغه اړخ ته (د دعا لپاره) خپل دواړه لاسونه وچتوي.			

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۸/۲، رقم الحديث: ۱۴۸۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۷۸/۲، رقم الحديث: ۱۴۸۸.

د دعاء نه وروسته لاسونه په مخ باندې رابنکل سنت دی

﴿۲۱﴾ وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ

او حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله دعاه خپل دواړه لاسونه وچت کړل نو

لَمْ يَحْطِهُمَا حَتَّى يَنْسُخَ بِهِمَا وَجْهَهُ. ^(۱)

دا به يې تر هغه وخته پورې نه اېږدل ترڅو چې به يې په خپل مخ باندې نه وو رابنکلي.

توضیح: ادا رفع: د دې حديث نه په واضحه توگه باندې معلومه شوه چې په دعاء کې لاس اوچتول سنت دي. دويمه خبره دا معلومه شوه چې په دعا کې د الله تعالى مخې ته خپاره لاسونه د برکتونو نه ډک شي. نو د دې وجې نه د دعا نه پس خپل لاسونه په مخ باندې رابنکل پکار دي د دې لپاره چې برکت حاصل شي. نن سبا عرب په دعا کې داسې اهتمام نه کوي. (المرقات: ۵/۲۳)

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به جامع دعاء خوښوله

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَحِبُّ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به هغه دعاگانې خوښولې چې هغه جامع دي او هغه

وَ يَدْعُ مَا سِوَى ذَلِكَ. ^(۲)

دعاگانې به يې پرېښودلي چې جامع نه دي.

توضیح: جامع دعاه هغه وي چې په هغې کې الفاظ کم وي، خو دنياوي او اخروي فائدي ورکې ډېرې وي. لکه اللهم ربنا اتنا في الدنيا حسنة الآخرة يا: اللهم اني اسئلك العفو والعافية في الدنيا والآخرة.

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ أَسْرَعَ الدُّعَاءُ إِجَابَةً

او حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: ډېر ژر قبلیدونکې دعا هغه

دَعْوَةٌ غَائِبٌ لِعَائِبٍ. ^(۳)

ده چې هغه غائب د غائب لپاره وکړي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۱/۵ رقم الحديث: ۳۴۴۶.

(۲) أخرجه أبو داود ۵۵۲/۱، رقم الحديث: ۱۴۸۴.

(۳) أخرجه أبو داود في السنن ۷۷/۲، رقم الحديث: ۱۴۸۲.

د مشرانو، کشرانو نه د دعاء غوښتنه

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعُمْرَةِ		
او حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې يو ځل ما د نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه د عمرې د ادا کولو اجازت		
فَأَذِنَ لِي	وَقَالَ :	أَشْرِكْنَا يَا أَخِي فِي دُعَائِكَ
و غوښتلو نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام ماته اجازت را کړو او وي فرمايل چې: ای زما کشر وروره! په خپله دعا کې مونږ		
وَأَلَا	تَنْسَنَا .	فَقَالَ
هم شريک کړه. او د دعاء په وخت کې ما مه هيره. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام داسې		
كَلِمَةً مَا يَسْرُنِي أَنْ لِي بِهَا الدُّنْيَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَانْتَهَتْ رِوَايَتُهُ عِنْدَ قَوْلِهِ لَا تَنْسَنَا. (۱)		
کلمه ارشاد کړه که د دې په بدله کې ماته ټوله دنيا هم را کړي شي نو ماته به خوشحالي نه وي.		

توضیح: حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د عمرې لپاره د مدينې نه مکې ته تللو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته و فرمايل: زما کشر وروره په خپلو نیکو دعاو کې ما هم شريک کړه او ما په خپله دعا کې هيرنه کړي په دې حديث سره يوه خبره په پوهه کې راغله چې په نبي عَلَيْهِ السَّلَام کې عبوديت او عاجزې په انتهايي درجې سره وه چې خپل يو خادم او امتي ته د دعا درخواست کوي. دويمه خبره دا په پوهه کې راغله چې کله يو مسلمان د اسلام يو غټ شعار سره يوځای شي نو دهغه خپله مرتبه او چته شي. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته دا مرتبه د بيت الله زيارت او دهغې په برکت سره ورکړل شوه. دريمه خبره دا معلومه شوه چې د غټ مقام سپری د خپل ځان نه د کمې درجې والا ته د دعا درخواست کولی شي. څلورمه خبره دا معلومه شوه چې هر مسلمان لپاره پکار دي چې هغه په خپلو نیکو دعاگانو کې ټول امت شريک کړي. پنځمه خبره دا معلومه شوه چې د فاروق اعظم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څومره غټ مقام دی. (المراقات ۵/۲۳)

فقال كلمة: حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې کلمې سره دومره خوشحاله شوه چې وي فرمايل: که د دې په بدله کې ماته ټوله دنيا را کړي شي. ماته به په هغې سره دومره خوشحالي نه وي، اوس پوښتنه داده چې هغه کومه کلمه ده چې هغې ته حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اشاره کوي؟ (المراقات ۲۴-۵/۲۳)

د دې جواب دا دی چې په ښکاره باندې دا ښکاري چې د دعا کوم درخواست نبي عَلَيْهِ السَّلَام حضرت

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وکړو او په دې کې د اشکر کنا کلمه وفرمايله او ورسره يې د شفقت لپاره د يا اُخى اى زما کشر وروره ! کلمه ارشاد کړه. حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دې اړخ ته اشاره کوي، او دا هم ممکنه ده چې هغه کلمه بله څه وه، چې هغه دلته نده نقل کړى شوي. حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغې اړخ ته دلته فقط اشاره وکړه، اوله توجیه واضحه ده. د دې حديث نه د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شان عظمت او د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نزد دهغه د مقام ښه اندازه کېږي. (المركات ۵/۲۳).

د مظلوم دعاء نه رد کېږي

﴿٢٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ:		
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: درې کسان دي چې دهغوی دعاء نه رد		
الصَّائِمُ	حِينَ	يُفْطِرُ
کېږي: ۱- روژه دار کله چې هغه روژه ماتى کوي (يعني دروژه ماتې په وخت کې دعاء کوي نو دهغه دعا قبلېږي ځکه چې هغه دعادت دادا کېدلونه وروسته کېږي. او دا چې دغه وخت دعا جزې او مسکينې		
وَ	الْإِمَامُ	الْعَادِلُ
حالت وي) ۲- د خلکو سردار او حاکم چې هغه عدل او انصاف وکړي (ځکه چې په حديث کې دي چې ديو ساعت عدل ډښپيته کالو دعادت نه غوره دی نو ځکه د دې فضيلت د وجې نه دده دعا قبلېږي		
وَ	دَعْوَةُ	الْمَظْلُومِ
يَرْفَعُهَا	اللَّهُ	فَوْقَ
الغَمَامِ		
۳- د مظلوم دعا، کله چې مظلوم دعا کوي نو الله تعالى دهغه دعا د وړيځو د پاسه خيژوي او د دې		
و تَفْتَحُ	لَهَا	أَبْوَابَ السَّمَاءِ
و يَقُولُ	الزَّبُّ	: وَ عِزَّتِي
دعالپاره د آسمان دروازي برسير ته شي او پروردگار فرمايي چې: زمادې په خپل عزت باندې قسم وي		
لَأَنْصُرَنَّكَ	وَأُو	بَعْدَ
حِينَ	" (۱)	
زه به ستا خامخا امداد کوم، اگرکه هغه د څه وخت وروسته وي (يعني ستا حق به نه ضائع کوم او ستا دعا به نه رد کوم اگرکه وخت پکې ډېر تېر شي).		

توضیح: يرفعها: يعنى د قبلولو لپاره دا آسمانونو ته وچت کړى شي. گویا الله تعالى دا ډېر ژر

قبلوي، او نه يې رد کوي، د نورو خلکو دعاگانې تروسه په زمکه باندي وي، د مظلوم دعا د الله دربار ته رسيدلي وي. (المرقات: ۵/۲۳) چاڅه ښه وييلي دي:

به ترس از آه مظلومان که هنگام دعا کردن اجابت از در حق بهر استقبال می آید

ولو بعد حين: يعنى اگر که ناوخته شي خوزه به خامخاستا امداد کوم زما سره ناوخته يې خو ورکيدل نه يې. په دې حديث کې د درې کسانو دعاء ذکر دی. د دې سره حديث کې پلار او د مسافر دعاء ذکر هم دی. او حديث ۳۵ کې د پنځه کسانو دعاء د قبلیدو بيان دی. لهذا په دريو کې حصر نسته دی. (المرقات: ۵/۲۵)

د پلار، مسافر او د مظلوم دعاء قبوله ده

﴿۲۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٍ لَا شَكَّ فِيهِنَّ:

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَيِي چې درې دعاگانې قبلېږي دهغې په قبلیدلو کې هېڅ شک نسته يو خود

دَعْوَةُ الْوَالِدِ وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ".^(۱)

پلار دعا، دويم د مسافر دعا او ديم د مظلوم دعا.

توضیح: د پلار دعا د خپل اولاد په حق کې ډېره ژر قبلېږي، دغه شان بد دعا (خيري) هم قبلېږي، لکه چې د پلار قبلېږي نو د مور دعاء به په طريق اولی سره قبلېږي. ځکه چې هغه په شفقت کې د پلار نه ډېره ده. مسافر اگر که دعاء د خپل ځان لپاره وکړي، يا د نورو لپاره وکړي، دده دعاء د سفر په وجه قبلېږي، او بد دعا يې هم قبلېږي. (المرقات ۲۶-۲۵/۵)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د بوبت تسمه هم د الله تعالی نه وغواړه

﴿۲۷﴾ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِيَسْأَلَ أَحَدُكُمْ

حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَوِي دې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: په تاسو کې هر سړی ته پکار دي چې هغه خپل

رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُلَّهَا حَتَّى يَسْأَلَهُ شَيْعًا نَعْلَهُ إِذَا انْقَطَعَ

ټول حاجتونه د خپل رب نه وغواړي تر دې چې دهغه د بوبت تسمه و شلېږي نو هغه دې هم د خداي نه وغواړي

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۷۹/۲، رقم الحديث: ۱۵۳۶.

زَادَ	فِي	رَوَايَةٍ	عَنْ	ثَابِتِ	الْبُنَانِيِّ	مُرْسَلًا
ترمذي په یو بل روایت کې چې د ثابت بنانی نه په طریقې دارسال سره نقل دی، دا الفاظ هم نقل کړيدي						
حَقِّ يَسْأَلُهُ الْمِلْحَ وَ حَتَّى يَسْأَلُهُ شِسْعَهُ إِذَا انْقَطَعَ. (۱)						
چې تردې چې مالزبه هم دهغه نه وغواړه، او که د بوبت تسمه دې و شلېږي نو هغه ترې نه هم وغواړه.						

په دعاء کې د لاس او چټولو اندازه

﴿۲۸﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى						
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به د دعا په وخت کې خپل لاسونه دومره او چټول چې د						
يُرَى بِيَاضِ						
إِبْطِيهِ. (۲)						
نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د تخرگونو سپين والی به ښکاريدلو.						

توضیح: په دعا کې د لاس او چټولو اوسطه درجه هم داده نن سبا عربان په زنگونانو باندې لاس اېږدلو يا څه لږ د پاسه کولو سره دعا غواړي. چې د دې نه تکبر څڅېږي، ځينې عرب سرد پاسه دواړه لاسونه وړلو سره دعا کوي، دا افراط او تفریط دی. هو! يوه دعا د ابتهال ده، چې سړی په اضطرار او اضطراب کې وي، او په ژړا فرياد سره لاسونه پورته وي، دا عام معمول ندی، هو! د استسقاء دعا د دې نه مستثنی ده. (المرقات: ۵/۲۷)

﴿۲۹﴾ وَ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كَانَ يَجْعَلُ أَصْبَعَيْهِ						
او حضرت سهل ابن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ دواړه گوتی يعنې د دواړو						
حِذَاءِ مَنكِبَيْهِ وَ يَدْعُو. (۳)						
لاسونو گوتو سره به يې خپلو اوږو پورې وړل او بېا به يې دعا غوښتله.						
﴿۳۰﴾ وَ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا دَعَا فَرَفَعَ يَدَيْهِ						
او سائب ابن يزيد د خپل پلار نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به کله دعا غوښتله او خپل دواړه لاسونه به يې						

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲/۲۴۲، رقم الحديث: ۲۶۸۲.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۷۹، رقم الحديث: ۱۴۸۹.

(۳) أخرجه المستدرک على الصحيحين ۱/۷۱۸، رقم الحديث: ۱۹۶۴.

مَسَحَ وَجْهَهُ بِيَدَيْهِ (۱)

اوچت ڪرڻ نو په خپل مخ باندې به يي دواڀه لاسونه راڃڪل.

په دعاء ڪي لاس ڊهر اوچتول بدعت دي

﴿۳۱﴾ وَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : الْمَسْأَلَةُ

او عڪرمه دا بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه نقل ڪوي چي هغه وفرمايل : سوال (دعا) ڪولو ادب او طريقه داده

أَنْ تَرْفَعَ يَدَيْكَ حَذْوَ مَنْكِبَيْكَ أَوْ نَحْوَهُمَا وَ الْإِسْتِغْفَارُ

چي ته خپل دواڀه لاسونه دخپلو اوڀر سره برابر يا هغي ته نڙڊي اوچت ڪره. داستغفار ادب دادی چي ته

أَنْ تُشِيرَ بِأَصْبُعٍ وَاحِدَةٍ وَ الْإِبْتِهَالُ أَنْ تَمُدَّ

خپلي گوتي په ذريعه سره اشاره و ڪري او په دعا ڪي ڊهره عاجزي او مبالغه اختيارول دادی چي ته خپل

يَدَيْكَ جَمِيعًا وَ فِي رِوَايَةٍ قَالَ : وَالْإِبْتِهَالُ هَكَذَا وَ رَفَعَ يَدَيْهِ وَ جَعَلَ ظُهُورَهُمَا مَتَابِلِي وَ جْهَةً (۲)

دواڀه لاسونه يوڄاي خپاره ڪري (يعني دومره يي اوچت ڪره چي دتخرگونو سپينوالی رانڪاره شي)

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا ڪيفيت په عام معمول جوڀرولو نه انڪار و ڪيو او دا يي بدعت وگرڇولو، د

ڪله ڪله مسئله داسي نه ده.

اول خان بيا جهان

﴿۳۲﴾ وَ عَنْ ابْنِ عَمْرٍو أَنَّهُ يَقُولُ : إِنْ رَفَعْتُمْ أَيْدِيَكُمْ

او ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په باره ڪي روايت شويدي چي هغه به فرمايل چي : ستاسو خپل لاسونه ڊهر اوچتول

بِدْعَةٍ مَا زَادَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى هَذَا يُعْنِي إِلَى الصَّدْرِ (۳)

بدعت دي. نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اڪثر د دينه ڊير يعني د سيني نه ڊهر لاسونه پورته نه اوچتول.

﴿۳۳﴾ وَ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَ أَحَدًا فَدَعَا

او حضرت ابي بن ڪعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چي نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چي به ڪله دچاڙ ڪر ڪولو او بيا به يي دهغه لپاره

(۱) أخرجه الدعوات الكبير للبيهقي ۲۰۱/۱، رقم الحديث : ۱۷۳.

(۲) أخرجه أبوداؤد ۵۵۳/۱، رقم الحديث : ۱۴۹۱.

(۳) أخرجه مسند أحمد ۲۰۲/۹، رقم الحديث : ۵۲۶۴.

لَهُ بَدَأُ بِنَفْسِهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ^(۱)

دعا کوله (یعنی دهغه لپاره به یې د دعا کولو اراده کوله) نواول به یې دخپل ځان لپاره دعا کوله، د دې په وروسته به یې دهغه سرې لپاره دعا کوله .

توضیح: په دې حدیث کې ویل شوی دي چې کله به نبی ﷺ د چا لپاره دعاء کوله نو اول به یې د ځان لپاره دعاء غوښتله، په دې سره امت ته تعلیم ورکړی شو چې کله څوک چا لپاره دعاء کوي، نو هغه ته په کار دي چې اول دخپل ځان لپاره دعاء وکړي، یو خوددې وجې نه چې اول ځان بیا جهان یو طبعی نظام دی، دویمه وجه داده چې کله سرې خپله پاک شي نو بیا د نورو لپاره هم دعاء قبلېږي. مثلاً داسې دعاء دي وغواړې: اللهم اغفر لي ولفلان اللهم اغفر لي ولفضل محمد و لوالديه و لجميع المسلمين. (المرقات ۵/۲۹)

دعاء نه ضائع کېږي

﴿۳۴﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُو

او ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبی ﷺ وفرمايل: کوم مسلمان چې هم څه دعا غواړي

بِدَعْوَةٍ لَيْسَ فِيهَا إِثْمٌ وَلَا قَطِيعَةٌ رَجِمَ إِلَّا أُعْطَاهُ اللَّهُ

داسې دعا چې نه خو په هغې کې د گناه د کوم شي طلب وي او نه دخپلولی د ماتولو نوالله تعالی ددې دعا

بِهَا إِحْدَى ثَلَاثٍ : إِمَّا أَنْ يُعْجَلَ لَهُ دَعْوَتُهُ

نتیجه کې په درې شیانو کې شي خامخا ورکوي: یا خودا چې ژر دهغه مطلوب ورکړي یا دا چې دهغه لپاره

وَإِمَّا أَنْ يَدَّخِرَهَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ وَإِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ مِنَ الشُّؤْمِ مِثْلَهَا " قَالُوا:

داد عا د آخرت ذخیره جوړه کړي یا دا چې دده دعا په اندازه باندې د بدي نه یې وساتي. صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

نُكْرًا

إِذْنًا

وویل: چې یا رسول الله! مونږ خو به اوس ډېرې دعاگانې غواړو ځکه چې مونږ ته د دعا ډېرې فائدي

قَالَ : اللَّهُ أَكْثَرُ (۱)

معلومی شوی . نبی ﷺ فرمایل : د الله فضل ډېر زیات دی .

﴿۳۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ " خَمْسُ دَعَوَاتٍ

او ابن عباس رضی اللہ عنہما د نبی ﷺ نه نقل کوي چې نبی ﷺ فرمایل : پنځه دعاگانې دي چې هغه

يُسْتَجَابُ لَهُنَّ : دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ حَتَّى يَنْتَصِرَ

قبلېږي ۱ : د مظلوم دعا تر دې چې هغه د ظالم نه په خپل لاس سره ياد خپلې ژبې په ذريعه سره بدله واخلي

وَ دَعْوَةُ الْحَاجِّ حَتَّى يَصُدَّرَ وَ دَعْوَةُ الْمُجَاهِدِ

۲ : د حاجي دعا تر دې چې خپل بناړ او خپل اهل و عيال ته بېرته راشي يا د حج نه فارغه شي ۳ : د مجاهد

حَتَّى يَقْعُدَ وَ دَعْوَةُ الْمَرِيضِ حَتَّى يَبْرَأَ

دعاء تر دې چې هغه د جهاد د سعی او کوشش نه فارغه شي ۴ : د مريض دعا تر دې چې هغه نه شي يا

وَ دَعْوَةُ الْأَخِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ . ثُمَّ قَالَ :

مړ شي . ۵ : د يو ورور د خپل ورور لپاره غائبانه دعا بيا د دينه وروسته نبی ﷺ فرمایل : په دې

وَ أَسْرَعُ هَذِهِ الدَّعَوَاتِ إِجَابَةٌ دَعْوَةِ الْأَخِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ . (۲)

په دې دعاگانو کې د ټولو نه ژر قبلېدونکې دعا د يو ورور د بل ورور لپاره غائبانه دعا ده .

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و علی آله و أصحابه أجمعین

(۱) رواه أحمد في المسند ۱۸/۳ .

(۲) أخرجه البيهقي في الدعوات الكبير ۲/۲۳۹، رقم الحديث : ۶۷۱ .

بَابُ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ د الله تعالى د ذکر بیان

قال الله تعالى: ﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ﴾ (سورة البقرة آیت: ۱۵۲).

وقال الله تعالى: ﴿الَّذِينَ كَرِهَ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (سورة الرعد آیت: ۲۸)

وقال الله تعالى: ﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ (سورة العنكبوت آیت: ۴۵).

د مسلمان په زړه کې د ایمان د عظمت دولت موجود دی. په دې باندې هر وخت د شیطان د ډاکې خطر ده. نو ځکه په دې باندې څو کیدار او څو کۍ ودرول ضروري دي. شیطان د برید نه د ساتني لپاره د الله ذکر یو موثره وسله او بهترین څو کیدار دی. نو ځکه په قرآن او حدیث کې د ذکر الله ډیر تاکید شوی دی.

د ذکر الله قسمونه: د ذکر الله دوه قسمونه دي: اول قسم ذکر لسانی دی. چې په ژبه کېږي، دویم قسم ذکر قلبی دی. چې هغه د زړه په ذریعه کېږي. د ذکر قلبی بیا دوه قسمونه دي. یوه هغه دی چې د الله د عظمت او جلال او د الله تعالی د انعاماتو او اکراماتو او د الله تعالی د قدرت د نښو فکر او سوچ هر رخت په زړه او مغزو کې ځای نیونکې او پیوسته وي، دېته ذکر خفي هم وايي. علماوو لیکلي دي چې ذکر خفي چې هغه فرستې هم نه شي لیکلی، دا او یا درجې د ذکر قلبی د دویم قسم نه بهتر دی. د ذکر قلبی دویم قسم دا دی چې د الله تعالی د اوامرو او نواهیو باندې د عمل کولو په وخت زړه او مغزو کې د الله تعالی یاد مستحضروي. نو په ذکر الله کې د ټولو نه اعلی درجه د هغه ذکر ده چې هغه په زړه او ژبه دواړو سره وي. بلکې د ذکر الله اولنی مصداق د ځینو فقهاوو په نزد ذکر باللسان دی. دویمه درجه د ذکر بالقلب ده. صوفیاء کرام وايي: که فقط په ژبه سره ذکر وي، او په زړه کې توجه نوي نو د داسې ذکر نه قلبی ذکر بهتر دی. (المقات ۵/۳۲).

بیا د علماوو په نزد دا بحث روان دی چې آیا ذکر بالجهر غوره دی. یا ذکر بالسر غوره دی. یعنې ذکر جلی غوره دی او که ذکر خفي غوره دی. ځینې علماء ذکر جلی ته ترجیح ورکوي، لیکن ځینې ذکر خفي ته ترجیح ورکوي. په دې کې تطبیق مسکت دی. د هغه داسې که په ذکر بالجهر سره لمونځ کونکو، یا خوب کونکو یا نورو خلکو ته ټولګانې رسېږي، سوته ذکر بالجهر دې ونکړي شي، بلکې ذکر بالسر غوره دی. لیکن که کوم عارضې بندیز نه وي، او کوم شیخ د تدریب او مشق (تمرین) په توګه ذکر بالجهر وویل نو بیا ذکر بالجهر غوره دی. بهر حال وخت او د ځای حالاتو د لاندې د ذکر الله حکم روان وي او بدلېږي. (المقات ۵/۳۲).

الفصل الأول

په ذکر الله کې د مشغولو خلکو فضیلت

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

ضرت ابو هريره او حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنهما واره راويان دي چې نبي عليه السلام و فرمايل كله چې

لَا يَقْعُدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ

يو جماعت د الله ذکر کولو لپاره کيني نو دوي لره هغه فرښتې راگير کړي (چې هغه په لاره باندې اهل ذکر

وَ غَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ

لره لتوي) هغوی لره رحمت په خپله غږه کې راوښي په دوي باندې سکينه نازلېږي، او الله تعالی

وَ ذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ (۱)

دغه ذکر کونکي ذکره د ځان سره خلکو (يعني ملائکه مقربين او ارواح انبياء) کې کوي.

توضیح: فيمن عنده: دا جمله د ﴿فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ﴾ تفسیر دی. د الله تعالی سره چې کوم الفاظ

دي. د دهغې نه مراد هغه فرښتې دي چې هغه د الله په دربار کې مقرب وي، الله تعالی د فخر او

اهات په توگه د دغه فرښتو مخې ته د دې ذکرينو تذکره ځکه کوي، چې د انسان د پيداېښ په

رخت کې فرښتو د انسان د پيدا کېدلو د مقصد پوښتنه کړې وه. او د خپل تقدیس او تسبیح بیان يې

کړی وو. (اشعة اللمعات: ۲/۱۹) (المراقات: ۵/۳۳)

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ فَمَرَّ عَلَى جَبَلٍ

د ابو هريره رضي الله عنه فرمايي چې يو ځل نبي عليه السلام د مکې په لاره باندې روان وو، چې د يو غره په خوا

يُقَالُ لَهُ: جُمْدَانُ فَقَالَ: سِيرُوا هَذَا جُمْدَانُ سَبَقَ الْمُفْرَدُونَ.

تېر شو چې دهغې نوم جمدان وو نبي عليه السلام و فرمايل: ځي ځي دا جمدان دی مفردون سبق يور و صحابو

قَالُوا: وَمَا الْمُفْرَدُونَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا

وويل چې يا رسول الله! مفردون څوک دي؟ نبي عليه السلام و فرمايل: هغه سړي چې هغه الله ډېر يادوي او هغه

وَالذَّاكِرَاتُ .^(۱)

بښځي چې الله ډېر يادوي.

توضیح: وما المفردون: نبي ﷺ د خپلو صحابو سره دمکې نه بېرته مدينې منورې ته راروان وو، چې د جمدان په غر باندې تېریدل و شودا د مدينې نه د يو منزل په فاصله باندې دی. ځينې صحابو ته کورونه ورياد شو، نو ژر ژر مخکې لاړل، نبي ﷺ وفرمايل: چې کورونه نژدې شول، دا د جمدان غردی، ژر ژر ځی، مفردون مخکې ووتل، وس د قافلې نه مخکې وتونکو خلکو باندې هم د مفردون اطلاق کيدلی شو، د صحابو په ذهن کې هم دغه وو. چې د نبي ﷺ د کلام مطلب به هم دا وي، بيا هم د مطلب د متعين کولو لپاره صحابو پوښتنه وکړه چې يارسول الله! مفردون څوک دي، هغه چې مخکې ووتل؟ نبي ﷺ د اسلوب حکم په توگه جواب ورکړو چې تاسو د چا په باره کې پوښتنه کوی هغه خو ظاهر او واضح دي، چې مفردون هغه خلک دي چې هغه د خپلو بدنونو په زريعه سره زمونږ نه مخکې ووتل، دهغوی پوښتنه مکوی، بلکې د پوښتنې خبره داده چې په نيکو کې مخکې وتونکې مفردون دي. نو پوهه شی چې الله لره ډېر يادونکې سپری او بښځي په داصل کې دا مفردون دي. چې هغه په نيکو اعمالو کې مخکې وتلي دي، ځکه چې دا خلک هم د عامو خلکو د ځايونو نه جدا کېدو باندې خپل رب لره يادوي. (المقات ۳۳-۳۲/۵).

په ذکر الله کې مشغوله ژوندی دی، نه مشغوله مړ دی

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي

حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي ﷺ وفرمايل: کوم سپری چې خپل رب يادوي او کوم سپری

لَا يَذْكُرُ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ .^(۲)

چې خپل رب نه يادوي، د دې دواړو مثال د ژوندې سپری او د مړ سپری په شان دی.

په الله باندې ښه گمان ساتل په کار دي

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ

او ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي ﷺ وفرمايل: الله تعالی فرمايي چې زه د خپل بنده د گمان

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۶۲/۱ رقم الحديث: ۱۶۷۶.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۸/۱۱ رقم الحديث: ۶۴۰۷، ومسلم في صحيحه ۵۲۹/۱ رقم الحديث: ۲۱۱-۲۷۹.

عَبْدِي . وَ . اَنَا . مَعَهُ

سره نژدې يم كوم چې هغه زما په باره كې ساتي كله چې هغه په زړه يا په ژبه سره ما يا دوي نوزه دده سره يم

اِذَا . ذَكَرَنِي . فَاِنْ . ذَكَرَنِي . فِي . نَفْسِهِ

نر كه هغه په خپل ذات كې يعنې په خفيه توگه باندي ما په زړه كې يا دوي نوزه هم هغه په خپل ذات كې

ذَكَرْتُهُ . فِي . نَفْسِي

يا د و م يعنې نه دا چې يواځې هغه ته په پته توگه باندي ثواب وركوم بلكې هغه ته خپله ثواب وركوم د ثواب

وَ . اِنْ . ذَكَرَنِي . فِي . مَلَأَ

ور كولو كار بل چاته نه سپارم كه هغه ما په جماعت (يعنې په ظاهره توگه باندي) يا د كړي نوزه هم د هغه

ذَكَرْتُهُ . فِي . مَلَأَ . خَيْرَ . مِنْهُمْ . (۱)

ذکر په جماعت کې کوم چې هغه دده د جماعت نه غوره دی.

توضیح: انا عند ظن عبدي: يعنې زما بنده چې زما متعلق کوم نيت او گمان ساتي، زه د هغې په موافق باندي فيصله کوم، مثلاً که يو سړی زما په متعلق دا گمان وساتي، چې زما رب به ما معاف کړي، نوزه هغه معاف کوم، او که زما متعلق د هغه نيت دا جوړ شوی وي چې هغه گمان کوي او وايي چې زما رب به ما معاف نکړي، نو الله تعالی هغه نه معاف کوي. يا يو سړی د الله تعالی نه دا اميد لري چې زما رب به په ما باندي ښه خوروي، څکوي، نو الله تعالی هغه باندي هم هغه شان خوروي، څکوي، ليکن که دا سړی خپله خيال وکړي چې زما رب په ما باندي ښه نه خوروي، سوال کولو په ذريعه سره به ما باندي خوروي، نو بيا الله تعالی دغه سړی باندي دغه شان خوروي. اقبال مرحوم د دې حديث په تشریح او توضیح کې دا شعر ليکلی دی:

خودی کو کر بلند اتا که هر تقدیر سے بچلے خدا بندے سے خود پوچھے بتا تیری رضا کیا ہے

د الله تعالی رحمت بهانه غواړي

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ

او ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَوْ ي دى چې نبى عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: كوم سړى چې يوه نيكې كوي هغه ته دغه شان

فَلَهُ	عَشْرُ	أَمْثَالِهَا	و أزيد
دلسونیکو ثواب و رکول کېږي، او د دې نه دېر هم ورکوم (یعني چالره چې و غواړم هغه ته دهغه د صدق او			
وَ	مَنْ	جَاءَ	بِالسَّيِّئَةِ
اخلاص په مطابق او ه سوه چنده بلکې د دینه هم دېر ثواب ورکوم) کوم سړی چې خه بدې وکړي نو هغه ته			
فَجَزَاءُ	سَيِّئَةٍ	أَوْ	مِثْلَهَا
د دغه بدې په مطابق باندې سزا ورکول کېږي یا زه هغه هم معاف کوم، کوم سړی چې اطاعت او تابعداری			
مِنِّي	شِبْرًا	تَقَرَّبْتُ	مِنْهُ
په ذریعه سره یو ولیشت زما اړخ ته راځي نوزه یو گز دهغه اړخ ته ورځم، کوم سړی چې زما اړخ ته یو گز راځي			
تَقَرَّبْتُ	مِنْهُ	بِأَعَّا	وَ مَنْ
زه دهغه اړخ ته د دواړو خپرو شوو لاسونو په اندازه باندې وروړاندې کېږي. کوم سړی چې زما اړخ			
يَنْشِي	أَثْبَتَهُ	هَرَوَلَةً	وَ مَنْ
ته مزمل وکړي نوزه دهغه اړخ ته په منډه باندې ورځم، او کوم سړی چې د زمکې په برابر هم گناهونو سره			
لَا	يُشْرِكُ	بِي	شَيْئًا
زما سره مخ شي په دې شرط چې هغه زما سره شریک نه وي کړی یعني په شرک کې نه وي اخته شوی			
لَقِيْتَهُ	بِمِثْلِهَا	مَغْفِرَةً	(۱)
نو که زه و غواړم نو هغه ته به د زمکې په برابر مغفرت ورکړم.			

توضیح: يقول الله: دا حدیث قدسی دی. شبرًا: لویشت ته وایي. ذراعًا: شرعي گز د لاس د فاصله برابر وي. بأعًا: دواړه لاسونه بني او چپ طرف ته ښه برسیره کولو باندې چې مینځ کې کومه فاصله وي، هغې ته باع وایي. (المرقات ۵/۳۹)

هرولة: منډې ته وایي. یعني کوم سړی چې فقط په مزمل کولو سره د عبادت په ذریعه سره زما اړخ ته راځي، زه په منډه باندې دهغه اړخ ته ورځم. د دې حدیث خلاصه دا شوه چې د الله تعالی رحمت څه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹۵/۱۳ رقم الحديث: ۷۴۰۵، ومسلم في صحيحه ۲۰۶۸/۴ رقم الحديث: ۲۲-۲۶۸۷.

ناخه بهانه لټوي، او په منډه منډه باندې د بنده اړخ ته راځي. (المقات: ۵/۳۹)

قرب الارض: قرب ضمه او كسره دواړو لوستلی شي، مراد مثل الارض دی یعنې د زمكې برابر گناه ده. (المقات: ۵/۳۹)

اولياء الله سره ټكر مكوه، گڼي په غضب الهی كې به راشي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنْ اللَّهُ تَعَالَى قَالَ: مَنْ

او ابو هريره رضى الله عنه راوي دی چې نبی ﷺ وفرمايل: الله تعالى فرمايي چې کوم سړی زما ولي ته

عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ

ته ضرر سوي نوزه دهغه سره دخپل جنگ اعلان کوم او زما کوم بنده زما تقرب (په اعمالو کې) دداسې

عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَّا

يو شي په ذريعه سره نشي ترلاسه کولی چې هغه زما په نزد دهغه شيانو نه ډير محبوب وي کوم چې ما

اَفْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ

په هغه باندې فرض کړيدي، او زما هغه بنده چې هغه هميشه نوافلو په ذريعه سره زما تقرب ترلاسه کوي

حَقِّي أَحِبَّتُهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَعَةً

تردې چې زه هغه خپل دوست جوړ کړم او کله چې زه هغه خپل دوست جوړ کړم نوزه دهغه اوريدل جوړ شم

الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ

چې هغه دې په ذريعه سره اوري، زه دهغه کتل جوړ شم، چې هغه دې به ذريعه سره کتل کوي،

وَ يَدَا الْقِي يَبْطِشُ بِهَا وَ رِجْلَهُ الْقِي

زه دهغه لاس جوړ شم، چې هغه دې په ذريعه سره نيول کوي، زه دهغه خپي جوړ شم، چې هغه دې

يَنْشِي بِهَا وَ إِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطَيْتُهُ وَ لَنْ

په ذريعه سره مزل کوي که هغه زما نه څه غواړي نوزه يې هغه ته ورکوم، او هغه د بدو او مکروهاتو

اسْتَعَاذَنِي لِأَعِيدَلَهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ

نه زما پناه غواړي، نوزه هغه ته پناه ورکوم، او کوم کار چې زه کونکی يم، په هغې کې دومره شک

تَرَدُّدِي	عَنْ	نَفْسِ	الْمُؤْمِنِ	يَكْرَهُ	الْمَوْتَ
نه کوي، لکه څنگه چې زه د بنده مؤمن ساه اخستلو کې تردد کوم، ځکه چې هغه مرگ نه خوښوي،					
وَ أَنَا أَكْرَهُ مُسَاءَتَهُ وَلَا بُدَّ لَهُ مِنْهُ ^(۱)					
او حال دا دی چې دهغه ناخوښي زه خوښوم، او د مرگ نه په هېڅ حال کې هم خلاصی نشته دی.					

توضیح: اذنته بالخرب: یعنی کوم سړی چې د الله اولیاء او محبوب خلکو او علماء او مقبولینو سره دښمني او عداوت ساتي، د الله تعالی د طرف نه دهغه لپاره تباهي او د جنگ اعلان دی. ظاهره ده د کوم سړی سره چې الله تعالی د جنگ اعلان وکړي، هغه څنگه بچ کیدی شي، په دین اسلام کې په دوه شیانو کې الله تعالی د جنگ اعلان کړیدی، یو خوداشی دی چې دا ولیاء الله سره چا پکړو کړو. د الله تعالی په حکم باندې توتي توتي شوی دی. دویم شی سود دی. د دې په باره کې الله تعالی د جنگ اعلان کړې دی. نو ځکه په هر مسلمان باندې واجب دي، چې هغه د سودی کارو بار نه ځان وساتي، گني د جنگ لپاره دې تیار شي. **مما افترضت علیه:** یعنی د فرائضو او واجباتو په ذریعه سره بنده الله تعالی ته ډېر نژدې شي، نو د الله تعالی او امر او نواهی پوره کول الله تعالی ته ډیر خوښ دي. **كنت سمعه الذی یسمع به:** یعنی یو مسلمان چې کله فرائض او واجبات پوره کوي، او بیا د نوافلو په ذریعه نور د الله تعالی قرب ترلاسه کولو کوښښ کوي، نو الله تعالی هغه محبوب ساتي. نو بیا د دغه سړی ټول اندامونه او ټول وسائل او قوتونه د الله تعالی د رحمت او رضا لپاره مظاهر او ذریعې جوړې شي. د حدیث مطلب هم دا دی چې زه د ده غوږونه جوړ شم، چې په هغې سره دا اوري، یعنی وس دا اندامونه او د دې سړی ټول قوتونه د الله تعالی د مرضی په مطابق شول، د دې سړی حرکات او سکانات، د ده کتل، اوریدل، گرځیدل، کیناستل، پاڅیدل، لنډه دا چې هر قول او فعل خالص د الله تعالی د مرضی تابع شي، دا یوه توجیه ده، هسې دا حدیث د متشابهاتو نه دی.

وما ترددت: یعنی بنده چې کله د دغه قرب مقام ترلاسه کړي، نو الله تعالی فرمایي: اوس زه په دې بنده باندې د ده ناخوښه شیان راوستل نه غواړم، خو څه وکړم د بنده په ناخوښه شیانو کې مرگ هم دی، اوس په دې کې ماته سخت تردد شي، چې زه ده ته مرگ څنگه ورکړم، چې هغه د ده خوښ ندی، لیکن د مرگ نه خو خلاصون نشته دی، دلته ټولو نعمتونو ته رسیدل مرگ د پل په منزله دی، لهذا د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۱۱ رقم الحديث: ۲۵۰۲.

دې تردد باوجود زه هغه ته مرگ ورکوم. ياده دې وي چې د تردد نه مراد دا ندی چې الله تعالی ته د بڼه او بد جانب علم نشته دی، بلکې د دښه توقف او تأمل او تأخر مراد دی. خوبیا هم دا حدیث د متشابهاتو نه دی، قاضی عیاض فرمایي چې د حینو الفاظو اطلاق په الله تعالی باندې د ابتداء په اعتبار سره نه کېږي بلکې نهایت او انتهاء په اعتبار سره کېږي، تردد هم دغه شان دی، لکه د حیاء او رحمت او داسې نور الفاظ دي. تردد تأمل او تأخر او توقف په معنی دی. (المراقات: ۵/۴۱)

فرښتې د ذکر مجلسونه لټوي

﴿۷﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً

او ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: د الله تعالی ډېرې فرښتې (د مسلمانانو په لارو

يَطُوفُونَ فِي الطَّرِيقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ فَإِذَا وَجَدُوا

کې گرځي او د ذکر کونکې لټوي، دې لپاره چې دهغوي سره مخ شي او دهغوي ذکر واورې) نو هغوي چې

قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا :

کله دغه خلک بېامومي کوم چې د الله په ذکر کې مشغول وي نو هغوي خپل منيخ کې يو بل رابلي چې خپل

يَطُوفُونَ فِي الطَّرِيقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ فَإِذَا وَجَدُوا

کې گرځي او د ذکر کونکې لټوي، دې لپاره چې دهغوي سره مخ شي او دهغوي ذکر واورې) نو هغوي چې

قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا :

کله دغه خلک بېامومي کوم چې د الله په ذکر کې مشغول وي نو هغوي خپل منيخ کې يو بل رابلي چې خپل

هَلُّوْا إِلَى حَاجَتِكُمْ " قَالَ :

مطلوب اړخ ته (اهل ذکر سره ملاقات او دهغوي ذکر اوریدلو لپاره) ژر راشي نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: د

فَيَحْفَوْنَهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا قَالَ :

دینور وروسته دغه فرښتې دا خلک په خپلو وزرو کې دنیا تر آسمانه پورې راگير کړي نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل

" فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ :

د دې فرښتو نه د دوي رب د دې خلکو په باره کې پوښتنه وکړي، چې زما بنده ګان څه وايي. او حال

مَا يَقُولُ عِبَادِي ؟ " قَالَ :

دا دی چې رب د دې فرښتو نه ډېر د دغه خلکو په باره کې پوښتي. نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: فرښتې

مَا	يَقُولُ	عِبَادِي ؟	قَالَ :
دادی چې رب د دې فرښتو نه ډېر د دغه خلکو په باره کې پوهېږي. نبي ﷺ وفرمايل: فرښتې			
" يَقُولُونَ :	يُسَبِّحُونَكَ	وَ يُكَبِّرُونَكَ	وَ يُحَمِّدُونَكَ
جواب ورکړي چې هغوی ستاد پاکي تسبیح کوله. ته یې یادولي، ستالویې یې کوله، ستاستاینه کوله			
وَ	يُمَجِّدُونَكَ	"	قَالَ :
او په لویې او عظمت سره یې ته یادولي. نبي ﷺ وفرمايل چې بیا الله تعالی د دغه فرښتو نه پوښتنه			
هَلْ	رَأَوْنِي ؟	"	قَالَ :
و کړي چې آیا دوی زه لیدلی يم. نبي ﷺ وفرمايل: فرښتې په جواب کې ووايي چې نا! په خدا قسم!			
مَا	رَأَوْكَ	"	قَالَ :
هغوی ته نه یې لیدلی. نبي ﷺ وفرمايل: الله تعالی دې فرښتو ته وایي چې ښه! که هغوی زه لیدلی			
كَيْفَ	لَوْ	رَأَوْنِي ؟	قَالَ :
وی نو بیا به څه حالت وو؟ نبي ﷺ وفرمايل: فرښتې وایي چې که هغوی ته لیدلی وي نو بیا به			
كَانُوا	أَشَدَّ	لَكَ	عِبَادَةً
و أَشَدَّ لَكَ تَسْبِيحًا			
هغوی ستا ډېر عبادت کولو، لویې او عظمت سره به یې ته ډېر بادولي، او ستا تسبیح به یې کولی،			
قَالَ :	"	فَيَقُولُونَ :	فَمَا يَسْأَلُونَ ؟
نبي ﷺ وفرمايل: بیا الله تعالی د هغوی نه پوښتنه وکړي چې دغه بنده گانو زمانه څه غوښتل؟			
قَالُوا:	يَسْأَلُونَكَ	الْجَنَّةَ	"
قَالَ :			
فرښتې جواب ورکړي چې هغوی ستا نه جنت غوښتلو. نبي ﷺ وفرمايل: الله تعالی د هغوی نه			
" يَقُولُونَ :	وَ هَلْ	رَأَوْهَا ؟	"
قَالَ :			
پوښتنه وکړي چې آیا هغوی جنت لیدلی دی؟ نبي ﷺ وفرمايل: فرښتې وایي چې نا! ای ربه! په			
وَ	اللَّهُ	يَا	رَبِّ
مَا رَأَوْهَا			
خداي قسم! هغوی جنت نه دی لیدلی. نبي ﷺ وفرمايل: الله تعالی د هغوی نه پوښتنه کوي چې			

قَالَ : " فَيَقُولُ : فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا ؟ " قَالَ : " يَقُولُونَ :

ښه که هغوی جنت لیدلی وی نو دهغوی به څه حال وو؟ نبی ﷺ وفرمایل: فرښتې جواب ورکوي

لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ حِرْصًا

چې که هغوی جنت لیدلی وی نو د جنت لپاره به دهغوی حرص ډېر شوی وی، د دې لپاره به دهغوی

وَ أَشَدَّ لَهَا طَلَبًا وَ أَكْبَرًا فِيهَا رَغْبَةً

خواهش او طلب ډېر شوی وی. او دې اړخ ته به دهغوی مینه ډېره شوی وی. (ځکه چې د یو څه په

قَالَ:

باره کې فقط علم کیدل دهغې د کتلو برابر ندی) د دې نه وروسته الله تعالی پوښتنه کوي چې هغوی

فَمَنْ يَتَعَوَّذُونَ ؟ " قَالَ : " يَقُولُونَ : مِنَ النَّارِ

پناه د کوم څیز نه غوښتله؟ نبی ﷺ وفرمایل: فرښتې جواب ورکوي: چې هغوی د دوزخ نه پناه

" قَالَ : " يَقُولُ : فَهَلْ رَأَوْهَا ؟ " قَالَ : " يَقُولُونَ : لَا

غوښتله. الله تعالی دهغوی نه پوښتنه کوي: آیا هغوی دوزخ لیدلی دی؟ فرښتې وايي چې نا! زما به!

وَ اللَّهُ يَا رَبِّ مَا رَأَوْهَا قَالَ:

په خدای قسم! هغوی دوزخ نه دی لیدلی. نبی ﷺ وفرمایل: الله تعالی دهغوی نه پوښتنه کوي

" يَقُولُ : فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا ؟ " قَالَ : " يَقُولُونَ

که هغوی دوزخ لیدلی وی نو بیا به دهغوی څه حالت وو؟ نبی ﷺ وفرمایل: فرښتې جواب ورکوي

لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا

که هغوی دوزخ لیدلی وی نو هغوی به د دې نه ډېر لیرې تختیدلی (یعنې دهغه شیانو نه به ډېر لیرې

وَ أَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً

وسیدلی چې هغه په دوزخ کې راتلو سبب جوړېږي او دهغوی زړونه به ډېر بریدونکی وی. نبی ﷺ

قَالَ : " فَيَقُولُ :

وفرمایل: بیا د دې نه وروسته الله تعالی فرښتې متوجي کړي او فرمایي چې زه تاسو په دې خبره گواه

فَأَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ " قَالَ : " يَقُولُ مَلَكٌ

کوم چې ما هغوی وبخښل. نبي کریم ﷺ وفرمايل: په دې فرښتو کې يوه فرښته ووايي چې

مِنَ الْمَلَائِكَةِ : فِيهِمْ : فَلَانَ لَيْسَ مِنْهُمْ إِنَّمَا

په ذکر کونکو کې هغه فلانی ذکر کونکی نه وو، ځکه چې هغه خپل څه کار پسې راغلی وو. بیا

جَاءَ لِحَاجَةٍ قَالَ :

هغه هلته د ذکر کونکو سره کیناستلو، نو ځکه خو هغه د مغفرت د دې بشارت مستحق ندی. الله

هُمُ الْجُلَسَاءُ لَا يَشْقَى جَلِيسُهُمْ "

تعالی هغه ته فرمایي چې اهل ذکر داسې خلک دي چې د دوی سره ناست خلک نه بې نصیبه کېږي.

وَ فِي رِوَايَةٍ مُسْلِمٍ . قَالَ . : " إِنَّ اللَّهَ مَلَائِكَةٌ

اود مسلم په روایت کې دي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل: د الله تعالی ډېري فرښتې داسې دي

سَيَّارَةٌ فَضْلًا

چې هغه گړځیدونکې او اضافې دي. (یعنې اعمال لیکونکو وغیر نه علاوه دي چې دهغوی مقصد

يَبْتَغُونَ مَجَالِسَ الذِّكْرِ

فقط د ذکر په مجلسونو کې حاضرې ده) نو دغه فرښتې د ذکر مجلسونه لټوي. بیا کله چې هغوی

فَإِذَا وَجَدُوا مَجْلِسًا فِيهِ ذِكْرٌ قَعَدُوا مَعَهُمْ

داسې یو مجلس پیا مومي چې په هغې کې اکثر ذکر کېږي، نو دوی په هغې کې کیني، دغه وخت هغه

و حَفَّ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِأَجْنِحَتِهِمْ حَقَّى

فرښتې خپل مینځ کې یو بل په خپلو وزرو سره راگیر کړي، تر دې چې د ذکر کوونکو او د آسمان تر

يَمْلَأُوا مَا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَإِذَا تَفَرَّقُوا

مینځ ټولې فرښتې راشي، کله چې (د ذکر نه د فارغیدلو وروسته) مجلس ختم شي نو دغه فرښتې هم

عَرَجُوا وَ صَعِدُوا إِلَى السَّمَاءِ قَالَ : فَيَسْأَلُهُمُ اللَّهُ

پاس لاري شي او اووم آسمان ته ورسېږي. نبي ﷺ وفرمايل: الله تعالی دهغوی نه پوښتنه کوي

وَ هُوَ أَعْلَمُ : مِنْ أَيْنَ جِئْتُمْ ؟

چې تاسو د کوم ځای نه راغلي؟ (او حال د ادى چې الله تعالى د دوي په باره کې ښه پوهېږي چې

فَيَقُولُونَ : جِئْنَا مِنْ عِنْدِ عِبَادِكَ

هغوي د کوم ځای نه راغلي) فرېښتې وايي چې مونږ استاد داسې بنديگانو د خوا نه راغلي يو چې هغه

فِي الْأَرْضِ يُسَبِّحُونَكَ وَ يُكَبِّرُونَكَ وَ يُهَلِّلُونَكَ وَ يُعْجِدُونَكَ

په زمکه باندې دي، ستا تسبيح کوي، ستا کلمه وايي، تاپه لويې او عظمت سره يادوي. او ستا نه يې

وَ يَحْمَدُونَكَ وَ يَسْأَلُونَكَ قَالَ : وَ مَاذَا يَسْأَلُونِي ؟ قَالُوا : يَسْأَلُونَكَ جَنَّتِكَ

غواري، الله تعالى پوښتنه کوي چې هغوي زمانه څه غواړي؟ فرېښتې وايي چې هغوي ستا نه ستا جنت

قَالَ : وَ هَلْ رَأَوْا جَنَّتِي ؟ قَالُوا : لَا أَيْ رَبِّ قَالَ :

غواري. الله تعالى فرمايي چې آيا هغوي زما جنت ليدلي دي؟ فرېښتې وايي: نا! ربه! الله تعالى فرمايي

وَ كَيْفَ لَوْ رَأَوْا جَنَّتِي ؟ قَالُوا : وَ يَسْتَجِيرُونَكَ

که هغوي جنت ليدلي وي نو د هغوي به څه حال وي؟ فرېښتې وايي چې هغوي ستا پناه هم غوښتله.

قَالَ : وَ مِمَّ يَسْتَجِيرُونِي ؟ قَالُوا : مِنْ نَارِكَ

الله تعالى فرمايي: هغوي د کوم شي نه زما پناه غوښتله؟ فرېښتې وايي چې هغوي ستا د اور نه پناه

قَالَ : وَ هَلْ رَأَوْا نَارِي ؟ قَالُوا : لَا . قَالَ :

غواري. الله تعالى فرمايي: آيا هغوي زما اور ليدلي دي؟ فرېښتې وايي چې نا! الله تعالى فرمايي چې که

فَكَيْفَ رَأَوْا نَارِي ؟ قَالُوا : يَسْتَغْفِرُونَكَ "

هغوي زما اور ليدلي وي نو بيا به د هغوي څه حالت و؟ فرېښتې وايي: هغوي ستا نه بخښنه هم غوښتله

قَالَ : " فَيَقُولُ : قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ فَأَعْطَيْتُهُمْ مَا

نبي عليه السلام و فرمايل: الله تعالى فرمايي چې ما هغوي و بخښل، ما هغوي ته هغه څه ورکړل، څه چې

سَأَلُوا وَ أَجَزْتُهُمْ مِنَّا

هغوي و غوښتلو (يعني جنت) او ما هغوي ته د هغه څه نه پناه ورکړه چې د هغې نه دوي پناه و غوښتله

اسْتَجَارُوا	"	قَالَ:	"يَقُولُونَ :	رَبِّ	فِيهِمْ
(یعنی داورنه) نبی کریم ﷺ و فرمایل: چې فرښتې دې اوريدلو سره عرض کوي چې ربه! په					
فُلَانٌ	عَبْدٌ	خَطَاٌ	وَ	إِنَّمَا	مَرَّ
دوې کې فلانی بنده خو ډېر گناهگار دی. هغه خو هلته فقط د خپل کار لپاره تېریدلو چې د هغوي					
فَجَلَسَ	مَعَهُمْ	"	قَالَ:	فَيَقُولُ	وَ لَهُ
سره کیناستلو. نبی ﷺ و فرمایل: د دوې په جواب کې الله تعالی فرمایي چې ما هغه و بخښلو، ځکه					
هُمُ	الْقَوْمِ	لَا	يَشْقُ	بِهِمْ	جَلِيسُهُمْ (۱)
چې دا ذکر کونکې داسې خلک دي چې د دوې په سبب باندي د دوې سره ناست نه بې نصیبه کېږي.					

توضیح: فیسألهم: یعنی الله تعالی ته ښه معلوم ده، لیکن بیا هم د فرښتو نه د یو یو شي تپوس کوي دې لپاره چې فرښتو ته وریاده کړي چې د تخلیق آدم په وخت کې تاسو ویلي وو، چې دا انسان به فساد کوي، عبادت به نکوي، وس وگوري څنگه په عبادت کې اخته دي. (المراقات ۵/۴۸).

سیارة: داد ملائکه لپاره صفت اول دی د تیزی قافلې په شکل کې تیز مزل کولو ته وایي. فضلاً: دا لفظ ملائکه لپاره دویم صفت دی. فا باندي فتحه ده، او ضاد باندي سکون دی. دویمه نسخه فا

باندي فتحه او ضاد باندي پیش دی. فضلاً: د دواړو ترجمه فاضل او زائد ده. یعنی دا ټولې فرښتې د خلکو د اعمالو لیکلو وغیره ټولو ذمه وارو نه فارغه او زائد فرښتې دي. چې هغه هم د دې

مجلسونو لپاره ټاکل شوي دي، د دوې نور څه کار نشته دی. وَيَسْتَجِيرُوكَ: دا د فرښتو کلام دی. ددې عطف د دې نه مخکې ویستلونک په جمله باندي دی. د دې مطلب او معنی امن دی. یعنی دغه خلکو ستا نه امن او د دوزخ د اور نه یې پناه غوښتله. (المراقات ۵/۴۸).

په عبادت کې د قبض او بسط کیفیت راځي

﴿٨﴾ وَ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ الزَّبِيْعِ الْأَسِيْدِيِّ قَالَ : لَقِيْنِي أَبُوْبَكْرٍ
او حضرت حنظله بن زبیع الاسیدی رضی الله عنه فرمایي چې یو ځل ماسره د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه

فَقَالَ : كَيْفَ أَنْتَ يَا حَنْظَلَةُ ؟ قُلْتُ :

ملاقات و شونو هغه زمانه پوښتنه و کړه چې وايه حنظله ستا څه حال دی (يعني نبي عليه السلام چې کوم و عظم

نَافِقٌ حَنْظَلَةُ

او نصيحت کوي په هغه باندې ستا کيفيت څنگه وي) ما وويل چې حنظله منافق شو (د حال په اعتبار

قَالَ : سُبْحَانَ اللَّهِ

سره، د ايمان په اعتبار سره نه) حضرت ابو بکر رضي الله عنه و فرمايل چې : سبحان الله ! حنظله ! دا ته څه

مَا تَقُولُ ؟

وايي. يعني ابو بکر رضي الله عنه په ډېر تعجب سره پوښتنه و کړه چې دا څه خبره کوي. د دې مطلب خو بيان

قُلْتُ : نَكُونُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ

کړه ما وويل چې (په دې کې د تعجب خبره نده حقيقت دادي چې) کله مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره

يُذَكِّرُونَا بِالنَّارِ

يو او کوم وخت چې نبي عليه السلام مونږ د دوزخ د عذاب نه يروي، او يا کوم وخت چې نبي عليه السلام مونږ ته

وَالْجَنَّةِ كَأَنَّا رَأَيْنَا عَيْنِ

د جنت) د نعمتونو زيری او روي، نو دغه وخت داسې محسو سيږي چې گويا مونږ جنت او دوزخ دواړه

فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَافِسْنَا الْأَزْوَاجَ

په خپلو سترگو سره وينو، خو کله چې مونږ د نبي کریم صلى الله عليه وسلم د صحبت نه جدا شو، او خپلو بېبېانو،

وَالْأَوْلَادَ وَالضَّيِّعَاتِ نَسِينَا كَهَيْرًا قَالَ أَبُو بَكْرٍ :

خپل اولاد، او خپلو زموږ او خپلو باغونو کې مشغول شو، نو ډېر څه هير کړو. حضرت ابو بکر رضي الله عنه

فَوَاللَّهِ إِنَّا لَنَلْقَى

و فرمايل چې تا خپل دا حالت بيان کړو نو واوره چې په خدای قسم! مونږ هم دغه حالت ته رسيدلي

مِثْلَ هَذَا

يو (يعني زموږ هم دغه حال دی، چې په حاضر او غائب کې تفاوت دی) د ډېنه وروسته زه او حضرت

فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو بکر صدیق رضي الله عنه لارو، تردې چې مونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو، ما وويل:

فَقُلْتُ : نَافِقٌ حَنْظَلَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

يا رسول الله! حنظله منافق شو. نبي عليه السلام (په ډېر تعجب سره پوښتنه وکړه) چې ددې خبرې څه

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَمَا ذَاكَ؟ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ نَكُونُ عِنْدَكَ تُذَكِّرُنَا بِالنَّارِ

مطلب دی؟ ما وويل چې: مونږ کله ستا سره يو، او ته مونږ ته د تذکیر په توگه د جنت او دوزخ په باره

وَ الْجَنَّةِ كَأَنَّا رَأَيْ عَيْنِ

کې ووايي، نو داسې محساوسېږي چې گویا مونږ يې په خپلو سترگو باندې وینو، خو کله چې مونږ

فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَافِسْنَا الْأَزْوَاجَ وَ الْأَوْلَادَ وَ الضَّيْعَاتِ

ستا د خوانه پاڅېږو او مونږ خپلو بېبانو، خپل اولاد او خپلو زمکو او باغونو کې مشغول شو، نو مونږ

نَسِينًا كَثِيرًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

د نصیحت ډېرې خبرې هیري کړو، دې اوریدلو سره نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: قسم دی په هغه

لَوْ تَدْرُمُونَ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي

ذات چې دهغه په قبضه کې زما خان دی، که په تاسو باندې هميشه هغه حالت وي، چې هغه زما صحبت

وَ فِي الذِّكْرِ لَصَافِحَتِكُمْ الْمَلَائِكَةُ

او د ذکر په حالت کې په تاسو وي، نو يقيناً فرښتې به ستاسو په بسترو او ستاسو په لارو کې ستاسو

عَلَى فُرُشِكُمْ وَ فِي طَرِيقِكُمْ

سره مصافحه وکړي، ليکن ای حنظله! دا يو ساعت دی، او هغه يو ساعت دی. او نبي کریم صلى الله عليه وسلم

وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةٌ وَسَاعَةٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.^(۱)

يا حنظله ساعة و ساعة درې ځل و فرمايل.

توضیح: حنظله: ددې نه هغه حنظله مراد ندی چې هغه غسيل الملائكة و بلکې دا بل حنظله دی. چې

کاتب وحی وو. نافع حنظلة: خپل ځان یې غائب گڼلو باندې کلام وکړو. دلته د نفاق نه نفاق حالي مراد دی. نفاق ایماني مراد نه دی. (المراقات ۵/۴۹)

عَاقِسْنَا: مشغولیدلو په معنی دی. الضیعات: زمکې او باغونه مراد دي. (المراقات ۵/۵۰)

ساعة ساعة: یعنی تارة منافسة وتارة معاسفة: مطلب دا دی چې کله هغه او کله دا یعنی دا کیفیت حضورې که همیشه پاتې شي نو فرښتې به په وینښه باندې ستاسو سره مصافحه وکړي. او هغه د حکمت او مصلحت په خلاف ده. لهذا کله کیفیت حضورې او کله غیر حضورې، کله کیفیت د قبض او کله کیفیت د بسط د پریهتروی. (المراقات: ۵/۵۱)

ثلاث مرات: یعنی نبي کریم ﷺ دا جمله درې ځل و فرمایله. (المراقات ۵/۵۱)

الْفَصْلُ الثَّانِي

د الله تعالی د ذکر اهمیت

﴿٩١﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا
ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې یوه ورځ رسول الله ﷺ صحابو ته و فرمایل: آیا زه تا سودیو داسې
أَتَيْتُكُمْ بِخَيْرٍ أَعْمَالِكُمْ وَ أَرْكَانًا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ؟
عمل نه خبر نکړم چې هغه ستاسو په اعمالو کې د پری غوره، ستاسو د پاچه نزد د پریا کونکي ستاسو په
وَ أَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ؟ وَ خَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَ الْوَرِقِ؟
درجاتو کې د پروچت او ستاسو روپی او د زرو خرچ کولو نه هم د پری غوره دی او د دینه هم غوره دی چې تاسو
وَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقُوا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَ يَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ؟
خپلو دښمنانو (کافروسره) نه مخ شي او تاسو د هغوی خټونه ووهی او هغوی ستاسو خټونه ووهی؟
قَالُوا: بَلَى قَالَ: ذَكَرَ اللهُ. رَوَاهُ مَالِكٌ وَأَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ إِلَّا أَنَّ مَالِكًا وَقَفَهُ عَلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ ^(١)
صحابو و فرمایل چې: هو! او مونږ ته ووايه چې هغه کوم عمل دی؟ نبي ﷺ و فرمایل: د خداي ذکر.

توضیح: ذکر الله: په ظاهره خو داسې معلومېږي چې د دې ذکر نه ذکر قلبي او لسانی مراد دی چې

هغه په ژبه او زړه دواړو سره وي ځکه چې په اذکارو کې دا د ټولو نه غوره ذکر دی. اوس سوال دادی چې ذکر الله مستحب دی او جهاد فرض دی د مستحبو درجه د فرضو نه څنگه ډېره شوه؟ ددې جواب دادی چې یو د درجې او مقام او حیثیت معامله وي او یو د ثواب معامله وي جهاد د خپل حیثیت په اعتبار سره غټ فرض دی خو کله کله الله تعالیٰ په مستحب عمل باندې هغه ثواب ورکوي، چې هغه د فرضو نه غټ وي دا اضافی زائد ثواب دی چې د دې لپاره څه قاعده نشته لهذا په دې حدیث سره د جهاد مقدس مرتبه گوزارول په کارنه دي څنگه چې یې ځینې خلک گوزاروي (المراقات: ۵/۵۳)

علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي: هَذَا الْحَدِيثُ يَدُلُّ عَلَى أَنَّ الثَّوَابَ لَا يَتَرْتَبُ عَلَى قَدْرِ النَّصَبِ فِي جَمِيعِ الْعِبَادَاتِ بَلْ قَدْ يَأْجُرُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى قَلِيلِ الْأَعْمَالِ أَكْثَرَ مِمَّا يَأْجُرُهُ عَلَى كَثِيرِهَا. (المراقات: ۵/۴۰۵)

ترجمه: دا حدیث په دې باندې دلالت کوي چې په عباداتو کې د ثواب ترتب هرځای کې د عبادت په مقدار باندې نه کېږي بلکې کله کله الله تعالیٰ په لږ عمل باندې هم هغه ثواب ورکوي چې هغه په کثرت عملونو باندې نه ورکوي، څنگه چې د جهاد په مقابله کې دلته د ذکر الله اضافی ثواب دی.

﴿١٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ قَالَ: جَاءَ أُعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

عبد الله بن بسر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې (یو ځل) د نبی ﷺ مجلس ته یو پانډ چې راغلی او وې ویل

أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ فَقَالَ: طَوْبَى لِمَنْ

چې یار رسول الله! کوم سړی غوره دی؟ نبی ﷺ فرمایل: خوش بختي ده هغه سړی لره (هغه سړی

كَانَ عُمُرُهُ وَحَسَنَ عَمَلُهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟

غوره دی) چې دهغه عمر فراخه او اعمال یې نیک شو هغه وویل چې: یار رسول الله! کوم عمل غوره دی؟

قَالَ: أَنْ تَفَارِقَ الدُّنْيَا وَلِسَأَلِكَ رَطْبٌ مِنْ دِكْرِ اللَّهِ. ^(۱)

نبی ﷺ فرمایل: کله چې ته د دنیا نه جدا شي نو ستا ژبه د خدای په ذکر باندې لونده وي.

د ذکر الله مجلسونه د جنت باغونه دي

﴿١١﴾ وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ

حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی ﷺ فرمایل: کله چې تاسو د جنت په باغونو باندې تېرېږئ

فَارْتَعُوا قَالُوا : وَمَا رِيَاضُ الْجِنِّ ؟ قَالَ :

نوبڼه ميوه و خورۍ . صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وويل چې د جنت د باغونو نه شه مراد دې؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل:

حَلَقُ الذِّكْرِ .^(۱)

د ذکر مجلسونه .

توضیح: حلق: د حلقه جمع ده. حلقه يو ځای ناستي ته وايي. (المركات: ۵/۵۶)

د دې حديث اولني مصداق د ذکر هغه مجلسونه دي چې هغه په خاص طور د دې مقصد لپاره کينولي کېږي لکه د اهل حق په خانقاگانو کې کېږي. د دې دويم مصداق د ديني مدرسو هغه طالبان او استاذان دي، چې هغه د دين په لوستلو او ويلو کې مشغول وي. حفظ او ناظري او د کتابونو د درجو مجلسونه لگيدلي وي. ځينې خلک د خپل و عظم په مجلسونو باندې دا حديث لگوي، که د دوي په مجلسونو کې ذکر وي، يا د تعليم او تعلم سلسله جاري وي. نو پېشکه هغوی به د دې حديث په فضيلت کې زاشي، ليکن که يو جاهل سړی په يو مجلس کې و عظم کوي، په هغې کې سمې او ککي خبرې کوي، نو د دې فضيلت خو يو طرف ته، بلکې هغه د گناه سبب دی. چې د هغې نه فرېستې تختي.

د الله تعالی د ذکر نه خالي ناسته د تاوان سبب دی

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: کوم سړی چې په يو مجلس کې کيني

لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ فِيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ

او په هغې کې اللہ یاد نکړي نو د هغه ناسته د اللہ تعالی د اړخ نه (يعني د اللہ په حکم او د هغه د قضاء او قدر

تِرَةً وَ مِّنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا

په سبب سره د هغه لپاره افسوس او تاوان خبره به وي او کوم سړی چې په خپله بستره کې ډډه ولگوي او په

لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهِ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تِرَةً .^(۲)

په هغې کې اللہ یاد نه کړي نو دا د اللہ د طرف نه د هغه لپاره افسوس او تاوان خبره وي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۹۴/۵ رقم الحديث ۳۵۷۷.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲۶۴/۴ رقم الحديث ۹۶.

توضیح: ترة: نقصان او خسارې ته وايي. کالت: کې ضمير مؤنث مقدردي چې د قعدة يا اضطجاعة طرف ته به راجع وي. او ترة منصوب کېدو باندې به د هغې خبروي دا توجیه آسانه ده نور توجیحات هم شته دي، لنډه دا چې کوم انسان په يو مجلس کې کيني: هغه ته په کار دي چې د الله تعالیٰ څه نا څه ذکر وکړي گنې هم دغه ناسته به ده لپاره وبال جان جوړېږي. (المرقات: ۵/۵۸)

﴿۱۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا مِنْ قَوْمٍ يَقُومُونَ مِنْ مَجْلِسٍ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: کوم خلک چې د کوم ناستي نه وروسته

لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ إِلَّا قَامُوا عَنْ مِثْلِ حَيْفَةِ حِمَارٍ

پاڅېږي او په دغه ناسته کې د خداي ذکر نه وي، نو د هغه ځای نه دوي پاڅېدل د مردار خر په شان دي.

وَ كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ. ^(۱)

او په دوي باندې افسوس او افسوس دی.

هره بې فائدي خبره د وبال سبب دی

﴿۱۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا

او ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: کوم خلک چې په يو مجلس کې کيني او هلته

لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ تِرَةٌ

نه خود الله ذکر وکړي او نه په خپل نبي باندې درود ووايي نو هغه مجلس د دوي لپاره د افسوس سبب به

فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَ إِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ. ^(۲)

وي اوس که وغواړي نو الله تعالیٰ هغوي لره په عذاب کې اخته کړي او که وغواړي هغوي وبخښي.

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كُلُّ كَلَامٍ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ

او حضرت ام حبيبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: د بني آدم هر کلام د هغه لپاره وبال دی. د هغه

لَا لَهُ إِلَّا أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ

کلام نه غیر چې هغه د امر بالمعروف (د نيکي تاکيد او تعليم کولو) او نهی عن المنکر (د بدی نه د ساتلو

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲۶۱/۴ رقم الحديث : ۱۸۵۵ .

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۹/۵ رقم الحديث : ۳۱۱۰ .

أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ. (۱)

تلقين) یاد الله ذکر لپاره وي.

توضیح: ددی حدیث د ظاهري الفاظو نه داسې معلومېږي چې هر مباح کلام هم په ځان باندې بوج دی. دغه شان به معامله ډېره سخته شي. لهذا علماء ليکې چې دا حدیث غیر شرعی او ناخوبه خبرو د ایسارولو لپاره د مبالغې په توګه ارشاد کړی شويدي. مطلب دا دی چې د بنی آدم هره وینا د هغه لپاره په عقبی کې د افسوس او پښیماتیا سبب به وي ځکه چې دې سړی ته څه شرعی فائده ترلاسه نشوه، اگرکه فی نفسه جائزو و خو! که امر بالمعروف او نهی عن المنکر وي یا ذکر الله وي، نو دا شیان د فائدي او نفع سبب به وي، له خپل وخت په دې کې مصرف کول په کار دي. (المرقات ۶۰/۵).

ډېرې خبرې زړه سختوي

﴿۱۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُكْثِرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ

حضرت ابن عمر رضي الله عنهما فرمایي: د ذکر الله نه بغير ډېرې خبرې مکوي ځکه د

اللَّهُ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ وَإِنَّ أُبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ

الله ذکر نه بغير ډېرې خبرې د زړه سختی سبب دی او یاد ساتی چې په سړو کې د ټولو نه دا الله نه ډېر لري

الْقَلْبِ الْقَاسِي. (۲)

هغه سړی دی چې دهغه زړه سخت وي.

لسان ډاګر، قلب شاګر بهتره سرمایه ده

﴿۱۷﴾ وَ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ﴾

او حضرت ثوبان رضي الله عنه فرمایي چې کله دا آیت: کوم خلک چې سره او سپين زر جمع کوي، نازل شو

كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَقَالَ

نو دغه وخت مونږ د نبی کریم صلى الله عليه وسلم سره په یو سفر کې ؤ (د دې آیت اوریدلو سره) نو وویل:

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱۳۱۵/۲ رقم الحديث: ۳۹۷۱.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵۲۵/۴ رقم الحديث: ۲۴۱۱.

بَعْضُ أَصْحَابِهِ : نَزَلَتْ فِي الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ
بعضې صحابو چې د سره او سپينو زرو په باره کې خودا آيت نازل شو او مونږ ته د دې شيانو حکم او
لَوْ عَلِمْنَا أَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ فَتَّخِذَهُ ؟
د دې بدي معلومه شوه. کاش مونږ ته دا معلومه شي چې کوم مال غوره دی. دې لپاره چې مونږ هغه
فَقَالَ : أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ وَ قَلْبٌ شَاكِرٌ وَ زَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ
جمع کړو نبي ﷺ و فرمايل: د خداي ذکر کونکې ژبه، شکر ايستونکې زړه او مسلمانانه ښځه چې هغه
تُعِينُهُ عَلَى إِيْمَانِهِ . ^(۱)
د خپل خاوند په ايمان کې مرسته کونکې وي. غوره مال دی.

توضیح: په دې حديث کې درې شيان د مسلمان د ژوند سرمايه گرځولي شويده، لسان ذاکر، قلب شاکر او مؤمنه ښځه، په ظاهره خو داسې معلومېږي چې صحابه کرامو د رسول الله ﷺ نه دا پوښتنه کړې وه چې د سرو او سپينو زرو د جمع کولو او سرمايه جوړولو حکم خو مونږ ته معلوم شو چې په دې کې خطر ده. کاش مونږ ته دا معلومه شي چې د دې ظاهري مال نه غیره کوم شی دی چې دهغې په ذخيره کولو سره خپل مستقبل جوړ کړی شي، او هغه ذخيره په مستقبل کې په کار راشي، په دې باندې نبي کریم ﷺ درې شيان ذکر کړل، يو خو لسان ذاکر دی، دویم شی قلب شاکر دی. او دریم شی ښځه ده.

تعينه علی ايمانه: يعنې خاوند د ايمان په اعمالو باندې شروع کوي، دهغه په داسې کارونو کې بنديزنه اچوي چې هغه د ايمان سره متعلق وي خپله هم مؤمنه ده، او د خاوند هم مرسته کونکې ده دا درې هغه سرمايه ده چې ظاهري مال ندی لیکن په مستقبل کې ډېر فائده مند دي (المركات ۵/۶۱)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

الله تعالیٰ په ذاکرینو باندې فخر کوي

﴿۱۸﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ : خَرَجَ مُعَاوِيَةُ عَلَى حَلَقَةٍ
حضرت ابو سعید رضی الله عنه فرمایي چې یوه ورځ حضرت معاویه رضی الله عنه په یو مجلس باندې تېر شو چې په

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱/۵۹۶ رقم الحديث: ۱۸۵۶.

فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ : مَا أَجْلَسَكُمْ ؟

یو جمات کې راغونډو وهغه دمجلس د خلکو نه پوښتنه وکړه چې تاسو دلته کوم شي کینولې یاست؟

قَالُوا : جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ قَالَ : اللَّهُ

هغوی وویل چې مونږ دلته الله تعالی یادولو لپاره ناست یو معاویه رضی الله عنه وویل چې په خدای قسم

مَا أَجْلَسَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ ؟ قَالُوا : اللَّهُ

آیا تاسو خدای د کردلته کینولې یاست؟ هغوی وویل چې په خدای قسم! په دې کې هېڅ شک نشته چې

مَا أَجْلَسْنَا غَيْرُهُ قَالَ : أَمَا إِنِّي

مونږ فقط خدای ذکر دلته کینولې یو. حضرت معاویه رضی الله عنه فرمایل: گوری! ما تاسو باندې تهمت

لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تَهْمَةً لَكُمْ

لگولو لپاره قسم ندی درکړی بلکې مادنبی عليه السلام د اتباع دمخې قسم درکړی دی. چې نبی عليه السلام

وَ مَا كَانَ أَحَدٌ

هم دغه شان ویلي وو، لکه په راروان حدیث کې به راشي. او بیا معاویه رضی الله عنه فرمایل (چې نبی

بَيَّنَّوَلِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقَلَّ عَنْهُ حَدِيثًا مِنِّي

کریم صلی الله علیه وسلم سره د ډیر نزدیکت باوجود زمانه به کم حدیثونه نقل کونکی کوم صحابی نه وي

د حضرت معاویه رضی الله عنه خورام جیبه رضی الله عنه نبی عليه السلام په ازواج مطهرات کې وه په دې اعتبار

وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سره حضرت معاویه رضی الله عنه د کور په نزدې خلکو کې شو بهر کیف حضرت معاویه رضی الله عنه فرمایل چې

خَرَجَ عَلَى حَلَقَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ

دغه شان یوه ورځ نبی عليه السلام د خپلو صحابو په یو مجلس ته یوه ورځ ورسیدلو. نبی عليه السلام هغوی

فَقَالَ : مَا أَجْلَسَكُمْ هَاهُنَا

ته وفرمایل: دلته تاسو کوم شي کینولې یاست؟ (یعنی دلته د کوم مقصد لپاره جمع ناست یی) صحابو

قَالُوا : جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ وَ نَحْمَدُهُ عَلَى مَا هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ

وویل: مونږ دلته الله یادوو، او مونږ د هغه د دې خبرې ستاینه کوو چې هغه مونږ ته د اسلام هدایت

وَمَنْ	بِهِ	عَلَيْنَا	قَالَ :	"	اللَّهُ
و کړو او د دې په ذریعه سره یې په مونږ باندې احسان و کړو نبي ﷺ و فرمایل : چې په خدای قسم !					
مَا	أَجْلَسَكُمْ	إِلَّا	ذَلِكَ ؟	قَالُوا :	اللَّهُ
(آیا) تاسو دلته فقط دې شي کینولې یاست ؟ صحابو رضی الله عنہم و ویل : چې په خدای قسم په دې کې					
مَا	أَجْلَسْنَا	إِلَّا	ذَلِكَ	قَالَ :	أَمَا
هیڅ شک نشته چې مونږ دلته دې شي کینولې یو . نبي ﷺ و فرمایل : گوری ما تاسو ته په تاسو					
لَمْ	أَسْتَحْلِفْكُمْ	تُهْمَةً	لَكُمْ	وَ لَكِنَّهُ	أَكَانِي
باندې د دروغ تر لولو لپاره قسم نه دی در کړی بلکې ماته جبرئیل ﷺ راغلو او هغه ماته وویل چې					

فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُبَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةَ .^(۱)

الله تعالی خپلو فرښتو ته په تاسو باندې فخر کوي .

﴿۱۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ : أَنَّ رَجُلًا قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هَرَاغَ الْإِسْلَامِ

او عبد الله بن بسر رضی الله عنه روایت دی چې یو سړی عرض وکړو : چې یا رسول الله ! د اسلام احکام

قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ فَأَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ

(نوافل) په ما باندې ډېر درانه دي نو ځکه ته ماته یو داسی څه ووايه چې په هغې باندې زه توکل وکړم

أَتَشَبِّهُتُ بِهِ قَالَ : لَا يَزَالُ لِسَائِكَ رَطْبًا

او د هغې سره زه ونخلم ، نبي ﷺ و فرمایل : ستا ژبه (یعنی یا خو هم دا ظاهري ژبه یا د زړه ژبه) د الله په

پل ذکر الله) رواه الترمذي وابن ماجه وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۲)

ذکر همیشه لونده (یعنی جاري ساتل په کار دي .

توضیح: تشبیه به: یعنی داسې عمل راته وښايه چې هغه کم خرچ او اوچتې مرتبې والا وي. په دې کې محنت کم وي، هر ځای کې کیدلی شي، په هر حالت کې خپلیدلی شي، دې لپاره چې زه د دې

(۱) أخرجه مسلم ۷۲/۸، رقم الحديث : ۷۰۲۲ .

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۶/۵ رقم الحديث : ۳۴۳۵ .

سره ځان ونخلوم او هغه د خپل ځان لپاره د ساتني سامان جوړ کړم. نبي کریم ﷺ جواب ورکړو: چې هر وخت ستا ژبه د الله په ذکر باندې لمده ساتل په کار دي هېڅ وخت کې دې وچه نه شي ددې غټ اجر دی او دا کم خرچ او اوچتې مرتبې والا ثواب دی. (المراقات: ۶۴/۵)

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ: أَيُّ الْعِبَادِ أَفْضَلُ

او حضرت ابو سعید رضی الله عنه فرمایي چې نبي ﷺ نه پوښتنه وشوه چې کوم بنده غوره دی (چې ډېر

وَ أَرْفَعُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ:

ثواب بیا مومي) او د قیامت په ورځ باندې د الله په نزد اوچتې درجې مالک دی؟ نبي ﷺ وفرمایي

الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا وَ الذَّاكِرَاتُ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مِنَ الْغَازِي

الله لره ډېر یادونکې سړي او ښځي. و ویلی شو چې یا رسول الله! آیا د اد جهاد کونکو نه هم غوره دي او

فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: لَوْ ضَرَبَ بِسَيْفِهِ فِي الْكُفَّارِ وَ الْمُشْرِكِينَ

اوچتې مرتبې والا دي؟ نبي ﷺ وفرمایي که یو سړی کافرو او مشرکانو سره په خپله توره باندې جنگ

حَقِّي يَنْكَسِرُ وَ يَخْتَضِبُ دَمًا

و کړي تردې چې هغه توره ماته شي او (هغه توره یا مجاهد) په وینو باندې رنگ شي (داددې خبرې نه

فَإِنَّ الذَّاكِرَ لِلَّهِ أَفْضَلُ

کنايه ده چې هغه شهید شي) نو په دې کې هېڅ شک نشته چې د الله ذکر کونکی سړی د درجې په اعتبار

مِنْهُ دَرَجَةٌ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۱)

سره د دغه سړی نه غوره دی.

توضیح: ددې حدیث تشریح او توضیح د ډېنه منځکې حدیث ۹ کې تېر شوی دی، هلته دې وکتلی شي، جهاد فرض دی، ددې مقام وپیژنه.

د الله ذکر د زړه محافظ دی

﴿۲۱﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الشَّيْطَانُ جَائِمٌ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ

او ابن عباس رضی الله عنهما و فرمایي: شیطان د انسان زړه پسې نختی وي کله چې

فَادَا	ذَكَرَ	اللَّهَ	خَلَسَ	وَ	اِذَا	غَفَلَ
هغه دزره نه الله یاد کړي نو شیطان شاته شي او کله چې هغه د الله د ذکر نه غافله شي نو شیطان دهغه په						
وَسُوسَ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيْقًا						
زره کې وسوسي اچوي.						

توضیح: جائم: ای لازم الجلوس و دائم اللصوق یعنی همیشه نختی ناست وي. چېې اوږې د لاندې شیطان خپل خرتم خنس کړي، او ناست وي، ددغه اوږې د لاندې د انسان زړه دی، دا خبیث دغه زړه کنترول کولو کوښښ کوي. (المرقات: ۶۶/۵)

الخناس: مطلب دا دی چې یعنی د الله د ذکر په وخت کې شیطان پټ شي خو کله چې ذکر بند شي، نو شیطان بیا راشي او خپل کار شروع کړي، الذی یوسوس هم دا مطلب دی. (المرقات: ۶۶/۵)

د الله د ذکر مثال او عظیم فضیلت

﴿۲۲﴾ وَعَنْ مَالِكٍ قَالَ : بَلَّغْنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ :						
او امام مالک رحمه الله فرمایي چې ماته داروایت رارسیدلی دی چې نبی علیه السلام فرمایي: د غافلوه په مینځ						
ذَاكِرُ	اللَّهِ	فِي	الْغَافِلِينَ	كَالْمُقَاتِلِ		
کې د خدای ذکر کونکی، تختید و نکونه شاه جنگ کونکې په شان دی. (یعنی د هغه سړی په شان دی						
خَلْفَ الْغَافِرِينَ						
چې هغه د جنگ په میدان کې د خپل لښکر د تختید لونه وروسته یک یواځې د کافرانو په مقابله کې کلک						
وَ	ذَاكِرُ	اللَّهِ	فِي	الْغَافِلِينَ	كَغَضَنِ	
ولاړوي، ددغه شان سړی د پرغت فضیلت نقل شوی دی) او د غافلوه په مینځ د خدای ذکر کونکی په وچ						
أَخْضَرَ فِي شَجَرٍ يَأْسُ وَ فِي رِوَايَةٍ : مَثَلُ الشَّجَرَةِ الْخَضْرَاءِ فِي وَسْطِ الشَّجَرِ						
بوټي کې د شین بناخ په شان دی. په یو روایت کې داسې دي چې د بوټو په مینځ کې د تک شین تازه بوټي						
وَ ذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ مَثَلُ مِصْبَاحٍ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَ ذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ						
په شان دی. او د خدای ذکر کونکی په تورتم کور کې د دیوي په شان دی. او په غافلوه کې د خدای						

يُريه	الله	مَقْعَدَهُ	مِنَ الْجَنَّةِ
ذکر کونکی داسې سړی دی چې هغه ته الله تعالی د هغه په ژوند کې په جنت کې خپل ځای ورسایې			
وَ	هُوَ	عَلِيٌّ	
(یعنې یا خو په ذریعه د مکاشفه باندې ښایې یا خوب کې او یا هغه ته داسې یقین ورکوي چې گویا			
وَ ذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ يُغْفِرُ لَهُ بِعَدَدِ كُلِّ فَصِيحٍ وَ أُعْجَمٍ.			
هغه دا ویني) او په غافلو کې خدای یادونکی داسې سړی دی چې د هغه گناه د هر فصیح او د اعجم			
وَ الْفَصِيحُ : بَنُو آدَمَ وَ الْأَعْجَمُ : الْبَهَائِمُ . رَوَاهُ رِزِين			
په اندازه باندې بخښلی کېږي، د فصیح نه مراد انسان او د اعجم نه مراد ځناور دي.			
﴿٢٣﴾ وَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ : مَا عَمِلَ الْعَبْدُ عَمَلًا أَنْجَى لَهُ			
او حضرت معاذ ابن جبل رضي الله عنه فرمایي چې داسې یو عمل نشته دی چې هغه بنده وکړي او د الله ذکر			
مِنَ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ. (١)			
نه دېږد الله د عذاب نه نجات ورکړي.			
﴿٢٤﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ أَنَا مَعَ عَبْدِي			
او ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې نبي صلی الله علیه و سلم فرمایل: الله تعالی فرمایي چې زه دخپل بنده سره یم			
إِذَا ذَكَرَنِي وَ تَحَرَّكَتْ بِي شَفَاتُهُ " (٢)			
چې کله ما یادوي او زما د ذکر لپاره د واره شوندي یو ځای کړي (یعنې زړه او ژبه د واره باندې ذکر کوي)			
(یعنې زه د هغه سره مرسته کونکی یم هغه ته توفیق ورکوم او په هغه باندې خپل رحمت لېږم)			
﴿٢٥﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ : لِكُلِّ هَيْئَةٍ			
او حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه راوي دی چې نبي صلی الله علیه و سلم فرمایل: د هر څه لپاره			

(١) أخرجه الترمذي في السنن ١٢٨/٥ رقم الحديث: ٣٤٢٧.

(٢) أخرجه البخاري ١٥٣/٩، رقم الحديث: ٧٥٢٣.

صِقَالَةٌ وَ صِقَالَةٌ الْقُلُوبِ ذِكْرُ اللَّهِ وَمَا مِنْ شَيْءٍ

پاکوالی دی، او د زړونو پاکوالی د خدای ذکر دی. او داسې هېڅ شی نشته چې هغه د الله ذکر په

الْحَيِّ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ قَالُوا: وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟

برابرد خدای د عذاب نه نجات ورکړي. صحابو رضي الله عنهم عرض وکړو چې آیا د الله په لاره کې جهاد

قَالَ: وَلَا أَنْ يَضْرِبَ بِسَيْفِهِ

کول هم داسې شی نه دی؟ نبي عليه السلام فرمایل: نه! اگر که هغه (مجاهد) خپله توره ووهي (یعنې دومره

حَقٌّ يَنْقَطِعُ. (۱)

په زور سره یې ووهي) چې د هغه توره ماته شي.

نوټ: د دې حدیث توضیح او تشریح منځکې د حدیث ۹ لاندې تیره شوې ده، هلته دې وکتلی شي، دې لپاره چې حدیث په پوهه کې راشي، جهاد فرض دی، د دې غټ مقام دی.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و علی آله و اصحابه اجمعین

کتاب اسماء الله تعالى

قال الله تعالى: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾. (سورة الاعراف آیت: ۱۷۰)

وقال الله تعالى: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ أَيًّا مَا تَدْعُونَ فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ (الاسراء آیت: ۱۱۰)

شيخ عبدالحق په اشعة اللمعات کې ليکې چې دا خبره پيژندل په کار دي چې د الله تعالى نومونه توفیقي دي، د توفیقي مطلب دا دی چې د شارع په اجازت او سماع باندي موقوف دي. په شريعت کې چې کوم نومونه نقل شوي دي، په هغې باندي اطلاق کول په کار دي. د خپل عقل نه څه نوم ډېرول په کار نه دي. اگرکه هغه د منقول اسم سره يو شان معنی باندي وي. مثلاً د عالم اطلاق په شريعت کې شته دی، نو هم دا اطلاق کول په کار دي. د عاقل اطلاق کول په کار نه دي. اگرکه دواړو يوه معنی ده. دغه شان د جواد اطلاق دی، دسخې کول په کار نه دي، دغه شان د شافی اطلاق دی، د طيب کول پکار ندي، د الله تعالى نومونه په دوه قسمه دي. يو اسم ذاتی دی لکه لفظ د الله دی. چې دهغې تعلق د ذات سره دی. دويم قسم اسم صفتی دی، چې دهغې د تعلق دهغه ذات د صفت سره کېږي. اسماء صفات بيا په دوه قسمه دي. يو قسم هغه دي چې هغه د الله تعالى د ذات نه د صفات سلبه نه د سلب او نفی لپاره راځي. چې دهغې نه مقصود د الله تعالى پاکې بيانول وي، دويم قسم هغه دي چې دهغې تعلق د الله د صفات ثبوتيه د اثبات سره دی.

الفصل الأول

د الله تعالى ۹۹ نومونه يادولو فضيلت

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ
ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: د الله تعالى نهه نوي (۹۹) نومونه دي يعنې يو
إِسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا مَن أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ . وَ فِي
کم سل، کوم سړی چې دانومونه ياد کړل په هغه به په ابتداء کې بغير د عذاب نه جنت ته ننوځي. په يو
رِوَايَةٍ : وَ هُوَ وَثْرٌ يُحِبُّ الْوِثْرَ. (۱)
روايت کې دي چې الله تعالى طاق دی او طاق خوبنوي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۱۴/۱۱ رقم الحديث: ۶۴۱۰، ومسلم في صحيحه ۲۰۶۲/۴ رقم الحديث: ۵-۲۶۷۷.

توضیح: په دې حدیث کې په ۹۹ نومونو کې د حصر ذکر دی خو په راتلونکو حدیثونو کې څه نور نومونه هم راځي نو علماو د دې تعارض لرې کولو لپاره ویلي چې د ۹۹ شمېره چې په دې حدیث کې ذکر ده، دا هغه تعداد دی چې د هغه لپاره دا خاص بشارت دی چې کوم سړی دا یاد کړي، هغه به جنت ته ځي ددې خصوصیت چې کوم نومونه دي هغه ۹۹ دي، ددې نه غیره نور نومونه هم دي، لهذا په ۹۹ کې حصر نه دی.

احصاها: د دې نه په یاده یادول مراد دي. امام بخاري هم د احصاها ترجمه په حفظها سره کړې ده، د ځینو علماو خیال دی چې د احصاها نه مراد په دې باندې عقیده ساتل او په دې باندې ایمان راوړل دي دا قول مرجوح دی.

الفصل الثاني

﴿۲﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ
ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: د الله تعالی (۹۹) نومونه دي کوم سړی چې دا
اسْمًا مِّنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ هُوَ
نومونه یاد کړي هغه به جنت ته ځي، هغه الله دی چې هغه دهغه نه غیر څوک د عبادت لائق نشته دی او
الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ
دا اسم ذات نه غیر نومونه دادي: (۱) الرَّحْمَنُ (۲) الرَّحِيمُ (۳) الْمَلِكُ (۴) الْقُدُّوسُ (۵) السَّلَامُ (۶) الْمُؤْمِنُ
الْمُهَيَّبُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ
(۷) الْمُهَيَّبُ (۸) الْعَزِيزُ (۹) الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ (۱۰) الْخَالِقُ (۱۱) الْبَارِئُ (۱۲) الْمُصَوِّرُ (۱۳) الْغَفَّارُ (۱۴) الْقَهَّارُ
الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ
(۱۵) الْوَهَّابُ (۱۶) الرَّزَّاقُ (۱۷) الْفَتَّاحُ (۱۸) الْعَلِيمُ (۱۹) الْقَابِضُ (۲۰) الْبَاسِطُ (۲۱) الْخَافِضُ (۲۲) الرَّافِعُ
الْمُبْدِي الْمُدَبِّرُ السَّبِيعُ الْبَصِيرُ الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ
(۲۳) الْمُبْدِي (۲۴) الْمُدَبِّرُ (۲۵) السَّبِيعُ (۲۶) الْبَصِيرُ (۲۷) الْحَكَمُ (۲۸) الْعَدْلُ (۲۹) اللَّطِيفُ (۳۰) الْخَبِيرُ

الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيظُ الْمُقِيبُ
(۳۱) الْحَلِيمُ (۳۲) الْعَظِيمُ (۳۳) الْغَفُورُ (۳۴) الشَّكُورُ (۳۵) الْعَلِيُّ (۳۶) الْكَبِيرُ (۳۷) الْحَفِيظُ (۳۸) الْمُقِيبُ
الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمَجِيبُ الْوَاسِعُ الْحَكِيمُ
(۳۹) الْحَسِيبُ (۴۰) الْجَلِيلُ (۴۱) الْكَرِيمُ (۴۲) الرَّقِيبُ (۴۳) الْمَجِيبُ (۴۴) الْوَاسِعُ (۴۵) الْحَكِيمُ
الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ
(۴۶) الْوَدُودُ (۴۷) الْمَجِيدُ (۴۸) الْبَاعِثُ (۴۹) الشَّهِيدُ (۵۰) الْحَقُّ (۵۱) الْوَكِيلُ (۵۲) الْقَوِيُّ (۵۳) الْمَتِينُ
الْوَلِيُّ الْحَيِّدُ الْمُخْصِي الْمُبْدِي الْمُعِيدُ الْمُخْيِي الْمُسَيِّئُ الْعَيُّ
(۵۵) الْوَلِيُّ (۵۶) الْحَيِّدُ (۵۷) الْمُخْصِي (۵۸) الْمُبْدِي (۵۹) الْمُعِيدُ (۶۰) الْمُخْيِي (۶۱) الْمُسَيِّئُ (۶۲) الْعَيُّ
الْقَيُّومُ الْوَاحِدُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ
(۶۳) الْقَيُّومُ (۶۴) الْوَاحِدُ (۶۵) الْمَاجِدُ (۶۶) الْوَاحِدُ (۶۷) الْأَحَدُ (۶۸) الصَّمَدُ (۶۹) الْقَادِرُ (۷۰) الْمُقْتَدِرُ
الْمُقَدِّمُ الْمُوَخَّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمَتَعَالِي
(۷۱) الْمُقَدِّمُ (۷۲) الْمُوَخَّرُ (۷۳) الْأَوَّلُ (۷۴) الْآخِرُ (۷۵) الظَّاهِرُ (۷۶) الْبَاطِنُ (۷۷) الْوَالِي (۷۸) الْمَتَعَالِي
الْبَرُّ التَّوَابُ الْمُنْتَقِمُ الْعَفْوُ الرَّؤُوفُ مَالِكُ الْمَلِكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
(۷۹) الْبَرُّ (۸۰) التَّوَابُ (۸۱) الْمُنْتَقِمُ (۸۲) الْعَفْوُ (۸۳) الرَّؤُوفُ (۸۴) مَالِكُ الْمَلِكِ (۸۵) ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْمَغْنِي الْمَنَاعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي
(۸۶) الْمُقْسِطُ (۸۷) الْجَامِعُ (۸۸) الْغَنِيُّ (۸۹) الْمَغْنِي (۹۰) الْمَنَاعُ (۹۱) الضَّارُّ (۹۲) النَّافِعُ (۹۳) النُّورُ (۹۴) الْهَادِي
الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُورُ ^(۱)
(۹۵) الْبَدِيعُ (۹۶) الْبَاقِي (۹۷) الْوَارِثُ (۹۸) الرَّشِيدُ (۹۹) الصَّبُورُ

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۲۶۹/۲ رقم الحديث: ۳۸۶۱.

توضیح: ددې نومونو بېلا بېل خاصیتونه دي. ټول شارحینو لیکلي دي. علماو په دې باندې جدا جدا کتابونه لیکلي دي. چې هغه د اسماء حسنی په نوم سره چهاپ شوي دي. تفصیلات هلته وگورئ. د تنگې لمن (خای د کموالې) د وجې نه تفصیل نشم کولی. بس هر لوستونکو باندې لازم دي چې دا یاد کړي، برکات او فائدي خپله په لوستلو سره ترلاسه کړي.

د الله تعالى اسم اعظم

﴿۳﴾ وَ عَنِ بُرَيْدَةَ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنِّي

حضرت بریده رضي الله عنه فرمایي چې نبی عليه السلام د یو کس نه دادعا واوریدله چې: ای الله! زه ستانه دخپل

أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَحَدُ

مقصد او مطلوب په دې وسیلې سره غواړم چې ته الله یې ستانه غیر خوګ معبود نشته ته داسې یواځې او

الضَّمْدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

بې نیازه یې چې نه خودده نه خوګ پیدای او نه دادچانه پیدای او نه دده خوګ برابرشته (دې اوریدلو

فَقَالَ : دَعَا اللَّهَ بِأَسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي

سره) نبی عليه السلام و فرمایل چې دې سرې د الله تعالى نه په اسم اعظم سره دعاهو غوښتله داسې اسم اعظم

إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ وَ إِذَا

چې کله د الله تعالى نه ددې په ذریعه سوال وشي نو هغه سوال پوره کړي او کله چې ددې په ذریعه سره

دُعِيَ بِهِ أَجَابَ . (۱)

دعا و غوښتلی شي نو الله تعالى هغه قبلوي یعنی هغه دعاه اکثر قبلېږي.

توضیح: ډیره راجحه هم داده چې اسم اعظم د الله تعالى په نومونو کې پټ دی ځنګه چې جمعې مقبول

ساعت اولیلة القدر پټ دی اگر که ځینې علماو ایې چې اسم اعظم لفظ الله دی (المرقات ۵/۱۱۶)

شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله وایي چې کله د زړه او ژبې تناوو او ربط یو کولو سره لفظ الله وویلی

شي نو هم دا اسم اعظم دی.

﴿۴﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ وَرَجُلٌ يُصَلِّي

او حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمایي چې زه د نبي ﷺ سره په جومات کې ناست وم او یو سړی لمونځ کولو

فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

هغه (دمونځ نه وروسته) دادعا وغوښتله: ای الله! زه ستانه خپل مطلب په دې وسیلې سره غواړم چې ټول

يَأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

صفتونه تالره دي ستانه غیر څوک معبود نشته، ته ډیر مهربان، ډیر ورکونکی او د آسمانونو او زمکو پيدا

يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا عَمِّي يَا قَيُّومُ أَسْأَلُكَ

کونکي يې ای دلوثي او بخښني مالکه! ای ژونديه! ای خبر اخستونکيه! زه خاص ستانه سوال کوم (دې

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دَعَا اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ

اوریدلو سره) نبي ﷺ و فرمایل دې سړی د الله تعالی نه د هغه په غټ نوم سره دعا وغوښتله داسې غټ

الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ

نوم چې کله د الله تعالی نه د دې په ذریعه سره دعا وغوښتلی شي نو الله تعالی دا قبولي او کله چې د

وَ إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ (۱).

دې په ذریعه سره سوال وکړی شي نو هغه سوال پوره کېږي.

﴿۵﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ

اسماء بنت یزید رضی اللہ عنہا فرمایي چې نبي ﷺ و فرمایل: د الله تعالی د ټولو نه غټ نوم (اسم اعظم)

فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ: ﴿وَ إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ

په دې دوه آیتونو کې دی او ستا معبود هغه یو دی د هغه نه غیر بل څوک معبود نشته او هغه بخښونکی

الرَّحِيمُ﴾ وَ قَاتِحَةُ آلِ عِمْرَانَ: ﴿أَلَمْ يَلِدْ إِلَهَ إِلَّا هُوَ

مهربان دی) او د سورة آل عمران دا ابتدايي آیت: هغه الله چې د هغه نه غیره څوک معبود نشته، هغه

النَّبِيُّ الْقَيُّومُ ﴿١﴾ .

ژوندی دی او خبر اخستونکی دی.

دیونس عَلَيْهِ السَّلَامُ د دعاء برکت

﴿٦٦﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ رَضِيٍّ أَنَّ اللَّهَ عَنهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: دَعْوَةُ ذِي النُّونِ

حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمایل: ماهي والايعني ديونس عَلَيْهِ السَّلَامُ هغه دعاء

إِذَا دَعَا رَبَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ ﴿١﴾ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

چې هغه يې د ماهي په خيټه کې د خپل رب نه غوښتلي وه، داده: ستانه غيره څوک معبود نشته دی،

سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٢﴾ لَمْ يَدْعُ بِهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ

ته پاک يې، بېشکه زه د کمې کونکو نه وم (کوم مسلمان سرې چې د دې دعاء په ذريعه د خدای نه څه

فِي شَيْءٍ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُ ﴿٣﴾ .

شي وغواړې نو الله تعالی هغه سوال پوره کوي.

توضیح: ذی النون یعنی د ماهي والادعاء د دې نه مراد حضرت یونس عَلَيْهِ السَّلَامُ دی چې هغه د نینوی او موصل په علاقه کې قوم ته دعوت ورکړو. قوم انکار وکړو هغه بد دعاء وکړه، په دې کې تاخیر کېدلو، داد بنار نه ووتلو، الله تعالی ته دا وتل خوښ نه شول، یا په آزمینبت کې راوستلو باندې يې په سمندر کې واچولو، ماهي تېر کړو، ده دعاء وکړه، الله تعالی مهرباني وکړه، بیا بېرته قوم ته راغلو، قوم يې استقبال وکړو، او مسلمان شو، بیا هم په دغه قوم کې حضرت یونس عَلَيْهِ السَّلَامُ وفات شو. (المرقات ۵/۱۱۹)

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۸۰/۲ رقم الحديث: ۱۴۹۶ .

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۹۱/۵ رقم الحديث: ۳۵۷۲ .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د اسم اعظم تحقیق

﴿۷﴾ عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْجِدَ عِشَاءً
بریده رضی اللہ عنہ فرمائی چې یوه ورځ زه د نبی علیه السلام سره د ماسخوتن لمونځ لپاره جو مات ته ننوتلم نو
فَلَمَّا رَجُلٌ يَقْرَأُ وَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
هلته څه گورم چې یو سړی (په مونځ کې) قرآن وایي او خپل آواز اوچتوي ما وویل چې یا رسول الله! آیا ته
أَتَقُولُ: هَذَا مُرَائٍ؟ قَالَ: بَلْ مُؤْمِنٌ مُنِيبٌ
بدي سړی تم ریاکار نه وایي نبی علیه السلام و فرمایل: نه بلکې مؤمن دی چې (د غفلت نه د ذکر اړخ ته) رجوع
قَالَ: وَأَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ يَقْرَأُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَسَمَعُ
کوي بریده رضی اللہ عنہ وایي چې ابو موسی په اوچت آواز باندې قرآن کریم لوستلو او نبی علیه السلام دهغه قرأت
لِقِرَائَتِهِ ثُمَّ جَلَسَ أَبُو مُوسَى يَدْعُو
اوریدلویا ابو موسی (یا په تشهد کې او یا د مونځ نه وروسته دعاء لپاره) کینا ستلو او د الله په دربار کې
فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُكَ أَنَّكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَحَدًا
بې داسې فریاد وکړو: ای الله! ما ته گواه کړي، هغه د خدای نه د هغه په نوم سره سوال وکړو داسې نوم چې
صَدَّقَ الْمَلَائِكَةُ كَذَبُوا لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْوًا أَحَدٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِاسْمِهِ
کله دهغې په ذریعه سوال وشي نو الله تعالیٰ هغه سوال پوره کوي، او کله چې د دې په ذریعه سره دعا
الَّتِي إِذَا سِعِلَ بِهِ أَهْطَىٰ وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
وغو بښلی شي نو دعا قبلېږي بریده رضی اللہ عنہ و فرمائی ما عرض وکړو چې یا رسول الله! ما چې ستانه دا خبره
أَخْبَرَهُ بِمَا سَمِعْتُ مِنْكَ؟ قَالَ: لَعَمْرِي فَأَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وا پریدله دا ابو موسی ته ورسوم نبی علیه السلام و فرمایل: هو! نو ما ابو موسی ته د نبی علیه السلام دا خبره

فَقَالَ لِي: أَلَيْتَ الْيَوْمَ لِي أَحْ صَدِيقٌ حَدَّثَنِي بِحَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ رَزِينٌ^(۱)

ورسولهغو وويل چې دنن ورځې نه تمزمارښتونې وروړشوي چې تادنيي عَظِيمًا د اخبږه ماته راوړسوله
توضیح: ددې نه مخکې اشاره کړې شوې ده چې اسم اعظم د الله تعالى په نومونو کې پټ دی. کوم يو
شي ددې مصداق نه دی، خو څه علماو ددې د تعین په باره کې ليکلي دي، نو د ځينو علماو په نزد
لفظ الله اسم اعظم دی، د ځينو ښاغلو په نزد دا دی چې: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اسم اعظم دی.
څه علماو و هغه اسم اعظم ويلى دی. چې دا سلطان باهو د ټولو نه ډېر استعمال کړې دی، ځينو
الهي القيوم ته او ځينو مَالِكِ الْمَلِكِ ته او ځينو اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ اسم اعظم
گرځولى دی. امام زين العابدين د الله تعالى نه اسم اعظم وغوښتلو نو په خوب کې ورته وويلی شو
چې لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اسم اعظم دی.

ځينې سلف فرمايي چې لفظ اللهم اسم اعظم دی. ځينو ښاغلو الله ته اسم اعظم ويلى دي.
ددې باب په څو احاديثو کې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځينې دعاگانې اسم اعظم گرځولي دي. دا ډېر
مستند دی.

ليکن دلته که دا وويلی شي نو بې ځايه به نه وي چې شايد اسم اعظم به د خاص الفاظو د خاص
ترکیب نوم نه وي. بلکې هر هغه کلمه يا جمله چې هغه د الله تعالى په انتهايي ستاينه باندې مشتمل
وي، هغه اسم اعظم دی.

وَصَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

(۱) أخرجه مشكاة المصابيح ۱۶/۲، رقم الحديث : ۲۲۹۳.

باب ثواب التسبیح والتحمید والتهلیل والتکبیر

د تسبیحاتو ثواب

قال الله تعالى: ﴿وَسَبِّحْهُ بَكْرَةً وَأَمِيلًا﴾ (سورة الاحزاب آیت: ۴۲) وقال الله تعالى ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْ لَهُ﴾ (سورة النصر آیت: ۳) وقال تعالى ﴿وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا﴾ (سورة بني اسرائيل آیت: ۱۱۱)

د تسبیح نه سبحان الله او د تسبیح د مادي سره متعلق ټول کلمات مراد دي. تحمید نه الحمد لله مراد دي. تهلیل نه لا اله الا الله ويل او تکبیر نه الله اکبر ويل مراد دي.

الفصل الأول

د ټولو نه غوره او محبوب کلمات

﴿۱﴾ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "أَفْضَلُ الْكَلَامِ

سمره ابن جندب رضي الله عنه فرمايي چې نبي عليه السلام و فرمايل: د انسان په خبرو کې د ټولو نه غوره خبرې

أَرْبَعٌ : سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

څلور دي (او هغه دا دي) الله ډېر پاک دی، ټول صفتونه الله لره دي، د الله نه غوره څوک معبود نشته

وَ اللَّهُ أَكْبَرُ " وَ فِي رِوَايَةٍ : " أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعٌ :

الله ډېر لوي دی، په يوروايت کې دي (چې نبي عليه السلام و فرمايل) د الله په نزد د ټولو نه غوره خبرې څلور

سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ

دي الله ډېر پاک دی، ټول صفتونه الله لره دي، د الله نه غوره څوک معبود نشته الله ډير لوي دی. په دي

لَا يَضُرُّكَ بِأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ " (۱)

کې د هرې کلمې نه شروع کول ستا لپاره تاوانې نه دي.

توضیح: افضل الكلام: د دې حديث دوه مفهومه دي. اول مفهوم دا دی چې د الله تعالی د کلام نه وروسته د انسان په کلام کې دا څلور خبرې د هر څه نه غوره دي. دا قيد ځکه ولگولی شو چې کوم

(۱) أخرجه البخاري تعليقا ۱۱/۵۶۶، ومسلم في صحيحه ۳/۱۶۸۵ رقم الحديث: ۱۲-۲۱۳۷.

کلمات په قرآن کې دي او د الله تعالی کلام وي، هغه د هر څه نه غوره دی. د قرآن نه غیره د الله تعالی په کلام کې دا ذکر شوی خبرې د ټولونو غوره دي. دویم مفهوم دادی چې دانسان په کلام کې داخلور کلمات د ټولونو غوره دي یعنی الله تعالی ته خوښي او غوره دي لکه په دې حدیث کې په دویم روایت کې ذکر دي. بهر حال په دې څلورو کلماتو کې د الله تعالی نه د صفات سلبيه دنفی کلمات هم شته دی چې د سبحان الله لفظ دی. او د الله تعالی د صفات ثبوتیه لپاره هم کلمات شته دی، د دې جامعیت د وجې نه دا کلمات غوره دي. (المراقات: ۵/۱۲۲)

بایتمن بدأت: یعنی په دې سره هېڅ فرق نه راځي چې تا ابتدا د کومې کلمې نه کړیده. ذکر شوی ترتیب هم جائز دی. او د ترتیب نه بغير لوستل هم فائده مند دي. (المراقات: ۵/۱۲۳)

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَأَنْ أَقُولَ: سُبْحَانَ اللَّهِ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام وفرمايل: زما داويل: الله دېر پاک دی، ټول

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَحَبُّ إِلَيَّ

صفتونه الله لره دي، د الله نه غير بل څوک معبود نشته، الله دېر لوي دی، دا ما ته دېر غوره دی د هر

مِنَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ." (۱)

هغه څه نه چې په هغې باندې لمر راځي (يعني دنيا او د دنيا د شيانو نه).

ټول گناهونه معاف کېږي

﴿۲۷﴾ وَ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام وفرمايل: چا چې وويل سبحان الله و بحمده په

يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ خَطَايَاهُ وَ إِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ." (۲)

يوه ورځ کې سل ځل نو د هغه گناهونه به ختم کړي شي اگر که هغه د درياب د زگ په اندازه ولي نه وي.

توضیح: بهتر او اولی هم داده چې دا وظیفه سل ځل په یو وار وویلی شي. په مینځ کې فرق نه وي، لیکن علامه طیبی وایي چې دا کلمات د سحر نه ترمانښام پورې په جدا طریقو باندې هم لوستلی شي ټول گناهونه چې هغه معاف کېږي، نو د دې نه صفات گناهونه مراد دي. ځکه چې د کبائر لپاره د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۶/۱۱ رقم الحديث: ۶۴۰۵، ومسلم في صحيحه ۲۰۷۱/۴ رقم الحديث: ۲۸-۲۶۹۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۶/۱۱ رقم الحديث: ۶۴۰۵، ومسلم في صحيحه ۲۰۷۱/۴ رقم الحديث: ۲۸-۲۶۹۱.

توبې ضرورت دی خو! کبائر ضعیفه کېږي خو که ورسره ورسره توبه هم وکړي شي بیا خو کبائر هم معاف کېږي په دې شرط چې به حقوق العباد کې نه وي. (الکاشف ۵/۷۷، المرقات ۱۲۴-۵/۱۲۵)

﴿۱۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ وَحِينَ يُنْسِي

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: چا چې وويل د سحراو ماښام په وخت کې

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً مَرَّةً لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَفْضَلٍ مِنَّا جَاءَ بِهِ

سبحان الله و بحمد الله سل نود قیامت په ورځ به هېڅوک دهغه نه د غوره عمل والا نه وي دهغه سرې نه

إِلَّا أَحَدٌ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ. ^(۱)

غیر چا چې دده په شان یا دده نه ډېر دا کلمات ويلي وي.

توضیح: اوزاد عليه: سوال دادی چې په دې حدیث کې د اول سرې د افضلیت ختمولو لپاره یې فرمایلي دي چې راتلونکی سرې چا چې دده په شان که سل ځله دا تسبیح ويلي وي نو هغه به بهتر وي، او حال دا دی چې په دې کې هېڅ بهتري نشته دی، اول سرې هم سل ځله وويله، ده هم دهغه په شان سل ځله وويله، نو غوره والی ورته څنگه ترلاسه شو؟ د دې آسان جواب دا دی چې د حدیث په آخر کې دا چې کوم لفظ دی، داد او په معنی دی، مطلب دا شو چې دا فضیلت هغه سرې ته ترلاسه کېږي چې هغه سل ځله ووايي او څه ډېر ووايي. (المرقات: ۵/۱۲۵، الکاشف: ۵/۷۷)

دوه کلمې الله تعالی ته خوښې دي

﴿۱۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كَلِمَتَانِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: دوه کلمې دي چې سپکې دي په ژبه

خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ

باندي خو په تله کې درندي دي (یعنې ددوي ثواب به د عمل په میزان کې دروندوي) او ډیرې خوښې

حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ

دي الله تعالی ته او هغه دوه کلمې دادې: سبحان الله و بحمد الله سبحان الله العظيم یعنی الله پاک دی

سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ^(۱)

او د خپل حمد سره موصوف دی، پاک دی، کوم الله چې لویې دی.

توضیح: کلمتان: نه مراد دوه کلمې دي چې دوه کلمې. حبیبیتان: دا د محبوبتان په معنی دی، مراد دا دی چې د دې لوستونکی الله تعالی ته محبوب کېږي. (المراقات: ۵/۱۲۶)

خفیفیتان: سپک کېدلو مطلب دا دی چې د دې مشقت کم دی، ثواب یې ډېر دی، ځکه د کم خرچ فائده ډیر په شان دی، یا داسې ووايي چې په دې کې څه مشهور سخت حرف نشته دی، ځکه سپک دي، یا داسې ووايي چې د نبي کریم ﷺ په بیان کې کومه سجع ده، دې سجع دا خفیف کړې دی. یا دا چې دا تشویق سپک جوړ کړې دي. یعنې هره کلمه د بلې کلمې شوق راولي. کله چې وویلی شو چې کلمتان نو اوریدونکی متوجې شو، کله چې حبیبیتان لفظ راغلی نو اوریدونکې راپورته شو، کله چې ثقیلتان وویلی شو نو اوریدونکو د ډېرې خوشحالی او سختې مینې نه خپله وویله چې سبحان الله! دا څومره غټ دولت دی، لږ ژر ووايه، نو د دې په جواب کې دا کلمې راغلي: سبحان الله وبحمده په دې کې دا الله تعالی د صفات سلبيه دنفې لپاره یوه جمله ده او د صفات ثبوتیه د اثبات لپاره دویمه جمله ده، نو الله تعالی کامل او مکمل صفت په دې کې راغلی. (المراقات ۵/۱۲۶، الکاشف ۵/۷۸).

د زرو نیکو والادعاء

﴿٦٦﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ : قَالَ : كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه فرمایي چې یوه ورځ مونږ د نبي ﷺ سره ناست وونې عَلَيْهِ السَّلَام

فَقَالَ : أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكْسِبَ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ ؟

و فرمایل آیا په تاسو کې څوک په دې خبره باندي قادر ندي چې هر ورځ زر (۱۰۰۰) نیکي ترلاسه کړي؟ په

فَسَأَلَهُ سَائِلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ : كَيْفَ يَكْسِبُ أَحَدُنَا أَلْفَ حَسَنَةٍ ؟

مجلس کې ناستو صحابو کې یو صحابي وویله چې په مونږ کې یو کس (هره ورځ په آساتیا سره) زر نیکي

قَالَ : يُسَبِّحُ مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ فَيُكْتَبُ لَهُ أَلْفُ حَسَنَةٍ

ځنگه تر لاسه کړي؟ نبي ﷺ و فرمايل: هغه دې سل ځله سبحان الله و وايي هغه لپاره به زرينکي

أَوْ يُحِطُّ عَنْهُ أَلْفُ

ولیکلی شي (په هره نيکي باندې لس نيکي ليکلی کېږي) يا دده به يو زر (صغيره يا که الله نو کبیره)

خَطِيئَةٍ . (۱) وَ فِي كِتَابِهِ : فِي جَمِيعِ الرِّوَايَاتِ عَنْ مُوسَى الْجُهَنِيِّ :

گناه به ليري کړی شي. ابو بکر برقاني رحمه الله فرمايي چې په صحيح مسلم کې د موسی جهنی نه کوم

أَوْ يُحِطُّ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْبَرَقَانِيُّ وَ رَوَاهُ شُعْبَةُ وَ أَبُو

روایتونه نقل دي، په دې ټولو کې لفظ الف ندي ليکل شوی، او يحط نقل شويدي، ليکن شعبه، ابو

عَوَالَةَ وَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ عَنْ مُوسَى فَقَالُوا : وَ يُحِطُّ

عوانه او يحيی بن سعيد قطان چې د موسی جهنی نه هم داروایت نقل کړيدي، په دې کې لفظ دو يحط

بِغَيْرِ أَلْفٍ هَكَذَا فِي كِتَابِ الْحَمِيدِيِّ .

بغيرد الف نه ذکر شويدي او د حميدي په کتاب کې يعنی جمع بين الصحيحين کې همدغه شان منقول دی

توضیح: او يحط: حط يحط د غور زولو په معنی دی، دلته د گناهونو معاف کيدل مراد دي، دلته دا

خبره ياد ساته چې په او يحط کې د او کلمه د واو په معنی دی. لهذا وس هېڅ اعتراض نه راځي،

مطلب دا چې زرينکي به ورکول کېږي، او زر گناهونه به معاف کېږي، دا هم کم خرچ بالانشين د

قبېلي نه دی. (المرقات: ۵/۱۲۷)

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْكَلَامِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ :

حضرت ابو ذر رضي الله عنه فرمايي چې نبي ﷺ نه پوښتنه وشوه چې کوم کلام غوره دی؟ نبي ﷺ

"مَا أَصْطَفَى اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ : سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ" . (۲)

و فرمايل: هغه کلام کوم چې الله تعالی دخپلو فرښتو لپاره غوره کړی (هغه دادی) سبحان الله و بحمده

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۷۳/۴ رقم الحديث: ۲۷-۲۶۹۸.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۹۳/۴ رقم الحديث: ۷۴-۷۳۳۱.

په دعاء کې اعتبار کیفیت ته دی، نه کمیت ته

﴿۸۶﴾ وَعَنْ جَوَيْرِيَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا

او جویریہ رضی اللہ عنہا (چې د نبی علیه السلام بی بی ده) نقل دي چې یوه ورځ نبی علیه السلام ووتلو د دې دخوانه

بُكْرَةً حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ وَ هِيَ فِي مَسْجِدِهَا ثُمَّ رَجَعَ

د سحر په وخت کې د مونځ لپاره او دا په خپله مصلی باندې ناسته وه کله چې نبی علیه السلام را واپس شو

بَعْدَ أَنْ أَضْحَى وَ هِيَ جَالِسَةٌ

د څانبت په وخت کې نو دا په خپل ځای یعنی په مصلی باندې هماغه شان ناسته وه نبی علیه السلام دې

قَالَ : مَا زِلْتِ عَلَى الْحَالِ الَّتِي فَارَقْتِكِ عَلَيْهَا ؟

کتلو سره و فرمایل چې په کوم حالت کې چې ما ته پرېښودلې وي هغه شان په مصلی باندې ناسته یې؟ هغې

قَالَتْ : نَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " لَقَدْ قُلْتِ بَعْدَكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

و فرمایل: هو! نبی علیه السلام و فرمایل ما استاد دخوانه تللونه وروسته څلورې کلمې درې ځلې وویل هغه

لَوْ وَزِلْتِ بِمَا قُلْتِ مُنْذُ الْيَوْمِ

څلور کلمې داسې دي که دا دهغه څه سره وتللی شي چې هغه کې ته د ابتداء دورځې نه تر اوسه پورې

لَوْ زِلْتَهُنَّ :

بمشغوله وي نو دا څلور کلمې به پرې درني وي په هغه څه چې کوم تا کړي وي او هغه څلور کلمې دادی

سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَ رِضَاءِ نَفْسِهِ

زه د الله پاکې بیانوم او دهغې صفت کوم دهغه د مخلوقات د شمیرې په اندازه او هغې د ذات درضا موافق

وَ زِلَّةَ عَرْشِهِ وَ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ" (۱)

او دهغې د عرش د وزن په مطابق او هغه د کلمو د مقدار په اندازه.

توضیح: دلته حضرت جویریہ رضی اللہ عنہا ترناوخته پورې د سحر د لمونځ نه وروسته کیناستله او ډېرې دعاګانې یې وکړې لیکن نبی علیه السلام فقط څلور کلمې ویلي دي چې هغه د کیفیت او شان والا وي،

نو ځکه د دې وزن ډېر شو، د دې نه معلومه شوه چې د الله په ذکر کې او دغه شان په هره دعا، کې د کیفیت اعتبار دی، کمیت او د کثرت اعتبار نشته دی دغه شان مثلاً یو سړی لفظ الله یا لفظ الحمد لله داسې زر زر وایي چې په هغې کې فقط لس سیکنده مصرف شي او یو سړی په لس سیکنده کې زر زر پنځه ځل پورې ووايي د دې نه دهغه یو ځل ویلو ثواب ډېر دی، وخت او توجو باندې ثواب ورکولی کېږي. (المرقات ۵/۱۲۸).

د شیطان نه د ځان ساتنې آسانه طریقه

﴿۹۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَنْ قَالَ : لَا
أَوْ حَضَرَتْ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَعْتَرَاوِي دى چې نبی ﷺ وفرمايل: کوم سړی چې دا کلمات ووايي نشته
إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلَى
معبود مگر یو الله چې یو دی او شریک نه لري دهغه لپاره باچايي ده او دهغه لپاره صفتونه دي. هغه په
كُلِّ هَيْوَةٍ قَدِيرٌ فِي يَوْمٍ مِائَةٌ مَرَّةً كَانَتْ لَهُ عَدْلٌ عَشْرٍ رِقَابٍ
هر څه باندې قادر دی په ورځ کې سل ځل هغه ته د سلو غلامانو د آزادولو ثواب ورکولی کېږي. دهغه
وَ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةٍ وَ مُجِيتٌ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٍ وَ كَانَتْ لَهُ جِزْأٌ مِنَ الشَّيْطَانِ
لپاره سل نیکي لیکلې کېږي، دهغه سل گناهونه ختمیدې شي، او وي به ده ته پناه د شیطان نه په دغه
يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُنْسِيَ وَ لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلٍ مِنَّا جَاءَ بِهِ
ورځ باندې او (د قیامت په ورځ) څوک دهغه د راوړلې شوي عمل نه به غوره عمل را ونورې، دهغه
إِلَّا رَجُلٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْهُ " (۱)
سړی نه غیره چا چې دا کلمات دهغه نه ډېر ویلي وي.

توضیح: شارع ﷺ چې په تسبیحاتو او دعاو کوم تعداد ویلی دی، دا مقدار د تاثیر لپاره د شرط درجه لري. د ډېنه په کم کې به مطلوب ترلاسه نه شي، اوس که یو سړی د ډېنه ډېر ووايي، نو مطلوب به ترلاسه شي او که نه؟ نو علامه نووی او داسې نورو لیکلي دي چې به دې کې هم هغه تاثیر دی. پاتې شوه دا خبره چې د دې یو خاص عدد ذکر ولې کیدی شي؟ نو دا مفوض الی الله والی رسوله ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۰۱/۱۱ رقم الحديث: ۶۴۰۳، ومسلم في صحيحه ۲۰۷۱/۴ رقم الحديث: ۲۸۱-۲۶۹۱.

مونږ لره د دې حکمت لټول په کارنه دي د ټولو نه غټ حکمت خو دادی چې شارع فرمایلي دي .
(المراقات ۵/۱۳۰).

د جنت خزانه تر لاسه کړه

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ
او حضرت ابو موسی اشعري رضي الله عنه فرمایي چې یو ځل مونږ د نبي عليه السلام سره په یو سفر کې و چې خلکو
فَجَعَلَ النَّاسُ يَجْهَرُونَ بِالتَّكْبِيرِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ
(یو ځای کې) په زوره زوره تکبیر ویل شروع کړل نبي عليه السلام دې اوریدلو سره و فرمایلي: خلکو د خپلو
ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِنَّكُمْ
ځانونو سره نرمې و کړئ (یعنې په دومره اوچت آواز سره تکبیر مه وایي) ځکه چې تاسو (د تکبیر په
لَا تَدْعُونَ أَصَمًّا وَلَا غَائِبًا إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا بَصِيرًا وَ هُوَ
ذریعه) کوم کون یا غائب نه را بلی بلکې تاسو هغه را بلی چې هغه اوریدونکی او لیدونکی دی او هغه
مَعَكُمْ وَ الَّذِي تَدْعُوهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِي رَاجِلَتِهِ
ستاسو سره دی او څوک چې تاسو را غواړئ هغه په تاسو کې د هر سرې، دهغه د سپر لۍ د خټ په نه ډېر نژدې
قَالَ أَبُو مُوسَى : وَ أَنَا خَلْفَهُ
دی. حضرت ابو موسی رضي الله عنه فرمایي چې زه (دغه وخت کې) نبي عليه السلام پسې شاته (اوبن باندې
أَقُولُ : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فِي نَفْسِي فَقَالَ : يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ
یا پیاده وم او په زړه کې مې لا حول ولا قوه الا بالله ویله) چې نبي عليه السلام و فرمایلي: یا عبد الله بن قیس!
أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ ؟ فَقُلْتُ : بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ
آیا زه تاته د جنت په خزانو کې یوه خزانه ونه ښایم؟ ما ورته ویل چې: هو یا رسول الله! خامخا و ښایه.
قَالَ : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ . ^(۱)
نبي عليه السلام و فرمایلي: هغه خزانه لا حول ولا قوه الا بالله ده.

الفصل الثانی

په جنت کې بوټی نال کره

﴿۱۱﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ

حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې نبي عليه السلام و فرمايل: چا چې وويل (سبحان الله العظيم و بحمده)

غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ. ^(۱)

د هغه لپاره په جنت کې د کهجورې بوټي لگولې کېږي.

﴿۱۲﴾ وَعَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ صَبَاحٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلَّا مُنَادٍ

او حضرت زبير رضي الله عنه فرمايي چې نبي عليه السلام و فرمايل: داسې هېڅ يو سحر نشته چې يو فرېسته د آواز

يُنَادِي سَبِّحُوا الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ. ^(۲)

ونه کړي چې پاک باچا د هغه د پاکۍ سره ياد کړه.

بېتره ذکر او بېتره دعاء

﴿۱۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَفْضَلُ الذِّكْرِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

او حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې نبي عليه السلام و فرمايل: د ټولو نه غوره ذکر لا اله الا الله دی او د ټولو

وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ. ^(۳)

نه بېتره دعاء الحمد لله ده.

توضیح: لا اله الا الله ته غوره دعاء ځکه ویلی شوی چې دا د اسلام او ایمان بنیادي رکن دی ددې نه بغير نه عقیده صحیح کیدی شي او نه د احکامو او اعمالو څه اعتبار شته. ددې کلمې نه د انسان د باطن ټول باطل معبودان چې څنگه غورزېږي . دغه شان دا کلمه چې کله په زړه کې ننوتلو نه وروسته په ژبه باندې راشي نو د انسان ظاهري معبودان باطله لره غورزوي. سوال: الحمد لله په ظاهره

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۷۱/۵، رقم الحديث: ۳۵۳۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۲۳/۵، رقم الحديث: ۳۶۲۰.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۰/۵، رقم الحديث: ۳۴۴۳.

غوره دعاء گرځولی شوې ده، او حال دا چې په ظاهره دې کې هېڅ دعاء نشته؟ **جواب:** شارحین لیکي چې په حمد کې د الله صفت دی. او د هر یو سخنې چې کله صفت وشي نو هغه فقط په صفت باندې د غوښتلو نه بغير ورکول کوي. او الله تعالیٰ خو ډېر لوی دی، او د عظمت په ټولو کمالاتو باندې متصف دی، کله چې دهغه صفت کېږي نو هغه صفت کونکې ته دومره ورکړي چې دومره په غوښتلو باندې هم نه ورکوي، ځکه یې وفرمایل: الحمد لله غوره سوال دی. دویمه وجه دا چې الله تعالیٰ منعم حقیقی دی، دهغه صفت په حقیقت کې دهغه د نعمتونو شکر ادا کول دي او شکر په حقیقت کې د یو نعمت په بدله کې راځي او په نعمت باندې شکر ادا کول د برکت سبب کېدو باندې په نعمت کې ډېروالی کوي لکه ﴿لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ﴾ کې د ډيروالی وعده ده. د دې وجې نه الحمد لله غوره سوال گرځولی شوی دی. د دې حدیث نه وروسته راتلونکې حدیث کې د دې حقیقت بیان شته دی. چې په هغې کې شکر لره د حمد جرړه گرځولی شویده. (المراقات ۵/۱۳۴، الکاشف ۵/۸۴)

د الله تعالیٰ حمد د الله شکر ادا کول دي

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ

او حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام وفرمايل: د الله تعالیٰ حمد او صفت داد

رَأْسُ الشُّكْرِ مَا شَكَرَ اللَّهُ عَبْدٌ لَا يَحْمَدُهُ.

شکر سردی کوم بنده چې د خدای صفت ونه کړو هغه د خدای (کامل) شکر ادا نه کړو.

﴿۱۵﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَوَّلُ مَنْ يُدْعَى إِلَى

او حضرت ابن عباس رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام وفرمايل: اول هر هغه څوک چې رابللي کېږي

الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يَحْمَدُونَ اللَّهَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ. ^(۱)

جنت ته په ورځ د قیامت دا هغه خلک دي چې د الله تعالیٰ حمد بیانوي په خوشحالی او سختی کې

د لاله الا الله لوی شان

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ :

او حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام وفرمايل: حضرت موسی عليه السلام وويل

يَا رَبِّ عَلَيَّ شَيْئًا أَذْكَرَكَ بِهِ وَ أَدْعُوكَ بِهِ
چې ای ربه! ماته څه داسې شی وښایه چې دهغې په ذریعه سره زه تا یادوم، او ستانه دعا غواړم؟ نو
فَقَالَ : يَا مُوسَى قُلْ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَالَ : يَا رَبِّ كُلُّ عِبَادِكَ يَقُولُ هَذَا
الله تعالی و فرمایل: ای موسی! لا اله الا الله و وایه، موسی عَلَيْهِ السَّلَام و ویل: زما ربه! ستا ټول بندگان دا
إِنَّمَا أُرِيدُ شَيْئًا تَخْصِنِي بِهِ قَالَ : يَا مُوسَى
کلمه وایي زه خو څه داسې څه غواړم چې هغه ته زما لپاره خاص کړي، الله تعالی و فرمایل: ای موسی!
لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ وَ عَامِرَهُنَّ غَيْرِي وَ الْأَرْضِينَ السَّبْعَ وَضَعْنَ فِي كِفَّةٍ
که او ه آسمانونه او مانه غیر د دې او سیدونکې (ټولې فرښتې) او او ه زمکې په یوه تله کې کیخودلی شي
وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كِفَّةٍ لِمَا لَتْ بِهِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ . (۲)
او لا اله الا الله یعنی د دې ثواب په بله تله کې کیخودلی شي نو درنه به شي تله د لا اله الا الله .

توضیح: الله تعالی د موسی عَلَيْهِ السَّلَام په زړه کې د الهام په توګه دا و اچوله چې هغه داسې سوال و کړي چې په جواب یې ټول خلک مستفید شي، نو الله تعالی په جواب کې د لا اله الا الله عظمت او حقیقت واضح کړو چې د الله نه غیر ټول شیان او کائنات مکمل دهانچه که دتلي په یوه پله کې کیخودی شي او لا اله الا الله په بله پله کې کیخودی شي نو د دې پله به درنه وي، سوال: دلته دا سوال په ذهن کې پیدا کېږي چې حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام د الله تعالی نه د یو خاص دعا سوال کړی و، چې په هغې کې د ده اختصاص وي او هغه د ټولو نه بهتروي، الله په جواب کې ورته لا اله الا الله و فرمایل، چې دا په حقیقت کې د حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام د سوال د جواب سره مطابقت نه لري، ځکه چې به دې کې څه تخصیص او اختصاص نشته دی، بلکې د دنیا ټول خلک دا وایط، لوی خوېشکه دی لیکن تخصیص د موسی عَلَيْهِ السَّلَام چیرته دی؟ کله چې سوال د تخصیص و و جواب: که په ژور نظر سره وکتلی شي نو د الله تعالی د ویلو نه وروسته موسی عَلَيْهِ السَّلَام دا سوال د یو محال شی سوال وو، ځکه چې د لا اله الا الله نه لوی شي نه، او اتفاقي کار دا چې دا کلمه د چا سره خاص نه ده بلکې د هر چا لپاره عام

ده. او موسیٰ عَلَیْهِ السَّلَام د ټول نه د غوره شي تخصیص غوښتلو، نو ځکه الله تعالیٰ وفرمایل: چې هم دا کلمه وایه، ددې نه به تر شي نشته، او نور ما په خپل رحمت سره عام کړیده، لکه باد عام دی، اوبه عام دی، لمر سپوږمۍ عام دي، کوم شي چې څومره قیمتې وي، هغه د الله په نزد هغومره عام وي (المرقات ۱۳۵-۱۳۶/۵، الکاشف ۵/۸۷)

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ

حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دواړه فرمايي چې نبي عَلَیْهِ السَّلَام وفرمایل کوم سړی

قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ صَدَقَهُ رَبُّهُ

چې دا وایي د الله نه غیر څوک معبود نشته او الله ډېر لوی دی) نو د هغه رب هغه لره رښتوني کوي.

قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَ أَنَا أَكْبَرُ وَ إِذَا

الله تعالیٰ فرمایي بېشکه زمانه غیر بل څوک د عبادت لائق نشته دی او زه ډېر لوی يم او چې کله دا

قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

و وایي د الله نه غیر بل څوک د عبادت لائق نشته هغه یک یواځي دی، د هغه څوک شریک نشته، نو

يَقُولُ اللَّهُ : لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي لَا شَرِيكَ لِي وَ إِذَا قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ

الله تعالیٰ فرمایي: بېشکه زمانه غیر بل څوک د عبادت لائق نشته، خاص مالره باچایي ده او خاص ما

الْحَمْدُ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا لِي الْمُلْكُ وَ لِي الْحَمْدُ وَ إِذَا قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا حَوْلَ

لره صفتونه او کله چې دغه سړی و وایي د الله نه غیر بل څوک د عبادت لائق نشته او د گناهونو نه د ساتلو

وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ : لَا إِلَهَ

او د تابعداری قوت موندل خاص د الله په مدد سره دي، نو الله تعالیٰ فرمایي بېشکه مانه غیر بل څوک

إِلَّا أَنَا لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا لِي

د عبادت لائق نشته، د گناهونو نه ساتل او د تابعداری قوت موندل خاص زمانه مرسته سره دي او

وَ كَانَ يَقُولُ : مَنْ قَالَهَا فِي مَرَضِهِ

نبي عَلَیْهِ السَّلَام به فرمایل چې کوم سړی دغه (ذکر شوی) کلمات د الله تعالیٰ د جو ابونو نه غیر په خپله ناروغۍ

ثُمَّ مَاتَ لَمْ تَطْعَمُهُ النَّارُ (۱)

کې ووايي او بپامرشي نو هغه به (ددوزخ) اور نه سوزوي يعني هغه به ددوزخ دا ور نه محفوظ وي.

د تسبیح اړولو ثواب

﴿۱۸﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ

د حضرت سعد بن ابې وقاص رضی اللہ عنہ روایت دی چې هغه یوه ورځ د نبی علیه السلام سره دیوې ښځه ځای

وَ بَيْنَ يَدَيْهَا نَوَى أَوْ حَصَى تَسْبِيحُ بِهِ

تد لارل هغه وخت ددغه ښځې مخې ته دکه جوړو زړې یا واره کاني پراته وواو هغې په دې باندې تسبیح

فَقَالَ : أَلَا أُخْبِرُكَ يَا

ویله (یعنی په دې به یې تسبیح شمارل) نبی علیه السلام دې ته کتلوسره وفرمایل چې: آیا زه تاته یوه داسې

هُوَ أَيْسَرُ عَلَيْكَ مِنْ هَذَا أَوْ أَفْضَلُ ؟

تسبیح ونه ښایم چې هغه نه یواځې دا چې ددې تسبیح (یعنی ددې دومره ډیر ورو زړو باندې د تسبیح ویلو

سُبْحَانَ اللَّهِ

په مقابله کې ستا لپاره) ډېر آسان دی. بلکې هغه تسبیح غوره ده، هغه دادی چې الله لپاره پاکې ده، د

عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ

هغه مخلوق په اندازه چې په آسمان کې دی او الله لره پاکې ده د هغه مخلوق په اندازه چې په زمکه کې دی،

وَ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ

او الله لره پاکې ده د هغه مخلوق په اندازه چې د زمکې او آسمان مینځ کې دی او الله لره پاکې ده د هغه

عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ

مخلوق په اندازه چې هغه ددې نه وروسته یاد ازل نه تر اوسه پورې پیدا کیدونکی دی او الله اکبر دې هم

مِثْلَ ذَلِكَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِثْلَ ذَلِكَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

داسې ووايي او الحمد للهدې هم داسې ووايي اولاله الا الله دې هم داسې ووايي اولاحول ولا قوه لا بالله

مِثْلَ ذَلِكَ . قَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

دې هم داسې ووايي .

توضیح: لوی او حصی: نواۍ او حصاة زړو او وړو کانړو ته وایي. راوي ته په دې کې شک شو چې کوم لفظ و دا حدیث دنن سبا مروج تسبیح د جواز لپاره دلیل دی اگر که د نبی کریم ﷺ په زمانه کې دغه شان په تار کې به د تسبیح داني نه وي، لیکن فقط داني په استعمال کې راوړی شوی دي او د مطلوبه شمیرې تر لاسه کولو لپاره یوه ذریعه اختیار کړی شوی چې د زړو او کانړو په صورت کې وه نبی کریم ﷺ د دې نه انکار نه دی کړی بلکې د دې نه یې د آسانې طریقې بنودنه کړی. لهذا نن سبا که د زمانې د جدت د وجې نه په زمکه باندې د خبرو زړو په ځای باندې په یو تار کې وپیلل شو او مطلوبه شماره تر لاسه کولو لپاره دا استعمال کړی شونو په دې کې د بدعت کېدو یادنا جائز کېدو کومه خبره ده بلکې دا حدیث د تسبیح د ثبوت لپاره د اصل په توګه موجود دی. تسبیحات د ذکر الله لپاره مذکرات دي. او دا د شیطان لپاره دره ده. په احادیثو کې د ځینو وظائفو لپاره خاص عدد ذکر شوي دي. مثلاً سل ځل استغفار دی. ۳۳ ځل الحمد لله او سبحان الله دی. ۳۴ ځل د الله اکبر حکم دی. آخر دا شمېره خو به په یو څه باندې په شمارلو سره پوره کولی کېږي. هغه شی که د تسبیح داني وي نو په حقیقت کې دا خپله د مامور به په حکم کې داخل دي، په ګوتو باندې شمېره کول هم جائز دي، خو د دې حساب کول گران دي. (المقات ۱۳۸-۱۳۹/۵)

والله اکبر مثل ذلك: یا خو دا کلام خپله د نبی کریم ﷺ دی، او ظاهره هم دا ده، په دې کې نبی کریم ﷺ د مخکنو جملو تفصیل اړخ ته په اختصار کولو سره اشاره کړیده، ټول عبارت داسې دی: یعنی: والله اکبر عدد ما خلق الخ یا دا کلام د راوي دی. چې هغه په حدیث کې اختصار کړیدی او وې فرمایل چې نبی کریم ﷺ په مخکنو جملو کې څنګه و فرمایل، دغه شان یې دلته هم و فرمایل چې: والله اکبر عدد ما خلق الخ. (المقات ۱۴۰/۵)

د تسبیح او تهلیل او تحمید او تکبیر عظیم ثواب

﴿۱۹﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ

او حضرت عمرو بن شعیب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې نبی ﷺ و فرمایل: کوم

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۸۰/۲ رقم الحديث ۱۵۰۰۰ .

سَبَّحَ	اللَّهِ	مِائَةً	بِالْغَدَاةِ	وَ	مِائَةً	بِالْعِشِيِّ
سری چې سل ځله دورځي په اولنی برخه کې او سل ځله دورځي په آخري برخه کې سبحان الله ووايي، نو						
كَانَ	كَمَنْ	حَجَّ	مِائَةً	حَجَّةً	وَ	مَنْ
هغه په ثواب کې دهغه سړی په شان دی، چا چې سل نفل حجونه کړي وي، او کوم سړی چې سل ځله						
حَمِدَ	اللَّهِ	مِائَةً	بِالْغَدَاةِ	وَ	مِائَةً	بِالْعِشِيِّ
دورځي په ابتدايي برخه کې او سل ځله دورځي په آخري برخه کې الحمد لله ووايي نو دا دهغه سړی په شان						
حَمَلَ	عَلَى	مِائَةٍ	فَرَسٍ	فِي	سَبِيلِ	اللَّهِ
دی چا چې سل کسان د خدای په لاره کې په سلو آسونو سپاره کړي وي، او کوم سړی چې سل ځله د						
هَلَّلَ	اللَّهِ	مِائَةً	بِالْغَدَاةِ	وَ	مِائَةً	بِالْعِشِيِّ
ورځي په اولنی برخه کې او سل ځله دورځي په آخري برخه کې لا اله الا الله ووايي دا دهغه سړی په شان						
أَخْتَقَ	مِائَةً	رَقَبَةً	مِنْ	وَلَدِ	إِسْمَاعِيلَ	وَ
دی چا چې د اسماعیل علیه السلام په اولاد کې سل غلامان آزاد کړي وي، او کوم سړی چې سل ځله د						
كَبَّرَ	اللَّهِ	مِائَةً	بِالْغَدَاةِ	وَ	مِائَةً	بِالْعِشِيِّ
ورځي په اولنی برخه کې او سل ځله دورځي په آخري برخه کې (الله اکبر) ووايي نو په هغه ورځ یعنی						
لَمْ	يَأْتِ	فِي	ذَلِكَ	الْيَوْمِ	أَحَدٌ	بِأَكْثَرِ
د قیامت په ورځ به څوک د دې ثواب نه ډېر ثواب رانه وپري کوم چې دار او پري دهغه سړی نه غیر چا چې						
قَالَ	مِثْلَ	ذَلِكَ	أَوْ	زَادَ	عَلَى	مَا
دده په شان (الله اکبر) ویلي وي یا هغه سړی چې هغه دده نه ډېر ویلي وي (نودابه دهغه نه هم بهتروي)						

قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ أَوْ زَادَ عَلَى مَا قَالَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ . وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱)

توضیح: مائة حجة: مطلب دا چې د حج یو اصلي ثواب دی چې هغه به هغه سړی ته ورکول کېږي، چا چې پیسه خرچ کړه، وخت یې ورکړو، او محنت کولو سره خپله لارو، یو د حج اضافي ثواب دی، هغه الله تعالی په دغه اذکارو سره ورکوي، فلاشکال. (المراقات ۵/۱۴۰)

ولدا اسمعیل: ددی تصریح ضرورت ځکه پیدا شو چې په انسانانو کې د عربو خلک د عجمو په مقابله کې بهتر دي. نو مطلب دا شو چې د داسې غلامانو ثواب به ورکول کېږي، چې هغه د اسماعیل په اولاد کې اعلیٰ او غوره غلامان وي، او زاد: او بمعنی واو دی، په فصل اول کې حدیث نمبر ۴ د لاندې یې تفصیل تېر شوی دی، خامخایې وگوره. (المراقات ۵/۱۴۱)

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنَّا اوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل سبحان الله ويل دا عمالونيم ميزان

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ يَنْكُووَةٌ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَيْسَ لَهَا حِجَابٌ دُونَ اللَّهِ

د کوي الحمد لله ويل د عمل ټول ميزان د کوي اولاله الا الله لپاره تر خدايه (رسيدلو کې) هېڅ پرده نشته

حَقِّي تَخْلُصَ إِلَيْهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي^(۱)

دی دا (نیغ) خدای ته رسېږي.

توضیح: یعنی سبحان الله سره نیم میزان د کېږي او پاتې نیم به الحمد لله سره د کېږي، نو د دواړو په یو ځای کولو سره یوه تله (میزان) پوره کېږي. پاتې شو لاله الا الله نو د دې خوڅه حساب نه دی معلوم، لاله الا الله بهتر دی.

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا قَالَ عَبْدُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَا يِي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: کله چې یو بنده د زړه په اخلاص (بغير

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا قَطُّ إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ حَتَّى يُفْضِيَ إِلَى الْعَرْشِ

د ريانه) لاله الا الله ووایي نو د دې کلمې لپاره د آسمان دروازي خلاصې شي تردې چې ورسې عرش ته

مَا اجْتَنَبَ الْكِبَائِرَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. ^(۲)

یعنی ژر قبلېږي، که دا کلمه ویونکی د کبیره گناهونو نه ځان ساتي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۹۷/۵ رقم الحديث: ۳۵۸۴.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۳۳/۵ رقم الحديث: ۳۶۶۰.

توضیح: ما اجتنب الكبائر: دا جمله د اصل ثواب د صحیح کېدلو او نه کېدلو لپاره شرط ندی، بلکې ژر قبیلدلو لپاره شرط دی که گناه نه وي نو دا کلمه د پرزر عرش ته رسېږي، او که گناه وي نو ژر نه ځي. (المرقات ۵/۱۴۲، الکاشف ۵/۹۱)

د جنت په خالي زمکه کې تسبیحات بوټي دي

﴿۲۲﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَقِيتُ إِبْرَاهِيمَ

او ابن مسعود رضي الله عنه راوي دي چې نبي عليه السلام و فرمايل: زما ملاقات وشود ابراهيم عليه السلام سره د

لَيْلَةٍ أُسْرِيَ فِي فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَقْرَبُ أُمَّتِكَ مِنِّي السَّلَامَ وَ

معراج په شپه، هغه ماته و فرمايل چې: ای محمده صلى الله عليه وسلم ستا په امت باندې زما سلام و ايه او

أَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْجَنَّةَ طَيِّبَةٌ التُّرْبَةُ عَذْبَةُ الْمَاءِ وَ أَنَّهَا قِيَعَانُ

هغوی ته و و ايه چې د جنت خاوره پاکه ده، د دې اوبه خوږې دي، د دې میدان هوار او د بوټو نه خالي دي

وَأَنَّ غِرَاسَهَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ. (۱)

او د جنت بوټي: سبحان الله الحمد لله لا اله الا الله او الله اکبر دي.

توضیح: وانهما قيعان: دا د قاع جمع ده. د دشتي خالي میدان ته ویل کېږي. پوښتنه دا ده چې په جنت کې باغونه خوشته دي، خو د دې ټوله زمکه نه خو خالي ده او نه په ټولو کې باغونه دي، بلکې عمارتونه او داسې نور شيان هم دي، حالانکې د دې حدیث نه معلومېږي چې ټول هوار میدان دي؟ د دې جواب دا دی چې کومه زمکه د باغونو لپاره مختص ده، د هغې په باره کې یې و فرمايل چې هغه خالي ده، په دې کې بوټي ولگوي، د ټول جنت په باره کې نه دي فرمايلي. (المرقات ۵/۱۴۰)

په گوټو باندې تسبیحات ویل بهتر دي

﴿۲۳﴾ وَهَنْ يُسِيرَةَ وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ قَالَتْ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت یسیره رضي الله عنها چې د مهاجراتو نه ده هغه فرمايي چې مونږ ته نبي عليه السلام ته و فرمايل چې:

عَلَيْكُمْ بِالتَّسْبِيحِ وَ التَّهْلِيلِ وَ التَّقْدِيرِ

لازم کړئ په خان باندې سبحان الله، لا اله الا الله سبحان الملك القدوس يا سبحو قدوس رب الملائكة

و اعقدن بالانامل فانهن مسؤولات مستنطقات

ویل او د اتسبیحات و شماری په خپلو گوټو باندې ځکه د دې گوټو نه به پوښتنه کېږي او د وې به گویاشي

وَلَا تَغْفُلْنَ فَتَنْسِينَ الرَّحْمَةَ . (۱)

او د ذکر نه مه غافله کېږئ، یعنې ذکر مه پرېږدئ گنې د رحمت نه به تاسو هیر کړئ شی.

الفصل الثالث

بهترینه وظیفه

﴿۲۴﴾ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ : جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت سعد بن ابې وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي فرمايي چې (يوه ورځ) يو باندې چې راغي نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته

فَقَالَ : عَلَّمَنِي كَلِمَاتًا أَقُولُهُ قَالَ :

او وي ويل چې ماته څه داسې ذکر وښايه چې هغه زه وايم (يعنې هغه خپل ورد جوړ کړم) نبي عَلَيْهِ السَّلَام

قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

و فرمايل چې دا وايه: د الله نه غير بل څوک عبادت دلائق نشته دی، هغه يودی دهغه سره څوک شریک

اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا وَ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ

نشته، الله ډېر لوی دی په لوڼې سره، او خاص الله لره ډېر صفتونه دي، او پاکې ده الله لره چې پالونکی

الْعَالَمِينَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ

دی د ټول عالم، د گناه د ساتنې طاقت او د عبادت کولو قوت خاص د الله په مرستې سره دی چې غالب او

الْحَكِيمِ . فَقَالَ فَهَؤُلَاءِ لِرَبِّي فَمَا لِي؟

حکمت والادی. دغه باندې چې وویل: دا کلمات خوز مادرب د ذکر لپاره دي، زما لپاره کوم کلمات دي

فَقَالَ : قُلِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

چې زه پرې دخپل ځان لپاره دعا غواړم. نبي ﷺ وفرمايل: داسې غواړه: اى زما ربه! ما وبخښې.

وَ اِزْحَنِي وَ اِهْدِنِي وَ اِرْزُقْنِي

په مارحم وکړي (غوره اعمالو او احوالواړخ ته) زما هدايت وکړي، د حلال مال نه ماته روزي راکړي.

وَ عَافِنِي . شَكَ الرَّاوي فِي عَافِنِي .^(۱)

او ماته عافيت وبخښي. راوي ته شک دي دعافني په باره کې (چې آيا روايت کې دالفظ شته او که نه)

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى شَجَرَةٍ يَابِسَةٍ الْوَرَقِ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې يو ځل نبي ﷺ تير شو په يوه ونه باندې چې پانړي يې و چې وي

فَضْرَبَهَا بِعَصَاهُ فَتَنَّاثَرُ الْوَرَقُ

نوني ﷺ خپله همسا مبارکه دهغې په بناخونو باندې ووهله چې دهغې نه پانې راگوزار شوي، بيا

فَقَالَ : إِنَّ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ تُسَاقَطُ ذُنُوبُ الْعَبْدِ كَمَا

يې وفرمايل چې الحمد لله، سبحان الله، لا اله الا الله، او الله اکبر ويل د بندگانو گناهونه داسې رږوي لکه

يَتَسَاقَطُ وَرَقُ هَذِهِ الشَّجَرَةِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ . وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۲)

څنگه چې د دې بوټي پانې رږېږي.

د آفتونو نه د بچ کېدو لپاره وظيفه

﴿۲۶﴾ وَعَنْ مَكْحُولٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " أَكْثَرُ مِنْ قَوْلِ :

او حضرت مکحول رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت کوي چې نبي ﷺ وفرمايل: ډيروايه

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ " . قَالَ مَكْحُولٌ : فَتَنْ

لا حول ولا قوه الا بالله ځکه چې دا د جنت په خزانو کې يوه خزانه ده، حضرت مکحول وويل چې کوم سړی

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۲۰۷۲، رقم الحديث : ۲۳-۲۶۹۶.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۰۳ رقم الحديث : ۳۵۹۹.

قَالَ : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

داووايي: قوت او نفع تر لاسه کولو طاقت دالله تعالیٰ په حفاظت او دهغه په قدرت سره دي او دالله تعالیٰ

وَلَا مُنْجَا مِنْ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ كَشَفَ اللَّهُ عَنْهُ

د عذاب نه نجات دهغه (درضا اور حمت توجه) باندې منحصر ده نو الله تعالیٰ لري کوي دهغه سرې نه

سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الضَّرِّ أَذْكَهَا الْفَقْرُ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ وَمَكْحُولٌ لَمْ يَسْمَعْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (۱)

اویا قسمونه د نقصان چې په هغې کې ادنی درجه نقصان فقراو محتاجي ده.

لا حول ولا قوة الا بالله د ۹۹ ناروغیو شفاء

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ دَوَاءٌ

او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل: لا حول ولا قوة الا بالله دا دوا

مِنْ تِسْعَةِ وَ تِسْعِينَ دَاءً أَسْرَهَا اللَّهُ. (۲)

ده د ۹۹ (دنياوي او اخروي) ناروغیو، چې په هغې کې ادنی ناروغی (دنياوي او اخروي) غم دي.

﴿۲۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى كَلِمَةٍ

او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل: آیا زه تا سویوه داسې کلمه ونه بنایم چې

مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

هغه د عرش د لاندې د جنت د خزانو نه را کوزه شویده او هغه داده: لا حول ولا قوة الا بالله کله چې یو بنده

يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَسْلَمَ عَبْدِي وَأَسْكَلْتَهُ. (۳)

دا کلمه ووايي نو الله تعالیٰ فرمایي: زما بنده تا بعدار او ډېر فرمانبردار شو.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۳۸/۵ رقم الحديث: ۳۶۷۱.

(۲) أخرجه ابن أبي الدنيا ذكره في كنز العمال ۴۵۴/۱ رقم الحديث: ۱۹۵۶.

(۳) أخرجه البيهقي في الدعوات الكبير ۲۲۸/۱، رقم الحديث: ۱۰۰.

د سبحان الله ناشنا فضیلت

﴿۲۹﴾ وَ عَنْ ابْنِ عَمْرِوَةَ قَالَ : سُبْحَانَ اللَّهِ هِيَ صَلَاةُ الْخَلَائِقِ

او د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما روایت شویدی چې هغه وفرمایل: سبحان الله دا عبادت دی د مخلوقاتو

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَلِمَةُ الشُّكْرِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةُ الْإِخْلَاصِ

او الحمد لله دا کلمه د شکر ده او لا اله الا الله دا خلاص کلمه ده (چې دا د لوستونکې لپاره د اورنډه خلاصی

وَ اللَّهُ أَكْبَرُ تَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ :

سبب دی) او د الله اکبر ثواب د زمکې او آسمان مینځه کوي او کله چې یو بنده ووايي د زړه په خلاص

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : أَسْلَمَ عَبْدِي وَ اسْتَسْلَمَ . رَوَاهُ رَزِينُ .

سره لا حول ولا قوه الا بالله ووايي نو الله تعالی فرمایي: دا بنده فرمانبردار شو.

توضیح: صلوة الخلائق: یعنی د سبحان الله چې کومه کلمه ده، دا د ټول مخلوقات عبادت دی.

الخلائق د خلیقه جمع ده، د مخلوقات په معنی دی، او په مخلوقات کې ټول عالم داخل دی، که هغه انسان وي، که ځناور وي یا پیریان او فرښتې وي، یا جمادات او نباتات وي، مطلب دا شو چې دا ټول د الله په تسبیح کې مشغول دي، نو تسبیح د مخلوق عبادت دی (المرقات: ۵/۱۵۰).

په قرآن کې دي: ﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ﴾ (سورة بني اسرائيل آیت: ۴۴).

اللهم لك الحمد كما ينبغي لجلال وجهك وعظيم سلطانك
الله اكبر كبيرا والحمد لله كثيرا وسبحان الله بكرة واصيلا
وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی آله واصحابه أجمعین

بَابُ الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ

د استغفار او د توبې بيان

قال الله تعالى: ﴿وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (سورة مزمل آيت: ۲۰)

وقال الله تعالى: ﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (سورة النور آيت: ۳۱)

استغفار د باب استفعال مصدر دی. د دې معنی طلب المغفرة دی. مغفرت مصدر میمی دی. د دې لغوي معنی پتول دي. لیکن د مغفرت اصطلاحی تعریف: محو الذنوب وازالة اثره یعنی گناه معاف او ختمیدل او دهغې اثرزائل کیدل دي. (الکاشف: ۵/۹۷)

التوبة: توبه د تاب يتوب مصدر دی. د دې لغوي معنی رجوع کول او راگرځیدل دي. د توبې اصطلاحی تعریف علامه میر سید شریف الجرجانی په التعريفات کې داسې کړیدی: التوبة في

الشرع الرجوع عن الافعال المذمومة الى الممدوحة. د توبې قبلیدلو لپاره درې شرطونه دي: اول شرط دا چې په ژبه سره توبه وکړي او د گناه نه په شاه شي. دویم شرط دا چې په خپلو کړو باندې په زړه کې شرمندگي او بڼه پښیمانتیا وي. دریم شرط دا چې د بېالپاره دغه گناه اړخ ته نژدې نه ورتگ کلک اراده وي. دا خود حقوق الله نه د توبې خبره وه. که په حقوق العباد کې د نقصان نه توبه کول غواړي نو د دې لپاره څلورم شرط دا چې د چاقق دې لاندې کړی هغه ادا کړه نو هله به توبه قبلېږي که غصب کړی مال بېرته نه ورکوي نو په دې صورت کې توبه قبوله نده. (المراقات ۵/۱۵۱، الکاشف ۵/۹۷).

دلته په ترجمه الباب او عنوان کې د استغفار نه وروسته د توبې لفظ زیات کړی شوی د دې متعلق دومره عرض کوو چې توبه او استغفار فقیر او مسکین په شان دي که جدا ذکر شوې وي نو په دې کې ترادف او اجتماع ده، د دواړو یوه معنی ده او که یوځای ذکر شي نو په دوی کې افتراق دی لکه ویلی

شوی: الفقير والمسكين اذا اجتماعاً افتراقاً واذا افتراقاً اجتماعاً، دلته اوس دا دواړه لفظونه یوځای ذکر شوې، نو په اصولي توگه باندې په دوی کې فرق ضروري دی. یو فرق خودا چې د استغفار تعلق دهغه گناه سره دی چې هغه په تېره شوي زمانه کې شوي وي یعنی استغفار د ماضي زمانې سره

خاص دی. یعنی وقایة شرماً مضي او توبه د مستقبل د گناهونو نه د ځان ساتلو نوم دی. گویا استغفار خود گناه پرېښودل شو او توبه اطاعت خپلول شو. هم دا وجه ده چې په قرآن او حدیث کې استغفار مخکې ذکر شوی، او بیا توبه ذکرده لکه ﴿وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ لَمْ تُؤْبُوا إِلَيْهِ﴾ د کفر او

شرک کولونه وروسته توبه او استغفار جنت ته دننوتلو لپاره اول شرط دی او کله چې د یو انسان نه معصیت او گناه وشي نو په ده باندې استغفار واجب دی. گنې د دخول في النار خطر ده د دې نه غیرو استغفار داسې هم دی چې هغه دیونیک کار کولونه وروسته سړی کوي دې لپاره که څه کمی پاتې شوی وي هغه لري شي، په داسې موقع باندې استغفار کول مستحب دي. او انبیاء کرامو استغفار په داسې وختونو کې کېږي، ضروري نده چې استغفار په یوه گناه باندې متفرع وي ممکنه ده چې گناه پېڅې نه وي او د استغفار حکم ورکړی شوی وي یا استغفار په گناه باندې متفرع کول او بیا د دې لپاره گناه لټول بې عقلي هم ده او بد فهمی هم ده. مودودی صیب ته هم دا غلطی لگیدلي ده ځکه هغه د استغفار نه مخکې نبي او غیر نبي د ټولو لپاره نقصان لټوي. استغفار کله توبې لره متضمن وي نو د استغفار ذکر د توبې لپاره کافي کېږي لیکن کله د استغفار په ضمن کې توبه نه راځي دلته هم داسې شویده، ځکه د استغفار نه وروسته د توبې ذکر په مستقل توگه باندې شوی دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ توبه او استغفار

﴿١﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَاللَّهِ إِنِّي لِأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: قسم په الله! زه د الله تعالی نه استغفار

وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً. ^(١)

غواړم او توبه کوم په ورځ کې داویا ځل نه ډیر.

توضیح: د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ توبه او استغفار د څه گناه په وجه نه وو. انبیاء کرام عَلَيْهِمُ السَّلَامُ خود کبائرونه قبل النبوة او بعد النبوة معصوم وي. دلته استغفار من الطاعة د قبېلې نه دی چې په عبادت کې کیدی شي د اعلى په ځای غیر اعلى صورت پیدا شوی وي نو ځکه د حسنات الابرار سیئات المقربین د قاعدې لاندې استغفار به یې کولویا د امت لپاره تعلیم وو چې کوم ذات معصوم او مغفور دی، هغه دومره محنت کویو نو کوم چې په گناه کې ککر خلک دي، هغوی لپاره د دې نه ډېر محنت ضرورت دی. او یا (۷۰) ځله ذکر کیدی شي د کثرت نه کنایه وي فقط د او یا تحديد مقصود نه وي. (المرقات ۵/۱۵۲).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۱/۱۱ رقم الحديث: ۲۰۷.

د زړې خیرې لړې کولو لپاره استغفار په کار دي

﴿۲۶﴾ وَعَنِ الْأَعْمَرِ الْمُرَزِيِّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي

او حضرت اغرمزنی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل: چې زما په زړه باندې پرده خوره کړی

وَإِنِّي لِأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ. ^(۱)

شي او زه به ورځ کې او یا ځل د الله نه استغفار غواړم.

توضیح: اله لیغان علی قلبی: غان یغین نه یغان دمجهول صیغه ده. غین او غیم نری وریخي ته هم وایي اولرتورت ته هم وایي او پردي ته هم وایي. (المركات: ۵/۱۵۲)

ددې په شرح کې ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایي: ای یطبق و یغشی اویستر و یغظی په پښتو کې ددې ترجمه په گردسره وکړی شي نو ډېره به مناسبه وي. (المركات: ۵/۱۵۲)

په دې جمله کې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د قلب اطهر خبره راغلي ده. نو ځکه د ادب په حوالې سره دا حدیث د پوهیدلو په اعتبار سره ډیر گران شوی دی. او په دې جمله کې د شارحینو ډېراقوال جوړ شوي: ۱: ځینې

شارحین وایي چې دا حدیث د متشابهاتو د قسم نه دی. لهدا ما یلیق بشان الرسول ویلوسره چې پاتې کیدل ډېر غوره دي. ۲: امام الصوفیاء امام ابو الحسن شاذلی رَحْمَةُ اللَّهِ ددې متشابه په متعلق فرمایي

هو غین الانوار لاغین الاغیار. ملا علی قاری فرمایي: هو غین الانوار لاغین الاغیار. دا د صوفیاء داسې اطلاقات دي چې په دې باندې د پوهې لپاره د غتې صوفي ضرورت دی. ددواړو عبارتونو مطلب دا دی چې دا دخپلو سیوری دی، د پردو نه دی. ملا علی قاری لیکلي دي چې کله د امام لغت شیخ اصمعي رَحْمَةُ اللَّهِ نه ددې غین په باره کې پوښتنه وشوه نو هغه وویل چې دا د چا د زړه د خبرې

پوښتنه کوي؟ سائل وویل: قلب نبی په متعلق پوښتنه کوو. ده جواب ورکړو: لوکان عن قلب غیره

لافسره. دا هم دې اړخ ته اشاره ده چې دا د متشابهاتو نه دی. ملا علی قاری فرمایي: لا یقاس

الملوک بالحدادين. قاضی عیاض او ابن ملک هم توجیحات کړيدي. چې هغه ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ ذکر کړيدي لیکن دعوامو او خواصو د پوهیدلو په اعتبار سره چې کومه خبره لیکل شویده، هغه علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ لیکلي ده فرماتي چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام قلبی تعلق به هر وخت د خپل رب سره وو. لیکن کله

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۷۵/۱ رقم الحديث: ۲۷۰۲/۱۱.

کله مباح شی مثلا خوراک شکاک او د نفس غوښتنه نکاح، ماکولات او مشروبات او منکوحات او مرغوبات اړخ ته توجه ارادي یا غیر ارادي توگه باندې وشوه، هم دا شیان به د نبی ﷺ د زړه لپاره حجاب جوړیدو، او هم دا شیان به د نبی ﷺ او درې تعالی ترمنځ یو قسم حائل جوړیدو چې په هغې باندې به نبی ﷺ استغفار کولو دې لپاره چې د زړه نه دا گردلري شي، او زړه پاک شي دا شیان اگر که گناه نه ده لیکن د نبی ﷺ عالی شان په نسبت سره دا د تنزل درجه وه. چې دادگناه سره مشابه وگڼلی شو، او د دې لپاره استغفار وکړی شو. (المراقات: ۱۵۲-۵/۱۵۴)

علامه طیبې د دې تحقیق نه حدیث په خپل ظاهري مفهوم باندې پاتې شو، او په پوهه کې هم راغلو، د اهم هغه قسم دی چې دهغې په باره کې صوفیاء قبض او بسط د کیفیت په نوم سره یادوي. نو دې قبض لره په بسط کې د بدلولو لپاره استغفار به کېدلو. ملا علی قاری جمله زما خوښه شوه: وایي: لا یقاس الملوك بالحدادين یعنی چې نسبت خاک رابا عالم پاک. ځینو شارحینو لیکلي چې داغین به دخلاف اولی امور په کولو باندې کېدلو، دا علی او ادنی فرق به وو افضل او غیر افضل خبره به وه چې هغه د حسنات البرا برسیئات المقرین د اصولو دلاندې غټ وگڼلی شو طیبې رَحْمَةُ اللَّهِ د کلام خلاصه هم داده. (المراقات: ۵/۱۵۳)

﴿۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ

او حضرت اغرمنی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی ﷺ وفرمايل: ای خلکو! الله تعالی ته توبه وکړئ

فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ. (۱)

ځکه زه هم توب کوم الله تعالی ته د ورځې سل ځله

یو جامع حدیث

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا

او حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی ﷺ دهغه حدیثونو په باره کې چې هغه به نبی ﷺ د

يُزَوِّي عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: يَا عِبَادِي إِنِّي حَزَمْتُ الظُّلْمَ

الله تعالی نه روایت کول، وې فرمایي چې الله تعالی فرمایي ای زما بنده گانو! ما حرام کړې دی ظلم

عَلَّ	نَفْسِي	وَ	جَعَلْتُهُ	بَيْنَكُمْ	مُحَرَّمًا
په خپل ځان باندې (يعني زه د ظلم نه پاک یم) او ظلم زما په حق کې هم داسې دی څنگه چې ستاسو په حق کې					
فَلَا	تَطَالُمُوا	يَا	عِبَادِي	كُلُّكُمْ	ضَالٌّ إِلَّا
دی نو تاسو خپل مینځ کې ظلم مه کوی، ای زما بندگانو! تاسو ټول گمراه یاست غیر د هغه سړی نه چې					
هَدَيْتُهُ	فَأَسْتَهْدُونِي	أَهْدِكُمْ	يَا	عِبَادِي	
هغه ته زه هدایت وکړم نو تاسو ټول زمانه هدایت و غواړئ، زه به تاسو ته هدایت وکړم. ای زما بندگانو!					
كُلُّكُمْ	جَائِعٌ	إِلَّا	مَنْ	أَطْعَمْتُهُ	فَأَسْتَطْعِمُونِي
تاسو ټول د خوراک محتاج یی، د هغه سړی نه غیره چې هغه ته زه خوراک ورکړم. نو تاسو ټول زمانه					
أَطْعِمَكُمْ	يَا	عِبَادِي	كُلُّكُمْ	عَارٍ	
خوراک و غواړئ، زه به تاسو ته خوراک درکړم. ای زما بندگانو! تاسو ټول دسترپټولو لپاره محتاج یی					
إِلَّا	مَنْ	كَسَوْتُهُ	فَأَسْتَكْسُونِي		
د هغه سړی نه غیر چاته چې مادا غوستلو لپاره ورکړه، نو تاسو زمانه جامه و غواړئ، زه به یې په تاسو					
أَنْتُمْ	يَا	عِبَادِي	إِنَّكُمْ	تُخْطِئُونَ	بِالنَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ أَنَا
باندې واغوندم ای زما بندگانو! تاسو اکثر د شپې او ورځې خطاگانې کوی او زه ستاسو خطاگانې بخښم					
فَأَسْتَغْفِرُونِي	أَغْفِرْ	لَكُمْ	يَا	عِبَادِي	إِنَّكُمْ لَنْ
نو تاسو ټول زمانه بخښنه و غواړئ ای زما بنده گانو! تاسو هیچ پرې زما ضررته نشی رارسیدلی دې لپاره					
فَتَضُرُّونِي	وَ لَنْ	تَبْلُغُوا	نَفْسِي	فَتَكْتَفِعُونِي	يَا
چې ماته نقصان رارسوی او هیچ پرې زما فائده نشی رارسیدلی چې ماته فائده ورسوی ای زما بنده					
لَوْ	أَنَّ	أَوْلَكُمْ	وَ	آخِرَكُمْ	وَ
گانو که ستاسو منځنې او وروستني انسانان او پیریان په تاسو کې دیونیک سړی د زړه په شان شی چې					
رَجُلٍ	وَ	وَاحِدٍ	مِنْكُمْ		
ټول د نبی علیه السلام په شان پرهیزگاره شی چې په منځ د زمکه هیڅوک هم داسې پاتې نه شي چې د گناه					

مَا	زَادَ	ذَلِكَ	فِي	مُلْكِي	شَيْئًا
لریشان اثر ورباندې وي نو په دې سره به زما په مملکت او سلطنت کې لریشان ډیروالی هم ونه شي،					
يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتُمْ كَالْوَا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبٍ وَاجِدٍ مِنْكُمْ					
ای زما بنده گانو! که ستاسو مخکنې او وروستني انسانان او پیریان په تاسو کې د یو بد کار سړی د					
مَا	نَقَصَ	مِنْ	مُلْكِي	شَيْئًا	يَا عِبَادِي
زړه په شان شي نو په دې سره به زما په مملکت او سلطنت کې لریشان کموالی هم ونشي. ای زما بند گانو					
لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاجِدٍ					
که ستاسو مخکنې او وروستني انسانان او پیریان ټول په شریکه باندې په یو ځای باندې ودرېږي او ما					
فَسَأَلُونِي	فَأَعْطَيْتُ	كُلَّ	إِنْسَانٍ	مَسْأَلَتَهُ	
نه یې پیاوړې او زه یې هریو ته دهغه د غوښتنې مطابق (په یو وخت کې او په یو ځای کې) ورکړم نو					
مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْبَحْرِ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ					
زما ورکړه دهغه څه نه چې زما سره دي، دومره کموي، څومره چې یوه ستنه په سمندر کې ډوبولو سره (د					
يَا عِبَادِي	إِنَّمَا	هِيَ	أَعْمَالُكُمْ	أُخْصِيهَا	عَلَيْكُمْ
هغې اوبه کموي) ای زما بند گانو! پوهه شي زه ستاسو اعمال یاد ساتم، او هغه ستاسو لپاره لیکم، زه به					
ثُمَّ أَوْفَيْكُمْ بِهَا فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمِدِ اللَّهَ					
تاسو ته دهغې پوره پوره بدله درکوم، کوم سړی چې ښیگره و مومي نو هغه دې د الله تعالی حمد بیان کړي					
وَ مَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ . (۱)					
او کوم سړی چې د ښیگرې نه غیر مومي (یعنې دهغه نه څه گناه وشي) نو هغه دې خپل نفس ملامت کړي					

د اخلاص توبه رحمت خان ته راگاري

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ

او حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه راوي دی چې نبی عليه السلام وفرمايل: د بنی اسرائیلو په قوم کې یو

رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةَ وَ تِسْعِينَ إِنْسَانًا ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ
سړی وو چې هغه (۹۹) قتلونه کړي وو او بیا (د خلکو نه دې) پوښتني لپاره ووتلو (چې که زه توبه وکړم
فَأَتَىٰ رَاهِبًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ :
نو هغه توبه به قبلېږي او که نه) نو په دې سلسله کې د یو عابد زاهد خواته لاړ او د هغه نه یې پوښتنه وکړه
أَلَا تَتُوبَةُ قَانَ لَا فَتَقْتَلَهُ
چې آیاده لپاره توبه شته؟ هغه عابد زاهد ورته وویل چې نه دې سړی دې خبریدو سره دا عابد هم ووژلو
وَ جَعَلَ يَسْأَلُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ أَتِ قَرْيَةً كَذَّابًا وَ كَذَّابًا
او بیا یې دنورو خلکو نه پوښتنه کوله یو سړی هغه ته وویل چې فلان کې کلي ته لاړ شه هغه داسې او داسې
ده (یعنې د هغه کلي نوم یې واخیستلو او ورته یې وویل چې هغه دېرښه کلی دی، هلته یو عالم او سپړي
فَأَذْرَكَهُ الْمَوْتُ
هغه به ستاد توبې قبلیدلو فتویٰ درکړي) نو دغه سړی دغه کلي ته روان شو چې لاره کې مرگورته راغي
فَنَاءَ بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا
نو هغه ته د مرگ نښې محسوس شوي نو هغه خپله سینه دغه کلي اړخ ته ټیټه کړه، او بیا د هغه د روح
فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ
قبض کولو په وخت کې د رحمت او د عذاب فرښتې (د ملک الموت سره یې بحث شروع کړو) نو
فَأَوْحَىٰ اللَّهُ إِلَىٰ هَذِهِ أَنْ تَقْرَبِي
نو الله تعالیٰ دغه کلي (چې د هغې اړخ ته د توبې کولو لپاره تللو) ته حکم وکړو چې دې مړي ته رانزدې
وَ إِلَىٰ هَذِهِ أَنْ تَبَاعِدِي
شي او هغه کلي ته چې په کوم کې هغه قتل کولو وروسته راروان وو د هغه مړي نه لري شي بیا الله تعالیٰ
فَقَالَ قِيَسُوا مَا بَيْنَهُمَا
دغه فرښتو ته وفرمایل تا سو د دواړو کلو په مینځ کې پیمائش (ناپ) وکړئ د دواړو کلو په مینځ کې
فَوَجَدَ إِلَىٰ هَذِهِ أَقْرَبَ
نو فرښتو چې کله ناپ وکړو نو هغه د توبې لپاره کوم کلي ته چې روان وو، هغې ته یو ولیشت نزدې

بِشْبَرٍ فَغْفِرَ لَهُ " (۱)

وموندل شو، نو الله تعالی هغه وبخښلو.

توضیح: اله توبه: دا اوږد حدیث د توبې ترغیب ورکوي، په ناحقه د مړو کولو تعلیم نه ورکوي، راهب دې سړی ووژلو ځکه چې راهب د اېښخې ناامیده کړی ؤ په راهب باندې خو خوف غالب وو او په ویره کې شو چې د ۹۹ کسانو قاتل څنگه معاف کیدلی شي، حالانکې که د دې مقتولینو ورثا و دغه سړی معاف کړی وی، نو دغه سړی به معاف شوی وو. بهر حال د سلو شمېره پوره شو. او دغه سړی بیا هم د توبې په غرض سره سرگردانه پریشان زغلیدلو چې ناڅاپه مرگ راگیر کړو، او دا مړ شو. رحمت او د عذاب فرښتو تر مینځ اختلاف پیدا شو چې څوک دهغه روح قبض کړي. نأء بصدرة یعنی دغه سړی چې کله د مرگ لپاره په زمکه باندې گوزار شو، نو د سینې په زور څه مخکې اړخ ته یې ځان راڅکلو، دا د دې سړی د اخلاص دلیل دی، د فرښتو اختلاف الله تعالی ختم کړو، او دغه سړی یې وبخښلو. (المرقات: ۱۵۹-۵۴۶۰).

سوال: دلته یو مشهور سوال دي چې د دې سړی په ذمه چې کوم گناهونه وو د هغې تعلق د حقوق الله سره نه وو بلکې د حقوق العباد سره و نو دا سړی څنگه معاف شو، وارثانو خونه وو معاف کړی؟
جواب: علامه طیبی رَحْمَةُ اللهِ دَا سَوَال کړي ده او هم هغه یې جواب کړی دی چې الله تعالی کله د دې بنده نه راضي شو، او د ده توبه یې قبوله کړه، نو وس دغه مقتول او دهغه وارثان به هم الله تعالی راضي کوي، بهر حال دا حدیث د توبې ترغیب ورکوي، د قتل نه ترغیب نه ورکوي. مخکنو امتونو کې د یو چا جزئي واقعده، زمونږ لپاره قاعده نه ده. (الکاشف ۵/۱۰۴)

د گناهکارانو وجود ضروري دی

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَالَّذِي

أَوْحَتْهُ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَائِي فِي نَبِيِّ عَلَيَّ السَّلَامُ وَفَرَمَائِي : قَسَمَ دِي بِه هغه ذات چې دهغه قدرت

لَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذَلِّبُوا لَدَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ وَ لَجَاءَ بِقَوْمٍ

په قبضه کې زما ساه ده که تاسو گناه ونکړی نو الله تعالی به تاسو واخلې او (ستاسو په ځای) به داسې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۲/۶ رقم الحديث ۳۴۷۰، وأخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۱۸/۴ رقم الحديث ۲۷۶۶/۴۶.

يُذَلِّبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ. (۱)

خلک پیدا کړي چې هغوی به گناه کوي او د خدای نه به بخشش غواړي او بیا به الله تعالی هغوی وبخښي
توضیح: الله تعالی خو حقیقي باچا دی. او په باچا کې د کمال ټول صفتونه کیدل ضروري دي. وس
د غفران او غفارتیت صفت لپاره ضروري ده، چې گناهکار موجود وي، چې هغوی به اختیاره لاس
او چت کړي او د د زړه په صدق سره د بخښني دعا و غواړي. عارفین وايي:

درکار خانه عشق از کفر ناگزیر است ❁ دوزخ کرا بسوزد گر بولهب نه باشد

دا حدیث هم د توبې د ترغیب لپاره دی، د گناه د تشویق لپاره نه دی.

الله تعالی توبه کونکې طرف ته لاس اوږدوي

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ

او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل: الله تعالی د شپې خپل لاس اوږدوي،

لَيَتُوبُ مُسِيءُ النَّهَارِ وَ يَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ

دې لپاره چې دورځې گناه کونکی توبه وکړي او دورځې لاس اوږدوي دې لپاره چې د شپې گناه کونکی

حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا. (۲)

توبه وکړي، تردې چې لمر د مغرب د اړخ نه راوخیږي.

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الْعَبْدَ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي کله چې بنده (په خپلو گناهونو

إِذَا اعْتَرَفَ ثُمَّ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ. (۳)

باندې پښیمانتیا او شرمندگی سره) اقرار وکړي، او بیا توبه وکړي، نو الله تعالی د هغه توبه قبلوي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱۱۳ رقم الحديث: ۲۷۴۹/۱۱.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱۱۳ رقم الحديث: ۲۷۴۹/۱۱.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۳۱/۷ رقم الحديث: ۴۱۴۱، أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱۲۹ رقم الحديث: ۲۷۷۰/۵۶.

د توبې حد

﴿٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ تَابَ قَبْلَ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دی چې چې نبي عليه السلام و فرمايل: کوم سړی چې توبه وکړي مخکې د

أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ. ^(١)

راختلو د لمر د مغرب نه، نو الله تعالی به د هغه توبه قبوله کړي.

توضیح: انسان چې تر څو عالم آخرت په خپلو سترگوونه ویني نو د دې نه مخکې هروخت د توبې کولو وخت شته هو! که دنزع په حالت کې یې د آخرت څه منظرو کتلو نو اوس د داسې سړی توبه نه قبلېږي، دغه حالت په راتلونکې حدیث کې مالم یغرغر په الفاظو سره بیان کړی شوی دی. یعنې کوم وخت چې د غیب پرده پورته شي، او هر څه بنکاره شي، بیا توبه نه قبلېږي، د مغرب نه د لمر راختلو باندې هم د توبې د قبلیدلو دروازه بندېږي.

الله تعالی په توبه کولو باندې ډېر خوشحالیږي

﴿١٠﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " لَلَّهِ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ

او حضرت انس رضي الله عنه فرمایي چې چې نبي عليه السلام و فرمايل: الله تعالی ډیر خوشحالیږي په توبه د بندې

حِينَ يَتُوبُ إِلَيْهِ مِنْ أَحَدِكُمْ

سره چې کله توبه وکړي الله تعالی ته دو مره خوشحالیږي څو مره په تاسو کې هغه سړی خوشحالیږي چې

كَانَ رَاجِلَتُهُ بِأَرْضِ فَلَاةٍ فَأَنْفَلَتْ مِنْهُ وَ عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَ شَرَابُهُ

د هغه سپرلي د ځنگل په مینځ کې وي او بیا ترې ورکه شوي وي او په دې سپرلي دده خوراک او څکاک هم

فَأَيُّ مِنْهَا فَأَيُّ شَجَرَةٍ فَأَضْطَجَعَ فِي ظِلِّهَا

وي او هغه د دې دلته لونه نا امیده شي او د یو بوټي خواته راغلو او دده یې ولگوله د دې ونې سیوري ته

قَدْ أَيْسَ مِنْ رَاجِلَتِهِ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ هُوَ بِهَا قَائِمَةٌ عِنْدَهُ

چې نا امیده وي د خپلي سپرلي نه او بیا په دغه حالت کې هغه ناڅاپه خپله سپرلي خپلې خواته ولاړه و ویني

فَأَخَذَ بِخَطَامِهَا ثُمَّ قَالَ مِنْ هِدَاةِ الْفَرَحِ : اللَّهُمَّ أَلْتَّ عَبْدِي

نو هغه دخپلې دې سپرلۍ واگې نیولو باندې په ډېره خوشحالی کې سره دا ووايي: ای الله! ته زما بنده یې

وَأَنَا رَبُّكَ أَخْطَأُ مِنْ هِدَاةِ الْفَرَحِ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

اوزه ستا رب یم. د ډېر خوشحالی نه د هغه د ژبې نه دا غلط الفاظ ووځي.

الله تعالیٰ بیا بیا توبه قبلوي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنْ عَبْدًا

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: (ددې امت نه ياد تېر شوو امتونونه) يو

أَذْنَبَ ذَنْبًا فَقَالَ : رَبِّ أَذْنَبْتُ فَأَغْفِرُهُ فَقَالَ رَبُّهُ

بنده گناه وکړه او بيا يې وويل: ای زما ربه! ما گناه کړیده، ته زما دغه گناه وبخښې، نو وويل الله تعالیٰ

أَعْلِمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَ يَأْخُذُ بِهِ ؟

فرېستو ته چې آيا زما د بنده پوهېږي چې دده يو رب دی چې د بنده گناه هم بخښي او د بنده په گناه مواخذه

عَفَرْتُ لِعَبْدِي ثُمَّ مَكَتَ مَا هَاءَ اللَّهُ

هم کوي (نو پوه شۍ) ما خپل بنده وبخښلو دغه بنده تر هغه وخته پورې چې الله غوښتل (د گناه کولونه)

ثُمَّ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَقَالَ : رَبِّ أَذْنَبْتُ ذَنْبًا فَأَغْفِرُهُ

منع وو ددې نه وروسته هغه بيا گناه وکړه، او وې ويل چې: ای زما ربه! ما گناه کړیده، ته هغه وبخښه

فَقَالَ رَبُّهُ : أَعْلِمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَ

الله تعالیٰ فرېستو ته فرمايي چې آيا زما د بنده پوهېږي چې د هغه يو رب دی. چې هغه گناه بخښي او

يَأْخُذُ بِهِ ؟ عَفَرْتُ لِعَبْدِي ثُمَّ مَكَتَ مَا هَاءَ اللَّهُ

په هغې نيوکه کوي ما د بنده وبخښلو دغه بنده تر هغه پورې چې الله غوښتل (د گناه کولونه) منع وو

ثُمَّ أَذْنَبَ ذَنْبًا قَالَ : رَبِّ أَذْنَبْتُ ذَنْبًا آخِرَ فَأَغْفِرْ لِي

ددې نه وروسته هغه بيا گناه وکړه، او وې ويل چې: ای زما ربه! ما گناه کړې ده، ته هغه وبخښه، نو

فَقَالَ : أَعْلَمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَ

الله تعالی فرښتو ته فرمایي چې آیاز ما دا بنده پوهېږي چې دهغه یو رب دی. چې هغه گناه بخښي او

يَأْخُذُ بِهِ ؟ غَفَرْتُ لِعَبْدِي فَلْيَفْعَلْ مَا شَاءَ . (۱)

په هغې نيوکه کوي ما دا بنده و بخښلو نو ترڅو (پورې چې هغه استغفار کوي) څه چې کوي هغه دي کوي

توضیح: أعلم عبدي: یعنی آيا زما بنده په دې باندې پوهه شو چې دهغه یو رب دی، چې هغه قادر مطلق دی. د گناهونو د وجې نه انسان نيسي هم او معاف کوي هم. کله چې دده دغه شان عالیشان عقیده ده نو ما خپل بنده معاف کړو. څه چې کوي، هغه دې وکړي. دې قسم احاديثو سره مسلمانانو ته د توبې ترغيب او تشويق ورکول دي. د گناه ترغيب ندي. (المرقات: ۵/۱۶۴)

په يو مسلمان باندې د دوزخ حکم مه لگوه

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَ :

او حضرت جندب رضی الله عنہ او ی دی چې نبی علیه السلام د اېبان وکړو چې (ددې امت نه یاد تېر شوو امتونونه)

"أَنَّ رَجُلًا قَالَ : وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ : مَنْ

یو سړی وویل چې په خدای قسم! الله تعالی به فلانی سړی نه بخښي او الله تعالی وفرمایل چې څوک

ذَا الَّذِي يَتَعَالَى عَلَيَّ أَنِّي لَا أَعْفِرُ لِفُلَانٍ فَإِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ

دی هغه سړی چې هغه په ماقسم خورلو سره وایي چې زه به فلانی سړی نه بخښم ما هغه سړی و بخښلو

وَ أَحْبَبْتُ عَمَلَكَ . أَوْ كَمَا قَالَ . (۲)

او ستا عمل مې ضائع کړو (یعنې ستا قسم مې دروغ ژن کړو).

توضیح: د چاپه باره کې به قطعې توگه باندې د جنتي یا دوزخي حکم لگول په کار نه دي ځکه چې داد غیب معامله ده په ذکر شوي حدیث کې قسم خورونکې دومره زړورتیا وکړه چې قسم خورلو باندې یې وویل چې والله فلانی سړی به کله هم الله تعالی نه بخښي، دغه شان په یقین سره قسم خورلو باندې وینا کول په حقیقت کې په الله تعالی باندې یوه فیصله مسلط کول دي دې طرف ته اشاره ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۱۶۶، رقم الحديث: ۷۵۰۷، أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۱۲، رقم الحديث: ۲۷۵۸/۲۹.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۲۳، رقم الحديث: ۲۶۲۱/۱۴۷.

من يتأتى: څوک دى چې هغه دغه شان قسمونو سره وايي چې فلانى سړى به الله تعالى نه بخښي .
(المرقات: ۵/۱۶۶)

سید الاستغفار

﴿۱۳﴾ وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " سَيِّدُ الْإِسْتِغْفَارِ
حضرت شداد بن اوس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: بهتر استغفار د ادى چې تاسو داسې
أَنْ تَقُولَ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي
ووايي: اى الله! خاص ته زما پروردگاري ستانه غير بل څوک د عبادت لائق نشته، تازه پيدا كړى يم
وَ أَنْتَا عَبْدُكَ وَ أَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَ وَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ
زه ستا بنده او ستا په و عده يم (يعني په و عده باندي ولاړ يم) او ستا په و عده باندي يم دخپل طاقت په اندازه
أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ
زه پناه غواړم دهغه شر نه چې په كوم كې اخته يم، زه اقرار كوم ستا په هغه نعمتونو كوم چې تا په ما كړي
وَ أَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ "
او دخپلو گناهونو هم اقرار كوم نو ته ما و بخښه ځكه چې د گناهونو ستانه غيره څوك بخښونكى نشته
قَالَ: وَ مَنْ قَالَهَا مِنْ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا
بېا نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: كوم سړى چې دغه كلمات د ورځې د دې په معنو باندي په يقين لرلو سره
فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُبْسَى فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَ مَنْ
وايي او په دغه ورځ باندي د ما بنام نه مخكې مړ شي نو هغه په جنتيانو كې دى. او كوم سړى چې دغه
قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَ هُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ
كلمات د شپې د دې په معنو باندي يقين لرلو سره وايي او بېا په دغه شپه د سحر كېدو نه مخكې مړ شي
فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. ^(۱)
نو هغه هم د جنتيانو د جملې څخه دى.

الفصل الثاني

﴿١٤﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: الله تعالى فرمايي چې اي ابن آدم! ترڅو چې ته زما

إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَ رَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ

نه د گناهونو معافي غواړي او زمانه اميد ساتي زه به تابخښم، تا چې هر څه بد کار کړي وي زما به دهغي

وَلَا أَبَايَ يَا ابْنَ آدَمَ

څه پرواه نه وي (که هر څو مړه هم غټ گناهگاري، زما په نزد ستا بخښل څه غټه خبره نه ده) اي ابن آدم!

إِنَّكَ لَوْ بَلَغْتَ ذُنُوبَكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ

که ستا گناهونه د آسمان او چتوالي ته ورسېږي او ته مانه بخښه و غواړي نوزه به تا و بخښم او زما به په دې

وَلَا أَبَايَ يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ لَقِيتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ حَطَايَا

هېڅ پرواه نه وي. اي ابن آدم! که ته زما سره په دې حال کې مخ شي چې ستا سره د گناهونو نه ډکه زمکه

ثُمَّ لَقِيتَنِي لَا تَشْرِكُ بِي شَيْئًا لِأَنِّي أَنَا بِقُرَابِهَا

وي نوزه به تا ته د بخښني او مغفرت نه ډکه زمکه راوړم. په دې شرط سره چې تا زما سره شريک نه

مَغْفَرَةٌ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۱)

وي جوړ کړی (يعني په شرک کې نه وي اخته شوی)

توضیح: عنان السماء: په وریځ باندې د دې اطلاق کېږي مراد د آسمان او چتوالی دی (المراقات ۵/۱۶۹)

﴿١٥﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى:

او ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا د نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه نقل کوي فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: الله تعالى فرمايي

مَنْ عَلِمَ أَنِّي دُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ غَفَرْتُ لَهُ

چې کوم سړی په دې پوهه شو چې زه د گناهونو په بخښلو باندې قادر یم نوزه به هغه و بخښم، او زما

وَلَا أُبَالِي مَا لَمْ تَشْرِكْ بِي شَيْئًا ^(۱).

به په دې باندې څه پروا نه وي، په دې شرط چې هغه زما سره څوک نه شريکوي.

توضیح: يعنې الله تعالى فرمايي چې يو سړی فقط دومره پوهېږي او د دې پخه عقیده ساتي چې زه د قدرت مالک یم، او د بڅښلو اختیار او قدرت زما سره دی. او زه د شرک نه غیره هره یوه گناه معاف کوم، زما په حق کې دغه شان عقیده ساتونکې ټول گناهونه معاف کوم، گویا دغه سړی زما صفات جلالیه او جمالیه تسلیم کړل، او په ما باندې یې ښه گمان وکړو نو انا عند ظن عبدي د اصول مطابق ما هغه معاف کړو. دا حدیث قدسي دی. (المرقات: ۵/۱۷۰)

الله تعالی د استغفار دوچې نه ډېر څه ورکوي

﴿۱۶﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ لَزِمَ الْإِسْتِغْفَارَ

او ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: څوک چې استغفار په خپل ځان لازم وگرځوي

جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجًا وَ مِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا

نو الله تعالی د هغه لپاره د هرې تنگی نه د وتلولاره راوباسي او هغه د هر غم او پریشانی نه خلاصوي

وَ رَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ^(۲).

دغه شان هغه ته د داسې ځای نه (پاک حلال) رزق ورکوي چې د هغه ځای نه ده گمان هم نه وي.

توضیح: په دې حدیث کې دې آیت ته اشاره ده ﴿فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلِ السَّمَاءَ

عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا﴾. (سورة النوح آیت: ۱۱-۱۰) او دا حدیث د دې آیت نه ماخوډ او د دې اقتباس دی

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ (سورة الطلاق آیت: ۲).

په گناه باندې دوام کول نه دي په کار

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا

حضرت ابو بکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل: کوم سړی چې (په خپله گناه باندې)

(۱) أخرجه شرح السنة ۳۸۸/۱، رقم الحديث: ۱۱۹۱.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۸۵/۲، رقم الحديث: ۱۵۱۸.

أَصْرًا مَنِ اسْتَغْفَرَ وَ إِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً. (۱)

استغفار وکړو هغه په گناه باندې دوام ونه کړو او که هغه په ورځ کې او یا ځل گناه وکړي.

توضیح: کوم سړی چې په یوه گناه باندې دوام وکړي، هم دا په گناه باندې اصرار دی، په گناه باندې اصرار یو قبیح امر دی، ځکه چې په دې سره صغیره گناه کبیره جوړېږي، او په کبیره گناه باندې دوام کولو سره د کفر حد ته درسیدو خطر ده. په دې حدیث کې د توبې او استغفار ترغیب دی. چې خلاصه یې داده چې یو سړی په خپله یوه گناه باندې شرمند شې او دهغې نه استغفار کوي، نو هغه سړی په گناه باندې د اصرار کولو حد نه ووځي، که هغه گناه صغیره وي یا گناه کبیره وي، که هغه په ورځ کې او یا ځل دغه گناه کړي وي، یا د دې په هم ډېر ځل کړي وي. (المراقات: ۱۷۱-۱۷۲/۵).

بهر حال توبه او استغفار او اصرار دواړه یوځای نه شي اوسیدلی، په دې حدیث کې د توبې غټ ترغیب دی خو اخلاص په کې شرط دی گني:

سبحه برکف توبه بر لب دل پراز ذوق گناه ❀ معصیت را خنده می آید بر استغفار ما
د توبه کوکو فضیلت

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ بَيْتِ آدَمَ خَطَاءٌ

حضرت انس رضي الله عنه راوي دی چې نبي عليه السلام و فرمايل هر انسان خطا کار دی (يعني هر انسان گناه کوي

وَخَيْرُ الْخَطَايَيْنِ التَّوَابُونَ. (۲)

د انبياء کرامو نه په غير) او غوره خطا کار هغه دی چې هغه توبه کوي.

په گناه کولو سره په زړه باندې تور داغ جوړېږي

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دي فرمايي چې نبي عليه السلام و فرمايل: چې يو مؤمن کله گناه کوي

كَأَنَّهُ نَكْتَةٌ سَوْدَاءٌ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَ اسْتَغْفَرَ

نود هغه په زړه يوتور داغ جوړ شي بيا که هغه د دغه گناه نه توبه وکړي او استغفار وکړي نو د هغه زړه نه

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۱۸۵ رقم الحديث : ۳۶۳۰، وأخرجه ابوداود في السنن ۸۴/۲ رقم الحديث : ۱۵۱۴۰.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۷۰/۴ رقم الحديث : ۲۶۱۶.

صُقِلَ قَلْبُهُ وَ إِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ

دغه تور داغ پاک کړی شي او که گناه ډېره کړي نو هغه تور داغ ډېر پېږي تردې چې دده په زړه باندې خورشي

فَذَلِكُمْ الرِّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى : ﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى

هم داران یعنی زنگ دی چې ددې متعلق الله تعالی فرمایي: داسې هېڅکله نه ده بلکې دا ددوې په

قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ ^(۱)

زړو نو باندې د دغه شي (یعني گناه) زنگ دی، کوم چې به دوې کولو.

توضیح: انساني زړه د خیر او شر دواړو لپاره مرکز دی، فرښتې په دې کې نیک الهاماتو سره د نیکی کروندې کوښښ کوي، او شیطان په دې کې د بدو وسوسو کرونده کولو کوښښ کوي. وس کله چې شیطان په گناه باندې انسان راتیز کړو، او د گناه تور داغ په زړه باندې پریوتلو نو په نیکی او استغفار سره دغه داغ وینځل شي، او زړه بیا پاک شي، لیکن که یو انسان د گناه نه وروسته استغفار نکوي، نه توبه کوي، او نه نیک عمل کوي، نو دا داغ ډېر پېږي، تردې چې د هغه ټول زړه ونیسي، د دې نوم ران دی او هم داد جباریت مهردی. ﴿ کَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ ﴾ (سورة مطفین: ۴۱) کې دې ته اشاره ده په دې حدیث کې د توبې او استغفار ترغیب ورکړی شوی دی. (المراقات: ۱۷۲-۱۷۳/۵)

د توبې د قبلیدو آخري وخت د غرغري نه مخکې دی

﴿ ۲۰ ﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنْ اللَّهُ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ

او ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایي: الله تعالی د بنده توبه تر هغه وخته پورې قبلوي

مَا لَمْ يُغْرِغِرْ. ^(۲)

ترڅو چې د غرغري حالت شروع نه شي.

توضیح: د زنکدن په حالت کې چې کله د ټول بدن نه روح په راوتلو سره په خلق کې ایسار شي او څه لږ وخت وروسته وتل غواړي د دې حالت نوم په غرغره سره یاد کړی شوی دی، مقصد دا دی چې کله په انسان باندې د عالم غیب پرده برسیره کړی شي، او هغه د عالم آخرت د څه شي کتنه هم وکړي، دغه وخت د توبې سلسله ختمه شي، دغه شان د مغرب نه د لمر راختلو نه وروسته د توبې دروازه

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۰۵/۵ رقم الحديث: ۲۳۹۰.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۵۶/۵ رقم الحديث: ۳۶۰۳.

بنده شي. (المرقات: ۵/۱۷۴، والكاشف: ۵/۱۱۶)

دخدای دمغرت فراخوالی

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ قَالَ:

او ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل: شیطان الله تعالی ته وویل چې زما دی

وَ عِزَّتِكَ يَا رَبِّ لَا أَبْرَحُ أُغْوِي عِبَادَكَ مَا دَامَتْ أَرْوَاحُهُمْ

ستا په عزت قسم وي ای زما ربه! زه به ستا بندگان همیشه گمراه کوم ترڅو چې دهغوی روحونه دهغوی

فِي أَجْسَادِهِمْ فَقَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ: وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ اِرْتِفَاعِ مَكَانِي

په بدنونو کې وي، الله تعالی ورته و فرمایل: زما دی قسم په خپل عزت او خپله مرتبه وي زما بندگان

لَا أَزَالُ أُغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُونِي".^(۱)

چې ترڅو پورې زما نه بخښنه غواړي، زه به همیشه هغوی بخښم.

﴿۲۲﴾ وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى

او حضرت صفوان بن عسال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: الله تعالی

جَعَلَ بِالْمَغْرِبِ بَابًا عَرْضُهُ مَسِيرَةُ سَبْعِينَ عَامًا لِلتَّوْبَةِ

گرځولي مغرب طرف ته یوه دروازه چې هغه د توبې لپاره ده چې دهغې پلنوالي داویا کاله دمزل (په

لَا يُغْلَقُ مَا لَمْ تَطْلُعْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ مِنْ قِبَلِهِ

اندازه) ده. او دا دروازه به تر هغه وخته نه بندولی کېږي ترڅو چې لمر د مغرب داړخ نه راونه خيژي

وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا

او د الله تعالی د دې ارشاد: چې په هغه ورځ به راشي ځینې نښې ستا درب فائده به نه ورکوي یو نفس ته

إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ﴾.^(۲)

د هغه ایمان چې هغه د مخکې نه ایمان نه وي راوړی.

(۱) أخرجه مسند أحمد ۲/۲۹، رقم الحديث: ۱۱۲۵۵.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۵۵، رقم الحديث: ۳۶۰۲.

د توبې د قبلیدو بنديدل

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ حَتَّى

او حضرت معاويه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرماییل: هجرت به نه بندېږي، تر هغه وخته چې

يَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا. ^(۱)

توبه بنده نه شي او توبه نه بندېږي ترڅو چې لمر د مغرب د طرف نه راونه خيږي.

توضیح: لا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ: د دې جملې د پوهیدلو لپاره دوه طریقې دي: اوله طریقه دا چې الهجره د گناهونو نه په شاه تگ او ترک ذنوب په معنی واخستلی شي، عام شارحینو او ملا علی قاری دې ته ترجیح ورکړیده، د دې مطلب به داسې چې د گناهونو نه بیلیدلو او د دې د پرېښودلو او د هغې نه د ځان خلاصون وخت تر هغه وخته پورې شته دی ترڅو چې د توبې د قبلیدلو زمانه وي، کله چې د توبې لړۍ بنده شوه نو د گناهونو نه هجران او د دې پرېښودل به هم بې فائدې شي او د دې لړۍ به بنده شي او د توبې دروازه به تر هغه وخته پورې نه بندېږي ترڅو چې د مغرب نه لمر راختل نه وي شوي کله چې لمر د مغرب نه راوخيږي نو د توبې سلسله به بنده شي. د دې جملې دویم مطلب علامه طیبې داسې بیان کړیدی، چې دلته د الهجره نه مراد د گناهونو نه ځان ساتنه نده، گنې د دې نه وروسته خپله د توبې ذکر دی، ترڅو چې توبه نه وي بنده شوي، هغه فرمایي چې الهجره نه مراد هم هغه متعارف عام هجرت دی، یعنی هجرت به تر هغه وخته پورې جاري وي ترڅو چې د توبې دروازه بنده نه شي، او د توبې دروازه به تر هغه وخته پورې خلاصه وي، ترڅو چې د مغرب د طرف نه لمر راونه خيږي. (المقات ۵/۱۷۷)

اوس بحث دا دی چې د لمر راختلو نه مخکې کوم خلک نابالغه دي، او وروسته توبه کول غواړي یا د لمر راختلو نه وروسته ماشومان پیدا شول، نو د هغې به څه کېږي؟ علماوو د دې جواب کړیدی چې بس کوم حکم د حدیث دی، دغه شان به کېږي، دویم جواب دا دی چې د دې حدیث په حکم کې به هم هغه خلک راځي، چې هغه دغه وخت مکلف وي، او کوم خلک چې دغه وخت مکلف نه وي، د هغوی توبه به وروسته قبلېږي، دا هم ممکنه ده چې د ماشومانو د پیدائش سلسله به بنده وي.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳/۳ رقم الحديث : ۲۱۷۹.

په چاد دوزخي حکم مه لکوي

﴿٢٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ رَجُلَيْنِ كَانَا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ
او ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: په بنی اسرائیلو کې دوه کسانو وو چې خپل
مُتَحَابِّينِ أَحَدَهُمَا مُجْتَهِدٌ لِلْعِبَادَةِ وَالْآخَرُ يَقُولُ : مُذْنِبٌ
مینځ کې دوستان وو په دوي کې يو خوبه په عبادت کې ډېر محنت کولو او دويم به گناه کوله او ويل به يې
فَجَعَلَ يَقُولُ :
چې زه گناهگار يم (يعني هغه به دخپلو گناهونو اقرار کولو) نو عبادت کونکې هغه ته وينا شروع کړه په
أَقْصِرْ عَنَّا أَلْتَ فِيهِ فَيَقُولُ
کوم څه کې چې ته اخته يې (يعني گناه کې) ددې نه منع شه گناهگار به ددې په جواب کې ويل چې ته ما په
خَلْفِي وَ رَيْ حَتَّى وَجَدَهُ يَوْمًا
خپل رب پرېږده (هغه غفور اورحيم دی) تردې چې هغه عابديوه ورځې داپه داسې گناه کې اخته وکتلو
عَلَى ذَنْبٍ اسْتَغْفَبَهُ فَقَالَ : أَقْصِرْ فَقَالَ :
چې هغه دا ډېره لويه گناه گڼله . هغه ده ته وويل : چې ددې گناه نه منع شه ، گناهگار جواب ورکړو
خَلْفِي وَ رَيْ أْبُعِثَتْ عَلَيَّ رَقِيبًا ؟ فَقَالَ :
چې ته ما په خپل رب باندې پرېږده ، او آيات ه زمانگران رالېږلي شوي يې (عابد ددې په اوريدوسره) وويل
وَ اللَّهُ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَبَدًا وَلَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ
چې قسم په خداي ! الله به تانه بخښي او نه به دې جنت ته داخل کړي ، ددې نه وروسته الله تعالی دې
فَبَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهِمَا مَلَكًا فَقَبَضَ أَرْوَاحَهُمَا
دواړو ته د فرښته لېږلو باندې ددوي روحونه قبض کړل ، او بيا دغه دواړه (يعني ددوي روحونه) د
فَأَجْتَمَعَا عِنْدَهُ فَقَالَ لِلْمُذْنِبِ :
د الله تعالی په دربار کې (برزخ کې يا د عرش دلاندې) حاضر شول ، نو الله تعالی گناه خو گناهگار ته
ادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي وَ قَالَ لِلْآخَرِ :
و فرمايل : چې ته زما د رحمت په سبب سره جنت ته داخل شه ، او دويم ته يې و فرمايل : چې آيا ته دا

أَسْتَطِيعُ أَنْ تُحْطِرَ عَلَيَّ عَبْدِي رَحْمَتِي ؟ فَقَالَ : لَا يَا رَبِّ

طاقت لري چې زما بنده زما در حمت نه محروم کړي؟ هغه وويل: نا ای به ایها الله تعالی هغه فرېسترتنه

قَالَ: اذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ. (۱)

و فرمایل: چې دا دوزخ اړخ ته بوځی.

توضیح: کیدی شي دې عبادت کیش صوفی په خپل عبادت باندې غرور وکړو او د هوکه شو، او یو مسکین گناهگار یې سپک گڼلو باندې په هغه قطعی دوزخ حکم ولگولو، گویا هغه د جنت او دوزخ فیصله خپله وکړه، چې په هغې سره رب تعالی ناراض شو، او هغه یې په وزخ کې واچولو، دا جدا صورت دی، او په یو گناه باندې یو چا ته دوزخې ویل بېل صورت دی، هغه جائز دی، ځکه چې هغه یوه قاعده ده، چې دا مخکې نه فیصله شوې ده، چې څوک داسې کوي نو هغه به داسې کېږي. (المرقات ۵/۱۸۰)

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ :

او حضرت اسماء بنت یزید رضی الله عنها فرمایي چې ما د نبی صلی الله علیه و آله نه اوریدلي چې هغه به دا آیت لوستلو

﴿ يَا عِبَادِي الَّذِي اسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا

ای زما بندگانو! چې هغوی د (گناه کولو په سبب) په خپل ځان باندې زیاتې کړیدی، مه نا امیده کړی

مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ وَلَا يُبَالِي. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ (۲)

د الله در حمت نه ځکه چې الله گناهونه بڅښي او نبی صلی الله علیه و آله و فرمایل چې د الله تعالی په دې څه پړوا نه شته

﴿۲۶﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ : فِي قَوْلِهِ تَعَالَى : ﴿ إِلَّا اللَّهُ ﴾ قَالَ

او ابن عباس رضی الله عنهما نه د الله تعالی د دې قول إلا الله د تفسیر په ضمن کې روایت دی چې و فرمایل

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنْ تَغْفِرَ اللَّهُ لَكَ تَغْفِرَ اللَّهُ لَكَ وَ أَيُّ عَبْدٍ لَكَ

نبی صلی الله علیه و آله: ای الله! که بڅښي نو ټول گناهونه و بڅښي. او ستا کوم بنده دی چې هغه غټ او او اړه

(۱) أخرجه مسند أحمد ۴۶/۱۴، رقم الحديث : ۸۲۹۲ .

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴۸/۵ رقم الحديث : ۳۲۹۰ .

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ^(۱)

گناهونه، نه دي کړي.

توضیح: دایو جامع شعر دی، او د شب بیداری په وخت کې د راز او نیاز لپاره ډېر فائده مند دی. دغه شان دا شعر هم دی:

الهی عبدك العاصی اتاك ❀ مقرا بالذنوب وقد دعاك
فان تغفر فانت لذاك اهل ❀ وان تطرد فمن یرحم سواك

دغه شان دا شعرونه هم دي:

یا من یزی مدّ البعوض جناحه ❀ فی ظلمة اللیل البهیم الکیل
فاغفر لعبد تاب من فرطاته ❀ قد کان منه فی الزمن الاول
بادشاه حبرم ما را در گزار ❀ ما گناه کاریم و تو آمر زگار
حبرم بے اندازو بے حد کرده ایم ❀ روئے سیاه پیش تو آورده ایم

دغه شان چا ویلي دي:

زما رب رحمان غفور رحیم دی ❀ زه له هغه د مغفرت امید کومه

د بنده په چون چرا د خدای په خدائی کې فرق نه راځي

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي دَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا عَبْدِي كُلُّكُمْ

او ابو ذر رضي الله عنه راوي دی چې نبی عليه السلام و فرمايل: الله تعالى فرمايي: چې ای زما بند گانو! تاسو ټول

هَنَا إِلَّا مَنْ هَدَيْتُ فَاسْأَلُونِي الْهُدَى

بې لاري ياست. دهغه سړی نه غیر چې هغه ته ما هدايت کړی دی. نو تاسو زمانه هدايت و غواړئ زه به

أَهْدِيكُمْ وَكُلُّكُمْ فَقَرَاءُ إِلَّا مَنْ أَغْنَيْتُ

تاسو ته هدايت و کړم (تاسو ټول په ظاهر او باطن کې) محتاج ياست، دهغه سړی نه غیر چې هغه ما غني

فَاسْأَلُونِي	أَرْزَقْكُمْ	وَ	كَلِّمُكُمْ	مُذِيبُ
کریدی تاسو ټول زمانه روزي و غواړی زه به تاسو ته (حلال پاکه) روزي در کړم تاسو ټول گناهگار یاست				
إِلَّا	مَنْ	عَافَيْتُ	فَمَنْ	عَلِمَ
(یعنی د ټولو نه گناه متصورده) دهغه سرې نه غیر چې هغه ما و ساتلو (یعنی انبیاء کرام) نو په تاسو کې				
أَنِّي	ذُو	قُدْرَةٍ	عَلَى	الْمَغْفِرَةِ
چې څوک په دې باندې پوه شو چې زه په بخښلو باندې قادریم او بیا هغه زمانه بخښنه و غوښتله نوزه به د				
عَفَرْتُ	لَهُ	وَلَا	أَبَالِي	وَلَوْ أَنَّ أَوْلَكُمُ
هغه (یعنی ټول گناهونه) و بخښم او زما به په دې هېڅ پروا نه وي او که ستاسو مخکنې وروستی ستاسو				
وَحَيِّكُمْ	وَ	مَيِّتِكُمْ	وَ	رَظْبِكُمْ
ژوندې، ستاسو مړي، ستاسو لمده او وچه (یعنی ټول مخلوقات) زما په بندگانو کې د ټولو نه د ډېر متقي				
اجْتَمَعُوا	عَلَى	أَتَقَى	قَلْبِ	عَبْدٍ
زړه بنده (محمد صلی الله علیه و سلم) په شان شي نوزیا توالې به رانشي په دې سره به زما په خدایې کې دوزرد				
بِعُوضَةٍ	وَلَوْ أَنَّ أَوْلَكُمُ	وَ	أَخْرَكُمُ	وَ
یومچ په اندازه او که ستاسو مخکنې وروستی، ستاسو ژوندې، ستاسو مړي، ستاسو لمده او وچه زما				
اجْتَمَعُوا	عَلَى	أَشَقَى	قَلْبِ	عَبْدٍ
په بندگانو کې د ټولو نه د ډېر بد بخت بنده شیطان په شان شي نو کمي به رانشي زما په خدایې کې د یو				
جَنَاحٍ	بِعُوضَةٍ	وَلَوْ أَنَّ أَوْلَكُمُ	وَ	أَخْرَكُمُ
وزرد مچ په اندازه او ستاسو مخکنې، وروستی، ستاسو ژوندې، ستاسو مړي، ستاسو لمده او وچه جمع				
فِي	صَعِيدٍ	وَاحِدٍ	فَسَأَلَ	كُلُّ
شي دخپل انتهایې غوښتني او خواش مطابق باندې او بیا به په تاسو کې هر یو سرې ته دهغه د غوښتني				
مِنْكُمْ	مَا	لَقَّصَ	ذَلِكَ	مِنْ
مطابق وړ کوم نو په دې سره زما په خدایې کې هېڅ کمی نه راځي (خو بالفرض که کمی هم راشي نو) دومره				

أَحَدَكُم مَّرَّ بِالْبَحْرِ فَغَسَّ فِيهِ إِبْرَةً ثُمَّ رَفَعَهَا ذَلِكَ
چې مثلاً تاسو کې یو سړی په دریا ب تېرېږي او هغه په هغې کې ستنه وړدنه کولو سره بېرته راوباسي
بِأَنِّي جَوَادٌ مَا جَدُّ أَفَعَلُ مَا أُرِيدُ عَطَائِي كَلَامٌ وَ عَذَابِي
اوددې سبب دادی چې زه ډېر سخي يم، ډېر ورکونکی يم، اوڅه چې وغواړم، کوم یې. زما ورکول فقط
كَلَامٌ إِنَّمَا أَمْرِي لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَقُولَ لَهُ
حکم کول دي، اوزه چې کوم شی پیدا کول وغواړم نو دهغې لپاره زما فقط دومره حکم چې زه ووايم
(كُنْ فَيَكُونُ). ^(۱)
شه او هغه کېږي.

توضیح: اتق قلب عبد: نه مراد د نبي ﷺ قلب اطهر دی. (المراقات: ۵/۱۸۴)

اشق قلب: ددې نه مراد ابليس دی. (المراقات: ۵/۱۸۴)

عطائي كلام: يعنى دخداى خزاني په كوم گودام کې نه دي چې په خرچ کولو سره به گودامونه خالي شي بلکې دالله تعالى ذات خپله خزانه ده. ددې تعلق دالله تعالى د کلمي گن سره دی. ددې کلام نه عطاء ده او ددې کلام نه سزاده. لهذا څوک دې دا خيال نه کوي چې په دې خزانو کې به کمي راشي. (المراقات: ۵/۱۸۵)

﴿٢٨﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَرَأَ : ﴿ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى
او حضرت انس رضی الله عنه راوي دی چې نبي کریم ﷺ د آیت ولوستلو: هغه الله د تقوی صاحب
و أَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ۝ قَالَ : قَالَ
دی او صاحب د بخشش دی) بیانې کریم ﷺ ددې آیت په تفسیر کې وفرمایيل: چې فرمایي
رَبُّكُمْ أَنَا أَهْلُ أَنْ اتَّقَى فَمَنْ
ستاسو رب چې زما د شان تقاضا داده چې خلک زما سره د چا د شریکو لونه ځان وساتي لهذا څوک چې

اتَّقَانِي فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أُغْفِرَ لَهُ " (۱)

د شرک نه خان ساتي، نوزما سره لائق هم دا دي چې زه هغه وبخشم.

﴿۲۹﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: إِنَّ كُنَّا لَنَعُدُّ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَجْلِسِ يَقُولُ:

او ابن عمر رضي الله عنهما ٿي وائي چې مونڙ به دا شمارل چې نبي عليه السلام به په يو مجلس ڪي دا دعاء ويله

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْغَفُورُ مِائَةَ مَرَّةٍ (۲)

زما ربه! ما وبخشي او زما توبه قبوله ڪري، بيشڪ ته بخشونڪي او توبه قبولونڪي يي، سل ڪلپي.

﴿۳۰﴾ وَعَنْ بِلَالِ بْنِ يَسَارٍ بْنِ زَيْدِ مَوْلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: حَدَّثَنِي

او د بلال بن يسار بن زيد چې د نبي عليه السلام ازادا ڪري شوي غلام دي فرمايي ماته حديث بيان ڪري

أَبِي عَنْ جَدِّي أَنَّهُ

زما پيار (حضرت يسار رضي الله عنه) هغه زما دنيڪه (حضرت زيد رضي الله عنه) نه نقل ڪري دي چې زيد رضي الله عنه

سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ قَالَ : أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي

د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي چې: کوم سري چې دا ووايي زه د الله نه بخشنه غوارم هغه الله

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ اتُّوبُ إِلَيْهِ

چي نشته بل د عبادت لائق دهغه نه غير، چي هغه ژوندي دي او خبر اخستونڪي دي او توبه ويستونڪي

غُفِرَ لَهُ وَ إِنْ كَانَ قَدْ فَرَ مِنَ الرَّحْفِ " وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۳)

يم دي الله ته، نو د ده بخشنه ڪپري، اگر ڪه هغه د جهاد نه تختيدلي وي (چي دا يوه لويه گناه ده).

توضیح: من الزحف: يعني د دي دعا په برکت سره دهغه سري ٽول گناهونه معاف ڪپري، اگر ڪه هغه

د غت نه غت گناهگار ولي نه وي. ترد چي د جنگ په دوران ڪي د جنگ د ميدان پر پنبو د لو باندي

و تختيدلونو دا غت گناه هم الله معاف ڪوي. (المراقات: ۵/۱۹۰)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۰۲/۵ رقم الحديث: ۳۳۴۸.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۸۵/۲ رقم الحديث: ۱۵۱۶.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۲۲۸/۵ رقم الحديث: ۳۶۴۸، أخرجه ابوداود في السنن ۸۵/۲ رقم الحديث: ۱۵۱۷.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د ځپلو مرو لپاره استغفار کول په کار دي

﴿۳۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: الله تعالى او چتوي درجه د نيك بخته بنده

فِي الْجَنَّةِ فَيَقُولُ : يَا رَبِّ اُنِّي لِي هَذِهِ ؟ فَيَقُولُ :

په جنت کې. نو هغه پوښتنه کوي: زما ربه! ماته دا درجه څنگه را کړې شوه! نو الله تعالى ورته فرمايي

يَاَسْتَغْفِرُكَ وَلَدِكَ لَكَ. (۱)

ستا لپاره ستا د ځوي د استغفار په وجه باندې؟

﴿۳۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا الْمَيْتُ فِي الْقَبْرِ

او عبد الله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: په قبر کې د مړې حالت داسې دي

إِلَّا كَالْغَرِيْقِ الْمُتَغَوِّثِ

لکه چې یو سړی د وپېرې او چاته چيغې وهي (چې څوک دهغه لاس ونيسي او داو بونه يې راوباسي) نو

يَنْتَظِرُ دَعْوَةَ مَنْ أَبِ أَوْ أُمِّ أَوْ أُخ

دغه مړی هروخت په دې انتظار کې وي، چې دهغه د پلار د اړخ نه يا دهغه د مور د اړخ نه يا دهغه د ورور

أَوْ صَدِيقٍ فَإِذَا

د اړخ نه يا دهغه د دوست د اړخ نه هغه ته دعا ورسېږي کله چې هغه ته (د چا د اړخ نه دعا ورسېږي نو دا

لِحَقَّتْهُ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى

د دعا مرسيدل دهغه لپاره دنيا او د دنيا د ټولو شيانو نه خوښه وي او الله تعالى د قبر خلکو ته د دنيا د خلکو

لَيَدْخُلُ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ مِنْ دُعَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ أَمْثَالَ الْجِبَالِ وَإِنَّ هَدِيَّةَ الْأَحْيَاءِ إِلَى الْأَمْوَاتِ

د اړخ نه د دعا ثواب د غره په شان (يعنې دېر ثواب جوړولو باندې) ورسوي او د ژوند و د اړخ نه مرو لپاره

الِاسْتِغْفَارُ لَهُمْ. (۱)

بهترینه دالی استغفار دی.

خوشحالی دې وي هغه سړی ته چې په عملنامه کې یې استغفار دې وي

﴿۳۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طُوبَى لِمَنْ

حضرت عبد الله بن بسر رضي الله عنه فرمایا: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: طوبى لمن

وَجَدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارًا كَثِيرًا. (۲)

چا چې په خپله اعمال نامه کې دېر استغفار وموندو (یعنی قبول شوي استغفار).

﴿۳۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمایا چې نبی صلى الله عليه وسلم به داد عا کوله: ای الله! ما په هغه خلکو کې کره چې هغه

إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبَشَرُوا وَ إِذَا أَسَاوُوا اسْتَغْفَرُوا. (۳)

نیکی وکړي، نو تاسې خوشحاله اوسئ، او چې کله بدې وکړي، نو استغفار وکړي.

فاسق سړی گناه دمج برابر هم نه گڼي

﴿۳۵﴾ وَعَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ حَدِيثَيْنِ :

او حضرت حارث بن سويد رضي الله عنه فرمایا چې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ماته دوه حدیثونه بیان کړل

أَحَدُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخِرُ عَنْ نَفْسِهِ قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ

یو خو هغه د نبی صلى الله عليه وسلم نه نقل کړو او دویم یې دخپل اړخ نه بیان کړو هغه وفرمایا چې: مؤمن خپلو

يَرَى ذُنُوبَهُ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ تَحْتَ جَبَلٍ يَخَافُ أَنْ

گناهونو ته داسې گوري لکه چې هغه دیو غر لاندې ناست وي او په ویره کې وي چې غر په هغه باندې

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۳۰۲/۶، رقم الحديث : ۷۹۰۵.

(۲) أخرجه سنن ابن ماجه ۱۲۵۱/۲، رقم الحديث : ۳۸۱۸، سنن النسائي ۱۱۸/۶، ۱۰۲۸۹.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۲/۱۱، رقم الحديث : ۶۳۰۸، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۰۲/۱، رقم الحديث : ۲۷۴۴/۳.

يَقَعُ عَلَيْهِ وَ إِنَّ الْفَاجِرَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَذُبَابٍ مَرَّ عَلَى أَنْفِهِ

راگوزار نشي او فاجر خپلو گناهونو ته داسې گوري لکه مچ ته چې گوري چې دهغه په پوزه باندې کيني

فَقَالَ بِهِ هَكَذَا أَيِّ بِيَدِهِ فَذَبَّهَ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ :

او دادهغې اړخ ته داسې يعني په لاس سره اشاره وکړي او هغه پاڅي بيا حضرت عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لِلَّهِ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ

چې مادني عيال سلامت نه دا اوريدلي دي چې الله تعالى د خپل مؤمن بنده په توبه باندې دهغه سرې نه

نَزَلَ فِي أَرْضِ دَوِيَّةٍ مَهْلِكَةٍ

ډېر خوشحالېږي (چې هغه د خپل سفر په جريان کې) په يو داسې ويرونکې ميدان راشي چې هلته د

مَعَهُ رَاحِلَتُهُ عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَ شَرَابُهُ

شينکې او بوتې نوم هم نه وي او دده سره چې کومه سپرلی ده په دې باندې دده د خوراک خکاک سامان

فَوَضَعَ رَأْسَهُ فَنَامَ نَوْمًا فَاسْتَيْقَظَ

وي بيا (هغه د آرام لپاره) په زمکه باندې سر کېږدي او اوډه شوی وي او کله چې ويخيدلو نه وروسته ده

وَ قَدْ ذَهَبَتْ رَاحِلَتُهُ فَطَلَبَهَا

ته معلومه شوه چې د سامان نه ډکه دده سپرلی ورکه شويده نو دادهغې په لټون کې مصروفه شوی وي

حَتَّى إِذَا اهْتَدَى عَلَيْهِ الْحَرُّ وَ الْعَطَشُ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ

تردې چې د گرمۍ د سختۍ او د تندي د سختۍ او ددې نه غير نور تکاليف چې هغه الله ته منظور ووپه

قَالَ: أَرْجِعْ إِلَى مَكَانِي الَّذِي كُنْتُ فِيهِ

هغه باندې غالبه شونو هغه داويلي وي چې زه به خپل ځای ته بېرته لاړ شم چيرته چې (زه اوډه شوی وم)

فَأَنَامَ حَتَّى أَمُوتَ فَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى سَاعِدِهِ

هلته به اوډه شم، چې د خوب په حالت کې زه مړ شم. نو هغه په خپل څنگل باندې سر کيځودلو سره د

لَيْسَتْ لِي بَرَكَةٌ فَاسْتَيْقَظَ فَإِذَا رَاحِلَتُهُ

مرگ په انتظار کې اوډه کېږي چې دهغه سترگې برسیره شي او ناڅاپه هغه وگوري چې دهغه سپرلي

عِنْدَهُ	عَلَيْهَا	زَادَهُ	وَ	شَرَابُهُ	فَأَلَّهُ
دهغه مخې ته ولاړه ده، چې په هغې باندې دهغه د خوراک سامان پروت دی، نو الله تعالی دخپل مؤمن					
أَشَدُّ	فَرَحًا	بِتَوْبَةٍ	الْعَبْدِ	الْمُؤْمِنِ	مِنْ هَذَا بِرَأْحَلَتِهِ
بنده په توبه باندې ددې سرې نه هم ډېر خوشحاله پېرې چې خپله سپرلي خوراک خکاګ سامان موندلو					
وَ زَادَهُ . ^(۱)					
باندې خوشحاله پېرې. مسلم رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ دې دواړو روایتونو کې فقط دا روایت نقل کړېدی کوم چې ابن					
الْمَرْفُوعِ	إِلَى	رَسُولِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ	مِنْهُ	فَحَسِبُ			
مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه نقل کړې (په کوم کې چې د مؤمن بنده د توبې د وجې نه د الله تعالی د					
خوشحالیدو بیان دی) او دا روایت یې ندی نقل کړې کوم چې ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپل اړخ نښان کړې					
وَ	رَوَى	الْبُخَارِيُّ	الموقوف	علی	ابن مسعود أيضاً.
او بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ د ا روایت هم نقل کړې دی، کوم چې ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دخپل طرف نه بیان کړېدی.					

توضیح: تحت الجبل: یعنی نیک سړی لږه ګناه هم دومره درنده ګڼي چې گویا په هغه باندې غر راغورځي لیکن فاسق او فاجر سړی ګناه دومره بې وزنه ګڼي لکه د یو چا په پوزه باندې چې مچ کښي او هغه د لاس په اشاره سره والوزولو، دغه شان ګناه باندې خلک بیا همیشوالی کوي، تردې چې د کفر حد ته نژدې شي، غوره ګناهګار هغه دی چې هغه ته د ګناه احساس وي. (المقات: ۵/۱۹۰)

په توبې سره توبه کونکی ګناهګار محبوب جوړ شي

﴿۲۶﴾	وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ
او حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل: الله تعالی هغه بنده مؤمن لره ډېر دوست	
المفتن	التواب. ^(۲)
ساتي چې هغه په ګناه کې اخته کېږي او ډېره توبه کوي.	

توضیح: المفتن: یعنی په آزمیښتونو او فتنو او ګناهونو کې ککر سړی چې کله په ژر اژر باندې

(۱) أخرجه صحيح المسلم ۹۲/۱، رقم الحديث: ۷۱۳۱.

(۲) أخرجه مسند أحمد ۴۲/۲، رقم الحديث: ۶۰۵.

توبه کوي، الله تعالى هغه لره محبوب ساتي. (المرقات: ۵/۱۹۳)

ملا علی قاری د المفتن درې درجې لیکلي دي: اوله درجه: دا چې په گناهونو کې راگیروي. دویمه درجه دا چې په غفلتونو کې پروت وي، دریمه درجه دا چې د مشاهدي په مقابله کې د حجاباتو (په پردو) کې پروت وي. نو یا خود سیئاتو بنکار دی، یا د غفلاتو بنکار دیو یا د حجاباتو بنکار دی. په دې درجه کې چې کله مؤمن وي، هغه خپل ځان قصور وار گڼي، نو د تکبر او غرور نه ځان ساتي او د ناز په ځای په نیاز کې اوسېږي. التواب: ډېر توبه کونکی، کله دا توبه د سیئاتو نه طاعاتو اړخ ته وي. کله دا رجوع د غفلاتو نه ذکریاتو اړخ ته وي. او کله دا رجوع د حجاباتو نه مشاهداتو اړخ ته وي. په درې واړو صورتونو کې دا سړی د الله تعالى محبوب جوړ شي. دلته د گناهونو تلقین ندی بلکې د توبې او استغفار ترغیب دی. په ځوانۍ کې د توبې لوی شان دی.

درجانی توبه کردن شیوه پنځسراں ❁ وقت پیری گرگ ظالم هم شود پر بیزگار

په توبې کولو سره گناه وینخل کیږي

﴿۳۷﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَا أَحَبُّ
حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ فرمایي چې ما د نبی علیہ السلام نه اوریدلي چې نبی علیہ السلام به فرمایل: زه خوښوم
أَنَّ لِي الدُّنْيَا بِهَذِهِ الْآيَةِ: ﴿يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا﴾ الْآيَةَ فَقَالَ رَجُلٌ:
دا آیت: ﴿يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا﴾ الْآيَةَ د ټولې دنیا د حصول نه نويو کس وویل
فَمَنْ أَشْرَكَ ؟ فَسَكَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې کوم سړی شرک وکړو (آیا هغه هم د دې آیت د زیرې حقدار دی؟) نبی علیہ السلام (لږ ساعت) چپ شو
ثُمَّ قَالَ : أَلَا وَ مَنْ أَشْرَكَ
بیانې علیہ السلام و فرمایل: پوهه شی. کوم سړی چې شرک وکړو (اوپه خپل ژوند کې یې توبه وکړه او توبه
ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. (۱)
یې قبوله شوه نو هغه هم د دې آیت د زیرې حقدار دی) دا خبره نبی علیہ السلام درې ځل و فرمایل.

توضیح: الا ومن اشرك: د حرف تنبيه سره حضور اکرم ﷺ د شه دمی نوم ورسره په جواب کې وفرمايل: چې شرک په شان د غټې گناه هم شوک توبه وباسي نو شرک هم بخښلی کېږي گویا چې دې آیت انسان ناامیده پرې نخودلو. (المراقات: ۵/۱۹۴)

هم دا وجه ده چې دې آیت ته ارجحی الآيات في القرآن ویلی شوی دی. حضرت علي رضی الله عنه وفرمایلت:

ايا صاحب الذنب لا تقنطن

ولا ترحلن بلا عده

نومید هم نه باش که زندان باده نوش

فان الاله رؤوف رؤوف

فان الطريق مخوف مخوف (مغفرت)

ناگاه بیک خروش بمنزل رسیده اند

ملا علی قاری رحمه الله دلته یو اشکال کړیدی چې د مشرک مغفرت څنگه کیدلی شي. حال دا دی چې د قرآن آیت **﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾** اعلان کوي چې د مشرک مغفرت نشته دی. بیا هغه

د جواب ورکولو کوښښ کړی دی یو جواب یې دا ورکړی دی چې مشرک هم توبه وباسي نو هغه

لپاره هم د الله د رحمت نه ناامیده کېدل په کار نه دي. بیا ملا علی قاری دا جواب رد کړو چې دا خو

یو بدیهی سوال او جواب دی. ددې ضرورت صحابو ته نه شو پېښیدلی خبره بل څه ده. بیا علامه

طیبی رحمه الله هم د جواب ورکولو کوښښ کړی دی او لیکلی یې دي چې ناامیدی منع ده. ملا علی

قاری ددی جواب یې رد کړی دی او بیا یې لیکلي دي چې په جواب کې دا ویل ممکن دي چې د

پوښتنه کونکې په سوال کې (فمن اشرك؟) نه مراد هغه خلک وي چې هغه په هغه وخت کې په شرک

باندې وو. د هغوی باره کې صحابې پوښتنه وکړه چې هغه هم ناامیده نه وي؟ نبی کریم صلی الله علیه و آله

په جواب کې د ابهام نه کار واخستلو او وفرمایل چې یاد وساتئ کوم خلک چې دې وخت کې په

شرک کې اخته دي. د هغوی معامله تروسه مبهمه ده. یا خو به هغه خلک د توبې په وجه معاف کړی

شي او که چری توبه یې وو نکره نو په عذاب کې به اخته شي. لنډه دا چې توبه دهغه مشرکانو لپاره

هم فائده منده ده خودا معلومه نه ده چې دا خلک به توبه وکړي که نه. لهدا د دوي معامله مبهمه ده. (المراقات: ۵/۱۹۴)

﴿۲۸﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى
 حضرت ابو ذر رضی الله عنه فرماوي دی چې نبی صلی الله علیه و آله وفرمایل: الله تعالی دخپل بنده (په گناهونو کې چې کوم
 لِيَغْفِرَ لِعَبْدِهِ مَا لَمْ يَقَعِ الْحِجَابُ . قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ
 غواړي) هغه بښي ترڅو چې د بنده او الله د رحمت (تر مینځ پرده رانه شي. صحابو وویل: یا رسول الله

مَا الْحِجَابُ ؟ قَالَ أَنْ تَكُونَ النَّفْسُ وَ هِيَ مُشْرِكَةٌ. (۱)

پرده څه شی ده؟ نبی کریم ﷺ فرمایل: دا چې سړی مړ شي په حالت د شرک کولو کې.

﴿۲۹﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ لَقِيَ اللَّهَ

حضرت ابو ذر رضی اللہ عنہ راوي دی چې نبی ﷺ فرمایل څوک چې مخ شي د خداي سره په داسې حال

لَا يَعْدِلُ بِهِ شَيْئًا فِي الدُّنْيَا

کې (يعني په داسې حال کې مړ شي) چې هغه په دنيا کې د الله په شان بل څوک د هغه پشان نه مني

ثُمَّ كَانَ عَلَيْهِ مِثْلَ حَبَالِ ذُنُوبِ

(يعني شرک کې اخته نه وي) نو که د مرگ نه وروسته په هغه باندې د غره موره گناهونه وي نو الله تعالی

غَفَرَ اللَّهُ لَهُ. (۲)

(که چيرې وغواړې نو) د هغه ټول گناهونه به وبخښي.

توضیح: لا يعدل: د عدل نه دي چې هغه د برابري په معني کې دي دلته شرک مراد دی څرنگه چې

قرآن کې آیت دی ﴿ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴾ ای یشرکون: مشرک هم خپل معبود د الله

تعالی سره برابر ودروي. (المراقات ۵/۱۹۵)

چا چې توبه وکړه گویا هغه گناه نه ده کړي

﴿۴۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ

او عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ وايي چې نبی ﷺ فرمایلي: گناهونو نه (صحيح او پخه) توبه

كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ . رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الإِيْمَانِ وَقَالَ تَفَرَّدَ بِهِ النَّهْرَائِيُّ

کوونکې سړی د هغه چا پشان دي چې هغه گناه نه وې کړي. بیهقي ویلي چې دا روایت صرف نه رانی

وَ هُوَ مَجْهُولٌ . وَ فِي (شَرْحِ السُّنَّةِ) رَوَى عَنْهُ

نقل کړي او دا مجهول دی. او بغوي رحمه الله په شرح السنة کې د عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ روایت

(۱) أخرجه مستد أحمد ۵/۲۷۵، رقم الحديث : ۲۲۴۱۶.

(۲) أخرجه مستد أحمد ۵/۱۷۴، رقم الحديث : ۲۱۵۶۲.

مَوْقُوفًا قَالَ : النَّدْمُ تَوْبَةٌ

موقوف نقل کړی دی. چې هغوي ویلي دي (گناهونه باندې ملامتیا او) پښیمانتیا مطلب توبه ده

و التَّائِبُ - كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ. (۱)

او توبه کونکې سړی د هغه چا پشان دی چې هغه گناه نه وي کړي.

توضیح: دا ده دې امت ډیر غټ فضیلت دی چې په ژبه سره توبه کولو او زړه نه د گناه شوق ویستلو سره سړی داسې پاک شي گویا هغه گناه کړي نه ده. حال دا دی چې یهودو او نصاراوو لپاره د توبې کولو ډیر غټ شرطونه وو. ده دې امت د توبې لپاره فقط کلکه اراده او د نیت د اخلاص ضرورت دی. ده دې نه بغير توبه داسې ده څنگه چې شاعر ویلي دي:

سجہ بر کف توبه بر لب دل پراز ذوق گناه معصیت را خنده می آید بر استغفار ما

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و علی آله و أصحابه أجمعین

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱۴۱۷/۲ رقم الحديث : ۴۲۵۰، شرح السنة ۹۲/۵، رقم الحديث : ۱۳۰۷.

باب سعة رحمة الله الله تعالى د فراخه رحمت بیان

قال الله تعالى: ﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾ (سورة الانعام آيت: ۱۵۴)

وقال الله تعالى: ﴿إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعٌ الْبَغْفِرَةِ﴾ (سورة النجم آيت: ۳۲)

د مشکوة شريف په اکثرو نسخو کې دلته صرف باب دی څه عنوان نشته. ځينې شارحينو پاس ذکر

شوی عنوان لگولی دی چې هغه ابواب الاستغفار سره ډیر مناسب دی.

د الله رحمت دهغه په غضب غالب دی

﴿إِنَّ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَنَا قَضَى اللَّهُ
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمايلي دي: الله تعالى چې کله شروع وکړه د
الْخَلْقِ كَتَبَ كِتَابًا فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ عَرْشِهِ:
د مخلوقاتو پيدا کولو نو يو کتاب يې وليکوه هغه کتاب الله تعالى سره عرش د پاسه دی چې په کې ليکلي
إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي . وَ فِي رِوَايَةٍ
شوي چې پېشکه زما رحمت زما په غضب مخکې والي کړی دی. يو بل روايت کې دا الفاظ ذکر دي:
غَلَبَتْ غَضَبِي . (۱)
چې زما رحمت زما په غضب غالب دی.

توضیح: د الله رحمت په ټول کائنات کې شته. که د خدای تعالی رحمت د عالم په وجود کې داخل نه وې نو نن چې کوم څېزونه نفع ورکونکې بنکاري. دا ټول څيزونه به انسان لپاره ضرر رسونکې دي. نو دغه شان چې ترڅو د الله رحمت نوم پاتې وي قیامت به نه رايځي خو کله چې د الله تعالی رحمت د دنیا نه پورته شي او نه خانه کعبه پاتې شي او نه د قرآن حروف پاتې وو او نه په دنیا کې د الله الله کولو والا کوم يو انسان پاتې شو نو هغه وخت به بې له څه وخت تېرولو د عالم وجود ختم شي. د رحمان عام رحمت د رحيم په خاص رحمت باندې غالب دي او د رب العالمين عام ربوبیت د هغه د خاص ربوبیت نه ډیر عام دی. په عالم کې د کلک نه کلک درنده زمري دي خو د زمري په زړه کې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲۲/۱۳ رقم الحديث: ۷۴۰۴، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۲۰۷/۴ رقم الحديث: ۲۷۵۱/۱۴.

چې کوم رحمت د خپلو بچو سره دی. هغه د لېدلو او د تعجب قابل دي. د مارپشان زهرجن ځناور ته وگوري او د سپي پشان خسيس ځناور ته وگوري. هغه خپلو بچو باندې څومره شفيق او مهربانه دي. پيشو ته لږ وگوري. هغه خپل واره بچي د دښمنانو نه د ساتلو لپاره د حفاظت په غرض څرنگه په خله کې گرځوي. او د رحمت د دې غلبې اثر دي چې الله تعالی او به خوږي او يخي کړي دي يا يې ميوي خوږي او خسته کړي دي. په گلونو کې يې خوشبو کيښوده او د دنيا ټول نعمتونه يې د انسان او ځناور او کافر او مسلمان ټولو لپاره عام کړل. د دې رحمت اثر دي چې د جنت دروازې او طبقي د دوزخ د طبقاتو نه ډير دي. لږ وگوري چې د انسان خطاگانو ته په کتلو سره د قدرت باوجود هم الله تعالی سمدستي مواخذه نکوي دا د همدغي رحمت اثر دي. بيا د رحمت دا غټه برخه الله تعالی د خپل ځان سره عرش د پاسه کيښودله چې د رحمت دا درياب هر ساعت د هغې مخې ته وي او د دې لوې رحمت او دولت د الله تعالی له اړخ نه ډير اکرام او عزت کېږي. بيا خوندوره خبره دا چې د رحمت دا ټولې ښودنې فقط د يو رحمت سيوري دي. ۹۹ رحمتونه به قيامت کې ښکاره کېږي. (المرقات: ۵/۱۹۷)

د الله تعالی د رحمت فراخوالي

﴿۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ لَكُمْ مِائَةَ رَحْمَةٍ
او ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل الله تعالی سره سل رحمتونه دي الله تعالی په
أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِ فِيهَا
دي کې يو رحمت پيريانو، انسان، څاروي او زهرجن ځناورو کې اچولي نود دي يو رحمت په وجه هغه
يَتَعَاطَفُونَ وَ بِهَا يَتَرَاحُونَ وَ بِهَا تَعَطَّفُ الْوَحْشُ
په خپلو کې سره يوشان والي لري او هغې په وجه هغه په خپلو کې رحم کوي او د دې په وجه ځنگلي ځناور
عَلَى وَلَدِيهَا وَ أَخَّرَ اللَّهُ تِسْعًا وَ تِسْعِينَ رَحْمَةً يَزَحْمُ بِهَا عِبَادَةُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱)
د خپلو بچو سره مينه لري او ۹۹ رحمتونه الله پرېښودې دي چې رحم کوي په خپلو بندگانو په مورخ د قيامت
وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ عَنْ سَلْمَانَ كَعْوَةَ وَ فِي آخِرِهِ قَالَ : فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْمَلَهَا بِهَذِهِ الرَّحْمَةِ .

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۳۱/۱۰ رقم الحديث: ۶۰۰۰، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۲۰۸/۲ رقم الحديث: ۲۷۵۲/۱۷.

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ

او ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې چې نبي عليه السلام فرمايلي دي: كه مؤمن په دي خبر شي چې د الله سره

مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنْ الْعُقُوبَةِ مَا طَمَعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ

خومره عذاب دي نو بيا به يوسرى هم دهغي د جنت اميد ونلري (يعني د عذاب د ديروالي په وجه به د جنت

وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ

نه نا اميده كړي) او كه كافر په دي خبر شي چې د الله رحمت خومره دي نو بيا به خوك نا اميده نه شي

مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ^(۱)

د جنت دده نه.

﴿۴﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ

او ابن مسعود رضي الله عنه راوي دي چې چې نبي عليه السلام فرمايل جنت په تاسو هر يو سرى ته د بوت د مزو

هَرَاكِ نَعْلِهِ وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ.^(۲)

په شان نژدي دي او دوزخ هم دغه شان دى.

د الله تعالى عزت وړ كول

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا

او ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې چې نبي عليه السلام فرمايل: يو سرى وو چې هغه كله هم يوه نيكي نه وه

قَطُّ لِأَهْلِهِ وَ فِي رِوَايَةٍ أُسْرَفَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ

كړې. او په بل روايت كې دي چې په خپل خان يې ظلم كړي وو يعنې ډېره گنا هونه يې كړي وو چې هغي د

فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ أَوْصَى بِبَيْتِهِ إِذَا مَاتَ فَحَزَقُوهُ

مرگ وخت نژدي شونو هغي خپل زامنونه وصيت و كړو چې هغه كله مر شي نو وي سيزى او نيمه ايره يې په

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۱/۱۱ رقم الحديث: ۶۱۶۹، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۰۹/۱ رقم الحديث: ۲۷۵۵/۲۳.

(۲) أخرجه صحيح البخاري ۲۳۸۰/۵، رقم الحديث: ۶۱۲۳.

ثُمَّ اذُرُوا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَ نِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَ اللَّهُ لَئِنْ
ځنگل کې والوزوی اونیمه ویره په دریاب کې لاوو کړی ځکه چې قسم دې په خدای که الله تعالی د هغې
قَدَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ لِيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا
سره حساب وکړو او په حساب کې یې ورسره سختې وکړه نو هغه به هغې داسې عذاب ورکړي چې ترننه
لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ فَلَمَّا مَاتَ
پورې به یې په خلکو کې هیچاله هم نه وې ورکړی نو هرکله چې هغه سړی مړ شو نو د هغه زامنو د هغې
فَعَلُوا مَا أَمَرَهُمْ
وصیت باندې عمل وکړو (هغه یې وسوزولو اونیمه ایره یې په ځنگل کې والوزوله اونیمه ایره یې په دریاب
فَأَمَرَ اللَّهُ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيهِ وَ أَمَرَ الْبَرَّ
کې (لاهو کړه) الله تعالی دریاب ته (د هغه د اېرې د را جمع کولو حکم وکړو) او دریاب هغه ایره چې
فَجَمَعَ مَا فِيهِ
په کې لاوو کړې شوې وه را جمع یې کړه او ځنگل ته یې حکم وکړو او هغه ټوله ایره یې هم را جمع کړه
ثُمَّ قَالَ لَهُ : لِمَ فَعَلْتَ هَذَا ؟ قَالَ :
بیا چې دا ایره جمع شوه نو الله تعالی د دې سړي نه پوښتنه وکړه چې داسې کار دي ولې وکړو نو هغه جواب
مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَ أَتَى أَعْلَمُ
ورکړو چې ای پروردگاره: ستاد ویرې نه. حقیقت د حال خواته ښه معلوم دی. الله تعالی دا واوریدل
فَغَفَرَ لَهُ . ^(۱)
او بښنه یې ورته وکړه.

توضیح: د هغې سړي دا خیال و چې کو سړی خښ کړې شي نو عذاب فقط به هغه وې. نو ځکه د خپلې بد عملی د ویرې په وجه هغې غوښتل چې د هغې د وجود شته والي ختم شي. دا کافر نه وو. فقط ډیر گناه کار وو. ځکه هغه وصیت وکړو چې ما وسوزوي او بیا ایره په دریاب کې لاوو کړی او په

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۱۲/۱۱ رقم الحديث ۶۴۸۱، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۰۹/۴ رقم الحديث ۲۷۵۶/۲۴.

دشته کې خوره وره کړی. نن سبا هندوان هم په دې باندې عمل کوي خو هندوانو له پوهه پکار ده چې دا سړی هندو کافر نه وو. بلکه یو گناه گار مسلمان وو. بیا د الله تعالی د وپري نه د هغې زړه دک وو. نو په هغې باندې خپل قیاس کم عقلي ده. (المراقات: ۵/۲۰۲)

لئن قدر الله: پوښتنه داده چې دې سړی چې دا کار کوو نو دا جمله یې هم ویلې وه چې د هغې نه اندازه لگې چې هغې د الله په قدرت کې شک هم کوو. دا خو کفر دي؟ د دې جواب دا دې چې که لئن قدر الله مطلب دا وي چې هغه دا ویل غواړي که الله د هغې مواخذه وکړه او د الله په قهر کې هغه راگیر شونو د هغې به خیر نه وي. په دې باندې خو څه اشکال نشته. که دې سړی د الله قدرت کې شک کړې وي نو د دې اشکل جواب دا دې چې دا سړی صرف د الله په وجه مغلوب الحال او مغلوب العقل شوې وو. په داسې حال کې داسې کلمو باندې مواخذه نه بلکه د یو لېونې لیوتوب وو. چې د هغې قانون او قاعدې سره څه تعلق نشته. (المراقات: ۵/۲۰۳)

الله تعالی رحمت د مور د شفقت نه ډیر دی

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ : قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبِيٌّ

او عمر بن الخطاب رضي الله عنه فرمایي چې یو ځل نبي عليه السلام ته څه زندانيان راوستل شو چې په هغې یوه

فَإِذَا امْرَأَةٌ مِّنَ السَّبْيِ قَدْ تَحَلَّبَتْ ثَدْيَهَا

بنځه هم وه (اود پیو د ډیرو والي په وجه) د هغې د سینو نه پي روان وو. (ځکه د هغې زوی د هغې سره نه

تَسَعَى إِذَا

وو چې د هغې پي یې څکلې وي) هغه دخپل پیو ور کولو په وجه اخوا د یخو امنډي وهلې نو هر کله به چې

وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا

هغې په زندانيانو کې یو ماشوم ولیدو (نو دخپل بچي په مینه کې) یې هغه دخیتې سره جوخت کړو او

وَ أَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْكُرُونُ هَذِهِ

پي به یې ورکړل نبي عليه السلام چې دا وکتل نو مونږ ته یې وفرمایل چې ستاسو په خیال دا بنځه به خپل

طَارِحَةٌ وَ لَدَهَا فِي النَّارِ ؟

ماشوم اور ته گوزار کړي؟ (یعني چې دا ډېر دې بچي سره دومره مینه کوي نو آیا دا به خپل ځوي اور ته

فَقُلْنَا : لَا وَهِيَ تَقْدِيرٌ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ

گوزار کړې؟ مونږ ورته وویل هیچرې نه، خو په شرط ددې چې هغه په نه گوزارولو قدرت لرونکې وې

فَقَالَ : اللَّهُ أَرْحَمُ

نبي ﷺ ورته وفرمايل چې دا ښځه چې دخپل بچي سره څومره مينه کوي الله تعالى دخپل (مؤمن)

بِعِبَادِهِ مِنْ هَذِهِ بَوْلِدِهَا. ^(۱)

بندگانو سره ددې نه خو چنده ډېره مينه کوي.

توضیح: السبي: د جهاد په میدان کې د جنگ دوران کې چې کوم سړی یا ښځې قید کړي شي نو هغې ته سبي وايي. (المقات: ۵/۲۰۶)

تحلب باب تفعل نه دې حلب پیو ته وایي مطلب دا چې پی د پیو د ډیروالې په وجه او دا خپل ځوي د جدا والې په وجه پی د سيني نه روان وو. ځکه هغه کوم یو ماشوم هم د سيني سره لگول غوښتل. ده دې لوې شفقت او مينه او رحم و ترحم ته په کتلو سره نبي کریم ﷺ وفرمايل چې الله تعالى په خپلو بنده گانو باندې ده دي هم ډیر مهربانه دې. طارحة: د گوزارولو په معنی دې.

د اعتدال اختیارولو حکم

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَنْ يُنَجِّيَ

او ابو هريره روى دې چې نبي ﷺ وفرمايل چې په تاسو دهغه عمل هغه (اور نه) خلاص

أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ

نه کړې (يعني فقط به عمل گټور نه وي بلکه کله چې د الله تعالى مهربانې او د هغه رحمت هم ورسره

قَالُوا : وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟

شريک شي نو بيا به گټور وي) صحابه کرامو ﷺ وويل آياتا ته به هم (ستاد عمل باوجود هم به پوره

قَالَ : وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَتِهِ

خلاصي نه درکولي کېږي) نبي ﷺ وفرمايل نه، مگر د الله تعالى ما دخپل رحمت سيوري لاندې کړې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۲۶/۱۰ رقم الحديث: ۵۹۹۹، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۰۹/۱ رقم الحديث: ۲۷۵۴/۲۲.

فَسَدِّدُوا	وَ	قَارِبُوا
نو ځکه تاسو خپل عملونه د غشي پشان نيغ کړي په عملونو کې اعتدال اختيار کړي (يعني هېڅ عمل د		
وَاعْتَدُوا	وَ	زُوْحُوا
کې يادېروالي سره مه کوي) دورځي اوله حصه کې هم عبادت کوي او آخري حصه کې هم عبادت کوي		
و شَيْءٍ	مِنْ	الدُّلْجَةِ
و	و	القَصْدِ
او شپه کې هم عبادت کوي (يعني د تهجد مونځ کوي) او عبادت کې اعتدال اختيار کړي، اعتدال اختيار		
تَبْلُغُوا.		
کړي نو خپل منزل ته به ورسېږي.		

توضیح: ولانا: صحابه کرامو چې کله واوریدل چې نبی ﷺ په ډیر عام الفاظو سره وفرمایل چې هېڅ یو سړی په عمل سره جنت ته نشي تلې. په دې باندې هغوی د نبی کریم ﷺ باره پخپله د نبی ﷺ باره کې پوښتنه وکړه. نو نبی کریم ﷺ وفرمایل معامله او قانون زما هم همدغه دې خو زما رب ما په خپل رحمت کې دننه کړې ځکه زما معامله کې یقین دې چې رحمت راکړي شوې دي. دې مفهوم د مخې ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دلته استثناء منقطعه ده. (المراقات ۵/۲۰۸)

فسد دوا: یعنی قول، فعل، علم، عمل، عقیده سمه ساته او لار هم نیغه ساته. (المراقات ۵/۲۰۸)

وقاربوا: یعنی نزدیکت د الله تر لاسه کړې او ډیر په عبادت کې کموالی مه کوي. (المراقات ۵/۲۰۸)

واعقدوا وروحو: یعنی سحر او ماښام او د شپې په څه حصه کې عبادت کوي. (المراقات ۵/۲۰۸)

الدلجة: په دال باندې ضمه ده لام ساکن دې د شپې څه حصی ته وایي. دا دې آیت طرف ته اشاره ده:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ﴾ (سورت هود الايه: ۱۱۴)

القصد القصد ای الزموا التوسط في العبادة: یعنی عبادت کې اعتدال اختيار کړې او د زیاتې او کمې نه ځان وساتي. خپل منزل ته به ورسېږي. (المراقات ۵/۲۰۹)

﴿۸﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَدْخُلُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ

او جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دې چې نبی ﷺ وفرمایل تاسو کې به څوک د هغه عمل نه جنت ته داخل نه

وَلَا يُجِيرُهُ	مِنْ	النَّارِ	وَلَا	أَنَا
کړې او نه به یې دوزخ ته داخل کړې او نه به زما عمل ما جنت ته داخل کړې ، هو! هغه څوک چې دالله				
إِلَّا بِرَحْمَةِ اللَّهِ. (۱)				
په رحمت سره وي.				

دیونیکۍ ثواب څو چنده زیات

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا أَسْلَمَ الْعَبْدُ				
او ابو سعید رضي الله عنه راوي دي چې چې نبي عليه السلام وفرمايل چې کوم يو بنده اسلام قبول کړې او د هغه				
فَحَسَنَ إِسْلَامُهُ				
اسلام بنده وي (يعني دنفاق نه پاک وي) چې دهغه پټ او بنکاره يوشان وي نو دهغه هغه ټول گناهونه لري				
يُكَفِّرُ اللَّهُ عَنْهُ كُلَّ سَيِّئَةٍ كَانَ زَلْفَهَا وَ كَانَ بَعْدَ الْقِصَاصِ :				
کوي چې هغه د اسلام نه مخکې کړي وو. او دهغه نه وروسته هغه ته بدله ورکړې کېږي (چې دهغه				
الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِينَ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ				
حساب دادې چې) ديونیکۍ په بدل کې ۱۰ نه تر ۷۰۰ پورې نیکۍ لیکلې کېږي بلکې تر ۷۰۰ نه هم زیات				
وَ السَّيِّئَةُ بِإِثْلِهَا إِلَّا أَنْ يَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهَا . (۲)				
اوبدې بدله همغه وي (يعني چې څومره گناه کوي همغه لیکلې کېږي) بلکه الله تعالی هغه هم بخښي.				

توضیح: یعنی اسلام راوړلو سره مخکني گناهونه وينځلي کېږي. وکان بعد ای بعد الاسلام او بعد محو الذنوب. (المقات: ۵/۲۰۹)

القصاص: مساوات د برابرې په معني دي دلته مراد بدله او اجر ملاويدل دي دي اجراو بدله تفصيل په بله جمله کې دي دادخدای د فراخه رحمت ثمره ده چې تر څو پورې گناه نوي شوي فقط په اراده کولو سره نه لیکلې کېږي او دکولونه پس چې لیکلې کېږي نو ديو عمل په بدل کې لیکلې کېږي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۷۱/۴ رقم الحديث: ۲۸۱۷/۷۷.
 (۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۸/۱ رقم الحديث: ۴۱.

اویو بدی باندی یوه سزاده. په نیکیو کې تر لسو پورې زیاتول قانون دې. تر ۷۰۰ پورې زیاتوالې دې
 تر یو لاکه پورې شته او تر (۷) لاکه پورې یو ضعیف حدیث کې شته چې هغه دمجاهدینو باره کې دې
 نور نهه څلویښت کروړ پورې د تبلیغې ټولنې سره دې چې هغه مستند نه دې. او باقی ﴿وَاللَّهُ يُضَاعِفُ
 لِمَن يَشَاءُ﴾ کې د ضعف کولو اجمالی ذکر دی د دې اندازه څوک نه شي کولې او نه اندازه کولې
 • کار دې شریعت د الله پرینې ده نو لند استعمال په کار دې د تعیین لپاره د شارع نص ضروري دې.

د نیکی ارادې ثواب شته

﴿۱۰﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنْ اللَّهُ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ

او ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دې چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل: الله تعالی نیکی او بدی ولیکلې (یعنی

و السَّيِّئَاتِ : فَمَنْ

فرشتوته یې حکم وکړو چې هغه په لوح محفوظ کې د نیکیو او بدی باره کې د تفصیل ولیکلې چې) کوم

هَمْ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا

سړی د نیکی اراده وکړې او په هغې عمل ونه کړي (یعنی دارادې کولو باوجود هم په هغه نیکی د کولو

كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةٌ كَامِلَةٌ فَإِنْ هُمْ يَعْمَلُهَا

توان ونه لري) نو الله تعالی دهغه نیکی پوره یو ثواب لیکي او چې سړی د نیکی کولو اراده وکړې او هغه

كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ

نیکی وکړې نو الله تعالی ور له دلسونو تر اووه سوه بلکه دهغې نه هم ډېرې نیکی لیکي (یعنی په خپلو

إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ

بندگانو کې چې چاله هم وغواړې په خپل مهربانی سره د اخلاص د نیکی کولو په پوره شرط او ادب کولو

وَ مَنْ هَمْ بِسَيِّئَةٍ

سره دهغې نه هم زیات ثواب لیکي) او کوم سړی چې د بدی اراده وکړي او بېاد (الله دوېرې نه) هغه

فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةٌ كَامِلَةٌ فَإِنْ هُوَ هَمْ فَعَمِلَهَا

گناه ونکړې نو الله تعالی ور له یوه پوره نیکی لیکي او چا چې د بدی اراده وکړه او بېایې هغه بدی وکړه نو

كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ" (۱).

دهغي لپاره يو گناه ليکي .

الْفَصْلُ الثَّانِي

دېدي نه وروسته د نيکي کونکي ناشنا مثال

﴿۱۱﴾ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ مَثَلَ الَّذِي يَعْمَلُ السَّيِّئَةَ

او عقبه ابن عامر رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي عليه السلام وفرمايل: مثال دهغه کس چې بدې کوي

ثُمَّ يَعْمَلُ الْحَسَنَاتِ كَمَثَلِ رَجُلٍ كَانَتْ عَلَيْهِ دِرْعٌ ضَيِّقَةٌ

او بپانيکي شروع کړې داسې دي چې ديو سړي په بدن باندې تنگه زغره وي او دهغي کړيو دهغي (بدن)

قَدْ خَنَقَتْهُ ثُمَّ عَمِلَ حَسَنَةً فَأَنْفَكَتْ حَلَقَةً

راغونډه کړې وي بپاهغه نيکي وکړې او دهغي د زغري يوه کړې کولاوشې تردي چې (همدغه شان) د

ثُمَّ عَمِلَ أُخْرَى فَأَنْفَكَتْ أُخْرَى حَتَّى تَخْرُجَ إِلَى الْأَرْضِ. (۲)

هغي کړې کولاو پري او سسته شي او په زمکه راوغرز پري.

توضیح: درع: زغري ته وايي، ضيقه: په معنی د تنگي سره. خنقته: چې زغري دهغه مری کلکه

نيولي وي يعنې زغري دهغه بدن تنگ کړی وي. انفك: معنی د کولاويدو او جدا کيدو سره.

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ: أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ

او ابودرداء رضي الله عنه راوي دي چې ده اوريدلي دنبي عليه السلام نه چې په ممبريې وعظ او نصيحت کولو

وَ هُوَ يَقُولُ: ﴿ وَ لِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

چې نبي عليه السلام وفرمايل: چې شوک ويريډو د قيامت په ورځ دخپل رب مخې ته داو دريدونه نودده

جَنَّاتٍ ﴿ قُلْتُ: وَ إِنْ زَنَى وَ إِنْ سَرَقَ ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ

لپاره دوه جنتونه دي ما (د تعجب په خاطر) پوښتنه وکړه: که زنايي وکړه او يا يې غلا وکړه يا رسول الله؟

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۲۳/۱۱ رقم الحديث: ۶۱۹۱.

(۲) أخرجه شرح السنة ۳۳۹/۱۴، رقم الحديث: ۱۱۱۹.

فَقَالَ الثَّانِيَةَ : ﴿ وَ لِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

نونبي ﷺ په دويم ځل و فرمايل چې څوك ويريږي او د قيامت په ورځ دخپل رب مخې ته داوږيږي نو

جَنَّتَانِ ﴿ فَقُلْتُ الثَّانِيَةَ : وَ اِنْ زَنَى وَ سَرَقَ ؟

نوده لپاره دوه جنتونه دي، ما بيا په دويم ځل پوښتنه وکړه: که هغه زنا هم کړي وي او يا يې غلا کړي وي

يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ الثَّالِثَةُ : ﴿ وَ لِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ

يا رسول الله؟ نبي ﷺ بيا په دريم ځل و فرمايل چې څوك ويريږي او د قيامت په ورځ دخپل رب مخې ته

جَنَّتَانِ ﴿ فَقُلْتُ الثَّالِثَةَ : وَ اِنْ زَنَى

داوږيږي نو دوه لپاره دوه جنتونه دي ما بيا په دريم ځل پوښتنه وکړه که هغه زنا هم کړي وي او يا يې

وَ سَرَقَ ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : وَ اِنْ رَغِمَ اَبِي الدَّرْدَاءِ .^(۱)

غلا کړي وي يا رسول الله؟ نبي ﷺ و فرمايل: اگر که ککره وي پوزه دا بودرداء په خاوره باندې.

توضیح: دې سره ترلي بحث په اول جلد کې تير شوی دی. هلته دې و کتلی شي. هلته دا روایت د

ابوذر رضي الله عنه نه منقول دی. دلته دا بودرداء رضي الله عنه نه منقول دی.

د الله تعالی در حمت یو مثال

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَامِرِ الزَّامِرِ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَهُ يُعْنِي عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ

او عامر رام رضي الله عنه فرمايي چې: (يوه ورځ) مونږ نبي ﷺ سره ناست وو. ناڅاپه يو سړی راغلو

عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَ فِي يَدِهِ شَيْءٌ قَدِ اتَّفَقَ عَلَيْهِ

چې دهغه په بدن باندې يوه شپږۍ وه او په لاس کې يې څه شي ؤ چې په هغې کې يې خپله شپږۍ تاو کړې

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَرَزْتُ بَغِيضَةَ شَجَرٍ فَسَبِعْتُ فِيهَا أَصْوَاتَ فِرَاحٍ طَائِرٍ

وه هغه پوښتنه وکړه چې يا رسول الله: زه گڼو بوټو باندې تېرېدم چې په بوټو کې د مرغيو د بچواو ازونه

فَأَخَذَتْهُنَّ فَوَضَعَتْهُنَّ فِي كِسَائِي فَجَاءَتْ أُمَّهُنَّ

واوريدل، نو ما هغه ونيول او خپله شپږۍ مې کيڼوډله چې په دغه وخت کې دهغوی مور راغله او زما په سر

(۱) أخرجه مسند أحمد ۲/۳۵۷، رقم الحديث : ۸۶۶۸.

فَأَسْتَدَارَتْ	عَلَى	رَأْسِي	فَكَشَفْتُ	لَهَا	عَنْهُنَّ
یہ تاویدل شروع کرل مادھنی پہ منکھی دھنی دبچونہ شری اخوا کرلہ (چی ہغہ خپل بچی وینی) بچو					
فَوَقَعَتْ	عَلَيْهِنَّ	فَلَفَفْتُهُنَّ	بِكِسَائِي	فَهَنَّ	أَوْلَادِي
لیدلوسرہ ہغہ پہ ہغوی راو غور خیدلہ او مامور سرہ د بچو خپل خادر کی راتا و کرل او اوس ہغہ تہول ماسرہ					
قَالَ : ضَعُفْنَ : فَوَضَعْتُهِنَّ					
دی نبی عَلَیہِ السَّلَام و فرمایل : دادلته کپردہ او ماہعہ ہلتہ کیخودہ او دھنی نہ می شری لری کرہ مور یی					
وَ	أَبَتْ	أُمُّهُنَّ	إِلَّا	لِرُؤْمِهِنَّ	
تہول کارونہ پرہینودل او خپل بچو سرہ پہ غارہ غری شوہ (مونہ تہول د ہغہ بچو سرہ د مور محبت پہ تعجب					
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " أُنْعَجِبُونَ لِرَحْمِ أُمَّ الْفِرَاحِ فِرَاحَهَا؟					
سرہ کتل) چی نبی عَلَیہِ السَّلَام و فرمایل آیاتا سو پدی تعجب بکوی چی ددی بچو موردوی سرہ خومرہ مہربانہ					
فَوَ الَّذِي	بَعَثَنِي	بِالْحَقِّ	لَهُ	أَرْحَمُ	بِعِبَادِهِ
دہ قسم پہ ہغہ ذات چی زہ یی پہ حق سرہ رالہرلی یم اللہ تعالیٰ پہ خپلو بندگانو ددی نہ زیات رحم کونکی					
مِنْ	أُمَّ الْفِرَاحِ	بِفِرَاحِهَا	أَرْجَعُ	بِهِنَّ	حَتَّى تَضَعَهُنَّ مِنْ حَيْثُ
دی خومرہ چی یو مور پہ خپل بچی رحم کونکی وی اوس لار شہ او دا بچی ہلتہ کپردہ کوم خای کی چی دی					
أَخَذْتَهُنَّ وَ أُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ . فَرَجَعُ بِهِنَّ . (۱)					
دانیولی وواو مور و سرہ ہم ہلتہ پرہرہ نودہ داتہول ویورل او چرتہ یی چی نیولی و و ہلتہ یی پرہینودل.					

توضیح: غیضة شجر: غیضہ غنو (د بو تو جاخہ) تہ وایی. د بو تو گن خنگل مراد دی. (المقات: ۱۱۴-۱۱۵/۵).

فراخ: جمع د دیروالی دہ او افراخ جمع د کموالی دہ. فرخ چرگوتی تہ وایی. (المقات: ۱۱۵/۵)
فللفتھن: تلفیف د رانغختلو پہ معنی دی. (المقات: ۱۱۵/۵)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د یوې مور د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه عجیبه پوښتنه

﴿۱۴﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ غَزَوَاتِهِ

عبد الله ابن عمر رضی اللہ عنہما فرمایي چې یو محل مونږ نبي علیه السلام په یوه غزوه کې (روان) وو چې نبي علیه السلام

فَمَرَّ بِقَوْمٍ فَقَالَ: مَنْ الْقَوْمُ؟ قَالُوا: نَحْنُ الْمُسْلِمُونَ

دخه خلکو په خواتېر شو او دهغوي نه یې پوښتنه وکړه چې تاسو څوک وی؟ هغوی وویل مونږ مسلمانان

وَأَمْرًا تَحْضِبُ بِقَدْرِهَا وَمَعَهَا

یو په دوي کې یوه ښځه هم وه چې هغې خپلې ډیگچې ته اور لگولې وو (یعنې څه یې پخول) هغې سره د

ابْنُ لَهَا فَإِذَا ارْتَفَعَ وَهَجَّ تَنَحَّتْ بِهِ

هغې ماشوم هم وټوچې او ر لمبه به او چټبه نه وه هغې به خپل ماشوم یواړخ ته کړو (دا چې دا ورگرمائش

فَأَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ؟

ورته ضرر ونه رسوي) هغه ښځه نبي علیه السلام خواته راغله او وي وویل چې ته د الله رسول یې؟ نبي علیه السلام

قَالَ: نَعَمْ قَالَتْ: يَا أَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي أَلَيْسَ اللَّهُ أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ؟

ورته و فرمایل هو هغه ښځې ورته وویل چې آیا الله په خپلو بندگانو باندې ددې نه هم ډېر رحم کونکی نه

قَالَ: بَلَى قَالَتْ: أَلَيْسَ اللَّهُ أَرْحَمَ بِعِبَادِهِ

دی نبي علیه السلام و فرمایل هو دی، دې ښځې بیا وویل چې آیا الله نه دی ډیر رحم کونکی په خپلو بندگانو

مِنَ الْأُمَّ عَلَى وَلَدِهَا؟ قَالَ: بَلَى قَالَتْ:

چې څومره چې یوه مور په خپل ماشوم رحم کونکې وي؟ نبي علیه السلام و فرمایل ولي نه هغه ښځې بیا وویل

إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِي وَلَدَهَا فِي النَّارِ

چې مور خو خپل ماشوم اور ته نه گوزاری (نو بیا الله تعالی ولي خپل بنده گان اور ته گوزاری؟)

فَأَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ

نبي علیه السلام خپل سر خټکته کړ او یو ژړل بیا (لېسانه) وروسته نبي علیه السلام راوچت کړو خپل سر دې

إِنَّهَا	فَقَالَ :	"	إِنَّ	اللَّهَ	لَا	يُعَذِّبُ	مِنْ	عِبَادِهِ	إِلَّا
بنځې طرف ته او وي فرمايل: الله تعالى خپلو بندگانو ته عذاب نه ورکوي خو صرف هغه بندگانو ته عذاب									
النَّارِ	الْمُتَمَرِّدِ	الَّذِي	يَتَمَرَّدُ	عَلَى	اللَّهِ				
ورکوي چې څوک داسې سرکشه وي چې د الله تعالى نه سرکشي کوي (يعني د الله تعالى احکامات									
وَأَبَى أَنْ يَقُولَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ." (۱)									
نه مني) او انکار کوي د ويلو د لاله الا الله نه .									

توضیح: وهج په ها باندې فتح ده د اور لمبې او گرمائش ته وايي. (المقات: ۵/۲۱۶)

تنحت: وروسته کېدو ته وايي. (المقات: ۵/۱۱۵)

الت رسول الله؟ دلته همزه استفهام محذوف دي دي بنځه په پوره ډول نبي ﷺ نه پښندو اګر که اجمالي توګه باندې مسلمان نه وه. اکب: د اکباب نه چې په معنی د سر ټیټولو (خکته کولو) دي يعني نبي ﷺ سر خکته کړو او وي ژړل ځکه چې د بنځې سوال هم عجيبه وو او دغه وخت ماحول او منظر هم عجيبه وو. (المقات: ۵/۱۱۷)

لا يعذب: يعني مسلمان د هميشه لپاره په عذاب کې نه ساتي بلکه د سزا وروسته يې د اور نه راوباسي. (المقات: ۵/۱۱۷)

الا المارد: مارد سرکش ته وايي. (المقات: ۵/۱۱۷)

المتمرد: په مارد کې مبالغه ده يعني د خير نه بېنځې خالي وي. د شر نه ډک وي. نبي ﷺ هغه بنځې په داسې انداز کې جواب ورکړو چې مور او پلار ته ماشوم څومره ګران وي خو همدغه ماشوم چې غټ شي او مور ته ووايي چې ته زما مور نه يې او پلار ته ووايي ته زما پلار نه يې نو هغه ماشوم څنګه څپيره ورکوي بلکه ماشوم د مور او پلار لپاره د سپي او خنزير په درجه شي همدغه شان د الله تعالى معامله هم ده. (المقات: ۵/۱۱۷)

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱۴۳۶/۲ رقم الحديث: ۴۲۹۷.

د الله تعالیٰ رضا غوښتونکي لپاره مقام

﴿١٥٥﴾ وَ عَنْ ثَوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ

او ثوبان رضی اللہ عنہ د نبي ﷺ نه نقل کوي چې نبي ﷺ فرمايل: که م (نيک) سړی (دا طاعت

لَيَلْتَسِسُ مَرْضَاةَ اللَّهِ فَلَا يَزَالُ بِذَلِكَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَجِبْرِيلَ:

کولو په ذریعہ) الله تعالیٰ رضالتوی او بیا همیشه د هغه په لټه کې وې نو الله تعالیٰ جبرائیل علیه السلام

إِنْ فَلَانَا عَبْدِي يَتَلَسَّسُ أَنْ يُرْضِيَنِي إِلَّا وَ إِنْ رَحِمْتِي عَلَيْهِ

ته فرمایې چې زما فلانی بنده زما د رضا په لټه کې دې نو خبر و سپرې چې په دې زما رحمت (کامل)

فَيَقُولُ جِبْرِيلُ: رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَىٰ فُلَانٍ وَ يَقُولُهَا حَمَلَةُ الْعَرْشِ

دې نو جبرائیل علیه السلام وایې چې په فلانی سړی د الله تعالیٰ رحمت وې همدغه خبره د عرش او چتونکي

وَ يَقُولُهَا مَنْ حَوَّلَهُمْ حَقِّي

فرېنتې هم وایې بیا همدغه خبره هغه فرشتي هم کوي کومې چې د دوي نه گير چاپېره وې تردې دا خبره

يَقُولُهَا أَهْلُ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ ثُمَّ تَهْبِطُ لَهُ إِلَى الْأَرْضِ .

د او ه و اړو آسمانو فرشتي هم وایې نو دې سړی لپاره زمکې ته رحمت نازلېږي.

توضیح: تهبط: داد هبوط نه دي په معني د راکوزيدلو دې يعنې يو سړی د الله تعالیٰ د رحمت په لټه کې وې آخر دا چې الله تعالیٰ دخپل رحمت اعلان وکړې بیا دا اعلان جبریل امین علیه السلام په اسمانونو کې ټولو فرشتو ته ورسوي. بیا د رحمت دا چپه زمکې ته راکوزشې د دې اثر دا وې چې زمکې والا بیا ټول د دې سړی سره مينه کول شروع کړې او دا سړی په عام او خاص مقبوليدو سره منظور المکل او محبوب المکل شي دا حديث په حقيقت کې د مضمون او مفهوم په اعتبار سره د هغه حديث پشان دي چې په کوم کې حوالې خبره شوې وه چې الله تعالیٰ کله يو بنده محبوب ساتي نو په فرشتو کې اعلان وکړې چې دهغې په وجه د ټولو اسمانونو والا دهغه سړی مينه شروع کړې. بیا د امينه او قبوليت زمکې طرف ته راکوشي نو خلک هم د هغه سره مينه شروع کړې. او د کوم سړی سره الله تعالیٰ د نېمني ساتي نو هغه جذبه هم همدغه شان خوره شي. دلته دا خبره ياد ساتل پکار دي چې قبوليت

او عدم قبولیت معیار فاسق او فاجر خلک نه دي بلکه د دې معیار تله اولیاء الله او علماء او اتقیاء سره ده. چې د هغوی د اکثریت فیصله چې د کوم سړی باره کې کومه وي هغه د اسمان فیصله وي.

مسلمان گناهکار او نیک عمله د الله تعالی در حمت مستحق دي

﴿۱۶﴾ وَ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ :

او حضرت اسامه بن زید د نبی علیه السلام نه نقل کوي چې نبی علیه السلام د الله تعالی دغه ارشاد (پس ځيني

﴿ فَيَنْهَمُ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ ﴾

خلک په دوې په خپل نفس زیاتې کونکې دي. ځيني په دوې اعتدال کونکې دي او ځيني په دوې په

سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ ﴿ قَالَ : كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ " (۱)

نيکیو کې مخکې والي کونکې دي) د تفسیر په ضمن کې فرمایې چې دا ټول جنتیان دي.

توضیح: فمنهم ظالم: په دې حدیث کې د سورت فاطر آیت ۳۲ ته اشاره کړې شوي ده. په دې آیت کې دري قسمه مسلمانانو ذکر شوي دي. او دې دري واړو په اړه یې دا حکم کړی دی. (المراقات: ۵/۱۱۹)

ثم اصطفينا من عبادنا: یعنی مونږ په خپلو بنده گانو کې دریمه قسمه خلک خوښ کړل. یو په خپل ځانونو باندې د گناهونو په وجه ظلم کونکې دي. دویم قسم خلک په اعتدلا سره تلونکې دي. او دریم قسم خلک په اوله مرتبه کې سفر کوي. حسن بصري رحمه الله فرمایې چې د مخکې والي کونکې نه هغه سړی مراد دي چې د هغې نیکی د هغې په بدیو باندې ډېرې وي. اعتدل والا هغه سړی دي چې د هغې نیکی او بدی یو شان وي. او ظالم نه مراد هغه سړی دي چې د هغې بدی د هغې په نیکیو غالب وي. د زیر بحث حدیث نه معلومېږي چې دا دري واړه قسمه خلک به نیکانو خلکو کې دي. لهذا دا به جنتیان وي. اگر که د هغوی جنت ته دخول اول او یا که دویم وي، خو په جنت کې به درجاتو کې تفاوت وي. لیکن د بشارت نه معلومېږي چې کلمه گو مسلمان هم د خیر نه خالی نه وي. (المراقات: ۵/۱۱۹)

رحمى الله تعالى على خير خلقه محمد و آلہ وأصحابه أجمعين

باب ما یقول عند الصباح والمساء والمنام

د سحر او ماښام د لوستلو دعاګاني

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ (سورة الاحزاب آیت: ۴۱-۴۲).

سحر او ماښام نه د سحر او د ماښام وختونه هم مراد اخستل کېدی شي او شپه او ورځ هم مراد اخيستل کېدی شي.

المنام: نه مراد د خوب کولو ځای هم کېدلی شي. يا منام مصدر ميمې دې چې په معنی د خوب دې چې ترینه د اودو کېدو وخت کې دعاګاني مراد دې. (المراقات: ۵/۱۲۰)

د مسلمان دوه دښمنان دي: يو هغه چې ښکاره وي لکه کافران او داسې نور. د هغوی په مقابل کې اسلام د وسلې او چتولو نظام جوړ کړی دی. دویم دښمن هغه دی چې هغه نه ښکاري هغه د شیطان لښکر دی. څنگه چې د نظرونو نه پټ وي نو ځکه اسلام ددې نه دساتني لپاره درو حانې ساتنې انتظام کړی دی هغه روحانې ساتنه همدغه دعاګاني دي. چې هغه د مختلف وختونو حملو نه د بچ کېدلو لپاره په مختلف وختونو کې لوستلې کېږي.

الفصل الأول

سحر او ماښام د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعاګاني

﴿۱﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُمْسَى قَالَ:

او عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې کله به ماښام شو نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام به دا دعا غوښتله: مونږ

أَمْسَيْنَا وَ أُمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

ماښام کړو او د ماښام په وخت کې بادشاهي هم الحمد لله د الله تعالی ده هغه واحد لا شریک ذات دې

لَهُ الْمَلِكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

او دې الله تعالی لره بادشاهي ده، او الله تعالی لره حمد و ثناء ده هغه په هر څیز باندې قادر دی.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَ خَيْرِ مَا فِيهَا وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَ شَرِّ مَا فِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ

بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَ الْهَرَمِ وَ سُوءِ الْكِبَرِ وَ فِتْنَةِ الدُّنْيَا وَ عَذَابِ الْقَبْرِ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ أَيُّضًا: أَصْبَحْنَا وَ أَصْبَحَ

الْمَلِكُ لِلَّهِ. وَفِي رِوَايَةٍ: رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ عَذَابِ فِي النَّارِ وَعَذَابِ فِي الْقَبْرِ. (۱)

داوده کېدو په وخت کې دعاء

﴿۲﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ

او حذیفه رضی اللہ عنہ فرمایي نبي صلی اللہ علیہ وسلم چې به کله د شپې بستري ته راغلو او داوده کېدو لپاره به پر یو تو

وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ: اَللَّهُمَّ

نود خپل نبي لاس تلی به یې د خپل نبي طرف مخ لاندې کینودو. او دا به یې وفرمایيل ای الله: ستا

بِأَسْمِكَ أَمْوْتُ وَأُحْيَا. إِذَا

په نوم باندې مړ کېږمه (یعنې اوده کېږمه) او ستا په نوم ژوندي کېږمه (یعنې پاسېږمه). او چې کله

اسْتَيْقِظُ قَالَ: اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا

به نبي صلی اللہ علیہ وسلم د خوب نه را پاڅېدو نو دا به یې فرمایيل: حمد او ثناء ده هغه الله لره چې مونږ یې را ژوندي

بَعْدَ مَا مَاتْنَا وَ إِلَيْهِ التُّسْوُرُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ مُسْلِمٌ

کړو پس دهغه نه چې مونږ یې مړه کړې وو او دې الله تعالی ته واپسي ده. او مسلم دا روایت نقل کړي

عَنْ الْبَرَاءِ. (۲)

خو مسلم د (حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ) په ځای د حضرت براء رضی اللہ عنہ نه روایت کړي دي.

داوده کېدو په وخت کې بستره ځنډل

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ

او ابو هريره رضی اللہ عنہ فرمایي چې نبي صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل کله چې راشي په تاسو کې څوک (اوده کېدو لپاره)

إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ

خپلې بستري ته نو هغه له پکار ده چې خپله بستره خپلې لنگې سره په گوډوونو باندې وځنډي ځکه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱ رقم الحديث: ۶۳۶۵، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۸/۱ رقم الحديث: ۲۷۲۳/۷۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳ رقم الحديث: ۳۴۷۷.

فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَا خَلْفَهُ عَلَيْهِ

هغه ته پته نشته چې دهغه په غیر موجودگی کې دهغې په بستري باندې څه شی (مثلاً چينجی وغيره)

ثُمَّ يَقُولُ : يَا سَيِّدَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أُمْسَكَتَ نَفْسِي فَارْخَنِيهَا

غورځيدلې دې او بيا به ووايي : يَا سَيِّدَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أُمْسَكَتَ نَفْسِي فَارْخَنِيهَا

وَإِنْ أُرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ "

وَ فِي رِوَايَةٍ : ثُمَّ لِيَضْطَجِعَ

او په يوروايت کې دې چې نبی ﷺ فرمايلي دي چې کله څوک خپلې بستري ته راشي داوده

عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ لِيَقْل : يَا سَيِّدَ . وَ فِي رِوَايَةٍ :

کيدو د پاره نو په نښې اړخ دې څملي او بيا دې مخکې ذکر شوي دعاء ووايي او په يوروايت کې دې

فَلْيَنْفُضْهُ بِصِنْفَةٍ ثَوْبِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ إِنْ

چې هغه له پکار دې چې هغه خپله بستره د خپلې توتې په گوډونو باندې درې ځله وڅنډې. خو په دې

أُمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لَهَا (۱)

روايت کې په مخکې ذکر شوي دعاء کې د فارحها په ځای فاغفر لها دې.

توضیح: اوی: قصر او مد دواړه شان لوستلي شوي دي. د ځای یا منزل نیولو په معنی کې دي.
(المراقات: ۵/۲۲۴)

فليتنفض: د څنډلو په معنی دي. (المراقات: ۵/۲۲۴)

بداخلة اذارة یعنی کومه لنګۍ چې هغه اغوستې دا د هغې په دننه حصه دې بستره وڅنډې چې چينجې مينجې پاتې نشي او بستره پاکه شي. دننه حصه څنډلو کې يوه گټه دا ده چې دا طريقه آسانه ده. دويمه گټه دا ده چې پاکوالي وشي او لنګۍ سکاره حصه پاکه شي. په هغې باندې هېڅ قسم گند نه وي. که څه داغ وه هم لگې نو هغه لنګۍ په دننه حصه نګۍ يا مطبق لمن مراد ده.
(المراقات: ۵/۲۲۴)

ما خلفه: یعنی بستري باندې يې د خان څخه وروسته څه مضر څيز پرېښودلي دي يا يې پليتي د خانه وروسته پرېښودلي دي. (المركات: ۵/۲۲۴)

شقه الايمن: یعنی په نښي اړخ پروزي چې په چپ اړخ باندې په زړه بوج نه رازي. زړه ونمډلي شي. او سحر لمونځ لپاره پاڅېدلو ته آساني وي او په سنت باندې عمل وشي. په اول کې نښي اړخ ته ډډه واړوي بيا چپ اړخ ته واړوي. ډاکتران وايي. چې چپ اړخ ته ډډه باندې پروزي چې په زړه بوج راشي او ښه کلک خوب درشي. او د سحر مونځ لپاره بيا نښي باسیدلي او د سنت خلاف هم وشي. دا دوه متضاد نظامونه دوه متضادي فيصلې دي. مسلمانانو له په خپل نظام عمل کول پکار دي.

خوښه خپله خپله قسمت خپل خپل

خپل خان خدای ته وسپاری او اوده شی

﴿٤٤﴾ وَعَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ تَأَمَّرَ عَلَى

اوبرا بن عازب رضي الله عنه فرمايي چې نبي عليه السلام به چې کله خپله بستري ته راتلونو اوده کيدو به په

شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ قَالَ:

نښي اړخ باندې او بيا به يې وفرمايل:

اللَّهُمَّ أَسَلْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَالْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَالَ هُنَّ ثُمَّ مَاتَ تَحْتَ لَيْلَتِهِ

اونبي عليه السلام به فرمايل چې کوم سړی دا کلمات (داوده کېدوننه مخکې وويل او بيا په هغه شپه مړ شونو

مَاتَ عَلَى الْفِطْرَةِ وَ فِي رِوَايَةٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ: " يَا فُلَانُ

هغه په دين اسلام مړ شو. په يو بل روايت کې دي چې نبي عليه السلام يو سړی ته وفرمايل: ای فلانيه!

إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى

چې کله ته خپلي بستري ته راشي نو رومې ته د مونځ داودس پشان او دس وکره) پوره کوه او بيا خپل

شِقِّكَ الْأَيْمَنِ ثُمَّ قُلِ: اللَّهُمَّ أَسَلْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ إِلَى قَوْلِهِ: أَرْسَلْتَ "

نښي اړخ باندې پرېوتلو سره د اللهم اسلمت نفسي اليك نه تر ارسلت پورې (يعني پاس ذکر شوي)

وَ قَالَ : فَإِنْ مِتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ مِتَّ عَلَيَّ الْفِطْرَةَ

دعاو لوله. بیانې عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل که په دې شپه کې تاته ته مرگ راغلی نوته دا سلام په دین مرشوي

وَ إِنْ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ خَيْرًا .^(۱)

او که تا سحر کړو نو خپرونه (یعنې ډیر خپرونه به ومومي).

﴿۵﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ: الْحَمْدُ

او انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به کله خپل بستري ته راتلونو دا به یې ویل ټول تعریفونه هغه

لَهُ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَ شَقَّائًا وَ كَفَّائًا وَ آوَانَا

الله له دې چا چې په مونږ خوراک او شکاک وکړو او زموږ لپاره کافي شو او مونږ له یې ځای را کړو خو مره

فَكَمْ مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤَي .^(۲)

خلک به داسې وي چې له هغوی لپاره به نه څوک کافي وي او نه به څوک د ځای ورکولو والا وي.

توضیح: لا کافي له: یعنې الله تعالی زموږ لپاره کافي شو او مونږه یې د دوشمنانو د شر نه وساتلو. خو مره خلک دي چې هغه د دښمن په گیر کې دي الله تعالی هغوی پرېښودلي دي او الله تعالی زموږ لپاره کافي شو خو مره خلک دي چې د الله د قضا او قدرت لاندې د الله د انعاماتو نه محروم دي هغوی سره د سرپټولو لپاره ځای نشته او هغه په کوڅو، بازارونو او د سرک په غاړو کې وختونه تېروي نه هغوی ته د گرمۍ نه د بچ کېدلو لپاره څه اسانتیا شته او نه ورلره د یخۍ د ضرر نه سیوري شته. (المقات: ۵/۲۳۱)

مؤوي: د اسم فاعل صیغه ده د افعالو باب نه د ځای ورکولو په معنی دی. (المقات: ۵/۲۳۱)

ستر یا لري کولو لپاره تسبیحات فاطمه لوستل

﴿۶﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ : أَنْ فَاطِمَةَ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او وي دي فرمایي: چې فاطمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا اخله نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته چې د میچن تاو هلو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۶۲/۱۳ رقم الحديث: ۷۴۸۸، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۱/۴ رقم الحديث: ۲۷۱۰/۵۶.
(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۵/۴ رقم الحديث: ۷۱۵/۶۴.

تَشْكُو	إِلَيْهِ	مَا	تَلَقَى	فِي	يَدَيْهَا	مِنَ	الرَّحَى
په وجه دهغي لاسونه دتکلیف سره مخ دي دد، شکایت یی نبی علیه السلام ته وکړو (اویوه خادمه یی تری							
وَ	بَلَّغَهَا	أَنَّ	جَاءَهُ	رَقِيقٌ			
وغوښته) ځکه فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به معلومه وه چې نبی علیه السلام سره څه غلامان دي خودغه وخت کې یی							
فَلَمْ	تُصَادِفْهُ	فَدَكَرَتْ	ذَلِكَ	لِعَائِشَةَ	فَلَمَّا		
دنبی علیه السلام سره ملاقات ونه شو. نو هغې د عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په مخ کې دهغې تذکره وکړه نو هرکله							
جَاءَ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ قَالَتْ :							
چې نبی علیه السلام راغلو نو عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ورته د فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خبره وکړه حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي							
فَجَاءَنَا	وَ	قَدْ	أَخَذْنَا	مَضَاجِعَنَا	فَدَهَبْنَا	نَقُومُ	فَقَالَ :
ددې نه وروسته نبی علیه السلام زموږ زکورت راغلو په داسې حال کې چې مونږ او دده ونونبې علیه السلام وفرمايل							
عَلَى	مَكَانِنَا	فَجَاءَ	فَقَعَدَ	بَيْنِي	وَ	بَيْنَهَا	
په خپل ځای پر یوزه بیانې علیه السلام مونږ ته نزدې راغلو او زما او د فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په مینځ کې کیناستلو							
حَقِّي	وَجَدْتُ	بَرْدَ	قَدَمِي	عَلَى	بَطْنِي	فَقَالَ :	
دومره نزدې چې ما په خپله خپه دنبی علیه السلام د قدم یخوالي محسوس کړو بیانې علیه السلام وفرمايل :							
أَلَا	أَدُلُّكُمْ	عَلَى	خَيْرٍ	مِمَّا	سَأَلْتُمَا؟		
آيازه تاسو ته هغه خبره ونکړم چې هغه دهغه شي نه (غلام) نه غوره دي چې هغه تاسو غوښتلې و او هغه							
إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَجِعَكُمَا فَسَبِّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَآخِذَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَكَبِّرَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ							
دا چې کله تاسو خپلې بستري ته راشی نو ۳۳ ځله سبحان الله، ۳۳ ځله الحمد لله، ۳۳ ځله الله اکبر							
فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمَا مِنْ خَادِمٍ. (۱)							
وايه دا ستا لپاره له غلام څخه غوره ده.							

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰۶/۹۱ رقم الحديث: ۵۳۶۱، أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۹۱/۴ رقم الحديث: ۲۷۲۷/۸۰۰.

﴿۷۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَتْ فَاطِمَةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او ابوهريره رضي الله عنه راوي دي فرمايي چې : راغله حضرت فاطمه رضي الله عنها نبي عليه السلام ته د دې لپاره

تَسْأَلُهُ خَادِمًا فَقَالَ لَا

چې د نبي عليه السلام نه يو غلام وغواړې هر کله چې نبي عليه السلام خبر شو، نو نبي عليه السلام وفرمايل : آيا

أَدُلُّكَ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْ خَادِمٍ ؟ تُسَبِّحِينَ اللَّهَ ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ

زه تاته هغه خيزونه بنايم چې هغه د غلام نه غوره دي (او هغه دا چې) وايه سبحان الله دري ديرش ځله

وَتَحْمَدِينَ اللَّهَ ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ وَتُكَبِّرِينَ اللَّهَ أَرْبَعًا وَ ثَلَاثِينَ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَ عِنْدَ مَنَامِكَ .^(۱)

او الحمد لله دري ديرش ځله او الله اکبر څلور ديرش ځله د هر مونغ نه وروسته او داوده کيدو په وخت کې .

الفصل الثاني

د سحر او ماښام دعاگانې

﴿۸﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ :

ابوهريره رضي الله عنه فرمايي چې کله به سحر شو نو نبي عليه السلام به په ژبه مبارکه دا دعائيه کلمي لوستلي

اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أُمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّصَيْرُ .

وَ إِذَا أُمْسَى قَالَ :

او چې کله به ماښام شو نو دا دعاء په يې لوستله :

اللَّهُمَّ بِكَ أُمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ .^(۲)

﴿۹﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ أَبُو بَكْرٍ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

او ابوهريره رضي الله عنه راوي دي چې ابو بکر صديق رضي الله عنه فرمايي چې ما عرض وکړو يا رسول الله ماته

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۹۲/۴ رقم الحديث : ۲۷۲۷/۸۱ .

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۷/۴ رقم الحديث : ۵۰۶۸ .

مُرِنِي بِشَيْءٍ أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَ إِذَا أَمْسَيْتُ قَالَ :

ددا سي دعا گانو لوسلو حکم و کره چي دسحرا و ما بنام وخت کي يي وظيفه کوم. نبي عليه السلام و فرمايل:

قُلِ اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ لَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَ

قُلُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَ إِذَا أَمْسَيْتُ وَ إِذَا أَخَذْتُ مَضْجَعَكَ. (۱)

ته دادا دعا سحر کي، ما بنام کي او داوده کيدو په وخت کي هم وايه.

د بدن د صحت لپاره عجيبه دعاء

﴿ ۱۰ ﴾ وَ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

او حضرت ابان ابن عثمان فرمايي چي: ما دخپل پلار نه دا اوريدلې چي نبي ﷺ فرمايلي دي:

مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ فِي صَبَاحِ كُلِّ يَوْمٍ وَمَسَاءِ كُلِّ لَيْلَةٍ بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي

کوم سري چي هره ورځ سحرا و ما بنام وخت کي دا ولولې: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي

الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَ هُوَ السَّبِيحُ الْعَلِيمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَيَضُرَّهُ شَيْءٌ

الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَ هُوَ السَّبِيحُ الْعَلِيمُ ۳ ځله نوهغه ته به هېڅ ضرر نشي رسولي او اتفاقا دې وخت

فَكَانَ أَبَانُ قَدْ أَصَابَهُ طَرَفٌ قَالَ:

کي حضرت ابان د فالج په قسم کي اخته و. نوهغه سري چي دا روايت يي اوريدو ابان اړخ ته يي

فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ أَبَانُ: مَا تَنْظُرُ إِلَيَّ؟

(دیر په تعجب سره) کتل نو ابان دې کس ته وويل ته ماته ولې په تعجب سره گوري؟ ښه پوهه شه

أَمَّا إِنْ الْحَدِيثَ كَمَا حَدَّثْتَنَا وَ لَكِنِّي

دا حديث هم دغه شان دې څنگه چي ما بيان کړو خو چي په کومه ورځ زه په مرض کي اخته شوم نوهغه ورځ

لَمْ أَقْلُهُ يَوْمَئِذٍ لِيُنْضِيَ اللَّهُ عَلَيَّ قَدْرَهُ. (۱)

ماداد عانه وه ويلي. الله چې زما تقدير کې څه ليكلي وو هغه پوره شي.

وَفِي رِوَايَةٍ: لَمْ تُصِبْهُ فُجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يُضْبِحَ وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُضْبِحُ لَمْ تُصِبْهُ فُجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يُسَيِّ

توضیح: طرف فالج: يعنی فالج يو قسم له هغې ته لگيدلې وو. ينظر: يعنی هغه سړی ته شک شو چې د هغه دوعا په روشتنې کې دومره اثر دې نو بيا ابا ن ته فالج ولې لگيدلې دې؟ حضرت ابا ن په دې معامله پوهه شو نو هغه جواب ورکولو کې مخکې والي وکړو او وې ويل چې په حديث کې شک مه کوه حديث په خپل ځای ريشتيني دی خو مانه هغه وخت کې دادوعا ويل هير شوي وو.

فجاءة فلا: ناسا په مصيبت ته وايي. (المرقات: ۵/۲۲۵)

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ إِذَا أُمِسِّي:

او حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې ما بنام به شونو نبي عَلَيْهِ السَّلَام به دادعاء فرمايله چې

أَمْسَيْنَا وَأُمِسِّي الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ أَوْ الْكُفْرِ.

چې کله به سحر شو نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام به همدغه دعا گاني لوستلې خو سحر وخت کې امسينا وامسي الملك لله په ځای به اصبحنا واصبح ليلك لله ويل.

وَفِي رِوَايَةٍ: مِنْ سُوءِ الْكِبَرِ وَالْكَبَرِ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ.

او په يوروايت کې دی: مِنْ سُوءِ الْكِبَرِ وَالْكَبَرِ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ.

وَإِذَا أَصْبَحَ قَالَ ذَلِكَ أَيْضًا: أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ وَفِي رِوَايَةٍ لَمْ يَذْكُرْ: مِنْ سُوءِ الْكُفْرِ. (۲)

او چې کله به صبا شونو ويل به يې أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ او دترمذي روايت کې مِنْ سُوءِ الْكُفْرِ نشته.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳۲۳/۴ رقم الحديث: ۵۰۸۸.

(۲) أخرجه مسلم ۲۰۸۸/۴ رقم الحديث: ۷۴.

﴿۱۲﴾ وَعَنْ بَعْضِ بَنَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهَا

او دنيي عَلَيْهِ السَّلَامُ يوي لورنه روايت دي چي نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ هغي ته بنودنه كړي چي كله سحروي نودا ذكر

فَيَقُولُ: "قُولِي حِينَ تُصْبِحِينَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ

شوي دعا گانې لولي: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ

يَكُنْ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهَا حِينَ يُصْبِحُ حَفِظَ حَتَّى يُنْسِيَ

نو چا چي د سحروخت كې دا كلمات ولوستل نو تر مابنم پورې به (بلا گانو او خطا گانو نه) محفوظ وي

وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُنْسِي حَفِظَ حَتَّى يُصْبِحَ." (۱)

او چا چي مابنم كې دا كلمات وويل نو هغه تر سحر پورې محفوظ وي.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ:

او ابن عباس رَوَاهُ عَنْهُ رَاوِي دې چي نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل كوم سړي چي د سحروخت دا دعاء وويله:

﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ﴾

﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ﴾

إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ أَدْرَكَ مَا فَاتَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ

تر ﴿وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ پورې نوده ته به هغه شه ور كړل شي چي د كوم نه هغه په هغه ورځ پاتې شوي وو.

وَمَنْ قَالَهُنَّ حِينَ يُنْسِي أَدْرَكَ مَا فَاتَهُ فِي لَيْلَتِهِ." رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. (۲)

او چا چي وويل د شپې نوده ته به هغه شه ور كړل شي چي د كوم نه هغه په هغه ورځ پاتې شوي وو.

توضیح: تمسون كې د مابنم او ماسخوتن وخت ذكر شوې دي او حین تصبیهون زده د سحروخت مراد

دی. د عشیانه مراد د مازیگر مونځ دي او تظهورون نه د غرمي مونځ مراد دي. او د پنځه مونځونو

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۹/۴ رقم الحديث: ۵۰۷۵.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۹/۴ رقم الحديث: ۵۰۷۶.

وختونود تعیین لپاره دا آیت دتولونه ډیر جامع او واضح دی. (المراقات: ۲۳۹ ۵)

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي عِيَّاشٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ قَالَ إِذَا أَصْبَحَ:

او ابو عیاش (رضی اللہ عنہ) فرمائی چې نبی ﷺ فرماییل: کوم سړی چې د سحر وخت کې دا کلمات وایي

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ كَانَ لَهُ عَدْلٌ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ نوده تده به، کله یې شپه شات

رَقْبَةً مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ وَكُتِبَ لَهُ نَشْرٌ حَسَنَاتٍ وَحَظَّ عَنْهُ

دیو غلا د آزادولو د اسماعیل (رضی اللہ عنہ) په اولاد کې اوده لپاره لس نیکې نیکې کېږي او ختمېږي دده نه

عَشْرَ سَرَّاتٍ وَرَفَعَ عَشْرَ دَرَجَاتٍ وَكَانَ فِي حِزْبٍ مِنَ الشَّيْطَانِ حَتَّى يُتَمَّى

لس گناهونه او اوچتېږي دده لس مرتبې او تر ماښام پورې شیطان (د غولو د سر نه) په پناه کې وي.

وَإِنْ قَالَهَا إِذَا أُمْسَى كَانَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ حَتَّى يُصْبِحَ . قَالَ حَمَّادُ بْنُ

او کوم سړی چې دا کلمات ماښام کې ووايي نو تر سحر پورې د اسعادت وړ کول کېږي. وایي حماد بن

سَلَمَةَ: فَرَأَى رَجُلًا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا يَرَى النَّائِمُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

بن سلمه چې یو سړی نبی ﷺ په خوب کې ولیدو او عرض یې وکړو چې یا رسول الله ﷺ:

إِنَّ أَبَا عِيَّاشٍ يُحَدِّثُ عَنْكَ بِكَذَا وَكَذَا قَالَ: صَدَقَ أَبُو عِيَّاشٍ .^(۱)

ابو عیاش (رضی اللہ عنہ) ستادا (پاس ذکر شوی حدیث) بیانوي؟ نبی ﷺ فرماییل: ابو عیاش رشتیاوو ویل

یوه نااښادعاء

﴿۱۵﴾ وَعَنِ الْحَارِثِ بْنِ مُسْلِمٍ التَّمِيمِيِّ عَنِ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ

او حارث ابن مسلم تمیمی دخپل پلار نه او هغه د نبی ﷺ نه نقل کوي چې نبی ﷺ مسلم تمیمی

أَسْرًا إِلَيْهِ فَقَالَ: إِذَا انصَرَفْتَ مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقُلْ قَبْلَ أَنْ تُكَلِّمَ أَحَدًا

ته پټ و فرماییل چې کله ته د ماښام د مونځ نه اوزگار شي نو وایه منځ کې ددې نه چې د چاسره خبرې ونه کړي

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۹/۴ رقم الحديث : ۵۰۷۷.

اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ ثُمَّ مِتَّ فِي لَيْلَتِكَ

ای الله! ما داورنه وساتي، اوه ځلي، او که ته دا کلمه ووايي او بپا په هغه شپه ته مړ شي نو ستا لپاره به

کُتِبَ لَكَ جَوَازٌ مِنْهَا وَ إِذَا صَلَّيْتَ الصُّبْحَ فَقُلْ كَذَلِكَ

داورنه پناه ليکلي کېږي او کله چې ته د سحر د مونځ نه اوزگار شي او همدغه شان ووايي (يعني چا سره د

فَأِنَّكَ إِذَا مِتَّ فِي يَوْمِكَ كُتِبَ لَكَ جَوَازٌ مِنْهَا. ^(۱)

خبرونه منځکې او ه ځل دا دعا ووايي) او بپا په هغه ورځ کې مړ شي نو ستا لپاره به داورنه پناه ليکلي کېږي.

توضیح: جوار من النار: څنگه چې په دې دعا کې اجرني ته کې سره دعا غوښتلي شوي دا چې دهغې

ترجمه پناه او خلاصي دي. ځکه د پوښتني په جواب کې کتب له جواز بطور ثواب ويلي شوي دې چې هغه سړي لپاره به دوزخ نه د خلاصي او پناه حکم ليکلي کېږي. دا يوه عجيبه دو عاده. بېخي

لندا دا او په شمير کې هم لنډه. اللهم اجرني من النار: ملا علي قاري په مرقات کې ليکلې دې چې

دا ته کې جوار هم منقول دې دلته ما د جوار په بنياد توضيح کړې د. (المرقات: ۵/۲۴۲)

د سحر او ماښام يوه جامع دعاء

﴿١٦﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ حِينَ

او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ووايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به نه پريښودې دغه دعاگانې په وخت د

يُنْسِي وَ حِينَ يُصْبِحُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

سحر او په وخت د ماښام کې: ای الله! زه ستانه په دنيا او آخرت کې عافيت غواړم يا الله زه غواړم د تانه

الْعَفْوُ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَ دُنْيَايَ وَ أَهْلِي وَ مَالِي اللَّهُمَّ

معافي دخپل دين او دنيا کارونو کې (د بديونه) او دخپل اهل و عيال او دخپل مال سلامتې غواړم ای الله

اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَ آمِنْ رَوْعَاتِي اللَّهُمَّ احْفَظْنِي

زما په بديو پرده واچوي او ماته د وېري د څيزونو نه امن کې وساتي او ای الله: ته زما حفاظت وکړي

مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ

د مخکې نه او دوروستونه او دښې او چپ طرف نه او دبره نه او ای الله زه پناه غواړم ستا په عظمت سره

أُغْتَالَ مِنْ تَحْقِي . قَالَ وَكَيْع : يَعْنِي الْخَسْف .^(۱)

ددې خبرې نه هلاک مې کړي ناساپه، وکيع وايي يعنې په زمکه کې د مندلونه.

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ : اللَّهُمَّ

او انس رضي الله عنه راوي دی چې نبی عليه السلام و فرمايل کوم سړی چې سحر وخت کې دادعا وایي ای الله!

أَصْبَحْنَا نُشْهِدُكَ وَ نُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَ مَلَائِكَتَكَ وَ جَمِيعَ خَلْقِكَ أَنَّكَ

مونږ سحر کړو مونږ گواه گرځو وستا عرش او چتون کې ستا فرشتې او ملائکې او ټول مخلوق په دې خبره

أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَ أَنْ

چې ته الله یې ستانه علاوه بل څوک د عبادت لائق نشته ته یو یې ستا سره څوک شریک نشته او ییشکه

مُحَمَّدًا عَبْدًا وَ رَسُولًا إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا

محمد صلى الله عليه وسلم ستا بنده او ستا رسول دي، نو الله تعالی به و بخښي ده ته هغه گناهونه چې کوم دده نه

أَصَابَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنْ ذَنْبٍ وَ إِنْ قَالَهَا حِينَ يُنْسِي غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا

په دې ورځ کې شوې وي د گناه نه او څوک چې دا کلمات ما بنام و وایي نو الله تعالی دده ټول هغه گناهونه

أَصَابَهُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ مِنْ ذَنْبٍ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۲)

معاف کوي کوم چې دده نه په شپه کې شوې وي.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَقُولُ إِذَا أُمْسَى

او ثوبان رضي الله عنه فرمايي چې نبی عليه السلام و فرمايل چې کوم مسلمان بنده و وایي چې کله ما بنام شي

وَ إِذَا أَصْبَحَ ثَلَاثًا رَهَيْتُ بِاللهِ رَبًّا وَ بِالإِسْلَامِ دِينًا

او په وخت د صبا کې درې ځله دا چې زه راضي يم د الله په ربوبیت او په اسلام په حیثیت د دین باندي

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۸/۴ رقم الحديث : ۵۰۷۴ .

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۲۰/۴ رقم الحديث : ۵۰۷۸ .

وَ بِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرْضِيَهُ

او په محمد په حيثيت د نبي باندې (نو د الله تعالى د فضل سره) د لازم دي چې الله تعالى د ابنده راضي

يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (۱)

کړي د قيامت په ورځ (يعنې الله تعالى به ورته دو مره ثواب ورکړي چې هغه به راضي او خوشحاله شي)

﴿۱۹﴾ وَ عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ

او حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به کله د اوده کيدو اراده کوله (يعنې داووه کيدو لپاره به

وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ رَأْسِهِ ثُمَّ قَالَ : اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ

پريوتو) نو خپل لاس به يې د سر لاندې کيځود او د اده يې ويله: اي الله دهغه ورځي د عذاب نه وساته

يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ أَوْ تَبْعُ عِبَادَكَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ رَوَاهُ أَحْمَدُ عَنِ الْبَرَاءِ . (۲)

چې ته خپل بنده گان راټول کړي. يا چې ته کله خپل بنده گان راټولي (يعنې د قيامت په ورځ).

راوي ته شک دې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د جمع عبادک وويل يا يې د دې په ځای تبعث عبادک وويل.

﴿۲۰﴾ وَ عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَرُقُدَ وَضَعَ

او حضرت حفصه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به چې کله داووه کېدو اراده وکړه نو کيسنو د و به يې

يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ : اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ

خپل نښي لاس د مخ لاندې او يې به يې وويل: اي الله! ماوساتي د عذاب دهغه ورځي چې ته راپورته

تَبْعُ عِبَادَكَ . ثَلَاثَ مَرَّاتٍ . (۳)

کوي بند گان خپل، دري ځل به يې دا وويل.

﴿۲۱﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ :

او حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به د اوده کيدو نه مخکې دا دعاء لوستله:

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۳/۵ رقم الحديث : ۵۹۹

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۷/۵ رقم الحديث : ۳۴۵۸

(۳) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۰/۴ رقم الحديث : ۵۰۴۵

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَ كَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ

ای الله! زه پناه غواړم ستاد عزتمند ذات او د پوره کلماتو په ذریعه د شر د هغه مخلوق نه چې ستا په

مَا أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْبَأْثَمَ اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ

قبضه کې دې ای الله! ته قرض خلاصونکې یې او گناهونه بڅښي زما مولا! ستا لښکر ته شکست نشي

وَلَا يُخْلَفُ وَعُدُّكَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ

ورکولي او خلاف نه شي کیدې ستا د وعدې او فائده نه ورکوي مالدار ته مال دده په مقابله ستا کې

سُبْحَانَكَ وَ بِحَمْدِكَ. (۱)

ته پاک یې او تعریف هم ستا لپاره دې.

توضیح: الجد: مال ته وایي نو ذا الجده نه مراد مالدار سپری دی. ذا الجده دې حدیث کې مفعول به واقع دې.

منك ای بمقابلتک، الجده داد لا ینفع فاعل دی. (المرقات: ۵/۲۴۸)

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ قَالَ جِئَنَ

او حضرت ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چا چې وويل په هغه وخت کې چې

يَأْوِي إِلَيَّ فِرَاشِهِ : أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

کله راشي بستري ته: زه د الله نه بڅښنه غواړم هغه شان الله چې دده نه بغير بل څوک لائق د عبادت نشته

الْحَيِّ الْقَيُّومَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ

او کوم چې د ژوندې مخلوق خبر اخستلو والادي اوزه دې الله ته توبه کوم، دري کرته نو و به بڅښي الله

لَهُ ذُلُّوهُ وَ إِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ أَوْ عَدَدَ رَمْلِ عَالِجٍ

تعالی ده ته گناهونه دده اگر که هغه د سمندر د زگ برابر وي یا د عالج د شپو (دانو) تعداد برابر وي

أَوْ عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ أَوْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱)

یاد بو تود پانه برابر وي او یاد دنیا د ورځو برابر وي.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۲۱۲۱ رقم الحديث: ۵۰۵۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۳۷۰۵ رقم الحديث: ۳۴۵۷.

توضیح: رمل عالج: دادیو خای نوم دی چرته چې شربه دو مره دپره وې چې د شپې دپری لکیدلې وې عالج چې د خای نوم وگنلې شي نو بیا به رمل هغه طرف ته زیاتوالي وې. په دې حدیث کې ټکې او تنويع لپاره دی (المراقات: ۵/۲۴۹)

داوده کیدو په وخت کې د قرآن د کوم یو سورت تلاوت کولو ثواب

﴿۲۳﴾ وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَأْخُذُ مَضْجَعَهُ				
او شداد بن اوس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمایلي دي کوم مسلمان چې هم دخپل خوب خای				
بِقِرَاءَةِ	سُورَةٍ	مِنْ	كِتَابِ	اللَّهِ إِلَّا
تەراشي (داوده کیدو وخت کې) د قرآن کریم یو سورت تلاوت کړي نو الله تعالی ده سره یوه فرشته مقرره				
وَكَلَّمَ				
اللهُ بِهِ				
مَلَكًا				
کړي (او هغه فرشتي ته حکم کوي چې د ضرر رسونکې هریو خیزنه دابنده محفوظ وساته) تردې چې هغه				
فَلَا يَقْرَبُهُ شَيْءٌ يُؤْذِيهِ حَتَّى يَهْتَبَ مَقَى هَبًا ^(۱)				
راپاسیدلي نه وي نو ضرر رسونکې هېڅ یو خیزنه هم دهغه خواته نشي راتلي اگر که هغه هروخت راپاڅیږي.				

توضیح: سورة یعنی چې هریو سورت وې خاص سورت مقرر شوې نه دی. لهاد قرآن وړو کې سورت مثلاً سورت کوثر یا سورت اخلاص او داسې نورو باندې هم لویه گته ترلاسه کیدلې شي. دا عجیب برکت او لو نعمت دی. چې هغه دلگ مصرف دپره گته قسم دي که د هر قسم خوکیدار انتظام وشو. (المراقات: ۵/۲۵۰)

کم مصرف دپره گته

﴿۲۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: خَلَّتَانِ				
او حضرت عبد الله بن عمرو بن عاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمایلي دوه داسې خیزونه دي				
لَا يُخَصِّمُهُمَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ أَلَا وَهَذَا يَسِيرٌ				
چې هریو مسلمان پری همیشه والې وکړي هغه به جنت ته د اڅاږې او پوهه شه! دادوه خیزونه دیر آسان دي				

(۱) أخرجه الترمذي في السنن: ۴۱۷۰: رقم الحديث: ۳۴۱۸.

وَ مَنْ يَعْمَلْ	بِهِنَّ	قَلِيلٌ
خوپه هغې باندې عمل کونکې ډېر کم دي (يعنې دا الله د توفیق نه ورکولو په وجه مد او مت سره عمل کولو		
يُسَبِّحُ	اللَّهَ	فِي
دُبرِ	كُلِّ	صَلَاةٍ
عَشْرًا	والا ډير کم دي) په هغې کې يو څيز دادې چې د هر فرض مونځ نه وروستو لس ځله دا الله پاکې سره ياد	
وَ	يَحْمَدُهُ	عَشْرًا
کړې يعنې سبحان الله وويلي شي لس ځله دخداي تعريف و شي يعنې الحمد لله وويلي شي او الله اکبر		
وَ يَكْتَبُهُ	عَشْرًا	قَالَ :
فَأَنَا	رَأَيْتُ	رَسُولَ
اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ
عَلَيْهِ	وَ سَلَّمَ	يَعْقِدُهَا
وويلي شي لس ځله عبد الله ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وليد لوجې شمار ل يې		
بِيَدِهِ	قَالَ :	فَتِلْكَ
خَمْسُونَ	وَ	مِائَةٌ
فِي	اللِّسَانِ	
دلاس په گوتو او وې ويل (د پنځه واړه مونځونو مجموعي شمير په اعتبار سره) دا خو په ژبه يونيم سل		
وَ	أَلْفٌ	وَ
خَمْسٌ	مِائَةٌ	فِي
الْمِيزَانِ	دي خود (اعمالو) په تله کې ددوي شمير پنځلس سوه دی (يعنې په هره نيکۍ لس نيکۍ ليکلې کېږي)	
وَ إِذَا	أَخَذَ	مَضْجَعَهُ
يُسَبِّحُهُ	وَ	يَكْتَبُهُ
وَ	يَحْمَدُهُ	مِائَةٌ
اودويمه خبره دا چې داوده کيدو په وخت کې سبحان الله، الله اکبر او الحمد لله سل ځله ووايه يعنې		
سبحان الله ۳۳ ځله او الحمد لله ۳۳ ځله او الله اکبر ۳۴ ځله ووايه نو ددې مجموعو سل شو، نو دا		
فَتِلْكَ	مِائَةٌ	بِاللِّسَانِ
وَ	أَلْفٌ	فِي
الْمِيزَانِ	فَأَيْكُمُ	يَعْمَلُ
په ژبه سره سل ځله دې خود اعمالو په تله کې به (۱۰۰۰) وي، نو په تاسو کې هغه څوک چې کوي په		
فِي	الْيَوْمِ	وَاللَّيْلَةِ
أَلْفَيْنِ	وَ	خَمْسِمِائَةِ
سَيِّئَةٍ	؟	قَالُوا :
وَ	كَيْفَ	لَا
نُحْصِيهَا	؟	
شپه او ورځ کې (۱۵۰۰) بدې؟ صحابو عرض وکړو (چې دا خبره ده نو بيا) مونږ ددې حفاظت ولي نه کوو		
قَالَ :	"	يَأْتِي
أَحَدَكُمُ	الشَّيْطَانُ	وَ
هُوَ	فِي	صَلَاتِهِ
فَيَقُولُ :	نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چې په تاسو کې کوم يوسړی مونځ کوي نو هغه ته شيطان راځي او ورته وايي چې	

أَذْكَرُ كَذَا أَذْكَرُ كَذَا حَقِّي يَنْفَتِلَ فَلَعَلَّهُ أَنْ
فلاني څيز ياد کړه او فلاني خبره ياد کړه تر دې هغه د مونځ نه فارغه شي نو کيدی شي چې هغه د دې حفاظت
لَا يَفْعَلُ وَ يَأْتِيهِ فِي مَضْجَعِهِ فَلَا يَزَالُ يُتَوَّمُهُ حَتَّى يَنَامَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ
ونه کړي شي او دغه شان شيطان د هغه د خوب ځای ته راشي او هغه او دده کړي تر دې چې هغه او دده شي
وَ فِي رِوَايَةٍ أَبِي دَاوُدَ قَالَ : خَصَلْتَانِ أَوْ خَلَّتَانِ
او د ابوداؤد روايت کې دی چې نبي ﷺ وفرمايل: دوه خصلتونه يادوه (څيزونه) داسې دي چې
لَا يُحَافِظُ عَلَيْهِمَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ .
کوم يو مسلمان بنده اختيار کړي (يعني په دې روايت کې لا يحصيهما رجل مسلم به ځای لا يحافظ
وَ كَذَا فِي رِوَايَةٍ بَعْدَ قَوْلِهِ : وَ أَلْفٌ وَ خَمْسٌ مِائَةٌ فِي الْبِيزَانِ
عليهما عبد مسلم دی) همدارنگې د ابوداؤد په روايت کې دوو خمس مائة في البيزان نه وروسته د الفاظ
قَالَ : وَ يُكْتَبُ أَرْبَعًا وَ ثَلَاثِينَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ وَيُحْمَدُ ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ وَيُسْتَبَحُّ ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ .
دې چې تکبير ووايه ۲۴ ځله چې بستري ته راشي او حمد ووايه ۲۳ ځله او تسبيح ووايه ۲۳ ځله .
وَ فِي أَكْثَرِ نُسُخِ الْمَصَابِيحِ عَنْ : عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ . ^(۱)
او د مصابيح په اکثر نسخو کې د اروايت د عبد الله ابن عمر رضي الله عنه نه نقل دي .

توضیح: خصلتان یعنی دوه خصلتونه او دوه څيزونه داسې دي چا چې دهغې پابندې او حفاظت وکړو

نو هغه سړی به جنت ته داخلېږي. ألا دا کلمه حرف تنبيه دي. (المراقات: ۲۵۱-۲۵۲/۵)

في دهر كل صلوة: د پنځو وارو مونځونو نه وروسته د دې کلماتو شمير يو نيم سل جوړېږي. په دې حديث کې دې چې دا يو نيم سل کلمات په وزن او ثواب کې د يو نيم زرو (۱۵۰۰) برابر دي. او که چا دا کلمات د اوده کيدو وخت کې سل ځله وويل نو په وزن او ثواب کې به د دې شمير د زرو (۱۰۰۰) برابر وي. اوس په مجموعي اعتبار سره د ويلې شو کلماتو شمير يو نيم زر (۱۵۰۰) شول. اوس نبي

(۱) أخرجه ابوداؤد في السنن ۳۱۶/۱ رقم الحديث: ۵۰۶۵.

عَلَيْهِ السَّلَام د صحاب کرامو د پوښتنه وکړه چې په تاسو کې څوک دې چې هغه څلیریش (۲۴) ساعاتو کې یونیم زر (۱۵۰۰) گناهونه کوي. د دې کلمې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې خبرې طرف ته اشاره وکړه چې د قرآن قانو مطابق یو نیکی سره گناهونه وینخل گېږې. نو د یویم زر نیکیو سره یونیم زر گناهونه بخښل گېږې. په تاسو کوم سړی چې شپه او ورځ کې یونیم زر گناهونه کوي؟ (المرقات: ۵/۲۵۱).

د دې په جواب کې صحابه کرامو وکیف لانهصیها وویل. اوس پوښتنه داده چې دا جواب د کومې خبرې دې نه مخکې خبرې لپاره خودا جواب نه شي جوړیدی؟
د دې جواب ملا علي قاري رَحْمَةُ اللهِ داسې ورکړی دی چې حقیقت کې دا جمله د محذوف عبارت په جواب کې راغلي ده چې هغه استفهام انکاري دي. هغه محذوف عبارت داسې دي: فما لکم لا تاتونہ بهما ولا تحصونہما؟ یعنی په تاسو څه شوي دي چې په داسې لږ مصرف ډېره گټه نه کوي او دا دوه خصلتونه نه پوره کوي؟ صحابو په جواب کې وفرمایل: دا آسانه ده. د دې کول څه گران دي. مونږ به د دې حفاظت ولې نه کووو. آخر په څه وجه به دا مونږه نه پاتې شي؟
د دې په جواب کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې شیطان په مونځ کې تاسو ته وسوسه اچوي. مونځ کونکې چې کله د مونځ نه اوزگار شي نو هغه د بي غوری بنکار شي. نو دغه شان هغه دا کلمات نه شي لوستلې. همدغه شان شیطان سړی ته د اوده کیدو وخت کې راشي. او هغه ناراسته کړي او اوده یې کړي نو دا کلمات پاتې شي. (المرقات: ۵/۲۵۱)

﴿۲۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَنَامٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ:

او حضرت عبد الله بن غنام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمایل چا چې وویل د سحر په وخت کې

اللَّهُمَّ مَا أَصْبَحَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَمِنْكَ وَحَدِّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ فَلكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ

فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ يَوْمِهِ وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حِينَ يُنْسِي فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ لَيْلَتِهِ".^(۱)

نوهغه وويستلو شکر د دې ورځې او چا چې دا کلمات د ماښام وخت کې وویل نوهغه د دغه ماښام شکر

وويستلو خود ماښام وخت کې چې کله دا دعا ویلی شي نو دا صبح په ځای دې امسول وویلی شي.

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ :

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به كله بستري ته راغلو نو دا دعاء به يې ويله :

اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ اقْضْ

عَنِي الدَّيْنَ وَاعْزِنِي مِنَ الْفَقْرِ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ مَعَ اخْتِلَافٍ يَسِيرٍ^(۱)

(په حصن حصين کې دې چې دا دعاء د اوده کيدو په وخت کې چې پر يوزي وايي دي).

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَيْمَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ :

او ابی ازهر ایما ری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به كله د شپې خپلې بستري ته راغلو نو ويل به يې :

بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي لِلَّهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَاحْشَأْ شَيْطَانِي وَفَكَرْ رَهَائِي وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى .^(۲)

﴿۲۸﴾ وَعَنْ ابْنِ عَمْرٍو : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ :

او عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وایي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به كله د شپې خپلې بستري ته راغلو نو ويل به يې :

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَأَوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي وَالَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ اللَّهُمَّ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ وَالْأَكْبَرُ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ .^(۳)

﴿۲۹﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ : شَكَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

بریده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وایي يو ځل شکایت وکړو خالد بن ولید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته چې یا رسول الله

مَا أَتَمُّ مِنَ اللَّيْلِ مِنَ الْأَرْقِ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِذَا أُوَيْتَ إِلَى

زه د بې خوبۍ په وجه د شپې اوده کيدلې نه شم؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمايل : چې ته كله راشي خپلې

فِرَاشِكَ فَقُلْ :

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۲/۴ رقم الحديث : ۵۰۵۱ .

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۳/۴ رقم الحديث : ۵۰۵۴ .

(۳) أخرجه ابوداود ۷۳۴/۲، رقم الحديث : ۵۰۵۸ .

بستري ته نودادعا، وایه:

اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَكَلَتْ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقَلَّتْ وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضَلَّتْ كُنْ لِي جَارًا
مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَبْغِيَ عَزَّ جَارِكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ لَا إِلَهَ
إِلَّا أَنْتَ". وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي وَالْحَكْمُ بْنُ ظَهِيرٍ الرَّاوي قَد تَرَكَ حَدِيثَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْحَدِيثِ^(۱)

الفصل الثالث

﴿۳۰﴾ وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَصْبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ:

ابو مالک رضی اللہ عنہم راوی دی چې نبی ﷺ فرماییل چې کله سحرشی نوپه تاسو کې دی هر سړی ووايي

أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَتَحَهُ وَنَصْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَاتَهُ
وَهُدَاهُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَمِنْ شَرِّ مَا بَعْدَهُ

ثُمَّ إِذَا أَمْسَى فَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ". (۲)

او چې بیا کله ما بنام شی نو دغه شان دی دادعا ووايي.

﴿۳۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأبي: يَا أَبَتِ أَسْمَعُكَ تَقُولُ كُلَّ غَدَاةٍ:

او عبدالرحمن بن ابوبکره وایي چې ما خپل پلارته وویل چې پلاره! زه اورم دتانه چې ته وایي هر ورځ

اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَعْيِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

تُكْرِزُهَا ثَلَاثًا حِينَ تُصْبِحُ وَ ثَلَاثًا حِينَ تَمْسِي فَقَالَ: يَا بُنَيَّ سَمِعْتُ

ویله به یې درې ځله په سحر کې او درې ځله په ما بنام کې نو پلاریې ورته وویل: ای زویه! ما اوریدلي د

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِهِنَّ فَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أُسْتَنْ بِسُنَنِهِ". (۳)

نبی ﷺ کلام نه چې دعا به یې غوښتله په همدې کلماتو سره نوزه دا خوښوم چې د نبی ﷺ اطاعت وکړم

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۹۹/۵ رقم الحديث ۳۵۸۹.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۲۲/۴ رقم الحديث ۵۰۸۴.

(۳) أخرجه ابوداود في السنن ۳۲۴/۴ رقم الحديث ۵۰۹۰.

﴿۳۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَصْبَحَ قَالَ:

او حضرت عبد الله ابن اوفی رضی اللہ عنہ فرمایا: چہ کله به سحر شو نو نبی علیہ السلام به داد غاء فرمایله:

أَصْبَحْنَا وَ أَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ الْكِبْرِيَاءُ وَ الْعِظَمَةُ لِلَّهِ وَ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ

سحر کرو ما او سحر کرو ملک چہ اللہ دی او حمد او ثناء اولوئی او عظمت دی اللہ لره او خلقت او حکم

وَ اللَّيْلُ وَ النَّهَارُ وَ مَا سَكَنَ فِيهَا لِلَّهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْ

اوشپه او ورخ او هغه شیان چہ په شپه او ورخ کي استراحت مومي ټول اللہ لپاره دي، ای اللہ! وگرځوي

أَوَّلَ هَذَا النَّهَارِ صَلَاحًا وَ أَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَ آخِرَهُ

اوله برخه ددې ورځې نيکي او مينځني برخه د حاجاتو د پوره کولو لپاره جوړه کړې او ددې آخري برخه

فَلَاخًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . ذِكْرُهُ النَّوَوِيُّ فِي كِتَابِ الْأَذْكَارِ بِرِوَايَةِ ابْنِ السِّنِّي .

د خلاصي سبب جوړه کړې. ای په رحم کولو کي د ټولو نه ډير رحم کولو والا.

﴿۳۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزَى قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أَصْبَحَ:

او حضرت عبد الرحمن ابن ابزي رضی اللہ عنہ راوي دي وايي چہ نبی علیہ السلام به د سحر وخت کي دا فرمایله:

أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ وَ كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ

سحر کرو مونږ په دين اسلام باندې او په کلمه توحيد باندې چہ هغه لاله الا الله محمدرسول الله دی

وَ عَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ عَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ

او د خپل نبی حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم په دين باندې او د خپل پلار ابراهيم علیہ السلام په دين باندې

حَنِيفًا وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ .^(۱)

چہ هغه باطل نه بېزاره او حق طرف ته متوجه ؤ او نه ؤ ابراهيم علیہ السلام د شرک کوونکو نه.

وصلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقه محمد و علی آلہ و أصحابه أجمعین

(۱) أخرجه الدارمي ۲/۲۹۸، رقم الحديث : ۲۷۸۸، مسند أحمد ۳/۸۰۷، رقم الحديث : ۱۵۱۰۰.

باب الدعوات في الأوقات په مختلفو وختونو کې دعاگانې

کله چې دعاگانې د شارع د طرف نه کوم وخت سره مقید کړې شویدی نو په هغې باندې هغه وخت عمل کول په کار دي. ددې لپاره چې هغه تاثیر ولري مناجات مقبول چې هغه حضرت تهانوي رَحْمَةُ اللَّهِ راغونډه کړې دې یوه ډېره ښه رساله ده چې په هغې دهفته وار (داونۍ) دعاگانو لپاره بېلابېل پړاونه کینودلي شوي دي ډیر غوره شي دی ډیر جامع دي هر عالم او هر طالب سره شتون په کار دی.

د جماع په وخت کې دعاء

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَرَادَ
اوابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چې که چيرته يو کس په تاسو کې اراده وکړي
أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ قَالَ : بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُ اللَّهُ
چې راشي خپلې ښځې يا خپلې وينزي ته د جماع دپاره نو دا دعاء دې ووایي په نوم د الله سره، ای الله!
جَنَّبَنَا الشَّيْطَانَ وَ جَنَّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا فَإِنَّهُ
مونږ وساتي د شيطان د ضرر نه او وساتي د اضرار و د شيطان نه هغه اولاد کوم چې ته مونږ ته را کوي نو که چيرته
إِنْ يُقَدَّرُ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي ذَلِكَ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْطَانٌ أَبَدًا " (۱)
ددوي په تقدير کې ماشوم وي نو ضرر به ورنه کړي شيطان دې ماشوم ته هيڅکله.

د سخت غم په وخت کې دعاء

﴿۲﴾ وَ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكُرْبِ : لَا إِلَهَ
اوابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به د سخت غم وخت کې دا دعاء ويله: نشته بل څوک لائق
إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ
د عبادت په غير د الله نه چې اري او حبرناک دی. نشته بل څوک لائق د عبادت بغير د الله نه چې رب د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۳۵/۶ رقم الحديث : ۳۲۷۱، أخرجه مسلم في صحيحه ۱۰۵۸/۲ رقم الحديث : ۱۲۳۴/۱۱۶.

الْعَرْشِ الْعَظِيمِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَ رَبُّ

لوي عرش دی. نشته بل شوک لائق د عبادت بغیرد الله نه چې پروردگار دی د آسمانونو او پروردگار دی

الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ.^(۱)

د زمکې او پروردگار دی د عزتمند عرش.

د غصې کمولو طریقه

﴿۳﴾ وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدَ قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ عِنْدَهُ

او سلیمان بن صرف رضی الله عنه فرمایي چې کنخلې وکړي دوه کسانو د نبی علیه السلام د وړاندې او مونږ د لته

جُلُوسٍ وَ أَحَدُهُمَا يَسُبُّ صَاحِبَهُ

ناست وو او یو په دې دواړو کې هغه بل ته ډېرې بدې ردې وویلي. هغه د غصې نه ډک وو او سور کیدو

مُغْضَبًا قَدْ احْمَرَّتْ وَجْهَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ

یې مخ دده. نبی علیه السلام (چې دهغه دا حالت ولیدو) وې فرمایل چې زه په یوې کلمې خبریم که چیرته

قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ أَعُوذُ

دا سرې هغه کلمه وو ایې نو د هغې غصه به ختمه شي کومه چې ده کې ده او هغه کلمه داده: زه پناه

بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ .

غواړم په الله تعالی سره د شیطان رتلی شوي نه (صحابو چې کله دا ولیدل چې هغې سرې دا کلمه ونه

فَقَالُوا لِلرَّجُلِ : لَا تَسْمَعْ مَا يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ:

ویل) نو هغه ته یې وویل آیا ته نه اوري چې نبی علیه السلام څه فرمایي؟ هغې سرې وویل چې: زه خو

إِنِّي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ^(۱)

څه لیونې نه یم؟

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۵۰۰ رقم الحديث ۱۵۰۰. أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۹۲/۱ رقم الحديث ۲۷۳۰/۸۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۱۸ رقم الحديث ۱۵۰. أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۱۵/۱ رقم الحديث ۲۶۱۰/۱۹.

توضیح: اِنِي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ : یعنی پناه غوڻبتل د شيطان نه داد ليوني كار دي زه ليوني نه يم داڪس
 ڇوڪ منافق او يا جت سري و چي د معاشري د آدابو سره اشنا نه و. حالانڪي ڪومه رويه چي هغي
 خپله ڪري وه هغه خپله ويلي چي ليوني خو و خو غصه د قابو نه وتل هم د ليونتوب يوه شعبه ده.
 (المرقات ۵/۲۶۷)

د چرگ آذان ولي او د خرهناري، هناري ولي؟

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيَكَةِ فَسَلُّوا

ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چي نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل چي ڪله تا سودبانگي آذان و اوري نو سوال ڪوي

اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا وَ إِذَا سَمِعْتُمْ نَهِيَةَ الْحِمَارِ فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ

دالله نه دده د فضل ڪه چي هغه فرشته ويني او ڪله چي خرهناري و اوري نو پناه و غواڙي په الله تعالى

مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا. ^(١)

سره د شيطان رتلي شوي نه ڪه هغه شيطان ويني.

د سفر دعاء

﴿٤٥﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيرِهِ خَارِجًا إِلَى السَّفَرِ

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چي ڪله نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به په اوبن به سپور شو او وتلو به په سفر باندي

كَبَّرَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ : (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا

نواول به يي دري ځله الله اڪبر وويل او بپا به يي وويل: پاڪ دي هغه ذات چا چي تابعداره ڪري ده مونږ

هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِبِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ)

ته دا سپرلي حالانڪه مونږ د هغي طاقت نه لرو او بپشڪه مونږ د خپل رب اړخ ته واپس ڪيدونڪي يو.

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَ مِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى

اي الله! مونږ غواڙو ستا نه په دي سفر ڪي نيڪي او تقوي او داسي عمل چي په هغي ته راضي ڪيري

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٣٥٠/٦ رقم الحديث: ٣٣٠٣، أخرجه مسلم في صحيحه ٢٠٩٢/٤ رقم الحديث: ٢٧٢٩/٨٢.

اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِلْنَا بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ
ای پروردگاره! آسان کړي مونږ ته داسفرا اورالند کړي مونږ ته ددې لرې والی ای الله! ته زموږ ساتونکي
فِي السَّفَرِ وَ الْخَلِيفَةَ فِي الْأَهْلِ وَ الْمَالِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ
یې په سفر کې او زموږ د کور خلکو او مال نه ته ښه خبریدونکې یې . ای الله! زه پناه غواړم په تاسره
مِنْ وَعَثَاءِ السَّفَرِ وَ كَابَةِ الْمُنْظَرِ وَ سُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْأَهْلِ وَ الْوَالِدِ
دسفر د تکلیف نه او د لیدلو د بد حالت نه او په بد حالت کې راتگ کې دخپل کوروالو او مال نه (یعنې د
دې هم پناه غواړم چې د سفر نه وروسته خپل مال او کورواله د نقصان په حالت کې وویښم او خفه شم).
وَ إِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَ زَادَ فِيهِنَّ :
او چې کله به نبي عَلَيْهِ السَّلَام د سفر نه راواپس کیدو نو همدغه دعاء به یې ویله او زیاتول به یې په کې دا
آيُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ . (۱)
مونږ د سفر نه راواپس کیدونکي، توبه کوونکي، دخپل رب عبادت کونکي او تعریف کوونکي یو.

توضیح: وعثاء سخت تکلیف ته عثا وایي خاص طور باندې چې کله خټو کې تلل گران شي. (المراقات ۵/۲۷۲)

کآبة المنظر: کتب د باب سمع نه دی، داسې نه برداشت کیدونکې غم ته وایي چې د سړی ملا ماتوي. (المراقات ۵/۲۷۲)

المنظر: مصدر ميمي دي د معنی د نظر دي یعنې د داسې حالت نه مو وساتي چې هغه د نه برداشت کولو غم ورکوي. (المراقات ۵/۲۷۲)

سوء المنقلب: منقلب هم مصدر ميمي دي انقلاب او لوټني ته وایي ای من سوء الرجوع بان یصیبنا حزن او مرض یعنې کور ته بیا راتلو نه وروستو داسې حالت پېښ نه شي چې د هغې په وجه مشکل پېښ شي. او یا کور ته د تلو وخت کې داسې وي چې سفر کې نقصان شوي وي یا سامان ورک شوي وي یا تجارت کې تاوان شوي وي. (المراقات ۵/۲۷۲)

آښون ای راجعون من السفر الی اوطاننا تائبون من المعصية الی الطاعة. (المراقات: ۵/۲۷۲)

﴿۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجَسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ يَتَعَوَّدُ

او عبد الله ابن سرجس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام به کله سفر کولو نو پناه به یی غوښتله دمشق

مِنْ وَعُثَاءِ السَّفَرِ وَ كَابَةِ الْمُنْقَلَبِ وَ الْحَوْرِ بَعْدَ الْكُورِ

د سفرته او محنت نه د بیا راتلو نه بد حالت نه (نیک عمل او په اولاد او مال کې) ډیروالی نه وروسته

وَ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ وَ سُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَ الْمَالِ. (۱)

د نقصان نه، د مظلوم د بددعا نه او بیا راتلو نه وروستو د خپل اولاد او د مال د بد حالت کتلو نه.

توضیح: کابۀ المنقلب: په دې حدیث کې دا کلمه داسې ده. خو د دې نه مخکې حدیث: ۲ کې د کلمه

کابۀ المنظر ته کی ذکر شوي دي. او سوء المنقلب ته کی هم شته. خو دا ټول ته کی د معنی په اعتبار

سره نزدې نزدې دي څه فرق په کې نشته. هلته او دلته وضاحت یو شان دی. (المراقات: ۵/۲۷۲)

والحور بعد الكور: دواړو ته کو کې حا او کاف باندي فتحه ده او واوو ساکن دي اصل کې کور پگړی

ترلو او ول ته ویلی کیږی او حور د هغې د برسیره کیدو په معنی دی. دلته مراد د ترقی نه تنزل اړخ

ته تللو نه پناه غوښتلي شوي ده. نو کور د زیات او اصلاح لپاره استعمال شوي دي او حور فساد او

نقصان لپاره استعمال شوي دي. دا چې زیادت نه وروستو نقصان اړخ ته او اصلاح نه وروستو

فساد اړخ ته راتلو نه تا پور پناه غواړم. (المراقات: ۵/۲۷۲)

﴿۷﴾ وَعَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا

او خوله بنت حکیم وایي چې ما اوریدلي دي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام به فرمایل کوم سړی چې یونوي ځای ته

فَقَالَ : أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ

(که هغه سفر کې وي او یا کور کې) راشي او بیا د کلمات ووايي: زه پناه غواړم په کاملو کلماتو د الله سره

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْحَلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ." (۱)

د ضرر د هغه څه نه چې هغه پیدا کړي، نو ضرر به ونه رسوي ده ته هیڅ څیز تر دې چې دا د دې ځای نه لاړ شي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۷۹۰۲ رقم الحديث ۴۲۶ ۱۳۴۳

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۰۴ رقم الحديث ۵۴ ۲۷۰۸

﴿۸۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

او ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې يو (ورخ) يو سپړي راغلو نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته او وي ويل: يا رسول الله!

مَا لَقِيتُ مِنْ عَقْرَبٍ لَدَغْتَنِي الْبَارِحَةَ قَالَ:

زه د يو لړم په وجه ډير په تكليف كې يمه چې تېره شپه يې زه خوړلي ومه، نبي عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمايل:

"أَمَا لَوْ قُلْتَ حِينَ أُمْسَيْتَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ

پوهه شه! كه چيرته دې د ما بنام په وخت كې دا كلمات ويلي وې: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ

مَا خَلَقَ لَمْ تَضُرْكُ".^(۱)

مَا خَلَقَ، نو ضرر به نه وو رسولې تاته لړم.

﴿۸۹﴾ وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ وَأَسْحَرَ يَقُولُ:

او ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې: نبي عَلَيْهِ السَّلَام به كله سفر كولو نو د سحر په وخت كې به يې دا ويل:

سَمِعَ سَامِعٌ بِحَمْدِ اللَّهِ وَحُسْنِ بَلَايِهِ عَلَيْنَا

واوريدلو او ريدونكې د خداي تعريف كوم چې ما وكړو او د هغه د نعمتونو اقرار كوم چې په ما يې كړي

رَبَّنَا صَاحِبِنَا وَ أَفْضَلُ عَلَيْنَا عَائِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ.^(۲)

اي زموږ پروردگاره! زموږ حفاظت او په موږ فضل و كړه يعنې موږ پناه غوښتونكي يود او د دوزخ نه

توضیح: واسحر: يعنې سحر وخت كې ننوتلو. (المركات: ۵/۲۷۶).

سمع سامع: داد ماضي صيغه ده خود امر په معنی ده. اي ليسمع سامع: يعنې په كارده چې او ريدو واليې و اوړي او چا چې و او ريدو هغه دې گواه شې چې موږ د الله تعريف وكړو (المركات ۵/۲۷۷).

بحمد الله: اي بحمد الله يعنې موږ چې كوم تعريف د الله وكړو. (المركات: ۵/۲۷۷)

وحسن بلائه: اي باعترافنا بحسن العامة يعنې موږ د هغې غوره احسان منو (المركات ۵/۲۷۷).

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۱/۴ رقم الحديث ۲۷۰/۹۰۰

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۱/۴ رقم الحديث ۲۷۱۸/۶۸

ربنا دا آواز دې حرف ندا محذوف دي: ای یاربنا صاحبنا د امر صیغه ده، یعنی زمونږ حفاظت وکړې او زمونږ مدد وکړې. (المراقات: ۵/۲۷۷)

وافضل: ای تفضل علینا بادامة النعمة نعمت همیشه ساتلو لپاره په مونږ احسان وکړې. (المراقات: ۵/۲۷۸)

قوله: عائذا بالله: دا حال واقع دې او دکلام رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دی ای اقول عائذا بالله من النار یعنی مونږ د دوزخ د اور نه د الله تعالی پناه غواړو. (المراقات: ۵/۲۷۸)

د حج، عمرې یا جهاد نه د واپسی په وخت کې دعاء

﴿۱۰﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَفَلَ مِنْ غَزْوٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ

او ابن عمر رضي الله عنه فرمایې چې کله به نبی عليه السلام د جهاد یا حج یا عمرې نه بېرته دراتگ سفر کولو

يُكَبِّرُ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ مِنَ الْأَرْضِ ثَلَاثَ تَكْبِيرَاتٍ ثُمَّ يَقُولُ:

نو په اوچت ځای به چې ختلو نو دري ځله به یې الله اکبر ویله او بیا به یې ذکر شوې کلمات لوستل.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ

نشته لا تعلق د عبادت په غیر د الله نه چې یک یواځې دی هغه سره بل څوک شریک نشته هغه لره بادشاهی

وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ آيِبُونَ

ده او هغه لره تعریفونه دي، او هغه په هر څیز باندې قادر دی، مونږ (خپل وطن ته) ستنیدونکې یو،

تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ

توبه کونکې یو، د الله عبادت کونکې یو، الله ته سرخکته کونکې یو او د خپل پروردگار تعریف کونکې

صَادِقٌ اللَّهُ وَعْدَةٌ وَنَصْرٌ عَبْدَةٌ وَ

یو. الله (دین د خورولو) خپله وعده پوره کړه، د خپل بنده (محمد صلى الله عليه وسلم) مرسته یې وکړه او د

هَزَمَ الْأَخْرَابَ وَحْدَهُ. (۱)

او د کافرو د لوتو ته یې ماتې ورکړه.

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ

او عبد الله ابن ابی اوفی رضی اللہ عنہ وایې چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم خیري وکړي د جنگ احزاب په ورځ مشرکانو

فَقَالَ : اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ

ته اووي فرمایل چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم د الله تعالی په درکې داسې و فرمایل. ای د کتاب نازلولو والا الله، او

سَرِيعَ الْحِسَابِ اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ. ^(۱)

زراخستونکې د حساب، ای الله د کفارو لښکرو ته شکست ورکړې او هغوی هلاک کړي.

د میلمه نه د دعاء غوښتنه کول

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَسْرٍ قَالَ : نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي

او عبد الله ابن بسر رضی اللہ عنہ فرمایې چې (یوه ورځ) نبی صلی اللہ علیہ وسلم زما پلار ته د میلمه په توګه راغلو. نو

فَقَرَّبْنَا إِلَيْهِ طَعَامًا وَ وَطْبَةً فَأَكَلَ مِنْهَا ثُمَّ

مونږ خوراک او (مالیده پشان یوشی) دنبي صلی اللہ علیہ وسلم مخې ته کیخودل نونبي صلی اللہ علیہ وسلم هغه و خورل بیا ورله

أَبِي بِتَمْرٍ فَكَانَ يَأْكُلُهُ وَ يُلْقِي النَّوَى بَيْنَ أَصْبُعَيْهِ

وچې کهجوري کیخودلې. نبی صلی اللہ علیہ وسلم به کهجوري خورلې او هډوکي (چپ لاس کې) به د ګوتو مینځ

وَ يَجْمَعُ السَّبَابَةَ وَ الْوَسْطَى وَ فِي رِوَايَةٍ :

کې کیخودل او د دې لپاره به نبی صلی اللہ علیہ وسلم خپله د شهادت او مینځني ګوته کې یو ځای کړې و په یو بل روایت

فَجَعَلَ يُلْقِي النَّوَى عَلَى ظَهْرِ أَصْبُعَيْهِ السَّبَابَةِ وَ الْوَسْطَى

کې دي: چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم (چپ لاس کې) یو ځای کول هډوکي د خپلو دواړو ګوتو د شهادت او د مینځني

ثُمَّ أَبِي بِشْرَابٍ فَشَرِبَهُ فَقَالَ أَبِي

ګوتې په شاباندې. بیا مو ورته او به راوړي چې هغه نبی صلی اللہ علیہ وسلم و څکلي بیا وویل پلار زما چې نیولي

وَ أَخَذَ بِلِجَامٍ دَابَّتِهِ : ادْعُ اللَّهُ لَنَا فَقَالَ :

وي دنبي صلی اللہ علیہ وسلم د سپرلۍ واګې چې د الله تعالی نه زما لپاره دعا وغواړه نونبي صلی اللہ علیہ وسلم دادعا وکړه:

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۶/۶ رقم الحديث: ۲۹۳۳، ومسلم في صحيحه ۱۳۶۲/۲ رقم الحديث: ۱۷۴۲.

اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيْنَا رَزَقْتَهُمْ وَ اغْفِرْ لَهُمْ وَ ارْحَمْنَهُمْ. (۱)

ای الله دوی ته برکت و اچوي په هغه رزق کې چې دوی ته یې ورکوي او دوی و بخښې او رحم وړ باندې وکړي

توضیح: النوی: دنواة جمع ده د کهجوري هډوکي او زڼري ته وايي. (المراقات: ۵/۲۸۱).

بین اصبعیه: دوه روایتونو کې بېلابېل انداز سره بیان شوي دي. چې کله نبي ﷺ د کهجوري زڼري او دوه گوتو مینځ کې به یې کیخودل او زور یې ورکولو. او کله به یې د دوه گوتو په شا زڼري کیخودل. نو هر وخت کې یې جدا جدا کارونه کړي دي. تعارض نشته. پاتې دا طرز ځکه اختیار کړي شوي دي چې کیدای شي د زڼرو د غورځولو ځای نه و. او نبي کریم ﷺ په تلې کې کیخودل نو غوند لاس به یې په کهجورو لوند شوې وو. (المراقات: ۵/۲۸۱).

بلجام: یعنی دلاري آساتیا لپاره چې صحابي واگي و نیولې او د دعاء خواست یې وکړو. نو نبي کریم ﷺ ورته دا دعاء وکړه، چې دا ټول مسنون کارونه دي. (المراقات: ۵/۲۸۱).

الفصل الثاني

د سپوږمۍ لیدو په وخت کې دعاء

﴿۱۳﴾ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ قَالَ:

طلحه بن عبید الله رضي الله عنه فرمایي چې: نبي ﷺ د سپوږمۍ لیدلو په وخت کې دا دعاء لوستله:

اللَّهُمَّ أَهْلَهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَ الْإِيمَانِ وَ السَّلَامَةِ وَ الْإِسْلَامِ

ای الله! راوخیجوي او وښايي مونږ ته سپوږمۍ په امن او ایسان او سلامتی او په اسلام سره (ای

رَبِّي وَ رَبُّكَ اللَّهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ (۲)

سپوږمۍ) زما او ستا پروردگار الله دی.

توضیح: د اسلامي میاشتي اول، دویم او دریم تاریخ سپوږمۍ ته هلال وايي. د دې نه وروسته ورته د قمر اطلاق کېږي. د دیار لسمي او څو لسمي سپوږمۍ ته بدر وايي: د هغې وروسته ورته بیا قمر وايي. اسلام چونکه د توحید علمبردار مذهب دی. ځکه یې په هره موقع کې د توحید درس ورکړي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۶۱۵/۳ رقم الحديث: ۲۰۴۲/۱۱۶

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۶۷/۵ رقم الحديث: ۳۵۱۵.

دي سپوږمى د يو آب و تاب والا سياره ده. دير خلک د دې عبادت هم کوي اسلام په اول ځل د سپوږمى په موقع د توحيد اقرار کړي دى. (المرقات: ۵/۲۸۳).

په مصيبت کې داخه سړي په ليدو سره دعاء

﴿١٤﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا مِنْ رَجُلٍ
عمر ابن خطاب رضي الله عنه او ابو هريره رضي الله عنه د واره وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل: کوم سړی
رَأَى مُبْتَلًى فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا
چې په مصيبت کې څوک وويني او دادعاء ووايي: ټول تعريفونه الله لره دې چا چې زه دهغه شي نه وساتم
اِبْتَلَاكَ بِهِ وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا إِلَّا لَمْ يُصِبْهُ
چې په هغه کې يې ته اخته کړي او فضيلت يې را کړو په خپل ډيرو مخلوقاتو، نو دې کس ته به ونه رسي
ذَلِكَ الْبَلَاءُ كَانَنَا مَا كَانَ " وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ.
دغه مصيبت هغه چې کوم مصيبت وي.
وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ الرَّاوي لَيْسَ بِالْقَوِي. (١)
امام ترمذي وایي دا حدیث غریب دی چې په دې کې عمرو بن دینار راوي قوي نه دي.
توضیح: هغه مریض چې په مصيبت کې اخته وي نو دا دعاء ویلي شي چې انسان د خپل صحت او عافیت شکر ادا کړي. خو علما و لیکلې دې چې د مریض سړی خوا کې دا دعاء په قلا ره وویلي شي. مریض ته وانه ورولي شي چې تکلیف ورته ونه رسېږي.
په بازار کې د لوستلو دعاء
﴿١٥﴾ وَعَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ:
عمر رضي الله عنه فرمایي چې نبی صلى الله عليه وسلم فرمایيل: کوم سړی چې بازار ته داخل شي او دا کلمات ووايي
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ
نشته لا تق د عبادت په غیرد الله نه بل څوک دایک یواځې دی او نشته شریک دده سره، ده لره بادشاهي ده

وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ حَيٌّ

او هغه لره تعريف دی، هغه ژوندي کول کوي او هغه مړه کول کوي هغه (دهميشه لپاره) ژوندي دی

لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ

هغه لپاره مرگ نشته. دهغه په لاس کې خیر دي. او په هر شي باندې قادر دی، نو وبه ليکلي شي ده

أَلْفَ أَلْفٍ حَسَنَةٍ وَمَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفٍ سَيِّئَةٍ وَ رَفَعَ لَهُ أَلْفَ أَلْفٍ دَرَجَةً وَ

ته لس لکه نيکي او ختمې به شي دده نه لس لکه بدئ، او اوچتي به کړي شي دده لس لکه درجې، او

بَقِيَ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَفِي شَرْحِ السُّنَّةِ:

جوړپه کړي شي ده ته يو کور په جنت کې. او امام ترمذي وايي چې دا حديث غريب دی او په شرح السنة

مَنْ قَالَ فِي سُوقٍ جَامِعٍ يَبَاعُ فِيهِ بَدَلٌ مِنْ دَخْلِ السُّوقِ. (۱)

کې د من دخل السوق په های باندې من قال في سوق جامع يباع فيه ذکر دي.

مصیبت را تلونه مخکې صبر مه غواړئ

﴿۱۶﴾ وَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَدْعُو

معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو سړی نه په دعا کولو کې واوريدل چې هغه داسې

يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ تَمَامُ النِّعْمَةِ؟

ويل: ای الله! زه ستانه پوره نعمت غواړم نبي عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمايل پوره نعمت څه شي دی؟ هغه سړی

قَالَ: دَعْوَةٌ أَرْجُو بِهَا خَيْرًا فَقَالَ:

وويل دادعا ده چې په هغه سره زه د ډيرو خيرونو د حصول اميد لرم. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

إِنَّ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ دُخُولَ الْجَنَّةِ وَ الْفُوزَ مِنَ النَّارِ. وَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ:

جنت ته تلل او د دوزخ نه خلاصی پوره نعمت دي نبي عَلَيْهِ السَّلَام يو سړی نه په دعا کولو کې داهم اوريدلي

يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

ۛ چي هغه دالله په درکي (ددي ټکوپه ذريعه سره) دعا کوله يا ذا الجلال والا کرام (يعني اي دبزرگي.

فَقَالَ : قَدْ اسْتَجِيبَ لَكَ

او بخښني مالکه) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل : ستا دعا قبوله کړي شوې دا. لهذا چي څه غواړي

فَسَلْ . وَ سَمِعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّبْرَ

نوو غواړه يو ځل نبي عَلَيْهِ السَّلَام واوريدل. يو سړي دا دعا غوښتله: اي الله! زه ستانه صبر غواړم. نبي

فَقَالَ : سَأَلْتَ اللَّهَ الْبَلَاءَ فَاسْأَلْهُ الْعَافِيَةَ .^(۱)

عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل : ته خود الله نه مصيبت غواړي. حالانکه په کارده چي د الله نه عافيت و غواړي.

توضیح : مصيبت رالونه مخکي چي کوم سړي د الله نه دا دعا غواړي چي اي الله ماله صبر را کړه نو

د هغې مطلب دا دي چي هغه مصيبت غواړي ځکه مصيبت نه وروسته د صبر ضرورت پېښېږي.

ځکه منع کړي شو. اکثر خلک خپل نومونو سره اخر کي صابر لگي. په هغې کي هم نقصان دي.

د مجلس کفارہ

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " مَنْ جَلَسَ مَجْلِسًا

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چي نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل کوم سړي چي په يو داسي مجلس کي شريک وي

فَكَثُرَ فِيهِ لَغَطُهُ فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ :

چرته چي بي فائدي خبر کېږي او هلته دپاڅېدونو مخکي دا دعاء وويل شي نو په هغه مجلس کي چي

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ

هرڅه شوې وي نو هغه دده لپاره و بخښلي شي (ترجمه) يعني پاکوي بيانوو اي الله ستا او حمد و ثنا.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ

ستازه گواهي ورکوم چي ستانه بغير بل څوک لائق د عبادت نشته. زه ستانه بخښنه غواړم او تاته

وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ " (۱)

توبه و باسم نوده ته به بخښنه وشي دهغه څه چې په دې مجلس کې تیر شوي وي .

په سورلي د سوريديو په وخت کې دعاء

﴿۱۸﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَنَّهُ أُنِيَ بِدَابَّةٍ

د حضرت علي رضي الله عنه باره کې نقل دي چې (يو ځل) دهغه ته خدمت کې سپرلي څاروي راوستلې شو

لِيَرْكَبَهَا فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرِّكَابِ

چې دا په هغه سپور شي نو ده خپله خپه په پيدان کې ورکړه. (يعنې د سوريديو لپاره يې په پيدان کې

قَالَ : بِسْمِ اللَّهِ فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى ظَهْرِهَا قَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ

د خپي ورکولو اراده وکړه) نو وويل: بسم الله بيا چې دهغې شا (ملا) ته وختلو نو وويل الحمد لله

ثُمَّ قَالَ :

يعنې د سورلي د نعمتونو او د دې علاوه نعمتونو باندې د الله شکر دي. او بيا يې دا کلمات وويل.

سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ

پاک دي هغه ذات چا چې دا څاروي يې مونږ لپاره تابعدار کړو او حال دا چې مونږ سره د دې طاقت نه و او

وَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ثُمَّ قَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ ثَلَاثًا

بېشکه مونږه خامخا خپل رب طرف ته بياتلونکي يو. د دې نه وروسته يې دري ځله الحمد لله وويل

وَ اللَّهُ أَكْبَرُ ثَلَاثًا سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ نَفْسِي

او الله اکبر يې دري ځله وويل او دا يې وويل (ای الله ته پاک يې بېشکه ما په خپل ځان ظلم کړي دي.

فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ثُمَّ ضَجَّكَ

نوته ماو بخښه. بېشکه د گناهونو بغير د ستانه بل څوک بخښونکې نشته). بيا علي رضي الله عنه و خنډل

فَقِيلَ : مِنْ أَيِّ شَيْءٍ ضَحِكْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ؟ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ

پوښتنه ترې وشوه چې امیر المؤمنین! تا ولې و خندل؟ حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل ما ليدلي ورسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ صَنَعَ كَمَا صَنَعْتُ ثُمَّ ضَحِكَ فَقُلْتُ :

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې دغه شان يې و کړل څنگه چې ما و کړل. او بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَام و خندل ما عرض و کړو چې

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ ضَحِكْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : " إِنْ رَبَّكَ لَيَعْجَبُ مِنْ عَبْدِهِ

يا رسول الله: تا سوڅه شي پسې و خندل؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل ستا پروردگار د خپل بنده نه راضي شي

إِذَا قَالَ : رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي

چې کله هغه دا ووايي چې ای زما پروردگار ه مالره زما گناهونه و بخښي نو کله بنده خپل پروردگار نه

يَقُولُ : يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي " (۱)

بخښنه و غواړي نو پروردگار فرمايي چې بنده پوهېږي چې دگناهونو زمانه بغير بل بخښونکي نشته.

در خصتي دوخت دعاء

﴿ ۱۹ ﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَدَّعَ رَجُلًا أَخَذَ بِيَدِهِ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ووايي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله يوسړی (مسافر) رخصتولو نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام به

فَلَا يَدْعُهَا حَقٌّ يَكُونُ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ورته لاس ونيولو او تر هغه به يې نه پرېښود و ترڅو به چې هغه د نبي عَلَيْهِ السَّلَام لاس مبارک پرې نخودلو

وَ يَقُولُ : أَسْتَوْعِ اللَّهُ

(يعني نبي عَلَيْهِ السَّلَام دښه اخلاق او تواضع په خاطر داسې کولو) او بيا به يې فرمايل ما وسپارلو الله

وَيْتَكَ وَ أَمَانَتَكَ وَ آخِرَ عَمَلِكَ

تعالی ته ستادین، ستا امانت او ستا آخري عمل (يعني زه ستا د دين او ستا امانت د حفاظت غوښتونکي

وَ فِي رِوَايَةِ خَوَاتِيمِ عَمَلِكَ . وَ فِي رِوَايَتِهَا لَمْ يَذَكَرْ : وَ آخِرَ عَمَلِكَ .^(۱)

يم او الله دي و کړي چې خاتمه پخیر سره وي) او یو بل روایت کې و آخر عملک په حای و خواتیم عملک دی. یعنی ستا آخري عملونه هم الله ته سپارم (دواړه معنی یو شان دي).

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْخَطْمِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْتَوْدِعَ الْجَيْشَ

عبد الله خطمي رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به کله دلښکر درختو لوراره و کړه نو دا دعاء

قَالَ : أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَ أَمَانَتَكُمْ وَ خَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ .^(۲)

به يې ويله چې ما ستاسو دين، ستاسو امانت او ستاسو آخري عمل الله ته وسپارلو.

﴿۲۱﴾ وَ عَنْ أَنَسِ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : يَا

انس رضي الله عنه وايي چې یو سړی د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو، او وي ويل چې يا

رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أُرِيدُ سَفْرًا

رسول الله! زه په سفر دروانید و اراده لرم ته ماته توبنه را کړه (یعنی زما لپاره دعاء و کړه) چې دهغې برکت

فَزَوِّدْنِي فَقَالَ : زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى .

په سفر کې زما سره د توبني په شان وي نبي عليه السلام و فرمايل: الله تعالی دې تقوی ستا لپاره توبنه جوړه

قَالَ : زِدْنِي

کړې (یعنی الله دې تاته پر هیزگاري نصیب کړې داد آخرت دلاري توبنه ده) بیا يې وويل: چې نوره دعاء

قَالَ : وَ غَفَرَ ذُنُوبَكَ قَالَ : زِدْنِي

هم و کړه نبي عليه السلام و فرمايل چې و دې بخښي گناهونه ستا بیا يې وويل چې نوره دعاء هم و کړه زما

بِأَبِي أَلْتِ وَ أُمِّي قَالَ : وَ يَسِّرْ

مورپلاردې په تا قربان وي لپاره نوره دعاء هم و کړه نبي عليه السلام و فرمايل: آسان دې کړي الله تعالی

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۴/۳ رقم الحديث: ۲۶۰۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۳۴/۳ رقم الحديث: ۲۶۰۱.

لَكَ الْخَيْرُ حَيْثُمَا كُنْتَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۱)

تاته د دین او دنیا خیرونه چې چرته هم اوسیري او دهغې توفیق دي تاته در کړي.

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: إِنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ فَأَوْصِنِي

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيِي چې یوسری وویل چې یارسول الله! د سفر کولو اراده لرمه ماته نصیحت وکړه

قَالَ : عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: لازم کړه په خپل ځان باندې د الله تعالی نه ویریدل او (د سفر په لامل وکړي)

وَ التَّكْبِيرِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ . قَالَ : فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ :

هر اوچت ځای کې الله اکبر ویل بیا چې کله هغه سړی د نبي عَلَيْهِ السَّلَام د ځوانه لارو نونبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل

اللَّهُمَّ اظِرْ لِي الْبُعْدَ

ای الله دده لپاره د سفر لرې والي رالنه کړي (یعنې الله دې د سفر او بردوالي لند کړي او مشقتونه دې

وَ هَوِّنْ عَلَيَّ السَّفَرَ.^(۲)

ترې لري کړي) او د دې د سفر ټول کارونه په ده آسان کړي.

سفر کې د شپې په وخت کې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعاء

﴿۲۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ فَأَقْبَلَ اللَّيْلُ قَالَ:

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله سفر کولو او شپه به شوه نونبي عَلَيْهِ السَّلَام به داسې

يَا أَرْضُ رَبِّي وَ رَبِّكَ اللَّهُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ

فرمایل: ای زمکې زما او ستا پروردگار الله دی زه پناه غواړم په الله سره ستا د شر نه (د خسف و غیره نه)

وَ شَرِّ مَا فِيكَ

او دهغه څه د شر نه کوم چې په تا کې دننه دي (لکه اوبه یا ستانه پیدا کیدونکې داسې بوتې او نور شيان

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۱/۱۰۰ رقم الحديث ۳۴۰۰

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۱/۶۳/۵ رقم الحديث ۳۵۰۸

و شَرِّ	مَا	خُلِقَ	فِيكَ
چې هغه خلك تباہ كوي) او دهغه شي دشرنه چې هغه په تاكې پيدا كړي شوي دي (لكه زهريله خناور			
و شَرِّ	مَا	يَدِبُّ	عَلَيْكَ
او تباہ كونكې شيان) او دهغه شيانو دشرنه چې هغه ستا د پاسه گرځي (لكه د زمكې حشرات او			
وَأَعُوذُ بِاللَّهِ	مِنْ	أَسَدٍ	وَأَسْوَدٍ
خناور چې ضرر رسونكې دي) او د الله نه پناه غواړم د زمري، تور مار او د مارانو د نورو قسمونو نه او د			
الْعُقْرِبِ	و	مِنْ	شَرِّ
لرمانانو نه او د بدې په آبادۍ كې او سيدونكو نه (بعضې خلك وايي چې د دې نه مراد پيريان دي چې			
و	مِنْ	وَالِدٍ	وَمَا
دوي په هره آبادۍ او هره زمكه كې او سپرې) او د پيدا كونكو دشراو دهغه څه دشرنه چې پيدا كړي شي			
			وَأَلَدٍ. ^(۱)
			(يعني دشيطان لعنتي او دهغه دا اولاد دشرنه ياد هر پيدا كيدونكي او دهغه دا اولاد دشرنه پناه غواړم)

توضیح: يدب عليك يعني كوم شيان چې په ستا د پاسه گرزيدونكې دي. (المركات: ۵/۲۹۲).

من اسد و اسود: اسد شير ته وايي او اسود تور غټ مارت ته وايي چې ډير خطرناک وي. دينه وروستو نور مارانو ته الحية سره ذکر شوي دي. اسود تور غل ته هم وايي. چې هغه افريقي سوډاني وي. يا غل توري جامې وي. ځکه يې اسود وويل. (المركات: ۵/۲۹۳).

عقرب: لرم ته وايي. (المركات: ۵/۲۹۳).

ساكن البلد: د بناړ وسيدونكو ته ساكن البلد وايي او بناړ كې وسيدونكو نه مراد انسان يا پيريان مراد دي. ځکه چې دا په بناړ ويسدونكې خلك دي پيريان مراد اخستل ډير غوره دي. (المركات: ۵/۲۹۳).

ومن والد: ويل كېږي چې د دې نه يا آدم عَلَيْهِ السَّلَام مراد دي او شيطان مراد دي. شيطان مراد اخستل ډير غوره دي د دې لپاره ساكن البلد نه مراد پيريان اخستل ډير موافق دي. وما ولد: د دې وراډ اولاد

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳/۲۴ رقم الحديث: ۲۶۰۳.

دې اگر که د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام وي او يا که د شيطان وي. ذريت شيطان مراد اختل ډير غوره دې چې په ټولو جملو کې توافق يو شان وي يعنې علاقي کې وسيدونکې پيريان نا په خاصه توگه شيطان مراد دې او د هغې ذريت د شر نه خدای پورې پناه غواړم. (المراقات: ۵/۲۹۳).

﴿٢٤﴾ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا غَزَا قَالَ:

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به کله جهاد کولو نو دا به يې لوستل (اي الله هم ته يې چې په تازه

اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضْدِي

اعتماد لرم) (يعنې زما په هره معامله کې په تايقين دي) او هم ته زما پروردگاريې او د کفارو د دھوکې

وَ نَصِيرِي بِكَ أَحُوٌّ وَ بِكَ أَصُولٌ

لري کولو لپاره زه ستانه قوت غواړم. (يعنې د هغوی اړخ ته جنگ ته متوجې يم) او ستا په قوت سره

وَ بِكَ أَقَاتِلُ^(۱)

د دين په دښمنانو بانادې حمله کوم او ستا په مدد سره د دين دي دښمنانو سره جنگېرم.

د دښمن نه دویرې په وخت کې دعاء

﴿٢٥﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَافَ قَوْمًا قَالَ:

ابو موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته به کله د يو قوم (دښمن) ويره وه نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام به

اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ

داد عام لوستله: ای الله! مونږ تا د دښمن مقابلې ته مخکې کوو يعنې تا ته د دې خبرې عاجزي کوو چې ته

فِي نُحُورِهِمْ وَ نَعُوذُ بِكَ

مونږ ته د هغوی د شروساتي اوز مونږه او د هغوی په مينځ کې حائل شي او مونږ پناه غواړو په تاسره

مِنْ شُرُورِهِمْ^(۲)

ددوي د شر نه.

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۴۲/۳ رقم الحديث: ۲۶۲۲.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۸۹/۲ رقم الحديث: ۱۵۷۳.

د کور نه دو تلو په وخت کې دعاء

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ:
او ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله د کور و تلو نو دا دعاء به یې لوستله (کور
بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ
نه) وزم په اخستلو د نوم ستاسره، اعمتاد و کړو ما په الله باندې ای الله: مونږ ستا پناه غواړو د هغې نه
مِنْ أَنْ نَزِلَ أَوْ نَضِلَّ أَوْ نَظْلِمَ
چې و خوږو (یعنې بی قصد گناه کې اخته شو) یا مونږ گمراه شو (یعنې قصد اگناه و کړو) یا مونږ ظلم
أَوْ نَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيْنَا. (۱)
و کړو یا په مونږ ظلم و کړي شي یا مونږ په ناپوهۍ کې اخته شو یا مونږ په ناپوهۍ اخته کړي شو.
وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَفِي رِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ وَابْنِ مَاجَةَ قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: مَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَيْتِي قَطُّ إِلَّا رَفَعَ كَرْفَةً إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ.

د شیطان د عاجزه کولو دعاء

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ
حسن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وفرمايل: چې کوم يو سړی دخپل کور نه وځي او بيادا
فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
ووايي (و حمد زه د الله نوم سره، يقين و کړو ما په الله باندې، گناهو نو نه د بېج کيد و طاقت او د عبادت کولو
إِلَّا بِاللَّهِ يُقَالُ لَهُ جِيْتَمِدُ
قوت د الله طرفه دی) نو هغه وخت هغې ته ویلی کیږي (یعنې فرشته هغې ته وایي) ای د الله بنده:
هُدَيْتَ وَ كُفَيْتَ
تاته نیغه لار و بنودلی شوه. ته (تاته ټول مهمات په ټولو کارونو کې) د غیر نه مستغني کړي شوې،

وَ وُقِيَتْ فَيَتَنَنَّى لَهُ الشَّيْطَانُ
اوته (دٽولو بديونه محفوظ ڪري شوي) (نو چي دا واورى) شيطان دهغي نه ليري شي او بل شيطان
وَ يَقُولُ شَيْطَانٌ آخَرُ : كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ
(ددي شيطان دا طمينان لپاره) هغه ته وائي چي ته په هغه سري باندې څنگه غالب شي چاته چي سمه
قَدْ هُدِيَ وَ كَفِيَ وَ وَقِيْ . وَ رَوَى التِّرْمِذِيُّ إِلَى قَوْلِهِ : الشَّيْطَانُ (۱)
لار خودلي شوي وي څوڪ چي د بل نه مستغني ڪري شوي وي څوڪ چي دٽولو بديونه محفوظ شو.

توضیح: هديت: د مجهول صيغه ده. يعنې تاته سمه لار خودلي شوي ده. ځکه ته دومره بني بني دعاگاني غواړي يا دومره خي دعاگانو غوښتلو باندې سمه لار خودلي شوي ده. اوس شيطان يا د هغي ذريت تانه شي بې لاري کولى. (المركات: ۵/۲۹۷).

فيتننى له الشيطان: يعنې خپله شيطان يا د شيطان د ټکلي شوي مامور د دې دعاء له وجې لري تختې او ذليل شي. (المركات: ۵/۲۹۷).

ويقول شيطان آخر: يعنې ددغه تختيدونکي شيطان حوصله زياتول او دطمع پيدا کولو دپاره دويم شيطان وائي چي روره ويريربه مه حوصله مه بيله که چرته ته عاجز شوي او تا په مکمل توگه باندې ماتې او خوړله نو په دې کې دشرم هيڅ خبره نشته ځکه چي ستا مقابله يو داسې سري سره وه چي ددعاگانو په روحاني وسلي سره مصلح وو دداسې سري مقابله تا چرته کولې شوه او هغه تا گمراه کولې چرته شو چاته چي ددغه دعاگانو په ذريعه نيغه لار خودلي شوي وه او دالله تعالى پوره حفاظتي نظام دهغه په حفاظت کې لگيا وو. (المركات: ۵/۲۹۷).

کور ته دنوتلو په وخت کې دعاء

﴿۲۸﴾ وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا وَلَجَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ
ابو مالک اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وائي چي نبي ڪريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چي کوم يو سري کور ته ننوځي
فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلِجِ وَ خَيْرَ الْمَخْرَجِ
نوهغه ته په ڪاردي چي دادعاوو وائي يعنې اي الله! زه ستانه کور ته دننوتلو او کور نه دوتلو خير غوارم

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۲۵/۱ رقم الحديث: ۵۰۹۵.

بِسْمِ اللَّهِ وَ لَجْنَا وَ عَلَى اللَّهِ
(کورتہ راتلل او کورنہ وتل دخیرو برکت سره وي) دالله نوم سره مونږ کورته ننوتلو او مونږ په الله باندې
رَبَّنَا تَوَكَّلْنَا ثُمَّ لِيُسَلِّمْ عَلٰى اَهْلِهِ (۱)
چې زموږ بډي اعتبار وکړو) ددې نه وروسته په کار دې چې هغه خپل کور والو ته سلام وکړي.

توضیح: ثم یسلم: یعنی کور والو ته سلام وکړي خو مناسبه داده چې اول سړی په کور د سلام کولو ماحول جوړ کړي. ماشومان پوهه کړي او ښځې ته ووايي چې دا سنت طریقه ده دې سره کور کې برکت راځي. دا چې د ښځې زړه او مغزو کې د خاوند قدر و ساتل شي. او هغه د خاوند کمزوری حسابوی. او خیال ونکړي چې نن خو خاوند سلام وکړو نو آیا سبه به ماته سجده هم کوي. صوبه سرحد کې کورونو کې د سلام رواج نشته. دا سنت ژوندي کول په کار دي. (المراقات: ۵/۲۹۹).

دواده زلمي او ناوې لپاره دعاء

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَأَ الْإِنْسَانَ إِذَا تَزَوَّجَ قَالَ:
ابوهريره (رضي الله عنه) وايي چې کله کوم سړی نکاح کوله او نبي کریم صلی الله علیه وسلم به هغه ته دعاء کوله نو
بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَ بَارَكَ عَلَيْكَمَا
داسې به یې فرمایل: الله تعالی دې تاسو ته مبارکه کړي او تاسو دواړه (ښځه او خاوند) ته برکت ورکړي
وَ جَمَعَ بَيْنَكُمَا
یعنی په تاسو دې خپل رحمت وکړي او اولاد اورزق کې دې درته فراخوالي درکړي (اوپه تاسو دواړو
فِي خَيْرٍ. (۲)
کې دې خیر واچوي) یعنی د اطاعت او عبادت توفیق دې درته درکړي صحت او عافیت سره ستاسو
ژوند تېر کړي په تاسو دواړو کې دې مینه او محبت او ښه اخلاق همیشه ولري او ستاسو اولاد دې
نیک او صالحه کړي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۲۵/۴ رقم الحديث: ۲۴۸۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲۴۱/۲ رقم الحديث: ۲۱۳۰.

توضیح: اذارقاً: ترفئة باب تفعليل نه د دعاء په معنی کې دی. د اسلام نه مخکې د ودونو په موقع باندې د مبارکۍ لپاره ترفئة کلمه استعمالیده او داسې به ویل کیدل: بالرفاء والبنين رفو ملاویدل او یو ځای کیدو په معنی دی. د دور جاهلیت خلکو به د یو ځای کېدلو لپاره دعا کوله. خو د جینکو سره به د بغض په وجه د بنین ته کې استعمالیدو. اسلام د داسې مبارکۍ د تګو نه منع وکړه او د په ځای بل نعمت ورکړو چې هغه دې حدیث کې شته: بَارِكْ اللَّهُ وَبَارِكْ عَلَيْكُمْ وَجَمْعَ بَيْنِكُمْ بِخَيْرٍ. (المراقات: ۵/۲۹۹).

د شب زفاف خاص دعاء

﴿۳۰﴾ وَ عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ
عمرو بن شعيب رضی اللہ عنہ د خپل پلار (شعيب رضی اللہ عنہ) نه او هغه د خپل نیکه (عبد الله بن عمرو رضی اللہ عنہ) نه
عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :
او عبد الله بن عمرو رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې نبی علیه السلام وفرمایيل چې په
إِذَا تَزَوَّجَ أَحَدُكُمْ أَمْرًا أَوْ امْرَأَةً أَوْ اشْتَرَى خَادِمًا فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ
تاسو کې کوم یو سړی د بنځې سره نکاح وکړي یا یو غلام واخلي نو هغه دي دا دعاء ووايي ای الله!
إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَ خَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ
زه ستانه د دې (د ذات) خیر غواړم او خیر دهغه شي چې په کوم تادا پیدا کړي دی (يعني بڼه اخلاق) او
وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَ شَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ
زه ستا پناه غواړم د دې بدې نه او دهغه شي د بدې نه چې په هغې باندې تادا پیدا کړي دی (يعني د بدو
وَ إِذَا اشْتَرَى بَعِيرًا فَلْيَأْخُذْ بِذُرْوَةِ سَنَامِهِ وَلْيَقُلْ
اخلاق او کارو نونه) او کله او بڼه واخلي او دهغه د قوف او چت ځای دې ونيسي او داسې دي ووايي
مِثْلَ ذَلِكَ . وَ فِي رِوَايَةٍ فِي النِّزَاةِ وَ الْخَادِمِ : ثُمَّ
يعني ذکر شوي دعاء دي ووايي په یو بل روایت کې د بنځي او غلام باره کې دا ته کې هم شته چې بیا د

لِيَأْخُذَ بِنَاصِيَتِهَا وَلِيَدْعُ بِالْبَرَكَاتِ. (۱)

ښځه يا غلام د تندي ويختان ونيسي او د خير و برکت دعا وکړي.

د غم لري کولو دعاء

﴿۳۱﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : دَعَوَاتُ الْمَكْرُوبِ

ابو بکر رضي الله عنه وايي چې نبي عليه السلام و فرمايل د غمجن سړي دعا چې هغه لوستلو سره غم ځي داده

اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَزْجُو فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ

ای الله! زه ستا د رحمت غوښتونکې يم نو ما د يو لحظي لپاره ما خپل نفس ته ونسپاري (ځکه هغه

وَ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ

زما د يرغبت دښمن دي او عاجزه دي. هغه په دې باندې قادر ندي چې حاجت روايي وکړي) او زما ټول

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. (۲)

کارونه سم کړي. ستانه بغير بل څوک لائق د عبادت نشته.

د قرض خلاصيدو دعاء

﴿۳۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ : هُوْمٌ

ابو سعيد خدري رضي الله عنه وايي چې يو سړي وويل چې زه غم او فکر نيولي يم او په قرض کې گيريم

لَزِمْتَنِي وَ دَيْوْنٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : أَفَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتًا إِذَا قُلْتَهُ

يا رسول الله! نبي عليه السلام و فرمايل آيا زه تاته داسې دعاء ونه خايم. که چيري ته هغه ولولي نو الله

أَذْهَبَ اللَّهُ هَبَكَ وَ قَضَى عَنْكَ دَيْنَكَ ؟ قَالَ :

تعالی به ستا فکر لرې کړي او د قرض نه به دي خلاص کړي ابو سعيد رضي الله عنه وايي چې هغه سړي چې هغه

قُلْتُ : بَلَى قَالَ : " قُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ وَ إِذَا أَمْسَيْتَ :

(ماته) وويل چې ماعرض وکړو چې آو: خامخايي راته ووايه نو نبي عليه السلام و فرمايل سحراو ماښام

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۲/۲۴۸ رقم الحديث ۶۱۶۰.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۴/۳۲۴ رقم الحديث ۵۰۹۰.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ وَأَعُوذُ بِكَ

دواړه وختونو کې ذکر شوي دعا لوله. ای الله! زه پناه غواړم په تا سره د غمونو نه او پناه غواړم په تا

مِنْ غَلْبَةِ الدَّيْنِ وَ قَهْرِ الرِّجَالِ " . قَالَ : ففعلت ذَلِكَ

سره د غلبې د قرض او د قهر د خلکو نه، د هغه سړي خبره ده چې ما همدغه شان وکړل (یعنې دادعاء

فَأَذْهَبَ اللهُ هَتِّي وَ قَضَى عَنِّي دِينِي .^(۱)

لوستل مې شروع کړل) نو الله تعالی زما فکر لرې کړو او زه یې د قرض نه خلاص کړم.

د غریبه اندازه د قرض د خلاصیدو دعاء

﴿۳۳﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ : أَنَّهُ جَاءَهُ مُكَاتِبٌ فَقَالَ : إِنِّي عَجَزْتُ

د حضرت علي رضي الله عنه باره کې منقول دي چې ده ته یو کاتب راغلو او وې ویل چې زه خپل عاجزیم

عَنْ كِتَابِي فَأَعْتِنِي

د لیکلو نه (یعنې د لیکلو ورکولو وخت راغلي دي خو ما سره مال نشته دی) نوزماته (په مال او دعاء

قَالَ : أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ عَلَيْنِيهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سره) مرسته وکړه. علي رضي الله عنه وویل: آیا زه تاته هغه دعا ونه وایم چې هغه نبي عليه السلام ماته ښودلي

لَوْ كَانَتْ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلٍ كَبِيرٍ دَيْنًا أَدَاَهُ اللَّهُ عَنْكَ .

وه که تاباندي د غریبه اندازه قرض هم وي نو الله تعالی به ستا هغه قرض خلاص کړي ته دغه ذکر شوي

قُلْ : اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ

دعا وایه: ای الله! ما دخپل حلال مال په واسطه د حرامو نه بی پروا کړي (یعنې ماته حلال رزق را کړي

وَ . أَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَنْ سِوَاكَ .^(۲)

چې دهغې په وجه د حرامو نه خلاص شم او په خپل فضل او کرم سره ما ستا نه علاوه مال مالداره کړي

وَسَدِّدْ كُرْحَدِيكَ جَابِرٌ : إِذَا سَبِعْتُمْ لُبَّاحَ الْكِلَابِ فِي بَابِ تَغْطِيَةِ الْأَوَانِي إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۹۳/۲ رقم الحديث: ۱۵۵۵ .

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۲۰/۵ رقم الحديث: ۳۶۳۴ .

الفصل الثالث

دمجلس د کفارې دعاء

﴿۳۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا جَلَسَ مَجْلِسًا أَوْ صَلَّى

عائشه رضی اللہ عنہا وایې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به کله یو مجلس کې کیناستلو یا به یې مونځ کولو

تکلم بکلمات

(نو د هغه مجلس نه پاڅېدلو وخت کې یا مونځ نه د وزگاریدلو نه وروسته) یو څو کلمات لوستل.

فَسَأَلَتْهُ عَنِ الْكَلِمَاتِ فَقَالَ :

(یو ځل) مادنبی علیه السلام نه پوښتنه وکړه (چې د هغه کلماتو ویلو څه گټه وې) نونبی علیه السلام وفرمایل

" إِنْ تَكَلَّمَ بِخَيْرٍ كَانَ طَابَعًا عَلَيْهِنَّ

که د دې کلماتو نه مخکې په مجلس کې نیکې خبرې شوي وي نو دا کلمات به مهر شي (په دې نیکو

إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

خبرو باندې) د قیامت ورځې لپاره (یعنې دې کلماتو ویلو سره دغه نیکې خبرې به تر قیامت پورې

وَ إِنْ تَكَلَّمَ بِشَرٍّ

محفوظي وي چې دهغوي ثواب به نه ضائع کېږي) او که د دې کلماتو نه مخکې په مجلس کې بدې خبرې

كَانَ كَفَّارَةً لَهُ :

شوي وي نو دا کلمات به د دې بدو خبرو لپاره د بخښني ذریعه جوړه شي. د هغه کلماتو ترجمه داده:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

پاک یې ته ای الله او ستا د ستاینې سره ستا پاکې بیانیدی شي ستانه بغیر بل څوک لائق د عبادت نشته.

أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ. (۱)

زه ستانه بخښنه غواړم او تاته توبه کوم.

﴿٣٥﴾ وَعَنْ قَتَادَةَ: بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَأَى الْهَلَالَ

دقتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دي چې هغه ته دا حدیث رسیدلي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام به کله نوي میاشت لیدله

قَالَ: هَلَالٌ خَيْرٌ وَرُشْدٌ هَلَالٌ خَيْرٌ وَرُشْدٌ هَلَالٌ خَيْرٌ

نودابه یې فرمایل: سپوگمې داد خیر او د هدایت، سپوگمې داد خیر او د هدایت، سپوگمې د خیر

وَ رُشْدٍ أَمْنٌ بِالَّذِي

او د هدایت (دي سره به یې دا فرمایل) یعنې (اي سپوگمې) زه په هغه ذات باندې ایمان لرم کوم چې

خَلَقَكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَقُولُ: الْحَمْدُ

ته پیدا کړي یې دابه یې هم دري ځل فرمایل او بیا به یې د دې نه وروستو دا ویل: ټول تعریفونه د هغه

لِلَّهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشَهْرٍ كَذَا وَ جَاءَ بِشَهْرٍ كَذَا (١)

خدای لپاره دي چا چې د میاشت ختمه کړه او د دې میاشتي شروع یې وکړه. د کذا (په ځای کې به یې

د تېرې شوي او د راتلونکې میاشتي نوم اخیستلو).

د سوچ او فکر لري کولو دعاء

﴿٣٦﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ كَثُرَ هَمُّهُ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: کوم سړی چې ډیر و فکر و نونیولی وي

فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أُمَّتِكَ

نو هغه ته په کار دي چې داد عا و وایي: ای الله! زه ستا بند هیم، ستا د بنده ځوي یم، ستا د وینځي ځوي یم،

وَ فِي قَبْضَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ

ستا په قبضه کې زما د تندي و یختان دي (ستا نه بغیر زما د حرکت او آرام قوت هم ما کې نشته) زما په

مَاضٍ فِي حُكْمِكَ

حق کې ستا حکم دي (یعنې ستا د حکم منع کولو و الا څوک نشته څه چې ته وي و غواړي هغه کېږي)

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٣٢٤/٤ رقم الحديث: ٥٠٩٢.

عَدَلٌ فِي قَضَائِكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ

زما په حق کې ستا فیصله انصاف دی زه ستانه ستاد هر نوم په وسیله غواړم کوم نومونه چې تاد خپل

سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أُنزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ

ذات لپاره اختیار کړي يادې هغه په خپل کتاب کې نازل کړي يادې هغه خپل مخلوق کې چاته بنودلي

أَوْ أَلْهَمْتَ عِبَادَكَ أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي مَكُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ

دي ياتايي الهام کړي خپلو بندگانوته اوياتا هغه خپل ځان سره په غيب کې اختيار کړي دا چې ته جوړ

الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَجِلَاءَ هَتِّي وَغَيْي مَا قَالَهَا عَبْدٌ قَطُّ

قرآن زما د زړه پسرلی زما دسترگورنا او زما د غم او فکر لري کونکی جوړ کړي دا دعاء چې څوک هم وايي

إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَبَدَلَهُ قَرَحًا. رَوَاهُ رَزِين

الله تعالی به دده نه هریو غم لرې کړي او په بدل کې به ورته خوشحالي ورکړي.

﴿٢٤﴾ وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كَبْرَنَا وَ إِذَا نَزَلْنَا

جابر رضي الله عنه وايي چې کله به مونږ په اوچت ځای ختلو نو الله اکبر به مو ويل او چې کله به را کوږيدو

سَبَّحْنَا .^(١)

نو سبحان الله به مو ويله.

د میدان جنگ دعاء

﴿٢٨﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا كَرَبَهُ أَمْرٌ يَقُولُ :

انس رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به کله يوې معاملي غمجن کولو نو دا به يې فرمايل :

يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَلَيْسَ بِمُخْفُوْظٍ^(٢)

ای ژوندي ذاته، ای قائم ساتونکي ذاته زه ستاد رحمت په ذریعه فریاد رسول غواړم.

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٣٥/٦ رقم الحديث : ٢٩٩٣ .

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٢٠١/٥ رقم الحديث : ٣٥٩٣ .

﴿۳۹﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قُلْنَا يَوْمَ الْخُنْدَقِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اهْلُ مِنْ هَيْئِهِ

ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې د خندق په ورځ مونږ وويل يا رسول الله: آيا څه ذکر يا دعاء شته

نَقُولُهُ ؟ فَقَدْ بَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ

چې هغه مونږ ووایو او کامیاب شو ځکه زموږ زړونه مرکندو نو ته راوختل (یعني ډیرو تکلیفونو نیولي

قَالَ : نَعَمْ اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِنَا وَ آمِن

يو) نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل او: او هغه داده: ای الله! زموږ په عیبونو پرده واچوي او مونږ په امن کې وساته

رَوَعَاتِنَا قَالَ : فَضَرَبَ اللَّهُ وُجُوهُ أَعْدَائِهِ بِالزَّبْحِ وَ هَزَمَ اللَّهُ بِالزَّبْحِ. (۱)

دوېرې نه ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې الله د دښمنانو په مخ هواراوسته او د هوا په وجه يې ماتې ورکړه.

په بازار کې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعاء

﴿۴۰﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ السُّوقَ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ

بریده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به کله بازار ته داخل شو نو دا دعاء به يې لوستله. د الله په نوم

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ

سره، ای الله ستانه غواړم خیر ددې بازار (یعني حلال رزق را کړي چې په هغې کې گټه او برکت وي)

السُّوقِ وَ خَيْرِ مَا فِيهَا وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَ شَرِّ مَا

اود هغه شي چې په دې کې دي (یعني خلک) او پناه غواړم په تاسره د بدې نه او د هغې شي د بدې نه

فِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ

چې په دې کې دي (یعني فاسد اخستل او خرڅول او نقصان او فاسد خلک). ای الله: زه پناه غواړم

بِكَ أَنْ أُصِيبَ فِيهَا صَفْقَةً خَاسِرَةً. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ

په تاسره د هغې خبرې نه چې په دې بازار کې څه د تاوانې معاملي سره وي.

باب الاستعاذة د پناه غوښتلو بیان

قال الله تعالى: ﴿رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ﴾ (سورة المؤمنون آيت: ۹۷-۹۸).

الله تعالی نه د دعا غوښتلو عام مفهوم دغه دي چې سپری د خپل مطلب او ضرورت او د خپلې خوښي شي د الله تعالی نه وغواړي. انسان سره طبعي معامله داسې هم وي چې د خپل ناخوښي شيانو نه لر تختي. او چرته یو پناه ځای کې پټ شي. استعاذة او تعوذ د همدغي پناه گاه د لټوني نوم دي. او بیا د دغي انسان یو ظاهري مادي دښمن دي چې هغه په سترگو ښکاري. د هغي لپاره بېل پناگاهونه وي چې د هغي د حفاظت جدا انتظام او اندازوي چې هغه د تعوذ نه علاوه وي. ددی نه علاوه د انسان یو دښمن داسې هم شته چې هغه پټ دښمن دی. چې هغه شیطان او د هغي اولاد دی. د هغي نه بچ کېدو لپاره یو جدا انتظام دي چې هغه همدغه تعوذ او استعاذه ده، په دي باب اکثر حدیثونو تعلق د همدغي استعاذه سره دي او ویلي شوي دي: اعوذ بالله من الشيطان الرجيم يعني زه د شيطان رټلي شوي نه د الله پناه غواړم.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د غیر موافق شيانو نه په خدای سره پناه نیول

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ ابُوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دې وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: پناه غواړم په الله تعالی سره د
جَهْدِ الْبَلَاءِ وَ دَرِكِ الشَّقَاءِ وَ سُوءِ الْقَضَاءِ وَ شِمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ. (۱)

مصیبت د سختی نه بد بختی ته درسیدلونه، د بد تقدیر نه او دښمنانو د وپړې نه.

توضیح: جهد البلاء: جهم باندي فتحه او ضمه دواړه دي، غټي سختی ته وايی.

بلا: په معنی د امتحان دی ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ دې کلمې مطلب داسې بيانوي چې دهغه مصیبتونو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۳/۱۱ رقم الحديث: ۶۶۱۶، ومسلم في صحيحه ۲۰۸۰/۴ رقم الحديث: ۲۷۰۷/۵۳.

نوم دي چې د دين يا د دنيا په اعتبار سره انسان ته رسېږي. او انسان هغه نشي لري کولي او نه په هغي صبر کولي شي. علامه طيبي فرماي: چې د دې د داسې حالتونو پېښيدل دي چې د هغي نه وروسته انسان مرخوښي. بلکه د مرگ ارمان کوي. حضرت ابن عمر رضي الله عنهما د دې تفسير داسې بيان کړي دي چې دا هغه حالت دي چې د انسان مال کم شي او اولاد يې ډير شي. (المراقات: ۵/۳۱۱) (الکاشف: ۵/۲۰۴)

درك الشقاء: درك مصدر دي راء باندې فتحه هم ده او سکون هم دی. د مندلو په معنی باندې دی. الشقاء د بدبختی، بد انجام او د هلاکت په معنی دی. یعنی بدبختي، شقاوت او د هلاکت مندلو نه ستا پناه غواړم. (المراقات: ۵/۳۱۲)

القضاء: د تقدير په معنی دي مطلب دا چې د داسې فيصلې نه ستا پناه غواړم کوم چې زما په حق کې ښه نوي. (المراقات: ۵/۳۱۲)

شأته الاعداء: په کوم سرې چې کله د دين يا دينا مصيبتونه راشي او د بدخواه دښمن په هغي د خوشحالی نه ټقي کوي هغي شأته الاعداء وايي. په دي حديث کې دا څلور کلمات داسې عام دي چې انساني ژوند ټولو شعبو کې شامل دي. لهذا دا دعاء کامله ده. (المراقات: ۵/۳۱۲)

جامعه پناه غوښتل

﴿۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ

انس رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به دا دعاء غوښتله: ای الله! زه ستا پناه غواړم د نکر نه

وَالْحُزْنِ وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَصَلْعِ الدَّيْنِ وَغَلْبَةِ الرِّجَالِ^(۱)

د محتاج کېدو نه، د سستی نه، د وېرې نه، د بخل نه، د قرض د بوج نه او د غلبې د خلکو (یعني د

ظالمانو) نه.

توضیح: اللهم: دا هغه غم ته وايي چې هغه د کوم راتلونکې مصيبت د وېرې نه وي.

الحزن: دا هغه غم ته وايي چې د مصيبت د راتلو نه وروسته وي يعنې هم په راغلي غم باندې وي او حزن په افتونو باندې وي. لکه څنگه چې د يو مريض د مرگ ويره وي. دا هم او ويره ده. خو کله چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۸/۱۱ رقم الحديث: ۶۳۶۹.

مرشي او د هغي وروسته غم راځي هغي ته حزن وایي.

العجز: احتیاج، کمزوری او تاخر ته وایي. عبادت کې د سستی کول مطلب دی.

الکسل: د طاقت لرلو سره هم د کوم یو نیک کار پرېښودلو ته کسل وایي.

البخل: یو واجبي حق نه ورکولو ته بخل وایي. دغه شان د میلمه پالني پر خودلو ته هم بخل وایي.

الجهن: دومره ډېره ویره چې جهاد پرېښودلي شي.

ضلع الدين: دومره ډیر قرض چې د سړی پوښتی ماتي کړي.

﴿۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ

او عائشه رضي الله عنها وایي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به دا دعاء کوله: ای الله! زه پناه غواړم په تاسره

مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْمَغْرَمِ وَالتَّائِمِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ

د سستی نه، د بوداوالي نه، تاوان یا د قرض نه او د گناه نه. ای الله! زه ستا پناه غواړم د عذاب د اور

وَ فِتْنَةِ النَّارِ وَ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَ عَذَابِ الْقَبْرِ وَ مِنْ هَرَجٍ فِتْنَةِ الْغِنَى وَ مِنْ هَرَجٍ فِتْنَةِ الْفَقْرِ وَ مِنْ

نه، دفتني داورنه، دفتني دقبر نه، د عذاب قبر نه، د شردفتني د مالداري نه، د شردفتني د فقر نه او د

هَرَجٍ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَ الْبَرْدِ

شردفتني د مسیح دجال نه. ای الله! د واورې او گلی او بوسره زما گناه وینځي (یعني په جدا جدا

وَ لِقَى قَلْبِي

مغفرتو بوسره زما گناهونه معاف کړي څنگه چې د واورې او گلی او بوسره گندگي پاکوي او پاک کړي زړه

كَمَا يُنْقَى الثُّوبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَ بَاعِدْ

زما د (بد اخلاق او بد خیالاتو) نه لکه څنگه چې سپینه ټوټه په او بوسره پاکېږي او دومره لرې والې پیدا

بَيْنِي وَ بَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدَتْ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ. (۱)

کړي زما او زما د گناهونو په مینځ کې لکه څنگه چې تاد مشرق او مغرب په مینځ کې لري والي پیدا کړي.

توضیح: الهرم: دا هغه بوداوالي ته وايي چې دانسان مازغه په کې کار پرېږدي. (المراقات ۵/۳۱۳)

المفرم: هغه تاوان ته وايي چې کوم په يو انسان باندې هيس بېسه راشي يا قرض ته وايي. چې کوم انسان په خپل سر واخلې. (المراقات: ۵/۳۱۳)

فتنة النار: يعنى داسې فتنه راشي چې کوم انسان واجب النار جوړ کړي. (المراقات: ۵/۳۱۴)

ومن فتنة القبر: يعنى منکر نکير په جوابونو کې د بې جوابی نه ستا پناه غواړم (المراقات ۵/۳۱۴)

وعذاب القبر: يعنى د قبر عذاب نه ستا پناه غواړم چې هغه پلک او سټکې دي، لپمانان او ماران دي، د قبر نه مراد د برزخ اولنی مهمه برخه ده. جو هغه دي قبر کې ده. ملا علي قاري رَحِمَهُ اللهُ په تعريف د قبر کې ليکي: اوکل ما استقر اجزائه فيه فهو قبر. (المراقات: ۵/۳۱۴).

ومن فتنة الغنى: هغه ماداري مراد ده چې هغه د کبر او تفاخر او بغاوت وي. همدغه شان په حرامو طريقو سره مال گتلي وي او په گناهونو کې يې خرچ کوي. (المراقات: ۵/۳۱۴)

فتنة القبر: د فقر او فاقې فتنه داسې چې د مالدارانو سره حسد کوي. بغض او عناد ساتي او د بعضو مالدارانو نه يې په ذلالت سره غواړي. دهغي د عمل نه په دين کې سستي راشي او دا چې په تقدير باندې صبر نکوي څنگه چې په حديث کې دي.

كاد الفقرا يكون كفرا: نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا تعوذ د امت د تعليم لپاره کړي دی. حال دا چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته هيس قسم خطر نه وو. (المراقات: ۵/۳۱۴)

الدهال: دجل کې مبالغه ده، د هوکې او فريب ته وايي. (المراقات: ۵/۳۱۵).

المسيح: دجال ته مسيح ځکه وايي چې دا به ټوله زمکه مسح کړي او گرد به گرځي. او مسح العين يا ځکه دجال ته مسيح وايي چې د دې سترگه ورانه شوي ده. (المراقات: ۵/۳۱۵)

الثلج: واوري ته وايي. البرد گلی ته وايي.

د حديث مطلب دا دي چې دا مغفرت په ټولو قسمونو باندې د دې سرې مغفرت وشي نو او بو په قسمونو نه ځکه د مغفرت قسمونه مراد اخستلي شوي دي. (المراقات: ۵/۳۱۵)

يو څو تعوذات

﴿٤٤﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

زيد بن ارقم رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به دادعاء فرمایله: ای الله ستانه پناه غوارم د

الْعَجْزِ وَالْهَرَمِ وَالنَّكَسِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ

احتیاجی نه (یعنی اطاعت باندي د قدرت نه لرو) نیکو کارونو کې د سستی نه، د وېرې نه، د بخل نه،

وَالْهَرَمِ وَالنَّكَسِ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

دبوډوالي نه (چې په سبب دهغې انداونه بې کاره او بې حسه وي) او عذاب د قبر نه. ای الله! نصیب

نَفْسِي تَقْوَاهَا وَ زَكَاةَ رِزْقِهَا وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَاةَا

کړي زما نفس ته دهغې پرهیزگاري او داپاک کړي ځکه ددې په پاکولو کې ستا ذات ډیر غوره دی.

أَنْتَ وَلِيَّتُهَا وَمَوْلَاهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَ مِنْ قَلْبٍ

ته ددې جوړونکې او مالک یې ای الله: زه ستا پناه غوارم دهغه علم نه چې گټه ورنه وي، دهغه زړه نه

لَا يَخْشَعُ وَ مِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَ مِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا. (١)

چې نه ویرېږي، دهغه نفس نه ډکېږي نه او دهغه دعانه چې قبلېږي نه.

﴿٤٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ مِنْ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

عبدالله ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په دعاگانو کې دادعاء هم ذکر شوي وه:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ

ای الله! زه غوارم په تاسره د زوال د نعمت ستانه (او نعمت نه مراد ایمان، اسلم، نیکی او عرفان دی)،

وَ تَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ

ستا د عافیت د بدلیدو نه (مثلاً د صحت په بدله کې مریضتیا او د مالدارۍ بدله کې احتیاج) ستاد

وَفُجَاءَةً نِقْمَتِكَ وَ جَمِيعَ سَخَطِكَ. (۱)

ناخاپي عذاب نه او د ټولو غصو نه.

﴿۶۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دا دعاء غوښتله. ای الله! زه ستا پناه غواړم د هغه

شَرِّ مَا عَيْلِكَ وَ مِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ. (۲)

کار د بدی نه کوم چې ما وکړو او د هغه کار د بدی نه کوم چې ما نه دي کړي.

﴿۶۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ لَكَ أَسَلْتُ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دا دعاء غوښتله: ای الله! ما ستا اطاعت وکړو،

وَ بِكَ آمَنْتُ وَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَ إِلَيْكَ أُنَبِّئُ

ما په تا ايمان راوړو ما په تا توکل وکړو زه ستا طرف ته راوگرځيدم (يعني گناهونه مي پرېښودل او ستا

وَ بِكَ خَاصَّتْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ

اطاعت ته متوجه شوم) او زه ستا په مدد سره (د کافرو سره) جنگېرم. ای الله! زه پناه غواړم ستا د عزت

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُضِلَّنِي أَنْتَ الْعَلِيُّ الَّذِي

په واسطه ستا نه بغير بل څوک لائق د عبادت نشته دهغي نه چې گمراه کړي ما، ته ژوندی يې داسې

لَا يَمُوتُ وَ الْجِنُّ وَ الْإِنْسُ يَمُوتُونَ. (۳)

چې ته مړ کېږي نه او ټول پيريان او انسانان به مړه کېږي.

توضیح: پيريان او انسان چونکه مکلف دي نو ځکه يې په خاص د دوي د مرگ ذکر وکړو. حال دا چې

مرگ خو هر زنده سر لره وي:

الموت قدح كل نفس هاربها ❀ والقبر باب كل نفس داخلها

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۰/۴ رقم الحديث: ۲۷۰۷/۵۳.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۵/۴ رقم الحديث: ۲۷۱۶/۹۵.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۶/۱۱ رقم الحديث: ۶۳۱۷، ومسلم في صحيحه ۲۰۸۶/۴ رقم الحديث: ۲۷۱۷/۶۷.

الفصل الثاني

د څلورو شيانو نه پناه

﴿۸﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم به داسې دعا كوله: اى الله! زه پناه غواړم په تاسره

مِنَ الْأَرْبَعِ : مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَ مِنْ نَفْسٍ لَا تَسْبَعُ

د څلورو شيانو نه: د بې فائدي علم نه، د هغه زړه نه چې عاجزي نه كوي، د هغه نفس نه چې نه صبرېږي

وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ" . وَرَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو . وَالتَّسَائِي عَنْهُمَا (۱)

او د هغه دعاء نه چې نه قبلېږي.

توضیح: د څلورو شيانو ذکر په دې حديث کې دې خودا څه محدود نه دی په ورسره روايت کې د پنځه شيانو ذکر دی. د دې نه د ډيرو ذکر هم شته نو د اهميت په اعتبار سره کله نبي كريم صلى الله عليه وسلم د لږو ذکر کړي او کله يې د ډيرو ذکر کړي دی. همدغه شان راويانو د مختلف احوال نيولو سره کله لږ او کله ډير کړي دي. (المركات: ۵/۳۲۰)

﴿۹﴾ وَ عَنْ عُمَرَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنْ خَمْسٍ : مِنَ الْجُبْنِ

ابن عمر رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم به د پنځو شيانو نه د الله پناه غوښتله: ۱- د بزدلي نه

وَ الْبُخْلِ وَ سُوءِ الْعُرِي

۲- د بخل نه ۳- د عمر د بدې (يعنې عمر د و مره ډير شي چې آخر په قوت او حواس کې فرق راشي او د

وَ فِتْنَةِ الصَّدْرِ

عبادت او اطاعت قوت نه وي) د فتنې د سينې نه (يعنې د هغه شي نه چې د سينې دننه بد اخلاق او

وَ عَذَابِ الْقَبْرِ. (۲)

بدي عقيدې جوړوي يا د حق خبره نه قبلوي او د مصيبتونو وخت کې صابره نه وي) ۵: د قبر د عذاب نه

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۸۱/۵ رقم الحديث : ۳۵۴۹ .

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۱۸۱/۵ رقم الحديث : ۳۵۴۹ .

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلی الله علیه و سلم به ذکر شوي دعاء غوښتله: ای الله! زه پناه غواړم

بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَالْقِلَّةِ وَالذَّلَّةِ وَأَعُوذُ مِنْ أَنْ أَظْلَمَ

په تاسره د احتیاجی نه، د قحط نه، د ذلت نه او د دې خبرې نه پناه غواړم چې زه په چا ظلم وکړم او یا

أَوْ أَظْلَمَ.^(۱)

څوک په ما ظلم وکړي.

توضیح: کم والي (قلت) نه مراد د نیکو کموالی دی.

الذلة: د گناهونو د کولو په وجه د خلکو په سترگو کې ذلیل کیدل مراد دي.

﴿۱۱﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلی الله علیه و سلم به دا دعاء لوستله: ای الله! زه پناه غواړم په تاسره

مِنَ الشَّقَاكِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْأَخْلَاقِ.^(۲)

د اختلاف نه، د نفاق نه او بد اخلاقی نه.

دولېرې او خیانت نه پناه

﴿۱۲﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلی الله علیه و سلم به دا دعاء لوستله: ای الله! زه پناه غواړم په تاسره د

الْجُوعِ فَإِنَّهُ يَأْتِسُ الضَّجِيعُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَيَاةِ فَإِنَّهَا يَأْتِسُ الْبِطَالَةُ.^(۳)

ولېرې نه ځکه چې د ابد تره خوب دي او ستا پناه غواړم د خیانت نه چې هغه د باطن بد تره خصلت دی.

توضیح: د ولېرې نه ځکه پناه غوښتلي شوي ده چې د انسان ټول ښکاره اندامونه کمزوري شي نو

انسان د کوم عبادت کولو جوگه نه وي حال دا دي چې د انسان د پیدائش مقصد د الله تعالی عبادت

کول دي.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۹۱/۲ رقم الحديث : ۱۰۴۱.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۹۱/۲ رقم الحديث : ۱۰۴۶.

(۳) أخرجه ابوداود في السنن ۹۱/۲ رقم الحديث : ۱۰۴۷.

بئس الجميع: یعنی ځیني وخت څه شي انسان سره ولږي او داسې ورسره کلک شي چې انسان پخپله حیران شي. ولکه هم همدغه شان نوي میلمه دي تر کومې چې وي نو تنگول کوي لرې کېږي نه. او ځکه بدتره ملگري او بد خوب دی.

البطانة: څنگه چې د خیانت واسطه د بدن دننه برخي سره یعنی زړه سره دي نو ځکه یې خیانت د انسان باطني بدتره خصلت ویلي شوې دی. (المراقات: ۵/۳۲۵)

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دا دعاء لوستله: ای الله! زه پناه غواړم په تاسره د

الْبَرَصِ وَالْجُذَامِ وَالْجُنُونِ وَمِنْ سَيِّئِ الْأَسْقَامِ. (۱)

برگي نه، د جذام نه، د لیونتوب نه او د بدې مریضتیاگانو نه.

توضیح: سئ الاسقام: یعنی بدترینه مریضتیاگانې دا جمله د تخصیص نه وروسته تعمیم دا. د حدیث خلاصه دا ده چې کومه مریضتیا داسې وي چې خلک د مریض نه منع شي، خپله مریض هم څه د نیک کار کولو توان نه لري، مریض د حقوق الله او حقوق العباد کولو توان ونه لري نو د داسې تباہ کونکې مرض نه پناه غوښتل جائز دي بلکې ضروري هم دي. (المراقات: ۵/۳۲۵)

د بد اخلاقي نه پناه

﴿۱۴﴾ وَعَنْ قُطَيْبَةَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

قطبه بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به فرمايل: ای الله! زه پناه غواړم په تاسره د

مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ. (۲)

د بد اخلاقي نه، د بدو عملونو نه او بدو خواهشاتو نه.

توضیح: منکرات الاخلاق: منکر هغه ته وایي کوم چې شریعت منع کړي وي او په نیکو کې نه بلکه بدو کې شمارل کېږي. د اخلاقو نه مراد باطني اعمال دي. مقصد د زړه غلط احساسات دي. لکه کینه، بغض، حسد او لوبو کې دلچسپي ساتل، د اشیان د زړه باطني مرضونه دي.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۹۳/۲ رقم الحديث: ۱۵۵۴.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵۷۵/۵ رقم الحديث: ۳۵۹۱.

والاعمال: بد عملونو ته وایې کوم چې پاس ذکر شوې دې. الا هو: غلط خواهشاتو هو باطله خلکو نظریات او د مبتدعینو بدعات مراد دې. (المراقات: ۵/۳۱۷)

یوه جامع دعاء

﴿۱۵﴾ وَ عَنْ شُتَيْرِ بْنِ شَكْلِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ : قُلْتُ :
شتیر بن شکل بن حمید دخپل پلار (شکل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) نه روایت کوي چې هغه وویل ماعرض وکړو چې
يَا نَبِيَّ اللَّهِ عَلِّمْنِي تَعْوِذًا أَعُوذُ بِهِ
یا رسول الله! ماته داسې تعویذ (یعنې دعاء) وښایه چې دهغې په ذریعه سره زه پناه و غواړم نبي کریم
قَالَ : قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل دا دعاء وایه: ای الله! زه ستا پناه غواړم دخپل اوریدلو د بدی نه (چې په خپلو
وَ مِنْ شَرِّ بَصَرِي
غوربونو بدې خبرې واورم)، دخپل دسترگو نظر نه (چې په خپلو سترگو بد شیان ونه وینم)، دخپلې
وَ شَرِّ لِسَانِي وَ شَرِّ قَلْبِي
ژبې دشر نه (چې دخپلې ژبې نه بد او بې فائدې کلمات راونه باسم) دخپل زړه بدی نه (چې زما په زړه
کې غلطې عقیدې او حسد او کینه او داسې دنورو وسوسه نه وي او د غلطو کارونو کلکې ارادې نه کوم)
وَ شَرِّ مَنِّي ^(۱)
او دشر دخپلې مني نه (چې هغه په حرام خوری کې مصرف شي اوزه د شهوت په نظر چاته ونه گورم)

توضیح: هر سمعی: سمع غوربته وایې مطلب دا چې زه دا خبرې وانورم چې الله تعالی پرې خفه شي. (المراقات: ۵/۳۲۸)

هر بصري: چې زه داسې شیان ونه وینم چې په هغې الله خفه کېږي. (المراقات: ۵/۳۲۸)

هر لسانی: چې په ژبه داسې خبرې راشي هغه فضول وي. (المراقات: ۵/۳۲۸)

هر قلبي: چې داسې عقیدې خپلې نکړم چې په هغې ته خفه شیی. (المراقات: ۵/۳۲۸)

شر منی: چي مني غالبه شي او زنا رانه وشي. (المركات: ۵/۳۲۸)

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي الْيُسْرِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدْعُو: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ

ابي اليسر رضي الله عنه و ابي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم به داد عاء لوستله: اي الله! زه پناه غوارم په تاسره

مِنَ الْهَدْمِ وَ الْأَعْوُدِ

د کور در اغورخيدو (يعني کوريا ديوال په مارا پري نوزي چي دهغي په وجه زه مرشمه) نه اوزه پناه

بِكَ مِنَ التَّرْدِي وَ مِنَ الْغَرَقِ وَ الْحَرَقِ وَ الْأَزْمِ وَ

غوارم په تاسره د اوچت خاي نه در اغورخيدو، د دويدلو نه، د سوزيدلو نه، د ډېر بوداوالي نه اوزه

أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ يَتَخَبَّطَنِي الشَّيْطَانُ عِنْدَ الْمَوْتِ

پناه غوارم د دې خبرې نه چي د مرگ په وخت کې شيطان ما د هوکه کړي (يعني وسوسې راته واچوي

وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَمُوتَ فِي سَبِيلِكَ مُدْبِرًا

اوز مادين تباه کړي) زه پناه غوارم په تاسره د دې خبرې نه چي ستا په لاره کې شا کړم (يعني جهاد کې

وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَمُوتَ لَدِيغًا. وَ زَادَ فِي رِوَايَةِ أُخْرَى الْغَمَّ^(۱)

د کافرو مقابله کې تختيدل) او مرشم اوزه پناه غوارم په تاسره د دې خبرې نه چي مرشم په لديغ سره

(يعني مار، لږم او نورو زهرجن خناورو د خورلو نه مرشم).

توضیح: الهدم: د کور راو ليدلو ته وايي. التردی: د غر راو ليدلو په معنی دی.

الغرق: په اوبو کې غرق شي. (المركات: ۵/۳۲۸)

الحرق: په اور سوزيدلو ته حرق وايي. (المركات: ۵/۳۲۸)

يتخبطني: يعني شيطان ما په خپله د هوکې سره ليوني نکړي. (المركات: ۵/۳۲۸)

في سبيلك: د دينه د جهاد لاره مراد ده. (المركات: ۵/۳۲۸)

مدبرا: د شرعي عذر نه بغير د دشمن مقابله کې تختيدل منع دي. (المركات: ۵/۳۲۸)

^(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۹۲/۲ رقم الحديث: ۱۵۵۲.

د طمع نه د پناه غوښتو حکم

﴿۱۷﴾ وَ عَنْ مُعَاذٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أَسْتَعِيدُ

معاذ رضی اللہ عنہ د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې نبي علیه الصلاة والسلام وفرمايل: پناه وغواړه د

بِاللَّهِ مِنْ طَمَعٍ يَهْدِي إِلَى طَمَعٍ.^(۱)

الله تعالی پناه وغواړه د طمع نه طمع ته رسوي.

توضیح: طمع: د خدای د مخلوق نه مال او دولت امید ساتلو ته طمع وایي. (المراقات: ۵/۳۳۰).

یهدي: چې څه راوړاسوي او لاره او اړه کوله کړي. (المراقات: ۵/۳۳۰)

الي طمع: طمع تاپې ته وایي، د اوسپني زنگ ته هم وایي، گند ته هم وایي او نقص ته هم وایي. ابن

مالک د عبارت تفسیر کوي: یعنی من الحرص الذي يجرب صحبه الى الذل والعيب. (المراقات

۵/۳۳۰)

د انساني روح او بالید لپاره طمع یو داسې ناسور دي چې هغه ورو ورو د انسان په دین کې ټولو

شعبو کې مختلف طریقو سره د زهر وپشان خورېږي. همدغه وجه ده چې طمع دین د فساد جر دی.

لکه تقوي د دین د اصلاح جرله ده. حضرت عمر فاروق صلی اللہ علیہ وسلم د حضرت کعب رضی اللہ عنہ نه

پوښتنه وکړه چې فما اخرج العلم من قلوب العلماء؟ قال الطمع.

﴿۱۸﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَظَرَ إِلَى الْقَمْرِ فَقَالَ : يَا عَائِشَةُ

عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو ځل سپوگمې ولیده او وې فرمایيل چې ای عائشه!

اسْتَعِيدِي بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا فَإِنَّ هَذَا هُوَ الْغَاسِقُ

پناه وغواړه په الله تعالی سره د دې (سپوگمې) د بدې نه ځکه چې دا غاسق (تورتم خورول والا) ده

إِذَا وَقَب.^(۲)

چې کله به رڼا شي.

(۱) أخرجه مسند أحمد ۲۳۲/۵، رقم الحديث: ۲۲۰۷۴.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴۲۱/۵ رقم الحديث: ۳۳۶۶.

توضیح: په دې حدیث کې د قرآن کریم یو آیت طرف ته اشاره شوي ده چې په سوره فلق کې داسې دي ﴿وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ﴾ مطلب دا چې کله سپوږمۍ بي رها شي او تندر یې ونیسي. نو د سپوږمۍ تندر نیول د مشکلاتو او مصیبتونو راتلو ته اشاره کوي. لهدا د سپوږمۍ د تندر نیولو به هم پناه غوښتل په کار دي چې دومره لویه ساحه چې مصیبت کې گیره شوه او بي رها شوه نو چرته زما زړه هم د ایمان د رها نه بي رها نه شي. د دې نه پناه غواړه. د دې حدیث معلومه شوه. چې غاسق اذا وقب نه مراد د تندر سپوږمۍ لره نیول دي. اگر که اکثر مفسرینو دا کلمه د شپې د خوریدلو او تورتم کېدلو باندې نیولي دا. (المراقات: ۵/۳۳۰)

داوه (۷) خدایانو عبادت کوونکې قصه

﴿۱۹﴾ وَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَيِّ:
عمران ابن حصین رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما پلار (حصین رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ته وويل (چې
يَا حُصَيْنُ كَمْ تَعْبُدُ الْيَوْمَ إِلَهًا ؟ قَالَ أَيُّ :
هغه وخت کې مسلمان شوي نه و) حصین: نن صبا ته د خومره معبودانو عبادت کوي؟ زما پلار وويل
سَبْعَةً : سِتًّا فِي الْأَرْضِ
داوه معبودانو چې په هغې کې شپږ په زمکه کې دي (او د هغې نومونه دا دي يغوث، يعوق، نسر،
وَ وَاحِدًا فِي السَّمَاءِ قَالَ :
لات، منات او عزی) او یو په آسمان کې دي (چې هغه د ټولو خالق دي) نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل
فَأَيُّهُمْ تَعْبُدُ لِوَعْبَتِكَ وَ رَهْبَتِكَ ؟
بیا په دې کې کوم معبود ستاد طمع او ستاد وېرې مرسته کونکې دي (يعنې په دې کې د کوم یو معبود
قَالَ : الَّذِي فِي السَّمَاءِ
نه ته ویرېرې او د هغه نه د خیر طمع لري؟) ده وويل چې کوم په آسمان کې دي. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ : يَا حُصَيْنُ أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَسَلْتَّ عَلْتِكَ كَلِمَتَيْنِ
و فرمايل. حصین. پوهه شه که چرې ته مسلمان شوي نو ما به تاته دوه کلمې خودلي چې هغوي به
تَنْفَعَاكَ قَالَ : فَلَمَّا أَسَلَمَ حُصَيْنُ
تاته (دنیا او آخرت) کې گټه دررسولی. عمران رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې هر کله زما پلار مسلمان شونو

وَال : يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَيَّ الْكَلِمَاتِ اللَّتِي وَعَدْتَنِي

وي ويل چې يا رسول الله! اوس ماته هغه دوه کلمي وښايه د کومو چې تا وعده کړي وه؟ نبي کریم

فَقَالَ : قُلِ اللَّهُمَّ الْهِنِّي رُشْدِي وَاعِزِّي مِنْ شَرِّ نَفْسِي. (۱)

صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: اي الله! زما په زړه کې هدايت واچوي او زما نفس د بويو نه پاک کړي.

د ماشومانو په مری کې د تعویذ اچولو ثبوت

﴿۲۰﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

عمرو بن شعيب د خپل پلار (شعيب رضي الله عنه) نه او هغه د خپل نيکه (عبد الله رضي الله عنه) نه روايت کوي چې

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " إِذَا فَرَعَ أَحَدُكُمْ فِي النَّوْمِ

نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل په تاسو کې کوم يوسړی په خوب کې ويرېږي نو هغه ته په کاردي چې

فَلْيَقُلْ : أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ

ذکر شوي کلمات ووايي چې (ترجمه): زه د الله په پوره کلماتو سره پناه غواړم د هغي د غضب نه، د

وَ عِقَابِهِ وَ شَرِّ عِبَادِهِ وَ مِنْ هَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَ أَنْ

هغه د عذاب نه، دهغه د بنده گانو د بدی نه، د شيطان د وسوسو نه او د دې خبرې نه چې شيطان ماته

يَخْضُرُونَ فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ وَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو

راشي له زادي کلماتو ويلو سره به شيطان هر څه ضرر نه شي رسولې نو عبد الله بن عمرو رضي الله عنه

يُعَلِّمُهَا مَنْ بَلَغَ مِنْ وَلَدِهِ وَ مَنْ لَمْ يَبْلُغْ مِنْهُمْ

دا کلمات په خپل اولاد کې هر هغه سړی ته ښودل چې هغه به بالغه شو او په اولاد کې به چې کوم نابالغه

كَتَبَهَا فِي صَدْرِكَ ثُمَّ عَلَّقَهَا فِي عُنُقِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ وَ هَذَا لَفْظُهُ. (۲)

و نو دا کلمات به يې د کاغذ په ټکرو باندې وليکل او په مری کې به يې ورته واچول.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴۸۵/۵ رقم الحديث : ۳۱۸۲.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۲۱۹/۱ رقم الحديث : ۳۸۹۲.

توضیح: في صلح: ای کتاب یعنی د کاغذ تکرېو باندې به یې لیکل. صلح اصل کې چک وو د کاغذ تکرېو ته وایي یعنی حضرت عبداللہ بن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به کلمات خپلو بچو ته ولیکل او بیا به یې پرې زده کول. کوم ماشومان به غټ وو او زده کولو جوگه به وو. خو کوم ماشومان به چې واره وو او د زده کولو جوگه به نه وو نو حضرت عبداللہ بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به د کاغذ په تکرېو باندې ولیکل او په مرو کې به یې ولره واچول. د دینه معلومېرې چې مری کې تعویذ زورند اول منع ندی. او دا حدیث په جواز باندې ښکاره دلیل دی. ملاعلي قاري رَحِمَهُ اللهُ وایي: **في عنقه ای في رقبة ولله وهذا اصل في تعلیق التعویذات التي فيها اسماء الله تعالى.**

تعویذونو کې اگر چې د علماء اختلافي اقوال شته خو راجح قول دا دي چې کوم تعویذ د جادو په ټوټکو او د غیرالله نه د غوښتلو او شریکه کلماتو باندې وي یا پکې مبهم کلمات وي یا د هډوکو امپل جوړ کړي او وایي چوي او یا د انتر منتر د قسمونو نه وي نو استعمالول یې حرام دي او کوم تعویذ چې قرآن او حدیث په دعاگانو جوړ کړي شي نو هغه جائز دي.

نور چې نن سبا خلکو د جائز تعویذونو کوم کاروبار شروع کړي دي اگر که د جائز تعویذ عمل د طبیب او ډاکتر د علاج پشان یو محنت دي. پدې باندې پیسه اخستل د ډاکتر د علاج پشان دي نو دي ته حرام نشم ویلي خو د دې کاروبار جوړه ول او د یو هنر په توگه استعمالول مناسب ندی. کیدي شي تجربه مو وي چې د دې خاتمه ښه نه وي. هسي هم عام خلک داسې عالم یا پیر کمزوري گنېرې اگر که هغه د تعویذونو په وجه څومره هم مالداره شوي ولي نوي. بعضو خلکو سره فن هم کامل نوي. فقط د روپۍ راټولول لپاره د خدای مخلوق قسم قسم حیلو سره د خپل روزگار وسیله جوړه کړي ده. **اللله وانا اليه راجعون.**

داسې دعاء چې جنت به په خپله سفارش وکړي

﴿٢١﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الْجَنَّةَ
انسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل کوم سړی چې د الله نه وغواړي جنت
ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
دري ځلې (یعنی دري ځله دا دعاء وکړي: ای الله! زه ستانه جنت غواړم. یا دا ووايي: ای الله ما جنت
قَالَتْ الْجَنَّةُ : اللَّهُمَّ
ته داخل کړې او یا په هره یوه ژبه چې د مفهوم او مضمون دري ځله ووايي) نو جنت وایي چې ای الله

أَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَ مِنْ اسْتَجَارَ مِنَ النَّارِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
ته دا جنت ته داخل کړي او کوم سړی چې دري ځله دا ورنه پناه و غواړي (يعني دري ځله داسې ووايي
قَالَتْ النَّارُ :
ای الله! ما د اور نه وساتي او يا د دې مفهوم او مضمون چې هره ژبه کې دري ځله ووايي) نو اور وایي
اللَّهُمَّ اجْزُهُ مِنَ النَّارِ " (۱)
چې ای الله! ته دا سړی د اور نه وساتي .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د سحر نه د بچ کیدو دعاء

﴿۲۲﴾ عَنِ الْقَعْقَاعِ : أَنَّ كَعْبَ الْأَخْبَارِ قَالَ : لَوْلَا كَلِمَاتُ أَقُولُهُنَّ لَجَعَلْتَنِي يَهُودَ حِنَارًا
قعقاع وایي چې کعب اخبار به ویل که چېرته ما هغه کلمات نه ویلي نو یهودو به مانه خړ جوړ کړي وې
فَقِيلَ لَهُ : مَا هُنَّ ؟ قَالَ : أَعُوذُ
پوښتنه ترې وشوه چې هغه څه کلمات دي؟ نو وې و فرمایل چې هغه دا کلمات دي: زه پناه غواړم د
يُوجُوهُ اللَّهِ الْعَظِيمِ الَّذِي لَيْسَ شَيْءٌ أَعْظَمَ مِنْهُ وَ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ
د الله ذات په واسطه چې هغه ډیر لوی دی هغه الله چې دده نه بل څوک لوی نشته او د هغه د کلماتو
التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ وَ بِأَسْمَاءِ اللَّهِ
په ذریعه سره چې دهغې نه څوک ښه ډیر والي کولي شي او نه څوک بد او د الله نومونو په واسطه
الْحُسْنَى مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَمَا لَمْ أُحْلَمْ
چې پاک او نیک دي او په هغې کې کوم زه پیژنم او کوم چې زه نه پیژنم او د هغه شي د بدې نه چې هغه
مِنْ هَرِّ مَا خَلَقَ وَ ذَرَأَ وَ بَرَأ. (۲)
پیدا کړي او برابر کړي دي .

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۶۰۳/۱ رقم الحديث : ۲۵۷۲ .

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ۹۰۱ .

توضیح: حضرت کعب احبار د یهودو په لویو علماو کې ؤ د نبی کریم ﷺ وخت یې موندلی وو خو مسلمان نه شو او نه یې نبی کریم ﷺ لیدلی ؤ. وروسته د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په دور کې مسلمان شو. دده بیان دي چې زه کله مسلمان شوم نو یهود زما مخالف شول. په مایې قسم قسم جادو کول شروع کړل. نو که چري ما ذکر شوې دعا گاني نه لوستلي نو قریبه وه چې یهودو په مانه د خپل جادو به واسطه سره خر جوړ کړي وي یعنې په رشتني به یې خر شوي وم یا به د خر په شان کم عقل وی. خو د دې کلماتو په ذریعې سره زه محفوظ وم. پوښتنه کونکې تپوس وکړو چې هغه کلمات څه دی؟ نو وي ویل (کوم چې بره حدیث کې ذکر شوې دي). (المراقات ۵/۳۳۶)

لایجاوزهن: د کلمات تامه نه قرآن عظیم هغه کلام عظیم دي چې دده د احکامونه نه نیک سړی بار وتلي شي چې کوم مسلمان وي او بد سړی بار وتلي شي کوم چې کافر دي او قرآن کې دوه قسمه احکام دي. یو قسم وعد دې دیوم قسم وعید دی. لهذا بر او فاجر نه موومن او کافر مراد اخستلي کېږي. د دې کلمې مطلب دا دي چې قرآن عظیم په کافر او مسلمان دواړو باندې غالب دی. یو لپاره زیري دي او بل لپاره یره ده. (المراقات: ۵/۳۳۸)

ماخلق: یعنی د الله د هر مخلوق د شر نه کوم مخلوق چې الله پیدا کړي دي. و ذراً: او د پیدا کولو نه وروسته یې خواره کړل. و براء او بغیر د څه تفاوته یې سم کړل. یو د الله والا افریقه کې به یو مجلس کې علماوو ته د لوستلو لپاره داسې دعا وښودله. ای الله! د خپل هر مخلوق د شر نه ما وساتي. (الکاشف: ۵/۳۲۰)

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ : كَانَ أَبِي يَقُولُ فِي دُبْرِ الصَّلَاةِ : اللَّهُمَّ

مسلم بن ابی بکره وایي چې زما پلار (د هر مونځ یا د فرض) مونځ نه وروسته دا دعاء غوښتله: ای الله

إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ

زه پناه غواړم په تاسره د کفر نه، د فقر نه (یعنې د زړه د فقر د فتني نه چې هغه بې صبری او د نعمت ناشکري

وَ عَذَابِ الْقَبْرِ فَكُنْتُ أَقُولُهُنَّ فَقَالَ : أَيُّ

وغیره) او د قبر د عذاب نه. نو ما به هم دا کلمات ویله (یو ورځ) زما پلار مانه پوښتنه وکړه چې ای

بُنَيَّ عَمَّنْ أَخَذْتَ هَذَا ؟ قُلْتُ : عَنْكَ قَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

زما ځویه! تادا کلمات د چانه زده کړي دي؟ ما ورته وویل: ستا نه. ده وویل چې نبی کریم ﷺ

كَانَ يَقُولُهُنَّ فِي دُبْرِ الصَّلَاةِ. (۱)

به د مونځ نه وروسته دا کلمات لوستل.

إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يُذَكِّرْ فِي دُبْرِ الصَّلَاةِ وَرَوَى أَحْمَدُ لَفْظَ الْحَدِيثِ وَعِنْدَهُ: فِي دُبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ.

د قرض او کفر دواړو نه پناه غواړئ

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَعُوذُ

ابو سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ما د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا کلمات اوریدلي دي چې: زه پناه غواړم

بِاللَّهِ مِنَ الْكُفْرِ وَالدِّينِ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

دا الله نه د کفر او قرض نه یو سپری (چې دا واوریدل) نو وي ویل چې یا رسول الله: آیا تا برابر کړو کفر

أَتَعِدُّ الْكُفْرَ بِالدِّينِ؟ قَالَ: نَعَمْ. وَ فِي رِوَايَةٍ الْلَّهُمَّ إِنِّي

د قرض سره؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: آو! او په یو بل روایت کې دا دعاء نقل ده: ای الله! زه

أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَ الْفَقْرِ. قَالَ رَجُلٌ: وَ يُعْدَلَانِ؟

ستا پناه غواړم د کفر او فقر نه (دې اوریدو سره) یو سپری وویل: آیا کفر او قرض برابر کیدی شي؟

قَالَ: نَعَمْ. (۲)

نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: آو.

توضیح: کفر او قرض په دي حدیث کې ځکه یو برابر کړی شوي دي چې قرض په وجه انسان دروغ

وايي، مکاری او حیلې بهانې کوي، وعده خلافې کوي. بیا بیا وعده کوي او بیا یې ماتوي. دا ټول

شیان یاد منافقینو خصلتونه دي یاد کفارو خصلتونه دي. ځکه په کوم مسلمان کې دا شیان راغلل

نو هغه د کفارو او منافقینو صف کې اودریدو. کفر او فقر هم برابر وگڼل شول ځکه کادال فقران

یکون کفر احادیث دی. (المرقات: ۵/۳۴۰)

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳۲۵/۵ رقم الحديث: ۵۰۹۰.

(۲) أخرجه المستدرک على الصحيحين ۱۹۲/۲، رقم الحديث: ۱۹۵۰.

باب جامع الدعاء جامع دعاگانې

جامع دعاء هغه وي چې دهغې الفاظ لاندې وي او معنی یې ډیره وي ای معان کثیره فی الفاظ یسیره داد اضافت موصوف خپل صفت طرف ته دی، اصل عبارت داسې دی: الدعاء الجامع.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُ كَانَ يَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ:

ابو موسی اشعري رضي الله عنه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه روایت کوي چې نبي عليه السلام به دا دعاء وويله:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَ جَهْلِي وَ إِسْرَافِي فِي أَمْرِي وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي

ای الله! ماوېخښې، خطاگانې زما، ناپوهۍ زما، زما زیات او دهغه گناه نه چې دهغې علم زمانه تاته ډېر

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي جَدِي وَ هَزْلِي وَ خَطِيئَتِي وَ عَمْدِي

دی. ای الله! وېخښې زما هغه بد کار چې کوم ما قصد اکرې او هغه کار کوم چې ما ارادتا کړي دي.

وَ كُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي

او هغه کارونه کوم چې به په پوهه او کوم مې چې په ناپوهۍ کې کړي او دا ټولې خبرې ما کې شته.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا

ای الله! وېخښې زما هغه گناهونه چې کوم ما مخکې کړي او هغه گناهونه چې کوم (بالفرض والتقدير)

أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا

وروسته کېږي. هغه گناهونه کوم چې ما پټ کړي او هغه گناهونه کوم چې ما ښکاره کړي وي او هغه

أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمَقْدِمُ

گناهونه د کومو چې زمانه تاته ډیر علم دی ته چې څوک وغواړي په خپل توفیق سره خپل رحمت اړخ

وَ أَلَّتْ الْمُؤَخَّرُ وَ أَلَّتْ عَلَىٰ كُلِّ هَيْبَةٍ قَدِيرٌ (۱)

ته را اول او ته چي څوڪ و غواړي د خپل رحمت نه يې شاته كړي او هم ته په څه باندې قادر يې.

توضیح: وکل ذلك عندي: نبي کریم ﷺ د تواضع او د عاجزی په توګه وفرمايل چې دا ټول شيان ما کې شته يا يې د خپل امت د تعليم لپاره وفرمايل. ځکه هر يو امتي د دې ګناهونو نه په څه نا څه ګناه کې اخته دی. (المراقات ۵/۳۴۱)

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ به دا دعای لوستله: ای الله! نیک کړې زما دین چې

الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي

زما د کارونو محافظ دي (يعني د دین په وجه د ځان او مال او د عزت حفاظت کېږي او د آخرت د عذاب

وَ أَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي وَ أَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي

نه پرې بچ کېږي) سمه کړې زما دنيا چې زما ژوندون دی، سم کړې آخرت زما چرته چې بياتلل دي زما،

وَ اجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ

زما ژوند د هرې نیکۍ زياتولو سبب جوړ کړي (يعني ډير غږم کړي چې ډيرې نیکۍ په کې وکړم)

وَ اجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ (۲)

او مالره مرګ د هرې بدۍ نه د راحت او د آرام سبب جوړ کړي.

دهدايت دعاء

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ:

عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي ﷺ به دا دعاء لوستله

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَىٰ وَ التَّقَىٰ وَ العَفَاةَ وَ العِغْيَ (۳)

ای الله! زه ستاه غواړم هدايت، تقوی او حرام او مکروه نه د نفس حفاظت (د زړه او ظاهر) استغناء.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۶/۱۱ رقم الحديث: ۶۳۹۸، ومسلم في صحيحه ۲۰۸۷/۴ رقم الحديث: ۲۷۱۹/۷۰.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۷/۴ رقم الحديث: ۲۷۲۱/۷۱.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۰۸۷/۴ رقم الحديث: ۲۷۲۱/۷۲.

﴿٤٤﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُلْ اللَّهُمَّ اهْدِنِي

حضرت علي رضي الله عنه وايي چې چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم ماته وفرمايل چې دا دعا غواړه ای الله! وښايه

وَ سَدِّدْنِي وَ اذْكُرْ بِالْهُدَى

ماته (سمه لار) او زما عملونه او کارونه سم کړي، ماسم کړي (ورسره نبی علیه السلام وفرمايل) کله چې

هِدَايَتِكَ الطَّرِيقَ وَ بِالسَّادِ

ته هدايت غواړي نو سمې لارې باندې د تللو خيال کوه او چې سموالي غوښتنه کوي نو د تېر په شان

سَدَادَ الشَّهْمِ. (١)

د نغې لارې خيال کوه.

توضیح: واذاکر: يعنی کله چې د هدايت ټکې ستا په خله وي نو مغزو کې دا خيال پکار دې چې د هدايت والا لارې لارښودنه وکړه. هغه لاره چې په کومې ستا نیک بنده گان تېر شوي دي. او کله چې په ژبه باندې. (المركات ٥/٣٤٤).

سداد: يعنی د لارې ټکې وي نو په مازغه کې دا خيال په کار دي چې داسې سم شم لکه څنگه چې غشی نيغ وي. ځکه چې په تېر کې لږ کوږوالي وي نو هغه په نښه سم نه لگی. يعنی پوره هدايت غواړه. (المركات ٥/٣٤٤).

د نوي مسلمان لپاره دعاء

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ إِذَا أُسْلِمَ

ابو مالک اشجعي د خپل پلار نه نقل کوي چې هغوی وويل چې کله به څوک مسلمان شو نو ښودنه

عليه النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَدْعُوَ بِهَذِهِ

به کوله ده ته نبی کریم صلی الله علیه و سلم د مونځ، بيا به يې ده ته حکم وکړو چې دا دعاء و غواړي ددې

الْكَلِمَاتِ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَ ارْحَمْنِي وَ اهْدِنِي

کلماتو په ذريعه يعنی ای الله! ماته بخښنه وکړي، په ما رحم وکړي، ماته هدايت وکړي او پټ کړي

وَ عَافِنِي وَ اَرْزُقْنِي .^(۱)

زما عیبونه او ماته (حلال) رزق را کړي.

آسانه جامع دعاء

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ أَكْثَرَ دُعَائِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اکثر د ادعا کوله ای الله! را کړي مونږ ته په دنیا کې

اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الآخِرَةِ حَسَنَةً

د نیکی او د خیر (یعنی نعمتونه او ښه حالت) او په آخرت کې هم (یعنی د مرگ نه وروسته) هم نیکی

وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ .^(۲)

او خیر (یعنی ښه مرتبه) را کړي او مونږ د دوزخ د عذاب نه وساتي.

الفصل الثاني

﴿٧٧﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو يَقُولُ : رَبِّ أَعِنِّي

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د ادعاء لوستله: ای پروردگاره زما مدد وکړي

وَلَا تُعِينْ عَلَيَّ

(یعنی خپل ذکر، شکر او دخپل عبادت د حسن توفیق ماته را کړي) زما خلاف د چا مددونه کړي (یعنی

کوم طاقتونه چې ماستاد اطاعت او عبادت نه غفلت کې اچوي. اگر که شیطان وي، که زما نفس وي

وَ انصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ

وي او که کافروي نوهغه په ما غالب نکړي) ماته بریا را کړي ما باندې بل چاته بریا ورنه کړي (یعنی

وَ امْكُرْ لِي

په کافرومې غالب کړي کافر په ما غالب نه کړي) او زما مدد لپاره د دښمنانو په حق کې تدبیر وکړي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ٢٠٧٣/٤ رقم الحديث: ٦٩٧/٣٥

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ١٩١/١١ رقم الحديث: ٦٣٨٩، ومسلم في صحيحه ٢٠٧١/٤ رقم الحديث: ٢٦٩٠/٢٧.

وَلَا تَمُكِّرْ عَلَيَّ وَ اهْدِنِي وَ يَسِّرِ الْهُدَى لِي وَ انصُرْنِي
زما د ضرر لپاره تدبيرونه کړي، ماته نيغه لار باندې تلل آسان کړي او دهغې خلاف زما مدد وکړي چې
عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ رَبِّ اجْعَلْنِي لَكَ شَاكِرًا لَكَ ذَاكِرًا لَكَ رَاهِبًا لَكَ
څوک په ما ظلم کوي، ای زما ربه! ما جوړ کړي هروخت ستا شکر کونکې، ذکر کونکې، ستانه بريدونکې
مِطْوَاعًا لَكَ - مُخْبِتًا إِلَيْكَ أَوْاهًا مُنِيبًا
ستا د پير اطاعت کونکې، تاته عاجزي کونکې، ستا په درکې زارې کونکې او ستا درته راگرځيدونکې
رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي وَ اغْسِلْ حَوْبَتِي وَ اجِبْ دَعْوَتِي
ای الله! زما توبه قبوله کړي، زما گناهونه وبخښي، زما دعا قبوله کړي (دنیا او آخرت کې دخپلو دښمنانو
وَ قَبْلُ حُجَّتِي وَ سَدِّدْ لِسَانِي
مخکې) زما دليل او حجت ثابت کړي، زما ژبه رشتينې او نيغه ساته (يعنې ددې رشتيانه بغير بل هېڅ
وَ اهْدِ قَلْبِي وَ اسْأَلْ سَخِيبَةَ صَدْرِي. (۱)
نه وي) زما زړه ته هدايت وکړي او زما د زړه تور والې لري کړي.

توضیح: وامکرلی: د مکر نسبت چې کله الله تعالی اړخ ته وي نو د دې نه مراد د اسلام دښمنانو باندې په داسې ځای کې د مصیبت راتلل وي چې دهغې هغوی ته هېڅ گمان هم نوي، او که د دې نسبت انسان طرف ته وي نو د هوک په مراد وي. (المراقات ۵/۳۴۶).

راهباً لک: په معنی د خوشحالی او د غم حالت کې د یو الله د ویریدلو دی مطواعاً (کثیر الاطاعة). (المراقات ۵/۳۴۷).

مخبتاً: دا د اخبات نه دی. عاجزي کولو، سر تپتونکی مراد دی. (المراقات ۵/۳۴۷).

اواها: کثیر الحزن دیر غمگین مراد دی یا دیر ژریدلو والا مراد دی یا گناه نه دیر توبه کولو والا مراد دی ای رجاع من الكل الي من له اکل. (المراقات ۵/۳۴۷).

حوبتي: حام باندې فتحه او ضمه دواړه دي، غتمې گناه ته وايي ﴿إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا﴾. (المراقات

(۵/۳۴۹).

واسل: دویستلو په معنی دي. (المقات ۵/۳۴۹).

سخیمة: د رزه خباثت، کینه او بغض او نو د رزه مرضونه. (المقات ۵/۳۴۹)

صدري: د دې نه زړه مراد دی. (المقات ۵/۳۴۹).

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ قَالَ : قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْبَيْتِ ثُمَّ بَكَى
ابو بکر رضی اللہ عنہ وایي چې (یوه ورځ) نبي کریم صلی اللہ علیه و آله ممبر باندې او دریدو او په ژړا شو او یایي
فَقَالَ : سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَ الْعَافِيَةَ فَإِنَّ أَحَدًا لَمْ يُعْطَ بَعْدَ الْيَقِينِ
و فرمایل: د الله تعالی نه بخښنه او خیریت و غواړئ ځکه نه دې ورکړل شوې هیچاته د ایمان نه وروسته
خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا . ^(۱)
د خیریت نه غوره نعمت (یعنې د ایمان د دولت نه وروسته د خیریت غوښتلو نه غوره نعمت نشته).
﴿۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاِ
انس رضی اللہ عنہ وایي چې یو سړی نبي کریم صلی اللہ علیه و آله ته راغلو او وي ویل چې یا رسول الله کومه دعاء
أَفْضَلُ ؟ قَالَ : سَلْ رَبَّكَ الْعَافِيَةَ
بهره ده؟ نبي کریم صلی اللہ علیه و آله و فرمایل: د خپل رب نه عافیت (یعنې د دین او بدن خیریت) و غواړه
وَ الْمَعَاْفَاةَ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ
او و غواړه دنیا او آخرت کې معافات (د معافات مطلب دا چې الله تعالی تابه دنیا او آخرت کې دخلکو
ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي فَقَالَ : يَا
نه او خلک ستانه په خیریت او حفاظت کې وساتي) ده سړی بیا په دویمه ورځ راغلو او وویل چې یا
رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاِ أَفْضَلُ ؟ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ
رسول الله کومه دعاء غوره ده. نبي کریم صلی اللہ علیه و آله ورته بیا همغه شان و فرمایل (کوم یې چې

ثُمَّ أَنَاءَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ

ورته اول ویلي وو). هغه سرې بیا په دریمه ورځ راغلو (او هغې همغه پوښتنه وکړه) نبي ﷺ

فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ قَالَ : فَإِذَا أُعْطِيتَ الْعَافِيَةَ وَ الْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ

ورته همغه جواب ورکړو او وي فرمايل که چيرې تاته په دنيا او آخرت کې معافات درکړي شي نو تا

فَقَدْ أَفْلَحْتَ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا^(۱)

خلاصې و مندلو او تا خپل مقصد ترلاسه کړو.

د الله تعالی سره د محبت دعاء

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ يَزِيدِ الْخَطْمِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي

عبد الله ابن يزيد خطمي رضي الله عنه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کوي چې نبي ﷺ به فرمايل په

دُعَائِهِ : اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّكَ وَ حُبَّ مَنْ يَنْفَعُنِي حُبُّهُ

خپله دعاء کې : ای الله : ماته نصیب کړي خپل محبت او د هغه سرې محبت چې فائده را کوي ماته د

عِنْدَكَ اللَّهُمَّ مَا رَزَقْتَنِي مِنَّا أُحِبُّ

هغه محبت ستا په نزد ، ای الله ! تا ماته په هغه څه کې چې زه یې خوښوم چې څه هم را کړی شوي دي

فَاجْعَلْهُ قُوَّةً لِي فِيْمَا تُحِبُّ

هغه زما لپاره د قوت سبب جوړ کړي کوم چې ته خوښوي (يعني تا مال او دولت، عافيت او اطمینان او

د دنيا نور نعمتونه کې چې تا څه را کړي هغه د شکر کولو او اطاعت کولو سبب جوړ کړي چې زه هغه ستا

اللَّهُمَّ مَا زَوَيْتَ عَنِّي مِنَّا أُحِبُّ

په لاره کې او ستا د خوشحالی لپاره مصرف کړم) ای الله ! تا ماته په هغه څه کې چې زه یې خوښوم

فَاجْعَلْهُ فَرَاغًا لِي فِيْمَا تُحِبُّ . (۲)

کوم یو نه دي را کړی نو هغه زما لپاره د خلاصې سبب جوړ کړي کوم چې ته خوښوي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴۹۹/۵ رقم الحديث : ۱۹۹ .

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴۸۸/۵ رقم الحديث : ۳۴۹۱ .

توضیح: مازویت: ای ما قبضتہ و نحتتہ و بعدتہ یعنی تا چې مانه مال او دولت لري کرل را دي نه کرل. (المرقات ۵/۳۵۱)

مباحب: یعنی کوم چې زه غواړم په مال او په عزت کې. (المرقات ۵/۳۵۱)

فراغاً: یعنی د خپل محبت لپاره مې د فراغت سبب جوړ کړي. که د دنیا مال حاصل نشي نو ستاد محبت کمال به راته حاصل شي. (المرقات ۵/۳۵۱)

دومره ور کرل شي چې په هغې کار وشي

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ مِنْ مَجْلِسٍ	
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې داسې به ډير کم کيدل چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله ديو مجلس نه پاڅيدو	
حَقٌّ	يَدْعُو بِهِؤَلَاءِ الدَّعَوَاتِ لِأَصْحَابِهِ :
او ددې کلماتو په ذريعې سره د خپل صحابه کرامو لپاره دعاء نه غوښتلې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به دادعاء لوستله	
اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ	
ای الله! ته په مونږ کې دومره ويره پيدا کړې چې دهغې په وجه ته زمونږ او د گناهونو په مينځ کې راشي	
وَ مِنْ	طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا
(يعني دوپري دوچې نه مونږ د گناهونو نه بچ شو) او مونږ ته خپل اطاعت نصيب کړي چې مونږ ورسيږو	
بِهِ	جَنَّتِكَ وَ مِنْ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا
دهغې په وجه د جنت (لويو درجاتو) ته او مونږ ته دومره يقين را کړي چې دهغې په وجه ته مونږ ته آسان	
مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا	وَ مَتِّعْنَا بِأَسَاعِنَا وَ أَبْصَارِنَا وَ قُوَّتِنَا
کړي د دنیا مصيبتونه. مونږ زموږ ډور او ريدلو، زموږ د ليدلو او زموږ قوتونو باندې تر هغه وخت پورې	
مَا	أَخْيَيْنَا وَ اجْعَلْ الْوَارِثَ مِنَّا
نيک بخته ولري چې ترڅو پورې ته مونږه ژوندي ساتي او نيک بختي زموږ وراثت وگرځوي (يعني	
وَ اجْعَلْ	ثَارَتَنَا
زموږ ټول اندامونه او حواس تر آخر پورې تل سلامت وساتي) زموږ د کينې او انتقام نه هغه سرې وساته	

عَلَى مَنْ فَلَمَّا

چاچی په مونږ ظلم و کړو (یعنی دومره طاقت او قوت را کړي چې مونږ د خپلو ظالمانو نه بدله واخستلی

وَ انْصُرْنَا عَلَى مَنْ

شو یا ز مونږ د طرف نه د هغوی نه بدله واخلي)، مونږ ته فتح را کړي په سرې باندي کوم چې مونږ سره

عَادَانَا وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي

د بښني ساتي (اگر که هغه ز مونږ د دين يا د دنيا د بښمن وي) او موثر نه کړي ز مونږ مصيبتونه ز مونږ په

دِينِنَا

دين باندي (یعنی مونږ په داسې مصيبتونو کې اخته نه کړي چې هغه د دين د نقصان سبب جوړ شي)

وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا وَلَا تَسْلُطْ

دنيا ز مونږ لپاره د فکرونو مرکز او ز مونږ لپاره د علم د فائدي ذريعه جوړه کړي او مسلط نه کړي په

عَلَيْنَا مَنْ لَا يَزُحَمْنَا . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ ①

مونږ باندي هغه خلک چې هغه په مونږ باندي رحم نه کوي.

د فائده ور کونکې علم دعاء

﴿١٢﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : اللَّهُمَّ انْفَعْنِي

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به دا دعاء غوښتله: ای الله فائده مند و گرځوي زما

بِمَا عَلَّمْتَنِي

لپاره هغه څه کوم څه چې تاماته ښودلي (یعنی په علم باندي د عمل کولو توفیق را کړي) او ماته وښايي

وَ عَلَّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي

هغه څه چې ماته فائده را کړي (یعنی ماته داسې عمل را کړي چې د هغې زده کول او په هغې باندي

وَ زِدْنِي عِلْمًا

عمل کول دنيا او آخرت کې زما لپاره د فائدي ذريعه وي) او زما علم (یعنی ديني علم) ډير کړي. هر

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا (۱)			
حال کې ټول تعريفونه الله لره دي او زه د الله پناه غواړم د دوزخيانو په شان حالت نه (چې په دنيا کې د فسق او فجور نه او آخرت کې د عذاب نه بچ شم).			
﴿۱۳﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ سَمِعَ عِنْدَ			
عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې کله به په نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې وحی راتله نو اوریدل کیدو به د			
وَجْهِهِ	دَوِيٍّ	كَدَوِيٍّ	النَّخْلِ فَأَنْزَلَ
نبي عَلَيْهِ السَّلَام خلي مبارکې سره نزدې د شاتو د مچيو په شان اواز، نونازله شوه وحی يوه ورځ (زمونږ			
عَلَيْهِ	يَوْمًا	فَمَكَّنْنَا	سَاعَةً
په مخکې) نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې مونږ لږ ساعت لپاره حصار شو (يعني مونږ په دې انتظار وو چې کله به د وحی هغه سخته چې په نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې موجوده وه دا ختمه شي) کله چې د			
فَسُرِّيَ	عَنْهُ	فَاسْتَقْبَلَ	الْقِبْلَةَ وَ
سختی هغه حالت د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه لرې شو. نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام قبلي اړخ ته مخ واپرولو او خپل			
رَفَعَ	يَدَيْهِ وَ	قَالَ :	اللَّهُمَّ زِدْنَا
دواړه لاسو به يې الله طرف ته او چت کړل او داسې به يې فرمايل: ای الله! زيات کړی زموږ د دنيا			
وَلَا		تَنْقُصْنَا	
او د آخرت نعمتونه يا د مسلمانانو شمېره ډېره کړي او کمي رانه ولي د دنيا نعمتونه او د مسلمانانو شمېره			
وَ		أَكْرَمْنَا	
کې، مونږ عزتمند کړي (دنیا کې د حاجت پوره کولو سره او په آخرت کې د درجاتو په ذریعۀ) او مونږ			
وَلَا	تُهِنَّا	وَ	أَعْطِنَا
ذليله نه کړي، مونږ ته د دنيا او آخرت خيرونه را کړي او مونږه د خپل رحمت نه پاتې نه کړي او د خپلي			

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۴۰ رقم الحديث : ۳۱۷۳.

وَ آئِرَاتِنَا وَلَا تُؤْتِرُنَا عَلَيْنَا وَ أَرْضِنَا

ورکړې په ذریعې سره مونږه غوره جوړ کړي او نور خلک په مونږ باندې غالب نه کړي او مونږ راضي

وَ اَرْضَ عَنَّا .

کړي په قدرت باندې د صبر او شکر او (هم ته زموږ په لږ عبادت او اطاعت باندې) مونږ نه راضي شي

ثُمَّ قَالَ : أَنْزَلَ عَلَيَّ عَشْرَ آيَاتٍ مِّنْ أَقَامَهُنَّ

په نبی کریم ﷺ فرمایيل اوس په ما باندې لس آیتونه نازل شوي دي . کوم سړی چې عمل

دَخَلَ الْجَنَّةَ ثُمَّ قَرَأَ :

ورکړي په دې باندې هغه به جنت کې (د نیکانو سره) داخلېږي او د هغې نه وروسته ولوستلې نبی کریم

﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ حَقِّ حَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ .^۱

ﷺ ﴿ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴾ تر لسو آیتونو پورې .

توضیح: دوی: د شاتو مچۍ بنیدلو ته وايي . (المقات ۵/۳۵۷)

ورفع یدیه: په دعاء کې لاس او چټول . د دعاء آدابونه دي . (المقات ۵/۳۵۷)

عشر آيات: د سورت مومنو اولني لس آیتونه مراد دي . (المقات ۵/۳۵۷)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

دینائي لپاره دعاء

﴿ ۱۴ ﴾ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حُكَيْفٍ قَالَ : إِنَّ رَجُلًا ضَرِيرَ الْبَصَرِ

عثمان ابن حنیف رضی اللہ عنہ وایي یوسړی ؤ چې د هغې نظر کم ؤ یا دا چې هغه د سترگورنانه محرومه ؤ

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : ادْعُ اللَّهَ أَنْ

د نبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شو او وي ويل د الله تعالی نه دعا وغواړه چې هغه ماته

يُعَافِيَنِي	فَقَالَ	:	إِنْ	شِئْتَ	دَعَوْتُ
دینائی د نقصان نه عافیت را کړي. نبی ﷺ ورته وفرمایل که ته غواړي نو ستا لپاره به دعا و کړم					
وَ إِنْ	شِئْتَ	صَبْرْتُ	فَهُوَ	خَيْرٌ	لَكَ . قَالَ : فَادْعُهُ
او که ته (صبر اورضا) غواړي نو صبر و کړه صبر ستا لپاره غوره دی هغه سرې و ویل زما لپاره دعا و کړه					
قَالَ :	فَأَمْرَهُ	أَنْ	يَتَوَضَّأَ	فِيْخَسِنَ	الْوُضُوءَ
عثمان رضي الله عنه وایي چې نبی ﷺ (دا واوریدل) نو هغه ته یې حکم و کړو چې اودس و کړه اوښه اودس و کړه (اوپه یو بل روایت کې دي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم هغه ته ددوه رکعتونو کولو حکم هم و کړو)					
وَ يَدْعُو	بِهَذَا	الدُّعَاءِ :	اللَّهُمَّ	إِنِّي	أَسْأَلُكَ وَ أَتُوجَّهُ إِلَيْكَ
او بیا یې دا دعاء و غوښتله: ای الله! زه ستانه (خپل) مقصد غواړم او متوجي کېږم ستا طرف ته ستا د					
بِعَيْنِكَ	مُحَمَّدٍ	نَبِيِّ	الرَّحْمَةِ	إِنِّي	تُوجَّهْتُ
نبی په وسیلی سره چې دهغه نوم محمد صلى الله عليه وسلم دی چې هغه درحمت نبی دي او متوجه کېږم خپل					
إِلَيْكَ	إِلَى	رَبِّي	لِيَقْضِيَ	لِي	فِي حَاجَتِي هَذِهِ اللَّهُمَّ
رب طرف ته ای نبی صلى الله عليه وسلم ستا په وسیله چې هغه زما د حاجت باره کې حکم و کړي، ای الله!					
فَشَفَعَهُ فِيَّ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ (۱)					
زما باره کې د خپل نبی شفاعت قبول کړه.					

د حضرت داؤد علیه السلام دعاء

﴿١٥﴾	وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ :	قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مِنْ دُعَائِ دَاوُدَ					
ابو درداء رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمایل چې د داؤد علیه السلام په دعاگانو کې ذکر							
يَقُولُ :	اللَّهُمَّ	إِنِّي	أَسْأَلُكَ	حُبَّكَ	وَ حُبَّ	مَنْ	يُحِبُّكَ
شوي دعا هم وه: ای الله! زه ستانه غواړم ستا محبت او دهغه سرې محبت چې هغه ستا سره محبت ساتي							

وَ الْعَمَلِ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي

او هغه عمل چې ما ورسوی ستا محبت ته. ای الله! خوگ کړی خپل محبت زما لپاره زما د ځان نه.

وَمَا لِي وَأَهْلِي وَمِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَ دَاوُدَ يُحَدِّثُ عَنْهُ

زما د مال، اهل و عيال او دینخواو بونه. در اوی بیان دي چې نبی ﷺ به کله د داود علیه السلام خبری کولی

يَقُولُ: كَانَ أَعْبَدَ الْبَشَرِ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ (۱)

نو فرمایل به یې چې داود علیه السلام (د خپلې وخت) سړو کې لوی عبادت کونکې ؤ.

﴿١٦﴾ وَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: صَلَّى بِنَا عَمَّارُ

عطاء بن سائب د خپل پلار (سائب رضی الله عنه) نه نقل کوي چې هغه وویل چې مونځ را کړو مونږ ته عمار

بْنُ يَاسِرٍ صَلَاةً فَأَوْجَزَ فِيهَا

بن یاسر رضی الله عنه مونځ کې یې اختصار وکړو (یعنې نه خو هغې اوږد قرأت وکړو او نه یې تسیحات

فَقَالَ لَهُ بَعْضُ الْقَوْمِ: لَقَدْ خَفَّفْتَ وَ أَوْجَزْتَ الصَّلَاةَ

او داسې نور څه ډیر وویل) نو دې وخت کې بعضي خلکو وویل چې تالنه مونځ وکړو عمار رضی الله عنه

فَقَالَ أَمَا عَلَيَّ ذَلِكَ لَقَدْ دَعَوْتُ فِيهَا بِدَعَوَاتِ

ورته وویل چې زما لپاره دا تخفیف هېڅ مضر نه دی ځکه ما ویلی دی هغه دعاگانې ددې لمونځ په

سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَامَ

قعه او سجده کې چې کومې ما د نبی ﷺ نه اوریدلي دي. بیا چې عمار رضی الله عنه تللو نو دده سره

كَبِعَهُ رَجُلٌ مِنْ الْقَوْمِ هُوَ أَبِي

شود دې ډلې نه یو سړی او (د حدیث راوی عطاء رضی الله عنه وایې چې) هغه زما پلار (سائب رضی الله عنه ؤ)

غَيْرَ أَنَّهُ كَفَى نَفْسَهُ

بغیر د هغې نه چې هغې خپل ځان پټ کړو (یعنې هغې داسې بیان ونه کړو چې د عمار رضی الله عنه سره زه

لارم بلکې د خپل ځان پټولو لپاره یې داسې وویل چې یو سړی د هغې سره شو، بهر حال) هغوي (د

فَسْأَلُهُ	عَنِ	الدُّعَاءِ
عمار رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه دهغه دعا باره کي پوښتنه وکړه او عمار رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته هغه دعا وويله چې په مونځ کي		
ثُمَّ جَاءَ	فَأَخْبَرَ بِهِ الْقَوْمَ	اللَّهُمَّ بِعَلَيْكَ الْغَيْبِ
يې لوستلي وه) بيا هغه راغلو او خلکو ته يې وويله هغه دعا داده: اى الله! ته دخپل علم غيب اود		
وَ قُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ	أُخْبِنِي مَا عَلِمْتَ	الْحَيَاةِ
خپل قدرت په حق باندې په خپل مخلوق کي ماژوندي وساتي ترکومې پورې چې ته ژوند زما لپاره		
خَيْرًا لِي	وَ تَوْفَنِي إِذَا	الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي
غوره گڼي او ماته مرگ راکړي چې کله ته ماته مرگ غوره گڼي (يعنې چې ترڅو پورې نيکي په بديو		
باندې غالبه وي نو ترهغې پورې ژوندون غوره دي او کله چې بدې په نيکيو باندې غالبه شي او ښکاره		
اللَّهُمَّ وَ أَسْأَلُكَ	خَشِيَّتَكَ فِي	الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ
او پتې فتنې راچاپيره شي نو هغه وخت کي مرگ غوره دي) اى الله او غواړم ستانه ستا ويره پتې او ښکاره		
وَ أَسْأَلُكَ كَلِمَةَ	الْحَقِّ فِي الرِّضَى وَ	الْقَضَى وَ أَسْأَلُكَ الْقَصْدَ
حالت کي او غواړم د حق کلمه (په ويلو باندې) خوشحالي کي هم او غم کي هم او غواړم ستانه اعتدال		
فِي الْفَقْرِ وَ الْغِنَى		
د غريبۍ او دولبري حالت کي هم او د خوشحالي حالت کي هم (يعنې نه خوديره غريبې او ولبره او غم او		
وَ أَسْأَلُكَ	لَعِينًا لَا	يَنْفَعُ
مصيبت کي گيرشم او دومره خوشحاله شم چې اسراف کونکې جوړشم) او غواړم ستانه داسې نعمت		
وَ أَسْأَلُكَ	قُرَّةَ	عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ
چې کله هم نه ختمېږي (يعنې ستا د غيب نعمتونه) او غواړم ستانه دسترگو يځوالي چې کله هم نه ختمېږي		
وَ أَسْأَلُكَ الرِّضَى	بَعْدَ الْقَضَاءِ وَ	أَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ
او غواړم رضا مندي (ستا) د فيصلې نه وروسته او غواړم ستانه يځوالي وروسته د مرگ نه (يعنې		
وَ أَسْأَلُكَ	لَذَّةَ	النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ وَ الشَّوْقِ
هميشه د برزخ راحت او قيامت کي) او غواړم خوند ليدل ستا مخ طرف ته (آخرت کي) او غواړم شوق		

إِلَىٰ لِقَائِكَ فِي غَيْرِ ضَرَاءٍ مُّضِرَّةٍ وَلَا فِتْنَةٍ مُّضِلَّةٍ اللَّهُمَّ

د ملاقات ستا په داسې حال کې چې ضرر رسونکې نه وي او نه مې د گمراهۍ په فتنه کې اخته کړې.

زَيْنًا بِزِينَةٍ الْإِيمَانِ

ای الله! مونږ د ایمان په بنائست باندې بنائسته کړې (یعنې مونږ په ایمان باندې مضبوط کړې او

وَ اجْعَلْنَا هُدَاةً مُّهْتَدِينَ^(۱)

دیرو ډیرو نیکیو کولو توفیق را کړې) او مونږه نیغه لار خودلو والا او په نیغه لار تلو والا جوړ کړې.

توضیح: اما علی: همزه استفهام انکار لپاره دی. ما باندې شد نشته دی. علي کې یا باندې شد دی.

اصل عبارت داسې دی: اتقول هذا اسکت ما علي من ضرر یعنی که ما اوږد مونځ ونکړو نو څه باک نکوي ځکه ما به آخري قعه کې داسې داسې دعاگانې وغوښتلې چې هغه خپله د نبي کریم ﷺ نه اوریدلي دي د هغې نه وروسته حضرت عمار رضي الله عنه کور طرف ته لاړو. (المراقات ۵/۳۶۶)

هوايي: حضرت عطاء رضي الله عنه وايي چې زما پلار سائب رضي الله عنه وويل چې هغې پسي وروسته يو سړی لاړو عطا وايي چې دا هم زما پلار وو خو هغې خپل نوم ښکاره نکړو. بهر حال د حديث خلاصه دا ده چې عطاء وويل چې حضرت عمار رضي الله عنه يو ځل مونځ وکړو. څه خلکو اعتراض وکړو. نو حضرت عمار رضي الله عنه وفرمايل که لنډ هم وي نو څه باک نکړي ځکه ما دې کې ډېرې ښي دعاگانې لوستلي دي. دا يې وويل او کور اړخ ته روان شو. نو زما پلار ورغلو او د هغې نه يې دعاء معلومه کړله او بيا راغلو او خلکو ته يې همدغه شان وويله. (المراقات ۵/۳۶۶)

في غير ضراء مضرة: دا جار مجرور الشوق سره تعلق ساتي او ضراء سخت حالت ته وايي. او مضرة د ضرر او نقصان وړکونکې په معنی دي يعنې زه د الله د دیدار او زیارت شوق غواړم. دا د دیدار شوق په داسې سخت حالت کې نه وي چې هغه د نقصان سبب جوړ شي. دا پوښتنه ځکه وکړي شوله چې شوق سړی د گډوډ والي اړخ ته بوځي. شوق لقاء نه مراد مرگ دي چې مرگ پداسې حالت کې راشي چې نقصان وړکونکې نه وي. (المراقات ۵/۳۶۶، اشعة اللمعات ۲/۳۱۷).

دا جار مجرور احيني سره هم تعلق لري. دواړه جائز دي او معنی ظاهر ده.

(۱) أخرجه النسائي ۱۵/۲، رقم الحديث: ۱۳۰۵.

ولافتنه: فتنه نه حسي او معنوي امتحان مراد دی. (المقات ۵/۳۶۶)

مضلة: چې د نیغې لاري نه گمراه شي. (المقات ۵/۳۶۶)

کتنه: د دې ټولو دعاگانو غوره مجموعه مناجات مقبول ده چې حضرت تهانوي رَحْمَةُ اللَّهِ رَا غونډه کړي دي.

د عمل او فائده ورکونکې علم دعاء

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ صَلَاةِ الْفَجْرِ: اللَّهُمَّ
ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سحر لمونځ نه وروسته دا دعاء لوستله: اي الله!
إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَ عَمَلًا مُتَقَبَّلًا وَ رِزْقًا طَيِّبًا. (۱)
زه غواړم ستاه د فائده ورکولو والا علم، قبلیدلو والا علم او حلال رزق.
﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: دُعَاءُ حَفِظْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا أَدَعُهُ: اللَّهُمَّ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ما د نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه دا دعاء زده کړي ده چې هغه زه نه پرېږدم: اي الله! ماته
اجْعَلْنِي أَكْبَرُ شُكْرَكَ وَ أَكْثَرُ ذِكْرَكَ وَ أَتْبَعُ نُصْحَكَ وَ أَحْفَظُ وَصِيَّتَكَ. (۲)
توفیق را کړي چې ستا ډیر شکر وکړم، ستا ډیر ذکر وکړم، ستا نصیحت پوره کړم او ستا وصیت یاد وساتم
﴿۱۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ
عبدالله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دا دعاء لوستله: اي الله! غواړم ستا نه
الصِّحَّةَ
روغ صحت یعنی د بدو مریضتیاگانو نه د بدن روغوالي او صحت یا کارونو، احوالو او د عملونو سمون
وَ الْعِفَّةَ وَ الْأَمَانَةَ
او اصلاح او د حرامو نه ځان ساتل او د امانت (یعنی د خلكو مالونو کې یا د شریعت ټول حقونو کې خیانت

(۱) أخرجه النسائي ۳۱۱/۱، رقم الحديث: ۹۹۳۰، سنن ابن ماجه ۲۹۷/۱، رقم الحديث: ۹۲۳، الدعوات الكبير ۱۸۶/۱، رقم الحديث: ۱۱۹.

(۲) أخرجه احمد في المسند ۳۱۱/۲

وَحُسْنَ الْخُلُقِ وَ الرِّضَى بِالْقَدْرِ (۱)

ونه کرم) او ښه اخلاق او په تقدیر باندې رضا غواړم.

د بدخوي نه د بچ کېدو دعاء

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَمْرِ مَعْبِدٍ قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : اللَّهُمَّ

ام معبد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې مادني کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د دعاء اوريدلي ده چې فرمايل به يې: اي الله!

كَلِّمْ قَلْبِي مِنَ النِّفَاقِ وَعَمَلِي مِنَ الزِّيَامِ وَ لِسَانِي مِنَ الْكُذِبِ وَ عَيْنِي مِنَ الْخِيَانَةِ

پاک کړې زړه زما د منافقت نه او زما عمل دريانه او زما ژبه د دروغو نه او زما سترگه د خيانت نه

فَأِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ. (۲)

(يعني د حرام نظر نه) بېشکه ته پوهېږي د سترگو په خيانت او په هغه څه باندې چې په زړه کې پټ دي

(يعني خواهشات او گناه).

د الله تعالى نه دعافيت دعاء غوښتل په کار دي

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (يوه ورځ) نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د يو مسلمان د ناروغۍ پوښتنه وکړه چې

قَدْ خَفَتَ فَصَارَ مِثْلَ الْفَرْخِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

هغه د مرغۍ د بچي په شان کمزوری شوی ورسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دهغه حالت ليدوسره) وفرمايل

هَلْ كُنْتَ تَدْعُو اللَّهَ بِشَيْءٍ أَوْ تَسْأَلُهُ إِتَاءَهُ ؟

چې آيا تابه د الله نه د څه شي دعا غوښتله؟ يا يې وفرمايل چې تابه د الله نه د څه شي دعا غوښتلو؟

قَالَ : لَعَمْرُكَ كُنْتُ أَقُولُ : اللَّهُمَّ مَا كُنْتُ مُعَاقِبِي بِهِ فِي الْأَخْرَاءِ

هغه وويل چې او! ما به دا ويل چې خدايا که ته ماته په آخرت کې د عذاب راکونکی يې نو (دهغې

(۱) أخرجه الدعوات الكبير لليهقي ۱/۳۵۱، رقم الحديث ۲۵۹.

(۲) أخرجه الدعوات الكبير لليهقي ۱/۳۵۰، رقم الحديث ۲۵۸.

فَعَجَلَهُ لِي فِي الدُّنْيَا.
بدل کې) په دنیا کې په عذاب راکولو کې تندي وکړه نبي کریم ﷺ (چې دا واوریدل) نو وې
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " سُبْحَانَ اللَّهِ لَا تُطِيقُهُ
فرمایل سبحان الله تا دېره ناشنا د دعا غوښتلي. نه ته (په دنیا کې) د الله د عذاب زغملو طاقت لري
وَلَا تَسْتَطِيعُهُ أَفَلَا قُلْتَ : اللَّهُمَّ آتِنَا
او نه آخرت د الله د عذاب زغملو باندې صبر کولي شي. تاداسې دعا ولي نه غوښتله: ای الله! راکړې
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا
مونږ ته په دنیا کې خیر (یعنې عافیت) او آخرت کې هم خیر راکړې (یعنې بخښل) او و موساتی د
عَذَابِ النَّارِ " . قَالَ : قَدَعَا
اورد جهنم نه. د راوي بیان دي چې هغه سړي د نبي کریم ﷺ وینا مطابق دادعاء و غوښته د
اللَّهُ بِهِ فَشَفَاَهُ اللَّهُ. (۱)
الله تعالی نه نو الله تعالی ده ته شفاء ورکړه.

توضیح: خفت: دا صیغه د نصر ینصر نه ده. چې په معنی د ضعف ده. د ناروغی په وجه چې کله د انسان اواز تپت شي هغې ته خفت وایي. د مریضتیا او ضعف په وجه صحابي رضي الله عنه کمزوری شوی و. (المقات ۵/۳۷۳)

مثل الفرخ: یعنی د کمزوری په وجه هغه د مرغی د بچي پشان کمزوری شوی. سبحان الله: نبي کریم ﷺ د حیرانیدلو په وجه وویل چې سبحان الله. چې داسې مکوه دې توان ته نه لري چې جسم او قوت د الله تعالی عذاب ته مخکې کړې بلکه د عافیت دعا کوه. (المقات ۵/۳۷۳)

د خپل طاقت نه دروند مسوولیت مه اخله

﴿۲۲﴾ وَعَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ

ابو حذیفه رضي الله عنه راوي دي چې نبي کریم ﷺ فرمایل مؤمن لپاره مناسب نه دي چې خپل

يُذِلُّ نَفْسَهُ . قَالُوا : وَ كَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ ؟ قَالَ :

خان ذليل اور سواکړي صحابو عرض وکړو چې خپل خان ذليل کول څنکه وي؟ نبي ﷺ فرمايل

يَتَعَرَّضُ مِنَ الْبَلَاءِ لِمَا لَا يُطِيقُ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ (۱)

داسې کار په خپل سر واخلې چې د هغې طاقت نه لري.

توضیح: البلا: د دینه آزمائش، مصیبت او مسوولیت مراد دی. د موومن د ایماني فراست شان دي چې هغه داسې مسوولیت قبول نه کړي چې هغه د هغې د وس او توان نه غټ وي. د خپل خان خپله د خوارولو او ذلیل کولو پشان دی. یا خپل او د نورو خلکو د ژوند لپاره د خطر حالت دی. مثلاً یو سړی په علمي میدان کې په یو هنر نه پوهېږي او د هغې بوج په خپلو وېرو اخلې او رأیی او تدبیر په میدان په هېڅ نه پوهېږي او د رأیی او مشوره ورکولو کوښښ کوي یا گاهي نه شي چلولي او راشي ستیرنگ ته کیني. نو په دې به هغه خپله هم تباه شي او نور به هم خان سره تباه کړي یا د خپل طاقت غټ طاقتور سره پنجه وهي او خپله طاقت نه لري په دغه شان کولو سره خپله سپکاوی او ذلالت وي او کار به هم خراب شي. د دې حدیث په عموم کې دا خبره هم راځي چې که یو سړی مثلاً په څه نه پوهېږي. خلک د هغې نه خفه وي او دا سړی د خپل خان د عزت ساتلو نه بغیر د هغوی خواله ورځي. نو هغه خپل خان ذلیل کوي. داسې ځایونو ته هغه ته تلل نه دي په کار. دا حدیث اگر چې د دې باب د عنوان مطابق ندي خو د دې نه مخکې پاس حدیث ته وگورئ نو دا خبره مغزو ته راشي چې سړی د هغه شي دعانکوي کومه چې د هغې د توان نه غټه وي.

د ظاهر او د باطن د ښه کولو دعاء

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " قُلْ :

عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې نبي ﷺ ماته دښودنې په وخت و فرمايل چې دادعاوغواړه: ای الله

اللَّهُمَّ اجْعَلْ سَرِيرَتِي خَيْرًا مِنْ عَلَائِقِي وَاجْعَلْ عَلَائِقِي صَاحِبَةَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

زما باطن زما د ظاهر نه غوره جوړ کړي او زما ظاهر کې نرم والي پیدا کړي. ای الله! زه ستانه خیر غواړم

مِنْ صَالِحِ مَا كُتِبَ لِلنَّاسِ مِنَ الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَالِدِ غَيْرِ الضَّالِّ وَلَا الْمُهَيَّبِ".^(۱)

دهغه شي كوم چې ته خلكوته ورکوي يعنې اهل، مال، اولاد چې نه بې لارې وي او نه بې لارې کول کوي.

توضیح: دا حديث د کتاب الدعوات آخري حديث دی دا په ډير جامعې دعاسره دي چې د ټولو دعاگانو مقصدونه او مطلبونه هم دا دوه شيان دي چې د انسان ظاهر بڼه اوسي او باطن يې هم بڼه اوسي. بيا خو انسان په يوه معاشره کې اوسيږي. او نور خود چاپيريال ماحول سره يې واسطه راځي. لهذا د دې احوال د سمولو لپاره يوه بله دعاء هم راغلي دا چې اهل و عيال او مال بڼه ملاو شي. بيا ماحول هم بڼه ملاو شي. چې دهغې ظاهر او باطن د تاثير لاندې رانه شي او خراب نه شي.

غير الضال: يعنې چې نه دا اهل و عيال په خپل ځان گمراه وي او نه نور خلک گمراه کونکي وي بس هم دغه بادشاهت دې او هم دغه د دنيا جنت دې او هم دا د مسلمان د ژوند حقيقت دې. (المرقات

(۵/۳۷۵)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۳۴/۵ رقم الحديث : ۳۵۸۶.

۱۵ جمادی الثاني ۱۴۱۰ هـ

کتاب المناسک د حج د افعالو بیان

قال الله تعالى : ﴿ وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفِيْرٌ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ (سورة آل عمران آیت: ۹۷)

مناسک جمع ده د دې مفرد منسک دی. سین باندې فتحه ده او کسره هم ده. دا مصدر میمی ده چې عبادت او قربانی دواړو لپاره استعمالیږي. د منسک لفظ ظرف زمان او ظرف مکان هم دي یعنې عبادت کولو وخت یا عبادت کولو ځای. همدغه شان د قربانی کولو وخت یا ځای، دلته مناسک نه مراد د حج کارونه (افعال) دي.

د حج لغوي او اصطلاحي تعريف: د ح حرف باندې فتحه هم ده او کسره هم ده. د فتحه په صورت کې دا مصدر دی او چې د قصد لپاره استعمالیږي او د کسره په صورت دا اسم دی چې د حج نوم دی. (المركات ۵/۳۷۷) د قصد په معنی کې شاعر داسې استعمال کړې دی:

واشهد من عوف حلولا كثيرة * يحجون سب الزبرقان المزعفرا
یعنې ټول کال د قبيله عوف خلک حاضریدل او د زعفرانو په خوشبو به یې په ځان لگولي وه او د زبرقان بادشاه په شان د قربانی قصد کولو.
لفظ د حج د نوم په طور یو شاعر داسې استعمال کړې دی:

وقفت بها بعد عشرين حجة * فلا يا عرفت الدار بعد التوهم
زه د محبوبې کور ته شل کاله وروسته راغلم. د ډیر سوچ او فکر نه وروسته مې دا کور وپېژندلو.
دلته کال ته حجة ویل شوي دي حج ته هم په هم دي مناسبت سره حج وایي چې دا کال وروسته راځي. قرآن د حج البیت د نوم لپاره استعمال شوی دی.

د حج اصطلاحي تعريف: الحج هو القصد الي زيارة الامكنة المخصوصة في زمان مخصوص بافعال مخصوصة. (المركات ۵/۳۷۷)

یعنې په خاصه زمانه کې د خاصو کارونو سره خاص ځای، نو کې د زیارت کولو نوم حج دی.
حج کله فرض شو؟ په دې کې څو اقوال دي چې د مکې نه مدینې اړخ ته هجرت کولو نه وروسته حج کله فرض شو. اگر که دا خبره یقینې ده چې حج د هجرت نه وروسته فرض شوی دی. نو د پنځمې

هجري نه تر لسمې هجري پورې هر کال لپاره بېلا بېل اقوال دي. خو د اعتماد وړ او واضح قول دا دی چې حج ۹ هجري کې فرض شوی وو. نبي کریم ﷺ همدغه کال حضرت ابوبکر رضي الله عنه د حج امير جوړ کړو او ويې ليرلو او خپله نبي کریم ﷺ په لسمه هجري کې د حجة الوداع لپاره تللی و. بيا په دې خبره کې بحث شوی دی چې آیا حج يواځې پدې امت فرض دی او که په مخکنيو امتونو باندې هم فرض وو. نو ډېره راجحه او واضحه خبره دا ده چې مخکې نيو امتونو باندې فرض نه وو. (المراقات ۵/۳۷۸)

ملا علي قاری رحمة الله ليکلي دي چې حضرت آدم عليه السلام د هندوستان نه پيدل څلويښت حجونه کړي دي. حضرت جبرائيل عليه السلام يو ځل هغوی ته وويل چې فرشته د اووه زده (۷۰۰۰) کالو نه د بيت الله طواف کوي. احاديث صحيحه کې د بېلا بېلو انبياء کرامو د حج د کارونو نقشه حضور بيان کړي ده. بهر حال حج د انبياء کرامو او ده دي امت خلکو سره خاص دی. او حج کتاب الله او سنت رسول الله او د امت په اجماع سره ثابت دی. ده دي وجې نه د دې منکر کافر دي او غلطي کونکې يې فاسق او فاجر دی. (المراقات ۵/۳۷۸)

رابطه ترتيب ابواب: الله تعالی چې په انسانانو باندې کوم عبادات فرض کړي دي د هغې دري قسمونه دي: ۱: خالص بدني عبادت لکه د لمونځ او دروژي عبادت دی. ۲: خالص مالي عبادت لکه د زکوة عبادت دی.

۳: هغه عبادت چې هغه د بدني او مالي عبادتونو مجموعه ده لکه د حج عبادت دی.

او سنن او د فقه کتابونو کې د ټولو نه اول د لمونځ او د هغې د متعلقاتو بحث کېږي. اگر که پاس ترتيب تقاضا دا وه چې ده لمونځ نه وروسته د زوژي بيان وي خو الله تعالی په قرآن کریم د لمونځ سره سره زکوة بيان هم فرمايلي دي نو ځکه لمونځ نه وروسته د زکوة بيان وي. او بيا د روژي بيان وي او آخر کې د حج بيان وي. بعضې علماو د عباداتو د ترتيب داسې ليکلي دي وايي چې د الله تعالی صفات په دوه قسمه دي. يو اجمالي صفت دي او بل جلالي صفت دی. د اجمالي صفاتو مظهر لمونځ او زکوة دی. نو ځکه دي سره سره ترتيب هم يځودلي شوي دي او د جلاليه صفاتو مظهر روژه او حج دي نو ځکه د جماليه صفاتو نه وروسته ترتيب سره دا يځودلي شوي دي.

نوټ: د پنځو ارکانو د ترتيب عجيب متعلق ما توضیحات په دويم جلد کې کتاب الصلوة په ابتداء کې صفحه نمبر ۲۱ باندې تریو حده پورې ليکلي دي چې هغه د مقصدونو لپاره کافي دی. بيا ما خپل کتاب علمي خطبات کې د فلسفه حج موضوع د لاندي بڼه تفصيل سره د ارکان خمسة پس منظر بيان کړي دی. په هغې کې فقط د فلسفه حج دلته فقط يوه برښه کيځودل غواړم چې د کتاب الحج څه حق ادا کړي شي او هر لوستونکې د حج مقاصدو باندې پوهه شي.

د حج فلسفه: د محبوب د حصول لپاره د دنیا د مجازي عاشقانو عادت دا دي چې يو عاشق د خپل محبوب تعريف هم کوي. نو د هغې وروسته ورله تعظيم هم کوي او مال پي هم مصرفوي. خوراک او شکول هم ورته پرېږدي خو بيا هم ورله محبوب په لاس را نشي. نو آخر ده چې هغه د خپل کور پرېښودلو سوچونه کوي او وايي چې په تعريفونو کې د محبوب قصيدي هم وويل، تعظيمونه مې هم ورله وکړل، ښه ډير مال مې پري هم مصرف کړو او د خوراک او شکاک نه پري هم پاتې شوم. وس د هغې د ژوند څه ضرورت نشته. نو هغه خپلې جامې وشلوي او دومره احساساتي شي چې د سر خولۍ او د خپو بوتان هم غزار کړي او د جذب به داسې حالت کې راشي چې د ليوتوب په حالت دشتو ته مخ کړي. هغې د اباديو نه نفرت شي او په دي اميد کور ته مخاښه ووايي او دشتو ښه کړې چې هغه هغه زيان وويني چرته چې کومه زمانه محبوب اوسيدلو او چرته چې دا عاشق د خپل محبوب آثار او کهنډرات او اوسيدلو ځايونه او رڼاگانې وويني. هغه د تېر شوي وخت د ټولو حالاتو جائزه اخلي او د خپل محبوب په هر هغه مقام ژړا کوي چرته چې تېره زمانه کې به محبوب حرکات و سکنات کړې دي. عربي شاعران او عجمي غزل وي ونکې خپلو قصيدو او غزلو کې همدغه نقشه اچوي. بيا هغوی خپله هم ژاري او نور هم ژړاوي. هغوی په هر ځای کې ودرېگي او د تېر شوي وخت فقط صرف نقشي نه اچوي بلکه هلته د غم او ژړاگانو يو ماتم جوړ کړي. د هغې څو مثالونه په خدمت کې عرض کوو. يوزره پورې شاعر خپل د جذباتو اظهار څه داسې کوي:

أَيَا مَنزِلِي سَلَّمِي سَلَامٌ عَلَيْكُمَا هَلِ الْأَزْمَنُ الَّتِي مَضَيْنَ رَوَّاجِعُ

اي د سلمظ محبوبه دوه کورنو! په تاسو دواړو دي سلام وي. آيا تېره شوې زمانه به بېاراشي؟

وَ هَلْ يَزْجِعُ التَّسْلِيمَ أَوْ يَكْشِفُ الْعَنُ ثَلَاثُ الْأَكَاغِي وَ الدِّيَارُ الْبَلَاغُ

آيا د محبوب وړان کور او د نغري دري کاني به ماته څه لار دځونه وکړي يا به زما د سلام جواب راکړي؟

شاعر ساحر ابو الطيب متني وايي:

قَدَّيْنَاكَ مِنْ رُبِّعٍ وَ إِنْ زِدَتْ نَاكِرَبًا فَإِنَّكَ كُنْتَ الشَّرْقَ لِلشَّمْسِ وَ الْغَرْبًا

اي د محبوب کوره مونږ به تا قربان! اگر که د تېر شوي وخت يادولو په وجي سره زونږنا قلاري ډېره کړي دا ځکه ته د محبوب لپاره په مشرق او مغرب پشان وي.

وَ كَيْفَ عَرَفْنَا رَسْمَ مَنْ لَمْ يَدْعُ لَنَا فَوَادًا لِعَرْفَانَ الرُّسُومِ وَلَا لُبًّا

او ددې محبوب د کور نښې څنگه وپيژندلي حال دا چې هغې خود پيژندلو لپاره نه زړه پرېښودلو او نه عقل.

سَقَيْنَتْهُ عَبْرَاتٍ فَكُنَّهَا مَطْرًا سَوَائِلًا مِنْ جُفُونٍ فَكُنَّهَا سُحْبًا

ما په دې کور داسې رواني ويني وڅکلي چې هغه دي محبوب باران وگڼل، د هغه باهو نه کوم چې دي وريځي گڼلې. د لیلی مجنون خو په دې میدان کې د نورو نه یو څو قدمه وړاندې تللی. هغه خو به محبوبه د دیوالونه څټل او تر طوافه پورې به یې قائل وو. ویل کیږي:

أَمْرٌ عَلَى الدِّيَارِ دِيَارٍ لَيْلٍ أَقْبَلُ ذَالجِدَارَ وَ ذَا جِدَارًا

زه د محبوبې لیلی په دیوالونو تېرېږم نو د خوا او شاد دیوالونه هم بنکلوم.

وَمَا حُبِّ الدِّيَارِ شَغَفَنَ قَلْبِي وَ لَكِنْ حُبِّ مَنْ سَكَنَ الدِّيَارًا

د کورونو محبت زما زړه مور نکړو بلکه د دې کورونو وسیدونکو محبت داسې وکړل. یو بل شاعر وايي:

عَلَى لِرَبِّعِ الْعَامِرِ يَتِيَّةٌ وَقَفَّةٌ لِيُنْبِي عَنِّي الشُّوقَ وَ الدَّمْعُ كَاتِبٌ

عامر محبوبه کور سره ودرېدل ضروري دي چې هغه زما شوق ډیر کړي او وښکې د یو کاتب په حیثیت لیکل وکړي.

وَ مِنْ عَادَتِي حُبُّ الدِّيَارِ لِأَهْلِهَا وَ لِلنَّاسِ فِيمَا يَعْشِقُونَ مَذَاهِبُ

زما عادت دي چې زه کورونو سره د دې د وسیدونکو په وجه محبت کوم او به عشق کې د هر سړی خپله خپله طریقه وي.

د محبت د حصول لپاره په پنځمه مرحله شریعت مطهره د حج رکن مقرر کړي دي چې یو رښتني عاشق سوچ کوي چې د رښتني محبوب د حصول لپاره او رضا لپاره حمد او ثناء هم ولوستله، بیا مې لوی تعظیم هم وکړو، بیا مې مال هم مصرف کړو، بیا مې خوراک او څکاک هم پرېښودلو او بیا هم رښتني محبوب په ښکاره توگه په لاس نه نغلولو. نو وس دا رښتني عاشق د خپل بدن نه جامې وباسي او د کفن پشان دوه څادرې واغوندي. د سر نه لغړ شي او په خپو کې داسې پوتان استعمالوي چې په هغې خپې په ښه طریقه پټي نشي او د دې سره بیا هم د خپل کور کې ښځه او ماشومان پرېږدي او د لیونې پشان بیا هم د دې ښار اړخ ته راځي. چرته چې د محبوب کور دي او هلته د هغې وزر خوشته. نو دا عاشق لیوني شي بلد الله الحرام ته راوړسېږي. په لیدلو د محبوب کور سره دا لیوني صادق کې لار شي او طواف شروع کړي چې محبوب ملاو شي. هغه د طواف په شروع کې حجر اسود بنکل کړې لکه په راتلو سره چې د خپل رښتني محبوب بنکل کړو. دلته نفل کول اخړدی. دلته تهجد کول وروسته دي. د ټولو نه اول کار د محبوب د کور نه طواف کول دي چې

د محبوب د کور طواف مې وکړو. اووه (۷) ځل ترینه وگرځیدم او سترې شوم، دوه رکعتیز لمونځ مې وکړو، لږ آرام مې وکړو، بیا مې د زم زم اوبه وڅکلې. بیا لږ قوت راغلو او د محبوب پلټنه کې مې د محبوب د کور نه وړاندې په خوار میدان کې مې د یو غر تر بل غره پورې منډې شروع کړې. د غر پاسه ودریدم او د محبوب په کور مې نظر واچو او دعاگانې مې وغوښتلې. بیا غونډۍ ته لاندي کوشوم. بڼې تیزی منډې مې ووهلي او ژبه مې ذکر کولو. په بدن مې گرد وو. اخوا دینخوا منډې بڼې ډېرې دي. دلته د محبوب انتظار دی. ټول عمل لکه د لیونتوب دی.

أَمْرٌ عَلَى الدِّيَارِ دِيَارِ لَيْلِ أَقْبَلُ ذَالجِدَارِ وَ ذَا جِدَارًا
وَمَا حُبُّ الدِّيَارِ شَغَفَنَ قَلْبِي وَ لَكِنْ حُبُّ مَنْ سَكَنَ الدِّيَارَا

داربښتنې عاشق چې کله دا ټولې مرحلې پوره کړي او په ظاهر محبوب ملاو نشي نو دا سرې مدینې منورې ته مخ کړي. چې کوم ذات زه د عشق او محبت پدې میدان اچولي يم چې لار شم او د هغې نه معلومه کړم چې د محبوب د حاصلولو څه طریقي دي. مدینه منوره کې حاضرې ور کړي. د نبی کریم ﷺ قبر مبارک مخې ته دورد او سلام وایی. ریاض الجنة کې لمونځونه وکړي. د خپل ریښتني پیغمبر جومات ته لار شي. د خوږ پیغمبر د تلو راتلو، پاسبیدلو او کیناستلو او گرځیدلو ځاینو ته گوري. د خوږ پیغمبر د ممبر او محراب زیارت وکړي. بیا د وفا به لاره کې د ستونو غوڅولو والا پتنگانو قبرونو لیدنې کتنې لپاره احد ته لار شي. د نورو ځاینو زیارت هم وکړي او څه نور نوي تحصیلات اغستلو نه وروسته بیا مکې مکرمې ته راشي. د محبوب د کور نه چارچاپیره غرونو ته مښه کړي. عرفات میدان ته لار شي. درحمت غر ته په تیز تپ کې ودرېږي او د محبوب مخې ته لاس په نامه ولاړ وي. په زوره زوره چغې وهل، او په ژړه ژړه محبوب رضا کوي. تر ماښامه پورې په عاجزی سره وخت، تیره وي. بیا یو بلي غونډۍ مزدلفې ته مښه کړي چې کیدي شي چې محبوب هلته راضي شي او لاندي دراتلو وخت کې په زوره زوره وایی:

لبيك اللهم لبيك لبيك لا هريك لك لبيك ان الحمد والنعمة لك والملك لا هريك لك.
بیا وایی:

الله اكبر ما افاض المشعر وبه الوفود تزاويت تستغفر

الله اكبر ما السماء تزينت بنجومها و بها الكواكب تزه

مزدلفه کې په خاوره اوده شي. ويختان يې په گردونو کې ککړ شوي وي. خو په سر کې یو شور پیدا کېږي. د سترگو مڼې ته هر ځایې کې د محبوب ښکلا ښکاري. سحر سحر کې د لیوتو ډیرو لو

لپاره څه کاني راوچت کړي او بيا يو غونډی منی اړخ ته لار شي. په جوش کې وي. محبوب سره په جوړيدلو کې چې وس کوم مزاحمتونه راځي. په هغې باندې عملې گوزارونه کوي. نيغ زي او پښخي مخي لاره کې يو غټ مزاحمت سره مخ کېږي. کاني خوتيار وي. د دې مزاحمت په سر باندې د کاني باران وکړي. د بدن ويختان يې غټ شوي دي. نکان اوږده شوي دي. د بريټو بد حال دی. سر باندې گډوډ ويختان دي. بدن باندې کفن دې. يو څادر باس دي او يو لاندي دی. مزاحمتونه لري کوي. څه چې کول وو هغه يې وکړل. او چې څومره کول وو هغومره يې وکړو څومره يې چې کولي شو. وس راشي او بيا د اول نه تر اخر پورې دا ټوله نقشه گورې چې د چا لپاره د کوم ځايې نه راغلي وم او د څه لپاره راغلي وم او څه حاصل شول؟ په دې نقشه کې چې هغه گوري چې په بنکاره خو محبوب حاصل نشو نو وس دا رښتني عاشق څه نو سوچ کول شروع کړي ځکه چې د دنيا د مجازي عاشقان چې کله په عشق کې ناکام شي او بيا هغوی خپله په خپلې مړۍ باندې چاره راکاږي او ځان وځنه کوي. اب د خپل ځان د قربنولو اراده رښتني عاشق کوي او هغه د مزاحمتونو د لرې کولو لپاره کله چې د کاني نه وزگار شي نو د قرباني ځای ته مښه کړي چې هغه د خپل ځان قرباني ورکړي او غه هلته لاوشي او سوچ کوي چې تر وسه پورې چې د محبوب د حصول لپاره چې څومره کېدلو شو ما وکړل بس وس د دې ژوند ضرورت نشته دی. وس همده ختم کړم. د قرباني ځای ته چې کله راوړاسي نو د رښتني محبوب اړخ نه د رحمت يو سرکه په هغې ولږي او هغه اشاره کوي چې د ځان پر ځای څاروي هلال (ذبح) کړه هم قبلېږي. دا لار شي او دا څاروي پدې نيت باندې هلال کړي چې زه اصل کې خپل ځان هلاله ومه. چې کله په شه جذبي سره تکبير ووايي او څاروي هلال کړي او کوبښ کوي نو اوس رښتيني محبوب راضي شي او حاصل شي. د محبوب د راضي کېدو او حاصليدو نه رښتني عاشق ته محبوب د دیدار ځای (مقام) حاصل شي. چې کله په خوش کې راشي نو خپل ځان باندې نظر واچوي. غټ غټ نکونه ورته بنکاره شي نو وايي واه دا څه وشول. دا نوکان دومره ولې غټ شوي دي؟ واه دا ويختان دومره ولې غټ شوي دي؟ او هو! دا جامي ولي دومره خيرنې شوي دي؟ دا په ليدلو سره حمام اړخ ته لار شي او غسل وکړي. ځان پاک کړي. نوي جامې واغوندي. نکونه غوڅ کړي. او عطر ولږوي او خپل ظاهر او باطن پاک کړي. حديث کې راغلي دي چې د حج کولو سره انسان داسې پاک شي لکه څنگه چې هغه په هغه ورځ د مور د خيټي نه پيدا شوي وو او راغلي وو. همدغه شان دا عاشقانه عبادت پوره شي او دي حديث باندې پوهه هم راشي: بني الاسلام على خمس شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله واقام الصلوة و ايتاء الزكوة وصوم رمضان وحج البيت من استطاع اليه سبيلا. صدق الله جل جلاله وصدق رسوله

النبي الكريم الله تعالى دې ټولو مسلمانانو ته د صحیح حج کولو توفیق ورکړي آمین یا رب العالمین

الفصل الأول

حج په ټول عمر کې یو ځل فرض دی

﴿١﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې (يو ځل) نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته خطبه كوله او وې فرمايل
يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! قَدْ فُرِضَ عَلَيْكُمْ الْحَجُّ فَحُجُّوا
چې ای خلکو! په تاسو باندې حج فرض کړي شوي دي لهذا تاسو حج وکړئ. (دې اوریدو سره) یو
فَقَالَ رَجُلٌ : أَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَسَكَتَ حَتَّى
سړی وویل چې یا رسول الله! آیا مونږ هر کال حج وکړو؟ نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې پاتې شو تر دې چې
قَالَهَا ثَلَاثًا فَقَالَ : " لَوْ قُلْتُ : نَعَمْ
هغه سړی دا خبره درې ځله وکړه. بیا نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې که ما آو ويلي وې نو يقينًا
لَوْ جَبَبْتُ وَ لَمَّا اسْتَطَعْتُمْ " ثُمَّ
حج (د هر کال لپاره) به فرض شوي وي او تاسو به (هر کال) د حج کولو توان نه لری. بیا نبي عَلَيْهِ السَّلَام
قَالَ : ذَرُونِي مَا پَرَبَدِي (يعني چې ترڅو پورې زه څه نه ویم نو تاسو
و فرمايل چې تر څو زه تاسو پرېږدم نو تاسو ما پرېږدئ)
فَالَمَّا هَلَكَ مَن كَانَ قَبْلَكُمْ
مانه تپوس مه کوی) ځکه کوم خلک چې ستاسو نه مخکې تیر شوي دي (يعني يهود او نصاری) هغه
بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَ اخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ
په همدغې وجه هلاک شوي دي ځکه هغوی دخپلو انبیاو نه پوښتنه کوله او د هغوی سره به یې اختلاف
فَإِذَا أَمَرْتُمْ بِشَيْءٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ
کولو. لهذا چې زه تاسو ته د کومې خبرې حکم وکړم نو په هغې کې تاسو د څومره کولو طاقت لری

وَ إِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ" (۱)

نو وکړئ او چې زه کله تاسو د یوې خبرې نه منع کړم نو هغه پرېږدئ.

توضیح: فقال رجل: د دې سرې نه اقرع بن حابس مراد دی. هغه دا پوښتنه کړې وه ځکه د هغه خیال و چې د اسلام نور عملونه مکر دي نو حج به هم کیدی شي چې د نورو عملونو په شان مکروي او هر کال به کول کېږي. (المراقات ۵/۳۷۹)

فسکت: نبي کریم ﷺ سکوت ځکه وکړو چې نبي کریم ﷺ ته دا پوښتنه ښه ونه لږېدله. یعنې پوښتنه کونکې ته یو قسم له سبق وړ کول وو خو هغې سرې بیا پوښتنه وکړه نو نبي کریم ﷺ حقیقت واضح کړو) که چرې ما آو کړي وي نو هغه د الله تعالی حکم وي او بیا به هر کال حج فرض شوي وي چې په هغې عمل کول مشکل وی. ځکه چې ترڅو پورې زه خپله څه ونه ویم نو تاسو پوښتنې مکوئ او که د څه حکم ضرورت وي نو زه درته حکم کوم یا مو منع کوم. ما په همدغه حالت کې پرېږدئ. ځکه د انبیاوو نه په پښتنو پښتنو باندې مخکنې امتونه تباہ شوي وو او تاسو داسې مه کوئ. (المراقات ۵/۳۷۹)

په دې حدیث کې نبي کریم ﷺ د حج د کولو حکم وکړو. بیا په اتمه (۸) هجری کې د مکې د بریا نه وروسته حضرت عتاب بن اسید ﷺ په مشرۍ کې اولني حج وکړي شو بیا په نهمه (۹) هجری کې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په مشرۍ او امارت کې مسلمانانو دویم (۲) حج وکړو بیا په لسمه (۱۰) هجری کې نبي کریم ﷺ په امامت کې ټولو مسلمانانو حجة الوداع وکړو. (المراقات ۵/۳۷۹)

علماوو لیکلې دي چې نبي کریم ﷺ به مکه مکرمه کې د هجرت نه مخکې څو څو حجونه کړي وو خو د مکې د بریا نه وروسته د نبي کریم ﷺ دا اولني حج وو. د دینو معلومه شوه چې د حج فريضه موسع ده یعنې پدې کې د وروستوالي څه گنجائش نشته دی. (المراقات ۵/۳۷۹)

په اسلام کې جهاد د ټولو نه غوره عمل دی

﴿۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ ؟

ابوهريره رضی الله عنه وایي چې د نبي کریم ﷺ نه پوښتنه وشوه چې کوم یو عمل غوره دی؟ نو

قَالَ : إِيْمَانُ بِاللّٰهِ وَ رَسُوْلِهِ قِيْلَ : ثُمَّ مَا ذَا ؟

نبي ﷺ و فرمايل چې په الله او په رسول باندې ايمان راوړل. پوښتنه وشوه چې بيا كوم يو عمل؟

قَالَ : الْجِهَادُ فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ . قِيْلَ : ثُمَّ مَا ذَا ؟

نبي ﷺ و فرمايل د خداي په لاره کې جهاد کول بيا ترې نه پوښتنه وشوه چې بيا كوم يو عمل؟ نو

قَالَ : حَجُّ مَبْرُورٌ .^(۱)

نبي ﷺ و فرمايل چې حج مقبول.

توضیح: ای عمل: په اسلام کې کوم يو عمل د ټولو نه غوره دی؟ د دې باره کې په احاديثو کې جدا جدا شيانو ذکر راغلي دي چې د هغې تشريح او وضاحت په جلد اول کې شوي دي خلاصه دا چې د پوښتنه کونکو د احوال په وجه د حيثيت او د ميلان په وجه، د ځايونو په وجه يا د زمانه په وجه باندې تفاوت راغلي دي خو د علماوو په آخر پدې کې اختلاف راغلي دي چې آيا فرض لمونځ غوره دي او که جهاد غوره دی. د يو شمير علماوو راي داده چې مطلق لمونځ غوره دی. د دويمې (۲) شميرې علماوو راي داده چې جهاد غوره دی. او دا حديث په دي باندې ښکاره دليل دی. (المرقات ۵/۳۸۱)

همدغه شان په بخاري شريف کې يو حديث دي چې د هغې الفاظ داسې دي. جاء رجل الي النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ دَلَّنِي عَلِي عَمَلٍ يَعْدِلُ الْجِهَادَ قَالَ لَا اَجِدُ. دا واضحه دليل دی چې د جهاد سره برابر عمل نشته دی. بيا علماوو د تطبيق پيدا کولو لپاره فرمايلي دي چې کله جهاد فرض كفايه وي نو لمونځ مطلقاً غوره دي خو که جهاد فرض عين وي نو بيا جهاد مطلقاً غوره دی. بهر حال کتاب الحج کې دا واضحه دليل دی. تبليغي خلکو باندې فرض دي چې د جهاد شان وپيژني او ومني گنې د ايمان جوړاول به گران شي.

مقبول حج د عامو گناهونو كفاره ده

﴿۳﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ : مِنْ حَجَّ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و ابي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې کوم سړی د الله لپاره حج وکړي او (د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷۷/۱ رقم الحديث: ۲۶، ومسلم في صحيحه ۴/۲۰۸۰ رقم الحديث: ۲۷۰۷/۵۲.

فَلَمْ يَزِفْتُ وَ لَمْ يَفْسُقْ

حج په مينځ کې هم بستري دخپلي بنځې سره ونه کړي او نه په فسق کې اخته شي نو هغه داسې (بې

رَجَعَ كَيَوْمِ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ^(۱))

گناه) راستون شي څنگه چې (په هغه ورځ بې گناه وو) په کومه ورځ چې هغه مور څېره ولي وو.

توضیح: ولدته امه: يعنې څنگه چې دا سړی په کومه ورځ د مور د خيټې نه د ټولو گناهونو نه پاک پيدا شو نو د مقبول حج کولو نه وروسته هم داسې پاک شي دا ډير غټ فضيلت دي او د دې تائيد د دې حديث نه هم کېږي چې په هغې کې دا ټکې راځي. الحج يهدم ماکان قبله. خود فضيلت د گټلو لپاره په دې حديث کې د درې شرطونو ذکر هم دی. اولني شرط دا دي چې حج به خاص د الله رضا او د خوشحالی لپاره وي. او نوم او دريا او بنودلو لپاره نه وي. (المراقات ۵/۳۸۲)

دويم شرط دا چې د حج دوران کې دي رفت نکوي. رفت هغه بي حيايي ته وايي چې د بنځو مخې ته د بنځو بنکلا پيانولو سره تعلق لري. جماع باندي هم دي اطلاق کيدي شي. (المراقات ۵/۳۸۲)

درېم شرط دا دي چې چې د حج دوران کې سړی فسق او فجور ونه کړي. يعنې د حج دوران کې داسې گناه ونکړي چې هغه لويه گناه وي او سړی فاسق شي او نه د وړه گناه قصد وکړي چې هغه قصد کولو په وجه لويه گناه شي. د حج مقبول په علاماتو کې يوه علامه داده چې د حج کولو نه وروسته د انسان اخلاقي، عملي او ديني حالات شه شي. بعضو ويلي دي چې حج مبرور هغه وي چې هغې سره گناه نه وي شريکه او د حج په دوران کې گناه وکړه نو هغه حج مبرور نه پاتې کېږي. (المراقات ۵/۳۸۲)

د قبول شوي حج بدله جنت دی

﴿٤٤﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ

ابو هريره رَوَى عَنْهُ رَأَى دى چې نبى كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل يوه عمره د بلې عمرې پورې كفاره ده

لِمَا بَيْنَهُمَا وَ الْحَجَّ الْمَبْرُورَ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ^(۲)

دهغه (واړه) گناهونو لپاره چې هغه د دې دا ورو په مينځ کې وي او د حج مقبول بدله صرف جنت دي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۸۲/۳ رقم الحديث: ۱۵۲۱، ومسلم في صحيحه ۹۸۳/۲ رقم الحديث: ۱۳۵۰/۴۳۸.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۹۷/۳ رقم الحديث: ۱۷۷۳، ومسلم في صحيحه ۹۸۳/۲ رقم الحديث: ۱۳۴۹/۴۳۷.

په رمضان کې عمره د حج برابره ده

﴿۵﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ عُمْرَةَ فِي رَمَضَانَ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې ثواب دعمرې کولو په رمضان کې

تَعْدِلُ حَجَّةً. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

د حج کولو برابر دی.

توضیح: یعنی د مقبول حج چې کوم ثواب دي همغه هو مره هغه سړی ته حاصلېږي چې هغه د رمضان

په میاشت کې عمره کوي. یو بل حدیث کې حجة معي ته کې راغلي دي. د دې مطلب دا دي چې نبي

کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره حجة الوداع کې د شریک کېدلو ثواب ملاوېږي. سبحان الله والحمد لله.

(المرقات ۵/۳۸۳)

نابالغه ماشوم ته هم د حج ثواب ملاوېږي

﴿۶﴾ وَ عَنْهُ قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ رَكْبًا

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د حج سفر په دوران کې) مخ شو د یوې قافلې سره

بِالرَّوْحَاءِ فَقَالَ:

په روهاء کې (چې د مدینې نه ۳۶ میل په فاصله باندې دیو ځای نوم دی) نبي عَلَيْهِ السَّلَام پوښتنه وکړه:

مَنْ الْقَوْمُ؟ قَالُوا: الْمُسْلِمُونَ. فَقَالُوا: مَنْ أَنْتَ؟

تاسو څوک یې؟ د قافلې خلکو وویل چې مونږ مسلمانان یو یو یاد قافلې خلکو تپوس وکړو چې ته څوک یې

قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ فَرَفَعَتْ إِلَيْهِ امْرَأَةٌ صَبِيًّا

نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمایل: زه د الله رسول یم (دې اوریدو سره) یوې ښځې اوچت کړو یو هلک لره (په لاس

کې د کجاوې نه) نبي عَلَيْهِ السَّلَام طرف ته نیولو باندې (یعنې نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته یې وښودلو) بیا یې نبي

فَقَالَتْ: أَلِهَذَا حَجٌّ؟ قَالَ: نَعَمْ وَ لَكَ أَجْرٌ. (۱)

عَلَيْهِ السَّلَام نه تپوس وکړو آیا ددې لپاره حج شته دی؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَام فرمایل: آو! اوستا لپاره هم ثواب دی

توضیح: ولک اجر: د ټولو فقهاوو په دې باندې اتفاق دی. چې کوچنی ماشوم د مور پلار سره حج لپاره لار شي، او حج وکړي، نو دهغه حج صحیح دی، ثواب به ورکول کېږي، لیکن د کوچنوالي دا حج د بلوغ نه وروسته د حج لپاره نه کافي کېږي. بلوغ نه وروسته که دا ماشوم د مال خاوند شو نو په ده باندې د حج به لازم وي، د ماشوم په شان د غلام هم دغه مسئله ده. هو! که مسکین او فقیر سړی حج وکړي او وروسته مالداره شی نو په هغه باندې بیا حج نشته دی، تردې ځایه خو د ټولو فقهاوو اتفاق دی. د صحیح قول مطابق د امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ هَمْ دَا مَسْلُک دِي. هو خو دومره خبره ده چې امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي: چې د ماشوم د حج ثواب به د هغه مور پلار ته ورکول کېږي، او که ماشوم پوهیدونکی نوي نو مور پلار لره په کار دي چې په ماشوم باندې د احرام احترام وکړي، او د احرام د محظوراتو (بندیزونو) نه وساتي. د امت فقهاوو چې دا کومه فیصله کړیده چې د ماشوم حج د فرض حج لپاره کافي ندی، نو هغوی اول دلیل د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حدیث دی. کوم چې امام طحاوي نقل کړیدی، الفاظ یې دا دي: (المرقات ۵/۳۸۴)

ایما غلام حج به امله ثم بلغ فعليه حجة اخرى. (طحاوی)

دویم دلیل د مستدرک حاکم روایت دی: چې د هغې الفاظ دا دي: قال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَا مَسِي حج عشر حجج ثم بلغ فعليه حجة الاسلام. (مستدرک)
بهر حال په زیر بحث حدیث کې ولک اجر الفاظ د ائمه احناف ددې نظر تائید کوي چې د نابالغه ماشوم د حج ثواب به دده والدینو ته ملاوېږي.

د بل چا د طرف نه د حج کولو مسئله

﴿۷﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : إِنَّ امْرَأَةً مِنْ خَتَمِ قَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې د قبيله خشم يوي بنحې عرض وکړو چې يا رسول الله! ماد الله فريضة

عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ أَذْرَكَتْ أَبِي هَيْهَاتَا كَبِيرًا لَا يَثْبُتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ

چې هغه د هغې په بنده گانو باندې ده. زما پلار بودا دي چې په سورلی کلک نه شي کیناستلي نوزه

أَفَأَحْجُّ عَنْهُ ؟ قَالَ : نَعَمْ

د هغې لپاره حج وکړم؟ نبي ﷺ وفرمايل: آو! راوي وايي (دهغې لپاره) چې (نبي ﷺ) او دهغه

ذَلِكَ حَجَّةُ الْوَدَاعِ (۱)

پښخې په مینځ کې) دا سوال او جواب په حجة الوداع کې وو.

توضیح: افأحج عنه: په بوداوالي یا خو حج داسې فرض شوي وو چې هغه سړی د بوداوالي حالت کې مسلمان شوي وو یا د دې وجې نه فرض شوي وو چې د بوداوالي حالت کې مالدارا شوي وو. بهر حال دا سړی شیخ فاني وو. د هغې صحت څه امید نه وو. نو ځکه د هغې لور د هغې لپاره د حج کولو مسئله تپوس وکړو. اوس ټولو احادیثو او د فقهاو راییو ته په کتلو سره دوه مسئلې مخې ته راځي. (المراقات ۵/۳۸۵)

اولنۍ مسئله: دا چې که پدې سړی حج فرض شوي وو او هغه خپله د حج کولو نه معیوبه وو مثلاً یا دا شیخ فاني (دیر بودا وو)، یا یې لاس او خپې غوڅ شوي وو یا پوند وو. نو که د هغې له اړبڼه بل څوک حج کوي نو دا جائز ده. خو د دې لپاره دوه شرطونه دي: اولنې شرط دا دی: چې معذوره سړی له خپل اړبڼه بل سړی ته حکم وکړي یا د مرگ په وخت کې وصیت وکړي. دویم شرط دا دي چې معذوره سړی د حج د ټولو مصارفو برداشت کولو سره دا سړی حج ته ولېږي. دا دواړه شرطونه فرض دي. خو د بل سړی له اړبڼه نفلي حج کول غواړې نو په هغې نه څه د وصیت ضرورت شته او د مصارفو ورکولو څه پابندي شته. اوس دا مسئله پاتې شوه چې د خپل مور او پلار له اړه فرض حج کول وي نو په هغه صورت کې به څه وي. بعضې علماء وایي چې دغه وخت کې نه د مور او پلار له اړبڼه د مصارفو ورکولو ضرورت شته او نه وصیت کولو ضرورت شته. اولاد د خپل مور او پلار له اړبڼه فرض حج کولي شي. دا حدیث هم په دي باندې ښکاره دلیل دي او په دویم فصل کې حدیث ۲۳ هم پدې باندې ښکاره دلیل دی. دا مسئله خو پوره شوه او د دې حدیث تعلق د مور او پلار او اولاد سره دي نو لهدا پدې کې څه د تاویل ضرورت نشته.

دویمه مسئله: دا چې آیا په شیخ فاني او دائمي معذوره باندې حج فرض کېږي او که نه؟ په دې کې فقهاو اختلاف دی. (المراقات ۵/۳۸۶)

د فقهاو اختلاف: امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ او د اکثر مشائخو په وړاندې شیخ فاني او دائمي معذوره باندې حج فرض کېږي. که هغه خپله نشي تلي نو بل له دي روپۍ ورکړي او حج دي پرې وکړي. د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ هم یو مرجوح قول همدغه شان دی. خو د امام ابو حنیفه قول راجح دی. چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۲۷۸ رقم الحديث: ۱۰۱۴، ومسلم في صحيحه ۲/۹۷۴ رقم الحديث: ۱۳۳۵/۴۰۸.

داسې معذرو باندې حج نه وي فرض. لهذا نورو باندې د حج کولو ضرورت نشته. دا سړی د حج کولو نه ازاد دی. (المراقات ۵/۳۸۵)

دلائل: امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ د زیر بحث حدیث نه استدلال کړي دي چې په خپل مدعا باندې واضحه دلیل دی. امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ د قرآن د دې آیت نه استدلال کړي دی. ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا﴾ پدې آیت د حج د فرضیت لپاره استعداد شرط یخودلي شوي دی. او په بوداوالي کې گرځیدلو راگرځیدلو استعداد نه وي. (المراقات ۵/۳۸۵)

د زیر بحث حدیث جواب دا دي چې په هغه باندې پوښي حج فرض شوي وو وروسته معذوره شو. په حدیث د تېروخت صیغه ده دې اړخ ته اشاره کوي. لهذا په داسې حالت کې احناف هم د فریضه واجبه ادا کولو قائل دي. دویم جواب دا هم کیدلي شي چې هغه بنحې د نفل حج کولو اجازت غوښتلي وو. نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجازت ورکړو. دا د فرض حج خبره نه وه. (المراقات ۵/۳۸۵)

د وارث د مورث د طرف نه د حج کولو مسئله

﴿۸﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : اَنَّ رَجُلًا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : اِنَّ اَخِي
ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې يو سړی نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغی او وی ویل چې زما خورد
نَذَرْتُ اَنْ تَحُجَّ وَ اِنَّهَا مَائَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَوْ كَانَ عَلَيْهَا دَيْنٌ
حج کولو نذر منلي و خو هغه مړه شوه؟ نبی عَلَيْهِ السَّلَام ورته وفرمایل که په هغې باندې څه مطالبه
اَكُنْتَ قَاضِيَهُ ؟ قَالَ : نَعَمْ قَالَ :
(قرض وغیره) وي نو آیا ته یې ورکولي شي؟ ده جواب ورکړو. چې آو! نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمایل.
فَاقْضِ دَيْنَ اللهِ فَهُوَ اَحَقُّ بِالْقَضَاءِ . ^(۱)
نو بیا د الله مطالبه (یعنې نذر منلي شوي حج) وکړه ځکه د هغې کړل ډیر ضروري دي.

توضیح: فاقض دین الله: څنګه چې د دې نه مخکې د اوم (۷) حدیث په ضمن کې لکلي شوي دي چې اولاد او وارث که د خپل مورث د طرفه حج کول غواړي نو وصیت کول او د مال ورکولو نه بغير هم د

(۱) أخرجه البخاري في المسند ۵۸۴/۱۱ رقم الحديث: ۶۶۹۹.

وارث د طرفه صحیح حج کېږي چې د هغې بنیاد باندې هغې د حج د مسئلې پوښتنه کړي وه.

بنځه، خاوند یا د محرم نه بغیر حج نه کېږي

﴿۹﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِأَمْرَأَةٍ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَبِيَّيْنِ نَبِيِّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَلِجُ فِي خَلْوَتِ دِيْنِ كَوِي يُوَسِّرِي دِ بِنْحِي سِرِه
وَلَا تُسَافِرَنَّ أَمْرَأَةٌ إِلَّا وَ مَعَهَا مَحْرَمٌ.
(یعني د پردې سړي او پردې بنځې په یوځای کې راغونډیدل) او سفر دې نه کوي یوه بنځه د محرم نه بغیر
فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اِكْتَبْتُ فِي غَزْوَةٍ كَذَا وَ كَذَا
دې اوریدو سره یوسړی وویل چې یا رسول الله! چې په فلانۍ فلانۍ غزوه کې زمانوم لیکلي شوی دی
(یعني فلانې جهاد چې کېدلو والادي اولسکر روانیدو والادي په هغې کې زمانوم لیکلي شوي دي
وَ خَرَجَتْ أَمْرَأَتِي حَاجَةً
چې زه هم دلنسکر سره یوځای لاړ شم) او حال دا چې زمانبځي د حج د سفر کولو اراده کړې ده؟ نوڅه وکړم؟
آیا جهاد وکړم او بنځه ځان ته حج ته پرېږدم او یا د بنځي سره لاړ شم او جهاد ته لاړ نه شم. نبي کریم
قَالَ: إِذْهَبْ فَاحْجُجْ مَعَ أَمْرَأَتِكَ. (۱)
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَلِجُ لَارْ شِهْ اُو د خپلې بنځې سره حج وکړه (ځکه جهاد ته تلونکې خو ډیر دي خود
بنځې سره تلونکې ستانه بغیر بل څوک محرم نشته).

توضیح: راجل بامرأة: یعنی یو سړی دې د پردې بنځي سره هېڅکله هم نه کيني. (المراقات ۵/۳۸۶)

ولا تسافرن: یعنی د دري ورځو او دري شپو په مسافت پورې هېڅ یوه بنځه اگر که هغه پیغله وي او که بودی وي. خبل محرم یا خاوند نه بغیر به هر گز سفر نکوي. ۴۷ میله یا تقریباً ۷۵ کلومیتره مسافت سفر دی. (المراقات ۵/۳۸۶)

ذو محرم: د شریعت په اصطلاح کې محرم هغې ته وایي چې د هغې سره د نکاح کول حرام وي اگر که دا حرمت د قرابت د وجي نه وي او د رضاعت د وجي نه وي یا د مصاهرت د وجي نه وي. د محرم لپاره شرط دي چې عاقل بالغ وي او مجوسي نه وي ځکه د مجوسو په نزد محرم هېڅ احترام نه وي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۲۶ رقم الحديث: ۲۰۰۶، ومسلم في صحيحه ۹۷۸ رقم الحديث: ۱۲۴۱/۱۲۴.

د حدیث مطلب دا را اوتلو چې د پردی سړی او ښځې په تنهایی کې ناسته حرامه ده. همدغه شان خاوند او د محرم نه بغیر د ښځې تر ۴۸ میله پورې سفر کول حرام دی. وس پاتې شو چې د حج په سفر د ښځې د تلو مسئله. نو پدې د فقهاو اختلاف دی.

د قهواو اختلاف: امام مالک رَحِمَهُ اللهُ وايي که چې د حج کونکې ښځې سره سفر کې د نورو ښځو ښه ټولگې وي او په دې ښځه باندې حج کول لازم شي. امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ وايي که چرې د هغې سره یوه د اعتماد قابله ښځه هم وي نو بیا هم پدې ښځه باندې حج کول فرض شي. (المراقات ۵/۳۸۶)

امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ او امام احمد رَحِمَهُ اللهُ وايي چې که د ښځې سره محرم نه وي نو پدې باندې حج فرض نه دی د محرم شتون د فرضیت د حج لپاره ضروري دی. ظاهر حدیث د احنافو او حنابلو د دلیل دی. (المراقات ۵/۳۸۶)

اكتتبت في غزوة: یعنی زما نو به فلانې فلانې غزوه کې لیکلي شوي دي. ما د مجاهدینو سره جهاد د تلو لپاره نوم لیکلي دي. او دلته ښځې حج ته دتللو اراده کړې ده. اوس زه څه وکړم. د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جواب مطلب دا و چې جهاد کې ستا په ځای یو بل څوک تللي شي، او ښځې سره ستا تلل متعین او لازم دي لهذا ښځې سره لار شه. د دې حدیث نه معلومه شوه چې د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په زمانه کې به جهاد کې نو لیکلي کېدو. نن سبا تبلیغې حضراتو جهاد پرېښودي دي او د جهاد دا نقشه خپلو چلو، گشتونو، سه روزو او نورو غیر معروف عملونو لپاره استعمالوي. (المراقات ۵/۳۸۶)

ښځو ته په حج کې د جهاد ثواب ملو پيري

﴿١٠٥﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجِهَادِ.
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د جهاد (کې تلو) اجازه وغوښتله نو نبي کریم
فَقَالَ : جِهَادُكُنَّ الْحَجُّ. ^(١)
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې ستا حج جهاد دی (یعني په تاسو ښځو باندې جهاد کول واجب نه دي ددې په ځای حج ته لار شي په شرط ددې د حج کولو استعداد لری.

توضیح: استأذنت: څنگه چې جهاد ثواب ډیر دی. قرآن او حدیث د ایمان نه وروسته د ټولو نه ډیر فضائل د جهاد دي. نو ځکه حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هم د دې لوی اجر گټلو لپاره په جهاد کې دتللو

اجازت و غوښتلو. نو نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل. د بنځو جهاد حج دی. الله تعالی بنځو ته حج کې د جهاد ثواب ور کوي. ځکه به حج مشقت هم شته او لرې ځای سفر هم پکې شته. خپل خپلوانو او د کور او د وطن نه لريوالي هم شته دی. نو ځکه الله تعالی دي نازکه ډلي (بنځو) ته د میدان جهاد د ثواب د حج په سفر کې ورکړو. (المرقات ۵/۲۱۲)

د محرم نه بغير د بنځې د سفر کولو څه حد دی؟

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُسَافِرُ امْرَأَةٌ مَسِيرَةَ
ابو هريره رَوَى اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چې سفر دي نه کوي يوه بنځه په اندازه
يَوْمٍ وَ رُخٍ أَوْ يَوْمٍ شِبْهِ مَكْرٍ كَوْلِي يَبِي شِي خوپه هغه وخت کې چې محرم ورسره وي.
يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ إِلَّا وَ مَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ. ①

توضیح: مسیره یوم و لیله: بنځه څورمه مسافه د خاوند یا د محرم نه بغير تلي شي د او څومره مسافه سفر ځان له نشي کولی؟ پدې کې احاديث او روايت مختلف دي. پدې په حدیثي کې دا دي چې بنځه يوه ورځ او يوي شپي مسافه په مقدار سفر د محرم نه بغير نشي کولی. د دینه مخکې چې يو روايت تېر شوي په هغې کې څه حد مقرر شوي ندي. بلکه ويلي شوي چې بنځه د محرم نه بغير مطلقاً سفر نه شي کولی مرقات شرح مشکوٰۃ کې ملا علي قاري صيب فتح القدير ابن همام په حواله سره ليکلي دي چې بخاري او مسلم کې داسې حديث دي لا تسافرن امرأة ثلاثاً ومعها ذو محرم. په دې کې د و فوق ثلاث الفاظ هم راځي. بخاري شريف کې ثلاثة ايام الفاظ هم شته دی. (المرقات ۵/۳۸۷)

اوس د دې ټولو رواياتو په نظر د دې خلاصه دا را ووتله چې يو قسمه روايات وايي چې ده دري ورځو مسافه او د هغې نه ډير سفر د بنځو لپاره منع دی. دي دینه کم جائز دی. دويم قسمه روايات وايي چې د دوه ورځو سفر د محرم نه بغير منع دی. د دینه کم جائز دی. بعضي روايتونه وايي چې بغير د محرم نه د يوي ورځي نه ډير سفر منع دی. د دینه کم جائز دی. او يو قسمه روايتونه بځي منع کوي. په هغې کې د مسافي قيد او حد نشته. پدې رواياتو کې په ښکاره تعارض دی. د دې تعارض حل دا دي چې اصل مدار د هغوی په رواياتو باندې دي چې په هغې کې د دري ورځو مسافي ذکر

(۱) أخرجه البخاري له صحيحه ۵۶۶/۲ رقم الحديث: ۱۰۸۸. و مسلم له صحيحه ۹۷۵/۲ رقم الحديث: ۱۳۳۸/۴۱۳.

دی. هغه مسافت قصر دی. کوم چې ۴۸ میله دی. چې تقریباً اووسل (۱۷) کلومتره دی. د دینه دیر سفر کومه ښځه د محرم نه بغیر نه شي کولی. حکم همدغه دي خو که د فتنې خطر وي نو د دوه ورځ د مسافې نه هم پاتې کولی شی. او که د فتنې خطر د حد هم دیره ویره لري نو د یوې ورځې په مسافت برابر هم یوه ښځه ځان له سفر کولو نه منع کولی شي. په اعلاء السنن کې نو تفصیل ذکر دی. (اعلاء السنن: ۹، ۸، ۷، ۱۰).

د شیخ عبد الحق محدث دهلوی د کلام نه بلکل واضحه ده چې د دې ټولو روایاتو خلاصه داده چې ښځه ځان ته سفر بلکل مه کوی. اگر که مسافه لږه وي یا ډېره. انحصار به مدار ندي بلکه به فسادي احوالو باندې مدار دی. (اشعة اللمعات: ۲۲۳-۲۲۲).

د حج د موافقت حکم

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : وَقَّتْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن عباس رضی اللہ عنہما چې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مقرر کړو (میقات د غیر مکې والاو لپاره) د احرام

لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ : ذَا الْحُلَيْفَةِ وَالْأَهْلِ الشَّامِ : الْجُحْفَةَ وَالْأَهْلِ نَجْدٍ : قَرْنَ الْمَنَازِلِ

تر لویه ځای داسې چې د مدینې والاو لپاره ذوالحلیفه، شام والاو لپاره جحفه، نجد والاو لپاره قرن منازل

وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ : يَلْمَمَ فَهَنَّ لَهُنَّ

او د یمن والاو لپاره یلمم. دا ټول د ذکر شوې علاقې والاو لپاره د احرام تر لویه ځایونه دي او د دې ځایونو نه

وَ لِمَنْ أَمَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ

د تېریدو والا هغه خلکو لپاره (هم همدغه میقات دی) چې هغه د دې علاقو نه علاوه د نورو علاقو وي

(مثلاً هندوستانی چې کله د یمن په لاره به د یلمم نه احرام وتری. همدغه شان د نورو ملکونو والاو

لپاره هم همدغه شان دی. چې د هغوی په لارو کې کوم میقات راځي هغه ځای نه دي احرام وتری) او

لِمَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَمَنْ

دا احرام او احرام ټولو ځایونه) د هغه خلکو لپاره دي هغه د حج او د عمرې اراده وکړې. او کوم سړی

كَانَ دُونَهُنَّ فَهِنَّ مِنْ أَهْلِهِ وَ كَذَلِكَ

چې د دې ځایونو دننه او سیرې نو هغه لپاره د احرام تر لویه ځای د هغې د کور نه دي. او همدغه شان تر

وَ كَذَٰلِكَ حَتَّىٰ أَهْلُ مَكَّةَ يُهْلُؤْنَ مِنْهَا. ۱۱

دې چې مکې والا په مکه کې احرام وتړي.

توضیح: وقت: د توقیت نه دي میقات مقرر کولو ته وایي په دې حدیث کې د مواقیت بیان دی مواقیت د میقات جمع ده د حج د احکاماتو یو اصطلاحی ټکې دی. میقات هغه ځای او مقام ته وایي د کوم ځای نه چې او عمره کونکې لپاره احرام تړل لازم کېږي. که کوم حاجې یا عمره کونکې د میقات نه بغیر د احرام تړلو نه مخکې شو نو د هغه مواخذه به کېږي چې د هغې تفصیل مخکې راځي. (المرقات ۵/۳۸۹)

د میقات اقسام: یو میقات زماني دي او یو میقات مکاني دي. حج لپاره میقات زمانط شوال د ذوالقعدة او ذوالحج اوله عشره ده. تر څو پورې چې د شوال میاشت نه وي شروع شوې نو د حج احرام نشي تړلي مثلاً په رمضان کې د عمرې احرام تړلي شې خو څوک د حج لپاره دویم میقات مکاني دي یعنې هغه مقام کوم ځای نه چې بغیر له احرامه تېریدل بڼه نه وي. میقات مکاني پنځه دي. خو په دې حدیث کې د څلورو ذکر راغلي دي. چې د هغې تفصیل داسې دی. (المرقات ۵/۳۸۹)

ذوالحلیفه: دا د یو ځای نوم دي چې مدینه منوره کې د جنوب د اړخ نه تقریباً سل کلومتره مسافه باندې دی. دي مقام ته بېر علي او اېبار علي هم وایي. دا مقام مدینه او د مدینې د اړخ نه د راتلونکو لپاره میقات دی. (المرقات ۵/۳۸۹)

البحفة: دا هم د هغه ځای نوم یې کوم چې د مکې مکرمې نه ۱۸۸ کلومتره مسافه باندې دی. د قریشو به دور کې دا مقام د هغه تجارتې لارو مرکزي پړاو وو. وس دا ځای غیر اباد دی. د یته نژدې رابع ده کومه چې نن سبا مشهوره ده. مدینې نه چې کله سړی د بدر مخکینی لاره باندې مکې ته راځي نو دا مقام په لاره کې وي. شام او مصر د اړخ نه راتلونکې خلکو لپاره دا مقام میقات دی. (المرقات ۵/۳۸۹)

قرن المنازل: دا د یو ځای نوم دي چې د مکې مکرمې نه ۴۸ کلومتره مسافي سره طائف باندې پروت دی. د نجد او ریاض خلکو لپاره هم دا میقات دی. (المرقات ۵/۳۸۹)

یللم: یللم د یو ځای نوم دی. د یمن خلک چې کله مکې ته راځي نو د هغې لاره په دې ځای وي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۸۷/۳ رقم الحديث: ۱۰۲۶. ومسلم في صحيحه ۸۳۸/۲ رقم الحديث: ۱۱۸۱/۱۱.

هندوستان، پاکستان او د افغانستان خلکو له هم یلملم میقات دی. (المراقات ۵/۳۸۹)
ذات عرق: پاس ذکر شوو مواقیت نه بغیر او یو بل میقات هم شته دي چې د هغې نو ذات عرق دی. چې د هغې ذکر پاس حدیث کې ۱۳ کې راغلي دي. دا ځای مکې مکرمې سره عراق ت تللو لاره کې تقریباً ۹۷ کلومیتره مسافه کې پروت دی. د عراق نه راتلونکو خلکو لپاره هم دغه میقات دی.

فهن لهن: دې کلمې باندې پوهیدل گران دې ځکه د لهن مرجع تعیین کول گران دي. ملا علي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ د دې داسې توجیه کړې ده. فهذه الواضع مواقیت لهذم البلدان ای لا هلهن الموجدین. یعنی دا مواقیت د ځاینو خلکو لپاره دي کوم چې دلته اوسېږي او د هغه خلکو لپاره هم دلته مواقیت شته کوم چې پدې علاقه باندې تېرېږي اگر که هغوی د دې علاقه وسیدونکې نه وي. (المراقات ۵/۳۹۰)

فمن کان دونهن: دلته یو څو ټکو باندې پوهه کیدل ضروري دي چې د حج اصطلاحې ټکې ذهن ته راشي.

آفاقی: دا هغه سړی ته وایي کوم چې د ذکر شوې مواقیت نه بهر اوسېږي مثلاً پاکستانې وي یا هندوستانې وي د مدینې منورې وسیدونکې وي.

میقاتي: دا هغه سړی ته وایي کوم چې پاس ذکر پنځه مواقیتو کې دننه اوسېږي خو ځمکه یې د حرم نه باروي.

ارض الحرم: ده هغه پاکې ځمکې ته وایي چې په هغې کوم قسم وابنه نه ریبیل کېږي او نه پکې بنکار کېږي. نه کوم کافر هلته تلي شي. په دې کې وسیدونکې سړی ته حرمې او عام وسیدونکې ته اهل الحرم وایي. د جده نه تللو کې به لاره کې شمیسي مقام کې د تفتیش مرکز راځي. هم دغله نه د حرم ځمکه شروع کېږي. او د مدینې مفورې نه راتللو کې به لاره مقام تنعیم نه د حرم ځمکه شروع کېږي. په دواړو ځاینو کې لیکلي شوي دي ممنع دخول المسلمین. مسجد حرام د احترام په وجه حرام ویل کېږي او یا په دې بنکار کول حرام دي. وابنه ریبیل حرام دي. د کافر سړی ننوتل حرام دي او جنگ او فساد کول حرام دي.

ارض الحل: دې ځمکې ته حل هم وایي. د حرم د ځمکې نه بغیر ټوله دنیا حل ځمکه ده. د حل مطلب دا چې هلته بنکار کول، وابنه ریبیل او کافرو گړځیدل ټول ناجائز دي بهر حال دا خبره مغزو کې ساتل په کار دي چې د میقات زمانې نه مخکې د حاجې لپاره احرام تړل جائز نه دي. او میقات مکانې نه مخکې احرام تړل جائز دي د میقات زمانې تعلق آفاقي او میقاتي دواړو قسمونو خلکو سره دی. او

دمیقات مکانې احرام تعلق د آفاقي سره دی په میقات کې داخل سړی د خپل کور نه احرام ترلې شي. **دمیقات نه د احرام ترلو نه بغير د تېریدو مسئله:** لمن کان یرید الحج والعمرة: په دې باندې د ټولو اتفاق دي چې کوم سړی د حج یا عمرې په اراده مکې ته روان وي نو د دې مواقیت د احرام ترلو نه بغير نشي تېریدلي خو آیا کوم سړی د خپل ذاتي کار په نیت د دې مواقیت نه د احرام ترلو نه بغير مکې ته داخلیدلي شي او که نه؟ په دې کې د فقهاو اختلاف دی.

د فقهاو اختلاف: د شوافعو په نزد چې د کوم سړی اراده د حج یا د عمرې نه وي نو هغه بغير د احرام نه د مواقیت نه تېریدلي او مکې مکرمې ته داخلیدلي شي. ائمه د احنافو په نز آفاقي لپاره بغير د احرام نه د دې مواقیت نه تېریدل مطلقاً ناجائز دي. به شرط د دې چې مکې د ننوتلو اراده وي اگر که هغه د تجارت کولو اراده هم وي. (المركات ۵/۳۹۰)

دلایل: د شوافعو علماء د بحث لاندې حدیث ذکر شوي لمن یرید الحج د ټکو نه د مفهوم په حیثیت مخالف استدلال کوي. یعنی د چې اراده چې د حج او عمرې وي نو هغوی لپاره احرام ضروري دی. نو د دینه معلومه شوله چې د چا اراده دا نه وي نو هغه بغير د احرام نه مکې مکرمې ته داخلیدلي شي. شوافعو د مکې د بریا په ورځي د نبی کریم ﷺ بغير د احرام نه مکې ته ننوتلو هم استدلال کړي دی. د احناف ائمه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د روایت نه استدلال کوي چې په مصنف ابن ابی شیبه او طبراني کې دې ټکو سره ذکر شوي دي. (المركات ۵/۳۹۰)

ان النبي صلي الله عليه وسلم قال لا تجاوز المواقيت الا باحرام (علاء السنن ج ۱ ص ۱۴)

په بعضې روایاتو کې د لا یجاوز والوقت لبا احرام د ټکې دي او بعضو کې لا یجاوز احد المیقات الامحرماً ټکې هم شته دی. احناف عقلي دلیل داسې وړاندې کوي چې د احرام ترلو اصل مقصد د حرم ځمکه او هغه بقیه مبارکه او د رحاب طاهره تعظیم او تکریم دی. او دا ده ټولو لپاره عام دي. اگر که هغه حج او عمرې والا وي یا تجارت والا وي او یا د څه بل څه غرض لپاره وي نو هېڅ فرق نه کوي. (فتح القدير: ۲/۴۳۳)

جواب: د شوافعو د اولني دلیل نه دا دي چې مفهوم مخالف زموږ په نزد دلیل ندي. او چې کله منطق خلاف هم وي نو بیا د تفاوت قابل هم ندي. د دوي د دویم دلیل جواب دا دي چې نبی کریم ﷺ د مکې د بریا په ورځ د احرام نه ترلو نه بغير داخلیدل د نبی کریم ﷺ خاصه وه. نو تر یوې ورځې پورې هغه قتال کول هم د نبی کریم ﷺ یوه خاصه وه. بهر حال دلایل که څنګه هم وي. د احنافو په مسلک باندې نن سبا عمل کول ممکن نه دي. په دې کې لوي حرج دی.

هره ورغ لاکهونه خلک مکه ته ځي راځي، لکهونه گاږې او ډريوران او مزدوران به څه کوي؟
احنافو له په دې کې لږه نرمې په کار ده. (فتح القدير: ۲/۴۳۳)

دونهن: د دې کلمې مطلب دا دي چې کوم خلک د ميقات دننه خود حرم د حدودو نه بار اوسپري نو هغوی لپاره احرام ترلو ځای د هغوی کور نه تر د حرم د حدودو پورې دی. هغوی د بار ميقات تلو او هلته د احرام ترلو ضرورت نشته دی. (المرقات ۵/۳۹۰)

وكذاك وكذاك: د دې کلمې مطلب دا دي چې د حرم د حدودو نه چې بار کوم خلک په ارض حل کې اوسپري هغوی له ميقات ته د تلو ضرورت نشته دي او د حرم حدودو ته تلو ضرورت شته. حتي اهل مكة يعني کوم خلک چې د حرم په حدودو کې اوسپري يعني مکې خلک دي نو هغوی له پکار ده چې د هلته نه احرام وتړي کم ځای کې چې اوسپري اگر که هغه د حرم سره وي او يا د خپل کور سره اوسپري نو هغوی ته بار ميقات يا ارض حل پورې د تلو ضرورت نشته دی. (المرقات ۵/۳۹۰)

دا د حج حکم دي خود عمري لپاره ضروري دي چې د حرم والا د ارض حل نه احرام وتړي يعني د حرم د حدودو نه دې بار لار شي مثلاً تنعيم يا جعرانه نه دې احرام وتړي. ځکه هغه عمرخ د حرم دننه طواف او د سعي نوم دی. او هم هلته ادا کېږي. لهذا يو قسم سفر کول ضروري دي او حج خود حرم بار په عرفات کې کېږي لهذا د دې لپاره سفر د حرم نه شروع کېږي نو د هم هلته نه د احرام وتړلي شي. (المرقات ۵/۳۹۱)

که د دوه ميقاتو نه د تېریدو امکان وي نو باید څه وکړي شي؟

﴿۱۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَهَلُّ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ
جابر رضي الله عنه او ي دې چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل د مدينې خلکو لپاره د احرام ځای ذوالحليفه
وَ الطَّرِيقُ الْآخَرُ الْجُحْفَةُ وَ مَهَلُّ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ وَ مَهَلُّ أَهْلِ نَجْدٍ قَرْنٌ
دي اوبله لاره جحفه ده د عراق خلکو لپاره د احرام ځای عرق دی د نجد خلکو لپاره د احرام ځای قرن دي
وَ مَهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ يَلْمَلَمُ. ^(۱)
او د يمن خلکو لپاره د احرام ځای يللمم دی.

توضیح: مهل: ميم باندي ضمه ده او ها باندي فتحه ده او لام باندي شد دی. ملا علي قاری رحمته الله

وايي چې دا اسم مکان دي يعنې د احرام پر ځای، هلال احرام تر لوتو تا وایي، تليه لوستلو او نیت کولو ته وایي. احرام تر لوتو سره سپری تر هغه وخته پورې محرم جوړ شي چې د احرام نه ورسته هغه نیت وکړي او تلبیه ووايي. اصل نیت تلبیه لوستل دي. (المراقات ۵/۳۹۱)

والطریق الاخر: د دې کلمې مطلب دا دي چې د مدینې د خلکو میقات ذوالحلیفه دي خو که د ذوالحلیفه والا د مدینې پر ځای د بدر په لاره حجه باندې مکه ته تلل غواړي نو د ذوالحلیفه پر ځای حجه او د رابع نه احرام تر لې شي. ده ضروري نه ده چې د ذوالحلیفه نه احرام وتری. د مدینې نه مکه ته د تللو دوه (۲) لارې دي یوه مشهوره لاره طریق الهجره ده چې د هغې شروع په ذوالحلیفه کې ده او بله لاره زرا لاره ده کومه به چې د هجرت نه مخکې د قریش خلکو استعماله وله. بدې لاره کې د مدینې نه ډیر لرې مکه ته نژدې د حجه ځای راځي. که څوک په دې لاره لاړ شي نو د حجه نه احرام تر لې شي. (المراقات ۵/۳۹۱)

ذات عرق: دا ځای د مکه مکرّمې نه دوه پراوه او دوه منزله او د دوه ورځو په مسافه کې پرته ده. د مکه نه ۹۷ کلو میټره لیرې ده. علامه طیبې رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې عرق ورکوټې غر ته وایي. په دې ځای کې ورکوټې غر دي هغې ته ذات عرق وایي. بهر حال دا خبره د یاد لرو وړ ده چې کوم خلک د دې پنځو موامیتو په چاپیریال کې پراته نه دي او هغوی تېریدل کوم میقات باندې نه کېږي نو د هغوی لپاره مشکل دا دي چې د کوم یو میقات په چاپیریال او یاد هغې په برابر کوم ځای وي نو هغه ځای به د هغوی لپاره میقات وی. (المراقات ۵/۳۹۱)

د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حج او عمري شمار

﴿١٤﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعًا عُمَرًا كُلُّهُنَّ فِي ذِي الْقَعْدَةِ
انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څلور عمري کړي دي او دایې ټولې په ذی قعدة کې کړي
إِلَّا الْبَقِيَّةَ مَعَ حَجَّتِهِ :
دي او ددې نه بغير يې يوه عمره د حج سره کړي وه او د ذی الحجه په میاشت کې يې کړې وه (او د هغه
عُمَرًا مِّنَ الْخُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَ عُمَرًا مِّنَ الْعَامِ الْمُتَقْبِلِ
څلور عمره و تفصیل دادي چې) يوه عمره يې د حدیبیه نه ذی قعدة میاشت کې بله عمره بل کال هغه هم د
فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَ عُمَرًا مِّنَ الْجِعْرَانَةِ حَيْثُ قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنِ
ذی قعدة میاشت کې کړي وه دریمه عمره د جعرانده نه چرته چې د غزوه حنین مال غنیمت تقسیم شوي

فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَ عُمْرَةَ مَعَ حَجَّتِهِ (۱)

وودا عمره هم د ذی قعدة میاشت کې وه او څلورمه عمره حج سره چې هغه په دې الحجه کې کړې وه.

توضیح: اربع عمر: نبي کریم ﷺ د حج فرض کېدلو نه وروسته یوه ځل حج کړي و او د هجرت نه مخکې د بعضو علماو د قول مطابق نبي کریم ﷺ به هر کال حج کولو. اوس پاتې شوه دا خبره چې د هجرت نه وروسته د نبي کریم ﷺ د عمر و شمېره څومره ده؟ پدې روایاتو کې لږ شان اختلاف ښکاري. د حضرت انس رضي الله عنه د روایت مطابق د نبي عليه الصلاة والسلام ټولې عمرې څلور وي. درې عمرې يې ذی قعدة میاشت کې وي او یوه عمره د ذالحجه میاشت کې وه. نو د نبي عليه الصلاة والسلام اولنۍ عمره ۲ هجری کې په حدیبیه کې شوي وه. په دې کې اگر که نبي عليه الصلاة والسلام د عمرې احکامات پوره نکړي شول. ځکه چې کفارو نبي عليه الصلاة والسلام مکې ته ننوتلو نه منع کړي و خود ثواب په اعتبار سره دا پوره عمره وه. او ذی قعدة په میاشت کې وه. د نبي کریم ﷺ دویمه عمره ۷ هجری کې عمرة القضاء عمره وه. کومه چې حدیبیه والا عمره نبي عليه الصلاة والسلام قضائي وکړه. اوده عمره هم په ذی قعدة میاشت کې وه د نبي عليه الصلاة والسلام دریمه عمره ۸ هجری کې د جعرانه نوم ځای کې کړې وه. د شوال په میاشت جنگ حنین شوي و او ټول غنیمتونه د جعرانه نوم ځای کې راغونډ کړي شو او بیا تقسیم کړي شو. نو په دغه وخت نبي عليه الصلاة والسلام د خپل یو څو ملگرو سره په پټه د ذی قعدة په میاشت کې عمره وکړه. (المراقات ۵/۳۹۲)

او د نبي کریم ﷺ څلورمه عمره په ۱۰ هجری کې د حجة الوداع په موقع شوي وه. دا عمره د ذالحجه په میاشت کې وه. دا خود بحث لاندې د حدیث تفصیل وو. خود دینه وروسته د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه روایت کې دي چې د نبي کریم ﷺ ټولې درې عمرې وې. د دې روایت د دې ذکر شوي روایت سره تعارض دی. نو د دې جواب دادي چې براء بن عازب رضي الله عنه حقیقت کې د حدیبیه والا عمره نه ده شمیرلي او د هغې وجه داده چې په صلح حدیبیه کې د عمرې احکام په اعتبار سره پوره نه وو. لهذا براء بن عازب رضي الله عنه هغه ذکر نه کړه. خو حضرت انس رضي الله عنه هغه پوره عمره شمیر کړه ځکه چې د ثواب په اعتبار سره هغه پوره وه (المراقات ۵/۳۹۳).

بهر حال حج او عمره کې فرق دادی چې حج د عرفات و قوف، طواف زیارت. د صفا مروه منډې او د رمې جمرات نودې. او عمره فقط د بیت الله او د صفا مروه په مینځ کې د منډې نوم دی. خودا چې د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۳۹/۷ رقم الحديث: ۵۱۴۸، ومسلم في صحيحه ۹۱۶/۲ رقم الحديث: ۱۲۵۳/۲۱۷.

سنت او نفل هم وي. عمره فرض نه وي فقط سنت او نفل وي او که څوک نذر ومني نو عمره پيا واجب شي. داد احنافو او مالکي مسلک دي خو شوافع او حنابله په نزد عمره واجب ده.

﴿١٥﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ قَبْلَ

براهن عازب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې عمره کړې وه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ذی القعدة میاشت کې مخکې

أَنْ يَحُجَّ مَرَّتَيْنِ. ^(١)

د حج نه دوه ځلې.

الْفَصْلُ الثَّانِي

حج صرف يو ځل فرض دی

﴿١٦﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (کله) وفرمايل چې ای خلکو! الله تعالی

كَتَبَ عَلَيْكُمْ الْحَجَّ. فَقَامَ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ فَقَالَ: أَيْ فِي كُلِّ عَامٍ

په تاسو حج فرض کړي دی نو اقرع بن حابس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دریدو او وي ويل چې آیا هر کال حج کول فرض

يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : " لَوْ قُلْتُمَا :

دی یا رسول الله؟ نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل که ماد حج (هر کال فرض کیدو) باره کې ویلي وي نو یقیناً

نَعَمْ لَوْ جَبْتُمْ وَ لَوْ جَبْتُمْ

(هر کال حج کول) واجب (یعنی فرض) کیدل او که هر کال حج کول فرض وي نو تاسو به (په دي حکم

لَمْ تَعْمَلُوا بِهَا وَ لَمْ تَسْتَطِيعُوا وَ الْحَجُّ مَرَّةً

باندی) عمل نه شو کولی او نه تاسو استعداد لری حج (په ټول ژوند کې په شرط د استعداد) يو ځل

فَمَنْ زَادَ فَتَطَوُّعٌ ^(١)

فرض دی او که کوم سړی د يو ځل نه ډیر حج وکړي هغه به نفل وي (په هغې به ورته ډیر ثواب ملا وپېږي)

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٦٠٠/٣ رقم الحديث: ١٧٨١.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٣٤٤/٢ رقم الحديث: ١٧٢١.

د طاقت لر لو باوجود د حج نه کولو سره د ایمان خطر ه

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ مَلَكَ زَادًا

حضرت علي رضي الله عنه راوي دي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرماییل کوم سړی چې مالک وي دلاری د

وَ رَاحِلَةً تَبْلُغُهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ

سامان او د سپرلی چې هغه د بیت الله ته ورسوي (یعنی کوم سړی چې د حج کولو قدرت لری) او

وَ لَمْ يَحْجَّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا وَ ذَلِكَ

(بیا هم) د حج ونه کړي نو هیڅ فرق نشته دده د یهودي یا د نصراني مړ کېدو (او بغير د حج کولو) کې اودا

(یعنی حج لپاره دلاری سامان او سورلی شرط کیدل اود الوی عبادت پرېښودل باندې ذکر شوي اختار)

أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ

ددې لپاره ده چې الله تعالی وایي چې: د الله تعالی (د رضا) د پاره په خلکو باندې حج د بیت الله دی

مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ﴿ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (۱)

که چیرته دوي بیت الله ته د تللو طاقت لري.

وَفِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ وَهَلَالُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَجْهُولٌ وَالْحَارِثُ يَضَعُ فِي الْحَدِيثِ.

توضیح: استعداد یعنی د تلو راتلو مصرف او کور ته د بیا راتلو مصارف چا سره وي نو همدغې ته

استعداد وایی. دا استعداد که د چا سره وي او هغه حج ځکه نه کوي چې هغه د حج کولو نه انکار

کوي او حج نه مني نو دا سړی یقیناً کافر دی. او د یهودو او نصاری پشان به په کفر مری. خو که د

استعداد نه وروسته دا سړی انکار نه کوي. سستی او بی پروایې کوي نو لویه گناه ده. بیا هغې ته د

یهودي یا د نصراني په مرگ مړ کېدو اختار اورول تغلیظاً (یعنی د سختې سزا) دی. خو که د دې نه

په هغې خوا د قرآن اشارو ته وکتلي شي نو بیا د ویل به مشکل شي چې د استعداد سره هم یو سړی

حج نه کوي نو په هغې کې خطر ه ده چې د مرگ په وخت کې د هغې ایمان واخیستلي شي. ځکه په

ذکر شوي آیت کې آخري برخه داسې ده ﴿ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴾ (سورت آل عمران: ۹۷)

په دې کې هغه سړی طرف ته د کفر نسبت شوي. لکه په دې تاویل هم کیدلي شي خو په ظاهري ټکو

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۷۶/۲ رقم الحديث: ۸۱۲.

کې د کفر ټکې شتون لرې او بېا پدې کې دا هم شته چې الله تعالی د مخلوق نه بې حاجته (بې نیازه) دی. لهذا حدیث کې د دې تفسیر دي چې داسې سړی به کافر مړ کېږي نو الله تعالی د مخلوق نه بې حاجته دی د سزا لپاره شته دی. نبی کریم ﷺ دا آیت پوره لویږتلي وي ځکه د پوره آیت نه استشهاد کیدلي شي. کیدي شي چې کوم یو راوي اختصار کړي وي. (المرقات ۵/۳۹۱)

په اسلام کې د حج پرېښودل جائز نه دي

﴿۱۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا صَرُورَةَ فِي الْإِسْلَامِ.^(۱)

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل په اسلام کې د حج پرېښودل نشته.

توضیح: لاصرورة: پدې ټکې کې تا مبالغه ده. ضرورت د نکاح او درویشۍ او رهبانیت خپلول په معنی دی. د نکاح پرېښودلو متعلق پوره بحث په توضیحات څلورم جلد کې شوي دي. خو دلته د ضرورت اطلاق د حج پرېښودلو باندې دي یعنی د استعداد سره هم چې کوم سړی حج نه کوي نو دا سړی مسلمان نه دی. او که انکار کوي نو کافر دي او که سستي کوي نو دا کلام تغلیظ او تشدید باندې محمول دی. (المرقات ۵/۳۹۷)

حج علی الفور واجب دي یا علی التراخي؟

﴿۱۹﴾ وَ عَنْهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل کوم سړی چې د حج کولو اراده وکړي نو

فَلْيَعْجَلْ. (۲)

هغه ته په کار ده چې جلتې وکړي.

توضیح: فليعجل: یعنی کوم سړی چې استعداد لرې او د حج اراده يې هم وي نو هغې لره تندي کول پکار دي او حج وکړي گینې دیر امکان لرې چې وروسته نه مال پاتې شي، نه صحت او نه حالات اجازت وکړي. نو ځکه تندي پکار ده. اوس په دې کې د فقهاو اختلاف دي چې حج في الفور واجب دي یا علی التراخي.

د فقهاو اختلاف: د احنافو د امامانو په نز که اسباب شتون لري. قافله تیاره وي. حالات مناسب وي نو هغه کال حج کول پکار دي. بې له حه عذره وروستوالي کولو سره سړی فاسق کېږي. او شهادت

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳۴۸/۲ رقم الحديث: ۱۷۲۹.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۳۵۰/۲ رقم الحديث: ۱۷۳۲.

یې مردود کېږي. او که په دغه دوران کې د هغه مالداره سرې مال تللو نو فرض حج به بیا د هغې نه ختمېږي (ساقط کېږي). او د حج نه کولو په وجه به گناه کار وي. امام مالک او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزَّهَمُ جَائِزٌ نَدَى. که په دغه حال کې هغه مړ شو نو گناه کار به مري. (المقرات ۵/۳۹۷)

حج او عمره په یو ځل کولو سره غریبي او گناه ختمېږي

﴿۲۰﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل حج او عمره په یو ځل کوي

فَانْهَمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالدُّبُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكِبْرُ خَبَثَ

ځکه چې دا دواړه (حج او عمره) غریبي او گناهونه داسې لرې کوي لکه څنگه چې بټی لرې کوي گند

الْحَدِيدِ وَالدَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَكَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةَ. (۱)

داوسپني، او لری گند د سره زرو او سپین زرو نه او د حج مقبول ثواب د جنت نه بغير بل هېڅ نه دي.

وَرَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ عَنْ عُمَرَ إِلَى قَوْلِهِ: خَبَثَ الْحَدِيدِ.

د حج د فرضیت شرائط

﴿۲۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې یو سړی نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغلو او وی ویل یار رسول الله! کوم یو څیز

يُوجِبُ الْحَجَّ ؟ قَالَ : الزَّادُ وَ الرَّاحِلَةُ. (۲)

حج واجب کوي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دلارې مصرف او سپرلی.

توضیح: الزادو الراحلة: قرآن او حدیث کې حج سره یو ټکې دقید لپاره لگولي شوي دي او هغه ټکې من استطاع اليه سبيلاً دي يعنې حج په هغه سړی باندې فرض دي کوم چې د حج کولو استعداد لري. وس فقهايي کرامو د استعداد داسې بېلابېل تشریح او توضیح کړي ده. چې د امام شافعي او د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نَزَّهَمُ په نزد یو چا سره د مال شتون استعداد دی. اگر که هغه سړی گود وي او یا صاحب فراش (يعنې بستر شوي سړی) وي خو هغې سره مال او دولت شته نو حج په هغې فرض

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۷۵/۳، رقم الحديث: ۸۱۰.

(۲) أخرجه سنن ابن ماجه ۹۶۷/۲، رقم الحديث: ۲۸۹۶.

دی. او دا چې هغه خپله تللو توان نه لري نو هغه به بل څوک خپل نائب کړي او د مصرف پوره انتظام به وکړي او هغه سړی دي لپاره حج وکړي. دیته حج بدل وایی. (المراقات ۵/۳۹۹)

امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ وایی چې د استعداد نه مراد روغ بدن دی. چې کله یو سړی په بدن روغ وي په هغه حال کې په هغې باندې حج فرض دی. هغه به حج ته ځي. په لاره کې به گټې او خوري به یې او بیا به مخکې ځي او گټې به یې او خورې به یې ځکه هغه به روغ دي نو د بل څه شي ارمان جن؟ امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وایی چې د استعداد نه مراد زاد ورا حله دي یعنی د تلو راتلو مصرف ورسره وي، د لارې کرایه وي او یا ورسره خپله سورلی وي. او بنکاره خبره ده چې په دې ضمن کې روغ بدن ضروري دي او همدغه شان د لارې امنیت هم ضروري دی. خود مکې او د چاپیریال خلکو لپاره د سورلی شتون شرط ندی. ځکه بغیر د سورلی نه هم حج ته تللي شي. (المراقات ۵/۳۹۹)

د حج د فرض کېدو شرطونه: لاندې ذکر شوي شرطونه مندلو سره نه وروسته حج فرض کېږي:

۱: مسلمان کیدل، په کافر حج فرض نه دي. ۲: ازاد کیدل، په غلام یا وینځې باندې حج فرض نه دی. ۳: بالغ کیدل، په ماشومانو باندې حج فرض نه دي ۴: عاقل کیدل، په مجنون، لیوني او یا بیهوشی هوشه باندې حج فرض نه دی. ۵: استعداد یعنی د مره قدرې د مال مالک وي چې هغه د قرص نه محفوظ وي او د هغې د لارې سامان او د سورلی لپاره بس شي او چې د کومو خلکو نفقه په هغې راجب ده نو د هغې لپاره هم د مره پرېږدي چې تر هغې د راتلو پورې هغوی له کفایت وکړي. کومو خلکو سره چې زمکه وي. که هغوی هغه زمکه خرڅه کړي نو ډېره پیسه لاسته راتلي شي چې په هغې هغه حج وکړي. نو په هغه حال کې هم خلک استعداد لرونکي دي. دا د بعضو فقهاوو رایې ده، چې زمکه هم په استعداد کې داخله ده.

د حج مواع: تر دې ځای پورې چې کوم شرائط بیان شول هغه دا وو چې چري هغه وو نه مندله شي نو حج پېښې فرض کیدلي نشي یعنی د حج فرضیت به نه ثابت کېږي او مخکې چې کوم شرائط بیانېږي هغه داسې دي چې په هغې نه مندلو سره به حج خو فرض پاتې کېږي خو چې تر څو پرې چې منع کونکې شيان شتون ولري نو حج ته تلل به ضروري نه وي او چې کله دا منع کونکې لري شي نو بیا حج ته تلل فرض کېږي. ۱: په بدن کې داسې عوارضو نه محفوظ کیدل چې د هغې په وجه سفر نه شي کیدي لکه روند، گود، شل، فلج شوي او یا داسې بودا چې په سورلی نه شي سوریدلی. ۲: د چا سره په بندي کیدل یا د ظالم بادشاه ویره. چې تر څو دا منع کونکې شيان وي نو حج ته تلل فرض نه دي. ۳: بنځې ته د لاري لپاره د لاري ملگرو کې خاوند یا د بل محرم نشتوالی. ۵: بنځې لره په عدت کې کیدل. خلاصه دا چې پاس ذکر شوي څه شرائط دائمی دي او ځینې عارضې دي. عوارض چې کله لري شول نو حج فرض کېږي. (البنایة ۱۷: ۴/۱۹)

د حج فرائض: حج کې پنځه شيان فرض دي: ۱: احرام ترل فرض هم دي او شرط هم ۲: وقوف عرفات کې او دریدل اگر که هغه یو منته هم وي او اگر که شپه کې وي ۳: د طواف زیارت اکثر فرض ده یعنی څلور شوط (څلور چکري). ۴: پاس ذکر شوي فرائضو کې ترتیب ساتل یعنی احرام د وقوف او وقوف د طواف زیارت نه مخکې کول. ۵: هر فرض په هغه وخت او په هغه ځای کې کول کوم ځای کې چې فرض دی. مثلاً د وقوف عمل په میدان عرفات کې دی. طواف بیت الله کې دي او احرام میقات سره دی. (قدوري: ۱/۹۰)

د حج واجبات: حج کې ټول شپږ واجبات دي: ۱: وقوف مزدلفه، ۲: سعی، ۳: رمي، ۴: آفاقي لپاره طواف قدوم، ۵: حلق یا قصر کول، ۶: هر هغه عمل چې د هغې په پرېښودلو باندې دم راځي. به نورو ټکو کې پاس ذکر شوي کارونه به ترتیب سره کول. (قدوري: ۱/۹۰)

د غوره حج او دښه حاجي صفت

﴿۲۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ : سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : مَا الْحَاجُّ ؟
ابن عمر رضي الله عنهما چې يو کس د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه پوښتنه وکړه چې د حاجي صفت او کیفیت
فَقَالَ : الشَّعْثُ النَّفْلُ
څه وي؟ نبي عليه السلام و فرمایل په گرد کې ککر سر، گډوډ وویختان او د خولو او خیري په وجه بوی راځي (یعني د ښاست نه منع لکه څنگه چې یو رښتني عاشق او د مخلص محبت کونکې ښه وي). بیا یو
فَقَامَ آخِرُ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ ؟
بل سړی پاڅېد او وی ویل چې یا رسول الله! حج کې (دار کانونه وروسته) کوم شي ډیر ثواب گټونکې
قَالَ : الْعَجُّ وَ الشَّجُّ .
دی؟ نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل لیک سره او از او چتول او قربانی وینه تو یول. د دې نه وروسته
فَقَامَ آخِرُ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا السَّبِيلُ ؟
یو بل سړی پاڅېد او وی ویل چې یا رسول الله! سبیل څه وي؟ (یعني په قرآن کې چې د حج په سلسله
کې دا فرمایلي شوي دي چې من استطاع اليه سبيلا نو په دې آیت کې د سبیل نه څه مراد دی؟ نبي

قَالَ: زَادُ وَرَاحِلَةٌ. وَرَوَى ابْنُ مَاجَةَ فِي سُكُنِهِ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرِ الْفَضْلَ الْأَخِيرَ^(۱)

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرَمَا يَل د لاري سامان او سورلی.

توضیح: ما الحاج: یعنی کامل حاجي کوم وي. دهغي څه صفت وي؟ (المركات ۵/۳۹۹)

الشعث: یعنی د حاجې ښه صفت او ښه حاجي هغه وي چې هغې ويختان د نه وينځلو په وجه گرد و هلي وي او د نه گومنځولو په وجه گډه و وي. (المركات ۵/۴۰۰).

النفل: فله باندې کسره ده خيري ته وايي یعنی ښه حاجې هغه وي کوم عطر پرېږدي او خيرن اوسي. العج: په زوره زوره تلبیه لوستلو ته عج وايي. (المركات ۵/۴۰۰)

الشحج: کثرت سره قربانې او هدايا د څاروو وينې تويولو ته شحج وايي. (المركات ۵/۴۰۰)

ما السبيل: یعنی د قرآن آيت کې چې کوم من استطاع اليه سبيلا کې چې د سبيل تکې راغلي دي. دهغي نه څه مراد دی. (المركات ۵/۴۰۰)

الزاد والرحلة: یعنی د تلو راتلو ميانه خوراک څکاک وي او د خوراک څکاک سامان سره د سورلی کرايه وي. پنخوا زمانه کې به اوبنان وو نن سبا هوائي الوتکو د تلو راتلو کرايه مراد ده. اگر که سمندري جهاز کرايه کمه ده خو ظالمانو هغه ختمه کړي ده. (المركات ۵/۴۰۰)

د پلار د طرف نه حج کول

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ أَنَّهُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أبي رزين عقيلي رضي الله عنه بارة کې منقول دي چې دادنبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو او

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ لَا يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ وَلَا الْعُمْرَةَ

وي ويل چې يا رسول الله! زما پلار دير بوداشوي دي. هغه نه د حج کولو طاقت لري او نه ده عمرې

وَلَا الْقَعْنَ قَالَ: حُجَّ عَنْ أَبِيكَ وَاعْتَمِرْ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ^(۱)

اونه په سپرلي د سپريدلو. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دهغه د طرفه ته حج او عمره وکړه.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۹۶۷/۲ رقم الحديث: ۲۸۹۶

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۱۰۲/۲ رقم الحديث: ۱۸۱۰

د بل لپاره حج کولو نه مخکې خپله حج کول په کار دی

﴿۲۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د (حج دوران کې) یو سړی نه واوریدل چې هغه د
يَقُولُ لَبَيْكَ عَنْ هُبْرَمَةَ قَالَ : مَنْ هُبْرَمَةُ قَالَ :
شبرمه د طرفه لبيک وويل. نبی عَلَيْهِ السَّلَام ترې پوښتنه وکړه چې شبرمه څوک دی؟ دې سړی وويل چې
أَخٌ لِي أَوْ قَرِيبٌ لِي قَالَ : أَحَبَّجْتَ عَنْ نَفْسِكَ ؟
زما ورور دي يا زما خپلوان دي. بېانبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وکړه چې آیا تا خپله حج کړي دي؟
قَالَ : لَا قَالَ : حُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ هُبْرَمَةَ . رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهٗ ^(۱)
ده وويل چې نه. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل اول ته خپله حج وکړه بيا د شبرمه د طرفه حج وکړه.

توضیح: او قریب: او د شک لپاره دی. راوي ته شک پیدا شو. (المركات ۵/۴۰۱)

ثم حج عن هبرمة: شبرمه کې شین باندې ضمه ده. بآء باندې سکون دي او را باندې هم ضمه ده. ددې حدیث د وجي نه او په نورو روایاتو کې د اختلاف نه فقهاوو په منخ په دې با باندې اختلاف شوي دي چې کوم سړی خپله حج نه وي کړي نو هغه بل چا لپاره حج کولي شي او که نه؟ (المركات ۵/۴۰۲)

د فقهاؤ اختلاف: امام شافعی رَحِمَهُ اللَّهُ او امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې کوم سړی په خپله حج نه وي کړي هغه د نورو د طرفه حج نه شي کولی. ځکه چې کله داسې سړی د حج نیت د بل لپاره کوي نو هغه نیت د هغې خپل حج لپاره جوړېږي. د بل له اوبښه به نه وي. امام مالک او امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې داسې سړی چې خپله یې حج نه وي کړي هغه د بل لپاره حج کولي شي خو داسې کول مکروه او خلاف اولی دی. که په دې سړی حج فرض وي نو مکروه تحریمي دي او که خپله پدې حج فرض نه وي نو بیا مکروه تنزیهي دي. (المركات ۵/۴۰۸)

دلایل: شوافع او حنابله په د بحث لاندې حدیث نه استدلال کړي دي چې هغه په خپلې مدعا کې واضح دلیل دی. احناف او مالکيه وايي چې ددې حدیث نه مخکې ۷ حدیث کې چې کله خشعیه

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴۰۳/۲ رقم الحديث: ۱۸۱۱.

بښخې د خپل پلار د طرفه د حج کولو اجازت واغستلو نو نبي کریم ﷺ ورله د حج کولو اجازت ورکړلو او دايې پوښتنه يې ترينه ونکړه چې تا خپل حج کړي دي او که نا. جواب د زير بحث حديث کې د جواب ورکولو ضرورت نشته دي ځکه احناف او مالکيه دا حديث استحباب باندې حمل کوي. او داسې کول مکروه گڼي. (المراقات ۵/۴۰۶)

د مشرق والوميقات

﴿۲۵﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ الشَّرْقِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابي چې نبي کریم ﷺ د مشرق خلکو لپاره د احرام ترلو ځای (يعني ميقات)

العقيق .^(۱)

عقيق متعين کړي دی.

توضیح: العقيق: عقيق د يو ځای نو دي چې د ذات عرق په محاذ باندې پروت دی. پدې حديث کې هغه خبرې اړخ ته اشاره شوي ده که د څه خلکو مخکې ته هېڅ يو ميقات نه وي تو د احرام ترلو لپاره دې د هغه ميقات محاذ کې چې کوم ځای راځي هغه بس دی. نو د بحث لاندې حديث کې د مشرق والاوونه مراد د عراق خلک دي. په دوي کې اکثر په لاره کې د ذات عرق ميقات باندې پراته دي. خو د ځينو عراقيانو په لاره کې د عقيق ځای پروت دی. چې هغه د ذات عرق په محاذاتو کې دی. په دې حديث کې هغه ټولو خلکو لپاره د ذات عرق پشان عقيق هم ميقات گڼل شوي دي ځينو شارحينو د شرح نه معلومېږي چې حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا ميقات مقرر کړي وو. خو ډېره غوره داده چې که دا وويلي شي چې د محاذاتو خبره نبي کریم ﷺ يځې وه. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خود عراق د خلکو په ډير خواهش باندې کيدي شي د دې ځای تعين کړي وي او نوريې هېڅ ندي کړي. په حديث کې د عقيق ذکر شته چې نبي کریم ﷺ دا مقرر کړي دی نو مسئله پاکه ده. بهر حال کوم طرز چې خپل کړي هغه آسان هم دي او عام فهم هم دی. ابن حجر رَحِمَهُ اللَّهُ هم همدغه طريقه اختيار کړي ده. ملا علي قاري رَحِمَهُ اللَّهُ په بل انداز بيان کړي ده چې هغه ډېره گرانه ده.

﴿۲۶﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ ذَاتَ عِزْقِ.^(۲)

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ابي چې نبي کریم ﷺ د عراق والو لپاره د احرام ترلو ځای ذات عرق ټاکلی.

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۳۵۵/۲ رقم الحديث: ۱۷۴۰.

(۲) أخرجه أبوداود في السنن ۳۵۴/۲ رقم الحديث: ۱۷۳۹.

د میقات نه مخکې احرام تړل بهتر دي

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ أَهَلَ
ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَايِي چې مادني کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلى چې فرمايل يې کوم سړى چې احرام
بِحَجَّةٍ أَوْ عُمْرَةٍ مِنَ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى إِلَى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وتړي د حج يا عمرې لپاره مسجد اقصى (بيت المقدس) نه مسجد حرام (يعني مكى) پورې (يعني
بيت المقدس نه حج يا عمرې لپاره روانيدل والا د بيت المقدس نه احرام وتړي او روان شي) نو دهغه
غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ أَوْ
تول گناهونه بخښلي کېږي. کومې يې چې ددې نه مخکې کړې وي او کوم چې وروسته کوي يا يې
وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ. (۱)
و فرمايل چې دهغه سړى لپاره (پرومې) جنت و اجيږي (يعني هغه به شروع کې جنت ته داخلېږي).

توضیح: او عمره: دلته لفظ او د تنويع لپاره دي او او وجبت له الجنة کې لفظ او د راوي ته شک جوړ کړي دی. (المركات ۵/۴۰۳)

من المسجد الاقصى: د مسجد اقصی ذکر په دې حدیث کې ولي شوي دی په دې کې دوه احتمالات دي: اول احتمال خو د غوره والې په وجه دی. چې بیت المقدس پشان مبارک ځای نه احرام وتړل شي. بيا حاجې يا عمره کونکې په مدينه باندې تېر شي. او د مکې مکرمې پشان مقدس ځای ته راشي نو دغه شان د حاجې سفر د يو مقدس ځای نه شروع شي. او د مدينې پشان مبارک ځای باندې د سفر انتها د مکې مکرمې پشان عظيم ځای باندې کېږي. اندازه ولگوي چې دا څومره مبارک سفر دی. نو ځکه د دې د احرام عظمت او غوره والي شته. د مسجد اقصی ذکر کولو دويم احتمال دا دي چې دا ځای د مکې نه ډير لرې دي او د احرام په حالت چې سفر څومره لرې وي نو هغومره به غوره وي. که کوم يو سړى د ممنوعاتو او يا مخطوراتو د احرام نه خپل ځان ساتلي شي نو احرام چې څومره لرې وتړلي شي هغومره غوره دی. گينې د میقات نه احرام تړل غوره دي. د امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ هم يو داسې قول شته. و بس پاتې شوله دا مسئله چې که کوم يو سړى اشهر الحج نه مخکې احرام وتړي يعنې رمضان کې د حج د احرام وتړي. نو د امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ په نزدا احرام د

(۱) اخترجه ابوداود في السنن ۳۵۵/۲ رقم الحديث ۱۷۴۱.

حج لپاره پېڅې سم نه دی. او د امام ابو حنیفه، امام مالک او د امام حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نزداسې کول مکروه دي. ملا علي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ د مکروه ټکې مطلق ذکر کړي دي او د فقهاو په اصطلاح کې چې کله مکروه مطلق شي نو د هغې نه مکروه تحریمې مراد اخستلي کېږي. زیر بحث مسئله هم مکروه تحریمي په کار ده ځکه چې دا میقات زمانې نه احرام مخکې دي چې هغه د ضابطي خلاف دي او شوافع خو د پته پېڅې جائز نه وایی. (المراقات ۵/۴۰۴)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

اسباب استعمال د توکل خلاف نه دي

﴿۲۸﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : كَانَ أَهْلُ الْيَمَنِ يَحْجُونَ فَلَا يَتَزَوَّدُونَ وَ يَقُولُونَ :
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې د یمن والا به کله حج ته راتلل نو د لاري سامان به یې نه راوړو بلکه ویل
نَحْنُ الْمَتَوَكِّلُونَ فَإِذَا قَدِمُوا مَكَّةَ سَأَلُوا النَّاسَ
به یې چې مونږ توکل کونکې یو. او بیا به چې کله مکې ته راغلل نو د خلکو نه به یې غوښته کوله نو
فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى : ﴿ وَ تَزَوَّدُوا
الله تعالی (د منع کولو لپاره) دا ایت نازل کړ: او چې کله حج ته ځی نو د لاري سامان ځان سره اخلی.
فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى ﴿ ^(۱)
ځکه د ټولو نه غټه خبره د لاري سامانونو کې (د غوښتنې نه) بېج کیدل دي.

توضیح: نحن المتوكلون: د یمن والاوو خیال وو چې مونږ دومره غټ عبادت لپاره څو. هر څه پرېږدو او الله طرف ته روان یو نو بیا لمنو کې غله وړل د توکل خلاف ده. دا جزبه خوښه وه. خو مخکې یې بیا پردي باندې صبر ونه کړو او تنگ شو او خلکو ته یې لاسونه وغوړل. نو الله د دیوې اصلاح لپاره وفرمایل چې ځان د لاري سامان راخلي. دا نه د توکل خلاف دي او نه تقوی خلاف دی. د توکل خلاف ځکه نه دي چې په اسبابو توکل کول منع دي. د اسبابو استعمال منع نه دي. قید او

توکل د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد دي: **بر توکل زانوی اشتر میند**
 او د لاري سامان اخستل د تقوی خلاف ځکه نه دي چې د غوښتلو نه بېج کیدل بهترینه تقوی ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۸۲/۲.

حج او عمره کې ښځو ته د جهاد ثواب ملاوېږي

﴿۲۹﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَى النِّسَاءِ جِهَادٌ ؟
عائشه رضي الله عنها وايي چې ماعرض وکړو چې يا رسول الله! آيا په ښځو باندې جهاد فرض دی؟ نبي کریم
قَالَ : " نَعَمْ عَلَيْهِنَّ جِهَادٌ لَا قِتَالَ فِيهِ :
صلى الله عليه وسلم و فرمايل چې په ښځو باندې داسې جهاد دې چې په هغې کې جنگ نشته دي او هغه
الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ " (۱)
حج او عمره ده.

توضیح: جهاد لا قتال فيه: دا چې د جهاد دیر غوره والي دي نو ځکه عائشه رضي الله عنها دې بیا بیا پوښتنه کړي ده چې د ښځو لپاره څه لاروشي. خو نبي کریم صلى الله عليه وسلم هغوی په میدان کې جهاد کولو او د جهاد د کولو ثواب په حج او عمره کې ويلي دي. دې نه مخکې حدیث ۱۰ کې د دې تفصیل تېر شوي دي. د بحث لاندې حدیث کې نبي کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل يقيناً د ښځو لپاره د جهاد یوه موقع شته. او هغه داسې موقع ده چې د جنگ او تورې وهلو نه بغير د جهاد ثواب ملاوېږي. او هغه د هغوی حج او عمره ده. د دې حدیث نه معلومه شوله چې د سرو لپاره جهاد کې جنگيدل او توره وهل دي. د تبليغې حضراتو همدغه کوبښن دي چې د هغوی جهاد د سرو والا جهاد نه وي بلکه د ښځو والا جهاد وي په هغې کې د جنگ جگړې هېڅ نوم او نښه نه وي. (المركات ۵/۴۰۵)

د شرعي عذر نه بغير د فرض حج نه کوونکو لپاره سخت اخطار

﴿۳۰﴾ وَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ لَمْ يَمْتَنِعْ مِنَ الْحَجِّ
ابو امامه رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې کوم سړی چې منع کړی د حج نه
حَاجَةً ظَاهِرَةً أَوْ سُلْطَانًا جَائِرًا أَوْ مَرَضًا حَائِسًا
ښکاره حاجت (چې هغه د سورلی او دلاري د سامان نشوالي دی) يا ظالم بادشاه يا خطرناک مرض

(۱) أخرجه ابن ماجه ۹۶۸/۲ رقم الحديث ۲۹۰۱.

فَمَاكَ وَ لَمْ يَحْجَّ فَلَيْتُ إِنَّ شَاءَ يَهُودِيًّا وَ إِنَّ شَاءَ نَصْرَانِيًّا. (۱)

او هغه د حج نه کولو ته بغير مر شي نو هغه لره اختيار دي چې هغه يهودي مړ کېږي او که عيسائي.

توضیح: سلطان جائر: دې نه مخکې حديث ۲۱ کې د حج د فرض کېدو شرائطو طرف ته اشاره شوي وه. د دې حديث د لاندې شرائطو او د وجوب د حج په تفصيل کې لکيلي شوي دي. وجوب د حج نه وروسته وجوب د کولو د حج دويمه مرحله ده. چې هغه طرف ته په دې حديث کې اشاره شوي ده. مطلب دا چې وجوب د حج لپاره څه داسې شرطونه دي که هغه ونه موندلي شي نو هج نه فرض کېږي او څه شرطونه داسې دي که هغه ومندلي شي نو حج فرض پاتې کېږي خو د هغې کول ضروري نه وي. شرائطو ته موانع د حج وايي. زير بحث حديث کې د همدغه موانعو بيان دی. چې د هغې تفصيل فقهاو څه داسې کړي دي: ۱: د بدن د داسې عوارضو نه محفوظ کيدل چې د هغې په وجه حاجې سفر نشي کولي لکه گوډ شل، فالج او داسې بوداوالي چې هغې کې په سورلي نه شي کيناستلی. دا د موانع حج اولني مانع دی. ۲: د کوم ظالم بادشاه په زندان کې بندي کيدل او يا د ظالم بادشاه د ظلم ويره کيدل د موانع حج دويم مانع دی. ۳: د بيت الله او حاجې په مينځ کې داسې سمندر حائل کيدل چې د هغې نه اوريدل نشي کيدلي او ډاکوانو په وجه د هغې نه اوريدل غير محفوظ وي نو موانع حج کې دريم مانع دی. ۴: بنځې سره د حج په سفر د خاوند يا محرم نشوالي د موانع حج څلورم مانع دی. ۵: د بنځې په عدت کې وخت د موانع حج پنځم مانع دی.

د دې ټولو موانعو او د عذرونو په شتون والې کې د حج کول اغيزمن کېږي. اگر که د مالدارۍ په وجه حج چې فرض شوي دي هغه به فرض وي. نو لهذا کله چې موانع ختم شي نو حج به کول غواړي. د دې نه مخکې حديث ۲۱ ک توضیح کې پوره تفصيل ليکل شوي دي.

د بحث د لاندې حديث کې دا ويلي شوي دي که د حج کولو به وخت موانع او عذرونه نه وي او بيا هم يو سړی حج ونکړي او مړ شي نو الله ته هېڅ باگ نشته که هغه يهودي مړ شي او نصراني مړ شي.

(پدې حديث د قرآن آيت ﴿فَإِنَّ اللَّهَ عَفِيفٌ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ طرف ته اشاره ده. (المزقات ۴۰۶/۵)

حج او عمره کونکي د الله تعالی میلمانه وي

﴿۳۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: الْحَاجُّ وَالْعُمْرَاءُ وَقَدْ أَلَّفَهُ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابې چې نبې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې حج کونکې او عمره کونکې د الله میلمانه

إِنْ دَعَا غَاوِيَّ نُوَ اللّٰهِيَّ دَعَا قَبْلِيَّ أَوْ كَهْفَهُ مَغْفِرَتٌ وَغَاوِيَّ نُوَ اللّٰهَ وَرَتَهُ مَغْفِرَتٌ كَوِيَّ

وي كه هغه د الله نه دعا و غواړي نو الله يې دعا قبلوي او كه هغه مغفرت و غواړي نو الله ورته مغفرت كوي
توضیح: دا چې بيت الله د الله كور دي نو اوس چې څوك د الله د كور زيارت ته ځي نو هغه د الله ميلمه شي او څنگه چې كور به د ميلمه هر خواهش پوره كوي نو همدغه شان الله هم د خپل ميلمه خيال ساتي او هغه چې كومه دعاء غواړي نو الله يې قبلوي.

حاجي او غازي او عمره كوونكي د الله تعالى ميلمانه وي

﴿۳۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: وَفَدُ اللَّهُ ثَلَاثَةً

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې ما د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي چې دري قسمه خلك د الله ميلمانه

الْغَازِي وَ الْحَاجُّ وَ الْمُعْتَمِرُ (۱)

وي: ۱: جهاد كولو والا ۲: حج كولو والا ۳: عمره كولو والا

كور دنوټولو نه مخكې په حاجي صيب باندي دعاء و غواړئ

﴿۳۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا لَقَيْتَ الْحَاجَّ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې كله ته د يو حاجي سره ملاقات وكړي

فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَ صَافِحْهُ وَ مُزَّهُ أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ قَبْلَ

نوسلام وكړئ او دهغه سره مصافحه وكړئ او په هغه باندي ځان لپاره بخښنه (د دعا كولو) و غواړئ

أَنْ يَدْخُلَ بَيْنَهُ فَإِنَّهُ مَغْفُورٌ لَهُ (۱)

مخكې ددې نه چې هغه كور ته لاړ شي او ددې لپاره چې دهغې بخښنه شوي وي.

توضیح: په يو روايت كې دي چې حاجي مستجاب الدعوات شي او د حج كولو نه څلويښت ورځو پورې هغه همدغه شان مستجاب الدعوا وي. لهذا كور ته د داخليدو نه مخكې مخكې خلكو ته په كار دي چې په حاجي باندي دعا وكړي. پنخوا زمانه كې به خلكو هم دغه شان كول او د حاجيانو استقبال به كېدو. نن سبا د استقبال په ځاى استدبار كوي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۹۶۶/۲ رقم الحديث ۲۸۹۲

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۹۶۶/۲ رقم الحديث ۲۸۹۳

(۳) أخرجه مسند أحمد ۲۷۲/۹، رقم الحديث: ۵۳۷۲.

کورت ته د داخلیدو شرط حدیث کې ځکه لگولي شوي دي چې سړی چې د ښځو او بچو سره ملاوو شو نو د هغې په زړه او مغزو کې د بچو سره محبت پیوسته کیږي. اوس د هغه دعاء د اول په شان نه پاتې کېږي. (المراقات ۵/۴۰۷)

حج، عمره او د جهاد په سفر کې هر کیدونکو ته پوره ثواب ملاوېږي

﴿۳۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ خَرَجَ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل کوم سړی چې ووتلو په اراده د حج يا عمره

أَوْ غَازِيًا ثُمَّ مَاتَ فِي طَرِيقِهِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ الْغَازِي

اوياد جهاد په اراده د (کورنه) او بيا هغه لاره کې مړ شي نو الله تعالی ثواب ليکي دده لپاره د غازي

وَالْحَاجِّ وَالْمُعْتَمِرِ. ^(۱)

(جهاد کوونکې، حج کوونکې او د عمره کوونکې .

توضیح: مطلب دا دی چې د سفر، حج يا سفر عمره او جهاد باندې يو سړی روان شي خو هغه مړ شي نو هغه سړی ته د جهاد، حج او عمره پوره ثواب ملاوېږي. ثواب کې به هيڅ کمي نه راځي اگر که هغه عمل پوره نه کړو. د ديني علوم طالب علم حکم هم همدغه ده.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۳/۱۷۱، رقم الحديث : ۱۱۰۰.

٢٢ جمادى الثاني ١٤١٠ هـ

باب الاحرام والتلبية د احرام ترلو او لیک ویلو بیان

قال الله تعالى: ﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ﴾ (سورة حج آيت: ٢٧).

په زړه کې د حج یا عمره یاد دواړو نیت کولو سره تلبیه ویلو نوم احرام دی. د هغې نه وروسته د احرام ټول پابندیانې شروع شي. د حج او عمرې لپاره احرام داسې دی لکه څنگه چې د لمونځ لپاره تکبیر تحریمه ده. او د حج او عمرې کارونو نه خلق یا تقصیر کول داسې دی لکه څنگه چې د لمونځ لپاره سلام دی. (المراقات ٤٠٨/٥)

د احنافو په نزد د احرام ترلو مسنونه طریقه داده چې د احرام نه مخکې سړی خپل حجامت او داسې نور کاوړنه وکړي. ویختان او نوکان او داسې نور شیان سم کړي او غسل وکړي او بیا خوشبو استعمال کړي. گندل شوې جامې وباسي او د احرام څادر واغوندي او که وخت مکروه نه وي نو دوه رکعتہ نفل دي وکړي، دا نفلونه دې څادر اغوستلو سره وکړي.

ددې نه وروسته دې څادر لرې کړي او نیت دې وکړي. که د حج نیت وي نو په ژبې سره دې داسې ووايي: اللهم اني اريد الحج بهسرة لي وتقبله مني او که د عمرې نیت قران وي نو داسې دې

ووايي: اللهم اني اريد العمرة فيسر هالي وتقبلها مني او که د دواړو نیت د قران لپاره يو ځای وي

نو داسې دې ووايي: اللهم اني اريد الحج والعمرة فيسر هالي وتقبلهما مني د هغې نه وروسته دې بیا هلته په ناسته ناسته تلبیه ووايي. وس داسې محرم شو. (المراقات: ٤٠٨/٥)

ايمه ثلاثو په نزد محرم کېدلو لپاره صرف نیت بس دی. په ژبې سره ویلو ته د څه ضرورت نشته دی. امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د نیت سره تلبیه ويل هم ضروري دي. که فقط نیت وکړي او تلبیه ونه کړي نو احرام نه شروع کېږي. (المراقات: ٤٠٨/٥)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د احرام ترلو نه مخکې د خوشبو مېرلو مسئله

﴿١٦﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَطِيبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: چې ما به خوشبو لگوله نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د احرام لپاره مخکې د

أَنْ يُحْرِمَ وَ لِحِلِّهِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بِطَيْبٍ فِيهِ

احرام ترلو نه اودا احرام دو تلو لپاره مخکې دکعبې دطواف نه اوداسې خوشبو به مي لگوله چې په هغې

مِنْكَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِئْسَ الطَّيِّبُ فِي مَفَارِقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کې به مشک وگويا چې زه اوس هم د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اندامونو کې د خوشبو پرقاری گورم

وَ هُوَ مُحْرِمٌ (۱)

په داسې حال کې چې زه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احرام ترم (يعني هغه پرقار زما دستر گولاندې دی).

توضیح: قبل ان يحرم: يعني حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې د احرام ترلو نه مخکې ما نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خوشبو لگوله چې د هغې اثر به د احرام نه وروسته هم پاتې وه. د دې حديث نه معلومه شوه چې د غسل کولو نه وروسته د احرام ترلو نه مخکې د خوشبو استعمالول جائز دي. اگر که د دې اثر د احرام نه وروسته هم پاتې کېږي. د امام ابو حنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د امام احمد بن حنبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ همدغه مسلک دي چې دا جائز دي اود احرام ترلو نه وروسته مخکينې خوشبو استعمالول جائز دي. خو امام مالک او امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي د احرام ترلو نه مخکې هم داسې خوش بو لگول مکروه دي چې د هغې اثر د احرام نه وروسته پاتې کېږي. (المراقات: ۵/۴۰۹)

ولحله قبل ان يطوف: د دې جملي مطلب دا دي چې حاجې کله د عرفات نه مزدلفې ته راشي نو بيا دې مني کې جمرات وولي او حلق او قرباني دې وکړي. نو د هغې نه وروسته دده لپاره د طواف زيارت کولو نه وروسته خوشبو لگول جائز دي. حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا همدغه خبره کوي چې په دې موقع باندې ما هم نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خوشبو لگوله. دې ته تحليل اول وايي. د دې نه وروسته د بنخو سره د جماع وروسته هر څه حلال شي د طواف زيارت نه مخکې جماع کول منع دي. (المراقات ۵/۴۰۹)

وبیص: تیل یا عطر لگولو نه وروسته د هغې پرقار ته وبیص وايي.

مفارق د مفرق جمع ده د سراندامونو ته مفرق وايي. حديث کې د جمعې صيفه راوړي شوي ده داد سر جدا جدا طرفونو دوجې نه راوړي شوي. گينې يو سر کې هم مفرق لاروي. (المراقات ۵/۴۰۹)

(۱) أخرجه البخاري ۱۳۶۲، رقم الحديث: ۱۵۳۹.

د تلبیې کلمات

﴿۲۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَبِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې مادني کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه تلبيه داسې په اوچت او از سره ويلى اوريدلى
يُهَلُّ مُلْبِدًا يَقُولُ : لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ
چې هغه وخت يې تلبېد کول او فرمايل به يې: حاضریم زه ستا په خدمت کې ای الله! حاضریم زه ستا
لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ
په خدمت کې، زه ستا په خدمت کې حاضریم، ستا سره بل څوک شریک نشته، حاضریم ستا په خدمت
إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَةَ لَكَ وَ الْمُلْكَ
کې، بېشکه ټول تعريفونه او ټول نعمتونه ستا لپاره دي. او بادشاهت هم ستا لپاره دی. ستا سره بل
لَا شَرِيكَ لَكَ . لَا يَزِيدُ عَلَى هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ . (۱)
څوک شریک نشته دی. نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دينه ډير کلمات نه لوستل.

توضیح: يهل: اهلال په اوچت او از سره تلبېه ويلو ته وايي. (المركات: ۵/۴۱۱)

ملبدا: داد تلبېد نه دی. د سرویخته د جوړولو او پټولو او راغونډولو ته وايي. د دې مفهوم دادې چې ويختان د خوړيدو نه د بچ کولو لپاره او هغه د گنده کولو نه بچ ساتلو لپاره گوند يا خطمي يا په بل څه باندې جوړولو او راغونډولو ته تلبېد وايي. د شوافعو په نزد محرم لپاره داسې کولو جائز دي. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې په داسې کولو سره دم (قربانې) لازمېږي. ځکه دا سرد پټولو په حکم کې دي. که د خوشبو والا شي سره سرپټ کړي شونو دوه دمه (قربانې) ره راځي. په زير بحث حديث کې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کيدې شي څه د عذر په بنياد داسې کړې وي يا تلبېد خپله لغوي معنی ده چې فقط د جوړه ولو او راغونډه ولو په معنی کې دی. د پټولو په معنی نه دی. (المركات ۵/۴۱۱)

لبیک: دا ټکې ديو چا درا غوښتلو په جواب کې راځي. اوس دلته د راغوښتلو والا څوک دی. چې د هغې په جواب کې حاجې صيب وايي چې زه حاضریم، بيا بيا حاضریم. نو واضحه هم دغه ده چې د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۲/۱۱ رقم الحديث: ۶۶۱۶، ومسلم في صحيحه ۲۰۸۰/۴ رقم الحديث: ۲۷۰۷/۵۳.

حضرت ابراهیم علیه السلام در اغونبتلو په جواب کې دی. حضرت ابراهیم علیه السلام چې کله د بیت الله عمارت پوره کړو نو جبل ابو قبیس باندې اودریدو او خلک یې داسې راوغښتل یا ایها الناس ان ربکم اتخذ بیتاً فحجوه په دغه اواز چې چاهم لیبیک وویله نو هغه ضرور حج کوي. بعضو علماو لیکلی دي چې دا آواز حضرت جبرائیل علیه السلام کړي و. ځینو وویل چې پخپله الله تعالی راغونبتي و. اولنی قول واضحه دی. (المقرات: ۵/۴۱۱)

لا یزید: د تلبیاتو په کلمو کې کمی کول مکروه دي. په دي کې ډیروالي کول څنگه دي. نو امام طحاوي او داسې نورو علماوو هم ډیروالي کول هم مکروه گڼلی دی. خو ملا علي قاری رحمه الله وایي چې ډیروالي کول مکروه نه دي ځکه چې د بعضو صحابو نه ډیروالي نقل دي لکه څنگه چې حدیث ۱۲ کې د ابن عمر رضي الله عنهما نه منقول دي. کنزالدقائق کې بعضو شارحینو لیکلی چې ډیروالي بالکل په آخر کولي شي خو په مینځ کې یې ډیروالي کول جائز نه دی. ځکه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم د کلام سره د التباس خطر دی. او دا حکم د هر مسنون او منقول دعاء لپاره دی. (المقرات: ۵/۴۱۱)

نبی کریم صلی الله علیه و سلم تلبیه د کوم ځای نه شروع کړي وه؟

﴿۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ رَجُلُهُ فِي الْغَزْوِ وَاسْتَوَتْ بِهِ نَاقَتُهُ قَائِمَةً				
ابن عمر رضي الله عنهما وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم کله خپلې خپې په رکاب کې واچولي او اوبنه پاڅېدله				
أَهْلًا	مِنْ	عِنْدِ	مَسْجِدِ	ذِي
نونی کریم صلی الله علیه و سلم د ذوالحلیفه جومات سره نژدې تلبیه وکړه (په اوچت او از سره یې وویله).				

توضیح: استوت به ناکته: نبی کریم صلی الله علیه و سلم تلبیه د کوم ځای نه شروع کړه؟ په دې کې دري قسمه روایات منقول دي: ۱: یو قسم هغه روایات دي چې په هغې ذکر دي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم دوه نفل وکړل او د هغې نه وروسته یې په مصلى باندې تلبیه ویل شروع کړل. ۲: په بعضو روایاتو کې دي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم هغه وخت کې تلبیه وویله کله چې یې خپل قدم مبارک په رکاب کې کینودو او اوبنه پاڅېدله. ۳: بعضو روایاتو کې دي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د مقام پیدا نه تلبیه لوستل شروع کړل. اصل کې دلته په روایاتو کې تعارض یا تضاد نشته بلکه وشول دا چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم په ذوالحلیفه کې کله دوه رکعتو لمونځ وکړو نو په مصلى باندې یې تلبیه وویل. بیا

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶۹/۶ رقم الحديث: ۲۸۶۵، ومسلم في صحيحه ۸۴۵/۲ رقم الحديث: ۱۱۸۷/۲۷.

چې دهغې نه وروسته په اوښه باندي سور شو، هغه وخت يې هم وويل او مقام بېدا ته چې ورسيدو نو بيا يې وويل. نو د تلبیې بيا بيا ويل مستحب دي. په دې کې څه ممانعت نشته. اوس چې کوم صحابي چرته د نبي کریم ﷺ اول په زور لوستلو سره تلبیېه واوريدل نو هغې د هغه مقام ذکر وکړو. نو ځکه چا د ذوالحلیفه ذکر وکړو. چا د فوق الناقه ذکر وکړو یا د عند الناقه ذکر وکړو. او چا د مقام بېدا ذکر وکړو. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ او امام مالک رَحْمَةُ اللهِ او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ د اولني قسمه روايات اختيار کړي دي چې دوه رکعته نفلو نه وروسته تلبیېه لوستل ډیر غوره دي. امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ په سورلی باندي د سوریدو وخت کې تلبیېه ويل غوره گڼل دي. (المرقات ۴۱۲-۵/۴۲۵) د هر چا خپله خپله خوښه او د هر چا خپل خپل نصیب.

عبارا تناشقی و حسنک واحد ❁ وکل الی ذاک الجمال یشیر

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې مونږ د نبي کریم ﷺ (د حج سفر کې) داسې روان شو چې

نَصْرُحُ بِالْحَجِّ صُرَاخًا (١)

مونږ حج لپاره چغې وهلې (يعني حج لپاره به مو اوچت آواز سره لبيک ويله).

توضیح: صراخا: چغو وهلو ته وايي. مطلب دا دي چې مونږ به په واضحه تېکو د حج د کولو اعلان کولو چې د حج کولو لپاره څو. بنکاره خبره ده چې صحابه به حج ته تلل. نو نبي کریم ﷺ به هم د حجة الوداع لپاره حج ته تللو. د دې نه دا مطلب اخستل لري خبره ده چې دا حج افراد دی او که حج قران دلته فقط د حج ذکر شوي دي. تفصیل يې په نورو رواياتو کې دي. (المرقات ۵/۴۱۳)

د حج قران ثواب

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : كُنْتُ رَدِيفَ أَبِي طَلْحَةَ وَ إِنَّهُمْ

انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې زه سورلی باندي د ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پسي ناست وم. او (اکثر) صحابه

لَيَضْرُخُونَ بِهِنَّ جَمِيعًا : الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ (٢)

دوه شيانو يعني حج او عمرې لپاره چغې وهلې (يعني په وچت او از سره به يې لوستل).

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٩١٤/٢ رقم الحديث: ١٢٤٧/٢١١.

(٢) أخرجه البخاري ٥٥/٤، رقم الحديث: ٢٩٨٦.

توضیح: بالحج والعمرة: د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دې حديث نه په واضحه کيږي چې اکثر صحابو د حجة الوداع په ورځ باندې حج قران کړي ؤ. اوس دا معلومول چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم قارن ؤ يا نه نو هغه ددې نه معلوميزي چې صحابو هغه عمل خپل کړي ؤ کوم به چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؤ دا ممکنه نه وه چې صحابو ته معلومه وي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مفرد يا متمتع ؤ. او صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د دينه بل صورت اختيار کړي وي. کله چې صحابو حج قران اختيار کړو نو څنگه چې زير بحث حديث کې دي. نو دا ددې خبرې دليل دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم حج قران کړي وو. همدغه احنافو غوره حج گرځوليدلی. مخکې يې تفصيل راځي. (المراقات: ۵/۴۱۴)

حجة الوداع کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم قسم حج کړي ؤ

٦٦٠ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې مونږ د حجة الوداع په کال نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره (حج لپاره) روان شو
فَمِنَّا مَنْ مِنْ أَهْلِ بَعْضَةِ مَنَا
نو په مونږ کې ځينې خلکو شتون لرو چا چې فقط د عمرې لپاره احرام ترلو او ځينې هغه خلک وو
مَنْ مِنْ أَهْلِ بَعْضِ مَنَا وَ مِنْ أَهْلِ بَعْضِ مَنَا
چا چې د حج او عمرې دواړو لپاره احرام و ترلو او ځينې هغه خلک وو چا چې فقط د حج لپاره احرام و ترلو
وَأَهْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا مَنْ مِنْ أَهْلِ بَعْضَةِ مَنَا
او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم فقط د حج لپاره احرام ترلي ؤ لهدا چا چې فقط د عمرې لپاره احرام ترلي
فَعَلَّ وَ أَمَّا مَنْ مِنْ أَهْلِ بَعْضِ مَنَا وَ مِنْ أَهْلِ بَعْضِ مَنَا
ؤ هغه خو حلال شول (د احرام نه بهر شو) او چا چې فقط د حج او يا د حج او عمره دواړو لپاره احرام ترلي
فَلَمْ يَجْلُوا حَتَّى كَانَ يَوْمَ النَّخْرِ. ^(۱)
ؤ هغه حلال نه شول تر دې چې د قربانۍ ورځ راغله.

توضیح: عام حجة الوداع: وداع مصدر دی او په دې کې او باندې فتحه هم ده. بيا داد باب د تفعیل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۲۱/۳ رقم الحديث: ۱۰۶۲، ومسلم في صحيحه ۸۷۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۱۱/۱۱۸.

مصدر خو دیعاً او داعاً دی. درخصت کولو په معنی دی. ملا علي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ لِيَكْلِبُ دِي چې په واوو باندې کسره هم ده. د هغه وخت پورې به دا د باب مفاعله مصدر وي. مواده ووداعاً چې هغه دیو بل درخصت کولو په معنی دی. ملا علي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پدې موقع باندې خپل امت رخصت کړو یا یې حرم شریف رخصت کړو. او که باب د مفاعله نه واخلي نو ټولو یو بل رخصت کړل. بهر حال نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هجرت نه وروسته دا اول او آخرې حج وو او تقریباً ۹۰ ورځې وروسته د دې دنیا نه لاړو.

د حج اقسام او د افضلیت ترتیب: د حج درې قسمونه دی: ۱: افراد: ۲: تمتع: ۳: قران. حج افراد کولو والا ته مفرد وایي. او تمتع کولو ته تمتع وایي او قران کولو والا ته قران وایي.

۱: حج افراد دا چې حاجې د اشهر الحج کې فقط حج وکړي، عمره دي نکوي. اشهر حج دشوال او ذیقعد پوره او ذوالحجه اولنی عشره ده. **۲: حج تمتع** دا چې حاجي اشهر حج کې اول فقط عمره وکړي او د حلال کېدو نه وروسته دې احرام کولو وکړي. او بیا د همدې ځای نه د حج احرام وتړي او حج دي وکړي. که عمره کې یې د ځان سره څاروي راوستلي وي نو بیا دې عمره وکړي او احرام دي نه کولو ی گویا د تمتع عمره دوه قسمه باندې ده یو کې معتمر سائق الهدی نه وي او بل کې سائق الهدی وي. **۳: حج قران** دا چې حاجې د میقات نه د حج او عمره دواړو احرام یو ځای وتړي او عمره دي وکړي. بیا دي احرام نه کولو بلکې په همدغه احرام سره دې حج وکړي. (البنایة: ۴/۱۸۸)

اوس پدې خبره د ټولو ائموو اتفاق دي چې د حج هم دغه درې واړه قسمونه جائز دي. کوم مسلمان چې کوم یو حج کوي نو کولي شي. اختلاف پدې کې دي چې پدې اقسامو کې کوم قسم حج غوره دی دغوره والي دا اختلاف په روایاتو باندې ده چې حجة الوداع کې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حج حالت قسم کوم یو ونبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې په کوم قسم کې حج کړي و نو هم هغه به د ټولو نه غوره وي. **د قهواو اختلاف:** د امام مالک امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد ټولو نه غوره حج افراد دی. بیا تمتع او بیا قران دی. د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ به نزد ټولو نه غوره حج تمتع دی. بیا افراد او بیا قران دی.

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد ټولو نه غوره حج قران دی. بیا تمتع او بیا افراد دی. د ائمو اریعه په اقوالو کې څه تفاوت هم شته خو ما چې کوم بیان کړي دي دا راجح اقوال دي. (البنایة: ۴/۱۸۸)

دلایل: امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ خپل مسلک د راجح ثابت کولو لپاره زیربحث حدیث کې د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د حدیث نه استدلال کړي دي چې په هغې کې واهل رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راجح تکي دي. هغه وایي چې بنکاره هم دغه ده چې د حج نه مراد افراد مراد دی. ځکه چې مطلق د حج ذکر دی. قران او تمتع ته هېڅ اشاره نشته دی. په دغه قسمه نور احادیث هم شته

دی. مالکيه او شوافعو هم د دې احاديثو نه استدلال کړي چې په هغې کې د افراد ذکر دی مثلاً مسلم ج ۱ ص ۳۸۹ باندې يو حديث دي چې په هغې کې عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي ان رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افر د بالحج همدغه شان مسلم شريف ج اول ص ۳۹۱ باندې د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت کې دا الفاظ دي: عن جابر انه قال اقبلنا مهلين مع رسول الله صلى الله عليه وسلم بحج مفرداً الخ... (مسلم: ۱/۴۰۴)

امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ د دې حديث نه وروسته د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث نمبر ۷ نه استدلال کړي دی. هم دغه شان حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه هم څه روايات نقل دي. چې د هغې نه معلومېږي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حجة الوداع کې متمتع وو. لهذا تمتع غوره دې څنگه چې شوافعو ويلې دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مفرد وو. لهذا افراد غوره دی.

ائمہ د احنافو لپاره قران ډير روايات دي. اولني روايت د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه دی.

۱: عن انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال سمعت رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اهل بهما لبيك حجة و عمرة.

۲: عن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال ان رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جمع بين حج و عمرة.

۳: د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قصه کې دي چې هغه د حجة الوداع په موقع باندې د يمن نه راغلو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ترينه پوښتنه وکړه چې څنگه احرام ترلي دی. هغوی وفرمايل چې ما دانيت کړي دي کوم نيت چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وي همغه زمانيت دی. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په جواب کې وفرمايل: قال فاني سقت الهدى و قرنت (رواه ابو داؤد) يعنې ما خپل ځان سره د قرباني څاروي راوستلي دي او ما قران کړي دی.

۴: په بخاري شريف کې حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل دي چې په حجة الوداع کې کله نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وادي عقيق ته راورسيدل نو جبرائيل امين وفرمايل صل في هذا وادي المبارك و قل عمرة في حجة. دا الفاظ ښکاره په قران دلالت کوي. نو اوس پدې کې شک نشته چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حجة الوداع کې جدا جدا تلبې لوستلې وي. پدې کې د افراد لپاره هم دی. تمتع لپاره هم دي او د قران لپاره هم دی. چې د هغې افراد، قران او تمتع د درې واړو (۳) ثبوت ملاوېږي. دلته دا خبره هم يقيني ده چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدني ژوند کې فقط يو ځل حج کړي دی. لهذا اوس پدې جدا جدا رواياتو کې تطبيق و رکول ضروري شوي. دې تطبيق لپاره ډير توجيهات مخې ته راځي. او د هر مسلک والا توجيه داسې کړې ده چې هغې سره د هغې د مسلک ثابت شوي

دی. او د بل مسلک په روایاتو کې یې تاویل کړي دی. نو د احنافو په وړاندې یو څو توجیحات داسې دي: ۱: نبي کریم ﷺ په حقیقت کې قارن وو خو نبي کریم ﷺ صحابو ته د حج افراد او حج تمتع کولو اجازت ورکړي وو. چې امت ته په درې واړو طریقو سره د حج کولو جواز ملاو شي. د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا بحث د لاندې حدیث په دې باندې واضح دلیل دی. وس چې هغې چا ته د افراد یا د تمتع اجازت ورکړو نو هغې د هغه قسم حج نسبت نبي کریم ﷺ ته کړي دی. نبي کریم ﷺ یا مفرد ویا ممتع وو. دا خو مجازي نسبت دي او حقیقي نسبت همغه دي چې نبي کریم ﷺ قارن وو. هم دغه شان جواب د نورو مسلکو والا هم خپلوي. (المرقات ۵/۳۰۷)

۲: نبي کریم ﷺ په اولنیو کې خپل احرام مبهم ساتلي وو. هو ځکه یې کله افراد تلبیه لوستله، کله د تمتع لوستله. خو چې نبي کریم ﷺ کله وادی عقیق ته ورسیدو نو جبریل علیه السلام نبي کریم ﷺ ته قران حکم وکړو یادې لپاره چې په ابتداء کې نبي کریم ﷺ افراد یا د تمتع تلبیه لوستلې هم ده. نو د هغې اعتبار نشته دی. د نورو ائمو او د هغې د مقتداء هم د هغوی اقرار کوي چې نبي کریم ﷺ په اول کې د افراد احرام تړلي وو خو ورسته نبي کریم ﷺ علامه نووي رحمه الله، قاضي عیاض رحمه الله، ابن قیم رحمه الله او امام احمد رحمه الله هم دغه وایي. امام احمد رحمه الله خو داسې تصریح فرمایلي ده: لا شك انه صلى الله عليه وسلم كان قارناً والمتعة احب الی.

۳: علامه ابن همام او ابن نجیم حنفي رحمه الله وایي چې قارن لره جائز دي. چې په درې واړو طریقو سره تلبیه ووايي نو اختلاف په وجه د سماع رآخی. چې جا صرف د حجة ټکې او وریدلو نو هغې افراد وگرځولو. چا چې د تمتع ټکې او وریدلو نو هغې تمتع وگرځولو او چا چې د قران ټکې وراوریدلو نو هغې قران نقل کړلو.

۴: دا د اولی او غیر اولی اختلاف دی. چا چې په کوم یو باندې عمل وکړلو هغه جائز دی. لهدا په هېڅ یو دیت کې د تکلیف کونکې تاویل نشته د جواب ورکولو ضرورت شته دی. په شریعت کې وسعت شته دی. د هر سړی بېل حالت وي نو هر شري د خپل حالت مطابق افراد یا تمتع یا قران اختیاره ولي شي. د نبي کریم ﷺ ذات مجمع الکملات دی. ډیر ممکن دي چې نبي کریم ﷺ د هر قسم حج د یو حج په ضمن کې کړي وو او ټول غوره والي یې حاصل کړلو او د امت لپاره هم گنجائش وکړو، زه دا راجح گڼم.

د نبی کریم ﷺ حج

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: تَمَتَّعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم ﷺ په حجة الوداع کې عمره د حج سره یوځای وکړه او
بَدَأَ فَأَهْلًا بِالْعُمْرَةِ
تمتع یې وکړه (یعنې گټه یې وکړه) په دې توګه نبی ﷺ د عمرې لپاره د احرام نه ابتداء وکړه او
ثُمَّ أَهْلًا بِالْحَجِّ. (۱)
بیا یې د حج احرام ووتړلو (همدغه شان نبی کریم ﷺ حج او عمره یوځای کړله او قارن شو).

الْفَصْلُ الثَّانِي

د احرام نه مخکې غسل کول مستحب دي

﴿۸﴾ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَجَرَّدَ
زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ راوی دی وایي چې دوی ولیدل چې نبی کریم ﷺ جامې ويستلې وې د
لِإِهْلَالِهِ وَ اغْتَسَلَ. (۲)
احرام لپاره او غسل یې وکړو.

توضیح: تجرد: د دې مطلب دا دي چې نبی کریم ﷺ کنډل شوي جامونه او د خپل ازاد بند نه جدا شو او غسل یې وکړو او بیا یې احرام ووتړلو. (المراقات: ۵/۴۱۶)

د اهلال نه مراد احرام دی. د احرام نه مخکې غسل کول مسنون دي. که د هغې موقع نه ملا وپېري نو بیا اودس کول هم کافي دي. حیض او نفاس والا بنځې له پکار دي چې هغه د غسل کولو نیت کولو سره احرام ووتړي خو دوه رکعتنه نفل دي نه کړي او عمره دي نه کوي. کله چې ورځې تېرې شي نو بیا دې په غسل کولو سره پاکه شي او عمره دې وکړي. که د عرفې وخت کې ماهوارې شروع شوه نو دا بنځه دې وقوف مزدلفه وکړي. مزدلفې کې دي قیام هم وکړي او حمرات کې کاني هم ولي خو طواف زیارت دي په حیض کې نکړي. ځکه تروسه پورې دا ناپاکه ده. جومات ته نشي تللي او د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۳۹/۳ رقم الحديث: ۱۶۹۱. ومسلم في صحيحه ۹۰۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۲۷/۱۷۶.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۹۲/۲ رقم الحديث: ۸۳۰.

حيض په حالت دهغي غسل کول غسل طهارت نه بلکه غسل نظافت دی.

د تلبید ذکر

﴿١٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَبَّدَ رَأْسَهُ

ابن عمر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم دخپل سر مبارک ويختان په هغه شيانو سره راغونډول

بِالْغُسْلِ (١).

چې په کومو سره سروينځلي کېږي.

توضیح: ويختان په گوند يا په خطمي سره راغونډولو ته تلبید وايي. چې د دې تفصيل مخکې تېر شوي دي.

بالغسل: غين باندې کسره ده. هر هغه شي ته وايي چې هغې سره سروينځلي کېږي لکه خطمي وغيره مايفسل بن من الخمي وغيره. (المرقات: ٥/٤١٧)

تلبید په زوره آواز لوستل په کار دي

﴿١٠﴾ وَعَنْ خَلَادِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خلاد بن سائب رضي الله عنه دخپل پلار مکرم نه نقل کوي چې ده وويل چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل

أَكَانِي جَبْرِيْلُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَمُرَ أَصْحَابِي

ماته جبرائيل عليه السلام راغلي و او ماته يې دا حکم وکړو چې زه خپلو صحابو ته د دې خبرې حکم وکړم

أَنْ يَزْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالْإِهْلَالِ أَوْ التَّلْبِيَةِ. (٢)

چې دوی په اهلال يا تلبیه کې خپل او زونه وچت کړي.

د لبيک اللهم لبيک عظمت او فضيلت

﴿١١﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُلْتَقِي

سهل بن سعد رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې کله هم يو مسلمان لبيک وايي

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٣٦٠/٢ رقم الحديث: ١٧٤٨.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٤٠٥/٢ رقم الحديث: ١٧٤٨.

إِلَّا لَبَىٰ مَنْ عَنِ يَمِينِهِ وَ شِمَالِهِ : مِنْ حَجَرٍ أَوْ شَجَرٍ أَوْ مَدْرٍ حَتَّىٰ
 نودده نسی او دچپ اړخ هرشي اگر که هغه کاني وي يا بوتې او غونډی وي ټول لبيک وايي تردې چې
 تَنْقَطِعَ الْأَرْضُ مِنْ هَهُنَا وَ هَهُنَا (۱).
 شامله وي دده اړخ نه (يعني دده نسی اړخ ټولې ځمکې نه) او دده اړخ (يعني دده د چپ اړخ د ټولې
 ځمکې نه په دې کې).

توضیح: لبي تلبیې لوستلو ته وايي. په دې حديث کې د تلبیې لوستلو عظمت او فضيلت بيان شوي
 دي چې کائنات يوه يوه ذره د هغه سړی سره تلبه لوستلو کې شريکه شی. ښکاره خبره ده چې د
 کائنات د تلبه لوستلو ثواب به دې سړی ته ملا وپېږي.

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزْكَعُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ
 ابن عمر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم به (د احرام تر لولو وخت کې) مونځ کولو په ذوالحليفه
 رُكْعَتَيْنِ ثُمَّ إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ النَّاقَةُ قَائِمَةً عِنْدَ مَسْجِدِ ذِي الْحُلَيْفَةِ
 کې دوه رکعتې او بيا به چې کله ذوالحليفه جومات ته نزدي او نبي کریم صلى الله عليه وسلم پورته کړو
 أَهْلًا بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَ
 نونبي کریم صلى الله عليه وسلم به دا کلمات لوستل په اوچت آواز سره (يعني د لبيک مشهور کلمات) او
 يَقُولُ : لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ
 او (بيا به يې دا کلمات) حاضریم ستا په خدمت کې ای الله! ستا په خدمت کې حاضریم، حاضریم ستا
 وَ سَعْدَيْكَ وَ الْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ لَبَّيْكَ
 په خدمت کې او نیک بختي غواړم ستا په خدمت کې او خير ستا په لاس کې دی. حاضریم ستا په
 وَ الرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَ الْعَمَلُ (۲).
 خدمت کې او ميلان او توجه ستا طرف ته دي او عمل ستا لپاره دی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۸۹/۳ رقم الحديث: ۱۲۸.

(۲) أخرجه البخاري في الصحيح رقم الحديث: ۱۰۶۹.

﴿۱۳﴾ وَ عَنْ عِمَارَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عمارہ ابن خزیمہ ابن ثابت رضی اللہ عنہما د خپل پلار مکرم (خزیمہ) نه او هغه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه

أَنَّهُ كَانَ إِذَا فَرَّغَ مِنْ تَلْبِيئِهِ سَأَلَ اللَّهَ

نقل کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به کله د تلبیې لوستلو نه فارغ شو نو غوښتله به یې د الله تعالی

رِضْوَانَهُ وَ الْجَنَّةَ وَ اسْتَعْفَاهُ بِرَحْمَتِهِ مِنَ النَّارِ . رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ

نه د الله رضا او جنت او دده د رحمت په ذریعې سره د دوزخ د اور نه معافی .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۱۴﴾ عَنْ جَابِرِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ الْحَجَّ أَدْنَى فِي النَّاسِ

جابر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به کله د حج کولو اراده وکړه نو خلک یې خبردار کړل

فَاجْتَمَعُوا فَلَمَّا أَتَى الْبَيْدَاءَ أَحْرَمَ .^(۱)

(یعنې اعلان یې وکړو) نو خلک راغونډ شو او بیا چې کله بیداء میدان ته ورسیدل نو احرام یې وپیلو

﴿۱۵﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : كَانَ الْمُشْرِكُونَ يَقُولُونَ : لَبَّيْكَ

ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې مشرکانو خلکو به کله تلبیه ویله نو دا کلمات به یې ویل حاضریم ستا په

لَا شَرِيكَ لَكَ فَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : وَيْلَكُمْ

خدمت کې زه، ستا سره بل شریک نشته نور رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به فرمایل چې افسوس دی تا سو باندې

قَدِ قَدِ

بس بس (یعنې بس هم دغه هومره وایي د دینه ډیرمه وایي خو مشرکان کله منونکې ووهغوی به ددې

إِلَّا شَرِيكًا هُوَ لَكَ

نه وروسته دا ویل) یعنې ستا سره بل څوک شریک نشته دی) خو هغه (بت) ستا سره شریک دی چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث: ۱۰۴۱، ومسلم في كتاب الحج .

تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ

چې هغه ستا په بادشاهی کې دی. ته د هغې مالک یې هغه شریک ستا مالک نه دی. مشرکانو به

يَقُولُونَ هَذَا وَهُمْ يَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ (۱)

به (د تلبیې) دا کلمات د خانه کعبې طواف کولو وخت کې به ویل.

توضیح: قَدْ قَدْ: قاف باندې فتحه ده او دال باندې تنوین په صورت کې کسره ده. د کاف کاف په معنی دي یعنی دومره کافي دی. منخکې د شرک کلمات مه استعمالوی. بیا به خفه پنبیمانہ وی. په تاسو باندې ډیر افسوس دي په همدغه انحصار کوي او منخکې مه ځی. (المرقات: ۵/۴۲۲)

تملكه وما لك: په دې جمله کې دا ما نافیہ هم کیدی شي او موصولہ هم کیدی شي یعنی هغه بت مالک نه بلکه ته د هغې مالک یې. او که ما موصولہ وې نو ترجمه به داسې وي: یعنی ته د هغه بت مالک هم یې او د هغه بت په لاس کې چې څه دي د هغې هم مالک یې.

نن سبا د قبر پرست مشرکانو لپاره دا حدیث تازینه عبرت دی. و خوگوری چې د مکې مشرکین څومره په معمولې خبره بد عقیده شول او کافران او مشرکان وگنلې شول. او نن سبا ټول قبر را وکني او خاوره به د خوزدي لپاره واچوي. او د قبر مخي ته سجده لگوي او طوافونه کوي او خوشحالېږي چې د خپلې عقیدې اظهار مو وکړو. خپل بزرگان په غائبانه حاجتونو کې د لرې لرې علاقونو د مر کېدو نه منخکې او د مر کېدو نه وروسته هم دغه شان په ازاده رابلي چې خپله مشرک کافر وکتل نو هغه هم حیران شي. دا هر څه کوي او بیا هم د عاشق رسول ﷺ دعوی کوي.

ط

(المرقات: ۵/۴۲۲)

زندگی کے لئے پام موت ❀ کر رہا جو بجائے کعبہ قبروں کا طواف
زندگی کے لئے پام موت ❀ کر رہا جو بجائے کعبہ قبروں کا طواف

باب قصة حجة الوداع

د حجة الوداع واقعي بيان

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

﴿۱﴾ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَتَ بِالْمَدِينَةِ تِسْعَ سِنِينَ

جابر رضی اللہ عنہ وایي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم (دهجرت نه وروسته) مدینه کې (۹) کاله داسې تېر کړل

لَمْ يَحْجَّ ثُمَّ

چې حج یې ونه کړو (خو عمر یې وکړې لکه څنگه چې مخکې ذکر شوې) بیا (چې کله د حج فرضیت

أَذَّنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ فِي الْعَاشِرَةِ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجٌّ

نازل شونو) په لسم کال یې خلکو ته اعلان وکړو چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د حج اراده لري (چې څوک

فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ بَشْرًا كَثِيرًا

حج ته تلل غواړي نو ملګرتیا ته تیار شي) د دې اعلان په اوږدو سره مدینه کې ډیر خلک را جمع شو

فَخَرَجْنَا مَعَهُ

نو مونږو و تود نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره (د دې قعدو میاشت ختمیدو نه پنځه (۵) ورځې مخکې د

حَقِّي إِذَا أَكْبَيْنَا ذَا الْحُلَيْفَةِ فَوَلَدَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عَبْدِ مَنَافٍ

غرمې او مازيګر په مینځ کې) کله چې مونږو ذوالحلیفه ته ورسیدو نو هلته پیدا شو د اسماء بنت عمیس

مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي بَكْرٍ فَأَرْسَلَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رضی اللہ عنہا د خیتې نه محمد بن ابوبکر. اسماء رضی اللہ عنہا (څوک) د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت ته ولېږلو

كَيْفَ أَصْنَعُ ؟

(اوپو بنسټه یې ترې وکړه) چې اوس زه څه وکړم؟ آیا احرام و ترم او که نه؟ او که وي ترم نو څنگه یې و ترم؟

قَالَ : اغْتَسِلِي وَاسْتِثْقِرِي بِثَوْبٍ وَ آخِرِي

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایيل چې غسل وکړه او د توتې لنگ و تړه او بیا احرام و تړه بهر حال

فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم پر مسجد ذوالحلیفہ کې مونځ وکړو او سپور شو په قصوا باندې (د نبي ﷺ په

حَقِّي إِذَا اسْتَوْتُ بِهِ نَاقَتُهُ عَلَى الْبَيْدَاءِ

د اوبني نوم و) تردې چې د نبي ﷺ او بنه د بېداه میدان کې او دریده نو نبي ﷺ هلته په

أَهْلًا بِالتَّوْحِيدِ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ

او چت آواز سره د تلبیې دا کلمات وفرمایل حاضریم ستا په خدمت کې زه ای الله! ستا په خدمت کې حاضر

لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ

یم، حاضریم ستا په خدمت کې ستا سره څوک شریک نشته، ستا په خدمت کې حاضریم، بېشکه تعریف

و النِّعْمَةَ لَكَ وَ الْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ . قَالَ جَابِرُ :

او نعمت ستا لپاره دي بادشاهي هم ستا لپاره ده. ستا سره څوک شریک نشته دی. جابر رضی اللہ عنہ وایي

لَسْنَا نَتَّوِي إِلَّا الْحَجَّ لَسْنَا نَعْرِفُ الْعُمْرَةَ

چې مونږ (د دینه مخکې) د حج نیت کولو او مونږ (د حج په میاشتو کې) د عمرې سره اشنا نه وو.

حَقِّي إِذَا أَتَيْنَا الْبَيْتَ مَعَهُ اسْتَلَمَ الزُّكْنَ

بهر حال مونږ چې کله د نبي ﷺ سره بیت الله ته ورسیدو نو نبي ﷺ حجره اسود بڼکل کړو

فَكَافَ سَبْعًا فَرَمَلَ ثَلَاثًا

نواوه طوافه یې وکړل او درې ځله یې رمل وکړو (یعنې زر زراو په زوره زوره د خانه کعبې طواف وکړو)

وَ مَشَى أَرْبَعًا

او څلور ځله یې په خپل منزل سره (یعنې په ورو ورو تللو سره طواف وکړلو او) (د طواف نه وروسته)

ثُمَّ تَقَدَّمَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ فَقَرَأَ : ﴿ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ﴾

مقام ابراهیم اړخ ته وړاندې شو او دا آیت یې ولوستو مقام ابراهیم (اړخونه) د لمونځ کولو ځای جوړ کړی

فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ فَجَعَلَ الْمَقَامَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْبَيْتِ

نوده رکعته مونځ یې وکړو بیا نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم مقام ابراهیم او بیت الله په خپل مینځ کې کړو

وَ فِي رِوَايَةٍ : أَنَّهُ قَرَأَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ : ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ وَ ﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴾

او ديو بل روايت مطابق په دي دوه ركعتو كې يې د قل هو الله احد او قل يا ايها الكافرون قرأت وكړو

ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الزُّكْنِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنَ الْبَابِ إِلَى

بباد حجر اسود طرف ته لاړو او هغه يې بنكل كړو. د دې نه وروسته ووتلود جومات دروازي نه په باب

الصَّفَا فَلَمَّا دَنَا مِنَ الصَّفَا قَرَأَ :

الصفا باندي او د صفا غونډې طرف ته لاړو. نو كله چې صفا ته نژدې شولو نو دا آيت يې ولوستو

﴿ إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ ﴾ أَبْدَأُ بِمَا

پيشكه صفا او مروه د الله (په دين) كې نښانيو نه دي) او وي فرمايل زه هم د هغه څه سره شروع كوم

بَدَأُ اللَّهُ بِهِ

سره چې الله شروع كړې ده (يعنې څنگه چې الله تعالی په دې آيت كې اول د صفا ذكر كړې دی بيا يې

د مروه، نو همدغه شان زه اول په صفا ورڅېژم او بيا به په مروه ورڅېژم) نو نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د

فَبَدَأُ بِالصَّفَا فَرَّقِي عَلَيْهِ حَقِّي

(منه ووهله) ابتدا د صفا نه وكړه او په هغې باندي وروختلو تردې چې كله نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د

رَأَى الْبَيْتَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَوَحَّدَ اللَّهَ وَ كَبَّرَهُ

(صفا نه) بيت الله وليد و نو قبلي ته يې مخ كړل او د الله تعالی وحدانيت اولوي يې بيان كړه او دا كلمات

وَ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ

يې وفرمايل چې: نشته څوك شريك د الله سره، هغه لره بادشاهي ده او هغه لره تعريف دي او هغه په

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ

هر څه قادر دي د الله نه سيوا بل څوك لائق د عبادت نشته. هغه اكي يودي. هغه د (اسلام د خورولو)

الْجَزْءِ وَعَدَهُ وَ نَصَرَ عَبْدَهُ

و عده پوره كړه هغه دخپل بنده مدد وكړو او د كفارو لځكرو ته يې تن تنها ماتې وركړه (په غزوه خندق كې)

وَ هَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ . ثُمَّ دَعَا بَيْنَ ذَلِكَ

بيا يې د هغې مينځ كې دعا وكړه او دري (۳) ځله يې داسې وويل يعنې اول يې دا كلمات وويل او

قَالَ مِثْلَ هَذَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ نَزَلَ وَ مَشَى إِلَى الْمَزْوَةِ

بیايي دعا وکړه او داسې يې دري ځله وويل. دهغې نه وروسته د صفا نه را کوز شو او لاړو د مروه غر

حَقَّى أَنْصَبَتْ قَدَمَاهُ فِي بَطْنِ الْوَادِي

طرف ته تردې چې د نبي کریم ﷺ قدمونه مبارک لاندې میدان ته ورسیدل (یعنې د بره نه

ثُمَّ سَعَى حَقَّى إِذَا صَعِدْنَا مَشَى حَقَّى أَى الْمَزْوَةِ فَفَعَلَ عَلَى الْمَزْوَةِ كَمَا فَعَلَ عَلَى

خکته راغلو) نو د منډو په ځای ورو ورو لاړو او بیا چې مروه ته ورسیدو نو هغه څه يې وکړل کوم يې

الصَّفَا حَقَّى إِذَا كَانَ آخِرُ طَوَانٍ عَلَى الْمَزْوَةِ نَادَى

په صفا کې کړي ووتردې چې نبي کریم ﷺ په مروه کې منډه (سعی) ختمه کړه. نو آوازي يې

وَ هُوَ عَلَى الْمَزْوَةِ وَ النَّاسُ تَحْتَهُ فَقَالَ :

وکړو خلکو ته اگر که نبي ﷺ د پاسبه په مروه باندې ؤ او خلک دده نه خکته وواووي فرمايل

لَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسْقِ

که خپل باره کې راته اول هغه خبره معلومه وي کومه چې وروسته معلومه شوه نو ما به نه وي راوستی

الْهَدْيِ وَ جَعَلْتُهَا عُمْرَةً فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ

هدی (د قربانی څاروی) د ځان سره او خپل حج او عمره به مې کړې وه لهذا په تاسو کې چې چانه وي

مَعَهُ هَدْيٍ فَلْيَجِزْ وَلْيَجْعَلْهَا عُمْرَةً

راوستی د ځان سره هدی هغه حلال شی (یعنې د حج احرام کولو وکړی) او حج عمره کړی. (د دې

فَقَامَ سَرَاةً بِنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

اوریدوسره) سراقه بن مالک بن جعشم او دریدو او وی وويل چې یا رسول الله! آیا دا حکم زموږ لپاره

أَلْعَامِنَا هَذَا أَمْ لَابَدٍ؟ فَشَبَّكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَابِعَهُ وَاجِدَةً فِي الْأُخْرَى

فقط همدغه کال دي او که دهمیشه لپاره دی؟ نو نبي کریم ﷺ د یو لاس گوتې په بل لاس کې

وَ قَالَ : دَخَلَتْ الْعُمْرَةُ فِي الْحَجِّ مَرَّتَيْنِ

ورکړې او وي فرمايل عمره په حج کې داخله شوه. نبي ﷺ دا خبره دوه (۲) ځله وکړه او بیا يې

لَا بَلَّ لِأَبْدٍ أَبْدٍ

و فرمايل (دا حڪم خاص ددي ڪال لپاره نه دي) بلڪه دهميشه لپاره دي (چي د حج په مياشتو ڪي عمره

وَ قَدِمَ عَلَيَّ مِنَ الْيَمَنِ بِبَدَنِ النَّبِيِّ

جائزه) د دينه وروسته راوستو حضرت علي رضي الله عنه (چي د يمن حاڪم ؤ) د يمن هغه اوبن چي دنبي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ : مَاذَا

عليه السلام (د قرباني په خاطر) د يمن نه راوستي ؤ نونبي عليه السلام هغه ته و فرمايل چي ڪله تا خپل خان

قُلْتَ حِينَ فَرَضْتَ الْحَجَّ ؟

باندې حج لازم ڪري ؤ نو هغه (يعني د احرام تر لږ وخت ڪي) وخت دې څه ويلې ؤ؟ (تادڅه لپاره احرام

قَالَ : قُلْتَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَهْلٌ

ترلي ؤ او څه نيت دې وو؟) حضرت علي رضي الله عنه ورته داسي وويل چي اي الله! زه د هغه څه احرام ترم

بَيْنَا أَهْلًا بِهِ رَسُولُكَ قَالَ : فَإِنَّ مَعِيَ

چي د کوم شي ستا رسول صلى الله عليه وسلم ترلي دي؟ نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم ورته و فرمايل ما سره خود

الْهَدْيِ

قرباني څاوري شته دي او ماد عمري احرام ترلي، نو اوس چي ترڅو پوري د حج اود عمري نه اوزگار

شوي نه يم نو تر هغه وخت پوري د احرام نه نشم وتلي اودا چي تا هغه نيت ڪري د کوم چي ما ڪري دي)

فَلَا تَحِلَّ . قَالَ : فَكَانَ جَمَاعَةُ الْهَدْيِ الَّذِي

نوته هم احرام مه پرانيزه. جابر رضي الله عنه وائي چي هغه اوبن کوم چي (نبي عليه السلام لپاره د قرباني لپاره)

قَدِمَ بِهِ عَلَيَّ مِنَ الْيَمَنِ وَالَّذِي أَتَى بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت علي رضي الله عنه د يمن نه راوستي، او هغه اوبن کوم چي نبي ڪريم صلى الله عليه وسلم د خان سره راوستي

مِائَةً قَالَ : فَحَلَّ النَّاسُ كُلَّهُمْ

۱۰۰) وو. جابر رضي الله عنه وائي چي د (نبي عليه السلام د ارشاد مطابق) خلاص ڪرو ٽولو خلکو

وَ قَصَرُوا إِلَّا

احرام (چا سره د قرباني څاروي نه وو د عمري لپاره) اود خپل (سرونو) ويختان يي غوڻ ڪرل. خو

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ مِنْ هَدْيِ
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او هغه خلک چې هغوی سره د قربانی څاروي وودا احرام په حالت کې پاتې شو
فَمَا كَانَ يَوْمَ التَّزْوِيَةِ تَوَجَّهُوا إِلَى مِنَى
په چې کله د ترویو ورځ راغله (یعنې د ذی الحجه تم تاریخ) نو ټول خلک منی ته تللو لپاره تیار شو
فَأَهْلُوا بِالْحَجِّ وَ
نو (هغه) صحابه (چې د عمرې د فراغت نه وروسته د احرام نه وتلې وو) د حج احرام یې وتړلو او
رَكِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د لمر راختلو نه وروسته) سپور شو او منی ته ورسیدو نو مونځونه یې وکړل
بِهَا الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ وَ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ وَ الْفَجْرَ
منی (مسجد خیف) کې د غرمې، مازیگر، ما بنام، ماسخوتن او د سحر او په نهم تاریخ د سحر لمونځ نه
ثُمَّ مَكَتَ قَلِيلًا حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَ أَمَرَ بِقُبَّةِ
وروسته یې لږ قیام وکړو تر دې چې لمر راوختو او نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حکم وکړو چې خیمه ولگوي د نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مِنْ شَعْرٍ تُضْرَبُ لَهُ بِبَيْرَةَ فَسَارَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لپاره نمره غونډی (عرفات) کې چې هغه د ویختانو نه جوړه شوي وه بیا روان شونې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَلَا تُشَاكُ قُرَيْشٌ إِلَّا أَنَّهُ وَقِفٌ عِنْدَ الشَّعْرِ الْحَرَامِ كَمَا كَانَتْ
(منی عرفات) ته د قریشو دا گمان و چې نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مشعر حرام کې قیام کوي لکه څنگه به چې
قُرَيْشٌ تَصْنَعُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَجَازَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قریشو د جاهلیت زمانه کې (د حج په موقع) کولو. خو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مزدلفې نه مخکې لاړو
حَتَّى أَلَى عَرَفَةَ فَوَجَدَ الْقُبَّةَ قَدْ ضُرِبَتْ لَهُ بِبَيْرَةَ
تر دې چې میدان عرفات ته راغلو او نمره غونډی کې خپله خیمه ولاړه و موندله نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَنَزَلَ بِهَا حَتَّى إِذَا رَأَتْ الشَّمْسُ أَمَرَ بِالْقَصْوَاءِ
هغې ته ننوتلو (او قیام یې وکړو) تر دې چې غرمه تېره شوه نو حکم یې وکړو په راوستو د قصوا او نبي

فَرَجَلَتْ لَهُ

کله (چې قصواء راوستلي شوه) نو په هغې باندې يې پلان برابر کړو او (نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ په هغې سور شو

فَأَنَّ بَطْنَ الْوَادِي فَخَطَبَ النَّاسَ وَ قَالَ : إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَ أَمْوَالَكُمْ

اودنمره غونډۍ ته لاړو او خلکو ته يې خطبه وويله او وي فرمايل (خلکو) ستاسو وينه او ستاسو مال

حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا

په تاسو داسې حرام دي لکه څنگه چې نن ورځ (عرفه) کې ستاسو په همدغه مياشت (ذي الحجه) کې

فِي بَلَدِكُمْ هَذَا

او په تاسو د اښار (مکه) کې حرام ده (يعنې څنگه چې په تاسو د عرفې په ورځ، ذي الحجه په مياشت

کې او مکه مکرمه کې قتل و قتل اولوتنه حرام گڼي، همدغه شان هميشه هميشه لپاره او هرځای کې

د يو مسلمان نفس او مال بل مسلمان باندې حرام دی. لهذا تاسو کې هېڅ يو سړی به هېڅ وخت کې او

په هېڅ ځای کې د چا وينه مه تويه وي، د چا مال په غله او د هوکو سره مه خوري او څوک په نفسي يا

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ قَدَائِي

په مالي تکليف کې مه اخته کوي) ياد وساتي: د جاهليت د زماني هر يو شي زما د قدمونو لاندې دی

مَوْضُوعٌ

او پامال او بي قدره دي (يعنې موقوف او باطل) دي (لهذا د اسلام نه مخکې چې چا څه وکړل ما

وَ دِمَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ

هغه ټول و بڅښل او د جاهليت د زماني ټول رسم او رواج مي ختم کړل) د جاهليت د زماني قتلونه مي

مَوْضُوعَةٌ

و بڅښل (نو که د جاهليت زمانه کې چا د چا مرگ کړي وي نو اوس د هغې قصاص شته، نه ديت او نه

وَ إِنَّ أَوَّلَ دَمٍ أُضْعُ مِنْ دِمَائِنَا

کفار ه بلکه د هغې د معافۍ اعلان دی) او د ټولو اول قتل چې هغه زه په قتلونو کې معاف کوم هغه د

دَمُ ابْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ وَ كَانَ مُسْتَرْضَعًا فِي بَيْتِي سَعْدِ

ربيعة ابن حارث د ځوې قتل دي (چې هغه د شودو ماشوم و او) په قبيله بنو سعد کې يې شوه شکل

فَقَتَلَهُ هَذِيلٌ وَ رَبًّا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضِعٌ وَ أَوَّلُ رَبِّا أَضْعُ مِنْ

او هذیل هغه مہر کړي و د زمانه جاهلیت سود معاف کړي شو او د ټولونه اولني سود چې زه یې بخښم په

رَبِّانَا رَبًّا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضِعٌ كُلُّهُ

سودونو کې هغه د عباس بن عبدالمطلب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سود دی نو د جاهلیت د زمانی سود مکمل بخښل شوي

فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ

(خلکو) د ښځو په معامله کې د الله نه ویرېږئ، تاسو هغه د الله په امان کې اخستي دي (یعنې د هغوی

د حقوقو وړ کول او د هغوی په عزت او احترام سره ساتل چې کومه وعده خدای تاسو نه اخستي ده یا هغه

وعدې کومه چې تاسو د الله تعالی سره کړي ده د هغې مطابق ښځې تاسو ته راغلي دي) او د هغوی

وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةٍ اللَّهُ وَ لَكُمْ

شرمگاهونه د الله په حکم سره (یعنې فأنکحوا سره) د خپل ځان لپاره حلال گرځولی دي او ستاسو په

عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئَنَّ فُرُوشَكُمْ أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ

ښځو دا حق دي چې هغه ستاسو بستر ته داسې سړی رانه ولي چې د هغه راوستل په تاسو بد لگي

(یعنې هغوی دې ستاسو د اجازت نه بغير بل هیچ چاته اجازه ورنه کړي اگر که هغه سړی وي او که

فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ

ښځه) پس د دینه که هغه نافرمانی وکړي (ستاسو د اجازي نه بغير کور ته چاته درانتو تلو اجازه ور

فَأَضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ

کړي او درټلونه وروسته هم هغوی منع نه شول) نو تاسو هغه ووهئ خوداسې یې مه ووهئ چې په هغې

مُبْرِحٍ وَ لَهُنَّ عَلَيْكُمْ

سره زخم یا تکلیف ښکاره شي) او په تاسو باندي د هغوی دا حق دي چې تاسو هغوی ته د خپل وس

رِزْقُهُنَّ وَ كِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَ قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ

مطابق د خوراک ښاک سامان، کور او جامه ورکړئ (خلکو) زه ستاسو مینځ کې داسې څه پرېږدم

مَا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ

که مو هغه په کلکوالي سره ونيو لونوزمانه وروسته به تاسو هیڅ کله بې لارې نه شی پس د عمل کولو

إِنْ اِغْتَصَبْتُمْ بِهِ كِتَابَ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ تُسْأَلُونَ عَنِّي

نه که چیرته موکلک و نیولو او هغه شي کتاب الله دی او ای خلکو (زما باره کې) به تاسو نه پوښتنه کېږي (چې مدارسالت فرائض پوره رسولي وواو که نه؟ او ماددین احکامات تاسو ته رسولي وواو که نه؟)

فَمَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ ؟ قَالُوا :

نو تاسو به څه جواب ورکوي؟ په دغه موقع باندې صحابه کرامو (په یو او از سره) وویل چې مونږ (د)

نَشْهَدُ أَنْكَ قَدْ بَلَغْتَ

الله تعالی په مخکې) ددې خبرې گواهي ورکوي چې نبی کریم ﷺ دین تر مونږ پورې راوړسو

وَ أَذَيْتَ وَ نَصَحْتَ . فَقَالَ

خپل فرض یې پوره کړو او زموږ خیر خواهي یې کړي وه. د دینه وروسته نبی کریم ﷺ اشاره

يَا ضَبْعُ السَّبَابَةِ يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَ يَنْكُتُهَا إِلَى النَّاسِ :

و کړه په خپلې شهادت گوتې سره او یادا چې د اسمان اړخ ته یې او چته کړه او د خلکو طرف ته خکته

اللَّهُمَّ اشْهَدْ اللَّهُمَّ اشْهَدْ

کړه او وی فرمایل چې ای الله! (د خپل بنده گانو په دې اقرار او اعتراف) ته گواه و اوسی ای الله! ته گواه

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ أَدَانَ بِلَالٌ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ الظُّهْرَ

واوسی درې ځل، ددې نه وروسته بیا بلال رضي الله عنه اذان وکړو او اقامت یې وویل او د غرمې لمونځ

ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَ العَصْرَ وَ لَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا

و کړي شویا (دویم ځل) اقامت وشو او دماز یگر لمونځ وشو او ددې دواړو په مینځ کې هېڅ شی ونه شو

ثُمَّ رَكِبَ حَتَّى أَتَى المَوْقِفَ

(دستو او نفلونه) بیا نبی عليه السلام سورشو او میدان عرفات کې او دریدلو ځای ته ورسیدو هلته یې

فَجَعَلَ بَطْنَ تَأْتِيهِ القُصَاةُ إِلَى الصَّخْرَاتِ وَ جَعَلَ حَبْلَ المِشَاةِ بَيْنَ يَدَيْهِ

دخپلې اوبنې قصوا، خپته دکاڼو اړخ ته کړه او جبل مشاة (دادیو ځای نوم دی) خپل مخې ته کښود.

وَ اسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ فَلَمْ يَزَلْ واقِفًا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَ ذَهَبَتِ الصُّفْرَةُ قَلِيلًا حَتَّى غَابَ القُرْصُ

بیا یې قبلې ته مخ کړو او او دریدو تردې چې لمر وغورځیدو، زیروالي هم لږ لږ تللو او لمر ختم شو،

وَ أُرْدَفَ أَسَامَةَ وَ دَفَعَ حَقِّي أَنِّي الْمُرْدَلِفَةَ
نبي کریم ﷺ اسامه رضی اللہ عنہ خپل ځان سره شاته سور کړو او په تیزی سره مزدلفې ته راغلو،
فَصَلَّى بِهَا الْغَرْبَ وَ الْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَيْنِ
دلته یې دیو اذان او دوه تکبیرونو سره د ماښام او ماسخوتن لمونځونه وکړل او وی نه ویل ددې دواړو
وَ لَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا شَيْئًا ثُمَّ اضْطَجَعَ حَقِّي طَلَعَ الْفَجْرُ
مونځونو مینځ کې یې هېڅ شی، بیا نبي ﷺ پري وتلو تردې چې سحر راوختلو نو نبي ﷺ د
فَصَلَّى الْفَجْرَ حِينَ تَبَيَّنَ لَهُ الصُّبْحُ بِأَذَانٍ وَ إِقَامَةٍ ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ
سحر درنپاڼه خورید او سره د اذان او اقامت سره د سحر لمونځ وکړو بیا نبي ﷺ په قصوا او بنه سور شو
حَقِّي أَنِّي الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فِدَعَاهُ وَ كَبَّرَهُ وَ هَلَّلَهُ
او مشعر حرام ته راغلو او هلته یې په ژړا د الله دعا وغوښتله، تکبیر یې وویل، لا اله الا الله یې وویل
وَ وَحْدَهُ
او د خدای وحدانیت یې وویل (یعنې لا اله الا الله و حده لا شریک له یې تر آخره پورې وویل) او هم
فَلَمْ يَزَلْ يَزُولُ وَاقِفًا حَقِّي أَسْفَرَ جِدًّا فَدَفَعَ
هلته (په تکبیر او تحلیل کې مصروف شو) او دریدو تردې چې سحر بنه روښانه شولاړو ددې ځای نه د
قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَ أُرْدَفَ الْفُضْلُ بْنُ عَبَّاسٍ حَقِّي أَنِّي بَطْنٌ مُحْسِرٌ
لمر راختلو نه مخکې او فضل بن عباس رضی اللہ عنہ یې د ځان سره شاته سور کړو کله چې ورسیدو بطن محسر
فَحَرَكَ قَلِيلًا ثُمَّ سَلَكَ الطَّرِيقَ الْوُسْطَى الَّذِي
ته نو خپله سورلی یې (به تیزه بوتللو لپاره) لږ حرکت یې ورکړو او په هغه مینځنۍ لاره لاړو کومه چې
تَخْرُجُ عَلَى الْجَمْرَةِ الْكُبْرَى حَقِّي أَنِّي الْجَمْرَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّجَرَةِ
په جمره کبری د پاسه وتلې ده تردې چې نبي ﷺ هغه جمرې خواته ورسیدو چې د بوتې سره نژدې وه
فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكْبَرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا
او هغه یې په اووه کانو یې داسې وویشتله چې په هر کانې سره به یې تکبیر لوستلو او هغه کانې د

مِثْلَ	حَصَى	الْخَذْفِ	رَمَى	مِنْ	بَطْنِ	الْوَادِي
جوارو دداني برابر دي او نبي عَلَيْهِ السَّلَام هغه کاهې په نالي (يعني د غونډۍ د مينځ نه) وويشتل. د دې نه						
ثُمَّ	انْصَرَفَ	إِلَى	الْمَنْحَرِ	فَنَحَرَ	ثَلَاثًا	وَ سِتِّينَ
وروسته د قرباني ځای (چې هغه په مني) کې دی راغلو او دلته نبي عَلَيْهِ السَّلَام ذبح کړل ۶۳ او بنان په						
بِيَدِهِ	ثُمَّ	أَعْطَى	عَلِيًّا	فَنَحَرَ	مَا	غَبَرَ
خپل لاس مبارک سره نوري علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ و سپارل نو پاتې (۳۷) او بنان علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ ذبح کړل. نبي						
وَ	أَشْرَكَهُ	فِي	هَدِيهِ	ثُمَّ	أَمَرَ	مِنْ
عَلَيْهِ السَّلَام خپل د قرباني څارو کې حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ هم شريک کړي وې باني عَلَيْهِ السَّلَام حکم وکړو چې						
كُلِّ	بِدَانَةٍ	بِبَضْعَةٍ	فَجَعَلَتْ	فِي	قِدْرِ	
په هر يو اوبس کې د غوښې يوه ټوټه واخيستلې شي (نوهغه ټولې غوښې واخستلې شوي) په يو ديگچې						
	فَطَبَخَتْ	فَأَكَلَا	مِنْ	لَحْمِهَا		
کې واچولي شوه او هغه پښه کړي شوه (چې کله غوښه پښه شوه نو) نبي عَلَيْهِ السَّلَام او علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ						
وَ	شَرِبَا	مِنْ	مَرَقِهَا	ثُمَّ	رَكِبَ	رَسُولُ
قرباني د هغه غوښې نه غوښه وخوره او دهغې خوروايې وڅکله. بيانې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سور شو						
	فَأَقَاضَ	إِلَى	الْبَيْتِ	فَصَلَّى	بِمَكَّةَ	الظُّهْرَ
او خانه کعبې طرف ته روان شو هلته رسيد و سره يې طواف وکړو او په مکه کې يې د غرمې لمونځ وکړو						
	فَأَنَّ	عَلَى	بَنِي	عَبْدِ	الْمُطَلِبِ	
بپايې د عبدالمطلب اولاد (يعني خپل تره عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ او دده اولاد) ته تشریف يوړو چې هغوی د						
	يَسْقُونَ	عَلَى	زَمْرَمَ	فَقَالَ	:	الزُّعْوَا
بني عبدالمطلب اولاد: (د زم زم اوبه) راوباسي						
فَلَوْلَا						
او (په خلکو يې وڅکی دادثواب کار دی) که ماسره د دې خبرې ويره نه وي چې خلک ما او بوراويستل						

أَنْ	يَغْلِبَكُمْ	النَّاسُ
باندې وويني او بپازما په اتباع کې خپله هم اوبه راويستل شروع کړې او دلته به ډيرزيات راجمع شي او د هغې په وجه به د زم زم د اوبو راويستل او د هغې د څکولو سعادت ستاسو لاس نه لار شي. ما به		
عَلَى	سِقَايَتِكُمْ	لَنَزَعْتُ مَعَكُمْ
خپله اوبه راويستلي او په خلکو به مې څکولي نو د عبد المطلب اولاد نبي کریم ﷺ ته (د		
فَنَآوَلُوهُ	دَلُّوا	فَشَرِبَ مِنْهُ ^(۱)
اوبو) يو بوقه ورکړه چې نبي کریم ﷺ د هغې نه اوبه وڅکلې.		

توضیح: قال الله تعالى ﴿لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة﴾ (الاحزاب الايه: ۲۱)

د حجة الوداع د الفاظو تحقيق ددې نه مخکې حديث نمبر ۶ کې شوي دي.

د حجة الوداع په موقع باندې نبي کریم ﷺ سره د صحابو و خومره شمېره وه. پدې کې ځينو حضراتو قول دي چې څلويښت زره (۴۰۰۰۰) نفوس قدسيه شريک وو. ځينې حضرات وايي چې نوي زره (۹۰۰۰۰) صحابه ورسره وو. د ځينو حضراتو قول دي چې يو لاکه ديرش زره (۱۳۰۰۰۰) صحابه ورسره وو. ځينو د يو نيم لاکه (۱۵۰۰۰۰) قول هم اخستي دي. هر يو اندازه لگولي او شمېره يې ويلي ده. يقيني شمار خو چانه وو کړی.

لسنا نعرف العمرة: اي لسنا نعرف العمرة في اشهر الحج ددې مطلب دا دي چې زمونږ خيال وو چې نبي کریم ﷺ به فقط حج کوي عمره به نه کوي. دا خيال ځکه وو چې د په زمانه جاهليت کې

په عرب دا رواج ؤ چې هغوی به په اشهر الحج کې عمره کول ته افجر الفجور يعني لويه گناه گڼله.

نبي کریم ﷺ غوښتل چې دا رسم مات شي نو ځکه نبي کریم ﷺ صحابه کرامو ته د عمرې کولو حکم ورکړو. يا دا جمله ددې نه مخکې جملې لپاره تاکيد دی. (المقات: ۵/۴۲۶)

هزم الاحزاب و حدة: دا غزوة احزاب او جنگ خندق ته اشاره کوي. دولس زره (۱۲۰۰۰) کفارو د

مدينې محاصره کړي وه. تر يوې مياشت پورې هلته نژدې پراته وو. بيا الله تعالی هوا وچوله او کفار په تيخته مجبور شول. نبي کریم ﷺ د الله ددې نصرت او مدد شکر و باسولو. دلته هم

ددې شکر ذکر شوي دي. (المقات: ۵/۴۲۹)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۸۶/۲ رقم الحديث: ۱۲۱۸/۱۱۷.

لوانی استقبلت: یعنی که ماته د راتلونکو کارونو علم د مخکې نه کیدلې چې ځینې خلک به د ځان سره څاروي نه راوړي او ځینې به قران کوي، ځینې به افراد کوي او ځینې به د عمرې نه وي. په دغه شان کولو سره به زما او د هغې په عمل کې فرق راشي. که ماته د خبرې علم د مخکې نه کیدلې نو ما به کله هم د هدي څاروي د ځان سره نه راوستلي ځکه وس تاسو احرام پرانیزی او د خپل حج نه عمره جوړه کړی چې په اشهر الحج کې د عمرې نه کولو رواج مات شي.

د حجة الوداع په موقع چې کله نبي کریم ﷺ مکې ته ورسیدلو نو هلته د خلکو عمل داسې بدل شو چې ځینې خلکو د ځان سره د قربانۍ څاروي راوستلي وو. نبي کریم ﷺ هم راوستلي وو. د خلک د یوم النحر پورې احرام نشو پرانیستلی. ځینو څاروي د ځان سره نه وو راوستلي. هغوی ته نبي کریم ﷺ فسخ الحج الي العمرة حکم کړي وو. نو هغوی ته دا لږه گرانه شوله چې د نبي کریم ﷺ د عمل خلاف به څنگه پاتې کېږو. دویمه دا چې د حج ورځې هم بېخې لږې پاتې شوي وي. او دا چې په زمانه جاهلیت کې دغه شان اشهر حج کې عمره کول هغه خلکو افجر الفجور گڼلو. پدې باندې نبي کریم ﷺ د تल्प انداز کې غصه وکړه او وې فرمایل که چري ماته د راروان وخت علم مخکې شوي وي چې ځینې خلک به بغیر د هدي نه راځي نو نا به هم د ځان سره نه وې راوستی. (المرقات: ۵/۴۳۰)

اوس تر مستلي پورې خبره دا ده چې امام احمد بن حنبل رحمه الله او اهل ظواهر وايي چې څنگه په دې سفر کې شوي دي هميشه لپاره جائز دي چې يو سړی خپل حج فسخ کړي او عمره يې کړي. هغوی د بحث لاندې حديث کې د لا بد لا بد الفاظو نه استدلال کړي دی.

جمهور علماء او فقهاء فرمايي چې دا ضابطه نه ده صرف هم په دغه کال د صحابه کرامو دپاره دغه حکم وو دې دپاره چې د جاهليت رسم مات شي دليل پرې دا بوداود او نسائي داروايت دی:

عن بلال عن العارث عن ابيه قال قلت يا رسول الله ارئيت فسخ الحج بالعمرة لنا خاصة ام للناس عامة فقال بل لنا خاصة. (المرقات: ۵/۴۲۲).

دلايد لايد جواب دا دي چې د دې تعلق د فسخ سره ندي بلکه عمرې سره دی. د دې جملي نه د بريلينو په خوله باندې يوه نا ترسه څپيره شي چې هغوی وايي نبي کریم ﷺ ماکان وما يکون او د ذرې ذرې علم غيب لري.

دخلت العمرة اى دخلت العمرة في اشهر الحج دا هم عمفې ضابطي او قانون اړخ ته اشاره کوي چې وس اشهر حج کې عمره کول گناه نده پاتې او دا حکم د هميشه لپاره دی.

بنمره: د عرفات په میدان کې د یو ځای او مقام نوم نمره دی. په هغه ځای کې د نبی کریم ﷺ خیمه لگولې شوي وه. او نن سبا مسجد نمره په هغه ځای باندې په هغه نوم مشهور دی. دلته د غرمې او مازيگر لمونځ په یو ځای د یو اذان سره لوستلې کېږي.

المشعر الحرام: مزدلفه کې د یو غونډۍ نوم دی. نن سبا دلته یو غټ جومات دی. مزدلفه کې هر وخت وقوف جائز دی خو دا ځای غوره دی. (المراقات: ۵/۴۳۵).

بطن محسر: مزدلفې نه منی طرف ته د منی سره نژدې یوه غونډۍ ده چې نوم یې وادي محسر ده. حاجیانو ته حکم دي چې دلته نه زرزر لار شي ځکه دلته ابرهه ظالم باندې د آسمان نه عذاب نازل شوي و مزدلفه کې هر ځای کې وقوف جائز دي خو وادي محسر کې جائز نه دی. (المراقات ۵/۴۴۲) يغلبکم الناس: یعنی که زه د دې کوهي نه د زم زم د ابو دول راو باسم نو ټول خلک به زما په اقتدار کې دا کار شروع کړي. نو بیا به همدغه شان تاسو دغه عهده لاره شي. نو ځکه سره د غوښتلو نه هم زه په ډول باندې اوبه نه راو باسم. (المراقات: ۵/۴۴۷)

د تنعيم نه د عمرې ثبوت

﴿۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ
عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې (کله) نبی کریم ﷺ مونږ سره د حجۃ الوداع په موقع روان شونوپه
فِينَا مِنْ أَهْلِ بَعْثَةٍ وَ مِنَّا مِنْ
مونږ کې ځينې هغه (خلک) وو چې هغوی فقط د عمرې احرام ترلې و او ځينې هغه وو چې هغوی (فقط)
أَهْلًا بِحَجِّ فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ
د حج (یا د حج او عمرې دواړو) احرام ترلې وونو هر کله چې مونږ مکې ته ورسیدونو و فرمايل رسول الله
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مِنْ أَهْلِ بَعْثَةٍ وَ لَمْ يُهْدِ
ﷺ چې کوم سړی چې فقط د عمرې احرام ترلې دي او د ځان سره یې د قربانۍ څاروي نه دي
فَلْيُحِلِّلْ
راوستی، هغه (د عمرې د کارونو نه وروسته د خپل سر و یختان غوڅ کړی، احرام پرانیزی او چا چې
وَ مَنْ أَحْرَمَ بِبَعْثَةٍ وَ أَهْدَى فَلْيَهَلِّ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ
د عمرې احرام ترلې دي او د قربانۍ څاروي یې ځان سره راوستي دي نو هغه د حج د عمرې احرام هم وتری

ثُمَّ لَا يَجِلُّ حَقِّي
(یعنی حج د عمرې سره یوځای کړی او قارن شی) او احرام مه پرانیزی ترڅو چې د حج او عمرې دواړو
يَجِلُّ مِنْهَا . وَ فِي رِوَايَةٍ : فَلَا يَجِلُّ حَقِّي يَجِلُّ
دواړونه فارغ شوي نه وي او په یو روایت کې دی چې احرام به نه پرانیزی ترڅو چې ځان حلال نه کړی
بِنَخْرِ هَدِيهِ وَ مَنْ أَهْلًا بِحَجِّ
په ذبح کولو د څاروی سره او چا چې د حج احرام ترلې وي (که د قربانی څاروي یې ځان سره راوستي
فَلَيْتَمَّ حَجَّهُ .
وي او یا یې نه او د حج سره یې د عمرې احرام هم ترلې وي یا نه) نو دادي خپل حج پوره کړی (خو
کو موخلکو ته چې د عمرې سره د حج د فسخ کولو حکم کړي شوي څنگه چې په تېر شوي روایت کې
قَالَتْ : فَحِضْتُ
ذکر شوي دي هغه خپل حج مه پوره کوی). عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایی، دا چې زه حائضه وم نو ځکه (مکې
وَ لَمْ أَطْفِ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ
ته رسیدو سره) نه خو ما (عمرې لپاره) طواف وکړو او نه مې د صفا او مروه په مینځ کې منډه ووهله
فَلَمْ أَزَلْ حَائِضًا حَقِّي كَانَ يَوْمَ عَرَفَةَ وَ لَمْ أَهْلِكْ إِلَّا بِعُمْرَةٍ
زه د حیض په حالت کې وم چې د عرفې ورځ راغله دا چې ما خود عمرې احرام ترلې و نو ځکه ماته
فَأَمَرَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَلْقُضَ رَأْسِي وَ أُمَّتِمْهُ وَ أَهْلًا بِالْحَجِّ
نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې زه خپل سر پرانیزم او ویختان گو منزوم او بیا د حج احرام ترم. خو
وَ أَتْرَكَ الْعُمْرَةَ فَفَعَلْتُ
دا چې عمره به پرېږدم (یعنی د حج نه د فارغیدو نه پس د عمرې د احرام قضا بېه و کړم) نو ما همدغه شان
حَقِّي فَصَبَّيْتُ حَقِّي بَعَثَ مَعِيَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ
و کړل او کله چې ما حج وکړو نو نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماسره عبد الرحمن بن ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (تنعيم) ته ولېږلو
وَ أَمَرَنِي أَنْ أَعْتَمِرَ مَكَانَ عُمْرَتِي مِنَ التَّنْعِيمِ
او ماته یې حکم وکړو چې د مقام تنعيم نه (احرام ترلو سره) د خپل قضا شوي عمره په بدله کې عمره وکړه

قَالَتْ : فَطَافَ الَّذِينَ كَانُوا أَهْلًا بِالْعُمْرَةِ بِالْبَيْتِ
عائشه رضي الله عنها وایي چي طواف دبیت الله وکړو هغه خلکو کومو چي صرف د عمرې احرام ترلي وو
وَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَزْوَةِ ثُمَّ حَلُّوا ثُمَّ طَافُوا
او بيا يې د صفا او مروه مينځ کې منډه وو هله دهغې نه وروسته هغوی احرام خلاص کړو بيا يې طواف
بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مِثْنِ وَ أَمَا الَّذِينَ
و کړو (طواف اضافه) پس دهغې نه چي خلک دمنی نه (مکې) ته واپس راغلل او چي کومو خلکو
جَمَعُوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ
حج او عمره يوځای کړي وو (يعني د شروع نه يې د حج اود عمرې احرام ترلي وو يا يې وروسته دواړه
فَانَّمَا طَافُوا طَوَافًا وَاحِدًا. (۱)
يوځای کړي وو) هغوی فقط يو طواف وکړو.

توضیح: فليتم حجه: د دينه اول روايت کې د فسخ الحج الي العمرة حکم دي او دلته د حج د تکميل او عدم فسخ حکم دی. چې په بنکاره تعارض دی. د دې جواب دا دي چې تکميل حج معامله د هغه خلکو ده چې هغوی ته د فسخ حج حکم نه وو شوی. چې دهغې ذکر دلته حديث کې شته دی. د دينه مخکې چې کوم حديث تېر شوي دی. هغه د هغه خلکو متعلق دي چې هغوی ته فسخ الحج الي العمرة حکم کړي شوي وو. نو پېل پېل خلک دي. هېڅ تعارض نشته دی. (المرقات: ۵/۴۴۸)

من التنعيم: مکې مکرمې سره نژدې د يو ځای نوم دي چرته چې غمت جومات دی. چې د مسجد عائشه په نوم مشهور دی. چې د مکې نه د درې (۳) ميل مسافت باندې پروت دی. او دا ځای د ارض حرم نه بار زمين حل کې دی. د دې حديث يو جواب هغه خلکو ته ملا وو شو چې هغه د تنعيم نه د حج کولو قائل ندي او وایي چې هغه د عمرې احرام د زمن حل نه و تړی. زمين حرم نه يې مه تړی او تنعيم زمين حل کې دی. خو اهل ظواهر و مسلک دا دي که د اهل حرم د خلکو د عمرې لپاره فقط تنعيم خاص دی. عامه ارض حل نه احرام نشي ترلی. جمهور فقهاء وایي چې اصل حکم د زمين حرم نه د وتلو دی. د تنعيم څه تخصیص نشته دی. ها دا خبره ده چې تنعيم نژدې پريوځي نو ځکه نبي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۹۹ رقم الحديث: ۳۱۹، ومسلم في صحيحه ۲/۸۷۰ رقم الحديث: ۱۲۱۱/۱۱۱.

کریم ﷺ حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هلته لېرلې وه. (المرقات: ۵/۴۴۹)

طافوا زوافاً: دا د قارن مسئله ده. ائمه ثلاثه وايي چې عام حاجې او قارن فرق فقط په نیت کولو او احرام ترلو کیدی. د دینه وروسته د حج کارونو کې قارن او غیر قارن ټول برابر دي. خو ائمه احناف وايي چې قارن به دوه طوافه او دوه سعی به کوي. (المرقات: ۵/۴۴۹)

جمهورو د زیر بحث حدیث نه استدلال کړي دي چې په هغې کې طوافاً واحداً واضحاً الفاظ شته.

احناف ددې جواب داسې ورکوي چې طوافاً واحداً مطلب دا چې انما طافوا کلک منها طوافاً واحداً یعنی حج او عمره دواړو کې د هر یو لپاره یو یو طواف دی. شیخ الهند نه منقول دي چې دلته طواف نه مراد طواف قدوم ندي بلکه طواف زیارت مراد دې او هغه د ټولو لپاره یو دی. بهر حال دا دواړه تاویلونه دي او لرې هم دې. خو پوښتنه دا ده چې د قارن په افعالو کې د قران اثر ښکاره نشي نو بیا د قران مطلب څه شو. بیا هغې ته افراد یا تمتع نه جدا نوم او مقام ولي ورکړي شوي دي. دلته دارقطني کې د یو حدیث نه ثابتېږي چې د قارن لپاره دوه طوافه او دوه مندي دي.

حج تمتع ثابت دی

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ تَمَتَّعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
عبدالله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې یو ځای کړه نبي کریم ﷺ په حجة الوداع کې عمره د حج سره
(حج تمتع یې وکړو یعنی فائده یې او چته کړله خو اول د عمرې احرام ترل او بیا د حج احرام ترل دي)
فَسَاقَ مَعَهُ الْهَدْيَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ وَ بَدَأَ فَأَهَلَ
او ذوالحلیفه نه د قربانی څاروي ځان سره راوستې وي نو په اول ځل نبي کریم ﷺ احرام ترلې
بِالْعُمْرَةِ ثُمَّ أَهَلَ بِالْحَجِّ فَتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
و د عمرې بیا یې د حج احرام و ترلو او ځېنو خلکو هم د نبي کریم ﷺ سره عمره د حج سره یو ځای
فَكَانَ مِنْ النَّاسِ مَنْ أَهْدَى
کړه او حج تمتع یې وکړو ځېنې خلک (چې هغوی د عمرې احرام ترلې و) هغه وو چې د قربانی څاروي
وَ مِنْهُمْ مَنْ لَمْ يُهْدِ فَلَمَّا
یې د ځان سره راوستې و او ځېنې هغه وو چا چې د ځان سره د قربانی څاروي نه و راوستي. چې کله

قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ قَالَ لِلنَّاسِ : مَنْ كَانَ مِنْكُمْ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم مکې ته ورسیدونو (د عمرې) خلکو ته یې وفرمایل چې په تاسو کې چې کوم

أَهْدَى فَإِنَّهُ لَا يَجِلُّ مِنْ شَيْءٍ حَرَّمَ مِنْهُ

سړی د قربانۍ څاروي د ځان سره راوستی وی هغه دی هغه شیزنه حلالوی چې دهغه څخه منع شوې دی

حَقُّ يَقْضِي حَجَّهُ وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَهْدَى

(احرام دې نه خلاصوي) تردې چې خپل حج ادا کړی او کوم سړی چې د قربانۍ څاروی نه وي راوستي

فَلْيَطْفُ بِالْبَيْتِ وَ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ لِيَقْضِرْ

نو هغه دې (د عمرې لپاره) د خانه کعبې طواف وکړي د صفا او مروه په مینځ کې منډه ووهي ويختان غوڅ

وَلِيَخْلِلْ

کړي او بیا هغه (د عمرې) احرام پرانيزی (يعني کوم شيان چې د احرام په حالت منع وو هغه دې مباح

ثُمَّ لِيَهْتِ بِالْحَجِّ

کړي) د دې نه وروسته دې د حج لپاره (په دويم ځل) احرام وټړي (اورمي جمارنه وروسته د سر څړئيلو

وَلِيُهْدِ

نه مخکې د نحرورځ) قربانۍ وکړي (ځکه چې د عمرې او د حج د کولو توفيق او حق تعالی د دې لوی نعمت

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا

د شکر ايستلو په توگه متمتع باندې قربانۍ واجب ده) او که چې د قربانۍ څاروي نه موندلي کېږي نو

فَلْيَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ

هغه درې روژې د حج په ورځو کې (يعني د حج په مياشتو کې د احرام نه وروسته او د قربانۍ دورځې نه

مخکې) ونيسي (په دې کې بهتره داده چې د ذی الحجې اوم، اتم او نهم تاريخ باندې روژې ونيسي)

وَ سَبْعَةَ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ

او اووه روژې هغه وخت ونيسي چې کله خپل اهل و عيال ته ورسېږي (يعني د حج د کارونو د فراغت

نه وروسته نيول په کار دي. په مکه کې دا ټولې روژې ونيسي. اگر که کور ته ورسېږي) بهر حال نبي

فَطَافَ	حِينَ	قَدِمَ	مَكَّةَ
کريم ﷺ مکې ته په رسيدو سره (د عمری لپاره) د خانه کعبې طواف وکړو او (د طواف چې			
وَ اسْتَلَمَ الزُّكْنَ اَوَّلَ شَيْءٍ ثُمَّ			
کوم افعال ووپه هغې کې د ټولو شيانو نه اول (خود لېکوي لونه وروسته) حجر اسود بنکل کړو، او			
حَبَّ ثَلَاثَةَ اَطْوَافٍ وَ مَشَى اَرْبَعًا			
په طواف کې خويې درې ځله زرزر لارو او څلور ځله په معمولې مزل سره لارو. بيا د خانه کعبې نه د			
فَرَكَعَ حِينَ قَضَى طَوَافَهُ بِالْبَيْتِ عِنْدَ الْمَقَامِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ			
گير چاپيره طواف کولو نه وروسته په مقام ابراهيم باندې دوه رکعته مونځ وکړو او سلام يې وگرځولو			
(يعني صلوة الطواف يې وکړلو، د حنفيو په نزدا لمونځ واجب دی) د دينه وروسته (خانه کعبې) نه			
فَانصَرَفَ فَأَتَى الصَّفَا فَطَافَ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ سَبْعَةَ اَطْوَافٍ ثُمَّ			
صفا ته راغلو او د صفا او مروه په مينځ کې يې اوه چکرې (يعني منډې) ووهلې. د دينه وروسته بيا			
لَمْ يَحِلَّ مِنْ شَيْءٍ حَرَّمَ مِنْهُ حَقِّي			
دڅه داسې شي سره حلال ته شو چې د هغې نه منع کيدې شي (يعني دا حرام نه بهر نه راتلو) تر دې چې			
قَضَى حَجَّهُ، وَ لَحَرَ هَدْيَهُ يَوْمَ النَّحْرِ			
نبي ﷺ خپل حج پوره کړو او ذبح يې کړه قرباني د نحر په ورځ (په لسم د ذی الحجه باندې) او بيا			
وَ اَفَاضَ فَطَافَ بِالْبَيْتِ			
(منې نه) لارو او (مکې ته رسيدو سره) خانه کعبې نه طواف (طواف اضافه) وکړو او د دې نه وروسته			
ثُمَّ حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حَرَّمَ مِنْهُ			
هر هغه شي حلال شو چې هغه ممنوع وو (يعني اوس د طواف د فراغت نه وروسته د خپلې بنځې سره			
وَ فَعَلَ مِثْلَ مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ			
هم بستري کول هم حلال شول) او دوی هغه افعال وکړل کوم چې رسول الله ﷺ کړي وو دچا			

سَاقِ الْهَدْيِ مِنَ النَّاسِ (۱)

سره چې د قربانی څاروي وو.

توضیح: د دې حدیث نه ثابت شول چې نبی کریم ﷺ حج تمتع کړي وو. همدغه د امام احمد بن حنبل مسلک دی. احناف دا حدیث په قران باندې حمل کوي او د تمتع د ټکو معنی لغوي اخلې یعنی گټه اخستل او د قران په صورت کې دوه گټې اخستلي کېږي. بهر حال دا یوه بعید تاویل دي خو د دې گنجائش قران کې څه روایاتو پیدا کړي دی.

په اشهر الحج کې عمره کول جائز ده

﴿٤٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ عُمْرَةٌ اسْتَمْتَعْنَا بِهَا

ابن عباس رضي الله عنه ابي چې نبی کریم ﷺ فرمایيل دا عمره ده چې د کوم نه مونږ گټه اخیستې

فَمَنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ الْهَدْيُ فَلْيَحِجَّ الْحَجَّ كُلَّهُ

ده چا سره چې د قربانی څاروي نه وي نو هغه دې په هره توگه سره حلال شي (یعنې د عمرې نه وروسته

فَإِنَّ الْعُمْرَةَ قَدْ دَخَلَتْ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (۲)

دې احرام پرانیزي) ځکه د حج په میاشتو کې عمره کول تر قیامت پورې جائزه شوي ده.

توضیح: بیا بیا لیکلي شوي دي چې د عربو خلکو په جاهلیت کې عمره د اشهر الحج نه جدا کوله. او هغې لپاره به یې مسجع کلام لوستلو. نو ځکه بخاري کې داسې حدیث دی: عن ابن عباس رضي الله عنه قَالَ كَانُوا يَرُونَ أَنَّ الْعُمْرَةَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ أَفْجَرُ الْفَجْرِ فِي الْأَرْضِ وَيَجْعَلُونَ الْمَحْرَمَ صَفْرًا وَيَقُولُونَ إِذَا بَرَّ الدَّهْرَ وَعَفَا الْأَثْرَ وَأَنْسَلَخَ صَفْرَ حِلِّتِ الْعُمْرَةِ لَمَّا اعْتَمَرَ. یعنی چې کله د اوبس زخمونه بڼه شي او د قدمونو نښاني یې وراني شي او د صفر میاشت تېره شي نو بیا به د عمره کولو والاو لپاره عمره حلاله شي. د دغه رسم او رواج ماتولو لپاره ځکه په دې حدیث کې ویلي کېږي چې عمره تر قیامت پورې په حج کې داخله شوه.

وَهَذَا الْبَابُ خَالَ عَنِ الْفَضْلِ الثَّانِي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۳۹/۳ رقم الحديث: ۱۶۹۱، ومسلم في صحيحه ۹۰۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۲۷/۱۷۴.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۱۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۴۱/۲۰۳.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

په فسخ الحج باندې د صحابو تر دد

﴿٥٥﴾ عَنْ عَطَاءٍ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ فِي نَاسٍ مَعِيَ

عطاء رَحْمَةُ اللَّهِ وَآيِي چې د ډيرو سرو سره چې هغه ماسره په مجلس کې شريک وو د جابر ابن عبد الله

قَالَ :

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه اوريدلې ووهغوی به وويل چې (حجة الوداع په موقع باندې) مونږ صحابه (بغير د عمرې د

أَهْلَلْنَا أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ بِالْحَجِّ خَالِصًا وَحَدَهُ قَالَ عَطَاءٌ : قَالَ جَابِرٌ :

شموليت نه) خالص د حج احرام وترلو. عطاء رَحْمَةُ اللَّهِ وَآيِي چې جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې راورسيدو نبي

فَقَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صُبْحَ رَابِعَةٍ مَضَتْ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ فَأَمَرَنَا

كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ذي الحجة په څلورم تاريخ باندې سحر (مکې) ته نو مونږ ته يې حکم وکړو چې

أَنْ نَحِلَّ قَالَ عَطَاءٌ : قَالَ : جَلُّوا

چې احرام پرانيزي. د عطاء رَحْمَةُ اللَّهِ بېان دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې احرام پرانيزي اولارشئ د بنځو

وَ أَصِيبُوا النِّسَاءَ . قَالَ عَطَاءٌ :

خواته (يعني هغوی سره مقاربت وکړئ) او عطاء رَحْمَةُ اللَّهِ دا هم وايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام بنځو سره

وَ لَمْ يَعْزِمَ عَلَيْهِمْ وَ لَكِنْ أَحَلَّهُنَّ لَهُمْ

مقاربت نه وو واجب کړي بلکه نبي عَلَيْهِ السَّلَام فقط بنځې دهغوی لپاره حلالې کړي وي (يعني ده احرام د

پرانيزلو حکم خو په شان د وجوب وو خود صحبت او مجامعت حکم فقط د جواز په صورت کې وو)

فَقُلْنَا

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې مونږ (د نبي عَلَيْهِ السَّلَام دا حکم واوريدلو نو په تعجب سره) مو وويل چې زمونږه

لَنَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ عَرَفَةَ إِلَّا خَمْسٌ أَمْرًا أَنْ

او د عرفې ورځ په مينځ کې فقط پنځه شپې پاتې دي) نبي عَلَيْهِ السَّلَام مونږ ته دا حکم کړي چې مونږ د

نُفُوسِي إِلَى نِسَائِنَا فَتَأَيَّ عَرَفَةَ

خپلو بنځو سره جماع وکړو (دا به ډېره نا اشنا خبره نه وي چې) ميدان عرفات کې داسې وشي چې زمونږ

تَقَطَّرُ	مَذَاكِرُنَا	الْمَنِيِّ.
د مخصوص اندامونو نه مني څاخې؟ (يعني د شپې جماع وکړو او سحر عرفات ته ورسودا خبره په زمانه جاهليت کې بده گڼلې کيده چې د بنحو سره مجامعت او حج کې دومره لنډوالي وي بلکه داسې به حج ته د نقصان رسيدو سبب گڼلې کېدو) عطاء رَحْمَةُ اللَّهِ وَابِي چې جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (دا خبره کوله) خپل لاس سره اشاره وکړه او دهغې لاس او اشاره او خپل لاس بنحو لگول گویا چې اوس هم زما دسترگو نظر کې تاوېږي.		
قَالَ :		
جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَابِي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام (ته کله زمونږ د تردد په اړه علم وشو نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام) زمونږ په		
قَدْ	عَلِمْتُمْ	أَنِّي أَتَقَاكُمْ لِلَّهِ
مينځ کې د خطبې لپاره او دريدو او وي فرمايل چې تاسو پوهېږئ، زه ستاسو په نسبت ډير ويريږم د الله		
وَ	أَصْدَاقِكُمْ	وَ أَبْرَارِكُمْ وَ لَوْلَا هُدْيِي
نه تاسو نه ډير رښتني او تاسو نه ډير نيك کار کونکي يم. که زما د قرباني څاروي نه وي نو به ستاسو		
لَخَلَّتْ	كَمَا تَجِلُّونَ	وَ لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي
په شان احرام پرانيزلي وي څنگه چې تاسو پرانيزئ او که ماته دا خبره مخکې نه معلومه وي کومه		
مَا	اسْتَدْبَرْتُ	لَمْ أَسْقِ الْهَدْيِ
چې وروسته معلومه شوه نو ما به د قرباني څاروي د ځان سره نه وي راوستي (يعني که ماته معلومه وي چې احرام پرانستل به تاسو ته سخته وي نو ما به د قرباني څاروي د ځان سره نه وي راوستي او احرام		
فَجَلُّوا	فَخَلَلْنَا	
به هم پرانيزلي وي) تاسو (بغير د څه ناوخته کولو نه) احرام پرانيزئ. نو مونږه احرام پرانيزلو او د نبي		
وَ سَبِعْنَا	وَ	أَطَعْنَا قَالَ عَطَاءٌ : قَالَ جَابِرٌ :
عَلَيْهِ السَّلَام ارشاد مو واوريدو او اطاعت مو وکړو. د عطاء رَحْمَةُ اللَّهِ بېان دي چې جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې د		
فَقَدِمَ	عَلِيٌّ	مِنْ سَعَايَتِهِ
هغې نه وروسته حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپل کار ته راغلو (يعني هغه يمن ته قاضي لېږلي شوي و او کله		

فَقَالَ : بِمَ أَهَلَّكَ ؟

د هلته نه راغلو) نونبي ﷺ ترې پوښتنه وکړه چې تادخه احرام ترلې دی؟ حضرت علي رضی الله عنه

قَالَ يَا أَهْلًا بِمِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ

وویل چې د کوم خه احرام چې نبي کریم ﷺ ترلې دی، بیا وفرمایل حضرت علي رضی الله عنه ته

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فَأَهْدِي

نبي کریم ﷺ چې (د نحر په ورځ) د قربانۍ څاروي ذبح کړه (د اړه قارن باندې واجب دې) اود

وَأَمَّا قَوْلُكَ : وَأَهْدِي لَهُ عَلِيٌّ هَذَا

احرام حالت جارې وساتې. (يعني زما پشان اوس تا سوهم احرام ترلې وساتې) نو څاروي راوستې و

فَقَالَ

نبي ﷺ ته حضرت علي رضی الله عنه (يا خپله د ځان لپاره) د قربانۍ څاروي راوستلې وو. نو وویل

سُرَّاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

سراقه بن مالک ابن جعشم رضی الله عنه چې يا رسول الله! دا (يعني د حج په مياشتو کې د عمرې جوان)

الْعَامِنَا هَذَا أَمْ لِأَبْدٍ ؟ قَالَ : لِأَبْدٍ .^(۱)

فقط همدغه کال لپاره يا د هميشه لپاره؟ نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل چې د هميشه لپاره.

توضیح: بالحج خالصاً: دا د حضرت جابر رضی الله عنه خپل خیال اود خپل علم مطابق بیان وگینې د حضرت عائشه په روایت کې افراد او تمتع او قران او فقط د عمرې ذکر موجود دی. (المراقات ۵/۴۵۴)

لم يعزم عليهم: يعنی نبي کریم ﷺ خود د فسخ الحج حکم تاکيداً کړي وو خود احرام پرانيزلو نه وروسته بنحو جماع کول لازم ونه گرځول فقط جائز او حلال يې وگرځول.

خمس: يعنی د عرفې روځ پورې فقط پنځه روځي پاتې دي. (المراقات: ۵/۴۵۴)

مذاكيرنا المعنى: يعنی عرفات ته د تللو وخت به و مجامعت د وجې نه زمونږ د اندام مخصوصه نه مني راتوپري. (المراقات: ۵/۴۵۴)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۸۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۱۶/۱۱۱

یحرکها: یعنی د اندام خصوصی نه د منی غرخیدلو حالت ته حضرت جابر رضی اللہ عنہ په لاس سره حرکت وکړو او واضح کولو کونښن یې وکړو چې هغه د عام عربو عادت وو چې هغوی به د خه کار نقشه د اعضاوو په حرکت سره ظاهروله. (المراقات: ۵/۴۵۴)

قال لا بد: یعنی اشهر الحج کې عمره کول همیشه لپاره جائز شوه امراد نه دي چې د فسخ الحج الی العمرة حکم همیشه لپاره پاتې دی هغه همغه کال لپاره و چې د جاهلیت رسم مات شي (المراقات ۵/۴۵۴)

وسبعنا واطعنا: یعنی سخت تردد او د ډیر تأمل نه وروسته مونږ هغه فیصله وکړه د کومې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حکم کړي وو. مونږ اطاعت وکړلو او د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بیان مو واوریدلو.

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَرْبَعِ

عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې (د حجۃ الوداع په موقع په مکه کې) راغلو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په څلورم

مَضِينَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أَوْ خَمْسٍ فَدَخَلَ عَلَيَّ وَهُوَ غَضَبَانٌ فَقُلْتُ: مَنْ أَغْضَبَكَ

یا پنځم تاریخ د ذی الحجې زما خواته د غصې په حالت کې نو ما عرض وکړو چې چا په غصه کړي یې

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَدْخَلَهُ اللَّهُ النَّارَ . قَالَ : أَوْ مَا شَعَرْتِ

یا رسول الله؟ الله دې هغه دوزخ ته گوزار کړي. نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل آیاتاته معلومه نه ده چې ما (خپلو

أَنِّي أَمَرْتُ النَّاسَ بِأَمْرِ فَإِذَا هُمْ يَتَرَدَّدُونَ وَ لَوْ أَنِّي

خلکو ته د عمرې سره د حج د فسخ کولو) حکم کړي دي او هغوی د دې حکم نه په تردد کې دي که ماته

اسْتَقْبَلْتُكَ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سَقْتُ الْهَدْيَ

دا خبره منځکې معلومه شوي وي کومه چې وروسته را معلومه شوه نو ما به د ځان سره د قربانۍ څاروي نه

مَعِيَ حَقِّي أَشْتَرِيهِ ثُمَّ

وي راوستي او همدغه شان به مې احرام پرانستي وی څنگه چې خلکو احرام پرانستي دي او بیا ما (دلته

أَحَلُّ كَمَا حَلُّوا. ^(۱)

مکه کې یا په لاره کې) د قربانۍ څاروي واخستلو.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۷۹/۲ رقم الحديث: ۱۲۱۱/۱۲۰

۲۳ جمادی الثاني ۱۴۱۰ھ

باب دخول مكة والطواف مکې ته دنوتلو او دطواف بیان

قال الله تعالى: ﴿وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾. (سورة الحج آيت: ۲۹)

وقال الله تعالى: ﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُضِلًّا﴾ (سورة البقرة آيت: ۱۲۵)

اوس په دې باب کې هغه احاديث راشي چې په کوم کې په مکه کې دننه ننوتلو آداب او طريقي ذکر شوي. دغه شان دا به بيانېږي چې مقدس ښار ته په کوم طرف ننوتل مسنون دي او د کوم طرف نه وتل مسنون دي او په کوم وخت کې دا اعمال کولو په کار دي او دغه شان طواف او سعې او دهغې متعلقات به بيانېږي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

مکې ته دنوتلو اوراوتلو مسنونه طريقه

﴿إِنَّ نَافِعَ قَالَ : إِنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ لَا يَقْدَمُ مَكَّةَ إِلَّا بَاتَ بِذِي طَوًى
نافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كله به هم مكې ته راتلو، نو ذي طوي كې به يې شپه تېروله او
حَتَّى يُصْبِحَ وَ يَغْتَسِلَ وَ يُصَلِّيَ فَيَدْخُلُ مَكَّةَ نَهَارًا وَ إِذَا نَقَرَ مِنْهَا
كله به چې سحرشونو غسل اولمونځ به يې كولو بيا به مكې ته سهرننوتلو او كله به چې بياراتلودمكې نه
مَرَّ بِذِي طَوًى وَ بَاتَ بِهَا حَتَّى يُصْبِحَ
نو هغه وخت به هم ذي طوي نه تېر شو او تر سحره پورې به يې هلته وخت تېرولو، دغه شان بيانوي
وَ يَذْكُرُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ. (۱)
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هم همدغه شان كول.

توضیح: بذې طوی: ذې طوی تنعیم سره ارض حرم کې د یو ځای نو دی. همدغه ځای نه به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مکې ته داخلیدو او د دې ځای نه به بیا راتللو او دلته به یې یوه شپه تېروله. نن سبا هم مدینه یا جده ته تللو لپاره عموماً همدغه لار استعمالېږي. دغه ځای کې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۱۳۵ رقم الحديث: ۱۷۷۳، ومسلم في صحيحه ۲/۹۱۹ رقم الحديث: ۱۲۵۹/۲۲۶.

قیام د حج څه برخه نه ده فقط یو عادي امر دی چې دلته نه تلل راتلل آسان دي که د نبي کریم ﷺ د اتباع قصد او اراده وي نو د مستحب ثواب ورکولی شي. (المقات ۵/۴۵۷)

ابن مالک رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ چې مکې ته ننوتل مستحب دي. نن سبا په اختیار سره ننوتل او راوتل آسان کارندی. د حج د سستم متابعت ضروري دی.

﴿۲۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا جَاءَ إِلَى مَكَّةَ

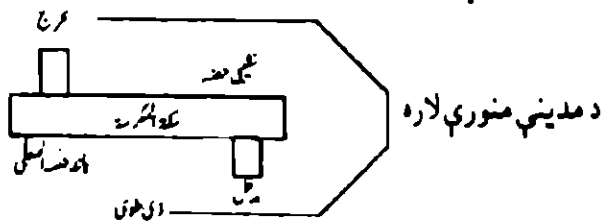
عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا چې نبي کریم ﷺ (د حجة الوداع په موقع) کله مکې ته تشریف راوړو

دَخَلَهَا مِنْ أَعْلَاهَا وَ خَرَجَ مِنْ أَسْفَلِهَا. ^(۱)

نو په ښار کې د هغې تر ټولو اوچت طرف نه راننوتلو او (دراتلو وخت کې) د لاندې طرف نه ووتلو.

توضیح: اعلاها: نبي کریم ﷺ چې کله حجة الوداع کې مکې ته راغلو نو نبي ﷺ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ د مکې د اوچتې برخې نه راننوتلو او اوچته برښه همغه ده چې هغې د دینه مخکې حدیث کې د ذي طوي په نوم سره یاد کړي شوي وو. د مکې مشهور قبرستان جنت المعلي هم هغه اړخ ته دی. او د بیت الله دروازه هم هغه طرف ته پرته ده. د دینه بغير د ښار دویمه برخه ده. چې هغه لاندینې برخه کې پرته ده چې هغې ته حدیث کې اسفلها نوم ورکړي شوي دي. (المقات ۵/۴۵۸)

سوال: اوس دلته یوه پوښتنه پیدا کېږي چې د دینه مخکې چې کوم حدیث تېر شوي دي په هغې ده ذکر شوي دي چې نبي کریم ﷺ د ذي طوي نه راغلو او د ذي طوي نه بیا لاړ او دلته اعلى او اسفل دوه د متضاد لارو ذکر شوي دي. نو آیا دوره حدیثونو کې تعارض دی؟ **جواب:** ددې سوال جواب دا چې نبي کریم ﷺ کله دمکې نه ووتلو او دمدینې په لاره ورسیدو نو هغه د ذي طوي لاره ده نو ووتلو خو به پېشکه د لاندې طرف نه خو د هلته نه بیا ذي طوي ته راغلو ذي طوي باب الحاره او شارع خالد بن الولي نه مخکې د تنعيم سره لگېږي او هغه طرف ته جرول سره جنت المعلي پورې رسي نو دواړو حدیثونو کې څه تضاد نشته دی. نقشه دغه شان ده، ذي طوي اوږده علاقه ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۴۳۷ رقم الحديث: ۱۵۷۷، ومسلم في صحيحه ۲/۹۱۸ رقم الحديث: ۱۲۵۸/۲۲۴.

د طواف لپاره پاکوالي واجب دی

﴿۳﴾ وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: قَدْ حَجَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتَنِي عَائِشَةَ
عروہ ابن زبیر رضی اللہ عنہ وایي چې نبي کریم صلی اللہ عنہ حج وکړ او عائشه رضی اللہ عنہ ماته بیان کړو چې
أَنَّ أَوَّلَ هَيْئَةٍ بَدَأَ بِهَا جِئَ قَدِمَ مَكَّةَ أَنَّهُ كَوَّمًا
نبي کریم صلی اللہ عنہ مکې ته رسیدوسره اول کارداو کړو چې نبي کریم صلی اللہ عنہ اودس وکړو او
ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ
بیا یې د بیت الله طواف وکړو (د عمرې طواف، حکه نبي کریم صلی اللہ عنہ قارن یا متمتع نه وو) او
ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً ثُمَّ حَجَّ أَبُو بَكْرٍ فَكَانَ أَوَّلَ هَيْئَةٍ بَدَأَ بِهَا الطَّوْفَ بِالْبَيْتِ
عمره ونشه وه بیا (د نبي کریم صلی اللہ عنہ نه وروسته) ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ حج وکړو او شروع یې
ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً ثُمَّ عَمَّرَ ثُمَّ عُثْمَانُ مِثْلُ ذَلِكَ. (۱)
و کړه د حج د بیت الله د طواف نه بیا عمر رضی اللہ عنہ او بیا عثمان رضی اللہ عنہ هم همدغه شان وکړل.

توضیح: توطاً: د دې نه معلومه شوه چې د طواف لپاره پاکوالي واجب دی که واجب پرېښودي شي نو دم به راخي خود جمهورو په نزد پاکوالي شرط دی او د دې نه بغير طواف صحيح نه دی. (المرقات ۵/۴۵۹)

ثم لم تلك عمرة: د دې جملي دوه مطلبه دي: اولني مطلب دا چې نبي کریم صلی اللہ عنہ کله حجة الوداع کې مکې ته راغلو نو نبي کریم صلی اللہ عنہ د بیت الله طواف خو وکړو خو حج فسخ کړو او عمره ونه کړه. حکه نبي کریم صلی اللہ عنہ د خان سره د هدي څاروي راوستلي وو بلکه د احرام په حالت کې یې قیام وکړو. همدغه عمل حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ وکړو. د دینه کلام نه راوي به خلکو باندې رد کول غواړي چې کوم دغه وایي چې نبي کریم صلی اللہ عنہ فسخ الحج الی العمرة کړي وو. د دې جملي دویم مطلب دا چې نبي کریم صلی اللہ عنہ او دده ملگرو همغه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۶/۲ رقم الحديث: ۱۶۱۴، ومسلم في صحيحه ۹۰۶/۲ رقم الحديث: ۱۲۳۵/۱۹۰.

یوه عمره کړي وه کومه یې چې د حج سره کړي وه د حج نه وروسته یې بله عمره نه وه کړي. (المرقات ۵/۴۵۹)

په طواف کې درمل ذکر

﴿٤٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا طَافَ فِي الْحَجِّ أَوْ الْعُمْرَةِ مَا يَقْدَمُ
ابن عمر رضي الله عنهما وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله کله د حج یا د عمرې طواف کولو نو تیز تیز به تللو په اول
يَقْدَمُ سَعْيَ ثَلَاثَةِ أَطْوَافٍ وَ مَشَى أَرْبَعَةً ثُمَّ
درې ځل تاویدو کې او په نورو څلور ځل تاویدو کې به په خپل معمولي رفتار سره تللو پیا یې (طواف
سَجَدًا سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ. (۱)
وکړو) دوه رکعت یې وکړل او دهغې نه وروسته به یې په صفا او مروه کې سعی کوله.

توضیح: سعی په معنی د منهدود وهلو ده. دلته د دینه په طواف کې درمل او پانوانی کول مراد دی. بیت الله نه گیر چاپیره یو چکر ته شوط وایي او او ه شوط نه یو طواف پوره کېږي. کله چې سړی عمره یا حج لپاره احرام وتړي او په هغې باندې وروسته سعی هم وي نو د هغه سړی لپاره د طواف اولني درې چکرونه کې رمل کول ضروري دي او وروسته څلور چکرو کې رمل نشته دی. هر هغه طواف چې د هغې نه وروسته سعی نه وي په هغې کې رمل کول ضروري نه دي. (المرقات ۵/۴۶۰)

د صفا او مروه مینځ کې سعی کول واجب دي

﴿٤٥﴾ وَ عَنْهُ قَالَ: رَمَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْحَجَرِ
ابن عمر رضي الله عنهما وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله رمل وکړو د طواف په وخت کې د حجر اسود نه حجر
ثَلَاثًا وَ مَشَى أَرْبَعًا وَ كَانَ يَسْعَى بَيْنَ
اسودپورې درې چکرو کې او څلور وچکرو کې خپل معمولي رفتار سره تلواو منده به یې وهله په بطن
الْمَسِيلِ إِذَا طَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ. (۲)
مسيل کې چې کله یې سعی کوله د صفا او مروه په مینځ.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۷۷/۳ رقم الحديث: ۱۶۱۶، ومسلم في صحيحه ۹۲۰/۲ رقم الحديث: ۱۲۶۱/۲۳۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۷۷/۳ رقم الحديث: ۱۶۴۴، ومسلم في صحيحه ۹۲۰/۲ رقم الحديث: ۱۲۶۱/۲۳۰.

توضیح: بطن المسیل: د صفا او مروه په مینځ کې د یو ځای نوم دی. چې د هغې د پیژندلو لپاره د هغې غاړو باندې شنه بلبونه شبه ورځ بلېږي. دا ځای لاندې پروت دی. ځکه د بطن المسیل وایي یعنی د سیلاب او اوبو تویوډلو کوهې. دې ځای ته میلین اخضرین هم وایي. دلته ژر ژر منډي وهل د ټولو فقهاوو په نز سنت دي. د صفا او مروه مینځ کې سعی کول د احنافو په نز واجب دی. خو حضرت امام شافعی رَحْمَةُ اللهِ بِهِ نَزَّ سَعِي رُكْنٍ اَوْ شَرَطِ دِي. د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ بِهِ هَمْدُ غه مسلک دی. (المرقات ۵/۴۶۱)

د حجر اسود بنکولول

﴿٦٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنَا قَدِيمَ مَكَّةَ أُنِّي الْحَجَرَ

جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله (حج یا عمری) لپاره مکه ته راغلو نور اتلوبه حجر

فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ مَشَى عَلَى يَمِينِهِ

اسود ته او هغه به یې بنکولو. بیا (طواف لپاره) د بنی لاس اړخ ته تلو، نو درې (۳) ځله خود څنگل

فَرَمَلَ ثَلَاثًا وَ مَشَى أَرْبَعًا. (۱)

خوزولو سره او تیز تیز لارو (څنگه چې پهلوان ځي) او څلور ځله خپل عام مزل سره لارو.

توضیح: مخکې د حجر اسود تاریخ راځي دلته فقط د حجر اسود د نښه کولول مسئله راغلي ده.

فاستلمه: استلام لفظ د لگولو او بنکولو دواړو لپاره استعمالېږي خو کله چې هم د دې ذکر د حجر اسود لپاره کېږي نو استلام نو بنکولول مراد وي. او د رکن یماني لپاره د استلام ټکې راشي نو هلته د لاس لگولو او بنکولو په معنی وي. د بنکولو په معنی نه راځي. یو با اثره شاعر د حجر اسود باره کې دا شعر ویلي دي:

اسود کے چمکے پہ بوسے ہے خوب تر
بوسه نه مل سکے تو اشاره قبول کر

علی یمینه: د حجر اسود مخې ته یوه توره پټی ده. چې هغه د حجر اسود مخې د شاد اړخ نه صفا اړخ ته ځي. همغه باندې ودریدلو سره طواف شروع کېږي او بنی لاس باندې د بیت الله دروازه ده. د هغه طرف نه د طواف چکر لگول کېږي. حدیث کې هم د علی یمینه یعنی بنی طرف نه همدغه مطلب دی.

(المرقات ۵/۴۶۲)

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حجر اسود استلام کړي دی

﴿۷﴾ وَ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَرَبِيِّ قَالَ : سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عَمَرَ عَنِ اسْتِئْذَانِ الْحَجَرِ
زیر بن عربی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې يو سړی د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه د حجر اسود د بنکولو لوباره کې تپوس
فَقَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
و کړونووی ویل چې ما نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لیدلي ؤ چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د حجر اسود سره
يَسْتَلِمُهُ وَ يَقْتَلِبُهُ . ^(۱)
لاس لگولو او بنکولو لوبه یې هم.

درکن یماني استلام

﴿۸﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : لَمَّا أَرَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُ مِنَ الْبَيْتِ إِلَّا
ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما لیدلی دی نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې بنکولو لوبه یې د خانه کعبه فقط
الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانِيَيْنِ . ^(۲)
دوه (۲) رکنونه چې هغه د یمن طرف ته دی.

توضیح: الرکنین: د کعبې شریفې څلور رکنونه دي چې هغه په څلورو گوډونو باندې پروت دي. یو رکن هغه دي چې په هغې حجر اسود دی. چې هغه د بیت الله د دروازي نه چې اړخ ته ملتزم سره بلکل یو ځای پروت دی. بل رکن یماني دی. چې هغه د باب عبد العزیز نه په وتلو سره مخې ته راځي. پدې کې یو غټ کاني خښ دی. ویل کېږي چې حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام د تلو راتلو دروازه همغلته وه. اصل کې رکن یماني همدغه دي خو دا دوره د تغلیب رکنین یمانیین وايي. د دینه علاوه دوه رکنونه نور دي. چې هغه میزاب رحمت او حطیم اړخ ته پروت دی. چې په هغه یو رکن عراقي دی. او بل رکن شامي دی. خو دا دواړه رکن شامي دی. په دې حدیث کې دا دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حجر اسود او رکن یماني نه بغیر د بل رکن استلام ندي کړی. د حجر اسود استلام خو د هغې بڼه کولول دي او د رکن یماني استلام نه د هغې لاس بنکولول دي. د دې حدیث نه دا اشاره ملاوېږي چې هغه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۵/۳ رقم الحديث: ۱۶۱۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۳/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۹، ومسلم في صحيحه ۹۲۵/۲ رقم الحديث: ۱۲۶۹/۲۱۷.

دواړه رکتونو نه علاوه بیت الله د کومه حصه نه وه بنکول کړی. خو دا وه چې حضرت معاویه رضی الله عنه به د ټولو ارکان بنکلول کول او فرمایل به یې لا حجر فی البیت یعنی بیت الله په بنکولو کې څه پابندی نشته دی. (المراقات ۵/۴۶۲)

په اوبن باندې په سوړیدو سره د طواف کولو مسئله

﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: طَافَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى بَعِيرٍ
ابن عباس رضی الله عنه وایي چې طواف وکړو نبي کریم صلی الله علیه و سلم د حجة الوداع په موقع باندې په اوبن
يَسْتَلِمُ الزُّكْنَ بِمِخْنٍ (۱)
باندې سپور او دمخجن په ذریعې سره یې حجر اسود بنکل کړو.

توضیح: علی بعیر: د شوافعو په نزد خو غوره داده چې طواف دي پیدل وکړي شي خو په سپریدلو سره کول جائز نه دي. نبي کریم صلی الله علیه و سلم بیان د جواز لپاره او د دې مقصد لپاره چې خلک نبي کریم صلی الله علیه و سلم وگوري او د حج احکام زده کړي. نو په سورلی سپور شو او طواف یې وکړو. د ائمه احنافو په نزد پیدل تلل واجب دي. په سوړیدو سره طواف کول جائز نه دي. نبي کریم صلی الله علیه و سلم بغیر د څه عذره سپور شو او طواف یې وکړو. څنگه چې حضرت ام سلمه ته د بیماری وجې نه نبي کریم صلی الله علیه و سلم حکم کړي وو. چې په اوبن سپوره شه او طواف وکړه. (المراقات ۵/۴۶۳)

سوال: په احادیثو کې په وصاحت سره ذکر شوې دي چې د حجة الوداع په موقع باندې طواف کولو کې نبي کریم صلی الله علیه و سلم اولني درې اشواط کې رمل کړي وو. نو پوښتنه داده چې په سورلی باندې رمل کول څنگه امکان لري. **جواب:** نبي کریم صلی الله علیه و سلم د طواف قدوم کې رمل کړي وو. نو ځکه زه پیدل وم. او زیر بحث حدیث کې د طواف زیارت ذکر دي کوم چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم په اوبن باندې کړي ؤ. په هغې کې رمل نه وي په شرط د دې چې په هغې کې سعی نه وي. نبي کریم صلی الله علیه و سلم بغیر د څه عذره استعمال کړي وو. خو دا د امت د تعلیم لپاره داسې کړي وو. چې خلک وگوري او په طواف کولو پوهه شي او مسائل زده کړي. (المراقات ۵/۴۶۳)

بمعین: مخجن هغه لرگي ته وایي چې د هغې سرکوږ وي. نبي کریم صلی الله علیه و سلم د هغه لرگي نه حجر اسود بنکل کړي ؤ یا یې اشاره کړي وه او بیا یې لرگي بنکل کړي ؤ. نو معلومه شوه چې داسې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۲۳ رقم الحديث: ۱۰۰۰۷، ومسلم في صحيحه ۹۲۰۰ رقم الحديث: ۱۲۷۲

کول جائز دي. (المرقات ۴۶۳/۵)

د حجر اسود استلام

﴿۱۰﴾ وَ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالْبَيْتِ عَلَى بَعِيرٍ كَلَّمَا
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طواف كړی و د خانه كعبې په اوبن باندې كله چې
أَنَّ عَلَى الزُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ
نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حجر اسود مخې ته راغلو نو اشاره يې و كړه په يوشي سره چې د نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
فِي يَدَيْهِ وَ كَبَّرَ. ^(۱)
سره په لاس كې وو هغه طرف ته يې اشاره و كړه او الله اكبر يې وويل.

توضیح: د حجر اسود د بنكلولو طريقه داده چې د حجر اسود نه گير چاپيره د سپوگمې په خول باندې دواړه لاسوه كينخودلي شي او دننه د حجر اسود بنكل كړي شي. خود احرام حال كې احتياط ته ضرورت دی. ځكه حجر اسود باندې ډير عطرونه لگيدلي وي. او كه د څه وجې نه بنكلولو ممكن نه وي نو بيا په دواړه لاسونو سره اشاره كولو سره بسم الله الله اكبر و لله الحمد لوستلو سره د لاسونه بنكل كړی. يو عالم دا شعر په همدغه موقعي سره ويلی وو.

اسود حجر كے چهره پہ بوسہ ہے خوب تر * بوسہ نہ مل سके تو اشارہ قبول کر
حجر اسود طرف ته اشاره كول

﴿۱۱﴾ وَ عَنْ أَبِي الطَّفَيْلِ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ
أَبُو الطَّفَيْلِ وَايِي چې مانبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وليد و چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ (سپور شو) او طواف يې و كړود
وَ يَسْتَلِمُهُ الزُّكْنُ بِبِخَانٍ مَعَهُ
خانه كعبې او د يو كوگ والا سر لرگي باندې چې هغه د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ سره و د حجر اسود ته اشاره و كړه
وَ يَقْبَلُ الْبِخَانَ. ^(۱)
او هغه لرگي يې بنكل كړو.

۱۱. أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹۰۳ رقم الحديث ۱۲۱۳.

۱۲. أخرجه مسلم في صحيحه ۲ ۹۲۷ رقم الحديث ۲۵۷ ۱۲۱۵.

پښتو دې د حیض په حالت کې طواف او سعی نه کوي

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عائشه رضی اللہ عنہا وایي چې مونږ د نبي کریم صَلَّى اللہُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ سره (د حج لپاره) روان شونو مونږ (د لیبیک ویلو
لَا نَذْكُرُ إِلَّا الْحَجَّ
وخت کې) فقط د حج ذکر کولو (بعضو حضراتو د ا معنی لیکلي دا چې مونږ فقط د حج اراده کړې وه یعنې
فَلَمَّا كُنَّا بِسَرِفٍ طِبْتُ
ز مونږ اصلي مقصد حج کول و نه عمره کول) بیا چې کله مونږ بمقام سرف ته راوړسیدو نو زما ورځي شروع
فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَبْكِي
شوي نو نبي کریم صَلَّى اللہُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ زما خوا ته راغلونوما (پدې خیال کې) ژړل (چې د حیض په وجه به زه حج
فَقَالَ : لَعَلَّكَ نَفْسَتِ ؟
ونکړې شم) نو نبي عَلَیْهِ السَّلَام (زما کیفیت په کتلو سره) و فرمایيل چې شاید ستا ورزي شروع شولې؟ ما
قُلْتُ : نَعَمْ قَالَ : فَإِنَّ ذَلِكَ هَيْئٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ
وويل چې آو. نبي عَلَیْهِ السَّلَام و فرمایيل چې دا خوداسې شي دي چې دا الله تعالی د آدم د لونه لپاره مقرر کړي
فَأَفْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ
دي (یعنې د دې وجې نه ژړه ته څه ضرورت نشته دی) ته هم هغه کارونه وکړه کوم چې حاجې کوي.
غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَقًّا
خو د بیت الله طواف مه کوه (مه سعی کوه ځکه سعی د طواف نه وروسته صحیح ده) تر څو پورې چې
تَطْهُرِي. (۱)
پاکه شوي نه یې (یعنې ورځي ختمې نه شي او د هغې نه وروسته دي غسل نه وي کړی).

توضیح: بسرف: مکه مکرمه ته نزدې د فاطمې غونډۍ سره د یو ځای نوم سرف دی. هغه ځای د حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا قبر پروت دی. د هغې نکاح هم هلته شوي وه. زفاف هم هلته وفات شوي وه.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۰۰/۱ رقم الحديث: ۲۹۳، ومسلم في صحيحه ۲/۸۷۲ رقم الحديث: ۱۲۰/۱۲۱.

او قبريې هم هلته د سرک سره هی.

لالذکر: د دې جملي مطلب دا دي چې مونږ د حج تذکره کوو او اگر که هغه حج افراد وي یا تمتع یا قران وي. په د دغه شان مطلب اخستلو سره به هغه اعتراض ختم شي چې حضرت عائشه رضی اللہ عنہا خپله وایي چې د عمرې نیت کړي وو. څنگه چې قصه د حجة الوداع کې حدیث ۲ کې د هغې بیان دی. نو دا خو ښکاره تضاد دی. ځکه لالذکره الا الحج مطلب دا دي چې مونږ د سفر اصل مقصد حج کول و. بل څه مقصد نه و او اگر که احرامونه په جدا جدا انداز وو. (المقات ۵/۴۶۵)

د طواف نه د مشرکینو ممانعت

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابو هريره رضی اللہ عنہ وایي چې ولیرلوني کریم صلی اللہ علیہ وسلم ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ د حج امیر دخلکولپاره
عَلَيْهَا قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ يَوْمَ النَّحْرِ فِي رَهْطِ
د حجة الوداع نه مخکې دنحر (قربانۍ) په ورځ ابو بکر رضی اللہ عنہ زه هم د هغه جومات سره ولیرلم کوم ته
أَمْرَهُ أَنْ يُؤَدِّنَ فِي النَّاسِ : أَلَّا لَا يَحُجَّ بَعْدَ الْعَامِ مَشْرِكًا
چې حکم کړي شوي و چې هغه اعلان وکړي چې خبردار! حج به نه کوي پس د دې کال نه هیڅ یو مشرک
وَلَا يَطُوفَنَّ بِالْبَيْتِ عُرْيَانًا. ^(۱)
او نه به څوک لوڅ د بیت الله طواف کوي.

توضیح: مشرک: یعنی د هغه کال نه وروسته دې هېڅ مشرک حج نه کوي. کله چې حج ۹ هجری کې فرض شو نو نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ امیر الحج مقرر کړ او حج ته یې ولیرلو او بیا خپله راروان کال حجة الوداع کې راغلو. په هغه سفر د صدیق اکبر د روانیدلو نه وروسته حضرت علی رضی اللہ عنہ ته نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د یو څو اعلاناتو په غرض ولیکلو. ده اعلانات د عربي دستور مطابق یا خو نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم او یا د هغې خاندان یو سړی کولي شي. حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ نشو کولی. نو د دغه اعلاناتو لپاره صدیق اکبر رضی اللہ عنہ حضرت علی رضی اللہ عنہ سره یوه ډله ولیکله. په هغه ډله کې حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ هم وو. چې هغې دغه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۷/۱ رقم الحديث: ۳۶۹، ومسلم في صحيحه ۹۸۲/۲ رقم الحديث: ۱۳۸۷/۱۳۵.

واقعہ بیان کړي وه. مشرک خو نجس وي نو ځکه په دغه پاکه زمکه باندې هغې له راتلل ندې پکار. او که هغه راتلل غواړي نو ایمان دي راوړي او پاک دې شي او بېا دي راشي ﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا﴾. (المراقات ۵/۴۶۷)

عریان: په جاهلیت کې به خلک ډیر په شوق سره بیت الله شریف طواف په لوڅ حالت کې کولو. د هغوی خیال وو چې کومو جامو کې مونږه گناهونه کړي دي هغې اغستلو حالت کې مونږ څنگه طواف وکړو. دویم خیال یې دا وو چې کوم سړی چې څومره لوڅ وي همغه هومره به هغه د دوزخ د اور نه لري وي نو ځکه هغه خلکو په لوڅه د طواف کولو دوران کې دا شعر هم ویل:

اليوم نبدو بعضه او كله فما بدا منه فلا احله

یعنې نن زموږه د خپل بدن لږ څه یا ټوله برنبه بنکاره کوو. کومې حصې چې د بدن پرانیزل شوي هغه زه په اور باندې حرام گڼم. اسلام انسان ته د شرافت لوی مقام ورکوي خو شیطان هغې له د ذلت مقام ورکوي. (المراقات ۵/۴۶۷)

الفصل الثانی

د خانه کعبې لیدو سره د دعاء د پاره د لاس او چتولو مسئله

﴿١٤﴾	عَنِ	الْمُهَاجِرِ	الْمَكِّي	قَالَ	:	سُئِلَ	جَابِرٌ	عَنِ	الرَّجُلِ
مهاجر مکی (تابعی رَحْمَةُ اللَّهِ) وایي چې جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه د هغه سړی باره کې پوښتنه وشوه چې د خانه									
يَرَى	الْبَيْتَ	يَرْفَعُ	يَدَيْهِ	فَقَالَ	قَدْ	حَجَجْنَا			
کعبه لیدو سره لاس او چت کړي (آیا دا جائز دي او که نه؟) نو جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وویل چې مونږ حج کړی									
مَعَ	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَ	سَلَّمَ	فَلَمْ	تَكُنْ	لِفَعْلِهِ.
د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره او داسې به مونه کولو (یعنې خانه کعبه لیدو سره به مولا سونه نه او چتولو)									

توضیح: یرفع یدیه: د بیت الله زیارت کونکې چې کله مکه کې مسجد حرام ته داخل شي او په بیت الله یې نظر ولگي نو هغه وخت د نبی دعا گانې و غواړي ځکه هغه وخت کې دعا ضرور قبلېږي پدې دعا غوښتلو کې د چا اختلاف نشته دی. وس مسئله ده پاتې شوه چې پدې دعا کې لاسونه وچت

کړي شي او که نه نو په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ، امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نړېدې مقام کې دعا کې لاسونه او چتول سنت دي. امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې پدې موقع باندې لاسونه او چتول نه دي په کار. بعضو شارحینو د مذاهبو ترتیب څه بل شان لیکلي دي، رحمة الامة في اختلاف الائمة کې داسې لیکلي دي چې کوم مالیکلي دي.

دلائل: امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ زیر بحث حدیث نه استدلال کړي چې په هغې کې حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د لاس او چتولو نه انکار کوي. جمهورو د مسند شافعی نه استدلال کړي چې د هغې الفاظ دا دي: عن ابن جريح قال كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا راى البيت رفع يديه وقال اللهم زد هذا البيت تشريفاً وتعظيماً وتكريماً ومهابة. (المرقات ۴۶۷)

همدغه شان په مسند شافعی دا حدیث هم دی: عن ابن عباس عن النبي ترفع الايدي في الصلوة واذا راى البيت وعلظ الصفا والبروة.

جواب: د جمهورو د طرف نه د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ د دليل اولني جواب دا دی. چې اصولي قاعده ده چې کله نفې او اثبات مقابله راشي نو اثبات مقدم وي. لهذا نفې ته اعتبار نشته. دويم جواب دا دي چې د نفې تعلق د وجوب سره دی. چې لاس او چتول واجب نه دي. او د اثبات تعلق د استحباب سره دي چې لاس او چتول مستحب دي. دريم جواب ملا علي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ کړي دي چې په اول ځل نظر لگیدو سره لاس او چتول او دعا غوښتل په کار دي. د اثبات تعلق همدغه لیدلو سره دي او د نفې تعلق بېاښا کتلو باندې لاس او چتولو سره دي چې داسې کول په کار نه دي. (المرقات ۴۶۸)

په صفا او مروه کې د دعاء سره لاس او چتول په کار دي

﴿١٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : أَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ مَكَّةَ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله (حج او عمرې لپاره) راغلو او مکې ته داخل شو
فَأَقْبَلَ إِلَى الْحَجَرِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ ثُمَّ
نو حجر اسود خواته لاړ او هغه يې ښکل کړو بېاښا د خانه کعبې طواف وکړو د هغې نه ورسته (د طواف

أَنَّ الصَّفَا	فَعَلَاهُ	حَقِّي	يَنْظُرَ	إِلَى	الْبَيْتِ
لمونځ و کړو) صفا طرف ته لاړ او په صفا وختلو تر دې چې دخانه کعبې طرف ته یې نظر او چت کړو نو					
فَرَفَعَ	يَدَيْهِ	فَجَعَلَ	يَذْكُرُ	اللَّهَ	مَا شَاءَ
(دعالپاره) یې خپل دواړه لاسونه او چت کړل او چې څومره یې وغوښتل نو دالله نه یې وغوښتل (یعنې					
وَ يَدْعُو. ^(۱)					
تکبیر او تهلیل) او دعا یې غوښتله.					

په مونځ او طواف کې مماثلت

﴿١٦٦﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الطَّوْفُ حَوْلَ الْبَيْتِ مِثْلُ الصَّلَاةِ					
ابن عباس رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل دخانه کعبې نه طواف کول په شان دلمونځ					
إِلَّا	أَنْتُمْ	تَتَكَلَّمُونَ	فِيهِ	فَمَنْ	تَكَلَّمَ
کولودی اگر که تاسو په هغې کلام کوی، لهذا کوم سړی چې په طواف کې خبرې وکړي نو هغه (لغوه					
فَلَا يَتَكَلَّمَنَّ إِلَّا بِخَيْرٍ. وَذَكَرَ التِّرْمِذِيُّ جَمَاعَةً وَقَفُوهُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ^(۲)					
شوي یعنې غیر مناسب کلام نه وي) بلکه نیک کلامی کوی.					

توضیح: مثل الصلوة: پدې حدیث کې د طواف تشبیه د لمونځ سره ورکړي شوي ده. خو په دواړو کې د فرق بنکار کولو لپاره استثناء هم شته دي چې په طواف کې کلام جائز ده او په لمونځ کې هېڅ قسمه کلام جائزه نه ده. علماو د لمونځ او طواف کولو څه فرقونه بیان کړي دي. ۱: طواف کې کلام مفسد نه دي او په لمونځ کې کلام مفسد دی. ۲: طواف کې خوراک او څکاګ جائز دي خو لمونځ کې جائز نه دي. ۳: طواف کې قبلي شرط نه ده خو لمونځ په کې ضروري دی. ۴: طواف لپاره متعین وخت نشته دي نه یې څه خاص تعداد شته دي خو د لمونځ لپاره وخت هم متعین دي او تعداد هم محدود دي. په دې ټولو خبرو باندې اتفاق دی. اوس اختلاف په دې کې دي چې آیا طواف لپاره لمونځ په شان طهارت هم شرط دي او که نه؟

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴۳۸/۲ رقم الحديث: ۱۸۷۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۹۳/۳ رقم الحديث: ۹۶۰.

د قهلو اختلاف: امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې د طواف لپاره طهارت او دغه شان د بدن پټ والي شرط دی. که دي دینه بغیر چا طواف وکړلو نو طواف یې ونشو. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې پټ والي د بدن او پاکوالي د بدن شرط ندي خو دا شیان واجب دي. نو طواف خو به وشي خودم (قرباني) ورکول لازم دي. (المرقات ۴۶۹)

دلائل: امام شافعی د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړي دي چې دلته د طواف تشبیه د لمونځ سره ورکړي شوي ده او د لمونځ لپاره طهارت او ستر د بدن شرط دي لهذا طواف لپاره هم شرط دی. امام ابو حنیفه د قرآن د دې آیت نه استدلال کړي دی. ارشاد رباني ﴿وَلِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ دلته د طواف حکم کړي شوي دي خو دا مطلق حکم دی. واجب خو ثابتېږي خو فرض نشي ثابتېدلی. لهذا پدې سره د قرآن مطلق آیت مقید کیدلي نشي. (المرقات ۴۶۹)

جواب: حدیث کې چې کومه تشبیه د طواف د لمونځ سره کړي شوي ده. دا په ثواب کې ده لکه څنگه چې په لمونځ کې لویې ثواب ملاوېږي. همدغه شان په طواف کې هم لوی ثواب ملاوېږي. د تشبیهاتو په قواعدو کې قطعاً دا خبره نشته دي چې د مشبه او مشبه به ټول اجزاوو کې تشبیه وي. که شوافع په ټولو شیانو کې د تشبیه قول کوي نو بیا په هغوی باند طواف کې قبلي طرف ته مخ کول لازمېږي. په طواف کې د خوراک او څکاک شیانو سره طواف فاسد کیدل هم لازمېږي. د لمونځ په شان طواف لپاره هم د وخت ټاکل لازمېږي او طواف به محدود کول په کار وي. حال دا چې شوافع د شیانو قائل نه دي. معلومه شوه چې په تشبیه کې ثواب شته دي او بس. (المرقات ۴۶۹)

حجر اسود تک سپين کانري و

﴿۱۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَزَلَ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل حجر اسود د جنت نه را کوز کړي شوي دي

وَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ فَسَوَدَتْهُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ^(۱)

دا کانري (مخکي) د شودو نه هم ډیر سپين وو خود بنی آدم گناهونو دا تور کړي دی.

توضیح: نزل الحجر الاسود: دا کلام په مجاز او تخيل باندې محمول نه دی. بل شو که حقیقت او تعین باندې محمول دي چې حجر اسود د جنت نه راوړي شوي دي. بیا دنیا کې د دنیا شیانو موافق کینودلي شو او د قتل او فساد پدې عالم کې مصیبتونو بنکار شو. دا د شودو نه ډیر سپين و او

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۲۶/۳ رقم الحديث: ۸۷۷.

غټ هم ؤ. الله تعالى د جنت والا سپين والي ددې نه واخستلو. بپا د انسانانو گناهگارو لاسونو دا بڼه تور کړو او د دنيا د مصيبتونو هم ښکار شو. نادر شاه ايراني تر شلو کالو پورې دا غصب کړي وو او ايران ته يې وړي ؤ. بپا دهغه ځای نه راوړو. بپا يو يو سړی په دې باندې د چاقو گوزار وکړو نو دا مات شو. وس تر دې وخته پورې د دې وړي وړي اووه (۷) ټوټي پاتې دي. چې يو تور قلف سره پيوسته دي. کله چې زیارت کونکې دا ښکولوي نو د هغې په خله کې تین کاني راشي. پدې اووه ټوټو کې چې کومه يوه غټه ټوټه دا هغه د انسان و مټي گوتي د سر برابر ده.

بهر حال چې کله داسې يو مقدس کاني تور پزي نو د گناه کولو والا زړه به څومره تور وي. ځينې علما، وايي چې حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام کله د جنت نه راگو ځيدلو نو دا کاني يې د ځان سره راوړي وو.

د قیامت په ورځ د حجر اسود گواهي

﴿۱۸﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْحَجْرِ : وَاللَّهِ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حجر اسود باره کې وفرمايل چې په الله قسم! د
لَيَبْعَثَنَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ يُبْصِرُ بِهِمَا
قیامت په ورځ به الله دارا پاسوي، بپا به د ديوه سترگې ورکړي شي چې په هغې سره هغه کتل کوي
و لِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ يَشْهَدُ عَلَى
اوده ته به ژبه ورکړي شي چې په هغې سره به دا خبرې کوي نو دا به د هغه سړی په حق کې گواهي ورکوي
مَنْ اسْتَلَمَهُ بِحَقِّ ^(۱) .
چا چې په حق سره دا ښکل کړي وي.

توضیح: له عینان: په دې کې څه تشبیه یا کنایه او مجاز اخستلو ته څه ضرورت نشته دی. بلکه دا حدیث خپل ظاهري معنی باندې محمول دي او الله تعالی پدې باندې قادر دي چې هغه په یو جماد کې د لوستلو او د کتلو طاقت کېږدي. هغې چې کله د انسان په جسم کې د غوښې یوه ټوره کې د لوستلو قوت کیښود او د قیامت په ورځ به د هم دغه انسان په خپو کې لوستلو طاقت کېږدي او داؤد عَلَيْهِ السَّلَام سره د تسیحاتو لوستلو صلاحیت په غرونو کې پیدا کړي نو هغه لره د حجر اسود په خبرو کول او پښانې ورکول څه مشکل دي. حدیث کې دا نشته چې فقط به کاني خبرې کوي بلکه کاني ته

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۹۱۲ رقم الحديث: ۹۶۱.

به ژبه هم ور کړي شي نو سترگي به هم ور کړي شي. نو اوس په دې کې څه تردد دی؟ (المرقات ۴۷۰)

بحق: حق سره د بنکولو مطلب دا دي چې دا سړی د ایمان او توحید والا وي، د الله تعالی په وعدو باندې یقین کولو وال وي، پوره ادب او احترام ساتلو والا وي او د الله تعالی رضا او د ثواب په ارادې سره د عقیدې او د محبت د جذبې سره د بنکولوي. حضرت شیخ الهندي رَحِمَهُ اللهُ لیکلي دي چې د حجر اسود مثال د مقناطیس او گنډې دی. دا د مسلمان ایمان پوره ساتي. که چا په عقیدې او محبت سره د بنکل کړو نو دا د هغې په ایمان گواهي ورکوي او د هغې شفاعت به کوي او که هغې په زړه کې د هغې نفرت پیدا شو نو فوراً به د هغې ایمان ختم شي. (المرقات ۴۷۰)

حجر اسود او مقام ابراهيم د جنت ياقوت دي

﴿١٩٦﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ الزُّكْنَ وَالْمَقَامَ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ابي چې ما اوریدلي چې چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به فرمایيل چې حجر اسود او مقام ابراهيم

يَاقُوتَتَانِ مِنْ ياقُوتِ الْجَنَّةِ طَمَسَ اللَّهُ نُورَهُمَا وَ لَوْ لَمْ يَطْمِسْ نُورَهُمَا

د جنت په ياقوتو کې دوه ياقوت دي الله تعالی ددوي رڼا او چته کړې ده (ددې لپاره ایمان بالغیب پاتې

لَأَضَاءَ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ.^(۱)

شي) که ددوي رڼا پاتې شوی وی نو د مشرق او مغرب په مینځ کې به یې ټول شيان رڼا کړی وي.

توضیح: طمس الله: یعنی الله تعالی حجر اسود او مقام ابراهيم د کانونه جنت والارڼا او پرقاري اختي دي او بیا د انسانانو گناهونو دا تور کړو. که چري داسې نه وي نو د دنیا هره یوه رڼا به ختمه شوي وي او دغه دوه ملغلره به ځلیدلي او دنیا به یې رڼا کړي وی. طمس يطمس: د رڼا تللو او ختمیدلو ته وايي. د طرب يضرپ نه دی. (المرقات ۴۷۱)

د حجر اسود عجيبه قصه: ملا علي قاري په مرقات کې ليکلي دي چې د حجر اسود د جنت کاني کيدل يو خود نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په فرمان سره ثابت دي. دويمه هغه قصه هم د دې تائيد کوي چې يو ځله د قرامطه ملحدينو (يعني نادرشاه ايراني) مکه مکرمه باندې غالب شوي وو نو هغوی د زم زم داوبو کوڅې د مسلمانانو د مرو نه دک کړلو او حجر اسود يې په خپلو څټکو سره په ويلو ددې خبرې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۲۶/۲ رقم الحديث: ۸۷۸.

سره ووهلو چې ترڅو پورې به د الله تعالی نه بغیر ستا عبادت کېږي؟ بیا هغه خلکو حجر اسود ځان سره خپلو علاقه وپورو او تر شلو کالو پورې حجر اسود د هغوی سره وو. بیا مسلمانانو دروند تاوان ورکړو او د حجر اسود درواپس کولو معاهده وشوه. خو ایراني اغاخانیانو وویل چې حجر اسود نورو کانو سره ګډه وې شوي دي. وس یې مونږ نه پیژنو. که د مسلمانانو سره د حجر اسود پیژندلو څه نښان وي نو هغه دي راشي او ودي پیژني او واپس دې مکې ته ویسي. مسلمانانو د علماوو سره مشوره وکړه. د وخت علماوو وویل چې حجر اسود خو د جنت کاني دي ځکه پدې باندې څه اثر نشي کولی. تاسو هغوی ته ووايي چې ټول کاني په اور کې واچوی. نو کله چې دا امتحان شروع شو نو کوم یو کاني به چې هغه خلکو اور ته غوزارولو هغه کاني به وسوځیدلو او ټوټه به شو او مات به شو. خو کله یې چې حجر اسود اور ته غوزار کړلو نو اور په هغې اثر ونکړلو. نو بیا مکې ته راوړلي شو. ویل کېږي چې دا هم د قدرت د عجائباتو نه وو چې حجر اسود یې د قرامطه نه واپس راوړلي شو. او هغه یې په اوبښانو راوړلو. چې په کوم اوبښ به یې راوړلو نو هغه به د حجر اسود د بوجه لاندې مړ شو. څو څو اوبښان داسې مړه شول. خو کله چې حجر اسود مکې ته راوړلي کېدلو نو یو مریض او کمزوري اوبښ هغه په خوشحالی سره راوړلو او هغې ته هېڅ تکلیف جوړ نشو. (المراقات ۴۷۱).

حجر اسود باندې از دحام څنگه دي؟

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ : أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُزَاجِمُ عَلَى الزُّكْنَيْنِ زِحَامًا
عبيد ابن عمير رحمه الله (تابعی) وایي چې ابن عمر رضي الله عنه سبقت حاصلولو په خلکو باندې په دواړه
مَا رَأَيْتُ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ
ارکانو کې یعنی حجر اسود اور کڼ یمانې ته لاس لگولو کې او همدارنگې مانه دی لیدلی هېڅ یو صحابي
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُزَاجِمُ عَلَيْهِ
د نبی کریم صلی الله علیه وسلم (پدې دواړه ارکانو کې) څوک د چانه سبقت وړلو کې همدغه شان ابن عمر رضي الله عنه
قَالَ : إِنْ أَفْعَلُ فَإِنِّي سَبَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
به فرمایل که زه د سبقت کولو کوښښ وکړم نو مامه منع کوی ځکه ما اوریدلی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم
يَقُولُ : إِنَّ مَسْحَهُنَا كَفَّارَةٌ لِلْخَطَايَا وَ سَبْعُهُ يَقُولُ :
نه چې فرمایل به یې دې دواړو ارکانو سره لاس لگول د گناهونو کفارده ده. اودامې ترې هم اوریدلی

مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ أُسْبُوعًا فَأُخْصَاهُ
چې فرمايل به يې کوم سړی د خانه کعبې طواف او ه ځل وکړي او د هغې محافظت وکړي (يعنې د
كَانَ كَعْتَقٍ رَقَبَةً.
طواف واجبات او سنت او آدابو خيال وساتي) نو د هغې ثواب د غلام د آزادولو د ثواب برابر دی همدغه
وَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ : لَا يَضَعُ قَدَمًا
شان ما واوريدل چې نبي ﷺ به فرمايل (د طواف کولو وخت کې) چې کله هم څوک قدم اخلي او
وَلَا يَرْفَعُ أُخْرَى إِلَّا حَظَّ اللَّهِ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ
په هغه او چتوي نو الله تعالی د قدم په بدله کې د هغې گناه خو ختمه کړي او قدم او چتولو په بدله کې هغه
وَ كَتَبَ لَهُ بِهَا حَسَنَةٌ. (۱)
ته نيکي ليکي (يعنې طواف کولو و الا قدم چې کله کيسو د لې کېږي نو د هغې گناه لرې کېږي او چې قدم
اخلي نو دده نيکي ډيرېږي همدغه شان په ټول طواف کې دده گناهونه ختمېږي او نيکي يې ډيرېږي).

توضیح: يزاحم على الركنين: د دې ازدحام مطلب دانه دي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنهما خلکو ته ضرر رسوو. استلام خو سنت دي او په دغه موقع باندې ضرر سول حرام دي. مطلب دا دي چې هغې به ازدحام کولو، زور به يې لگولو خود جواز حده پورې چې په هغې کې به چاته ضرر نه وو. نبي کریم صلی الله علیه و سلم يو ځل حضرت عمر رضي الله عنه ته وفرمايل: انك رحل قوي لا تزاحم على الحجر فتودي الضعيف ان وجدت خلوة فاستلمه والا فاستقبله وهلك وكبر رواه أحمد والشافعي. (مرقات ۵/۴۷۲)

ځينو رواياتو کې دي چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما په هغه مزاحمت او زور وهنه کې به ځينې وخت ډير زخمي شو او وينه به ترينه روانه شوه. ملا علي قاری رحمه الله وايي چې عام صحابو و ازدحام ندي کړی. د هغوی اقتداء ډېره غوره ده. بلخصوص پدې زمانه کې اهجری. واقعي ملا علي قاری رحمه الله رښتيا فرمايلي دي چې نن سبا د مزاحمت دا حالت دي چې بنځې بي پرده شي او په مينځ کې حصاري شي آخر د مستحب کار لپاره د حرام کار ارتکاب کول کوم عقل دی؟ (مرقات ۵/۴۷۲)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۹۲/۳ رقم الحديث: ۹۵۹.

ان افعال: دا شرط دی. د دې جزا محذوف دي چې فلا الامر دی. یعنی که زه د حجر اسود په تقبیل کې مزاحمت وکړم نو زه ملامت نه شم کیدی ځکه ما د نبی کریم ﷺ د دې ډیر غوره والي اوریدلي دی. (مرقات ۵/۴۷۲)

اسبوعاً: ای سبعة اشواط یعنی د اووه (۷) چکرو یو طواف. (مرقات ۵/۴۷۲)

فاحصاه: یعنی د دې د آدابو خیال وساتې او په پوره توګه طواف وکړی. ملاعلي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د دې کلام همدغه مطلب دي او د حدیث مفهوم هم همدغه دی. ځینو تر اووه (۷) ورځو پورې هره ورځ بغیر د څه رخصت نه طواف مراد اخستي دی. ملاعلي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دا مطلب د دې حدیث په مفهوم کې ندي. (مرقات ۵/۴۷۲) ځینو اووه (۷) طوافونو هره ورځ کولو مطلب بیان کړي دی دا ډېره لري نه ده.

د طواف یوه دعاء

﴿۲۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عبدالله ابن سائب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې ما اوریدلي چې نبی کریم ﷺ به د دواړو ارکانو (حجر اسود

يَقُولُ مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ : (رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ

او درکن یمانې) په مینځ کې دا (دعا) لوستله: اظ زمونږه ربه! مونږ ته په دنیا کې هم خیر راکړه او

فِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ) (۱)

آخرت کې هم خیر راکړه او مونږ د اور د عذاب نه وساته.

د نبی کریم ﷺ د سعی منظر

﴿۲۲﴾ وَعَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ هَيْبَةَ قَالَتْ: أَخْبَرْتَنِي بِنْتُ أَبِي نُجْرَةَ قَالَتْ: دَخَلْتُ مَعَ نِسْوَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ دَارَ آلِ

صفیه بنت هیبه وایي چې: د ابو تجرأة لور ماته بیان وکړو چې زه لاړم د قریشو د بنحو سره کور د آل

أبي حُسَيْنٍ لِنَنْظُرَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ

ابی حسین ته چې مونږ د نبی کریم ﷺ د صفا او د مرو په مینځ کې سعی حالت وگورو (او همدغه

شان موزې د نبي ﷺ د جمال با کمال نه مشرف شو او د نبي ﷺ د عمل او برکت نه گټه واخلو (

فَرَأَيْتُهُ يَسْعَى وَ إِنَّ

نو مانې کریم ﷺ د صفا او د مروه په مینځ کې داسې سعی کولو باندې ولیدو چې د نبي ﷺ

مِئْرَةً لِيَدُورُ مِنْ شِدَّةِ السَّعْيِ وَ سَبِغَتْهُ

ملا بند (ملا تر لوپټه) منډه کې د تیزی په وجه (د نبي ﷺ د نښو نه گرد چاپیره) تاویده. دغه شان

يَقُولُ : اسْعُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ. رَوَاهُ فِي شَرْحِ الشُّنَّةِ وَ رَوَاهُ أَحْمَدُ مَعَ اخْتِلَافِ

ما اوریدلی چې نبي ﷺ فرماییل چې ټول خلک سعی کوی ځکه الله تعالی تا سولپاره سعی لیکلي ده

توضیح: د صفا او مروه په مینځ کې اووه ځله چکرې لگولو ته سعی وایي چې د حج یو مهم رکن

دی. د صفا او مروه غنډی اوس نه دي پاتې شوی. د صفا څه کاني پاتې شوي دي. او د مروه کاني د

وخت حکومت مات کړل او ختم یې کړل. د دواړو په مینځ کې مسافه تقریباً یو نیم فرلانگ دي.

سعی اصل کې د حضرت هاجرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د هغه منډو یادگار دي چې کومه هغې د خپل د شورو

څکونکې بچي د ژوند د بچ کولو لپاره د اوبو پلټنه کې وهلې وې. د صفا لاندې برښه کې د ډېرې

پريشانۍ په وجه تیزی منډي وهلې وې. ځکه هلته ميلين اخضرين په مینځ کې منډې وهلې کېږي.

خو عجب ده چې دا دیوي بنځې یادگار دی خود بنځو لپاره دا منډي منع دي ددې وجه داده چې امت

محمدي ﷺ د خپل رسول محمد ﷺ په وجه دا منډې وهلې وې او نبي کریم ﷺ

دا منډې د بنځو لپاره نه دي جائز کړي فقط د سرو لپاره دي. د اسلام نه مخکې د صفا غونډی باندې

یو بت وو چې د هغې نوم اصف وو. د هغې وجي نه دي نوم صفا کینودل شو. او مروه باندې به یو

بل بت وو چې د هغې نوم نائله وو. اصف سړی وو او نائله بنځه وه. دواړو په حرم کې زنا کړي وه. نو

دواړه مسخ شول او کاني ترینه جوړ شو. جاهلیت د دور خلکو دا یوه کرشمه گڼلو باندې هر یو خپل

معبود جوړ کړو. ابو طالب خپلي قصیده لامیه کې د دې بتانو تذکره کړي ده. فان الله كتب عليكم

السعي امام مالک او امام شافعي په نز سعی فرض ده. هغوی د دې حدیث د لفظ د کتب نه استدلال

کړي دي چې حج کې سعی فرض ده. که چا پرېښودله نو حج به یې باطل شي خو امام ابو حنیفه

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او امام احمد بن حنبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لفظ کتب د وجوب په معنی اختلې دی. ځکه حج کې سعی

واجب ده که چا پرېښوده نو حج خويې وشو خودم (قرباني) ورکول به لازمېږي. احنافو د فلا جناح عليه ان يطوف بهما نه استدلال کړي دي او د حديث ظني نه فرض نه ثابتېږي.

يزره ليدور: يعنې په تيزه منډه وهلو سره د احرام د لاندېنې شادر د نبي کریم ﷺ د پوند يو مبارکو باندي مخکې او وروسته او اخوا ديخوا تاويدله. دانن سبا هم په خلکو کې وي. ماته دېر خوند راکوي. (مرقات ۵/۴۷۴)

نبي کریم ﷺ په سوريدو سره سعی کړي ده

﴿۲۳﴾ وَعَنْ قُدَامَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْعَى بَيْنَ
قُدَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابْنِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمَّارٍ وَابْنِ أَبِي جَبْرٍ وَمَوْلِدِ نَبِيِّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِه سَعَى كَوْلِوْپَه مِينْخْ د
الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ عَلَى بَعِيرٍ لَا ضَرْبَ وَلَا طَرْدَ
صفا او مروه کې په اوښ باندي (سپور)، (او هغه وخت) به نه وهل و، نه به شپړ و او نه به دلرې شه
وَلَا إِلَيْكَ إِلَّا إِلَيْكَ. (۱)
او نه به د بچ شه او ازونه وو.

توضیح: عل بعير: ددې حديث نه معلومه شوه چې نبي کریم ﷺ په اوښ باندي سپور وو او سعی يې کړې وه او د دينه مخکې حديث ۲۲ او دغه شان د نورو احايثونه معلومېږي چې نبي کریم ﷺ سعی پيدل کړې ده. دا خو په ظاهره تعارض دی. ددې جواب علماوو کړي دي چې نبي کریم ﷺ په يوه موقع باندي سعی فرمايلي وه. او په بله موقع کې سپور وو او سعی يې کړې ده. نو د بېلا بېل وختونو په وجه تعارض ختم شو. پاتې شوه دا مسئله چې په سپره سعی کول جائز دي او که نا؟ نو امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ بِهِ نَزَّ سَعَى پيدل کول واجب دي. که چا په سپره سعی وکړه نو په هغې به دم لازمېږي. نبي کریم ﷺ به د څه جسماني مجبوري بېماری او يا داسې د نورو په وجه به داسې کړي وي يا د امت ته تعليم ورکولو په وجه به يې داسې کړې وي او د امت تعليم لپاره د ممنوع کار ارتکاب کله کله کيدلي شي. په هغې کې ثواب هم ورکول کېږي.

لا هرب: يعنې لاري خالي کولو لپاره به خلک نه و هلي کيدل لکه څنگه چې مغروه او متکبره خلک

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۴۷/۳ رقم الحديث: ۹۰۳.

خپل ظاهرې شان ښکاره کولو لپاره غریبو خلکو ته دیکې ورکوي. (مرقات ۵/۴۷۶)

ولاطرد: یعنی به ژبه سره په او ازونو سره د اخوا کولو لپاره به یې چغې سوري نه وهلي لکه څنگه چې مغروره او ظالمانو خلکو د شان ډېره ولو لپاره د هغوی چمچې چغې وهي او وایي لري لری، بچ بچ شه خاص میلمانه راروان دي. لکه څنگه چې نن سبا کېږي. (مرقات ۵/۴۷۶)

په طواف کې د اضطباع حکم

﴿۲۴﴾ وَعَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالْبَيْتِ
يعلي بن امية رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په داسې حالت کې د بیت الله طواف وکړ چې نبي
مُضْطَبِعًا بِبُرْدٍ أَخْضَرَ. ^(۱)
کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شین (خو کو وال) خادر په ذریعې سره اضطباع کړې وه.

توضیح: مضطباعاً: د اضطباع اصطلاحي مفهوم دا دي چې د احرام د خادر د بنې تخرگ د لاندې نه په راوتلو سره چې وږې باندې واچولې شي. اضطباع د طواف د ستونډه د احرام دستونډه نه ده. لهذا د احرام په عام احوالو کې اضطباع کول ثابت ندې. او د اضطباع په حالت کې لمونځ کول مکروه دي چې هر هغه طواف چې په هغې کې سعی وي. د هغې په اولنې درې (۳) چکرو کې رمل او اضطباع مسنون ده او چې د کوم نه وروسته سعی نه وي. په هغې اضطباع نشته دي او نه رمل شه. راتلونکې حدیث ۳۵ کې د اضطباع طریقه بنودلي شوې ده. د مصر خلک همیشه په اضطباع کې وي. د داسې اضطباع نه د احرام شان ظاهرېږي.

په طواف کې د اضطباع طریقه: د ملاعلي قاری رَحِمَهُ اللهُ د کلام نه معلومېږي چې د لمونځ حالت کې اضطباع مکروه ده او عام حالاتو کې خلک چې اضطباع کوي د هغې هېڅ اصل نشته دي. دا مستحب نه دي. د دې کلام نه اشاره کېږي چې کوم مری اضطباع په عام حالاتو کې مستحب نه گڼي. بغير د استحباب نه دا اختیاري نو کيدي شي چې جائز وي. احرام د جامو پشان یوه جامه ده. که د سهولت په خاطر وږه خلاصه وي نو منع نه ده. د گرمۍ وخت کې په اضطباع کولو سره ډیر آرام موندلي کېږي. خود لمونځ په وخت کې اضطباع مکروه ده. (مرقات ۵/۴۷۶)

ببردا خضر: ملاعلي قاری رَحِمَهُ اللهُ وایي چې په دې خادر کې شنې کرښې وي، ټول خادر شین نه

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۴۴۳/۲ رقم الحديث: ۱۸۸۳.

و. (مرقات ۵/۴۷۶)

په طواف کې د اضطباع طریقه

﴿۲۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ اعْتَمَرُوا مِنَ الْجِعْرَانَةِ		
ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابو يې عمره وکړه د جعرانه نه (چې د مکې		
فَرَمَلُوا	بِالْبَيْتِ	ثَلَاثًا
او مدينې په مينځ کې د يوځای نوم دی) نو ټول لور مل وکړو د خانه کعبې د طواف نه (مخکې) درې چکرو		
وَجَعَلُوا	أَزْدِيَّتَهُمْ	تَحْتَ
أَبَائِهِمْ	ثُمَّ	
کې خودا چې هغوی (طواف کې) خپل څادرونه (نبي) ترې (بغل) لاندې نه را ايستلي وو او بيا يې		
قَذَفُوهَا عَلَى عَوَاتِقِهِمُ الْيُسْرَى. (۱)		
اچولي وو په چپه اوږه باندې.		

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۲۶﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : مَا تَزَكَّنَا اسْتِلامَ هَدْيَيْنِ الزُّكْنَيْنِ : الْيَمَانِي وَ الْحَجْرِي	
ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې مانه دی پرېنې بنکلول ددې دواړو رکنونو يعنې رکن يمانی او د حجر اسود	
فِي شِدَّةٍ وَلَا رِخَاءٍ مُنْذُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُهُمَا. (۱)	
نه په رش کې او نه په غير درش کې د کله نه چې مانبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ليدلی چې دا دواړه يې بنکلول	
(يعنې مونږ په هېڅ حالت کې دا سعادت ندي پرېښودلی).	
وَفِي رِوَايَةٍ لَهَا : قَالَ نَافِعٌ : رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ بِيَدَيْهِ ثُمَّ قَبَّلَ يَدَهُ وَقَالَ : مَا كَرِهْتُهُ مُنْذُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى	
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ	

د عذر په وجه په سوړيدو سره طواف کول جائز دي

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ : شَكَّوتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّي أَشْتَكِي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۱۴۴/۲ رقم الحديث ۱۸۸۴

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۱:۳ رقم الحديث ۱۱۶۰۶، ومسلم في صحيحه ۹۲۴/۲ رقم الحديث ۱۲۶۸/۲۴۵.

ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې ما (د حج په ورځو کې) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته شکایت وکړو (چې زه بيماره

فَقَالَ : طَوْفِي مِنْ وَّرَائِ النَّاسِ

يم چې دهغې په وجه پيدل طواف نه شم کولی) نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې ته د خلکو نه وړاندې شه

وَ أَنْتِ رَاكِبَةٌ فَظَفْتُ وَ رَسُولُ

اوپه سپریدوسره طواف وکړه. نو بس ما همدغه شان طواف وکړل او (ما هغه وخت وکتل) چې رسول

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصِلِي إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ

الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دبيت الله په څنگ کې (يعني دخانه کعبې ديوال سره متصل) لمونځ کولو اوپه لمونځ

يَقْرَأُ بِالطَّوْرِ وَ كِتَابٍ مَسْطُورٍ. (۱)

کې يې والطور و کتاب مسطور قرأت کولو.

حجر اسود ته د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خطاب

﴿٢٨﴾ وَ عَنْ عَابِسِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ : رَأَيْتُ عُمَرَ يُقْبِلُ الْحَجَرَ

عابس ابن ربيعه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (تابعی) وايي چې ما وليد چې عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حجر اسود بنکولو او (دهغې

وَ يَقُولُ : وَ إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ مَا تَنْفَعُ

مخې ته) يې دا وويل چې په دې کې هېڅ شک نشته، زه پوهېږم چې ته يو کاني يې نه ته گټه رسولي شي

وَ لَا تَضُرُّ وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبِلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ. (۲)

اونه تاوان که ماني کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ستا په بنکولو نه وي ليدي نو ما به چري هم ته نه وي بنکل کړی

توضیح: ما تَنْفَعُ ولا تَضُرُّ: يعنی ته يو کاني يې گټه او تاوان ستا په لاس کې نشته دی. خود نبي کریم

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تعليماتو په کتلو سره ستا بنکولو د ثواب کار دی. په حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دې الله

کروړونه رحمتونه نازل کړې. هغوی اهل باطل مشرکين او په هندوانو باندې واضح کړله چې

مسلمان چې کاني بنکلی. دا کاني پوجا پات (عبادت) نه کوي بلکه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سنت

او اطاعت په وجه مسلمانان دا بنکولوي. نن سبا اکثر کفار او مشرکين او هندوان او داسې نو دا

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۱۹۰، رقم الحديث: ۱۶۳۳، ومسلم في صحيحه ۲/۹۲۷، رقم الحديث: ۱۲۷۶/۲۵۸.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۴۶۲، رقم الحديث: ۱۵۹۷، ومسلم في صحيحه ۲/۹۲۵، رقم الحديث: ۱۲۷۰/۲۵۱.

گڼي چې مسلمانان هم د کابني عبادت کوي. حال دا دي چې کفارو ته معلومه نه ده چې هېڅ يو مسلمان بېت الله ته سجده نه کوي. بېت الله خو يو چت دی. اصل سجده او عبادت خو الله لره دی. همدغه شان حجر اسود څه واجب الاطاعت کابني نه دی، نه کوم مسلمان د دې عبادت کوي. د دې بنکلول د نبي کریم ﷺ په سنت باندې عمل کولو لپاره دی. چې په هغې باندې ثواب ورکړي کېږي. يو روايت کې دي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل. ای حجر اسود ته کابني يې. د گټه او تاوان مالک نه يې. که ماته زما رب حکم نه وي کړي نو ما به ته نه وي بنکل کړی. د مستدرک حاکم په روايت کې دي. چې د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دې کلام په جواب کې حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل چې آو او دا کابني گټه او تاوان رسولي شي. د دې مطلب دا دي چې د دې به بنکولو باندې ثواب ورکړي کېږي چې هغه گټه ده. او د دې په توهين باندې ايمان څې چې تاوان دی. ځينو رواياتو کې دي چې حجر اسود په زمکه کې د الله تعالی بنی لاس دی. (مرقات ۵/۴۷۸)

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: وَكُلُّ بِهِ سَبْعُونَ مَلَكًا يُعْنِي الرُّكْنَ الْيَمَانِي

ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل مقررې دی او يافرشتې په رکن يمانې

" فَمَنْ قَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

باندې نو کوم سړی چې (هلته) دادعاء ووايي فرشتې پرې آمين وایي، دعاء: ای الله! زه غواړم ستانه د

الْعَفْوِ وَالْعَافِيَةِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ

گناهونو معافي او د دنيا او آخرت عافيت، ای زموږه ربه! موږه په دنيا کې خیر راکړه او په آخرت کې

حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ قَالُوا: آمِينَ." ﴿۱﴾

هم خیر راکړی او موږه د اور د عذاب نه وساته.

د طواف په دوران کې د تسبیحاتو ډیر ثواب دی

﴿۲۰﴾ وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا

ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل څوک چې طواف وکړی د خانه کعبې

وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا بِسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ

اوه (۷) ځلې او (د طواف په مينځ کې) خبرې ونه کړې صرف دا وایې سبحان الله والحمد لله ولا اله

إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مُحِيتٌ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَكُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ

الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله نودده لس گناهونه معاف کېږي اولس نيکي ليکلي کېږي او

وَرَفَعَ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ . وَمَنْ طَافَ فَتَكَلَّمَ وَهُوَ فِي تِلْكَ الْحَالِ

ددې لس مرتبي او چتېږي او کوم سړی چې طواف وکړي اود (طواف کولو) حالت کې خبری وکړې نو

خَاضَ فِي الرَّحْمَةِ بِرِجْلَيْهِ كَخَائِضِ

دا په خپل دواړه خپو سره د رحمت په درياب کې داسې داخل شي لکه څنگه چې يو کس داخلېږي

الْمَاءِ بِرِجْلَيْهِ " (۱)

درياب ته په خپلو خپو سره.

توضیح: کخائض الماء: يعنی کوم سړی چې د طواف دوران کې څه دنيوې کلام ونه کړې بلکه فقط تسبیحات لولې او طواف وکړې. هغې ته به غټې درجې ورکړي کېږي خو کوم سړی چې د طواف دوران کې تسبیحات هم ولولې او څه نورې نيکې خبرې هم ورکړې نو گویا کې هغه خپل ځان د رحمت درياب ته داخل کړو. د دې توجیه نه معلومېږي چې دا دویمه مرتبه د اولې مرتبي نه غټه ده. ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ او داسې نور همدغې طرف ته تلې دي. ځينو علماوو ویلي دي چې وَمَنْ طَافَ فَتَكَلَّمَ نه تر آخر پورې چې کوم کلام نقل کړي شوي دي. دا همغه اولني کلام مکرر راوړي شوي دي او د تکلم نه همغه تسبیحات مراد دي. خو په دې تکرار کې دا گټه ده چې د دینه یو معقول شي محسوس او مشاهد خودلي شوي دي. ما د ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ په مرقات کې چې څه ولیدل نو ماته انداززه وشوه چې عموماً ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ د علامه ابن حجر رَحْمَةُ اللَّهِ هېڅ توجیه ته صحیح منلو ته تیار نه دی. هغوی په خپله شرح کې د ټولو نه ډېره نیوکه د ابن حجر رَحْمَةُ اللَّهِ په کلام باندې کړې ده. (مرقات ۵/۴۸۳)

(۱) أخرجه ابن ماجه في سننه ۹۸۶/۲ رقم الحديث : ۲۹۵۷.

باب الوقوف بعرفة دوقوف عرفات بیان

د مکې مکرمې نه تقریباً ۱۵ میلہ یعنی ۲۵ کلومیترہ مسافہ باندي د یو ډیر غټ میدان نوم عرفات دی. د هغې په مینځ کې یوه اوچته غونډۍ ده چې هغې ته جبل رحمت وايي. لفظ عرفه ځای او ورځ دواړو لپاره ویلي کېږي. خو لفظ عرفات صرف ځای لپاره استعمالېږي.

د تسمیه وجه: ویل کېږي چې حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ او حضرت حوا د جنت نه راویستلي شو. نو دواړه تر ډېرې مودې پورې جدا جدا وو. حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ د هندوستان سرانديب علاقه کې راکوز کړي شوي وو او حضرت حوا حجاز مقدس کې راکوزه کړي شوې وه. بیا ډېره موده وروسته د دواړو پیژندګلو په همدغه غونډۍ باندي وشوه. نو د دې نوم عرفه پاتې شو. بله وجه تسمیه داده. ویل کېږي چې حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ په دغه مقام باندي حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ ته احکامات بنودل او بیا به یې ترې نه پوښتل هم عرفت نو حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ به فرمایل عرفت نو د دې وجي نه د دې نوم عرفه کیښودلي شو. بهر حال وقوف عرفه د حج په بنیادي ارکانو کې د احرام نه وروسته دویم رکن دی. که فوت (پاتې) شو. نو د حاجې حج ختم شو. ده وقوف ۹ ذوالحجه په ورځ او د راتلونکې شپې په څه برنبه کې وشي نو حج صحیح کېږي. (مرقات ۵/۴۸۴)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د عرفې په ورځ تلبیه ویل بهتر دي

﴿١﴾ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الثَّقَفِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ
محمد بن ابوبکر ثقفی رَحِمَهُ اللهُ (تابعی) باره کې منقول دي چې ده د انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته پوس وکړو
وَهُمَا غَادِيَانِ مِنْ مَنِيٍّ إِلَى عَرَفَةَ : كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ فِي هَذَا الْيَوْمِ
حال دا چې هغه دواړه د سحر وخت کې منی نه عرفات ته تلل چې تاسو څه کول په دې (عرفې) په ورځ
مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَقَالَ : كَانَ يُهَلُّ مِنَّا الْيَهُدُ
د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره نوده وویل چې مونږ کې به د لیبیک لوستونکو لیبیک لوستل او هغه به یې

فَلَا يُنْكِرُ عَلَيْهِ وَ يُكَبِّرُ الْمَكْبَرُ مِنَّا فَلَا يُنْكِرُ عَلَيْهِ. (۱)

ددې نه، نه منع کولو او د تکبير والا به تکبير لوستلو او هغه به يې ددې نه، نه منع کول.

په مني کې د قرباني او عرفات او مزدلفه کې دووقوف ځای

﴿۲﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: نَحَرْتُ هَهُنَا وَمِنِّي

جابر رضي الله عنه او ي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايل ما خودغه ځای قرباني کړیده هغسې خومنی

كُلُّهَا مَنَحَرٌّ فَأَنْحَرُوا فِي رِحَالِكُمْ . وَ وَقَفْتُ هَهُنَا

کې هر ځای قربان گاهه ده خو تا سو په خپلو دیرو کې قرباني وکړئ ما خودې ځای کې وقوف کړي دی هسې

وَ عَرَفَةَ كُلُّهَا مَوْقِفٌ. وَ وَقَفْتُ هَهُنَا وَ جَنَعُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ. (۲)

خوپه عرفات کې هر ځای موقف دي خو ما دې ځای کې وقوف کړي هسې د مزدلفې هر ځای موقف دی

توضیح: دا چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مزدلفه او عرفات کې په یو یو ځای کې عرفات کړي و نو گمان

کیدی شي چې همدغلته وقوف وکړي شي کوم ځای چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم کړي وو. د دینه امت

ته بل کوم دیر غټ مشکل کیدلي شي. ځکه نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايل چې ما چرته هم وقوف

وکړلو نو ومې کړلو خو عرفات ټوله په ټوله وقوف دی. خو دا ده چې بطن عرنه کې نبي کریم

صلی الله علیه وسلم د عرفات نه منع کړې ده. همدغه شان مزدلفه ټوله په ټوله د وقوف ځای دي خو د محسر

په غونډې کې وقوف کول منع دي. همدغه شان مني هم ټوله د قرباني ځای دي اگر که نبي کریم

صلی الله علیه وسلم په خاص ځای کې قرباني کړې وه.

د عرفې دور څې فضیلت

﴿۳﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ

عائشه رضي الله عنها وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايل داسې یوه ورځ نه ده چې په هغې کې زیات

مِنْ أَنْ يُعْتَقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ

انسانان په کې الله تعالی آزاد کړي نه وي دا ورځ په ورځ د عرفې (یعنې ددې عرفې په ورځ په عرفات

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۰/۳ رقم الحديث: ۱۶۵۹، ومسلم في صحيحه ۹۲۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۸۵/۲۷۴.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۹۳/۲ رقم الحديث: ۱۲۱۸/۱۲۹.

وَ إِنَّهُ

کې الله تعالی د ټولو ورځونه ډیر انسانان د اور نه خلاصیې (او پېشکه (هغه ورځ) الله تعالی (خپل

لَیْدُنُو ثُمَّ یُبَایِهِمُ الْمَلَائِكَةُ

رحمت او مغفرت سره) بنده گان رانژدې کوي، بیا د فرښتو مخې ته په حج کونکو باندې فخر کوي او

فَيَقُولُ : مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ ؟^(۱)

فرمایې چې دا خلک څه غواړي؟ (یعنې دا چې څه هم غواړي زه به یې ورکوم).

الْفَصْلُ الثَّانِي

د امام دموقف نه وړاندې موقف کې مضائقه نشته دی

﴿٤٤﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ عَنْ خَالٍ لَهُ يُقَالُ لَهُ يَزِيدُ بْنُ شَيْبَانَ

عمرو بن عبد الله بن صفوان رَحِمَهُ اللهُ (تابعی) دخپل ماما نه چې دهغه نوم یزید ابن شیبان وو نقل کوي

قَالَ : كُنَّا فِي مَوْقِفٍ لَنَا بِعَرَفَةَ

چې هغوی وي ویل مونږ به میدان عرفات کې په هغه ځای کې اودریدو کوم چې زموږ لپاره متعین شوي

يُبَاعِدُهُ عَمْرُو مِنْ مَوْقِفِ الْإِمَامِ جِدًّا فَاتَّانَا ابْنُ مَرْبَعٍ

وو. او عمرو هغه ځای د امام دموقف (د اودریدو ځای) ډیر لرې بیان کړي وو. نو ځکه راغلو ابن مربع

الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ : إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْكُمْ

الانصاري رَحِمَهُ اللهُ ننږمونږ خواته او وي ویل چې زه د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ استازي په حیث تاسو ته راغلي

يَقُولُ لَكُمْ : قِفُوا عَلَي مَشَاعِرِكُمْ فَإِنَّكُمْ

یم اود نبی عَلَيْهِ السَّلَام تاسو ته د پیغام دي چې تاسو په خپل عبادت ځایونو کې اودرېږي ځکه چې تاسو

عَلَى إِزْثٍ مِنْ إِزْثٍ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.^(۲)

د خپل پلار ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام په میراث (اتباع) باندې ولاړ وي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۸۲/۲ رقم الحديث ۱۳۴۸/۴۳۶

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۱۶۹/۲ رقم الحديث ۱۹۱۹

توضیح: د عربو دود وو چې هره قبېله به په عرفات کې دخپل ځان لپاره خپل خاندانونو سره یو ځای د قوف ځای متعین کولو. یزید بن شیبان رَحِمَهُ اللهُ فرمایې چې زمونږ د خاندان یو سپری عمر هغه ځای د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د موقف ډیر لرې گڼلو او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته نژدې کیدل یې غوښتل. نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خبر شو نو هغې ابن مربع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نوم یو صحابې راواستولو او د هغه خاندان خلکو له یې دا پیغام ورکړلو چې کوم ځای کې به تاسو د نن مخکې قیام کولو وس هم هلته وقوف کوی. عرفات ټول وقوف دی. تاسو خود خپل نیکه ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام په میراث باندې وی. دا کلک کړی او ماته نژدې مه راځی. (مرقات ۵/۴۸۷)

په حدود حرم کې هر ځای کې قربانې کېږي

﴿۵۵﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُلُّ عَرَفَةَ مَوْقِفٌ
جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل ټول میدان عرفات د حصاریدو ځای دی.
وَكُلُّ مَنَى مَنَحْرٌ وَكُلُّ الْمُزْدَلِفَةِ مَوْقِفٌ وَكُلُّ فِجَاجٍ مَكَّةٌ
ټوله منی د قربانۍ ځای دی، ټوله مزدلفه د حصاریدو ځای دی او دمکې مکرمې هره لاره (اود هغې هر
طريقٌ وَ مَنَحْرٌ. ^(۱)
کوڅه) لاره او د قربانۍ ځای دی.

د عرفې په ورځ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څنگه خطبه ورکړه د لاؤد سپیکر ثبوت

﴿۶۶﴾ وَعَنْ خَالِدِ بْنِ هُوْدَةَ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خالد بن هوذه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې ما ولیدل نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عرفې په ورځ (میدان عرفات کې)
يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ عَرَفَةَ عَلَى بَعِيرٍ قَائِمٌ فِي الزَّكَاتَيْنِ. ^(۲)
چې داوښ په دواړه رکابونو او دریدو او خلکو ته یې خطبه فرمایله.

توضیح: علی بعیر قائماً: یعنی نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ولاړ اوښ باندې او دریدو او خطبه یې وفرمایله د دې لپاره چې لرې لرې خلکو ته اوراز ورسې. غونډه لویه خو لویه وه او هغه وخت کې د لاوود سپیکر انتظام نه وو. ځکه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل طبعي اواز د اوچتولو لپاره د هغه وخت

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۴۷۸ رقم الحديث: ۱۹۳۷.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۱۳۳، رقم الحديث: ۱۹۱۹.

ټول رائج کړي شوي طریقي اختیار کړلې نو اول نبي کریم ﷺ په اوبښ باندي ودریدلو. بای یې په هغې پلان کینودلو او خپله په هغې ودریدلو. دا د وچت اواز طریقي وې. په ځښو روایاتو کې دي چې د نبي کریم ﷺ اواز به کو ځای کې ختمیدلو نه هلته نه به حضرت علی رضی الله عنه د نبي کریم رضی الله عنه فرمان مخکې وړلو. دا په هغه زمانه کې د مکبر الصوت آله جواز اړخ ته اشاره وه چې انسان په کومې طریقي سره خپل اواز په کومې طریقي سره رسولی شي هغه نو ودي رسوي. نن سبا خو الیکترانک نظام قائم دی. لهذا د مکبر الصوت په ذریعې سره اواز تر لرې پورې رسولې کیدلي شي. دا جائز ده. خود ضرورت په بناء، چې د خدای مخلوق ته تکلیف نه رسوي. (المقات ۵/۴۸۸)

د نبي کریم ﷺ په زمانه کې مسجد نبوي کې مکبرین مقرره ول هم د لاوود سپیکر جائز کېدلو دلیل دي ځکه د مکبرینو په ذریعې سره د امام اواز خلکو ته تر آخر پورې د رسولو انتظام خپله نبي کریم ﷺ کړي وو. نو لاوود سپیکر په ذریعې سره هم کېږي چې اواز وچت شي او مخکې ورسېږي. تبلیغی حضرات د لاوود سپیکر استعمال دستو خلاف گڼې نو ځکه یې نه استعمالوي دا خلک اصل کې د علماؤ د فتوي تذلیل او توهین کوي او په علماوو اعتماد نه کوي. که لاوود سپیکر ناجائز وي نو بیا دا اوږده اوږده بیانونه پدې کې ولي کوي. همدغه شان د لمونځ لپاره تکبیر ولي په هغې وايي. په هغې کې اذان ولي کوي؟ (المقات ۵/۴۸۸)

د عرفې دور څې دعاء

﴿٤﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ
عمرو بن شعيب دخپل پلار (شعيب رضی الله عنه) او دادخپل نيکه (عبدالله بن عمرو رضی الله عنه) نه روايت کوي
أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ
چې نبي کریم ﷺ وفرمايل: د ټولونه غوره دعاء د عرفې په ورځ ده (اگر که په میدان عرفات
وَ خَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَ النَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي :
کې وغوښتلې شي يا په هر ځای کې) او د ټولونه غوره کلمات هغه چې ما يا د مانه مخکې انبیاؤ ويلي
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
دادي د الله نه بغير بل څوک لائق د عبادت نشته، اک يو ذات دی، دده سره بل څوک شريک نشته دی

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. وروى مالك عن طلحة بن عبيد الله إلى قوليه: لا شريك له^(۱)
 ده لره بادشاهي ده او ده لره تعريف دي او دا په هر څه قادر دي.

د عرفې وړخ د شيطان د ذلالت وړخ ده

﴿٨٨﴾ وَعَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ كَرِيزٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا رُبِّيَ الشَّيْطَانُ

طلحه بن عبید الله بن بن کریز وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایيل نه دي لیدلي شوي شيطان په

يَوْمًا هُوَ فِيهِ أَصْغَرُ وَلَا أَذْخَرُ وَلَا أَحْقَرُ وَلَا أُغَيِّظُ مِنْهُ فِي يَوْمٍ عَرَفَةَ

داسې يوه وړخ چې په دې کې دا ډير ذليل او ډير کمزوري او د غصې نه ډک وي څومره چې د عرفې په وړخ وي (يعني يا خو شيطان هميشه چې کله مسلمان په نيکيو وويني نو هغه د غصې نه ډک او حقير شي.

وَمَا ذَاكَ

خود عرفې په وړخ د ټولو نه ډير غصه هم وي او ذليل او خوار هم وي) او د دې وجه داده چې (په دې وړخ

إِلَّا لَنَا يَزِي مِنْ تَنْزُلِ الرَّحْمَةِ وَ تَجَاوَزِ اللَّهُ عَنِ الذُّنُوبِ الْعِظَامِ

په هر خاص او عام) دا الله تعالی رحمت نازلېږي او دهغه د طرفه لوي لوي گناهونه معاف کېږي. او دا

إِلَّا مَا رُبِّي

چې د بدر په وړخ هم شيطان همدغه شان لیدلي شوي وو (يعني د غزوه بدر په وړخ چې کله مسلمانانو

يَوْمَ بَدْرٍ.

ته عزت او اسلام ته شوکت حاصل شو نو هغه وړخ هم شيطان د عرفې ورځې په شان ياد هغې نه هم

فَقِيلَ: مَا رُبِّيَ يَوْمَ بَدْرٍ؟ قَالَ: فَإِنَّهُ قَدْ رَأَى جِبْرِيْلَ

ډير ذليل او خوار او د غصې نه ډک وي) نو (د بدر په وړخ) شيطان لیدلي و چې جبرائيل علیه السلام (د

يَرَى الْمَلَائِكَةَ. رَوَاهُ مَالِكٌ مُرْسَلًا وَفِي شَرْحِ السُّنَنِ بِلَفْظِ الْمَصَابِيحِ^(۱)

(مشرکانو سره د جنگيدل لپاره) د فرښتو صفونو ته ترتيب ورکوي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ٥٢٤/٥ رقم الحديث: ٣٥٨٥.

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ٤٢٢/١ رقم الحديث: ٢٢٦.

توضیح: اصغر: د لفظ د صغار نه دي چې په معنی د ذلیل او خوار دی. (المراقات ۵/۴۹۱)
 ادحر: دا د دحور نه دي لري تلو او د تختیدلو په معنی دی. علامه طیبی رحمه الله فرمائی: الحر
 الدفع یغضب واهانة احقر، د حقارت نه دی د بدحالی په معنی کې دی (المراقات ۵/۴۹۱،
 والکاشف: ۵/۳۱۸).

اغیظ: ای اکثر غیظاً سخت غصه کیدل. (المراقات ۵/۴۹۱)

فقیل ماری: یعنی څنگه لیدلی شوي دی؟ (المراقات ۵/۴۹۱)

یزع الملائكة: یعنی د فرښتو مشري کوي او هغه منع کوي. د بدر په ورځ شیطان د سمندر اړخ ته
 هغه وخت وختیدو چې کله هغې فرښتې ولیدلې. تر دې چې سمندر کې خپل ځای ته ورسیدو خو
 هلته هم حصار نشو بلکه هلته ته یې هم په سمندر کې غوپه ووهله او لاسونه یې آسمان ته اوچت کړل
 او وي ویل ای الله! زما د مرگ وعده چې تا کړې وه هغه هیره نه کړې.

د عرفې دور چې فضیلت

﴿۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا كَانَ يَوْمُ عَرَفَةَ إِنَّ اللَّهَ يَنْزِلُ
جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَأَى دِيَّيَ جِبْرِئِيلَ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَمَّاهُ بِمَاءٍ مِنْ عَرَفَةَ فَرَمَّاهُ بِمَاءٍ مِنْ عَرَفَةَ
إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةَ
د آسمان نه د دنیا ته (یعنی د رحمت او کرم سره نژدې راځي) او بیا د فرښتو مخ کې په حاجیانو فخر کوي
فَيَقُولُ : انظروا إلى عبادي أتوني شعثًا غبرًا
او فرمایي چې لږ زما د بنده گانو طرف ته وگوري چې راغلي دي ماته په گډوډو وپختانو، گردو هلی او
هناجين من كل فج عبيتي أشهدكم أنني قد عقرت لهم
لیک او او ازونو کولو سره. زه تا سو په دې خبره گواه کوم چې ما دوي وبخښل. (دې اوریدو سره)
فَيَقُولُ الْمَلَائِكَةُ : يَا رَبِّ فُلَانٌ كَانَ يُرْهَقُ وَ فُلَانٌ
فرښتې وايي چې ای پروردگاره (پدې کې) هغه فلاني سړی هم دي چې دهغه طرف ته د گناه نسبت کيږي

وَ فَلَانَةٌ قَالٌ : يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَ جَلَّ : قَدْ

او فلانی بنځه هم ده چې هغه گناهگاره ده. نبي عليه السلام وفرمايل چې الله تعالى فرمايي چې ماهغه هم

عَفَرْتُ لَهُمْ . قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فَمَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ عَتِيقًا

وبخښل. بېا نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل داسې هېڅ ورځ نشته چې په هغې کې زيات خلک آزاد

مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ. ^(۱)

شي د عذاب د اور نه د عرفې د ورځې په شان.

توضیح: ينزل: يعنى الله تعالى د عرفې په ورځ د اسمان نه دنيا ته راځي. دا نزول او دا الفاظ

متشابهات سره قبيل دي چې په هغې کې سلف صالحينو داسې توجيه کړې ده اى ما يلىق بشانه.

متأخرينو په دې کې تاويل کوي چې نزول نه د رحمت نزول مراد دى. (المركات ۵/۴۹۲)

يتباهى: د صيغه د مباحاتو ده د فخر کولو په معنى دي يعنى الله تعالى فرښتو مخې حاجيانو باندي

فخر کولو سره فرماي چې تاسو ويلې وو چې انسان مه پيدا کوه وس وگوره زما بنده گان څنگه زما

مخې ته عاجزې کوي. (المركات ۵/۴۹۲)

شعثاً: د اشعث جمع ده گډه وډ ويختانو ته وايي. (المركات ۵/۴۹۲)

غبرا: د اغبره جمع ده. په گرد گيدلو ته وايي (المركات ۵/۴۹۲)

هاجين: ضج يچ نه ضاج د اسم فاعل صيغه ده. او ضاجين د هغې جمعه ده. تلبيه او ذکر د الله په

اوچت آواز لوستلو ته وايي. (المركات ۵/۴۹۲)

فج عميق: لرې لرې لارو ته وايي. (المركات ۵/۴۹۲)

يرهق: رهق نه د پتيدلو په معنى دى. دلته معصيت مراد دى. مطلب دا چې فلاني سړى او فلاني

بنځه او فلاني سړى خو د گناه ارتكاب کولو. خلک هغوى طرف ته د گناه نسبت کوي چې دا خلک

په گناه کې شريک وو. نو الله تعالى به وفرمايي چې ماهغه هم وبخښل. (المركات ۵/۴۹۲)

(۱) أخرجه شرح السنة للبغوي ۳/۳۸۲، باب فضل يوم عرفة.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

وقوف په عرفات کې کول په کار دي

﴿۱۰﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : كَانَ قُرَيْشٌ وَ مَنْ دَانَ دِينَهَا
عائشه رضي الله عنها وایي چې قریش او هغه خلک د قریشو د طریقو پابندې کونکې ووقیام به یې کولو
يَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ وَ كَانُوا يُسَمُّونَ الْحُمْسَ فَكَانَ سَائِرَ الْعَرَبِ يَقِفُونَ
په مزدلفه کې او قریشو ته به حمس یعنی زړه ور خلک ویل کیدل (د قریشو نه بغير) نو ټولو عربو ووقوف
بِعَرَفَةَ فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
و کړو میدان عرفات کې خو کله چې اسلام راغلو نو الله تعالی خپل نبي صلى الله عليه وسلم ته حکم وکړو چې
أَنْ يَأْتِيَ عَرَفَاتٍ فَيَقِفُ بِهَا ثُمَّ يَفِيضُ مِنْهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ :
میدان عرفات ته راشه، هلته ووقوف وکړه او بېرته لاړ شه. نو دغه معنی ده د الله تعالی ددې ارشاد :
﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ﴾.
ته بیا راشه د هغه ځای نه د کوم ځای نه چې خلک بېرته راځي .

توضیح: کان قریش: قریش د حرم شریف متولیان وو. د هغوی په عام عربو کې په زړورتیا او سخاوت کې نو وو. خو دغه خلکو به هم خپل څه امتیازي عادتونه کول. په هغې کې یو امتیازي عادت دا وو چې هغه خلک به د وقوف لپاره عرفات ته ختل. بلکه د مزدلفې نه لاندې به قیام کولو او ویل به یې چې زړور خلک و. زمونږ شان نور دی. مونږ ته امتیازي مقام حاصل دی. مونږ د حرم شریف کمتران یو چې هغه کله هم د ارض حرم نه بار نه وځي. دا چې مزدلفه په حرم کې ده او عرفات د حرم نه بار دي نو دا خلک به څنگه په مزدلفه کې هیساریدلی. او عام عرب به عرفات باندې پاس ختل. قریش به نورو عربو کې د حمس په نوم یادیدل یعنی رزه ور بنسټداران. کله چې اسلام راغلو نو هغې انساني مساوات قائم کړل او قریشو ته یې حکم وکړو چې پاس ووقوف وکړی او بیا د عام خلکو سره مزدلفې ته راځي. د قرآن آیت همدغه مطلب دی. (المراقات ۵/۴۹۳)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۸۶/۸ رقم الحديث: ۱۵۲۰، ومسلم في صحيحه ۸۹۳/۲ رقم الحديث: ۱۲۱۹/۱۵۱.

مزدلفه کې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعاء په قبولیت باندې د شیطان خفگان

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبَّاسِ بْنِ مِرْدَاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا لِأُمَّتِهِ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ

عباس بن مرداس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعا وکړه د خپل امت د پاره د عرفې په ماښام

بِالْغُفْرَةِ فَأَجِيبَ : إِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ مَا خَلَا الْمَظْلَمَ

د بخښنې لپاره چې هغه قبوله شوه. او (الله تعالی و فرمایل) ما ستا امت و بخښلو. بغیر د بنده گانو

فَإِنِّي أَخَذُ لِلْمَظْلُومِ مِنْهُ . قَالَ : أَيُّ رَبِّ

د حقوقونه چې د ظالمانو نه به د مظلومانو حق اخلم. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عرض وکړو چې ای زما رب!

إِنْ شِئْتَ أُعْطِيتَ الْمَظْلُومَ مِنَ الْجَنَّةِ وَ غَفَرْتَ لِلظَّالِمِ

که چیرته ته و غواړې نو مظلوم ته (د هغه حق په بدله کې چې ظالم کړې دي) د جنت نعمتونه ورکړي او

فَلَمْ يُجِبْ عَشِيَّتَهُ فَلَمَّا أَصْبَحَ بِالْمُزْدَلِفَةِ

ظالم هم و بخښې. خود عرفې په ماښام دا دعا قبوله نه شوه. کله چې مزدلفه کې سحر شو نو نبي کریم

أَعَادَ الدُّعَاءَ فَأَجِيبَ إِلَى مَا سَأَلَ . قَالَ :

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَادِغَةَ دَعَا وَ كَرِهَ أَوْ نَبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ چې کوم شي غوښتي و هغه ورکړي شو. راوي وايي چې

فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ تَبَسَّمَ

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و خندل يا راوي وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مسکې شو. (دې ليدو سره)

فَقَالَ لَهُ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ : يَا بِي أَنْتَ وَ أُمِّي إِنَّ هَذِهِ لَسَاعَةٌ

حضرت ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل: زما مور او پلار په تا قربان شه. دا خوداسې وخت

مَا كُنْتَ تَضْحَكُ فِيهَا فَمَا الَّذِي أَضْحَكَكَ ؟ أَضْحَكَكَ

دي چې په دې کې به تانه خندل (يعني دا وخت خود خندلوندي) نو بيا څه شي و خندلوی؟ و دې خندوي

اللَّهُ سِنَّكَ ؟ قَالَ : إِنَّ عَدُوَّ اللَّهِ

تا الله تعالی هميشه (يعني الله دې تا هميشه خوشحاله وساتي) نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل د خدای د بنمن

إِبْلِيسَ لَمَّا عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ اسْتَجَابَ دُعَائِي وَ غَفَرَ لَأُمَّتِي

ابليس ته چې کله معلومه شوه چې الله تعالی زما دعا قبوله کړه او زما امت يې و بخښلو نو شیطان

أَخَذَ التُّرَابَ فَجَعَلَ يَحْشُوهُ عَلَى رَأْسِهِ وَ يَدْعُو بِاللَّوَيْلِ وَ التُّبُورِ فَأَضْحَكَنِي

خاوره را واخيسته او په خپل سريې واچوله او غوبل يې جوړ کړو او په چيغو شو. نوزه وخنډولم د

مَا رَأَيْتُ مِنْ جَزَعٍ . وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ الْبَعْثِ وَالنُّشُورِ نَحْوَهُ^(۱)

شیطان بد حالی او اضطراب.

توضیح: دعا لامته: د امت نه مراد د نبی کریم ﷺ په حج کې شریک شوې صحابه وو. مطلق امت مراد نه دی. لهذا دا فضیلت فقط هغه صحابو پورې محدود دې کوم چې په حجة الوداع کې وو.

دویمه توجیه داده چې دا غوره والي حاجیانو ته حاصل ده. چې د چا حج قبول شوي وي. دریمه توجیه داده چې د حدیث مفهوم د هغه ظالم باره کې دي چا چې د ظلم نه توبه کړې وي او په رښتني الله تع عاجزې کوي. خو د بل د حق ورکولو طاقت نه لري يا خو مجبور دي نو حکم معذور دی. ملا علي قاری رَحْمَةُ اللَّهِ هَمْ دغه شان کلام کړي دی. (المراقات ۵/۴۹۴)

الله اکبر ما افاض الشعر ❁ و به تراحت تستغف

^(۱) أخرجه ابن ماجه في سنه ۱۰۰۲/۲ رقم الحديث : ۳۰۱۳.

باب الدفع من عرفة والمزدلفة عرفات او د مزدلفې نه بېرته دراتګ بيان

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د نبي کریم ﷺ مني طرف ته بياراتل

﴿١٩﴾ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ : سَمِعْتُ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ

هشام بن عروه رضی اللہ عنہ دخپل پلار عروه رضی اللہ عنہ نه نقل کوي وايي چې تپوس وشواسامه بن زيد رضی اللہ عنہ

كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ حِينَ دَفَعَ ؟

چې د حجة الوداع په موقع باندې عرفات نه بېرته راتلو کې د نبي کریم ﷺ مني طرف ته څنگه وو؟

قَالَ : كَانَ يَسِيرُ الْعُنُقِ فَإِذَا وَجَدَ فَجْوَةً نَصَّ .^(١)

هغه وويل چې د نبي ﷺ رفتار تېزو او چرته به چې کولاؤ لاري پيدا شوه نومنه به يې وهله.

توضیح: العنق: په تيزه تيزه منډو او تللو ته عنق وايي. (المقات ۵/۴۹۸)

فجوة: تشې او کولاو لاري ته فجوة وايي. اصل کې دوه شيانو په مينځ کې خلاته فجوة وايي.

نص: په تيزه منډو وهلو ته وايي. (المقات ۵/۴۹۸)

﴿٢٠﴾ وَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ دَفَعَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د ابن عباس رضی اللہ عنہ باره کې نقل دي چې په واپسې کې (عرفات نه مني ته) د نبي کریم ﷺ سره

يَوْمَ عَرَفَةَ فَسَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَاءَهُ

وم د عرفې په ورځ (دده بيان دي چې په لاره) کې نبي کریم ﷺ واوريدو د ځان نه وروسته

رَجْرًا هَدِيدًا وَ صَرْبًا فَأَشَارَ بِسَوْطِهِ إِلَيْهِمْ وَ قَالَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ

(په اوچت او از سره د څارو د اوازونو او د اوبسانو د وهلو) شور او شغب نو وي فرمايل اي خلکو! په

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٥١٨/٣ رقم الحديث: ١٦٦٦، ومسلم في صحيحه ٩٢٦/٢ رقم الحديث: ١٢٨٦/٢٨٣.

بِالسَّكِينَةِ فَإِنَّ الْبِرَّ لَيْسَ بِالْإِيضَاعِ (۱)

قلار او په اطمینان سره تلل ستاسو لپاره ضروري دي. ځکه منډه وهل څه نیکي نه ده.

توضیح: الايضاع: سرعت، سیر او د اوسانو او اوزونو ته ايضاع وايي يعنې نیکي د اوسانو په منډه کولو باندې نه ورکړي کېږي بلکه نیکي کولو او د بدو نه ځان ساتلو باندې نیکي ورکړي کېږي. دلته د دې نغې ده؟ دې جواب دا دي چې که په منډه کې د خدای مخلوق ته تکلیف مشکل وي نو د مکروهاتو نه دي گینې فاستبقوا الخیرات کې د نیکي کولو طرف ته ژر ژر د تللو تلقین کړي شوي دي. نو په دواړو روایاتو کې تضاد نشته دی. (المقات ۵/۴۹۸)

﴿۳﴾ وَعَنْهُ أَنَّ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ كَانَ رَدَّفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې: نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پسي وروسته سپور و، اسامه بن زيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

عَرَفَهُ إِلَى الْمُزْدَلِفَةِ ثُمَّ أُرْدَفَ الْفَضْلَ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ إِلَى مِمَّةٍ فَكَلَاهُمَا قَالَ:

عرفات نه مزدلفې پورې بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَام د مزدلفې نه مني پورې فضل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپل شاته کينولي و.

لَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْتَمِسُ حَقِّي حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ (۲)

د دې دواړو بيان دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام مسلسل ليک لوستلو تر دې چې ويشتلو نبي عَلَيْهِ السَّلَام جمره عقبه

باندې کانه (يعنې د قرباني په ورځ جمره عقبه باندې به اول کانه ويشتل نو تلبيبه يې موقوف کړه).

په مزدلفه کې جمع بين الصلوتين

﴿۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: جَمَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مزدلفه کې د ماښام او د ماسخوتن لمونځونه يو

بِجَمْعٍ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بِإِقَامَةٍ وَ لَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا

ځای وکړل (د ماسخوتن سره يې دواړه لمونځونه يو ځای وکړل) او په هغې کې يې د هريو لپاره تکبير وويل

(يعنې د ماښام لپاره جدا تکبير و او ماسخوتن لپاره جدا وو) او نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څو نه د دې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲۲/۳ رقم الحديث: ۱۶۷۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲۲/۳ رقم الحديث: ۱۶۸۶.

ومسلم في صحيحه ۹۲۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۸۰/۲۶۶.

وَلَا عَلَىٰ إِثْرٍ كَلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا. ^(۱)

دواړو په سينځ کې نفل کړي وو او نه دي دواړو کې د هريو وروسته.

توضیح: مزدلفه کې جمع بين الصلوتين د ماښام وخت کې کېږي د ماښام اذان په وروسته کېلو سره د ماسخوتن په وخت کې لوستلي کېږي چې دې ته جمع تاخيري وايي عرفات کې جمع بين الصلوتين د غرمې وخت کې کېږي. د مازيگر لمونځ نه مخکې لوستل په کار دي. هغې ته جمع تقديم وايي. (المركات ۵/۴۹۹)

بجمع: دا د مزدلفې نوم دی. باقامة: په دې باندې د ټولو اتفاق دي چې مزدلفه کې د ماښام او د ماسخوتن په وخت جمع کولو جائز او مامور هم دي. اختلاف په دې خبره کې دي چې د دواړو لمونځونو لپاره يو به يو اقامت وي يا دوه اقامتونه به وي. دامام مالک رَحِمَهُ اللهُ مذهب خودادې چې دوه اذانه او دوه اقامته پکار دي د امام بخاري هم همدغه رائي ده امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ، امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ او امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ په نزدا دي چې يو اذان او دوه اقامتون سره به لوستلي کېږي. د احنافو نه يو قول داسې منقول دي چې که د دواړو فرضو په مينځ کې د سلام نه بغير څه مسافه نه وي نو د دويم لمونځ لپاره نه د اذان ضرورت شته او د اقامت ضرورت شته دی. (البنایة ۴/۱۱۵)

لم يَسْبَحْ بَيْنَهُمَا: ددې نه نوافل نه کول مراد دي (المركات ۵/۴۹۹)

د جمع بين الصلوتين نه جمع صوري مراد ده

﴿۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلَاةً

عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما کله هم نه دي ليدلي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم يو لمونځ د

إِلَّا لِيَقَاتِيَهَا إِلَّا صَلَاتَيْنِ: صَلَاةَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِجَمْعٍ

خپل وخت نه بل کوم يو وخت کې کړي وي بغير دوه لمونځونو نه چې هغه د ماښام او ماسخوتن وو.

چې هغه په مزدلفه کې شوي وو (يعني مزدلفه کې يې د ماښام او ماسخوتن لمونځونه وکړل) او په هغه

وَصَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَئِذٍ قَبْلَ مِيقَاتِهَا. ^(۲)

ورځ (يعني مزدلفه کې د قربانۍ په ورځ) د سحر لمونځ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وخت نه مخکې وکړل.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲۳/۳ رقم الحديث: ۱۶۷۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲۰/۳ رقم الحديث: ۱۶۸۲، ومسلم في صحيحه ۹۲۸/۲ رقم الحديث: ۱۲۸۹/۲۹۲.

توضیح: الایمقاتها: حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کله هم هېڅ یو لمونځ د هغې د وخت نه بل یو وخت کې نه وو کړي فقط مزدلفه کې یې د ماسخوتن او ماښام لمونځ د ماسخوتن وخت کې کړې وو. د دینه معلومه شوه چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم جمع بین الصلوتین باره کې چې کوم حدیثونه منقول دي هغه جمع صوري باندي محمول دي. جمع حقیقي فقط مزدلفه او عرفات کې شوې دي او همدغه د ائمه احنافو مسلک هم دی. (المراقات ۵/۵۰۰)

وصلی الفجر الخ: یعنی د سحر لمونځ هم نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خپل وخت کې کړي وو خود اسفار نه مخکې یې وکړل. د دینه معلومه شوه چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د سحر لمونځ د وخت نه مخکې کول. فقط مزدلفه کې یې د سحر لمونځ د اسفار په ځای غښس کې وکړل. د دې جملي نه هم د ائمه احنافو تائید کېږي چې د اسفار في الفجر قائل دي. (المراقات ۵/۵۰۰)

مزدلفی نه د بنحو او ماشومانو د سحر نه مخکې بوتل جائز دي

﴿٦٦﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : أَنَا مِمَّنْ قَدَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې زه وم د هغه خلکو سره چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لیرلي وو د مزدلفې په
لَيْلَةِ الْمَزْدَلِفَةِ فِي ضِعْفَةِ أَهْلِهِ (١)
شپه د اهل و عیال کمزوري خلک

توضیح: ضِعْفَةُ أَهْلِهِ: یعنی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم کمزوري بنحو او ماشومان مزدلفې ته د شپې په وخت کې منی طرف ته روان کړل ځکه د سحر نه وروسته به لارو کې دومره رش چور شي چې خلک زحمتي شي. په دې حدیث باندي نن سبا هم عمل کېږي او عمل کول پري هم په کار دي خو دا آساتا فقط د لارې حد پورې ده. جمره عقبه باندي کاني ویشتلو سهولت نشه دي ځکه د لمر د رابستلو نه مخکې رمي جمره جائز نه ده. د احنافو همدغه مسلک دي او په ذکر شوي حدیث کې ځينو طريقو کې د جمره عقبه ویشتلو منع شته دی. شوافع او حنابله حضرات وایي چې د نيمي شپه نه وروسته د جمره عقبه ویشتل جائز دي. (المراقات ۵/۵۰۰).

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٥٢٦/٣ رقم الحديث: ١٦٧٨، ومسلم في صحيحه ٩٤١/٢ رقم الحديث: ١٢٩٣/٣٠١.

د جمرات ویشتلو لپاره کانډي دکوم ځای نه راواخستل شي

﴿۷﴾ وَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ وَ كَانَ رَدِيفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فضل بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي او دا (مزدلفې نه د مني نه دراتلو) وروسته سپور و نبي عَلَيْهِ السَّلَام

أَنَّهُ قَالَ قَالَ فِي عَشِيَّةِ عَرَفَةَ وَ غَدَاةِ

پسې دا وايي چې کله د عرفې په ماښام کې (مزدلفې نه د مني نه دراتلو وخت کې) او د مزدلفې په سحر کې

جَمَعَ لِلنَّاسِ حِينَ دَفَعُوا :

(مزدلفې نه د مني نه دراتلو) خلکو چې خپلي سولې په تيزۍ سره شړل او وهل شروع کړل نو نبي

عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغوی ته وفرمايل چې په آرام او اطمینان سره تلل ستاسو لپاره غوره دي او

وَ هُوَ كَأَنَّ نَاقَتَهُ حَقَّى دَخَلَ

هغه وخت نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله اوبښه ودروله او مخکې تللو تردي چې کله ورسید نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام

مُحَسِّرًا وَ هُوَ مِنْ مَنَى قَالَ :

د محسّر غونډۍ ته چې د مني (سره نژدې د مزدلفې په آخره برښه) کې ده او وي فرمايل چې ستاسو

عَلَيْكُمْ بِحَصَى الْخُذْفِ الَّذِي يُرْمَى بِهِ الْجَمْرَةَ

(د دې میدان نه) خذف پشان کاني او چټول په کار دي چې په جمره (منارو) باندې به ویشتل کېږي.

وَ قَالَ : لَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْقِي حَقَّى رَمَى الْجَمْرَةَ.^(۱)

او فضل ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د رمي جمره پورې لبيک لوستلو (يعني

کله چې جمره عقبه باندې يې اولني کاني ویشتلو نو لبيک لوستل يې موقوف کړو).

توضیح: کاف: يعنې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله اوبښه ودرولي وه. (المراقات ۵/۵۰۱) محسرا:

محسرا غونډۍ د مزدلفې او مني په مينځ کې داسې پرته ده چې نه ټوله مني ده او ټوله مزدلفه ده.

ډيره برښه يې مني سره لگيدلي ده. په همدغه ځای کې په ابرهه باندې عذاب نازل شوي وو. لهذا

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۳۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۸۲/۲۶۸.

دلته اودریدل جائز نه دي. نن سبا ظالمانو او خائنانو معلمینو حاجیانو لپاره په همدغه ځای کې خیمې لگوي.

حصی: د حصاة جمع ده کاهو ته وايي. (المراقات ۵/۵۰۱)

الخذف: یعنی دمره غټه کاني چې په د دوو (۲) گوتو مینځ کې راشي چې د چټي د داني نه لږه غټه وي. دا کاني د مزدلفې نه خلک راوچتوي. نبي کریم ﷺ او صحابه کرامو ﷺ هم د همدغه ځای نه اوچتول. د لاري نه اوچتول هم جائز دي. خو د جمره عقبه د خوا اوچتول جائز نه دي ځکه چې هغه مردود کاني دي. د مني په کراماتو کې دا هم دي چې په هغې غوښه نه خرابېږي. خو دا ده چې هلته تپوس او کارغان نه راځي. او هلته ځای هم کمېږي. هر يو ځای پیدا کېږي. يو کرامت يې دا دي چې په کروړونو کاني ويشتلي کېږي خو هلته ډېرې نه جوړېږي. اوس لږ تر کونه اوچتوي خو هغه په ډير لږ شمير کې وي. اصل کې چې کوم کاني قبول شي نو هغه فربتې اوچتوي. (المراقات ۵/۵۰۱)

بهر حال دا ضروري نه ده چې کاني د مزدلفې نه وچت کړي شي خو دا مزدلفه په لاره کې راځي نو خلک يې د هملته نه وچتوي. پدې کې اسانتيا ده.

﴿۸﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : أَقَاضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ جَمْعِ
جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّ چې نبي کریم ﷺ (د مني لپاره) د مزدلفې نه لارونو د نبي کریم ﷺ
وَعَلَيْهِ السَّكِينَةُ وَ أَمَرَهُمْ بِالسَّكِينَةِ
مزل کې سکون او وقار و او نبي ﷺ نورو خلکو ته هم په سکون او وقار سره د تللو حکم کړي و خود
وَأَوْضَعَ فِي وَادِي مُحَسِّرٍ وَ أَمَرَهُمْ أَنْ يَزْمُوا
محسر په ميدان کې نبي کریم ﷺ د خپلي اوسني مزل تېر کړو او نبي ﷺ خلکو ته هم حکم
يَمْلَأُ حَصَى الخذف
و کړو چې د خذف کاهو پشان (يعني د چټو برابر) او ه (۷) کاهو سره رمي وکړي، همدغه شان نبي ﷺ
و قَالَ : لَعَلِّي لَا أَرَاكُمْ بَعْدَ عَامِي هَذَا.
صحابو ته) دا هم وويل چې کيدې شي چې ددې کال نه ورهسته مونږ تاسو ونه وينم (صاحب مشکوة

لَمْ أَجِدْ هَذَا الْحَدِيثَ فِي الصَّحِيحَيْنِ إِلَّا فِي جَامِعِ التِّرْمِذِيِّ مَعَ تَقْدِيمٍ وَ تَأْخِيرٍ^(۱)

وايي چې) ما خود ا حدیث په بخاري او مسلم کې ونه لیدو خو ما دا حدیث د خه تقدیم او تاخیر سره ذکر کړي

توضیح: لم اجد هذا الحديث: صاحب مشکوٰة په مصابیح باندې رد کول غواړي چې هغوی دا حدیث په اول فصل کې ذکر کړي دی. خو ماته دا حدیث په صحیحین کې نه دي موندلی. خو دو مړه ده چې په ترمذي کې خه مخکې وروسته شته دی.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د عرفات او مزدلفې نه دراتلو په وخت

(۹۶) وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ

محمد بن قيس بن مخرمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خطبه کې ارشاد و فرمایيل چې د

أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يَدْفَعُونَ مِنْ عَرَفَةَ حِينَ تَكُونُ الشَّمْسُ

جاهليت ورځو کې (يعني د اسلام نه مخکې) خلک به د عرفات نه هغه وخت راتلل کله به چې لمر د

كَانَتْهَا عَمَائِمُ الرِّجَالِ فِي وُجُوهِهِمْ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ

دو بېدونه مخکې په رېتلي شوي مخونو باندې د پټو کپوشان وويي عرفات نه د لمر د بېدونه مخکې

وَمِنَ الْمُزْدَلِفَةِ بَعْدَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ حِينَ تَكُونُ كَانَتْهَا عَمَائِمُ الرِّجَالِ فِي وُجُوهِهِمْ.

تلل) او مزدلفې نه به د لمر د راښتلولو نه وروسته هغه وخت تلل چې کله به په رېتلي شوي مخونو باندې پټې

وَ إِنَّا لَا نَدْفَعُ مِنْ عَرَفَةَ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وَ نَدْفَعُ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ

ښکاره کيدل خو مونږ به د عرفات نه تر هغه وخت نه خو تر څو چې لمر د وېشي او نه به روانيدو د مزدلفې

قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ هَدَيْنَا مُخَالَفٌ لِهَدْيِ عَبْدِ الْأَوْثَانِ وَ الشِّرْكِ^(۲)

نه مونږ د لمر د راښتلولو نه مخکې ځکه زموږ به طريقه د بت پرستو او د مشرکينو نه بدله ده.

رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ وَقَالَ فِيهِ: خَطَبْنَا وَسَاقَهُ بِنَحْوِهِ

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴۸۲/۲ رقم الحديث: ۱۹۴۴.

(۲) أخرجه الحاكم في المستدرک ۲۷۷/۲.

توضیح: **كانها عمائم الرجال:** د لمر د ډوډېدلو اړخ ته اشاره ده. د پټکې سره یې تشبیه ورکړې ده. **خکه لمر چې کله ډوډېدلو وخت کې مخي ته راځي نو د انسان په مخ لگي او د هغې رڼا گاني د انسان مخ پر قی. پټکې چې هم کله مخې ته راځي نو هغه هم د لم رڼا گانو پشان لگي. د دینه معلومه شوه چې د عرب خلکو به د اسلام نه مخکې هم پټکې استعمالول. والعمائمۃ التیجان العرب مشهور قول دی. دننه دا ویلي شوي دي چې په جهالت کې به هم خلکو د لمر د بنکته کېدلو نه مخکې د عرفات نه راکوځیدل او وي ویل چې کله لمر ډوب شي نو هله لارشی. همدغه شان د مزدلفې نه د وتلو وخت کې د لمر د راختلو نه مخکې او د سحر د راختلو نه وروسته دی. کله چې لږه رڼا خوره شي نو د مزدلفې نه روان شی. خود جاهلیت خلکو به د لمر د راختلو انتظار کولو او د ټیبر غره به یې مخاطب کړو او ویل به یې اطلع ټیبر اطلع. (المقات ۵/۵۰۳) ټیبر: ټیبر رڼا شا. هدینا یعنی زمونږ اسلامي طریقه د حج د جاهلیت د طریقي نه مخالف ده. (المقات ۵/۵۰۴)**

رواه: دلته د مشکوة په نسبه کې بیاض دي نورو نسخو کې رواه البهقي فی شعب الايمان دی.

جره عقبه به لمر در اختلو نه وروسته ویشتي کیري

﴿١٠﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَدَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْمُزْدَلِفَةِ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّ چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته د مزدلفې په شپه (یعني د عید الاضحی) کې
أَغْلِيَمَةً بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ
(منی لپاره) روان کړو او د عبد المطلب خاندان مونږ خو ماشومان وو (چې هغه نبي عَلَيْهِ السَّلَام په شپه کې
عَلَى حُمُرَاتٍ
روان کړل) او په خر سپاره وو نبي عَلَيْهِ السَّلَام (زمونږ د روانیدو وخت کې د محبت په خاطر) زمونږ په
فَجَعَلَ يَلْطُحُ أَفْخَادَنَا وَ يَقُولُ : أَبِينِي لَا تَزُمُوا الْجَمْرَةَ
ورانو نولاسونه وو هل او فرمایل به یې زما ورو ماشومانو! تا سومه ولی جمره (یعني جمره عقبه)
حَقِّي تَطْلَعِ الشَّمْسُ (۱)
په کانډو باندې ترڅو پورې چې لمر رانکاره نه شي.

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۱۷۰/۲ رقم الحديث ۱۹۱۰.

توضیح: اغلیمة: داد اغلیمة تصغیر دی. اغلیه د غلام جمع ده. (المراقات ۵/۵۰۵)

یلطح: د فتح یفتح نه ده. د لاس تلي باندي د محبت لپاره وهلو ته لطح وايي. (المراقات ۵/۵۰۵)

أبیئق: د ابن تصغیر دي چې یاء متکلم اړخ ته منسوب دي یعنی ای زما گرانو ماشومانو! (المراقات ۵/۵۰۵)

حق تطلع الشمس: دا حدیث د جمهور فقهاوو واضحہ دلیل دي چې د لمر د راختلو نه مخکې د جمره عقبه ویشتل جائز نه دي. خود شوافعو په نزد نیمې شپه نه وروسته رمي کول جائز دي. و قوف مزدلفه د ائمه اربعه په نزد واجب دي. بیا احنافو په نزد قوف دلسم (۱۰) ذوالحجه د سحر د راختلو نه تر د لمر د وپیدو پورې دی. د ائمه ثلاثو په نزد نیمې شپې نه د سحر د راختلو پورې د مزدلفې و قوف وخت دی. د قوف وخت تریو (۱) ساعت پورې هم کیدی شي. کله کم هم کیدی شي. د کمزور د منی طرف ته د مزدلفې شپه کې تلل جائز دي خود اده چې د جمهورو په نزد سحر د راختلو نه مخکې رمي کول جائز نه دي. د لمر د راختلو نه وروسته کول په کار دي.

د شوافعو په نزد نیمې شپې نه وروسته جائز دي. دا اختلاف فقط جمره عقبه کې دي چې دلسم ذوالحجه کې ویشتل کېږي. (المراقات ۵/۵۰۵)

د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ مُسْتَدَل

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : أُرْسِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَمْرِ سَلْمَةَ لَيْلَةَ النَّخْرِ
عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې ليرلي وه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ته د غټ اختر په شپه کې،
فَرَمَتْ الْجَمْرَةَ قَبْلَ الْفَجْرِ
(مزدلفې نه منی) ته نوهغي (هلته په رسيدو سره) د سحر نه مخکې جمره عقبه باندي کاني وويشتل
ثُمَّ مَضَتْ فَأَقَامَتْ وَكَانَ ذَلِكَ الْيَوْمَ الْيَوْمَ الَّذِي
او بيا د هغه خای نه (مکي) ته راغله او طواف اضافه (چې فرض دی) وکړو او دا هغه ورځ وه چې په
يَكُونُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا. (۱)
هغي کې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره زه و مه یعنی د حضرت ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ورځ وه.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴۸۱/۲ رقم الحديث: ۱۹۱۲

توضیح: امر سلمة: داد امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ دليیل دي چې د سحر د راختلو نه مخکې جمره عقبه ويشتل ناجائز دي اگر که د سپوگمې نه وروسته غوره دي. جمهورو دا حدیث بغیر د عذر او د څه وجي نه حمل کړي دي چې دلته څه خصوصیت وو گیني حکم عام همغه دي کوم چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په روایت کې د دې نه مخکې بیان شوي دي چې د لمر د راختلو نه وروسته جمره عقبه رمي ده. (المرقات ۵/۵۰۶)

په عمره کې تلبیه کله موقوف کړي شی

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : يُلْتَبَى الْمَقِيمُ أَوْ الْمُعْتَمِرُ حَتَّى يَسْتَلِمَ الْحَجَرَ. ۱۱

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې مقيم او عمره کونکې دي د حجر اسود بنکلولو پورې لبيک وايي.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: وَرُوِيَ مَوْقُوفًا عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ

توضیح: يلبى المقيم: د مقيم نه د مکې مکرمې وسيدونکې مراد دي (المرقات ۵/۵۰۷)

او المعتمر نه مراد غير مکې سپړی دی. اوس پوښتنه دا ده حدیث د عرفې او د مزدلفې نه د بېره راتللو څه تعلق دی. په بنکاره خو دا حدیث غير متعلق معلومېږي؟
د دې جواب دا دي چې اول د حاجي تلبیه د منقطع کولو مسئله راغلي وه. نو صاحب مشکوٰة د حاجي نه وروسته د معتمر د تلبیه انقطاع ذکر اسطراد کړو، الكلام يجر الكلام.

د جمهورو په نزد حجر اسود د بنکلولو په وخت يا د هغې چاپريال ته رسيدلو سره معتم له تلبیه بس کول پکار دي خو امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې په دخول سره تلبیه بس کول پکار دي. همدغه شان د جمهورو په نز حاجي ته په کار دي چې جمرات ته په رسيدلو سره تلبیه بس کړي خو امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې وقوف عرفه نه وروسته بس کړي. جمهورو سره واضح دلائل شته دي. (المرقات ۵/۵۰۷)

(۱) أخرجه البخاري في الصحيح ۵۱۳/۲ رقم الحديث ۱۶۶۲.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۱۳﴾ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُرْوَةَ أَنَّهُ سَمِعَ الشَّرِيدَ

دي يعقوب بن عاصم بن عروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (تابعی) نه روایت دي چې هغه شريد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (صحابي) نه اوریدلي

يَقُولُ : أَقْضَتْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا مَسَّتْ قَدَمَاهُ الْأَرْضَ

چې زه (د عرفات نه) بېرته راتلو کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره وم نونبي عَلَيْهِ السَّلَام قدم مبارک زمکې ته تلل

حَقِّي أَنِّي جَمْعًا. (۱)

تر دي چې مزدلفې ته ورسیدو.

د حجاج حج

﴿۱۴﴾ وَعَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ : أَخْبَرَنِي سَالِمٌ أَنَّ الْحَجَّاجَ بْنَ

ابن شهاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې د عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خوي سالم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ماته وويل چې حجاج بن

يُوسُفَ عَامَ نَزْلِ بَابِ الزُّبَيْرِ

يوسف چې په کوم کال عبد الله ابن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهيد کړو نو هغه مه کال ده (مکې ته دراتلونو وروسته)

سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ : كَيْفَ نَصْنَعُ فِي الْمَوْقِفِ يَوْمَ عَرَفَةَ ؟

عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه پوښتنه وکړه چې مونږه د عرفې په ورځ د وقوف په دوران کې څه وکړو؟

(يعني په عرفات کې په دغه ورځ د غرمي او مازيگر لمونځ دوقوف نه مخکې وکړو يا دوقوف دوران

فَقَالَ سَالِمٌ إِنَّ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ

کې او که دوقوف نه وروسته؟) د دې جواب سالم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورکړو چې که ته په سنت باندي عمل کول

فَهَجِرْ بِالصَّلَاةِ يَوْمَ عَرَفَةَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ

غواړي نو د عرفې په ورځ (د غرمي او مازيگر لمونځ) وختي وکړه (دې جواب اوریدو سره) وويل عبد الله

بُنْ عَمْرَ : صَدَقَ إِنَّهُمْ كَانُوا يَجْمَعُونَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَ العَصْرِ

ابن عمر رضي الله عنهما و فرمايل چې سالم صحيح وايي ځكه صحابو يو ځای كولو د غرمي او ما زنگر لمونځ

في السُّنَّةِ فَقُلْتُ لِسَالِمٍ : أَفَعَلَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ؟

د سنت طريقه څېړلو لپاره. نو سالم ته وويل چې آيا د نبي كريم صلى الله عليه وسلم هم همدغه عمل و؟ نو په

فَقَالَ سَالِمٌ وَ هَلْ يَتَّبِعُونَ فِي ذَلِكَ إِلَّا سُنَّتَهُ ؟ (۱)

جواب كې سالم وويل چې صحابو به اتباع نه كوله خو نبي كريم صلى الله عليه وسلم به همدغه كول.

توضیح: عام نزل بآبن الزبير: ابن زبير نه مراد حضرت عبد الله بن زبير رضي الله عنه دی. د حجاج بن

يوسف د ظلم داستان څه پټ نه دي. دا سړی ظلم او ناروا يوه نښه وه. يو لاکه څليريش زره

(۱۳۴۰۰۰) سړی وټول او مېړه يې کړل. ده ته به خوراک تر هغه وخت پورې خوندي نه ور کولو چې تر

کومې به يې مرگ نه وو کړی. دي ظالم د حضرت عبد الله بن زبير رضي الله عنه خلاف مکه باندي حمله

وکړه او حضرت عبد الله بن زبير رضي الله عنه يې شهيد کړو. د هغې نه وروسته عبد الملک بن مروان

هغه د حج امير کړو او مکې ته يې روان کړو او حکم يې ورکړو چې د حج ټولو مسائلو کې د حضرت

عبد الله بن عمرو رضي الله عنه نه رهنمائي واخله. نو په هغه سلسله کې حجاج بن يوسف د حضرت ابن

عمر رضي الله عنه د دغه مسئلې پوښتنه کوله. (المراقات ۵/۳۰۴).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲/۳ رقم الحديث : ۱۶۶۲.

باب رمي الجمار

په جمراتو د کانو ویشتلو بیان

قال الله تعالى: ﴿فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِلَهَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِلَهَ عَلَيْهِ لَمَّا أَثَمَ﴾ (سورة بقره آیت: ۲۰۳)

الجَمَار د جمره جمع ده په لغت کې جمره وړه کې کانه پي، ته، ايبي او که دا لفظ د تَفَعَّل نه شي نو جمر د راغونډولو په معنی دی. عرب وايي: جمر بنو فلان. د فلاسي قبيلې خلک راغونډ شول. وفي الحديث ان آدم عَلَيْهِ السَّلَام رمي ابليس بسني فاجمر بين يديه اي اسرع فسمي الجمارية. (طبيي)

استجمار: د دې اطلاق په درې (۳) شيانو باندې کېږي: ۱. استجمار لپاره چې کله سړی د طاق شمار کاني يا لوتي استعماله وي. په هغې باندې د استجمار اطلاق کېږي. ۲. په نغري کې چې کله عود اچول کېږي او د هغې نه سړی د هوني اخلي نو هغې ته هم استجمار وايي. ۳. مني کې چې کله سړی هغه ستونو باندې کاني ولي چې هغه هلته جوړ شوي وي. نو هغې ته هم استجمار وايي. خودا حاجيان هم هلته را جمع کېږي او کاني هم ولي نو په هغه مناسبت سره دې ته استجمار ويل شوي دي. تاريخ ليکونکي ليکي حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام چې کله حضرت اسماعيل عَلَيْهِ السَّلَام د حج کولو لپاره مني طرف ته د قرباني لپاره راوړو نو ابليس د حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام په زړه کې يوه وسوسه واچوله نو حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام اووه (۷) ځله هغې باندې کاني ویشتل. نو هغې نه وروسته ابليس پټ شو او په ويم او دريم مقام باندې حاضر شو نو هلته هم حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام هغه اووه ځله ویشتلو. الله تعالی د حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام دا عمل حاجيانو لپاره يادگار پاتې کړ او اوس د حاجيانو د شيطان نه د کرکې او د الله سره عقيدت په بنياد کاني ویشتلې کېږي. (المركات ۵/۳۰۶)

مخکې زمانه کې لاندې زمکه باندې د استني جوړې شوي وي. وس هم دا په زمکه باندې دي. خود دې د پاسه اوس غټ پل جوړ شوي دي او په پل کې وس د تنور پشان غټ سوري دي. د هغې د لاندې د استني دي. اوس لاندې په زمکه هم رمي کېږي خود د پاس نه هم خلک رمي کوي. کاني لاندې په ستونو لگېږي. په دې کې اسانتيا ده. اوس د سعودي حکومت دا خيال دي چې د دې پل د پاسه اوس داسې څو پلونه جوړ کړي چې په رمي کې آساني وي. اکثر خلک په رمي کې مړه شي. رمي جمرات د جمهورو په نزد واجب دی. په پرېښودلو سره دم لازمېږي. امام ماملک دېته سنت مووکه وايي. خو به پرېښودلو سره جبر نقصان لازم گرځوي. نو دا اختلاف لفظي پاتې شو.

جمرات کې يو جمره العقبه په نوم مشهوره ده. دا حرم اړخ ته پرته ده. چې د مسجد خيف سره ده. د دينه وروسته جمره الوسطی ده. چې د مزدلفې په مينځ کې پرته ده. دريمه جمره الاولى ده. دا ده جمرات نه راتللو وخت کې اول په لاره کې راځي. مزدلفې نه راتلونکو حاجيانو مخې ته اول جمره الاولى راځي. بيا جمره وسطی ده. بيا عقبه او آخيره ده. ديته عقبه مخکې د لاس په لاس د لاس په لاس نه وروسته ده. په لسم (۱۰) د ذوالحجه فقط دغه جمره عقبه ويشتلي کېږي. جمرات ابراهيم عليه السلام ته ټولو نه اول شيطان دلته ويشتلي وو. ددې نه وروسته يولسم (۱۱)، دولسم (۱۲) او ترديارلسم (۱۳) پورې درې وارو جمرات کې په همدغه ترتيب سره ويشتل کېږي. چې په کوم ترتيب سره ولاړ دي يعنې د مزدلفې د اړخ نه اول جمره اولی ويشتل کېږي. بيا وسطی او آخر کې عقبه ويشتل کېږي. په دويمه او دريمه ورځ کې لازم دي چې د زوال نه وروسته جمرات ويشتل کېږي. د دينه مخکې معتبر نه دي. خو نن سبا د سعودي عرب علماوو د مجبوري په بناء په اجتهادي صورت کې د افتوی ورکړي ده چې جمرات کې رمي هروخت جائز ده. د افتوی ډيره بڼه ده. د څلورمې ورځ رمي اختياري ده. يعنې که کوم سړی په ديارلسم د ذوالحجه د سحر نه مخکې مني نه وځي نو په ديارلسم د ذوالحجه رمي په هغې باندي نشته دی. دا د احنافو مسلک دی. او که د سحر د راتلو نه وروسته مخکې منهي کې پاتې شو نو وس په څلورمه ورځ يعنې ديارلسم د ذوالحجه کې رمي هغې باندي لازم ده. خو دارمي د لمر راختلو نه وروسته جائز ده. د لمر د زوال پورې انتظار ضروري نه دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

رمي پياده کول بهتر دی او که په سورلي باندي؟

﴿۱﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَزُرِّي عَلَى رَأْسِهِ يَوْمَ النَّحْرِ
جابر رضی اللہ عنہ وټاوي چې ما وليدل دنحر (قربانی) په ورځ نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خپله سپرلي ناست و
و يَقُولُ : لَتَأْخُذُوا مَنَاسِكَكُمْ فَإِنِّي لَا أُدْرِي لَعَلِّي
او کاني يې ويشتل او فرمايل يې چې زمانه د حج کارونه زده کړي، ځکه زه نه پوهېږم چې کيدي شي
لَا أُحِجُّ بَعْدَ حَجِّي هَذِهِ. (۱)
چې زه ددې حج نه وروسته بل حج ونه کړي شم.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۴۳/۲ رقم الحديث: ۱۲۹۷/۲۱۰.

توضیح: عل راحلتہ یوم النحر: د دې حدیث نه معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ د حمره عقبه رمي لسم ذوالحجه په ورځ په سپریدلو سره کړي ده. رمي تر څلورو (۴) ورځو پورې وي. په دې د ټولو ائمه اتفاق دي چې څلور ورځې رمي پیدل هم جائز ده او که چاته ضرر نه وي او احتمال وي نو په سپریدلو سره کول هم جائز دي. رمي راکباً او ماشیاً په جواز کې د چا اختلاف نشته دې... خو دومره ده چې د دې په غوره والې کې اختلاف دی. چې غوره کومه یوه طریقه ده. (المقات ۵/۵۱۰)

د فقهاؤ اختلاف: اسحاق بن راهویه او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمَا په نزد رمي مطلقاً ماشیاً غوره ده.

دامام مالک په نزد یوم النحر نه وروسته درې واړو ورځو کې رمي ماشیاً غوره ده او یوم النحر کې جمره عقبه پورې که راکباً تللې وي نوراکباً غوره دي او که ماشیاً تللې وي نو ماشیاً غوره دي.

د شوافعو په نزد تفصیل دا دي چې جمره عقبه پورې که یو النحر کې راکباً رسیدلي وي نوراکباً غوره دي. که ماشیاً رسیدلي وي نو ماشیاً غوره دي. د دینه وروسته د دورا پر رمي ماشیاً غوره دي او د آخري ورځ رمي راکباً غوره دي. د احنافو صاحب هدایه په هدایه کې د الیکلي دي چې د کومې رمي نه وروسته بله رمي ده نو اوله رمي پیدل کول غوره دي. ځکه په هغې کې وقوف وي او دعا کېږي. او دا پیدل ډېره غوره ده. چې په کوم کې تواضع وي او چې کومې نه وروسته رمي نشته دي لکه جمره عقبه نو هغې کې راکباً غوره دي. په احنافو کې دا د امام ابو یوسف مسلک دي او اکثره احنافو په دې باندې فتوی ورکړي ده. دا دیره ښه ده. (المقات ۵/۵۱۰)

حکایت: ابراهیم بن جراح وايي چې زه به مرض الوفات کې امام ابو یوسف پوښتني لارم نو هغې سترگي پرانیزلې او مانه یې پوښتنه وکړه چې رمي ماشیاً غوره دي او راکباً. نو ما وویل ماشیاً غوره دي. (المقات ۵/۵۱۰)

(فتاوی خانیه کې داسې لیکلي دي): امام ابو یوسف وفرمايل چې دا یې غلط وویل. ما وویل چې راکباً غوره دي. (المقات ۵/۵۱۱)

(فتاوی ظهیریه کې داسې لیکلي دي) امام ابو یوسف وفرمايل دا یې هم غلط دی. بیا هغې خپله وفرمايل چې د کومې رمي نه وروسته بله رمي وي. هغه ماشیاً غوره دي. او د کومې نه وروسته چې رمي نشته دي نوراکباً غوره دي. ابراهیم وايي چې زه د هغې د خوانه لارم نو لا د کور دروازې ته رسیدلي وم چې د هغې د مرگ او از راغلو. ماته په دغه حالت کې د هغې حرص علي العلم باندې ډیر تعجب وو. (التعليق الصبيح: ۳/۲۳۱۲)

بهرحال نن سبا خو رمي جمرات راکباً نا ممکنه ده. نه یې څوک کوي او نه یې کولي شي او نه یې څوک کولو ته پرېږدي. ټوله دنیا څلور ورځي پیدل وي. زیر بحث حدیث کې نبی کریم ﷺ

جمره عقبه کې راکباً ويشتلي دي. هغه وخت اساتيا وه.

د کابو غټوالي او دويشتلو طريقه

۴۶۷ وَعَنْهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَمَى الْجَمْرَةَ بِبِئْرِ حَصَى الْغَدَابِ

په بېر رومي وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم رمي د جمار کوله په شان د خذف کابو (يعني وارپړون) کابو سره رمي جمار وکړه.

توضیح: حصی: د حصاة جمع ده. کابو ته وايي. (المراقات ۵/۵۱۱).

الخذف: دا هغه وړوکې کابو ته وايي چې د دوه (۲) گوتو په مينځ کې يې سر وولي. دا د چنې کابو نه لږ غټ وي. ملاعلي قاري رحمه الله وايي چې د لوبيا د دانې برابر وي يا د زړې هومره برابر وي يا د گوتې د بند هومره برابر وي. د دينه غټ وي او نه وړوکي. (المراقات ۵/۵۱۱)

د دې حديث نه معلومه شوه چې په وړو کابو سره اسمعالمول سنت دي. نن سبا خلک په بوټانو او ناسي غوړو شيانو باندې ويشتل کوي دا غلط دي. يا په غټو کابو باندې وي نو دا هم غلط دي. په دې سره د چا د سر ماتيدو خطر وي. د کابو د ويشتلو آسانه او راجحه طريقه دا ده چې د موتې او د شهادت په گوته کې کابو ونيول شي او دا دعا ووايي: بسم الله الله اکبر رعي للرحمان وترغيباً ناشيئان

د رومي جمار وخت

۴۶۸ وَعَنْهُ قَالَ: رَمَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَمْرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ ضَعْفًا

د رومي جمار وخت وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم رمي د جمره د قربانۍ په ورځ د خابنت وخت کې (يعني

وَأَمَّا بَعْدُ فَذَلِكَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ.)

توضیح: ضعی: د خابنت وخت د لمر د راختلو نه تر د لمر د زوال نه لږ مخکې پورې وي. د زوال نه

مخکې کابو ويشتل فقط د لسم (۱۰) ذوالحجه په ورځ جائز دي. او په نورو ورځو کې جائز نه دي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۱۱/۲ رقم الحديث ۱۲۹۹/۲۱۲

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۷۹/۲ تعليقا، ومسلم في صحيحه ۱۲۹۹/۲

خو که یو سړی دیارلسم (۱۳) د ذوالحجه کې د شپې وخت کې د مکې نه بیرته راغلي نه وو او د سحرراختل په مني کې وشو نو وس په هغې باندې د دیارلسم تاریخ رومي واجب کېږي. خو په دې کې رعایت دا دي چې د زوال نه مخکې رومي کول جائز ده. (المراقات ۵/۵۱۳) تېر کال ۲۰۰۵ کې د سعودي عرب حکومت علماوو د رومي جمرات وختونو باره کې یو اجتهادي حکم د مجبوری په وجه وکړو چې کوم سړی هم رومي جمرات کولي شي هغه یې وکړی اگر که مخکې د زوال نه وي یا وروسته د زوال نه وي او که ورځ یا شپه کې وي. زه وایم چې دا ډېره بڼه فیصله ده. کابو په ستو باندې لگیدل ضروري نه دي بلکه پاس په پل باندې چې کوم تندور جوړ شوي دي هغې ته رسیدل ضروري دي. که کوم سړی یو موټي کاني سني سره کېږدي نو د هغې اعتبار نشته دی.

د رومي جمار په وخت کې تکبیر

﴿٤٤﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ : أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى الْجَمْرَةِ الْكُبْرَى
عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ثنباره کې نقل دي چې ده د (رومي لپاره) جمره کبری (یعني جمره عقبه) ته ورسي
فَجَعَلَ الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ وَ مِنْ عَنِ يَمِينِهِ
نو (داسې دې ودرېږي چې) چې هغې خانه کعبه خپل چپ طرف ته کړه او مني یې ښي طرف ته او بیا
وَ رَمَى بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكْتَبُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ ثَمَّ قَالَ : هَكَذَا
یې اوه (۷) کاني (داسې) ویشتل چې دهر کاني ویشتلو سره یې تکبیر وویل. بیا هغه وویل چې دغه
رَمَى الَّذِي أُنزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ . ^(۱)
شان هغه شخصیت (نبي عليه الصلاة والسلام) کاني ویشتلې دي. چې په چا باندې سورة بقره نازل شوي ده

توضیح: یکبر: رومي جمرات په وخت که هر ذکر الله یا الله اکبر وي هغه جائز دی. علماوو جدا جدا الفاظ لیکلي دي. عموماً هغه الفاظ لیکلي شوي دي کوم چې پاس ذکر شول یعني بسم الله الله اکبر رضاً للرحمان و ترغیباً للشيطان. د دې حدیث نه اووه کاني په یو ستن ویشتل ثابت شول. او نن سبا په همدغه عمل کېږي. په دې حدیث د نبي کریم صلی الله علیه و سلم د ودریدلو د ځای نقشه ښودلې شوي ده یعني کله چې بیت الله چپ اړخ ته وي او د مني اکثر برښه او مزدلفه ښي اړخ ته وي او جمره

ارخ ته خوله وي هملته نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اودريدلي وو او کاني ويشتلي. دا چې د حج مسائل او فضائل تردير حده په سورة بقره کې ذکر شوي نو حکم حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د سورة بقرې نوم واخستلو گيڼې ټول قرآن په نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې نازل شوي دي. (المرقات ۵/۵۱۴)

هره ستن باندې اوه، اوه کاني ويشتل واجب دي

﴿٥٥﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْإِسْتِجْمَارُ تَوَّ
جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيِ چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل استنجاء طاق ده (يعني داستنجاء لپاره درې لوتي
وَ رَمِي الْجِمَارِ تَوَّ وَ الشَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ تَوَّ
پکاردي) کاني ويشتل طاق دي (يعني اوه کاني ويشتل پکار دي) د صفا او مروه مينځ کې سعي طاق
وَ الطَّوَّافِ تَوَّ
ده (يعني ددې دواړو مينځ کې اوه ځله گرځيدل پکار دي) د خانه کعبې نه گرد طواف طاق دي (يعني
وَ إِذَا اسْتَجْمَرَ أَحَدُكُمْ
اوه چکري يو طواف وي) او که په تاسو کوم سړی د اگرېتي اخستل غواړي نو هغه ته په کار ده چې
فَلْيَسْتَجْمِرْ بِتَوَّ (١)
طاق (يعني درې يا پنځه يا اووه ځله) واخلي.

توضیح: الاستجمار: اول ليکلي شوي دي چې داستجمار لفظ بېلابېل شيانو له ويل کېږي. نو دغه حديث کې د هغه شيانو ذکر دي مثلاً داستنجاء لوتو لپاره دغه لفظ دلته راغلي دي او د کانو ويشتلو له هم دلته دا لفظ راغلي دي. اگر که دي کې استجمار فقط الحجمار دي خوشي يو دی. همدغه د لوږي اخستلو لپاره داستجمار لفظ راغلي دي. نغري کې چې کله عود واچولي شي او د خوشبو سره لوږي شي او کوم يو سړی د لوږي د خوشبو لپاره اخلي نو هغې ته هم استجمار وايي.

تو: تاباندې فتحه ده. او واو باندې شد دی. دا لفظ د طاق او وتر په معنی دی. نو په دي حديث کې وويلي شو چې داستنجاء لوتي درې استعمالول پکار دي چې طاق دي. رمي جمار طاق دي چې اووه کاني دي. د صفا او مروه مينځ کې چکري اووه دي چې طاق دي او د طواف چکري اووه دي

چې طاق دي. همدغه شان لورېي اخستل هم طاق دي چې درې ځل وي يا پنځه ځل وي يا اووه ځل وي. د خلکو په مزاج باندې انحصار کوي. (المرقات ۵/۵۱۴)

الْفَصْلُ الثَّانِي

په سورلي باندې رمي جمار

﴿٦٦﴾ عَنْ قُدَّامَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْمِي

قدامه بن عبدالله بن عمار رضي الله عنه وايي چې ماني کريم صلى الله عليه وسلم وليدو چې ويشتل يې په کانړو

الْجَمْرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ عَلَى نَاقَةٍ صَهْبَاءَ لَيْسَ ضَرْبٌ وَلَا طَرْدٌ

جمره عقبه د قرباني په ورځ خپلي اوبني صهباء باندې سپورؤ. نه خو هلته وهلؤ، نه شړلؤ او نه د

وَلَيْسَ قِيلٌ : إِلَيْكَ إِلَيْكَ. ﴿٦٦﴾

اخوا شه ديخوا شه او ازونه وو.

توضیح: صهباء: سوراو سپين رنگه اوبني ته صهباء وايي.

ضرب و طرد: امراء او سلاطينو سورلو نه مخکې مخکې سردار او ښه لاره پاکولو لپاره روان وي او خلک دلاري نه د اخوا کولو لپاره وهي او هغوی شري. همدغي ته شرب و طرد وايي. دا خلک په ژبو باندې چغي وهي چې ليري شي ليري شي خاص ميلمانه راځي. لاره پرېږدي. نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره به داسې معامله نه وه. عاجزي به وه او د تواضع يو خائسته نقشه وه. (المرقات

(۵/۵۱۵)

﴿٦٧﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّمَا جُعِلَ رَمِيُّ الْجِمَارِ

عائشه رضي الله عنها د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه نقل کوي چې نبي صلى الله عليه وسلم وفرمايل منارو باندې کاني ويشتل

وَالسَّغْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ ﴿٦٧﴾

او د صفا او مروه په مينځ کې ذکر د الله د قيام لپاره دي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۴۷/۳ رقم الحديث: ۹۰۳.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴۴۷/۲ رقم الحديث: ۱۸۸۸.

په مني کې د چا لپاره ځای متعین کول جائز نه دي

﴿۸﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ : قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَلَا تَبْنِي لَكَ بِنَاءً
عائشه رضي الله عنها وایي چې مونږ وویل چې یا رسول الله! آیا مونږ تاته په مني یو داسې عمارت جوړ نه کړو
يُظَلِّكَ بِنِي ؟ قَالَ : لَا مِنِّي مَنَّاخٌ مِّن
چې هغه ستا لپاره د سیوري ځای شي؟ نبي کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایل نا! منی د هغه سړی د اوبښ د
سَبَقَ. (۱)
کیناستلو ځای دي څوک چې مخکې (اول) راشي.

توضیح: مني مناخ: د اوبښ کیناستلو ځای ته وایي. دلته فقط سکونت او قیام مراد دي یعنې مني د کوم سړی لپاره څه خاص مسکن نشته دی. ځکه مني باندې د هغه سړی حق دي څوک چې اول راغلو صحابه کرامو رضي الله عنهم وغوښتل چې د خیمې په ځای یو عمارت جوړ کړي او کور وي چې هلته نبي کریم صلی الله علیه وسلم آرام وکړي. نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم ځکه منع کړل چې بیا لپاره خلک دا دلیل جوړ نه کړي او ټوله مني د عمارتونو نه ډکه کړي.

نن سبا مني د حکومت مقرر شووو معلمینو نیولي ده. د کوم غریب لپاره هلته ځای نشته دی. په چاپیریال کې هم ورته د پاتې کېدو اجازت نه ور کوي. حالانکه د مني به کراماتو کې دا کرامت دي چې هلته ځای نه کمېږي.

د معلمینو دا نظام چې حکومت جوړ کړي دی. په دې ازدحام زمانه کې به د څو وچو نه گټوره وي خو دا د تجارت او د پیسو گټلو ذریعه جوړه شوي دا. دا جائز نه ده او د دې واضحه حدیث خلاف ورزي ده. او د الله تعالی د نبي د سنت یا د څه حکم خلاف کول ډیر خطرناک وي.

ملاعلي قاري رحمه الله د امام ابو حنیفه رحمه الله فتوی داسې نقل کوي وعندانی حنیفه رحمه الله ارض الحرم موقوفة فلا یجوز ان یتملکها احد یعنی د حرم زمکه وقف کړي شوي زمکه ده. نو هېڅ یو سړی له جائز نه ده چې دا په خپله قبضه یا ملکیت کې راولي. (المرقات ۵/۵۱۷)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

په جمراتو باندې وقوف

﴿١٩﴾ عَنْ نَافِعٍ قَالَ: إِنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقِفُ عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ وَقُوفًا طَوِيلًا

نافع رَحِمَهُ اللهُ وايي چې ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به اول د دواړو مينارو سره نژدې ډير وخته پورې حصار وو او

يُكْتَبُ اللهُ وَ يَسْتَبِحُ وَ يَحْمَدُهُ

(هله) د الله اکبر تسبیح او د الله تحمید کې به مشغول وو. خوداوه (لاس به یې اوچتولو) چې د

وَ يَدْعُوَ اللهُ وَلَا يَقِفُ عِنْدَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ. ^(١)

الله تعالی نه به یې دعا غوښتله او جمره عقبه سره نه حصاریدلو.

توضیح: په دې روایت کې یولسم، دولسم او دیارلسم تاریخ رمي جمرات ترتیب ویلي شوي دي.

گیني لسم د ذوالحجه په ورځ فقط جمره عقبه کې رمي شته دي.

بهر حال جمره اولی نه وروسته دعا لپاره څه وخت او دریدل مسنون دي. بیا وسطی نه وروسته هم

مسنون دي خو دومره ده چې د جمره عقبه نه وروسته قیام نشته دي. اگر که دعا هر مقام باندې وي.

تفصیل مخکې تېر شوي دي.

(١) أخرجه مالك في الموطأ ١/١٠٧ رقم الحديث: ٢١٢ من كتاب الحج.

باب الهدی

دهدی بیان

قال الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ﴾
(سورة مائده آیت: ۲)

هدی یاء باندې فتحه ده دال ساکن دی. دا هغه څاروي ته وايي چې د ثواب گټلو په خاطر حرم شریف کې ذبح کړي کېږي. په دې کې گډ، گډه غوا، مینښه او اوبښ ټول جائز دي خو په دې څارو کې د صحت لپاره هغه شرائط دي کوم چې قربانۍ کې شرط دي. د هدی دوه قسمونه دي ۱: واجب. ۲: نفل. هدی واجب کې څو قسمونه دي ۱: هدی قران ۲: هده تمتع ۳: هدی جنایات ۴: هدی احصار بیا د هدی تسمیې وجه دا ده چې بنده د خپل رب په در کې د قربانۍ هدی لېږي. لغت کې هدی د لېږلو په معنی کې هم راځي او د هدی په معنی کې هم راځي. ځینو جنایاتو باندې د بدنه کې قربانې ضرور وشي. بدنه اوبښ او غوا ته ویل کېږي. د دینه بغیر عام جنایاتو کې د هدی قربانې کېږي. هدی گډ، بیزه او گډي ته ویل کېږي. تفصیل مخکې راځي. هدی د مکان سره مخصوص دی. د زمان سره قید نه دي او اضحیه زمان سره مخصوص ده. د مکان څه قید نشته دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د اشعار کولو او قلاډې اچولو حکم

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ
ابن عباس رضي الله عنه وايي چې د غرمې مونځ وکړو نبي کریم صلى الله عليه وسلم (د حج سفر کې) په ذوالحلیفه کې
ثُمَّ دَعَا بِنَاقَتِهِ فَأَشْعَرَهَا فِي صَفْحَةِ سَنَامِهَا الْأَيْمَنِ
او بیا یې اوبښه (چې د قربانۍ لپاره وه) راوغوښته او دهغې د کوب ښې طرف یې زخمې کړو او دهغې
وَسَلَّتْ الدَّمَ عَنْهَا وَ قَلَدَهَا نَعْلَيْنِ ثُمَّ
وینه یې وچه کړه او په غاړه کې یې ورته د دوو بوټانو امپل جوړ کړو او دهغې نه وروسته (د سورلی)
رَكِبَ رَاغِلَتَهُ فَلَمَّا اسْتَوَتْ بِهِ عَلَى الْبَيْدَاءِ
اوبښې باندې (چې دهغې نوم قصواءؤ) سپور شو او په مقام بیداء کې چې کله اوبښې نبي عليه السلام ودرولو

أهل بالحج.

نو نبي کریم ﷺ د حج لپاره لیبک وویل.

توضیح: فاشعرها: حرم شریف ته د بوتللو والا خاوری د کوف په یو (۱) اړخ کې په نیزه او یا داسی نور څه باندی وهلو سره په وینی سره رنگولو ته نوم اشعار دی. او نن سبا د خاوری په غړی کې د سرمنی ټوټه تړل یا بوتانو او هډوکو امبیل (هار) اچولو ته قلاده وایی. د عربو په جاهلیت کې دا رواج ؤ په دې سره به خاړو کې یو علامت جوړیدلو چې دا د هدې خاړوی دی. د عرب ټولو قبیلو به د هغی احترام کولو او د هغی خیال به یې ساتلو او هېڅ قسمه تعارض به یې ورسره نه کولو. اسلام دا طریقه دوامداره وساتله او د الله د طرف نه نذر کړی شوی هدایا حفاظت کول یې دوامداره وساتلو تردی ځای پورې خو د چا اختلاف نشته دی. قلاده اچولو کې هم د چا اختلاف نشته دی. خودومره ده چې په اشعار کې د فقهاو اختلاف شته دی. (المرقات ۵/۵۱۹)

په اشعار کې د فقهاو اختلاف: د جمهورو صاحبینو په نزد اختلاف سنت دی. خود گډو او بېزو سره داسی منع کول په کار دي. ځکه دا خاوری کمزوری دی. اشعار سره د دوی د هلاک کېدلو خطر ده. لهذا دي خاورو باندی فقط قلاده اچول هم کافی ده. د امام ابو حنیفه اړخ ته منسوب ده چې اشعار کول مکروه دي. ځکه دا حیوان ته عذاب دی او مثله هم ده. لهذا تقلید بهتر دی. د دې قول په وجه خلکو امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ باندې طعن او تشنیع شروع کړلو. چې هغې یو مسنونو عمل ته مکروه وویل. امام ترمذی رَحْمَةُ اللَّهِ د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ د وړو شاگردانو نو خپل کتاب ترمذی کې ذکر کوي خود امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ نوم کله هم نه ذکر کوي. فقط د اشعارو په مسئله کې یې د هغې نوم ترمذی کې اخستل د او دیر سخت تنقید یې کړی دی.

جواب: امام صاحب باندې چې د اشعار په وجه کوم طعن شوی دی. د هغې جواب یو حنفی کړی دی چې امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ مطلق اشعار ته مکروه نه وایی بلکه د خپلی زمانی خلکو ته یې اشعار ته مکروه ویل دی. ځکه هغه زمانه کې خلک په اشعار کې دومره جذباتی کیدل چې کله کله به د خاړوی د هلال کېدلو خطر پیدا شوه. د امام ابو حنیفه د مسلک رازدان امام طحاوی رَحْمَةُ اللَّهِ وایی چې امام ابو حنیفه مطلق د اشعار نه انکار نه دی کړی بلکه د خپلی زمانی مهلک اشعار یې منع کولو. (المرقات ۵/۵۱۹)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۱۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۴۳/۲۰۵.

امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ خپل کتاب کې د اشعار متعلق د حدیثونو او د اشعار منع کولونه وروسته وایي .
وبهذانا خذ التقليد افضل من الاشعار والاشعار حسن .

په دې عبارت کې امام ابو محمد رَحْمَةُ اللَّهِ د احنافو اتفاقي مسلک نقل کړی دی . که امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ د اشعارو نه منکر وی نو امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ به ضرور د هغې ذکر کړی وی ځکه د هغې د عادت او د کتاب طرز همدغه دی چې هغه د ماښو اختلاف ضرور بیان کوي . معلومه شوه چې مطلق اشعار د امام ابو حنیفه جائز لا خوڅه چې بهتره دی . هلته چې کوم خلک طعن کول غواړي نو انکار علاج نه بلکه :

فعين الرضا عن كل عيب كلیلة ❁ ولكن عين السخط تبدی المساویا

دویم جواب دا چې امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ د تقلید په مقابله کې اشعار ته ترجیح ورکول او هغه بهتر گڼلو ته مکروه وییل دي ځکه تقلید د ټولو ائموو په نزد اشعار نه غوره دی .

په ییزو کې قلاده کیري

﴿۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَهْدَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِرَّةً إِلَى الْبَيْتِ غَنَمًا

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو ځل پیزې خانه کعبې ته هدی کړي او د هغې په

فَقَلَدَهَا. (۱)

غاړه کې یې امبل واچولو .

توضیح: اهدی: د لیرلو او بیت الله طرف ته د هدیه او قربانی په معنی دی .

د بل کس د طرف نه د قربانی مسئله

﴿۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: ذَبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَائِشَةَ بِقَرَّةٍ يَوْمَ النَّحْرِ. (۲)

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قربانی په ورځ د عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه یوه غوا ذبح کړه

﴿۴﴾ وَ عَنْهُ قَالَ: نَحَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِسَائِهِ

د جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذبح کړه د خپلو بی بیانو د طرف نه یوه

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۵۸/۲ رقم الحديث: ۱۳۲۱/۳۶۷ .

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۵۶/۲، رقم الحديث: ۱۳۱۹ .

بَقْرَةٌ فِي حَجَّتِهِ^(۱)

غواد حجة الوداع په موقع.

توضیح: عن نسائه: ظاهره داده چې نبي کریم ﷺ د ازواج مطهرات د اجازت نه وروسته د هغې له اړینه قربانې کېږي ځکه د ژوندي سپری قربانۍ لپاره قربانې جائز ده. د ائمه ثلاثه په نزد یو غوا یا اوبن یا مینسې کې فقط اوه (۷) کسان شریک کېدو سره قربانې کولی شي. ډیریې نه شي کولی. خو امام مالک رَحِمَهُ اللهُ وایي چې یو کور نه وي نو د ټول کور لپاره یوه قربانې بس دی. په ښکاره خو دا د هغوی دلیل دی خو علماء وایي چې دا دلیل یقینې نه دی ځکه ممکنه ده چې اووه ازواج مطهرات دا قربانې شوی ده. (المرقات ۵/۵۲۰)

صرف هدایا په څاروي لپرو سره نه محرم کېږي

﴿۵﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: فَتَلْتُ قَلَائِدَ بُدْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي چې مادنبي کریم ﷺ د اوبنولپاره خپلولا سونو سره یوه پټه جوړه کړه

ثُمَّ قَلَدَهَا وَ أَشْعَرَهَا وَ أَهْدَاهَا

اویامې هغه د اوبنانونه غاړه کې واچولواو دهغې (کوف) سې زخمې کړواو هغه د هدییې بحيث خانه

کعبې ته روان کړو (یعنې کله چې په ۹ هجری کې حج فرض شواو ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د حاجیانو امیر مقرر

کړواو مکې ته یې روان کړو. نو د هغه د طرفه نبي عَلَيْهِ السَّلَام د هدییې په حیث اوبن ولپړلو. او دهغې په

فَمَا حَرَّمَ عَلَيْهِ شَيْءٌ كَانَ أَجَلَ لَهُ. ^(۲)

وجه نبي کریم ﷺ باندي څه داسې شی حرام نه شو کوم چې د هغې لپاره حلال شو.

توضیح: فما حرم: یعنی نبي کریم ﷺ خپله په مدينه منوره کې وو خو هغې د هدایا څاروي بیت الله طرف ته روان کړل. هغې سره هغه محرم نشو ځکه فقط قلاده یا اشعار کولو سره سپری په احرام کې نه داخلېږي تر څو چې د احرام ترلو سره د نېټ کولو نه وروسته تلبه نه وایي. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دې بیان وروسته حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندي رد کول غواړي چې هغه وایي چې که کوم سپری قلاده واچوله او یا یې اشعار وکړو او څاروي یې مکې ته روان کړل خو خپله کور

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۵۶/۲ رقم الحديث: ۱۳۱۹/۳۵۶.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۴۲/۳ رقم الحديث: ۱۶۹۲، ومسلم في صحيحه ۹۵۹/۲ رقم الحديث: ۱۳۲۱/۳۶۹.

کڀ وي. نو په هغه باندي ټول هغه شيان حرام شي چې کوم په محرم باندي حرام دي. (المرقات ۵/۵۲۰)

فعلت: لاس سره رسي. و دلو ته قتل وايي.

﴿٦٦﴾ وَ عَنْهَا قَالَتْ : فَتَلْتُ قَلَائِدَهَا مِنْ عَيْنٍ كَانَ عِنْدِي ثُمَّ

عائشه رضي الله عنها وایي چې ما هغه وړی چې ما سره وه، پټی مې ترینه جوړی کړی او بیا (مې دا پټه د

بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي^(۱)

اوبن په غاړه کې واچوله) اوروان مې کړو دادهدیې په حیث خپل پلار (ابوبکر صدیق رضي الله عنه) سره

(خانه کعبې ته).

توضیح: من عين: وړی او وجغنی ته عين وايي. (المرقات ۵/۵۲۱)

د مجبوری او ضرورت په وخت کې د هدیې څاروي باندي سور لې کول جائز دي

﴿٦٧﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً

ابوهريره رضي الله عنه وایي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم یو سړی ولیدو چې اوبن یې شړلو نو نبي عليه السلام

فَقَالَ : اُرْكَبْهَا . فَقَالَ : إِنَّهَا بَدَنَةٌ .

ورته وفرمايل چې په دی اوبن باندي سپور شه هغه وويل چې دا خو هديه ده (يعني زه پدی څنگه سپور

قَالَ :

شم؟ هغه دا گڼل چې په هديې باندي سوړيدل په هېڅ حال کې جائزه دي) نبي عليه السلام ورته بيا وفرمايل

اُرْكَبْهَا . فَقَالَ : إِنَّهَا بَدَنَةٌ . قَالَ : اُرْكَبْهَا

چې سپور شه. هغه بيا وويل چې دا هديې ده. نبي کریم صلی الله علیه و سلم ورته وفرمايل: چې سپور شه.

وَيَلِكُ

افسوس په تا باندي (چې زه تا ته د سوړيدلو لپاره وايم او ته د خپل طرف نه عذر بيانوي) نبي کریم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۰/۲، رقم الحديث: ۱۷۰۵.

فِي الثَّالِيَةِ أَوْ الثَّالِيَةِ. (۱)

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَا خْبِرَهُ دَوْه يَادْرِي حُلَّ وَفَرَمَايَلَهُ.

توضیح: د هدیې سورلی سپوریدلو مسئله باندي د علماوو لېشان اختلاف دی.

د قهواؤ اختلاف: ټول ائمه او فقهاء په دې باندي متفق دي چې د هدیې څاروي باندي بغير د ضرورت نه سپوریدل جائز نه دي. خو امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او حضرت اسحاق بن راهويه رَحْمَةُ اللَّهِ يو قول دا هم دی. چې بغير له ضرورت نه سپوریدل هم جائز دي او د ضرورت وخت کې بطريق اولی سپوریدل جائز دی. (المرقات ۵/۵۵۲)

دلایل: امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او اسحاق راهويه د بحث لاندې حديث نمبر ۷ نه استدلال کړی دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه سړی ته وفرمایل چې غرق نشي سپور شه. جمهور ائمو په دې حديث پسې حديث نمبر ۸ نه استدلال کړی چې په هغې باندي ده هدیې څاروی باندي سپوریدلو لپاره يو قيد او شرط شته دی. چې سړی کله په سخته مجبوري کې وي نو د دستور مطابق د هدیې څاروي باندي سپوریدل جائز دي. د دینه معلومه شوه چې د ضرورت نه بغير سپوریدل ناجائز دي. (المرقات ۵/۵۲۲)

بهر حال په هدي باندي دسوریدلو په جواز کې چې کوم مطلق روایات دي هغه د مجبورې قيد سره مفید دي.

د ضرورت او مجبورې په صورت کې په هدي سوریدل جائز دي

﴿۸﴾ وَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ قَالَ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ
ابوزبير رَحْمَةُ اللَّهِ (تابعی) وايي چې ما اوریدلي د جابر بن عبد الله رَحْمَةُ اللَّهِ چې تپوس يې وکړو په باره
سُئِلَ عَنْ رُكُوبِ الْهَدْيِ فَقَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ :
دسوریدو د هدیې څاروي کې. نو ده وویل چې ما د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلی دي چې فرمایل
أَزْكَبَهَا بِالْمَعْرُوفِ إِذَا أَلْحِثَتْ إِلَيْهَا
یې ترڅو چې تاته بله سورلی پیدا نشي نو ته سپریدلو باندي مجبور يې نوته هدیې باندي (په داسی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۳۶/۳ رقم الحديث: ۱۲۸۹، ومسلم في صحيحه ۹۶۰/۲ رقم الحديث: ۱۳۲۲/۳۷۹.

حَقِّي تَجِدَ ظَهْرًا (۱)

احتیاط سره سپور شه) چې هغې ته څه ضرور ونه رسوي.

که د هدیې څاروی لاره کې مرگ ته نژدی شي نو سړی څه وکړي؟

﴿۹﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لیرلو یو سړی (چې نوم یې ناجیه اسلمی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (

سِتَّةَ عَشَرَ بَدَنَةً مَعَ رَجُلٍ وَ أَمْرَهُ فِيهَا .

د شپاړس (۱۶) اوبنانو سره او هغه سړی یې د اوبنانو محافظ جوړ کړو (چې نه صرف اوبنان د حفاظت

فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

ته سره یوسه بلکه مکی ته رسیدوسره یې ذبح کړه) هغه سړی وویل چې یا رسول الله! چې په دې کې

كَيْفَ أَضْعُ بِنَا أُبْدِعَ عَلَيَّ مِنْهَا ؟

کوم (د ستریا په وجه) نشي تللی (یا د کمزوری په وجه مرگ ته نژدی شي) نو څه وکړم؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ

قَالَ : الْحَزْمَا ثُمَّ أَضْبَعُ نَعْلَيْهَا فِي دَمِهَا

ورته و فرمایل چې ته هغه ذبح کړه او بیا د واره بوتان (چې دامبل پشان په غاړه کې پراته وي) په وینه

ثُمَّ اجْعَلْهَا عَلَى صَفْحَتَيْهَا وَلَا تَأْكُلْ مِنْهَا أَنْتَ وَلَا أَحَدٌ

ککړ کړه او د هغې د کوف په غاړه یې ورته ولگوه او د هغې غوښه ته مه خوره او نه دې یو کس ستا

مِنْ أَهْلِ رِفْقَتِكَ. (۲)

په ملگرو کې د دې نه خوراک کوي.

توضیح: ابداع حل: ابداع نه مجهول صیغه ده. چې کومه سورلی په سترې شي او د مزل کولو نه

ستومان شي او د کمزوری په وجه د مزل نه ستومانه شي. هغه د ابداع او ابداع په الفاظو سره

یادېږي. خودلته ابداع جس معنی ته متضمن دی. ځکه په صله کې حل راوړی شوی دی. خودا خو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۶۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۲۱/۳۷۵.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۶۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۲۵/۳۷۷.

د هدايا او بنان وو نو ځکه دې باندې سپریدل جائز نه و. لهدا د علی صله راوړل ضروري دی. واضحه دې وې چې په هغې باندې څوک سپور شوی نه وي ځکه کله چې صله پ کې راځي نو هغه د سپریدونکی لپاره راځي لکه څنگه چې ابداع بهې کې سپرلی. باند سپور وو. چې زما د وړلو نه عاجزه ده. (المركات ۵/۵۲۳)

اصبغ: داد اصباغ نه دی. د رنگ کولو په معنی دی. مطلب دا دی چې د دې څاروی په وینه باندې د هغې د غاړې دواړه بوتان رنگ کړه. (المركات ۵/۵۲۳)

تعليها: د دینه مطلب بوتان دي. چې د هدیې څاروي په غاړه کې منځې د امپیل لپاره اچولی کېږي. مطلب دا دی چې هغه مرگ ته نژدی څاروی ذبح کړه او د هغې په غاړه کې پراته دواړه بوتان رنگ کړه چې کوم مالداره سړی هغه استعما نه کړي.

اجعلها: کې ضمیر مفرد راوړی شوی دی. دا کل واحد منها کې د تاویل په بنیاد دی. (المركات ۵/۵۲۳)

علی صفحتها: مطلب دا دی چې هغه قلاده په وینو سره رنگول او بیا د هغې کوف اړه د هغې نښانه لگول دي چې معلومه شي چې دا د هدیې څاروی دی. چې حرم شریف ته د رسیدلو نه منځې به ذبح کېږي. د دې غوشه مالدارانو ته خوړل جائز نه ده. (المركات ۵/۵۲۳)

لا تأکل منها: یعنی د هغه هدیې نه یې تاسو مه خوری او نه دي د قافلې کوم یو ملگری خوري اگر که هغه فقیر یا مسکین ولې نه وي. د هدیې غوښه و غوړلو د ممانعت وجه ده دا که چری محافظ او قافلې والا ته د غوښې خوړلو اجازه ورکړې شي نو ممکنه دا چې د هغه غوښه خوړلو او جوړولو لپاره بانه جوړه شي او هغه تندرسته څاروي ذبح کړې. نو ځکه د قافلې والا خلکو له د خوړلو ممانعت دی. وس دلته سوال دا پیدا کېږي چې همدغه شان کولو سره به د څاروو غوښه په صحرا کې ضائع شي. د جواب شارحینو دا ورکړی دی. د خوا او شافیرانو خوراک لپاره خوړل شته. که آبادي نه وي نو د لادې مسافرو قافلې به راځي. په هغې کې به غریبانان او فقیران وي نو هغوی به د هدیې خوري خو مالدار به نه خوري. (المركات ۵/۵۲۳)

فتي تفصیل: د دې حدیث متعلق فقهی تفصیل داسی دی. چې هدیې په دوه قسمه ده: ۱: یو هغه هدیې ده چې د حرم زمکې ته رسیدلی ده. د دې حکم دا دی چې هغه هدیې تطوع وي یا هدیې قران وي یا هدیې تمتع وي نو د هدیې والا هغه خوړلی شي او د هغې ملگری یې هم خوړلی شي. اگر که هغه

غریب یا مالدار وي. او داده که چری دغه هدیه نذر شوی وي یا جنایت وي نو صاحب هدیه هم هغه نشي خوړلی. او نو مالداره یې هم نشي خوړلی. دا فقط د فقیرانو حق دی.

۲: دویم قسم هدیه هغه دي چې هغه د حرم د زمکې ته د رسیدلو نه مخکې عاجز شي یا کمزوریدلو په وجه ذبح کړی شوی وي. نو د هغې حکم او تفصیل د ائموو احنافو په نزد داده. که چری دا هدیه واجب وي. نو مالک ته اختیار دی چې په هغې کې کوم تصرف د خپله خوړلو او یا په نورو باندی د خوړلو یا د خرڅولو وي. او که هدیه تطوع او نفلی وي او مالک د دې په بدل د کومې قربانۍ کولو اراده هم نه وي نو په صورت کې یې هم مالک نه شي خوړلی، نه یې مالداره خوړلی شي او نه په دي قافله شریک غریبانان خوړلی شي. دي سره به هغه معامله کړی شي کومه چې د بحث د لاندې حدیث کې ذکر دا. چې ذبح کولو نه وروسته بوتان په وینه کې ککړولو نه وروسته د هغې د کوف اړخ سره ولگوه چې راتلونکې فقیران یې هم و خوري. د احنافو د ائموو د بحث د لاندې د هدیه تطوع په حکم حمل کړی دی. دا حدیث اگر که په دي حکم سره بالکل ساکت دی خو بیهقی په سنن کبری کې مرفوع حدیث نقل کړی دی. په هغې هغه هدیه سره تطوع او د نفل الفاظ موجود دي. د دې وجې نه احنافو دا فیصله کړی ده. (المقات ۵/۵۲۴)

د فرق وجه: وس په دې کې څه فرق دی چې د واجب هدیه نه یې مالک هم خوړلی شي، مالداره او فقیران یې هم خوړلی شي خو هدیه تطوع نه مالک خوړلی شي، نه مالداره او نه یې فقیران خوړلی شي؟ د دې فرق وجه دا ده چې کله هدیه واجب وي نو د هغې په بدل کې بله هدیه ورکول واجب کېږي. نو ځکه اولنی هدیه د مالک په قبضه کې پاتی شوه. هغې ته اختیار دی چې څه کوي کولی شي خو هدیه تطوع کې د هغې بدل نشته دی. نو ځکه هغه د مالک په ذمه داسې لازمه شوه. گویا که هغې نذر کړی دی. خو داده چې مالک د بدل ورکول لپاره باکل تیار نه وي. لهذا وس دا هدیه په پوره توگه د مالک د اختیار نه بار شوه. ځکه هغه په دې کې څه تصرف نشي کولی. که مالک د دغې نفلی هدیه بدل ورکولو وعده کړي وي نو بیا د دغې هدیه تطوع خوړل هم جائز دي. گینې فقط د فقیرانو حق دی. په شرط د دې چې د قافلې والا نه وي.

په اوبس او غوا کې اوه (۷) گسان شریک کیدی شي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ الْبَدَلَةَ عَنْ سَبْعَةِ

جابر رضی اللہ عنہ وایي چې مونږ ذبح کړو د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره د حدیبې په کال اوبس داوه کسانو

وَالْبَقْرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ^(۱)

د طرف نه او د اوه کسانو د طرف نه مو غواگانې ذبح کړي.

توضیح: د گډو او بېزو په قربانۍ کې سره اتفاقه هم شراکت ناجائز دی. خو د اوبښ او غوا کې اوه کسانو شراکت جائز دی په شرط د دې چې د قربانۍ کولو نیت یې کړی وي. او د قربانۍ او د هدې سره قرابت مقصود وي اگر که قرابت قسم جدا ولې نه وي. مثلاً د یو نیت د قربانۍ دی. د بل نیت د هدې دی. د دریم نیت د عقیتې او د داسې نور څه دی. د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ په نزد هیڅ څاروي شراکت جائز نه دی. اگر که قربانې وي، که هدیه وي، که اوبښ وي او که غوا یا بېزه وي. (المرقات ۵/۵۲۵).

د اوبښ د نحر طریقه

﴿۱۱﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ : أَنَّهُ أَمَرَ عَلَى رَجُلٍ قَدْ أَخَذَ بِدَنْتِهِ

د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کې منقول دي چې هغه یو داسې سړی ته ورسیدو چې خپل اوبښ یې کینوله او

يُنْخَرُهَا قَالَ : ابْعَثَهَا قِيَامًا مُقَيَّدَةً

قربانې یې کوله. ده هغه سړی ته وویل چې اوبښ ودروله او د هغې (چپه) بڼپه وتره او (هم دغه شان د

سُنَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ^(۲).

اوبښ قربانې وکړه) د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طریقه اختیار کړه.

توضیح: د اوبښ سینه کې نیزه یا برچه وهلو ته نحر وایي. د غوا یا بېزي او د داسې نورو څاروو مری

غوڅولو ته ذبح کول وایي. د نحر طریقه داده چې د هغې چپه په پري باندې وتره او بیا د هغې

سینه کې برچه ووهلی شي چې خو وینه راوتلو سره په زمکه را پروځي.

د هدیې باره کې څه پوښتنې

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَقُومَ عَلَى بُذْيِهِ

حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته حکم وکړو چې زه خبرو اخلم د اوبښانو د نبی

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۵۵/۶ رقم الحديث: ۱۳۱۸، ۲۵۰

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۲۶/۳ رقم الحديث: ۱۷۱۳، ومسلم في صحيحه ۹۵۶/۲ رقم الحديث: ۱۳۲۰/۲۵۸.

وَأَنْ أَتَصَدَّقَ بِلَحِيهَا وَ جُلُودِهَا وَأَجَلَّتْهَا وَأَنْ لَا أُعْطِيَ الْجَزَارَ

عَلَيْهِ السَّلَامُ، دهغي غوبني خيرات كرم اود دهغي ثرمني اود غاري پري هم صدقه كرم اوورنه كرو قصاب ته

مِنْهَا قَال : لَحْنُ لُعْطِيهِ مِنْ جَدِيْنَا ۝

(دمزدوري په بدل) كې هېخ، همدرانگه نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چې (مزدوري) مونږ د خپل طرفه وركړو.

توضیح: علی بدنه: د حجة الوداع موقع باندې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سل اوسنان قربانې كړي وو. دري شپيته (۶۳) نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله ذبح كړي وو. نور حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ذبح كړي وو. د دينه د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لوي سخاوت اندازه كېږي. بيا هر اوسن به اوسن ته ديكه وركړه او نحر لپاره به نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وروړاندې شو. د دينه د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د محبوبيت اندازه كېږي. بهر حال زير بحث حديث كې د اوسنانو نه مراد هغه اوسنان دي چې په حجة الوداع كې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هديې لپاره مكې مكرمي ته راوستلي وو.

اجلتها: داد جلال جمع ده. جول ترينه مراد دی. (المركات ۵/۵۲۴).

الجزار: ددې نه قصاب مراد دی. مطلب دا چې د هديې متعلق هر شي وي كه غوبنه وي، كه خرمن وي، كه پري وي او كه د غاري پري وي خو قصاب ته مزدوري وركولو كې جائز نه دي. بلكه د خپل جيب نه هغي مزدوري وركول پكار دي. دې ته په كتنې سره فقهاؤ ليكلې دي چې د قربانۍ د خاروي شوده راويستل هم جائز نه دي. بلكه د هغي په تئينو باندې دې يخې اوبه واچولي شي او شوده دې ورله اوچت كړي شي يا د راويستلو نه وروسته دې هغه صدقه كړي شي. (المركات ۵/۵۲۴)

د دريو (۳) ورځونه ډيره د قربانۍ غوبنه ساتل جائز دي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : كُنَّا لَا نَأْكُلُ مِنْ لُحْمِ بُدْنِنَا فَوْقَ ثَلَاثِ

جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (اول) به مونږ د خپلې قربانۍ غوبنه د درې ورځونه ډيره نه خوړه بيا اجازت راكړو

فَرَخَصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : كُلُوا وَ تَزَوَّدُوا.

مونږ ته نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اووي فرمايل چې وي خوري اود ځان د پاره يې توبنه كړي (د درې ورځو

فَاكَلْنَا وَ تَزَوَّدْنَا. (۱)

نه وروسته هم) نو مونږه بېا و خوره او ځان ته مو ترې توبڼه هم جوړه کړه.

توضیح: فرخص: په ابتداء د اسلام کې د خوراک او څکاک ډیر کموت و ځکه نبي کریم ﷺ حکم کړی و چې د درې ورځو نه ډیر د قربانۍ غوښې په کور کې مه ساتئ. بلکه پاتې صدقه کوی وروسته د دې اجازت وشو چې کینخودلی یې شی. (المرقات ۵/۵۲۴، الکاشف: ۵/۳۴۴)

الْفَصْلُ الثَّانِي

د اسلام د پښمانانو ته ضرر رسول مستحب دي

﴿١٤﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْدَى عَامَ الْخُدَيْبِيَّةِ فِي هَدَايَا رَسُولِ اللَّهِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ بوتلي وو د حدیبې په کال باندي د څارو د رسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَلًا كَانَ لِأَبِي جَهْلٍ فِي رَأْسِهِ بُرَّةٌ مِنْ فِضَّةٍ وَ فِي رِوَايَةٍ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د څارو سره د ابو جهل اوښ هم چې دهغې په پوزه کې سپینوزرو میخکی وو. یوروايت کې

مِنْ ذَهَبٍ يَغِيظُ بِذَلِكَ الْمُشْرِكِينَ. (۲)

دې چې هغه میخکی د سرو زرو و، او په دې سره مقصد مشرکانو ته غصه وروستل وو.

توضیح: کان لای جهل: یعنی د حدیبیه په موقع باندي چې کله نبي کریم ﷺ او صحابه کرام عمری لپاره تشریف راوړی وو. تر هغه وخت پورې نبي کریم ﷺ په هدایه کې هغه اوښ هم وو کوم چې ۲ هجری کې د جنگ بدر په موقع باندي ابو جهل نه مال غنیمت اخستلی شوی وو او نبي کریم ﷺ په خپله برښه کې ایښودلی وو. بیا یې د حلالولو لپاره عمری ته راوستلی وو. چې هغې ته په کتلو سره کفار و سوځې او هغوی ته تکلیف ورسې او په هغوي رعب کیني. چې دا د هغوی د سردار اوښ وو. نو معلومه شوه چې کفارو ته ضرر رسول او هغوی سوځول مستحب دي. د تبلیغیانو په شان نه چې د کفارو قصیدي وايي او مسلمانانو ته ضرر رسوي. الا ماشاء الله. (المرقات ۵/۵۲۸)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۵۷/۳ رقم الحديث: ۱۷۱۹، ومسلم في صحيحه ۵۶۲/۳ رقم الحديث: ۱۹۷۲/۳۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۳۶۰/۲ رقم الحديث: ۱۷۴۹.

في رأسه: د سر نه مراد پوزه ده. برة: د دې جمع برات دا دی دیته حلقه وایي چې د اوبن پوزه کې وي د چې هغه پرې قابو کړې. هغې ته میخکی وایي. (المقات ۵/۵۲۸)

يعظ: یعنی نبی کریم ﷺ د ابو جهل هغه اوبن سره کفار سوزول. خان سره د راوړلو مقصد همدغه وو. (المقات ۵/۵۲۹)

﴿١٥٥﴾ وَ عَنْ نَاجِيَةَ الْخُزَاعِيِّ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! كَيْفَ أَصْنَعُ بِمَا

ناجیه خزاعی ﷺ؟ چې ما وویل چې یا رسول الله! چې زه څه وکړم د هدیې دهغه څارو سره چې

عَطِبَ مِنْ الْبُذْنِ ؟ قَالَ : انْحَرْهَا ثُمَّ اغْسِ نَعْلَهَا

کوم (د څه وجی) مرگ ته نژدې وي؟ نبی ﷺ و فرمایل چې ته هغه ذبح کړه او بیا رنگ کړه د دې بوتان

فِي دَمِهَا

(چې دهغې په غاړه کې دامیل لپاره اچولی شوی دی) دهغې په وینه رنگ کړه (او دهغې په ذریعې سره

ثُمَّ خَلِّ بَيْنَ النَّاسِ وَ بَيْنَهَا فَيَاكُونَهَا. ١٥٥)

د هغې په څټ نښان ولگوه) دهغې نه وروسته هغه څاروی د خلکو په مینځ کې پرېږده (یعنې دهغې غوښه د فقراؤ نه مه منع کوه چې هغوی هغه وخورې).

توضیح: ناجیه اسلمی ځینو ځایونو کې ناجیه اسلمی ده، ځینو روایتونو کې ناجیه خزاعی ده دا څه تضاد نه دی نه دوه کسان دي بلکه یو کس دی خزاعی هم دی او اسلمی هم دی. غټ او واړې قبیلو فرق دی. خضراعه غټه قبيله ده. (المقات ۵/۵۲۹)

د قربانی دور چې فضیلت او د نبی کریم ﷺ محبوبیت

﴿١٦٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُرْطِبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّ أَعْظَمَ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ

عبد الله بن قرط ﷺ؟ چې نبی کریم ﷺ و فرمایل چې دا الله تعالی په نژدې په ټولو ورځو کې

يَوْمُ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمُ الْقَرَارِ .

دېره غټه ورځ (په غوره والې کې) د قربانی ورځ ده (یعنې د ذوالحجه ۱۰ تاریخ). او بیا د قرورځ د

قَالَ تَوْرًا : وَ هُوَ الْيَوْمُ الثَّانِي .
حديث راوي ثور رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې داد (قزورخ) دويمه ورخ (يعني ذوالحججه ۱۱ تاريخ) دى عبد الله
قَالَ : وَ قُرْبَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَدَنَاتٌ
رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (كله د قرباني په ورخ) نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته نزدې هغه او بنان راوستى شو چې
خَمْسٌ أَوْ سِتٌّ فَطَفِقْنَ يَزْدَلْفَنَ إِلَيْهِ
پنځه يا شپږو نو او بنانو (په يو بل د مخكې والې سره) نبي عَلَيْهِ السَّلَام خوا ته رانژدى كيدل شروع شو
بِأَيْتِهِنَّ يَبْدَأُ قَالَ : فَلَمَّا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا .
ددې لپاره چې كوم وغواړي هغه ذبح كړي راوي وايي چې دا څاروي به يو اړخ ته پري وتل نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام
قَالَ فَتَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ خَفِيَّةٍ لَمْ أَفْهَمَهَا فَقُلْتُ :
په قلا ره څه و فرمايل چې زه پري پوه نه شوم نو ما (هغه سرې چې ماسره و) پوښتنه وكړه چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام
مَا قَالَ ؟ قَالَ : مَنْ شَاءَ اقْتَطَعَ . ^(۱)
څه و فرمايل؟ هغه وويل چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل كه كوم سرې غواړي ددى څارونه دي غوښه واخلي

توضیح: اعظم الايام: كتاب الصوم او ابواب عيدین کې دا بحث تیر شوی دی چې آیا عشره ذوالحججه دیره غوره ده او که عشره اخیره رمضان دیره غوره ده. دلته یوه بله وجه لیکم. هغه دا چې عشره ذوالحججه اشهر الحرام په نسبت غوره ده. یعنی د غوره والي تقابل عشره رمضان او عشره ذوالحججه نه ده. بلکه دا تقابل د اشهر الحرام په مینځ کې دی. نو د احترام په دې څلورو (۴) میاشتو کې دا لس (۱۰) ورځې غوره دي. پاتې شو رمضان او د هغې آخرې عشره نو مطلقاً په ټولو میاشتو کې غوره ده. پاتې توجیحات توضیحات جلد دوم ص ۹۲۵ باندې عيدین په ابواب کې وگورئ. (المرقات: ۵/۵۳۰)

القر: یولسمی ذوالحجی ورځ ته د قر ورځ ځکه ویل کېږي د مناسکو په ادا کولو کې مشقت چې کله حاجیان برداشت کوي. د هغې نه وروسته هغوی دمه کېږي. قر: د دمه په معنی دی. ملا علی

(۱) أخرجه أبوداود في السنن ۳۶۹/۲ رقم الحديث: ۱۷۶۵.

قاری رَحْمَةُ اللَّهِ قَرَدَمِي نَه اخستلی دی. د دې مطلب هم دمه ده. (المقرات: ۵/۵۳۰)

قال ثور: ثور د حدیث د نقل کونکې راوي نوم دی. (المقرات: ۵/۵۳۰)

فطفقن: دا شروع کولو په معنی دی. یعنی اوسنان شروع شول چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اړخ د قربانیدو لپاره مخکې راځي. (المقرات: ۵/۵۳۰)

يزدلفن: ازدلاف د ازدحام سره مخکې راتللو ته وايي چې د محبوب لاس او ماښکل کړې او ما ذبح کړې. چا په پښتو کې ویلې دي:

په مرگ به کوم دله خفه وي * چې زنکدن یې د جانان په غیبر کې وینه
یعنې کوم نالاتقه به وي چې په هغه مرگ خفه وي چې مرگ یې د محبوب په غیبر کې راشي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د قربانی غوښه جمع کول څنگه دي؟

﴿۱۷﴾ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ ضَعَى مِنْكُمْ
نلمه بن اکوع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې تاسو کې کوم یوسړی قربانې وکړي
فَلَا يُضْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةِ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ .
نوپه دریمه ورځ دې دانسې حال نه وي چې دهغوی په کور کې د قربانی غوښه وي (یعنې د قربانی غوښه
فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ
د دريو ورځونه ډیره مه ساتی) بیا چې کله دویم کال راغلو نو ځينو صحابو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې یا رسول الله
لَفَعَلْنَا كَمَا فَعَلْنَا الْعَامَ الْمَاضِي ؟
آیا مونږ دې کال هم همدغه شان وکړو څنگه مو چې تېر کال کړی و (یعنې د تېر کال پشان دا کال هم د قربانی
قَالَ: كَلُوا وَ
غوښه د درې ورځونه وروسته پاتې نه شي) نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل خپله یې هم وخورئ او په بل یې هم
أَطْعِمُوا وَادْخُرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ
و خورئ او جمع یې هم کړئ اصل کې تېر کال خلک په محنت او مشقت او محتاجی کې گيړوو. نو ځکه

فَأَرَدْتُ	أَنْ	تُعِينُوا	فِيهِمْ ^(۱)
ما (د جمع کولو نه منع کړی) داغونبتل چې تاسو دهغه ضرورت مندو مدد وکړئ (خو اوس دا هغه			
شان ضرورت او حاجت نشته دی نو ځکه که تاسو جمع کول غواړئ تو تاسو ته اجازت شته دی).			

توضیح: وادخروا: مدینه منوره کې یو کال ډیر قحط راغلو. هسې هم په ابتداء د اسلام کې ډېره غریبي وه نو نبي کریم ﷺ حکم وکړو چې د درې ورځو نه ډیر د قربانی غوښه جمع نه کړی بلکه نورو فقیرانو کې یې تقسیم کړی. صحابو و همدغه شان وکړل. کله چې دویم کال راغلو او وچ کالی ختمه شوه نو نبي کریم ﷺ د غوښې د جمع کولو اجازت وکړو. فقهاؤ مستحب طریقه همدغه شان وویل چې د قربانی یوه برخه په غریبانو کې تقسیم کړی، دویمه برخه په خپلو خپلوانو او دوستانو کې تقسیم کړی. اگر که هغه مالداره وي او دریمه حصه په خپل کور جمع کړی. او که یو سړی د ډیر اولاد والا وي نو د تقسیم نه بغیر یې هم کور کې جمع کولی شي. خو کله چې سړی په دومره لویې مصرف باندې قربانی کوي نو یقیناً د هغې نیت د ثواب وی. د دې تقاضا دا ده چې هر مالداره سړی په قربانی کولو کې یوه حصه د فقیرانو لپاره خاص کړي او قربانی د زړه د جذبې نه وکړي. داسې نه وي چې د قربانی په بڼه ډیره برښه په یخچال کې کېږدي او ټول کال یې خوری. نو بس دا خود خاړوي قربانی شوه. سړی خو هیڅ ونه کړل.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ نُبَيْشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّا كُنَّا
نبيشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ فرمايل مونږ تاسو هديې ياد قرباني خاړو باره کې
نَهَيْتَنَا عَنْ لُحُومِهَا أَنْ تَأْكُلُوهَا فَوْقَ ثَلَاثِ لَيْلٍ تَسَعَكُمُ.
د دې خبرې نه منع کولی چې تاسو هغه د درې ورځو نه ډیرو خورئ او دهغې وجه دا وه چې فراخي وي
جَاءَ اللَّهُ بِالسَّعَةِ
(يعني دغه شان به فقيران هم د دغه غوښې نه فائده واخلي). اوس الله تعالی فراخي وبخښله. نو
فَكُلُوا وَادْخُرُوا وَانْجِرُوا.
ځکه تاسو (چې ترڅو پورې موزره غواړي) خورئ او جمع کوی خود داده (د دې غوښې د صدقې او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۱/۱۰ رقم الحديث: ۵۵۶۹، ومسلم في صحيحه ۱۵۶۳/۳ رقم الحديث: ۱۹۷۴/۳۴.

أَلَا وَ إِنَّ هَذِهِ الْأَيَّامَ أَيَّامُ أَكْلِ

خیرات په ذریعه) ثواب وگټی او یاد وساتی! دا (خلور) ورځې (چې په منی کې تېرېږي) د خورلو

وَ شُرْبِ وَ ذِكْرِ اللَّهِ. (۱)

او څکلو ورځې دي (په دې ورځو کې روژه نیول حرام دي) او د الله تعالی د یادولو ورځې دي.

توضیح: د دې حدیث توضیح او تشریح هم هغه ده کومه چې د دینه مخکې حدیث والا وه. خودې حدیث کې وَأَتَجَرُوا لَفْظِ رَاغَلِي دى. دا لفظ د ائتجار نه دى چې په معنی د اجر او ثواب دى. علامه طیبی رَحِمَهُ اللهُ وایي چې دا د باب افتعال نه دى. مراد ترې نه د حاصلولو د اجر لپاره دى. دا لفظ د تجارت نه، نه دى ځکه تجارت لپاره وِتَجَرُوا مشدد رايي. دلته شد نشته دى. دویمه خبره دا هم ده چې د قریانی په غوښه کې تجارت کول یا خرڅول ناجائز دي ځکه دا لفظ د اجر نه دى د تجارت نه، نه دى.

بَابُ الْحَلْقِ دسر خرئیلو بیان

قال الله تعالى: ﴿وَلَا تَخْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۹۷)
وقال الله تعالى: ﴿لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ﴾
(سورة فتح آیت: ۳۷).

د نبي کریم ﷺ نه چری هم ثابت ندي چې نبي کریم ﷺ د حج او عمری نه علاوه سر خریلی وي بلکه نبي کریم ﷺ همیشه وینختان ساتلي دي. مشهوره همدغه ده. حاجې چې کله د مزدلفی نه په لسم د ذوالحجه منی ته راځي نو هغه ورځ د هغې په ذمه دیر احکامات وي. د ټولو نه اول حاجی جمره عقبه باندې کاني ولي. د هغې نه وروسته قربانې کوي. که هغه استطاعت متمتع او یا قارن وي، د هغې نه وروسته سر خراوي او د احرام پرانستلو نه وروسته گنډلی شوی جامې واغوندي. حاجې لپاره دا اول تحلیل دی. یعنی بنځې سره د جماع بغير هر څه حلال شي. بیا لار شي او طواف زیارت وکړي. دا هغې لپاره دویم تحلیل دی. اوس د حاجي لپاره د احرام په ممنوعاتو کې هېڅ یو شی ممنوع نه دی. د سرویختان خرئیل او واره کولو ذکر پاس آیت کې راغلی دی دواړه جائز دي. خو صاحب مشکوٰة فقط د حلق (خرئیل) ذکر کوي او دې طرف ته اشاره کوي چې قصر غوره دي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ سر خرئیل بهتر دی

﴿عَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَقَ رَأْسَهُ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ وَأَنَّاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ
ابن عمر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم ﷺ حجة الوداع کې خپل سر وخریلو او صحابو کې ځينو
وَقَصَّرَ بَعْضُهُمْ ^(۱) .
سر وخریلو او ځينو خپل وینختان واره کړل.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۹/۸ رقم الحديث: ۴۴۱۱، ومسلم في صحيحه ۹۴۵/۲ رقم الحديث: ۱۳۰۱/۳۱۶.

د نبي کریم ﷺ سر خړئيل

﴿۲۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ لِي مُعَاوِيَةُ: إِنِّي قَصَزْتُ مِنْ رَأْسِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن عباس رضی اللہ عنہما ایې چې معاویہ رضی اللہ عنہما ته بیان کړل چې ما واره کړل و یختان د سرد نبي ﷺ

عِنْدَ الْمَرْوَةِ بِمَشْقَصٍ (۱)

د مروه سره نزدې د غشي په څوکه (یعنې د غشي په تېرو).

توضیح: بمشقص: اکثر شارحینو مشقص د تېر څوکه او تېره والی گرځولې دي خو دا خبره به زړه نه

لگي. ځېنو حضراتو ویلي دي چې مشقص غټې قینچې ته وایې. دغه خبره صحیح ده. د مشقص

جمع مشاقص ده. پښتو کې ورته کاپ وایې. (المقات ۵/۵۳۴)

سوال: قال لي معاوية رضي الله عنه: دلته يو گران سوال دی چې حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ د نبي کریم

ﷺ ويختان چرته او په کومه موقع باندې واره کړې دي؟ ځکه که دا صلح حدیبیه باندې

حمل کړو نو هغه وخت حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ مسلمان شوی نه وو او که دا قصر په حج باندې حمل

کړو نو نبي کریم ﷺ په حج کې حلق کړی وو. همدغه شان په دي حدیث کې مروه سره ذکر

ده. حال دا چې حاجې خلق یا قصر په منی کې کوي. مروه کې نه کوي. نو صلح حدیبیه کې قصر

مراد نشي اخستلی کیدلی او په حج کې مراد اخستل کیدلی شي. نو د حدیث څه مطلب دی؟

جواب: د دې جواب ځېنو شارحینو دا ورکړی دی چې دا واقعه د عمره جعرانه ده. چې د مکی د فتح

نه وروسته شوی وه. دا د حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ نه سهوه شوې ده. او څه لری نده چې د زمانو په

تېریدلو په وجه حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ نه هیر شوي وي او د جعرانه په ځای د حدیبیه نو اخستلی

وي.

دویم جواب: دا چې ممکنه ده چې دا د حدیبیه واقعه وي او حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ مسلمان شوی

وو خو د خپل اسلام د راوړلو اعلان یې پټ ساتلی وو او د هغې اظهار یې د مکی د فتحی په موقع

کړی وي. بهر حال که کوم حاجې قصر کول غواړي نو هغې له پکار ده چې د گوتی د بند برابر د ټول

سر ويختان واره کړي. فقط په یو دوه ځاینو کې واره کول بس نه دی. همدغه شان که حلق کول وي

نو د ټول سر حلق به ضروری دی. فقط د یو څلور می برخی حلق کول او نور د بلي موقع لپاره پرېښودل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۶۱/۳ رقم الحديث: ۱۷۲۰، ومسلم في صحيحه ۹۱۳/۲ رقم الحديث: ۱۲۴۶/۲۰۹.

جائز نه دي ځکه دا د قزع په حکم کې دی او قزع منع ده. (المقات ۵/۵۰۶)

د سر خرښلو والو لپاره د نبي کریم ﷺ دعاء

﴿۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي حَجَّةِ الْوُدَّاعِ: اللَّهُمَّ ارْحَمِ
ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې نبي کریم ﷺ د حجة الوداع په موقع و فرمايل چې ای الله! رحم وکړي
الْمُحَلِّقِينَ . قَالُوا : وَ الْمُقْصِرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟
په سر خړونکو باندې. صحابو وويل چې یا رسول الله! د ويختانو واره کونکو لپاره درحمت دعاء وکړه.
قَالَ : اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِينَ . قَالُوا :
نبي کریم ﷺ و فرمايل: ای الله! سر خړونکو باندې رحم وکړي. صحابو (چې بيا) وويل چې
وَ الْمُقْصِرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ :
یا رسول الله! د ويختانو واره کونکو ته درحمت دعا وکړه. نو نبي ﷺ و فرمايل چې یا الله!
وَ الْمُقْصِرِينَ. ^(۱)
د ويختانو واره کولو والا باندې هم رحم وکړي.

توضیح: د دینہ معلومه شوه چې د سر خرښل غوره دي. قصر غوره نه دی. قرآن کریم ﷺ کې هم حلق اول ذکر شوی دی

﴿۴﴾ وَعَنْ يَحْيَى بْنِ يَحْيَى بْنِ الْحَصِينِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهَا
یحیی ابن حصین رحمه الله (تابعی) د خپلی نیا نه (چې دهغې کنیت ام الحصین دی) نقل کوي چې دوي
سَبِعَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوُدَّاعِ دَعَا لِلْمُحَلِّقِينَ ثَلَاثًا
اوریدلي دي د نبي کریم ﷺ نه په حجة الوداع کې د سر خرښلو والا لپاره درې ځله دعاء کول
وَ لِلْمُقْصِرِينَ مَرَّةً وَاحِدَةً. ^(۲)
او د ويختانو واره کولو لپاره (آخر کې) يو ځل دعا کول.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۶۱/۳ رقم الحديث: ۱۷۲۷، ومسلم في صحيحه ۹۴۵/۲ رقم الحديث: ۱۳۰۱/۳۱۷.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۴۶/۲ رقم الحديث: ۱۳۰۳/۳۲۱.

توضیح: ځېنو روایتو کې د حلق والو لپاره نبي کریم ﷺ له طرف نه دوه ځله د رحمت دعا ذکر شوی دی. لکه په اول روایت کې چې دي. ځېنو روایاتو کې درې ځله ذکر شوی دی. څنگه چې زیر بحث روایت کې دی. ځېنو روایاتو کې څلور ځله ذکر شته دی. په دې روایاتو کې ~~څه~~ شته دی. په بېلا بېلو موقعو او بېلا بېلو مجلسونو کې نبي کریم ﷺ بېلا بېل محلقینو لپاره د رحمت دعا کړې ده. ځېنو مجلسونو کې دوه ځله، ځېنو کې درې او ځېنو کې څلور ځله دعا کړې ده. (المراقات ۵/۵۳۶)

نبي کریم ﷺ د بني طرف نه حلق وکړو او په صحابو يې تقسيم کړل

﴿۵﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنَى فَأَتَى الْجَمْرَةَ
انس رضی الله عنه وایي چې نبي کریم ﷺ منی ته د راتلونو نه وروسته جمره عقبه ته تشریف راوړلو
فَرَمَاهَا ثُمَّ أَتَى مَنْزِلَهُ بَيْنَ وَ نَحَرَ نُسْكَهُ
او هلته يې کاني ویشتل. بیا منی کې خپلې قیام گاه ته راغلو او خپل د هدیې څاروي يې ذبح کړل.
ثُمَّ دَعَا بِالْحَلَّاقِ وَ تَأَوَّلَ الْحَالِقَ هِيقَهُ الْأَيْمَنَ
دهغې نه وروسته يې سر خروونکی (معمر ابن عبد الله) راوغوښتو او دخپل سر بڼی برخه يې د هغې
ثُمَّ دَعَا
مخې ته کړه. نوده د نبي کریم ﷺ د سر (هغه بڼی برښه) وخرښله. بیا راوغوښتو نبي علیه السلام
أَبَا طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيِّ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ
ابو طلحه انصاري رضی الله عنه راوغوښتو او هغې ته يې هغه د خرښل شوي سرویختان ورکړل. دهغې نه
ثُمَّ تَأَوَّلَ الشَّقِ الْأَيْسَرَ فَقَالَ احْلُقْ
وروسته نبي علیه السلام دخپل سر چپه برخه سر خروونکې طرف ته کړه او وي فرمایل چې دا هم و خروه. نو
فَحَلَّقَهُ فَأَعْطَاهُ طَلْحَةَ فَقَالَ :
هغې وخرښلو. داویختان هم نبي علیه السلام ابو طلحه انصاري رضی الله عنه ورکړل او وي فرمایل

اَقْسِمُهُ بَيْنَ النَّاسِ^(۱)

چې دا ويختان خلکو کې تقسیم کړه.

توضیح: شقه الايمن: د دينه معلومه شوه چې حاجې د خپل سر هغه ويختان واړه کړي چې هغه ښي اړخ ته دي. او د دې حديث نه دا هم معلومه شوه چې د تبرک لپاره ښي کریم ﷺ د خپل سر مبارک ويختان صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ کې تقسیم کړل. ښي کریم ﷺ د هغې پوره اهتمام وکړو او حکم يې وکړو چې اقسمه بين الناس. په خلکو کې دا تقسیم کړه. د دينه تبرک باثار الصالحين ثابتېږي. چې د دې اړخ ته ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ بَار بَار اشاره وايي چې کاش نن سبا څه نجدی حضرات دي حديث ته اهميت ورکړي او نجدی سره څه وجدی هم شي. (المرقات ۵/۵۳۸)

د احرام نه مخکې او د حلق نه وروسته د خوشبو استعمال جائز دي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَطِيبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې مابه ښي کریم ﷺ ته د احرام تر لونه مخکې خوشبولگوله (احرام که

وَّ يَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ

به د حج و او که د عمری او که د دواړو وو) او د نحر (قربانی) په ورځ هم مخکې د طواف د بیت الله نه

بِطِيبٍ فِيهِ مِسْكٌ.^(۲)

مخکې ښي کریم ﷺ ته خوشبولگوله او هغه خوشبو به هم د مشک وه.

توضیح: د احرام نه مخکې د خوشبو استعمالول د سر ويختانو او کپړو کې جائز دي خو په بدن به داسې عطر لگول ندې پکار چې هغه د احرام نه وروسته په بدن باندې پاتې شي. او د حلق نه وروسته هر قسم خوشبو استعمال جائز دی. لکه څنگه چې د دې حديث نه ثابت دی.

د نحر په ورځ ښي کریم ﷺ د غرمې لمونځ چرته وکړو؟

﴿٦٧﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقَاضَ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ رَجَعَ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ښي کریم ﷺ د نحر په ورځ (درمي او قربانی نه وروسته) مکې ته راغلو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۴۸/۲ رقم الحديث: ۱۳۰۵/۳۲۶.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹۶/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۹، ومسلم في صحيحه ۸۴۹/۲ رقم الحديث: ۱۱۹۱/۴۶.

فَصْلُ الظُّهْرِ

او څانښت وخت کې يې طواف فرض وکړو بيا همدغه ورځ باندي ددغه ځای نه راغلو او د غرمې لمونځ

پښی. (۱)

يې منی کې وکړو.

توضیح: پښی: يعنی نبي کریم ﷺ د نحر په ورځ د غرمې لمونځ منی کې وکړو. پوښتنه داده چې حضرت جابر رضي الله عنه په روايت کې چې کومه د حجة الوداع قصه ذکر ده. په هغې تصريح شته دی. چې نبي کریم ﷺ د نحر په ورځ مکی کې لمونځ وکړو او حضرت ابن عمر رضي الله عنه په دې حديث کې ذکر دي چې په منی کې وکړو. دا تضاد دی. د دې جواب دا دی چې في الحقيقة نبي کریم ﷺ يوم النحر کې د غرمې لمونځ په مکه کې کړی وو. لکه څنگه چې د حضرت جابر رضي الله عنه په روايت کې دي. او په منی کې نبي کریم ﷺ فقط نفل کړي وو. حضرت ابن عمر رضي الله عنه د نفل فرض گڼلې دي او د غرمې لمونځ يې ذکر کړی دی. (۵/۵۳۹)

الْفَصْلُ الثَّانِي

د ښځې لپاره سر خړښل منع دي

﴿٨﴾ عَنْ عَلِيٍّ وَعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

حضرت علي رضي الله عنه او عائشه رضي الله عنها واره وایي چې: منع کړې ده رسول الله ﷺ د دې نه

تَخْلِقَ الْمَرْأَةَ رَأْسَهَا. (۱)

چې ښځې و خړښي خپل سر ونه.

توضیح: حج او عمره کې هم د ښځو لپاره سر خړښل حرام دي او د دینه بغير هم حرام دي. ښځو لپاره د سرو پختان ساتل واجب دي څنگه چې د سرو لپاره بیره ساتل واجب دي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۹۵۰ رقم الحديث: ۱۳۰۸/۳۳۵.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۳/۲۷۵ رقم الحديث: ۹۱۴.

بښخې دې صرف قصر وکړئ

﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ

ابن عباس رضي الله عنه راوي دی وايي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل نه دي ضروري د بښخو لپاره د

الْحَلْقُ إِنَّمَا عَلَى النِّسَاءِ التَّقْصِيرُ ^(۱).

سر خړښل. فقط هغوی خپل ويختان واره کول په کار دي.

توضیح: د بښخو د قصر طریقه دا ده چې هغه خپله یا د محرم په ذریعې سره ټول ويختان په مټي کې ونیسي او بند په اندازه یې غوڅ کړي. دا خبره یاد ساتل په کار دي چې مروه سره ځښې ماشومان قینچي سره ولاړوي او د خلکو په سرونو کې یو ټک لگوي او وايي چې دا قصر دی دا غلطه ده. دا قصر کافي نه دی د دې نه ځان وساتي. که د شوافعو په نزد جائز وي نو هغوی لره جائز ده. خود احنافو فتوی دا نه ده. (المراقات ۵/۵۴۰).

(۱) أخرجه أبوداؤد ۱۵۰/۲، رقم الحديث: ۱۹۸۶، الدارمي ۵۴/۲، رقم الحديث: ۱۹۵۷.

باب متعلقات الحج

الفصل الأول

د حج په افعالو کې د تقدیم او تاخیر مسئله

﴿۱﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ
عبد الله ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اودریدو د حجة الوداع په موقع
بَيْنِي لِلنَّاسِ يَسْأَلُونَهُ فَجَاءَهُ رَجُلٌ
په منی کې چې خلک د نبی عَلَيْهِ السَّلَام نه مسائل معلوم کړي نو یو سړی نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته راغلو او وی ویل
فَقَالَ: لَمْ أَشْعُرْ فَحَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أُذْبِحَ. فَقَالَ:
چې د ناخبرۍ په وجه ما ذبح کولو نه مخکې خپل سر خړېلی دی؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل اوس
اذْبِحْ وَلَا حَرَجَ فَجَاءَ آخَرَ فَقَالَ: لَمْ أَشْعُرْ فَتَحَرْتُ قَبْلَ
ذبح وکړه، په دې کې څه باک نشته دی بیا یو بل سړی وویل چې ما د ناخبرۍ په وجه ذبح وکړه مخکې
أَنْ أُزِمِّي. فَقَالَ: اِزِمِ وَلَا حَرَجَ.
د کابو ویشتلو نه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل چې اوس ذبح وکړه، په دې کې څه باک نشته دی.
فَمَا سِئَلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ هَيْئِ قَدِيمٍ وَلَا أُخْرٍ
همدغه شان د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه چې د کوم یو کار باره کې د تقدیم او تاخیر پوښتنه وکړی شوه.
إِلَّا قَالَ: اَفْعَلْ وَلَا حَرَجَ.
نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ همدغه و فرمایل چې اوس یې وکړه په دې کې څه باک نشته دی.
وَفِي رِوَايَةٍ يُسْتَلَمُ: أَنَّهُ رَجُلٌ فَقَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أُزِمِّي. قَالَ: اِزِمِ وَلَا حَرَجَ وَأَمَّا آخَرُ فَقَالَ: أَفْعَلْتُ إِلَى الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ
أُزِمِّي. قَالَ: اِزِمِ وَلَا حَرَجَ ^(۱)

توضیح: اذبح ولا حرج: په یوم النحر کې څلور غټ کارونه پوره کول وي: ۱: اول کار دا چې جمره

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۶۹/۳ رقم الحديث: ۱۷۳۶، ومسلم في صحيحه ۹۴۸/۲ رقم الحديث: ۱۳۰۶/۳۲۷.

عقبه باندې کاني ویشتل. ۲: دویم کار دا چې قربانې وکړی شي. ۳: دریم کار دا چې حاجې حلق وکړي. ۴: څلورم کار دا چې حاجې طواف زیارت وکړي. اوس دا کارونه په ترتیب سره کول ضروري دي. او یا که د تقدیم او تاخیر څه گنجائش شته دی. په دې کې فقهاوو اختلاف دی.

د فقهاو اختلاف: امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او اکثر علماء وایي چې په دې کارونو کې ترتیب ساتل سنت دي. د دې مطلب دا شو چې که چا د دې لحاظ ونه ساتلو نو په هغې به دم نه راځي. د دې په خلاف امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او د علماء د یوې طبقې رائي دا ده. چې په دې کارونو کې ترتیب ساتل واجب دي. لږدا که چا تقدیم او یا تاخیر وکړو نو په هغې دم راځي. (المراقات ۵/۵۴۲)

دلائل: د شوافعو او د حنابلوو دلیل د بحث لاندې حدیث دی. چې افعَل ولا حرج. مالکيه او حنابله د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د فتوی نه استدلال کړی دی. چې هغه مصنف ابن ابی شیبه نقل کړی دی. قال ابن عباس من تقدم هيثما من حجة او اخر فليرق لذلك دما يعني چا چې د خپل حج به کارونو کې تقدیم او تاخیر وکړو. نو هغه دي دم وکړي. د قرآن آیت کې د وجوب ترتیب ته اشاره کوي. د الله تعالی ارشاد دی: ولا تحلقوا رؤسكم حتى يبلغ الهدى محله. (سورة البقرة آيات: ۱۹۶)

جواب: د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حدیث په دې روایت کې چې څه فرمایلي دي چې افعَل

ولا حرج: نو د دې حرج نه مراد د آخرت د گناه حرج دی. چې کله د نزول احکام په وخت کې یو سړی په ناخبرۍ کې په یو حکم کې غلطی وکړي نو د هغې گناه نشته دی. ځکه چې هغه پوه نه دی: هو! د احکامو د نزول او استحکام نه وروسته ناپوهتیا عذر نه دی. نو د گناه حرج نشته، مطلب دا نه دی چې د دنیا جرم هم معاف شو. د دنیا سزا خو به خورې. چې د دم په صورت کې ده. او د حضرت عبد الله ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فتوی همدغه شان معلومه شوه. لا حرج سره د دم نفي نده، د آخرت د سزاني ده. نن سبا د سعودي خلک او عام عرب افعَل ولا حرج باندې عمل کولو سره نااشنا کارونه کوي او حال دا ده چې د احکامو ترتیب د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمل دی. او نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله فرمایلي دي چې ماته وگورۍ او زما نه احکام واخلۍ. په کتلو سره عمل وکړئ نو د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هېڅ عمل بغير د ترتیب نه وو. خلفاء راشدین او فقهاء صحابوو عمل په ترتیب وو. د بې ترتیبۍ سوال حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه وو کړی بلکې یو راتلونکی، یو نوی مسلمان او د مسئلو نه نااشنا سړی کړی وو. هغه مسافر هم وو، فقیر به هم وو. د اسلام اولنی حج وو. پدې کې په دې سړی د دم جرمانه لگول یو قسم حرج وو. نو ځکه نبی کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې بې ترتیبې د وخت په مجبوری سره معاف کړو. دا بې ترتیبې د امت لپاره ضابطه نه ده. بلکې د امت لپاره ضابطه خو مرتب حج دی. چې قرآن د هغې ترغیب په سختی سره کوي. که په حج کې ترغیب ختم شي نو عجیبه منظر به وي. شپيته لاکه (۶۰۰۰۰۰۰) حاجیانو کې به څوک طواف زیارت عمل عرفات ته د تللو نه مخکې کوي، څوک به عرفات ته تللو وخت کې رمی جمار کوي، څوک به د مزدلفی عمل کوي، نو څوک به د تللو وخت کې مکه کې سر خراوي. همدغه شان د حج یو اجتماعی عمل چې په هغې قول او فعل او حرکات او سکانات بلکې د جامو هئیت کې شریعت یو شان والي او د موافقت درس ورکړی دی. هغه د انتشار بنکار شي. بهر حال حضرت اقدس حضرت مولانا بنوری رَحْمَةُ اللَّهِ بِخَارِخودلو وخت کې وفرمایل که د مشکلاتو او حالاتو په نظر که علماء احناف د جمهورو په قول باندې فتوی ورکړی نو د خلکو لپاره به ډیر سهولت شي او تکلیف به ختم شي. زه د حضرت اقدس د دې قول احترام کوم خو پاس ما اصلي حقیقت واضح کړی دی. (المرقات ۵/۵۴۲)

کانډي دورځې ویشتل په کار دي

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْأَلُ يَوْمَ النَّحْرِ بِمَنَى
ابن عباس رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وايي چې د قربانۍ په ورځ خلکو تپوسونه کول مني کې دنبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه
فَيَقُولُ: لَا حَرَجَ
(د تقدیم او تاخیر باره کې) او نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به همدغه جواب ورکولو چې څه باک نشته دی.
فَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أُمْسَيْتُ. فَقَالَ:
یوسری دنبي عَلَيْهِ السَّلَام نه پوښتنه وکړه چې مادمانام کېدونه وروسته کاني ویشتي دي؟ نبي عَلَيْهِ السَّلَام
لَا حَرَجَ. (۱)
وفرمایل چې څه باک نشته دی.

توضیح: بعد ما امسیت: د ذوالحجې په لسم تاریخ کې رمی جمره عقبه کې که کوم سړی دومره تاخیر وکړو چې شپه راشي نو د جمهورو په نزه دغه سړی به دم واجب شي. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزداسې ترتیب دی چې دلمر د راختلو نه تر لمر پروتلو پوری د جمره عقبه کاني ویشتل مسنون

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۵۹/۳ رقم الحديث: ۱۷۳۵.

او غوره وخت دی. د لمر د زوال نه تر سپوگمی د ډوږېدو وخت جواز شته دی. د سپوگمی د ډوږېدو نه وروسته د شپې وخت کې جمره عقبه کې کاهني ویشتل مکروه دي. داسې کول نه دي پکار. خو که چا داسې وکړل نو په هغې به دم نه رازي. دا اختلاف فقط جمره عقبه کې د کاهنو ویشتلو کې دی. پاتې ورځو کې رمی نشته دی. زیر بحث حدیث کې لاجرح ته د هغه سړی به عذر باندې حمل کوي. چې د هغې څه مجبوري نه وي. نن سبا ۲۰۰۵ کې د سعودی علماء باک او مجبوری په وجه اجتهاد کړی او دا فیصله یې اورولی دا چې جمرات کې رمی کې د ورځ او شپې څه قید نشته دی. او د زوال نه مخکې هم ټول جمرات کې د رمی اجازت دی. د حضراتو خپل اعلان کې د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللهِ د اقوالو بېلابېلې حوالی هم ورکړی دي. زما په خیال دا فیصله ډېره ښه ده. چې په ښه وختونو کې رمی وشي. (المرقات ۵/۵۴۳)

الفصل الثاني

﴿٢٥﴾ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ : أَكَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ
حضرت علي رضي الله عنه وايي چې يو سړی نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته راغلو او وي ويل چې يا رسول الله
إِنِّي أَفْضْتُ قَبْلَ أَنْ أُخْلِقَ
ما طواف اضافه یعنی فرض طواف د سر خړېلو نه مخکې کړی دی؟ نبي عليه السلام وفرمايل: اوس
فَقَالَ : اخْلِقْ أَوْ قَصِرْ وَلَا حَرَجَ . وَ جَاءَ آخِرُ فَقَالَ :
سروخړوه او يا ويختان واړه کړه په دې کې څه گناه نشته دی. همدغه شان يو بل سړی راغلو او وي ويل:
ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أُزِمِّي قَالَ : أَمِرٌ
ما د کاهنو ویشتلو نه مخکې څاروي ذبح کړي دي؟ نبي عليه السلام وفرمايل: اوس کاهني ووله په دې
وَلَا حَرَجَ . ^(۱)
کې څه باک نشته دی؟

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿٤٤﴾ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ قَالَ : خَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجًّا

اسامه بن شريك رضی اللہ عنہ وایي چي ماته دنبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره یوحای دحج کولو سعادت حاصل

فَكَانَ النَّاسُ يَأْكُوهُ فَمِنْ

شونو (دحج دوران کي) چي کوم خلک (مسائل پوښتنو لپاره) دنبي صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي راتل هغوی

قَائِلٍ : يَا رَسُولَ اللَّهِ سَعَيْتُ قَبْلَ أَنْ أَطُوفَ أَوْ أَخْرُتُ هَيْئًا أَوْ قَدَمْتُ هَيْئًا

کي به چاويل چي يا رسول الله! ماد طواف کعبه مخکي سعی کړې ده؟ يا (افعال مني نه) مې دا کار مخکي

فَكَانَ يَقُولُ : لَا حَرَجَ إِلَّا عَلَى رَجُلٍ

کړي يا مودا کار وروسته کړي؟ نبي صلی اللہ علیہ وسلم به فرمايل چي پدې گناه نشته دی بلکي گناه په هغه سپري

اِقْتَرَضَ عِرْضَ مُسْلِمٍ وَهُوَ قَائِمٌ فَذَلِكَ الَّذِي حَرَجَ وَهَلِكٌ. (١)

ده چي هغه د ظالم کېدو په وجه د مسلمان بې عزتي وکړي پس دغه سپري دی چي گناهگارا و هلاک شو.

توضیح: اقتراض: د غوڅولو په معنی دی یعنی کوم سپري چي د مسلمان بې عزتي وکړه او د هغه تحقیر او توهین يې وکړه او په هغې يې ظلم وکړه. په هغې کي باک او گناه ده. (المرقات ۵/۵۴۴)
نوټ: الحمد لله تر دې حای پورې د بحثونو تحرير په مکه مکرمه کي په ۱۴۲۵ رمضان کي وشو.

فضل محمد غفر له

لزييل مكة المكرمة

باب خطبة يوم النحر ورمي ايام التشريق والتوديع

دغت اختر خطبه، رمي جمرات، طواف او داغ بيان

قال الله تعالى: ﴿فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِلَهَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِلَهَ عَلَيْهِ لَمَّا أَثَقَّ﴾ (سورة البقرة

آيت: ۲۰۳)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د قربانی په ورځ خطبه

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : خَطَبْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ النَّحْرِ
ابو بکره رضی اللہ عنہ وایي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د قربانی په ورځ مونږ ته خطبه راکړه او وي فرمايل
قَالَ : إِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
خلکو! دخپل هغه وضع موافق چې په هغه ورځ وو کومه ورځ چې الله تعالی زمکه او آسمان پیدا کړی
السَّنَةِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ
وو (یعنی کال دخپل وضع مطابق د ولس میاشتی پوره شوي) چې په هغې کې څلور میاشتی د حرمت دي
ثَلَاثٌ مَتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ وَ الْمُحَرَّمُ وَ رَجَبٌ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى
درې مسلسل دي یعنې ذی قعدة، ذی الحججه، محرم او (څلورمه) مُضَرَجَب چې په مینځ د جمادی الثاني
وَ شَعْبَانَ وَ قَالَ أَى شَهْرٍ هَذَا ؟ قُلْنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ
او د شعبان کې ده بیانې علیہ السلام و فرمايل دا کومه میاشت ده؟ مونږ وویل: الله او رسول یې ښه پوهېږي
فَسَكَتَ حَقِّي قُلْنَا أَنَّهُ سَيُسْتَبَيِّهُ بِغَيْرِ اسْمِهِ
نبي علیہ السلام چې شو مونږ گمان وکړو چې نبي علیہ السلام به دې میاشتی ته څه بل نوم اړدي خو نبي علیہ السلام
فَقَالَ أَلَيْسَ ذَا الْحِجَّةِ ؟ قُلْنَا بَلَى قَالَ أَيُّ بَلَدٍ هَذَا ؟
و فرمايل: آیا دا ذی الحججه نه ده مونږ وویل بېشکه ده. بیانې علیہ السلام و فرمايل. دا کوم ښار دی؟ مونږ
قُلْنَا : اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَقِّي قُلْنَا أَنَّهُ
ووویل، الله او د هغه رسول ښه پوهېږي؟ بیانې علیہ السلام غلی شو تردې چې مونږ گمان وکړو چې نبي

سَيُسِّتِيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ : أَلَيْسَ الْبَلَدَةَ ؟

عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهِ دِي بِنَارْتِهْ خَه بِل نَوْم بَرْدِي خُونِي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرْمَايِل چِي آيَا د ابلده (دمکي يونوم دي) نه ده؟

قُلْنَا بَلَىٰ قَالَ فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا ؟ قُلْنَا اللَّهُ وَ

مُونَبْرُووِيل بېشکه بلده ده بيا نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرْمَايِل دا کومه ورخ ده؟ مونَبْرُووِيل چِي الله اورسول يي

أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَقِّي كَلْنَا أَنَّهُ سَيُسِّتِيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ.

نبه پوهېږي. نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ بيا چپ شو تر دي چي مونَبْرُووِيل نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ به د دي ورخي بل نوم بردي.

قَالَ : أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ ؟ قُلْنَا : بَلَىٰ.

خونبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرْمَايِل چي آيَا د ايوم نحر (دقرباني ورخ) نه ده؟ مونَبْرُووِيل چي بېشکه يوم نحر ده.

قَالَ : فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَ أَمْوَالَكُمْ وَ أَعْرَاضَكُمْ

د دي نه وروسته نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرْمَايِل (ياد وساتي!) ستاسو وينه، ستاسو مال او ستاسو عزتونه

عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا

تاسو باندي (هميشه لپاره) داسي حرام دي لکه څنگه چي ستاسوپه دي ورخ، ستاسوپه دي بنار او

فِي شَهْرِكُمْ هَذَا وَ سَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ

ستاسوپه دي مياشت كي. او (اي خلکو!) تاسو به ډير ژر د خپل رب سره مخامخ شي هغه ستاسو نه

فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضَلَالًا

ستاسو د اعمالو باره كي پوښتنه كوي. خبردار! زمانه وروسته تاسو د گمراهي اړخ ته مه ځي چي

يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ ؟ قَالُوا :

تاسو ديو بل څټونه ووهي خبردار! آيا ما (د الله احكامات درو رسول) خپل فرض پوره كړو؟ مونَبْرُووِيل

نَعَمْ . قَالَ : اللَّهُمَّ اشْهَدْ فَلْيَبْلَغِ الشَّاهِدُ

بېشکه! نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ خپل فرض پوره كړو. بيا (نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ مونَبْرته و فرمايل) چي كوم خلك دلته دي،

الغائب فَرَّبَ مُبَلِّغِ

دا هغوی ته ورسوي، كوم چي دلته نشته دي. ځكه ځينې هغه خلك چي هغوی ته خبره ورسول شي

أَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ^(۱)

هغه خبره د اوریدلو والا ډېره یاده ساتي.

توضیح: يوم النحر: یعنی په لسم د ذوالحجه داختر په ورځ نبي کریم ﷺ منی کې صحابه کرامو ﷺ ته خطبه فرمایلي وه، اوس په هغې بحث وشو. چې د حج په ورځو کې څومره خطبي دي او په کومو کومو ورځو کې دي. نو د احنافو په کتابونو کې لیکلی شوي دي چې د حج په ورځو کې یوه خطبه په اووم (۷) د ذوالحجه ده. چې منی ت د تللو مسائل بیان شي. بله خطبه د ذوالحجه په نهم تاریخ ده. چې د وقوف عرفه او مزدلفه احکامات بیان شي. او دریمه خطبه د ذوالحجه په یو لسم تاریخ ده. چې په هغې کې درمی جمرات مسائل بیانېږي. د شوافعو حضراتو په نزلسم د ذوالحجه کې د یوم النحر خطبه هم مسنون او مستحب ده. او د زیر بحث حدیث نه استدلال کوي. احناف د دې روایاتو نه استدلال کوي. چې په هغې کې په یو لسم د ذوالحجه د خطبې ذکر دی. د بحث د لاندې حدیث کې چې د لسم د ذوالحجه کومی خطبې ذکر دی. احناف هغه خطبې ته خطبة الحج په ځای خطبه وعظ او نصیحت ویل دي. (المراقات ۵/۵۴۵)

قد استدار: یعنی زمانه به تاویدلو راتاویدل سره نهج باندي را وراسیدله چې په کومه ورځ الله تعالی د دې نظام پیدا کولو وخت کې مقرر کړی وو. لهذا کال دولس (۱۲) میاشتي وي او په هغې کې څلو میاشتي د احترام والا دي. درې (۳) پرله پسې دي چې هغه ذقعه، ذوالحجه او محرم دي او څلومه بله ده چې رجب المرجب ده. نبي کریم ﷺ دا بیان ځکه وکړو چې په جاهلیت کې عربو د کال او میاشتو کې ډیر ردو بدل کړی وو. هغوی به چې کله هم غوښتل، نو کال به یې د دولسو میاشتو په ځای دیارس (۱۳) یا څوارلس (۱۴) میاشتي کړل او د ذوالحجه میاشت به یې منځکې وروسته کوله. کله به یې په محرم کې تغیر کولو او کله به یې په صفر کې تغیر کولو. او په دې به یې فخر کولو. نو ځکه د جاهلیت یو شاعر به وایي: (المراقات ۵/۵۴۶)

و نحن الناسون على معدن * شهر الحل نجعلها حراماً
قرآن کریم کې الله تعالی دا طبقه د نسی نوم سره یاده کړی ده او گمراه یې ورته ویل دي. په دغه طبقه کې یو شاعر د خپل سردار لویې بیانوي او وایي:

لهم ناسی یشون تحت لوائه * يحل اذا شاء الشهور و يحرم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۷۲/۳ رقم الحديث: ۱۷۶۱، ومسلم في صحيحه ۱۳۰۷/۲ رقم الحديث: ۱۶۷۹/۳۱.

نبي کریم ﷺ چې په کوم کال حج کړی وو. هغه وخت زمانه خپل اصلی وخت ته راغلي وه. او د عربو نه پاکېدلو شو او ذوالحجه پ هغه وخت راغلي وه چې په کوم وخت هغې له راتلل پکار وو. ځکه نبي کریم ﷺ وفرمايل چې زمانه خپل زور حالت ته راغلي ده. دا یاد وساتئ او حج په همدغه میاشت کې کوی. د جاهلیت د خلکو پشان دي کې بدلون مه کوی.

اربعة حرر: د احترام په څلورو میاشتو کې په ابتداء د اسلام کې کفارو سره جهاد کول منع وو. بیا دا حکم منسوخ شو او په دې میاشتو کې کفارو سره جهاد کول جائز شو. خو دومره دا چې په دې میاشتو کې گناهونه او ظلم کول وس هم حرام دی. څنگه چې په نورو ورځو کې حرام دی. د قبيله مضر خلکو به د رجب دیر احترام کولو. ځکه دا میاشت هغوی اړخ ته ډېره منسوب ده. حدیث کې د همدغې نسبت ذکر دی. (المراقات ۵/۵۴۶)

ای شهر: هذا نبي کریم ﷺ بیا بیا د صحابو نه داسې پوښتنه کړې ده. چې د هغې د پوښتنې ضرورت نه وو. خو دا د تعلیم وړ کولو بڼه طریقه ده. چې هر سړی یې په غور سره واورې او معلومه کړې چې حقیقت څه دی. بیا د صحابو ادب وگورئ چې د یو خبرې جواب به یې هم نه ورکولو. د دې لپاره چې نبي کریم ﷺ خپل تعین او تشریح ووايي. نبي کریم ﷺ باندې د احکاماتو تبلیغ واجب وو. ځکه چې نبي کریم ﷺ د هغې حق پوره کړو نو اللهم اشهد اعلان یې وکړو چې ذمه واری ساقط شو. (المراقات ۵/۵۴۶)

په یولسم (۱۱) او دولسم (۱۲) تاریخ درمي وخت

﴿۲﴾	وَ عَنِ	وَبَرَةَ	قَالَ :	سَأَلْتُ	ابْنَ	عُمَرَ :
وَبَرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (تابعي) وايي چې ماد ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وکړه چې زه (يولسم او دولسم د ذی						
مَقِي	أَزْمِي	الْجَمَارِ	؟	قَالَ :	إِذَا	رَمَيْتَ
الحجې باندې) رمی جمار څه وخت وکړم؟ نو دوي وويل چې کوم وخت ستاسو امام یې وکړي نو هغه						
فَازِمِهِ						
وخت تاسو هم رمی وکړئ (یعنې په رمی کې دهغه سړی پیروي وکړئ چې هغه درمی دوخت باره کې						
فَأَعَدْتُ عَلَيْهِ السَّأَلَةَ .						
ډیر پوهېږي) ماد هغه مخې ته دا مسئله بیا کیځوده (ماد رمی دوخت د دوي نه نور معلومات غوښتل)						

فَقَالَ : كُنَّا لَتَحَيِّنُ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ رَمَيْنَا. (۱)

نودوي وويل چې مونږ به درمی دوخت انتظار کولو چې غرمه په ډوږد وشوه نو مونږ به کاني ویشتل.

توضیح: امامک: د دینه امیر الموسم یعنی امیر الحج مراد دی. او بیا د هر سړی رهبر هغه دی چې هغه درمی صحیح وختونه پیژني. (المرقات ۵/۵۴۷)

لتحیين: یعنی مونږ درمی دوخت انتظار کولو. بهر حال رمی جمرات کې دا ترتیب دی چې لسم د ذوالحجه کې فقط د یو جمره عقبه ده. مسجد خیف سره نزدې چې کومه جمره ده. دا جمره عقبه ده. مزدلفه نه راتلو وخت کې دا جمره د ټولو نه آخر کې راځي. لسم تاریخ باندي فقط هغه په کانو ویشتل واجب دي. او د سحر تر ماښام پورې د هغې رمی جائز ده. او بیا په یولسم او دولسم د ذوالحجه کې د درې واړو جمراتو رمی واجب ده. خو مخکې د زوال نه جائز نه ده. بلکې د زوال نه وروسته دې وخت شروع کېږي. د شپې هم د مجبوري په وجه جائز دی. د دیارلسم (۱۳) ذوالحجه رمی که څوک کول نه غواړي نو هغه له پکار ده چې د دولسم (۱۲) ذوالحجه سپوگمی د ډوږدو او د سحر د راختلو نه مخکې مخکې منی ته وځي. که هغې وخت هلته تېر کړو نو د دیارلسم د ذوالحجه رمی هم لازم شوه. خو دومره دا چې رمی د زوال نه مخکې مخکې هم جائز ده. (المرقات ۵/۵۴۷)

درمي جمرات ټول ترتیب

﴿۲﴾ وَ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ : أَنَّهُ كَانَ يَزِي جَمْرَةَ الدُّنْيَا			
سالم رحمه الله د عبدالله ابن عمر رحمه الله نه روایت کوي چې ابن عمر رحمه الله عنقه ویشته ده ته نزدې جمره			
بَسْبَعِ حَصِيَّاتٍ يُكَبِّرُ عَلَىٰ إِرْتِ كُلِّ حَصَاةٍ ثُمَّ يَتَقَدَّمُ حَقِّي			
(یعنی جمره اولی) په اوو کانو سره، او هر کاني نه وروسته یې الله اکبر وويل بیا به مخکې لاړو تر دې			
يُسْهَلُ	فَيَقُومُ	مُسْتَقْبِلَ	الْقِبْلَةِ طَوِيلًا
چې نرمې زمکې ته ورسیدو نو تر ډیر وخت پورې (یعنی بقدر تلاوت سورة بقره) به قبلي ته مخ کړی			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۷۹/۳ رقم الحديث: ۱۷۶۶.

وَ يَدْعُو وَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَزِي مُوسَطَى بِسَبْعِ
ولاره او دعا به يې غوښته او خپل دواړه لاسونه به يې اوچتول. بيا به يې په جمره وسطى باندې اوه
حَصِيَّاتٍ يُكَبِّرُ كُلَّمَا رَمَى بِحَصَاةٍ ثُمَّ يَأْخُذُ بِذَاتِ الشِّمَالِ فَيُسْهِلُ وَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ
کاني ویشتل هر کاني سره به يې الله اکبر ويل دواړه لاسونه به يې اوچتول او او دريدو قبلې ته مخامخ
ثُمَّ يَدْعُو وَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ وَ يَقُومُ طَوِيلًا ثُمَّ يَزِي جَمْرَةَ
بيا به يې دعاء و غوښته او خپل دواړه لاسونه به يې اوچتول، او او دريدو لږه يرييا يې وويشتل جمره
ذَاتِ الْعَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الْوَادِي بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكَبِّرُ عِنْدَ كُلِّ حَصَاةٍ وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا
عقبه باندې د بطن وادي نه او هر کاني سره به يې الله اکبر ويل او نه به او دريدو دې جمرې سره
ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيَقُولُ : هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ . ^(۱)
نزدې، بيا به داراغلو او ويل به يې چې ما نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په داسې کولو باندې ليدلی ؤ.

توضیح: جمره الدنيا: د مزدلفی نه راتللو وخت کې چې کومه جمره مخې ته راځي، همغه جمره دنيا او جمره اولی ده. د هغې نه وروسته جمره وسطی راځي. او آخر کې جمره عقبې راځي. د اولې او دویمې جمرې نه وروسته دعا غوښتل هم مستحب دي. او پیدل ویشتل هم سنت دي. جمره عقبې نه وروسته بیا د دعا ضرورت نشته دی او دا چې حاجې د جمرات د فراغت نه وروسته تللې وي نو ځکه په سورلی، سوریدو سره ویشتل بهتر دي نن سبا خود سوریدو هېڅ امکان نشته دی. (المقات ۵/۵۴۹)

بطن الوادي: نن سبا خود غونډی اندازه نشته دی نو دومر معلومېږي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په کوم مقام ودریدلی وو او رمی يې کړي وه. د دې طریقه داده چې درمی کولو والا سرې چپه وږه چې کله قبلې طرف ته وي او بنی اوږه مزدلفی طرف ته وي او مخ يې جمرې طرف ته وي نو په دې پوهیدل په کار دي. چې د همغه ځای نه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رمی کړی وه. (المقات ۵/۵۵۰)

یکبر: د رمی وخت کې داسې دعاء لوستل په کار دي: بِسْمِ اللَّهِ الْكَبِيرِ رَحْمَةً لِرَحْمَانٍ وَتَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ. (المقات ۵/۵۵۰)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۸۲/۳ رقم الحديث: ۱۷۵۲.

یعنی در حمان در اضی کولو په غرض او د شیطان د ذلیل کولو په غرض کاښي وولم.

د شپې منی کې ایساریدل واجب دي که سنت؟

﴿٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: اسْتَأْذَنَ الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ				
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابي چې عباس بن عبد المطلب د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د دې خبرې خواست وکړو				
أَنْ	يَبِيتَ	بِمَكَّةَ	لَيْلَى	مِنِي
چې د پاتې کيدو اجازت ورکړي په مکه کې په هغه شپو کې چې په منی کې قیام کې کېږي په هغې کې				
أَجَلَ	سِقَايَتِهِ	فَأَذِنَ	لَهُ	١١
دوی ته د زم زم او بو لپاره نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوی ته اجازت ورکړو.				

توضیح: استأذن العباس: د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تره حضرت عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بيت الله سره د زم زم د کوهي نگران وو. نو د هغې په نگرانی کې به حاجيانو باندي اوبه څکولی کيدلي. د دغه خدمت لپاره حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه اجازت وغوښتلو چې زه د منی شپه په مکه مکره کې تېره کړمه چې د حاجيانو خدمت وکړم. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغې ته اجازت ورکړو. د رمی جمرات په ورځو کې په منی کې درې شپې تېره ولو اجازت يې واخستلو. منی او مېبت منی وايي وس شرعي مسئله دا ده چې په دې باندي د فقهاوو اتفاق دی چې د منی دري شپې په هم په منی کې تېرول پکار دي. بل ځای کې مېبت اختيارول ندي پکار. خو په دې کې بحث دی. چې د مېبت حیثیت واجب دی. يا ده چې مېبت سنت دی. نو امام شافع رَحِمَهُ اللَّهُ او امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللَّهُ په نزدا درې واړه شپې تېرول واجب دي. د دې په پرېښودلو سره زم لازمېږي. د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ مذهب او يو قول د امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ او د امام احمد بن حنبل په نز مېبت منی سنت دي. د دې په پرېښودلو سره دم نه لازمېږي. خو دومره ده چې بي له څه عذره پرېښودل يې ډير بد دي. د بحث لاندي حديث نه امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ استدلال کړی دی. چې مېبت منی سنت دی ځکه که دا مېبت واجب وی نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته اجازت نه وی ورکړی. (المراقات ۵/۵۵۱)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۹۰/۳ رقم الحديث: ۱۷۱۵، ومسلم في صحيحه ۹۵۳/۲ رقم الحديث: ۲۳۶

نبی کریم ﷺ دزم زم په کوهي باندي

﴿٥٥﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ إِلَى السِّقَايَةِ فَاسْتَسْقَى

ابن عباس رضی اللہ عنہ وایی چې نبی کریم ﷺ سبیل ته تشریف راو او دزم زم اوبه یې وڅکلې.

فَقَالَ الْعَبَّاسُ : يَا فَضْلُ ! اذْهَبْ إِلَى أُمَّكَ فَأْتِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عباس رضی اللہ عنہ خپل ځوی ته وویل: چې فضل! خپلې مور ته لاړ شه او راوړه رسول الله ﷺ لپاره

بِشْرَابٍ مِنْ عِنْدِهَا

د هغې نه (دزم زم) اوبه (چې کومې مې د هغې سره ایڅي دي او له تر اوسه استعمال شوي نه دي).

فَقَالَ : اسْقِنِي

نبی کریم ﷺ (د دې اوریدوسره) وفرمایل: چې ته په ما باندي (د دې سبیل نه) اوبه وڅکه.

فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ أَيْدِيَهُمْ فِيهِ قَالَ :

عباس رضی اللہ عنہ وویل چې یا رسول الله! خلک په دې کې لاس وهي. نبی کریم ﷺ وفرمایل:

اسْقِنِي فَشَرِبَ مِنْهُ ثُمَّ أَتَى زَمْزَمَ وَهُمْ

څه باک نه کوي. (د همدې) نه را باندي اوبه وڅکه نو نبی ﷺ د هغې نه وڅکلې او بیا لاړ و

يَسْقُونَ

زم زم کوهي خواته چرته چې خلک (يعني عبد المطلب د خاندان خلک) خلکو باندي اوبه څکوي.

وَ يَعْمَلُونَ فِيهَا . فَقَالَ : اعْمَلُوا فَإِنَّكُمْ

اوبه هغه خدمت ښه مشغول وو. نبی کریم ﷺ هغوی ته وفرمایل. خپل کار کوي څکه تاسو

عَلَى هَتَلٍ صَالِحٍ . ثُمَّ قَالَ : لَوْلَا أَنْ تُغْلَبُوا

نیک کار کوي. بیا یې وفرمایل که ماته ویره نه وی چې خلک به په تاسو غالب شي نوزه به د (خپلې

لَنْزَلَتْ

اوبې نه) راگوزشوی وم (چې په کومه نبی کریم ﷺ سپور وو چې هغه د ټولو منځې ته وه او

حَتَّى أَهْبَعَ الْحَبْلَ عَلَى هَذِهِ . وَ

خلک د نبی کریم ﷺ نه د حج احکامات زده کړي) تردې چې پری به مې په دې کینډولې او

أَشَارَ إِلَى عَائِقِهِ^(۱)

نبي کریم ﷺ خپل خټ اړخ ته اشاره وکړه.

توضیح: السقاية: د زم زم کوهي سره د زم زم سبيل لگيدلی وو. عامو خلکو به د دينه اوبه څکلي. نبي کریم ﷺ همغلته کوز شو او د څکلو لپاره يې اوبه راوغوښتې. حضرت عباس رضي الله عنه خپل ځوي حضرت فضل ته وفرمايل چې کور ته لاړ شه او د زم زم اوبه نبي کریم ﷺ لپاره راوړه، ځکه د سبيل په دي اوبو کې عام خلک لاسونه وهي. نبي کریم ﷺ د اعلى تواضع خيال وساتو او حکم يې وکړو چې د همدغه عامو اوبو نه په ما اوبه وڅکوی. (المقات ۵/۵۵۲)

د هغې وروسته نبي کریم ﷺ د زم زم کويې ته راغلو چرته نه چې اوبه د ډول په ذريعي سره ويستلی کيدلې. نبي کریم ﷺ خواهش وکړو چې زه غواړم چې خپلی اوبنی نه کوشم او خپله د زم زم د کوهي په ذريعه سره د ډول نه اوبه راوباسم خو که چرې ما داسی وکړل نو بيا به ټول خلک تاسو باندې راغونډ شي او دا خدمت به تاسو نه واخلي. تاسو همدغه روان دوان ساتی. په دې روايت کې همدغه شان قيصه ده. په يو بل روايت بل شان قيصه ده. چې نبي کریم ﷺ د اوبني نه کوشو او د ډول په ذريعه سره يې اوبه راويستلې او پاتې اوبه يې بيا په کوهي کې واچولي. معلومېږي چې دا دوه بېلابېل واقعي دي. (المقات ۵۵۲-۵۵۳/۵)

د نبي کریم ﷺ د طواف او وداع لپاره راتگ

﴿٦٥﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اوانس رضي الله عنه وايي چې نبي کریم ﷺ (ذوالحجې په ديارلسم تاريخ مني نه را روان شو)

صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ ثُمَّ رَقَدَ رَقْدًا بِالْمُحَصَّبِ

دغرمی، مازيگر، ماښام او ماسخوتن لمونځ يې محصب کې وکړل او هلته د لږ ساعت لپاره اوده شو.

ثُمَّ رَكِبَ إِلَى الْبَيْتِ فَطَافَ بِهِ^(۲)

بباد خانه کعبې لپاره سپور شو او (هلته رسيدل سره) طواف وکړو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۱/۳ رقم الحديث: ۱۶۳۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۸۵/۳ رقم الحديث: ۱۷۵۶.

توضیح: الوداع: طواف وداع آفاقی لپاره واجب دی. کله چې د حج کارونه ختم شي او حاجې خپل وطن ته راتلل غواړي نو هغه د بیت الله طواف وکړي او رارخصت شي. دغه رخصتې ته طواف وداع وایي. آفاقی باندې طواف وداع واجب دي. د نبی کریم ﷺ آفاقی وو. نو ځکه په دیار لسم ذی الحجه درمی نه فارغ شو او بیت الله ته راغلو او طواف وداع یې وکړه او مدینې اړخ ته روان شو او بیت الله په مینځ کې د یو ځای نوم دی. هغې ته ابطح هم وایي. او بطحاء هم وایي. او هغې ته خیف بنی کنانه هم وایي. همغه ځای کې د قریش کفارو نبو هاشم سره نوشل بایکات حلف نامه لیکلی وه. وس مسئله داده چې د یو حاجې لپاره دلته قیام کول څنگه دي. ځینې علماء وایي چې تحصیب کول یعنې محصب کې هیساریدل مسنون او کارونه د حج تمته دي. د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هم همدغه رائي وه. خو نو علماء وایي او په راتلونکو حدیثونو کې حضرت عائشه رضی الله عنها هم ده چې محصب کې د نبی کریم ﷺ ودریدل یوه اتفاقی معامله وه. څه شرعی مسئله نه وه. نو نبی کریم ﷺ هتله ځکه ودریدلو چې دلته نه مدینې اړخ ته وتل اسان وو یا ځکه هیسار وو چې د الله تعالی شکر ویستل وو. چې په دغه ځای کې کفارونه ظالمانه فیصله کړي وه. او نن دلته د کفر هېڅ نوم او نښان نشته دی. بلکې د اسلام غلبه ده. بهر حال د احنافو کتابونو کې هم لیکلی شوي دي چې محصب کې حصاریدل یوه اتفاقی معامله وه. نن سبا خو څوک محصب پیژني هم نه. په دیار لسم ذوالحجه درمی نه فارغیدلو نه وروسته د منی نه د وتلو ورځ ته یوم النفر وایي. (المراقات ۵/۵۵۳)

﴿٧٧﴾ وَعَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رَفِيعٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ . قُلْتُ : أَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ

عبد العزيز بن ربيع (تابعی) وایي چې ما انس ابن مالک رضی الله عنه وویل چې مونږ خبره کړه په هغه څه

عَقَلْتَهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّنَ صَلَى الظُّهَرَ

باندې چې هغه متعلق وي د نبی کریم ﷺ سره، چیرته کړې و د غرمې مونږ نبی عليه الصلاة والسلام

يَوْمَ التَّروِيَةِ ؟ قَالَ : بِمَعْنَى

د ترويه په ورځ (يعني ذى الحجه په اتم (۸) تاريخ)؟ انس رضی الله عنه وویل چې په منی کې. عبد العزيز

قُلْتُ : فَأَيُّنَ صَلَى . الْعَصْرَ . يَوْمَ النَّفْرِ ؟

(وايي چې ما) بيا د انس رضی الله عنه نه پوښتنه وکړه چې دماز لگرمونږ نبی عليه الصلاة والسلام چیرته کړې وه په ورځ

قَالَ : بِالْأَبْطَحِ . ثُمَّ قَالَ
دنفر باندي (يعني دذي الحجة په ديار لسم تاريخ) نو انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چي په ابطح كي بيا وويل
أَفْعَلُ كَمَا يَفْعَلُ أَمْرًا وَكَ. (۱)
انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چي ته هم همدغه شان كوه څنگه چي ستا سردار كوي.

په ابطح كي قيام سنت نه دي

﴿٨٨﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : نُزُولُ الْأَبْطَحِ لَيْسَ بِسُنَّةٍ إِنَّمَا نَزَلَهُ رَسُولُ
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چي په ابطح كي كوزيدل (يعني ايساريدل) سنت نه دي. او كوز شوي ورسول
اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِأَنَّهُ كَانَ أَسْحَ لِيُخْرِجَهُ
الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هلته فقط ددي لپاره چي (دمكي نه) تلو كي آساني وي او حال دا چي نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د
إِذَا خَرَجَ. (۲)
هغه ځاي نه بېرته راغلي و.

﴿٨٩﴾ وَ عَنْهَا قَالَتْ : أَحْرَمْتُ مِنَ التَّنْعِيمِ بِعُمْرَةٍ فَدَخَلْتُ فَقَضَيْتُ
عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چي ما د عمرې لپاره د تنعيم نه احرام و ترلو او مكي نه ننوتلم او بيا ما و كړه خپله
عُمْرَتِي
(هغه) عمره (چي هغه د ورځو د شروع كېدو د وجې رانه پاتي شوي وه او په ما د هغې قضاء كولو و،
وَ اتَّعَظَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالْأَبْطَحِ حَتَّى
ددي تفصيل باب حجة الوداع كي تېر شوي) او نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابطح كي ماته انتظار كولو تردي
فَرَعْتُ فَأَمَرَ النَّاسَ بِالزَّجِيلِ
چي زه د (د عمرې نه) فارغه شوم. نو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلکو ته د تللو حكم و كړو. نو نبي كريم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰۷/۳ رقم الحديث: ۱۷۶۳، ومسلم في صحيحه ۹۵۰/۲ رقم الحديث: ۱۳۰۹/۳۳۶.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۹۱/۳ رقم الحديث: ۱۷۶۵، ومسلم في صحيحه ۹۵۱/۲ رقم الحديث: ۱۳۱۱/۳۳۹.

فَخَرَجَ	فَمَرَّ	بِالْبَيْتِ	فَطَانَ	بِهِ	قَبْلَ	صَلَاةِ	الصُّبْحِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د ابطح نه) خانه کعبی ته روان راغلو او د سحر مونځ نه مخکې یې طواف (وداع) وکړو.							
ثُمَّ	خَرَجَ	إِلَى	الْمَدِينَةِ	(۱)			
بپایې (د سحر د لمونځ نه مخکې یا د سحر د لمونځ نه وروسته) مدینې طرف ته روان شو.							
هَذَا الْحَدِيثُ مَا وَجَدْتُهُ بِرِوَايَةِ الشَّيْخَيْنِ بَلْ بِرِوَايَةِ أَبِي دَاوُدَ مَعَ اخْتِلَافٍ يَسِيرٍ فِي آخِرِهِ.							

طواف وداع واجب دی

﴿۱۰﴾	وَ عَنِ	ابْنِ	عَبَّاسٍ	قَالَ :	كَانَ	النَّاسُ	يُنْصَرِفُونَ	فِي	كُلِّ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایې چې خلک (د حج د کارونو نه وروسته) د طواف وداع کولو نه بغير روانیدل هر									
وَجْهٍ									
طرف ته (یعنې خپل خپل وطن ته، یعنې خلکو د دې خبرې پابندی نه کوله چې د حج د کارونو نه پس									
فَقَالَ	رَسُولُ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَ	سَلَّمَ	:	لَا
طواف وداع وکړی) نور رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: په تاسو کې دې څوک هم روان نه شي (یعنې									
حَقِّي	يَكُونُ	آخِرُ	عَهْدِهِ	بِالْبَيْتِ					
آفاقی) تر څو چې (د سفر حج) آخري مرحله بیت الله ونه ټاکې (یعنې هېڅ یو آفاقی هم د طواف وداع									
إِلَّا	أَنَّهُ	خُفِّفَ	عَنِ	الْحَائِضِ	(۲)				
نه بغير خپل وطن ته روان نه شي). خودا طواف د حیض (او نفاس) والا بنځو لپاره موقوف دی.									

توضیح: فی کل وجه: یعنې خلکو به چې د حج کارونو نه وروسته چرته غوښتل او د کوم ځای نه به یې غوښتل، خپل خپل وطن ته به تلل، د طواف وداع او طواف رخصت پرواه به یې نه کوله. نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې هېڅ یو سړی د طواف وداع نه بغير لار نشی، د حج د کارونو نه وروسته او مکی مکرمی نه خپل وطن ته د تللو په وخت کې چې کوم طواف کېږي هغې ته طواف وداع وایې. همدغه شان دیته طواف صدر هم وایې. د وداع معنی د تللو ده. دا سړی هم د بیت الله نه روانېږي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵۱۲/۲ رقم الحديث: ۲۰۰۰.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۸۵/۳ رقم الحديث: ۱۷۵۰، ومسلم في صحيحه ۹۶۳/۲ رقم الحديث: ۱۳۲۷/۳۷۹.

طواف دواع د جمهورو په نر واجب دی. د دې په پرېښودلو باندې دم لازمېږي. او د امام مالک رحمه الله په نر سنت دی. دا حدیث د جمهورو دلیل دی. د طواف دواع نه وروسته حاجی مکه کې پاتې شو نو په دویم ځل د طواف دواع ضرورت نشته دی. خو دومره ده چې غوره به وي چې طواف وداع بیت الله سره د حاجی آخري عمل وي، دا طواف آفاقی باندې واجب دی. کوم خلک چې مکه کې اوسېږي یا د میقات دننه وي نو هغې باندې طواف وداع نشته دی. عمرخ کونکو باندې هم طواف وداع واجب ته ده. اگر که خلک یې کوي. که د ښځې د حیض عذروي نو د عذر لرونکې وي نو د هغوی نه دا طواف ساقط شي. (المرقات ۵/۵۵۶)

د عذر په وخت کې طواف وداع واجب نه پاتې کېږي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: حَاصَتْ مَغِيَّةٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا لَيْلَةَ النَّحْرِ فَقَالَتْ:	
عائشه رضي الله عنها وايي چې د يوم نحر په شپه کې د صفيه رضي الله عنها ورځې شروع شوی نو هغې وويل چې	
مَا	أُرَانِي إِلَّا حَاصِتَكُمْ .
زما خیال دی چې زه به تاسو (مدینې نه د تللو) حصاروم (ځکه زما ورځې شروع شوی او ما طواف وداع	
قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :	عَفْرَى حَلَقَى
نه دې کړې) نبي عليه السلام (چې دا واوریدل نو) وي فرمایل چې زخمي زخمي (تپي تپي) دې شي	
أَطَافَتْ يَوْمَ النَّحْرِ ؟ قِيلَ : نَعَمْ . قَالَ :	
آیا هغې د نحر په ورځ (طواف زیارت) کړې دی؟ وويل شو چې آو، نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم فرمایل	
فَالْفِرْيُ . ^(۱)	
چې (بباد حصاریدو ضرورت نشته دی) ځی	

توضیح: لیلۃ النحر: محصب کې چې نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم کومه شپه تېره کړې وه او بیا هلته نه نبي کریم صلی الله علیه و آله و سلم مدینې ته روان شوی وو دې ته لیلۃ النحر یعنی د تگ شپه یې فرمایلي دی. د دې تگ نه تگ مراد دی چې په هغې د دیار لسم (۱۳) د ذوالحجه نه روان شوي وو خو دا خبره دي یاده وي چې د حج په ورځو کې راتلونکې شپه تېره شوي شپه شمارل کېږي بهر حال حضرت صفيه رضي الله عنها ته د محصب په شپه ما هواري شروع شوی وه. هغې خیال وکړو چې وس طواف وداع لپاره به

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۹۵/۳ رقم الحديث: ۱۷۷۱، ومسلم في صحيحه ۹۶۵/۲ رقم الحديث: ۱۲۱۱/۳۸۷.

حصاريدل وي. ځکه په حاجيانو ټوله قافله هيسارپري. نو د دغه يري اظهار هغې اني حابستکم نه وکړو. نبي کریم ﷺ پوښتنه وکړه چې طواف زیارت يې کړی دی او که نه؟ جواب ورکړی شو چې کړی يې دی. نو نبي کریم ﷺ وفرمايل چې طواف وداع پرېږده او مونږ سره لاره شه. د دینه دا قانون حاصل شو چې حیض او د داسې نورو سختو مجبوريو او د شرعی عذر د نظر لاندې طواف وداع پرېښودلی کیدی شي. د حدیث د الفاظو نه معلومېږي چې د حضرت صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او د نبي کریم ﷺ دا خبرې د بل چا په واسطه (بالواسطه) شوي دي. مخامخ نه دي شوي، فقط د فانفري لفظ نه معلومېږي چې مخامخ شوي دي. ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ وايي چې اول نبي کریم ﷺ د حضرت صفيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره خبرې نه دي شوي. آخري جمله کې يې هغه مخاطبه کړی ده چې وس لاره شه. (المرقات ۵/۵۵۷)

عقري: د زخمي کېدو او د هلاک کېدلو خبره ده. حلق: په مری د درد يا د زخم يا د سرد ويختان ختلو لپاره بددعا ده. يعنې ای الله! دا زخمي او هلاک کړي، دهغې په مری کې درد او زخم ولېږي. دې الفاظو نوری معناگاني هم راځي. اصل عقرها الله عقراً او حلقها الله حلقاً دي. علامه طيبي وايي چې دا کلمات اگر ده بددعاء لپاره وي خو ددې نه مراد بددعاء نه ده بلکه د عربو د عادت مطابق دې ته فقط تطف او د زړه لگونی لپاره استعمالېږي څنگه چې ترتيب يداک او ثكتك املک الفاظ د زړه لگيدو او د ميني لپاره استعمالېږي حال دا چې دا الفاظ د بددعاء لپاره دي (المرقات ۵/۵۵۷)

الْفَصْلُ الثَّانِي

حج اکبر د کوم حج نوم دی؟

﴿١٢﴾ عَنِ عَمْرِو بْنِ الْأَخْوَصِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ:			
عمرو بن اخوص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما واوريدل چې نبي کریم ﷺ وفرمايل حجة الوداع کې			
أَيُّ	يَوْمٍ	هَذَا	؟
د قرباني په ورځ (يعنې دلسم ذی الحجة باندي صحابه مخاطب کړل) پوهېږي چې دا کومه ورځ ده؟			
قَالُوا :	يَوْمُ	النَّحْرِ	الأكبر . قَالَ :
صحابو وويل چې (او) د حج اکبر ورځ ده. بيانې عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل (ياد ساتي) ستاسو وينه، ستاسو			

وَ أَمْوَالِكُمْ وَ أَعْرَاضَكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا
مال او ستاسو عزتونه ستاسو په مينځ کې داسې حرام دي لکه څنگه چې حرامه ده په تاسو دا ورځ
فِي بَلَدِكُمْ هَذَا إِلَّا لَا يَجْنِي جَانٍ عَلَى نَفْسِهِ
ستاسو په دې ښار کې. خبردار! ظلم کونکي فقط په خپل ځان ظلم کوي (يعني کوم سړی چې په چا
ظلم کوي نو د هغې گناه هم په هغې باندې ده. چې هغه به نيولی کېږي دا نه چې ظلم به يو څوک کوي
وَلَا يَجْنِي جَانٍ عَلَى وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ عَلَى وَالِدِهِ
او نيولی کېږي به بل) ياد ساتی! هېڅ ظالم به په خپل ځوي ظلم نه کوي او نه به کوم ځوي پخپل پلار ظلم
إِلَّا وَ إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ آيَسَ أَنْ يُعْبَدَ فِي بَلَدِكُمْ
کوي پوهه شی! شيطان دهميشه لپاره ددې خبرې نه نا اميده شوی چې عبادت وشي ستاسو په دې ښار
هَذَا أَبَدًا وَ لَكِنْ سَتَكُونُ لَهُ طَاعَةٌ فِيمَا تَحْتَقِرُونَ مِنْ أَعْمَالِكُمْ
(مکه) کې خودا ده چې ستاسو په عملونو کې به د شيطان اطاعت کېږي. چې هغه تاسو کم گڼي. نو
فَسَيَرْضَى بِهِ. ^(۱)
هغه به په هغه (گناهونو) خوشحاله کېږي کوم به چې تاسو کم گڼي.

توضیح: في حجة الوداع: عام شارحين دا ورځ لسم د ذوالحجه يعني د غټ اختر ورځ ټاکې. اگر که په دې کې څه تصريح نشته دی. خود دې باب په اول حديث کې يوم النحر لفظ راغلی دی. کيديشي دا خطبه او هغه خطبه يوه وي. (المقات ۵/۵۵۸)

يوم الحج الاكبر: په دې کې ډير بحث دی چې د حج اکبر د کوم حج نوم دی. ۱: علامه بيضاوي رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د حج اکبر نه لسم د ذوالحجه غټ اختر ورځ مراد ده. ځکه په دغه ورځ د حج ټول غټ کارونه پوره کېږي. خودا ده چې د ﴿وَإِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ آلِ الْكَافِرِينَ أَن أَذِنُوا لِيَعْبُدُوا إِلَهُكُمُ الْمُشْرِكِينَ﴾ (الانعام ۱۰۶) په لسم د ذوالحجه شوی وو او همدغه ورځی ته حج اکبر ویلی شوی وو. او په یو بل روایت کې دي چې جمرات سره د اختر په ورځ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل هذا يوم الحج الاكبر، داد

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴۰۱/۱ رقم الحديث: ۲۱۵۹

حج اکبر ورځ ده. ۲: دویم قول دا دی چې حج اکبر د عرفی ورځ ته ویلی شوی ده. ځکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عرفی ورځ حج ټاکلی وو. الحج العرفة، نو د دې مقابله کې عمره حج اصغر دی. ۳: دریم قول دا دی چې حجة الوداع ته حج اکبر ویلی شوی دي. ځکه په دغه ورځ د مسلمانانو په شان د ټولو دینونو معتقدینو اخترونه وي. ۴: څلورم قول دا دی چې حجة الوداع ته ځکه حج اکبر ویلی شوی دی چې په دغه ورځ اسلام ته پوره شان ورکړی شوی وو او کافران ذلیل شوي وو. ۵: یا ځکه حج اکبر وو چې خپله د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حج و. ۶: یا ځکه حج اکبر وو چې دا حج د جمعي په ورځ وو او په عوامو کې مشهوره ده چې کله د عرفی ورځ او د جمعي ورځ یو ځای راشي نو همدغه حج اکبر وي. (المراقات ۵/۵۵۸)

لا یعنی جان: د دې جملې دوه مفهومه دي. یو مطلب دا دی چې چې کوم سړی په چاباندی ظلم کوي نو د هغې سزا او گناه به په همغه وي. چا چې جرم او ظلم کړی وي. د هغې په بدله کې به بل بې گناه ته سزا نه ورکړی کېږي. لکه څنگه چې یهود وایي چې زمونږ د گناهونو سزا به مسلمانانو ته ورکړی کېږي. او شیماگان وایي چې زمونږ د گناهونو سزا به سنیانو ته ورکړی کېږي. د دې حدیث دویم مفهوم دا چې چا قتل وکړو نو د هغه بدله د همغه نه اخستلی کېږي داسې نه چې قتل یو چا کړی وي او په بدل کې بل څوک به قتلېږي لکه څنگه چې د قبائلو خلک داسې کوي او د عربو په جاهلیت کې به هم داسې وو. د حدیث دا مطلب ډیر واضح دی ځکه د حدیث به بله جمله کې همدغه تفصیل را روان دی چې د پلار جرم په ځوي مه اچوی او نه د ځوي جرم په پلار اچوی. په یو بل روایت کې دا الفاظ دي: لا یؤخذ الرجل بجريمة ابيه، دا جمله د لاندې تشریح تائید ده. (المراقات ۵/۵۵۹)

أیس: یعنی شیطان مایوسه شوی دی چې په ښکاره به مکې مکرمې بیا د هغې عبادت نه کېږي اگر په پټه به خلک د هغې عبادت کوي خو په ښکاره بت پرستی ختمه شوی ده. (المراقات ۵/۵۵۹)

من اعمالکم: یعنی قتل او زنا او چوپیاوو عملونه به کېږي چې هغه تاسو کفر او شرک په نسبت کمه گناه گڼی، شیطان به تاسو نه په هغې راضي کېږي او په هغې کې به مو اخته کړي. په کفر کې د اچولو کوښښ به نه کوي. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللهِ لِيَكْلِي چې په دغه وجه باندې دروغ او خیانت او داسې نور گناهونه د کافرو په نسبت مسلمانانو کې ډیر دي. ځکه شیطان د کافرانو نه په کفر راضي کېږي. نو ځکه هغه د کافرانو په زړه کې د نورو گناهونو وسوسي نه اچوي. او د مسلمانانو په زړونو کې د گناهونو وسوسي اچوي. د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه همدغه شان روایت منقول دی وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ انهلوة التي ليس لها وسوسة الها هي صلوة اليهود والنصارى. علامه طيبي رَحْمَةُ اللهِ وَايِي

د وړو وسوسو نه مراد د زړه وسوسي او واړه گناهونه دي کوم چې تاسو واړه گڼئ. حال دا چې همدغه واړه گناهونه د غټو فتنو سبب جوړېږي. (المراقات ۵/۵۵۹)

د لاوډ سپيکر په جواز باندې دليل

﴿۱۳﴾ وَعَنْ رَافِعِ بْنِ عَمْرٍو وَالْمُزْنِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخُطُبُ النَّاسَ	
او رافع ابن عمرو رضي الله عنه مزني وايي چې ما وليدل چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم چې خطبه يې ورکوله	
بَيْنِي	ازْتَفَعَ
حِينَ	الضُّعَى
عَلَى	بَغْلَةٍ
خلکو ته په مني کې د قرباني په ورځ د خاښت وخت کې په قجر سپور و چې د هغې ويختان پاس اړه	
شَهْبَاءَ	وَ
عَلِيٍّ	يُعْبَرُ
عَنْهُ	
ته سره او دننه اړخ سپين وو. او حضرت علي رضي الله عنه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم له اړينه بيان کولو (يعني	
نبي کریم صلى الله عليه وسلم به چې څه فرمايل نو حضرت علي رضي الله عنه به هغه تکرارول چې د لري خلک هم	
وَ	النَّاسُ
بَيْنَ	قَائِمٍ
وَ	قَاعِدٍ. ۱۱
د نبي کریم صلى الله عليه وسلم خبره واوري) او ځينې خلک ولاړ وو او ځينې خلک ناست وو.	

توضیح: يخطب الناس: يعني په لسم د ذوالحجه باندې مني کې نبي کریم صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو رضي الله عنهم ته خطبه ورکړه. (المراقات ۵/۵۶۰)

بغلة: قجر ته وايي. شهباء: سوراو سپين رنگ والا قچراو داسې نور څه ته اصهب او شهباء وايي.

علي يعبر: دا د تعبير نه دی چې تر کوم ځای د نبي کریم صلى الله عليه وسلم اواز رسيدلو، تر هغه ځای خلکو پوری کافي وو. خو دا وه چې دیر جمع شوي وو. ټولو خلکو ته د اواز رسيدلو لپاره چې کوم ساده انتظام شوی وو هغه د حضرت علي رضي الله عنه تعبير وو چې د نبي کریم صلى الله عليه وسلم اواز به چرته ختميدلو. د هغه ځای نه به حضرت علي رضي الله عنه هغه کلام خپل اواز کې رسولو. دا يو ساده انتظام وو. د دې مقصد دا وو چې اواز تر منځکې پورې لاړ شي، همدغه د مکبر الصوت صورت دی او د همدغې نه لاوډ سپيکر جواز ملاوېږي. ځکه دا هم اواز منځکې وږي. ملاعلی قاری وايي چې هغه وخت غونډه کې يولاکه دیرش زره (۱۳۰۰۰۰) صحابه رضي الله عنهم وو. (المراقات ۵/۵۶۰)

بين قائم وقاعد: د اجتماع د ډيروالي په وجه څه خلك ولاړ وو او څه ناست وو. د دواړو گنجائش شته دی. انتظام بېل شی دی خو یو بل سره جوخت جوخت کیناستل لامي ټاکل او د هغې په فضائلو او دلائلو کې زور لگول او همسا راخستل او خلك اوچتول او د غونډې اړخ ته شړل تر دې چې تلاوت نه پاسول هم ناجائز دي. تبليغې حضراتو له دې ته توجه په کار ده. (المراقات ۵/۵۶۰)

د طواف زیارت وخت

﴿١٤﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَّرَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ يَوْمَ

عائشه رضي الله عنها او ابن عباس رضي الله عنهما روايان دي چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم تاخیر وکړو طواف زیارت

النَّحْرِ إِلَى اللَّيْلِ. (۱)

کې د قربانۍ په ورځ تر شپې پورې.

توضیح: اخر طواف: یعنی نعنې نبي کریم صلي الله عليه وسلم طواف زیارت کې د غټ اختر ورځ تېریدلو نه وروسته تر شپې پورې مووخر کولو ته جائز وټاکل. یا دا مطلب نه دی چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم خپله تاخیر کړی وو. ځکه نبي کریم صلي الله عليه وسلم د غرمې نه مخکې په لسم د ذوالحجه باندې طواف کړی وو. علامه طيبي وايي چې د طواف زیارت وخت د غټ اختر د نیمې شپې نه شروع کېږي. خو څه ائمه فرمایي چې د طواف زیارت وخت د غټ اختر په ورځ د لمر د اختلو نه وروسته شروع کېږي. پاتې شوه دا مسئله چې طواف زیارت کله جائز دی. نو ائمه ثلاثه وايي چې د طواف زیارت آخرې وخت متعین ندی. کله هم وکړی شي نو جائز به وي. خو امام ابو حنیفه رحمه الله وايي چې طواف زیارت په دولسم د ذوالحجه یعنی د قربانۍ ورځو پورې حصاریدلی شي. د قربانۍ د ورځو نه وروسته پوری که حصار کړی شو نو دم به لازمېږي. (المراقات ۵/۵۶۰)

په طواف زیارت کې درمل مسئله

﴿١٥﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَزُمْلْ فِي السَّبْعِ الَّذِي أَفَاضَ فِيهِ. (۲)

ابن عباس رضي الله عنهما وايي چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم رمل نه وکړې په اوه شوطه طواف زیارت کې.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۵۰۹/۲ رقم الحديث ۲۰۰۰.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۵۰۹/۲ رقم الحديث ۲۰۰۱، وابن ماجه في السنن ۱۰۱۷/۲ رقم الحديث ۳۰۶۰.

توضیح: لم يرمل: اوږدې خوځول او په ځان خودلی سره تللو ته رمل او په لوانی وایي. د دینه منځکې دا مسئله لیکلی شوی ده. دلته د طواف زیارت د خاص صورت بیان دی. عموماً طواف په گنډلی شوو جامو کې کېږي. آیا پدې کې رمل شته او که نه؟ نو ددې لپاره دا قانون دی چې حاجې باندې تر وسه د حج منډه (سعی) پاتې ده نو هغه په طواف کې په گنډلی شوو جامو کې رمل کوي. او که حاجې د احرام تر لږو وخت کې د طواف قدوم سره منډه هم وهلي وي او په هغې باندې فقط طواف زیارت پاتې دی نو په دغه صورت کې به رمل نه وي. ځکه د رمل لپاره قانون دا دی چې هر هغه طواف چې د هغې نه وروسته منډه وي نو په هغه طواف کې رمل وي گینې نه به وي.

افاض فیه: طواف زیارت ته طواف افاضه هم وایي ځکه چې د حج نه پس دواپسې په ټول عمل باندې ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ﴾ اطلاق کېږي. (المراقات ۵/۵۶۱)

د احرام نه تحلیل اول او دویم

﴿١٦﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِذَا رَمَى أَحَدُكُمْ
عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایيل چې کله اوزگارشي يو کس په تاسو کې درمي د
جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ. (١)
جمره عقبه نه نو ده ته حلال شو هر شيز (او سر و خړاوي يا وپڅتان واړه کړي) په غير د بنځې نه .

توضیح: حل له: یعنی د عرفات نه بېرته مزدلفی ته او د مزدلفی نه بېرته منی ته چې کله حاجې کله جمره عقبه کې رمی وکړي نو د هغې لپاره د احرام د ممنوعاتو نه هر شی حلال شي. فقط د بنځې سره جماع حرامه وي. دغې ته تحلیل اول وایي. او کله حاجې طواف زیارت وکړی نو وس د هغې لپاره د خپلې بنځې سره جماع کول هم جائز شوه. دغې ته تحلیل ثانی (دویم) وایي. پدې حدیث کې د تحلیل اول بیان دی. (المراقات ۵/۵۶۱)

نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جمرات سره

﴿١٧﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ : أَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ
عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ د قربانی په ورځ اخري برخه کې هغه وخت فرض طواف

جِئْنَا صَلَّيَ الظُّهْرَ ثُمَّ رَجَعْنَا إِلَىٰ مِنَىٰ فَمَكَتْ بِهَا لَيَالِيًا
و کړو کله چې نبي ﷺ د غرمې لمونځ وکړو د دې نه پس منی ته بېرته راغلو او تیرې یې کړې شپې
أَيَّامِ التَّشْرِيقِ
په منی کې د ایام تشریق (یعنې یولسم، دولسم او دیارلسم) په دغه شپو کې به نبي ﷺ تر هغه وخت
يَزِمِي الْجَمْرَةَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ كُلَّ جَمْرَةٍ بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ يُكَبِّرُ
پورې کاني ویشتل چې غرمه به تېره شوه. په هره جمره به یې اووه کاني ویشتل، الله اکبر به یې ویل
مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ وَ يَقِفُ عِنْدَ الْأُولَىٰ وَ الثَّانِيَةِ
د هر کاني ویشتلو وخت کې او اول په دویمه جمره (یعنې جمره اولی او جمره وسطی) باندې (دعا او
فِي طِيلٍ الْقِيَامِ
اذکار و لپاره) دیر ساعت او دریدو او (هغه وخت د دیرود دعاگانو او د حاجاتو عرض کولو لپاره) به یې
وَ يَتَضَعُ وَ يَزِمِي الثَّالِثَةَ
عاجزې اختیار کړه او بیا (چې کله) به د دریمې جمرې (یعنې جمره عقبه) باندې کاني ویشتل نو د
فَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا. (۱)
هغې سره نژدې نه او دریدو.

توضیح: ایام التشریق: دا د شروق اللحم نه ماخوڅ دی. چې د غوښې لمر ته وچیدلو ته وايي. د عرب خلکو به دغه ورځ کې د قربانۍ غوښې وچولي. دا د یولسمې، دولسمې او دیارلسمې ذوالحجه ورځې دي. په همدغه ورځو کې تکبیرات تشریق کېږي. او په هغې کې روژه نیول جائز ندي. په همدغه ورځو کې به د جمرات رمی کیدله. تر دولسمې پورې رمی جائز ده. او تر دیارلسمې پورې اختیاري ده. نبي کریم ﷺ په دیارلسم د ذوالحجه باندې رمی کړې وه. قرآن کریم کې ﴿فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ﴾ کې اختیار ورکړی شوی دی چې په دولسمه دې حاجې لار شي یا دې د دیارلسمې نه وروسته لار شي گناه نشته دی. د جمره عقبه وخت د سحر د راختلو نه ورسته تر ماښام پورې وي. د هغې نه وروسته ټولو جمراتو وخت وروسته د زوال نه دی. خو که چرې

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۴۹۷/۲ رقم الحديث ۱۹۷۳.

حاجې تر ديارلسم د ذوالحجه پورې پاتې شو، نو د ديارلسمې رمې مخکې د زوال نه جائز ده. تفصيل بيا بيا تېر شوی دی. (البنایة: ۴/۱۴۷).

په رمې جمرات کې د تقدیم او تاخیر مسئله

﴿١٨﴾ وَعَنْ أَبِي الْبَدَاحِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عَدِيٍّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ : رَخَّصَ
ابي البداح بن عاصم بن عدی (تابعی) دخپل پلار نه روایت کوي چې هغه وویل چې اجازت ورکړې و
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرِعَاءِ الْإِبِلِ فِي الْبَيْتُوتَةِ :
رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داوښ خرونکو ته چې هغه په منی کې شپې مه تېروي او دا چې کانړي ویشتل
أَنْ يَزْمَلُوا يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ يَجْمَعُوا رَمِيَّ يَوْمَيْنِ
د قربانی په ورځ (یعنې لسم د ذی الحجه کې جمره عقبه باندې) او بیا یو ځل رمي کول دواړه ورځو کې
بَعْدَ يَوْمِ النَّحْرِ فِزْمُوهُ فِي أَحَدِهِمَا. (١)
د جمرات د قربانی دورځې نه پس همدغه شان د دواړه ورځو رمي جمرات دې پدې کې یوه ورځ کې وکړي

توضیح: رخص: علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې شپونکو ته نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا اجازت ورکړې وو. چې د تشریق په ورځو کې منی مه پاتې کېږي. بلکې د خپلو څاروو د حفاظت لپاره بېرون وسي. همدغه شان شپونکو ته اجازت هم ورکړې شوی وو چې هغوی به فقط د غټ اختر په ورځ رمي جمرات کوي او ځې به. او د یو لسمې ورځې رمي بیا د دو لسمې ورځې سره وکړي. یوه قضا شوې رمې وکړي او یوه د هغه ورځې رمې وکړي. فقهاء کرام وایي چې په رمي کر تقدیم جائز نه دی چې کوم یو سړی د ټولو ورځو رمي مثلاً په لسم ذوالحجه وکړي، خو دا ده چې تاخیر د عذر په وجه جائز دی. ذکر شوې حدیث د دې بیان دی. (المرقات ۵/۵۶۳، والکاشف: ۵/۳۷۲)

باب ما تجتنب المحرم

د احرام د ممنوعاتو بیان

قال الله تعالى: ﴿فلا رفث ولا فسوق ولا جدال في الحج﴾ (سورة البقرة آيت: ۱۹۷)

د احرام تر لور نه وروسته د محرم لپاره څه شيان منع شي. بيا په دې کې ځينې داسې ممنوعات دي چې هغه کولو سره په سپرې دم لازمېږي. د ځينو په کولو سره صدقه لازمېږي. په دې باب کې د هغه ممنوعاتو بيان دی او د ځينو مباحثو بيان دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

هغه شيان چې محرم ته يې اغوستل منع دي

﴿۱﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ : أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا يَلْبَسُ
عبدالله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَبِي چې يو کس د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وکړه چې کوم يوشي اغوستي
مِنَ الثِّيَابِ ؟ فَقَالَ : لَا تَلْبَسُوا الْقُبُصَ وَلَا الْعَمَائِمَ
شي محرم په جامو کې (او څه نه شي اغوستي) نونبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمايل مه اغوندي قميص او نه پټکی
وَلَا السَّرَاوِيْلَاتِ وَلَا الْبَرَانِسَ وَلَا الْخِفَافَ إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ نَعْلَيْنِ فَيَلْبَسُ خُفَّيْنِ
نه پا جامه، نه برنس او نه موزي اغوندي او که چا سره بوتان نه وي نو هغه موزي اغوستي شي خو داده
وَلْيَقْطَعُهَا أَسْفَلَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ
چې موزي به د دواړو گيتو نه غوڅې کړي. همدغه شان هېڅ جامه داسې نه وي چې پرې لگيدلي وي
زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ . وَزَادَ الْبُخَارِيُّ فِي رِوَايَةٍ : وَلَا تَلْبَسُوا الْمَرْأَةَ الْمُحْرِمَةَ وَلَا تَلْبَسُوا الْقَفَازِينَ ^(۱)
زعفران يا ورس.

توضیح: برانس: دا برنس جمع ده دا د هغه اوږدې خولۍ نوم دی چې د عربو ډير عبادت کونکو خلکو به اغوستلو. همدغه شان برنس هغه جامې ته هم وايي چې د واده د زلمي په طرز پرتوگ، قميص او خولۍ يو شان جوړه کړې شي او واغوستلی شي. د دينه مراد فقط دغه خولۍ نه ده بلکې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۰۱/۳ رقم الحديث: ۱۱۵۲، ومسلم في صحيحه ۸۲۴/۲ رقم الحديث: ۱۱۷۷/۱.

مراد دا هم ده چې محرم دي خپل سر پټ کړي اگر که هغه په خولۍ وي يا په بل څه شي سره وي. خو شرط دا دی چې عرف کې هغه اغوستلی کېږي. که اغوستلی شوی نه وي مثلاً منگی چې په سر وچت کړي نو هغه ته په عرف کې اغوستلی نه وایي. (المراقات: ۵/۵۶۵)

الخفاف: د خف جمع ده، موزې ته وایي. د دې اغوستل منع دي. خو که بوتان نه وي نو بیا هغه د گنټیو نه لاندې غوڅه کړی او وادي غوستلی شي. زیر بحث حدیث کې همدغه دي. دا خبره د یاد ساتلو ده چې د حج گیتی د خپو شاته د پرسیدلې هلوکې نوم دی د دې پټول منع دي.

ورس: دا یو زیر رنگی بوټی دی. پدې کې هم د زعفرانو پشان رنگ وي. زعفران او ورس کې شان خوشبو وي. ځکه منع دی. (المراقات: ۵/۵۶۵)

ولا تتقب: یعنی محرم بنځه دي نقاب نه چاپیره وي. د دې مطلب دا دی چې محرمه بنځه دې خپله خوله او مخ نه پټوي. د سرو لپاره هم دغه حکم دی. خو که چری بنځه داسې پرده وکړي، چې د مخ نه بغير پرده وي، نو جائز ده.

قفازین: د دینه مراد دستاني دي. د دې اغوستل هم د سرو او بنځو دواړو لپاره حرام دي. (المراقات ۵/۵۶۵)

که ازار بند نه وي نو محرم دې شلیدلی پرتوگ واغوندي

﴿۲۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې ما د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په خطبه کې اوریدلي دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام
وَ هُوَ يَقُولُ : إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمُحْرِمُ نَعْلَيْنِ لَبَسَ حُفَّيْنِ وَإِذَا لَمْ يَجِدْ إِزَارًا
فرماییل د محرم سره که بوتان نه وي، نو موزي اغوستی شي او د کوم محرم سره چې ته بند نه وي نو
لَبَسَ سَرَاوِيلًا ^(۱) .
هغه پا جامه اغوستلی شي.

توضیح: لبس سراویل: یعنی که محرم سرا ازار بند نه وي او پرتوگ وي. نو هغه پرتوگ د مجبوری په وجه استعمال کړي. د حدیث همدغه ظاهري مطلب امام شافعی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اختیار کړی دی. خو امام

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۷/۱ رقم الحديث: ۱۸۴۱، ومسلم في صحيحه ۲/۲۶۷۹ رقم الحديث: ۱۱۷۸.

ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وایي که چېرې پرتوگ وي نو هغه دې وشلې او د پرتوگ په ځای دې استعمال کړي. خو که پرتوگ استعمال کړی شو او ډیر وخت پورې استعمال کړی شو نو په هغه محرم به دم راضي او که د لږ وخت لپاره استعمال کړی شو نو د دم په ځای به فدیة لازمېږي. (المراقات ۵/۵۶۷).

﴿۳﴾ وَ عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ : كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْجَعْرَانَةِ

یعلی بن امیه وایي چې مونږ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره وو په جعرانه کې (چې دمکې نه څو میله مسافه

إِذْ جَاءَ رَجُلٌ أُعْرَابِيٌّ

باندې یو مقام دی چرته چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام د عمری لپاره احرام تړلی ؤ) چې ناڅاپه یو کلیوال سړی راغلو او

عَلَيْهِ جُبَّةٌ وَ هُوَ مُتَضَخٌّ بِالْخُلُقِ

کرتی یې اغوستی وه همدغه شان هغه سړی خلوق هم لگولی ؤ (خلوق دیو قسم خوشبو نوم دی چې د

فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحْرَمْتُ بِالْعُمْرَةِ

زعفران او داسې نور څه تیاریدو) هغه سړی وویل چې یا رسول الله! ماد عمری احرام په داسې حالت کې

وَ هَذِهِ عَلَيَّ . فَقَالَ : أَمَا الطَّيِّبُ الَّذِي بِكَ

وترلو چې زما په بدن باندې چېن ؤ نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل چې ستا په بدن باندې خوشبو لگیدلي ده نو هغه

فَاغْسِلْهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَأَمَّا الْجُبَّةُ فَانزِعْهَا ثُمَّ اصْنَعْ فِي عُمُرَتِكَ كَمَا تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ^(۱)

درې ځل وینځه او کرتی و باسه او بیا خپله عمره (په احرام) کې هغه وکړه کوم چې تاد حج په احرام کې کول

توضیح: متضخ: د باب تفعل نه دی. په خوشبو کې ککړ شوي سړی لپاره استعمالېږي. (المراقات ۵/۵۶۸)

الخلوق: د زعفران جوړ شوي د خاص عطرو نوم دی. (المراقات: ۵/۵۶۸)

د احرام په حالت کې څان ته یا بل ته د نکاح کولو مسئله

﴿۴﴾ وَ عَنْ عُمَانَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَنْكُحُ الْمُحْرِمُ

عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل دا مناسب نه ده چې محرم نکاح وکړي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹۳/۲ رقم الحديث: ۱۰۳۶، ومسلم في صحيحه ۸۲۶/۲ رقم الحديث: ۱۱۸۰/۶.

وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ .^(۱)

دغه شان (ولایه یا وکاله) نکاح کول او کوژدن کول مناسب نه دي.

توضیح: لا ینکح المحرم: نکح ینکح د ضرب یضرب نه د نکاح په معنی دی. او انکح ینکح د باب

افعال نه بل ته د نکاح کولو په معنی دی. مطلب دا چې د احرام په حالت نه محرم خپله نکاح کولی شي او نه د بل چا لپاره وکیل یا ولې په توگه نکاح کولی شي. (المراقات: ۵/۵۶۹)

ولا یخطب: یعنی د نکاح پیغام هم نشي ورکولی. دا درې واړه صیغې د نا په معنی کې دي. پدې باندې د ټولو فقهاو اتفاق دی چې د نکاح په حالت کې احرام کې جماع کول حرام دي، یا په دي باندې هم د ټولو فقهاو اتفاق دی چې د احرام په حالت کې د نکاح پیغام ورکول مکروه تنزیهی یعنی خلاف اولی دی نکاح ځان ته یا بل د کولو باره کې فقهاء کرامو خپل مینځ کې اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د ائمه ثلاثو په نزد ځان له او بل له نکاح کول جائز دي. که چا وکړه نو نکاح به نه کېږي. د احنافو امامانو په نزد نکاح ځان له بل له کول مناسه نه، مکروه تنزیهی دي. خو که چا وکړه نو د ایجاب قبلیدو نه وروسته نکاح کېږي. خو د وروسته ده چې د احرام په حالت کې جماع کول حرام دي. خلاصه دا چې د جمهورو په نزد احرام حالت کې نکاح ناجائز ده. د احنافو په نزد جائز ده. خو خلاف اولی ده. (المراقات: ۵/۵۶۹)

د اختلاف منشا: د فقهاؤ د خوښي اختلاف خو یو اړخ ته د روایاتو تعارض دی. ټول څلور روایات دي. پدې د حضرت عثمان رضی الله عنه روایت کې نکاح ځان له یا بل له کول منع دي او حضرت یزید بن اصم او خپله حضرت میمون رضی الله عنه روایت نه معلومېږي چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حضرت میمون رضی الله عنه نکاح په داسې حالت کې شوی ده چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په احرام کې نه وو. بل اړخ ته د حضرت ابن عباس رضی الله عنه د روایت نه په ښکاره معلومېږي چې د حضرت میمون رضی الله عنه نکاح د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره د احرام په حالت کې شوی وه. (المراقات: ۵/۵۷۰)

دلائل: ائمه ثلاثو د زیر بحث حضرت عثمان رضی الله عنه روایت نمبر ۴ نه استدلال کړی دی چې په هغې کې محرم د نکاح نه منع کړی شوی دی. جمهورو د حضرت یزید بن اصم حدیث نمبر ۶ هم استدلال کړی دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم کومه نکاح د حضرت میمون رضی الله عنه سره کړې وه. هغه وخت کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د احرام په حالت کې نه وو. بلکې حلال وو. جمهورو د حضرت ابو رافع

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۰۳۰/۲ رقم الحديث: ۱۱۰۹/۱۱.

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت نمبر ۱۸ هم استدلال كړی دی چې په هغې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په داسې حالت كې نكاح كړې وه چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په احرام كې نه وو. همدغه شان يو بل روايت په مسلم شريف كې خپله حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه هم ثابت شوي دي. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ، سفیان ثوري رَحِمَهُ اللهُ او ابراهيم نخعی رَحِمَهُ اللهُ د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث نمبر ۵ نه استدلال كړی دی. چې په هغې په وضاحت سره ذكر دې چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د احرام په حالت كې د حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره نكاح كړي وه. همدغه شان دې حضراتو قیاس او عقلي استدلال سره هم ثابت كړي ده چې د محرم لپاره نو ټول عقود او فسوخ جائز دي. نو نكاح ترل هم جائز دي. محرم لپاره عطر لگول منع دي. خو اخستل و دله ناجائز دي. گندلی شوي جامه اغوستل ورله منع دي. خو اخستل ورله ناجائز دي. همدغه شان جماع كول ورله منع دي. خو نكاح ورله جائز ده. خودا چې محرم د عبادت لپاره راغلی دی نو دهغه لپاره په ودونو كې شغل مناسب ندی خلاف اولی دی.

خلاف منشاء اختلاف: د فقهاو په مینځ كې د خوښي نه خلاف اختلاف يو خود رواياتو اختلاف او تعارض دی دویم د دې ټولې واقعي پس منظر او تفصیل دی. هغه دا چې د حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره د نكاح واقعه داسې وشه چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كله په ۷ هجري كې د عمرة القضاء لپاره مكې مكرمي ته روان شو. نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل ازاد شوي غلام په واسطه حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته د نكاح پيغام واستولو. حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په مكه مكرمه كې وسيدله. د هغې خور ام الفضل د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بنځه وه. حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترور وه. ابو رافع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې كله د نكاح پيغام ور كړلو نو حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هغه سعادت وگڼلو او پيغام يې قبول كړلو. او د خپلې نكاح معامله يې خپل اوځې ته وسپارله. حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مقام سرف كې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره پخیر راغلی و كړو او همدله يې د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نكاح وكړه. نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمره وكړه او د معاهدي مطابق يې په مكه مكرمه كې درې (۳) ورځې قیام وكړو. د مكې خلكو د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مطالبه وكړه چې د مكې نه لاړ شه. نو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې تاسو ماله نور هم لگ د هيساريدلو مهلت راكړی نوزده د وليمي وعوت وكړو او په تاسوبه يې هم وښورم. نو قرشو وويل چې نه داسې نه كېږي. د معاهدي مطابق ته لاړ شه. نو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مكې نه مدينې ته روان شو. او د مكې نه يې په لس (۱۰) ميله مسافه په مقام سرف كې قیام وكړو. او حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هم راغله او هلته يې نكاح او اوله شپه تېره شوه. نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مقام سرف كې اوله شپه تېره كړه او وليمه يې ور كړه. د زماني عجائبو ته وگوري چې د حضرت ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا

په همدغه مقام سرف کې نکاح وشوه، اوله شپه تېره شوه، ولیمه ورکړې شوه او هملته مړه شوه او هملته د سرک په غاړه د حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا قبر جوړ شو. ما د هغې قبر تنعیم نه مخکې د فاطمي

غونډۍ سره لیدلی دی فرضی الله عنها وعن جميع الصحابة (المراقات ۵/۵۷۱)

ائمہ ثلاثو د زیر بحث حدیث نه د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د قولی روایت نه استدلال کړی دی. د دې جواب دا دی چې دلته نهی کزاهت تنزیهی باندې محمول دی. لکه څنگه چې د جمهورو په د نزا

یخطب نهی کراهت تنزیهی باندې محمول دی. همدغه شان لاینکح ولا ینکح هم کراهت تنزیهی باندې حمل دی. د فرق کولو هېڅ وجه نشته دی. چې پیغام استول جائز دي نو نکاح کول هم جائز کیدل پکار دي. جمهورو چې د یزید بن اصم او د ابو رافع د روایاتو نه کوم استدلال کړی دی. د هغې جواب دا دی چې په دې حدیث کې تزوج وهو حلال نه د واده اوله شپه، د ولیمې د دعوت رخصتی او د هغې تشهیر او ظاهریدل مراد دې یعنی نکاح خود احرام په حالت کې وه خود نکاح د لوازماتو ظهور هغه وخت وشو چې کله نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په احرام کې نه و. (المراقات ۵/۳۸۰)

د ترجیح و جوهات: د پاس ذکر شوو روایاتو او د استدلالاتو په نظر دواړو اړخ ته تحقیقاتو او د جیحاتو او برده لړۍ روانه ده. ائمہ ثلاثه خپلو استدلالاتو ته ترجیح ور کولو سره وایي چې دا نکاح چې کله شوي وه، هغه وخت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حلال وو. په احرام کې نه وو. خو چې کله د نکاح تشهیر وشو نو هغه وخت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په احرام کې وو. حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د همغه وخت بیان کړی دی. صاحب مشکوٰۃ د حدیث نمبر ۶ په ضمن کې د امام محی السنه په حوالې سره همدغه تاویل کړی دی دا تاویل بې حایه تکلیف دی. ځکه د نکاح او پیغام نکاح ټوله معامله د حضرت عباس رضی اللہ عنہ په لاس کې وه. دې څنگه امکان لرلو چې د دې واقعي نه د حضرت عباس رضی اللہ عنہ خوي او د حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا بنور حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ تر آخر وخت پورې نا خبره وو. د احنافو ائموو خپل استدلال په څو و جوهاتو باندې راجح کړی دی. کتنه وکړئ:

۱: دا منل شوي دا چې مقام سرف د میقات دننه ځای دی. دا هم منل شوي ده چې د مدینې د خلکو میقات ذوالحلیفه دی. چې د مدینې نه په لس کلومیټره مسافه کې پروت دی. وس مکې ته تللو وخت کې د حضرت میمونہ رضی اللہ عنہا سره به نکاح شوي وي. یا به د عمری د فراغت نه وروسته راتللو کې شوي وي. که د تگ وخت کې شوي وي نو یقینا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په احرام کې وو. او که بېرته راتللو وخت کې شوي وي نو یقینا یغیر د احرام به شوي وي. دا خبره هم منل شوي ده چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مکه کې هیساریدلو لپاره د مکې والو نه نور وخت غوښتلی وو او د ولیمې دعوت یې ورکړی وو. چې د هغې نه معلومه شوه چې دا نکاح د تگ په وخت کې شوي وه. گني د

وليمي دعوت به يې څنگه ورکولو؟ او د تللو وخت نبي کریم ﷺ په احرام کې و څکه د ميقات نه بغير له احرامه تېریدل ناجائز دي. (المقات: ۵/۵۷۱)

۲: د احنافو په نزد دویمه ترجیح داده چې حضرت عباس رضي الله عنه او د ابن عباس رضي الله عنه تزویج

د میمونہ رضي الله عنه کې فقط د یو کور نفروو. او صاحب البيت ادري بما فيه د مسلم قول دی.

۳: د احنافو په نزد ریمه ترجیح داده چې د محرم په نکاح کې روایات متعارض دي. او د تعارض په حالت کې قیاس اړخ ته رجوع کېږي. او قیاس دا فیصله کوي چې د محرم حاجي لپاره چې کله ټول عقود او فسوخ جائز دي. نو د نکاح کول هم جائز دي. محرم د جماع لپاره وینزه اخستلی شي. اگر که جماع نشي کولی. همدغه شان د نکاح معامله هم ده.

﴿۵﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ

ابن عباس رضي الله عنه وايي چې نبي کریم ﷺ د میمونې رضي الله عنها سره نکاح په داسې حالت کې

وَ هُوَ مُحْرِمٌ. ^(۱)

و کره چې نبي عليه الصلاة والسلام (د عمره القضاء) احرام تړلی و.

﴿۶﴾ وَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِ ابْنِ أُخْتِ مَيْمُونَةَ عَنْ مَيْمُونَةَ

يزيد ابن اصم (تابعی) چې د میمونې رضي الله عنها خور د (د خپلې ترور) میمونہ رضي الله عنها نه نقل کوي چې

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَهَا وَ هُوَ حَلَالٌ. ^(۲)

نبي کریم ﷺ په کله (د میمونې رضي الله عنها) سره نکاح و کره نونبي عليه السلام د احرام په حالت کې نه و

قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ يَحْيَى السَّنَّةُ: وَالْأَكْثَرُونَ عَلَى أَنَّهُ تَزَوَّجَهَا حَلَالًا وَظَهَرَ أَمْرُ تَزَوُّجِهَا وَهُوَ مُحْرِمٌ ثُمَّ بَقِيَ بِهَا وَهُوَ

حَلَالٌ بِسَرَفٍ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ.

د محرم لپاره د سروینځلو اجازت

﴿۷﴾ وَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَ هُوَ مُحْرِمٌ. ^(۳)

ابوایوب رضي الله عنه وايي چې نبي کریم ﷺ به د احرام په حالت کې خپل سر مبارک وینځلو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱/۴ رقم الحديث: ۱۸۲۷.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۰۳۲/۲ رقم الحديث: ۱۴۱۱/۴۸.

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰/۴ رقم الحديث: ۱۸۴۰، ومسلم في صحيحه ۸۶۴/۲ رقم الحديث: ۱۲۰۵/۹۱.

توضیح: چې ویختان نه رژیږي او خوشبو نه لگی، نو فقط سروینخل جائز دي. د خوشبو والا صابن سره وینخل جائز نه دي.

بڼکر لگول جائز دي

﴿۸۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : اَحْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ. (۱)

ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د احرام په حالت ډک خکر ویستلی وو. توضیح: که ویختان نه رژیږي نو خکر لگول جائز دي که ویختان رژیږل نو په لږو ویختانو صدقه ده.

د محرم لپاره د پټۍ کولو مسئله

﴿۹۱﴾ وَعَنْ عُمَانَ حَدَّثَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرَّجُلِ إِذَا اشْتَكَى عَيْنَيْهِ

عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ديو سړی باره کې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د احديث بيان کړی چې سترگي يې خوبیدلي

وَ هُوَ مُحْرِمٌ صَبَدَهُمَا بِالصَّبْرِ. (۲)

او دا په حالت د احرام کې و نو ده په خپلو سترگو باندې د صبري ونې پټي وکړه.

توضیح: تضحید: د باب تفعیل نه پټۍ کولو او لپ کولو ته وايي. ځينو سترگو کې دوا اچولو ته هم ویلي دي. د بدن په نورو برخو باندې پټۍ لگولو کې څه باک نشته دی. خو دومره ده چې سړ او سترگې په پټۍ یا په دوا سره پټول جائز ندي. که څلورمه برښه پټه کړی شوه نو دم به لازمېږي گینې صدقه لازمه ده. زیر بحث حدیث په مجبوري باندې محمول دی.

الصبر: ایلوی ته صبر وايي چې هغه یو تر یخ شی دی. (المركات: ۵/۵۷۳)

د محرم لپاره چټري وغيره استعمالول جائز دي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أُمِّ الْخَصِينِ قَالَتْ : رَأَيْتُ أُسَامَةَ وَ بِلَالَ

ام حصین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لیدل چې په هغې کې یو (اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ)

وَأَحَدُهُمَا آخِذٌ بِخَطْمِ نَاقَةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ رَافِعٌ تَوْبَهُ يَسْتُرُهُ مِنَ الْحَرِّ

خپله توبه او چټه کړي وه (د نبي عَلَيْهِ السَّلَام د سربارک د پاسه) د لمر د گرمۍ د تاو نه سوري کولو لپاره

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲/۴ رقم الحديث: ۱۸۳۵، ومسلم في صحيحه ۸۶۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۰۲/۸۷.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۸۶۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۰۴/۸۹.

حَقِّي رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ. (۱)

تر دي چې نبي کریم ﷺ په جمره عقبه باندې کاني ویشتل.

توضیح: خطام: د اوسني زين ته ويل کېږي. خا باندې کسره ده. زين او خطام دواړه يو شی دی. (المرقات ۵/۵۷۴)

رافع ثوبه: د دينه معلومه شوه چې د محرم په سر باندې سيوری کول جائز دي. اگر که هغه چهتری وي يا چمت وي يا گاږی او داسې نور شيانو سره وي. په شرط دې چې هغه په سر لگيدلي نه وي. د اکثرو فقهاو همدغه مسلک دی. خو امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ اُو امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ سوری کولو ته مکروه وايي. کیدی شي خلاف اولی وي. او شيعه گان دپته حرام وايي. نو ځکه هغوی چې د حج موسم کې هغوی په کومو بسونو کې سفر کوي نو په هغه بسونو باندې چهتونه نه وي.

د سر خړئيلو جزا

﴿۱۱﴾ وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِ

د کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بن عجره نه روایت دی چې نبي کریم ﷺ د هغه په خوا کې تېریدلو کله چې هغه

وَ هُوَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ

په مکه کې د ننوتلو نه مخکې په حدیبیه کې ؤ مخکې ددې نه چې داخل شي مکه ته او کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

د احرام په حالت کې ؤ (یعنې داد هغه موقع ذکر دی چې نبي ﷺ د خپل ملگرو سره مکه ته روان

شوی ؤ خوبیا وروسته دیوې معاهدې په بنیاد چې هغې ته حدیبیه وايي، ټول هلته نه د عمرې کولو نه

وَ هُوَ يُوقِدُ نَحْتِ قَدَرٍ

بغیر پرته لارل بهر حال کله نبي ﷺ د کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خوا تېریدلو نو) ده د نغري لاندې اور بلولو

وَ الْقِنْدُ تَهافت على وجهه فقال :

اوسپگي (د سر نه رواني وي) د هغې په خله لیدلې نبي ﷺ (ددې په لید وورته) وفرمایل چې آیا

أَكُوْدِيكَ هَوَامُّكَ ؟ قَالَ : لَعَمْ . قَالَ : فَأَخْلِقُ رَأْسَكَ

داسپگي تاته تکلیف درکوي؟ ده وویل چې آو. نونبي ﷺ ورته وفرمایل چې ته دي داسرو خروه

وَ أَطْعَمَ فَرْقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينٍ . وَالْفَرْقُ : ثَلَاثَةُ أَصْعٍ أَوْ صُمٌّ

او (د جزا په توگه) یو فرق خوراک شپږ مسکینانو باندې وخوره او فرق درې صاع وي، یاروژې ونیسه

ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ أَوْ ائْسُكُ نَسِيكَةً^(۱)

دوه یا درې ورځې یا یو څاروی چې حلالولو جوگه وي حلال یې کړه.

توضیح: القدر: نغري ته قدر وایي قاف مکسور دی، دال ساکن دی. یو قد ایقاد اور لگولو ته وایي.

القمل: سپگي ته وایي. (المركات: ۵/۵۷۴)

یتهافت: باب تفاعل نه د مضارع صیغه ده. دلیلو په معنی دي. (المركات: ۵/۵۷۴)

هوامك: داد هامة جمع ده. د زمکې حشراتو ته وایي. دلته سپگي مراد دي. (المركات: ۵/۵۷۴)

الفرق: په دري پیمانو کې د یوې پیماني نوم دی. بهر حال که د مجبوری په وجه سر و خړېل شي نو اختیار شته دی. خود جزا په توگه به دريو تاوانونو کې یو تاوان ورکوي. یا خو شپږ مسکینانو ته نیم نیم صاع غنم ورکړه، یا درې ورزي روژي ونیسه یا د حلالیدلو قابل کوم یو څاروی حلال کړه.

قرآن کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې الله تعالی د دې ترتیب داسې ذکر کړی دی : ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۹۶)

الْفَصْلُ الثَّانِي

په احرام کې د بنحو لپاره ممنوع شيان

﴿۱۲﴾ عَنْ ابْنِ عُمَرَ : أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى

د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې ده د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلی، چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام به منع

النِّسَاءَ فِي إِحْرَامِهِنَّ عَنِ الْقَفَّازِينَ وَ النَّقَابِ

کولې بنځې د احرام په حالت کې د دستاني او نقاب اچولو نه (هغه نقاب چې په خوله یې لگېږي) او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲/۱ رقم الحديث: ۱۸۱۴، ومسلم في صحيحه ۸۶۱/۲ رقم الحديث: ۱۲۰۱/۸۲.

وَمَا مَسَّ الْوُزُسُ وَالزُّعْفَرَانُ مِنَ الثِّيَابِ وَ لَتَلْبَسَ بَعْدَ
داسې جامې دې وانغوندي چې په هغې باندي زعفران او ورس لږيدلي وي. او وادي غوندي پس د
ذَلِكَ مَا أَحْبَبْتُ مِنَ الْأَوَانِ الثِّيَابِ
احرام نه (يعني د احرام وتلو نه وروسته) د جامو په قسمونو کې هر يو قسم چې وغواړي، اگر که هغه
مُعَصْفَرٍ أَوْ خَزٍّ أَوْ حُلِيِّ أَوْ سَرَوَائِلَ أَوْ قَبِيصٍ أَوْ خُفٍّ. (۱)
د کسم په رنگ باندي رنگ وي که رينسم وي او که پا جامه وي او يا موزه وي.

توضیح: بعد ذلك: يعني د وتلو نه وروسته د بنځو لپاره هر قسمه جامه اغوستل جائز دي. هر قسمه زيورات جائز دي. رينسم هم جائز دي. او موزه هم جائز ده. خود احرام په حالت کې د بنځو لپاره نقاب اغوستل منع دي. دستاني منع دي او ورس او زعفرانو رنگ شوي. جامې هم منع دي. (المرقات: ۵/۵۷۶)

د احرام په حالت کې د پردې طريقه

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ الزُّكْبَانُ يَمْزُونَ بِنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عائشه رضی اللہ عنہا چې قافلې به تيريدلې په مونږ باندي او مونږ (د سفر دوران کې) دنبي عليه السلام سره
مُحْرِمَاتٍ فَإِذَا
يوځای وود احرام په حالت (او د احرام په وجه زمونږ خلي گولوي وي)، نو کومه يوه قافله به چې هم
جَاوَزُوا بِنَا سَدَلَتْ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأْسِهَا
زمونږ په مخه تيريدله نو هرې بنځې به (د پردې په عرض) خپل څادر په خپل سر باندي تاو کړو او په
عَلَى وَجْهِهَا فَإِذَا جَاوَزُونَا
خله به يې واچولو (چې هغه څادر د هغوی په خله نه لگيدو) او چې قافله به زمونږ د مخې نه تېره شوه
كَشَفْنَاهُ . وَلَا بِنَ مَا جِهَ مَعْنَاهُ . (۲)
نو مونږ به خپلې خلي پرانستلې.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۱۱۲/۲ رقم الحديث: ۱۸۲۷

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۱۱۶/۲ رقم الحديث: ۱۸۲۳

توضیح: د دې حدیث نه معلومه شوه چې څومره حده پورې امکان وي نو د احرام په حالت کې ښځه خپل مخ د پردې سره نه پټ کړي. داسې نه وي چې د احرام او عبادت په مینځ کې د خپلو مخونو نمائش شروع کړي. خله او مخ پټول داسې هم پتیدلی شي چې د پردې ټوټه مخ سره کلکه نه شي او پرده وکړی شي. د همت ضرورت دی.

په احرام کې صرف تیل استعمالول جائز دي

﴿۱۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدَّهْنُ بِالزَّيْتِ وَهُوَ مُحْرِمٌ غَيْرَ
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د زيتونو تیل استعمال د احرام په حالت کې بغير
المَقْتَتِ يَعْنِي غَيْرَ الْمَطْيَبِ. ^(۱)
د خوشبو والا .

توضیح: مقتت: دا هغه تیلو ته وایي چې په هغې کې خوشبودار بوټی مات کړی شوی وي.

یدهن: که تیل د هر قسمه خوشبو نه پاک وي نو د هغې استعمال د دې حدیث نه ثابتېږي. خو که تیل خپله خوشبوداره وي او یا په هغې کې خوشبو اچولی شوي وي. نو پدې کې دومره وضاحت پته دي چې تیل هم په ډیر مقدار سره استعمال نه وي. که دا خاص تیل هم په ډیر مقدار هم استعمال کړی شوي وي. د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللَّهُ په دم خامخا لازمېږي. خو د صاحبینو په نز فقط صدقه لازمېږي. اختلاف هغه وخت دی. چې تیل د خوشبو نه پاک وي. که په تیلو کې خوشبو وي نو دم به خامخا لازمېږي. خو پدې کې دا خبره یاد ساتل پکار دي که خوشبوداره تیل د دوائې لپاره استعمال کړی شوي وي نو دم به نه راځي. او که د خوشبو په غرض استعمال کړی شوي وي نو دم به خامخا لازمېږي. (المرقات: ۵/۵۷۷)

الفصل الثالث

ګندلې شوې کپړه په بدن باندې اچول څنگه دي؟

﴿۱۵﴾ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَجَدَ الْقَرَّ
نافع رَحِمَهُ اللَّهُ (تابعی) وایي چې د ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (د احرام په کې په یوه موقع باندې) یخني وشوه.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۹۴/۳ رقم الحديث: ۹۶۲

فَقَالَ : أَلَيْ عَلَى تَوْبَا نَافِعٌ فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ بُرْنَسًا

نوده وويل چې: نافع! په ما باندې څه توبه واچوه نو ما د هغوی په بدن باندې باراني توبه واچوله نو

فَقَالَ : تُلْقِي عَلَيَّ هَذَا وَ قَدْ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وي ويل چې ته زما په بدن باندې دا (باراني) اچوي؟ حال دا چې منع کړې ده رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَنْ يَلْبَسَهُ الْمُحْرِمُ ؟^(۱)

ددې دا غوستلو نه په حالت د احرام کې .

توضیح: برنسا: برساتی ته وايي. د یخنی په وجه حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت نافع ته وويل چې

زما په بدن باندې څه توبه واچوه، نو هغوی پري باراني توبه واچوله. نو حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

خفه شو او وي فرمايل چې زه د احرام په حالت کې يم او ته په ما باندې گندلی شوي توبه اچوي؟ تر

کومه چې د احنافو فقهی مسلک دی. نو مسئله داسې ده. که گندلی شوي توبه غیر معتاد طریقې

سره په بدن باندې اچولی شوي وي نو په دې سره هېڅ نقصان نه کېږي. (المرقات: ۵/۵۷۸)

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ انکار ځکه وکړو کیدی شي چې د هغې مسلک همدغه شان وو. چې

گندلی شوي توبه په هېڅ حالت کې استعمالول محرم لپاره جائز ندي. یا ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځکه انکار

کړی وو چې حضرت نافع په هغې باندې باراني توبه اچولي وه. چې د هغې سر پرې پټ شوی وو.

﴿١٦٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ بْنِ بُحَيْنَةَ قَالَ : اِحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عبدالله ابن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د ابن بحينه ځوي دی وايي چې بنکرو لگول رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د

وَهُوَ مُحْرِمٌ يَلْبَسِي جَمَلٍ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ فِي وَسْطِ رَأْسِهِ.^(۲)

مکې په لاره د لحي جمل په مقام باندې د احرام په حالت کې د خپل سر په مينځ کې.

توضیح: لحي جمل: د مکې او مدينې په مينځ کې د يو ځای نوم لحي جمل دی. (المرقات: ۵/۵۸۹)

وسط رأسه: که د څکر لگولو په وجه سر څلورمه برښه د دينه ډېره برښه ويختان غوڅ کړی شو نو په

محرم باندې به دم لازمېږي. که کم وي نو صدقه به لازمېږي. او کوم ځای باندې چې ويختان نه وي

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۱۱۳/۲ رقم الحديث: ۱۸۲۸

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۰/۴ رقم الحديث: ۱۱۸۳۶، ومسلم في صحيحه ۸۶۲/۲ رقم الحديث: ۱۲۰۳/۸۸

نو هلته په خکر لگولو سره به هېڅ نه لازمېږي. پخپله د ويختانو رجيدلو سره هم نه لازمېږي. پدې حديث کې د عبدالله بن مالک بن بحينه نوم دی. په ښکاره خو داسې لگي چې د مالک بحينه ځوي دی. حال دا چې مالک د بحينه خاوند دی. او د عبدالله ځوي دی. نو د عبدالله اولنی صفت ابن مالک دی. او د هغې دویم صفت بحينه دی او دا د هغې مورده. (المرقات: ۵/۵۷۹)

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: اِحْتَجَمَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُخْرِمٌ عَلَى ظَهْرِ الْقَدَمِ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ښکرو لگولو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا حرام په حالت کې دخپلو ښپو په شا باندې

مِنْ وَجَعٍ كَانَ بِهِ.^(۱)

ځکه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ درد وو.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: تَزَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ

ابو رافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله ميمونه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره نکاح وکړه نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام

حَلَالٌ وَبَنَى بِهَا وَهُوَ حَلَالٌ.

دا حرام په حالت کې نه و او چې کله يې د هغې سره اوله شپه تېره کړه نو هم دا حرام په حالت کې نه و

وَكَنتُ أَنَا الرَّسُولَ بَيْنَهُمَا. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ^(۲)

خو د هغې دواړو په مینخ کې د نکاح پیغام وروونکی زه وم.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۴۱۸/۲ رقم الحديث: ۱۸۲۷

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۰۰/۳ رقم الحديث: ۸۴۱

باب المحرم يتجنب الصيد بنکار نه دمحرم لپاره دمانعت بیان

قال الله تعالى: ﴿ أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُزْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمُّمُ حُرْمًا ﴾ (سورة المائدة آیت: ۹۶).

په دې باب کې د صید نه مراد هر هغه څاروی دی چې هغه د خپل تخلیق په اعتبار سره متوحش وي او توالد او تناسل په وجه وي، په اوبو کې نه وي. لهذا که عارضی توگه باندې کوم څاروی مانوس شو لکه هوسی او داسې نور څاروي نو د هغې به اعتبار نه وي. د دې بنکار مسلسل منع دی. همدغه شان که کومې مرغی یا د وچې څاروي په اوبو کې اوسیدل شروع کړل لکه مرغابی او داسې نور، نو د دغه عارض په وجه به هغه د بنکار نه خارج نه وي. هغه به په منع کړی شوي بنکار کې شمارل کېږي. د محرم لپاره د اوبو بنکار مطلقاً جائز دی. او که د وچې بنکار ماکول اللحم دی نو مطلقاً حرام دي. او که غیر ماکول اللحم دي نو پدې کې تفصیل شته دی. چې آیا هغه ضرر رسونکې دي او که نه. که ضرر رسونکې نه وي نو د هغې بنکار کول هم مطلقاً حرام دی. که ضرر رسونکې دي او په اوله کې حمله کوي، نو د داسې څاروي وژل د محرم لپاره جائز دي. لکه زمري او شرمخ او داسې نور دي. او که ضرر نه رسونکې څاروي هم محرم ته د ضرر رسولو لپاره راکوڅېږي نو د دفاع په خاطر د هغې په وژلو کې څه باک نشته دی. د بنکار باره کې خو یو د حاجي د احرام حالت دی. پدې حلت کې که حاجي چرته هم وي، هغه د وچې بنکار نشي کولی. دویم د حرم د زمکې حیثیت دی. پدې حیثیت کې که حاجي په احرام کې وي یا حلال وي خو بنکار نشي کولی. لکه یو قسمه ممنوعات د احرام دي او بل قسم له ممنوعات د حرم دي. ځینې شيان داسې دي چې د هغې د ضرر رسولو په وجه په حرم کې د هغې وژل جائز دي. د احرام په حالت کې هم جائز دي. لکه کارغه دی، خردی، تپوس دی، مار دی، لږم او مگه ده، لیونی سپی دی. د دې ټولو وژل حر حالت کې جائز دي. (المرقات: ۵/۵۸۰)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

محرم د بنکار غوښه خوړلی شي او که نه؟

﴿۱﴾ عَنْ الصَّعْبِ بْنِ جَثَامَةَ أَنَّهُ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِمَارًا وَخَشِيئًا

صعب رضي الله عنه ابن جثامه نه روایت دی دوی په هدیه کې راو لیږلور رسول الله صلى الله عليه وسلم ته و حشي خړ

وَ هُوَ	بِالْأَبْوَاءِ	أَوْ	بِوَدَّانَ
او نبي ﷺ په مقام ابواء يا وددان کې (چې د مکې او مدينې په مينځ دی) قيام کولو. نبي ﷺ			
فَرَدَّ	عَلَيْهِ	فَلَمَّا	رَأَى مَا فِي وَجْهِهِ
دا بېرته ورو لیکلو چې کله نبي ﷺ د دې په وجه دهغه په مخ غم (او افسوس) اثرات محسوس کړل			
قَالَ :	إِنَّا لَم	نَرُدَّهُ	عَلَيْكَ إِلَّا أَنَا حُرْمٌ ^(۱)
نو وي فرمايل چې مونږ ستا هديه ځکه بېرته درو ليگله چې مونږ احرامونه ترلې دي.			

توضیح: فرد عليه: يعنی نبي کریم ﷺ د احرام په حالت د بنکار غوښه قبوله نکړله. وي فرمايل چې دا هديه کونکې ته بېرته وليگي او وي فرمايل چې خفه نشي، مونږه په احرام کې يو. ځکه د بنکار غوښه نه شو قبلولی. اوس په فقهي نظر سره او د رواياتو د اختلاف نه د مسئلې تفصيل داسې دی. د ټولو فقهاو پدې اتفاق دی چې د محرم لپاره د وچي شکار کول هم حرام دی او پدې کې مرسته کول هم حرام دي. نو که محرم په وچه بنکار وکړلو يا يې د بنکار کونکې مرسته وکړه يا يې د بنکار کونکې اړخ په اشاره سره مشرولي وکړه. نو په دغه ټولو صورتونو کې د محرم لپاره د بنکار غوښه خوړل ناجائز دي. که يې وخورله نو تاوان به ورکوي. او که غير محرم د محرم په نيت بنکار وکړلو او د محرم هم په هغې کې مرسته نه وي، نو ايا محرم په صورت دغه غوښه خوړلی شي او که نه؟ پدې کې د فقهاء کرامو اختلاف دی. (المراقات ۵/۵۸۱)

د فقهاؤ اختلاف: حضرت ابن عمر رضي الله عنهما، حضرت جابر بن زيد رضي الله عنه او حضرت طاؤس رضي الله عنه اړخ ته منسوب دي چې د دوي په نز په هېڅ صورت کې محرم لپاره د بنکار غوښه خوړل يا قبلول جائز نه دي. اگر که غير محرم نيت وکړي او که نه. او همدغه د اسحاق بن راهويه رضي الله عنه او سفيان ثوري رضي الله عنه مسلک دی. چې محرم مطلقاً وچي د بنکار غوښه نشي قبلوي. دويم مسلک د ائمه ثلاثو دی. هغه فرمايي که غير محرم د بنکار کولو وخت کې محرم ته د غوښې د خوړلو نيت وکړو نو د محرم لپاره د هغې غوښه خوړل جائز نه ده. (المراقات ۵/۵۸۱)

دويم مسلک د احنافو د ائموو دی. هغه فرمايي که د غير محرم په بنکار کې د محرم له اړخ نه څه مرسته نه وي نو فقط د نيت کولو په وجه دغه غوښه د محرم لپاره حرامه نه ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۱/۴ رقم الحديث: ۱۸۲۵، ومسلم في صحيحه ۸۵۰/۲ رقم الحديث: ۱۱۹۳/۵۰۰.

دلائل: اسحاق بن راهويه او داسې نور ځينو سلفو د بحث د لاندې حديث نه استدلال کړی دی. چې پدې کې نبي کریم ﷺ د بنکار د غوښه بېرته لیکلي ده. او وجه یې دا بیان کړله چې مونږه په احرام کې یو نو معلومه شوه چې محرم د بنکار غوښه نشي خوړلی. اگر که نیت وکړي او که ونه کړي. ائمه ثلاثو د حضرت جابر رضي الله عنه د حديث نمبر ۵ نه استدلال کړی دی. په هغې کې داوېصادکم الفاظ دي. چې د هغې نه اندازه کېږي که د محرم په نیت سره بنکار وشو نو هغه هم ناجائز دي. ائمه احنافو د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه د لاندې حديث نمبر ۲ نه استدلال کړی دی. چې په هغې کې نبي کریم ﷺ د خوړونکو صحابو نه تپوس وکړلو چې تاسو د ابو قتاده رضي الله عنه مرسته وکړه یا مو حکم ورکړو یا مو ورته اشاره وکړه. نو هغوی په نفي کې جواب ورکړلو. نو نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل چې پاتې شوي غوښه وخورئ او خپله نبي کریم ﷺ هم د هغې نه وخورله. دلته نبي کریم ﷺ د چانه د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه د نیت پوښتنه ونه کړه او بنکاره خبره ده چې وحشي خر غټ خاوری وي. حضرت ابو قتاده رضي الله عنه به خامخا خپل ملگرو ته د غوښې د خوړلو نیت کړی وي. لهذا نیت باندې پابندي نه شي لگول کیدلی. د احنافو ائمو د فصل ثالث حديث نمبر ۱۱ نه هم استدلال کړی دی. چې هغه ډیر واضح دلیل دی. (المركات ۵/۵۸۱)

جواب: اسحاق بن راهويه او ځيني سلفو د استدلال جواب دا دی چې حضرت صعب بن جثامه رضي الله عنه د نبي کریم ﷺ په خدمت کې ژوندی وحشي خر را سولی وو. د بحث د لاندې حديث کې حماراً وحشياً الفاظ دي. چې هغه په غوښه باندې نشي ویلی کیدی. او ژوندی بنکار محرم د ځان سره نشي ایخودلي نو ځکه یې بېرته ولیکل. د احنافو دا جواب پدې حديث بالکل واضح او برمحل دی. خو د مسلم په ځينو روایاتو کې د لحم حمار وحش الفاظ راغلي دي. هلته دا جواب نشي چلیدلی. خو امام ترمذی فرمایي چې وهو غير محفوظ یعنی د حمار وحش ثابت دي. او د لحم حمار وحش غير محفوظ دي. امام بخاري رحمه الله هم چې صعب بن جثامه رضي الله عنه د روایت لپاره کوم عنوان تړلی دی د هغې نه معلومیږي چې معامله د ژوندي خر حاضرول وو. عنوان دا دی باب اذا اهدى للمحرم حماراً وحشياً حياً. (اوجز المسالك ج ۶ ص ۳۷۴)

د صعب بن جثامه رضي الله عنه دویم جواب دا دی چې نبي کریم ﷺ سد الزاراع دا یې رد کړی دی چې خلک د احرام په حالت کې په بنکار کې اخته نشي. دا جواب ډیر ښه دی. ائمه ثلاثو چې اوېصادکم والا روایت نمبر ۵ نه کوم استدلال کړی دی. د هغې جواب دا دی چې پدې کې مضاف

محذوف دی. ای یصادلا مرکم او بدلالتکم، او امر کول یا مشرولي کول خو جائز نه دي. هسي هم د دې روایت نه د جمهورو استدلال پوره نه دی. ځکه په روایت کې خو احتمالات دي. ژوندی بنکار هم مراد کیدی شي. مرسته او اشاره او د دلالت احتمال هم کیدی شي. لهذا د حضرت ابوقتاده رضي الله عنه صریح او صحیح روایت خپلول ډیر غوره دي. چې د هغې تخریج بخاری او مسلم کړی دی. او پدې کې تفصیلي قصه ده. (المقات ۵/۳۸۶)

د غیر محرم د بنکار غوښه محرم خوړې شي

﴿۲۶﴾ وَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابي قتاده رضي الله عنه باره کې روایت دی چې داروان ودر رسول الله صلى الله عليه وسلم سره (د حدیبې واقعې په
فَتَخَلَّفَ مَعَ بَعْضِ أَصْحَابِهِ وَ هُمْ مُخْرِمُونَ
موقع مکې ته) نو داد خپل یو څو ملگرونه وروسته پاتې شو چې احرامونه یې تړلي وو (د عمرې لپاره)
وَ هُوَ غَيْرُ مُخْرِمٍ فَرَأَوْا جِمَارًا وَ حُشِيًّا
خو ابوقتاده رضي الله عنه د احرام په حالت کې نه و نو (په لاره یو ځای) دده ملگرو وحشي خړولیدو خود
قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ فَلَمَّا رَأَوْهُ تَرَكَوهُ حَتَّى رَأَاهُ أَبُو قَتَادَةَ
ابوقتاده رضي الله عنه نظر پرې نه و لگیدلی، دده ملگرو فقط دي وحشي خرباندې نظر لگیدلی و (او د
فَرَكِبَ فَرَسًا لَهُ فَسَأَلَهُمْ أَنْ يُنَاوِلُوهُ سَوْطَهُ
بنکار کولو په عرض) په آسونو سواره شو او د خپلو ملگرو نه یې چابق وغوښتو خو هغوی د (د دې
فَأَبَوْا
و چې چې پدې بنکار کې زمونږ مرسته شامله نشي) د چابق ورکولو نه انکار وکړو. ابوقتاده رضي الله عنه
فَكَتَاوَلُوهُ فَحَمَلَ عَلَيْهِ فَعَقَرَهُ
د (آس نه کوز شو) او خپله یې چابق راواخیستو او په وحشي خړې حمله وکړه تردې چې هغه یې مړ کړو
ثُمَّ أَكَلْنَا فَأَكَلُوا
بیا یې (غوښه تیاره کړه) خپله یې هم و خوړه او په ملگرو یې هم و خوړه، خودده ملگري (د غوښې په

فَنَدِمُوا

خوراک) پښیماننه شو (ځکه هغوی گمان وکړو چې د محرم لپاره مطلق د ښکار غوښه حرامه ده، سمه

فَلَمَّا أَذْرَكُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلُوهُ

نده) نو کله چې دوی د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مخ شو نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام نه یې (دهغې حکم) پوښتنه وکړه

قَالَ

(چې آیا دهغه وحشي څاروي غوښه خوړل زموږ لپاره جائز او که نه؟) نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام ترې پوښتنه وکړه

هَلْ مَعَكُمْ مِنْهُ هِيَ؟ قَالُوا: مَعَنَا رِجْلُهُ

چې تاسو سره دهغې غوښې نه څه پاتې دي او که نه؟ دوی وویل چې مونږ سره دهغې خپې پاتې دي

فَأَخَذَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَغَهُ خِجِيٍّ أَوْ وَيْخُورِلِيٍّ (دغه شان نبی کریم

نور او اخیستی نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دغه خپې او (تیارې یې کړې) او وینخورلي (دغه شان نبی کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښکاره کړل چې د دې غوښه ستاسو لپاره سم وو)

وَفِي رِوَايَةٍ لَهَا: فَلَمَّا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَمِنْكُمْ أَحَدٌ أَمَرَ أَنْ يَخْتَلِعَ عَلَيْهَا؟ أَوْ أَشَارَ إِلَيْهَا؟ قَالُوا:

لَا قَالَ: فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا.

توضیح: حضرت ابو قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپله په احرام کې نه وو. نور صحابه په احرام کې وو. او دا واقعده د حديبي په موقع باندې شوي وه. پدې خبره هم پوهیدل پکار دي چې د احرام په حالت هر ځای کې د محرم لپاره حرام دي. خو که د احرام په حالت کې نه وي نو بیا د حرم په حدودو کې حرام دي. د حرم د حدودو نه بهرون جائز دي. حضرت ابو قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حرم د حدودو نه بهرون ښکار کړی وو. دا حدیث پدې خبره باندې په واضحه دلالت کوي چې د محرم لپاره د ښکار غوښه خوړل جائز دي. خو پدې شرط چې هغه ښکار هغې نه خپله کړی وي او نه یې د چا مرسته کړې وي. نو ځکه دا حدیث د احنافو دلیل دی. کوم خلک چې مطلقاً د ښکار غوښې ته ناجائز وایې، نو په هغوی باندې دا حدیث حجت دی. همدغه شان حضرت ابو قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د وحشي څر ښکار فقط د خپل ذات لپاره نه کړی، یقیناً دهغې نیت به خپلو ملگرو باندې غوښه خوړل وو. لهذا دا حدیث په جمهورو باندې هم حجت دی. (المرقات ۵/۵۸۲)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹/۴ رقم الحديث: ۱۸۲۴، ومسلم في صحيحه ۸۵۱/۲ رقم الحديث: ۱۱۹۶/۵۶.

هغه څاروي چې هغه په حالت احرام او حرم کې وژل ناجائز دي

﴿۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " خَمْسٌ لَا جُنَاحَ

ابن عمر رضي الله عنهما راوي دي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلي دي: پنځه څاروي دي چې څه باک نشته

عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ فِي الْحِلِّ وَالْإِحْرَامِ: الْفَأْرَةُ وَالْغُرَابُ وَالْحِدَاةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ. ^(۱)

دهغې په قتل باندې په حرم کې او په حالت د احرام کې ۱: مږه ۲: کارغه ۳: تپوس ۴: لږم ۵: لیونی سپی

توضیح: الغراب: د دینه کارغه مراد دی. زاغ مراد نه دی. چې دهغې مکونښه سره وي. او پښجی یې

هم سري وي. هغه کارغه نه وي. نو د دې وجې نه به په بل روایت کې د غراب سره د ابقع لفظ هم

وي. (المقات ۵/۵۸۲)

الحدأة: د العنبة په وزن باندې دی. په بل روایت کې همدغی ته الحديد ویل شوي دي. تپوس ته

وايې. د تپوس او خچر په وړو غټو ټول قسمونه پدې کې شامل دي. (المقات ۵/۵۸۲)

العقرب: د لږم ته وايې. په بل روایت کې د مار ذکر هم شته دی. دې قسمه نور حمله کونکې نور

ضرر رسونکې د زمکې حشرات هم پدې حکم کې شامل دي. (المقات ۵/۵۸۲)

الكلب العقور: حمله کونکی او شلونکی او تپي کونکې سپی مراد دی. د دې په حکم کې ټول حمله

کونکې څاروي شامل دي. په بل روایت کې د فواسق لفظ هم راغلی دی. مطلب دا دی چې د دې

څارو د خباثت او ورانی او ضرر رسولو په وجه د دې وژل جائز دي. علماوو لیکلي دي چې پدې

پنځو (۵) څارو کې حصر نشته دی. بلکې د ضرر رسولو صفت چې په کوم څاروي کې وي نو د

هغې وژل هم جائز دي. مثلاً مېږی، ماشی، سپږه، منگره او داسې نور شيان. (المقات ۵/۵۸۲)

﴿۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : خَمْسٌ فَوَاسِقُ

عائشه رضي الله عنها د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه نقل کوي چې وي و فرمایلي چې ضرر رسونکې پنځه دي چې

يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْإِحْرَامِ :

هغه د حرم د حدودو دننه او بهر هم وژلی شی (وژونکی که د احرام په حالت کې وي او که د احرام نه بهر

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۵/۶ رقم الحديث: ۳۳۱۴، ومسلم في صحيحه ۸۵۶/۲ رقم الحديث: ۱۱۹۸/۶۶.

الْحَيَّةُ وَالْغُرَابُ الْأَبْقَعُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْحُدَايَا. (۱)

وي) ۱: مار ۲: ابلق کارغه ۳: مږه ۴: لیونی سپی ۵: تپوس

الفصل الثاني

که مرسته نه وي نو د بنکار غوښه د محرم لپاره حلاله ده

﴿٥٥﴾ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَحْمُ الصَّيْدِ لَكُمْ فِي الْإِحْرَامِ حَلَالٌ

جابر رضی اللہ عنہو ایی چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم و فرماییل غوښه د بنکار ستاسو لپاره د احرام په حالت کې

مَا لَمْ تَصِيدُوهُ أَوْ يُصَادَ لَكُمْ. (۲)

حلاله ده خو په دې شرط چې هغه بنکار نه تاسو کړی وي او نه ستاسو لپاره شوې وي.

د ملخ د بنکار مسئله

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْجَرَادُ مِنَ صَيْدِ الْبَحْرِ. (۳)

ابو هريره رضی اللہ عنہ د نبی صلی اللہ علیه وسلم نه نقل کوي چې نبی صلی اللہ علیه وسلم و فرماییل: ملخ د دریا ب د بنکار پشان دی

توضیح: صید البحر: د دې جملې مطلب دا دی چې ملخ د سمندر د ماهیانو پشان دی. د دې ذبح کول ضروري ندي. د ذبح کولو نه بغير يې خوړلی شی. لهذا احناف فرمایي چې د دې تشبیه مطلب دا ندي چې د ملخ بنکار کول د محرم لپاره جائز دی. که کوم محرم ملخ مړ کړي نو مناسبه صدقه به کوي. خو نورو علماو دا مطلب بیان کړی دی چې ملخ د سمندر د ماهیانو په شان دی او د سمندر د ماهیانو بنکار د محرم لپاره جائز دی. نو ځکه د ملخ هم جائز دی. دا د حدیث سره موافق دی. (المرقات ۵/۵۸۶)

د حمله کونکې څاروي د وژلو حکم

﴿٧٧﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَقْتُلُ

ابي سعيد خدری رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم نه نقل کوي چې نبی صلی اللہ علیه وسلم و فرماییل چې مړ دې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۵/۶ رقم الحديث: ۲۳۱۴، ومسلم في صحيحه ۸۵۶/۲ رقم الحديث: ۱۱۹۸/۶۶.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۴۲۷/۲ رقم الحديث: ۱۸۵۱.

(۳) أخرجه ابوداود في السنن ۴۲۹/۲ رقم الحديث: ۱۸۵۳.

المُحْرِمُ السَّبْعُ الْعَادِيَّ. (۱)

کړي محرم حمله کونکی څاروی.

د گورکڅ د بنکار او د غوبښې خوړلو مسئله

﴿۸﴾ وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ قَالَ : سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الضَّبِيعِ

عبد الرحمن بن ابی عمّار (تابعی) وایي چې ما د جابر ابن عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه د گورکڅ باره کې تپوس

أَصِيدُ هِيَ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ فَقُلْتُ : أَيُؤْكَلُ ؟

و کړو چې آیا دا بنکار دی؟ نو دوی وویل: چې او! ما بیا تپوس وکړو چې آیا دهغې غوبښه خوړل شي؟

فَقَالَ : نَعَمْ فَقُلْتُ : سَبِعَتْهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَالَ : نَعَمْ. (۲)

هغوی وویل چې او. ما وویل چې آیا تاد نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي؟ هغوی وویل چې او

توضیح: الضبيع: ضبع یو ځنگلي څاروی دی چې په بدن کې سپي هومره وي دیته په فارسی کې گفتار وایي اردو کې ورته هندار او بجو وایي. چرغ هم ورته وایي. پښتو کې ورته گورکڅ وایي. دا تبرکني او مړي خوري. د گورکڅ باره کې دوه جدا جدا مسئلي دي: اوله مسئله دا چې د محرم لپاره د گورکڅ بنکار حرام دی. پدې باندې د ټولو اتفاق دی. که محرم د احرام په حالت کې د گورکڅ بنکار وکړو نو په هغې تاوان وي. او په بدله کې یو سندها به ورکوي. راتلونکې حدیث نمبر ۹ کې د دې تصریح شته دی. دویمه مسئله دا چې آیا د گورکڅ خوړل جائز دي یا حرام دي. دا د کتاب الصيد مسئله ده. پدې د فقهاوو اختلاف دی.

د فقهاو اختلاف: امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ په نزد گورکڅ غوبښه خوړل حلال دي. د جمهورو په نزد گورکڅ غوبښه خوړل جائز نه دي.

دلائل: زیر بحث حدیث کې د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ دلیل دی.

جمهورو راتلونکې د حضرت خزیمه رَحِمَهُ اللهُ حدیث نمبر ۱۰ نه استدلال کړی دی. چې په هغې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په تعجب سره پوښتنه کړي ده چې آیا څوک گورکڅ هم خوري؟ که د دې روایت سند په طریق سره کمزوری دی نو په بل طریق سره قوي کېږي. نفس حدیث په صحت کې شک نشته

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۲/۲۵۰ رقم الحديث: ۱۸۴۸.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۲۲۲، رقم الحديث: ۱۷۹۱.

دی. جمهورو د ﴿وَيُحْرَمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثُ﴾ آیت نه هم استدلال کری دی. حُکمه چې گورکخ خبیث ترین خاوی دی. قبر کنی او مری خوری. جمهورو د کل ذی ناب من السماع فاکله حرام حدیث نه هم استدلال کری دی. حُکمه چې گورکخ ذی ناب دی.

جواب: امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ د بحث د لاندې حدیث نه چې کوم استدلال کری دی. د هغې جواب دا دی. چې دروایاتو د تعارض په وخت کې د حرمت والا روایت ته د حلت والا روایت باندې ترجیح ورکری کېږي. لهذا حضرت خزیمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ والا روایت راجح دی.

دویم جواب: دا چې د تعارض په وجه باندې د حرمت مسئله نه لاندې د مکروه تحریمی اړخ ته راغلي ده. لهذا د شوافعو استدلال جائز مع الکراهة باندې به حمل کېږي. (المراقات ۵/۵۸۷)

﴿٩﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الضَّبُعِ؟ قَالَ:

جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّهَا جَابِرُ مَدَنِيٌّ كَرِيمٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى دُكُورَ كَخِّ بَارَهَ كَيْ تَبُوسَ وَكَرُونُوبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالسَّلَامُ

هُوَ صَيْدٌ وَ يُجَعَلُ فِيهِ كَبْشًا إِذَا أَصَابَهُ الْمُحْرِمُ. (١)

و فرمایل چې دا بنکار دی که کوم محرم د دې مرتکب شو نو د هغې بدله کې گد یا پسه ورکړی.

گورکخ حلال نه دی

﴿١٠﴾ وَعَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ جَزْيَةَ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ أَكْلِ الضَّبُعِ.

خزیمه ابن جزئی وایي چې مَدَنِيٌّ كَرِيمٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى دُكُورَ كَخِّ دُغُونِي خورلو باره کې پوښتنه وکړه

قَالَ: " أَوْ يَأْكُلُ الضَّبُعَ أَحَدٌ ؟ .

نونبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل چې خوک د دې غوښه هم خوري؟ (یعنې د دې غوښه خورل ندي پکار) بیا ماد

وَ سَأَلْتُهُ عَنْ أَكْلِ الذِّئْبِ . قَالَ: أَوْ يَأْكُلُ الذِّئْبَ أَحَدٌ

لیوه باره کې تپوس وکړو نونبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل چې آیا کوم یو کس چې هغه د لیوه غوښه خوري نو

- فِيهِ خَيْرٌ ؟ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي (٢)

آیا په دې سرې کې به خیر (یعنې ایمان یا تقوی) وي؟

(١) أخرجه ابوداود في السنن ١٥٨/٤ رقم الحديث ٣٨٠١

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٢٢٢/٤ رقم الحديث ١٧٩٢

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د غیر محرم بنکار محرم خوړلی شي

﴿١١﴾ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّمِيمِيِّ قَالَ : كُنَّا مَعَ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ وَنَحْنُ
عبد الرحمن ابن تيممي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (يوخل) مونږد طلحه بن عبید الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره وو او مونږ ټول
حُرْمٌ فَأَهْدِي لَهُ كَبِيرٌ وَ كَلْحَةٌ
دا حرام په حالت کې ووده ته د هدي په توګه د يوه مرغۍ (پخ شوي غوښه) راو ليرېلي شوه طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
رَاقِدٌ فَمِنَّا مَنْ أَكَلَ
هغه وخت اوده و نو ځېنوز مونږ نه هغه غوښه و خوړه (ځکه هغوی پوهيدل چې محرم ته د بنکار غوښه
خوړل جائز دي خو په دي شرط چې پدې بنکار کې د هغې د حکم او داسې د نور څه هېڅ دخل نه وي)
وَ مِنَّا مَنْ تَوَعَّ
او ځېنود هغې نه پر هيزو کړو (ځکه د هغوی گمان و چې د محرم دا غوښه خوړل درست نه دي) بيا چې
فَلَمَّا اسْتَيْقَطَ طَلْحَةُ وَافَقَ مَنْ أَكَلَهُ
کله طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ را بېدار شو نو هغوی د هغه خلکو سره موافقت وکړو چا چې هغه غوښه خوړلي وه.
قَالَ : فَأَكَلْنَاهُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . ^(١)
همدغه شان يې وويل چې مونږ خوړلي وه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره همدغه شان (يعني دا حرام په
حالت کې د بنکار غوښه).

(١) أخرجه مسلم في الصحيح ٨٥٥/٢ رقم الحديث: ١١٩٧/٦٥

باب الاحصار و فوت الحج

د احصار بیان

قال الله تعالى: ﴿وَأَتُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۹۶)

احصار په لغت کې ودرولو او د منع کولو په منع دی. د شرع په اصطلاح کې د احرام تر لور نه وروسته د حج یا د عمرې نه منع کېدو ته احصار وایي. ملا علی قاري رحمه الله وایي الاحصار المنع او الحبس لغة والمنع من الوقوف والطواف شرعاً، دي منع کېدو ته احصار او داسې سپړی ته محصر وایي. د احصار نه وروسته حاجې ته په کار دي چې هغه د بیت الله د قربانۍ د خاروي یا د هغې نرخ ولیکي. او کله چې خاروي هلته ذبح کړی شي نو بیا دي احرام پرانيزي او بېرته دي کور ته لاړ شي او د آئنده عمرې یا د حج قضاء دي وکړي. اوس په دي خبره کې د فقهاو اختلاف دی چې آیا حصار فقط د دښمن په وجه محقق وي یا په نورو عذرونو او مرضونو په وجه هم احصار محقق کېږي. (المراقات ۵/۵۸۹)

د فقهاو اختلاف: د جمهور فقهاو په نزد احصار فقط د دښمن په وجه د ډار د وجې نه وي د نورو عذرونو او مرضونو د وجې نه وي. که د نورو عذرونو اندېښنه وي نو هغه ته د احرام په وخت کې شرط لگولی کېږي چې چیرته ودریدو نو هلته به احرام پرانيزم. چې د هغې بیان به مخکې ضباعه بنت زبیر حدیث نمبر ۵ کې راځي. د احنافو د ائمو په نزد احصار چې څنگه د دښمن د ویرې نه کېږي نو دغه شان د هغه ټولو عذرونو نه هم احصار محقق کېږي. کوم احصار چې د موجباتو د احرام لپاره مانع وي لکه مریضتیا یا د مصرف ختمیدل یا د ښځې عدت یا لاره هیریدل یا د ښځې لپاره د محرم نشتوالی یا غلام ته د خپل مالک د طرف نه اجازت نه ملاویدل دي.

دلایل: جمهورو د قرآن کریم د آیت ﴿فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ الْخ﴾ نه استدلال کړی دی. د استدلال طرز داسې دی چې د حدیبیه په موقع باندې نبي کریم ﷺ او صحابه کرام رضی الله عنهم قریشو هیسار کړي وو. هغه وخت د احصار حکم راغلی وو او هغه د دښمن د وجې نه وو. لهذا د مرض او داسې نور شيانو نه به احصار نه کېږي. جمهورو د حضرت ابن عمر او حضرت ابن عباس رضی الله عنهم د یو اثر نه هم

استدلال کړی دی. هغوی فرمایلي دي لا حصر الا من عدو. (المراقات ۵/۵۸۹)

د احنافو ائمو د راروان د حجاج بن عمرو انصاری د حدیث نمبر ۷ نه استدلال کړی دی. چې په

هغې کې من کسر او عرج فقد حل و اضحه الفاظ ذکر شوي دي. دا حنافو د ائموو دمیم دلیل همدغه ذکر شوی ﴿فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ بِالْخ﴾ آیت دی. ځکه چې پدې کې احصرتم د باب افعال نه د احصار په معنی دی او احصار عام دی اگر که هغه د دښمن په وجه وي یا د مرض په وجه وي. بلکې د اهل لغت نه فراء ابن سکیت اخفش او کسائی تصریح کړي ده. چې احصار همدغه منع کولو ته وايي. چې فقط د بیماری د وجي نه وي. حصر هغه منع کېدلو ته وايي چې د دښمن د وجي نه وي. همدغه شان دا آیت فقط د احنافو لپاره قطعي دلیل دی. همدغه شان د قیاس تقاضا همدغه ده. چې احصار د فقط د دښمن سره خاص نکړی شي. ځکه ځینې وخت کې خود د دښمن عذر ختم شي خود د مرض عذر پاتې وي. په خاصه توګه باندې د بوداگانو مرض خو په مرګ باندې ختم شي.

جواب: جمهورو چې د دې آیت نه استدلال کړی دی. د هغې خو یو جواب دا شو چې په آیت کې د احصار مصداق دښمن نه بلکې د دې اولنی مصداق مرض دی. دویم جواب دا دی چې که چری د آیت نزول خاص د دښمن واقعی کې وي خود امسلمه قاعده ده چې العبرة لعموم الالفاظ لالخصوص الواقعة لهذا آیت ټولو عذرونو ته عام دی. جمهورو چې د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما د اثر نه استدلال کړی دی، د هغې جواب دا دی چې د مرفوع حدیث په شتون کې به اثر کې تاویل کووو. امکان لري چې دې حضراتو کامل او مشهور حصر همدغه ټاکلی وي چې د دښمن د وجه وي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د احصار هدي چیرته ذبح کړی شي؟

﴿١﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَدْ أُحْصِرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابن عباس رضي الله عنهما چې (د حدیبې واقعي په کال) نبي کریم صلی الله علیه و سلم (د عمرې نه) منع کړی شوی
فَخَلَقَ رَأْسَهُ وَ جَامِعَ نِسَاءَهُ
ونونبي عليه السلام خپل سرو خرښلو او (د احرام خلاصولونه وروسته) خپلو بیبیانو سره هم بستر شو او د
وَ لَحَرَ هَدْيَهُ حَقِّي اعْتَمَرَ عَامًا قَابِلًا. ١٠
خپلي هدي څاروی يې ذبح کړو. بيا بل کال نبي کریم صلی الله علیه و سلم عمره وکړه.

توضیح: احصر: یعنی کله چې ۶ هجری کې نبي کریم ﷺ د پنځلس سوه (۱۵۰۰) صحابه سره د عمرې په غرض مکه ته روان شو، نو د حدیبیه په مقام باندې قريشو نبي کریم ﷺ مخي ته تگ نه او د عمرې کولو نه منع کړلو. نو دغه شان احصار بالعدو کې يو صورت پيدا شو. د ديرو مذاکراتو نه وروسته پدې خبره صلح وشوه چې دي کال دي مسلمانان بغير د عمرې نه بېرته لاړ شي او بل کال دي د عمرې د قضاء لپاره راشي. صلح حدیبیه چې د داسې ټولو شرائطو سره پوره شوه نو نبي کریم ﷺ احرام پرانستلو او سريې وخريلو او د خپلو بېبانونو سره هم بستر شو او د هدی خاروی يې ذبح کړو. اوس د فقهاو په مينځ کې پدې مسئله اختلاف شو چې آیا د قربانۍ لپاره د حرم زمکه شرط دی يا موضع احصار کې خارج حرم کې هم د هدی خاروی ذبح کيدلی شي. نو پدې د ټولو اتفاق دی چې که د احصار صورت نه وي نو د هدی قربانۍ لپاره د حرم زمکه ضروري ده خو که د احصار صورت وي نو د هدی قرباني چرته وکړی شي. نو پدې کې اختلاف دی.

د قهاو اختلاف: د ائمه ثلاثو مذهب دا دی چې چرته حاجي د احصار سره مخ شي هملته دي خاروي ذبح کړي او حلال دي شي. د هدی حرم ته د ليگلو ضرورت نشته دی. د احنافو ائمه وايي چې د دم احصار د حرم په زمکه کې ذبح کول ضروري دي. د هغې طريقه به دا وي چې خاروی يا د هغې نرخ به په څه ذریعی سره وليگل شي او د وخت او د تاريخ تعين به وکړی شي. کله چې هدی ذبح کړی شي نو هله به حاجي احرام پرانيزي او سر به وڅروي.

دلائل: ائمه ثلاثو د حدیبی د واقعی نه استدلال کړی دی چې نبي کریم ﷺ او ټولو صحابو د حدیبی په مقام باندې هدايا ذبح کړي وي. او حدیبیه د حرم نه بیرون ده. لهدا په حرم کې د ذبح کولو ضرورت نشته دی. (المراقات ۵/۵۸۹)

د احنافو ائمو د قرآن عظیم د واضحه آیت نه استدلال کړی دی. ارشاد دی ﴿وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ﴾

جواب: احنافو جمهورو ته جواب ورکړی دی چې د حدیبی څه برښه په حرم کې ده نو ځکه دا قرباني د حرم په زمکه کې شوي وه. امام طحاوی يو حديث ن نقل کړی دی. الفاظ دا دي: وَعَنْ الْمَسُورِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ بِالْحَدَيْبِيَّةِ كَانَ خَبَاءَهُ فِي الْحِلِّ وَمَصْلَاهُ فِي الْحَرَمِ. (الطحاوی) (البنایة: ۴/۴۰۰)

دويم جواب: دا دی چې نبي کریم ﷺ لپاره ځکه امکان نه وو چې هدايا په حرم کې ذبح کړي، نو دا د يو مجبوري خاص صورت ؤ. نن سبا حدیبی مقام ته شمیسې وايي. او همدلته د

تفتیش مرکز او چیک پوسته دی. په غټه بوره لیکل شوي دي ممنوع دخول غير المسلمين یعنی حرم مخکې زمکه ده، دهېڅ کافر دخول منع دی.

حصار شوي خلک به حلق کوي او که قصر

﴿۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَالَ
عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې مونږ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره (د عمری لپاره) لاړو نو حصار کړو
كَفَّارًا قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ فَنَحَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مونږ قريشو کافرانو خانه کعبې ته (رسیدو) نه مخکې (حديبه) کې نو ذبح کړو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
هَذَا آيَةٌ وَ حَلَقٌ وَ قَصْرٌ أَصْحَابَهُ. (۱)
د خپل هدی څاروی (هملته) اوسرېې وخریلو. همدغه شان واره کړل وینختان ځينو صحابو د نبي عَلَيْهِ السَّلَام
(او ځينو وخریل).

توضیح: وقصر اصحابه: یعنی ځينو صحابو قصر (وینختان واره کول) وکړل، نورو اکثر و حلق (سر خړیل) وکړو. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم حلق وکړو. د دې حديث نه معلومه شوه چې حصار شوي خلکو ته هم حلق يا قصر لازم دی. د احنافو په ځينو کتابونو کې لیکل شوي دي چې حلق او قصر لازم ندي. خو ملا علی قاري رَحِمَهُ اللَّهُ په مرقات کې لیکلي دي چې امام طحاوی رَحِمَهُ اللَّهُ د حلق او قصر اړخ ته مائل دی. ملا علی قاری رَحِمَهُ اللَّهُ وایي: وَلَا ظَهْرٌ وَجُوبُهُ لِقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿وَلَا تَخْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَجْلَهُ﴾ ولفعله عليه السلام واصحابه الكرام ﴿(المرقات ۵/۵۹۰)

﴿۳﴾ وَعَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحَرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ
مسور بن مخرمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذبح کړو خپل څاروی د سر خړیلو نه مخکې
وَ أَمَرَ أَصْحَابَهُ بِذَلِكَ. (۲)
همدغه شان نبي عَلَيْهِ السَّلَام خپل صحابو ته هم د دې خبرې حکم وکړو (دهغوی د سر خړیلو نه مخکې خپل د
هدی څاروی ذبح کړي).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱ رقم الحديث: ۱۸۱۲.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۱ رقم الحديث: ۱۸۱۱.

د حصار یدو او د حج د فوت کیدو حکم

﴿٤٤﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ : أَلَيْسَ حَسْبُكُمْ سُنَّةَ رَسُولِ
د ابن عمر رضي الله عنه باره کې روایت دی چې ویل به یې چې آیا بس نه دي ستاسو لپاره دغه سنت د رسول
الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ إِنْ حُبِسَ أَحَدُكُمْ عَنِ الْحَجِّ
الله صلى الله عليه وسلم (یعنې د نبی عليه الصلاة والسلام دغه ارشاد) چې حصار کړې شي یو کس په تاسو کې د حج نه
(یعنې داسې عذرو ته پېښ شي چې هغه د حج د لوی رکن یعنې دو قوف عرفات نه مانع وي او د طواف
كَانَ بِالْبَيْتِ وَالصَّفَا وَالْمَرْوَةَ ثُمَّ حَلَ مِنْ كُلِّ هَيْئٍ
او د سعی نه مانع نه وي) نو هغه د بیت الله طواف او صفا او دمروه په مینځ کې سعی کولو سره حلال شي
(یعنې دهغې نه وروسته د هغې لپاره هر هغه شي حلال شي چې هغه د احرام په حالت کې منع وو)
حَقَّ يَحُجَّ عَامًا قَابِلًا فَيَهْدِي أَوْ يَصُومَ إِنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا. (١)
ددې لپاره چې د ابل کال حج وکړي او هدی ذبح کړي او که هغه هدی ذبح کولې نه شي نور وژه ونیسي

توضیح: ایس حسبک: حضرت عمر رضي الله عنه حقیقت کې د هغه خلکو نه انکار کولو چې د چا خیال و د حج او د عمری په نیت کې داسې شرط لگول ضروري دي چې ای الله زه د حج نیت کوم خو زما د حلال کېدو ځای هغه دی چرته نه چې زه د مریضتیا او یا د داسې نور عذرونو په وجه حصار کړی شم دا شرط مخکې د حضرت ضباعه په روایت کې راروان دی. د حضرت ابن عمر د رد کولو مقصد دا دی چې کله الله تعالی په خپل کتاب قرآن مجید کې د احصار حکم ښکاره ښکاره بیان کړی دی، نو بیا د مخکې نه نیت کولو ضرورت څه دی. بس چرته کې چې مریضتیا د وجی نه منع کړی شي، نو د هملته نه د احصار حکم شروع کېږي. د دینه معلومه شوه چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه د مریضتیا د وجی نه د احصار قائل و لکه څنګه چې احناف وایي. بهر حال کوم سړی چې د حج یا د عمری نه پاتې کړی شو نو په هغه باندې لازم دي چې بل کال ته قضا وکړي. که هغه مفرد وي یا قارن وي او که متمتع وي او عمره کونکی وي. (المراقات ۵/۵۹۱)

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۱۶۹/۵ رقم الحديث: ۲۷۶۹.

په حج او عمره کې د نیت کولو د شرط حکم

﴿ه﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ. قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ضُبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ فَقَالَ لَهَا
عائشه رضی اللہ عنہا وایې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم لاړو ضباعه بنت الزبیر خواته او هغې ته یې وفرمایل
لَعَلَّكَ أَرَدْتِ الْحَجَّ ؟ قَالَتْ :
چې کیدشې ته (مونږ سره) د حج کولو اراده لري؟ ضباعه رضی اللہ عنہا وویل چې (آو! زما اراده خوښته خو)
وَ اللَّهُ مَا أَجِدُنِي إِلَّا وَجَعَةً .
په خدای قسم! زه مریضه یم (یعنې د مریضتې په وجه زه ډېره کمزوري محسوسوم که زه درسره لاړه
فَقَالَ لَهَا :
شم نونه پوهېږم چې حج به پوره کړم او که نه؟) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم (چې دا او اوريدل) نووي فرمایل
" حُنِّيٌّ وَ اشْتَرِطِي وَ قُولِي : اللَّهُمَّ
چې ته د حج (ارده) ورکړه او (کله چې احرام وتړي نو دا) شرط وکړه یعنې ووايه! ای الله! زما د احرام
مَحَلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي " . ^(۱)
نه د وتلو ځای هغه دی چرته چې زه (د بیماری په وجه) منع کړی شوم.

توضیح: حیث حسبنتی: په حج کې د شرط لگولو طریقه داسې ده چې د احرام تړلو وخت کې حاجي دا ووايې چې که چرته په لاره کې مرض او یا د نورو وجو په سبب سنونزه پیدا شوه نو زه به هملته حلال کړی شم. د دې شرط لگولو څه گټه شته او که نه؟ نو د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ او د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ په نزد دې څه گټه نشته دی. او د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ په نزد دې گټه شته دی. هغه دا چې کله شرط ولگوي نو د مریضتیا او یا داسې نورو عذرونو په صورت کې به حاجي ژر د احرام نه وځي. او مرور علی الحج او عمره به نه لازمېږي. او که شرط نه وي لگولی شوی نو د مریضتیا په صورت کې د احرام نه تر هغه وخت پورې نشي وتلی تر څو چې په د حج په کارونو باندې مرور ونکړي. بهر حال په دغه شرط باندې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُم ارشاه رد کړي ده. د قرآن کریم آیت هم د دینه نفي کوي. ځکه آیت د احصار د حکم بیان کوي. د شرط هېڅ ذکر

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲۲/۹ رقم الحديث: ۵۰۸۹، ومسلم في صحيحه ۸۶۷/۲ رقم الحديث: ۱۲۰۷/۱۰۱.

نشته دی. خو نبی کریم ﷺ نه خپله کله داسې شرط لگولی دی او نه یې صحابه رضی الله عندهم نه خه تعلیم ورکړی دی. فقط د ضباعه رَحْمَةُ اللَّهِ خیره ده. نو علماء وایي چې ضباعه رَحْمَةُ اللَّهِ ته یو قسم وهم و چې زه به حج وکړی شم او که نه؟ او که خه ستونزه پیدا شوه نو زه به خه کوم. نو نبی کریم ﷺ د هغې د وهم لړ کولو لپاره هغې ته اطمینان ورکړلو او وی فرمایل چې ته داسې شرط ولگوه چې تاته اطمینان وشي. (المراقات ۵/۵۹۲)

الفصل الثاني

دهدي څاروي په حرم کې ذبح کول په کار دي

﴿٦٦﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ يُبَدِّلُوا

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم ﷺ خپلو صحابو ته امر وکړو چې ذبح کړي څاروي په بدل

الْهَدْيِ الَّذِي نَحَرُوا عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ.^(۱)

دهغه څارو کې چې کوم هغوی د حدیبې په کال ذبح کړي وو د عمره القضاء په موقع.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَفِيهِ قِصَّةٌ وَفِي سَنَدِهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ

توضیح: په ابو داؤد کې دا حدیث د یوې قصې سره ذکر شوی دی. چې په هغې سره دا حدیث په اسانه سره پوهه کې راځي. یوه زمانه داسې وه چې د شام په زمکه باندې د بنو امیه حکومت وو. او په مکه کې د حضرت زبیر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حکومت وو، د شام خلک د حضرت عبد الله بن زبیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حکومت ډیر مخالف وو. هغوی په مکه باندې لښکر کشی وکړه او بېت الله یې محاصره کړلو. په دغه موقع باندې یو سړی د هدی څاروی د ذبح کولو لپاره مکې ته راروان کړی وو خو د شامیانو لښکر هغه منع کړو. نو هغه سړی په همغه ځای کې د هدي څاروی ذبح کړو. او بیا یې په مکه کې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه پوښتنه وکړه. حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته و فرمایل چې د هدی په بدله هدی واخله او د بېت الله په زمکه په حرم کې یې ذبح کړه. د دې روایت نه د احنافو تائید کېږي. چې د هدی څاروی حرم ته رسول ضروري دي.

سوال: دلته په رزه کې ده تېرېږي چې نبی کریم ﷺ او صحابو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ خود مقام حدیبېه کې چې کوم څاروي ذبح کړي وو. که هغه د حرم په زمکه کې ذبح کړي شوي وو نو بل کال بیا د راوستلو

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲/۲۷۵ رقم الحديث: ۹۱۱

څه ضرورت وو؟

جواب: د مقام حدیبه څه برخه په حرم کې ده. او څه په حل کې ده. نبی کریم ﷺ په مقام حدیبه کې ذبح کړی وو. خو ځینو صحابو د حل په زمکه کې ذبح کړي وه. هم هغوی ته حکم کړی شوی دی چې تاسو بیا څاروي راړی او په سمې طریقې سره یې ذبح کړی. نو همدغه شان به دا حدیث د احنافو دلیل جوړ شي. اگر که خبره نه جوړېږي. ځیني شارحین وايي چې د نوي څاروو اخستل او راوړلو مسئله فقط د استحباب او احتیاط او د تقوی په بنیاد باندې وو. پدې سره به ټول اختلاف ختم شي. (المراقات ۵/۵۹۳)

د مریضیا په وجه احصار کېږي

﴿۷﴾ وَعَنْ الْحَجَّاجِ بْنِ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَسَرَ

حجاج بن عمرو انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ فرمايل چې د کوم سړی خپه ماته شي

أَوْ عَرَجَ فَقَدْ حَلَّ

يا ګوډ شي نو حلال شو (يعني دده لپاره جائزه چې دا احرام پرانيزي او خپل کورته بېرته لاړ شي) خو

وَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ.^(۱)

بل کال به پرې حج واجب وي.

وَزَادَ أَبُو دَاوُدَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى: أَوْ مَرِضٌ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَفِي الْمَصَابِيحِ: ضَعِيفٌ.

توضیح: دا حدیث د احنافو مضبوط دلیل دی چې احصار د مریضی او د داسې نورو عذرونو نه محقق کېږي.

د حج لوي رکن و قوف عرفه دی

﴿۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْمَرَ الدَّيْلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْحَجُّ عَرَفَةُ

عبدالرحمن بن يعمر ديلي وايي چې ما د نبی کریم ﷺ اوریدلي چې حج عرفه ده (يعني د

مَنْ أَدْرَكَ عَرَفَةَ لَيْلَةً

حج تر ټولو ستر رکن د ذی الحجې نهم تاریخ کې قیام عرفات دی) چا چې وموندو و قوف عرفات په شپه

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۴۳۳/۲ رقم الحديث ۱۸۶۲، أخرجه الترمذي في السنن ۲۷۷/۳ رقم الحديث ۹۴۰

جَمْعٌ	قَبْلَ	طُلُوعِ	الْفَجْرِ	فَقَدْ	أَذْرَكَ	الْحَجَّ
دمزدلفی کی (یعنی دذی الحجی په لسمه شپه) د سحر راختلو نه مخکې نوده حج و موندو او ورځې د						
أَيَّامُ		مِنَى		ثَلَاثَةَ		أَيَّامٍ
منی (کې د حصاریدو) درې ورځې دي (یعنی دذی الحجی یولسم، دولسم، دیارلسم تاریخ چې دي ته						
ایام تشریق وایي چې په دې ورځو کې په منی کې قیام کېږي او په دې ورځو کې رمی د جمار کېږي)						
فَمَنْ	تَعَجَّلَ	فِي	يَوْمَيْنِ	فَلَا	إِثْمَ	عَلَيْهِ
نو هغه سړی دي تندي وکړي او د دوه ورځو نه دي وروسته راشي. په هغه باندې څه گناه نشته دی او						
وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ ^(۱)						
کوم سړی چې تاخیر وکړي نو په هغې باندې هم څه گناه نشته دی.						

توضیح: په حج کې درې ارکان فرض دي: اول احرام تړل، دویم نیت کول فرض دي، دریم وقوف عرفه فرض ده او وقوف عرفه د حج لوی رکن دی. که په خوب کې وي او که په وینښه وي، که لږ وي او ډیر وي، که په ورځ کې وي او که د راتلونکې شپې تر سحر پورې وي. پدې سره دا فرض پوره کېږي. د لمر د وپیدولو نه وروسته د عرفی نه لاندې د مزدلفی اړخ ته کوڅیدل او په مزدلفی کې شپه تېراول واجب دي. بیا د لمر د راختلو نه مخکې منی اړخ ته تلل دي او هلته په جمره عقبه باندې کاني ویشتل دي. بیا په منی کې د عید الاضحی نه وروسته درې ورځې د قیام کولو حکم دی. خود یولسم او د دولسم تاریخ رمی لازمه ده. خو که چې دا سړی تر دیارلسمی ذوالحجه پورې په منی کې پاتې شو. نو وس به هغه د ورځې کاني ولې. خود لمر د راختلو نه وروسته د هغې ورځ کاني ویشتل جائز دي. په ذکر شوې حدیث کې د همدغې مسئلې بیان دی. علماو لیکلي دي چې په منی کې د قیام باره کې هم اهل جاهلیت د خپل جاهلانہ رسم په حساب وخت تېرولو څه خلکو د دوو (۲) ورځو نه ډیر حصاریدل گناه گڼله. او څه خلکو به د درې ورځو نه مخکې وتل گناه گڼله. قرآن کریم کې الله تعالی د اعتدال لاره خودلي ده چې هغه په دې حدیث کې دي. همدغه شان به قریش د مزدلفی نه پاس عرفات نه تلل. اسلام دغه منع کړل او د عرفات وقوف یې په هغوی لازم کړل. (المقات ۵/۵۹۳)

باب حرم مکه حرسها الله د حرم مکې د حرمت بیان

قال الله تعالى ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ۙ ۹۶ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا﴾ (سورت آل عمران آیت: ۹۶/۹۷)

۱: یو لفظ مکه دی. دا د بیت الله گیر چاپیره نوم دی. د دې منطقي جدا والي وي.
۲: دویم لفظ حرم دی. دا زمکه هغه مقدسی برخې ته وايي چې مکې د بناز گیر چاپیره دی. دیته حرم حکه وايي چې الله تعالی د بیت الله په وجه دغه مقدسه برخه هم واجب احترام کړه. او دايې د عظمتونو او بزورگيونو نه ډکه کړه. دې برخې ته پدې وجه هم حرم وايي چې الله تعالی پدې کې ډیر داسې کارونه حرام کړل چې هغه د دې حای نه بیرون دي. مثلاً په حدودو حرم کې بنکار کول یا بل قسم واینه ریبیل یا کوم انسان یا حیوان ته ضرر رسول، جنگ او فساد کول، دا ټول حرام دي. وس دا خبره چې دا حای څنگه حرم مقرر شو. نو ځینې علماء وايي چې حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام چې کله زمکې ته راکوز کړی شو نو په مکه کې هغې د پیریانو نه خطر محسوس کړو. نو الله تعالی د هغې حفاظت لپاره د هغې نه گیر چاپیره فرېستې مقررې کړي یا هغه فرېستو د څلور او خونونه نه مکه په خپل واک کې کړله. فرېستو چې د څلورو اړخونو نه په کوم حای کې حد بندې کړي وه، هغه حدود حرم مقرر شول. ځینې حضرات دا وايي چې حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام چې کله کعبه جوړه کړه او په خپل لاس یې حجر اسود کینېدلو نو د هغې د رڼا یوه لېمه اوچته شوه. چې د هغې په وجه څلورو اړخونو ته رڼا شوه. چې کوم کوم حای پورې هغه رڼا ورسیدله نو د هغې حای نه د حرم حدود شروع شول. نو د حرم حدود دغه شان دي. د مدینې د اړخ نه تنعیم حدی دی. چې د مکې نه په درې میله مسافه کې دی. د مکې نه یمن تر اووه (۷) میله پورې حدی دی. جده، طائف او جعران هم همدغه شان اووه میله دی. ځینو کتابونو کې لیکل شوي دي چې مکه د جدی اړخ نه لس میله حده او د جعرانه اړخ نه نهه (۹) میله حد دی.

۳: دریم لفظ مسجد الحرام دی. د بیت الله گیر چاپیره چې کوم جومات جوړ شوی دی هغې ته مسجد الحرام وايي. د شتون سعودي حکومت نه مخکې د مسجد حرام رقبه یولس زره (۱۱۰۰۰) او پنځه سوه (۵۰۰) مربع وه. خو په شتون حکومت د فراخوالي نه وروسته د مسجد حرام رقبه څلور شپيته زره (۶۴۰۰۰) مربع میتر ده. وسني حکومت د صفا او مروه یعنی مسعی په حرم کې شامله کړي ده. د مسعی رقبه شپاړس زره (۱۶۰۰۰) میتر ده. همدغه شان په اوس وخت کې مسجد حرام کې په یو

وخت کې د نهه لاکه (۹۰۰۰۰۰) لمونځ کونکو ځای شته دی. د مسجد حرام فقط په پاسني بام باندې یو لاکه اته شپيته زره (۱۶۸۰۰۰) لمونځ کونکو ځای دی. د مسجد حرام ټول اووه غټ مینارونه دي. د مسجد حرام ټول ۹۵ دروازې دي چې په هغې کې څلور غټې دروازې دي. یعنې باب الفتح، باب العمرة، ملک فهد او باب ملک عبدالعزیز. په مسجد حرام کې دننه یوه گرده (گول) دروازه ده چې هغې ته مطاف وايي. د هغې رقبه پنځلس زره (۱۵۰۰۰) مربع میتر ده. د مطاف او د ال سعود د عمارت په مینځ کې د ترکانو په زمانه کې د مسجد حرام وو. چې د خائست، کلکوالي او د قبولیت یوه منظره ده. چې د هغې په عمارت تعبیر هم دی. او تاریخ هم دی. دا هم ویل کیدلی شي چې هغه بنائسته عمارت هم دی او پدې د اسلافو او اسلام تاریخ هم دی. د گردې دائرې په فرانسه مطاف کې پېڅې په مینځ کې شان او د عظمت نه ډک څلور شکله یو عمارت دی. چې هغ ډیر وچت دی. چې په هغې کې یوه دروازه ده. او څلورو اړخونو دیوالونه د پاسه یو چپت هم دی. په دیوالونو باندې د پاس تر لاندې پورې ډیر بنائسته د رینمو تور غلاف خور کړی دی. چې په هغې باندې د قرآن آیاتونه او حدیثونه په سرو زرو او د رینمو په تارونو لیکل شوي او زورپند کړی شوي. د ناوي پشان دغه عظیم الشان عمارت د الله تعالی کور دی. چې هغې ته کعبه وايي. او بیت الله هم ورا ته وايي. چې هغه په تخلیق کائنات کې د عبادت په توگه تر ټولو نه اول د الله تعالی کور دی. اقبال ویلي دي.

دنیا کے بت کدو میں وہ پہلا گھر خدا کا ہم اس کے پاسان ہے وہ پاسان ہمارا

احب تاریخ القدیم محمد طاهر الکروی چې کله د کعبې شریفې د ټولو دیوالونو کابني و شمارل. نو د هغې مجموعي شمېره یو زر شپږ سوه څوارلس (۱۶۱۴) وه، چې په هغې کې ۴۱۹ کابني د کعبې په مشرقي دروازه کې لگیدلي وو. په دې دیوال کې د بیت الله دروازه ده. د کعبې په مغربي عقبې دیوال کې ۴۴۹ کابني لگیدلي دي. دا دواړه دیوالونه یو بل ته مخامخ دي. او د نورو دیوالونو نه اوږه دي. د کعبې شمالي میزابې دیوال کې ۳۱۸ کابني لگیدلي دي. دا د حطیم دیوال دی. چې د هغې نه پاس میزاب رحمت دی. د کعبې جنوبې دیوال کې ۴۲۸ کابني لگیدلي دي. دا دیوال رکن یماني او د حجر اسود په مینځ کې دی د یته مخامخ د حطیم دیوال دی. د کعبې ډاکثرو کابنوپلن والی ۹۰ سنیتې میتر ته نژدې ده. څه د دینه هم پیر دي. اک ډیر هغه دي چې کوم حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام په دیوالونو کې لگولي وو. تر دې تمه پورې د دغې کابنوپاتې کیدل یو لوی کرامت دی.

د کعبې حدود: حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام چې د بیت الله کوم عمارت جوړ کړی وو. د هغې وچت والی ۹ گزه وو. فقط دیوالونه وو. پاس چت نه وو. زمکې سره لگیدلي دود روازې وي. یوه درکن

یماني اوخ مغربي دیوال ته وه او هملته وه کومه چې نن سبا ده. وروسته قریشو فقط یوه دروازه پرېښودله خو د زمکې د سطحې نه یې دیره او چته جوړه کړله او بله دروازه یې بنده کړله. د حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام په وخت کې د بیت الله پلنوالی څلورو اړخونو ته داسې وو. د حجر اسود تر رکن عراقی پورې ۳۲ گزه مسافه وه. په همدغه برخه کې نن سبا دروازه ده. پدې پیمائش کې د گزنا مراد شرعي گز دی. چې یو لاس یعنی د گوتو نه تر څنگل پورې دی. د رکن عراقی نه تر مغربي گوډ د رکن شامي پورې ۲۲ گزه مسافه وده. په همدغه برخه کې نن سبا حطیم او میزاب رحمت دی. دا ټوله برخه مغربي برخه ده. د دې مخې ته باب عمره پرته ده. د رکن یماني نه تر حجر اسود پورې ۲۰ گزه مسافه وه. د دې برخې مخې ته نوي اذان خانه ده. چرته چې امام د غرمي د لمونځ امامت کوي. دا د جنوب اړخ دی. د دې مسافو نه معلومه شوه چې د بیت الله مشرقي دیوال ۳۲ او مغربي دیوال ۳۱ گزه وو. همدغه شان د جنوبي او شمالي دیوالونو مسافې یو بل ته مخامخ دي. او دهغې مسافې کمی وي. د شمال اړخ ۲۲ او د جنوب اړخ ۲۰ گزه وو. نن سبا خو بیت الله د حطیم نه بهرون دی. نو ځکه د دیوالونه پیمائش کې به فرق وي. حطیم ته حجر اسماعیل هم وایي.

د بیت الله د جوړولو جدا جدا مرحلې: د ټولو نه اول فرښتو د بیت الله بنیادونه وکنستل او د غټو غټو گټو نه یې ډک کړلو. چې کله بنیادونه هوار شو نو د پاس اسمانونو نه بیت المعمور را کوز کړی شول او د هغې په بنیادونو باندې کیښودلی شو. قرین قیاس همدغه دی چې پدې جریدلو کې حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام موجود وو. د دینه ووسته حضرت شیث عَلَيْهِ السَّلَام د بیت الله ساتنه وکړه خو کله چې طوفان نوح راغلو نو د الله تعالی په حکم سره بیت المعمور بېرته اسمانونو ته وخیجولی شو. او د بیت المعمور بنیادونه د خاورو لاندې پټ شول. بیا الله تعالی حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام ته د بیت الله د جوړولو حکم وکړلو. حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام خاوره وکنستله او بنیادونه یې ښکاره کړل او بیا یې په هغې باندې کعبه جوړه کړله. چې د هغې د حدودی اربعه تفصیل تېر شوی دی. د هغې نه وروسته عمالقه بیا بنو جرهم بیا بنو خزاعه او بیا قصی بن کلاب د بیت الله د وړانولو نه وروسته په خپل خپل وخت کې جوړ کړو. د حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام د بیت الله د جوړولو نه ۲۶۴۵ کاله وروسته د بعثت نبوي نه پنځه کاله مخکې قریشو د بیت الله عمارت جوړ کړو. د هغې په جوړولو کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ برخه واخستله. د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمر مبارک ۳۵ کاله وو. قریشو د هغې په جوړولو کې څه رد و بدل هم وکړو. او د حطیم برخه یې بهرون کړه. دوازه یې یوه کړه او د زمکې نه اوچته کړله. د دیوالو وچتوالی یې دیر کړو او ۱۹ گزه یې کړو. پاس یې د لرېرو جهت جوړ کړو او د لرېرو یې شپږ ستنې ودرولي د حطیم په یو اړخ یې ناوا جوړه کړه چې د جهت اوبه محفوظ مقام حطیم ته راشي او دېرې خوري نشي. د حطیم نه گر چاپیره یې د وړوکی دیوال جوړ کړو. د کعبې دروازه

یې څلور گزه او یو لیشت وچت کړو. او دننه زمکه یې پاس تر دروازه پورې د خاورو نه ډکه کړله، چې د دروازې درشل سره برابره شي. ددې نه وروسته چې کله مکه فتح شوه نو نبی کریم ﷺ د حضرت ابراهیم علیه السلام په طرز جوړولو باندې د بیت الله د جوړولو ارمان وکړو. خو دا ارمان د نبی کریم ﷺ په خپل ژوند مبارک کې پوره نشو. بیا په ۲۴ هجري کې عبد الله بن زبیر بیت الله شهید کړو او نبی کریم ﷺ د ارمان مطابق یې د حضرت ابراهیم علیه السلام په طرز جوړه کړه. کله چې حجاج بن یوسف حضرت عبد الله بن زبیر شهید کړو نو د هغې نه وروسته یې بیت الله شهید کړو او بیا یې په هغه طرز جوړه کړله په کوم طرز باندې چې په جاهلیت کې قریشو جوړه کړې وه. او وي ویل چې زه به د خپل دښمن یادگار پري نږدم. بیا د هارون الرشید دور خلافت چې کله راغلو نو هغې د امام مالک رحمه الله نه اجازت واخستلو چې بیت الله به هغه طرز جوړوم چې د کوم ارمان نبی کریم ﷺ کړی و. امام مالک رحمه الله یو عالم ته فتوی ورکړه چې اوس بیت الله د اوسني طرز نه بدلول رابدلول حرام دي. ځکه دغه شان به د بادشاهانو په لاسونو دا یوه گډۍ شي. د هغې نه وروسته بیت الله کې د ترکې خلیفه سلطان مراد خان څه مرمت وکړو. او تر نن سبا پورې څه نه څه مرمت د ضرورت مطابق کېږي. خو د بیت الله په بنیادونو کې څه ردوبدل ندی شوی. په حدیث شریف کې دي چې د قیامت نه مخکې او توررنګی غلام بیت الله راگوزاروي. او د هغې څخانه به وږي. شاه عبد العزیز رحمه الله په تفسیر عزیز کې لیکلي دي چې نا! لږ مخکې به چې کله الله تعالی په حقیقت کې بیت الله اسمانونو ته وچتوي نو د بیت الله تهریدل به د نبی کریم ﷺ په قبر مبارک وي. بیت الله به روضه رسول باندې داسې سلام کوي: السلام علیکم یا رسول الله، نبی کریم ﷺ به جواب ورکړي چې وعلیک السلام یا بیت الله. ته ماته ووايه چې زما امت تا سره څه وکړل او تا زما د امت سره څه وکړل. نو بیت الله به جواب ورکړي چې کوم یو امتي تر ما پورې رارسیدلی دی نوزه د هغې د شفاعت ذمه واري اخلم او کوم چې تر ما پورې نه دي رارسیدلي نو د هغې شفاعت په تا پورې پرېږدم او د هغې نه وروسته به قیامت قائم شي.

الفصل الأول

﴿١﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ :

ابن عباس رضی اللہ عنہ وایی چې نبی کریم ﷺ د مکې د فتحي په ورځ وفرمایيل چې اوس (مکې

لَا هِجْرَةَ وَ لَكِن جِهَادٌ وَ بَيْتُهُ
نه مدينې ته) هجرت (فرض) نشته خو جهاد او عمل كې د نيت اخلاص (ضروري) دى لهذا چې كله
وَ اِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَانْفِرُوا .
تاسو د جهاد لپاره راوغوښتلى شى. (ستاسو امير تاسو ته د جهاد حكم وكړي) نو د جهاد لپاره وځى.
وَ قَالَ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ : اِنَّ هَذَا الْبَلَدَ
همدغه شان نبي كريم ﷺ دمكې دفتحي په ورځ داهم وفرمايل چې دا ښار (يعنې د حرم ټوله
حَرَمَهُ اللهُ
زمكه) الله تعالى حرام كړي ده (يعنې په ټولو خلكو باندې د دې پاكې زمكې بې ادبي كول حرامه ده
يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ
او د دې تعظيم كول واجب دي) دهغې ورځ نه چې الله اسمانونه او زمكه پيدا كړي وه (يعنې د زمكې
فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللهِ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
د دې برخې د حرمت د شروع نه دى) لهذا دا حرامه كړې شوې ده د الله د طرف نه په وركړل شوي حرمت
وَ اِنَّهُ لَمْ يَجَلَّ الْقِتَالُ فِيهِ لِاحِدٍ قَبْلِي
كې ترورځې د قيامت پورې بېشكه پدې زمكه باندې نه خوزمانه مخكې د چالپاره وژنه حلال كړې شوې
وَ لَمْ يَجَلَّ لِي اِلَّا سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ
وو او نه زما لپاره حلال كړې شوى ده بغير (دمكې دفتحي نه) د ورځ د يو ساعت نه، پس (د دې ورځې
فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللهِ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ .
نه وروسته) د زمكې دا برخه حرام كړي شوې ده د الله د وركړې شوي حرمت په سبب تر قيامت (دا ولسي
لَا يُعْضَدُ شَوْكُهُ
پوكې) پورې د هر سړي لپاره نونه خو (د دې زمكې) شوک از غن بوتى غوڅى. (اگر كه هغه ضرر رسونكي
وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهُ
وي) نه په دې كې ښكار كېږي (يعنې كوم يوسړى د ښكار په عرض يا فقط د تنگولو په عرض به دلته

وَلَا يَلْتَقِطُ لُقَطَتَهُ إِلَّا مَنْ
کوم څاروي سره تعارض نه کوي) اونه دي ددي ځای لقطه او چته کړی شي خو هغه سپری (یې او چتولی
عَرَفَهَا وَلَا يُخْتَلَىٰ خَلَاهَا . فَقَالَ الْعَبَّاسُ : يَا رَسُولَ
شي) چې اعلان وکړي اونه به ددي و انبه رېبل کېږي عباس رضي الله عنه (چې واوریدل) وي ویل چې یا رسول
اللَّهُ ! إِلَّا الْإِذْخِرَ فَإِنَّهُ لِقَيْنِهِمْ
الله! دا ذخر (یو قسم و انبه دي) خوداسې شی دی چې هغه د آهنگرو او زرگرو (لپاره دا او سپني او سره زرو
وَلِئَلِيهِمْ ؟
ویلي کولو کې) پکار راځي او د کورونو (چتهونو جوړولو کې) دهغې ضرورت پېښېږي (یعني ددي د
فَقَالَ: إِلَّا الْإِذْخِرَ. وَفِي رِوَايَةٍ لَأَبِي هُرَيْرَةَ: لَا يُعْضَدُ شَجْرُهُمْ وَلَا يَلْتَقِطُ سَاقَطَتَهَا إِلَّا مَنْ شَدَّ ^(۱)
ریبلو اجازه وکړه) نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایل چې آو! اذخر ریبلی شی.

توضیح: لاهجرة فتح: یعنی د مکې نه مدینې اړخ ته چې کوم خاص هجرت به هر مسلمان باندې فرض دی، وس هغه هجرت فرض پاتې نشو. ځکه خپله مکه اسلام شو. خود دینه څوک نه ونه گڼي چې جهاد ختم شو. وي ویل چې جهاد او نیک عملونه او د جهاد نیت وس هم شته دی. چې کله هم ضرورت کېږي نو هجرت به کېږي او جهاد به کېږي. د نوري دنیا هجرتونه تر هغه وخت پورې پاتې وي چې تر څو پورې جهادونه روان وي. (المقات ۵/۵۹۵)

واذا استنفرتم: چې کله تاسو نه جهاد ته وتلو مطالبه وکړی شي نو تندي سره وځی. (المقات ۵/۵۹۵)

لا يعضد: د باب هرب د ریبلو او پرې کولو په معنی دی. (المقات ۵/۵۹۶)

هوكة: د پرې کیدو په معنی کې دی یعنی پخپله راتو کیدلې ازغې پرې کول هم منع دی (المقات ۵/۵۹۵).

ولا ينفرو: یعنی د حرم بنکار به پریشانه کولې نه شي. (المقات ۵/۵۹۶)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۶/۱ رقم الحديث: ۱۸۴۳، ومسلم في صحيحه ۹۸۶/۲ رقم الحديث: ۱۴۵۳/۱۴۵۴.

ولا یختل ای لا یقطع خلاها گیاگانی او بوٹی مراد دی. پہ حرم کی د دی ریبل جائز نہ دی.
(المرقات ۵/۵۹۷)

الا الاذخر: اذخریو قسمه وابنه ده. دا آئینگر لپاره پہ بهتی کی د کوئلی د اور پہ لمبه کولو لپاره
پکار پری. او پہ کورونو کی هم استعمال پیری. او کہ پہ قبرونو کی لوند والی وی نو د مری دلاندی د
خورولو لپاره هم پکار پری. د دغه مقاصد نو لپاره عرض و کری شو. عرض حضرت ابن عباس
رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و کړو او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ استثناء و فرمایله. (المرقات ۵/۵۹۷)

بغیر د ضرورت په مکه کی وسله او چتول منع دي

﴿۲﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَا يَحِلُّ لِأَحَدِكُمْ
جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې ما د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلی چې په تاسو کی هېڅ یو سړی ته پکار نه
أَنْ يَخِيلَ بِبِكَّةِ السِّلَاحِ. ^(۱)
دي چې هغه په مکه کی وسله راوچته کړي.

ابن خطل یې کعبې سره خوا کی مړ کړو

﴿۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَعَلَى
انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مکې د فتحې په ورځ مکې معظمې ته داخل شو او په
رَأْسِهِ الْبِغْفُرُ فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ
سرمبارک باندې خود و چې کله نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دغه خود کوز کړو نو یو سړی راغلو (یعنی فضل
و قَالَ إِنَّ ابْنَ خَطْلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأُستَارِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ اقْتَلْهُ ^(۲)
ابن عبید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) او وی ویل چې ابن خطل د کعبې پرده نیولی ده نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایله چې هغه مړ کړه

توضیح: ابن خطل: علامه طیبی رَحِمَهُ اللهُ لیکلي دي چې ابن خطل اول مسلمان وو. بیا مرتد شو. او
یو مسلمان یې شهید کړو بیا د اسلام په بدنامي پورې اخته و کله چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فاتحانه
انداز کی مکې ته داخل شو نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو څو سړی او یو څو ښځې واجب القتل

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۸۹۲ رقم الحديث: ۱۳۵۶/۱۱۹

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۶۰۴ رقم الحديث: ۱۸۴۶، ومسلم في صحيحه ۹۸۹۲ رقم الحديث: ۱۳۵۷/۴۵۰.

وگرځولي. په هغوی کې یو ابن خطل وو. داد کعبې د پردې شاته پټ شوی وو. نو چا ولیدلو او نبی کریم ﷺ ته یې خبر ورکړو. نبی کریم ﷺ حکم وکړو چې ورشه او مریې کره. نو ابن خطل د کعبې دیوال سره لگیدلی وو چې مړ کړی شو. معلومه شوه چې د کافر قتل د جنگ دوران کې وېل د ثواب کار دی. گناه نده. لکه څنگه یې چې تبلیغې حضرات گناه گڼي. د ابن خطل قتل د کوم قصاص د لاندې نه وو بلکې د هغې وینه هدر (بې قصاصه) ټاکل شوي وه. لهذا په دې د بحث کولو ضرورت نشته دی چې د حرم دننه قصاص شته دی او که نه (المرقات ۵/۵۹۹، الکاشف ۵/۵۷۰)

نبی کریم ﷺ دمکې دفتح په ورځ تورپټکي وهلي و

﴿٤﴾ وَعَنْ جَابِرٍ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ

جابر رضی الله عنه راوي دی چې نبی کریم ﷺ دمکې دفتح په ورځ بغیر د احرام نه (مکې ته) داخل شو

وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سُودَاءُ بَغَيْرِ إِحْرَامٍ.^(۱)

او هغه وخت نبی کریم ﷺ (په سر مبارک باندې) تورپټکي و.

توضیح: تورپټکي د فتحې نښه ده نبی کریم ﷺ د نورو رنگونو والا پټکي هم استعمال کړي دی خو یو رنگ شعار جوړول او التزام مناسب نه دی لکه څنگه چې پاکستان کې اهل بدعتو شنه لونگی شعار کړي ده.

د کعبې دور انولو متعلق پيشگوئي

﴿٥﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَغْزُو جَيْشُ الْكُفَّةِ

عائشه رضی الله عنها وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل يولښکر په خانه کعبه د حملې کولو اراده کوي

فَإِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءَ مِنْ الْأَرْضِ

(چې هغه خانه کعبې ته ضرور سوي) نو دغه لښکر به د زمکې یوی هواری برخې ته راوړسيږي. نو

يُحْسِنُ بِأَوْلِهِمْ وَآخِرِهِمْ قُلْتُ : يَا رَسُولَ

هغه به داوول تر آخر پورې (يعني ټول لښکر) به زمکه کې بنخ شي ما (دې اوړيدوسره) وويل چې يا رسول

اللَّهُ وَ كَيْفَ يُخَسِّفُ بِأَوْلِهِمْ وَ آخِرِهِمْ وَ فِيهِمْ
الله! هغه لښکر به د اول نه تر آخر پورې (يعني ټول به) څنگه خنګ کړی شي حال دا چې په هغوی کې به
أَسْوَاقَهُمْ وَ مَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ ؟
کارو باري خلک هم وي او په دې کې به هغه خلک هم وي کوم به چې د دوی نه، نه وي (يعني په لښکر کې به هغه خلک هم وي چې نه به ټول لښکر د کافرانو په شان وي او نه به کعبې د ضرر رسولو لپاره د دوی سره شریک وي بلکې دوی به يې په لښکر په جبر سره شامل کړي و نو آیا داسې خلک به هم په زمکه کې
قَالَ : يَخَسِفُ وَ آخِرِهِمْ
خنښيری؟) نبي کریم ﷺ و فرمايل چې (آو) اول نه تر آخره پورې به ټول بنځ کړی شي خو دومره
ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّتِهِمْ ^(۱)
ده چې د هغوی د نیتونو په مطابق به هغوی راوچت کړی شي.

توضیح: د دې حدیث تفصیل به ان شاء الله په کتاب الفتن کې راځي دا سړی سفیانی دی. چې هغه به خپل لښکر د حضرت مهدي سره جنگولو لپاره راډېري. خو لښکر به يې په زمکه کې بنځ شي دوه سړی به بچ شي. یو به لاړ شي سفیانی ته به خبر ورکړي او بل به حضرت مهدي ته خبر ورکړي. په دې بنځیدو کې به څه بې گناه مسلمانان هم وي. هغوی بنځ خو به شي، خو د سفیانی سره به نه وي. بلکې د بني عقيدې په بنياد به فيصله کېږي.

یو تور رنگې سړي به خانه کعبه راگوزاره کړي

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخْرِبُ الْكَعْبَةَ
ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم ﷺ و فرمايل چې خانه کعبې ته ضرر رسونکی به د
ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبَشَةِ ^(۲)
جېشونه هغه سړی وي چې د هغې پنډې به وړي او نړی وي.

توضیح: السويقتين: يعني وړي، نړی، او کږې پنډې والا تور رنگی کمزوری سړی به راپاسېږي او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۳۸۱ رقم الحديث ۲۱۱۸، ومسلم في صحيحه ۲۲۱۰/۴ رقم الحديث ۲۸۸۱ ۸.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۶۰۳ رقم الحديث ۱۱۵۹۶، ومسلم في صحيحه ۲۲۲۰۴ رقم الحديث ۲۹۰۹/۵۷.

د بیت الله خښته په خښته به یې وران کړي. د دینه اندازه کېږي چې مسلمانان به ژومره کمزوري وي. نن سبا د ټولې دنیا مسلمانان او د هغوی حکمرانانو جهاد پرېښودلو او دغه کمزوری اړخ ته روان دي. (المراقات ۵/۶۰۰)

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانِي بِهِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَقَلَ كَوِي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَفَرَمَائِل چې لکه زه د خانه کعبې

أَسْوَدَ أَفْحَجَ يَقْلَعُهَا حَجْرًا حَجْرًا. (۱)

ورانیدل وینم، هغه یو د تور رنگ والا او یو ذلیل سړی به وي چې مانه کعبې یو یو خښته به راوباسي

توضیح: افحج: چې د کوم سړی د خپلو پنځې یو بل سره نزدې وي او پښدي یې لرې وي، داسې سړی ته افحج وایي. یعنې جوختي گوتې د هغې د کمزوری او د ذلالت نښه ده. (المراقات ۵/۶۰۱)

من الحبش: یعنې د کافرانو نه به وي.

کاني به: یعنې داسې ښکاري چې هغه زه وینم. (المراقات ۵/۶۰۰)

حجراً حجراً: یعنې یو یو کاني به راوباسي او سمندر ته به یې گوزار کړي. لکه څنگه چې ملاعلی قاری رَضِيَ اللَّهُ لَيْكَلِي دې. (المراقات ۵/۶۰۱)

الْفَصْلُ الثَّانِي

حرم کې احتکار الحاد في الحرم دی

﴿۸﴾ عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمِيَّةَ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اخْتِكَارُ الطَّعَامِ

یعلی ابن امیه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاوِي دې چې نبي كَرِيم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل چې د غلي احتکار (یعنې په ډیر

فِي الْحَرَمِ الْحَادُ فِيهِ. (۲)

نرخ خر سولو لپاره ذخیره اندوزي کول) په حرم کې انحراف دی.

توضیح: حرم کې د الحاد ممانعت ذکر شوی دی. نو کوم سړی چې جمع واری کوي نو د هغه ځای اوسیدونکې او مسافر به پرېشانه وي. نو دا الحاد في الحرم دی چې منع دی او لویه گناه ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۶۰/۲ رقم الحديث: ۱۰۹۵.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۵۲۲/۲ رقم الحديث: ۲۰۲۰.

دمکې نه دهجرت په وخت کې په نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د جدائي حالت

﴿٩٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ
ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د (فتح مکې نه وروسته بېرته راتللو وخت
لِمَكَّةَ : مَا أَطْيَبَكَ مِنْ بَلَدٍ وَ أَحَبَّكَ إِلَيَّ وَ لَوْلَا
کې) دمکې په حق کې چې چې ته څومره ښکلې ښارې؟ او ته په ما ډیر گران یې! که زما د قوم (قریش)
أَنَّ قَوْمِي أَخْرَجُونِي مِنْكَ مَا سَكَنْتُ غَيْرِكَ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا ^(۱)
خلکو زه د دغه ځای نه، نه وی ویستلی، نوزه د دې ښار نه بغیر په بل ځای نه وم اوسیدلی.

توضیح: نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بیت الله نه د وتلو وخت کې جزوره مقام باندې او دریدو او ذکر شوې جملې یې وفرمایلي چې هغې نه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ډیر محبت اندازه کېږي. او ورسره ورسره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بې وسۍ اندازه هم کېږي او د کافرانو د ظلمونو اندازه هم کېږي. او د حرم شریف او د بیت الله شریف غوره والی او عظمت هم ښه اندازه کېږي. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې کوم سړی ډیر مجبوره نه وي او نو هغه د بیت الله مجاورت او گاونډي توپ نه پرېږدي. او که څوک د دې پاکې خاورې احترام نه شي کولی او د دې په حق کې د کوتاهی خطر وي. نو بیا د بیت الله سره د ځای اختیارول مکروه دي. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې مکه غوره ده د مدینې نه. امام مالک مدینه غوره گڼي. (المراقات ۵/۶۰۲)

په حرمینو شریفینو کې کوم یو افضل دی

﴿١٠٠﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ حَمْرَاءَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِقْفَاعَ عَلِيٍّ الْحَزْوَرَةَ
عبدالله ابن عدی ابن حمراء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما ولیدل چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جزوره باندې ولاړو
فَقَالَ : وَ اللَّهُ إِلَيْكَ لَخَيْرُ أَرْضِ اللَّهِ وَ أَحَبُّ أَرْضِ اللَّهِ إِلَيَّ اللَّهُ وَ لَوْلَا أَنِّي
اود (مکې په حق کې) فرمایلي چې په الله قسم! ته د الله په زمکه د ټولو نه محبوبه برخه یې که زه نه وی

أُخْرِجْتُ مِنْكَ مَا خَرَجْتُ. (۱)

ويستلی شوی نوزه به کله هم نه وی وتلی.

توضیح: خیرارض الله: پدې باندي د ټولو فقهاؤ اتفاق دی چې په دې کائنات کې د ټولو نه غوره دوه ښارونه دي. یو مکه دی او دویم مدینه دی. خو پدې کې فقهاؤ اختلاف دی چې پدې کې کوم یو غوره دی. د ائمه ثلاثو په نزد مکه غوره ده. او د امام مالک په نزد مدینه غوره ده ځنې علماؤ پدې کې دا تاویل کړی چې کله نبي کریم ﷺ ژوندی ؤ او مدینه کې ؤ نو هغه وخت مدینه غوره وه اوس مکه غوره ده. زیر بحث حدیث د جمهورو دلیل دی. مالکیو و لپاره به پدې تاویل کول وي ځکه هغوی مطلقاً مدینه د مکې نه غوره گڼي. ملا علی قاري رحمه الله ليکلي دي چې مدینه کې د نبي کریم ﷺ قبر مبارک دی. هغه برخه د مکې نه خو لا څه چې د عرش نه هم غوره ده. پدې باندي اجماع ده. (المراقات ۵/۶۰۲)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

په حرم شریف کې د قصاص مسئله

﴿۱۱﴾ عَنْ أَبِي شُرَيْحِ الْعَدَوِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرٍو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ دَابُو شُرَيْحِ عَدَوِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَارَهُ كَيْ نَقَلَ دِيَّيْ جِي دَوِي وَوَيْلِ عَمْرٍو بِنِ سَعِيدٍ تَهْ هَغَهْ وَخْتِ جِي كَلَهْ دَوِي

يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ : ائْذَنْ لِي أَيَّهَا الْأَمِيرُ

د عبد الله بن زبير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په مقابله کې مکې ته لښکر لېږلو، چې ای زما سرداره! ما ته اجازه راکړه چې

أَحَدِيكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْغَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ

چې زه ستا مخې ته هغه بیان وکړم کوم چې نبي کریم ﷺ بیا بیان کړې وو په سبا ورځ د فتح مکې

سَبْعَتُهُ أَذْلَائِي وَوَعَاةُ قَلْبِي وَ أَبْصَرْتُهُ عَيْنَيَّ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ :

کې هغه خبره زما غوږونو او ریدلي، زما زړه یاده ساتلي او زما سترگو لیدلې چې نبي ﷺ فرمایل!

حَدَّ اللَّهُ وَ أَتَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ : " إِنَّ مَكَّةَ حَرَمَهَا اللَّهُ

نبي ﷺ دالله تعالی حمد او ثناء بیان کړه او بیا یې وفرمایل چې مکه ته الله تعالی عظمت ورکړې

وَ لَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ فَلَا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ

دي، دې ته خلکو بزرگې نه ده ورکړې، لهذا کوم سړی چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ایمان لري.

أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا

نود هغه لپاره حلال نه دي چې هغه په دې ښار کې وینه توی کړي (یعنې هېڅ مسلمان دي په دې ښار

کې سړی نه وژني، اگر که هغه د مرگ لائق وي او کوم سړی چې د مرگ لائق نه وي نو د هغه مرگ هرځای

وَلَا يَعْضِدُ بِهَا شَجَرَةً

کې حرام دی، اگر که هغه د مکه دننه وي او که بهر) او نه دا حلال دي چې د دې زمکې بوتې غوڅ کړي او

فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَصَ بِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِيهَا

که کوم سړی په دې ښار کې د وژلو لپاره د نبي کریم ﷺ د عمل نه جواز پیدا کړي (لکه څنگه

فَقُولُوا لَهُ : إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ

چې په حدیث نمبر ۳ کې د ابن خطل د وژلو واقعته تېره شوه) نو هغه ته ووايه چې الله تعالی اجازت ورکړې

لِرَسُولِهِ وَ لَمْ يَأْذِنْ لِرَسُولِهِ وَ لَمْ يَأْذِنْ لَكُمْ وَ إِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا

خپل رسول ﷺ ته او تاته اجازت نشته دی. نو ماته اجازت را کړې شوې وه د قتل کولو په دې

سَاعَةَ نَهَارٍ وَ قَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ

دې ښار کې په ورځ کې دلېر ساعت لپاره او نن ورځ بحال دی حرمت د دې ورځې کوم چې پرون تیر شوې وو

(حال دا چې دا خطبه ورکول کیده) کوم خلک چې دلته شته دي، هغوی ته پکار دي چې زما دا خبره

وَ لِيُبَيِّنَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ . فَقِيلَ لِأَبِي شَرِيحٍ :

هغه خلکو ته ورسوي کوم چې دلته نشته دي. دا ابو شريح رضي الله عنه نه پوښتنه وشوه چې تاته څه ويلي و

مَا قَالَ لَكَ عَمْرُو ؟ قَالَ : قَالَ :

عمر و ابن سعید (دې حدیث اوریدوسره) نوده وویل چې عمرو بن سعید ماته وویل چې زه (دې حدیث

أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شَرِيحٍ أَنَّ الْحَرَمَ لَا يُعِيدُ عَاصِيًا

ته) دې باندې د تانه ډير پوهېږمه ای ابو شريح! خود حرم زمکه سرکشه ته پناه نه ورکوي او نه هغه سړي

وَلَا قَارًا بِدَمٍ وَلَا قَارًا بِخَزْبَةٍ . وَ فِي الْبُخَارِيِّ : الْخَزْبَةُ : الْجِنَايَةُ .^(۱)

ته پناه ورکوي څوک چې د قتل کولو نه وروسته تختيدلی وي يا يې تقصير کړی وي او تختيدلی وي.

توضیح: عمرو بن سعيد: ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ، شيخ عبدالحق رَحِمَهُ اللهُ مظاهر حق او نور شارحينو عمرو بن سعيد د عبد الملك بن مروان رَحِمَهُ اللهُ د اړخ نه د مدينې والي ويلي دي. خو ځينو شارحينو ليکلې دي چې عمرو بن سعيد د يزيد بن معاويه رَحِمَهُ اللهُ لاه اوښه د مدينې والي وو. حضرت اقدس محدث العصر مولانا سيد محمد يوسف بنوري رَحِمَهُ اللهُ هم مونږ ته د بخاري شريف په درس کې ويلي وو چې عمرو بن سعيد د يزيد والي وو. او دا خبره د پوهيدلو په لحاظ ډيره د پوهيدلو قابله ده. ځکه د مدينې په اول ځل مکې باندې د حملې کولو لپاره د يزيد لښکرې راغلې وي. ديزيد د مرگ نه وروسته د مروان بن الحکم حکومت راغلی دی او د هغې نه وروسته د عبد الملك بن مروان حکومت راغلو. هغه وخت حجاج بن يوسف د عبد الله بن زبير خلاف لښکرې روانې کړي وي. او هغه يې شهيد کړو. د دې تفصيلات به کتاب الفتن کې ان شاء الله راځي. زه حيران يم چې ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ، شيخ عبدالحق رَحِمَهُ اللهُ او د هغې نه وروسته ټول شارحين د دې لوی غلطۍ څنگه ښکار شول. ما د حضرت مفتی نظام الدين شهيد رَحِمَهُ اللهُ تقرير بخاري کې ليدلی دی نو هلته يې صحيح ليکلې وو. بيا فتح الباري کې د ابن حجر لاندې ذکر شوی عبارت وگوري، نو رزه خوشحاله شي هغه وايي: ای يرسل الجيوش الى مكة لقتال ابن الزبير لكونه امتنع من مبايعة يزيد بن معاوية

واعتصم بالحرم وكان عمرو بن سعيد والي يزيد على المدينة والقصة مشهورة. (فتح الباري)

اوس د دې حديث د پس منظر کتنه هم لږ وکړئ: د حضرت علی رَحِمَهُ اللهُ د شهادت نه وروسته حضرت حسين رَحِمَهُ اللهُ د خلافت نه د برات اعلان وکړو. نو حضرت معاويه رَحِمَهُ اللهُ د ټول امت خليفه شو. هغې په ډير ښه طريقي سره د اسلام خدمت وکړو او اسلامي سلطنت يې فرابنه کړ. هغې د مرگ نه مخکې خپل ځوي ځکه ولی عهد کړو چې د مخکې پشان د مسلمانانو په مينځ کې د خلافت په مسئله جنجال پيدا نشي هغې يزيد راوغوښتو او د آئينده باره کې يې عجيبه مدبرانه مشوره ورکړه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۶۱/۳ رقم الحديث: ۱۷۲۷، ومسلم في صحيحه ۹۴۵/۲ رقم الحديث: ۱۳۰۱/۳۱۷.

وي فرمايل چې ستا د حکومت په خلاف به څلور کسان راپاڅېږي. يو محمد بن ابې بکر دی. خو کيدی شي چې د هغې عمر و فاونه کړي نو ځکه خطر نشته دی. دويم عبد الله بن عمر دی. دا صوفي او عبادت کونکی او تقوی والا سړی دی. د دې په هم خطر نشته دی. دريم حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی. ياد وساته! دا د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لمسی دی. د دې ډير احترام کوه. څلورم عبد الله بن زبير دی دا ډير هونيار سړی دی د ده نه ځان ساته. د حضرت معاويه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مرگ نه وروسته يزدی د توري په زور بيعت اخستل شروع کړل. د محمد بن ابې بکر ژوند په رشتيا وفا ونه کړه هغه مړ شو. حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم چپ پاتې شو. خو حضرت حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت عبد الله بن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مکې ته د پناه په عرض لارل. حضرت حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د کوفي د خلکو له اړخ نه اتلس سوه (۱۸۰۰) خطونه وصول شول. چې په هغې ورته کوفي ته د راتللو دعوت ورکړی شوی وو. د دینه بغير هم د مشوري والا خلکو حضرت حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کوفي ته تللو نه منع کړو خو هغه کوفي اړخ ته روان شو. او هلته کربلا چې څه کيدل هغه وشول. د حضرت حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه د فارغيدلو نه وروسته يزد د حضرت عبد الله بن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د وژلو لپاره د لښکرو د ليگلو حکم وکړو. په مدينه کې يزد له اړخ نه عمرو بن سعيد والي وو. هغې لښکر روان کړو. نو حضرت ابو شريح صحابي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغې ته بڼه زور سره د ياد ساتلو وړ تقرير وکړو او د پېه کولو کونښن يې وکړو خو د هغې د اقتدار نشه وه. هغې څه په گډو وډو خبرو سره صحابي پسي خدا وکړه او وي ويل چې زه ستانه ډير پوهېږم. عبد الله بن زبير باغي دی. يزد خليفه دی. د دې باغي وژل په حرم کې هم جائز دي. ځکه حرم هېڅ قاتل يا غل ته پناه نه ورکوي. عمرو بن سعيد ته د اشدق يعنې خله ور لقب ورکړو. همدغه شان هغې ته يې لطيم الشيطان هم وويل. يعنې شيطان هغه به څپيره وهلی دی. دا سړی نه صحابي دی او نه ورته د تابعي درجه ملاو شوي ده. حضرت ابو شريح هغوی ته نصيحت کولو.

قاربه: دا د قول معنی ده ای قولا قال به.

الغد: يعنې د فتح مکې په ورځ يې وفرمايل.

ترخص: يعنې که کوم سړی په مکې د جنگ لپاره نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جنگ لپاره بنياد جوړ کړي او د خپل جنگ لپاره اجازت او رخصت اخستل غواړي نو داسې کول ناجائز دي.

الاعلم: څومره اهل دی څوک چې د صحابي په مقابله کې ځان ته غټ عالم وی. او کار غلط کوي. همدغه وطيره راروانه ده. ټول اسلامي منافق حکمرانانو ته چې شراب څکې او بيا هم ځان ته د ټولو نه بڼه او غوره وايي. (المقات ۵/۶۰۶)

ولافارأبدم: یعنی حرم هغه سړی ته پناه نه ورکوي چا چې قتل کړی وي او دې طرف ته راختیدلی وي بخربية: یعنی جرم او تهمت او فساد کونکې ته هم پناه نه ورکوي. عمرو بن سعید دلته صریح دروغ ویلي دي. ځکه عبدالله بن زبیر د شان والا صحابي دی. نه گناه کونکی وو او قتل کونکی او فساد کونکی وو. بلکې دا کارونه خپله هغه فاسق لطیم الشیطان وو. (المراقات ۵/۶۰۷)

لايعيد صيًّا: د دې جملې نه په فقهاؤ کې یو اختلاف پیدا شوی دی. د فقهاؤ د اختلاف تفصیل داسې دی. که کوم یو سړی په حرم کې دننه قتل یا د زخمي کولو جرم وکړي. نو د ټولو فقهاوو اتفاق دی چې په حرم کې به د هغې نه بدله اخستلی کېږي. او د هغې نه به قصاص اخستلی کېږي او که کوم سړی د زخمي کولو جرم وکړي او په حرم کې دننه پناه واخلي نو که قتل شوي انسان نه بغير جرم وي نو اتفاقاً به قصاص اخستلی کېږي او که بېرون قتل وکړي او راشي او حرم کې پناه واخلي نو په دغه صورت کې د فقهاوو اختلاف دی. چې دي له سزا ورکړې کېږي او که نا. (المراقات ۵/۶۰۷)

د فقهاؤ اختلاف: امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام شافعی رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې په حرم کې پناه اخستونکې داسې سړی به د قصاص به بدل کې وژل کېږي. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې د داسې سړی نه به په حرم کې قصاص نه اخستلی کېږي. او نه به حرم کې هغې سزا ورکولی شي. خو دومره دا چې د هغې نه به بئاکاټ کېږي، د دې لپاره چې هغه راوتلو ته مجبور شي. او سزا ورکړی شي. د شوافعو او د مالکیو زیر بحث حدیث کې د ابو شریح په روایت کې عمرو بن سعید د قول نه استدلال کړی دی چې حرم هېڅ نافرمانه ته پناه نه ورکوي. دي حضراتو دویم استدلال د ابن خطل د واقعي نه کړی دی چې هغه د بیت الله پردي پسي نختی وو او قتل کړی شو، دا په قصاص کې وژل شوی وو. ځکه دا د اسلام د قبلولو نه وروسته مرتد شوی وو. او هغې یو مسلمان هم وژلی وو. د هغې په قصاص کې وژل شوی وو. احنافو او حنابلو د ابو شریح د روایت نه استدلال کړی چې په هغې کې ځینې دا الفاظ هم راغلي: فلا يحل لامرئ یوومن بالله والیومر الاخر لیسفک فیها دما د دینه معلومه شوه چې په حرم کې په هېڅ صورت کې قتل کول جائز ندي. دو من دخله کان امانا نه هم د دینه حضراتو استدلال کړی دی.

جواب: شوافعو د یو فاسق فاجر سړی د قول نه استدلال کړی دی دا صحیح نه دی پدې مونږه افسوس کوو چې د حدیث مرفوع په مقابله کې د اشدق لطیم الشیطان د قول نه یې څنگه استدلال کړی دی. د شوافعو د دویم دلیل جواب دا دی چې ابن خطل د ارتداد په وجه وژل شوی وو. د قتل په وجه قصاص نه دی اخستلی شوی.

د حرم په بې حرمتۍ سره به دا امت هلاک شي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عِيَّاشِ بْنِ أَبِي رَيْبَعَةَ الْمَخْزُومِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَزَالُ هَذِهِ الْأُمَّةُ			
عياش بن ابی ريبعه مخزومي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دا امت به تر هغه وخت			
بِخَيْرٍ	مَا	عَظُمُوا	هَذِهِ
پورې په خير سره وي ترڅو چې ددې حرمت (يعني مکه او د حرم مکي حرمت) تعظيم کوي. څنگه چې			الْحُرْمَةَ
حَقٌّ	تَعْظِيمِهَا	فَإِذَا	ضَيَعُوا
ددې د حرمت حق دی. او چې کله خلک ددې تعظيم پرېږدي نو هلاک به کړی شي.			ذَلِكَ
			هَلَكُوا. ﴿۱﴾

توضیح: د عربو خلک اگر که د بیت الله ډیر احترام کوي. خو اوس داسې محسوسېږي چې دنیا ډېره راغونډول کېږي. نو ځکه خپله عرب د ټولو نه ډیر د بیت الله توهین او تحقیر شروع کړیدی. بلکې ځېنې بي خبره ځوانان وايي چې زموږ په پرمختگ کې بیت الله ستونزه ده. ځکه ټول کال د بیت الله میلمانه سنبالوو. خپل کارونو لپاره اوزگار نه شوه دوي دا وينا غلطه دي. بلکې حقيقت دا دی چې بیت الله او د محمد رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په وجه عرب ته پرمختگ ورکړی شوی دی. که د بیت الله بي عزتي وکړی شي نو تباہ به شي. (المراقات ۵/۶۰۷)

باب حرم المدينة حرسها الله

د مدینې د حرم بیان

قال الله تعالى: ﴿لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ ۖ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ (سورة البلد آیت: ۲/۱)

د ائمه احنافو په نزد مدینه منوره هم حرم ده. د دې خلاف دا الزام او بهتان صحیح نه دی چې احناف مدینه حرم نه مني احناف مدینه حرم مني هم او وایي هم د عظمت او احترام او د شرافت او مقام په اعتبار سره مدینه منوره داسې حرم ده لکه څنگه چې مکه مکرمه ده. خو احناف په حرم مکه او حرم مدینه کې د بنکار او د بوټو غوڅولو او یاد بنکار کولو سزا کې فرق کوي. او وایي چې مکه کې بنکار کول او بوټي غوڅول حرام دي. او جرم هم دی. لهذا د جرم په صورت کې مکه کې جریمه ورکول د جزا په توګه وي. خو په مدینه کې د بنکار په صورت کې دغه شان جزا لازم نه ده. څنگه چې حرم مکه کې ده. ائمه ثلاثه هم د دې قائل دي. او د احنافو هم همدغه مقف دی. پدې باب کې مختلف قسمه احادیث راغلي دي. پدې کې به د فقهاوو اختلاف بیا بیانېږي. (المرقات ۵/۶۰۸)

الْفُضْلُ الْأَوَّلُ

د حرم مدینه حدود

﴿۱﴾ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَا كَتَبْنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا الْقُرْآنَ

علي رضي الله عنه وایي چې مانه دي ليکلي دنبي کریم صلی الله علیه وسلم د اړخ نه بغیر د قرآن او دهغه خبرونه چې

وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

هغه پدې صحیفه کې دي، علي رضي الله عنه وایي چې (ما) پدې صحیفه کې دنبي کریم صلی الله علیه وسلم د ارشاد

الْمَدِينَةُ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى ثَوْرٍ فَمَنْ أَحْدَثَ فِيهَا حَدَثًا

(هم ليکلی) دی چې مدینه عیر او ثور په مینځ کې حرامه ده. لهذا کوم سړی چې په مدینه کې بدعت

أَوْ أَوْى مُخَدَّثًا

وکړي (داسې خبره وکړي او یایي عملي کړي چې د قرآن او حدیث خلاف وي) یا کوم بدعتي ته پناه ورکړي

فَعَلِيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ

نوپه ده باندي د الله، د فرښتو او ټولو خلکو لعنت دی د دې سړی خو نه (په پوره توګه) فرض قلیږي

وَلَا عَدْلٌ ذَمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاَهُمْ
نه يې نفل. د مسلمانانو وعده يوه ده چې دهغې لپاره دهغوی يو معمولي سړی هم کوبښس کوي لهذا
فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ
کوم سړی چې د مسلمانانو وعده ماته کړي نو په هغه د الله، د فرښتو او د ټولو خلکو لعنت وي نه قبلېږي
مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ وَ مَنْ وَالَى قَوْمًا بِغَيْرِ إِذْنِ مَوَالِيهِ
دده نه فرض او نه نفل عمل! کوم سړی چې دخپل ملگرو دا اجازت نه بغيرد کوم قوم سره ملگرتيا وساتي
فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ. (۱)
په ده باندي د الله، د فرښتو او ټولو سړو لعنت دی، نه دهغې فرض قبلېږي او نه نفل.

توضیح: هذه الصحيفة: خو ځله دا خبره ليکلی شوي ده. چې د شيعه او د روافضو دا خيال دی چې نبي کریم ﷺ د خلافت نه مخکې حضرت علي رضي الله عنه ته د خلافت او د داسې نورو شيانو وصيت کړی وو. د حضرت علي رضي الله عنه په زمانه کې هم دا نظر پيدا شوی وو. نو ځکه به د حضرت علي رضي الله عنه نه خلکو نه پوښتني کولې. چې نبي کریم ﷺ تاته د څه خبرې وصيت کړی وو. حضرت علي رضي الله عنه به هميشه ددې ترديد کولو خو شيعه روافض د هغه خبره هم نه مني. (المرقات ۵/۶۰۸)

المدينة حرام: يعنې مدينه د احترام او د عزت قابل ده. د دې توهين حرم دی. د شوافعو په نزد حرام په معنی د حرم شريف ده.

ما بين غير الى ثور: يعنې حرم د مدينې په حدود کې د غير غرنه تر د ثور غر پورې ده. (المرقات ۵/۶۰۸)

ملا علی قاري رحمه الله ليکلي چې د غير او د ثور په مينځ کې د مدينې په غاړه دوه غرونه دي. غير خو په مدينه کې مشهور دی خو د ثور غر په مدينه کې مشهور ندی بلکې مکه کې مشهور دی. چرته چې غار ثور دی. علامه علی بن سمهودی رحمه الله په خپل کتاب وفاء الوفاء باخبار دار المصطفى کې ډير اقوال د معتبر علماوو نه نقل کړي دي. چې هغوی په مدينه کې ثور د غرنه انکار کړی دی او د بحث لاندې حديث کې يې بې ځايه تاويلات کړي دي. بيا علامه سمهودی د هغه اکابر علماوو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸۱/۱ رقم الحديث: ۱۷۷۰، ومسلم في صحيحه ۹۹۲/۲ رقم الحديث: ۱۳۷۰/۱۱۷.

اقوال هم رانقل کړي دي. چې په مدینه کې یې د ثور غر ثابت کړی دی. ابو عبیده ویلي دي: بلغنی ان بالمدينة جبلاً يقال له ثور، قال المجدو ثور جبل عند احد، قال عبدالسلام الصری ان حذاء احد عن بساره جانحاً الى ورائه جبل صغير يقال له ثور. قال ابن تيميه رَحْمَةُ اللَّهِ عَير جبل عند الميقات شبيه العير وهو الحمار و ثور، جبل في ناحية احدو هو غير جبل ثور الذي بمكة. (وفاء الوفاء ج ۱ ص ۹۴)

حضرت مولانا محمد ادریس کاندھلوی رَحْمَةُ اللَّهِ د صاحب قاموس په حوالا سره لیکلي دي او علامه ابن حجر د محققینو په حوالا سره لیکي دي چې عیر او ثور دواړه غرونه په مدینه کې دي. د احد غر سره یو وړوکی شان غر دی چې د هغې نوم ثور دی. اگر که مشهور نه دی. د دې تحقیق نه وروسته دا اعتراض ختمېږي. چې په مدینه کې د ثور غر نشته دی. (المقات ۵/۶۰۹)

حدثاً: بدعت او یا بل قسم حادثی او فساد ته وایي. (المقات ۵/۶۰۸)

اوی: خای وړ کولو ته وایي. (المقات ۵/۶۰۸)

صرف: د دینه فرض مراد دی. عدل: نه نفل مراد دی. (المقات ۵/۶۰۹)

ذمة المسلمين: یعنی د ټولو مسلمانانو ذمه واري یوه ده. چا چې چاته امن ورکړو او یا یې معاهده وکړه نو په ټولو مسلمانانو باندې د هغې احترام لازم دی.

یسعی بها: یعنی مسلمانان د یو منزل پشان یو دي. که کوم وړوکی یا لویې یا ډیرو یا لکو معاهده وکړه نو وړوکی او لویې هره طبقه به کافران کامیاب کړي او د هغې احترام به کوي. (المقات ۵/۶۰۹)

فمن اخفر: یعنی د کوم مسلمان معاهده یې ماته کړله او خلاف یې وکړو.

ومن والی قوماً: د ولاء نه ولاء مولات هم مراد کیدی شي او ولاء نه عتاقه هم مراد کیدی شي. (المقات ۵/۶۰۹)

ولاء: د دې دوه قسمونه دي. اول قسم مولات دی یعنی کوم سړی چې د چا سره ملګرتیا ماته کړي. په دور جاهلیت کې په دغه شان کولو معاهده کولو سره سړی د کور کافر شو. او د یو بل وارث به شو. دویم قسم ولاء عتاقه دی. هغه دا چې کوم سړی یو غلام ازاد کړي. کله چې هغه مړ شي، نو د هغې میراث د هغې د ازاد کونکې وي. خو پدې شرط چې د غلام هېڅ وارث نه وي. وس معتق او

معتق یو بل سره ملگري شول. اوس په حدیث پوهه شی چې کوم سړی د معاهده کونکو نه بغیر خپله معاهده د بل چا اړخ ته منسوب کړه. نو خپلو ملگرو ته ضرر ورسولو. ځکه دا گناه ده. منع ده. که ولاء عتاقه مراد وي نو د حدیث مطلب به دا وي چې کوم غلام د خپلي ازادۍ نسبت بل د خپل ماملک نه بل کوم چاته وکړو. نو پدې کې به د میراث مسئله پیدا کېږي. ځکه دا گناه ده، او ناجائزه ده. علامه طیبی رَحْمَةُ اللهِ همدغه دویم مطلب بیان کړی دی. چې دا نسبت همدغه شان حرام دی لکه څنگه چې د خپل پلار نه بغیر بل چاته نسبت کول ناجائز دي. پاتې شوه دا خبره چې د خپل مالک د اجازت څه مطلب دی. چې دهغې د اړخ نه اجازت وي نه دا نسبت به جائز وي؟ نو علماو لیکلي دي چې دهغې د اجازت ورکولو نه بغیر هم جائز نه ده. (المراقات ۵/۶۰۹)

اذان هوالی: د دې قید اکثر او اغلبې دي څه احتراز نه دی پدې حدیث کې په شیعیه شنیعه باندې بنکاره رد دی چې وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مرگ په وخت کې د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره د خلافت پروانه لیکلي وه او دهغې د خلافت نه بغیر یې نور وصیتونه هم لیکلي وو چې هغه د اهل بیت سره خاص وو د شیعیه گانو به اذانونو کې دا تحریف علی اعلان شتون لري. (المراقات ۵/۶۰۹)

د مدینې حدود او په هغې د بنکار حکم

﴿۲۶﴾ وَعَنْ سَعْدِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنِّي أَحْرَمُ مَا بَيْنَ
سَعْدِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رَاوِي دى چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې زه حرام (د عظمت والا) تا کم په مینځ
لَابَتِي الْمَدِينَةَ : أَنْ يُقَطَّعَ عِضَاهَا
د دواړو غرونو د مدینې کې، لهدا تا سومه غوڅوئ د دې دواړو غرونو په مینځ کې د زمکې نه ازغن بوتې
أَوْ يُقْتَلَ صَيْدُهَا " وَ قَالَ : الْمَدِينَةُ
او مه په دې کې بنکار کوی. (دا حنا فو په نزد د امانعت د نهی تنزیهی په توگه دی) او وي ویل چې مدینه
خَيْرٌ لَهُمْ
دهغه (خلکو) لپاره (چې په مدینه کې اوسېږي) غوره ده (یعنې مدینه کې قیام د دنیا او د عقبې د خیرونو
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ لَا يَدْعُهَا أَحَدٌ
ذمه واره ده) خو پدې شرط چې هغه (د دې خیر او غوره والی) وپېژني نو د دې بنا را قامت دي نه پرېږدي
رَغْبَةً عَنْهَا
او د دنیا د آرام او راحت لپاره دي د دې پرېښودل او بل ځای ته تگ نه کوي) کوم سړی چې هم بغیر

إِلَّا أَبَدَلَ اللَّهُ فِيهَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ

د ضرورت نه دا پرېرېدي نو الله به دده په ځای داسې سړی دلته مقيم کړي چې هغه به دهغه نه غوره وي (يعني د ضرورت په وجه مدينه پرېښودل ضروري نه ده بلکې دهغه لپاره به گټوره وي چې دهغه سړی په ځای بل کوم ښه سړی راشي او مقيم شي خود ضرورت او مجبوري په وجه مدينه پرېښودل پدې حکم کې

وَلَا يَثْبُتُ أَحَدٌ عَلَى لَأْوَائِهَا وَ جَهْدِهَا

داخل نه دي) او کوم سړی چې په مدينه کې د مشکلاتو او ولزې سره ثابت قدم شو (يعني هلته په هر

إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا أَوْ

مشکل او تنگی باندې صبر کوي) نوزه به دده شفاعت کوم يايې داو فرمايل چې زه به (دده په اطاعت)

شَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. ۱۰

گواه کيرم د قيامت په ورځ .

توضیح: ان احرم: د دینه مخکې حدیث کې لفظ احرام راغلی دی. دلته د احرم لفظ دی. حدیث نمبر

۵ کې: حرمت المدينة الفاظ دي. اوس کتنه داده چې پدې تحريم سره د مدينې حرم کيدل مراد دي او که پدې کې د بنکار ممانعت اړخ ته اشاره ده. په دغه دويم صورت کې د فقهاء کرامو اختلاف دی. (المراقات ۵/۶۱۳)

د فقهاء اختلاف: د مدينې منوري په حرم کېدلو باندې د ټولو فقهاوو اتفاق دی. خو په مدينه کې بوټو ماتولو او په بنکار کولو کې اختلاف دی. امام شافعی، امام احمد او امام مالک فرمايې چې د حرم مدينې حکم د مکې پشان دی. لکه څنگه چې هلته بنکار او داسې نور څه بوټي ماتول منع دي. همدغه شان په مدينه کې هم منع دي. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ او امام ثوري رَحِمَهُ اللهُ وايي چې حرم مدينه د مکې د حرم پشان نه دی. لهذا حرم مدينه کې بنکار کول او بوټي ماتول جائز دي. خودا دا چې دا مکروه تنزيهي يعنې خلاف اولی ده. (المراقات ۵/۶۱۵)

دلایل: ائمه ثلاثو د زير بحث حدیث نمبر ۲ نه استدلال کړی دی. همدغه شان د حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روايت نمبر ۵ نه يې هم استدلال کړی دی. او دغه شان د حضرت عامر سن سعد د روايت نمبر ۶ نه يې استدلال کړی دي. پدې رواياتو کې د بنکار کولو ممانعت ذکر دی. او د بوټو د

ماتولو ممانعت دی. وسله گرزول او جنگ کول هم منع دي. دا ټول د دې د حرم دلیلو نه دي. د جزاء او سزا باره کې د ائمه ثلاثه یو قول داسې دی. چې د مکې پشان سزا او جزاء به وي. دویم قول داسې دی چې جرم کونکې به د سامان او د جامي نه محرومه ول کېږي. ائمه احناف او سفیان ثور رَحْمَةُ اللهِ د مشکوٰة شریف په باب المزاح کې د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ناسکه ورور ابو عمير د زوايت نه استدلال کړی دی چې هغې په پنجره کې مرغی اچولي وه. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه منع نه کړو

بلکې د مرغی په مرگ يې تعزيت وکړو او وي فرمايل چې يا با عمير ما فعل النغير!

احنافو د حضرت سلمه بن اکوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روايت نه هم استدلال کړی دی. چې ابن ابې شيبه او طبرانی نقل کړی دی. د هغې خلاصه دا ده چې حضرت سلمه بن اکوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بنکار غوښه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته پيش کړله نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې که ته چری د عقیق غونډی ته د بنکار لپاره تلی وي نو د تللو په وخت کې به ما ته رخصت کړی وي او بېرته راتللو باندې به مې ستا استقبال کړی وي. یاد وساتې چې د عقیق غونډی په حرم مدینه کې ده. (المرقات ۵/۶۱۴)

احنافو په مشکوٰة شریف کې د ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روايت نمبر ۵ هم استدلال کړی دی. هلته په واضحه توگه ذکر دي. چې د واینه لپاره د بوټو پانې غوڅول جائز دی. حال دا چې په مکه کې داسې کول جائز ندي. معلومه شوه چې دواړو حرمینو کې فرق دی. احنافو د طبرانی د یو حدیث نه هم استدلال کړی دی چې په هغې دا الفاظ دي احد جبل یحبنا ونحیه فاذا جئتموه فکلوا من شجره ولو من عشاءه د احد غره په حرم مدینه کې داخل دی. نو بیا د هغې بوټي نه خامخا څه ماتول او خوړل د دې خبرې دلیل دی چې په حرم مدینه او په حرم مکه کې فرق دی. (المرقات ۵/۶۱۷)

جواب: چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په حرم مدینه کې بنکار کول او بنکار په پنجره کې بند اول ثابت دي. د احد د غره د بوټو نه څه غوڅول او خوړل ثابت دي. د څارو و لپاره د بوټو نه پانې راشکولو اجازت ثابت دی نو ائمه ثلاثو په استدلالاتو کې به تاویل کول غواړي چې پدې ټولو احادیثو کې تطبیق راشي. هغه تاویل به داسې وي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې مدینې د بوټو ماتول او د بنکار کولو نه منع کړي ده دا نهی تنزیهی او خلاف اولی باندې محمول دي. او پدې کې حکمت او مصلحت دا دی چې په مدینه کې بنکار او شینکی ختم نشي. لهذا دا ممانعت د انتظامي مصلحت د وجې نه وو. د حرم مدینې د حرمت د وجې نه وو. دا حکم همدغه شان دی لکه څنگه چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدینې د بنائسته غرونو د ختمولو نه منع فرمایلي ده. لکه څنگه چې د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه چا د حرم مدینې د بوټو ماتولو باره کې بوښتنه وکړه نو هغې و فرمايل چې دا د مدینې د غونډو د د ختمولو پشان دی. او وي فرمايل انها زینة المدينة. د انتظامي مصلحت

په بنیاد نبی کریم ﷺ د حرمینو نه بغير د طائف سره د علاقه وج بنکار او د بوټو ماتول هم منع کړي وو. دا هم همدغه شان حکم دی. علامه تورپشتی رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې په حدیث کې وایي حرمت المدينة چې کوم الفاظ دي. دا حرمت د تعظیم لپاره دی. د مکې د حرمت پشان ندی. بهر حال جمهورو د محتمل روایت نه استدلال کړی دی. هغه یقیني ندی. الزامی جواب دا دی چې د مکې پشان کفارو د جمهورو په نزهه نشته دی، نو بیا وجوب څنگه؟ (المرقات ۵/۶۱۵)

حرم مدینه: د دې اول حدیث نه معلومه شوه چې د حرم مدینه حد بندي د غیر غرنه تر ثور غرپورې دی. د زیر بحث حدیث کې لابق المدينة الفاظ دي. د دینه وروسته حدیث نمبر ۵ کې د مازمیه الفاظ دي. پدې الفاظو د اطرافو او د جهالت اندازه ویلی شوي ده. خاص تحدید نشته دی. ځکه د لابق نه هغه دوه اړخونه دي چرته چې غرونه دي. ملا علی قاري رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې لابه تورو کانونه وایي او مازمیه د دوه غرونو مینځ کې تنګي لاري ته وایي. چې هغه غرونو کې راگیره ویزد دینه هم د مدینې منورې دوه اړخونه مراد دي. پدې روایاتو کې د حدود حرم اندازه خوشته دی خو تحدید او تعین نشته دی. د دې په مقابل کې هغه حدیثونه دي چې په هغې د مدینې څلور واړه اړخونه د برید نه شوي دي. دا غوره تحدید او تعین دی. ځکه په برید کې څلور فرسخ وي او یو فرسخ درې (۳) میله وي. لهدا یو بریده دولس (۱۲) میله مسافه ده یعنې حرم مدینه د هر څلور اړخونه د یو یو برید په مقدار پورې ده. همدغه شان د مسلم روایت دی وجعل اثني عشر ميلا حول المدينة حتى امام مالك رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې یو حرم الشجر دی، دویم حرم الصيد دی د یو برید په مسافه کې بوټی ماتول ناجائز دی دا حرم الشجر دی او ما بین اللابتین په مسافه کې بنکار کول منع دی، دا حرم الصيد دی بهر حال مدینه منوره د لاندې مقاماتو په مینځ کې ده د دې مقاماتو نومونه دا دي ذات الجیشو شریب، اشرف المخيض، اشرف المجتهر، الحفيا، ذوالعشيرة، يشب، ثنية المحدث، مضرب القبة.

د مدینې مصیبت پر داشت کول ثواب دی

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَضُرُّ عَلَى الْأَوَامِ الْمَدِينَةَ وَهَدْيَهَا

ابو هريره رَحْمَةُ اللهِ عَنْهُ راوي دی چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل چې کوم کس صبر وکړو په ولې او

أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِي إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱)

سختي باندي زما د امت نه مگرزه به يې دده شفاعت و کړم د قيامت په ورځ باندي .

توضیح: لا واء المدينة: يعنى مدينة كې محنت او مصيبت مثلاً كوم سړى چې په مدينه كې تبه او زكام او د تنده او ولگه برداشت كړي او په هغې باندي صبر كوي. نو هغه سړى ته به هغه اندازه اجر وركړى كېږي خومره چې په دې حديث كې ذكر دي.

د مدينې لپاره دنبي کریم صلی الله علیه و سلم د برکت دعاء

﴿٤٤﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : كَانَ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا أَوَّلَ الثَّمَرَةِ جَاءُوا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ

ابو هريره رَوَى اللَّهُ عَنْهُ وایي چې د خلکو معمول ؤ چې کله به هغوی کومه میوه ولیده نور اوږه به یې نبي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَذًا أَخَذَهُ قَالَ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا

کریم صلی الله علیه و سلم ته او چې کله به یې دغه میوه اخستله نو فرمايل به یې: ای الله! برکت واچوي زمونږ

فِي ثَمَرِنَا وَ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا وَ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا

په میوو کې، زمونږ په ښار کې برکت واچوي، زمونږ په صاع کې برکت واچوي (یو صاع دیو پیمانې

وَ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ

نوم ؤ) زمونږ په مد کې برکت واچوي (مد هم دیوې پیمانې نوم ؤ) او ای الله! ابراهیم علیه السلام ستا بنده ؤ

وَ خَلِيلُكَ وَ نَبِيُّكَ وَ إِنِّي عَبْدُكَ وَ نَبِيُّكَ وَ إِنَّهُ دَعَاكَ

ستا خاص ملگری او ستا نبي ؤ او زه هم ستا بنده يم او ستا نبي يم، ابراهیم علیه السلام دعاء کړي وه ستانه

لِنَكَّةٍ وَ أَنَا أَدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِمِثْلِ مَا دَعَاكَ لِنَكَّةٍ

دمکې لپاره او زه ستانه د مدينې لپاره دعا کوم هغه شان دعا کومه چې ابراهیم علیه السلام دمکې لپاره کړې

وَ مِثْلِهِ مَعَهُ.

وه بلکې دهغې پشان نوره دعا (يعنى ابراهيم علیه السلام چې کومه دعا غوښتلي وه زه فقط نه هغه شان

ثُمَّ قَالَ : يَدْعُو

دعا بلکې دهغې دوه چنده دعا غواړم) بيا ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې بيا به راوغوښتل نبي عَلَيْهِ السَّلَام

أَصْغَرَ وِلِيدَهُ لَهٗ فَيُعْطِيهِ ذَلِكَ الثَّمَرِ. (۱)

دخپلې کورنۍ ټول ماشومان او هغوی ته به يې دغه میوه ورکوله (چې هغه ماشومان خوشحاله شي)

توضیح: ومثله معه: یعنی په مکه چې د حضرت ابراهیم خلیل الله عَلَيْهِ السَّلَام په دعا سره تا کوم برکات اچولې دي. هغه زما په دعا سره په مدینه کې هم واچوې، بلکې د دینه دوه چنده برکات پکې واچوي. د دوه چنده لفظ نه حضرت امام مالک رَحِمَهُ اللهُ استدلال کړی دی چې مدینه د مکې نه غوره ده. ځکه کوم اجر او ثواب چې په مکه کې دی. دهغې دوه چنده يې د مدینې لپاره غوښتلی شوي ده. مضبوط دلیل دی.

د مدینې د حرمت ذکر

﴿٥﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ

ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل چې ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام

حَزَمَ مَكَّةَ فَجَعَلَهَا حَرَامًا وَ إِنِّي

مکې ته بزرگي ورکړه او هغه يې حرم وټاکلو (یعنې هغې د مکې بزرگي او حرمت ښکاره کړو) او ما

حَرَمْتُ الْمَدِينَةَ حَرَامًا مَا بَيْنَ مَا زَمَيْهَا أَنْ لَا يُهْرَاقَ فِيهَا دَمٌ

مدینې ته بزرگي ورکړه او د مدینې دواړو غاړو مینځ کې د بزرگي تقاضا داده چې نه خوبه په کې مرگونه

وَلَا يُحْمَلُ فِيهَا سِلَاحٌ لِقِتَالٍ وَلَا تُخْبَطُ فِيهَا شَجَرَةٌ

کېرې نه به هلته د جنگ لپاره وسله را اوچتېږي، او نه به د دې (د بوټو) پانږي راوڅنډلې شي، خو

إِلَّا لِعَلْفٍ. (۲)

فقط د څارو د خوراک لپاره به پانږي راوڅنډلې شي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۰۰۰/۲ رقم الحديث: ۱۳۷۲/۱۷۳.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۰۰۱/۲ رقم الحديث: ۱۳۷۴/۱۷۵.

توضیح: وانی حرمت المدينة: جمهورو ددې نه حرمت قطع اشجار او بنکار مراد اخلي چې دواړه ناجائز دي. احناف دا لفظ په عظمت او احترام حمل کوي. او احترام په هر مسلمان بانېې لازم دی. (المرقات ۵/۶۱۴)

مازمیها: ددې مفرد مازم دی. دوه او خونه مراد دې. (المرقات ۵/۶۱۴)

لعلف: د څاروو وانبو ته علف ویل شوي دي. یعنی د بوټو پانې د څاروو لپاره راسنډلی شی. د دینه د احنافو مسلک ثابتېږي. چې د مکې او مدینې په حرم کېدلو کې فرق دی (المرقات ۵/۶۱۵)

د حضرت سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عجيبه قصه

﴿٦٦﴾ وَ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ : أَنَّ سَعْدًا رَكِبَ إِلَى قَصْرِهِ بِالْعَقِيقِ
عامر ابن سعد (تابعی) وایي چې (یوه ورځ) سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سپوږشو او لاره خپل قصر ته چې په عقیق کې
فَوَجَدَ عَبْدًا يَقْطَعُ شَجْرًا أَوْ يَخْبِطُهُ
دی نو په (لاره کې) هغې یو غلام ولیدو چې هغې یو بوټی ماتولو یا یې د هغې بوټي پانې راخنډلي
فَسَلَبَهُ فَلَمَّا رَجَعَ سَعْدٌ
سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (د سزا او د تنبیه په توګه) د جامي قبضه کړي. بیا چې کله هغه (مدینې ته) راغلو او دا
جَاءَهُ أَهْلُ الْعَبْدِ فَكَلَّمُوهُ أَنْ يَرُدَّ عَلَى غَلَامِهِمْ أَوْ عَلَيْهِمْ مَا أَخَذَ مِنْ غَلَامِهِمْ
خبرې یې وکړي چې کوم شی یې چې د هغه غلام نه اخیستی دی (جامي یې) هغه غلام ته واپس کړه
فَقَالَ : مَعَادَ اللَّهِ أَنْ أُرَدَّ شَيْئًا
یا یې د هغې (مالک) ته ورکړه سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل چې د خدای پناه! هغه شی زه څنګه بېرته ورکړم
لَفَلْيَبِئِهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَنِّي أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهِمْ. ^(۱)
چې کوم ماته نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را کړی دی نو سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه ته کپړي بېرته ورکولو نه انکار وکړو

توضیح: او علیهم: راوي ته شک شو چې غلام ته یې د هغې جامي د بېرته ورکولو وویل او که دا یې وویل چې زمونږ د غلام لپاره جامي دی هغه مونږ له واپس را کړه. (المرقات ۵/۶۱۸)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۹۲/۲ رقم الحديث: ۱۳۶۱/۱۶۱.

نفلنیه: یعنی د نبي کریم ﷺ وصیت وو چې که کوم سړی په مدینه کې بوتی مات کړی او د هغې پانې راوسنډی نو د هغه سړی جامي قبضه کړی. همدغه د مدینې د بوتو د ماتول سزاده. نو د نبي کریم ﷺ د وصیت مطابق اخستی دي. دا به زه کله هم بېرته نه ورکوم. او که ته ډیر شور کی نوزه به د خپل اړخ نه تاتا د دې نرځ درکړم. د امام مالک او د امام شافعی رَحْمَةُ اللهِ بِهِ نَزْدَاسِي سړی چې مدینې بوتی مات کړې نو هغه ته د مکې پشان سزا نشته دی. خو دا کار به مدینه کې د کفارو ورکولو نه بغير حرام دی. چېنې نور علماء د مکې پشان د کفاری قائل دي. د احنافو په نزد مدینه کې دا عمل مکروه دی. دلته د بوتو د ماتولو ذکر دی. راروان حدیث نمبر ۲۰ کې دی. چې حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بنکار متعلق د بنکاری سامان قبضه کړی دی. (المركات ۵/۶۱۸)

د مدینې اب و هوا لپاره د نبي کریم ﷺ دعاء

﴿۷﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَنَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ

عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې نبي کریم ﷺ (او صحابه) چې کله (د مکې نه) مدینې ته راغلل نو

وَعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَ بِلَالٌ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دا ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تبه شوه نوزه د نبي کریم ﷺ په خدمت کې حاضره شوم او

فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ : اللَّهُمَّ

نبي کریم ﷺ ته مې (د هغوی د مريضتيا) خبر ورکړو، نبي ﷺ د دعا فرمايله: ای الله!

حَبِيبَ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحَبِيبِنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ

ته مدینه زموږ لپاره محبوبه کړي لکه څنگه چې تاملکه زموږ لپاره محبوبه جوړه کړي وه بلکې دهغې نه

وَ صَخِحَهَا وَ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِهَا وَ مَدَّهَا

هم ډېره، او د مدینې اب و هوا او د مدینې په صاع او مد کې زموږ لپاره برکت واچوي، همدغه شان

وَ الْقُلْنَ حَمَاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَةِ^(۱)

د مدینې تبه د (یعنی د مدینې د تې کثرت او وباء) دلته نه وباسي او جغه ته یې منتقل کړي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۹/۱ رقم الحديث: ۱۸۹۹، ومسلم في صحيحه ۱۰۰۳/۲ رقم الحديث: ۱۳۷۶/۸۸۰.

توضیح: جحفه: د مدینې او د مکې په مینځ کې ځای نوم دی چې هغې ته نن سبا رابع وایي. هغه وخت په هغې یهود وسیدل. نو ځکه نبي کریم ﷺ دا دعا وکړه. (المرقات ۵/۶۱۹)

وعك: د تبې شدت ته وایي د مکې مکرمي آب و هوا ډیر صحت منده وه. دلته نه چې کله صحابه مدینې ته لاړل نو مریضان شول. نو د مدینې آب و هوا دومره صحت منده نه وه. نو نبي کریم ﷺ د مدینې وبائي مرضونو جحفه ته منتقلو دعا وغوښتله او الله تعالی هغه دعا قبوله کړله. دعا دا وه. اللهم حبب الينا المدينة الخ.

وعك ابو بكر وبلال: د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نومونه ځکه په خاصه توګه ذکر شوي دي چې هغوی چې کله د تبې په مصیبت کې گیر شول او څه اشعاريې ویلي وو. حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایلي وو. (المرقات ۵/۶۱۸)

كل امرئ مصبح في اهله * واليوت ادني من شراك نعله

حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مکې د اوبو د چينو او واشو نوم واخستلو او داسې يې وفرمايل:

الايت شعري هل ابين ليلة * بواد و حولي اذخر و جليل

وهل اردن يوما مياه مجنة * وهل تبدونه لي شامة و طفيل

﴿٨﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ فِي رُؤْيَا النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَدِينَةِ :

عبدالله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مدینې متعلق د نبي کریم ﷺ د خوب باره کې دا حدیث نقل کړی دی

" رَأَيْتُ امْرَأَةً سَوْدَاءَ ثَائِرَةً الرَّأْسِ خَرَجَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ

چې (نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل) مایوه توره بنځه ولیده چې دهغې وینختان کله و ووهغه د مدینې نه ووتله

حَقِّي نَزَلَتْ مَهْيَعَةً فَتَأَوَّلْتُهَا : أَنَّ وَبَاءَ الْمَدِينَةِ نُقِلَ إِلَى

او مهیعه ته لاره پېانبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې مادي خوب تعبیر داواخیستو چې د مدینې و بیا لاره

مَهْيَعَةً وَهِيَ الْجُحْفَةُ." (۱)

مهیعه ته یعنی جحفه ته.

توضیح: جحفه نن سبا د رابع په نوم مشهوره ده. چې د مکې او مدینې په مینځ کې د یوې علاقې نوم دی. د دې اصل نوم مهیعه د مکیده په وزن باندې ؤ. په سیلاب کې دا علاقه لاره نو پیا د دې نو جحفه شو. دلته اکثر نفوس د یهودوو.

مدینه پرینودل او بل ځای کې اوسیدل مناسب نه دي

﴿٩﴾ وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يُفْتَحُ الْيَمَنُ
سفیان بن ابی زهیر رضی الله عنه وایي چې ما واوریدل چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم به فرمایل چې کله یمن فتح
فَيَأْتِي قَوْمٌ يَبْشُونَ
شي نو یو داسې ټولگی به راشي چې هغه آرام خوښونکي وي (یعنې مدینه کې داسې خلک پیدا شي چې هغه به محنت او مشقت نه ځان لرې ساتي او د راحت او د آرام طلب گار به وي) نو هغه خلک د
فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةَ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا
مدینې نه د خپلو ماشومانو سره لار شي. حال دا چې مدینه به د هغوی لپاره غوره وي که هغوی د)
يَعْلَمُونَ وَ يُفْتَحُ الشَّامُ فَيَأْتِي
مدینې په غوره والي باندې) پوهه شول (نو مدینه به یې نه پرېښوده) چې کله شام فتح شي نور به شي
قَوْمٌ يَبْشُونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ وَ
یو ټولگی او هغه به آرام خوښونکي وي. نو هغه به د خپلو ماشومانو سره د مدینې نه لار شي حال دا
الْمَدِينَةَ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ وَ يُفْتَحُ الْعِرَاقُ فَيَأْتِي
چې مدینه به د هغوی لپاره غوره وي که هغوی پوهه شو همدغه شان چې کله عراق فتح شي نور به شي
قَوْمٌ يَبْشُونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ
یو ټولگی چې هغه به آرام خوښونکي وي نو هغه خلک د خپلو ماشومانو سره د مدینې نه لار شي حال
وَ مَنْ أَطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةَ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ^(۱)
دا چې مدینه به د هغوی لپاره غوره وي. که هغوی پوهه شي (نو مدینه به پرې نه ږدي).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۰/۱ رقم الحديث: ۱۸۷۵، ومسلم في صحيحه ۱۰۰۹/۲ رقم الحديث: ۱۳۸۸/۴۹۷.

توضیح: فیأق قوم: د دې جملې دوه مطلبه کیدلی شي. یو خو دا چې کله یمن فتح شي نو په مدینه کې به هغه وخت داسې خلک پیدا شوي وي چې په مدینه کې اوسیدل به پرېږدي او یمن ته لاړ شي حال دا چې مدینه به د هغوی لپاره غوره وي په دغه صورت کې دا د نبی کریم ﷺ داړخ نه په آئنده کې پیشنگوئی ده. ځینو شارحینو داسې مطلب اخیستی دی. د دې جملې دویم مطلب دا دی چې کله یمن فتح شي نو څه خلک به د مدینې نه یمن ته راشي او د هغې کتنه به وکړي نو یمن به یې خوښ شي او بېرته به مدینې ته لاړ شي او خپل ماشومان به ځان سره یمن ته راولي. حال دا چې مدینه به د هغوی لپاره غوره وي که په دوی کې لږ هم عقل وي ځکه مدینه دیني او دنیوي هر لحاظ سره د برکاتو نه ډک ښار دی دادوحي ځای دی او دلته عزتمند پیغمبر آرام کوي (المقات ۵/۶۲۰)

ياخير امن دفنت بالقاع اعظمه ❀ فطاب من طيبهن القاع والاكرم

نفسى الفداء لقبرانت ساكنه ❀ فيه العفاف وفيه الجود والكرم

کومه تشریح چې د یمن پاس شوي ده. همدغه تشریح د شام او د عراق متعلق هم ده. نبی کریم ﷺ فرمایلي چې یمن، شام او عراق به فتح کېږي. دا علاقې به شني وي. نو د مدینې څه خلک به هلته د تللو ارمان ښکاره کړي. نبی کریم ﷺ داسې خلک په بلنې انداز کې پوهه کړل چې مدینه غوره ده. د دینه نورو علاقو ته مه ځئ. پدې سره د دې ښار پر قار (خکلا) کم شي.

یسبون: دا د نصرینصر نه دی. اوبس یا اسی نورو شیانو نریدل او په تیزه منډه وهلو ته وايي. د عرب مقوله ده. يقال یسست الناقة ای سقیتهآ وزجرتها په معنی د تیزه منډه وهلو دی. پاس ترجمه کې دویمه ترجمه ده. (المقات ۵/۶۲۰)

ومن اطاعهم: یعنی خپل ماشومان او خپل ملگری او خادمان به ځان سره بوزي. پدې حدیث کې د ډیرو وړاندوینو ذکر دی. پوهیدنکی دې پوهه شي. (المقات ۵/۶۲۰)

چې مدینه پایه تخت شي نو مسلمانان به فاتحین شي

﴿١٠٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَمْرٌ بِقَرْيَةٍ

ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَابِي چې نبی کریم ﷺ فرمایل ماته یو داسې کلي ته د هجرت کولو حکم

تَأْكُلُ الْقَرْيَ . يَقُولُونَ : يَثْرِبُ وَ هِيَ الْمَدِينَةُ

راکړی شوی چې هغه په ټولو کولو غالب دي او هغه کلی ته خلک یثرب وايي او (اوس) هغه مدینه ده.

تَنْفِي النَّاسِ كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ (۱)

چې هغه ناکاره سړی داسې وباسي لکه څنگه چې بټۍ د اوسپني نه گند (زنګ) اوباسي.

توضیح: تَأْكُلُ الْقَرْيَ: یعنی ماته الله تعالی داسې ښار اړخ ته د هجرت کولو حکم را کړی دی. چې هغه به د دنیا ټول ښارونه وځري. د دې جملې دا مطلب دی چې کوم خلک مدینه خپل د اوسیدلو ځای جوړ کړي نو هغه به نورو خلکو باندې غالب شي. او مدینه به د دنیا ټول ښارونه فتح کړي او خپل ماتحت به یې کړي. د دې ښار خصوصیت دا دی چې دا د چا مرکز جوړ شو. نو نورې علاقې به د هغې په لاس کې وي. نو ځکه د تاریخ په اعتبار سره علماوو لیکلي دي چې کله عمالقوو مدینه مرکز کړو نو هغه د هغه د نورو علاقو فاتحین شول. بیا چې کله یهودو هغه مرکز کړو نو هغه په عمالقه باندې غالب شول. بیا اوس او خزرج هغه د خپل اوسیدلو ځای جوړ کړو نو هغه په یهودو باندې غالب شول. بیا چې کله نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپلو مهاجرین صحابوو سره مدینې ته تشریف راوړ نو مهاجرین او انصار په یهودو باندې غالب شول بیا چې کله دا ښار د اسلامي خلافت مرکز شو نو د دنیا ټول ښارونه یې فتح کړل. یعنی دور نبوي، دور صدیقي، دور عمري او دور عثمانې کې چې تر څو پورې مدینه د خلافت مرکز وو نو اسلام فاتحانه انداز سره مخکې تللو. بیا چې کله د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دور کې مرکز خلافت د مدینې په ځای کوفه شوه نو د اسلام فتوحات ودریدل.

يقولون يثرب: د مدینې پخوانی نوم یثرب او اثرب وو. چې د هغې معنی د هلاکت او فساد او زجر راځي. یا د یو عام سړی په نوم باندې دا نوم وو: نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې نوم مدینه کینودلو. ځکه یثرب د معنی په اعتبار سره ښه نه وو. یا د یو کافر په تاریخې یادگار سره دا نوم وو. او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به بد نومونه په ښه نومونو بدلول. وس ورته یثرب جائز نه دي. وفاء الوفاء کې علامه علی بن احمد سمهودی رَحِمَهُ اللهُ د مدینې ټول نومونه په وجه تسمیه سره لیکلي دي. او د هر نوم سره یې تاریخ بیان کړی دی. دا ټول نومونه ۹۴ دي چې عجب په دي فقط نومونه لیکم نو وايي: يثرب، ارض الله، ارض الحجر، اكلة اللبدان، اكل القري، الايمان، البارة، البحرة، البحيرة، البلاط، البلط، بيت الرسول، تندد، تندر، الجابرة، جبار، الجبارة، جزيرة العرب، الجنة، الحصينة.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸۷/۴ رقم الحديث: ۱۸۷۱، ومسلم في صحيحه ۱۰۰۶/۲ رقم الحديث: ۱۳۸۶/۴۸۸.

الحبيبة، الحرم، حرم رسول الله، حسنة، الخيرة، ذات الحرار، ذات النخل، السلقلة، سيدم البلدان، الشافيم، طابه، طيبه، طائب، طباب، العاصمة، العذراء، العسراء، العروض، الغزا، غلبة، الفاضحة، القاصمة، قبة الاسلام، قرية الاسلام، قرية رسول الله، قلب الايمان، المومنة، البأركة، مثوى الحلال والحرام، مبين الحلال والحرام، المجبورة، المحبة، المحببة، الحبيبم، المحبورة، المحرمة، المحفوفة، المحفوظة، المختارة، مدخل الصدق، المدينة، مدينة الرسول، المرحومة، المرزوقة، مسجد الاقصى، المسكينة، المسلمة، مضجع الرسول، المطببة، المقدسة، المكتان، المكينة، مهاجر الرسول، الموفية، الناجية، نبلاء النحر، الهذراء، يندد، يندر، يثرب. دا ټول څلور نوي (۹۴) نومونه دي. پدې کې يثرب او اثرب منع دي. نور ټول مبارک نومونه دي. وفاء الوفاء کې ليکل شوي دي چې کوم سړی دا نومونه وليکې او تبي مريض ته يې په غاړه کې واچوي نو الله تعالی ورله تبه ختمه وي.

الکیر: آهنگر چې کله وسپنه په کوټله کې کیدی. نو هغه کوټله د خاوري نه جوړه شوي په یوه گرد څپر کې وي، لکه نغری چې وي. د دې څپر نه شاته یو سوري کې کوټله راوځي. بیا آهنگر په سوري کې مشکیزه پردي او یو گس په خپلو دواړو لاسونو خوزولو سره دپته هوا ورکوي او بیا یې بتي طرف ته پرپردي. په هغې سره بیا وسپنه نرمه شي. هغې مشکيزي ته په حديث کې الکیر ويل شوي دي. خبث الحديث: د دینه مراد اوسپني زنگ دی اوسپنه چې گرمه شی او سره شي نو د هغې زنگ لار شي. او د اوزارو جوړولو لپاره وسپنه خالصه شي. همدغه شان به مدینه منوره خبث او بد عقیده منافق خلک به خپل انداز سره بهر اوباسي. الناس: وران او خبیث او ذلیل قسم خلکو ته وايي.

د الله د طرفه د مدینې نوم

﴿۱۱﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : إِنَّ اللَّهَ

جابر ابن سمره رضي الله عنه وايي چې ما اوریدلي دي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم به فرمايل چې الله تعالی

سَقَى الْمَدِينَةَ طَابَةً. (۱)

د مدینې نوم طابه ایښودلی دی.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۰۰۷/۲ رقم الحديث: ۱۳۸۵/۱۹۱.

توضیح: ان الله: یعنی الله تعالیٰ د محمد عربی صلی اللہ علیہ وسلم پہ ژبی مبارکی په ذریعی سره د مدینې نوم طابه کینودلو. په یو روایت کې طیبه لفظ دی. چې د هغې معنی پاک او تروتازه راځي. د مدینې ښار هم د شرک نه پاک دی او د دې اوسیدونکي هم تروتازه دي. د مدینې ۹۴ نومونه د دېنه منځکې تېر شوي دي. (المرقات ۵/۶۲۲)

﴿۱۲﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: أَنَّ أَعْرَابِيًّا بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

جابر ابن عبد الله رضی اللہ عنہ وایي چې یو باند چې د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم (سره د پاتې کېدو) بیعت وکړو.

فَأَصَابَ الْأَعْرَابِيَّ وَ عَكَ بِالْمَدِينَةِ

(خه ورځې وروسته) چې کله هغه مدینه کې (دیره شو) تبه کې اخته شو (او په دغه صورت هغې ته

فَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

په مدینه کې اوسیدل واره دارنشواو دهغه ځای نه یې د تللو اراده وکړه) نور اغلوني کریم صلی اللہ علیہ وسلم

فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَقْلِنِي بَيْعِي فَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ

ته او وي ويل چې ای محمد! بیعت ختم کړه! نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم انکار وکړو، هغه بیا د نبي علیه السلام

جَاءَهُ فَقَالَ : أَقْلِنِي بَيْعِي فَأَنَّ

په خدمت کې حاضر شو او وي ويل چې زما بیعت ختم کړه! نونبي علیه السلام (دغه ځل هم) انکار وکړو،

ثُمَّ جَاءَهُ فَقَالَ : أَقْلِنِي بَيْعِي فَأَنَّ

د هغې نه وروسته بیا راغلو او وي ويل چې زما بیعت ختم کړه، نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم بیا انکار وکړو.

فَخَرَجَ الْأَعْرَابِيُّ

نو هغه (د نبي علیه السلام د اجازت نه بغیر) د مدینې نه وتختیدو، (کله چې نبي علیه السلام خبر شو) نو

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي خَبَثِهَا وَيَنْصَعُ طَبِيبُهَا^(۱)

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل چې مدینه د بتی پشان ده چې خپل گندا خوا کوي او تازه کوي ښه سړی

(یعني ناکاره سړی بهر و باسي او پاک وطن داره سړی د پلټت ذهن او بدن ته سړی نه بېلوي).

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۶/۱ رقم الحديث: ۱۸۸۳، ومسلم في صحيحه ۱۰۰۶/۲ رقم الحديث: ۱۳۸۳/۱۸۹.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَقِّي

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې قيامت به تر هغه پورې نه راځي چې تر

تَنفِي الْمَدِينَةِ شَرَارَهَا كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ. (۱)

کومه مدينه دخپل ځان نه (يعنې بد) خلک داسې ونه باسي لکه څنگه چې بټۍ داوسپني نه گنداوباسي

توضیح: اقلقي: هغه بانډ چې لکه چې د ايمان سودا د تماپرو سودا گڼلي وه که چېرې د اخستلو نه وروسته مې خوبن نشو او واپس به يې کړم نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه مطالبه رد کړه ځکه د اسلام بيعت ختمول جائز ندي. همدغه شان که دغه بيعت په مدينه کې د اوسيدلو وو. توهم ختمول يې مناسب نه وو. ځکه هغې سره د مدينې هجرت لازم راتلو. ځکه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بنکاره بنکاره انکار وکړلو. هغه سړی بغير د اجازت نه لاړو. نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د مدينې مثال د بټۍ پشان دی. که وسپنه گندا وي نو د هغې هغه گند لري کړي. او که چري وسپنه پاکه وي نو هغه نوراهم بنائسته کړي. همدغه شان که په مدينه کې بد خلک اوسيري نو مدينه هغه وباسيږي او که ښه خلک اوسيري نو مدينه هغه نورهم پاک کړي او بنائسته يې کړي. (المرقات ۵/۶۲۳)

سوال: اوس سوال دا دی چې اوس محال په مدينه کې ډير خبيث خلک پټ شوي دي. د بدعتيانو او د بريليانو ځايونه دي او نور ډير بد خلک هلته اوسيري. نو د مدينې ذکر شوی خصوصيت ولي نه بنکار کيږي؟

اول جواب: دا چې د مدينې دا خصوصيت د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زمانې سره خاص ؤ.

دويم جواب: دا چې د مدينې د دې خصوصيت ظهور دا حکم قيامت ته نژدې وخت کې به وي. چې کله دجال مدينې ته نژدې راشي نو مدينه کې به درې ځله زلزله راشي. چې د هغې په وجه به په مدينه کې اوسيدونکې ټول منافقين به مدينه پرېږدي او د دجال سره به د ليدني لپاره به لاړ شي. دا هم ممکنه ده چې د دې دغې خصوصيت تعلق به د هر زمان سره نه وي او مفسد خلک به مدينې ته شړلي وي. د زمانې حالات په دې گواه دي. که داسې جعلي آئنده راغلي نو به هغې باندي هم د خصوصيت توضیح په رڼا کې پوهيدل په کار دي.

مدینه به دجال ددخول نه او دطاعون دمرض نه محفوظه وي

﴿۱۴﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : عَلَى أَنْقَابِ الْمَدِينَةِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دمدينې په لاروکې ياد دې په دواړو

مَلَائِكَةٌ لَا يَدْخُلُهَا الطَّاعُونَ وَلَا

کې دنگرانی په توگه فرښتې مقرر شوي دي. نه خو به په مدینه کې طاعون مرض داخلېږي، او نه به

الدَّجَالُ . (۱)

دجال ننوتلی شي.

﴿۱۵﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دمدينې او مکې بغير بل داسې ښار نشته دی

إِلَّا سَيَطُوهُ الدَّجَالُ إِلَّا مَكَّةَ وَ الْمَدِينَةَ لَيْسَ نَقْبٌ مِنْ أَنْقَابِهَا

چې هغه دجال خراب نکړي او مدینه یا مکه او په مدینه کې په هرې لاروکې داسې لاره نشته ده چې په

إِلَّا عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ صَاقِينَ يَحْرُسُونَهَا

هغه صفونو کې فرښتې ولاړې نه وي کومې چې ددې ښار ساتنه کوي نو (کله چې) دجال (دمدينې نه بهر

فَيَنْزِلُ السَّبِيخَةَ فَتَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بِأَهْلِهَا ثَلَاثَ

ؤ) په شگنه زمکه کې حاضر شي نو مدینه به خپل او سيدونکو سره (د زلزلي په صورت کې) درې ځله

رَجَفَاتٍ فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ كُلُّ كَافِرٍ وَ مُنَافِقٍ . (۲)

وخوږېږي چې دهغې په نتيجه کې به هر کافر او منافق دمدينې نه ووځي او دجال خواله به لاړ شي.

توضیح: انقاب: انقاب د لقب جمع ده د دینه مراد د دوه غرونو په مینځ کول او لاره هم کیدی شي څنگه چې طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ وَيَلِي او د دې مطلق لاده هم مراد اخستل کیدی شي چې هغه ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ راجح تا کلي دی. او دهغې د ښار پاتک هم مراد اخستل کیدی شي. (المركات ۵/۶۲۵)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۵/۴ رقم الحديث: ۱۸۸۰، ومسلم في صحيحه ۱۰۰۵/۲ رقم الحديث: ۱۳۷۹/۱۸۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۵/۴ رقم الحديث: ۱۸۷۷، ومسلم في صحيحه ۱۰۰۸/۲ رقم الحديث: ۱۳۸۷/۴۹۴.

ښنزل: د دینه نزول وارد کیدل هم مراد اخستل کیدلی شي. او امکان ده چې یوا داسې سورلی وي یاد الوتکې پشان هوا کې گرځې او بیا په هغه ځای باندې راځې. ځینو علماء وايي چې د دجال د خر نه یو قسم له الوتکه مراد ده. (المراقات ۵/۶۲۵)

السبخة: شاپې او بنجر زمکې ته سبخه وايي دمدینې منورې دحدود نه بهر دیو ځای نوم دی یا دهغه ځای دزمکې دا صفت دی کیدې شي چې دمدینې ائیرپورټ سره خواؤ شا علاقه مراد وي دینزل لفظ هم معنی خیز دی. (المراقات ۵/۶۲۵)

دمدینې والو سره ددهوکې کوونکې سزا

﴿۱۶﴾ وَعَنْ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَكِيدُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ أَحَدٌ
سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې کوم یو سړی دمدینې خلکو سره ددهوکه
إِلَّا انْتِمَاعٌ كَمَا يَنْتَمِعُ الْمَلْحُ فِي الْمَاءِ. ^(۱)
کوي. هغه به داسې ویلې شي لکه څنگه چې مالګه په اوبو کې ویلې کیږي.

توضیح: انتماع: په اوبو کې مالګې ویلې کېدو ته انتماع وايي. یزید دمدینې والا یرولي وو او د هغوی سره یې ددهوکه کړي وه نو په معدي تبه او د سیل په مرض کې داسې اخته شو چې ویلې ویلې شو او په ځوانۍ کې مړ شو.

مدینې سره دنبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مینه

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنظَرَ إِلَى جُدْرَاتِ
انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به کله دسفر نه بیرته راغلو او و به یې لیدل دیو الوتکه
الْمَدِينَةِ أَوْضَعَ رَأْسَهُ وَوَاجِلَتَهُ وَ إِنْ كَانَ عَلَى دَابَّةٍ حَزَّكَهَا
مدینې منورې نو خپل اوبښ به یې په منډو کړو او که په آس یا خچر باندې به سپور و نو هغه به یې تیز کړو
مِنْ حُبِّهَا. ^(۲)
او دا د دې وجې نه و چې دنبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دمدینې سره مینه وه.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۴/۱ رقم الحديث: ۱۸۷۷، ومسلم في صحيحه ۱۰۰۸/۲ رقم الحديث: ۱۳۸۷/۴۹۴.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۸/۴ رقم الحديث: ۱۸۸۶.

توضیح: جدران: د جداره جمع ده. دیوال ته وایي. (المراقات ۵/۶۲۵)

اوضع: به معنی د سورلی د تیزه ولو ده. د نبی کریم ﷺ د مدینې سره دومره مینه وه چې د هغې نښې او اثار به یې د لري نه ولیدلې نو ژر ژر به د رارسیدلو په خاطر د شوق جذبي سره بهدار شو نو اوبن یا آس به یې تیزه په مندو کړلو چې ژر ورسېږي. شاعر ویلي دي:

واعظم ما یگونه یوما * اذا دالت الخيام من الخيام

د احد د غر فضیلت

﴿۱۸﴾ وَ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَعَ لَهُ أُحُدٌ فَقَالَ :

انس ﷺ وایي چې کله به د نبی کریم ﷺ نظر مبارک د احد په غر پریوتو نو فرمایل به یې

هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَ نُحِبُّهُ اللَّهُمَّ

چې دا غر مونږ سره مینه ساتي او مونږ ددې سره مینه ساتو (په نبی ﷺ و فرمایل چې) ای الله!

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَزَمَ مَكَّةَ وَ إِنِّي أَحْرَمُ

ابراهیم ﷺ مکه حرام کړه (یعنې ددې حرم کول یې ښکاره کړو) اوزه د زمکې د ابرخه حرام کومه

مَا بَيْنَ لَابِكَيْهَا^(۱)

(یعنې د تعظیم قابل یې تا کم) چې هغه د مدینې د دواړو غرونو د غاړو په مینځ کې دی.

توضیح: جبل یحبننا: دا جمله په خپله حقیقي معنی باندې دی. چې په ریښتیا هم غر مینه کوي. ځکه الله تعالی په کانو او بوټو کې هم د هغوی د حال مطابق شعور ایښی دي. بیا خو د انبیا کرامو معامله څه بل نوره ده. او د حضرت محمد مصطفی ﷺ به څه ووایو. ځینې عارفین وایي چې د احد په غر باندې زېر رنگ دی، دا دي د مینې او نبی کریم ﷺ سره عشق نښه ده. ځکه د عاشق علامات دا دي: (المراقات ۵/۶۲۶)

عاشقان راسه طامت اے پر * رنگ زرد و آه سرد و چشم تر

عاشق سړی نه خطا کیږي * رنگ یې زېرېږي سترگې یې ایا نور وینه

۵. احد د غر مینه وه چې او یا پاک نفوس یې په خپله غېږه کې راغونډه کړل او د ټولو قبرونه هلته جوړ شو.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۴/۱۳ رقم الحديث: ۷۲۳۳، ومسلم في صحيحه ۹۹۳/۲ رقم الحديث: ۱۳۶۵/۴۶۴.

﴿۱۹﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَحَدٌ جَبَلٌ يُجِبُّنَا وَ

سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل چې د احد غر مونږ سره مینه ساتي او

لُجْبَةٌ . ﴿۱﴾

مونږ د دې سره مینه ساتو .

الفصل الثاني

په مدينه کې د بنکار کوونکي سزا

﴿۲۰﴾ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: رَأَيْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَاصٍ أَخَذَ رَجُلًا

سليمان بن ابو عبد الله (تابعی) وایي چې ما وليدل چې سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يو سپری ونيولو

يَصِيدُ فِي حَرَمِ الْمَدِينَةِ الَّذِي حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ

په هغه په حرم مدينه (يعني د مدينې په اړخونو) کې بنکار کولو کوم چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حرام

فَسَلَبَهُ نِيَابَهُ

(يعني قابل تعظيم) ټاکلي وو نو سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د هغه سپری جامې (د زجراو تنبیه په طور) قبضه کړي،

فَجَاءَهُ مَوَالِيَهُ فَكَلَّمُوهُ فِيهِ فَقَالَ :

بياد دې سپری مالک راغلو او د سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره يې د هغه باره کې خبرې وکړي سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وويل

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَ هَذَا الْحَرَمَ وَ قَالَ : مَنْ أَخَذَ أَحَدًا

چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د احرام کړی دی او دایې فرمایلي دي چې کوم سپری چې داسې گس ونيسي

يَصِيدُ فِيهِ فَلْيَسْلُبْهُ .

چې هغه پدې کې بنکار کوي نو د هغه سامان قبضه کړي لهذا کوم شی چې ماته نبی عَلَيْهِ السَّلَام را کړی دي

فَلَا أَرُدُّ عَلَيْكُمْ طَعْمَةً أَطْعَمْتِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ

(يعني شی چې ما د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اطاعت کولو کې ترلاسه کړی دی) نو هغه زه (په هېڅ

وَ لَكِنْ إِنْ شِئْتُمْ دَفَعْتُ إِلَيْكُمْ لِمَنْهُ ۝

حال کې هم) بېرته نه ورکوم، او که ته غواړی نوزه به د دې نرخ (د احسان په توګه) تاته درکړم.

توضیح: زیر بحث حدیث کې د بنکاري قصه ده. دهغې نه حضرت سعد رضي الله عنه سامان قبضه کړی و. د دینه مخکې په اول فصل کې حدیث ۶ کې د بوټو ماتولو قصه ده چې دهغې حضرت سعد رضي الله عنه سامان قبضه کړو. داسې معلومېږي چې په حرم مدینه کې بنکار کولو عموماً سزا او جزا نشته دی. څنګه چې په حرم مکه کې ده. دلته خلکو له فقط ودریدل پکار دي چې هغه د حرم مدینې بنائست ته ضرور نه رسوي، پدغه وجه احنافو وویل چې مدینه منوره حرم ده خو د احترام او د عظمت په وجه ده. د کفاری او د بدلې په وجه نده. که چرې عموماً کفار ووی نو بنکار په نرخ لګولو سره به صدقه کول پکار و. لکه څنګه چې د حرم مکې دی. د حرم مدینې د مجموعي احادیثو نه ثابته شوه چې دلته د جرم کولو جزا د سزا په توګه ده. چې د جرم کونکې سامان دي قبضه کړی شي. (المرقات ۵/۶۲۷)

د حدیث په سند کې دیوې سهوې اصلاح

﴿۲۱﴾ وَعَنْ صَالِحِ مَوْلَى لِسَعْدِ أَنْ سَعَدًا وَجَدَ عَبِيدًا مِنْ عَبِيدِ الْمَدِينَةِ
د سعد رضي الله عنه ازاد کړی شوی غلام صالح وايي چې سعد رضي الله عنه ولیدل د مدینې په غلامانو کې څه
يَقْطَعُونَ مِنْ شَجَرِ الْمَدِينَةِ فَأَخَذَ مَتَاعَهُمْ وَ قَالَ يَغْنِي لِيَوَالِيهِمْ
غلامان چې هغوی د مدینې بوټي ماتول نوده دهغوي سامان قبضه کړو او ووي ويل دهغوي مالکانو ته
سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى أَنْ يُقْطَعَ مِنْ شَجَرِ الْمَدِينَةِ شَيْءٌ
چې ما خپله اوریدلي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د مدینې د بوټو هره برېښه د ماتولو نه منع کړې ده.
وَ قَالَ : مَنْ قَطَعَ مِنْهُ شَيْئًا فَلَمَنْ
همدغه شان نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې کوم سړی د مدینې د بوټي کومه برېښه ماته کړي نو
أَخَذَهُ سَلْبُهُ ۝
هغې اسباب د هغه سړی لپاره دي چا چې هغه ونیولو.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۵۲۲/۲ رقم الحديث ۲۰۲۷

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۵۲۲/۲ رقم الحديث ۲۰۲۸

توضیح: وَعَنْ صَالِحٍ مَوْلَى لِسَعْدٍ: په صحیح روایت کې سند داسې دی (وعن صالح مولى لسعد) شیخ جزری وایي چې دهغه حدیث صالح د حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ازاد کړی شوي غلام نه روایت کړی دی. د مشکوٰة د سند نه معلومېږي چې صالح د حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ازاد کړی شوی غلام ده. حال دا چې داسې نه ده بلکې هغه شیخ خوامة ازاد کړی شوی غلام دی. لهذا دلته دا سند داسې دی:

وَعَنْ صَالِحٍ عَنِ مَوْلَى لِسَعْدٍ يَعْنِي صَالِحًا د حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د يو ازاد کړی شوي غلام نه روایت کوي. هغه غلام مجهول دی دلته صالح نه وروسته د عن لفظ يا د کاتب د غلطۍ نه پاتې شوي او يا مصنف د مشکوٰة نه د قلم غلطې شوي ده ځکه لکل جواد کبوة و لکل سيف نبوة دلته د حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غلام مجهول دی معلومه نه ده چې څوک دی خو داده چې صالح ثقه دی (المرقات ۵/۶۲۷)

مقام وچ کې دښکار ممانعت

﴿۲۲﴾ وَعَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ صَيْدَ وَجِّ وَعِضَاهُ جِزْمٌ
زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې په وچ کې ښکار او دهغې ازغن بوتې حرام دي
مُحَرَّمٌ لِلَّهِ ۱)
کوم چې الله تعالی لپاره (يعني الله تعالی د حکم مطابق) حرام کړی شوي دي (يا دا چې د الله تعالی د خوښ بنده گانو يعنې د غازيانو په وجه حرام کړی شوي دي).
رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ مُحِبِّي السُّنَّةِ: وَجَّ ذَكَرُوا أَنَّهَا مِنْ تَأْجِيَةِ الطَّائِفِ وَقَالَ الْخَطَّابِيُّ: إِنَّهُ بَدَلٌ إِنَّهَا.

توضیح: عضاه: د غنو جانبه يا کوم ازغن بوتې ته عضاه وایي. (المرقات ۵/۶۲۹)

حرم: حاباندي زير دی، دا په معنی د حرام دی. محرم: د حرم لپاره تاکيد دی.

لله: ای لا جل امر الله. انه بدل انها: يعنی علامه خطابي د انه مذكر استعمال کړی او محی السنة د انها مؤنث استعمال کړی پدې کې څه تعارض نشته دی ځکه د ضمير والا قاعده د ها هو والا قاعده ده. که د لفظ اړخ ته ضمير تاؤ کړي نو مذكر دی او که د کلمه اړخ ته يې تاؤ کړي نو مؤنث دی. که دلته د موضع په معنی واخستلی شي نو مذكر او که د بقعة په معنی واخستلی شي نو مؤنث دی.

صيد وچ: علماء ليکي چې مقام وچ کې د ښکار کولو ممانعت د حرمت حمی په توگه دی. يعنی د

منع کړی شوي علاقې په توگه وو، ځکه چې به دغه علاقه کې د غازيانو اسونه خریدل. نو ځکه ضرورت وو چې نور څاروي دي دلته نه رازي. دا يوه انتظامي معامله وه. د حرمت د وجې نه وه. ځکه د طائف د چاپيريال علاقه په حرم کې نه ده. احنافو چې د مدینه باره کې کوم بنکار او د بوټو ماتولو کوم حکم ورکړی دی. دا حديث د هغې تائيد کوي. ځينو علماوو ليکلي دي چې په مقام وچ کې د بنکار حرمت د حرم په توگه وو. دا خو به د ابتدائي دور خبره وي، وروسته دا حکم منسوخ شو. امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ د مقام وچ باره کې وايي چې پدې کې دی نه بنکار وکړی شي، نو دي بوټي مات کړی شي. خو هغې د کوم ضمانت ياد جزا او د کفاري ذکر ندي کړی. (المرقات ۵/۶۲۸)

په مدینه منوره کې د مړ کيدو فضيلت

﴿۲۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې کوم سړی په مدینه کې مړ کيدی شي نو

فَلَيَمُتَ لَهَا فَإِنِّي أَشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا^(۱)

هغه ته په مدینه کې مړ کيدل پکار دي ځکه کوم سړی چې په مدینه کې مړ شي دهغه شفاعت به زه کوم

توضیح: فليمت بها: مړگ خود د چا په اختيار کې نه وي، خود حديث مطلب دا دی چې څومره امکان کيدی شي، سړی د هغه ځای د مړگ ارمان وکړي. د هغې لپاره دي دعا وکړي او چې څومره کيدلی شي د هغې لپاره دي اسباب تيار کړي. (المرقات ۵/۶۲۹)

اشفع: د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شفاعت خود د ټولو مسلمانانو لپاره عام دی. لهذا دلته د شفاعت نه خاص شفاعت مراد دی. لکه د داسې سړی د شفاعت د ضمانت خبره عامه ده. عامه خبره نده. داسې وگڼي چې دغه سړی ته د شفاعت سند ورکړی شو. د دې حديث نه معلومه شوه چې د مدینې منورې لويې شان دی. او په دې کې د مړ کېدو سعادت ډير لوی سعادت دی. نو ځکه د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا ارمان وو. اللهم ارزقني شهادة في سبيلك واجعل موتي في بلد رسولك (المرقات ۵/۶۲۹)

د مدینې د ښار عمر د ټولو ښارونو نه اوږد دی

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: آخِرُ قَرْيَةٍ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل آخري ښار په وړاندي ونکو او بر باديدونکو

مِنْ قُرَى الْإِسْلَامِ خَرَابًا الْمَدِينَةَ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۱)

اسلامي ښارونه کې به آخري نمبر د مدينې وي.

توضیح: خراباً: مطلب دا دی چې قیامت ته نژدې به په کائنات کې بربادي شروع کېږي. د دنیا ټول غټ او واړه ښارونه به برباد شي او ختم به شي. په ټولو کې آخر به د فنا کېدلو دور په مدينه منوره باندې راځي. دا عظمت د نبي کریم ﷺ د وجود مسعود په برکت سره ورکړی شوی دی. (المقات ۵/۶۳۰)

د نبي کریم ﷺ د هجرت لپاره د مدينې ټاکل

﴿۲۵﴾ وَ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

جرير بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چې

"إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ: أَيُّ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ نَزَلَتْ فِيهِ

اللَّهُ تَعَالَى دوحی په ذریعې سره ماته خبر را کړو چې ته پدې درې ښارونو کې کوم ښار کوزیږي نو هغه

دَارُ هِجْرَتِكَ الْمَدِينَةِ أَوْ الْبَحْرَيْنِ أَوْ قَنْسَرِينَ".^(۲)

به ستا د پاره د هجرت ځای وي هغه درې ښارونه ۱: مدينه ۲: بحرین ۳: قنسرین دی.

توضیح: اوحی: یعنې الله تعالی دوحی په ذریعې سره ماته خبر را کړو چې پدې درې ښارونو کې چې ته کوم یو اختیاروي او هجرت وکړي او لاړ شي نو همغه به ستا د هجرت ځای وي. په هغې کې یو بحرین دی. یاد ولری چې وسنی بحرین د ډیرو جزیرو یو مجموعي نوم دی. چې د خلیج غربي په جنوب مغربي بربنډه کې پروت دی. پدې جزیرو کې د ټولو نه غټې جزیرې نو منامه دی. چې دویم نوم یې بحرین دی. د دې جزیرې نوم په وجه د ټول ملک نوم بحرین دی. علماوو لیکلي دي چې د زیر بحث حدیث کې نور د تاریخ کتابونو کې د بحرین د اللفظ پدې علاقه باندې ویل شوی دی. چې کوم د جزیره العرب په مشرقی غاړه د خلیج بصره نه تر قطر او تر عمان پورې خورشوی دی. چې د اوسني بحرین به مغرب کې پروت دی. نن سبا دې علاقی ته احساء ویل کېږي. زیر بحث حدیث کې د بحرین نه مراد همدغه احساء مراد ده چې د حکومت په نزد یو غټ ښار دی. (المقات ۵/۶۳۰)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۶۷۶/۵ رقم الحديث: ۳۹۱۹

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۶۷۸/۵ رقم الحديث: ۳۹۲۳

قنسرین: د ملک شام د یو غټ ښار نوم دی. د تاریخ د کتابونو نه معلومېږي چې دا ښار په ملک شام کې یو لویې مقدس ښار گڼلی کېږي. کله چې صحابو و دا فتح کړلو نو هغوی ډیر خوشحاله شول او ټولو ته اندازه وشوه چې اوس ټول شام په لاس کې د راتللو والا دی. په تاریخ مدینه کې لیکل شوی دي چې نبي کریم ﷺ ته دا اختیار په ابتدا کې ورکړی شوی وو. وروسته بیا په مدینه د هجرت لپاره متعین شوه. (المقات ۵/۶۳۰)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

مدینه منوره به د دجال د ویرې نه محفوظه وي

﴿۲۲۶﴾ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ				
ابو بکره رضی اللہ عنہ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي ﷺ فرمائي چې نه به دا خلیبې مدینې				
رُعْبُ	الْمَسِيحِ	الدَّجَالِ	لَهَا	يَوْمَئِذٍ
ته ویره دروند د جال، هغه ورځ (چې کله پر وند د جال ښکاره کېږي) د مدینې به او ه ۷ دروازی (یعنې او ه				
عَلَى	كُلِّ	بَابٍ	مَلَكَانِ	۳
لاري) وي او هر ه دروازه باندې (ښی او چپ) دوه فرښتې (د مدینې ساتلو لپاره ټاکل شوي) وي.				

مدینه کې د برکت لپاره د نبي کریم ﷺ دعاء

﴿۲۲۷﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : اللَّهُمَّ				
انس رضی اللہ عنہ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي ﷺ (د دعا په توگه) وفرمايل: ای الله!				
اجْعَلْ	بِالْمَدِينَةِ	ضِعْفِي	مَا جَعَلْتَ	بِمَكَّةَ مِنَ
الْبَرَكَاتِ. ۳				
مدینې ته د دې برکت نه دوه چنده برکت ورکړي کوم چې تا مکې ته ورکړی دی.				

توضیح: ضعفي: مطلب دا دی چې په مکه کې چې کوم برکات دي. ای الله! مدینه ته د هغې نه دوه چنده ورکړي. دا حدیث د امام مالک رحمه الله دليل دی. هغه وايي چې مدینه منوره د مکې نه غوره ده. ځکه د نبي کریم ﷺ دعا مقبوله ده. د امت د جمهورو به نر مکه غوره ده. ځکه د نيکیو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۵/۴ رقم الحديث: ۱۸۷۹

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۷/۴ رقم الحديث: ۱۸۸۵، ومسلم في صحيحه ۹۹۴/۲ رقم الحديث: ۱۳۶۹/۴۶۶

(حسنات) په اعتبار سره مکې ته مخکې والی (سبقت) حاصل دی. خو علماوو لیکلي دي چې په مدینه منوره کې چې د نبی کریم ﷺ د جسد مبارک د قبر کومې برخې سره پیوسته دی هغه برېښه خو د مکې نه څه بلکې د عرش نه هم غوره ده. همدغه شان د مرقات او داسې نورو کتابونو کې لیکل شوي دي. او همدغه شان مونږ د خپل استاذانونه هم اوریدلي دي.

په مدینه کې د اوسیدو فضیلت

﴿۲۸﴾ وَعَنْ رَجُلٍ مِنْ آلِ الْخَطَّابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ زَارَنِي مُتَعْتِدًا
او د خطاب په خاندان کې یو کس ناقل دی چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل چې کوم کس زیارت کوي
كَانَ فِي جَوَارِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مَنْ سَكَنَ الْمَدِينَةَ
زما په قصد سره د قیامت په ورځ به زما گاونډي او زما په پناه کې به وي او کوم سړی چې و اوسیدو په
وَ صَبَرَ عَلَى بَلَائِهَا كُنْتُ لَهُ شَهِيدًا
مدینه کې او ددې په سختیو کې صبر وکړو د قیامت په ورځ به زه د هغه (د اطاعت کولو) گواه جوړېږم
وَ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ
او دده (د گناهو د بښني لپاره) به شفاعت کوم او کوم سړی چې مړ شو په یو د حرمینو کې (یعني مکه
بَعَثَهُ اللَّهُ مِنَ الْأَمِينِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱)
او مدینه) کې نو د قیامت په ورځ به یې الله تعالی د امن والا سره راپاڅوي (یعني د قیامت په ورځ به
د عذاب د ویرې نه په امن کې وي).

توضیح: متعدياً: یعنی په قصد او ارادې سره د نبی کریم ﷺ د زیارت کولو په غرض سره یې د مدینې سفر وکړو څه تجارت یا ریاکاری او داسې نور څه یې مطلوب نه وو. د علامه طیبی رحمه الله د کلام نه معلومېږي چې کوم سړی د حج لپاره څي بیا زیارت هم کېږي. دا د قصد او د ارادې زیارت نه دی. اصل زیارت هغه دی چې فقط په مدینې شریف کې د نبی کریم ﷺ د زیارت کولو په غرض سفر وکړي. (المرقات ۵/۶۳۱)

جوار: د گاونډي په معنی دی یعنی جنت کې به زما ملگری وي.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان .

شهیداً: یعنی د هغه سړی په اطاعت کولو باندې به زه گواه کېږم.

احد الحرمین: یعنی په مکه یا مدینه کې کوم حج کوونکی یا عمره کوونکی یا د هغه ځای او سیدونکی مړ کېږي نو هغه به د قیامت په ورځ د هر فکر او غم نه په امن کې وي. خو پدې شرط چې مؤمن وي. (المرقات ۵/۶۳۰)

د روضه اطهر د زیارت فضیلت

﴿۲۹﴾	وَ	عَنِ	ابْنِ	عُمَرَ	رَضِيَ	اللَّهُ	عَنْهُ	مَرْفُوعًا :
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په مرفوع طریقې سره (یعنې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد گرامی) نقل کوي چې								
مَنْ حَجَّ فَزَارَ قَبْرِي بَعْدَ مَوْتِي								
(نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایي) چې کوم سړی حج وکړو او بیا زما د مرگ نه وروسته زما د قبر زیارت وکړو								
كَانَ كَمَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي. (۱)								
نو داد هغه سړی په شان وي کوم چې زما په ژوند کې زما زیارت کړی وي.								

توضیح: فی حیاتی: د مرگ نه وروسته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته پوره ژوند حاصل دی. ځکه چا چې د مرگ نه وروسته د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قبر زیارت وکړو نو لکه هغې چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ژوند کې د هغې زیارت وکړو. همدغه د حیات النبې صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مطلب دی (المرقات ۵/۶۳۲)

په یو روایت کې دي چې کوم سړی چې زما د قبر زیارت وکړي. نو هغې لپاره زما شفاعت واجب او لازم شي. په یو بل روایت کې دي چې کوم سړی حج وکړو او زما د قبر زیارت یې ونکړو. هغې زما سره بېوفائی وکړه، همدغه شان په یو بل حدیث کې دي چې کوم سړی د مکې یعنی د حج اراده وکړه او بیا یې زما زیارت وکړو او زما به جو ما کې یې د حاضریدلو قصد وکړو نو د هغې لپاره به د دوه (۲) مقبول حجونه لیکل کېږي. توضیحات جلد دویم باب التشهد کې د حیات النبې صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تفصیل کتنه وکړئ.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۳/۱۸۹، رقم الحديث: ۴۱۵۴.

مدینه منوره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نظر کې

﴿۳۰﴾ وَ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ
یحیی بن سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (ماته دا حدیث رارسیدلی دی چې یوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
كَانَ جَالِسًا وَ قَبْرٌ يُحْفَرُ بِالْمَدِينَةِ فَاطَّلَعَ رَجُلٌ فِي الْقَبْرِ فَقَالَ بِئْسَ مَضْجِعِ
ناست ؤ او قبر کنستل کیدو په مدینه کې، یو سړی قبر کې وکتل او وي ویل چې (دا) قبر د خوب بد ځای
الْمُؤْمِنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : بِئْسَ مَا
دی د مؤمن لپاره، نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (چې دا او اوريدل) وي فرمايل چې بد خو هغه شی دی کوم چې
قُلْتَ قَالَ الرَّجُلُ إِنِّي لَمْ أَرِدْ هَذَا إِنَّمَا أَرَدْتُ الْقَتْلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
تا وویل هغه سړی وویل چې زما خوښه دانه وه بلکې ددې خبرې نه زما مطلب دا الله په لاره کې شهید
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
کیدل (غوره ولې) بنکاره کول ؤ. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل (چې هو! دا خبره خو سمه ده) دا الله
لَا مِثْلَ الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا عَلَى الْأَرْضِ بُقْعَةٌ
په لاره کې د شهید کېدو نه غوره بل شی نشته خودا خبره هم ده چې د زمکې په سرداسې یوه توتپه د زمکې
أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يَكُونَ قَبْرِي بِهَا مِنْهَا
نشته دی چې هلته زما قبر جوړ شي او هغه ماته د مدینې نه ډېره محبوبه وي. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. (۱)
دا خبره درې ځل وفرمايله.

توضیح: بئس مضجع المؤمن: هغه سړی وویل چې قبر د مؤمن لپاره د خوب بد ځای دی. په دې مطلق اطلاق کې د مؤمن هغه قبر هم راغلی چې هغه د جنت په باغیچو کې یوه باغیچه وي. په همدغه وجه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خفگان شکاره کړو. او وي فرمايل چې تا ډېره بده خبره وکړه. ځکه قبر د مؤمن لپاره جنت وي. پدې باندې هغه سړی وضاحت وکړو چې زما مقصد دا ؤ چې دا

(۱) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۴۶۲ رقم الحديث: ۳۲ من كتاب الجهاد.

سړی په مدینه کې په خپل قدرته مرگ باندې مړ شو او قبر کې خښ کړی شو. ددې پر ځای که هغه شهید شوی وی نو ددې قبر به بهر دیو شهید قبر جوړ شوی وی نو ښه به وي. نو پدې باندې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه سړی د خبی تحسین وکړلو چې آوو دا خبره سمه ده. چې د الله په لاره کې د مرگېدلو نه غوره هېڅ شی نشته دی. خو خبره دا هم ده چې په ټوله دنیا کې هېڅ داسې ځای نشته دی چې په هغې کې زما قبر جوړ شي او د مدینې نه ډېره محبوبه وي، نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا جمله درې ځله وفرمایله. پدې کلام سره نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدینه منوره کې د راتلونکې مرگ او په مدینه کې یې د خښیدلو غوره والی ښکاره کړو. حضرت ابوسفیان بن حارث د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مرگ باندې د حضرت فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا داسې تعزیت وکړو: (المقات ۵/۶۳۲)

أَفَاطِمَ إِنْ جَزَعْتَ فَذَاكَ عُدْرٌ * وَإِنْ لَمْ تَجْزَعِي ذَلِكَ السَّبِيلَ

فَقَبْرُ أَبِيكَ سَيِّدُ كُلِّ قَبْرٍ * وَفِيهِ سَيِّدُ النَّاسِ الرَّسُولِ

د عقیق غونډۍ فضیلت

﴿۳۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې عمر بن خطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل چې ما اوریدلي دي در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَ هُوَ يَوَادِي الْعَقِيقِ يَقُولُ: أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتٍ مِنْ رَبِّي
نه عقیق غونډۍ باندې (چې د مدینې یو څنګل دی) چې نن شپه زما د پروردگار د اړخ نه یو راتلونکی
فَقَالَ: صَلِّ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ وَ قُلْ: عُمْرَةٌ
(یعنې فرېسته) ماله راغله او وي ویل چې پدې مبارکه غونډۍ کې لمونځ وکړه او هغه عمره ووايه
فِي حَجَّةٍ " وَ فِي رِوَايَةٍ: قُلْ عُمْرَةٌ وَ حَجَّةٌ. (۱)
کومه چې د حج سره وي. په یو بل روایت کې دا الفاظ دي چې حج او عمره ووايه.

توضیح: اتان: د دینه مراد دا دی چې ماته په تېره شوي شپه کې یو داسې خوب ولیدلو، او ښکاره خبره ده چې انبیاؤ خوب هم دوحی په حکم کې وي. نو عقیق د غونډۍ غوره والی هم ښکاره شو. که نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په وینه داسې عمل کړی وی نو ددې به هم همدغه حکم وو چې څه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خوب کې وکړل. د عقیق غونډۍ د مسجد نبوی نه د احد او د خندق اړخ ته دیوې

غونڈی، نوم دی چې دیره مبارکه ده. نبی کریم ﷺ ته حضرت جبریل امین حکم وکړو چې پدې غونڈی کې لمونځ وکړه او بېاډا لمونځ په عمره او حج کې برابر شمار کړه. په عربی کلام کې قل کله کله د افعل په معنی رائي. دلته د افعل په معنی دی چې دوه رکعت له لمونځ وکړه او دا د حج او د عمری برابر شمار کړه. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې د عقیق غونڈی کې د لمونځ کولو غوره والی حکمت مفوض الی الشارع ی. خو نبی کریم ﷺ ته اگر چې حضرت جبریل امین د لمونځ کولو حکم کړی وو خو د دینه وروسته خاصو او عامو ته هېڅ پته نشته دی چې دا د لمونځ کولو ځای دی او د دې غوره والی شته دی. چا پدې بادي عمل ونکړو او د نورو مقاماتو پشان دا ځای د زیارت ځای جوړ شو. د دینه معلومه شوه چې د نبی کریم ﷺ په خصوصیاتو کې یو خصوصیت وو. د دې حدیث دا مطلب هم اخستل کیدلی شي او شارحینو دې اړخ اشاره هم کړي دا او د حدیث سیاق او سباق هم د دې تائید کوي. هغه دا چې جبریل امین نبی کریم ﷺ ته د حج قران اشاره کړي ده چې د حج او عمری نیت یو ځل سره وکړه او همدغه قران دی. کوم چې د احنافو په نز غوره دی. د دینه مخکې نبی کریم ﷺ داسې الفاظ فرمایلي وو چې د هغې نه معلومیدله چې نبی کریم ﷺ یا مفرد دی یا متمتع دی. (المقات ۶۳۴/۵)

ډېر عقیدت او محبت: دا چې د مدینې منورې د غوره والی او د نبی کریم ﷺ قبر مبارک باندې د حاضریدلو متعلق د احادیثو توضیح او تشریح پوره شوه. اوس دلته مناسبه بنکاري چې نبی کریم ﷺ او د نبی کریم ﷺ د بنار متعلق څو بیانات په ډېره مینه باندې پیش کړی شي.

حرم مدینه کې د گنبد خضراء مخي ته حضرت مولانا مفتی اعظم محمد شفیع رَحْمَةُ اللهِ وَايِي

پھر نام خدار و ضمہ جنت میں قدم ہے	✽	پھر پیش نظر گنبد خضراء ہے حرم ہے
پھر شکر خدا سائے محراب نبی ﷺ ہے	✽	یہ ان کا کرم ہے ان کا کرم ان کا کرم ہے
محراب نبی ہے کہ کوئی طوز جلی	✽	پھر سر ہے مر اور تیرا نقش قدم ہے
یہ ان کا کرم ان کا کرم ان کا کرم ہے	✽	دل شوق سے لبریز ہے اور آنکھ بھی نم ہے
اب ڈر ہے کسی کا نہ کسی چیز کا غم ہے	✽	پھر منت دربان کا اعزاز ملا ہے
پھر بارگاہ سید الکونین میں پہنچا	✽	یہ ان کا کرم ان کا کرم ان کا کرم ہے
یہ ذرہ ناچیز ہے خورشید ہدایاں	✽	یہ ان کا کرم ان کا کرم ان کا کرم ہے
یہ ان کا کرم ان کا کرم ان کا کرم ہے	✽	دیکھ ان کے غلاموں کا بھی کیا جاہ و حشم ہے
کم ہے بخدا ان کی عنایات سے کم ہے	✽	ہر موئے بدن بھی جو زبان بن کے کرے شکر

یہ ان کا کرم ان کا کرم ان کا کرم ہے	✽	رگ رگ میں محبت ہو رسول عربی کی
جنت کے خزان کی بھی بیع سلم ہے	✽	وہ رحمت عالم ہے سہ اسود و احمر
وہ سید کونین ہے آقائے ام ہے	✽	یہ ان کا کرم ان کا کرم ان کا کرم ہے
وہ عالم توحید کا مظہر ہے کہ جس میں	✽	مشرق ہے نہ مغرب ہے عرب ہے نہ عجم ہے
دل نعت رسول عربی کہنے کو بے چین	✽	عالم ہے تحیر کا زبان ہے نہ قلم ہے

یہ ان کا کرم ان کا کرم ان کا کرم ہے

عشق نبی عظمت آدم کا نشان ہے

پھر سوئے حرم یہ دل شوریدہ رواں ہے	✽	پھر ہر غم ہستی سے حفاظت ہے اماں ہے
پھر سایہ میں روضہ اطہر رہیں گے	✽	دیکھیں گی تجھی تو غم ایام کہاں ہے
انوار ہی انوار! تجلی ہی تجلی!	✽	گلیوں میں مدینہ کی بہشتیوں کا سماں ہے
اک عالم حیرت میں نظر کھوئی ہوئی ہے	✽	جلوے ہیں مگر طاقت دیدار کہاں ہے
کانٹے بھی عرب کی گل دلالہ سے حسین ہے	✽	ذروں پہ چمکتی ہوئی سورج کا گماں ہے
جن نام کے صدقے میں ملی دولت کونین	✽	وہ نام مری صل علی ورد زباں ہے
ہے گرمی بازار محبت ترے دم تک	✽	تو عشق نبی ﷺ عظمت آدم کا نشان ہے
کینی! میں در شافع محشر کا گدا ہوں	✽	کیا غم ہے گناہوں کا اگر بار گراں ہے؟

مولانا منظور احمد صاحب دامت برکاتہم استاذ المدینہ من جامعہ خیر المدارس

نعت النبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سرکار دو عالم کی رخ پر انوار کا عالم کیا ہوگا	✽	جب زلف کا ذکر ہے قرآن میں رخسار کا عالم کیا ہوگا
معراج کی شب جب اللہ نے محبوب کو اپنے بلوایا	✽	سوچو تو سہمی ان دنوں میں گفتار کا عالم کیا ہوگا
بو بکر و عمر، عثمان و علی ہیں اوساری صحابہ دوزخوں	✽	جب بیٹھے ہوئے مجلس میں سردار کا عالم کیا ہوگا
کہائی قسم خود قرآن نے اصحاب کی دوڑتے گھوڑوں کی	✽	اصحاب کا جب یہ عالم ہو تو سرکار کا عالم کیا ہوگا
کہتے عرب کی ذروں پر انوار کی بارش ہے	✽	ای ظفر نہ جانے طیبہ کی گلزار کا عالم کیا ہوگا
دا نعتیہ کلام د علامہ سید سلیمان ندوی رَحْمَةُ اللَّهِ دِي .	✽	چہ ہفتہ د روضہ اطہر منہی تہ ویلی و :
آدم کے لئے فخریہ عالی بسی ہے	✽	کی مدنی ہاشمی و مطلبی ہے
پاکیزہ تراز عرش و سماجنتِ فردوس	✽	آرام گاہ پاک رسول عربی ﷺ ہے
آہستہ قدم پنچی نگاہ پست صدا ہو	✽	خوابیدہ یہاں روح رسول عربی ﷺ ہے

- ای زائر بیتِ نبوی یاد رہے یہ ❖ بے قاعدہ یہاں جنبش لب لبی ادبی ہے
- کیا شان ہے اللہ کے محبوب نبی ﷺ کی ❖ محبوب خدا ہے وہ جو محبوب نبی ﷺ ہے
- بجھ جائے تیری چھینٹوں سے اے ابر کرم آج ❖ جو آگ میری سینے میں مدت سی لگی ہے

سوئے حرم

اقبال عظیم

- سجدیں جبیں جبیں ہیں، دعائیں زباں زباں ❖ سوی حرم چلے ہیں مسافر کشاں کشاں
- احساس معصیت سے ہے لرزان بدن بدن ❖ اور چشم شرمسار سے آنسو رواں دواں
- طے ہو رہی ہے راہِ طلب یوں قدم قدم ❖ شاداں عیاں عیاں ہیں، پشیمان نہاں نہاں
- جلوے فلک فلک ہیں، اجالے فضا فضا ❖ چکا ہے آفتاب رسالت کہاں کہاں
- پھوٹی وہیں وہیں سے تجلی کرن کرن ❖ لوحِ جبیں پاک جگلی ہے جہاں جہاں
- مانو تو ہر صدائے مؤذن ہے اک پیام ❖ سمجھو تو ہے ندائے محمد ﷺ اذال اذال
- گزرے جو ہم مدینے کی گلیوں سے یوں لگا ❖ خوشبو چمن چمن ہے، بہاریں جتاں جتاں
- بیٹھا ہے آستانے پہ اقبال گو خموش ❖ برپا ہے دل میں ایک طلاطم نہاں نہاں

اقبال عظیم

- مدینہ کا سفر ہے اور میں نمیدہ نمیدہ ❖ جبیں افسردہ افسردہ، قدم لغزیدہ لغزیدہ
- چلا ہوں ایک مجرم کی طرح میں جانبِ طیبہ ❖ نظر شرمندہ شرمندہ، بدن لرزیدہ لرزیدہ
- کسی کے ہاتھ نے مجھ کو سہارا دیدیا ورنہ ❖ کہاں میں اور کہاں یہ راستہ بچیدہ بچیدہ
- کہاں میں اور کہاں اس روضہ اقدس کا نظارہ ❖ نظر اس سمت اٹھتی ہے، مگر دزدیدہ دزدیدہ
- غلامانِ محمد ﷺ دور سے پہچانے جاتے ہیں ❖ دل گردیدہ گردیدہ، سر شوریدہ شوریدہ
- مدینہ جا کے ہم سمجھے تقدس کس کو کہتے ہیں ❖ ہوا پاکیزہ پاکیزہ، فضا سنجیدہ سنجیدہ
- بصارت کھو گئی لیکن بصیرت تو سلامت ہو ❖ مدینہ ہم نے دیکھا ہے مگر نادیدہ نادیدہ
- وہی اقبال جس کو ناز تھا کل خوش مزاجی پر ❖ فراقِ طیبہ میں رہتا ہے اب رنجیدہ رنجیدہ

زہ خود دہی قابل نہوم

۱۴۰۹ھ ہجری کی دبیبت اللہ شریف د حج فراغت نہ وروستہ شہ اشعار پہ حرم پاک کہی او خہ پہ جدہ
کہی وویل شول.

نفس

تو نے اپنے گھر بلایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	شکر ہے تیرا خدایا، میں تو اس قابل نہ تھا
گرد کعبے کی پھرایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	اپنا دیوانہ بنایا، میں تو اس قابل نہ تھا
جام زمزم کا پلایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	مد تو کی پیاس کو سیراب تو نے کر دیا
اپنے سینے سے لگایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	ڈال دی ٹھنڈک مرے سینے میں تو نے ساقیا
یہ سبق کس نے پڑھایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	بھا گیا میری زبان کو ذکر انا اللہ کا
یوں نہیں دُرُور پھرایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	خاص اپنے درکار کھا تو نے اے مولا مجھے
پہ نہیں تو نے بھلایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	میری کوتاہی کہ تیری یاد سے غافل رہا
تو ہی مجھ کو رہ پہ لایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	میں کہ تھا بے راہ تو دیکھیری آپ کی
عہد وہ کس نے نبھایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	عہد جو روزِ ازل تجھ سے کیا تھا یاد ہے
گنبدِ خضراء کا سایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	تیری رحمت، تیری شفقت سے ہوا مجھ کو نصیب
اور جو پایا سو پایا، میں تو اس قابل نہ تھا	✽	میں نے جو دیکھا سو دیکھا جلوہ گاہِ قدس میں
سوچتا ہوں، کیسے آیا؟ میں تو اس قابل نہ تھا	✽	بارگاہِ سید کو نہیں اٹھایا میں آکر نفس

(۱۴۰۹ھ/۱۹۸۹ء)

مجاہد کبیر عاشق رسول ﷺ د پبنتو ژبې مشهور مداح رسول ﷺ د حاجي ترنگزئي رَحْمَةُ اللَّهِ يُو خاص ملگري حاجي محمد امين رَحْمَةُ اللَّهِ فرمايلي وو:

حضرت پرې ايخي قدمونه دومره خواره نه ده	زړگيه سترگي لکوه د قدم لاره نه ده
له شوقه تللو وروړه ستا د خپودپاره نه ده	په دې کوخوکې جبرائيل عليه السلام پښې ابله
زړه دې زخمي نه دی سينه دې هم بيماره نه ده	چې دحرم په ځمکه ردې قدم او سترگې نه ردې
مانې دعرش له دې نه لوړه او نامداره نه ده	دامخامخ قبه چې ښکاري زرغونه د محبوب
يوه هم کمه د فردوس له لوړ ميناره نه ده	دغه پنځه منارې لوړې د محبوب د حرم
سينه د هيڅ عاشق له دې درده کراره نه ده	اوس به په باب سلام ورشې د محبوب روضې له
بې له مولا نه مې سپارلې دغه چاره نه ده	نور په ادب او شوق حيران يم د محبوب روضې له
خولۍ خالي راوړې چاله دې درباره نه ده	سلام د محمد امين عرض کړه په حضور د محبوب
علي حبيبک خير الخلق کلهم	يارب صل وسلم دائما ابداً

کتاب البيوع د اخیستلو او خرڅولو بیان

قال الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ (سورة مؤمنون آیت: ۵۱)
قال الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالِكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ
مِنْكُمْ﴾ (سورة نساء آیت: ۲۹)

په اسلام کې د اخیستلو او خرڅولو تصور: په اسلامي نقطه نظر سره د انسان د عملي ژوند دوه محوره او دوه بنیاده دي: ۱: اول بنیاد حقوق الله دی چې د عباداتو په نوم سره یادېږي. ۲: دویم بنیاد حقوق العباد دی چې هغې ته معاملات او بیوعات (اخیستل او خرڅول) ویل کېږي. دا چې د حقوق الله تعلق په کائنات انسان کې د هر انسان سره دی نو ځکه عموماً پدې وجه باندې دا مخکې کېږي. او دا چې د حقوق العباد دائره دومره عامه نده نو ځکه دا وروسته کېږي. ځېتو محدثینو په کتاب النکاح او د ابواب یې په کتاب البيوع باندې مخکې کړی دی او د فقهاؤ هم دغه طریقه ده. خو ځینو بیوعات مخکې کړې دي لکه څنگه چې د صاحب مشکوة طرز او طریقه ده. ځکه هغې کتاب البيوع دلته ایڅی دی. (المقات ۶/۵)

د بیع او شراء سره د انساني بقاء ډیر مضبوط تعلق دی ځکه چې انسان مدنی الطبع دی دا شهریت او د نورو انسانانو سره د تعلق ساتلو لپاره محتاجه دی او پدې د بېلا بېلو شیانو ضرورت پېښېږي. که چری بیع و شراء مشروع او جائز نشي نو د ضرورت شیان به انسان د خپل ضرورت مطابق د بل نه قبضه کوي چې په هغې ظلم او فساد دی. او یا به سوال کوي چې په هغې د شرافت سپکاوی دی. او به صبر کوي چې په هغې کې د انسان د هلاکت خطر دی؛ ځکه چې ډېره ولگه کې خوراک نه اخلی یا ډیره یخنی. کې جامه نه اخلی نو مړ به شي. نو ځکه اسلام د انساني بقاء به خاطر بیع و شراء جائز بلکې مامور به څرځولی دی. او د بیع و شراء او انسان د معاملاتو معیار معلومولو لپاره او د هغې د لټولو لپاره یوه کسوره ده. ځکه د انسان د صدق او دیانت او د روع ناروغه پته په معاملاتو نه معلومېږي. ویلی کېږي چې چاد حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په مخکې د یو سړی تعریف وکړو نو حضرت عمر فاروق رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې آیا کله دې د هغې سره معاملات کړې دي هغه وویل چې معاملاتو کې ورسره کله نه یم مخ شوی خو هغه ښه سړی دی. حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورته وویل چې په معاملاتو کې ورسره نه یې مخ شوی نو بیا ته څنگه ویلی شي چې هغه ښه سړی دی

ځکه ښه فيصله د انسان په معاملاتو کېږي. بهر حال کله چې د انسان معاملات سم شي نو د هغې ټول نظام سم وي. ځکه چې کله هغه په حلاله طريقې سره مال حاصلوي او خپتي ته يې حلال خې نو د هغې نظر، فکر او د هغې ژبه او مازغه او د هغې ظاهري اعضا د ټولو حرکات او سکانات سم شي. خو که دې په خپته کې حرام لار شي نو د هغې باطني او ظاهري نظام تباه شي. نه د هغې نظر پاک وي، نه ژبه په واک کې وي او نه به يې سوچ او فکر سم وي او نه به د هغې د لاس او د خپو حرکات او سکانات سم وي. ما د مشکوة شريف د کتلو په زمانه کې وکتل چې په جومات کې د لمونځ لپاره په صف کې ناست يو بوډا سړی بل بوډا ته څپيره ورکړه؛ نو زموږ استاذ محترم حضرت مولانا فضل محمد صاحب سواتي رَحْمَةُ اللهِ وَفَرَمَائِلُ چې دا بوډاگان د همسا په مرسته په مشکل سره جومات ته راځي دا خپله څوک چرته وهلی شي. بلکې حقيقت کې د دوي په خپته کې حرامه غذا رسيدلې ده، هغه د داخل نه وړانی کوي. همدغه وجه ده چې امام محمد رَحْمَةُ اللهِ نَه چا پوښتنه وکړه چې آيا تابه تصوف کې کوم کتاب ليکلی دی؟ هغه ورته په جواب کې وويل چې آو ما په جامع صغير کې د کتاب البيوع تصوف کې ليکلی دي مطلب دا چې د کوم سړی ټول معاملات سم نو هغه د ټولو نه لوی صوفی دی نو په پس منظر باندې به تاسو داسې پوهه شۍ چې مثلاً يو گاډی دی د هغې په ټينکۍ کې تاسو د پټرولو سره سره اوبه او گند هم واچولو او س دا گاډی کله هم خپل منزل برابر نشي ساتلی هغه به شور کوي او بازننگري به اړوي، او درېږي به او بيا به روانېږي او بيا به خرابېږي بالکل همدغه شان د انسان خپته ده. چې پدې کې وړان خوراک دننه شي او د انسان د بدن کالبوت برابر نه شي پاتې کيدلی. بهر حال اسلام د اقتصاديات د انساني ضرورتونو يوه برښه گڼي. خو اقتصاديات د ژوند اصل مقصد نه گڼي او نه يې د ژوند اصل مقصد جوړوي. خو سرمايه دارانه نظام اقتصاديات د انساني ژوند اصل مقصد گڼي او هغه د انساني ژوند محور جوړوي. گویا چې سرمايه دارانه نظام معاشيات به ايمانياتو باندې مخکې گڼي او اسلام ايمانيات په معاشياتو باندې مخکې گڼي. په اسلام او سرمايه دارانه نظام کې دويم فرق دادی چې اسلام د ذاتي ملکيت قائل دی خو پدې کې د تصرف کولو شرائط او قانون ساتي د دې لپاره سرمايه پاکه شي او سرمايه دارانه نظام اگر که د ذاتي ملکيت قائله ده خو د قانون او قاعدې پاپنده نده. بلکې د خپل خوښۍ قائله ده. پاتې شوی سوشلزم او کميونزم نظام، نو هغه خود چا د ذاتي ملکيت قائله نه دی. همدغه شان د اسلام نظام د زياتي او کمي نه پاک او په مساوات او عدل او اعتدال باندې قائم دی.

د بيع تعريف: بيع جمع دې د دې مفرد بيع دی. د بيع لفظ د اضدادو نه دی د دې اطلاق په اخستلو باندې هم کېږي او په خرڅولو باندې هم کېږي ځکه د بيع پوره مفهوم او ترجمه د اخستلو او خرڅولو

ده. همدغه شان شراى لفظ هم د اضداد نه دى د دې اطلاق په اخستلو باندې کېږي او په خرڅولو باندې هم کېږي.

د بيع شرعي تعريف دادى: **البيع هو مبادلة المال بالمال بالتراضى** يعنې په خپل مينځ کې په رضا سره د مال په بدل کې مال اخستلو او ورکولو ته بيع ويل کېږي. که په جانيبېنو کې مال نه وي نو بيع جائز نه ده او که د جانيبېنو رضا نه وي نو بيا هم بيع جائز نه ده. (المركات ۶/۵)

د بيع شرعي حيثيت او قسمونه: پدې باندې اجماع ده چې بيع جائز ده او سود حرام دى. قرآن کریم کې د الله تعالى حکم دى ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ (سورة بقره آيت: ۲۷۵) د فقهاؤ په دې اتفاق دى چې د هر عاقل بالغ او خپلواک انسان بيع صحيح ده. د بيع بنياد په درې شيانو باندې قائم دى. ۱: اول د ايحاب او قبول معامله ده مثلاً يو سړى يې خرڅوي او بل سړى يې اخلي. ۲: دويم د بيع شتون. ۳: دريم ثمن يعنې نرخ. د دې درې ارکانو په وسعت سره د بيع قسمونو کې وسعت راځي. همدغه وجه ده چې په کتابونو کې البيوع يا البيوعات د جمعې صيغه ذکر کړي ده. او چرته چې کتاب البيوع مفرد لفظ سره راځي نو هلته جنس مراد وي. چې په لړيا ډير لپاره ويل کېږي. بهر حال د ډيرو قسمونو نه د يو څو ذکر کېږي. د يوه اجمالي نقشه د لوستونکو ذهن ته راشي. د ټولو نه اول پدې پوهه په کار ده چې بيع غټ قسمونه څلور دي.

۱: بيع نافذ: دا هغه بيعه ده چې په هغې بايع (خرڅونکى) او مشتري (اخيستونکى) او د مبيعه او د ثمن ټول شرطونه پوره شي.

۲: بيع موقوف: دا هغه بيعه ده چې د مالک په اجازي پورې موقوف وي.

۳: بيع فاسد: دا هغه بيعه ده چې **بأصله** بيع جائز وي خو **بوصفه** جائز نه وي يعنې د کوم خارجي امر

په وجې سره بيع جائز نه وي لکه څنگه چې **سعي الى الجمعة** په وخت اخستل او خرڅول وي.

۴: بيع باطل دا هغه بيعه ده چې نه د اصل په اعتبار سره جائز وي او نه د وصف په اعتبار سره.

بهر حال د بيوعاتو د ډيرو قسمونو بيان داسې دى: ۱: بيع مطلق ۲: بيع سلم ۳: بيع الرف ۴: بيع

المقايضه ۵: بيع الرباحه ۶: بيع توليه ۷: بيع الوضعيه ۸: بيع لازم ۹: بيع بالخيار ۱۰: بيع المزانه

۱۱: بيع المحاقله ۱۲: بيع العرابا ۱۳: بيع المصرات ۱۴: بيع ملامسة ۱۵: بيع منابذه ۱۶: بيع

الاقاله ۱۷: بيع غرر ۱۸: بيع بالسنين ۱۹: بيع على سوم الشراء ۲۰: بيع المزايده ۲۱: بيع جبل الجبله

۲۲: بيع النجش ۲۳: بيع تلقى الركبان ۲۴: بيع حاضر لباد ۲۵: بيع الكالى بالكالى ۲۶: بيع العينه.

دا ټول بيوعات نن سبا په معاشره کې رائج دي. خو خلک غافل دي. د کتاب البيوع په احاديثو کې

د دې بیوعاتو ذکر ارواښاد دی. ورسره ورسره به تعارف هم لیکلی کېږي.

باب الکسب وطلب الحلال

کته کول او د حلالو د تلاش بیان

د خپل ځان او د خپل ناموس د حفاظت لپاره د مال گټلو لویې فضیلت دی. که یو سړی په حلاله گټلو کې محنت نه کوي نو خامخا به هغه د نورو نه سوال کوي یا به گړځې راگړځې یا په طمع او لالچ کې به ژوند تېروي. د دینه غوره چې سړی د خپلو مټو په قوت سره وگټي، خپله یې هم وښوري او په نورو یې هم وښوري. ویل کېږي چې یو سړی په ځنگل د یوه لومبره ولیدله چې د څلور وارو ښپونو محرومه وه او یو ځای کې ناسته وه. هغه سړی سوچ وکړو چې د دې خوراک به څه انتظام کېږي. هغه هملته کیناتسلو او انتظار یې وکړو چې په لږ ساعت کې زمري یو ښکار په ځله کې نیولی راغلو. څه یې وڅړو او پاتې یې لومبرې ته واچولو. لومبرې هغه ښه وخورلو. هغه سړی سوچ وکړو چې الله تعالی دغه لومبرې ته پدې حالت کې خوراک ورکوي نو ماته به یې راکړي. زه به هم همدغه شان کینم. نو بس هملته کیناستلو. ډیر وخت تېر شو. خو د خوراک لپاره ورته څه شی ملاو و نشو. نو پریشان شو چې په دغه وخت کې ورته د غیب نه اواز راغلو چې ته د لومبرې پشان ولي فلج شوی ناست یې. د زمري پشان ولي نه جوړېږي. چې خپله یې هم وڅوري او په نورو یې هم وڅوري. بهر حال که د کوم سړی د مخکې نه د خوراک ځکاک انتظام شته دی. نو علماوو لیکلي دي چې بیا هغې له د گټلو کې چکري وهل په کار ندي. بلکې په عبادتو کې وله مشغولیدل په کار دي. خو که انتظام نشته دی نو بیا په گټلو کې محنت ضرور په کار دی.

الفصل الأول

د خپل لاس کته د ټولو نه بهتر ده

﴿عَنِ الْمُقَدَّادِ بْنِ مَعْدِيكَرِبَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا أَكَلَ أَحَدٌ

مقداد بن معدیکرب رضي الله عنه یې چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې نه دي خوړلي هيڅ يو کس

طعامًا قط خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدَيْهِ وَإِنَّ لِلَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ

رزق بهتر په خپل لاس د گټلي رزق نه همدغه وجه ده چې د الله تعالی نبی داؤد عليه السلام به خوراک کولو

مِنْ عَمَلٍ يَدِّيهِ. (۱)

د خپل لاس په مینه سره گټلي رزق نه.

توضیح: من عمل یدیه: یعنی حضرت داود عَلَيْهِ السَّلَامُ به په خپل لاس سره گټله او بیا به یې خوړله. الله تعالی حضرت داود عَلَيْهِ السَّلَامُ ته ډېره لویه بادشاهی ورکړې وه. هغې هره ورځ د یو نه یو سړی خپل باره کې تپوس کولو چې ووايه داؤد څنگه بادشاه دی؟ عادتونه او سیرت یې څنگه دی؟ یو ورځ الله تعالی د یو سړی په شکل کې یوه فرشته راو لیرله هغې په جواب کې وویل چې داؤد ډیر ښه سړی دی خو کاش که د بیت المال نه یې وظيفه نه خوړلی پدې خبره باندي د حضرت داود عَلَيْهِ السَّلَامُ په زړه او مغزو کې د برق پشان څرېکه تېره شوه او عهد یې وکړو چې د بیا لپاره به وظيفه نه اخلم. نو الله تعالی ورته د زغري جوړولو هنر زده کړو. او د هغې په لاس کې یې اوسپنه د شمعي په شان نرمه کړه. ویل کېږي چې هغه به هره ورځ یوه زغره جوړوله او په څلور یا پنځه زره به یې خرڅوله. څه به یې خپله خوړله او نوره به یې د بنی اسرائیلو په فقراو کې تقسیموله. (المراقات ۶/۷)

د مختلفو انبیاءو در اتلو ذریعې: حضرت شاه عبد العزیز رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ تفسیر عزیر کې د جدا جدا انبیاء کرامو کسبونه داسې لیکلي دي: ۱: د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب زمينداره وه ۲: د حضرت ادریس عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب او معاش ذریعه خیاطي وه ۳: د حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب او د معاش ذریعه نجاري وه ۴: د حضرت هود عَلَيْهِ السَّلَامُ او د حضرت صالح عَلَيْهِ السَّلَامُ دواړو کسب تجارت و ۵: د حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب او د معاش ذریعه زمينداره وه ۶: د حضرت لوط عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب هم همدغه و ۷: د حضرت شعيب عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب او د معاش ذریعه چيلي ساتل و ۸: د حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب هم چيلي ساتل و ۹: د حضرت داود عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب زغري جوړول و ۱۰: د حضرت سلیمان عَلَيْهِ السَّلَامُ کسب پچی (توکری) جوړول ۱۱: د حضرت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د معاش ذریعه جهاد في سبيل الله و الله تعالی د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رزق د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نیزی د لاندې ایخی و. نو د انبیا کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په مدني دور کې دا رزق ورکړی شوی وو. (تفسیر عزیزي ۱/۲۴۵)

د حرام خور دعاء نه قبلېږي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنْ أَلَّهَ

أَبُوهُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّ چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې بېشکه الله تعالی (د کمي او عیبونو نه)

طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا

پاک دی دده ذات په دربار کې صرف هغه (صدقې او عملونه) قبول وي چې د (شرعي عیبونو او دنیت

طَيِّبًا وَ أَنَّ اللَّهَ أَمَرَ

دفساد نه) پاک وي (یا دوساتې) الله چې د کوم شیانو (یعنې د حلال مال خوړلو او د نیک عملونو) حکم

الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ :

کړې خپل رسولانو ته ورکړې همغه حکم یې مؤمنانو ته هم ورکړې نو ځکه د الله تعالی ارشاد دی فرمایي

﴿ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ اعْمَلُوا صَالِحًا ﴾ وَ قَالَ : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

ای رسولانو! حلال رزق خورئ او نیک اعمال کوئ، همدارنگې الله تعالی بیا فرمایي: ای مؤمنانو

كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ﴾ ثُمَّ

تاسو فقط هغه پاک حلال رزق خوری کوم چې مونږ تاسو ته درکړی دی) بیا نبی ﷺ د (مثال په

ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ

طور) دیو سړی حال ذکر کړو چې هغه په یو اوږد سفر روان شي گډوډ او د گردنه ډک خپل لاسونه او چت

إِلَى السَّمَاءِ : يَا رَبِّ يَا رَبِّ

کړي آسمان طرف ته او وایي چې ای زما ربه! ای زما ربه! (یعنې دخپلو مقاصدو لپاره دعا غواړي) حال دا

وَ مَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَ مَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَ مَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَ غُذِي بِالْحَرَامِ

چې خوراک یې حرام، جامه یې حرامه (د پیدائش نه تراوس پوری) ساتنه یې په حرامو (خوراکو) شوې

فَأَنِّي يُسْتَجَابُ لِدَلِكِ ؟ " (۱)

نو بیا به څنگه دده دعاء قبوله شي.

توضیح: پدې حدیث کې خو اول د حلال گټلو فضیلت بیان شوی دی چې انبیاء هم الله تعالی د حلال گټلو پابند کړي دي نو مسلمان به هم د هغې پابند وي. د دینه وروسته نبی کریم ﷺ د هغه سړی د دعا ذکر داسې وکړو چې مثلاً یو عبادت کونکی هم دی مسافر هم دی په اوږد سفر کې

سخته هم تیره کړي گله و د او مجبوره هم دی. ډیر په ژړا او فریاد سره دعا هم غواړي. دواړه لاسونه د الله تعالی مخکې ته خواره کړي په داسې حالت کې د دعا د قبلیدو ډیر امید وي. خو نبی کریم و فرمایل چې چې د هغه سرې دعا نه قبلېږي چې خوراک خکاګ یې حرام دی او په بدن یې چې کومه جامه ده هغه هم د حرامو ده. نو د دغه سرې دعا به څنګه قبوله شي. د عارفینو مقوله ده چې د دعا دوه وزرې دي که هغه وي نو دعا پاس الوتې شي: یو د اکل حلال او دویم صدق مقال یعنی په خپته کې حلال وي او په ژبه باندې ریښتیا وي نو دعا قبلېږي گیني نه قبلېږي. (المراقات ۶/۷)

مَا يَقْبَلُ اللَّهُ الْأَكْلَ طَيِّبَةً ❀ مَا كُلُّ مَنْ حَجَّ بَيْتَ اللَّهِ مَبْرُورٌ

او چا څه ښه ویلي دي:

يُحْجُونَ بِاللَّيَالِ الَّذِي يَجْمَعُونَ ❀ حَرَامًا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ الْمَحْرَمِ

په آخر وخت کې به د حلال او د حرام په مینځ کې فرق ختم شي

﴿٢٣﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَا أَيُّهَا النَّاسُ زَمَانٌ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې په خلکو به یوه داسې زمانه راځي چې

لَا يُبَيِّنُ الْمَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ أَمِنَ الْحَلَالِ أَمْ مِنَ الْحَرَامِ. ^(۱)

یو سرې ته چې کوم مال ملاویږي د هغې باره کې دا پرواه نه کوي چې دا حلال دي او که حرام.

توضیح: قیامت ته نژدې وخت کې چې نوري فتنې او گمراهیانی به هم وي نو دغه گمراهي به هم ښه په تیزی سره روانه وي چې د حلالو او د حرامو تر مینځ به فرق ختم شي. بس روپی. په کار دي چې د هر ځای نه راشي او چې هر څنګه راشي، دا فرق په کې نه کوي چې دا به حلال وي او که حرام، لکه څنګه چې د مزار د منجورانو باره کې ویل شوي دي:

اخون له خو بس یی د خري وي او که دسپی

یعنی منجور لپاره پی. په کار دي که د خري وي او که دسپی وي.

د شګمن شیانو نه ځان ساتل په کار دي

﴿٤٤﴾ وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنَ

نعمان بن بشیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې حلال ظاهر دي او حرام ظاهر دي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹۶/۴ رقم الحديث: ۲۰۵۹.

وَ بَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَهُنَّ كَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ فَمِنَ اثَقِّ

او ددی دواړو په مینځ کې شکمن شیان دي چې هغه ډیر خلک نه پیژني لهذا کوم سړی چې پر هیزو کړو

الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَ عَرْضِهِ وَ مَن وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ

د شکمن شیانو نه هغه خپل دین او خپل عزت محفوظ کړو او کوم سړی چې په شکمن شیانو کې اخته شو

وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالزَّاعِي يَزْعِي حَوْلَ الْحَيِّ

نودا په حرامو کې اخته شو او دده مثال دهغه شپونکې پشان دی چې څاروي څروي په غاړه د ممنوعه ځای

يُوشِكُ أَنْ يَزْتَعَ فِيهِ

چې هروخت ددې امکان وي چې څاروي په هغه منع کړی شوي څرخای ته ننوځي او خریدل شروع کړي

أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِجِّي أَلَا وَ إِنَّ حِجِّي اللَّهُ

پوهه شی. د هر یو باد شاه منع کړی شوي څرخای وي او یاد وساتې چې د الله تعالی منع کړی شوی څرخای

مَحَارِمُهُ أَلَا وَ إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ

حرام شیان دي او دا خبره هم یاده وساتې چې د انسان په بدن کې د غوښې یوه ټوټه ده چې هغه په روغ

حالت کې وي (یعنې کله چې هغه د عیمان او عرفان او یقین په رڼا سره رڼا شوي وی نو د خیر عملونه

صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَ إِذَا فَسَدَتْ

او بنائسته اخلاق او د احوالو د وجې نه) ټول بدن روغ وي او کله چې په ټوټه کې گډوډ والی راپیداشي

فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَ هِيَ الْقَلْبُ. (۱)

نو ټول بدن گډوډ شي. یاد وساتې! د غوښې هغه ټوټه زړه دی.

توضیح: الحلال بین و هو الذي توجد فيه دلائل الحل فقط: یعنی واضح حلال هغه شیان دی چې د

هغې حلت باندې د شریعت واضح دلائل وي، په هغې هېڅ قسمه څه شک نه وي لکه نکاح کول او

د حلال څاروي غوښه خوړل، په وخت باندې اوده کیدل او د خدای د مخلوق خدمت کول او داسې

نور نور.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱ رقم الحديث: ۵۲، ومسلم في صحيحه ۱۲۱۹۳ رقم الحديث: ۱۵۹۹/۱۰۷.

والحرام بین وهو الذي توجد فيه دلائل الحرمة فقط: یعنی واضحه دلائل وي او په هغې کې څه شک و شبه نه وي لکه زنا کول، غلا کول، دروغ ویل او چغلي (خبرې وپرونکی راوپرونکی) کول او یاداسې نور. (المراقات ۶/۱۱)

وبینهما مشتبهات وهي ما تعارضت فيها ادلة الحل والحرمة ولم يتضح وجه الترجيح: یعنی مشتبهات هغه امور دي چې په هغې کط حل او حرمت دواړه شتون لري مثلاً یو طرف ته وکتلی شي نو داسې معلومېږي چې حلال دي او بل طرف ته وکتلی شي نو داسې محسوسېږي چې حرام دي. اوس پدې کې شک پیدا شو چې په هغې ډیر خلک نه پوهېږي. او نه د هغې باره کې څه فیصله کوي. خو جید او مجتهدین په خپل قوت اختیار سره یو طرف راجح وگڼي او فیصله وکړي یا مثلاً داسې دلائل شته دی چې په هغې د مجتهدینو د اجتهاد ځای وي. نو د یو مجتهد د اجتهاد په نظر سره هغه شیان حلال شي. اوس پدې کې شک راغلو نو د احتیاط تقاضا داده چې هغه پرېښودلی شي. په پاس دوه (۲) ذکر شوي مثالونو باندې داسې پوهه شی چې یو سړی سره څه روپی د حلالی گټې دي او څه د حرامې گټې دي. نو د ټولو نه ځان ساتل غوره دي. یا کومې بنځې گواهي ورکړه چې ما فلاني هلک او فلاني جینی ته پي وړکړي دي لهندا د هغوی نکاح صحیح نه ده. اوس دا د یو طرف نه د دې بنځې وینا ده بل طرف ته قاعده ده چې د یوې بنځې گواهي معتبره نه ده. لهندا په دې نکاح کې جائز او ناجائز شک راغلو نو پرېښودل یې غوره دي. (المراقات ۶/۱۲)

بهر حال د شک والا شیانو باره کې. علماؤ اقوال په درې قسمه دي: ۱: شکمن شیان دي حرام وگڼلی شي، فقط په اضطراري حالت کې د ځان ساتلو په خاطر دی استعمال کړی شي.

۲: داسې شکمن شیان دې مباح وگڼلی شي چې استعمالول او نه استعمالول دواړه یې جائز دی.

۳: داسې شکمن شیان دي به حرام وگڼلی شي او نه حلال وگڼلی څنگه چې په شکمن حالت کې وي په هغه حالت باندې یې پرېږدی. زمونږ استاد حضرت مولانا محمد ادریس صاحب رَحْمَةُ اللَّهِ شَيْخُ الْحَدِيثِ جَامِعِ بَنُورِي تَاوُنِ مُسْلِمِ شَرِيفِ په درس کې د دې حدیث په تشریح کې ویلي چې نن سبا بین الاقوامي توگه باندې د بیو عاتو نظام فاسد دی. لهندا که مونږ خپله پیسه هم حلاله کړو او کوم شی اخلو نو هغه به نه حلالېږي ځکه دا حکم دادی چې د ځان د بچ کولو لپاره په خاص حالت کې د حاجت مطابق خوړل په کار دي او بیا استغفار ویل په کار دي. حضرت سید محمد یوسف بنوري رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې د دې حدیث متعلق به شاه انور شاه کشمیري رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِل که دا حدیث امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ يَا اِمَامِ اَحْمَدِ بْنِ حَنْبَلٍ رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِلې وي نو څه حق به یې ادا کړې شوې وي. زمونږ د طاقت نه خو بهر ده. بیا یې وویل چې علامه شوکاني رَحْمَةُ اللَّهِ يِي داسې شرح لیکلی ده خو هغه ډکی ده. ډکی!

معالم السنن کې علامه خطابی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ كومه تشریح لیکلي ده او تقي الدين ابن دقيق العيد چې كومه تشریح لیکلي ده او مصباح السیاده کې د دې حدیث چې كومه تشریح لیکلي شوي ده. كه وس دا ټول وگتلی شي نو د دې حدیث به تر ډېره حده پورې حق ادا شي.

بهر حال دا حدیث د امهات اسلام نه دی كه دا حدیث د اسلام په بنیادی احادیثو کې دریم دی نو دا به ثلث الاسلام ویل کېږي. او كه دا حدیث په بنیادی احادیثو کې څلورم دی نو بیا دا به ربع الاسلام ویل کېږي. انما الاعمال الخ او من حسن اسلام المرء الخ او زیر بحث حدیث د اسلام په بنیادی احادیثو کې دی. (المركات ۶/۱۲)

كالراعي: پدې حدیث کې چې د مشتبهاتو كوم ذكر راغلی وو. دهغې د وضاحت لپاره يو مثال ورکړی شوی دی. مثلاً يو بادشاه دی. دهغې يو څرن ځای دی. چې هغه منع کړی شوی دی. وس چې كوم خلک هغې ته نزدې ورځي او بېزي پکې څروي نو امکان لري چې يوه بېزه ده دتنه لاره شي او نقصان به وکړي. لهذا داسې شک ځای ته بېزي بوتلل او څرول بڼه نه دي. بالکل همدغه شان الله تعالی په احکاماتو کې ځينې شيان حرام گرځولي دي. نو خلک باني جوړوي او گرد ترینه گرځي. دهغوی لپاره خطر دی چې چرته هغه خلک په حرامو کې واقع نشي. (المركات ۶/۱۳)

حمى: شپول او غاړې ته وايي. د څاروونو د فصل د بچ کولو لپاره چې چار چاپیره كوم ازغن تار تاوو کړی کېږي. هغې ته حمى وايي. (المركات ۶/۱۳)

شيخ على متقي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ د دې حدیث په رڼا کې د جائز او ناجائزو حدود په پنځه مرحلو مشتمل يو ترتيب داسې لیکلی دی: ۱: ضرورت ۲: مباح ۳: مکروه ۴: حرام ۵: کفر. فرمایي چې کله انسان د خپلي بقاء او د خپل عزت د ساتلو حد پورې ضروري شيانو باندې اکتفا کوي نو هغه د هری فتنی او خطر نه محفوظ وي. خو كه انسان د خپل ضرورت د حد نه تېر شي او مخکې لاړ شي. نو هغه د حد ضرورت نه حد مباح ته لاړ شي. او كه هغه په حد اباحت باندې هم قناعت نه کوي نو هغه په حدی کرهت کې داخل شي. او کله چې په حد کراهت باندې قناعت نه کوي او مخکې لاړ شي نو په حد حرام کې داخل شي. او کله چې هغه په حد کراهت هم قناعت نه کوي او مخکې لاړ شي نو په حد حرام کې ولوېږي. چې دهغې نتیجه دا راوځي چې په مخکې مرحله کې هغه حد کفر ته داخل شي.

ألا وهي القلب: د حدیث په آخر کې د نتیجی په توگه ویل شوي دي چې حرام او مشتبه شيانو په استعمال لول سره د انسان په بدن کې دننه يوه ټوټه ده هغه اغیزمنه کېږي. په حرام خوراک سره هغې

باندې تورتم راخپور شي او هغه ټوټه خرابه شي. هغه د ټول بدن لپاره د يو مضبوط کوروي. که چېرې هغه خراب شو نو ټول بدن به خراب شي. هغه ټوټه پشان د بادشاه ده. که د بادشاه ارادي بڼي نه وي نو د بدن يو اندام اراده هم صحيح نه پاتې کېږي. وي فرمايل هغه زړه دی د دې په احساساتو، جذباتو او ميلان سره ټول بدن حرکت کوي. لهدا د دې د اصلاح کوښښ وکړئ. د حرامو نه ځان وساتئ او حلال استعمال کړئ چې د زړه اصلاح وشي. او چې کله زړه اصلاح وي نو د دې خدام يعنې د بدن ټول اندامونه په صالح وي. (المركات ۶/۱۴)

د زنا کارې بڼې لپاره اجرت حرام دی

﴿۵﴾ وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَمَنُّ الْكَلْبِ خَبِيثٌ وَ

رافع ابن خديج رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمايل چې د سپي قيمت ناپاکه مال دی او

مَهُرُ الْبَغِيِّ خَبِيثٌ وَ كَسْبُ الْحَجَّامِ خَبِيثٌ. ^(۱)

د زنا کارې بڼې اجرت حرام مال دی، د ځکر لگونکې گټه ناخوښه مال دی.

توضیح: مهر البغي خبيث: لغوی اعتبار سره لفظ خبيث ناپاک ته ویلی کېږي. خو په فقهي اصطلاح کې د فقهاء کرامو او مجتهدينو دا لفظ د موقع په مناسبت سره کله په حرام حمل کوي، کله په مکروه باندې حمل کوي. کله يې په خلاف اولی او ناخوښه عمل باندې حمل کوي. نو ځکه پدې حديث کې **تمن الكلب خبيث** کې د احنافو فقهاؤ دا لفظ په مکروه باندې حمل کړی دی. او نورو ائموو د خپل خپل اجتهاد مطابق په حرام باندې حمل کړی دی. اختلاف په ورسره لاندې حديث کې راروان دی. زیر بحث حديث کې **كسب الحجّام خبيث** لفظ کې فقهاؤ لفظ خبيث په خلاف اولی باندې حمل کړی دی. (المركات ۶/۱۳)

مهر البغي: پدې کې د مهر نه مراد اجرت او معاوضه ده پدې باندې د مهر د صورۃ اطلاق شوي دی. گيني دا د بهروا ټيکس دی معروف مهر مراد نه دی. دلته دا لفظ ټولو علماؤ په حرامو باندې حمل کړی دی. چې بازاری او کنجري بڼې چې په خپل کوم بازاری کسب باندې روپۍ گټلي دي هغه حلالې نه دي بلکې حرامې دي ځکه هغوی نا جائزه بدن فروشي کړي ده د نائي کسب يې ځکه خلاف اولی گنلی دی چې اسلام مسلمانانو ته اوچت اخلاق او اوچت مقام ورکوي لهدا اسلام مسلمانانو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۹۹/۳ رقم الحديث: ۱۰۶۸/۱۱

ته د داسې کسب خپلول نه خوښی چې په هغې سره د مسلمانانو او چت والي کې کوتاهي راځي. مثلاً خلک به وایي فلاني فلاني د سپو فارم خلاص کړې دی. فلاني د پشوگانو د اخستلو او خرڅولو فارم خلاص کړې دی. او فلانی وینه راو باسی (خکر لگوي) او رزق گټې. پدې سره د مسلمانانو لور شان ته تاوان رسېږي. (المراقات ۶/۱۶)

لکه څنگه چې اقبال متوفی ویلي دي.

اے طائر لاهوتی اس رزق سے موت اچھی ✽ جس رزق سے آتی ہو پرواز میں کوتاہی

د سپو د اخستلو او خرڅولو مسئله

﴿۶﴾ وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ
ابو مسعود انصاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړې د سپو د سپو، اجرت
الْبَيْعِ وَالْحُلْوَانِ الْكَاهِنِ. ^(۱)
د بدکاری بڼې او د کاهن د شیرینی یعنی (د اجرت په توگه د حاصل شوی مال) د استعمالولو نه.

توضیح: نهی عن ثمن الكلب: یعنی نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سپي د نرخ اخستلو نه منع فرمایلي ده چې د هغې مطلب دا شو چې د سپي اخستل او خرڅول جائز نه دي. اوس فقهي نقطه نظر سره تفصیل دا دی چې د ټولو فقهاؤ پدې باندې اتفاق دی چې د کلب عقور د لیوني سپي اخستل او خرڅول ناجائز دي. همدغه شان په شوق سره د ساتونکو سپو خرڅول او اخستل هم منع دي. او د داسې سپو په کورونو کې ساتنه هم ناجائزه ده. خود فقهاؤ په دې کې اختلاف دی چې شریعت چې کوم سپي په کورونو کې ساتلو او روزلو اجازت ورکړی دی لکه کلب معلم دی، کلب صبا دی، کلب ماشیه او کلب حراسه دی. آیا د دې اخستل او خرڅول جائز دي او که نا؟ او د دې ثمن او نرخ حلال دی یا حرام دی. پدې کې اختلاف دی (المراقات ۶/۱۶).

د فقهاء کرامو اختلاف: د امام شافعی او امام احمد بن حنبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د راجح قول مطابق امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ائمو ثلاثو په نزد سپو بیع او شراء مطلقاً ناجائز دي که هغه معلم سپی وي یا غیر معلم وي یا د خوکیداری لپاره وي یا که د بل کوم یو کار لپاره وي ټول ناجائز دي او د دې اخستلي شوي روپی ټولې حرامې دي. امام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او صاحبین او په یو قول کې امام احمد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې شریعت چې کوم سپي په کورونو کې ساتلو حکم ورکړی دي. خود هغې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۲۶۱ رقم الحديث: ۲۲۳۷، ومسلم في صحيحه ۲/۱۱۹۸ رقم الحديث: ۱۵۶۷/۳۹.

سره انساني منفعت وي لکه کلب معلم دی، د څو کیداری سپی دی یا د جاسوسی سپی دی. نو د داسې سپو اخستل او خرڅول جائز دي. او پدې سره اخستلی شوي روپی حلالی دي. (المقرات ۱۶-۶/۱۷)

دلائل: شوافع او د هغې د موافقینو دلیل زیر بحث حدیث دی. چې په هغې په واضحه توگه باندي د سپی نرخ اخستلو ممانعت راغلی دی. همدغه شان د دې احادیثو نه هم دي حضراتو استدلال کړی دی چې په هغې کې لفظ خبیث استعمال شوی دی. د احنافو او د هغوی د موافقینو اولنی دلیل د نسائی دا حدیث دی: **عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ان النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهى عن ثمن السنور والكلب الا كلب الصيد.** (نسائی)

د احنافو دویم دلیل د مسند احمد او د نسائی دا حدیث دی **عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهى عن ثمن الكلب الا الكلب المعلم.** (احمد نسائی)

د احنافو دریم دلیل په مسند احمد امام اعظم کې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حدیث دی چې د هغې الفاظ دا دي: **عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال رخص رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في ثمن كلب الصيد.** (مسند امام اعظم)

د احنافو څلورم دلیل د ابن شهاب زهري فتوی ده. که چیرې یو سړی یو بنکاري سپی مړ کړو نو په قاتل به د هغې د نرخ تاوان راځي. (طحاوی)

همدغه شان د حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واقعه ده. چې هغه څلویښت (۴۰) دراهم د سپو په تاوان کې وصول کړي وو. د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فیصله مستدرک حاکم او طحاوی کې ذکر ده چې هغې کلب صید په قتل کې څلویښت دراهم (۴۰) تاوان ایښودلی وو. او د کلب ماشیه په قتل باندي یې دوه (۲) دوه نران گله ان ایښودلي وي. دلته د قیاس هم دغه تقاضا ده چې د سپی نرخ جائز دی ځکه چې شریعت د سپی نه د گټه اخستلو لپاره ساتل جائز کړي دي نو مال کیدل هم ثابت شول او کوم شی چې د شریعت په نظر کې مال وي نو د هغې اخستل او خرڅول هم جائز دي. پوره تفصیل طحاوی او زجاجة المصابیح کې دی.

احناف د زیر بحث د حدیث یو جواب دا ورکوي چې دا په مکروه تنزیهی باندي محمول دی. دویم جواب دا دی چې د دې ممانعت تعلق د اسلام ابتداء سره دی. حال دا چې د سپو باره ډېره سختي وه. بیا هغه سختي ختمه شوه. دریم جواب دا دی چې د دې ممانعت تعلق د هغه سپو سره دی چې هغه عقور لیوني وي چې په هغې څه گټه نه وي. که چېرې شوافع حضرات دا ووايي چې د سپی په ثمن

باندي د خبیث اطلاق شوی دي نو مونږ به وایو چې دا اطلاق خو کسب الحجام باندي هم شوی دی. حال دا چې نبي کریم ﷺ خو خپله نائی ته د خکر لگولو اجرت ورکړی وو. که شوافع حضرات دا ووايي چې سپی نجس العین دی، ځکه یې نرح حرام دی. نو مونږ به وایو چې هاتېی هم نجس دی، نو د هغې نرخ ولې جائز دی؟

حلوان الکاهن: کاهن هغه سړی وي چې د آينده باره کې غیبو خبرې کوي. چې هغې ته دست شناس هم ویل کېږي. هغې ته چې په دغه عمل څه ورکړی کېږي هغې ته حلوان ویل شوي دي یعنې د نجومی متائی او شیرینی، بهر حال نجومی ته تگ او د هغې د آينده باره پوښتنه کول او د هغې خبره منل ټول حرام دي. دا نجومی خپله انسان دی. دیته د غیبو علم څنگه کیدلی شي. بابا سعدي په گلستان کې یوه قصه لیکلي ده. چې د یو نجومی کور ته بد کاره سړی راغلو او د نجومی بنځې سره په گپ شپ کې نبي مزي اخستلی. او نجومی بازار کې خلکو ته اسمانونو خبرې کولي. بابا سعدي هغه مخاطب کړی او وایي: (المراقات ۶/۱۷)

تور اوج فلک چه دانی چيست ❁ چون نه دانی که در سرائے تو کيست

یعنې ته به د اسمان بهر جونو باندي څه معلوم کړي حال دا چې تاته دا هم معلومه نده چې دا وخت ستا په خپل کور څه روان دي.

اقبال مرحوم انسان ته تقدیر د تابع کېدلو ویلي دي نه دا چې ستورو تابع شي. نو وایي:

تیری تقدیر کواچم شناس کیا جانے ❁ تو خاک ز غمخ تو تالیخ ستاره نہیں

وینه خرڅول حرام دي

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي جَحِيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الدَّمْرِ وَثَمَنِ الْكَلْبِ

ابو جحيفه رضي الله عنه وایي چې: نبي کریم صلی الله علیه و سلم منع کړې ده د ویني د پیسو، د سپي د پیسو او د

گسب البغی و لعن اکل الربا و مؤکله

بدکاری بنځې اجرت نه او همدارنگې یې لعنت فرمایلي دي په سودا خستونکي او سودور کونکي،

و الواهية و المستوشية و المصور. (۱)

خال وهونکي (خان ته یا بل چاته) او تصویر جوړونکي باندي.

توضیح: ثمن الدر: که دم نه مراد وینه وي نو د ویني اخستل او خرخول حرام دي. ځکه دا مال دی. او که دم نه مراد د خکر کولو اجرت وي نو بیا دا مکروه تنزیهی دی. لکه څنگه چې مخکې لیکلی شوي دي. د سود او بوا خبره مخکې راروانه ده. (المقات ۶/۱۷)

الواشمة: وشم اصل کې د سوری کولو او خال جوړولو په معنی دی. په پخواني عربي لغت کې د وشم لفظ ډیر په کثرت سره استعمال شوی دی. د محبوبې د کنډرو نښانو تشبیه د وشم سره ورکړی شوي ده. (المقات ۶/۱۷) مشهور شاعر طرفه بن العبد وايي:

لخولة اطلال ببرقة تهدد ❁ تلوح کباقي الوشم في ظاهر اليد

المستوشمة: سین او تاد طلب لپاره دی. یعنی هغه ښځه چې د خال لگولو عمل د نورو ښځو لپاره کوي. د وشم طریقه دا وي چې مثلاً یو سړی یا ښځه د خپل بدن په یوه حصه کې سوری یا زخم وکړي او بیا په هغه زخم کې رانجه یا نیل واچوي. چې کله زخم ښه شي نو دا رانجه یا نیل د سرمني لاندې پاتې شي. چې په هغې سره په بدن کې یو خال او نښان جوړ شي. اسلام ځکه منع کړی دی چې پدې کې د الله تعالی په تخلیق کې بدلون راضي. او پدې کې د کفارو او فاسقانو سره مشابهت هم دی. بهر حال واشمه هغه رنگ د کولو والا ښځې ته وایي چې هغه په پدې کار پوهېږي. او د دې کریگره وي. او مستوشمة هغې ښځې ته وایي چې هغې ته خال لگولی کېږي. په پښتو کې د دې ترجمه دا ده. چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به سوري کونکې او چاته چې سوري کېږي دواړو باندې لعنت ویلی دی. د وشم دا قبیح عمل مصر، لیبیا، افغانستان او په داسې نورو ملکونو کې ډېر کېږي. خپنې تور رنگي خلک خپل مخ و شلی او کرښې جوړوي. دا هم د الله تعالی د خلقت په بدلولو کې داخل دی چې حرام دی. پدې حدیث کې عکس ویستونکې باندې هم لعنت ویل شوی دی. د دې نه مراد هغه خلک دي چې کوم د څاروو عکسونه جوړوي د دې جوړول، اخستل او خرخول ټول ناجائز دي. بآب التملؤیر کې ان شاء الله د دې تفصیل راشي. (المقات ۶/۱۷)

د حرامو شیانو اخیستل او خرخول هم حرام دي

﴿٨٥﴾ وَعَنْ جَابِرِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ، بُكِّئَتْ:
جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اوریدلي دي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د فتح مکې په کال په مکه کې چې فرمایلي یې
إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَمٌ بَيْنَ الْخَمْرِ وَ الْمَيْتَةِ وَ الْخِنْزِيرِ وَ الْأَصْنَامِ . فَقِيلَ :
الله او د هغه رسول شراب، مردارو خنزیر او د بتانو اخستل او خرخول حرام کړي دي. چې ویل شو

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ ؟ فَإِنَّهُ تُطْلَى بِهَا الشُّفُنُ

نبي ﷺ! يا رسول الله! مونږ ته دمردار دوازه حکم هم ووايه چې کشتيو باندې مړلي شي

وَ يُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَ يَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ ؟

او همدغه شان هغې سره څرمني غوړول کېږي او خلک (په کورونو کې) هغې باندې ډيوې بلوي نونبي

فَقَالَ : لَا هُوَ حَرَامٌ . ثُمَّ

ﷺ و فرمايل چې دمردارې چرې هم حرامه ده ځکه دادگتې اخستلو لپاره جائزه ده بيانې ﷺ

قَالَ عِنْدَ ذَلِكَ : قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا

هغه وخت دا هم و فرمايل چې الله دې په يهودو لعنت وکړي چې کله الله دمردارو ووازه حرامه کړه نو

أَجْمَلُوهَا ثُمَّ بَاعُوهَا فَكَلَّوْا ثَمَنَهُ (۱)

يهودو (دا حيله جوړه کړه چې هغوی) ووازه ويلي کړه او تخم يې پکې واچوو او بيایې ددې قيمت خوړو

توضیح: بیع الخمر: شیخ عطاء لیکلي دي چې شراب خرڅول چې څنگه حرام دي. همدغه شان آلات د لهو لعب مثلاً ډول باجا او داسې نور شيان خرڅول هم ناجائز دي. هغوی دا هم لیکلي دي چې که چا د لهو لعب دا سامان مات کړل نو په هغې باندې تاوان نشته دی. المدینه: د مردارې اخستل او خرڅول چې څنگه ناجائزه دي همدغه شان د یو کافر مړی خرڅول هم ناجائز دي. په غزوه خندق کې نوفل کافر د مړي په بدل کې کفار په بدل کې لس زره (۱۰۰۰۰) درهمو پیشکش وکړو. خونبي کریم صلى الله عليه وسلم منع کړل او مړي يې مفت ورکړلو. (المراقات ۶/۱۸)

الاصنام: د بتانو اخستل او خرڅولو کارو بار د ممانعت لاندې د پلاټک او د داسې نورو شيانو گډی گاني او نوري مجسمي هم راتلی شي. (المراقات ۶/۱۸)

قال لا: يعنې چې یو شی اصل کې حرام دی نو د هغې گټه اخستل په هېڅ صورت کې جائزه نه دي. امام شافعي رحمه الله وايي که چېرې په يوه کشتي باندې نجسه ووازه ملاو شي يا په هغې باندې ډيوه بل کړی شي نو دا جائز دي. خود دې اخستل او خرڅول جائز دي. جمهور فرمايې چې نه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲۱/۱ رقم الحديث: ۲۲۳۶، ومسلم في صحيحه ۱۲۰۷/۳ رقم الحديث: ۱۵۸۱/۷۱.

اخستل او خرڅول جائز دي او نه نورې گټې اخستل جائز دي. خو کله چې د مردار څرمن چې کله رنگ کړی شي نو د مستقل حدیث د حکم د وجي نه د هغې استعمال جائز دی.

اچملوه: دا د اجمال نه دی اجمال د باب افعال صیغه ده. د ویلي کېدو په معنی ده. دا صیغه د مجرد لپاره هم استعمالېږي. خو مزید په مبالغه کې دی. یهودو د خپلې عیاری، مکاری او د حیلو بهانو په وجه دا مسلسل ولیکوله. خو هغوی دا بانه جوړه کړه چې دا خو وازگه نده. بلکې تیل دي. حال دا چې په ولیکولو سره د دې حقیقت نه بدلېږي. د دینه معلومه شوه چې هره هغه حیله چې په هغې سره د کوم شي د حلالو کونښن وکړی شي نو هغه حیله ناجائزه ده. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې د یو شي نرخ د هغې شي تابع وي. که شی حرام دی نو د هغې قیمت هم حرام دی. (المراقات ۶/۱۸)

د یهودو چالاکی

﴿۹﴾ وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ			
عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل الله تعالی دې يهود هلاک کړي، په هغوی (د			
حُرْمَتٌ	عَلَيْهِمْ	الشُّحُومُ	فَجَبَلُوْهَا
مرداری) وازگه حرامه شوه نو هغوی هغه ویلي کړه (چې د وازگی نوم پاتې نشي) او بیا یې د هغې			
فَبَاَعُوْهَا (۱)			
اخيستل او خرڅول شروع کړل (د دې وضاحت پاس حدیث شوی دی).			

د پيشو د اخستلو او خرڅولو مسئله

﴿۱۰﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَالسِّنُورِ. (۱)			
جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سپي او پيشو نرخ (د استعمالولو) نه منع فرمايلي ده.			

توضیح: السنور: سنور پيشو ته وايي د دې اخستل او خرڅول د ټولو علماؤ په نزد جائز دي. فقط خلاف اولی او مکروه تنزیهی دي. خو حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د هره د اخستلو قائل دی. د دې حدیث نه د احنافو د مسلک تائید کېږي چې د قابل انتفاع سپي اخستل او خرڅول مکروه تنزیهی دي. يعنې خلاف اولی دي حرام نه دي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۱/۱ رقم الحديث: ۲۲۴۳، ومسلم في صحيحه ۱۲۰۷/۳ رقم الحديث: ۱۵۸۲/۷۲

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۹۹/۳ رقم الحديث: ۱۵۶۹/۴۲

د استدلال طرز داسی دی لکه څنگه چې د پیشو د اخستلو او خرڅولو لپاره استعمال شوی دی. بالکل همغه الفاظ د سپي لپاره هم استعمال شوي دي. چې د جمهورو نه د پیشو متعلق الفاظ په مکروه تنزیهی باندې حمل کوي او استعمالوي نو احنافو هم د سپي باره کې وارد الفاظو کې د معنی الفاظو تاویل کړی دی. فرق فقط دادی چې د پیشو متعلق فیصله د جمهورو ده او د سپي متعلق فیصله د احنافو ده. (المقات ۶/۲۰)

د خکر لگولو کسب حلال دی

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: حَجَّمَ أَبُو طَيْبَةَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعِ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَيُّ چې ابو طيبه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خکر و لگو، نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام حکم و کړو ده ته

مِنْ تَمْرٍ وَ أَمَرَ أَهْلَهُ أَنْ

يُصَاعِ كَهْجُورِي. همدغه شان نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې مالکانو ته حکم ورکړو چې هغه د ابو

يُخَفِّقُوا عَنْهُ مِنْ خِرَاجِهِ. (۳)

طيبه د گټي نه لږه اخلي.

توضیح: ابو طيبه: داد نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاص نائی ؤ. داد سر خریلو او د خکر لگولو هنرمند ؤ.

امراه بصاع: د دې نه معلومېږي چې د نائی کسب حلال دی گيني نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اجرت نه ورکولو. (المقات ۶/۲۰)

من خراجه: خراج ټيکس ته وايي. د عربو عادت وو چې هغوی به خپل غلامان په جدا جدا کسبونو کې لگول. او هغوی سره به يې خبره کوله چې د ورزني گټه کې به دومره برخه زما وي. او دومره به ست وي. ابو طيبه د بنو بياضه غلام ؤ. هغه چې په ده باندې څومره ټيکس لگولی وو. نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې د کمولو سفارش وکړو هغوی کم کړو. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خور رحمت للعالمين وو دلته د يو رحمت ظهور وشو. (المقات ۶/۲۰)

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۲۱/۴ رقم الحديث: ۲۱۰۲، ومسلم في صحيحه ۱۲۰۴/۳ رقم الحديث: ۱۵۷۷/۶۸.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د اولاد گټه د مور او پلار ده

﴿۱۲﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلْتُمْ

عائشه رضی اللہ عنہ وایې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایل بهتر په هغه څه کې چې تاسو خوري هغه

مِنْ كَسْبِكُمْ وَ إِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ .^(۱)

دی چې هغه تاسو ته د گټې څخه حاصل شوی وي او ستاسو اولاد هم ستاسو گټه ده.

وَفِي رِوَايَةٍ أَبِي دَاوُدَ وَالدَّارِمِيِّ : إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَإِنَّ وَكْدَهُ مِنْ كَسْبِهِ .

توضیح: مور او پلار د بچو لپاره د دویم سبب دی نو د کوم ماشوم وجود چې مور او پلار ته محتاجه وي، اوس مور او پلار د ولگي نه پریشان وي نو له خپل محنت د هغې مخې ته ایښودل په کار دي. دا مناسبه نه ده چې اولاد په راحت کې وي او په مور او پلار ولگه تېرېږي. پدې حدیث کې هم دغه فرمایلی شوي دي چې د اولاد مال د مور او پلار لپاره پاک حلال دي. که مور او پلار محتاجه وي او په اولاد باندې د هغوی کفالت واجب دی. که مور او پلار په راحت کې وي نو خامخا په خپل اولاد باندې پټی مه جوړېږي. (المراقات ۶/۲۱)

انت ومالك لا بيبك: و الا حديث متعلق يوه عجيبه قصه ده. او د بودا پلار يو څو اشعار دي چې په حماسه کې ذکر شوي دي. ما په علمي خطباتو کې هغه نقل کړي دي.

د حرام مال صدقه جائز نه ده

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایل

لَا يَكْسِبُ عَبْدٌ مَالًا حَرَامًا فَيَتَصَدَّقُ مِنْهُ

چې داسې کله هم نه کېږي چې يو بنده حرام مال وگټي او په هغې صدقه او خيرات کوي او د هغه

فَيُقْبَلُ مِنْهُ

صدقه قبوله کړې شي (که کوم سړی په حرام ذریعې سره گټلی مال صدقه او خيرات کړی نو د هغه

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۶۳۹/۳ رقم الحديث: ۲۱۰۲

صدقه قطعاً نه قبلېږي او نه هغې ته څه ثواب ورکول کېږي) او نه کله داسې کیدی شي چې هغه سړی

وَلَا يُنْفِقُ مِنْهُ فَيُبَارِكُ لَهُ فِيهِ

حرام مال (په خپل ځان او په خپل اهل او عیال باندې) خرچ کوي او په هغې کې برکت حاصلېږي

(یعنې د حرام مال نه چې څه شی هم خرچ کېږي په هغې کې بالکل برکت نه وي) او کوم سړی چې (د

وَلَا يَتْرُكُهُ خَلْفَ ظَهْرِهِ إِلَّا كَانَ

مرگ نه) وروسته حرام مال پرېږدي د هغې حیثیت د دېنه بغیر بل هېڅ نه پاتی کېږي چې هغه مال د

زَادَهُ إِلَى النَّارِ

هغه سړی لپاره یوه توشه جوړه شي چې هغه داسې جهنم ته ورسوي او (دا خبره یاد وساتې چې)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْحُو السَّيِّئَ بِالسَّيِّئِ وَ لَكِنْ يَنْحُو السَّيِّئَ بِالْحَسَنِ إِنَّ الْخَبِيثَ

الله بدې په بدې سره نه لرې کوي بلکې بدې په نیکۍ سره لرې کوي، همدغه شان نجس مال نجس

لَا يَنْحُو الْخَبِيثَ. (۱)

لره نه لرې کوي (یعنې حرام مال بدې نه لري کوي بلکې حلال مال بدې لرې کوي).

توضیح: فیقبل منه: یعنې د حرامو نه ورکړی شوي صدقه الله تعالی نه قبلوي. ځکه:

مَا يَقْبَلُ اللَّهُ الْأَكْلَ طَيِّبَةً ❀ مَا كُلُّ مَنْ حَجَّ بَيْتَ اللَّهِ مَبْرُورٌ

فقهاؤ لیکلي دي چې که د چا سره حرام مال وي او هغه د هغې نه ځان خلاصوي نو د ثواب د نیت نه بغیر دي کوم فقیر ته ورکړي. که د ثواب نیت یې وکړلو نو په هغې کې د کفر خطر ده. د غاړه خلاصیدلو نیت په کار دی. همدغه شان که د حرام مال اخستلو والا فقیر ته معلومه شوه چې دا د حرامو صدقه ده نو هغه دي د صدقي لپاره دعاء خیر نه کوي. که چا دعا وکړه نو د کفر خطر ده.

لا یسحوا السیئ: پدې جمله کې نبي کریم ﷺ یو قانون بیان کړی دی. چې دین د دینداری په لاره حاصلېږي. د بي دینۍ په لاره دین ته پرمختگ نه ملاوېږي. مثلاً که یو سړی د گناهونو د بښلو کوښښ کوي نو هغې له په کار ده چې د حلال شي صدقه وکړي چې گناه وینخل شي او ثواب ملاو شي خو دا امکان نه لري چې صدقه د حرام شي کوي او طمع د ثواب لري او ناست وي. پدې حدیث

(۱) أخرجه البغوي في شرح السنة ۱۰/۸ رقم الحديث ۲۰۳۰

کې ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ (سورة هود آیت: ۱۱۴) آیت ته اشاره ده. (المراقات ۶/۲۲)

د حرام خوړلو سخت وعید

﴿۱۴﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ لَحْمٌ نَبَتَ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَآيِي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل نه دا خلیبې جنت ته هغه غوښه چې هغه ساتل
مِنَ الشُّحْتِ
شوی وي په حرامو (یعنې د کوم سړی چې بدنې ساتنه په حرام مال خوړوسره شوی وي نو هغه به جنت
وَ كُلُّ لَحْمٍ نَبَتَ مِنْ الشُّحْتِ كَانَتِ النَّارُ أُولَى بِهِ. ^(۱)
ته نه دا خلیبې) او کومه غوښه (یعنې کوم بدن) چې په حراموسره لوی شوی وي نو هغه د دوزخ لائق دی

توضیح: السحت: حرام مال ته وایي.

په شک و شبه کې شیان اچونکو نه ځان ساتل په کار دي

﴿۱۵﴾ وَعَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَآيِي چې چې مادنبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وینا (خپله او ریدلی او هغه) می یاد ساتلی
دَعُ مَا يَرِيْبُكَ إِلَى مَا
ده چې کوم شی تاسو په شک کې واچوې نو هغه پرېږدې او هغه شي طرف ته میلان کوی چې هغه
لَا يَرِيْبُكَ فَإِنَّ الصِّدْقَ طَمَآنِينَةٌ وَإِنَّ الْكُذِبَ رِيْبَةٌ. ^(۲)
تاسو په شک کې نه اچوې ځکه حق د زړه د اطمینان سبب دی او باطل د شک او تردد موجب دی.

توضیح: ما یریبک: یعنی دیو شي په استعمال کې خپله یو سړی شک او تردد وي چې آیا دا جائز دی او که نا جائز دی مناسب دی او که نامناسب، نو دغه شان سړی له په کار دي چې په داسې شک کې اچونکی شی پرېږدي او هغه صورت اختیار کې چې په هغې ورته اطمینان وي، هېڅ تردد نه وي. گویا کې دا حدیث وایي چې کله په زړه کې تردد پیدا شو نو پوهه شه چې څه تاوان دی لهذا هغه پرېږده او داسې صورت خپل کړه چې په هغې کې تاته پوره اطمینان وي. د دې حدیث مضمون د

(۱) أخرجه الدارمي في السنن ۴۰۹/۲ رقم الحديث: ۲۷۷۶.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲۱۹/۴ رقم الحديث: ۲۵۲۱.

دینه ورسته راتلونکې حدیث پشان دی. ټوله تشریح به هلته کېږي. دومره پوهه شی چې دامعیارد هغه خلکو دی چې د هغوی زړونه آثنی پشان پاک او شفاف وي. په گنده زړونو کې تردد چرته پیدا کېږي. هغوی احساس هم نه کېږي. چې دا غوشه د خنزیر ده چې بنه نده او که د کوم حلال څاروی ده چې بنه ده. ریه: شک او تردد او اضطراب ته ریه وايي. (المراقات ۶/۲۴)

د نیکی او بدی پېژندنه

﴿۱۶﴾ وَعَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبُدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : يَا وَابِصَةُ

وابصه بن معبد رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ماته وفرمايل چې وابصه: ته خور اغلي يې

جِئْتِ تَسْأَلُ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ

همدغه پوښتنی ته چې نیکی څه ده او گناه څه ده؟ ما وویل چې آو! دده بیان دی چې (دې اوریدوسره)

قَالَ : فَجَمَعَ أَصَابِعَهُ فَضَرَبَ صَدْرَهُ وَقَالَ : اسْتَفْتِ نَفْسَكَ

نبي عليه السلام خپلې گوتې راغونډې کړې او زما په سينه يې ووھلي او وي فرمايل چې د ځان نه پوښتنه

اسْتَفْتِ قَلْبَكَ ثَلَاثًا الْبِرُّ مَا

وکره دخپل زړه نه پوښتنه وکره نبي عليه السلام د الفاظ درې ځل وویل او بيا يې وفرمايل چې نیکی هغه

اطْمَأْنَنْتَ إِلَيْهِ النَّفْسُ وَاطْمَأْنَانَ إِلَيْهِ الْقَلْبُ وَالْإِثْمُ

ده چې په هغې سره انسان مطمئن شي او په هغه سره يې زړه ته سکون حاصل شي. او گناه هغه ده چې

مَا حَاكَ فِي النَّفْسِ وَتَرَدَّدَ فِي الصَّدْرِ

په هغې سره د انسان زړه خفگان محسوس کړي او په هغې سره د هغې زړه ته شک او تردد پیدا شي،

وَ إِنْ أَفْتَاكَ النَّاسُ .^(۱)

اگر که خلک به ورته صحیح وايي.

توضیح: پدې حدیث کې د نیکی او بدی پېژندلو لپاره یو داسې علامت ویل شوی دی چې هغه هر نیک او صالح انسان معلومولی شي چې آیا دا قول او فعل جائز دی او که ناجائز ده. نو وي فرمايل چې کوم قول او فعل سره زړه مطمئن شي او زړه راحت او خوشحالي محسوسه کړي نو پوه کيدل په

کار دي چې دا قول او فعل ښه او جائز دی. او چې په قول او فعل سره زړه مطمئن نشي بلکې طبیعت کې تشویش او خفگان پیدا شي او زړه او مغزو کې د شک کیفیت پیدا شي، یو څپرکه او تردد پیدا شو نو پوهه شه چې دا قول او فعل غبطه دی. اگر که د دې قول او فعل باره کې د مفتیانو صاحبانو د اړخ نه فتوی وي چې دا جائز دي. د زړه د اضطراب په حالت فتوی ته کتل په کار ندي. ځکه یوه فتوی ده او بله فتوی ده. د دواړو حدونه جدا جدا دي.

یا ابا بصیرة جئت تسال: پدې جمله کې د نبی کریم ﷺ د یوې معجزې په لگي ځکه حضرت وابصه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبی کریم ﷺ مخي ته د خپل مطلب او د مقصد تذکره نه فرمایلي او نه یې اشاره کړې وه. نبی کریم ﷺ د خپله ځانه وویل چې ای وابصه! ته دي پوښتني کولو له راغلي یې.

ثلاثاً: یعنی نبی کریم ﷺ دا جمله درې ځله تکرار کړه. (المراقات ۶/۲۴)

ما حاك: د زړه بې اطمیناني او اضطراب ته وایي چې دې ته شک هم وایي.

استفت قلبك: د زړه نه استفتاء غوښتل هغه وخت وي چې په شریعت کې کله یو واضح حکم نه وي، گیني که په شریعت یو واضح حکم وي نو په هغې باندي به عمل کول وي. بیا که په ظاهره باندي د قرآن په آیتونو کې تعارض ښکاره شو نو واجب ده چې احادیثو ته رجوع وکړي او که په احادیثو کې هم په ښکاره تعارض وي نو بیا د خپل زړه نه فتوی معلومول په کار دي. چې کوم اړخ ته د زړه اطمینان وي په هغې باندي عمل کول په کار دي. (المراقات ۶/۲۵)

ما حاك في صدرک: دا حالت هغه خلکو ته حاصل وي چې د هغوی زړونو د آئیني پشان پاک او شفاف وي. متقي او پرهیزگاره وي. د الله والوو به مجلسونو کې پاتې کېږي او د خپل زړه په پاکوالي کې یې ښه محنت کړی وي. داسې زړونه داسې فیصله کولی شي. چې داسې حلال دی او که حرام دی. داد هر سړی کار ندي. (المراقات ۶/۲۶)

حکایت: ماته یو مولانا وویل چې عوامو او خواصو کې مشهوره وه چې حضرت مولانا احمد علی لاهوری رَضِيَ اللهُ بِهِ حلال او حرام د کشف په توگه معلومول. نو ځکه مونږ د حضرت مولانا احمد علی لاهوری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ امتحان اخستل و غوښتل نو یو درجن مالتي مو هغې له یوري. خو یو درجن حرامي مالتي مو د هغې سره گډې کړلي. حضرت لاهور رَضِيَ اللهُ فورا دواړه یو ځای کړی او یوه دانه به یې دې اړخ ته کیخودله چې دا حلاله ده او بله به یې بل اړخ ته کیخودله چې دا حرامه ده. مونږ حیران شو. یاد ساتل په کار دي چې داد معیاري زړونو او د هغه پاک نفس د هغه د الله والو دي چې

هغوی محبتنه کړي دي او خپل ایمان یې ژوندی ساتلی دی. دا زړه د هغه مړه شوي زړه انسانانو ندی چې هغوی د خپل زړونو خواهشات او شهوات گنده کړي وي چې په هغې سره د هغوی د زړونو مړه شوي وي او د بنو او د بدو په مینځ کې بالکل فرق کولو کې ناکام شوي وي. په ځینو روایاتو کې د گناه او د غیر گناه معلومولو لپاره د دې اضطراب او گدوډوالي سره دا هم ویل شوي دي. چې گناه هغه وي چې هغه تاته خلکو ته په ښکاره کولو کې پټی او کراهت محساو سپړي. دا صفت هم د پاکو زړونو یو زیور دی داد ناپاکو خلکو کار نه دی لایق **الملك الحدادين** بادشاهان په آهنګرو باندي قیاس کیدی نه شي.

هزار نکته بایک ترزمو این جا این است ❁ نه هر که سري بتر اشد قلندري داند

د تقوی تعریف او مرتبې

﴿١٧﴾ وَعَنْ عَطِيَّةَ السَّعِدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ
عطيه سعدي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّ چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل بنده تر هغه وخت پورې نه رشي رسیدی
أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَقِّي يَدَعُ مَا لَا بَأْسَ بِهِ
(کامل) پرهیزگارو درجی ته تر څو هغه شيان پرې نه ږدي چې په هغې کې کوم قباحت نه وي او دغه
حَذَرًا لِمَا بِهِ بَأْسٌ. (۱)
شان د هغه شيانو نه هم بچ شي چې په هغې کې قباحت وي.

توضیح: من المتقين: د الله د نافرمنی نه د بچ کیدو نوم تقوی ده. د دې حدیث مطلب دا دی چې سړی تر هغه وخت پورې د تقوی مقام ته نشي رسیدی تر څو هغه د خدای د وېرې نه ځنې هغه جائز شيان پرې ندي چې د هغې د کولو وجه باندي په ناجائز کې ولیدو خطروي یعنی ځنې مباحات ځکه مه پرېږدی چې د هغې په ذریعې سره د څه ناجائزو کې واقع کېدو خطروي. (المراقات ۶/۲۷) ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ د تقوی درې مرتبې لیکلي دي: ۱: د شرک او د کفر نه بچ کیدل تقویه ده. لکه څنګه چې فرمایلی شوي دي: ﴿وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى﴾ یعنی الله تعالی صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ د شرک نه بچ کړل او د توحید په لاره یې کړل. ۲: د هرې وړې او غټې گناه نه ځان ساتل د تقوی دویمه مرتبه ده. بلکې د ځنې علماوو په نزد تقوی دغه مرتبې ته رسیدلو لپاره ضروري ده چې د صغیرو

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۱۷/۴ رقم الحديث: ۲۱۵۱

نه ځان وساتي. ۳: د تقوی دریمه درجه دا چې سړی هر هغه شی پرېږدي چې هغه په توجه الی الله کې مشکل جوړېږي بلکې دا سړی په هغه درجه کې وی چې په زړه کې پوره توجو سره د الله تعالی اړخ ته متوجه وي د هغې د زړه احساساتو میلان د الله تعالی نه بغیر بل هېڅ شی کې مشغوله نشي. حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت کعب رضی الله عنه نه د تقوی باره کې تپوس وکړو نو هغه دا تعریف وکړو چې د تقوی حقیقت داسې دی چې مثلاً یو سړی د ازغو په جابنه کې ننوتو او هغه خپل بدن او جامې د ازغو نه مسلسل بچ کوي د ځینو احادیثو نه د تقوی تعریف داسې معلومېږي: ان لا یراک مولاک حیث نهاک یعنی ښکاره او په پټو معاملاتو کې د خپل رب سره د پاک اوسیدو نوم تقوی دی. (المرقات ۶/۲۷)

د شراب خور په وجه لس کسه لعنتیان گرځي

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْخَمْرِ عَشْرَةَ :
انس رضی الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم لعنت ویلي د شراب په معامله کې په لس کسانو باندې
عَاصِرَهَا وَ مُعْتَصِرَهَا وَ شَارِبَهَا وَ حَامِلَهَا
۱: شراب جوړونکې، ۲: شراب ورباندې جوړونکې ۳: شراب څکلولو والا ۴: شراب اوچتونکې یعنی
وَ الْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ
هغه سړی چې شراب اوچت کړی او بل کس ته یې ورکوي. شراب ورباندې اوچتونکې یعنی چې د
وَ سَائِبَهَا وَ بَائِعَهَا وَ آكَلَهَا وَ شَرِبَهَا
شراب اوچتولو لپاره بل ته وایي ۶: شراب څکوونکې ۷: شراب خرڅولو والا ۸: شراب نرخ خوړلو والا
وَ الْمُشْتَرِي لَهَا
۹: شراب اخستونکې یعنی هغه سړی چې هغه د بل د څکلولو لپاره یا د تجارت لپاره په طریقه دو کالت
وَ الْمُشْتَرِي لَهُ. (۱)
یا په طریقه د ولایت شراب اخلي ۱۰: اخستونکې یعنی څوک چې په بل باندې د خپلو څکلویاد
خپل تجارت لپاره شراب راغواړي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۸۹/۳ رقم الحديث: ۱۲۹۵

توضیح: عاصرها: دا هغه سړی ته وایي چې خپل شراب جوړوي هغه که د ځان لپاره وي او یا که د بل لپاره وي. معتصر: دا هغه سړی ته وایي چې د شراب جوړولو بل ته حکم کوي که د ځان لپاره وي او که د بل لپاره وي (المراقات ۶/۲۸).

المحمولة اليه: یعنی د چا په خاطر چې شراب او چتولی کېږي. چې د هغې په حکم سره کوم مزدورد بازار نه راوړي.

المشعري لها: د لها ضمير شراب اړخ ته دی یعنی شراب اخستونکی. (المراقات ۶/۲۸)

دي سره لاندې حديث کې مبتاعها لفظ راغلی دی. د دې په مراد شراب اخستونکی سړی دی. د زیر نظر حديث نه معلومېږي چې د يو شراب خور په وجه لس کسان لعنتيان شي. نو سوچ کول په کار دي د شراب د يو مسلمي معاشرې لپاره څومره لويې لعنت دی. او د عامو او خاصو لپاره څومره لوی لعنت دی. عام خلک دا گڼي چې د شراب څکلو سره فقط شراب څکونکی گناه کار وي. مونږ يې فقط د رارلو والا يو يا جوړونکي يا تقسيم کونکی يو. ياد وساتئ چې په شرابو کې هر قسمه مرسته کولو سره سړی لعنتي کېږي. څنگ چې په شرابو کې لس سړی ملعون او لعنتي کېږي. همدغه شان په سوډي کاروبار کې هم ډير خلک ملعون شي. (المراقات ۶/۲۸)

﴿١٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَعَنَ اللَّهُ الْخَمْرَ

ابن عمر رضي الله عنهما وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایلي چې الله لعنت فرمایلي شرابو باندې، شراب

وَ هَارِبَهَا وَ سَائِغَهَا وَ بَائِعَهَا وَ مُبْتَاعَهَا وَ عَاصِرَهَا

څکونکي باندې، شراب خرڅونکي باندې، شراب اخستونکي باندې، شراب جوړونکي باندې،

وَ مُعْتَصِرَهَا وَ حَامِلَهَا وَ الْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ. (١)

شراب وړ باندې جوړونکي باندې، شراب او چتونکي باندې او شراب وړ باندې او چتونکي باندې.

د څکر لگولو کې د گټې حکم

﴿٢٠﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَدِيٍّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَعَنَ اللَّهُ الْخَمْرَ فِي أُجْرَةِ الْحَجَّامِ

د محيصة رضي الله عنه باره کې نقل دي چې ده اجازت وغوښتو د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه د څکر لگولو نو

فَنَهَا	فَلَمْ	يَزَلْ	يَسْتَأْذِنُهُ
نبي ﷺ دامنع کرو نو کله چې هغه سرې بيا بيا اجازت وغوښتلو نو نبي ﷺ هغه			
حَقَّ قَالٌ : اَعْلَفُهُ نَاصِحَكَ وَ اطْعِمُهُ رَقِيقَكَ. (۱)			
ته دا حکم وکړو چې ددې گټې مال په خپل اوښ باندې وخوره، يا يې په غلام (وينزه) باندې وخوره.			

توضیح: محیصه: میم باندې ضمه ده او یا باندې شد او کسره ده د یو صحابي نوم دی. (المقات

(۶/۲۹)

استاذن: یعنی د خکر د کاروبار او د هغې مزدوری د حلت اجازت یې وغوښتلو. د دې صورت دا وو چې عربو به په خپل غلامانو باندې ټیکس مقرر و هغوی به مزدوري کوله. او مقرره برخه به یې خپلو مالکانو ته ورکوله. او په دغه صورت حضرت محیصه رضی الله عنه د خپل غلام د مزدوری د خوړو اجازت وغوښتلو چې په خکر لگولو باندې به یې گټله. نبي کریم صلی الله علیه و سلم هغې ته اجازت ورنه کړو. د هغې په بیا بیا اصرار باندې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل چې د دې مزدوري د خپلو غلامانو په خوراک کې استعمال کړه او د آسونو په واښو کې یې خرچ کړه. د دې حدیث نه ښکاره معلومېږي چې د حجامه مزدوري جائزه نده. خو ټولو فقهاؤ او ټولو علماؤ بل حدیث په کتلو سره د دی جائز کېدو فتوی ورکړي ده. هغه وخت د حدیث حکم خلاف اولی او مکروه تنزیهی باندې به محمول وو. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې د غلامانو حیثیت دومره لویې ندی چې په یو بدکاره کسب باندې هغې ته ضرر ورسوي. خود شرافاو او د احرارو شان خو لوی وي نو ځکه دا گټه د هغوی د شان منافي ده. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې نایانو هغه مزدوري چې د سر خرټلو او د دسرو پختانو په انگریزي طریقي سره جوړولو باندې اخلي، هغه هم جائز نه ده. ځکه په وینه ویستلو کې فقط حقارت دی. په شریعت کې د دې ممانعت نشته دی. خو بیره خرټل خو شرعاً حرام دي. لهذا د دې مزدوري هم حلاله نه شي کیدی. (المقات ۶/۲۹)

د سندرو ویونکي د مزدوري حکم

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَكَسْبِ

ابوهریره رضی الله عنه وایي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم منع کړې ده د پیسو د سپي نه او د مزدوري د

الزَّمَارَةُ (۱)

سندري خورلو والاونه.

توضیح: کسب الزمارة: زمارة سندري غاري ته وايي. زمارة اصل کې شپيلی ته وايي. دا سندري غاري هغه شپيلی وهی نو ځکه د هغې نوم اخستلی شوی گڼي د سندرو ټول اوزار سندري غاري استعمالوي. په عربو کې هم دود وو چې هغوي به په سندري غاري بنځې باندې مزدوري کوله. لکه څنگه چې به يې په غلامانو او وينزو باندې په نورو کسبونو روپۍ گڼلي. نو ځکه نبي کریم ﷺ دا منع کړل. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللهِ د زمارة مصداق زناکاره بنځه هم گڼلي ده. چې د وينزو او کنجرو مزدوري جائزنده. ټول احتمالات صحيح دي. خود دې مصداق که سندري غاري وگڼلی شي نو هغه د ټولو نه واضحه ده. د دې په معلومه شوه چې په تلویزون، وی سي اراو کيبل او داسې نورو آلاتو باندې لهو و غناد مزدوري او د هغې کارو بار حرام دی. (المركات ۶/۲۹)

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تَبِيعُوا الْقَيْنَاتِ وَلَا

ابو امامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چې سندري غاري وينزه مه خرڅوی، او مه

تَشْتَرُوهُنَّ وَلَا تَعْلَمُوهُنَّ وَتَمْنَهُنَّ حَرَامٌ

بي اخلي او مه وينزو ته سندري بنايي (او د سندري غارو وينزو) نه ترلاسه شوی پيسي حرام مال دی.

وَ فِي مِثْلِ هَذَا لَزَلَتْ : ﴿ وَ مِنَ النَّاسِ

اوپه دغه سلسله کې (يعني د سندري غارو وينځو اخستلو مذمت کې) دا آيت نازل شو او په انسانانو کې

مَنْ يَشْتَرِي لَهُوَ الْحَدِيثُ ﴿ (۱)

څېنې داسې (نادانه او بدکاره) خلک هم دي چې هغوی اخلي لوبو او ټوقو او بې کاره خبرو لره.

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَعَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ الرَّوَايُ يُضَعَّفُ فِي الْحَدِيثِ وَسَنَدُ كُرْحَدِيكٌ جَابِرٌ: نَهَى عَنْ أكلِ أَهْرِ فِي بَابِ مَا

لِحِلِّ أَكْلِهِ "إِنْ هَاءُ اللَّهِ تَعَالَى

توضیح: لا تبيعوا القينات: قينات د قينة جمع ده. په دواړو کې تخفيف دی مشدد نه دی. قينه مطلق وينزي ته وايي هغه که سندري غاري وي او که نه، خود لته سندري غاري وينزه مراد ده. ځکه که

(۱) أخرجه في شرح السنة ۱۶۰/۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵۷۹/۳ رقم الحديث: ۱۲۸۲.

سندرغاړي نه وي نو د د هغې اخستل او خرڅول منع نه دي. د بيع و شراء مانع پدې خبره دليل دی چې سندرغاړی وينزه مراد ده. (المراقات ۶/۳۰)

ولا تعلموهن: يعنې هغه وينزو ته سندرې او گڼا او د سرور هنر مه زده کوی ځکه چې: لان الغناء قيم الزنا. (المراقات ۶/۳۰)

ثمنهن حرام: يعنې هغه وينزو ته سندرې يا گڼا او سرور باندې چې کومه روپۍ وگټلې شوي نو هغه حرام دي. قاضي عياض رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې د اخستلو او خرڅولو دا ممانعت په هغه صورت کې دی چې کله وينزه فقط او فقط گڼا او سرور لپاره اخستلی شي. د دې حديث ظاهري حکم همدغه دی چې د سندرغاړي وينزه بيع و شراء ناجائز دي. خود جمهورو علماوو په نزد داسې وينزي بيع و شراء جائز ده. هغوی د دې حديث د ضعيف کولو باوجود پدې کې تاويل کړی دی. چې دلته بيع و شراء مراد ندی. بلکې د هغوی په سندرو باندې اجرت اخستل جائز ندی. لکه څنگه چې په نورو احاديثو کې دي. (المراقات ۶/۳۰)

ومن الناس: دا آيت د سورت لقمان دی. چې نضر بن حارث باره کې نازل شوی دی. دې سړی به د قرآن سخت مخالفت کولو. او د عجمو بنارونو ته لارو او درستم او د اسفنديار د قيصو کتابونه به يې عربي ته ترجمه کول او ويل به يې چې محمد تاسو ته د عاد او د ثمود قصي کوي. او زه درته د رستم او د اسفنديار او د عجمو د بادشاهانو قصي کوم. دې سړی به سندرغاړو محفلونه جوړول او چې څومره به يې اوريدل چې خلک د قرآن اړخ ته ميلان کوي نو هلته به يې وينزي لېږلي او د قرآن اثر به يې کمول غوښتل لکه څنگه چې نن سبا گمراه حکمرانانو شروع کړي دي. (المراقات ۶/۳۰)

لهو الحديث: د دينه مراد ټول منکرات دي. لهدا د شپې قصي کول، فضول مجلسونه او تلویزون باندې ډرامې ټول خرافات لهو الحديث کې داخل دي. (المراقات ۶/۳۰)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

حلال رزق کتل فرض دي

﴿۲۳﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَلَبُ كَسْبِ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ
عبد الله بن مسعود رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې حلال رزق گټل د فرض نه

بَعْدَ الْفَرِيضَةِ. (۱)

وروسته یوه فرض دی.

توضیح: چې په کوم سړی باندې د بل سړی یا د خپل اهل و عیال نفقه واجب وي. په هغې فرض دي چې د محنت و کړي او د هغې لپاره رزق وگټي او که د گټلو نه بغير د مزدوري څه انتظام کیدلی شي نو بیا فرض ندي.

بعد الفريضة: د دې جملې مطلب دا دی چې مال گټل پېشکه فرض دي خو د اسلام د نورو متعین کړی شوي فرائضو نه وروسته فرض دی. مثلاً د لمونځ، روژه او داسې نورو عباداتو نه وروسته گټل فرض دي. دا مطلب ندي چې نور فرائض پرېږدي. او گټلو پسي ورپسي شی او خوشحالېږي چې زه هم دیوی فريضي په ادا کولو کې لگیدلی يم. د لمونځ کولو دوران کې گټي پسي لگیدل جائز ندي. په پاکستانی نوټونو باندې چې د لیکل شوي دي چې د حلال رزق گټل عبادت دی. دا هغه وخت عبادت دی چې کله نور عبادتونه پوره کړي شي گیني همدغه رزق به د عذاب سبب جوړ شي. (المقات ۶/۳۱)

په قرآن باندې اجرت اخستل جائز دي

﴿۲۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أُجْرَةِ كِتَابَةِ الْمُصْحَفِ

دا بن عباس رضي الله عنه باره کې نقل دي چې دده نه د قرآن په کتابت باندې دا جرت اخستلو حکم تپوس وشو

فَقَالَ : لَا بَأْسَ

(چې د قرآن د کتابت اجرت جائز دی او که نه؟) نوده وویل چې په دي کې څه باک نشته دی. ځکه

إِنَّمَا هُمْ مُصَوِّرُونَ وَإِنَّهُمْ إِنَّمَا يَأْكُلُونَ مِنْ عَمَلِ أَيْدِيهِمْ. رَوَاهُ رِزِين

کاتبان خو فقط نقشه جوړوي چې هغه د خپلو لاسونو مزدوري ده.

توضیح: قرآن کریم د الفاظو او د معاناگانو د مجموعي نوم دی. دا وهم راتلی شو چې د قرآن د الفاظ په لیکلو سره اجرت اخستل جائز ندي. همدغه خیال حضرت ابن عباس رضي الله عنه ختم کړلو. چې لیکلو والا خو نقشه جوړوي چې هغې پکې ډیر مشقت وي. لهدا دا مزدوري او ددی محنت په بدل کې اجرت اخستل جائز دي.

(۱) رواه البيهقي في شعب الایمان ۱۱۰/۶ رقم الحديث ۸۷۱۱.

دلاس گته د ٽولو نه بهتره ده

﴿۲۵﴾ وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْكَسْبِ أَطْيَبُ ؟
رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چي دنبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا پوڻتنه وشوه چي کوم يو کسب پاک دی
قَالَ : عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ وَ كُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٌ . ^(۱)
(غوره دی) نونبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چي دانسان په خپل لاس سره گتهل او هر هغه تجارت چي مقبول وي
(د شرعي اصولو او قانون مطابق وي).

توضیح: لکه څنگه چي مخکي ليکلي شوي دي چي نص صريح ثابت دی چي د ٽولو نه غوره گته هغه ده چي کوم يو مسلمان ته په جهاد کي د مال غنيمت نه ترلاسه شي. دلته دلاس گته د ٽولو نه غوره گتهلی شوي ده. په دې کي هېڅ تضاد نشته دی. جهاد کي چي کوم مال غنيمت لاس ته راځي هغه د سخت محنت او ځان په خطر کي د اچولو نه وروسته لاس ته راځي نو هغه هم دلاس لويه گته ده.

بيع مبرور: د مبرور نه بيع مراد دا چي په هغې کي دروغ نه وي، نه خيانت وي، نه د هوکله وي بلکي د بيوعاتو د اصولو بالکل موافق وي. (المرقات ۶/۳۴)

په جائز کاروبار شرم کول په کار نه دي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي مَرْزِمَةَ قَالَ : كَانَتْ لِمُقَدَّامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ جَارِيَةٌ
ابي بکر بن مریم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (تابعي) وایي چي دمقدام ابن معديکرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (صحابي) يوي وينځي به
تَبِيعُ اللَّبَنَ وَ يَقْبِضُ الْبِقْدَامُ ثَمَنَهُ
(د هغې د کورد څاروو) شوده خرڅول. او مقدمام به د هغې نه د شودو نه گتهلی شوی قیمت اخستلو.
فَقِيلَ لَهُ : سُبْحَانَ اللَّهِ أَكْبَيْعُ اللَّبَنَ ؟
نو (يوه ورځ) دمقدام نه چا پوښتنه وکړه چي سبحان الله! (څومره عجيبه خبره ده) وينزه شوده خرڅوي
وَ تَقْبِضُ الثَّمَنَ ؟ فَقَالَ لَعَمْرُؤُا مَا بَأْسُ بِذَلِكَ سَبِغَتْ
اوته د هغې قیمت اخلي؟ مقدمام ورته وويل چي صحيح خوده پدې کي خبره نشته دی ما اوريدلي دي

(۱) أخرجه احمد في المسند ۱/۱۱۷

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَنْفَعُ

د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه چې فرمایلي یې دي : رابه شي په خلکو باندې یوه داسې زمانه چې فائده

فِيهِ إِلَّا الدِّينَارُ وَ الدِّرْهَمُ. ^(۱)

به نه ورکوي په غیر د درهم او دینارو نه بل هېڅ شي.

توضیح: سبحان الله: په باندو او د عربو په قبائلو کې به د شددو نه د یو انسان د مرستی نه بغیر څه اجرت وو. لکه څنگه چې نن سبا په پاکستان کې په کلیو کې رواج دی. حضرت مدام چې کلده شود د خرڅولو کاروبار شروع کړلو نو معاشري خلکو هغه بد وگڼل. حضرت مدام د هغې جواب ورکړلو چې پدې کې د شرم څه خبره ده. دا جائز کاروبار دې چې به هغې د خپل عزت او د دین حفاظت کوم. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پېشنگوئی ده چې یوه زمانه به داسې راشي چې په هغې کې به فقط روپی کارورکوي یعنی د خپل عزت او د خپل دین او عبادت حفاظت به حلالو روپو سره کېږي. که مال نه وي نو د ټولو نه اول به د سپری دین ځي. بیا به یې عزت او عظمت رخصتېږي. (المرقات ۶/۲۳)

تر څو چې کاروبار چلیږي نو بدلول یې ښه نه دی

﴿۲۷﴾	وَ	عَنْ	نَافِعٍ	قَالَ :	كُنْتُ	أَجْهَرُ
نافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې ماد خپل تجارت مال او اسباب تیار کړو (د خپلو خادمانو او وکیلانو په موجودگي						
إِلَى	الشَّامِ	وَ	إِلَى	مِصْرَ	فَجَهَرْتُ	إِلَى
کې) شام او مصر ته ولېږلو، بیا وروسته زه (یو ځل) ما خپل تجارتي سامان عراق طرف ته وليگلو						
فَأَكَيْتُ	إِلَى	أُمِّ	الْمُؤْمِنِينَ	عَائِشَةَ	فَقُلْتُ	لَهَا :
نوزه د عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په خدمت کې حاضر شوم او هغې ته مي وويل چې یا ام المؤمنین ما (اول خو)						
يَا	أُمَّ	الْمُؤْمِنِينَ	كُنْتُ	أَجْهَرُ	إِلَى	الشَّامِ
فَجَهَرْتُ						
إِلَى						
عِرَاقٍ						
خپل تجارتي سامان شام ته ليگلو او اوس مي اراده ده چې خپل تجارتي سامان عراق طرف ته ولېږم.						

(۱) أخرجه مسند أحمد ۴/۱۳۳، رقم الحديث: ۱۷۲۱۰.

فَقَالَتْ : لَا تَفْعَلْ مَا لَكَ وَ لِمَتَّجِرِكَ ؟

(دی اوریدو سره) عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وویل چې داسې مه کوه. په تا او ستا په تجارت څه شوي دي؟

فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ :

(چې ته د شام د تجارت سلسه ختموي) ما د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې فرمایلي یې

إِذَا سَبَبَ اللَّهُ لِأَحَدِكُمْ رِزْقًا مِنْ وَجْهِهِ فَلَا يَدْعُهُ حَقِّي

کله الله تعالی تاسو ته درزق څه سبب په یو صورت کې پیدا کړي نو هغه پرې بنودل په کار نه دي تر دې

يَتَغَيَّرَ لَهُ أَوْ يَتَنَكَّرَ لَهُ. (۱)

پورې چې په هغې کې بدلون رانه شي او یا څه ضرر ونه رسوي.

توضیح: اجهز: دا سړی وایي چې ما به مال تجار شام او مصر او داسې نورو ملکونو اړخ ته خپله تیار کړو او لگلو به مې او یا به مې د خپلو وکیلانو په ذریعې سره تیارولو. یو ځل ما اراده وکړه چې اوس خپل تجارتي مرکز عراق کړم نو ما خپل سامان تیار کړو. خو په زړه کې مې خیال راغلو چې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره مشوره وکړو، نو د هغې نه مې مشوره وغوښتله. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا منع کړو. چې یو عراق لري هم دی او دویمه خبره دا چې په پدې بدلون کې حرص دی. (المراقات ۶/۳۳)

متجرك: تجارت لپاره هم ویل کېږي. خو دلته د تجارت ځای مراد دی. یعنی د دې بدلو څه ضرورت دی چې الله تعالی درته د یو ځای نه رزق در کوي او ته هغه دا مناسب نه گڼي. (المراقات ۶/۳۴)

اذا سبب الله: یعنی کله چې د یو اړه او الله تعالی رزق در کوي او هغه ځای سبب او ذریعه جوړه کړي ده. تو هغه ولي بدلوي.

يتغير له: یعنی گټه بنده شي. او یتنکر له: یعنی د مال سر ضائع شي. او بد حالت ښکاره شي. بهر جال د الله تعالی یو نظام دی. نو په ورز و ورز سره د سړی بدلو پدې نظام کې مداخله راځي. چرته نه چې الله تعالی ورکوي. د هملته نه یې اخلی. (المراقات ۶/۳۴)

دنا اهلہ کاریگر د مزدوری حکم

﴿۲۸﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كَانَ لِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ غَلَامٌ يُخْرِجُ لَهُ

عائشه رضی اللہ عنہ وایي چي ابوبکر رضی اللہ عنہ سره يو غلام وُ چي هغی په خپلي مزدوری یوه مقررہ برخه

الْخَرَاجَ

ابوبکر رضی اللہ عنہ ته ورکوله (څنگه چي د عربو معمول وو چي هغوی په خپلو غلامانو باندې مزدوري

فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ

لگوله. او د هغوی د گټلی شوي اجرت نه به یې څه برښه ځان لپاره مقررہ وله) نو ابوبکر رضی اللہ عنہ به هم

يَأْكُلُ مِنْ خَرَاجِهِ فَجَاءَ يَوْمًا بِشَيْءٍ فَأَكَلَ مِنْهُ أَبُو بَكْرٍ

د هغه غلام راوړی شوي اجرت خوړو هغه غلام یو ورځي یو شی راوړو چي د هغی نه ابوبکر رضی اللہ عنہ

فَقَالَ لَهُ الْغَلَامُ : تَدْرِي مَا هَذَا ؟

(هم) و خوړل (د هغی د خوړلو نه وروسته) غلام وویل چي ته په دې پوهېږي چي دا څنگه شی دی؟

فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : وَمَا هُوَ ؟ قَالَ : كُنْتُ

ابوبکر رضی اللہ عنہ وویل چي ماته څه معلومه ده ته یې ووايه چي دا څه شی دی؟ غلام وویل چي ما په

تَكَلَّمْتُ لِلْإِنْسَانِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ

جاهلیت کې (یعني خپل حالت کفروخت کې) یوسړی ته د غیبو خبرې کولې حال دا چي زه به د کھانت په

وَمَا أَحْسِنُ الْكَهَانَةَ إِلَّا أَنِّي

هنر (یعني د پتو خبرو ښکار کولو په هنر) باندې ښه نه پوهیدم بلکې ما به هغه ته (غلطې خبرې جوړولي)

خَدَعْتُهُ فَلَقِيَنِي فَأَعْطَانِي بِذَلِكَ فَهَذَا الَّذِي

د هوکه به مې ورکوله (تصادفې) د هغه سړی سره زما ملاقات وشو نو هغه ماته داشی را کړو دا هغه شی

أَكَلْتُ مِنْهُ قَالَتْ : فَأَدْخَلَ أَبُو بَكْرٍ يَدَهُ

دی چي تاو خوړو عائشه رضی اللہ عنہ وایي چي (دې اوریدو سره) ابوبکر رضی اللہ عنہ داخل کړو خپل لاس په

فَقَاءَ	كُلَّ	هَيْءٍ	فِي	بَطْنِهِ. ^(۱)

په خپلي خلي کې او قئ يې وکړو او چې څه په خپته کې وو (د احتياط په خاطر) ټول رابهر کړل.

توضیح: تکهنه: يعنې د راروان وخت باره کې مې ورته د غيبو خبرې کړي وي. خوزه په هغه هنر کې پوهمند نه وو. (المراقات ۶/۳۴)

فقاء: حضرت ابوبکر رضي الله عنه د څه حيلي بنياد باندې د خپتې دننه نه دا مشتبه شوه قئ کړي. دا د احتياط او د تقوی په بنياد باندې وو. امام شافعی رحمه الله فرمايې چې دغه شان صورت راتلل وخت کې کانگي کول لازم او واجب دي. (المراقات ۶/۳۴)

خو امام عزالي رحمه الله په خپل کتاب منهاج العارفين کې دا په تقوی او احتياط باندې حمل کړی دي، د دې حديث نه دا خبره مخې ته راغله چې څوک د چانه څه شی اخلی نو هغه ته په کاردي چې بڼه معلومات وکړي چې چرته په هغې کې د حرامو شی نه وي. په راتلونکې حديث کې دا خبره په واضحه توگه شته دی چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه قئ کړې وي. (المراقات ۶/۳۵)

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه تقوی

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ جَسَدٌ
ابوبکر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي داخل به نه شي جنت ته هغه بدن کوم ته
عُدِّي بِالْحَرَامِ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ
چې په حرام مال سره غذا ورکړې شوه.

د حرامی مزدوری پليتي په عبادت پریوځي

﴿۳۰﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ أَنَّهُ قَالَ: شَرِبَ عَمْرُ
زيد بن اسلم (چې د عمر فاروق رضي الله عنه ازاد کړی شوی غلام ؤ) وايي چې (يو ځل) وڅکل عمر بن
بْنِ الْخَطَّابِ لَبَنًا وَاعْجَبَهُ وَ قَالَ لِلَّذِي سَقَاهُ:
خطاب شوه چې دا ورته ډيري بڼه معلوم شوې نو د هغه کس نه چا چې پري شوه څکلی وو پوښه:

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۷/۷ رقم الحديث: ۲۸۱۲

مَنْ أَيْنَ لَكَ هَذَا اللَّبَنُ ؟ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَرَدَ عَلَيَّ مَاءٍ

وکره چې داشوده تاته دکوم خای نه ملاؤ شوي وو؟ نو هغه ورته وویل چې دا (یعنی زه) زه د اوبو په

قَدْ سَيِّئًا فَإِذَا نَعَمْ مِنْ لَعْمِ الصَّدَاقَةِ

یو کوهي تېریدم یا یې د کوهي نوم وویل نو ما هلته ولیدل چې د زکوة خه خاروي (یعنی اوبن او بهزي

وَ هُمْ يَسْقُونَ فَحَلَبُوا لِي مِنَ الْبَانِيَا

او داسې نور خاروي د اوبو لپاره راوستي وو) او د هغه خاروو ساتونکې به ترې نه پی رالوشل او

فَجَعَلْتُهُ فِي سِقَائِي وَ هُوَ هَذَا فَأَدْخَلَ عُمَرُ

په خلکو به یې څکل نوماترې هم پی راولوشل او ما خپله مشکیزه کې واچول، دا همغه پی دی (دې

يَدُهُ فَاسْتَقَاءَهُ. ^(۱)

اوریدو سره) عمر رضي الله عنه (خپل تالو کې) لاس ورکړو او هغه یې قی کړل (او هغه پی یې د خیتي نه

راویستل ځکه هغه د زکوة مال وو چې د هغې لپاره جائز نه وو)

توضیح: د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه ډیر لوی شان ؤ. تا سو دي واقعی ته وگوري چې د تشي خیتي نه یو څو گوته راویستل او قی کول څومره گران کار دی. بیا دلته مسئله د خالص حرمت هم نه ده. فقط شک راغلی وو. چې د صدقه شوي اوبانو نه حاصل کړی شوي شوه کیدي شي د زکوة د مال وي چې د هغې استعمال د هغې لپاره جائز نه وو.

د حرامې مزدورۍ اثرات په عبادت غورځيري

﴿٣١﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : مَنْ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشْرَةِ دَرَاهِمَ وَ فِيهِ دِرْهَمٌ

ابن عمر رضي الله عنه وايي چې که چري یو سړی (مثلاً) یوه توت په لس درهمه واخلي او په هغې کې درهم

حَرَامٌ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةً مَا دَامَ

د حرام مال وي نو الله تعالی تر هغه وخت پورې د دې سړی مونځ نه قبلوي ترڅو پورې چې د سړی بدن

عَلَيْهِ ثُمَّ أُدْخِلَ أَصْبَعِيهِ فِي أَذُنِيهِ

باندې هغه توت وي د دې نه وروسته ابن عمر رضي الله عنه د شهادت دواړه گوتې خپل غوږونو کې ورکړي

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۸۲/۱.

وَقَالَ صُبَّتَا إِنْ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُهُ يَقُولُهُ. (۱)

اووي ويل چې دادواړه غوږونه دې کانه شي که ما دا خبره د نبي کریم ﷺ نه، نه وي اوریدلي

توضیح: لم يقبل الله: یعنی د فرض لمونځ ثواب هغه سړی ته نه ورکړی کېږي شوي مونځ خوبه وشي. خو قضا راگرځول يې لازم نه دي. خو قبولیت او ثواب به ورته نه ملاويږي. (المقرات ۶/۳۶).

صبتا: یعنی که ما دا خبره خپله د نبي کریم ﷺ نه، نه وي اوریدلي نو زما دواړه غوږونه دې کانه شي. صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ به داسې قسمه کلام لپاره ځکه داسې ارشاد فرمایلو چې د اوریدونکی ته ښه یقین شي او څوک په غلط انداز سره حدیثونه بیانول شروع نه کړي. (المقرات ۶/۳۶)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۱۱۲/۵، رقم الحديث: ۶۱۱۱.

باب المساهلة معاملاتو کې دنرمې کولو بیان

په خرڅولو، اخیستلو، قرض ورکولو او اخیستلو کې نرمې او چشم پوشي کولو (سترگي پټولو) ته مساهله وايي. ای المجاملة والسامحة. (المرقات ۶/۳۷)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

په معامله کې نرمې کونکې ته د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعاء

﴿١﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا سَخَا
جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَوْ يَدِي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: الله تعالى دې په هغه سرې خپل رحمت نازل
إِذَا بَاعَ وَإِذَا اشْتَرَى وَ إِذَا اقْتَضَى. (١)
کړي چې په اخستلو، خرڅولو او په غوښتنه کې نرمې کوي.

توضیح: سخا: په نرمه کتلو، سترگي پټولو او په نرم انداز سره د سخاوت والا سرې لپاره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعا په دې حالت سره شرط دی چې هغه سرې په لین دین کې نرمې کوي. (المرقات ۶/۳۷)

په لین دین کې دنرمې کونکې سرې یو حکایت

﴿٢﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنْ رَجُلًا كَانَ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ
حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې ديو سرې واقعه ده ستاسونه مخکې تېرو
أَتَاهُ الْمَلِكُ لِيُقْبِضَ رُوحَهُ
شوو خلکو (يعني مخکني امتونو) کې چې کله ورته د مرگ فرېسته د روح قبضه کولو لپاره راغله نو
فَقِيلَ لَهُ : هَلْ عَلِمْتَ مَنْ خَيْرٌ ؟ قَالَ : مَا أَعْلَمُ
دده نه يې تپوس وکړه چې تا کوم نیک کار کړی؟ ده ورته وويل چې ماته يادنه دي (چې ما کوم نیک

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٣٠٦/٤ رقم الحديث: ٢٠٧٢

قِيلَ لَهُ انظُرْ مَا أَغْلَمُ شَيْئًا غَيْرَ أَنِّي
کار کړی وي) بپاورته وویل شو چې ښه سوچ وکړه ده بیا وویل چې ماته بېخي نه دي یاد. خو (دومره
كُنْتُ أَبَايَعُ النَّاسِ فِي الدُّنْيَا وَ أَجَازِيهِمْ
راته پته ده چې) مابه چې کله په دنیا کې دخلکوسره (داخستلو او خرڅولو) معامله کوله نو دغو بښتنې
فَانظُرُ الْمُسِرَّ
په وخت وخت کې مابه په هغوی دا احسان کولو چې استعداد لرونکو خلکو ته به مي مهلت ورکول
وَ أَتَجَاوَزُ عَنِ الْمُعْسِرِ
او چې کوم بي وسه وو هغو به مي معاف کول (يعني د خپلي مطالبي نيمه يا ټوله برښه به مي ورته
فَادْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ " (۱)
معاف کوله) نو الله تعالی (د دې عمل نه په خوشحالیدلو سره) دا جنت ته داخل کړو.
وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ نَحْوَهُ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ وَأَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ فَقَالَ اللَّهُ أَنَا أَحَقُّ بِذَلِكَ مِنْكَ تَجَاوَزُوا عَنِّي

توضیح: الملك: حضرت عزرائيل عَلَيْهِ السَّلَام هم مراد کیدی شي. او د الملك نه هغه فرېسته مراد کیدی شي کومه چې د حضرت عزرائيل عَلَيْهِ السَّلَام د حکم د لاندې د مرگ په کار باندې مقررده. د مرگ نسبت فرېستې طرف ته اسناد مجازي دي گیني حقیقت کې خو مرگ ورکولووالا د الله تعالی ذات دی. (المقات ۶/۳۷)

په اخیستلو او خرڅولو کې ډیر قسمونه مه خوری

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي كُفْتُ الْخَلْفَ فِي الْبَيْعِ
ابوقتاده رَوَى عَنْهُ رَاوِي دى چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل چې تاسې ځان وساتي د ډیرو قسمونو
فَإِنَّهُ يُنْفِقُ
نه په تجارتي ژوند کې ځکه په تجارتي معاملاتو کې ډیر قسمونه خورل (خو اول) کاروبار لره رواج

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۱/۶ رقم الحديث: ۲۵۵۱. ومسلم في صحيحه ۱۱۹۱/۳ رقم الحديث: ۱۵۶۰/۲۶.

ثُمَّ يَنْحَقُ (۱)

کوي خو بيا يې برکت ضائع کوي .

توضیح: ایا کم: یعنی بچ شی، احتیاط کوی او منع شی. کثرة الحف: د ډیرو قسمونو ممانع ځکه کړی شوی دی چې په لین دین کې څه نه څه قسمونه کېږي. د ډیرو قسمونو نه بچ کیدل پکار دي. خو واره قسمونه خو که یو هم وي هغه ډېره تباهی راولي. (المراقات ۶/۳۹)

ینفق: دا صیغه د مجرد نه د باب نصر نه هم راځي او د باب تفعیل نه هم راځي. دلته ډېره واضحه همدغه ده چې د باب تفعیل نه وي. د ینفق مطلب دا دی چې د تجارت او سودا ته رواج ملا وو شي. په مارکیټ کې دهغې ښه ډېره غوښتنه وي.

یمحق: محق په معنی د وړانیدلو دی یعنی دهغې برکت ختم شی. د ډیرو قسمونو همدغه اثر وي. ای ینفق حالا ویمحق مالا: که د دروغو قسم وي نو یو قسم هم د برکت ختمولو لپاره بس دی. او که څه رښتیا وي نو بیا هم کثرت قسم سره برکت ځي. (المراقات ۶/۳۹)

قسمونو خوړلو سره د تجارت نه برکت ځي

﴿٤﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : الْحَلْفُ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې ما واوريدل چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم به فرمايل چې قسم (شروع کې) د

مَنْفَقَةٌ لِلسَّلْعَةِ مَبْحَقَةٌ لِلْبَرَكَاتِ (۱)

مال او اسباب کې د منفعت سبب جوړېږي خو (انجام يې) د برکت د ختمیدلو سبب جوړ شي.

توضیح: الحلف: یعنی د دروغو قسم، یا په کثرت سره ډیر قسمونه خوړل. منفق: د منفعت پشان دی. چې د مفعله په وزن باندې دي. د سبب او د ذریعې په معنی کې دی.

السَّلْعَةُ: سودا ته وايي. یعنی د سودا ترویج کېږي خو برکت يې ختم شي. یا خو اصل مال هلاک شي یا دهغې منافعه بي ځای شي. (المراقات ۶/۳۹)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۲۸/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۷/۱۳۲.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۱۵/۱ رقم الحديث: ۲۰۸۷، ومسلم في صحيحه ۱۲۲۸/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۶/۱۳۱.

﴿۵﴾ وَ عَنْ أَبِي دَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ثَلَاثَةٌ

ابوذر رضی اللہ عنہ د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل چې درې کسان

لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا

دي چې اللہ تعالیٰ به د قیامت په ورځ د هغې سره (د مهرباني او عنایت) خبرې نه کوي، نه (درحمت

يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ .

په نظر) به ورته گوري او نه به هغوی (د گناهونو نه) پاک کړي او دهغه درې واړو لپاره دردناک عذاب

قَالَ أَبُو دَرٍّ : خَابُوا وَ خَسِرُوا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ :

دی ابوذر رضی اللہ عنہ تپوس وکړو چې یا رسول الله! دا به کوم کسان وي؟ نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل

الْمُسْبِلُ وَ الْمَنَّانُ وَ الْمُنْفِقُ

چې پښخي لاندې زورونکی او دویم (چې چاله خه شی ورکړي) احسان زیاتونکی او دریم تجارت

سَلَعَتَهُ بِالْحَلْفِ الْكَاذِبِ. (۱)

ډیرونکي په دروغه قسمونه سره.

توضیح: المسبل: د بښکړي نه لاندې پا جامه یا قميص یا لنگ زورونکې ته مسبل وایي او دي عمل

ته اسبال ویل کېږي. المنان: احسان زیاتونکې ته وایي. (المراقات ۶/۴۰)

المنفق: د باب تفعیل نه د اسم فاعل صیغه ده. په دروغو قسم خوړل او تجارت ډیرونکې ته منفق

وایي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې قسم د دروغو قسم نه دی. (المراقات ۶/۴۰)

الْفَصْلُ الثَّانِي

دریستني او امانتدار تاجر فضیلت

﴿۶﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ

ابو سعید رضی اللہ عنہ وایي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل تاجر ریستیني (په قول او فعل کې) او امین

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۰۲/۱ رقم الحديث: ۱۰۶/۱۷۱.

مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

دا به د نبیانو، صدیقانو او د شهیدانو سره وي.

تاجر لره صدقه کول په کار دي

﴿۷﴾ وَ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي غَرْزَةَ قَالَ : كُنَّا نُسْتَقِي فِي عَهْدِ

او قيس بن عرزه (چې سوداگري به يې کوله) وايي چې مونږ ته (يعنې سوداگرو ته) خلکو ويل په زمانه

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّمَسْرَةَ فَمَرَّ بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې سمسره. نو (يو ورځ) نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زموږ په اړخ باندې تېرېدو

فَسَمَّانَا بِاسْمِهِ هُوَ أَحْسَنُ مِنْهُ

نوني عَلَيْهِ السَّلَام زموږ طبقې ته يوداسې نوم راکړو چې هغه زموږ د مخکې نوم نه ډير غوره دی. نوني

فَقَالَ : يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ إِنَّ الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ اللَّغْوُ وَالْحَلْفُ

عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې ای د تاجرانو ټولگيه! په تجارت کې اکثره بي گټه خبرې او ډير قسم (ياد دروغو

فَشُوبَةُ بِالصَّدَقَةِ^(۲)

قسم) خوړلو په صورت کې ځي راځي. نو ځکه تاسو تجارت د صدقو او د خيراتونو سره ساتی.

توضیح: السَّمَسْرَةَ: د سمسار جمع ده چې د دلال په معنی دی. د اسلام نه مخکې د تاجرانو نوم دلال

وو. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغوی د تاجرانو په نوم سره یاد کړل. د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا په

تاجرانو ډير لوي احسان دی.

فَشُوبَةُ: باب تفعیل نه د ملاولو او د گډو ډو کولو په نوم دی. يعنې بېکاره خبره او قسم عموماً په

تاجرانو کې وي. نو ځکه د هغې بد اثارو نو ختمولو لپاره صدقه کوی. ځکه صدقه کولو سره د الله

تعالی د غضب اور مړ کېږي. (المراقات ۶/۴۱)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۱۵۱۵/۳ رقم الحديث: ۱۲۰۹.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۶۲۰/۳ رقم الحديث: ۳۳۲۶.

کامیاب تاجر څو ک دی

﴿۸﴾ وَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ
عبيد بن رفاعه رَحِمَهُ اللهُ (تابعی) د خپل پلار (رفاعه ابن رافع رَحِمَهُ اللهُ انصاري صحابي) نه او هغه د نبي
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: التُّجَّارُ يُخْشَرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَّارًا
کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل تاجران به را او چتيرې د قيامت په ورځ د فجارانو
إِلَّا مَنِ اتَّقَى
(يعني د دروغجنو او نافرمانه خلکو) سره خو (هغه تاجر به دهغوی نه، نه وي) چا چې پرهيزگاري اختيار
وَ بَرَّ
کړه (يعني په د هوکه کې شريک نه وي) او نيکې يې وکړه (يعني په خپل تجارتي معاملاتو کې خلکو
وَ صَدَقَ. ^(۱)
سره ښه اخلاق کوي يا دا چې د خداى عبادت کوي) او رښتيا ويلو باندې ولاړ وي.
وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ. عَنِ الْبَرَاءِ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

توضیح: تجار: داد تاجر جمع ده. او فجار د فاجر جمع ده فاسق او نافرمان ته وايي.

اتقى: يعنى د الله تعالى ويريدلو او واره او غټ گناهونو نه يې ځان وساتلو او د د هوکې او خيانت هه يې هم پرهيز وکړو. (المراقات ۶/۴۲)

وبر وصدق: يعنى د خلکو سره د عامو خبرو نه ځان وساتلو، هميشه يې رښتيا ويل او خصوصاً خپل تجارت کې يې هم رښتيا وويل. قاضى عياض رَحِمَهُ اللهُ وايي چې تجارت يو عادت وي چې خراب شى په کې خرڅوي. په تجارت کې اخوا دینخوا کوي او د دروغو قسمونو په ذریعې سره به هر صورت کې خپل تجارت ته د رواج ورکولو لپاره آماده اوسي. نو ځکه په عمومي توگه يې د فسق او فجور حکم لگولی دی بيا چې په هغوی کې کوم ښه تاجر وي نو هغه به د قيامت په ورځ نه فاسق تاجر پشان پاڅېږي او نه به د بل کوم يو جرم مرتکب وي. او د الله تعالى په نزد به کامياب وي. (المراقات ۶/۴۲)

باب الخيار
د خيار بیان
الفصل الأول
د خيار مجلس مسئله

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْمُتَبَايَعَانِ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا		
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل خرخونکې او اخستونکې هريو په دې دواړو		
بِالْخِيَارِ	عَلَى	صَاحِبِهِ
کې دخپل دويم صاحب معامله باندې (ددې خبرې) اختيار لري (چې داخستلو او خرخولو معامله		
مَا	لَمْ	يَتَّفَرَّقَا
پاتې ساتي او که ختموي يې) تر کومې چې هغه د يو بل نه جدا نشي (يعنې په کوم مجلس کې چې دا		
معامله شوی وي نو کله چې هغه ختمه شي يا د يو بل نه جدا شي نو بيا په دې کې د هېڅ يو اختيار نه پاتې		
إِلَّا	بِيعَ	الْخِيَارُ ^(۱)
کېرې) خو بيع خيار ددې نه مستثنی ده (يعنې په بيع کې اخستونکي ددې اختيار شرط کړې وي چې		
که چيرې زه وغواړم نو دغه اخيستلې شوی شی ځان سره کيخودی شم او که ونه غواړم بېرته به يې ورکوم		
پدې بيع کې د يو بل نه د بېلیدلو نه وروسته هم اختيار پاتې کېږي).		
وَفِي رِوَايَةِ لِسُلَيْمٍ : إِذَا تَبَايَعَ الْمُتَبَايَعَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ مِنْ بَيْعِهِ مَا لَمْ يَتَّفَرَّقَا أَوْ يَكُونَ بَيْنَهُمَا عَنْ خِيَارٍ فَإِذَا كَانَ		
بَيْنَهُمَا عَنْ خِيَارٍ فَقَدْ وَجَبَتْ فِي رِوَايَةِ لِلتِّرْمِذِيِّ : الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَّفَرَّقَا أَوْ يَخْتَارَا . وَفِي الْمُتَّفَقِ عَلَيْهِ : " أَوْ يَقُولَ أَحَدُهُمَا		
لِصَاحِبِهِ : اخْتَرْ بَدَلًا أَوْ يَخْتَارَا " .		

توضیح: د خيار پيژندنه: کل واحد منها خيار: خيار د اختيار نه مشتق دی په دوه شيانو کې د يو ښه شي انتخابول او خوښولو ته په لغوي توګه خيار وايي. د فقهاؤ په اصطلاح کې د خيار تعريف

^(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۲۶/۴ رقم الحديث: ۲۱۰۷، ومسلم في صحيحه ۲۸۰۱/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۱/۴۲.

داسې دی: کومې تجارتي معاملې پاتې ساتل او یا د هغې فسخ کولو نوم خیار دی. دا خیار په بیع و شراء کې بائع (خرخونکی) او مشتري (اخستونکی) دواړو سره وي. (المقرات ۶/۴۴)

۱: خیار شرط: د عقد پوره کېدلو نه وروسته د جانېنو معامله پاتې کیدل یا د ختمولو نوم خیار شرط دی. **۲: خیار عیب:** په کوم اخستلی شوي شي کې عیب ښکاره کېدلو باندې مشتري ته د هغې کینودلو او یا د بېرته ورکولو د اختیار نوم خیار عیب دی. **۳: خیار رویت:** د نه لیدلو شي د اخستلو نه وروسته چې کله مشتري ولیدلو نو هغې سره د کینودلو او د بېرته ورکولو کوم اختیار مشتري ته حاصل وي. د هغې نوم خیار رویت دی.

۴: خیار تعیین: د یوڅو شيانو په سودا کې د ځینو د اېښودلو او د ځینو د بېرته ورکولو چې کوم اختیار د مشتري سره وي. دا خیار تعیین دی. **۵: خیار قبول:** د بائع د قبولې نه وروسته د مشتري د قبولو یا د نه قبولو چې کوم اختیار وي هغې ته خیار قبول وايي. **۶: خیار مجلس:** په یو مجلس کې د بائع او د مشتري په مینځ کې د معامله کولو نه وروسته تر مجلس ختمیدلو پورې هر یو سره د دی عقد د ختمولو یا د پاتې ساتلو د اختیار نوم خیار مجلس دی. د خیار په دې آخري قسم کې د فقهاؤ ډیر سخت اختلاف دی:

د فقهاء کرامو اختلاف: شوافع او حنابلې وايي چې د بائع او د مشتري د عقد نه وروسته تر کومې چې په مجلس کې ناست وي. هر یو ته د عقد د فسخ کولو یا پاتې ساتلو اختیار حاصل دی. خو د مجلس د ختمیدلو نه وروسته د فسخ اختیار ختمېږي. او مالکیت یو تفرقا کې تفرق بالا بدان مراد دی. احناف او مالکيه وايي چې د ایجاب او قبول نه وروسته چې کله عقد پوره شي نو وس هېڅ یو سره د فسخ کولو حق نشته دی. اگر که هغه دواړه په مجلس کې ناست وي. او مالکیت یو تفرقا نه تفرق بالا قوال مراد دی. (المقرات ۶/۴۴)

د فقهاؤ د دلائلو اختلاف بنیاد همدغه زیر بحث حدیث باندې دی خو د استدلال طریقه او اجتهادي فکر جدا جدا دي. او په حدیث کې جانېپنو فکر او د استدلال گنجائش دی لهدا د انشي ویل کیدی چې دا حدیث فقط د یو اړخ د فقهاؤ دلیل دی. اگر که په ظاهري الفاظو کتلو سره داسې معلومېږي چې دا حدیث د شوافعو او د حنابلوو دلیل دی. نو ځکه دغه حضراتو د خیار مجلس د ثبوت لپاره د همدغې حدیث نه استدلال کړی دی. هغوی د خیار لفظ نه د خیار مجلس مراد اخلي. او مالکیت یو تفرقا کې د تفرق ابدان نه د تفرق مراد اخلي. مطلب دا شو. چې د عقد نه وروسته بائع او مشتري چې تر څو پورې مجلس کې ناست وي. نو هغوی د عقد د فسخ کولو اختیار حاصل دی. خو که هغوی به بدنې توگه د یو بل نه جدا شول او وس به د فسخي اختیار د دواړو نه ختم شي. او **الابیع الخیار یا الا**

ان یختار چې کومه استثناء ده د دې مطلب دادی چې دي دواړو د عقد نه وروسته دوه یا درې ورځې او یا داسې د نورو ورځو خیار شرط یخی وي نو وس د مجلس د ختسیدلو نه وروسته به هم هغه اختیار وي. همدغه شان دي حضراتو د حدیث مفهوم او مضمون بیان کړی دی. (المراقات ۶/۴۴)

احنافو او مالکیوو د دې حدیث سره سره به فصل ثانی کې د حضرت عمرو بن شعیب رضی اللہ عنہ حدیث نه هم استدلال کړی دي. چې د همدغې زیر بحث حدیث د طریقو نه یوه طریقه ده الفاظ داسې دي: ولا یحل له یفارق صاحبه خشیما ان یستقیل: دا لفظ په واضحه توګه په اقاله باندې دلالت کوي. معلومه شوه چې که په مجلس کې یو فریق هم عقد فسخ کول غواړي نو دا به اقاله وي. او په اقاله کې د بل ملګري د رضا ضرورت دی. (المراقات ۶/۴۸)

احنافو او مالکیوو زیر بحث حدیث کې د ابن عمر رضی اللہ عنہ د روایت کې د خیار نه د خیار قبول مراد اخستی دی. او دیتفرقا نه تفرق بالا قوال مراد اخستی دی چې ترڅو پورې مجلس کې د ایجاب نه وروسته بل فریق نه قبلوي. نو هغوی ته اختیار حاصل دی چې قبلوي یا یې نه کړي. که قبول یې کړي نو عقد پوره شو. او که قبول نشو نو عقد نیم کړی پاتې شو. امام طحاوی ذکر کړی دی چې امام ابویوسف رحمۃ اللہ علیه دلته خیار قبول مراد اخستی دی. اګر که د حدیث راتلونکې الفاظ الایع الخیار د دې توجیه نو قبولوي. بهر حال تفرق بالا قوال نه د دې حدیث نه احناف استدلال کولی شي. چې په هغې د خیار مجلس د دعوی نفي کېږي. احنافو او مالکیوو د بیوعاتو او د عقود و فسخ د اصولي قواعدو نه هم استدلال کړی دي. او دا استدلال ډیر مضبوط دی. وایي چې ټولو عقودو حقیقت ایجاب او قبول دی. د ایجاب او قبول نه بفر هېڅ یو شی د هېڅ عقد رکن ندی. په بیع کې هم همدغه شان دی. کله چې د بیع دواړه رکن متحقق شول نو عقد پوره شو. وس د قرآن کریم د حکم

مطابق د ایفاء عقد ضروري ده ارشاد دی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ (سورة مائدة: ۱) اوس که یو فریق بیع فسخ کول غواړي نو دا به اقاله وي. چې هغه د بائع په رضا باندې موقوف ده. احناف او مالکیوو د دې باب په فصل ثانی کې د آخري حدیث نه هم استدلال کړی دی چې په هغې واضحه الفاظ دي. چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم د عقد بیع نه وروسته باندي چې ته اختیار ورکړلو. که دا حق خپله حاصل شوی وو نو نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم هغې له وولي ورکړی وو؟ (المراقات ۶/۴۸)

احنافو او مالکیوو یو عقلي دلیل هم پیش کړی دی. وایي چې کله کله جانیېن مجلس کې په ساعتونو ساعتونو ناست وي. دلته د مارکیت په نرخون کې د دقیقو دقیقو په حساب سره وچتوالی او لاندیوالی راځي. وس به دا حضرات ناست وي. چې نرخ به لوړ شوی وي. یا به کم شوی وي. وس به یو فریق عقد فسخ کوي او بل به انکار کوي. نو دغه شان لاندې پیدا شي. همدغه شان به د عقد

بيع حیثیت شکمن پاتې شو. چې کله هم هغه ختمیدلی شي. همدغه وجه ده چې حضرت شیخ الهند رحمه الله دغه صورت د اخلاقیاتو په قبیل سره گڼلی دی. هغه وایي چې خیار په قانوني حیثیت سره ندی. د اخلاقي اعتبار نه دی.

جواب: دا چې احناف هم د دې حدیث نه استدلال کړی. لهدا د دې د جواب ضرورت نشته دی. خو بیا هم شارحینو یو جواب دا کړی دی. چې دلته مالم یتفرقا نه تفرق بالا قوال مراد دی. نه ده چې تفرق بالا بدان تفرق بالا قوال کې دا لفظ حقیقت دی. او تفرق بالا بدان کې مجاز دی. نو حقیقت باندې چې تر څو پورې عمل کېږي نو د مجاز طرف ته د تللو ضرورت نشته دی. تفرق بالا قوال داسې کېږي چې د ایجاب او قبول نه وروسته د عقد بيع خبرې نه بغير نوري خبرې شروع شوی جانبین په نورو خبرو کې مشغول شول. په ځینو روایاتو کې د مالم یتفرقا من بیعهما الفاظ دي چې هغه د دې خبرې قرینه ده چې تفرق بالا قوال مراد دی همدغه شان ابراهیم نخعی نه نقل دي مالم یتفرقا عن منطق البيع **دویم جواب:** دا دي که چری خیار مجلس مراد ی وي نو دا د اخلاقیاتو په توگه استحبابې امر دی. قانون او قواعد نه دي.

الابیع الخیار: دا استثناء د ما قبل حدیث د ټول مفهوم نه ده. د حدیث نه مفهوم کېدلو چې د تفرق نه وروسته خیار نه پاتې کېږي. نو پدې جملې کې استثناء راغله. که کوم شرط کېښودلی شوی دی. نو بیا به د هغې شرط لحاظ کول وي. دا مطلب د ټولو فقهاؤ د مسلک مطابق دی. د دې جملې دویم مطلب دا چې بائع د مشتري د عقد په وخت کې ویلي وو چې وس فیصله ښه سوچ سره وکړه. وروسته به بیا اختیار نه وي. مشتري وویل چې ما ښه په سوچ سره فیصله کړي ده. د داسې ویلو نه وروسته به د ایجاب و قبول نه وروسته به هیچ چا ته د خیار مجلس حق حاصل نه وي. دا مطلب شوافعو بیان کړی دي. (المراقات ۶/۴۴)

بهر حال احنافو د خیار نه خیار قبول مراد اخلي. او د تفرق نه یې تفرق بالا قوال مراد اخلي. او د المتبائعان نه مشغولین فی البيع مراد اخلي.

نوټ: الحمد لله کتاب البیوع نه تر دې ځای پورې په رمضان ۱۴۲۵ هجری کې په مکه مکرمه کې لیکلی شوی دی.

په بیع و شراء کې رښتیا ویل د برکت سبب دی

﴿۲﴾ وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْبَيْعَانِ حَكِيمٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابْنُ حَزَامٍ وَابِيٌّ فِي نَبِيِّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِلُ اخْتُونِكِي أَوْ خَرْخُونِكِي دَوَارُوتَهُ

بِالْخِيَارِ

(د تجارتي معاملې ساتولو يا فسخ کولو) اختيار حاصل وي (خودا اختيار تر هغه وخت پورې حاصل

مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا

وي) تر کومې چې هغوی جدا شوی نه وي او (يادوساتې) کله چې اخستونکی او خرڅونکی دواړه

فَإِنْ صَدَقَا وَ بَيْنَنَا

(داخستونکې شي کې) رښتيا ووايي او (په هغه شي کې چې کوم عيب او نقصان وي هغه) ښکاره

بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا

کړي (چې ددهو کې او فريب دخل په کې نه وي) نود هغوي په تجارتي معامله کې برکت اچولی کېږي

وَ إِنْ كَتَمَا وَ كَذَبَا مُحِقَّتْ بَرَكَتُهُ بَيْعِهِمَا^(۱)

او کله چې هغوی عيب پټوي او دروغ وايي نود هغوی داخستلو او خرڅولو نه برکت ختم کړی شي.

غبن فاحش سره بيع فاسده کېږي

﴿۳﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي أَخْدَعُ فِي الْبَيْعِ

ابن عمر رضي الله عنه وايي چې يوسړی ته نبي کریم صلى الله عليه وسلم وويل چې زه ډير د هوکه کيږم په اخيستلو او

فَقَالَ : إِذَا بَايَعْتَ

خرڅولو کې، نبي کریم صلى الله عليه وسلم هغه ته وفرمايل چې ته (کله) داخستلو او خرڅولو معامله کوي نو

فَقُلْ : لَا خِلَابَةَ " فَكَانَ الرَّجُلُ يَقُولُهُ^(۲)

نو هغه وخت دا وايه چې (په دين کې) د هوکې (لپاره هېڅ ځای) نشته نو بيا به هغه سړی همدغه ويل.

توضیح: لا خلابه: خا باندې کسره ده او ضمه هم ده. د هوکې ته وايي. دا سړی حضرت حبان بن منقذ انصاری ؤ. دده عمر ۱۳۰ کاله ؤ. ځينې غزواتو کې دا په سر لگيدلی ؤ چې د هغې په وجه دده قوت خیالی متاثره شوی وو. دده داخستلو او خرڅولو سره ډير شوق ؤ. خود تجربې نه لرلو په وجه به يې اکثر د هوکه خوره. د دې خاندان نبي کریم صلى الله عليه وسلم ته عرض وکړو چې د دې بيع و شراء باندې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۹/۱ رقم الحديث: ۲۰۷۹، ومسلم في صحيحه ۱۱۶۴/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۲/۱۷.
(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹۵/۱ رقم الحديث: ۲۱۱۷، ومسلم في صحيحه ۱۱۶۵/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۳/۴۸.

پابندي ولگوه. نبي کریم ﷺ چې کله د دې سره خبرې وکړې نو دي وويل. چې يا رسول الله ﷺ زه بيع و شراء نشم پرېښودلی. نو هله ورته نبي کریم ﷺ وفرمايل چې کله بيع و شراء کوی نو دا وایه لاخلافة یعنی ما سره به د هوکه نه کېږي. که چا د هوکه وکړه نو تر درې ورځو پورې به ماسره د واپس کولو اختیار وي. زه به تجربه کارو خلکو ته د هوکه ورکومه. که سودا مناسب وي نو ښه ده گیني واپس کوم به یې. ای لا خداع فی الدین لان الدین النصیحة گویا کی الفاظ د دې سړی لپاره شرط وو. ځکه ځینې روایاتو کې ولی الخیار ثلاثة ایام الفاظو سره دا لفظ دی. د دې وجي نه خلک د دې سړی سره د هوکی نه ځان ساتلو. د دې مقصد لپاره به دغه الفاظ استعمالیدل. ځینې شاحینو د دې حدیث دا مطلب اخستی دی. (المرقات ۶/۴۶)

ځینې شارحینو لیکلي دي چې لاخلافة ویلو سره خلافة ایخودل شرط نه دي. بلکې د خیار شرط لپاره دا الفاظ د تمهید په طور و. د شرط ذکر به جدا و. د جمهورو په نزد لفظ نه خیار شرط مراد نه ثابتېږي. د دې ذکر جدا کول ضروري دي. د دې لفظ ویلو سره به مقصد فقط دومره و. چې خلکو ته معلومه شي چې دا سړی تجربه کار نه دی نو باید د دې سره د هوکه ونه کړی شي. هغه وخت به خلک ښه وو. د دې وضاحت نه وروسته به یې د هوکه نه کوله. اوس فقهي نقطه نظر سره امام احمد وایي. که چا د بيع په وخت کې دا الفاظ وويل او بیا هم د هغې سره د هوکه وشوه نو هغه بيع به فسخ کېږي. جمهور علماء وایي چې که داسې صورت کې بيع فسخ نه شي کیدی. خود احناف د دې قائل دي. که د چا سره غبن فاحش وشو نو هغه لره حق دی چې بيع فسخ کړي. ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ لیکلي : اقول الغبن الفاحش يفسد البيع ويثبت الخيار عند القائل به وقال ابو ثور اذا كان الغبن فاحشاً لا يتغابن الناس بمثله فسد البيع (المرقات ۶/۴۶)

الْفَصْلُ الثَّانِي

د خیار مجلس نفي باندې دليل

﴿٤﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

عمر بن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل :

الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ

اخستونکی او خرخونکی دواړه (تر هغه وخت پورې بيع ساتلو يا فسخ کولو) اختیار لري ترڅو چې

يَتَفَرَّقَا	إِلَّا	أَنْ	يَكُونَ	صَفْقَةً	خِيَارٍ
دا جدانه شي مگر دا چې ددوی د بیع و شرا، اختیاروي (نوپه هغې کې د جدا کیدو نه ورسته هم اختیار پاتې					
وَلَا	يَحِلُّ	لَهُ	أَنْ	يُفَارِقَ	
وي) او په دي دواړو کې هېڅ یو لپاره (د تقوی دمخې) دا جائزنده چې هغوی معامله کولو سره ودرېږي					
صَاحِبَهُ	خَشِيَةً	أَنْ	يَسْتَقِيلَهُ		(۱)
د دې ویرې نه چې بل فریق د معاملي د فسخ کولو اختیارونه غواړي (یعنې تر کومه پورې چې بل فریق ښه مطمئن نشي په ایجاب و قبول کې په هغوی کې د هېڅ یو لپاره په کار نه دي چې هڅې نه چې دویم فریق معامله فسخ نه کړي، یا په معامله کې په دوي کې یو سړی فقط د دې وجې نه زړ لار شي چې چرته دویم فریق د فسخ کولو اختیار شرطونه غواړي).					

توضیح: خشية ان يستقيله ای یطلب منه الاقالة وهو ابطال البيع قال على القاري وهو دليل صريح لمذهبننا لان الاقالة لا تكون الا بعد تمام العقد ولو كان له خيار المجلس لما طلب من صاحبه الاقالة (المرقات ۶/۴۸)

﴿٥﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا يَتَفَرَّقَنَّ اثْنَانِ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل نه دې جدا کيږي اخستونکی او خرڅونکی

إِلَّا عَنْ تَرَاضٍ (۱)

دواړه په خپل مینځ کې د رضامندی نه بغير.

توضیح: الا عن تراض: یعنی متعاقدینو کې هر یو دې بل ته دا ووايي چې آیا ته خوشحاله یې، خفه خو به نه یې، نو د ایجاب و قبول نه وروسته به عقد پوره شي. بیا به چاسره د عقد د فسخ کولو حق نه وي. خودا کلام د اخلاقیاتو د قبیلې نه دی چې یو استحبابي حکم دی. (المرقات ۶/۴۹)

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۷۲۶/۳ رقم الحديث: ۲۱۵۶

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۷۲۷/۳ رقم الحديث: ۲۱۵۸

الفصل الثالث

د خيار شرط دوخت مقدار

﴿٦٦﴾ عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيَّرَ أَعْرَابِيًّا

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اختیار ورکړې و یو بانډ چې ته پس داخستلو او د خرڅولو

بَعْدَ الْبَيْعِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ^(۱)

د معاملي نه (د بل فریق په رضامندی سره د دې معاملي د فسخ کولو).

توضیح: خیر اعرابیا: د دې حدیث نه معلومه شوه چې د خيار مجلس هېڅ څه قانونې حیثیت نشته دی گیني نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هغه سپری له اختیار نه ورکولو. بلکې هغې ته به خپله د خيار مجلس حق حاصل وی. وس پاتې شوه د خيار شرط خبره نو دا داسې وگڼی چې په یو عقد کې د خيار عقد شرط ایخودل او د شریعت د مخي جائز دی. پدې بانډې د ټولو فقهاؤ اتفاق دی. خودا ده چې د خيار شرط په نیټه ایخودلو کې اختلاف دی. اما ابوحنیفه رَحِمَهُ اللَّهُ او امام شافعی رَحِمَهُ اللَّهُ د درې ورځو پورې د خيار شرط قائل دي. د دینه د ډیرو ورځو قائل ندي. امام احمد او صاحبین وايي چې د بائع او مشتری خوبه ده چې څومره نیټه لپاره خيار شرط لگول غواړي. ایخودلی شي. د امام مالک رَحِمَهُ اللَّهُ په نزد نیټی مقرر ول مناسب ندي بلکې د ضرورت مطابق لگه ډېر مده کیدلی شي. دارومدار په مبيعاتو بانډې دی. لهذا کور او زمکه کې شپږ دریش (۳۶) ورځې دي. غلام کې لس (۱۰) ورځې دي. د کور په سامان کې پنځه (۵) ورځې خيار شرط دی. او په څاروو کې تر دوو (۲) ورځو پورې خيار شرط حق حاصل دی.

نوټ: الحمد لله د کتاب البيوع نه تر کتاب الربوا پورې د احاديثو توضیح او تشریح مکه مکرمه کې په رمضان ۱۴۲۵ هجري کې ليکلی شوې ده.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۵۱/۳ رقم الحديث: ۱۲۱۹

کتاب الربوا د سود بیان

قال الله تعالى: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ (سورة بقره آیت: ۲۷۵)

قال الله تعالى: ﴿يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ﴾ (سورة بقره آیت: ۲۷۶)

دربوا تعريف: د ربا الف مقصوره سره ربا يربوا د نصر نه دی. د عرب مشهور قبائل اهل هيره په لغت کې دا لفظ واو سره ربوا ليکلی کيږي. بيا اهل هيره د اهل حجاز ته دا لغت و خودلو. لهذا په مصاحفو کې دا لفظ واو سره ليکلی شوی دی. د عربو په لغت کې دا لفظ "رماً" په ميم سره دی. هغه هم ربا دی. ربا ته "ريبة" هم وايي. لغت کې ربا زيادت او ډير والي په معنی دی. د ربا اصطلاحي تعريف داسې دی. **الرِّبَا قُضْلٌ خَالٍ عَنِ الْعَوْضِ شُرْطُ لِأَحَدٍ الْعَاقِدَيْنِ**. (المركات ۶/۵۰) مير سيد سند شريف رَحْمَةُ اللَّهِ په خپل کتاب التعريف کې د ربا همدغه تعريف ليکلی دی.

ځينو علماؤ دا تعريف کړی دی "الربا هو مبادلة المال بالمال مع الفضل بلا عوض"

ربا يو عام مفهوم دی. چې په هغې بغير له څه عوض نه اضافی مال اخستلو کيږي. د مروجه سود په خاخونو کې يو يو خاخ او د هغې په قسمونو کې يو قسم دی. لهذا د ربوا ترجمه د سود په نه په کولو سره په هغې کې منحصر کول غلط فهمي جهنم ورکوي.

د لفظ ربا اطلاق: په قرآن او حديث کې د ربوا لفظ پنځه مفهوماتو او د پنځه معاکانو لپاره ويل شوی:

۱: اول مفهوم **رِبَاً لِلنَّسِيئَةِ** ده. او د همدغي نوم ربا بالقرض هم دی. چې په قرآن کې الله تعالی حرام کړی دی. او د سورت بقره په آخري حصه کې د دې په حرمت باندې څو آياتونه نازل شوي دي. لکه د سورت بقرې آیت ۲۷۵ او آیت ۲۷۸ او آیت ۲۷۹ او آیت ۲۸۰ کې پوره تفصيل ذکر دی.

د ربا بالقرض صورت دا وي چې يو سړی بل سړی ته تر معلومي نيتي پورې په قرض روپۍ ورکولي. او شرط به يې دا اينخودلو چې کله قرض بېرته راکوي نو دومره پيسه به راکوي او که ټاکلي شوي وخت پورې دي قرض بېرته رانکړو نو بيا به د هغې دوه چنده راکوي. مثلاً دوه زره (۲۰۰۰) په ځای به څلور زره (۴۰۰۰) راکوي. په جاهليت کې د ربا همدغه صورت مشهور وو. او قرآن عظيم کې د دې په حرمت باندې آيتونه نازل شوي دي. نن سبا په ربا بالقرض باندې سودي کارو بارونه په بڼه

زور سره روان دی.

۲: ربا الفضل: دربادویم قسم اودهغې دویم اطلاق ربا الفضل باندې کېږي چې هغې ته ربا المعاملات هم ویل کېږي. متحد الجنس و النوع او متحد القدر شيانو په بدلون کې چې کوم ډیر مال حاصلېږي هغې ته ربا الفضل وايي. د ډیرو احادیثو تعلق د دې قسمه سره دی. لکه د یو سیر غنمو په بدل کې دوه سره غنم اخستل او یا داسې نور نور شيان، تفصیل مخکې راروان دی.

۳: ربوا العطية: دربوا دریم قسم او د هغې دریم اطلاق ربوا العطية باندې کېږي. د دې صورت دا وي چې مثلاً یو سړی بل سړی ته چنده ورکوي خو په زړه کې یې دا خیال ښه پرځ وي چې ماته به د دې په بدل کې ډېره ملا وېږي. نو د دې لپاره په قرآن کې دا آیت دی.

﴿وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَبَايِزٍ بُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَزُبُو عِنْدَ اللَّهِ﴾ (سورت روم آیت: ۳۹)

۴: ربو الاعمال: دربوا څلورم اطلاق په هر ناجائز مالي معامله باندې هم کړلی شوی دی. چې په کوم کار د ډیروالي معنی وموندلی شي لکه څنگه چې د قرآن آیت دی چې د یهودو په مذمت کې نازل شوی دی: ﴿وَأَخْذِهِمُ الزَّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ﴾ (سورت نساء آیت: ۱۴۵)

۵: دربا پنځم اطلاق کله په په هغه ناجائزه کار باندې شوی دی چې په هغې کې د زیادت معنی

وي. لکه څنگه چې په یو حدیث کې دي "ان ربي الربوا استطالة الرجل في عرض اخيه" (الحدیث) په قرآن و حدیث کې دربوا دا پنځه اطلاقونه راغلي دي خو شریعت چې کوم شی سود او ربوا گڼلي ده. هغه فقط اولني دوه قسمه دي. یعنې ربا القرض او ربا الفضل، د دې دوو قسمونو د لاندې سودي کارو بارونو ټول قسمونه راځي. په همدغې کې ربا الدهن داخل دی. که چرې یو د مرهونه شي نه استفاده کوي او رأس المال محفوظ وي. نو پاس ذکر شوې دوه قسمونو نه د قرآن و حدیث په او د امت په اجماع سره مطلقاً حرام دي. په قرآن کریم کې الله تعالی ربوا القرض بیان کړی دی. او حرام یې گڼلی دی. تورات او زبور پشان اسماني کتابونو کې هم دا حرام گڼلی شوي دي علامه جصاص دربوا القرض تعریف داسې کوي: هو القرض المظروط فيه الاجل و زيادة مال على المقرض، یعنې ربا القرض وي وايي چې چاله مال ورکړی شو. او په هغې بېرته ورکولو وخت مقرر کړی شو. خو په مقروض باندې په قرض ورکولو کې څه مال ډیر مقرر کړو. علماً و لیکنې دي چې په قرآن کې چې الله تعالی په څومره سختی سره دربوا و عیدونه ذکر کړي دي هغه همدغه ربا القرض په صورت کې ده. په وخت د جاهلیت کې هر کس و نا کس په دي پوهیدلو چې کله چې د قرآن آیتونه نازل شول نو

خلکو هم دغه قسمه ربا پرېښودله. لهذا نن سبا د ملحدینو دا ویل هېڅ معنی نه لري چې قرآن د قرض نه بغير په د یو بل صورت تردید کړی دی. او ربالقرض جائز ده.

علماء لیکن د یو بل صورت ترڅو چې نن سبا په پښکونو کې چې کوم کاروبار دی. هغه د همدغه قسم نه دی. چې د چانه قرض واخلې یا یې ورکړي. او په واپسی کې د مال سرهم واخلې او د سود په توګه اضافه روپۍ هم ورکړی. د زمانه جاهلیت د سود کاروبار هم همدغه شان وو. او په قرآن کریم همدغه صورت بیان شوی دی. او همدغه حقیقي سود او ربوا ده.

د پښکونو ظلم: د مرستي او همدردۍ په نوم چې د دنیا پښکونه کوم ظلم کوي. د هغې معمولي شان نندارې تاسو داسې وګڼې. که چرې په انصاف سره وکتلی شي او بیا د پښکونو نه پوښتنه وکړي شي چې کوم غریب ته بینک قرض ورکړی دی، آیا دا بینک فقط د دې غریب سره مرسته کوي. یا په شراکت سره کاروبار کوي. که د بینک له اړخ فقط د غریب سره مرسته کول مقصد وي. نو بینک کله یو کال یا دوه کله وروسته خپله قرضه اخلې. نو د انصاف او همدردۍ تقاضا خو دا ده چې بینک فقط خپله قرض بېرته واخلې. دا بینک د غریب په شرح سود کې ډېرې روپۍ ولي اخلې؟ معلومه شوه چې د خپل همدردۍ دعوی کې دروغ جن دی. همدغه شان وګڼې چې سړی هم دروغ جن ظالم دی. چې کوم غریب ته مرستي په نوم قرض ورکوي او بیا په هغې باندې دیري روپۍ اخلې. او که بینک د یو غریب روپۍ په بینک کې ځکه جمع کړي دي چې د هغې سره د ګټې په شراکت وکړي، نو د انصاف تقاضا خو دا ده چې بینک د دې غریب په ګټه او تاوان کې شریک شي. حال دا چې هغه داسې نه کوي. معلومه شوه چې د پښکونو دا دعوی چې د غریبانانو سره مرسته کوو. دروغ جنه دعوی ده. د هغوی کاروبار دروغ جن دی. د هغې چلونکې دروغ جن دي. او سود یو داسې ناسور دی. چې په هغې سره د غریبانانو د بدن ویني څکلی کېږي. وس ووايي چې آیا دا پښکونه د غریبانانو د سهولت لپاره دي؟ هېڅ کله نه، بلکې اوس خو د دنیا آئی ایم ایف د مسلمانانو ملکونو حکمرانانو په ایمان سودا کوي او قرض ورکوي. د ربوا دویم قسم ربوا المعاملات او ربا الفضل دی. چې د هغې تفصیل د دې باب په حدیث ۲ کې راتلونکی دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د سود په لین دین کې څلور ګسان لعنتي کېږي

﴿۱﴾ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَعَنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْلَ الرِّبَا وَمُؤَكَّلَهُ

جابر رضی الله عنہ وایي چې نبي کریم صلی الله علیه و آله لعنت فرمایلي دي په سودا خستونکې او سودور کونکې

وَ كَاتِبُهُ وَ شَاهِدِيهِ وَ قَالَ :
د سود د لین دین لیکونکې او د دې په گواھونو باندې، او دغه شان نبی کریم ﷺ فرمایل
هُمُ سَوَاءٌ. (۱)
دا (په اصل گناه کې) برابر دي (اگر که د مقدار په اعتبار سره جدا دي).

توضیح: و شاهدیه: یعنی د سود په لین دین باندې گواهي ورکونکې هم لعنتیان شي. د دې په معلومه شوه چې د سود په کاروبار کې هر قسمه مرسته کولو سره سپری په سود کې برابر گڼلی کېږي. لهذا په دې کې هر قسم تعاون کول حرام دي دینکونو د مختلف شعبو کار ندې دې کې خه سوچ او کړئ چې هغوي خو چرته په دغه کار کې معاون خونه جوړېږي. (المراقات ۶/۵۱)

د کومو شیانو په لین دین کې سود راځي

﴿۲﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الذَّهَبُ بِالدَّهَبِ وَ
عباده ابن صامت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ فرمایل "سره زرد سروزرو په بدل کې او
الْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَ الْبُرُّ بِالْبُرِّ وَ الشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَ التَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَ الْمِلْحُ بِالْمِلْحِ
سپین زرد سپین زرو په بدل کې او غنم د غنمو په بدل کې او وربشي دوربشوپه بدل کې او مالگه د مالگې
مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءٍ بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ
په بدل کې ورکړی شی نو دهغې لین دین (مقدار) کې مثل پشان د مثل یعنی برابر او لاس په لاس پکار
فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ
دی او کچري دا قسمونه جدا وي (مثلاً د غورو په بدل کې جوار یا د جوارو په بدل کې کهجوري) نو
فَيَبْعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ
بیا اجازت شته دی څنگه چې وغواړئ اخستل او خرشول وکړئ (یعنی برابر او یوشان ضروري نه ده).
إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ. (۲)
د لین دین لاس په لاس (پدغه صورت کې هم) ضروري دي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۱۹/۳ رقم الحديث: ۱۰۹۸/۱۰۶

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۱۱/۳ رقم الحديث: ۱۰۸۷/۸۱

توضیح: الذهب بالذهب: که یباع فعل محذوف و منلی شي نو الذهب به د دې نائب فاعل مرفوع وي او که ییوع د امر صیغه محذوف و منلی شي نو الذهب ته به منصوب وي. تر آخره پورې اعراب داسې وي. د دې حدیث لپاره اول په دې پوهه کیدل پکار دي. چې د جنس او قدر مطلب څه دی؟ تاسو داسې وگنئ چې د لین دین او د تجارت چې د کوم شیانو سره تعلق وي نو هغ درې قسمه دي. ۱: یا خو د دې لین دین په وزن سره وي ۲: یا د کوم لوخي سره په تول باندې وي. ۳: یا هغه شیان نه په پیمائش کې راځي او نه په وزن کې راځي. (المرقات ۶/۵۲)

د اولني قسم مثال د سرو او د سپینو زرو او داسې نورو شیانو سره دی. هغې ته موزوني وايي. د دویم قسم مثال غله ده. د یته مکیلی وايي. د دریم قسم مثال هغه شیان دي چې په هغې کې نه وزن وي او نه پیمانې وي. بیا دا خبره هم په ذهن کې ساتل پکار ده چې شریعت کوم شیانو ته موزوني یا مکیلی ویلي دي، هغه به همیشه موزوني او مکیلی وي. د زمانې په بدلیدلو سره دا نه بدلېږي او نه د خلکو رواج دا بدلوی شي. بیا په دې خبره هم پوهه شی چې په یو شي کې د وزن او کیل صفت ته قدر وایي. و د یو شي حقیقت او ماهیت ته جنس وایي. مثلاً د غلي غله کیدل د هغې حقیقت دی. د ټوټې ټوټه کیدل د هغې حقیقت دی. د سپینو زرو سپین زر کیدل د هغې حقیقت دی. همغه حقیقت او ماهیت ته جنس وایي. نو د لین دین شیانو په قدر کې راځي. او یا په جنس کې راځي. نور وضاحت به راروان تفصیل مذاهب کې راځي. اوس زیر بحث حدیث طرف ته راشی. پدې حدیث کې د شپږو (۶) شیانو ذکر دی. پدې کې سود هم راځي. لهدا نه پدې تقاضا تبادلې جائز ده او نه نسیه تبادلې جائز ده. و د فقهاء کرامو په رایی کې اختلاف راغلو. چې آیا دلته تقاضل او نسیه د خرڅولو چې کوم ممانعت دی. دا همدغه شپږ شیانو پورې محدود دی. او که د دینه بغیر په نورو شیانو کې به هم د سود حکم روان وي. د غیر مقلدینو روحاني پیشوا داوود ظاهري او د هغې نه علاوه شیه قتاده او طاووس دا خیال دی چې د سود د ممانع حکم په همدغه شیانو پورې محدود دی. د دینه بغیر بل د هېڅ یو شي اړخ ته به د علت ممانعت متعدي نه وي. د دې نتیجه به دا روزي. چې د هغوی په نزهه د وگې په بدل کې وږی کې به تقاضل جائز وي. ځکه په حدیث کې وږي نوم ندی راغلی. همدغه شان معامله د وریجو او د داسې نورو شیانو دا. گویا کې چې په احادیثو کې د کومو شیانو نومونه ندی راغلي. هغه په خپل اصل حلت کې پاتې کېږي. د دې حضراتو نه بغیر ټول فقهاء کرام او ائمه اربعه په دې باندې متفق دي. چې د دې شپږو شیانو د حرمت وجه د څه علت دوجي نه دی که هغه علت په نورو شیانو کې وموندلی شو. نو په هغې به هم د سود حرمت راځي. اوس پدې شپږو شیانو کې د حرمت د علت کتلو کې او د دې په متعین کولو کې د دې فقهاؤ په مینځ

کې د خپل خپل اجتهاد په رڼا کې اختلاف پیدا شوی دی. هر د یو د خپل اجتهاد په رڼا کې کې د علت تعین کړی دی. دلته دا خبره هم په ذهن کې وساتئ چې پدې شپږو شیانو کې د سرو زرو او د سپینو زرو بېل علت دی. او په نور څلور شیانو کې علت بېل دی. اوس د فقهاؤ د اختلاف کتنه وکړئ. (المزقات ۶/۵۲)

د سود په علت راویستو کې د فقهاؤ اختلاف: د شوافع په نزا او په یو قول کې امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ نزد پدې شپږ شیانو کې علت ثمنیت او طعم یعنی ذغائیت دی. ذهب و فضه کې د ربا علت ثمنیت دی. او پاتې څلورو کې طعم یعنی غذائیت دی. د دې قول و علت په رڼا کې د دې حضراتو په نزر با الفضل او ربا المعاملات ټولو کې به مطعومات کېږي. اگر که هغه مطعوم مکيلي وي یا موزوني یا عددی وي په ټولو کې به سود راځي. مثلاً انار، مڼه، چارمغز (غوځان) او هڅی. کوم چې عادي شیان دي. په ټولو کې به سود راځي. همدغه شان به په ترکاریانو کې هم سود راځي. او که مطعوم ندي اوسپنه ده، سټیل دي، تانباده نو پدې کې به سود نه راځي. (المزقات ۶/۵۲)

۲: د مالکیو په نزد د شپږو شیانو په حرمت سود کې علت ثمنیت او قوت او ادخار دی په اولنو دوو کې ثمنیت علت دی په نورو څلورو کې قوت او ادخار علت دی د قوت مطلب د خوړلو شی دی او ادخار مطلب دا دی چې په اکثر کال کې هغه محفوظ پاتې کیدی شي لهذا ترکاری او میوه او داسې نور شیانو کې به سود نه وي ځکه د اشیان پائیدار نه دي چې ذخیره کړی شي اگر که پدې کې قوت دی.

۳: د احنافو ائمه او په یو قول کې امام احمد وایي چې پدې شپږ شیانو کې د حرمت سود د علت قدر مع الجنس دی. لکه څنګه چې مخکې لیکلی شوي دي چې د قدر اطلاق موزونی او مکيلي په دواړو شیانو باندې کېږي. نو پدې شپږ شیانو کې په اولنو دوو شیانو کې علت وزن دی. لهذا د دنیا ټول موزونی شیانو کې به سود کېږي. په پاتې څلورو شیانو کې د حرمت سود د علت کیل دی. لهذا د دنیا په ټولو مکيلي شانو کې به سود کېږي. (المزقات ۶/۵۲)

اوس د مع الجنس مطلب دا شو چې چرته وزن مع الجنس و موندلی شو نو هلته به دواړو اړخونو ته سره زروي او سپین زروي. نو په هغې کې وزن هم دی او جنس هم دی. پدې صورت کې د دې د اختلو او خرڅولو کې تفاضل هم حرام دی او یونقد او دویم قرض هم حرام دی همدغه صورت او همدغه حکم د وکیل مع الجنس هم دی مثلاً غنم دي، په مقابله کې هم غنم دي اوس دواړه مکيلي دي او جنس هم متحد دی لهذا تفاضلاً هم پدې کې حرام دي او په قرض کولو کې هم پدې کې حرام دي.

د دې قانون په رڼا کې د حرمت سود د حکم د هر موزون او د هر مکيلي شیانو پورې به عام شي. هغه که مطعومات د قسم نه وي او که د غیر مطعوماتو نه وي لکه څنګه چې غله ده یا چونا ده یا ډوډی

ده یا وړی، ده یا پیتل او تانبا وي. پدې شیانو کې د جنس او د قدر د اتحاد او د اختلاف د وجې نه د دې په حکم باندې اثر کوي. (المراقات ۶/۵۲) دلته ټول څلور صورتونه جوړېږي.

۱: که په دوه شیانو کې اتحاد جنس هم وي او اتحاد قدر هم وي مثلاً د زرو په بدل کې زروي او د غنمو په بدل کې غنم وي، پدې کې دوه شیان ناجائزه دي یعنې تفاضل هم ناجائزه دی. او قرض کول هم ناجائزه دی. او که لاس په لاس وي او برابر وي نو جائزه ده.

۲: که اتحاد جنس وي او اتحاد قدر نه وي مثلاً که هګو په بدل کې هګی وي، نو پدې کې تفاضل جائزه دی. هګی نه مکیلی دي او نه موزونی دي. پدې کې تفاضل جائزه دی مگر قرض کول په کې ناجائزه دی.

۳: که اتحاد قرض وي او اتحاد جنس نه وي مثلاً د وریجو په بدل کې چنې دي قدر شته دی. چې دواړه مکیلی وي. خو اتحاد جنس نه دی. وریجې بېل جنس دی او چنې بېل جنس دی. پدې کې هم تفاضل جائزه دی مگر قرض په کې ناجائزه دی.

۴: که نه اتحاد جنس وي او نه اتحاد قدر وي لکه په هګو په بدل کې چاز مغزوي نو پدې کې تفاضل هم جائزه دی او قرض اخستل او ورکول هم جائزه دی. د احنافو په نړ په په شپږو شیانو کې اولي دوه شیان موزوني دي او نور څلور شیان مکیلی دي. دا خبره خو ځله لیکلی شوي ده چې د قدر نه مراد وزن او کیل دی. او کوم شیان ته چې شریعت موزونی یا مکیلي ویلی دي هغه به همیشه همغه شان وي اگر که د خلکو رواج بدل شوی وي.

دلائل: شوافعو وویل چې په مال کې بنیادي صفت د هغې ثمنیت دی چې په کوم سره د مال بقاء ترلی ده. او د انسانانو بقاء د خوراک سره ترلی ده. لهذا پدې حدیث کې د حرمت سود لپاره ثمنیت او طعم د علت په توګه بیان کړی شوی دی. مالیکیه وایي چې پدې حدیث کې که فقط د طعم اړخ ته اشاره کول مقصود وی نو فقط یو د مطعموم ذکر کول بس وو. د څلورو د ذکر کولو ضرورت نه وو. چې د څلورو ذکر وکړی شو نو معلومه شوه چې د طعم نه علاوه د بل شي اړخ ته هم اشاره کول مقصود ده او هغه ادخار دی. تو د سود حرمت د علت ثمنیت سره د قوت و ذخیره کول هم دی. مالیکیه وایي چې په ذکر شوې حدیث کې د ذکر شوې شیانو ترتیب داسې جوړ شو چې د غنم او د جوارو کولو په وجې سره د اقسام جُوب اړخ ته اشاره ده. او د تمر نه ټول د ذخیره کولو حلاوات اړخ ته اشاره ده. لکه شهد او داسې نور شیان او د مالګه نه ټول مصالحه جاتو اړخ ته اشاره کړی شوي ده. (المراقات ۶/۵۲)

د احنافو ائموو د ذکر شوې حدیث د اشاراتو نه په استنباط او اجتهاد کولو سره د جنس او د قدر د حرم سود لپاره علت جوړ کړی دی. او دا اجتهاد ډیر مناسب او جامع ده. د مسلم شریف په څېنې

احادیثو کی لفظ د وزن او د کیل صراحت شتون لري. چې د دې علت تائید دې. (المقات ۶/۵۲)

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الذَّهَبُ بِالدَّهَبِ وَ

ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: سره زرد سرو زرو په بدله کې او

الْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَ الْبُرُّ بِالْبُرِّ وَ الشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَ التَّمْرُ

سپين زرد سپين زرو په بدل کې او غنم د غنمو په بدل کې او وربشي د وربشو په بدل کې او کهجوري

بِالتَّمْرِ وَ الْبُرُّ بِالْبُرِّ وَ الشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَ التَّمْرُ

د کهجورو په بدل کې او مالگه د مالگي په بدل کې نو د دې لين دين برابر او لاس په لاس په کار دي.

فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَزَادَ فَقَدْ أَزَى

لهذا چا چې (داسې ونه کړل بلکې) ډير يې ورکړو يا يې ډيرو غوښتل او واخيستل او هغه سود واخستلو

الْآخِذُ وَ الْمُعْطِي فِيهِ سَوَاءٌ.^(۱)

نو اخستونکی او ورکونکی دواړه په دې کې برابر دي.

﴿۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالدَّهَبِ

ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل سره زرد سرو زرو په بدل کې مه خرڅوی

إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تُشْفُوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَبِيعُوا

مگر که دادواړه په وزن کې برابر وي لهذا دواړو کې کمی يا زیاتې مه کوي، همدغه شان مه خرڅوی

الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تُشْفُوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ

سپين زرد سپينو زرو په بدل کې مگر که دادواړه په وزن کې برابر وي لهذا په دواړو کې زیاتې او کمې مه

وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا

کوی همدغه شان که په دې (سرو او سپينوزرو) کې د چا په خپل مينځ کې لين دين داسې نه وي چې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۱۱/۳ رقم الحديث: ۱۵۸۱/۸۲

غَائِبًا بِتَأْجِزٍ (۱)

یویی نغد ورکړي او بل یې قرض ورکړي.

وَفِي رِوَايَةٍ: لَا كَيْبُغُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ وَلَا التُّورِقَ بِالتُّورِقِ إِلَّا وَزْنَ بَوَازِنَ.

توضیح: ولا تشفوا: ملا علی قاري رحمه الله ليكلي د دې لفظ ترجمه لا تفضلوا ده يعني برابر لين دين وکړئ، زياتوالی مه کوی وي ويل چې دا جمله د ماقبل مثلاً بمثل لپاره تاکيد دی. او "ها" د ضمير ذهب ته راجع ده. دې ته د مؤنث ضمير هم راپول کيدی شي. ورق: سپين زرو ته وايي په راباندې کسره ده. دې طرف ته د مؤنث ضمير د فضة په اعتبار سره راپول شوی دی. (المركات ۶/۵۳)

غائباً: قرض ته غائب ويلى شوی دی. تأجز: حاضر او نغدو ته ناجز ويلى شوی دی.

د هم جنسه شيانو بدلون هم برابر په کار دی

﴿۵﴾ وَعَنْ مَعْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الطَّعَامُ

معمربن عبد الله رضي الله عنه وايي چې مادني کريم صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي چې فرمايل يې: غذا په بدله

بِالطَّعَامِ مِثْلًا بِمِثْلٍ (۲)

د غذا کي (يعني غله د هم جنس غله په بدله) کي واخستلی شي نو دا لين دين برابر په کار دی.

په هم جنس شيانو کې د قرض لين دين ناجاز دی

﴿۶﴾ وَعَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ

عمر رضي الله عنه وايي چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايل د سروزرو تبادله د سروزرو سره (که برابر هم وي)

رِبًّا إِلَّا هَاءَ وَ هَاءَ

سوددی مگر که د لين دين لاس په لاس وي (يعني که د واره جانين برابر په برابره اولاس په لاس لين

وَ التُّورِقِ بِالتُّورِقِ رِبًّا إِلَّا

دين وکړي نو پيا سو دنه دی) همدغه شان د سپينوزرو د سپينوزرو سره تبادله سوددی مگر که د لين دين

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۷۹/۴ رقم الحديث: ۲۱۷۷، ومسلم في صحيحه ۱۲۰۸/۳ رقم الحديث: ۱۵۸۴/۷۵.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۱۴/۳ رقم الحديث: ۱۵۹۲/۹۲.

هَاءَ وَ هَاءَ وَ الْبُرُّ بِالْبُرِّ إِلَّا هَاءَ وَ هَاءَ وَ الشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ
لاس په لاس وي غنمو په غنمو سره تبادله سو ددی مگر که دالین دین لاس په لاس وي، وربشي دور بشو
رَبًّا هَاءَ وَ هَاءَ وَ التَّمْرُ بِالتَّمْرِ رَبًّا
سره تبادله سو ددی مگر که دالین دین لاس په لاس وي، دکه جوړود که جوړو سره تبادله سو ددی که
إِلَّا هَاءَ وَ هَاءَ. ^(۱)
چري دالین دین لاس په لاس وي.

توضیح: الا هاء و هاء: زمخشری په فائق کې لیکلي دي چې دا کلمه د اواز لپاره ده. چې معنی یې خذ ده. لکه هَاؤُمْ اَقْرُوْا اِكْتَابِيْهُ كَيْ دِي. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللهِ لِيكَلِي چې دا کلمه ممدود ده یعنی د مد سره ده. او په همزه باندې فتح ده. دا ډېره مشهوره ده. (المراقات ۶/۵۴)

په اعلی او ردي شي کې هم تفاضل جائز نه دی

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْبَرَ
ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راويان دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولير لويو کس خيبر ته د
فَجَاءَهُ بِتَمْرٍ جَنِيْبٍ
عامل په توگه نو کله چې هغه سړی واپس راغلو نونبي عَلَيْهِ السَّلَام ته يې ډېرې خائسته کهجوري راوړي
فَقَالَ : أَكَلْتُ تَمْرٍ خَيْبَرَ هَكَذَا ؟
نبي عَلَيْهِ السَّلَام (چې هغه کهجوري وليدي) دهغه سړی نه يې تپوس وکړو چې آيا ټولې کهجورې د خيبر
قَالَ : لَا وَ اللَّهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ
همدغه شان (نبي) وي؟ هغه سړی وويل چې نه! په الله قسم يا رسول الله ټولې کهجورې داسې نه وي
إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ وَ الصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثِ
بلکې مونږ داسې کوو چې ددو صاع کهجورو په بدل کې يو صاع نبي کهجوري او ددرې صاع (خرابو)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۴۷/۱ رقم الحديث: ۲۱۳۴، ومسلم في صحيحه ۱۲۰۹/۳ رقم الحديث: ۱۵۸۶/۷۹.

فَقَالَ : لَا تَفْعَلْ بِعِ الْجَمْعِ

کهجورو په بدل کې (دوه) صاع) کهجوري اخلو نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل داسې مه کوي بلکې اول ټولې

بِالدَّرَاهِمِ ثُمَّ ابْتِغَ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيْبًا.

کهجوري گډی کړی او د درهمو په عرضې فروخت کوي او بېاد دې درهمو په عوض نبي کهجوري

وَ قَالَ : فِي الْمِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ. (۱)

اخلې او بيا يې و فرمايل چې تله (يعنې وزن) به اخيستلی او ورکولی کېږي ددې هم همدغه حکم دی.

توضیح: تمر جنیب: دا جمله موصوف او صفت واقع شوي ده. اضافت نه ده. جنیب یو خاص قسمه کهجورو نوم ندي بلکې نبي کهجورو ته وايي. (المراقات ۶/۵۵)

والصاع بالثلاث: يعنې بېلابېل نرخو لگي. کله د دوو (۲) صاع په بدل کې یو صاع اخلی او کله د دريو (۳) صاع په بدل کې دوه (۲) صاع اخلي. (المراقات ۶/۵۵)

بع الجمع: دراغونډي کړې شوي خرابو کهجورو مجموعي ته ويل شوي دي. يعنې بېکاره کهجوري اول په دراهمو باندې خرڅې کړې او په هغه دراهمو سره بېانبي کهجورو اخلې. د دې حديث په تعليم باندې دي هر مسلمان فکر وکړي که چيري په حلالو او په حرامو کې يو سړی فرق کول غواړي او د حرامو نه بچ کېدو کوشش کوي نو دا کار هيڅ مشکل نه دی. بلکې د معمولي حيلي په ذريعه سره سړی د حرامو نه بچ کيدی شي. نن سبا ملحدین وايي چې شرعی احکام په نن سبا دور کې نشي چلیدی د هغوی دا خبره غلطه ده دين په دنسمنۍ باندې دی گیني کار ډیر آسانه دی. (المراقات ۶/۵۵)

في الميزان مثل ذلك: يعنې څنگه چې په مکيلي شيانو کې جيد او ردي برابر دي همدغه شان په موزوني شيانو کې هم جيد او ردي مساوي دي. دا جائز ندي. چې د بڼه سرو زرو سره په تبادله کې بېکاره واخستلی شي. ده سود دی. ځکه چې "جيدها وريها سواء" دا واضحه حکم دی. احنافو په شپږ شيانو کې د کيل او وزن د علت په توگه راويستلی دی. د دې تائيد د دې لفظ نه کېږي. ځکه دلته د وزن واضحه لفظ شتون لري. (المراقات ۶/۵۵)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹۹/۴ رقم الحديث: ۱۲۲۰۱، ومسلم في صحيحه ۱۲۱۵/۳ رقم الحديث: ۱۵۹۳/۹۵.

﴿۸﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ : جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابو سعید خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (یوه ورځ) بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې بنی
يَتَّبِعُ بَزْنِي. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مِنْ أَيِّنَ هَذَا ؟
قسمه کهجوري راوړي نو بنی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې نه تپوس وکړو چې دا دي د چرته نه راوړي ؟
قَالَ : كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيءٌ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ
هغوی وویل چې ما سره څه خرابې کهجوري وي په هغې کې ما دوه صاع کهجوري ورکړي او په بدل
بِصَاعٍ فَقَالَ : أَوْهَ عَيْنُ الرَّبَا عَيْنُ الرَّبَا لَا تَفْعَلْ
کې یو صاع دا (بنی) کهجوري واخیستي نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل او ه دا بېخې سوددی داسې مه کوه خودا
وَ لَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ
ده چې کله ته (بنی کهجوري) بدلوي نو (دا طریقه) خپلوه چې اول (خپلي خرابې) کهجوري خرڅي
بِبَيْعِ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِ بِهِ.
کره (د درهمو یا د روپو په عوض) بیا په هغه درهمو یا روپو باندې بنی کهجوري واخله.

توضیح: تمر برنی: برن د مدینې منورې د مشهورو کهجورو نوم دی.

زه د دې حدیث تشریح او توضیح دا وخت ۲۰ د شعبان ۱۴۲۵ هـ کې د حاجي نور محمد صاحب په کور کې لیکم. دا کور په مدینه منوره کې د تمر منډۍ سره واقع دی. والحمد لله، دلته په ټولو کورونو کې د برنی کهجوري شتون لري چې د کومو ذکر په احایثو کې دی. دا درمیانه درجې کې بنی کهجوري دي. (المراقات ۶/۵۷)

اووه: دا کلمه د همزي فتحه او واو مشدد او ها ساکنه سره ویل کېږي. د افسوس او پښیمانتیا او د نقصان رسیدلو د ښکاره کولو لپاره دا کلمه ویلی کېږي. (المراقات ۶/۵۷)

عين الربا: یعنی دا خو خالص سود دی. ځکه د جنس اتحاد سره تفاضل راغلی. (المراقات ۶/۵۷)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۲۳، رقم الحديث: ۲۳۱۴، ومسلم في صحيحه ۱۲۱۵/۳ رقم الحديث: ۱۵۹۹.

دیو غلام په بدل کې دوه غلامان ور کول څنگه دي؟

﴿۹۹﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : جَاءَ عَبْدٌ فَبَايَعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

جابر رضی اللہ عنہ وایي چې یو غلام (د نبی علیه السلام په خدمت کې) حاضر شو او بیعت یې وکړو د نبی علیه السلام

عَلَى الْهَجْرَةِ

سره په هجرت باندې (یعنې ده د نبی علیه السلام سره بیعت وکړو چې زه به خپل وطن پرېږدم او د نبی

وَلَمْ يَشْعُرْ أَنَّهُ عَبْدٌ

علیه السلام په خدمت کې به حاضریم) او نبی علیه السلام ته معلومه نه وه چې دا غلام دی (خه ورځي وروسته)

فَجَاءَ سَيِّدُهُ يُرِيدُهُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعْنِيهِ

دده مالک دا کتلو او راغلو نونبې کریم صلی اللہ علیه وسلم هغه ته وویل چې دا غلام په ما راخرڅ کړه نونبې

فَأَشْتَرَاهُ بِعَبْدَيْنِ أَسْوَدَيْنِ

علیه السلام هغه غلام د دوو (۲) تور رنگو غلامانو په بدله کې واخیستو او بیا د هغې نه وروسته نبی علیه السلام

وَلَمْ يُبَايِعْ أَحَدًا بَعْدَهُ حَتَّى يَسْأَلَهُ أَعْبُدُ مَوْأُو حُرًّا^(۱)

د هیچا نه بیعت واخلستلو چې تر څو پورې به معلومه نه کړله چې هغه غلام دی او که آزاد.

توضیح: دا چې غلام دی یو انسان ملکیت وي نو ځکه هغه د مالک د اجازت نه بغیر نه جهاد ته تللی شي، نه حج کولی شي او نه هجرت کولی شي. زیر بحث حدیث کې همدغه مسئله ده چې یو غلام د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم په لاس باندې د هجرت کولو بیعت وکړو. نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم ته معلومه نه وه چې دا غلام دی. او د مالک د اجازت ضرورت دی. وروسته د هغې مالک راغلو. د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم مکارم (بڼه) اخلاقو براداشت نکړی شو چې غلام مایوسه کړي او بېرته یې د مالک په لاس باندې خرڅ کړي. نو ځکه نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم ورله مالک نور دوه غلامان ورکړل او دغه غلام یې واخستلو. پدې حدیث کې چې د هجرت دا کوم لفظ راغلی دی. د دې دوه مطلبه اخستلی کیدلی شي. یو دا چې غلام د خپلي علاقې نه د هجرت کولو او د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم په خدمت کې د پاتې کېدو بیعت وکړو، ملا علی قاری رحمه الله د دې کلام نه دي مطلب اړخ ته معمولي اشاره

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۲۵/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۲/۱۲۳.

کېږي. اگر که د هجرت دا مفهوم عام ندي، دويم مطلب دا دی چې غلام د مکې نه مدينې اړخ ته هجرت کولو باندې بيعت وکړو. دا مفهوم عام او مشهور دی. د دې حديث نه دا مسئله هم معلومه شوه چې يو غلام د دوو غلامانو په عرض کې اخستل جائز دي. پدې کې تفاضل جائز دی او د څارو هم همدغه حکم دی. بلکې د اموال غیر ربويه حکم همدغه شان دی. خو پدې شرط چې لين دين په نغدو وي نه دا چې په قرضو وي. په قرضو کې د فقهاؤ معمولي شان اختلاف دی. چې آیا د څارو په بدل کې څاروي د قرضو په لين دين جائز دی او که نه. د صحابه کرامو رضي الله عنهم يوه طبقه او د تابعينو د يو جماعت په نزد د حيوان په بدل کې حيوان په قرضو اخستل جائز نه دی د امام ابو حنيفه رحمه الله همدغه مسلک دی. دې حضراتو د دې باب حديث نمبر ۱۶ نه استدلال کړی دی. چې په هغې د قرضو لين دين کولو ممانعت راغلی دی. د صحابو او د تابعينو يوی طبقې دغه شان لين دين کول جائز گڼلي دي د امام شافعي رحمه الله هم همدغه مسلک دی. دا حضرات د زير بحث حديث نه استدلال کوي نور تفصيل به د حضرت سمره رضي الله عنها په حديث نمبر ۱۶ کې راځي. (المراقات ۶/۵۸)

د هم جنسه شيانو په لين دين کې تفاضل جائز نه دی

﴿۱۰﴾ وَ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الصُّبْرَةِ مِنَ التَّمْرِ
جابر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم منع کړې ده د خر څولو او اخیستلو د کهجورو د داسې ډهيري
لَا يُعْلَمُ مَكِيلَتُهَا بِالْكَيْلِ الْمُسَقَى مِنَ التَّمْرِ. ^(۱)
نه چې مقدار يې معلوم نه وي په بدل د يو معين پيماني د کهجورو باندې.

توضیح: الصبرة: صبرة ډهيري ته وايي دلته د کهجورو نام معلومه ډهيري مراد ده د بیوعاتو په اصولي قواعدو کې دا دي چې مېبه معلومه وي، ثمن هم معلوم وي، نو پدې دواړو کې جهالت کول پکار ندي. ځکه په بل وخت کې پدې کې جنجال پیدا کیدی شي. او شریعت د معاملاتو هر هغه صورت کې نا جائزه گڼلی دی. چې په هغې کې جنګ کیدلی شي. زير بحث حديث کې "لا يعلم مکيلتها" الفاظ نه دي اړخ ته اشاره ملاوېږي چې کله د ډهيري کهجورو مقدار معلوم نه وي نو په هغې د کمیدلو او زیاتیدلو احتمال دی. چې د هغې په وجه د سود خطر دی. دا هغه وخت دی چې کله لين دين کې دواړه شيان هم جنس وي که جنس جدا جدا وي نو بیا تفاضل جائز دی. (المراقات ۶/۵۹)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۶۲/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۰/۴۲.

د زرو په بدل کې د زرو د لږ د لږ دین مسئله

﴿۱۱﴾ وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ: اشْتَرَيْتُ يَوْمَ خَيْبَرَ قِلَادَةً بِاِثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا فِيهَا ذَهَبٌ

فضاله بن عبید وایي چې ما د خیبر په کال یو امیل په دو لاس (۱۲) دیناره واخیستو او هغه د سرو زرو

وَ خَرَزٌ فَفَضَلْتُهَا

او په هغې کې ملغري پیوسته کړې شوي وي بیا چې کله ما جدا جدا کړي (یعنې ملغري مې سرو زرو

فَوَجَدْتُ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ اِثْنَيْ عَشَرَ دِينَارًا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نه وویستلي) نو هغه سره زرمي د دو لاس دینارو د قیمت نه اوچت شو، ما ددې ذکر نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

فَقَالَ : لَا تُبَاعُ حَتَّى

ته وکړو نو نبي عَلَيْهِ الصَّلَامُ و فرمایل چې " (داسې امېل) دې تر هغه وخت پورې خرڅ نه کړې شي تر کوم

تُفْضَلُ . ۱۱

وخت پورې سره زر او ملغري جدا جدا شي.

توضیح: د مثال په توگه د سرو زرو یو امېل دی. په هغې سره زر هم دي او څه نور جواهرات هم دي. هغه یو سړی د سرو زرو په بدل کې اخیستل غواړي نو په شرعي توگه دا ضروري ده چې اول د دغې امېل نه سره زر جدا شي. د دې برابر سره زر په وزن کړې شي او بیا سودا وکړې شي ددې لپاره چې سره زر د سرو زرو مقابل کې برابر راشي. او د ربوا صورت پیدا نشي. د امېل د نورو شیانو جدا قیمت لگول او اخستل کیدی هم شي. خو که چرې د سرو زرو امېل د سپینو زرو په بدل کې یا د نغدو روپو په بدل واخستلی شي نو هغه صورت جائز دی. (المراقات ۶/۵۹)

الفصل الثاني

د سود د عام کېدو په باره د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پيشنگوئي

﴿۱۲﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ

ابو هريره رَوَى عَنْهُ رَأَوِي دې چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: په خلکو به یوه داسې زمانه راشي

لَا يَبْقَىٰ أَحَدٌ إِلَّا أَكَلَ الزَّبَا فَإِنْ لَمْ يَأْكُلْهُ
چې د سود خورو نكونه علاوه به بل هېڅ څوك پاتې نشي او كه چري داسې يو سړى پاتې هم شي نو هغه
أَصَابَهُ مِنْ بُخَارِهِ . وَ يُزَوَىٰ مِنْ غُبَارِهِ . ^(۱)
ته به د سود بخار ضرور ورسېږي. او په روايت كې غبار هم راغلي يعنې د سود گرد به يې ورو رسېږي.

توضیح: بخاره: او د غبار د الفاظ نه د سود اثر مراد دی یعنې داسې وخت به راشي چې د سود لعنت به عام شي. څه خلک به بغير د څه واسطې سود خولي او څه خلک به په واسطې سره په خورلو کې اخته شي او څه خلک به په ناپوهۍ سره د سود په جال کې راگير شي. دا پيشنگوۍ نن سبا په پوره توگه رښتني ده. اوس خود تجارت په بنياد په بين المللی توگه باندي سود قائم دی. د دنيا په منديانو کې په ناجائزه طريق باندي په هر تجارت باندي موثره ده. هېڅ يوه معمولی شعبه هم د سود نه پاڪه نشي گنېلى كيدلى. د باغ نه چې كله ميوه هم راځي نو هغه هم په ناجائزه طريقي سره راځي. يو قراردادى (تهيكدار) د پنځو كالو لپاره باغ واخلي. حال دا چې د ميوې د پخيدلو نه مخكې د هغې اخستل او خرڅول ناجائز دي. د دې سود نه څوك بچ كيدى شي. زمونږ د استاذانونه نه مونږ اوريدلي دي چې وس يو سړى كوم يو شى د بازار نه خورې. نو هغه دي پدې سوچ سره وخورې چې په اضطراري حالت كې ځان د بچ كولو لپاره دا مرداره خورم. وس خو حالت دا دي چې د حكومتونو له اړينه په غير سودي كارو بار باندي پاپنډي ده. د پاكستان سپريم كوت د سود روان ساتلو لپاره سركارى حكم جاري كړى دى. "قاتلهم الله انى يو و فكون". (المركات ۶/۶۰)

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ
عباده بن صامت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل مه خرڅوي سره زرد سروزرو په بدل
وَلَا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ وَلَا الْبُرَّ بِالْبُرِّ وَلَا الشَّعِيرَ بِالشَّعِيرِ
كې، نه سپين زرد سپينو زرو په بدل كې، نه غنم د غنمو په بدل كې، نه وربشي د وربشو په بدل كې.
وَلَا التَّمْرَ بِالتَّمْرِ وَلَا الْبَلْحَ بِالْبَلْحِ إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ عَيْنًا بِعَيْنٍ يَدًا
نه كهجوري د كهجورو په بدل كې او نه مالگه د مالگي په بدل كې، خو كه برابر نغد په نغد يعنې لاس

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۲۷۴۷ رقم الحديث ۱۵۶۰

بِیْدٍ وَ لَکِنْ بَیَعُوا الذَّهَبَ بِالْوَرِقِ وَ الْوَرِقَ بِالذَّهَبِ

په لاس لین دین جائز دی نو ځکه سره زر، د سپینو زرو په بدل کې او سپین زر د سرو زرو په بدل کې او

وَ الْبُرَّ بِالشَّعِيرِ وَ الشَّعِيرَ بِالْبُرِّ وَ التَّمْرَ بِالْمِلْحِ وَ الْمِلْحَ بِالتَّمْرِ

غوري د جوارو په بدل کې او جوار د غورو په بدل کې او کهجوري د مالګي په بدل کې او مالګه د کهجورو

يَدًا بِيْدٍ كَيْفَ سِتْمًا^(۱)

په بدل کې چې لاس په لاس څنګه و غواړي اخستلی او خرڅولی شی.

۳۰ جمادی الثاني ۱۴۱۰هـ

دوچې او د تازه میوو په خپل مینځ کې د لین دین مسئله

﴿۱۴﴾ وَ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ

سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې ما اوریدلي د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه کله چې ترې تپوس وشو

عَنْ شِرَاءِ التَّمْرِ بِالرُّطْبِ فَقَالَ : أَيْنَقُصُ الرُّطْبُ

د تازه کهجورو په بدل کې (د وچو) کهجورو د اخستلو نو نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایي چې: آیا کمیري تازه

إِذَا يَبَسَ ؟ فَقَالَ : لَعَمْرُ فَهَاهُ عَنْ ذَلِكَ^(۲)

کهجوري د وچیدو نه پس عرض وکړی شو چې آو! نو نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د داسې لین دین نه منع و فرمایله.

توضیح: د لمدو کهجورو بیع د وچو کهجورو په بدله کې جائز ده که نا جائز؟ په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی:

د فقهاؤ اختلاف: د ائمه ثلاثه او صاحبینو په نزد بیع الرطب بالتمر جائز نه ده، د امام ابو حنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په نزد جائز ده. (المراقات ۶/۶۰)

دلایل: جمهورو د زیر بحث حدیث نه استدلال کوي د کوم خلاصه داده چې در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د بیع الرطب بالتمر باره کې تپوس وشو نو حضور پاک صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وکړه چې لمدې کهجوري په وچیدو سره کمیري او که نه؟ صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ و ویل چې آو کمیري نو بیا حضور

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۲۷۱/۷ رقم الحديث: ۱۵۶۰.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۶۵۱/۳ رقم الحديث: ۲۳۵۹.

پاک صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا بیع منع کره په اصل کې د ائمه ثلاثه په نزد بیع کې حالاً او مآلاً مساوات ضروري دی او دلته چې لمدې کهجورې کله وچې شي نو مساوات باقی نه پاتې کیږي په دې وجه ناجائز دی د امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللهِ د لیل د بیوعاتو شرعي قاعده او ضابطه ده د دغه قاعدې او کلیې به په هر حال کې خیال ساتلې شي ، هغوي وایي چې د کهجورې لوند والې وچوالې دا په دې کې وصف زانده دی او د وصف زائد اعتبار نشته دی ، په حدیث کې راغلي دي : **جیدها وردیها سواء** ، لهذا په مستقبل او مال کې د مساوات ضرورت نشته دی ، امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللهِ چې کله بغداد ته تشریف یوو نو د هغه ځای علماو په دې مسئله کې امام صاحب سره بحث وکړو او سخت مخالفت یې وکړو . هغوي ورته وفرمایل چې دا راته وښایي چې رطب او تمر یو جنس دی که جدا جدا جنس دی ، که چیرې یو جنس دی نو حدیث التمر بالتمر مثلاً بمثل د وجې نه دا بیع جائزه او که چیرې رطب د تمر د جنس نه ، نه دی نو حدیث اذا اختلف النوعان فبیعوا کیف شئتم د وجې دا بیع جائز کیدل په کار دی ، امام صاحب دا هم فرمایي چې که چیرې په رطب کې نقص راغلو نو د دې ذمه واري د بیع نه ده دا نقص خو د مشتري په لاس کې راغلي دی د کوم نه چې بائع خلاص دی په وخت د بیع نقص نه وو لهذا بیع جائزه هم دغه شان مسئله د نورو میوو هم ده او دغه شان حکم د تازه او وچې غوښې هم ده بهر حال جمهور هم یو طرف ته دي او صاحبین هم هغوي سره دي حدیث هم واضح دی که فتوی د صاحبینو او جمهورو په مسلک باندې ورکړې شي نو بعید به نه وي .

جواب : د جمهورو دلیل زیر بحث د حضرت سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روایت جواب دادی چې د دې تعلق د قرض سره دی او د دې تائید هم د حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هغه حدیث سره کیږي په کوم کې چې حضور پاک صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تازه کهجورو په بدله کې د وچو کهجورو لین دین په قرض او نسیئه کې منع فرمایلي ده ، الفاظ دادی : **عن سعد بن ابی وقاص ان رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهی**

عن بیع الرطب بالتمر نسیئة (ابوداؤد)

امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللهِ د اهل بغداد د استدلال په جواب کې دا هم فرمایلي چې زیر بحث حدیث د ابو عیاش راوي د وجې نه ضعیف هم دی ، لهذا د بیوع د قواعدو خیال به ساتلې شي او په جزئیاتو کې به تاویل کولې شي لکه څنگه چې د امام صاحب فقهي سوچ دی ، د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ د فقهي سوچ مدار د اهل مدینه په تعامل باندې دی ، د امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ د فقهي سوچ مدار د اهل مکه په تعامل باندې دی او د امام احمد رَحْمَةُ اللهِ د فقهي سوچ مدار په ظاهر د حدیث باندې دی ، هم دغه وجه ده چې هغوي په یوه مسئله کې ډیر اقوالو او احوالو باندې فتوی ورکوي .

د غوښې او ژوندي څاروي د تبادلې مسئله

﴿۱۵﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ مُرْسَلًا : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى

سعيد بن مسيب رضي الله عنه د ارسال په طريقې سره نقل کوي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم منع فرمايلي ده

عَنْ بَيْعِ اللَّحْمِ بِالْحَيَوَانِ قَالَ سَعِيدٌ : كَانَ

د څارو په بدل کې د غوښې د لین دن نه. همدغه شان د سعيد رضي الله عنه بیان دی چې د څارو په بدل کې د

مِنْ مَيْسِرِ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ. ^(۱)

غوښې لین دین د زمانه جاهلیت د خلکو د جواری د قسم نه وو.

توضیح: ميسراهل الجاهلية: د دې مطلب دا دی چې څنگه په غلطي طريقې سره د جهالت خلکو به د خلکو مال خوړو. په هغه بيع کې هم دغه شان دی. اگر که د جواری طريقه بله ده. هلته به د تېرانو په ذریعې سره جواری کیده او دلته په لین دین سره کېږي. په غلط طريقې سره د مال د حصول تشبیه ده. پدې مسئله کې فقهاؤ معمولي شان اختلاف دی. چې آیا د ژوندي څاروي تبادلې د غوښې سره جائز ده او که نه؟ (المرقات ۶/۶۲)

د فقهاو اختلاف: امام شافعي رحمه الله دا بيع مطلقاً حرام او ناجائزه گڼلي دي. امام محمد رحمه الله وايي چې که غوښه د څاروي د غوښې نه ډېره کيخودلی شي چې د غوښې مقابل کې غوښه راشي او د څاروي د زائد حصول په بدل کې اضافي غوښه راشي نو دا صورت جائز دی گڼي نه دی جائز. امام ابو حنيفه رحمه الله وايي چې د غوښې په بدل کې د ژوندي څاروي لین دین نقداً جائز دی او په قرض ناجائز دی.

دلائل: امام شافعي رحمه الله د زير بحث حديث نه استدلال کړی چې هغه يو واضح دليل دی. د امام ابو حنيفه رحمه الله دليل د بيوعاتو د اصولي قواعدو رعایت دی. چې که غوښه موزوني ده او څاروی غیر موزونی دی. لهذا د اتحاد قدر د نشوالي په وجې سره د کمی زیاتي نه باوجود هم دلته سود نشته دی. لهذا جائز دی.

جواب: د شوافعو د مستدل د زير بحث حديث نه جواب دا دی چې دا حديث د قرضو په لین دین باندې محمول دی. او قرضو په عدم جواز سره احناف هم قائل دي. که چري یو اړخ ته شی موجود

(۱) أخرجه شرح السنة ۴/۱۸۱، باب بيع اللحم بالحيوان.

وي او بل طرف ته وعده وي، شی شتون نه لري، نو دا ناجائزه ده.

دويم جواب: دا چې د جهالت د وخت خلکو به پدې جوارې کوله. نو ځکه د جوارې د ختمولو لپاره دا ممانعت راغلی دی. (المراقات ۶/۶۲)

د بیوعاتو په قواعد کلیه باندې د احنافو دلیل

﴿۱۶﴾ وَعَنْ سُمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْحَيَوَانِ
سمره بن جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نهې فرمایلي ده د خرڅولو د څاروي په بدل د
بِالْحَيَوَانِ نَسِيئَةً. (۱)
څاروي کې په قرضو سره.

توضیح: د احنافو ائمو دا حدیث د سود په بابونو کې د بنیاد په توګه اختی دی. او د بیوعاتو د قواعدو کلیه حفاظت لپاره یې څو جزائی احادیثو کې تاویل کړی دی. دلته په حدیث کې په واضحه توګه باندې د قرض لفظ شتون لري. نو چرته چې دا لفظ نشته دی، هلته به هم دغه مراد اختلی کېږي. د دې لپاره چې په احادیثو کې تطبیق راشي.

غیر مثلي شیانو کې د قرض اخیستلو مسئله

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د عبد الله بن عمرو بن العاص باره کې مروی دی چې (دیو غزوي په موقع) نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده ته
أَمْرَهُ أَنْ يُجَهِّزَ جَيْشًا
و فرمایلي چې د لښکر سامان صحیح کړه (یعنې په لښکر کې شریک کیدو نکو لپاره سپرلی، وسله او
فَنفَدَتْ الْإِبِلُ
نور شیان تیارو ساته) نو کله چې دا وښانو کمی شو (یعنې چې څو مره او ښان وو هغه اکثر په خلکو کې
تقسیم شو او په کومو خلکو کې عبد الله بن عمرو بن العاص هم شریک وو، او ښ ورته ملاؤ نه شو) نو
فَأَمْرَهُ أَنْ يَأْخُذَ عَلَى قَلَائِصِ الصَّدَقَةِ
نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عبد الله ته حکم وکړو چې هغه د زکوٰۃ او ښ په بدل کې او ښ په (قرض) واخله

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۵۳۸/۳ رقم الحديث ۱۲۳۷

فَكَانَ يَأْخُذُ الْبَعِيرَ بِالْبَعِيرَيْنِ إِلَىٰ إِبْلِ الصَّدَقَةِ. (۱)

نو عبد الله د زکوٰة د اوښ رتلولو پورې (په باندې) د دوو اوښانو په عوض کې یو یو اوښ اخیستلو.

توضیح: علی قلائص الدقة: قلائص جمع ده. د دې مفرد قلو ص دی. زوان اوښ ته وایي. د صدقي نه مراد د زکوٰة اوښان دي. یعنی نبی کریم ﷺ عمرو بن العاص ته وفرمایل چې د یو سړی نه اوښ قرض واخله او په مجاهدینو یې تقسیم کړه چې د جهاد لښکر روان شي. او چې کله صدقه او زکوٰة بیت المال ته راشي نو بیا د هغه سړی قرض ورکړه.

بالبعير: یعنی حضرت عمرو بن العاص به د دوو اوښانو په بدل کې یو اوښ اخیستلو. او په مجاهدینو به یې تقسیمولو. دغه د قرض اخیستلو باره کې دې اصولي خبرې باندې پوهیدل پکار دي. چې قرض فقط د هغه شي اخیستلی کېږي. چې د کوم خپل مثل وي. مثلاً هګۍ دې نو دا مثل دي، غله مثل ده، روپیۍ مثل ده. د دې شیانو قرض اخیستل جائز دي. ځکه که نن دې قرض واخیستلو نو بیا به د هغه شي پشان شي قرض ورکړي. ځکه مثل یې شته ده. خو چې د کومو شیانو مثل نه وي نو د هغې قرض ورکول او اخیستل هم ناجائز دي. ځکه سبا چې بیا قرض اخیستونکی قرض بېرته ورکوي نو مثل ورکول به یې مشکل وي. لکه څنگه چې زیر بحث حدیث کې مسئله ده. څاروي مثلي نه دي. بلکې د ذوات القیم شیانو نه دي. اوس په قرض کې د دې ورکول مشکل دي. له‌د‌د دې قرض اخیستلو جائز دي. خو دا ضابطه د احنافو د مسلک مطابق ده. شوافع حضرات د غیر مثلي شیانو یعنی په څارووو کې د قرض اخیستلو او ورکول جائز گڼي. د هغوی دلیل زیر بحث حدیث دی. د احنافو ائمه په عدم جواز سره د حضرت سمره بن جند د حدیث نه استدلال کوي. چې د دینه مخکې تېر شوی دی. او دا مسئله هم اختلاف مع دلائل لیکل شوي ده. د دې حدیث باره کې احناف تاویل کوي چې په احادیثو کې تاویل تطبیق راشي. یو جواب دا ورکوي چې د یو څاروي په بدل دوه څاروي د قرض په توگه هغه وخت جائز وو کله چې د ربوا او د سود د ممانعت حکم نه وو راغلی. بیا چې کله سود حرام شو نو هغه دغه بیوعات هم ختم شول. علامه تورپشتی همدغه جواب ورکړی دی. هغوی دا حدیث ضعیف هم گڼلی دی. (المقرات ۶/۶۳)

(۱) أخرجه ابوداؤد في السنن ۶۵۲/۳، رقم الحديث: ۳۳۵۷.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د قرض په لین دین کې د سود مسئله

﴿۱۸﴾ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الرَّبَا فِي النَّسِيئَةِ. وَفِي

اسامه بن زيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل د قرض په لین دین کې سود کبیري، او په

رَوَايَةٍ قَالَ: لَا رَبًّا فِيمَا كَانَ يَدًا يَدًا. (۱)

یو روایت کې داسې دي چې: په هغه لین دین کې سود نه وي چې کوم لاس په لاس وي.

توضیح: یعنی چې کله دوه شیان د یو جنس نه وي او برابر وي او نغد وي، قرض نه وي نو په هغه صورت کې سود نشته دی همدغه شان په هغه صورت کې هم سود نه وي چې دوه شیان د جدا جدا وي نو د اختلاف په وجه بیا هم ربا کبیري. خو ربا به هغه وخت راجي چې کله د یو جنس دوه شیانو لین دین په قرضو وي. حضرت اسامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ همدغه صورت بیان کړی. د حضرت اسامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کلام نه ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته شک شو او هغوی په نغدو کې د ربا انکار وکړو او وي فرماییل چې ربا فقط د قرضو په صورت کې وي. خو چې ابی ابن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کله هغه بنه ورته وپه سختی سره یې منع کړو نو هغه د خپلي رائی نه رجوع وکړه او وي فرماییل چې ما د حضرت اسامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د کلام داسې گهلي وو. حضرت ابی ابن کعب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هم دا و فرماییل چې آیا داسې کیدی شی چې تا د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه یو حکم اوریدلی وي یا دي لیدلی وي او مونږ نه وي اوریدلی او نه مولیدلی وي. حال دا چې زمونږ رفاقت د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طویل (اورد) وو. (المركات ۶/۶۴)

د سود یو درهم د شپږ دیرش (۳۶) ځله زنا کولو نه لویه گناه ده

﴿۱۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ غَسِيلِ الْمَلَائِكَةِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَرَاهِمُ رَبًّا

عبد الله بن حنظله غسیل الملائکه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: د سود یو درهم

يَأْكُلُهُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَشَدُّ مِنْ سِتَّةٍ وَ ثَلَاثِينَ زَنِيَةً. (۲)

چې یو انسان خوري د سود د درهم د پیژندلو باوجود نوداد شپږ دیرش ځله زنا کولو نه هم لویه گناه ده

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۸۱۴ رقم الحديث: ۲۱۷۹

(۲) أخرجه مستد أحمد ۲۲۵/۵، رقم الحديث: ۲۲۰۰۷، سنن الدار القطنی ۱۳۱۳، رقم الحديث: ۲۸۷۹.

توضیح: غسیل الملائکة: حنظله د شان والا صحابي دی د ابو عامر فاسق خوې دی. هغه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او د اسلام ډیر سخت مخالفت وکړو. اول د ابو عامر راهب په نوم مشهور و. بیا د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مخالفت په وجه انصارو دا د ابو عامر فاسق په نوم مشهور کړو. د احد په میدان دي گندي وکنستلي. چې په هغې کې ډیر مسلمانان و غورځیدل او شهیدان شول. د دې خوې حنظله کفارو شهید کړو. خو ابو عامر د جسد په ازغنو خابونو سره نور هم وو هلو، الله تعالی دي صحابي ته ډیر لوي شان ورکړو. کله چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ میدان احد طرف ته وتلو اعلان وکړو نو د دې صحابي په ذمه باندې فرض غسل و. ده هغه غسل پرېښودو او د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اعلان باندې یې لیبک وویل او لاړو او د کفارو سره په میدان جنگ کې جنگیدو او شهید کړی شو. دا چې په جنابت کې و نو ځکه فرښتو ده ته غسل ورکړو نو غسیل الملائکة باندې مشهور شو. (المرقات ۶/۶۴)

وهو يعلم: د دې مطلب دا دی چې هغه سړی ته معلومات وي چې دا د سود روپی دی او بیا یې هم خوري نو دا لویه گناه ده. د دې نه معلومه شوه چې که کوم سړی ته په صحیح توگه باندې معلومه نه وي چې دا سود روپی دی او هغه وخورلي نو د دې غلطی په وجه باندې هغه معذوره دی. خو که کوم سړی په دار اسلام کې اوسېږي او د سود د لین دین د حکم نه بي خبره دی او د هغې د حلال او د حرام صورتونو د زدکړي کونښن نه کوي نو هغه سړی هم په دي وعید کې شریک دی. (المرقات ۶/۶۴)

سته و ثلاثین: یعنی د شپږ دیرش ځله زنا کولو نه سود لویه گناه ده. د شپږ دیرش شمیرنه د تحدید او تعین د شارع کار دی. همغه د دې په حکمت پوهېږي. مونږ د دې حکمت په لټني باندې مکلف نه یو. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې پدې حدیث کې د سود د حرمت او د هغې د خوړلو د ممانعت په توگه د زجر و تشدید مبالغه کول مقصود دی. چې سړی د دې حرام نه ځان وساتي او د حلالو اړخ ته لاړ شي. ملا علی قاری رَحْمَةُ اللهِ وَايِي دا هم لیکلي دي چې د سود معامله باندې الله تعالی د سود خور سره د جنگ اعلان کړی دی. دا صورت هم د خوزناگانو نه سخت دی. همدغه شان علماء لیکلي چې کوم سړی سودي کاروبار کوي. نو هغه د بېوعاتو د سختو مسائلو د وجي نه هغه حلال گڼي او عقیده ساتي چې دا صورت جائز دی. (المرقات ۶/۶۴)

دلته زنا د هر مذهب خلک عیب او گناه او ناجائزه گڼي. د دغې وجي نه هم د سود نوعیت د زنا نه بدتره دی، کوم چې پدې حدیث بیان کړی شوی دی.

سود حلال گڼل د مور سره زنا کولو په شان ده

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الزَّيْبَا سَبْعُونَ جُزْءًا

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَيې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د سود د گناه اويا (۷۰) درجې دي او په هغې

أَيَسْرُهَا أَنْ يَنْكَحَ الزَّجُلَ أُمَّهُ. (۱)

چې کومه تړتولو نه وړه درجه ده، هغه داسې ده چې لکه کوم سړی چې د خپلي مور سره جماع وکړي.

توضیح: په قباحت و شاعت کې دا تشبیه خپل آخري مقام باندې پرته ده. د دینه زیات نو څوک څنگه پوهه کولی شي. خپله مور او د هغې سره زنا استغفرالله.

ینکح: د نکاح په معنی نه دی بلکې لغوي معنی جماع کول مراد دي. دا خو په اويا درجو کې ادنی

درجه ده. نوري درجې به لا څه وي. (نعوذ بالله منها) (المرقات ۶/۶۵)

﴿۲۱﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنْ الزَّيْبَا وَ إِنْ

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اَيې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل سود (نه حاصل شوی مال) اگرکه څومره

كَثُرَ فَإِنَّ عَاقِبَتَهُ تَصِيرُ إِلَى قُلٍّ. (۲)

هم ډیر وي مگر آخر به هم پدې کې کمی (یعنې بې برکتې) راځي.

توضیح: دا حدیث د پیشنگوئی په درجه کې دی چې د سودي کاروبار انجام تباہ کولو والا دی. او سود خور به آخر کې د ټکې ټکې محتاجه وي. او د هغې لویې لویې ماڼۍ او لویې لویې برجونه به د تباہۍ په وجه نس و نس شي. دا خودنیا ذلالت دی. او که په دنیا کې هېڅ ونشول نو د آخرت تاوان خو دومره یقیني دی لکه د ورځي نه وروسته د شپي راتلل یقیني وي. مال د هغه شي نوم نه دی چې هغه وشمیرل شي. او سړی خپله د هغې څوکیدار شي. بټکې مال د هغه راحت رسونکې شي نوم دی چې هغه د انسان لپاره راحت جوړ شي. سود خور ته کله هم د مال په وجه راحت نه وي. دا هم بد انجام نښانه ده. سود خور سره خود راحت سامن ډیر وي خو خپله د راحت نه محرومه وي. او په سامان راحت او په راحت کې ډیر فرق وي. یو غریب سړی حلال رزق وگټي، د شري په ډېرې باندې بې غمه خپلې کوي او وده وي. خو سود خود مالداره به قسما قسم د خوب گلی گاني خوري خو بیا به هم د

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۷۶۴/۲ رقم الحديث: ۲۲۷۸.

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۷۶۵/۲ رقم الحديث: ۲۲۷۹.

خوب د خوند نه پاتې وي. سود خور سړی د معاشري لپاره د زهرجن مار ډیر زهرجن شي. د همدردی او خيگني خو پکې څه نوم د هغې په رگ او رښو کې پاتې نه وي. بلکې هغه د يو غريب د بدن وينه څکلو لپاره هر وخت سرگردانه وي. نن سبا خو په نړيوالا کچه باندي سودي کارو بار غريب ملکونه د مالداره ملکونو غلامان کړي دي. په اقتصادي توگه باندي غريب ملکونه د سود خور ملکونو د ظلم په ميچن کې میده کېږي. خود فریاد کولو قابل هم نشول.

د سود خور خپته به د زهرجن مارانو نه ډکېږي

﴿ ۲۲ ﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَتَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي بِي عَلَى قَوْمٍ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د معراج په شپه زه په داسې خلکو تېر شوم

بَطُونُهُمْ كَالْبُيُوتِ فِيهَا الْحَيَاتُ چې دهغوی خپتي د کورونو پشان (غتي غتي) وي او دهغوی خپتي د مارانو نه ډک کړی شوي وي

تُرَى مِنْ خَارِجِ بَطُونِهِمْ چې هغه د خپتو نه هم بهر بنکاره کيدل ما (چې وليدل نو ډير حيران تياسره مي د جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَام نه)

فَقُلْتُ مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جَبْرِيْلُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ أَكَلَةُ الرِّبَا. (۱) پوښتنه وکړه چې "جبرائيل دا خلک څوک دي؟ هغه وويل چې دا سود خواره دي.

په سود خور باندي نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لعنت وايي

﴿ ۲۳ ﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ

د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ باره کې نقل دي چې دوي اوريدلي د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه چې لعنت فرمايلي

أَكَلَ الرِّبَا وَ مَوْلَاةً وَ كَاتِبَةً وَ مَانِعَ الصَّدَقَةِ نبي عَلَيْهِ السَّلَام د سود په اخیستونکي، سودور کونکي، د سود حساب لیکونکي او د صدقي نه منع کونکي

وَ كَانَ يَنْهَى عَنِ النَّوْحِ. (۲)

باندي همدغه شان يې په مړي باندي په چيغو ژړا کولو نه منع وفرمايله.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۷۶۳/۲، رقم الحديث: ۲۲۷۳.

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱۴۷/۸، رقم الحديث: ۵۱۰۳.

توضیح: مانع الصدقة: یعنی هېڅ قسمه خیرات نه برداشت کولو والا، بلکې د هغې منع کولو والا یعنی داسې سپری چې خپله صدقه نه کوي او نه بل صدقه کولو ته پرېږدي. (المراقات ۶/۶۷)

النوح: په مړي باندې پښ کولو والا، د مړي اوصاف بیانول او په چیغو چیغو ژړونکې ته نائح وایي او د دې عمل نوم "نوحه" دی. چې ناجائز دی او حرام دی. (المراقات ۶/۶۷)

تر درې (۳) ورځو پورې غم کول په مړي باندې جائز دی. د درې ورځو نه دیر غم کول جائز ندی. خو غم او دسترگو نه او خکې غورځیدل یو بېل شي دی چې جائز دی. خودا ده چې د بنحو لپاره د خپل ميره په مرگ باندې څلور میاشتي او لس ورځو پورې غم کول یعنی د زینت پرېښودل جائز دي.

حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ربا قانون بیان کړی دی

﴿٢٤﴾ وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِنَّ آخِرَ مَا نَزَلَتْ
عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل دی چې آخري چې کوم شي نازل شوی دی (یعنی قرآن کریم کې) هغه
آيَةُ الرِّبَا وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبِضَ وَ لَمْ يُفَسِّرْهَا لَنَا
د ربا آیت دی او رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې دنیانه (په داسې حالت کې) لارو چې د دې تفصیل یې بیان نه
فَدَعَا الرِّبَا وَ الرِّبَاةَ. (۱)
کړو. لهذا سو هم پرېږدی او په کوم یو شي کې چې د سود شک و شبه وي هغه هم پرېږدی.

توضیح: وللمفسرها: د دې مطلب دانه دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سود سره تړلي قواعد یې نه دي بیان کړي بلکې مطلب دا دی چې په نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د ربا حکم په آخري عمر کې نازل شو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خو د هغې قواعد خو بیان کړي خو د هغې تفصیلات یې تر اوسه پورې بیان کړي نه وو چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دنیا نه لارو لهذا سود هم پرېږدی او چرته چې د سود شک او احتمال وي هغه صورت هم پرېږدی. نو د قانون په توگه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په شپږ شیانو کې د سود ذکر فرمایلی چې په هغې سره یوې قاعدې ته اشاره وکړی شوه د دې اشاري تفصیلات ائمه مجتهدینو د خپل اجتهاد په ذریعې سره بیان کړی دی. اوس هر طرف د دې قاعدې کلیه د لاندې راغلی. لهذا چرته چې د سود قاعده جاري شي نو د دینه به ځان ساتل په ځار وي. د حضرت

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۷/۶۴/۲ رقم الحديث ۲۲۷۶.

عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د قول همدغه مطلب دی. ملحدینو چې د دې قول نه د سود د تلخیص کوم مطلب راویستلی دی هغه د الحاد او زندیقیت دی چې د هغوی خپله ورثه ده. (المقات ۶/۶۷)

چاته په قرض ورکولو سره د هغې نه گټه اخیستل حرام دي

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا أَقْرَضَ أَحَدُكُمْ قَرْضًا

انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې کله په تاسو کې يو کس (چاته) قرض ورکړو

فَأَهْدِي إِلَيْهِ أَوْ حَمَلَهُ عَلَى الدَّابَّةِ

اوييا قرض اخستونکی هغه (قرض ورکونکې) ته څه تحفه راو لېږي ياد سپرلی لپاره څاروی ورکړي

فَلَا يَزُكِبُهُ وَلَا يَقْبَلُهَا إِلَّا أَنْ

نوهغه (قرض ورکونکی) دي نه په دي څاروي سپورشي او نه دې دغه تحفه قبوله کړي ، خو که ددې

يَكُونَ جَرَى بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ قَبْلَ ذَلِكَ. (۱)

دواړو په مينځ کې د تحفي ياد سولې د څارواخستل او ورکول روان وي د مخکې نه (نوييا څه باک نشته)

توضیح: يعنې د قرض ورکولو په وجه چې قرضو اخستونکی هغه قرض ورکونکی سره کومه د نرمۍ معامله کوي هغه د سود په قسم کې راځي ځکه قرض ورکونکې ته د خپل قرض په وجه دغه گټه ترلاسه شوه. او "کل قرض جر نفعها فهو ربا" د علماؤ متفقه قاعده ده چې هغه يو حقيقت دی خو که د قرض ددې لپښ دين نه مخکې د قرض اخستونکی د هغه قرض ورکونکی سره تحفي او د هدي معامله کوله نو د قرض نه وروسته هم جائز دي. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ د خپل قرض اخستونکی د کور د سوري لاندې ونه دريدو حال دا چې سختي گرمۍ هغه تنگ کړی و. دا ددې وېرې نه چې چرته قرض اخستونکی د قرض په وجي سره څه گټه حاصله نشي. د دينه معلومه شوه چې په نن سبا دور کې د قرض داري کور ته ځي. د قرضو لپاره شپې تيروي. او د قرضداري د کور نه ډوډۍ او نور څه خوري. دا ټول ناجائز او حرام دي. خو که د مخکې نه روابط و نو هغه بېله خبره ده. (المقات ۶/۶۸)

قرض ورکونکی دې د قرض اخستونکی نه هديه نه قبلوي

﴿۲۶﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِذَا أَقْرَضَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ

انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل څوک چې چاته قرض ورکړي نو هغه دي د

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۸۱۳/۲ رقم الحديث: ۲۴۲۲.

فَلَا يَأْخُذُ هَدِيَّةً . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي تَارِيخِهِ هَكَذَا فِي الْمُنْتَقَى

خپل قرض داري نه د تحفي په توگه هېڅ شي نه قبلوي.

په قرض ورگولو سره د قرض داري نه هېڅ گټه مه اخلي

﴿۲۷﴾ وَ عَنْ أَبِي بُزْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى قَالَ : قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ

ابو برده ابن موسی رَحِمَهُ اللهُ (تابعی) وایي چې کله زه مدینې ته راغلم او ملاؤ شوم د عبدالله بن سلام

فَلَقَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ فَقَالَ : إِنَّكَ بِأَرْضٍ فِيهَا الرِّبَا فَاش

رَضَيْتُ عَنْهُ (صحابي) سره نوهغه وویل چې ته په یو داسې زمکه باندې یې چرته چې د سود ډیر رواج دی.

إِذَا كَانَ لَكَ عَلَى رَجُلٍ حَقٌّ فَأَهْدِي إِلَيْكَ

لهذا که په چا باندې ستا حق وی (یعنې څوک ستا قرضدار وی) نو او هغه تاته په تحفه کې درکړي

حِمْلَ تَبْنٍ أَوْ حِمْلَ شَعِيرٍ أَوْ حَبْلَ قَتٍّ فَلَا تَأْخُذْهُ فَإِنَّهُ رِبَاٌ. ^(۱)

د بوسو یا د وریشو او یا د وښو یو پنډه نو ته هغه مه قبلوه، ځکه داد سود حکم لري.

توضیح: الربا فاش: یعنې پدې زمکه کې ربا او سود ډیر عام دی. (المراقات ۶/۶۸)

حمل تبین: تبین بوسو ته وایي. او حمل د محمول په معنی کې دی "ای قدر ما یحمله حمارا او بغل"

یعنې که قرض داری د خر او یا د خچر د بوج برابر بوس درله درکړي. (المراقات ۶/۶۹)

او حبل قت: قت یو خائسته قسمه و اښه دي. چې هغه تازه او شین وي، رطبه هم ورته وایي. مراد

ترینه ښه و اښه دي. چې څاروی یې ډیر په شوق سره خوري. حبل د محبول په معنی کیدی. د ښو

وښو تړلی شوی گیلې مراد دی. (المراقات ۶/۶۹)

فانه ربا: یعنې د قرض په دباوو کې چې کومه گټه هم ترلاسه شي هغه د سود په ډول کې راځي. خو

که دا مخکیني دود او رواج په مطابق وي. او د مرستي او د احسان د لاندې وي. نو په هغې کې هـ

څه باک نشته دی. او کوم خلک چې قرض ورکړي د گټې شرط پکې کېږدي. د دې په حرام کېدلو

کې هېڅ شرط نشته دی. (المراقات ۶/۶۹)

باب المنهى عنها من البيوع

د ممنوعه بیوعاتو بیان :

دا چې اسلام یو ژوندی او پایدار مذهب دی. او دا پوره او کامل بلکې اکمل ضابطه حیات دی. ځکه پدې کې د انساني ژوند ټول اړخونو ضرورتونه او مشکلاتو حل شته دي. په دغه سلسله کې اسلام د هرانسان د لین دین او اخستلو او د خرڅولو هره زاویه د نظر لاندې ساتلي ده. او هر وخت انسان ته لارښودنه کوي. چې داسې وکړه پدې کې گټه ده او داسې مه کوه پدې کې تاوان دی. نو په بیوعاتو کې د نه کولو چې منع کړی شوي صورتونه دي. په شریعت کې د هغې بڼه وضاحت شوی دی. ځېنې صورتونه هغه دي چې د هغې ممانعت د حرامو په توگه دي. او ځېنې ممانعت د کراهت په توگه دي. همدغه زیر بحث باب کې بیانېږي.

دلته پدې خبره هم پوهیدل پکار دي چې په عباداتو کې لفظ باطل او لفظ فاسد چې کله استعمال شي نو پدې کې هېڅ فرق نشته دی. دواړه الفاظ غیر مقبول او ناجائز و لپاره استعمالېږي. خود بیوعاتو او معاملاتو معامله بله ده. دا الفاظ چې کله په بیوعاتو کې راځي نو باطل او فاسد کې فرق کېږي. نو بیع فاسده هغه وي چې اصلاً صحیح وي. مگر وصفاً صحیح نه وي. او بیع باطل هغه وي چې نه اصلاً صحیح وي او نه وصفاً صحیح وي. په نورو الفاظو کې داسې وگڼی. چې بیع فاسد کې خرڅ وشی شي قبض کولو نه وروسته د مشتري په ملکیت کې راشي. اگر که حرام وي خو په بیع باطل کې په هېڅ صورت کې خرڅ کړی شوی شي د مشتري په ملکیت کې نه راځي. په ممنوعه بیوعاتو کې دا هم دي چې کوم شی مال نه وي نو د هغې بیع صحیح نه ده. کوم شی چې د چا په لاس کې نه وي د هغې بیع صحیح نه ده. کومه بیع چې نزع (جنجال) او جهگړه پیدا کوي هغه جائز نه دی. په معاملاتو کې د دروغو د هوکه او وعده خلافې او کنزلي هم حلال مال خرابوي. لهذا د دینه هم ځان ساتل پکار دي. همدغه شان په بیوعاتو کې د عقد بیع منافي شرطونه لگول هم باطل دي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د بیع مزاینه تعریف او ممانعت

﴿١﴾ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُرَابَنَةِ :

ابن عمر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مرابنته منع فرمایلي ده او مرابنته دا دی چې

أَنْ يَبِيعَ تَمَرَ حَائِطِهِ إِنْ كَانَ نَخْلًا بِتَمْرٍ كَيْلًا
یوسری خرڅه کړي دخپل باغ (تازه) میوه اگر که هغه کهجوره وي دو چو کهجورو په بدل کې د پیماني په ذریعې (یعنې دیوسری په باغ کې تازه کهجوري وي او د بل سری سره وچي کهجوري وي نو د باغ والا سری به د هغه بل سری نه لس پیماني ډکې وچي کهجوري واخلي او د دې په عوض دخپل بوتې
وَ إِنْ كَانَ كَرْمًا
تازه کهجوري په همدغه پیمانې مطابق اندازه کړي او خرڅ یې کړي) او که میوه انگورو وي نو هغه به
أَنْ يَبِيعَهُ زَيْبٍ كَيْلًا
دو چو انگورو په بدل کې د پیمانې په ذریعې سره خرڅ کړي (حاصل دا چې بیع مزابنت دا مطلب دی چې په بوتې باندي زورنده میوه اگر که هغه کهجوري وي یا نوره میوه د ایخودلي شوي وچي میوي
أَوْ كَانَ وَ عِنْدَ مُسْلِمٍ وَ إِنْ كَانَ زَرْعًا
په عوض خرڅول) او په مسلم کې هم همدغه روایت دی چې که پتې وي (پدې بیع کې مزابن شکل دا
أَنْ يَبِيعَهُ بِكَيْلِ طَعَامٍ
دی چې) دا غله د پیماني په ذریعې خرڅه کړي (یعنې په پتې کې ولاړه غله د پرتي غلي په عوض خرڅه کړي مثلاً: یوسری په پتې کې وربشي ولاړي دي او دیو بل سری سره غنم پراته دي نو اولنی سری به په خپل پتې کې ولاړي وربشي اندازه وکړي او په هغه بل سری په لاس به یې خرڅ کړي. او د هغې په عوض کې به هغه سری نه پراته غنم دخپلي اندازي مطابق په ډکه پیمانې واخلي) نونبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
نَهَى عَنْ ذَلِكَ كُلِّهِ. (۱)
منع فرمایلي ده د دې ټولو بیعو نه.
وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا: نَهَى عَنِ الْمُرَابِنَةِ قَالَ: وَالْمُرَابِنَةُ: أَنْ يُبَاعَ مَا فِي رُؤُوسِ النَّخْلِ بِتَمْرٍ بِكَيْلِ مُسَقِّ إِنْ زَادَ فَعَلِي وَإِنْ نَقَصَ فَعَلِي

توضیح: المرابنة: دا لفظ د زبن نه دی. د ختمولو په معنی دی. ځکه پدې عقد کې چې کوم سری د هوکه وخورله نو هغه د خبریدلو نه وروسته د عقد د ختمولو او د فسخ کول وغواړي. د دې اصطلاحي تعریف دا دی. چې په ونه باندي زورندي میوي اگر که هغه عامه میوه وي یا خاص میوه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۰۳/۱ رقم الحديث: ۲۲۰۵، ومسلم في صحيحه ۱۱۷۲/۳ رقم الحديث: ۱۵۴۲/۷۶.

وي يا خاص كهجوري وي د همدغي جنس د وچي ميوي په عوض خرڅولو نوم مزابنه دى. د دينه لگ لنډ تعريف داسې دى. به بوټو باندې زورنډي ميوي د هغې همغه راشكېدلو ميو. په بدل كې د خرڅولو نوم مزابنه دى. (المركات ۶/۶۹)

بهر حال په ونو باندې لگيدلي هغه كه ميورې وي او كه فصل يا نور شيان په ټولا، باندې مزابنه صادق راځي، كله د مزابنه اطلاق په محاقله باندې هم كيږي، د مزابنه د ممانعت وجه داده چې په دې كې په ونو باندې لگيدلي ميوي ملعومې نه دي په دې كې جهالت دى صرف په اندازې سره وركولې شي او هره هغه بيع په كومه كې چې مبيعه يا ثمن مجهول وي هغه بيع مفضي الى النزاع وي او مفضي الى النزاع بيع جائز نه ده، لهذا مزابنه جائز نه ده د محاقلي د ممانعت وجه هم دغه ده. د مزابنې او محاقلي تعريف په خپله په حديث كې ذكر دى، لهذا هم دغه كتل به كافي وي.

د بيع محاقله ممانعت

﴿٢﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُخَابَرَةِ وَالْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ وَ
جابر رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم نهې فرمايلي ده د مخابرت، محاقلت او مزابنت نه او
الْمُحَاقَلَةُ: أَنْ يَبِيعَ الرَّجُلُ الزَّرْعَ بِبِائَةِ فَرَقٍ حِنْطَةً وَ الْمُزَابَنَةُ: أَنْ
محاقلت دادى چې يو سړى خپل پټى په سل فرق غنمو په بدل كې خرڅ كړي او مزابنت دادى چې يو
يبيع التمّز في رؤوس النخلِ بِبِائَةِ فَرَقٍ وَ الْمُخَابَرَةُ:
سړى په بوټي كې زورنډي كهجوري په سل فرق پرتو كهجورو په بدل كې خرڅ كړي او مخابرت دادى
كِرَاءُ الْأَرْضِ بِالثُّلُثِ وَ الرَّبِيعِ (١)
چې يو سړى خپله زمكه په يو معين برېښه لكه نيمه يا څلورمه باندې په كرونډه باندې وركړي.

توضیح: والمحاقلة: د باب مفاعله نه دى. حقل زرخيزي زمكې ته هم وايي او حقل مزارعت او كاشتكاري ته هم وايي. دلته په كرهڼه كې معامله مراد ده. د دى اصطلاحي تعريف داسې دى. كهړى هوئى فصل اسى جنس كى بدلى نكلى خوئى غله كى بدله مى ۷ بېجنه كى نام محاقله هى. نود سود احتمال، د جنجال امكان او د جهالت مبيع په وجي سره دا بيع ناجائزه ده.

فرق: را باندې زبردى دا يوه پيمانه ده چې په هغې كې شپاړس رطل يعنې اته (۸) سيره غله راځي

په دي کې يو لفظ دراد سکون سره هم دی. دا د هغه پيماني نوم دی چې په هغې کې ۱۲۰ رطل غله راځي. پدې حديث کې د سل فرق ذکر د مثال په توگه دی. څه تحديد او تعين پکې نشته دی. مخابره: مزارعه ته وايي. تفصيل راتلونکې دی. (المرقات ۶/۷۱)

د څو کلونو لپاره باغونه په قرار داد باندې ورکول منع دي

﴿۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُحَاكَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ وَالْمُخَابَرَةِ
جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع فرمایلي د محاکلت، مزابنت، مخابرت.
وَالْمُعَاوَمَةِ وَعَنِ الثَّنِيَا وَرَخَّصَ فِي الْعَرَائِيَا. (۱)
معاومت او د ثنیا نه خو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عرایا اجازت ورکړې دی.

توضیح: والمعاومة: د محاکله، مزابنه او د مخابره معناگاني مخکې بیان شوي دي. دلته پدې حديث د "معاومه" لفظ راغلی دی. دا د باب مفاعلي نه دی. د دې په ماده کې لفظ "عام" پروت دی. چې د کال په معنی دی. لکه په مشاهره کې د "شهر" لفظ پروت دی. علامه ابن اثیر په نهایه کې لیکلي دي چې کهجوري او داسې نور شيان په بوټو کې د میوو د دوو (۲) کالو یا د درې (۳) کالو یا د دینه ډیرو کالونو لپاره خرڅول نوم معاومه دی. دا بیع ناجائزه ده. ځکه چې د مبیع وجود نشته دی. او معدوم کې بیع ناجائزه ده. ځکه دا مفضی الی النزاع ده. نن سبا قراردادیان خلک باغانه د درې، څلور، کالونو لپاره په قرارداد واخلي. او روپۍ اول ورکړي. کله په کال کې میوه راشي کله روپۍ ضائع شي. دا ناجائز او حرام دي. د دې اسانه او جائزه صورت دا دی چې زمکه په دي په اجاره واخستلی شي. د معاومه دویم نوم بیع السنین هم دی. چې راروانو حدیثونو کې به یې ذکر دی. (المرقات ۶/۷۲)

الثنیاء: ثا باندې پیش دی او لون ساکن دی. دا د استثناء په معنی دی. د دې مطلب دا دی چې په بوټو باندې شته میوه خرڅه کړي شي خو په هغې کې د غیر معین مقدار مستثنی کړی شي مثلاً که داسې وویلی شي ما دا باغ په تا خرڅ کړی دی مگر یو څو بوټی نا. نو پدې بیع کې جهالت راغلو چې باعث نزع دی. لهذا دا بیع فاسده ده.

العرایا: دا د عرة جمع ده چې د خیرات په معنی دی. تفصیل په راتلونکې حديث کې راوران دی.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۷۲/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۶/۸۵

د بیع عرایا حکم

﴿۲﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ التَّمْرِ
سهل بن ابی حثمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع فرمایلي ده د خرڅولو د بوټي کهجوري
بِالتَّمْرِ إِلَّا أَنَّهُ رَخَّصَ فِي الْعَرِيَّةِ
په بدل دوچو کهجورو کې خونبي عَلَيْهِ السَّلَام د عریه (یو محتاجه ته ورکړی شوي بوټي) په اړه دا اجازت
أَنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا تَمْرًا
ورکړو په هغې کې د شته میوود هغې تروچیدو (نه ورسته د مقدار) اندازه کړی او خرڅیې کړی (یعنې
اندازه دي وکړی شي چې پدې بوټي کې تازه کهجوري به دوچیدو نه وروسته څومره پاتې کېږي او بیا په
همغه مقدار دي وچې کهجوري هغه محتاج ته ورکړی شي او هغه د بوټي کهجوري دي و اخیستلی شي)
يَأْكُلُهَا أَهْلُهَا رَطْبًا. ^(۱)
همدغه شان دي د دي مالک د هغه بوټي تازه میوه و خوري.

توضیح: العرایا: دا جمع ده د دي مفرد عریة دی چې پدې حدیث کې ذکر شوی دی. په نورو حدیثونو کې د جمعي صیغه راغلي ده. العریة والعرایا الاضحیة والضحایا او البطیة والبطایا پشان دی عریه د تعری نه ده. چې بریندلو او د خالي کولو په معنی دی. دا چې د باغ مالک د څو کهجور نه لاس را کاري او خالي یې کړي. نو ځکه دیته په لغوي توگه عریه ویل شوي دي. (المركات ۶/۷۲)

د العرایا تفسیر او تعریف: پدې د ټولو فقهاؤ اتفاق دی چې عریا جائز دی. خو د عرایا توضیح او تشریح او د دي تفسیر او عکس کې د فقهاؤ اختلاف شوی دی.

د شوافعو او حنابلوو په نزد عرایا تفسیر: امام شافعی وایي چې اصل کې عریه د هغه محتاج خلکو لپاره وو. چې د هغوی سره به نه باغ وو، نه به روپی وه. خو د هغوی سره به وچي کهجوري وي. کله به چې د کهجورو موسم راغلو نو د هغوی به د رطب د خوړلو شوق کولو. د اخستلو وس په نه لرو وچي به هغوی نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خاست وکړو چې د وچو کهجورو په بدل کې مونږ ته رطب ملاوو شي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورله اجازت ورکړلو او دا شرط یې کینخودلو چې د وچو کهجورو وزن معلوم وي. کیل معلوم وي او دا معامله پنځه وسق کې به وو. دا چې د ضرورت د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۸۷/۴ رقم الحديث: ۲۱۹۱. ومسلم في صحيحه ۱۱۷۰/۳ رقم الحديث: ۱۵۱۰۷.

لاندي اجازت وو. لهذا د ضرورت د نظر لاندي دغه بيع مزابنه نه مستثنى وگنلي شوه. گيني په حقيقت دا مزابنه ده. گيني مزابنه په دوه قسمه ده. يوه مزابنه ناجائزه او دويمه مزابنه جائزه ده. چې د هغې نوم عربي ده. (المركات ۶/۷۲)

د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ نَزْدُ عَرَايَا تَفْسِير: د امام مالک نه د عربي دوه تفسيرونه منقول دي. اولنی تفسیر او تصویر دا دی چې د عربي صورت داسې وو چې مثلاً د يو سړی به عتې باغ وو. په عتې باغ کې يو بل سړی ته د ملکیت په توگه د کهجورو څو بوتې ورکول شو. د عربو دستور وو. چې د میووو د راشکولو په موسم کې به هغه د خپل اهل و عیال سره به خپلو باغونو ته راغلل او خیمې به یې ولگوي. نو دا مشکل به راتللو چې په به هغه سړی هم تللو راتللو چې یو څو بوتې به د هغې په ملکیت کې وو. د دې په وجه به د عتې باغ والا ته تکلیف وو. نو ځکه به هغه سړی وچي کهجوري ورکړي او د هغوی نه به یې بوتې اخستل. دا چې دا خالصه مجبوري وه نو ځکه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغوی ته اجازت ورکړلو گویا چې دا د مزابنه یو صورت وو. خود مجبوری د نظر لاندي دا د مزابنه نه مستثنی وگنلی شو.

د امام مالک نه د عربي دویم تفسیر چې احنافو اخستی دی: امام مالک د عربي دویم تفسیر داسې کړي ده چې هغه وخت مثلاً د باغ مالک به خپل باغ کې یو سړی ته د هبه او عطیه په توگه یو څو د کهجورو بوتې ورکول. بیا به موهوب له د سړی تللو راتللو سره د باغ مالک ته تکلیف وو. نو ځکه به د باغ مالک د خپل کور نه هغې ته وچي کهجوري ورکړي او هغه به یې فارغ کړلو. د دې مجبوری په وجه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مزابنه په دي صورت کې اجازت وکړلو. د احنافو ائموو د عربي همدغه تفسیر خپل کړی دی. خود مالکیو او د احنافو په تنقیح او تخریح کې لگ شان فرق دی. هغه دا چې مالکیه د یته بیع جدید وایي. او دا بالکل مزابنه گنې مگ د ضرورت په وجه دا د مزابنه نه مستثنی گنې. خود احنافو ائمه دا د هبه یا د عطیه په توگه گنې چې دلته یو هبه د بلي هبي سره تبادلې شوي ده. نو دا استرداد الهبة بالهبة دی. اگر چې د بیع صورت دی. مگر حقیقت کې عطیه ده. دلته د مزابنی پوښتنه د سره پیدا کېږي او به حدیث کې مزابنه نه د عرایا استثناء منقطع ده. لهذا عرایا یا مزابنه کې بالکل داخل ندی. ځکه د مزابنی ممانعت په ډیرو احادیثو کې راغلی دی. د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ د تفسیر مطابق د عربي په مزابنه کې د داخلیدلو شبه پیدا کېږي او مزابنه ربوا ده. نو ځنګه چې ربوا حرامه ده نو د هغې شبه هم ناجائزه او حرامه ده. لهذا هغه تفسیر ښه ندی. صاحب قاموس متشدد شافعی دی. هغوی د عربي تعریف د عطیه نه کړي دی. چې عربي عطیه ده. علامه ابن منظور په لسان العرب کې لیکلي دي: **أَعْرَأَةُ النَّخْلَةِ وَهَبٌ لَهَا لَمْرَةٌ عَامِيهَا** یعنی د ټول کال

لپاره د میوی عطیه کولو نوم عریه دی. یو شاعر د عریا باره کې وایي :

ليست بسنها ولا رجبية * ولكن عرايا في السنين الجوائح

سنا هغه بوتې ته وایي چې یو کال میوه ورکړي او بل کال یې نه ورکوي او رجب هغه بوتې ته وایي چې د هغې د څانگو نه گیر چاپیره ازغي جمع شوي وي د دې لپاره چې غل دا غوڅ نکړی شي. جوائح د جائحه جمع ده. اسماني مصیبت او قحط ته وایي. یعنی د ممدوح ورکړی شوی بوتې نه غیر میوه داردی او ازغن دی. بلکې د قحط په کالونو کې خالصه عطیه ده.

امام لغت ابو عبید رَحْمَةُ اللَّهِ وایي العریة امام لغت ازهری رَحْمَةُ اللَّهِ هم دغه شان تفسیر کوي. ابن سیده هم عریه ته عطیه ویلي دي او چې شنه وي هم یې ورته عریه ویلي دي. په صحاحو کې هم دغه شان قول منقول دی. امام طحاوي یو حدیث نقل کړی دی. چې په هغې کې په واضحه توگه د عریه تصویر

عطیه دی وایي رخص في العرايا في النخلة والنخلتين توهبان للرجل بيعهما بخرصهما تمرًا.

احنافو د امام مالک تفسیر ځکه اخستی دی چې امام مالک د مدینې په لغت د ټولو نه ښه پوهیدو او د مدینې په خلکو کې د عریه هم دغه تفسیر شائع شوی و. لهذا د دې اخستل د ټولو نه غوره دي.

سوال: دلته دا سوال شوي دي چې د احنافو د تفسیر مطابق هبه نه رجوع کول لازمي دي چې د باغ مالک اول بوتې هبه کړي، بیا یې رجوع وکړه او وچي کهجوري یې ورکړي. دا څنگه جائز شو؟

جواب: د دې جواب دا دی چې دلته اول د هبه نه رجوع نه شوي بلکې دا فسخ کړی شوي ده. ځکه تروسه پورې د دې قبضه نه وه شوي. نو دا استرداد الهبه ده. د یو عطیه په بدل کې یې بله عطیه ورکړله. پدې کې هېڅ باک نشته دی.

د دې حدیث نه وروسته حدیث کې د پښه وسق نه کم کې د عریه حکم کړی شوی دی. دا چې عریه د احتیاج او ضرورت د نظر لاندې جائز کړی شوي دي او ضرورت به هغه وخت پوره کېدلو. نو ځکه د دې ذکر کړی شوی دي. یو وسق شپيته (۶۰) صاع وي. او په یو صاع کې د انگریزي سیر په حساب سره درنیم (۵.۳) سیره غله راځي. او پنځه وسق کې شپگیس (۲۶) منه غله راځي.

﴿۵۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرْخِصَ فِي بَيْعِ الْعَرَائِيَا

ابو هریره رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْتُو ابي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجازت ورکړه په بیع د عرایا کې (محتاجه ته عاریتا

دور کړی شوي بوټو میوو د وچو کهجورو سره اندازه کولو او د خرڅولو یعنی که په عرایا کې کهجوري

بخرصها

په وچو کهجورو سره بدلول وي نو اول ده) اندازه کړی شي چې د تازه کهجورو د وچیدلو نه وروسته

مِنَ التَّمْرِ
خومره پاتې کېږي. بیا په هغه مقدار کې وچي کهجوري به اخستلو سره دي تازه کهجوري ورکړي
فِيْمَا دُونَ خُمْسَةِ أَوْسُقٍ أَوْ خُمْسَةِ أَوْسُقٍ
شي مگر د اجازت تعلق د دې صورت سره دی) خو که د پنځه وسق نه کم وي یا پنځه وسق وي دا حدیث
شك داؤد ابن حصين ^(۱) .
دیورایي داؤد ابن حصین رَحْمَةُ اللَّهِ شَك دى (چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ارشاد کې د پنځه وسق نه کمه تذکره وه او که د پنځه وسق تذکره وه).

د پخیدو نه مخکې د میوو خرڅول منع دي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْفِتَارِ
عبدالله ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د میوو خرڅول تر هغه پورې منع کړي دي.
حَقِّ يَبْدُو صِلَاحُهَا نَهَى الْبَائِعِ وَ الْمُشْتَرِي ^(۲) .
چې تر څو پورې د هغې پخیدل ښکاره نه شي د امانعت د خرڅونکې او اخستونکې دواړو لپاره دي.
وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: نَهَى عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَقِّ كَلَاهُو وَعَنِ السَّبِيلِ حَقِّ يَبِيضٍ وَيَأْمَنُ الْعَاهَةَ.

توضیح: یبدو صلاحها: یعنی تر څو پورې چې په بوتې کې پوځوالی ښکاره نشي د هغې نه مخکې د هغې خرڅول حرام دي. بُدُو الصَّلَاح: د دې تفسیر د شوافعو په نزد دی چې میوه پخیدل شروع شي. احنافو دا تفسیر کړی دی چې میوه د عام مصیبت او د تباهی نه بچ شي. پدې حدیث کې د يبدو لصلاح لفظ راغلی دی. په نورو روایاتو کې نور الفاظ راغلي دي مثلاً ۱: حقی یزهو ۲: حقی یبېض ۳: حقی تزهی ۴: حقی تحمر ۵: حقی یحماز ۶: حقی یشتد ۷: حقی یسود.

د دې ټولو احادیثو او ټولو الفاظونو نه هم یو بیان کول مقصود دی. هغه دا چې بُدُو الصَّلَاح نه مخکې بیع کول مه کوی. یعنی تر کومې پورې چې میوه د مصیبت نه بچ نه وي. نو دا مه خرڅوی او دراتلونکې مصیبت لپاره بېلابېل علامات دي. ځنې میوي او پتي په سپینیدلو سره د مصیبت نه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۸۷/۴ رقم الحديث: ۲۱۹۰، ومسلم في صحيحه ۱۱۷۱/۳ رقم الحديث: ۱۵۴۱/۷.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹۴/۱ رقم الحديث: ۲۱۹۴، ومسلم في صحيحه ۱۱۶۵/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۴/۱۹.

محفوظي نبي. ځښې په سره کېدلو سره، ځښې په توریدلو سره او ځښې په زیاریدلو سره محفوظي شي. د دې بېلابېل الفاظونه همدغه بېلابېل حقائقو اړخ ته اشاره کړي شوي ده.

د پټو او د میووو د خرڅولو دوه صورتونه وي ۱: بیع مخکې د بدو الصلاح ۲: بیع وروسته د بدو الصلاح. بیا په دواړه صورتونو کې درې درې صورتونه دي. ۱: یعنی بیع بشرط اقطع چې بایع شرط ولگوي چې میوه فوراً د بوټي نه غوڅ کړي شي ۲: بیع بشرط الترتک یعنی په عقد کې دا شرط وي چې بوټي باندې دا میوه به د فلانې وخته وي. ۳: بیع بازلاق یعنی په عقد کې نه د قطع ثمر ذکر وي او نه د ترک ثمر ذکر وي. همدغه شان ټول شپږ صورتونه جوړ شول. درې مخکې د بدو الصلاح نه او درې وروسته د بدو الصلاح نه، پدې مسئله کې هم د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د شوافعو او د حنابلو په نزد بعد بدو الصلاح درې صورتونه جائز دي او د قبل بدو الصلاح درې صورتونه ناجائز دي. خو د قبل بدو الصلاح یو صورت عقلاً مستثنی گڼلی شوی دی. یعنی د شرط القطع ځکه پدې کې د جنجال امکان نه وي. د مالیکيو په اقوالو کې انضباط نشته دی. ځکه هغه وو نه لیکلی شو. د احنافو په نزد قطع ثمر او ترک ثمر بنیاد په ثمر باندې دي. که چرې بیع په شرط قطع الثمر وي نو قبل بدو الصلاح هم جائز ده او بعد بدو الصلاح هم جائز ده او که بیع په شرط ترک الثمر وي نو قبل بدو الصلاح هم ناجائز ده او بعد بدو الصلاح هم ناجائز ده. د فقهاؤ اختلاف اصل کې په شرط د ترک الثمر کې دی.

دلائل: شوافع او حنابله وايي چې زموږ دليل یو حدیث دی چې په هغې کې دا الفاظ دي **نهی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عن بيع وشرط** دا معروف حدیث دی. پدې کې صلب عقد کې د شرط لگولو نه ممانعت راغلی دی. دا شرط د عقد بیع منافی دی او پدې کې مشتري لپاره گټه ده. ځکه هغه وايي چې زه میوه اخلم خو پدې شرط چې دومره وخت پوښي به میوه په بوټي کې وي. دغه شان بیع او شرط ناجائز دی.

جواب: د زیر بحث حدیث اړه په شرط د ابقاء الثمر نه ده او دا ناجائز دی. د نورو صورتونو نه نه دی. امام طحاوی دا حدیث په بیع سلم باندې حمل کړی دی. ځکه سلم کې بدو صلاح بالا تفاق ضروري دی.

په باغ کې چې کله میوه وشي نو بیا یې خرڅوی

﴿٧٧﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الثَّمَارِ

انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د میوو (په بوټو کې) تر هغه پورې د خرڅولو نه منع کړې

حَقِّي تَرَاهِي قِيَل : وَمَا تَرَاهِي ؟
ده چې ترڅو پورې هغه خوش رنگ نه شي. عرض وکړې شو چې د خوش رنگ کېدلو څه مطلب دی؟
قَالَ : حَقِّي تَخْمِر " وَ قَالَ :
نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې تر کومې پورې هغه سري نه شي يعنې پخې نشي او بيا يې و فرمايل هم تاسو
أَرَأَيْتَ إِذَا مَنَعَ اللَّهُ التَّمْرَةَ بِمَ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ ؟ ^(۱)
و وايي چې الله تعالی ميوي حصارې کړي نو په تاسو کې څوک ولي د خپل ورو مال به واخلي.

د څو کلونو پورې د باغ میوه خرڅول منع دي

﴿۸﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ السِّنِينَ
جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د څو کلونو میوه د خرڅولو نه منع کړیده (يعنې يو کال يا
دوه کاله يا درې کاله او يا د دينه د ډيرو کالونو لپاره د بوټي ميوي پيشگي خرڅول ندي پکار)
وَ أَمَرَ بَوْضِعَ الْجَوَائِحِ. ^(۲)
همدغه شان نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مصيبت شوي سره د رعایت حکم کړی دی.

توضیح: بوضع الجوائح: پدی حدیث کې دوه حکمونه ذکر دي: یو دا چې میوي او باغونه د څو کالو لپاره پيشگي خرڅول جائز ندي. ځکه که میوه نه ده راغلي نو مالک او بائع که د کوم اصول لاندې کې د مشتري روپۍ و خورلي نو دا ناجائزه ده. دویم حکم و امر بوضع الجوائح: کې بیان کړلی شوی دی. وضع کمولو او پرېښودلو ته وايي. او جوائح د جائحه جمع ده. په پټي او میوه باندې اسماني راتلونکی مصيبت او نقصان ته وايي. د حدیث مطلب دا شو چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې که یو سړی مثلاً د چانه باغ واخستلو او په هغې میوه هم راشي مگر په څه وجي باندې هغه د حادثي ښکار شو او بائع د مشتري نه تر و سه پورې روپۍ ندي اخستی او مال تباه شو. نو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بائع ته د اخلاقو ډاډگيرنه ورکړې ده و س د مشتري د پیسو نه څه کمي کړه. ځکه د دې په لاس هېڅ رانه غلل. دا حکم هم د بنو اخلاقو او د ښه روش او توافق بنیاد دی. گیني د قانون مطابق به مشتري ته هېڅ نه ملا وېږي. ځکه مبيع د مشتري په لاس کې د قبضي نه وروسته ضایع

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹۸/۱ رقم الحديث: ۲۱۹۸. ومسلم في صحيحه ۱۱۹۰/۳ رقم الحديث: ۱۵۵۵/۱۵.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۷۸/۳ رقم الحديث: ۱۵۳۶/۱۰۱.

شوی دی. نو د دې مسئولیت هم د هغه په ذمه باندې دی. ځکه د شریعت عام قانون دی چې
 "الغنم بالغرم والخراج بالضمان" یعنی تاوان به همغه گس ورکوي چې گټي حقدار وي.
 (المراقات ۶/۷۵)

اول رجب ۱۴۱۰ هـ

د ضایع شوي مبيعې ذمه وار څوک؟

﴿٩٩﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ بَعْتَ مِنْ أَخِيكَ
جابر رضي الله عنه راوي دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل که تا ديو مسلمان وروړ په لاس ميوه خرڅه کړه
كَمْراً فَأَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ فَلَا يَجِلُّ لَكَ أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا
اويو داسې آفت راغلو چې هغه ميوه ضایع شو نو ستا لپاره دهغې نه هېڅ اخستل حلال ندي (ته خپله
بِمَ تَأْخُذُ مَالَ أَخِيكَ بِغَيْرِ حَقِّ؟ ^(۱)
سوچ وکړه چې په داسې صورت کې) د يو ورو مال به په ناحقه سره څنگه اخلي.

توضیح: فلا یحل لک: یعنی که یو سړی په بل سړی باندې ميوه یا پټی خرڅ کړي مگر د مشتري قبضي ته ورتللو نه مخکې د بائع په لاس کې هلاک شي. پدغه صورت کې د دې حدیث حکم بالکل واضحه دی. د څه تاویل ضرورت نشته دی چې د بائع نه مشتري مبيع په قبضه کې اخستي ده او بیا د هغې په لاس کې هلاک شو نو د احنافو او د شوافعو په نز مشتري ذمه وار دی چې بائع ته نرخ ورکړي. د دې دلیل د مسلم جلد ۲ ص ۱۶ د حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه روایت دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم مشتري ذمه وار گرځولی دی او د خلکو نه یې د هغې لپاره د صدقي کولو غوښتنه کړي ده. لهذا زیر بحث حدیث کې به همدغه تاویل کول وي چې د دینه مخکې حدیث کې شوی دی چې د حدیث تعلق د تقوی او احسان، ښه اخلاق او د توافق سره دی چې د اخلاقو او توافق تقاضا دا ده چې بائع د مشتري نه هېڅ وانخلي ځکه د مشتري په لاس کې هېڅ ندي راغلي. اگر که ضابطې او د قانون د لاندې د دې نرخ اخستل کیدی شي. امام مالک رحمه الله وايي چې که چري د باغ د نیمي ډیر نقصان شوی دي نو بیا د نقصان ذمه وار بائع دی او که د نیمي نه کم نقصان شوی وي نو بیا د نقصان ذمه وار مشتري دی. همدغه شان په ټولو احادیثو کې تطبیق راشي چې د ډیر نقصان والا روایاتو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۹۰/۳ رقم الحديث: ۱۵۵۴/۱۴.

تعلق د بائع سره دی چې هغه ذمه وار دی او د کم نقصان والا روایاتو تعلق د مشتري سره دی چې هغه یې ذمه وار دی. (المقرات ۶/۷۶)

په منقوله شیانو کې د قبضې نه مخکې بله بیع جائز نه ده

﴿۱۰﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : كَانُوا يَبْتَاعُونَ الطَّعَامَ فِي أَعْلَى السُّوقِ
ابن عمر رضي الله عنه وایي چې د بازار په هغه برښه کې په اوچته باندې واقع وو. خلکو به غله اخستله او
فَيَبِيعُونَهُ فِي مَكَانِهِ فَتَهَاؤُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بپاڼه یې هغه په همغه ځای (د قبضه کولو نه مخکې) خرڅه کړه نونبي عليه السلام هغوی د دې خبرې نه منع
عَنْ بَيْعِهِ فِي مَكَانِهِ حَقِّي يَنْقَلُوهُ. ^(۱)
کړل چې ترڅو (دا خيستونه وروسته) دهغه ځای نه بدل نه شي نو هغه دي په هغه ځای کې خرڅ نکړي شي

توضیح: حقی یقولوه: د مبيع د بدلولو مطلب دا چې ترڅو هغه مشتري په خپله قبضه کې نه وي اخستی نو دهغې خرڅول جائز ندي د مبيع قبل القبض تفصیلات او جائرونه جائز کېدو کې د فقهاؤ اختلاف دی **د فقهاؤ اختلاف:** پدې باندې خو د ټولو فقهاؤ اتفاق دی چې که چري مبيع غله او طعام دی نو قبل القبض د هغې خرڅول جائز ندي. او که چرته مبيع د غلی او د طعام نه بغير بل څه شی دی نو پدې کې د فقهاؤ اختلاف دی. امام شافعی رحمه الله او امام محمد رحمه الله وایي چې څنگه چې د غلی او د طعام قبل القبض نه مخکې خرڅول جائز ندي نو همدغه شان نور شیان زمکه او کور او داسې نور شیانو خرڅول هم د قبضې نه مخکې خرڅول جائز ندي. د امام مالک رحمه الله په نز غله او طعامو نه بغير د ټولو شیانو خرڅول قبل القبض جائز دي. امام ابو حنیفه، امام ابو یوسف او امام احمد بن حنبل رحمه الله په نزد منقوله شیانو خرڅول قبل القبض ناجائز دي خو غیر منقوله شیان لکه زمکه او کور او داسې د نورو شیانو خرڅول د قبضې نه مخکې جائز دي.

دلائل: شوافعو حضراتو زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی. همدغه شان په راروان حدیث نمبر ۱۱ کې هم "حقی یستوفیه اور حقی یکتأله" الفاظ راغلي دي او په حدیث کې حضرت ابن عباس رضي الله عنه وایي چې "ولا احسب كل شيء الا مثله" یعنی د ټولو شیانو همدغه حکم دی. د دې ټولو روایاتو نه شوافع استدلال کوي. امام مالک رحمه الله زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی او دا حکم یې فقط

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۷۵/۱ رقم الحديث: ۲۱۱۶۷، ومسلم في صحيحه ۱۱۶۰/۳ رقم الحديث: ۱۵۲۷/۳۳.

په غله او طعام باندې منحصر کړی دی. په نورو شیانو کې پابندی نشته دی. ائمه احناف او حنابله وایي چې زیر بحث حدیث کې چې د کومې غلی او طعام ذکر شوی. دا د منقله شیانو اړه ته اشاره ده. لهدا د ټولو منقوله شیانو قبل القبض بیع ناجائز ده. دا حضرات وایي چې پدې حدیث کې ممانعت کې اصل علت د وپړي او د هلاکت د مبيع دی. او دا علت په منقوله شیانو کې په ناخاپي توگه باندې دی. نو حکم وشو چې اول قبضه وکړئ او بیا یې خرڅ کړی او په منقوله شیانو کې د ناخاپي هلاکت ویره نشته دی. لهدا د دې د قبضه کولو نه مخکې د خرڅول جائز دي. احناف هم دغه وایي چې د هر یو شی د قبضه کولو خپل صورت وي. په ځینو شیانو کې فقط په کتلو سره قبضه راځي. د هغې ځای بدلو امکان نه لري لکه زمکه او داسې نور شیان او په ځینو کې ځای بدلولو ته قبضه ویل کېږي. په ځینو کې تلل یا ناپ کول ته قبضه ویل کېږي. نو ځکه احنافو د منقوله او د غیر منقوله لپاره قاعده جوړه کړله او حکم یې عام کړو چې د حدیث په ټولو صورتونو باندې عمل وکړی شي. شوافعو فقط یو صورت خپل کړی دی. حضرت ابن عباس رضي الله عنه چې څنگه حکم د منقوله غیر منقوله ټولو شیانو لپاره عام منلی دی. دا د هغې خپله رائي او اجتهاد دی چې هغې په غلی باندې غیر غله قیاس کړې ده. احنافو د ابن عمر رضي الله عنه رائي ته ترجیح ورکړې ده. هغه وایي چې یو قبل القبض کې د ممانعت علت ربح فیالم یضمن دی چې هغه ناجائز دی. ځکه هغه گټه ده او نقصان نه دی بهر حال که مبيع د مشتري په مخامخ وزن کړی شي یا ناپ کړی شي نو د مشتري لپاره دوه ځله وزن کول او ناپ یا کیل کولو ضرورت نشته دی که څوک یې وکړي نو استحبابي حکم دی.

﴿۱۱﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ ابْتِئَاعَ طَعَامًا

ابن عمر رضي الله عنه وایي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل "کوم سړی چې غله واخلي نو هغه دي تر

فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ . وَ فِي رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ :

هغه پورې نه خرڅوي چې تر څو یې هغه اخیستی نه وي. او د ابن عباس رضي الله عنه په روایت کې دا

حَتَّى يَكْتَالَهُ (۱).

الفاظ دي چې تر څو پورې هغه ناپ نه کړی شي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۴۴/۴ رقم الحديث: ۲۱۲۶، ومسلم في صحيحه ۱۱۶۰۳ رقم الحديث: ۱۵۲۶/۳۲.

﴿١٢﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : أَمَّا الَّذِي نَهَى عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهُوَ الطَّعَامُ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د کوم شی نه منع کړی ده هغه غله ده چې داد

أَنْ يُبَاعَ حَتَّى يُقْبَضَ . قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : وَلَا أَحْسِبُ

قبض کولو نه مخکې خرڅول منع دي ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې زما گمان دی چې (د دې باره کې)

كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا مِثْلَهُ. ^(۱)

هر شی د غلي پشان دی.

د بیع مَضَرَاتِ مَسْئَلَهُ

﴿١٣﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " لَا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ

ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل تاسې مه يوځای کيږي د قافلې

لِبَيْعٍ وَلَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَلَا تَتَّاجِسُوا

سره داخيستلو او خرڅولو لپاره او په تاسو کې د يو سرې د هېڅ بېع باندې بېع نه کوي او نجش مه کوي

وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ وَلَا تُصَرُّوا الْإِيْلَ وَ الْغَنَمَ

کوي او د ښار سرې د يو باندې چې مال نه خرڅوي او د اوسانو او د بيزو په تښنو کې پي مه جمع کوي او که

فَمِنْ ابْتِاعَهَا بَعْدَ ذَلِكَ

يو گس داسې څاروی واخلې چې دهغه په تښنو کې پي جمع کړی شوي وي نو د پښو لوشلونه وروسته

فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَحْلِبَهَا : إِنْ رَضِيَهَا

به د دغه څاروي د ځان سره کولو او يا بېرته ورکولو اختيار به وي. که يې خوښه وي نو دغه څاروی به

أَمْسَكَهَا وَ إِنْ سَخَطَهَا رَدَّهَا وَ صَاعًا

د ځان سره کړي او که خوښه يې نه وي نو بېرته به ورکړي او دهغې سره به يو صاع (درې نيم سيره)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۴۹/۴ رقم الحديث: ۲۱۳۵، ومسلم في صحيحه ۱۱۵۹/۳ رقم الحديث: ۱۵۲۵/۳۰.

مِنْ تَمْرٍ^(۱).

کهجوري ورکړي.

وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: "مَنْ اهْتَرَى شَاةَ مُصْرَاةٍ فَهُوَ بِالْخِيَارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ: فَإِنْ رَدَّهَا رَدَّ مَعَهَا صَاعًا مِنْ طَعَامٍ لَا سِرَاءَ

توضیح: لا تلقوا الركبان: په دې حدیث کې پنځه مهم مسائل ذکر شوي چې په هغې د ټولو نه مهم او تفصیلي طلب مسئله د بیع مُصْرَات ده. مگر د دې د تفصیل نه مخکې د څلورو (۴) مسائلو څه تذکره ضروري ده:

اوله مسئله: تلقى الركبان: رکبان قافلي ته وایي او تلقی ملاویدو او ملاقات ته وایي یعنی داخستلو او خرڅولو په غرض د قافلي سره ملاقات کول. دې فعل ته تلقی بیوع او تلقی السلع او تلقی جلب هم وایي. مطلب دا دی چې مثلاً که تاجرانو ته معلومه شي چې د ښار منډایانو اړه ته د بیرون نه یوه تجارتي قافله غله راوړي. منډیې ته رارسیدلو نه مخکې د ښاریو تاجر بیرون وځي او سودا وکړي او ټوله غله واخلي. اسلام دغه منع کړي ده. او د منع کولو یوه وجه ده چې د دې ښار والو ته نقصان رسیدلی شي. د غلي نرخ به لوړ شي. ځکه مال د کولای منډیې په ځای به یو سپی ته لار شي. د ممانع دویمه وجه دا ده چې په دغه صورت کې خپله د قافلي والا ته هم د نقصان رسیدلو خطر دی. ځکه هغې د ښار د نرخ معلومات به نه وي. او د ښار تاجر به د غلي نرخ او وایي او غله به واخلي. نو ځکه نبي کریم ﷺ د دغې طریقي نه منع کړي ده. د دې دوو حکمتونو د نظر لاندې د دې عمل مکروه کېدلو باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دی. ائمه احناف هم دا مکروه گڼي. خو پاس دوه حکمتونه ذکر دي. د دې نظر لاندې امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى وایي چې که چري ښار والو ته نقصان نه وي او هم دغه شان قافلي والو ته هم نقصان نه وي. نو بیا په دغه طریقه کې کراهت نشته دی. امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى رکبان ته کله هم جائز ندی ویلی. خو په حدیث کې چې د ممانعت کوم علت ذکر دی چې هغه ضرر الناس دی. که هغه علت نه وي نو بیا به ممانعت نه وي. بهر حال د مسلم شریف په روایت کې دي چې که چري د قافلي والو سره د هوکه وکړلی شوه. نو هغه ښار ته راتللی شي او د سودا د بېرته فسخ کولو اختیار هم لري. لکه څنگه چې په حدیث نمبر ۱۴ کې راروان دي. جمهور فقهاء وایي چې چري د غبن فاحش په درجه کې خساره (تاوان) شوی وي نو د قافلي والا سودا ختمولی شي امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى وایي چې اخلاقاً او مرووۀ او دیانه حکم همدغه دی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۶۱/۱ رقم الحديث: ۲۱۵۰، وسلم في صحيحه ۱۱۵۵/۳ رقم الحديث: ۱۵۱۵/۱۱.

کوم چې په حدیث کې ذکر دی. خو د قضاء په توګه به هغوی ته د سودا د فسخ کولو حق نه وي. هغوی ښه په هوش او هواس کې سودا کړي ده. چې لازمه شوي دا. همغه په شریعت کې د بیوعاتو لپاره عامه ظابطه ده.

دوهمه مسئله: **بيع على بيع بعض:** مثلاً که دوه سړی په خپل مینځ کې سودا کوي. ثمن متعین شوی دی. فقط اخستل او ورکول پاتې دي چې دریم سړی راشي او بائع یا مشتري ته لالچ ورکړي او د سودا د خرابولو کوښښ کوي. نو دا عمل مکروه دی. ځکه پدې سره د بغض او د عداوت دروازې کولاوېږي. خو که چري د بائع او د مشتري په سودا باندې اتفاق ونشو نو وس دریم سړی خپله خبره رامنځ کې کولی شي. د نکاح د پیغام حکم هم دغه شان دی.

دریمه مسئله: **تناجش:** النجش: نون باندې فتح ده. او جیم ساکن دی او فتح هم جائز ده. په لغت کې نجش معنی "اثار الصيد من مکان الى مکان" دی. یعنې ښکار هلته او دلته په منډه کولو باندې پاروي. ځېنو علماؤ د نجش لغوي معنی دهوکه ویلې ده. ځېنو علماؤ مدح کول لیکلي ده.

مصنف د نجش اصطلاحی تعریف داسې کړی دی "هوان یزید فی الثمن لالرغبة بل لیخضع غیره". یعنې نجش دیته وایي چې یو داسې سړی د سودا نرخ په مشتري باندې لوړ کړي چې خپله یې نه اخلي، خو دا چې بل په اخستلو باندې د دهوکه په توګه وپاروي. پدې عمل کې مشتري د سودا په اخستلو باندې پارول هم دي. د هغې سره دهوکه هم ده او پې ځایه د سامان تعریف هم دی او دا درې واړه مفهوم نجش د لغوي معنی کې هم دي او اصطلاحی تعریف کې هم دي. په عامه توګه باندې نجش کې دهوکه مشتري ته ورکولی کېږي. د فقهاؤ په نز بالاتفاق نجش حرام دی. که بائع او د ناچش دواړه په څه توافق سره دا عمل وي نو دواړه به ګهنګار وي. ګیني فقط به ناچش ګهنګار وي. علماؤ لیکلي دي چې د ناچش لپاره ملاتړي ناشوني ده.

د بیع نجش حکم: د نجش په نتیجه کې د دې بیع حکم دا دی چې احنافو او د شوافعو په نز نفس بیع صحیح او جائز ده. مګر دا عمل مکروه او ګناه ده. خو د حنابلو او مالیکيو او د اهل ظواهرو په نز بیع باطله ده. او مشتري له د بیع د فسخ کولو اختیار دی. احناف او شوافع وایي چې قانوناً بیع فسخ حق نه دی خو دیانته او اخلاقاً دی. بهر حال د غرر او دهوکه دوه قسمونه دي. یو غرر فعلی دې دویم غرر قولی دی. په غرر فعلی کې بیع دیانته فسخ کېږي او په غرر قولی کې قضاء فسخ کېږي. دلته غرر فعلی دی. لهدا دا فسخ دیانته ده.

څلورمه مسئله: **بيع حاضر لباد:** یعنې یوځای سړی د یو ناچاره باندې چې لپاره د هغې مال خرڅوي. دا ناچاره ده. علماؤ د دې بیع دوه تفسیرونه لیکلي دي. اولنی تفسیر او مطلب دا دی چې مثلاً یو

ښاری سرې خپل ځان باندې دا خبره لازمه کړې چې هغه مال ارځانه ملاویدلو د غرض نه به همیشه فقط د بانډچي ده سودا اخلي چې گټه یې ډېره وي. صاحب هدایه هم دغه تعریف لیکلی دی. پدغه صورت کې د دغې بیع ممانع به هغه وخت وي کله چې د ښار والارته د مال سخت ضرورت وي یا په ښار کې قحط وي. د دې بیع دویم تفسیر او دویم مطلب عامو محدثینو او فقهاؤ دا بیان کړی چې مثلاً یو ښاری سرې یو بانډچي ته وایي چې ته خپله او داسې نور شیان زما سره کیده. زه به یې ښه په مهارت سره په گټور حالاتو کې په اطمینان سره ستا لپاره خرڅ کړم. وس دا ښاری سرې گویا چې د بانډچي لپاره وکیل شو. په حدیث کې هم دغې ته دلال او وکیل و سمسار نوم سره کړی شو. د حدیث دا تفسیر او دا مطلب واضح او راجحه دی. او په خاصه توگه چې کله "البَاد" کې لام نو کیل باندې دلالت کوي. شمس الائمہ حلوانی رَحْمَةُ اللَّهِ او ابن همام او ابن نجیم د صاحب هدایه دا قول مرجوح گڼلي دی. دا بیع او دا عمل د جمهورو په نز مطلقاً مکروه دی. خو که چا دا عمل وکړو او خرڅ یې کړو نو بیع خو به صحیح وي. خو داده چې دا سرې به گهنگار وي. مگر امام احمد بن حنبل او د اهل ظواهرو په نز به دا بیع باطله او واجب الفسخ وي. جمهور وایي چې د قضاء په توگه به بیع صحیح وي. د دیانت په توگه فسخ کیدلی شي. د فقهاؤ په نز دا ضابطه ده چې د غرردهو کې دوه قسمه دي. یو غرر فعلی دی او دویم غرر قولی دی. غرر فعلی کې بیع دیانته فسخ کیدلی شي او په غرر قولی کې قضاء فسخ کېږي. دلته غرر فعلی مراد دی.

پنځمه مسئله: بیع المصرات : پدې حدیث کې چې کومه مهمه او د تفصیل طلب مسئله ده هغه د

مصرات مسئله ده. مصرات د باب تفعیل نه د اسم مفعول صیغه ده. **صَرَى يُصَرِّ تَصْرِیَةً وَمُصَرَّاةٌ** د

کوم شي ودرولو او د بند کول ته وایي **يقال صریت الماء في الحوض ای حبسة ددې اصطلاحی**

تعریف داسې دی "هو حبس اللبن في الصرع لیغتر به المتشری". یعنی د یو څاروي شوده د یوی

(۱) یا دوو (۲) ورځو پورې د هغې په تیبې کې بند ساتل چې کله مشتری دا وگوري نو هغه وگڼي

چې دا خود شودو ځخانه ده. دې عمل ته تحفیل هم وایي. و داسې څاروي ته مصراة او محفلة وایي

. مصراة صفت دی. د دې موصوف ناقه مصراة دی یا بقرم مصراة دی یا شاة مصراة دی. د تصریة د

دې عمل نه مشتری ته د هوکه ورکولی کېږي. نو ځکه اسلام دا منع کړله. او دغه عمل یې حرام

وگڼلو. د حدیث مطلب او خلاصه داسې ده چې نصیرم ناجائز لو حرامه ده خو که یو سرې داسې

عمل وکړي او وروسته مشتری ته معلومه شي چې پدې کې د تصریة عمل کړلی شوی دی. نو

مشتری ته د دوو خبرو اختیار دی یا خودي همدغه شان عیب داره څاروي د ځان سره کېږدي. ځکه

چې سودا خو شوي دا. او یا دې څاروی بېرته ورکړي او یو صاع کېجوري دي ورسره بېرته بائع ته

ورکړي. دا د حدیث مطلب دی. وس بحث دا دی چې د هو که شوي مشتري ته د فسخ اختیار دی یا نا او که اختیار دی نو آیا خاړوی بېرته ورکولو سره څه نور شيان ورکول هم ضروري دي یا نا. پدې کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ، امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ، امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ یعنی جمهور وایي چې مشتري ته د خیار شرط ساتلو نه وروسته دا حق حاصل دی چې هغه بیع فسخ کړی ځکه تصریه عیب دی او د عیب معلومیدلو باندې مشتري واکمن شي. چې یا مبیع خپل ځان سره کېږدي یا یې بېرته ورکړي. خو دا چې مشتري د خور ورځو راهیسي د خاړوي شوه ځکلي دي نو ځکه به د دې په بدل کې په د خاړوي د بېرته ورکولو سره یو صاع کهجوري هم ورکوي. امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې خاړوي د بائع له اړخ بېرته ورکولو په صورت کې دا فقط اقاله ده. د مشتري له اړخ په بائع باندې نه څه جبر کیدلی شي، نه هغې ته د فسخ اختیار دی او نه څه جرمانه ده، نه صاع دی نه تمرو سمراء ده. جمهورو زیر بحث ظاهري حدیث اختی دی. او بیا یې د ډېرې غصې اظهار کړی دي چې احنافو صریح حدیث پرېښودلو او قیاس یې خپل کړی دی. احنافو د بیوعاتو قواعد کلیه اصولیه شرعیه ته کتلي دي او په دې باندې یې عمل کړی دی. او به جزئیاتو کې یې تاویل کړی دي. قرآن عظیم کې یوه ضابطه داده ﴿فمن اعتدىٰ عليه فاعتدوا عليه بمثل ما اعتدىٰ عليكم﴾ یوه ضابطه داده ﴿وجزاء سيئة سيئة بمثلها﴾ یوه ضابطه داده ﴿فان عوقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به﴾.

پدې ټولو ایاتونو کې د څه نقصان په صورت کې تاوان ورکولو کې مثل او مساوات لازم گڼلی شوی دي. اگره که هغه مثل صوری وي یا معنوی وي. دلته مسئله په مصرات کې د خاړووو د شوه په مقابله کې یو صاع کهجورو د بېرته ورکولو نه مثل صوری دی او نه معنوی دی ځکه شوه د ذوات امثال نه دی. نو د کهجورو په ځای په همغه شوه ورکوي. او که چري کهجوري واپس ورکوي نو د شوه په نرخ کهجوري ورکول په کار دی. د یو صاع متعین کول د بیوعاتو د اصولو خلاف دي. ځکه شوه کله کمیدی شي کله ډېریدی شي. مثلاً مشتري د دوه سوه (۲۰۰) روپو شوه ځکلي دي یا یې د شلو (۲۰) روپو ځکلي دي او بیا یو صاع کهجوري بېرته ورکړلي. نه خو دا مثل صوری دی او نه مثل معنوی یعنی نرخ دی. همدغه شان پدې داسې نااشنا صورت هم راتللی شي چې مثلاً یوه کمزورې بېزه وي او د هغې نرخ د یو صاع کهجورو برابر وي. چې کله بېزه بېرته ورکړلی شوه او یو صاع کهجوري هم ورکړلی شوي نو پدې کې بدل او د مبدل منه په اجتماع سره د یو سړی په لاس کې راغلو چې ناجائز دی او د بیوعاتو د اصولو خلاف دی.

د احنافو ائموو د دې حدیث نه استدلال کړی چې د ضابطي په توگه ټولو ائموو قبول کړی دی.

حدیث دا دی. "الخراج بالضمان". د دې حدیث مطلب دا دی چې گټه د هغه سپری حق دی په چا چې تاوان راځي. د مصراة په صورت کې که بېزه مړه شوله نو تاوان به مشتري راځي. لهدا د دې بېزي گټه چې هغه شوه دي هغه هم د مشتري حق دی. بیا د دې په بدل کې کهجوري د تاوان په توگه ورکول د دې حدیث د ضابطي خلاف دي. د احنافو ائموو د دې حدیث نه هم استدلال کړی دی

"الغنم بالغرم" د دې مطلب همدغه دی چې د گټي تعلق د تاوان سره وي. کوم سپری چې د تاوان ذمه واراوي هغه د گټي هم حقدار دی. د بحث لاندې مسئله کې تاوان ذمه واراوي مشتري دی. لهدا د بیوع د قواعدو لاندې پدې باندې د شورو څلکه بدله ورکول لازمه نه ده. جواب د احنافو ائموو د حدیث مصراة په څو وجو هاتو سره بیان کړی دی :

۱: دا حکم د دیانت په توگه دی. د عدالت او د قضاء په توگه نه دی. محقق ابن همام یوه ضابطه لیکلي ده وایي چې د غرر او د هوکې دوه قسمه دي یو غرر قولی دی دویم غرر فعلی دی د غرر قولی د وجي نه مشتري بائع باندې مبیع د قضاء د عدالت په زور واپس کولی شي او غرر فعلی کې هغه بائع باندې مبیع دیانه واپس کولی شي. خو جبراً او قضاء یې نشي واپس کولی. گویا کې دلته د نبی کریم ﷺ فرمان دیانه د اصول لاندې دی.

۲: دا حکم اخلاقاً د حسن اخلاق د قبیل نه دی او پدې باندې تردرې (۳) ورځو پورې د خیار و الا روایت دلیل دی ځکه خیار عیب تردرې ورځو پورې محدود ندی. گویا کې دا استحبابې حکم دی. ۳: د مصراة دا حکم د حرمت نه مخکینی دی. کله چې ربوا حرامه شوه نو مصرات هم حرام شو. ۴: دا حدیث د بیوعاتو د اصولي قواعدو سره معارض دی. لهدا متروک الظاهر دی.

۵: د دې روایت په الفاظو کې اضطراب دی چرته د صاع من تمر الفاظ دي چرته د صاع من طعام لاسراه دي چرته د مثل لبنها قبحاً الفاظ دي چرته مثل لبنها قبحاً الفاظ دي.

۶: دا د صلحی یو صورت دی. خلاصه دا چې نبی کریم ﷺ خلکو ته د دې د هوکې والا عمل نه منع کېدلو لپاره د حکمت د لاندې استثنائي په توگه دغه شان فیصله فرمایلي ده. او دا د خلکو د حالاتو عین مطابق ده. او نن هم د دې د هوکې نه د بچ کېدو لپاره د دې فیصلی نه غوره بله هېڅ فیصله نه شي کیدی. نور اصول چې په کومو کتابونو کې لیکلی شوي دي چې د دې حدیث راوي ابوهریره غیر فقیه دی او د غیر فقیه راوي که چري د قیاس سره معارض وي نو قیاس مقدم وي. دا قول د احنافو د مسلک خلاف دی. د احنافو ائمه خود صحابي قول هم په قیاس باندې مقدم

مني. چه جائیکه مرفوع حدیث وي، د احنافو په مسلک کې په لویې ائموو کې هېڅ یو داسې خبره نده کړي. فقط د امام محمد شاگرد عیسی بن ابان اړخ ته دا قول منسوب دی. او دا نسبت هم غلط دی. لهذا مونږ توبه کوو او د الله تعالی نه پناه غواړو چې مونږ د حضرت ابوهریره رضی الله عنه پشان فقیه بلکې د صحابوو مفتي ته غیر فقیه ووايو. نعوذ بالله من ذلك.

﴿١٤﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تَلْقُوا			
ابوهریره رضی الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل تاسو مه یوځای کیږي دغله او نورشیانو			
الْجَلَبِ	فَمَنْ	تَلَقَّاهُ	فَأَشْتَرَى مِنْهُ
راوړونکو قافلو سره په مخکې ورتلو سره، که څوک لاړو او ملاؤ شو او سامان یې واخیستو او بیا د			
فَإِذَا أَتَى سَيِّدَهُ السُّوقَ فَهُوَ بِالْخِيَارِ. ^(۱)			
سامانو مالک بازار ته راغلو نو هغه ته به اختیاروي (چې و غواړي نو بیع به قائمه کړي او که و غواړي نو فسخ به یې کړي).			

توضیح: د دې حدیث توضیح او تشریح حدیث نمبر ۱۳ لاندې شوي ده.

﴿١٥﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَلْقُوا السَّلْعَ			
ابن عمر رضی الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: تاسو مه ملاویږئ سامان (راوړونکی)			
سره بنار ته درسیدو نه مخکې (په لاره کې) (او تر هغه وخت پورې د هغې سره څه معامله مه کوئ)			
حَتَّى يُهْبِطَ بِهَا إِلَى السُّوقِ. ^(۲)			
چې تر څو پورې (د هغې) سامان بازار ته راڅکته نه شي.			

د چاپه معامله کې خپي مه وهي

﴿١٦﴾ وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَبِيعُ الرَّجُلُ			
ابن عمر رضی الله عنه وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل هېڅ یو سړی دې بیع نه کوي دخپل مسلمان			

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۵۷/۳ رقم الحديث: ۱۵۱۹/۱۷.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۷۳/۴ رقم الحديث: ۲۱۶۵. ومسلم في صحيحه ۱۱۵۶/۳ رقم الحديث: ۱۵۱۷/۱۴.

عَلَىٰ بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَىٰ خِطْبَةِ أَخِيهِ

ورور په بیع باندې او مه دې لیرې کوم سړی د خپل (مسلمان) ورورد نکاح پیغام باندې خپل پیغام

إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَهُ. (۱)

خو مگر دا چې هغه ته اجازت ورکړی شي.

توضیح: ولا یخطب: یعنې یو سړی مثلاً یوې ښځې ته د نکاح پیغام استولی دی نو چې تر کومه پورې فیصله نوي شوي نو د بل سړی لپاره جائز نده چې د هغې به مینځ خپي ووهي. د دینه بغض، عداوت و حسد او عداوت پیدا کېږي. دبیع حکم هم دغه شان دی. تفصیل منځکې تېر شوی دی.

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَسُمُّ الرَّجُلُ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: سودا دې نه کوي هېڅ یو مسلمان د خپل

عَلَىٰ سَوْمِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ. (۲)

مسلمان وروپه سودا باندې (یعنې که د چا سره د اخستلو او د خرڅولو معامله روانه وي نو په هغې کې دخل مه کوی او د یو شي ډیر نرخ مه لگوی).

﴿۱۸﴾ وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل "ښاری سړی دې د باندې چې مال نه خرڅوي.

دَعَا النَّاسَ يَرْزُقُ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ. (۳)

خلک د هغوی په حال پرېږدی چې الله تعالی د چا په ذریعې سره چاته رزق رسوي.

د جاهلیت د یو څو ممنوعه بیوعاتو ذکر

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ لِبَسْتَيْنِ وَعَنْ بَيْعَتَيْنِ

ابو سعید خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوه قسمه لباس او دوه قسمه بیع نه منع کړي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۸/۹ رقم الحديث: ۵۱۴۲. ومسلم في صحيحه ۱۱۵۴/۳ رقم الحديث: ۱۴۱۲/۸.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۵۴/۳ رقم الحديث: ۱۵۱۵/۹.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۵۷/۳ رقم الحديث: ۱۵۲۲/۲۰.

نَهَى عَنِ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ فِي الْبَيْعِ وَالْمُلَامَسَةُ : لَمَسَ الرَّجُلُ ثَوْبَ الْآخَرِ بِيَدِهِ
هغه ملامست او منابذت دي ملامست دا چې اخستونكى د تاجر جامې (چې اغوندي يې) لاس وروړي
بِاللَّيْلِ أَوْ بِالنَّهَارِ وَلَا يَقْبَلُهُ إِلَّا بِذَلِكَ وَ الْمُنَابَذَةُ :
په ورځ کې يا په شپه کې او وي نه گوري او دهغه لاس لگول د بيع لپاره وي. او منابذت دا دى چې
أَنْ يَنْبِذَ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ بِثَوْبِهِ وَيَنْبِذَ الْآخَرَ ثَوْبَهُ وَيَكُونُ ذَلِكَ بَيْنَهُمَا عَنْ غَيْرِ نَظَرٍ وَلَا تَرَاضٍ
په معامله کونکو کې هريو خپلي جامې د بل اړخ ته ورگوزاري کړي او بغير د کتلو او رضامندۍ نه بيع
وَاللِّبْسَتَيْنِ : اِسْتَبَالَ الصَّتَاءِ
وشي او چې د کوم دوه قسمه لباس نه يې منع کړى په هغې کې يو قسمه جامه د صماء په طور اغوستل
وَالصَّتَاءُ : أَنْ يَجْعَلَ ثَوْبَهُ عَلَى أَحَدٍ عَاتِقِهِ
دي او د صماء طريقه داده چې يوسړى په خپلو اوږو داسې توتېه واچوي چې دده په بل طرف توتېه نه وي
فَيَبْدُو أَحَدٌ شَقِيه لَيْسَ عَلَيْهِ ثَوْبٌ وَ اللَّيْسَةُ الْآخَرَى : اِحْتِبَاوَةٌ
ښکاره او برېنده پاتې شي او بل قسم لباس (چې دهغې نه منع شوي) داد چې تاؤ کړي د خپل ځان نه
بِثَوْبِهِ وَ هُوَ جَالِسٌ لَيْسَ عَلَى فَرْجِهِ مِنْهُ شَيْءٌ (۱)
گير چاپيره داسې توتېه چې کله هغه کيني نو شرمگاه يې په هغه توتېه کې بالکل خالي وي.

توضیح: واللامسة: د جاهليت په زمانه کې دا رواج ؤ چې که مثلاً د دوو سړو په مينځ کې به د سودا خبره روانه وه نو يو فريق به د مبيع لاس ونيولو. نو وس به داسې وگنلي شوه چې اوس بيع لازم شو. وس به يې بل فريق مني. هغه که خوشحاله وي او خفه وي. د دواړو له اړينه به غير اختياري بلکې جبراً بيع به شوله. نبي کریم ﷺ د دينه منع وفرمايله. (المرقات ۶/۸۱)

المنابذة: د منابذه خو به يو صورت همدغه وو چې پدې حديث کې ذکر شوی دی. چې يو فريق به خپل توتېه د بل فريق اړخ ته وگوزاره کړله. او هغې به د دې اړخ ته توتېه راگوزاره کړله. نو پدې سره به بيع وشو. مخکې د کتلو او پلټنو اجازت به وو، د منابذي دويم صورت به دا وو چې سړى به د چا سامان يا توتېه باندې کاني وويشتل. پدې سره بيع لازمه شوه. دا چې پدې بيع کې د جانيبپنو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۷۸/۱۰ رقم الحديث: ۵۸۲۰، ومسلم في صحيحه ۱۱۵۲/۳ رقم الحديث: ۱۵۱۲/۳.

رضامندي مفقود ده. نه دا بيع تعاطی ده، نه پدې کې ايجاب د، نه قبول دی، نه پدې کې خيار شرط دی، نه خيار روويت دی. نو حُکمه نبي کریم ﷺ دا منع کړیده. (المراقات ٦/٨١)

اشتمال الصماء: د دې خو يو تفسير خپله په حديث کې ذکر دی. د دې دويم تفسير دا دی چې يو سړی تا په يو خادري يا کمبل کې داسې راتاوو کړي چې دهغې لاس او خپي ټولې بندي شي. او سړی مفلوج پاتې شي. که د بنمن راغلی او وي زوروو نو هغه بې وسه وي. نو حُکمه نبي کریم ﷺ دا منع کړل. دا تفسير ډير واضح ده. (المراقات ٦/٨١)

احتباء: دا داسې ناسي ته وايي لکه مثلاً يو سړی په گوندو باندي ودرېږي او په کوناهو باندي کيني او پاس برښه باندي خادر واچوي او لاندنی برښه پرانيزي نو دهغې ستر به ښکاري. نو حُکمه منع کړلی شو. (المراقات ٦/٨١)

د بيع حصة او د بيع غرر ممانعت

﴿٢٠﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْحَصَاةِ وَعَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ^(١)

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې: نبي کریم ﷺ د بيع حصة او د بيع غرر نه منع فرمايلي ده.

توضیح: حصة: حصة کاني ته وايي. د بيع حصة دا صورت وي چې مثلاً اخستونکی دکاندار ته ووايي چې زه کله ستا پدې مال باندي کاني ووولم نو پهه شه چې د دې بيع وشه. يا دکاندار اخستونکې ته ووايي چې زه به د خپل مال نه هغه شي په تاباندي خرڅ کړو چې په هغې ستا ويشتلی شوی کاني راوغورزېږي يا ما د خپلي زمکې هغه برښه په تاباندي خرڅه کړله چې تر کوم حای پورې ستا کاني هلته ولږي. دا د جاهيلت بيع وه. نبي کریم ﷺ منع کړله. بيع منابذه او بيع حصة تقريباً يو شی دی. (المراقات ٦/٨١)

بيع الغرر: دا هغه بيع وي چې په هغې مبيع مجهول وي يا د بائع په قبضه کې نه وي لکه به سمندر کې د ماهيانو خرڅول، په هوا کې مرغانو خرڅول په اول قسم کې جهالت دی. دويم قسم د قدرت نه بهرون دی. پدې بيع کې د هوکه ده. حُکمه منع ده. د غرر نه لويه د هوکه مراد ده. وړي او معمولي غرر نه خو څوک بچ کيدلی نشي. خو دا لويه غرر مفضی الی النزاع ده. وره نده. (المراقات ٦/٨٢)

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ١١٥٢/٢ رقم الحديث: ١٥١٣/٤.

د بیع جبل الحبله حکم

﴿۲۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ حَبْلِ الْحَبْلَةِ
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع فرمایلی ده د خرڅولو د بیع جبل الحبله (یعنی
وَ كَانُ بَيْعًا يَتَّبَاعُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ
د څارو د حمل حمل) نه (ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) وایي چې بیع جبل الحبله د جاهلیت په ورځو کې یو بیعه وه
كَانَ الرَّجُلُ يَبْتَاعُ الْجَزُورَ إِلَى أَنْ
چې صورت به یې دا و چې یو سړی به دهغه وخت دو عدي پورې او ښه اخیسته چې ترڅو به د دې په خپته
تُنْتَجِ الثَّاقَةُ ثُمَّ تُنْتَجِ الَّتِي فِي بَطْنِهَا. (۱)
کې بچی پیدا شو او بیا دهغه د بچی د خپته نه بچی پیدا شو (یعنی په دې وعده به یې او ښه اخیسته
چې د دې او ښی د خپته نه پیدا کیدونکې بچی د خپته نه بچی پیدا شي نو هله به د دې نرخ ادا کوم).

توضیح: جبل الحبله: حاباندي زبردې او باباندي هم زبردې. سکون ويل غلط دي. جبل او حمل د خپته دننه علوق او بچی ته وایي. په لغوي توګه جبل د ښځو لپاره استعمالېږي. او لفظ حمل د ښځو او د څارو د وارو لپاره استعمالېږي. (المراقات ۶/۸۲)

جبل الحبله: د دې بیع به دوه صورتونه وو: اول صورت به دا وو چې کوم سړی به خپل یو شی خرڅولو او روپی. وصولو لپاره به یې وخت داسې مقرره ولو چې کله د اوښي بچی پیدا شي او د هغه بچی بچی پیدا شي. نو هغه وخت روپی ادا کول وي. امام شافعی رَحِمَهُ اللَّهُ او امام مالک رَحِمَهُ اللَّهُ همدغه تشریح خوښه کړې ده. او د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه دغه تفسیر منقول دی. دا د جاهلیت د بیوعاتو نه یوه بیع وه. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځکه د دینه منع کړیده. چې پدې کې اجل (وخت) مجهول دی. چې مفضی الی النزاع دی. د جبل الحبله دویم تفسیر داسې دی چې د اوښي په خپته کې چې کوم حمل دی او هغه په خپته کې به چې کوم حمل وي. دا که څوک خرڅوي نو دا بیع ناجائز ده. ځکه پدې کې مبیع مجهول دی. څه معلومه ده چې بچی پیدا کېږي یا نا. او د دې د خپته نه بچی پیدا کېږي یا نه دا جهالت د پاسه جهالت دی ځکه منع کړی شو. امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللَّهُ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۶/۱ رقم الحديث: ۲۱۱۴۳، ومسلم في صحيحه ۱۱۵۳/۳ رقم الحديث: ۱۵۱۱/۵.

همدغه تفسير خوښ کړيدى. او امام ترمذي همدغه راجح گڼلى دى او د حديث ظاهره الفاظ هم د دغې تائيد کوي. (المرقات ۶/۸۲)

بهر حال د ممانعت وجه يې يا جهالة الاجل في الثمن دى يا جهالة البيع دى.

نړ په بنځينه پسي د پرېښودلو اجرت اخستل منع دى

﴿۲۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَسْبِ الْفَحْلِ.^(۱)

ابن عمر رضي الله عنهما وايي چې نبي عليه الصلاة والسلام نړ په بنځينه پسي د پرېښودلو باندې د اجرت نه منع کړيده

توضیح: عسب الفحل: او ضراب الفحل يو شى دى. فحل نرته وايي. نر که اوښ وي، که غويا وي که مېښه وي که بېزه وي هغه په نر پسي پرېښودلو په بدل کې روپۍ اخستل منع دي. ځکه دلته په څو ځايونو کې معامله محمول ده. کله څاروى جفت کېږي کله نه، کله په بنځينه کې حمل پاتې کېږي کله نه، نو ځکه منع دى. همدغه شان دا يو خسيس او ذليله بېوپاري هم دى چې د مسلمان د شان خلاف ده. نن سبا د نسل د ډېره ولو په غرض دا معامله کېږي. بهر حال که کوم سړى خپل غويا او يا مېښه د رعايت په توگه ورکوي او خلک د عزت په توگه هغې له څه ورکوي نو دا جائز دي لکه حديث نمبر ۳۲ کې به راشي. (المرقات ۶/۸۳)

﴿۲۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ : قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ ضِرَابِ الْجَمَلِ

جابر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم منع فرمايلي ده په کرايه ورکولو او ښ د جفتي کولو لپاره

وَ عَنْ بَيْعِ الْمَاءِ وَ الْأَرْضِ لِتُحْرَثَ.^(۲)

او د اوبو او زمکې د گر لپاره د خرڅولو نه.

توضیح: عسب الفحل او ضراب الجمل يو شى دى. او د بيع الماء والارض صورت دا دى چې يو سړى د زمکې مالک دى. اوبه هم د هغې په زمکه کې دي. دا سړى اوبه او زمکه محنت او د گر په بدل کې بل دويم سړى ته ورکوي او معامله په دې باندې کوي چې دومره برخه زما او دومره به ستا وي. دا په حقيقت کې مزارعت او مخابرات دى. چې تفصيل يې مخکې راروان دى. (المرقات ۶/۸۳)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۶۱۱ رقم الحديث: ۲۲۸۴.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۳/۱۱۹۷ رقم الحديث: ۱۵۶۵/۳۵.

قدرتي اوبه د خدای د مخلوق نه بندول منع دي

﴿٢٤﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ قَضْلِ الْمَاءِ .^(١)

جابر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم دخپل ضرورت نه زیاتي اوبو خرڅولونه منع فرمایلي ده
توضیح: یعنی که دیو سړی په واک کې دومره اوبه دي چې هغه دده د ضرورت نه ډېرې دي او اوبه هم د قدرتي چيني په صورت کې وي او خلک د هغې څکلو او څاروي هم د څکلو سخت محتاجه وي نو په دغه صورت اوبه منع کول او په خلکو باندې خرڅول سخت منع دي. ځکه اوبه داسې شی چې پدې کې ټول مخلوقات برابر شریک دي او ددې کوهي اوبه یو سړی خپل پټي او باغ کې استعمالول غواړي نو په هغې معاوضه اخستل صحیح دي. همدغه شان په لوبنو کې جمع کړی شوي اوبه خرڅول هم جائز دي. (المرقات ۶/۸۲)

حیله کول او اوبه خرڅول منع دي

﴿٢٥﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يُبَاعُ قَضْلُ الْمَاءِ

ابو هريره رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایلي دخپل ضرورت نه ډېرې اوبه مه خرڅوی.

لِيُبَاعَ بِهِ الْكَلَاءُ .^(٢)

چې ددې په وجي سره واوبه خرڅول لازم نه شي.

توضیح: لیباع به الکلاء: الکلاء وښو ته وايي. د خپله راخښتلي وښو خرڅول منع دي. نو ځکه خلک حیلي کوي او خرڅ یې کېږي. دلته په هغه حیلو کې دیو حیلي ممانعت راغلی دی. مثلاً یو سړی دی. هغه خپلو څاروو د بل سړی د کویې سره د وښو د څرولو لپاره راولي. وس ظاهره ده چې وښو کې د خریدلو نه وروسته به اوبه څکوي خو د ابو مالک واي چې ماله د ابو معاوضه راکړه. نو هغه په مجبوري سره د ابو نرخ ادا کړي. مگر په حقیقت کې هغه د ابو نرخ دی. همدغه شان هغې زیاتي اوبه خرڅي کړي، په حقیقت کې یې واوبه خرڅ کړل. (المرقات ۶/۸۳)

او د وښو خرڅول منع دي. علماؤ دغه ممانعت کراهت تنزیهی باندې حمل کړی دی.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۹۷/۳ رقم الحديث: ۱۵۶۵/۴۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۱/۵ رقم الحديث: ۲۴۵۴، ومسلم في صحيحه ۱۱۹۸/۳ رقم الحديث: ۱۵۶۶/۳۸.

په اخیستلو او خرڅولو کې د هوکه کوونکي دامت نه خارج دی

﴿۲۶﴾ وَ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةٍ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ
ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَابِي (يُوْحُل) نَبِي كَرِيم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د غلي يو د هيري سره تهرید و او وریې کړو خپل
يَدَهُ فِيهَا فَتَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا فَقَالَ : مَا هَذَا
لاس په د هيري کې نو د نبي عَلَيْهِ السَّلَام گوته څه لوندوالی محسوس شو نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل دا ولې
يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ ؟
ای د غلي مالکه! لمدي دی؟ (يعني په غله کې دالوندوالی د کوم ځای نه را ورسید و او تاغله ولې لمده
قَالَ : أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ
کړي ده؟) هغه وويل چې يا رسول الله! دیته د باران او به رسیدلي (د هغې په وجه د غلي څه برخي ته
قَالَ : أَقْلًا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ ؟
او به ورسیدی ما قصد آندي لمدي کړي) نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل نوبیا تا لمده غله د پاسه ولی نده اېخودي
مَنْ غَشَّ
چې خلک دا ویني (او په کومه د هوکه کې نه وی اخته شوی (یا دوساته) کوم سړی چې د هوکه کوي
فَلَيْسَ مِنِّي. ^(۱)
هغه زمانه، نه دی (يعني زما په طريقه نه دی).

توضیح: فلیس مني: یعنی کوم سړی چې په اخیستلو او خرڅولو کې د هوکه کوي هغه زمانه ندي. هر مسلمان او تاجر لپاره په کار دی چې دلته په معمولي خبره باندې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څومره سخت وعید اورولی دی او څومره غټي غټي د هوکې خلکو ته ورکوو. مال لاندې په کراچۍ کې جوړه شوي وي او مونږ د هغې د پاسه د جاپان نوم ولیکلو. په هر شي کې دویم نمبر مال د اول نمبر مال په نوم خرڅوو. په دې کې تاوان د پاسه تاوان دی. (المراقات ۶/۸۴)

سوال: دلته دا سوال کېږي چې فلیس مني هغه زمانه، نه دی. د دې مطلب خو په ظاهره همدغه دی

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۹۹/۱ رقم الحديث: ۱۰۲/۱۶۶.

چې داسې د اسلام نه خارج شو، حال دا چې داسې حکم نه دی؟
جواب: د دې سوال دوه جوابه دي: اولنی جواب دا دی چې نبی کریم ﷺ دا حکم د اسلوب حکیم په انداز کې فرمایلی دی ځکه د یو امتی لپاره نبی کریم ﷺ د ځان نه هم محبوب دی. چې نبی کریم ﷺ داسې ووايي چې د دې سرې زما سره هېڅ تعلق نشته نو هغه سرې به په زړه کې پښیمانې شي او هغه گناه به بالکل پرېږدي. او همدغه مقصود وي.

دویم جواب: دا چې د فلیس منا مطلب دادی چې فقط په دغه خاص کار او خاصه شعبه کې هغه زما نه، نه دی او زما د امت سره د هغې هېڅ تعلق نشته دی. ځکه هغه پدغه کار کې د غیرو په طرز باندې قدم اخلی دا مطلب نه دی چې هغه په پوره اسلام کې زموږ سره نشته دی او د اسلام نه خارج شو.

الفصل الثاني

د بیع ثنیا ممانعت

﴿۲۷﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الثُّنْيَا إِلَّا

جابر رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم ﷺ د بیع ثنیا یعنی استثناء کولو نه منع فرمایلي ده مگر دا چې

أَنْ يُعْلَمَ.^(۱)

مقدار یې متعین کړی شي.

توضیح: الثنیا: د استثناء په معنی ده مثلاً یو سرې یو شی خرڅ کړي او وایي چې ما داسې په تا خرڅ کړی دی مگر یوه برخه مې نده خرڅه کړي په مبيع کې همدغې استثناء ته ثنیا ویل شوي ده پدې سره په بیع کې جهالت راځي. چې مفضی الی النزاع دی نو ځکه ممنوع دی. خو که د مبيع نه بائع څه شی متعین استثناء کړي او ووايي چې داسې زه په تا باندې خرڅوم خو لس کیلو نه خرڅوم یا یو گز نه خرڅوم نو داسې کول جائز دي.

﴿۲۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ بَيْعِ الْعِنَبِ حَتَّى

انس رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم ﷺ تر هغه وخت پورې انگورد خرڅولو نه منع کړيدي تر کومې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۸۵/۳ رقم الحديث: ۱۲۹۰

يَسْوَدُّ وَ عَنْ بَيْعِ الْحَبِّ حَقِّي

پورې هغه تور نه شي (پاښه شي) همدغه شان نبي ﷺ منع کړې ده د غلې خرخولو نه ترخو چې

يَشْتَدُّ ١.

هغه کلکه نه شي (يعني د انتقال جوگه نه شي)

هَكَذَا وَالزِّيَادَةُ الَّتِي فِي الْمَصَابِيحِ وَهُوَ قَوْلُهُ: نَهَى عَنْ بَيْعِ التَّمْرِ حَقِّي تَزَهُوًا ثَابِتًا فِي رَوَايَتَيْهِمَا: عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى
عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَقِّي تَزَهُوًا وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

د بيع الكالئ بالكالئ ممانعت

﴿٢٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْكَالِئِ بِالْكَالِئِ. (٢)

ابن عمر رضي الله عنه راوي دي وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم قرض په قرض خرخولو سره منع کړیده.

توضیح: الکالئ: همزې سره هم لوستلی کېږي او بغير د همزې نه هم صحيح دی دا د قرض په معنی دی مطلب دا دی چې قرض د قرض سره خرخول منع دی. د دې دا صورت وي چې مثلاً يو سړی د چانه په قرض باندې توپک واخستلو او سودا وشوه مگر توپک يې قبضه کړی نه دی او د روپو د ورکولو لپاره يې يو تاريخ مقرر کړو مگر په هغه تاريخ يې روپۍ ور نه کړی شوي او بائع ته يې وويل چې تريوی مودی پورې دا توپک بيا په ما خرڅ کړه زه به ډير روپۍ درکړم دا بيع ناجائزه ده. ځکه پدې کې نه دی مبيع قبضه شوی ده او نه د ثمن قبضه شوي ده. يوه د قرضو معامله د قبضه کولو نه مخکې په بلي قرض معاملي باندې خرڅېږي. چې ناجائزه ده. (المراقات ٦/٨٦)

سائی ياد بيعانی ور کولو مسئله

﴿٣٠﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عمرو بن شعيب رحمته الله خپل پلار او هغه دخپل نيکه نه نقل کوي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم منع کړې

(١) أخرجه ابوداود في السنن ٦٦٨/٣ رقم الحديث: ٣٣٧١.

(٢) أخرجه الدار القطنی ٢١٨/٣، رقم الحديث: ٣١٠٥.

عَنْ بَيْعِ الْعُرْبَانِ. (۱)

د بیع عربان نه.

توضیح: العُربان: عین باندې پینس دی راساکن دی. دې لفظ ته عربون او اربون هم ویل شوی دی. او عربان و اربان هم ویل شوی دی. دا په دور جاهلیت کې عربو یو بیع وو. او نن سبا په جاهلیت جدید کې هم دا بیع روان دی. که چری په نرخ ورکړی شو او سودا پوره شوه نو دا به په اصل رقم کې شمیرل کېږي او که چری سودا پوره ونشوه نو دا رقم به په مفتو کې د بائع سره پاتې کېږي. دیته په نن سبا په اصطلاح کې سائی یا بیعانه وایي. د جمهور فقهاؤ په نزدا بیع منع ده. ځکه په دې کې شرط فاسد اینخودلی شوی دی. همدغه شان په دې کې په باطلی طریقې سره د بل د مال غصب کول دی.

او ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالِكُمْ بَيِّنَاتٍ﴾ آیت دا منع کوي. خو امام احمد رَحِمَهُ اللهُ حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د یو قول په وجه د دغې بیع د جواز قول څه دی. (المرقات ۶/۸۶)

د احنافو په نزد هم دا بیع مطلقاً منع ده لکه څنگه چې د جمهورو فقهاؤ قول دی خو که د بائع او مشتری دارینه دا وضاحت کړی شوی وي چې د سودا دنه پوره کېدو په صورت کې به سائی او بیعانه مشتری ته ملا وېږي نو بیا دا معامله جائز ده.

د بیع مضطر حکم

﴿۳۱﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْمِضْطَرِّ وَعَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ

حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع فرمایلي ده د بیع مضطر نه، د بیع غرر نه

وَعَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ قَبْلَ أَنْ تُدْرِكَ. (۲)

او د میوې د خرڅولو مخکې د پخیدو نه.

توضیح: بیع المضطر: یعنی د مجبوری بیع ناجائز ده. د دې دوه مطلبه دي: اول مطلب دا چې د چانه په جبر د هغې اخیستل منع دی مثلاً هغه یې خرڅول نه غواړي او بل سړی په هغې باندې جبر کوي او په خرڅولو یې مجبوروي. د دې لپاره چې هغه یې خپله واخلي نو دا حرام دی. او دا بیع فاسد او نهی تحریمی دی. دویم مطلب دا چې مثلاً یو سړی مجبوره او مضطر دی. په هغې باندې او قرض

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۷۱۸/۳ رقم الحديث: ۲۵۰۲

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۶۷۶/۳ رقم الحديث: ۲۳۸۷

او د مصیبتونو انبار لگیدلی دی. وس هغه خپل قیمت ته شیان په ډیر ارځانه نرخ باندې د مجبوری په وجه خرڅوي او بل سړی د هغې د مجبوری نه ناجائزه گټه اخلي. نو د دښه نبي کریم ﷺ منع کړیده بلکې دا تعلیم ورکول مقصود دی چې دي مجبوره سړی سره همدردی وکړی او دیته قرض ورکړی. د هغې شی په همغه قیمت باندې واخلی کوم چې په منډي کې اخستلی کېږي. که پدې صورت کې ددې مجبور سړی نه چا مال په ارزان نرخ واخستلو. نو بیع اگرچه صحیح ده خو علماؤ دا مکروه گڼلي ده. دلته نهی د حرمت د پاره نه بلکې د کراهت لپاره ده. (المراقات ۶/۸۶)

﴿۳۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ : أَنَّ رَجُلًا مِنْ كِلَابٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې یو سړي د کلاب قبیلې تپوس وکړو د نبي کریم ﷺ نه دا جرت باره کې

عَسْبِ الْفَحْلِ فَتَهَاةٌ فَقَالَ :

په بنځپنه باندې د نرد پرېښودو، نو نبي ﷺ هغه منع کړو (چې اجرت ما اخله) بیا هغه وویل چې

يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِنَّا نُنْزِقُ الْفَحْلَ فَتُكْرَمُ

یا رسول الله! مونږ ته نر عاریه را کوي او مونږ ته په دغه سلسله کې د انعام په توگه څه را کولی کېږي

(یعنې مونږ په اجرت مقررولو سره خپل څاروی نه بوځو بلکې عاریه یې را کوي مگر د څاروي بوتلونکی

بغیر د غوښتنې مونږ ته د انعام په توگه چې څه را کوي آیا مونږ هغه هم وانخلو) نو نبي ﷺ

فَرَّخَصَ لَهُ فِي الْكِرَامَةِ. (۱)

هغه ته د انعام د اخیستلو اجازت ورکړو.

توضیح: ددې حدیث وضاحت د دینه مخکې په حدیث نمبر ۲۲ کې شوی دی.

چې کوم شی د سره نه وي د هغې بیع ناجائزه ده

﴿۳۳﴾ وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ : نَهَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أُبِيعَ

حکیم بن حزام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي چې نبي کریم ﷺ زه د دینه منع کړی يم چې زه هغه شی خرڅ کړم

مَا لَيْسَ عِنْدِي. (۲)

کوم چې د ما سره نه وي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۷۳/۳ رقم الحديث: ۱۲۷۴

(۲) أخرجه النسائي في السنن ۲۸۹/۷ رقم الحديث: ۴۶۱۳

وَلَا يَدَاوُدُ وَالنَّسَائِيُّ: قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا لَيْبِي الرَّجُلُ قَيْرِيدٌ مِّنِّي الْبَيْعُ وَكَيْسٌ عِنْدِي فَأَبْتَأُ لَهُ مِنَ الشُّوْقِ
قَالَ: لَا تَبِيعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ

توضیح: ماليس عندك: ددې نه هغه ټول بیوعات مراد دي چې دا هغې سپارلو باندې سړی قادر نه وي. ځکه د صحت بیع لپاره ضروري ده چې سړی کوم شی خرڅوي نو هغه مشتري ته هم سپارلی شي. که چري بائع د مبيع د سپارولو نه عاجز دی نو هغه د هغه شی نرخ څنگه اخستلی شي. لهذا داسې صورت ناجائز دی. (المراقات ٦/٨٧)

په یو بیع کې دوه بیع کول منع دي

﴿٣٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ.^(١)
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په یو بیع کې د دوو (٢) بیع کولو نه منع کړیده.

توضیح: في بيعة: یعنی په یو بیع کې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دویمې بیع نه منع کړیده. د دې بیع صورت دا دی چې مثلاً یو سړی بل سړی ته وایي چې زه خپله مینښه د زر (١٠٠٠) روپو په عوض کې ستا په لاس خرڅوم. خو پدې کې شرط دا دی چې ته به خپله غوا زما په لاس د پنځه سوه (٥٠٠) روپو په عوض خرڅوي. دا بیع ځکه ناجائز ده چې پدې کې د عقد منافی شرطونه ایخودلی شوي دي. نن سبا خلک په داسې بیع و شراء کې سود کاروبار هم کوي. هغه داسې چې یو غریب سړی د یو مالداره سړی نه قرض روپۍ اخستل غواړي. هغه وایي چې زه قرض روپۍ درکړم خو د دې لپاره شرط دا دی چې ته به زما غوا په لس زره (١٠٠٠٠) روپۍ باندې اخلي. حال دا چې هغه غوا د پنځه زره (٥٠٠٠) روپو وي. دا سود او حرام دی. (المراقات ٦/٨٨)

بيعتين في بيعة: د دې دویم صورت دا وي چې مثلاً یو سړی بل سړی ته وایي چې زه په تا باندې دا ټوټه په نغدو باندې په لس زره درهمو خرڅوم او په قرض باندې په شل زره درهمو خرڅوم. هغه سړی د یو بیع تعین نه کوي بلکې وایي چې زه یې اخلم. پدې ثمن کې جهالت راغلو او دا معلوم نه کړی شو چې دي مشتري کوم صورت قبول کړی دی. لهذا دا هم ناجائز دی. خو که چري معامله وشي او معامله پاکه شي چې مشتري د نغدو والا صورت خوښ کړلو یا د قرضو والا صورت خوښ کړو نو بیا دا معامله جائز ده. دراتلونکې حدیث تشریح هم دغه شان ده. (المراقات ٦/٨٨)

(١) أخرجه ابوداود في السنن ٧٢٨/٣ رقم الحديث ٣١٦١

﴿۳۵﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ :

عمرو بن شعيب رحمه الله خپل پلار (شعيب رحمه الله) او هغه دخپل نيکه (عبد الله بن عمر رحمه الله) نه نقل

نهی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعَتَيْنِ فِي صَفَقَةٍ وَاحِدَةٍ. ^(۱)

کوي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په یوه معامله کې د دوو بیع کولو نه منع کړې ده.

قرض روپۍ ورکول او سوداګري کول منع دي

﴿۳۶﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَحِلُّ سَلْفٌ وَ بَيْعٌ

عمرو بن شعيب رحمه الله نقل دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل حلال نه دي قرض او بیع (دیو بل

وَلَا شَرْطَانِ فِي بَيْعٍ وَلَا رِبْحٌ

سره متعلق کول) په بیع کې دوه شرطونه لګول صحیح نه دي د هغه شی ګټه اخستل صحیح نه دي چې

مَا لَمْ يُضْمَنْ وَلَا يَبْعُ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ ^(۲)

تراوسه خپل ضمان (قبضه) کې نه وي راغلي، او هغه شی خرڅول جائز نه دی کوم چې تاسره نه وي

(یعنی ستا په واک کې نه وي).

توضیح: سلف و بیع: یعنی قرض او بیع حلال نه دی ددې مطلب دا دی چې قرض ورکول او بیع کول جدا جدا معامله ده. دا دیو بل سره تړل جائز نه دی مثلاً یو سړی چاته قرض ورکوي او وایي چې ته به ماته خپله غوا د پنځه زره (۵۰۰۰) روپو په عوض راکوي حال دا چې غوا د لس زره (۱۰۰۰۰) روپو وي یا دا وایي چې ته به ماته فلانی کار کوي او سل (۱۰۰) روپۍ دیاري به اخلي. حال دا چې ورځنۍ دیاري دوه سوه روپۍ ده. یا دا وایي چې ته به زما فلانی غوا په لس زره (۱۰۰۰۰) روپۍ اخلي حال دا هغه غوا د پنځه زره روپو وي. دا ټول صورتونه نن سبا په پاکستان کې رائج دي. او دا خالص ربوا او سود دی. ځکه دا سړی د قرضو په گرفت کې سوداګري کوي او ګټه کوي. او "کل قرض جر نفعاً فهو با" په ضد کې راځي. یعنی کوم قرض چې کومه ګټه د مالک اړخ ته راوړله نو هغه سود او ربوا ده. (المراقات ۶/۸۸)

(۱) أخرجه شرح السنة ۱۱۱/۸، رقم الحديث: ۲۱۱۲.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۷۷۵/۳ رقم الحديث: ۳۵۰۴.

د عقد منافی شرط مفسده بیع ده: ولا شرطان فی بیع: په عقد کې شرط په دوه قسمه وي. یو هغه شرط چې د عقد سره سم او مناسب وي. د دې علامت او پېژندنه دا وي چې په شرط لگولو یا په نه لگولو سره په عقد باندې څه اثر نه کوي. په عقد کې دغه قسمه شرط که څوک ولگوي نو منع نه دی. اگر که یو شرط وي یا لس وي. دویم قسم شرط هغه دی چې د مقتضائی عقد منافی وي او په هژبائع یا د مشتري څه گټه وي هغه شان عقد بیع فاسده وي. خو پدې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المرقات ۶/۸۹)

د فقهاؤ اختلاف: د امام مالک رَحْمَةُ اللهِ اَوْ امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللهِ په نزد که په عقد کې دوه شرطونه ولگولی شي نو عقد به باطل وي خو که یو شرط ولگولی شي نو جائز دی مثلاً چا د دکاندار نه تپوته اخستلو وخت کې وویل چې تپوته را کره خو پدې شرط چې په وینځلو سره به یې گنډي هم دا باطل دی او که یې دا وویل چې تپوته را کره او وینځه او راوړه نو دا جائزه ځکه یو شرط دی (المرقات ۶/۸۹) دا حنفو او دشوافعو په نزد صلب عقد کې منافی یو شرط هم مفسده بیع ده او د دوو نه ډیر شرطونه هم مفسده بیع ده. د ملیکیو او د حنابلو د زیر بحث حدیث په مفهوم مخالف استدلال کړی دی. چې دوه شرطونه مفسد دي لهذا یو مفسد نه دی خو دي حضراتو د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اوبس خرڅولو او تر مدینې پورې د سپوریدلو نه هم استدلال کړی دی. دا حدیث راتلونکی دی. احنافو او شوافعو ددې حدیث نه استدلال کړی دی "ان النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعٍ وَشَرَطٍ". (اعلاء السنن) (المرقات ۶/۸۹)

احنافو او شوافعو د زیر بحث حدیث نه دا جواب کړی دی چې دلته د شرطونو قید اتفاقی دی. احترازي ندی خو د مفهوم مخالف نه استدلال احناف قطعاً نه مني. د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د واقعي تفصیل او صورت حال بیان را روان دی. هلته به جواب کېږي.

په بیوعاتو کې بنيادي ضابطه او قاعده کلیه: ولاریح مألریضمن: یعنی کوم شی چې د چا په ضمان کې نه رازي، د هغې هغه گټه نشي اخستلی مثلاً یو سړی د چانه څاروی واخستلو خو تر ورسه پورې یې په خپلي قبضه کې ندی راوستی او د بائع نه د هغې شوده یا د سورلی. کرایه غواړي نو جائزه نده. ځکه تر ورسه دا څاروی د هغه مشتري په ضمان کې ندی راغلی دی. که دا څاروی مړ شو نو د بائع نقصان به وي. په مشتري باندې به هېڅ نه رازي. لهذا چې کله په هغې باندې تاوان نه رازي نو د هغې گټه به هم هغې ته نه ملا وېږي. (المرقات ۶/۸۹)

د حدیث دا جمله د ټولو بیوعاتو لپاره یو ضابطه او قاعده کلیه ده. چې ائمه احنافو خپله کړي ده او د دې خلاف یې ټولو جزئیاتو کې تاویل کړی دی. چې د ضابطي حفاظت وشي. بیع مصراة کې

تاويل هم د دغي قاعدي په وجه كړلى شوى ده. همدغه شان دويمه قاعده "الغلم بالغرم" دى او الخراج بالضمان هم مضبوطه قاعده ده. (المرقات ۶/۹۰)

د نرخ په ادا كولو كې دسكې بدلول جائز دي

﴿۳۷﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : كُنْتُ أُبِيعُ الْإِبِلَ بِالدَّنَانِيرِ
ابن عمر رضي الله عنه وايي چې مابه او بنان خرڅول په نقيع كې (چې د مدينې سره يوځاى دى) د دينارو په
فَأَخَذُ مَكَانَهَا الدَّرَاهِمَ وَ أُبِيعُ بِالدَّرَاهِمِ
عوض او د دينارو په بدل به مونږ درهم اخستل همدغه شان به مو چې كله او بنان د درهمو په عوض خرڅ
فَأَخَذُ مَكَانَهَا الدَّنَانِيرَ فَكَيْتُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ
كړل نو د درهمو په بدل كې به مو دينار اخستل بيا (چې كله) زه نبي كريم صلى الله عليه وسلم خواته راغلم نو ما
فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ : لَا بَأْسَ
نبي عليه السلام ته د دې ذكر وكړو نبي عليه السلام وفرمايل چې پدې كې هېڅ باك نشته دى (چې ته د دينارو
أَنْ تَأْخُذَهَا بِسَعْرِ يَوْمِهَا
په بدل كې درهم او د درهمو په بدل كې دينار واخلي) او نرخ دهغه ورځې مطابق وي او تا سو دواړه ديو
مَا لَمْ تَفْتَرِقَا وَ بَيْنَكُمَا هِيَ ۱۰
بل نه په داسې حال كې جدا شى چې ستاسو په مينځ كې هېڅ شى نه وي.

توضیح: د مدينې منوري سره نژدې د يو ځاى نوم نقيع دى. هغه ځاى كې به دخارو و منډيې لگيدله. درهم د سپينو زرو يوه سكه ده. او دينار د سروزرو سكه ده. نن سبا په كويت كې دينار چلېږي. او په دې كې د درهمو رواج دى. د حديث مطلب دا دى چې كه يو سړى مثلاً كه يو شى د درهمو په عوض كې واخلي او بيا په نرخ كې دينار وركړي يا د هغې عكس وركړي نو دا جائز دى. (المرقات ۶/۹۰)

بسر يومها: يعنې چې نرخ دهغه ورځې مطابق وي، دا حكم استجابي دى. گڼې جائز هم دى. چې په كوم نرخ سره اخستل غواړي اخستلى شي.

بينكما هي: دا جمله د مال بېتفرقانه حال واقع دى. يعنې په كوم مجلس كې دا خستلو او خرڅولو

معامله شوي وي. او د سکې د بدللو په صورت پيښه شوی وي نو د دې لپاره دا شرط دی چې په هغه مجلس کې به فریقین خپل خپل شي باندې قبضه وکړي چې د مجلس نه د جدا کیدو په وخت کې د نغدو بیع د قرضو سره لازم را نه شي چې هغه ربوا ده. لهذا په مجلس کې په بیع او په نرخ باندې قبضه کول ضروری ده. علامه ابن همام رَحِمَهُ اللهُ لیکلي دي چې درهم او دینار دا چې غیر معین سکه ده نو ځکه یو درهم یا دینار یا روپۍ یا مثلاً قریال په ځای بل درهم یا دینار یا روپۍ ورکول جائز دي. خو پدې شرط چې خپلو کې مالیت برابر وي. (المراقات ۶/۹۰)

د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یو بیع ذکر

﴿۳۸﴾ وَعَنْ الْعَدَاءِ بْنِ خَالِدِ بْنِ هُوْدَةَ أَخْرَجَ كِتَابًا :
عداء بن خالد بن هوذه رَحِمَهُ اللهُ عَنْبَارَهُ كَيْ نَقَلَ دِيَّ چې ده یو خطر او ویستو چې په هغې کې لیکل شوي وو
هَذَا مَا اشْتَرَى الْعَدَاءُ بْنُ خَالِدِ بْنِ هُوْدَةَ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې دا بیع نامه ده چې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د عداء بن خالد بن هوذه داخستلو متعلق ده. عداء د
اشْتَرَى مِنْهُ عَبْدًا أَوْ أُمَّةً لَا دَاءَ وَلَا غَائِلَةَ
نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه یو غلام یا وینزه واخیسته چې په هغې کې هېڅ ناروغي نشته دی، څه بدې نشته دی،
وَلَا خَبْثَةَ بَيْعِ الْمُسْلِمِ الْمُسْلِمِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)
څه کمی نشته دی عداء دا دغه شان اخستی دا چې څنگه یو مسلمان یو مسلمان اخلي.

توضیح: العداء: عین باندې فتح دال باندې شد او آخر کې همزه ده داد کم روایت بیانولو والاصحابي وُدبصرې د اطرافو او سیدونکې وُد غزوه حنین نه وروسته یې ایمان راوړی و (المراقات ۶/۹۱)

عبدًا و امة: دلته راوي ته شک دی چې سودا د وینځې شوي وه او که د غلام وه. (المراقات ۶/۹۱)

لا داء: یعنی څه لیونتوب او جذام او برص او یا داسې نورو مریضتیاګانې پدې کې نشته دی. مراد دا چې داسې عیب نشته چې موجب للخیار وي. (المراقات ۶/۹۱)

ولا غائلة: یعنی څه داسې عیب نشته دی چې د مشتري مال تباه کړي. غله غل کیدل، زناکار کیدل، شرابي کیدل او یا تختیدل. (المراقات ۶/۹۱)

(۱) أخرجه البخاري في الصحيح ۳۰۹/۱ معلقا في كتاب البيوع.

ولا خبيثة: یعنی د اصل نسل د اعتبار نه پدې کې هېڅ خباثت نشته دی چې په هغې سره قبیح افعالو کېدلو احتمال وي یعنی فاسق او نه، ولد الزنا نه او جوارگر نه. (المراقات ۶/۹۱)
 داد مسلمان سره د یو مسلمان معامله ده. نو ځکه پدې کې شریعت ټولو تقاضو ته پام لرنه کړې ده. خلاصه دا چې غلام بنه دی. پدې کې څه عیب نشته او فریقینو د یو بل سره د هوکه نده کړې.

د نیلام په توګه بیع جائز ده

﴿۳۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَاعَ جِلْسًا وَقَدْحًا فَقَالَ : مَنْ

انسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوبې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله یو ټاټ او یوه پیاله خرڅوله نو وي فرمایل چې څوک

يَشْتَرِي هَذَا الْجِلْسَ وَالْقَدْحَ ؟ فَقَالَ رَجُلٌ :

اخلي دا ټاټ او دا پیالی؟ (یعنې چې څوک یې اخلي نو هغه ددې نرخ ولګوي) یو سړی وویل چې زه دا

أَخَذُهَا بِدَرَاهِمٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ مَنْ يَزِيدُ عَلَى دَرَاهِمٍ ؟

دواړه شیان د یو درهم په بدل کې اخلم نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې د یو درهم نه زیات څوک اخلي نو یو کس

فَأَعْطَاهُ رَجُلٌ دِرْهَمَيْنِ فَبَاعَهُمَا مِنْهُ. (۱)

نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته دوه درهمه پیش کړل او نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا دواړه شیان په هغه سړی په دوه درهمه خرڅ کړل

توضیح: من یزید: یعنی د یو درهم نه ډیر نرخ څوک را کوي ددې حدیث پس منظر دا دی چې یو سړی د غریبې دوجې نه د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه سوال وکړو نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته و فرمایل چې آیا تاسره څه سامان شته دی. هغې وویل چې یو د ټاټ ټوټه دا یوه پیله ده. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته و فرمایل چې هغه دواړه شیان خرڅ کړه او که د هغې وروسته مجبوره شوي نو هله سوال وکړه. د هغه سړی دواړه شیان را وړل او نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نیلام په توګه هغه خرڅ کړل. چې هغې ته د فقهاؤ په اصطلاح کې بیع من یزید وایي. دا حدیث ددې خبرې دلیل دی چې د نیلام په توګه شی خرڅول جائز دی. دا لاتری صورت ندی، نه انعامي باندې دی. هغه نا جائز دي. (المراقات ۶/۹۲)

سوال: دلته سوال دا دی چې د یو سړی په سودا باندې د بل سړی سودا کول جائز نه ده چې هغې ته

بیع علی سوم الغراء وایي. دلته څنګه جائزه شوه؟

جواب: د دې جواب دا دی چې دلته د یو سړی په سودا باندې د بل سړی د سودا صورت ندی بلکې دلته د اول نه بائع پدې ارادې سره مال پیش کوي چې کوم سړی ډیر نرخ ورکوي نو هغه ته به یې ورکوم. دلته څه داسې سړی خبره نه ده شوي بلکې د ټولې مجموعې مخي ته مبيع ایخودلی شوی او د ډیر نرخ ورکونکې سره معامله ده. چې هغې ته ببيع بالمزایده او ببيع من یزید وایي. د دې په جواز کې هېڅ څه شک نشته دی. ببيع علی سوم الشراء هغه وي چې بائع او مشتري راضي شوي وي او دریم سړی راشي او د سودا کولو کوښښ موي. هغه منع دی. (المراقات ۶/۹۲)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د عیب داره شي خرڅولو باندې سخت وعید

﴿٤٠﴾ عَنْ وَائِلَةَ بِنِ الْأَسْقَعِ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَنْ بَاعَ			
وَائِلَةَ بِنِ الْأَسْقَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَآيِي چې ما اوریدلي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به فرمایيل چې چا خرڅ کړل یو			
عَيْبًا	لَمْ	يُنْبِئْهُ	لَمْ
يَزَلْ	فِي	مَقْتِ	اللَّهِ
عیب لرونکی شي، داسې چې په دې عیب باندې اخستونکی خبر نه کړي نو دا به همیشه د الله په غضب			
أَوْ	لَمْ	تَزَلْ	الْمَلَائِكَةُ تَلْعَنُهُ. (١)
کې وي یا یې دا و فرمایيل چې په هغې باندې د فرښتې همیشه لعنت رالیري.			

توضیح: که په یو شي کې عیب وي او څوک یې خرڅول غواړي نو په هغې باندې لازمه ده چې د هغې د عیب تذکره د مشتري مخي ته وکړي. که عیب ویلو نه بغير بائع په مشتري باندې څه شی خرڅ کړي نو دا بائع همیشه د الله تعالی په غضب کې او د فرښتو په لعنت کې به وي. مسلمان تاجرانو ته په هوش کې راتلل په کار دي په هغې اکثر په دې وعید کې راځي.

(١) أخرجه ابن ماجه في السنن ٧٥٥/٢ رقم الحديث: ٢٢٤٧

باب في البيوع المشروط

د مشروطه بیوعاتو بیان

الفصل الأول

دمیوه داره بوټي د بیع مسئله

﴿١﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ ابْتَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤْتَرَ
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَبِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل که چاد تا بیر شوي کهجوري بوټي واخيستو
فَشَمَرْتَهَا لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ وَ مَنْ ابْتَاعَ عَبْدًا
نودا دميوې خرخونکي دی مگر دا چې اخستونکې مشروط کړي همد اشان که چاد اسی غلام واخيستو
وَلَهُ مَالٌ فَمَالُهُ لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ. وروى البخارى المعنى الأول وحده ^(١)
چې دهغه سره مال وي نو دهغې هغه مال د خرخونکې دی خو مگر دا چې اخستونکې مشروط وي.

توضیح: تا بیر: د باب تفعیل نه مستعمل دی او په مجرد کې د نصر ینصر نه هم راځي. د اصلاح او پیوند کاری په معنی دی. د عرب د خلکو دا عادت ؤ چې د کهجورو په باغ کې د نر بوټي گل به یې د بنځپنه بوټي په گلانو او غوټو کې پیوند کولو. چې په هغې سره به فصل ډیریدلو. په کهجورو کې د انسانانو پشان نر او بنځپنه بوټي وي. که په ټول باغ کې د نر کهجوري یو بوټي هم نه وي نو د باغ فصل خرابېږي. اوس مسئله دا راځي چې که چا په بوټو کې پیوند کاري وکړه او د تا بیر نه وروسته یا مخکې یې بوټی خرڅ کړو نو آیا په هغه بوټو کې راتلونکې میوه د باغ د مالک د بائع وي او که د اخستونکې مشتري به وي. پدې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المراقات ۶/۹۳)

د فقهاؤ اختلاف: د جمهورو فقهاؤ په نزد که نخل (د کهجوري بوټی) په مؤبر باندې خرڅ کړی شو نو په بوټي باندې به شته میوه د بائع حق وي خو که مشتري شرط ایخی وي چې د بوټي سره به میوه هم زما وي نو بیا به دهغې وي. او که د باغ مالک نخل غیر مؤبر خرڅ کړی وي او میوه پکې وي نو دا میوه بیا د مشتري حق دی خو که چري بائع شرط ایخی وي چې میوه به زما وي نو بیا به دهغې وي. یاد وساتې چې په کومه میوه کې اختلاف دی دا همغه میوه ده چې په بوټو کې د بیع په وخت کې شتون

لري د جمهور و فقهاؤ په نزد که دا شته میوه د تاښپه نتیجه کې راغلي وي نو دا د بائع ده او که د تاښپه نه بغير راغلي وي نو دا د مشتري ده خو که مشتري شرط ولگوي نو هغه جدا خبره ده. (المركات ۶/۹۴)

احناف په دې کې فرق نه کوي بلکې وايي چې که تاښپه وي او که نه وي، شتونه میوه دا بائع حق دی. خو که مشتري شرط ولگوي نو بېله خبره ده.

دلائل: جمهور فقهاء د زیر بحث حدیث نه استدلال کوي او د استدلال مهفو په مخالفه توگه دی. که تاښپه شوی نخل وي نو میوه د بائع ده. د دې مخالف مفهوم دا دی چې که تاښپه شوی نخل نه وي نو میوه به د بائع نه وي بلکې د مشتري ده. د احنافو ائموو د یو حدیث نه استدلال کړی دی چې په موطا امام محمد کې ذکر ده. الفاظ دا دي: "عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من اشترى ارضاً فيها نخل فالشمر للبائع الا ان شيدت بالبتاع". پدې حدیث کې د تاښپه هېڅ قید نشته دی.

جواب: مونږ بیا بیا ویلي چې زموږ په نزد مفهوم مخالف حجت ندی نو د دینه استدلال معتبر ندی خو چې په بوټو کې کومه میوه ده په هغې کې اتصال قرار نه دی بلکې دا اتصال انفصال او قطع لپاره دی. وله مال: د عبد د طرفه د مال نسبت د تمليک لپاره نه دی. بلکې د قبضي لپاره د مجاز په توگه دی. ځکه کوم غلام د څه مال مالک نشي کیدلی. د عبد سره کومې جامي. بوټان او داسې نور شيان دي هغه د خریدلو په وخت کې د هغې د مالک دی. خو که مبتاع یعنې مشتري د هغې د اخستلو شرط کېږدي نو بیا به د هغې وي. (المركات ۶/۹۴)

د مشروط بیع حکم

﴿۲﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ : أَنَّهُ كَانَ يَسِيرُ عَلَى جَمَلٍ لَهُ
د جابر رضي الله عنه باره کې مروی دی چې داروان و په خپل اوبن باندې (د یو سفر په دوران چې کله د امدینې
قَدْ أَعْيَى فَمَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ
ته راتللو) او دا (دومره) سترې شو (چې د تللو نه معذوره شو) نو تیریدلو نبي کریم صلى الله عليه وسلم د جابر
رضي الله عنه په خوا کې نونبي عليه السلام د هغې اوبن (لرېږي یا چابوق سره چې د نبي عليه السلام په لاس کې و)
فَضْرَبَهُ فَسَارَ سَيْرًا
وو هلو بیا خو هغه (د نبي کریم صلى الله عليه وسلم د لاس مبارک په برکت سره) دومره تیز رفتاری سره روان
لَيْسَ يَسِيرٌ مِثْلَهُ ثُمَّ قَالَ :
شو چې مخکې دومره په تیزه نه وو تلی. بیا د هغې نه وروسته نبي عليه السلام جابر رضي الله عنه ته وفرمایل

بِعْنِيهِ	بُوقِيَّةٍ	قَالَ	فَبِعْتُهُ
چې ته دا اوبن په ما باندې دو قيه په عوض خرڅ كړه جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل چې ما دا اوبن په تاباندې خرڅ			
فَأَسْتَثْنَيْتُ	حُمْلَانَهُ		
كړو خو زه تر خپل كوره پورې پدې باندې سورلي مستثنى كوم (يعنې زه پدې شرط سره دا خرڅومه			
إِلَى	أَهْلِي	فَلَمَّا	قَدِمْتُ
چې تر خپل كوره پورې به په همدغه اوبن سپور شم او زم به) نو (جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي) چې كله زه راغلم			
الْمَدِينَةَ	أَتَيْتُهُ	بِالْجَمَلِ	وَ
مدينې ته نو هغه اوبن مې د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت كې حاضر كړو او نبي عَلَيْهِ السَّلَام ماته د			
نَقْدَانِي	ثَمَنَهُ	وَ فِي	رَوَايَةٍ
هغه نرخ ادا كړو، يو بل روايت داسې دى چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام ماته نرخ راكړو او اوبن يې بېرته راكړو (يعنې			
وَ فِي	رَوَايَةٍ	لِلْبُخَارِيِّ	أَنَّهُ
نرخ يې هم راكړو او اوبن يې هم بېرته راكړو) د بخاري ديوروايت الفاظ دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل			
لِبِلَالٍ	: اَقْضِهِ	وَ	زِدَّهُ
بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته چې جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د اوبن نرخ ور كړه او څه دير هم ور كړه، نو بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه ته د			
فَأَعْطَاهُ	وَ زَادَهُ	قِيرَاطًا	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).
اوبن نرخ هم ور كړو او يو قيراط يې (چې د درهم شپږمه برښه به وه) هم ډير ور كړو.			

توضیح: اي: د سفر او د بې وسۍ په وجي سره چې كله څاروی ستړی شي او د تلولو نه عاجز شي نو هغه داعی په لفظ سره یادېږي. وقی: هغې ته وقيۀ هم وايي. د څلويښتو درهمو مقدار ته يو اوقیم وايي. (المركات ۹۵/۶)

فأستثنيت حملاًه: يعنې تر مدينې پورې سپوريدل ما د بيع نه مستثنى كړو يعنې اوبن مې پدې شرط خرڅ كړو چې تر مدينې پورې به حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پدې باندې سپورېږي. د حديث د ظاهر

نه معلومه شوه چې چې يو سړی خپل سورلی اگر که هغه څاروی وي يا گاړی وي پدې شرط باندې خرڅوي چې تر فلانی وخت پورې به دا خرڅ شوی شی زما په استعمال کې وي. دا شرط جائز دی. د فقهاؤ د دې باره کې داسې اختلاف دی. (المراقات ۶/۹۵)

د فقهاؤ اختلاف: د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نزد مسافه کمه وي نو داسې بيع جائز ده لکه دلته تر مدینې پورې مسافه کمه وه او که مسافه ډېره وي نو بیا ناجائزه ده. د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نزد داسې مشروط بيع مطلقاً جائز دی. (المراقات ۶/۹۵)

د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ په نزد داسې مشروط بيع مطلقاً ناجائز ده.

دلائل: امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړی دی چې هغه په خپله مدعا باندې په واضحه توګه دلالت کوي. د مالکیو هم دغه مستدل دی. احنافو او شوافعو د هغه مشهور حدیث نه استدلال کړی دی چې دهغې الفاظ دي نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع و شرط. (المراقات ۶/۹۶)

جواب: د جمهور فقهاؤ په نزد د زیر بحث حدیث څو جوابونه دي:

اولنی جواب: دا دی چې دا شرط صلب عقد کې نه وو. بلکې د عقد کېدو نه وروسته حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تر مدینه پورې د سوریډو اجازت غوښتی ؤ. نو حضور رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اجازت ورکړو. د حدیث الفاظ هم پدې دلالت کوي "فبعته فاستثنیت حملانه".

دویم جواب: دا چې دا شرط حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه وو ښی بلکې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د خپل اړخ نه هغې سره رعایت کړی وو. د دې حدیث په ځینو طرق کې دا الفاظ راغلي دي: "قد اعرتك ظهره الى المدينة". **دریم جواب:** دا چې حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مدیون خسته حال ؤ نوی واده یې هم کړی ؤ نبی کریم صلی الله علیه وسلم و غوښتل چې څه مرسته ورسره وکړي خو د هغې د عزت نفس خیال یې وساتلو او صورتاً بيع شکل جوړ شو او بیا اوښ او روپی واپس ورکړي نو دا د حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د خصوصیت یو خصوصي جزئی واقعه ده. د دین د بیوعاتو د قواعدو کلیه نشي متاثر کولی. ځینو دا جواب هم ورکړی دی چې دا واقعه په بيع کې د شرط د حرمت نه د مخکې زمانه ده. (المراقات ۶/۹۶)

حق ولاء آزاد کونکو ته حاصلیږي

﴿٣﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : جَاءَتْ بَرِيرَةَ فَقَالَتْ : إِنِّي كَاتِبْتُ عَلَى تِسْعِ أَوْاقٍ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وَايِي چې (يوه ورځ) بريره ماته راغله او وي ويل چې مامکاتبت کړې ووپه نهه اوقيه

فِي كُلِّ عَامٍ وَقِيَّتُهُ فَأَعْيَنِي فَقَالَتْ عَائِشَةُ :

باندې پدې شرط چې هر کال به یو اوقیه ادا کومه لهذا ته زما مدد وکړه عائشه رضی الله عنها (وايي ما چې

إِنْ أَحَبَّ أَهْلُكَ أَنْ أُعَدَّهَا لَهُمْ عِدَّةً وَاحِدَةً

دا واوریدل) نو مې ویل چې ستاد مالکانو خوښه ده چې ټول په ټوله اوقیئې په یو ځل هغه ته ورکړه او

وَ أُعْتِقَكَ فَعَلْتُ وَ يَكُونُ وِلَاءُكَ لِي

بپاڼه تا آزاده کړي، ته داسې کولی شي خوپدې صورت کې حق و لاء به ماته حاصل شي بریره (په اوریدو

فَدَهَبْتُ إِلَى أَهْلِهَا فَأَبَوَا

سره) خپل مالکانو ته لاره (او هغوي ته یې دا صورت کینخودو) خو هغوی دا نا منظور ه کړو او وي ویل

إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْوِلَاءُ لَهُمْ

چې مونږ به فقط پدې شرط سره (تاته) خرخولی شي چې حق و لاء مونږ ته حاصل وي، نبي عليه السلام (ته

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : خُذِيهَا وَ أُعْتِقِيهَا

چې کله دې علم وشو نو نبي عليه السلام) عائشې رضی الله عنها ته وفرمایل چې ته دا آزاد کړه (ددې حق و لاء

ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ :

به تاته حاصل وي) بپا هغې خلکو ته خطبه ورکړه او د الله تعالی د حمد و ثناء نه وروسته وفرمایل چې

أَمَّا فَمَا بَالُ رِجَالٍ يَشْتَرُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ

په خلکوڅه شوي دی چې هغوی داسې شرطونه ږدي چې په کتاب الله کې نه وي (یعنې نامشروع دي)

مَا كَانَ مِنْ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ وَ إِنْ كَانَ مِائَةَ شَرْطٍ

چې کوم شرط په کتاب الله کې نشته دی هغه باطل دی اگر که دوه سو (۲۰۰) شرطونه وي او د خدای

فَقَضَاءُ اللَّهِ أَحَقُّ وَ شَرْطُ اللَّهِ أَوْثَقُ

حکم د ټولو نه د دې لائق دی چې په هغې باندې عمل وشي. او د الله تعالی د ټولو نه مضبوط دی

وَ إِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أُعْتِقَ.^(۱)

پوهه شی! حق ولاء د هغه سړی ده چې کوم یې ازاد کړي.

توضیح: بریرة: د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د یوې وینځې نوم بریره وه. دا یوه یهودینه وینځه وه. د دېنه بریره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د ۹ اوقیه په بدل کې بدل کتابت اخستی وو. خو وروسته بدل کتابت د ورکولو نه عاجزه شوه. د همدغې تذکره حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وکړه چې هغه د دی مرسته وکړي. حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و فرمایل چې زه یکمشت (په یو ځل) ستا بدل کتابت دا کړم او تابه ازاده هم کوم. که ستا مالک خبره ومنله. بریره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خپل مالک یهودي تا د هغې تذکره وکړه نو یهودي دا شرط کینخودو چې بریره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د مړه کېدو نه وروسته به د هغې د ولاء حق ماته را کړی کېږي دا ټوله قیصه د مشکوة په جلد دویم کتاب النکاح په باب المباشرة کې ذکر ده. او توضیحات ج ۴ کې ص ۱۳۰ باندې مالیکلی دی. (المرقات ۶/۹۶)

ولاء: د هغه حق نوم دی چې مثلاً یو غلام چا ازاد کړو او د هغې نه وروسته هغه غلام مړ شو. او د هغې څه مال پاتې شوی هغه عصبه شتون نه لری نو د هغې ټول مال به د هغې ازادونکې ته ملا وېږي همدغه حق ولاء ده. مکاتب چې بدل کتابت د ادا کولو نه عاجز شي نو د هغې مالک لپاره د هغې خرڅول جائز دی.

د حق ولاء خرڅول یا هبه کول منع دی

﴿٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْوَلَاءِ وَعَنْ هَبْتِهِ.^(۲)

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حق ولاء خرڅول یا هغه هبه کولو نه منع کړیده.

توضیح: بیع الولاء: د ولاء خرڅول داسې وي چې مثلاً یو سړی خپل غلام ازاد کړو چې د هغې په وجه د هغې د ولاء حق د هغې لپاره ثابت شو. اوس دا سړی دا حق ولاء په بل چا باندې خرڅول غواړي چې ماله دومره روپی را کړه او چې کله دا ازاد شوی غلام مړ شي نو د دې حق ولاء ته واخله. دا سودا ناجائز ده. همدغه شان د ولاء هبه کول هم ناجائز ده. ځکه ولاء څه داسې مال ندی چې د هغې په خارج کې څه وجود وي چې هغه هبه یا خرڅ کړی شي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۷۶/۱ رقم الحديث: ۲۱۶۸. ومسلم في صحيحه ۱۱۴۱/۲ رقم الحديث: ۱۵۰۴.
(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۶۷/۵ رقم الحديث: ۲۵۲۵. ومسلم في صحيحه ۱۱۴۵/۲ رقم الحديث: ۱۵۰۶/۱۶.

الْفَصْلُ الثَّانِي

کوم سړی چې د نقصان ذمه وار دی همغه د گټې ذمه وار هم دی

﴿٥٥﴾ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خُفَّابٍ قَالَ : ابْتَعْتُ غَلَامًا فَاسْتَغْلَلْتُهُ

مخلد بن خفاف وايي چې ما يو غلام واخيستلو چې دهغه عايد به ما اخيستو بيا ما ته د يو (داسې)

ثُمَّ ظَهَرْتُ مِنْهُ عَلَى عَيْبٍ

عيب علم وشو (چې هغه پدې کې داخيستو نه مخکې ؤ او خرڅونکې زه دهغه نه خبر کړی نه وم) نو

فَخَاصَّتْ فِيهِ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ

د دغه غلام معامله ما عمر بن عبد العزيز رَحِمَهُ اللهُ (د وخت خليفه) په خدمت کې پيش کړه هغوی ماته

فَقَضَى لِي بِرَدِّهِ وَ قَضَى عَلَيَّ بِرَدِّ غَلَّتِهِ

دا فيصله واوروله چې غلام دي بېرته ورکړی شي او د دې سره دي د دې عايد هم بېرته ورکړی شي.

فَأْتَيْتُ عُرْوَةَ

بيا زه د عروه ابن زبير رَحِمَهُ اللهُ په خدمت کې حاضر شوم (چې يو جليل القدر تابعي او د فقهاؤ نه ؤ) او

فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ : أَرُوحُ إِلَيْهِ الْعَشِيَّةَ

د عمر بن عبد العزيز رَحِمَهُ اللهُ د فيصلې نه مې هغه خبر کړو. عروه رَحِمَهُ اللهُ وويل چې زه به لارشم ماښام

فَأَخْبَرُهُ أَنَّ عَائِشَةَ أَخْبَرْتَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

عمر بن عبد العزيز رَحِمَهُ اللهُ ته او هغه ته به ووايم چې عائشې رَحِمَتْهَا اللهُ ماته دا خبر را کړې چې رسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي مِثْلِ هَذَا : أَنَّ الْخَرَاجَ بِالضَّمَانِ

مَلَئَهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په همدغه قسمه يوه معامله کې داسې فيصله ورکړې وه چې منفعت ضمان (يعني تاوان)

فَرَأَى إِلَيْهِ عُرْوَةَ

سره دی نو عروه رَحِمَهُ اللهُ د عمر بن عبد العزيز رَحِمَهُ اللهُ خواته ورغلو (او هغه يې د نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ د ارشاد

فَقَضَى لِي أَنْ آخُذَ الْخَرَاجَ مِنَ الَّذِي قَضَى

مبارک نه خبر کړو) عمر بن عبد العزيز (د دې ارشاد مبارک او ريډلو نه وروسته) بيا ماته حکم را کړو

بِهِ عَلَيَّ لَهُ . رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَّةِ (۱)

چې زه د غلام عاید د هغې نه واخلم چې د کوم د اخستلو لپاره ماته حکم را کړی شوی و.

توضیح: دا ضابطه د دینه مخکې خو ځله بیان شوی ده چې ۱: الغنم بالغرم ۲: والخراج بالضمان ۳: ولا یحل نفع مال مریضن.

د بائع او د مشتري د نزاع په صورت به د چا قول معتبر وي؟

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا اخْتَلَفَ

عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دی چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل کله چې اختلاف پیدا شي د

الْبَيْعَانِ فَالْقَوْلُ قَوْلُ الْبَائِعِ وَ الْمُبْتَاعِ

اڅتونکې او خرڅونکې په مینځ کې نو په دې صورت کې به د خرڅونکې قول معتبر وي او اڅتونکې

بِالْخِيَارِ (۱)

ته به (د بیع د فسخ کولو یا د پاتې ساتلو) اختیار حاصل وي.

وَفِي رِوَايَةٍ ابْنِ مَاجَةَ وَالذَّارِمِيُّ قَالَ: الْبَيْعَانِ إِذَا اخْتَلَفَا وَالْمَبِيعُ قَائِمٌ بَعَيْنِهِ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا بَيِّنَةٌ فَالْقَوْلُ مَا قَالَ الْبَائِعُ أَوْ يَتَرَادَانِ الْبَيْعَ.

توضیح: د بائع او د مشتري په مینځ کې جنجالونه کېږي مثلاً بائع وایي چې ما خپل مال د سلو (۱۰۰) روپو په بدل کې خرڅ کړی و. مشتري وایي چې تا د پنځوسو (۵۰) روپو په بدل کې خرڅ کړی و. کله د خیار شرط ساتلو یا نه ساتلو او کله په موده کې جنجال وي. امام شافعی رَحِمَهُ اللَّهُ وایي چې پدې صورت کې به د بائع قول معتبر وي. خو پدې شرط هغه قسم هم وکړي. بیا د مشتري اختیار دی چې بیع نافذه تسلیم کړي یا هغه هم په حق کې قسم وخوري. که چېرې هغې قسم وکړو نو قاضي به د دواړو بیع فسخ کړي اگر که هغه بیع قائمه وي یا قائمه نه وي. بهر حال امام شافعی په قیدونو سره د بائع قول معتبر منلی دی. خود امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللَّهُ او د امام مالک رَحِمَهُ اللَّهُ په نز که چېرې مبیع قائم نه وي بو بیا به د مشتري قول معتبر وي. خو پدې شرط چې هغه قسم وکړي. پدې حدیث کې دا مسئله مختصره ذکر ده. صاحب هدایه دا ښه په تفصیل سره بیان کړیده. هدایي ته رجوع ضروري

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۷۷۹/۳ رقم الحديث ۳۵۰۹

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۷۸۰/۳ رقم الحديث ۳۵۱۱

دبيع اقالې لوي فضيلت دی

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَقَالَ مُسْلِمًا

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوي دي چېې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چېې كوم سړی دمسلمان بيع بيرته وركوي

أَقَالَهُ اللَّهُ عَثْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَفِي شَرْحِ الشُّنَّةِ بِلَفْظِ التَّصَابِيحِ عَنِ شَرِيحِ الشَّامِيِّ مُرْسَلًا^(۱)

الله تعالى به د قیامت په ورځ د هغې گناهونه وبخي".

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

يوه عبرتناکه واقعه

﴿۸﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِشْتَرَى رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چېې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دا واقعه بيان) كړه چېې واخيسته يوسړي تاسونه

قَبْلَكُمْ عَقَارًا مِنْ رَجُلٍ

په مخکې زمانه کې د بل سړی نه د زمکې يوه تپوته او (هغه يې په خپل تصرف کې راوسته نو اتفاقاً

فَوَجَدَ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ فِي عَقَارِهِ جَرَّةً

چې) كوم سړی زمکه اخستي وه هغه په خپلي هغه (اخستلی شوي) زمکه کې يوداسې كنده پيدا كړه

فِيهَا ذَهَبٌ فَقَالَ لَهُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ: خُذْ ذَهَبَكَ عَنِّي إِنَّمَا

چې هغه د سرو زرو نه د كچه وه. ده د زمکې خرڅونکې ته وويل چېې ته دا خپل سره زرو اخله ځکه ما خو

اشْتَرَيْتُ الْعَقَارَ فَقَطَّ وَلَمْ أَبْتَعْ مِنْكَ الذَّهَبَ. فَقَالَ بَايِعُ الْأَرْضِ: إِنَّمَا بَيْعُكَ الْأَرْضَ

زمکه اخستي وه داسره زرمانه و اخستي خرڅونکې وويل چېې ما په تا باندې فقط زمکه نه وه خرڅه

وَمَا فِيهَا

کړي بلکې هر هغه شی مې خرڅ کړی و چې پدې زمکه کې و (يعني داسره زره ستادي، همته يې د

فَتَحَاكَمَا إِلَى رَجُلٍ
ځان سره كیده مگر اخستونكې دې ته تيارنشو) تردې چې دوی خپلې معاملې یو دریم کس ته ویوړه
فَقَالَ الَّذِي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ : أَلَكُمَا وَلَدٌ ؟
هغه کس (واقعي تفصیل اوریدوسره) دواړو نه پوښتنه وکړه چې ستاسو د دواړو اولاد شته دی؟ په
فَقَالَ أَحَدُهُمَا : بِي غُلَامٍ وَ قَالَ الْآخَرُ : بِي جَارِيَةٍ . فَقَالَ :
دوی کې یو وویل چې زما یو هلک دی او بل وویل چې زما یو لورده دې اوریدوسره دې کس ورته وویل
أَنْكَحُوا الْغُلَامَ الْجَارِيَةَ وَ أَنْفَقُوا عَلَيْهَا
چې د هغه هلک نکاح د دې جینۍ سره وکړئ او دا سره زړه دغه دواړو باندې مصرف کړی او بیا
مِنْهُ وَ تَصَدَّقُوا. ^(۱)
چې څه پاتې شي نو هغه د الله په لاره کې مصرف کړی .

توضیح: قبلکم: یعنی د مخکیني امتونو د یو سړي قصه ده. چې د عبرت او د دیانت نه ډکه ده. چې د دې فیصلي اورولو اختیار حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَام ته ورکړی شوی و. او حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَام دومره په حکیمانه، صحاحانه انداز سره فیصله وکړه چې ډیر په اعلى ذهانت باندې مبنی ده. علامه نووي رَحْمَةُ اللَّهِ وَآيِي چې دا حدیث د بائع او د مشتري په مینځ کې د جنجال حل کولو فضیلت باندې دلالت کوی. زه وایم چې کله دیانت او شرافت په انسانانو کې راشي. نو د یو بل لپاره رحمت جوړ شپږ دلته وگورئ چې هر یو بل له د سرو زرو څخانه ورکوي او بل یې د اخستلو نه انکار کوي. دا د اسلام او ایمان درس او د خدای د وېري کرشمه ده. چې د اسماني کتابونو نه حاصلېږي. چېد هغې لپاره په وس وخت کې قرآن عظیم متعین شوی دی. او دیني مدارس او علماء او محصلین د دې ژوندی مثال دی. دغه دیانت او شرافت د مغرب او د اروپا په لوفر ځوانانو او دپلټ دولت حریصو بوداگانو او دهغوې په خرابو او بېکاره تعلیمي ادارو کې موندل ناممکنه دي. (المرقات ۶/۱۰۳)

و من رام العلى من غيرك

اضاع في طلب المحال

(تعليم المتعلمه ص ۳۶)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۱۲۰۶. رقم الحديث: ۳۱۷۲. ومسلم في صحيحه ۱۳۱۵۰۳. رقم الحديث: ۱۷۲۱۲۱

باب السلم والرهن

د بیع سلم او درهن بیان

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ (بقره آیت: ۲۱۴)
وقال الله تعالى ﴿فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ﴾ (سورت بقره آیت: ۲۸۳)

سلم په لغت کې د تسلیم نه د سپارلو په معنی دی او په اصطلاح کې السلم هو بیع الاجل بالعاجل اجل د قرض په معنی دی. چې بیع ترینه مراد دی. او عاجل په معنی د نغد دی. چې ترینه ثمن مراد دی. سلم ته سلف هم وایي. په اردو کې د یته بدھنی هم وایي. پدې بیع کې اخستونکی یعنی مشتري ته رب سلم وایي او بائع ته مسلم الیه وایي. مبیع ته مسلم فیه وایي. او ثمن ته رأس المال وایي. بیع سلم د قرآن و حدیث نه ثابت دی. او پاس ذکر آیت د قرآن د ټولو اوږد آیت د بیع سلم باره کې نازل شوی دی. دا چې په بیع سلم کې مبیع غائب وي. نو ځکه د بیوعاتو د اصولو او قواعدو دا خلاف دی. خود انسانانو د سختي مجبوري د نظر په وجه دا جائز گڼلی شوی دی. همدغه وجه ده چې د بیع جهالت کمولو لپاره په سلم کې څو شرطونه ایڅودلی شوي دي. چې ورکه مبیع شتون ولري. ټول شپاړس (۱۶) شرطونه دي. چې په هغې کې د شپږو تعلق د رأس المال یعنی نرخ سره دی. او د دې تعلق مسلم فیه یعنی د مبیع سره دی. د رأس المال یعنی نرخ سره متعلق شپږ شرطونه دا دي. ۱: د ثمن د جنس بیانول چې درهم دی که دینار دی او روپی. ده. ۲: قسم (نوع) بیانول یعنی دا ویل چې دا روپی. دا سپینو زرو دی او گلته دي او نوټ دی. ۳: صفت بیانول چې روپی. کهره دي که کوټه ۴: مقدار بیانول یعنی دا واضحه کول چې دا روپی. سل (۱۰۰) دي او که دوه سوه (۲۰۰) دي. ۵: دا شرط چې روپی. به نغدي ورکول وي، قرض به نه وي. ۶: په مجلس عقد کې د بائع به ثمن باندې قبضه کول. مسلم فیه یعنی د مبیع سره متعلق یو څو شرطونه دا دي: ۱: د مبیع جنس بیانول متلاً دا بیانول چې غنم دی که ورجي دي که جوار دي. ۲: نوع بیانول یعنی دا ویل چې فلانی قسم یا د فلانی ځای دي. جوار د فلانی قسم زیر یا ډوگر یا کاغانی دي. د مبیع مقدار بیانول چې لس منه غنم دی یا پنځه منه غنم دي. ۴: د مودی بیانول چې د دومره وخت نه وروسته به په فلانی تاریخ ورکول وي مگر د یو میاشتي کمه مدوه مقررول جائز ندي. ۵: د مبیع د سپارلو ځای ټاکل خو پدې شرط چې مبیع وزن داره او بارداره شی وي چې د هغې پيټی وي. ۶: د عقد د وخت نه ترادا کولو وخت پورې هغه شی په بازارونو کې شتون ولري، معدوم نه وي. رهن په لغت کې حبس الشئ

ته وایي او په اصطلاح کې رهن "جعل الشيء محبوسا بحتن یسکن استيفائه منه" رهن گانې ته وایي. داد قرآن نه ثابته ده. لکه ﴿قَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ﴾

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د بیع سلم درې شرطونه

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (کله د مکې نه هجرت کولو) مدينې ته راغلو نو
وَهُمْ يُسَلِفُونَ فِي الْبَيْتِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ
د مدينې خلکو په میووو کې یو کال، دوه کاله، درې کاله بیع سلم کولو (یعنې د پېشکې نرخ به یې ورکړو
فَقَالَ :
او ویل به یې چې د یو کال یا دوه کاله یا درې کاله نه وروسته میوه راوړسوه) نونې عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل
مَنْ سَلَفَ فِي شَيْءٍ فَلَيْسَ لِي فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَ وَزْنٍ مَعْلُومٍ
چې کوم سړی د یوشی بیع سلم وکړي هغه ته پکار ده چې سلم وکړي په معلومه پیمانې، معلوم وزن او
إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ (۱)
په معینې مودی سره.

توضیح: اجل معلوم: د دې حدیث نه معلومه شوه چې په بیع سلم کې د وزن او د کیل او د مودی تعیین ضروري دي. د جمهورو علماؤ په نزد سلم لپاره دا شرطونه ضروري دي خو امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ په سلم کې اجل یعنی د مودی تعیین د شرط په توګه شرط نه مني. اسلف یسلف، اسلاف بیع سلم ته وایي

کفارو د ذمیانو سره د لین دین معامله څنګه ده؟

﴿۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ
عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وایي چې واخیسته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یهودي نه څه غله د یوې معلومې مودی لپاره

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/ ۱۱۱ رقم الحديث: ۲۲۳۹، ومسلم في صحيحه ۳/ ۱۲۲۷ رقم الحديث: ۱۶۰۴/۱۲۷.

وَ رَهْنَهُ دِرْعًا لَهُ مِنْ حَدِيدٍ.^(۱)

په ترضو او خپل د اوسپني زغره يې ورسره گانې كړه.

توضیح: ورهنه درعآله: د دې حديث نه يو خو مسائل معلوم شوې يوه مسئله دا چې د پښتانه يوشی په قرضو اخستل او بيا د هغې په بدل کې خپل يوشی د گانې په توگه ايخودل جائز دي. دويمه مسئله دا ثابته شوه چې د گانې معامله چې څنگه په سفر کې مشروع شوه نو په حضر هم جائزه ده. په قرآن کې د ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ﴾ قيد اتفاقي دی. دريمه مسئله دا ثابته شوه چې د زميانو سره په لين دين کې معاملات کوی جائز دي. خو پدې شرط چې د هغوی سره کوم مال دی هغه حلال وي. خو حربيانو سره په لين دين کې د علماؤ اختلاف دی. چې په هغوی باندې وسله خرڅول بلکې خامه (کچه) وسپنه خرڅول هم ناجائز دي. علماؤ دا هم ليکلي دي چې مطلقاً په کافر باندې يو داسې شی خرڅول جائز ندي چې په هغې د هغوی مذهب ته تقويت ورکړی کېږي. نن سبا تيل په دنيا کې د ټولو نه غټه اسلحه ده. د ټولو اسلحو بنياد په تيلو باندی دی. لهذا په کفارو باندې خرڅول هم د دې اصول دلاندې ناجائز دي. نبي کریم ﷺ د يهودي سره معامله يا د دې لپاره وکړه چې د مسلمانانو سره غله نه وه. يهوديان د مدينی په غله قابض وو. يا نبي کریم ﷺ د يهوديان جواز لپاره د دې يهودي سره معامله کړي وه.

﴿۳﴾ وَ عَنْهَا قَالَتْ : تُوِّفِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ دِرْعُهُ

عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې د نبي کریم ﷺ وصال په داسې حال کې وشو چې زغره يې ايښودل

مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِثَلَاثِينَ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ.^(۲)

شوي وه په گانه کې د يو يهودي سره د دېرشو صاع جوارو په بدل کې.

د شی مرهون نه فايده اخستل څنگه دي؟

﴿۴﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الظَّهْرُ يُرْكَبُ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل په سورلی باندې سوريږي په بدل د هغه

بِنَفَقَتِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَ لَبْنُ الدَّرِّ

څه کې چې په دې سورلی مصرفيږي که د سپرلی څاروی گانه وي او که د شودو والا څاروی گانه شوي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۲/۱ رقم الحديث: ۲۰۶۸، ومسلم في صحيحه ۱۲۲۶/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۳/۱۶۲.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۹/۶ رقم الحديث: ۴۴۶۷.

يُشْرَبُ	بِنَفَقَتِهِ	إِذَا	كَانَ	مَرْهُونًا
وي نو په هغې چې څه شی مصرف کړی شي. نو د هغې بدل کې د هغې شوده و څکلی شي او چې کوم				
وَ عَلَى الَّذِي يَزْكَبُ وَ يَشْرَبُ النَّفَقَةَ . ^(۱)				
گس سورلی و کړي او شوده و څکې ، همغه د دې د مصارفو ذمه واردي .				

توضیح: الظهر: ظهر ملا ته وايي. مراد ترينه د څاروي ملا ده. او د څاروي د ملا نه به هغې باندي

سوریدل مراد دې. لکه د اوبس سورلی وي "یرکب" نه د همدغي حقیقت اظهار مقصود دی.

بنفقته: "با" سببیت لپاره دی مطلب دا چې که کوم سړی خپل څاروی د گانې په توگه کېږدي نو د هغه څاروي مصارف او خرچ دا چې د گانه اینخودونکې په ذمه وي نو ځکه هغه د دې څاروي نه د مال وړو او سپرلی کار اخستلی شي. ملا علی قاري رَحِمَهُ اللهُ ددې حدیث همدغه مطلب بیان کړی دی. او همدغه د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ، امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ مسلک دی شیخ عبدالحق محدث دهلوي رَحِمَهُ اللهُ ددې حدیث دوه مطلبه بیان کړي دي هغه وايي که چري په گانه کې د اینخودلی شوي څاروي باندي نفقه او مصرف راهن کوي نو د دینه د سورلی او یا داسې نوره فایده اخستلی شي دامطلب خواهغه دی چې کوم پاس جمهورو فقهاؤ بیان کړی دی. دویم مطلب دا دی چې که چري راهن پدې څاروي باندي مصرف او نفقه کوي نو هغه هم د دې مرهون شي نه فایده اخستلی شي. دزیربحث حدیث نه دامطلب هم اخستل کیدی شي خو انتقاع بالمرهون کې د فقهاؤ اختلاف دی.

د فقهاؤ اختلاف: د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ او د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ په نزد مهون شي نه مطلقاً فایده اخستل د مرتهن لپاره ناجائز ده. د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ او د اسحاق بن راهویه په نزد څاروي د شودو او په هغې باندي سورلی تر حده پورې مرتهم فایده اخستلی شي. د دینه بغیر ټولې فایده اخستل جائز نه دي.

دلایل: جمهورو فقهاؤ دي پسي د متصل راتلونکې حدیث نمبر ۵ نه استدلال کړی دی. چې د هغې مطلب دا چې راهن د مرهون شي مالک دی. همغه د دې د گټې او د تاوان ذمه واردي. معلومه شوه چې د مرتهن د اکارندی جمهورو فقهاؤ ددې مشهور حدیث نه هم استدلال کړی چې په هغې کې راغلي دي "کل قرض جر نفعا فهو رهن" بنکاره خبره ده چې راهن مرتهن ته قرض ورکړی. او راهن دو ثبته په توگه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴۳/۵ رقم الحديث: ۲۵۱۲

خپل څه شی دمړتهن سره ایخی دی که مړتهن فایده اخلی نو دا د خپل قرض نه فایده شوه چې حرامه ده. امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ د زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی اگر که دلیل محتمل دی.

جواب: زیر بحث حدیث کې دمړتهن سره معامله مرادده هغه داسی چې مړتهن چې څومره شوده حاصلوی دهغې معاوضه به دهغه نه اخیستل کیږي او دده د قرض نه به منها کیږي دامعامله جائزده. **دویم جواب:** دا چې زیر بحث حدیث هغه وخت باندي محمول دی چې کله د ربا حکم نه وو راغلی. چې کله د ربا د حرمت حکم راغلی نو انتفاع مړهون هم حرام وگڼلی شو. ل'هذا د راتلونکې روایت نه او د حرمت ربوانه دا حدیث منسوخ شوی دی.

سوال: په هدایه او داسې نورو کتابونو کې لیکل شوي چې که چېرې راهن مړتهن ته دانتفاع بالمړهون اجازت ورکړي نو بیا به دا گټه د چا وي؟ **جواب:** فقهاؤ دا اصل لیکلي چې "المعروف كالمشروط" لهذا چې په کومو ملکونو کې د رهن معامله د مړهون نه انتفاع لپاره وکړی شي. نو هلته د مړهون نه د انتفاع څه گنجائش نشته دی. لکه څنگه چې زمونږ په مانسهره او بټگرام ولسوالو کې کېږي. دا انتفاع ناجائزه ده. څوک که چاله اجازت ورکړي او که نا خو چې په کومو ملکونو کې د مړهون انتفاع تصور هم نه وي، هلته که راهن مړتهن ته اجازت ورکړي چې د مړهون نه گټه واخلي نو په دغه صورت کې جائز کیدلی شي. کیدی شي د هدایه د عبارت همدغه مقصد وي. (المقرات ۶/۱۰۶)

الْفَصْلُ الثَّانِي

شيئي مړهونه دراهن په ملکیت شی مړهون دراهن ملکیت کې وي

﴿٥٥﴾ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا يَغْلَقُ الرَّهْنُ

سعيد بن مسيب رَحْمَةُ اللَّهِ (تابعی) وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: نه شي منع کولې گانه کې

الرَّهْنُ مِنْ صَاحِبِهِ الَّذِي رَهْنَهُ

یوشی کیخود مالک (د ملکیت نه) (یعنی شی په گانه کیخود لوسره دراهن د ملکیت نه، نه ختمېږي)

لَهُ غَنَمُهُ وَ عَلَيْهِ غَرْمُهُ .

ځکه د گانه شوي د هرې گټې او د ډیروالي حقدار راهن دی او همغه دهغې د نقصان ذمه واری.

رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ مُرْسَلًا وَ رُوِيَ مِثْلَهُ

دا روایت امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ د ارسال په طریقې سره نقل کړی دی) او دغه شان یو بل حدیث (یعنی

أَوْ مِثْلَ مَعْنَاهُ لَا يُخَالَفُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

هم معنی هم او لفظ هم) د سعید بن مسیب نه روایت کړې شوی لکه څنگه چې سعید بن مسیب د ابو هریره

مُتَّصِلًا^(۱)

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه داروایت بطریق اتصال نقل کړې یا هغه هم معنی دی (او دهغې الفاظ جدا دی) مگر د

الفاظو دا اختلاف داسې نه دی چې د دې د هم معنی کېدو منافي وي.

توضیح: لا یغلق: د منع کول او بندولو په معنی دی. (المراقات ۶/۱۰۷)

الرهن: رهن اول په مصدری معنی کیدی. د دینه عقد رهن مراد دی. او دا د یغلق فاعل دی. (المراقات ۶/۱۰۷)

الرهن: د دې رهن ثاني د لفظ نه مرهون شیئ مراد دی. کن صاحبه: د دینه رهن مراد دی. یعنی د گانه ساتلو په وجه مرهونه شي نه د رهن د ملکیت ازاله نه کېږي. بلکې رهن وس هم د مرهوني نه گټه اخستلی شي. غنمة: د دینه گټه مراد ده. غرمه: د دینه مراد تاوان او ضمان دی. (المراقات ۶/۱۰۷)

په حقوق شرعيه کې د کوم وزن او د کومې پښیماني اعتبار دی؟

﴿٦٤﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْمِكْيَالُ مِكْيَالُ أَهْلِ الْمَدِينَةِ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل چې پیمانہ د مدینې د خلکو معتبره ده

وَالْمِيزَانُ مِيزَانُ أَهْلِ مَكَّةَ^(۱)

او وزن د مکې د خلکو معتبر دی.

توضیح: یعنی په پیمانہ کې د مدینې د خلکو پیماني اعتبار دی. او په وزن کې د مکې د خلکو د وزن اعتبار دی. د مکې او د مدینې په پیمانہ او وزن کې څه تفاوت او اختلاف وو. چې دهغې په وجې سره شاید چې په صدقاتو او فطرو کې څه جنجال پیدا کېدلو. نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا حکم وکړو چې په وزن کې به د مکې د خلکو د وزن اعتبار وي. ځکه د مکې خلک اکثر تاجران وو. او د وزن استعمال به د تجارت په مالونو په سرو او سپینو زرو کې کېدلو. او د مدینې خلک به اکثر و

(۱) أخرجه الدار فطنی فی السنن ۳ ۲۲ رقم الحديث ۱۲۲ من کتاب البیوع

(۲) أخرجه ابوداود فی السنن ۳ ۲۲ رقم الحديث ۳۲۴

د زراعت د کسب خلک وو. او په زراعت کې د پیمانې استعمال ډېر کېږي. لهذا په وزن کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مکې د خلکو اعتبار وکړو. او په پیمانه کې یې د مدینې د خلکو اعتبار وکړو. خلکو دا شیان پېژندل. (المراقات ۶/۱۰۸)

په ناپ تول کې کونکې سرې تباہ دی

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِ الْكَيْلِ وَالْمِيزَانِ:
ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ناپ تول کې کې کونکو ته وفرمايل چې ستاسو
انکم قَدْ وُلِيْتُمْ أَمْرَيْنِ هَلَكْتَ فِيهِمَا الْأُمَّمُ السَّابِقَةُ قَبْلَكُمْ. (۱)
په دمه داسې دوه کارونه دي (ناپ کول او تلل) چې ددې په وجه ستاسو نه مخکني امتونه هلاک شوي

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د سلم مبيع د قبضه کولو نه مخکې خرڅول منع دي

﴿۸﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ
ابو سعيد خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم کس چې معامله وکړي ديو شي
فَلَا يَصْرِفُهُ إِلَى غَيْرِهِ قَبْلَ أَنْ يَقْبِضَهُ. (۱)
لپاه د سلم مبيع نو هغه شی د قبضه کولو نه مخکې د بل سرې اړخ مه انتقالوی.

توضیح: فلا یصرفه: ددی مطلب دا چې په بیع سلم کې چې ترڅو پورې مبيع لاس ته نه وی راغل نو په بل سرې باندې د هغې خرڅول جائز ندي. نه هبه کول جائز دي یا چې په کوم شي کې سلم شوی وي هغه شی د بل شي په بدل کې مه بدلوی. بلکې چې په کوم شي کې معامله شوي وي نو د معاملي مطابق همغه شي اخستل او ورکول پکار دی. د دواړو مطلب مراد کیدی شي. (المراقات ۶/۱۰۹)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵۲۱/۳ رقم الحديث: ۱۲۱۷

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۷۴۴/۳ رقم الحديث: ۳۴۶۸

باب الاحتكار د مال ذخیره کولو بیان

د احتکار لغوي او اصطلاحي مفهوم: په لغوي توګه باندې احتکار د حکم نه دی. چې د منع کولو په معنی دی. د احتکار اصطلاحي تعريف ملا علی قاري رَحْمَةُ اللَّهِ داسې کړې دی "الاحتکار هو حبس الطعام حين احتیاج الناس به حتى یغلو". (المراقات ۶/۱۰۹)

یعنې د خلکو د احتیاج په وخت غله د دې لپاره ذخیره کول چې ګرانه شي. دا اصطلاحي احتکار دی. لږ په تفصیل سره داسې پوهه شی چې هر یو داسې شي د ګران خرڅولو لپاره ځان سره ساتل چې د انسان یا د څاروي د خوراک د ضرورت پکار راځي. نن سبا په اصطلاح کې دا د ناجائزه ذخیره اندوزی په نوم یادولی کېږي.

د احتکار حکم: شریعت احتکار او ذخیره اندوزي حرامه کړې ده. خو دا حرمت په څو شرطونو سره مشروط دی: ۱: اولنی شرط دا دی چې د احتکار په خوراکې اجناسو کې وي په نورو شيانو کې احتکار د جمهورو په نزحرام ندي. خو د څاروو په وښو کې احتکار مکروه دی. د امام مالک په پانېو کې احتکار منع دی. ۲: دویم شرط دا دی چې په کوم مال کې ذخیره اندوزي یو سړی کوي او هغه مال هغه سړی اخستی وي. او که هغه مال یې نه وي اخستی بلکې د خپلي زمکې غله ده یا د باغونو میوه ده نو په هغې کې احتکار منع نه دی. ۳: درېم شرط دا دی چې ذخیره شوي غله د همغه ښار وي. که د بل ښار نه راوړی شوی وي نو پدې کې احتکار د امام ابوحنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد جائزه ده د امام ابویوسف رَحْمَةُ اللَّهِ په نز مکروه ده. امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې چېرې دا غله عموماً همدغه ښار ته راځي ځای نزدې دی نو بیا ناجائزه ده که داسې نه وي نو بیا جائزه ده. ۴: څلورم شرط دا دی چې د هغې په ذخیره کولو سره د ښار خلکو ته ضرر رسېږي، تنګي راځي. که داسې نه وي نو بیا جائزه ده.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

﴿۱﴾ عَنْ مَعْمَرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اَحْتَكَرَ فَهُوَ خَاطِبٌ. (۱)

معمر رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ وايي چې نبي کریم رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ وفرمايل چې کوم سړی احتکار وکړي هغه ګهنگار دی.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۲۷/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۵/۱۲۹.

وَسَنَدُ كُرِّ حَدِيثٍ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَتْ أَمْوَالُ نَبِيِّ النَّصِيرِ فِي بَابِ الْفَيْءِ وَإِنْ هَاءَ اللَّهُ تَعَالَى

توضیح: په خورا کې شيانو کې احتکار د گناه سبب دی. د جمهورو علماوو په نزد احتکار حکم د طعام سره خاص دی. امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې څنگه د انساني خورا کې شيانو کې احتکار منع دی. همدغه شان د څاروو په وېشو او پاڼو کې هم احتکار منع دی. (المراقات ۶/۱۱۰)

الْفَصْلُ الثَّانِي

ذخیره کونکی ملعون دی

﴿۲﴾ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ

حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "تاجر ته رزق ورکړی کېږي

وَ الْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ .^(۱)

او احتکار (ذخیره) کونکی ملعون دی.

توضیح: الجالب: یعنی یو سړی د تجارت په غرض او خلکو ته د خدمت او د آساتیا په نیت د بهر نه غله راوړي او مروج نرخ باندې یې خرڅوي او د خلکو د مجبور یو نه غلطه فایده نه اخلي. نو الله تعالی د هغې په رزق کې برکت اچوي او هغه سړی ته رزق ورکړی کېږي. خو که یو سړی د خلکو د مجبورو نه غلطه فایده اخلي مثلاً په کې چې څومره مال دی هغه اخلي او د گران خرڅولو په نیت ذخیره کړی. نو دا سړی ملعون دی. د قیامت په ورځ به د الله د رحمت نه لري وي او دنیا کې به یې هم خلک لعنت وایي. (المراقات ۶/۱۱۰)

په دولتي توگه د منډرېې نرخ ټاکل

﴿۳﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : غَلَا السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا :

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي (يو ځل) د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې غله ډېره گرانه شوه نو صحابو وويل

يَا رَسُولَ اللَّهِ سَعْرُ لَنَا

چې يارسول الله! زموږ لپاره نرخ مقرر کړه يعنې تاجرانو ته حکم وکړه چې هغه په دې نرخ سره غله خرڅوي

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا چې الله نرخ مقرر وونکی دی الله تنگی پیدا کونکی دی. الله فراخي

الرَّازِقُ وَ إِيَّيَ لَأَرْزُقُو أَنْ أَلْقَى

ور کونکی دی او الله تعالی رزق ور کونکی دی زه ددی خبرې امید لرونکی او ارمانجن یم چې زه ملاؤ

رَبِّي وَ لَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِظُلْمَةٍ بِدَمٍ وَلَا مَالٍ (۱)

شم د الله تعالی سره په داسې حال کې چې په ما په تاسو کې د چا د ویني او د مال هېڅ مطالبه نه وي.

توضیح: د دې حدیث حاصل دا دی چې یو ځله په مدینه منوره کې په بازارونو کې نرخ لوړ شو. نو

صحابو رضی اللہ عنہم نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته عرض وکړو چې تاسو نرخ مقرر کړي. نبي کریم

صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا چې د نرخونو کمونکی او ډېره ونکی الله تعالی دی هغه کله په خلکو باندې

تنگي راوړي او کله فراخي راوړي. لهذا پدې کارونو کې د الله تعالی طرف ته رجوع کول پکار دی.

زه غواړم چې د خلکو په معاملاتو کې دخل ونه کړم چې د قیامت په ورځ د خپل رب سره په داسې

حال کې ملا و و شم چې خلکو د مال او نفس باره کې زمانه څه شکایت نه وي.

بهر حال علماء لیکې چې تسعیر یعنی نرخونه په بازار کې مقرر مناسب ندي. دا چې په کولاوو

بازارونو کې طبعي نظام د لاندې یو دستور و ټاکل شي او خلک د دې نظام د لاندې پاتې شي او په

ازاده توگه تجارت وکړي. خو که خلکو پدې نظام کې گڼر شروع کړو او په بازار کې هر سړی خپله

خوبښه شروع کړله نو بیا به د مجبوري او د ضرورت په قدر دولت له پکار دي چې قیمتونه مقرر

کړي. په سعودي عرب کې د نرخونو یو مثالي نظام چې په هغې کې استحکام دی او په پاکستان کې

مثالي بدنظمي ده. (المركات ۶/۱۱۱)

الفصل الثالث

مال ذخیره کولو باندې دخدای مخلوق د پريشانه کولو سخت وعید

﴿۴﴾ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ اخْتَكَرَ عَلَى

ابن عمر رضی اللہ عنہما چې ما اوریدلي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به فرمایا چې کوم کس چې غله جمع

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۷۲۱/۳ رقم الحديث: ۳۴۵۱

الْمُسْلِمِينَ طَعَامَهُمْ ضَرَبَهُ اللَّهُ بِالْجُدَامِ وَالْإِفْلَاسِ .^(۱)

کړي او په مسلمان باندې يې په گران نرخ خرڅوی نو الله تعالی دې دا په جذام او افلاس مرض اخته کړي

﴿۵۵﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اخْتَكَرَ طَعَامًا أُرْبِعِينَ يَوْمًا

ابن عمر رضي الله عنه وایي چې چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل چې "کوم سړی چې غله وساتي څلویښت

يُرِيدُ بِهِ الْغَلَاءَ فَقَدْ بَرَّئَ مِنَ اللَّهِ وَبَرَّئَ اللَّهُ مِنْهُ . رَوَاهُ رَزِينٌ

ورځي د گرانۍ په خیال گویا چې داد خدای نه بېزاره دی او خدای دده نه بېزاره دی .

﴿۵۶﴾ وَعَنْ مُعَاذٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "بِئْسَ الْعَبْدُ الْمُخْتَكِرُ:

معاذ رضي الله عنه وایي چې چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل بد دی هغه انسان چې جمع کوي غله او نور

إِنْ أَرْخَصَ اللَّهُ الْأَسْعَارَ حَزِينَ وَ إِنْ أَغْلَاهَا

شیان په نا جائزې طریقې سره ، که نرخونه ارزانه شي نو دا خفه وي او که نرخونو کې گرانې راشي نو

فَرِحَ" . رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ وَرَزِينٌ فِي كِتَابِهِ

دا خوشحاله وي .

﴿۵۷﴾ وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ اخْتَكَرَ طَعَامًا أُرْبِعِينَ يَوْمًا

ابو امامه رضي الله عنه وایي چې چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل "چې کوم سړی جمع کړي غله څلویښت

ثُمَّ تَصَدَّقَ بِهِ لَمْ يَكُنْ لَهُ كَفَّارَةٌ . رَوَاهُ رَزِينٌ

ورځي د گرانۍ په نیت سره او بیا يې د الله په لاره کې خیرات کړي نو دا به دده لپاره کفار نه وي .

(۱) أخرجه سنن ابن ماجه ۷۲۹/۲، رقم الحديث : ۲۱۵۵، شعب الإيمان ۱۳/۵۱۳، رقم الحديث : ۱۰۷۰۵ .

باب الافلاس والانظار د تنگدستی او د مهلت بیان

قال الله تعالى: ﴿وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ﴾ (سورت بقره آیت: ۲۸۰)

افلاس دباب افعال نه دی چې د سلب مأخذ لپاره استعمال شوی دی. چې د هغې معنی سلب الفلوس ده. یعنی نشتوالی د روپو او د مال. تلفیس د مفلسۍ په معنی دی. دلته د افلاس نه مراد دا دی چې د قضا په محکمه کې قاضي د سړی باره کې دا فیصله وکړي چې دا سړی مفلس او دیوالیه دی. د دې سره مال نشته دی. پدې باندې درنی قرضي دی. او د ادا کولو ورسره هېڅ صورت نشته دی. لهذا قرض ورکونکې دا دا سړی نه تنگوي. تر هغه چې د دې سره مال رانشي. گویا کې قاضي دپته د مال گټلو یو مهلت ورکوي. د افلاس دویم صورت دا دی چې سړی د مشتري نه مثلاً سودا وکړه مگر د ثمن د ورکولو نه مخکې هغه دیوالیه راوتلو. وس مبيع د دې په لاس کیدی. او روپۍ ورسره نشته دی. دا مفلس شو. د افلاس دریم صورت دا دی چې مثلاً یو سړی سودا سلف کړله او هغه یې په قبضه کې کړلو خو د ثمن ورکولو نه مخکې مخکې هغه خپله مړ شو. وس سامان د هغې سره دی مگر روپۍ ورسره نشته دی بلکې مفلس دی. بهر حال مال د دیوالونو د سیوري او د لاسونو د خپرو پشان ختمیدونکی دی. لهذا د قدرت د طرفه چې کله یو انسان باندې داسې حالت راشي نو اسلام نورو انسانانو ته د هغې مدد کولو او د هغې د سنبالولو حکم ورکوي. د باب په احادیثو کې همدغه حقیقت بیان شوی دی.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ

د مفلس په باره کې یو حکم

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّمَا رَجُلٍ أَفْلَسَ

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيْبِي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل چې یو سړی مفلس شي او هغه سړی (چې چا

فَأَذْرَكَ رَجُلٌ مَالَهُ بِعَيْنِهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ. (۱)

په ده مال خرڅ کړی وودده سره) خپل مال بعینه و مومی نو هغه د بل چا په مقابل د دې مال دیر حقدار دی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶۲/۵ رقم الحديث: ۲۴۰۲، ومسلم في صحيحه ۱۱۹۴/۳.

توضیح: فها حق به: یعنی یو گس د بل سړی نه سودا په قرضو واخستله او لا تراوسه یې روپۍ نه وې ورکړې چې قاضي هغه دیوالیه وگڼلو. اوس دغه سودا د هغه مفلس همغه شان شتون لري. چې په دغه کې د هغه مفلس قرضداري راغلل او پدې هغه سړی هم راغلو چا چې مفلس ته سودا مال ورکړی وو. اوس په هغه سودا فسخ کولو سره هغه سړی خپل مال اخستلی شي یا نشي اخستلی. پدې د فقهاؤ اختلاف دی. (المراقات: ۶/۱۱۴)

د فقهاؤ اختلاف: ائمه ثلاثه وایي چې دا سړی خپل مال بېرته اخستلی شي. عقد دې فسخ کړي او خپل مال دي ویسي او د نورو غرماء د هغې په مال کې هېڅ حق نشته دی. دا سړی احق بماله دی. امام ابوحنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې دا سړی خپل مبيع بېرته نشي اخستلی بلکې اوس دا د غريم پاتې غرماء سره په مطالبه کې برابر شریک دی. اوس به دا مال خرڅولی کېږي او روپۍ به راوړلی شي او په ټولو قرضدارانو به تقسیم کړی شي. د صاحبینو امام زهري حسن بصری او عمر بن عبدالعزیز مسلک هم دغه دی. (المراقات: ۶/۱۱۴)

د جمهورو دلائل د زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی چې په خپله مدعا باندې واضحه دلیل دی. د احنافو ائمه وایي د همدغې حدیث د الفاظو نه معلومېږي چې دلته د بیع و شرا نده. بلکې مسئله څه بل څه ده. ځکه د بیع و شرا نده وروسته دا مال د مالک د لاس نه ووتلو. و س د دې مالک مشتري دی چې مفلس دی. اوس پدې مال کې د دې منځني مالک او غريم د نورو غرماء سره به برابر شریک وي. پدې سلسله کې احنافو د امام طحاوي د یو روایت نه استدلال کړی دی. الفاظ دا دي:

عن سمرۃ قال قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من سرق له متاع او ضاع له متاع فوجده في يد رجل بعينه فها حق به ويرجع المشتري على البائع بالثمن". همدغه روایت په ابن ماجه کې په دغه الفاظو سره ذکر دی "اذا ضاع للرجل متاع أو سرق له متاع فوجده في يد رجل يببعه فهوأ به فيرجع المشتري على البائع بالثمن". د احنافو ائمه د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د قول نه هم استدلال کوي چې د هغې الفاظ دا دي: "هو اسوة للغرماء اذا وجدته بعينها"

د دې روایاتو همدغه مطلب دی چې که چا د غله مال پټ کړو او خرڅ یې کړلو او مالک د مشتري په لاس خپل مال وموندلو نو د هغه مشتري دا مالک خپل مال اخستلی شي. پدې کې دا د ټولو نه ډیر حقدار دی. چې خپل مال بېرته واخلي او نور دائنین د هغې سره شریک نه وي. بیا به مشتري خپلي روپي بائع ته ورکړي چا چې مال پټ کړی وو. او پدې باندې یې خرڅ کړی وو.

جواب: جمهورو فقهاؤ چې د کوم حدیث نه استدلال کړی دی د احنافو ائموو هغه عاریت یا د مال

مرهویا د مال مغصوب یا په مال مسروق حمل کړی دی.

دوهم جواب: دا چې دا حدیث ببع الخيار باندې محمول دی چې د خيار په دوران کې بائع ته پته ولیگیدله چې مشتري مفلس شوی دی. نو هغه خپل خرڅ کړلی شوی مال بېرته اخستلی شي. گویا کې ددې حدیث د خيار فسخ البیع سره تعلق دی. بهر حال دا یو تاویل دی.

د مفلس د مرستې حکم

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ : أُصِيبَ رَجُلٌ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تِمَارٍ
ابو سعید رضی اللہ عنہو ایې چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم په زمانه کې یو سړی په میوو کې سخت نقصان کې اخته
اِبْتَاعَهَا فَكَثُرَ دِينُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
شو کوم چې اخستی یې وي دهغې په وجه ډیر قرضداري شو (دده دې حالت لیدو سره) نبی علیه السلام وویل
تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ
خلکو ته وویل چې د صدقې په ذریعې سره ددې مرسته وکړي (چې د ددې قرض د بوج نه سپک شي)
فَتَصَدَّقَ النَّاسُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَبْلُغْ ذَلِكَ
خلکو د صدقې په ذریعې سره دهغې مرسته وکړه، مگر د خلکو مرسته هم دهغې د قرضونو د ادا کولو لپاره
وَفَاءَ دِينِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعُرْمَانِئِهِ خُذُوا مَا وَجَدْتُمْ
بس نشود هغې نه ورسره نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم دهغې قرضدارانو ته وویل چې تاسو ته د دین نه څه ملاو
وَلَيْسَ لَكُمْ إِلَّا ذَلِكَ. (۱)
شول بس هغه واخلی، د دین نه بغير به تاسو نور هېڅ درکولی کېږي.

د قرض په وصولو کې د نړمې کولو ثواب

﴿۳۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : " كَانَ رَجُلٌ يُدَايِنُ النَّاسَ
ابو هريره رضی اللہ عنہو ایې چې نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم فرمایل یو سړی ؤ چې د خلکو سره یې د قرضو معامله

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۹۱/۳ رقم الحديث: ۱۵۵۲/۱۸.

فَكَانَ يَقُولُ لِفَتَاهُ : إِذَا أَكَيْتَ مُعْسِرًا

کوله (یعنی خلکو ته به یې قرض ورکولو) او خپل کارندی ته یې دا ویلي وو چې کله یو تنگدسته

تَجَاوَزَ عَنْهُ لَعَنَّ اللَّهُ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا

(د قرض اخستلو لپاره ورشي) نو هغه ته بخښنه کوه کیدی شي چې الله تعالی مونږ ته بخښنه وکړي.

قَالَ : فَلَقِيَ اللَّهَ

نو نبي کریم ﷺ و فرمایل چې کله یې د الله سره ملاقات وکړو (یعنی دامر شو) نو الله تعالی

فَتَجَاوَزَ عَنْهُ " (۱)

دا و بخښلو (او د هغې په گناهونو یې هغه راگیر نه کړو).

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنَجِّيَهُ اللَّهُ مِنْ

ابو قتاده وایي چې نبي کریم ﷺ و فرمایل چې څوک دا خوبنوي چې الله تعالی یې وساتي د

كُرْبٍ يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلْيُنْفِسْ عَنْ

قیامت دورځي د مشکلاتو نه نو ورته په کار ده چې دا تاخیر وکړي د مفلس او تنگدسته سړي سره دخپل

مُعْسِرٍ أَوْ يَضَعُ عَنْهُ " (۲)

قرض په اخیستلو کې یا ورته هغه و بخښي (یعنی خپل ټول قرض یا چې څومره امکان لري و بخښي)

﴿٤٥﴾ وَعَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَنْ

ابو قتاده رواته وایي چې ما اوریدلي چې نبي کریم ﷺ به فرمایل کوم سړي چې (د خپلي

أَنْظَرَ مُعْسِرًا أَوْ وَضَعَ عَنْهُ

مطالبې په اخیستو کې) مفلس ته مهلت ورکړي یا ورته (ټوله مطالبه یا د هغې څه برخه) معاف کړي

أَلْجَأَهُ اللَّهُ مِنْ كُرْبٍ يَوْمِ الْقِيَامَةِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ

نو الله تعالی به ده ته د قیامت دورځي د مشکلاتو نه خلاصی ورکوي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۰۸/۱ رقم الحديث: ۲۰۷۸، ومسلم في صحيحه ۱۱۹۶/۳ رقم الحديث: ۱۵۶۲/۳۱.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۹۶/۳ رقم الحديث: ۱۵۶۲/۳۲.

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي الْيَسْرِ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا

ابو اليسر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيِ چې ما اوریدلی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به فرمایل کوم سړی چې مهلت ورکوي

أَوْ وَضَعَ عَنْهُ أَكْلَهُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ .^(١)

تنگدسته ته یا هغه بخښي نو الله تعالی به ده ته د خپل رحمت د سیوري دلاندې ځای ورکوي (یعنې

د قیامت په ورځ به هغه د گرمۍ د تپ او د هغه ورځ د سختیو نه محفوظ ساتي).

په ښه والي سره د قرض ورکولو فضیلت

﴿٧٧﴾ وَ عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ : اسْتَسْلَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَكْرًا

ابو رافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيِ چې (یو ځل) نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو ځوان اوښ په قرضو واخستلو او بیانې کریم

فَجَاءَتْهُ إِبِلٌ مِنَ الصَّدَقَةِ قَالَ : أَبُو رَافِعٍ فَأَمَرَنِي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زکوة او ښان راغلل نو ابو رافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيِ چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته حکم وکړو

أَنْ أَقْضِيَ الرَّجُلَ بَكْرًا

چې زه هغه سړی ته چې دهغې نه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوښ قرض اخستی وو همغه شان اوښ ورکړه.

فَقُلْتُ : لَا أَجِدُ إِلَّا جَمَلًا خِيَارًا

ما عرض ورکړو چې ماته داسې اوښ په نظر نه راځي خودایو اوښ دی چې ددې داوښ نه ښه دی او په

رَبَاعِيًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

اوم (٧) کال کې داخل دی (لهذا زه ددې اوښ نه ښه اوښ څنگه ورکړم) نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل هغه ته

أَعْطِهِ إِيَّاهُ فَإِنَّ خَيْرَ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً .^(٢)

ښه اوښ ورکړه ځکه په خلکو کې بهترین سړی هغه دی چې د قرضو په ورکولو کې د ټولو نه ښه وي .

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٢٤٠٢/١ رقم الحديث: ٢٠٠٦/٧٤.

(٢) أخرجه مسلم في صحيحه ١٢٢٤/٣ رقم الحديث: ١٦٠٠/١١٨.

قرض ور کونگی دست کلامی حق لری

﴿۸۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا تَقَاضَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو هریره رضی اللہ عنہو ایی چی یوسری دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه (دهغه او بن) تقاضا و کره (چی نبی علیہ السلام

فَأَغْلَطَ لَهُ

دهغه نه د قرض په توگه اخستی وو) او تقاضای په سخت کلامی سره و کره دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم

فَهُمْ أَصْحَابُهُ

صحابو چی کله ددی سړی (سخت کلامی او آداب نبوت خلاف حرکت باندي) سزاور کول و غوښتل نو

فَقَالَ : دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل چی ده ته هېڅ مه وایي، ځکه چی د چا حق دی دهغه دویلو اختیار دی

وَ اشْتَرُوا لَهُ بَعِيرًا فَأَعْطُوهُ إِتَاءَهُ قَالُوا :

خودومره و کرئ چی او بن و اخلی اوده ته یې ورکړی (چی دده مطالبه پوره شي او بیاده ته دویلو حق

لَا نَجِدُ إِلَّا أَفْضَلَ مِنْ سِنِيهِ

پاتې نشي) صحابو و وویل چی ددی د عمر هېڅ او بن نه ملا و پري بلکې د دینه د دېر عمر و الا ملا و پري

(یعنی دده او بن کم عمره او بېکاره وو او مونږ ته چی کوم ملا و پري هغه دده د او بن نه غټ او بنه دی)

قَالَ : اشْتَرُوهُ

نبی علیہ السلام و فرمایل چی هغه او بن و اخلی (اگر که هغه دده د او بن په مقابل کې بنه او غټ دی) او

فَأَعْطُوهُ إِتَاءَهُ فَإِنَّ خَيْرَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً^(۱)

هغه ته یې ورکړی او یادوساتی په تاسو کې غوره هغه سړی دی چی هغه په قرض ورکول کې بنه وي.

قرض ادا کولو کې د مالداره سره پال متول کول ظلم دی

﴿۹﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَظْلُ الْغَنِيِّ

ابو هریره رضی اللہ عنہو ایی چی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل تاخیر کول د استعداد لرونکي (په اداء قرض)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۸۳/۴ رقم الحديث: ۲۳۰۶، ومسلم في صحيحه ۲۲۵/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۱/۱۲۰.

ظَلْمٌ فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَالِهِ فَلْيَتَّبِعْ (۱)

کې ظلم دی او چې کله په تاسو کې څوک صاحب استطاعت ته حواله کړي شي نو هغه حواله قبولول پکار دي

توضیح: **مطل الغنى:** مطل د يطل مطلقاً نصرينصر نه د قرض بېرته ورکولو کې چلبازی ته وايي .
مطلب دا دی چې سړی دا چا مقروض وي او قرض ورکولو استعداد هم لري . د استعداد لرو باوجود هم قرض نه ورکول ظلم دی . د دې په جرم کې هغه قید کولی هم شی . علماوو ليکلي دي چې کوم د قرض د ادا کولو استعداد لرو باوجود هم چل ول کوي . هغه فاسق شي او د هغې گواهي به رد کېږي .
(المركات: ۶/۱۱۹)

اتبع: اتباع د حواله کولو په معنی دی چې مديون قرض خواه ته د چا حواله ورکړه . چې کوم قرض په ما باندې دی هغه د فلاني سړی نه وصول کړه . ځکه زما په هغې باندې قرض دی . هغې قرض خواه له پکار دي چې هغه حواله قبوله کړي او د هغه مالدار نه خپل قرض وصول کړي . مگر پدې کې د علماؤ کلام دی چې آیا حوالا قبولول واجب دي يا مستحب دي . ځينو ورته واجب ويل دي . ځيني يې په استحباب باندې حمل کوي . تفصيل د فقه په کتابونو کې کتل پکار دي . (المركات: ۶/۱۱۹)

مل: دا د کریم په وزن دی . مالدارۍ ته وايي .

فليتبع: د سکون سره مشهور دی . ځينو مشدد ويلي دي . (المركات: ۶/۱۱۹)

دائن او د مديون جنجال ختمول په کار دي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنُ أَبِي حَدْرَةَ دَيْنًا لَهُ عَلَيْهِ فِي

د کعب بن مالک رضي الله عنه ښاره کې نقل دي چې ده تقاضا وکړه د ابن ابي حدردنه د قرض بېرته اخيستود

عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَزْتَفَعَتْ عِيَوَاتُهُمَا

نبي کریم صلی الله علیه و سلم په زمانه کې مسجد نبوي کې تردې چې د دواړو اوازونه اوچت شواو نبي عليه السلام

حَقِّي سَمِعَهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ

چې هغه وخت په خپله حجره کې ناست ؤ چې د دې دواړو اوازونه يې واوريدل نور ابهر شو دې دواړو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۶۱/۱ رقم الحديث: ۲۲۸۷، ومسلم في صحيحه ۳/۱۱۹۷/۲ رقم الحديث: ۱۵۶۱/۲۲.

فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ وَنَادَى كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ

ته رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نونبي عليه السلام دخپلي حجري پرده او چته كړه او آوازيې وكړو كعب بن مالك

قَالَ : يَا كَعْبُ قَالَ : لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَشَارَ

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته : يا كعب ! كعب بن مالك وويل : چې يا رسول الله ! حاضر يم نبي عليه السلام ورته اشاره وكړه

بِيَدِهِ أَنْ ضَمَّ الشَّظْرَ مِنْ دَيْنِكَ قَالَ كَعْبُ : قَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

دخپل لاس په ذريعي سره چې دقرض نيمه برخه معاف كړه كعب وويل چې يا رسول الله ! ما معاف كړو

قَالَ : قُمْ فَأَقْضِهِ^(۱)

ددې نه وروسته نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابن ابي حدر د ته وفرمايل چې اوس پاسيږه او پاتې قرض ادا كړه

توضیح: تقاضی: دا د طلب په معنی دی. معلومه شوه چې په جومات کې د قرض مطالبه کول جائز

ده. مطالبه کونکې حضرت ابن کعب وو او مدیون ابن ابي حدر وو. (المقات: ۶/۱۲۰)

سجف: په سین باندې فتحه ده او کسره هم جائز ده. جیم ساکن دی او فاباندې فتحه ده. د دروازی پردي ته وایي. (المقات: ۶/۱۲۰)

فأشار: ددې نه معلومه شوه چې د لاس اشاره د ژبې د کلام قائم مقام کیدلی شي. (المقات ۶/۱۲۰)

فأقضه: یعنی حضرت کعب چې کله نیم قرض معاف کړو. نو نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت ابن حدر د ته وفرمايل چې اوس لاړ شه او پاتې برخه زر ادا كړه، د دې حديث نه معلومه شوه چې د جنجال په صورت کې د مشرانو فيصله کول پکار دي. او د يو اړه نه سفارش هم جائز دی. او د اصلاح هر کونښن د ثواب سبب دی. (المقات: ۶/۱۲۰)

نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدیون جنازه ونه كړه

﴿۱۱﴾ وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أُنِيَ بِجِنَازَةٍ

سلمه بن اکوع وایي چې مونږ د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مجلس کې حاضر وو. یوه جنازه راوړی شوه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۵۱/۱ رقم الحديث: ۴۵۷، ومسلم في صحيحه ۱۱۹۲/۳ رقم الحديث: ۱۵۵۸/۲۰.

فَقَالُوا : صَلَّى عَلَيْهَا فَقَالَ : هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ ؟
صحابو و نبي کریم ﷺ ته و وويل چې د جنازی لمونځ پرې و کره نبي ﷺ و فرمايل چې په ده
قَالُوا : لَا فَصَلَّ عَلَيْهَا ثُمَّ أَيُّ بِجِنَازَةٍ أُخْرَى
خو قرض نشته؟ صحابو و وويل چې نه نو بيا نبي ﷺ دده د جنازی لمونځ و کړو بيا يوه بله جنازه راوړي
فَقَالَ : هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ ؟ قَالُوا : نَعَمْ
شوه نو نبي ﷺ و فرمايل چې په ده خو قرض نشته؟ و وويل شو چې او! شته. نبي ﷺ و فرمايل
فَقَالَ : فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا ؟ قَالُوا : ثَلَاثَةٌ دَنَائِرٍ
چې ده څه پرېښی او که نه؟ صحابو و وويل چې درې دينارې پرېښي دي (دې او ريدوسره) نبي ﷺ
فَصَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ أَيُّ بِالثَّلَاثَةِ فَقَالَ : هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ ؟
دده جنازه و کره. بيا دريمه جنازه راوړی شوه، نبي ﷺ پوښتنه و کره چې په دې خو قرض نشته؟
قَالُوا : ثَلَاثَةٌ دَنَائِرٍ قَالَ : هَلْ تَرَكَ شَيْئًا ؟
صحابو و وويل چې "آو درې دينارې پرې قرض دي نبي کریم ﷺ و فرمايل ده څه پرېښی او که
قَالُوا : لَا قَالَ : صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ
نه؟ صحابو و وويل چې نه. نبي ﷺ و فرمايل "نو بيا تاسو د خپل ملگري د جنازي لمونځ و کړئ
قَالَ أَبُو قَتَادَةَ : صَلَّى عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ
ابو قتاده رضی اللہ عنہ (چې کله دا واوريدل) نو وي وويل چې يا رسول الله! ته دده د جنازي لمونځ و کره دده
وَ عَلَيَّ دَيْنُهُ فَصَلَّ عَلَيْهِ. ۱۱
قرض به زه ادا کړم. نو هله نبي کریم ﷺ دده د جنازي لمونځ و کړو.

توضیح: بجنازة: امکان لري چې درې واړه جنازي په يو مجلس کې حاضرې کړی شوی وي. او دا هم امکان لري چې په جدا جدا ورځو کې او جدا جدا وختونو کې راوړی شوی وي. نبي کریم ﷺ د مديون د جنازی د لمونځ کولو نه يا خو پدې وجه انکار و کړو چې عامو خلکو لپاره

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۶۶ رقم الحديث: ۲۲۸۹.

عبرت شي او هغه د قرض اخستلو نه پرهيز وکړو او که د مجبوري په وجه قرض اخستل هم شي نو د هغې په ادا کولو کې کوتاهي مه کوي يا نبي کریم ﷺ د جنازي د لمونځ نه ځکه معذرت وکړو چې يو اړخ نبي کریم ﷺ د مړي لپاره د مغفرت دعا وکړي، شفاعت به کېږي او دويم اړخ ته به د حقوق العباد په وجه دعا نه قبلېږي. د دې حديث نه دا خبره هم واضحه شوه چې د مړي له اړخ نه ضامن کيدل هم جائز دي او د جمهورو صاحبينو همدغه مسلک دی. امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د مړي د طرف نه ضامن کيدل جائز ندي. هغه د زير بحث حديث همدا مطلب اخلي چې ابو قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ضمانت او کفالت نه و کړی بلکې د احسان په توگه د مړي د قرض د ادا کولو وعده کړي وه لکه څنگه چې په حديث نمبر ۱۵ کې ذکر دي. بهر حال دادهغه وخت خبره ده چې کله نبي کریم ﷺ ته د غنيمت مالونه، نه ووراغلي کله چې غنيمتونه راغلل او نبي کریم ﷺ سره د مان وسعت شونو نبي کریم ﷺ اعلان وکړو چې کوم مړي ميراث پرېښودی دی هغه د همغی د ورثوودی او چا چې کوم مال بوج پرېښودی دی دهغه ذمه واري په ماده (المراقات: ۶/۱۲۱)

کوم سړی چې قرض ادا کول غواړي الله تعالی دهغې مدد کوي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل کوم سړی
يُرِيدُ
أَدَاءَهَا
چې دخلکو مال واخلي او د ادا کولو اراده يې لري (يعني د خه ضرورت يا احتياج په بنياد قرض واخلي
أَدَى اللَّهُ عَنْهُ
او بيا د قرض د ادا کولو اراده لري او دهغې کوښښ هم کوي) نو الله تعالی په ده سره هغه مال ادا کړی
(يعني د قرض ادا اراده کونکې سره الله تعالی مرسته کوي پدې توگه خو په دنيا کې د قرض ادا کولو
وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا
استعداد ورکړي يا به په آخرت حقدار راضي کړي) او کوم سړی چې دخلکو مال واخلي او هغه د ضايع
أَتْلَفَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ ۱)
کولو اراده لري نو الله تعالی دده مال ضايع کوي (يعني کوم سړی چې قرض واخلي او هغه قرض ادا نه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵۲/۵ رقم الحديث: ۲۳۸۷.

کړي او نه دادا کولو نیت ساتي نو الله دده سره په قرض ادا کولو کې مرسته نه کوي او په رزق کې وسعت او فراخي هم نه ورکوي بلکې دده مال ضایع کوي ځکه هغه د یو مسلمان د ضایع کولو نیت هم ساتي)

توضیح: د تجربې نه ثابت ده او مشاهده هم ده. چې کوم خلک پدې نیت سره اخلي چې نه به یې ورکوي نو په رښتیا هم هغې ته د قرض دادا کولو توفیق نه ورکوي او کوم خلک چې د مجبوري په وجه قرض واخلې او شپه او ورځ د هغې دادا کولو په فکر کې اخته وي نو الله تعالی یقیناً د هغې سره مرسته کوي او قرض خلاص شي. مسلمانانو له پکاره چې د قرض اخستلو شوق ونکړي او که د مجبوري نه یې واخلې نو د هغې دادا کولو فکر کول پکار دی. چې د حدیث د وعید نه بچ شي.

الله تعالی حقوق العباد نه بخښي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ	
ابو قتاده رضي الله عنه وايي چې یو سړی وویل چې یا رسول الله! ماته ووايه چې که زه د الله په لاره کې ووژل	
صَابِرًا	مُحْتَسِبًا
مُقْبِلًا	
شم او حال دا چې زه صبر کونکې او د ثواب طلبگار یم (یعني دخودلو او رولو په غرض نه بلکې خالص د الله درضا په خاطر او د ثواب گټلو په طلب کې جهاد وکړم) او داسې جهاد وکړم چې په میدان جنگ	
غَيْرُ	مُدْبِرٍ
کې دښمن ته شان نکرېم بلکې د هغوی مخي ته ثابت قدم ودرېږم (تر دې چې په مرکې شم) نو ایا الله	
يُكَفِّرُ اللَّهُ عَنِّي خَطَايَايَ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : نَعَمْ . فَلَمَّا	
تعالی به زما گناهونه وبخښي؟ نبي کریم صلى الله عليه وسلم جواب ورکړو چې آو بیا چې کله دې سړی (د تپوس	
أَذْبَرَ	فَقَالَ : نَعَمْ
تَادَاهُ	
جواب وموندو) بېرته راغلو نونبي عليه السلام هغه ته آواز وکړو او وي فرمايل چې آو (الله تعالی به يقينا	
إِلَّا	الَّذِينَ
كَذَلِكَ	قَالَ جَبْرِيلُ . ^(۱)
ستا گناهونه وبخښي) مگر قرض به نه معاف کوي. ماته جبرائیل همدغه شان ويلي دی.	

توضیح: د شهید لوي مقام دی خو د قرض او دين معامله د و مره سخته ده چې د شهید ټول گناهونه

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۵۰۲/۳ رقم الحديث: ۱۸۸۶/۱۱۹.

چې د حقوق الله سره تعلق لري معاف کېږي. مگر کوم چې د بنده گانو حقوق دي هغه الله تعالی نه معاف کوي. او په یو بل حدیث کې هم راغلي چې الله تعالی د شهید ټول گناهونه بخښي خو نه قرض نه بغیر او دا حکم په خاصه توګه باندې جبریل امین راوړی وو. چې ترینه معلومه شوه چې وحی متلو چې د قرآن په صورت کې به راتله د دینه بغیر وحی غیر متلو به هم جبریل امین راوړله. په یو بل حدیث کې راغلي دي چې الله تعالی به د قیامت په ورځ د شهید سره دا نرمې وکړي چې قرض خواه ته د خپل اړخ نه بدله ورکړي او د شهید مغفرت پري وکړي. بهر حال چې د قرض په وجه د یو شهید دغه حال دی نو د غیر شهیدانو معامله به خومره سخته وي. د شهدا او باره کې یه ابن ماجه کې یو روایت داسې هم دی چې کوم شهداء په سمندري جنگ کې شهید شي نو د هغوی هر قسمه گناهونه بخښلی کېږي. هغه که د حقوق الله په اړه او که د حقوق العباد په اړه وي. (المراقات: ۶/۱۲۳)

ارثیت: دا دا خبرني یعنی ماته خبر را کړه په دې معنی دی.

د شهید ټول گناهونه بخښلی کېږي

﴿ ۱۴ ﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلِّ ذَنْبٍ

عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُوايي چې نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ و فرمايل د شهيد ټول (واړه او غټ) گناهونه بښلي

إِلَّا الدِّينَ. ^(۱)

کېږي مگر دين (يعني حقوق العباد) نه بخښلی کېږي.

توضیح: الا الدين: د دين نه مراد همغه حقوق العباد دي چې د هغې تفصيل پاس حدیث نمبر ۱۳ کې شوی دی.

په امت باندې د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شفقت

﴿ ۱۵ ﴾ وَعَنْ أَبِي مُرَّةٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَقِّئِ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ و ابي چې کله به د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته يوه داسې جنازه راوړی شوه چې په

عَلَيْهِ الدِّينِ فَيَسْأَلُ : هَلْ تَرَكَ لِذَيْنِهِ قَضَاءً ؟

هغه باندې به قرض و نونبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اول تپوس و کړو چې آیا ده پريخي دي د قرض ادا کولو

فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ وَفَاءً
د پاره څه شي؟ که دابه وويلی شو چې دومره مال يې پرېښي او مړ شو چې په هغې سره د دې قرض ادا
صَلَّىٰ وَ إِلَّا
کېږي. نونبي کریم ﷺ به يې جنازه وکړه او که (دابه معلومه شوه) چې هېڅ يې ندي پرځي
قَالَ لِلْمُسْلِمِينَ:
او مړ شونو بېابه يې (نبي کریم ﷺ د هغې جنازه خپله نه کوله) مسلمانانو ته وويل چې د دې
صَلُّوا عَلَىٰ صَاحِبِكُمْ . فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ
خپل ملگري جنازه وکړئ بېاچې کله الله تعالی د فتوحاتو دروازې پرانستلې او د مشرکينو او د کفارو
سره به د جنگ نه وروسته د غنیمت په صورت کې کوم مال او زېږه صورت وسعت او فراخي نصیب شوه)
قَالَ فَقَالَ :
نونبي ﷺ (يوه ورځ) خطبي لپاره او دريد او (مسلمانانو ته يې خطبه ورکوله او وي فرمايل چې
أَنَا أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ فَمَنْ
زه د دين په ټولو کارونو کې) مسلمانانو باندې د هغوی د ځانونو نه ډير حق لرم لهذا کوم مسلمان چې
تُوِّفِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دَيْنًا
پدې حالت کې مړ شي چې په هغه باندې قرض وي (او هغه دومره مال نه وي پرېځي چې په هغې سره
فَعَلِي قَضَاؤُهُ وَ مَنْ تَرَكَ فَهُوَ
يې قرض اداسي نود هغه د قرض ادا کولو زه ذمه واريم. او کوم مسلمان چې مال پرېږدي او مړ شي
لِوَرَثَتِهِ ^(۱)
(نود هغه مال نه به د هغې قرض ادا کولو نه وروسته چې کوم مال پاتې شي) هغه دده د وارثانو دی.

توضیح: اولیٰ بالمؤمنین: د دې جملې نه قرآن آیت ته اشاره ده ﴿النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ﴾ (سورة احزاب آیت: ۶) پدې آیت کې په واضحه توگه باندې مسلمانانو ته حکم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۷۷/۴ رقم الحديث: ۲۲۹۸، ومسلم في صحيحه ۱۲۲۷/۲ رقم الحديث: ۱۶۱۹/۴.

کړی شوی دی چې د نبی کریم ﷺ ذات سره محبت د خپلو ځانونو نه ډیر پکار دی. په هر مسلمان باندې دا واجب دي او هغه د خپلو ځانونو نه ډیر محبت د نبی کریم ﷺ ذات سره وکړي او په خپلو خواهشاتو او تقاضو باندې د نبی کریم ﷺ حکم او اطاعت مخکې کړي. د دې تفصیل په توضیحات جلد اول کتاب الایمان کې تېر شوی دی. (المراقات: ۶/۱۲۴)

زیر بحث حدیث کې د نبی کریم ﷺ د هغه محبت کولو ذکر دی چې کوم د نبی کریم ﷺ د خپل امت سره وو؛ نو نبی کریم ﷺ اعلان وکړو چې کوم سړی مړ شي، که هغه غریب وي تو د تجهیز او تکفین او د هغې ټولې قرضي په ما باندې دي او که هغه مالداره وي او میراث پرېږدي نو د هغې د ورثاوو دی. علماؤ لیکلي دي چې نبی کریم ﷺ به د خپل ذاتي مالونو نه د هغې انتظام کولو. ځینو علماؤ لیکلي دي چې د بیت المال نه به د هغې انتظام کېدلو. د مړي د طرف نه د قرض دا ادا کول په نبی کریم ﷺ باندې خویا واجب وو او یا نبی کریم ﷺ د احسان په توګه په خپله ذمه کې اخستلی وو.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د دیوالیه حکم

۱۶۵ عَنْ أَبِي خَلْدَةَ الزُّرَقِيِّ قَالَ : جِئْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ فِي صَاحِبٍ لَنَا قَدْ أَفْلَسَ

ابي خلدۀ زرقی وايي چې مونږ ابو هريره رضي الله عنه ته د خپل يو ملګري معامله یوړه چې هغه مفلس شوی ؤ (خو دده سره د خلکو هغه سامان ؤ چې د هغې نرخ هغې نه ؤ ادا کړی) مونږ د ابو هريره رضي الله عنه نه

فَقَالَ : هَذَا الَّذِي

تپوس وکړو چې د دې باره کې څه حکم دی؟ ابو هريره رضي الله عنه وويل چې د دې سړی معامله بالکل د

قَطِي فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّمَا رَجُلٍ مَاتَ

هغه سړی پشان ده چې د هغه باره کې نبی کریم ﷺ داسې فيصله کړي وه چې کوم سړی مړ شي يا

أَوْ أَفْلَسَ فَصَاحِبُ الْمَتَاعِ

تنگدسته شي (او د هغې په ذمه باندې د خلکو غوښتنې وي) نو د کوم سړی مال چې د دې سره دی.

أَحَقُّ بِمَتَاعِهِ إِذَا وَجَدَهُ بِعَيْنِهِ .^(١)

هغه د دې د مال د ډیر حقدار دی. خو پدې شرط چې مال همغه شان شتون ولري .

توضیح : د دې حدیث تشریح او توضیح د دې باب په اول حدیث نمبر کې تېره شوي ده.

د مدیون او د مقروض روح د قرض ادا کولو پورې زور نډوي

﴿١٧﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ

ابو هريره رَوَى اللَّهُ عَنْهُ وَابِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د مؤمن روح د زور نډ وي د خپل قرض په

حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(٢)

وجه تر دي چې د هغې نه هغه قرض ادا کړي شي .

توضیح: بدینه: کوم خلک چې د قرض اخستلو شوقين وي او د قرض مالونه په خپلو فضولياتو او واهياتو کې بي دريغه مصرفه وي او قرض خواهانو هېڅ خيال نساتي او همدغه شان قرض داری مړ شي. نو د هغې روح د جنت د نعمتونو او د موومانو د روحونو سره د ملاويدلو نه زور نډ وي. دا د دې سزا ده. که د خيټي په خاطر د مجبوري په وجه قرض اخستلی شوي وي او د ادا کولو نه يې عاجزه شو او بيا مړ شو. نو د هغه شان مجبوره خلکو سره به د نرمۍ معامله کېږي. بيا هم د وخت په حاکم او په مالداره خلکو باندې لازمه ده چې د هغې د قرض انتظام وکړي.

﴿١٨﴾ وَعَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَاحِبُ الدَّيْنِ مَأْسُورٌ بِدَيْنِهِ

براء بن عازب رَوَى اللَّهُ عَنْهُ وَابِي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل قرضدار به د خپل قرض په وجه مجبوس

کړي شي (يعني جنت ته داخليدو او نيکانو خلکو سره به د صحبت ته رسيدلو نه منع کړي شي) نو دا

يَشْكُو إِلَى رَبِّهِ الْوَحْدَةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . رَوَاهُ فِي شرح السنة وَرَوِيَ أَنَّ مُعَاذًا

به د قيامت په ورځ خپل پروردگار ته خپل سخت شکايت وکړي. شرح السنه منقول دی چې معاذ بن

كَانَ يَدَّانُ فَأَنَّ غُرْمَاؤُهُ

حبل رَوَى اللَّهُ عَنْهُ به قرض اخستلو (يو ځل) راغلل قرض خواهان (د خپل قرض د وصولۍ په سلسله کې)

(١) أخرجه ابوداود في السنن ٧٩٣/٣ رقم الحديث ٣٥٢٢ .

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٣٨٩/٣ الحديث ١٠٧٨ .

إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَاعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَالَهُ كُلَّهُ فِي دِينِهِ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته نونبي عليه السلام خرش کرل ټول مال او اسباب د معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د قرض ادا

حَتَّى قَامَ مُعَاذٌ بِغَيْرِ هَيْبَةٍ مُرْسَلٌ هَذَا لَفْظٌ

کولو په سلسله کې چې دهغې نتیجه داشوه چې معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ غریب شو. دا حدیث مرسل دی او دا الفاظ

الْمَصَابِيحِ . وَ لَمْ أَجِدْهُ فِي الْأُصُولِ

د مصابیح نه نقل کړی شوی دی. (د مشکوة مؤلف وایي) چې دا روایت نه دي ملاؤ شوي په اصولو

إِلَّا فِي الْمُنْتَقَى

یعني په صحاح سته او داسې نورو کتابونو کې. دا روایت په متقی کې ملاؤ شوی دی. او هغه هم

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ : كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ شَابًا سَخِيًّا

داسې دی چې عبد الرحمن بن کعب بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سخی ځوان ؤ

وَ كَانَ لَا يُنْسِكُ شَيْئًا

او (د خپل سخاوت د وجي نه) نه به یې دخپل ځان سره مال او اسباب نه ساتل (ځکه ده سره به چې څه

فَلَمْ يَزَلْ يُدَانُ حَتَّى أَغْرَقَ مَالَهُ كُلَّهُ

هم وو هغه به یې نورو ته ورکول) د دې وجي نه به یې هروخت قرض کولو تر دې چې خپل ټول مال او اسباب

فِي الدِّينِ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

یې په قرض باندې نذر کړو بیا یوه ورځ د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کې حاضر شو (او د دې خبرې

فَكَتَبَهُ

خواهش یې وکړو) چې ته هغوی ته د قرضو لپاره سفارش وکړه (چې هغوی ټول قرض یا څه برخه معاف

لِيُكَلِّمَهُ غُرْمَاءَهُ فَلَوْ تَرَكُوا لِأَحَدٍ

کړي) نونبي عليه السلام دده قرضدارانو سره پدې سلسله کې خبرې وکړي مگر هغوی هېڅ معاف نه کړل

لَتَرَكُوا لِمُعَاذٍ لِأَجْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

که هغوی د چا قرض معاف کول شوی نو د نبي عليه السلام په وجه به یې د معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قرض ضرور معاف

فَبَاعَ	رَسُولِ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَ	سَلَّمَ
کړی وی (لهذا چې هغوی د قرض معاف کولو نه پاک انکار وکړو) نو خرڅ کړو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ							
مَالَهُ	حَقِّي	قَامَ	مُعَاذُ	بِغَيْرِ	شَيْءٍ		
د معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ټول مال او اسباب د قرض ادا کولو لپاره چې د دې وجې نه معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مفلس شو							
رَوَاهُ سَعِيدٌ فِي سَنَةِ مُزْسَلَا.							
سعيد رَحِمَهُ اللَّهُ د اروايت په سنن کې د ارسال په طريقه نقل کړی دی.							

توضیح: الوحدة: یعنی خپل پروردگار ته به د خپل ډیر سخت حالت شکایت کوي. مطلب دا دی چې نیکان خلک به را جمع کړی شي او جنت ته به داخل شي. دا سړی خو به نه جنت ته تللی او نه به ورته د نیکو خلکو ملگرتیا حاصله شي او نه به د دې کوم سفارش کونکی د پته رانزدې کېږي. او د بې یارو و مددگاری باندې به د الله تعالی نه ډیر سخت خف او د ناقراری په حالت کې به د الله تعالی نه گلله وکړي. گویا کې دا به د دی مقرض د یوې سزا صورت وی. (المراقات: ۶/۱۲۶)

پدان: د قرض اخستلو په معنی دی حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو سخي ځوان و د خپل نیک مقصد لپاره به یې قرض اخستلو تر دې چې په قرضونو کې ډوب شو. قرض خواهانو به خپل قرض غوښتلو. هغې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خبره وکړه چې زما قرض خواهانو ته سفارش وکړه چې څه قرض معاف کړي. خو مال عجیب شی دی. هیچا معاف نکړو. نو هله نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې ټوله اثاثه خرڅه کړله او حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپل قرض ورکړلو او تش لاس پاسیدلو او لاړو. د دینه معلومه شوه چې د قرض معامله ډیر حساسه ده. ځکه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د قرض ادا کولو لپاره د هغې ټوله اثاثه خرڅه کړله. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقط د قرض خواهانو ته سفارش کړی وو. که حکم وی نو بیا به منل لازمي وو. (المراقات: ۶/۱۲۶)

في الاصول: یعنی د راوي نه مخکې تر مرسل پورې چې کوم الفاظ دي. صاحب مشکوة وايي چې ماته د اروايت د اصولو په کتابو کې ندی ملاؤ شوی. اصولي کتابونه هغه دي چې په هغې حدیثونه په سند سره بیانېږي. صاحب مشکوة نو دا هم ویلي دي چې دا ده چې د حدیث په کتاب منتقی کې ماته دا حدیث ملاو شوي. چې د هغې نه معلومېږي چې منتقی به د اصول د کتابونو نه دا روایت نقل کړی وي. که هلته نه وي نو منتقی کې به هغې نه نقل کوو. منتقی د علامه تیم رَحِمَهُ اللَّهُ کتاب دی. (المراقات: ۶/۱۲۷)

بغير د عذره قرض نه ادا کولو باندې مديون ته سزا ور کول کيدې شي

﴿١٩﴾ وَعَنِ الشَّرِيدِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لِيُ الْوَاجِدِ

شريد رضي الله عنه وايي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايل داستعداد لرونکې سپرې (په قرض ادا کولو کې)

يُحِلُّ عِرْضَهُ وَ عُقُوبَتَهُ قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ :

تاخير کول دهغه بې عزتي او هغه ته سزا ور کول حلالوي. ابن مبارک رحمه الله وايي چې دداسې سپرې د

يُحِلُّ عِرْضَهُ : يُغْلَظُ لَهُ . وَ عُقُوبَتَهُ : يُحْبَسُ لَهُ .^(١)

بې عزتي حلال کيدل دادي چې داملامت کړې شي او دهغه سزا داده چې هغه قيد کړې شي.

توضیح: لي الواجد: د واجد نه مراد استعداد لرونکی سپرې دی. لي چلبازي او په قرض ور کولو کې تاخير خانراخکنه او گردن کشی ته وايي. (المركات: ۶/۱۲۷)

يحل عرضه: يعنې هغې ته د سخت سست ويلو حق قرض خواه ته حاصل دی. (المركات: ۶/۱۲۷)

عقوبته: يعنې د شرعي عدالت په ذريعي سره هغه په قيد بامشقت کې ساتل جائز دي ځکه داستعداد لرلو سره هم قرض نه ادا کول هم يو قسم جرم دی او ظالم مستحق د تعزير دی. (المركات ۶/۱۲۹)

د قرضداري سره مرسته کول لوي ثواب دی

﴿٢٠﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِجِنَازَةٍ

ابو سعيد خدري رضي الله عنه وايي چې (يوه ورځ) نبي كريم صلى الله عليه وسلم مخي ته يوه جنازه راوړې شوه چې

لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا فَقَالَ : هَلْ عَلَى صَاحِبِكُمْ

جنازه پرې وکړې نبي كريم صلى الله عليه وسلم (د جنازي راوړونکونه) تپوس وکړه چې آيا ستاسو پدې ملگري

دَيْنٌ ؟ قَالُوا : نَعَمْ قَالَ : هَلْ تَرَكَ

څه قرض شته دی؟ خلکو جواب ورکړو چې او! نبي عليه السلام بيا تپوس وکړو چې آيا دې سپرې پرېنځي د

لَهُ مِنْ وِقَاةٍ ؟ قَالُوا : لَا قَالَ :

خپل قرض (د ادا کولو لپاره) مال؟ جواب ورکړې شو چې نه. نبي عليه السلام فرمايل نو بيا تاسو دده د

صَلُّوا عَلٰی صَاحِبِكُمْ قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ : عَلِيٌّ
جنازي لمونځ وکړئ (زه يې نه کوم) حضرت علي رضي الله عنه (چې دا واوريدل) وي ويل چې زه يې ذمه واري
دَيْنُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى عَلَيْهِ .
اخلم دده د قرض يا رسول الله! د دې نه ورسته نبي عليه السلام مخکې شو او د جنازي لمونځ يې وکړ او
وَ فِي رِوَايَةٍ مَعْنَاهُ
په يوروايت کې د دې مضمون منقول دی (مگر د دې الفاظ د دينه جدا دی) دا الفاظ هم نقل شوي چې
وَ قَالَ : فَكَ اللهُ رِهَانَكَ مِنْ النَّارِ
نبي عليه السلام (حضرت علي رضي الله عنه ته) و فرمايل چې الله دي ستاسو نفس ته نجات ورکړي دا وړ د دوزخ
كَمَا فَكَّكَ رِهَانَ أَخِيكَ الْمُسْلِمِ
نه داسې نجات څنگه چې تاسو د يو مسلمان نفس (د قرض د بوج نه) نجات ورکړو (ياد ساتئ) چې کوم
لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَقْضِي عَنْ أَخِيهِ دَيْنَهُ إِلَّا فَكَ اللهُ رِهَانَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . ^(۱)
مسلمان بنده د خپل مسلمان وروړو قرض ادا کوي الله تعالی د قيامت په ورځ د هغه نفس ته نجات ورکوي

توضیح: فك الله: نصرينصر خلاصولو ته وايي الرهان: د انسان بدن او وخت ته وايي (المراقات ۶/۱۲۹)

رهان رهين و مرهوم مقيد و محبوس په معنی دی. چې تا د خپل مسلمان ورو نفس د خلکو د قرضونو نه خلاص کړو همدغه شان به الله تعالی ستا نفس د دوزخ د اور نه خلاص کړي. دا جزا بمثل ما عمل په قبيل د دعاء ده.

﴿٢١﴾ وَ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مَاتَ وَ هُوَ
ثوبان رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل چې کوم سړی په داسې حالت کې مړ شي چې
بَرِيءٌ مِنَ الْكِبْرِِ وَ الْغُلُولِ وَ الدَّيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ . ^(۲)
هغه تکبر، خیانت او د قرض نه پاک وي نو هغه (د قبول شوي بنده گانو سره) به جنت ته داخلېږي.

(۱) أخرجه البغوي في شرح السنة ۲۱۳/۸ رقم الحديث: ۲۱۵۵.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۱۱۷/۴ رقم الحديث: ۱۵۷۲.

د قرض سره هر کیدل گناه ده

﴿۲۲﴾ وَ عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ أَعْظَمَ الذُّنُوبِ

ابو موسی رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل لويه گناه

عِنْدَ اللَّهِ أَنْ يَلْقَاهَا بِهَا

چې دهغې نه الله منع کړیده د الله په نزد د دینه وروسته لويه گناه چې دهغې مرتکب وي او د الله سره مخ

عَبْدٌ بَعْدَ الْكِبَائِرِ الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَنْهَا أَنْ هَيُّوتَ رَجُلٌ وَ عَلَيْهِ دَيْنٌ

شي داده چې یوسری په داسې حالت کې مړ شي چې په هغې باندي د قرض بوج وي او د و مره مال يې

لَا يَدَعُ لَهُ قِضَاءً. (۱)

نه وي پریخی چې په هغې سره دده قرض ادا شي.

توضیح: د فضولیاتو او د خواهشاتو د پوره کولو لپاره چې کوم سړی قرض اخلي او بیا د هغې د ادا کولو خیال نه ساتي او مړ شي او د قرض د ادا کولو لپاره څه مال هم پري نه ږدي نو په داسې صورت کې دا سړی لوي گناهگار دی. ځکه هغې د خلکو مال ضایع کړو. د مجبوری په حالت کې چې کوم قرض اخستلی کېږي هغه بېل صورت دی. خو د لویو گناهونو نه مراد هغه لويه گناه ده چې هغه غټیدلو کې مشهور دی یعنې شرک او زنا او داسې نور گناهونه، نو د داسې گناهونو نه وروسته چې کومه گناه ده نو په هغه گناهونو کې به قرض لويه گناه شمیرل کېږي. مطلقاً لويه گناه نه ده. (المرقات: ۶/۱۳۰)

په حرام شیانو باندي صلح ناجائز ده

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْمُزَنِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

عمرو بن عوف مزني رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل

الصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صُلْحًا حَرَمًا حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا

د مسلمانانو په مینځ کې صلح جائزه ده خو هغه صلح جائزه ده چې هغه حلال شي حرام او حرام شي حلال

وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ
کړي او مسلمانان په خپلو شرطونو باندې دي (یعنې مسلمانان په صلح او جنگ یا د دینه بغير په نورو معاملاتو کې په خپل مینځ کې چې کوم شرطونه یعنې عهد و پیمان کوي د هغې خیال ساتل ضروري
إِلَّا شَرْكًا حَرَمًا حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا. ^(۱)
دی) خود هغه شرط پابندي جائز نه ده چې حلال حرام کړي او یا حلال حرام کړي.

توضیح: الاصلحاً: یعنی هره صلح په اسلام کې جائزه ده خو هغه صلح ناجائزه ده چې هغه د یو حلال شي په حرام کولو باندې وشي. مثلاً په دوه بڼو کې جگړه وشوه او خاوند په بدې باندې صلح وکړه چې د یوې بڼې سره به جماع نه کوم. نو دغه شان دا صلح هم ناجائزه ده. چې د کوم حرام شي په حلال کولو باندې وشي مثلاً یو سړی پدې خبره باندې صلح کوي چې زه شراب څکم یا به د خنزیر غوښه خورم دا صلح ناجائزه ده. (المقرات: ۶/۱۳۱)

الاسرطاً: یعنی د مسلمانانو په خپل مینځ کې داسې شرط لگول منع دي چې په هغې سره د حلال شي حرامه ول لازم راځي لکه خاوند د خپلې بڼې سره دا شرط ولگوي چې که ته راضي شه پدې شرط باندې چې زه به د خپل ورور سره خبرې نه کومه. (المقرات: ۶/۱۳۱)

أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا: مثلاً هیره خاوند ته وایي چې ته راضي شه پدې شرط باندې چې زه به شراب څکم، بیره به خریم او گله به کوم. (المقرات: ۶/۱۳۱)

سوال: دلته دا سوال دی چې د افلاس او د ابواب بیوع سره د دې حدیث څه تعلق دی. که تعلق نشته دی نو دا یې دلته ولي ذکر کړو؟

جواب: چې کله سړی په بیوعاتو کې مشغول شي نو په هغې جنجالونه پیدا کېږي او د جنجالونو په وخت کې د صلحې ضرورت وي. کیدی شي د دې ذکر ځکه دلته راغلی وي چې کله سړی مفلس او دیوالیه شي نو اکثر د صلحې او د شرطونو وخت راشي. لهذا د دې حدیث تعلق د همدغې صلحې سره دی.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۱۹/۴ رقم الحديث: ۲۵۹۴

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

نبي کریم ﷺ پر توک و اغستلو او خوښ یې کړو

﴿۲۴﴾ عَنْ سُؤَيْدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ : جَلَبْتُ أَنَا وَ مَخْرَفَةُ الْعَبْدِيُّ بَرًّا مِنْ هَجْرٍ
سويد بن قيس رضی اللہ عنہ وایي چې واخيستله ما او مخرفه عبدی ټوټه د خرخولو د پاره د مقام هجری نه
فَأْتَيْنَا بِهِ مَكَّةَ فَجَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ يَمِينِي
(چې د مدینې سره پیوسته دی) او هغه مو مکې ته راوړه نور اغي مونږ ته نبي کریم ﷺ پیاډه
فَسَاوَمْنَا بِسَرَاوِيلٍ
(چې کله ورته معلومه شوه چې مونږ د خرخولو لپاره ټوټه مکې ته راوړي ده) مونږ یوه پا جامه واخيسته
فَبِعْنَاهُ
او هغه پا جامه مو په نبي کریم ﷺ باندې خرڅه کړه نو نبي کریم ﷺ د هغه سپری چې
وَ ثُمَّ رَجَلَ يَزْنَ بِالْأَجْرِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ :
دي ځای ته یې په اجرت د خلکو سامانونه راوړل، وي فرمایل چې ته (زما د سپینو زرو د اټکره) وتله
زَنْ وَ أَرْجَحُ . وَقَالَ التَّمِيزِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ ١)
(چې د دې پا جامې دنرخ په توگه یې ورکړم) او (چې څومره د تکرې خبره شوي ده دهغې نه) څه ډیرو تله

توضیح: بزا: شارحینو د دې لفظ ترجمه ثياب او جامي کړی ده. اگر که "بزا" رېښم ته هم وایېر امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ وَبِئِي چې کوفي والاو په لغت کې بزسوت او د کتان ټوټو ته وایي (المقات: ۶/۱۳۱)

هجر: د مدینې منوري سره نژدې د یو ځای نوم دی. (المقات: ۶/۱۳۱)

بسراویل: پرتوگ او جامي ته سراویل وایي. د نبي کریم ﷺ تواضع وو چې خپله پیدل بازار ته راغلو او د پرتوگ سودا یې وکړه. بیا د نبي کریم ﷺ سخاوت وو چې د اصل نرخ نه یې څه ډیر ورکړو. ځکه هغې د سپینو زرو وزن کونکی ته و فرمایل چې راجح وزن یعنی په وزن کې د تلي هغه درجه خکته کړه چې په هغې کې د نرخ سپین زریخودلی شوي دي. چې په نرخ کې اضافه

وشي. علامه ابن حجر وايي چې د نبي کریم ﷺ په پرتوگ اغوستلو يا نه اغوستلو کې د علماوو اختلاف دی. ځينو وييلي دي چې د نبي کریم ﷺ د پرتوگ اغوستل ثابت ندي خو اخستل يې جائز دي. ابن قيم رَحْمَةُ اللهِ وَايِي چې بنکاره خبره ده چې نبي کریم ﷺ پرتوگ اغوستلی دی او هغه وخت به خلکو پرتوگ اغوستلو. بهر حال پرتوگ او قميص په شته زمانه کې د ټولو جامونو نه باېر ده هم دی او په استعمال کې اسان هم دی. او د انسانانو د ټولو احوالو سره موافق هم دی. که پاسيدل که ودريدل وي او که ختل او کوڅيدل وي. (المرقات: ۶/۱۳۱)

﴿۲۵﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: كَانَ لِي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَيْنٌ فَقَضَانِي
جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ باندې زما څه قرض ؤونوبي عَلَيْهِ السَّلَام ماته هغه قرض راكړو
وَ زَادَنِي. ^(۱)
او يو څه ډير يې راكړو.

توضیح: وزادني: که يو سپری د يو سپری قرض ادا کړي او څه ډير ورکړي نو دا جائز ده. دا د سود په زېره کې نه راځي. ځکه دا فقط يو احسان دی. چاپکې څه شرط ندي يخی. سود هغه وخت جوړېږي چې دائن د مدينون نه ډيرو اخستلو شرط کيدي او دا خبره مطرح کړي چې دومره ډېرې به راكوي او هغه کل قرض جرنفعاً ربا کې راځي. (المرقات: ۶/۱۳۲)

د احسان بدله احسان وي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ قَالَ: اسْتَقْرَضَ مِنِّي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عبدالله بن ابی ربیعہ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې قرض اخيستې ؤ مانه نبي کریم ﷺ په يوه موقع
أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَجَاءَهُ مَالٌ
څلويښت زره (۴۰۰۰۰) درهمه نوييا چې نبي کریم ﷺ ته د مال يو لوي مقدار لاس ته ورغلو
فَدَفَعَهُ إِلَيَّ وَ قَالَ:
نوني کریم ﷺ ماته (هغه مال يا د هغه مال نه زما د قرض هومره) راكړو او وي فرمايل

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۶۴۲/۳ رقم الحديث: ۳۳۴۷.

بَارَكَ اللهُ تَعَالَى فِي أَهْلِكَ وَ مَالِكَ إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلْفِ

چې الله تعالی دې ستا په مال او اولاد کې برکت و اچوي. د قرض بدله د دینه بغیر بل هېڅ نه کېږي

الْحَمْدُ وَ الْأَدَاءُ. (۱)

چې (کله قرض ملاؤ شي) شکر او ثنا وکړي شي او (ژر تر ژره) د دې د ادا کولو انتظام وکړي شي.

مديون ته په مهلت ور کولو کې ثواب

﴿۲۷﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَ لَهُ عَلَى رَجُلٍ

عمران بن حصین رضی الله عنہو ایې چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل چې د کوم سړی په یو گس باندي

حَقٌّ فَمَنْ أَخْرَجَهُ

خه حق (یعنی قرض وغیره) وي او دهغې (په وصولولو کې) کې تاخیر وکړي (یعنی قرضدار ته مهلت

كَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ. (۲)

ورکړي) د هرې ورځې په بدل کې به ثواب ورکولې کېږي.

دمیراث په تقسیم باندي قرض مقدم دی

﴿۲۸﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ الْأَطْوَلِ قَالَ: مَاتَ أُنْجِي وَ تَرَكَ ثَلَاثِمِائَةَ دِينَارٍ وَ تَرَكَ وَ لَدَا صِغَارًا

سعد بن اطول رضی الله عنہو ایې چې کله زما ورور مرشونو هغه درې سوه دینار او واره واره ماشومان پریځي

فَأَرَدْتُ أَنْ أُلْفِقَ عَلَيْهِمْ

وو نو ما وغوښتل چې دغه درې سوه دینار په دې هلکانو باندي مصرف کړم (او د هغه قرض ادا نه

فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَحَاكَ مَحْبُوسٌ بِدَيْنِهِ

کړم) خو نبی کریم صلی الله علیه و سلم ماته فرمایل چې ستا ورور دخپل قرض په وجه محبوس شوی دی

(په عالم برزخ کې چې دهغې په وجه هغه د هغه خای نعمتونو او صالحینو د صحبت نه محروم دی)

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۲۱۴/۷ رقم الحديث: ۱۶۸۳

(۲) أخرجه احمد في المسند ۴۴۲/۱

فَاقْضِ عَنْهُ . قَالَ : فَذَهَبْتُ
لهذا ته دهغه قرض ادا کړه سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې (دې اوریدوسره) زه (کور) ته راغلم او دخپل ورور
فَقَضَيْتُ عَنْهُ ثُمَّ جِئْتُ فَقُلْتُ
قرض مي خلاص کړو. بېاد نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شوم او عرض مي وکړو چې
يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ قَضَيْتُ عَنْهُ وَ لَمْ تَبَقْ إِلَّا امْرَأَةً
يا رسول الله! ما دخپل ورور قرض خلاص کړی او س د هېچا مطالبه نده پاتې خويوه ښځه پاتې شوي
تَدْعِي دِينَارَيْنِ وَ لَيْسَتْ لَهَا بَيِّنَةٌ قَالَ :
ده چې هغه دوو (۲) دینارو دعوی کوي خودهغې سره هېڅ گواه نشته دی نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
أَعْطَاهَا فَإِنَّهَا صَادِقَةٌ . ^(۱)
و فرمایل چې هغې ته هم دوه (۲) دینار ورکړه هغه رښتني ده.

توضیح: فانها صادقة: قانون خو دا دی چې سپری به په دخپل حق ثابتولو لپاره گواه ساتي. خو که قاضي او حاکم دخپل معلوماتو په بنیاد باندې فیصله صادره کړي نو دا هم جائزه ده. دلته نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې دعوی کونکې ښځې د دوو دینارو ورکولو فیصله په هم دغه بنیاد باندې کوي. یا نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د وحی په ذریعې سره معلومه شوي وه چې دا ښځه رښتیا وايي. د دې حدیث نه دا خبره معلومه شوه چې دخلکو قرض مقدم دی او تقسیم د میراث وروسته دی. که څه مال پاتې شو نو تقسیم یې کړی گڼي د ورثاوو حق به پاتې نشي. (المرقات: ۶/۱۳۳)

﴿۲۹﴾ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَحْشٍ قَالَ : كُنَّا جُلُوسًا بِفِنَاءِ الْمَسْجِدِ
محمد بن عبد الله بن جحش رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې يو ورځ مونږ ناست وود مسجد نبوي سره نژدې په يو صحن
حَيْثُ يُوضَعُ الْجَنَائِزُ وَ رَسُولُ اللَّهِ جَالِسٌ بَيْنَ ظَهْرَيْنَا
کې چرته به چې جنازی کيخودل کيدلي، زمونږ په مينځ کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناست و، ناڅاپه

(۱) أخرجه احمد في المسند ۱۳۶/۴.

فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَصْرَهُ قِبَلَ السَّمَاءِ فَنَظَرَ ثُمَّ طَأَطَأَ بَصْرَهُ

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د اسمان اړخ ته نظر اوچت کړو او هلته یې وکتل. بیا یې خپل نظر راخکته کړو

وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى جَبْهَتِهِ قَالَ : سُبْحَانَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ

او خپل لاس یې په تندي باندې کیخودو (په تعجب سره یې) وفرمایل چې سبحان الله! سبحان الله!

مَا نَزَلَ مِنَ التَّشْدِيدِ ؟ قَالَ : فَسَكَّنَا

خومره سختی رانازل شو. راوي وايي چې مونږ چپ شو (يعني مونږ د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه هېڅ

يَوْمَنَا وَ لَيْلَتَنَا فَلَمْ نَر

تپوس ونه کړو) تردې چې هغه ټوله ورځ او ټوله شپه تېره شوه او مونږ ته هېڅ سخته خبره ښکاره نه شوه

إِلَّا خَيْرًا

دښه والي نه بغير (يعني صحابو و د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ارشاد نه داسې پوهه شول چې کيدی شي

همدغه وخت څه عذاب نازلیدونکی دی یا بل څه سخت مصیبت راتلونکی دی. مگر هغه ټوله ورځ

حَقِّي أَصْبَحْنَا

او ټوله شپه تېره شوه نه څه عذاب او نه سخت مصیبت نازل شو) تردې چې سحر شو. د حدیث راوي

قَالَ مُحَمَّدٌ : فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

د محمد ابن عبد الله صلی اللہ علیہ وسلم وايي چې د دینه وروسته ما د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه وکړه

مَا التَّشْدِيدُ الَّذِي نَزَلَ ؟

چې هغه کومه سختي ده چې نازل شوې ده" (چې دهغې اظهار نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم پرون دومره په

قَالَ : فِي الدِّينِ

تعجب فرمایلي وو) نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل "دين (يعني قرض او داسې نور شيان) باره کې

وَالَّذِي لَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ

هغه سختي نازل شوې ده. قسم دی په هغه ذات چې د چا په قبضه کې د محمد صلی اللہ علیہ وسلم ساه ده

لَوْ أَنَّ رَجُلًا قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ عَاشَ ثُمَّ قُتِلَ

که یو سړی د الله په لاره کې (يعني په جهاد کولو) کې شهید شي او بیا ژوندی شي او بیا شهید شي

فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ عَاشَ ثُمَّ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ عَاشَ وَ عَلَيْهِ

د الله په لاره کې او بيا ژوندي شي او بيا شهيد شي د الله په لاره کې او بيا ژوندي شي او په ده باندې

دَيْنٌ مَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ حَتَّى يُقْضَى دَيْنُهُ . وَفِي هَذِهِ السَّنَةِ نَحْوُهُ^(۱)

قرض وي نو تر هغه وخت پورې جنت ته نشي داخلېدلې ترڅو چې دده قرض ادا نكړې شي (يعنې كه

يو قرضدارى بيا بيا د الله په لاره کې ووژل شي نو دا بيا بيا شهادت هم دهغه د قرض كفاره نشي كيدلې)

توضیح: طأطأ: يعنې اسمان ته د كتلو نه وروسه نبي كريم ﷺ بيا خپل نظر راڅكته كړو او په تعجب سره يې تندي باندې لاس كيځودل.

قال محمد: يعنې د دې راوي محمد بن عبد الله صحابي د نبي كريم ﷺ نه پوښتنه وكړه. (المركات: ۶/۱۳۴)

ثم عاش: يعنې كه يو سړى بيا بيا شهيد شي نو بيا يې هم قرض نه معاف كېږي. د قرض د معافۍ لپاره د قرض ادا كول ضروري دي. اكر كه شهادت ډېره لويه درجه ده. (المركات: ۶/۱۳۴)

(۱) أخرجه احمد في المسند ۲۸۹/۵.

باب الشركة والوكالة د شرکت او وکالت بیان

قال الله تعالى: ﴿وَإِنْ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْتَغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ (سورة ص آیت: ۲۴)

وقال الله تعالى: ﴿فَاتَّبِعُوا أَحَدًا كُمْ يَوْمَ قَوْمِكُمْ هَذِهِ إِلَىٰ التَّيْمِينَةِ﴾ (سورة كهف آیت: ۱۹)

وقال الله تعالى: ﴿فَهُمْ شُرَكَاءٌ فِي الثُّلُثِ﴾ (سورة نساء آیت: ۱۱)

شرکت په لغت کې ملاولو ته وايي او په اصطلاح کې د دوو سړو په مینځ کې هغه عقد او معامله ته شرکت وايي چې په هغې کې د دواړو اصل او نفع کې شریک وي.

د شرکت دوه قسمونه: ۱: شرکت ملک ۲: شرکت عقد: اول قسم یعنې شرکت ملک هغه دی چې د دوه یا د ډیرو سړو په ذریعې سره د اخستلو او خرڅولو یا د هبه په ذریعې سره یا میراث د یو مالک شي یا مشترکه توگه باندي دوه سړی یو بنکار حاصل کړي او هغه د بنکار مالک شي. یا د دوه سړو د یو جنس بېل بېل مال د یو بل سره داسې گډه وډ کول چې په دواړو کې تفاوت کول گران شي مثلاً د یو سړی شوده د بل سړی شوده سره گډه وډ شول. دا ټول د شرکت صورتونه دی.

د دې شرکت شرعی حکم دا دی چې که د دواړو په مالونو کې امتیاز وي نو دا دواړه شرکان د یو بل لپاره نااشنا دي. یعنې د یو بل د اجازت نه بغیر په خپل ملکیت کې تصرف کولی شي. خو چرته چې امتیاز نه وي لکه د ذکر شوې شوه والا صورت دی. نو پدې کې یو ملگری د بل ملگری د اجازت نه بغیر تصرف نه شی کولی. د دواړو اجازت ضروری دی.

دویم قسم یعنې شرکت عقد هغه دی چې ما خپل فلانی فلانی مال او فلانی فلانی حقوق ستا سره شریک کړل او بل ملگری یې ووايي چې ما دا قبول کړو او ما هم خپل مال او حقوق ستا سره شریک کړل. پدې شرکت کې منافي شرکت هېڅ یو شرط عائد کول دهغ عقد فاسده وی. لهذا دا قسمه شرط لگول د جا لپاره جائز نه دی.

د شرکت عقد څلور قسمه دي: ۱: شرکت مفاوضه ۲: شرکت عنان ۳: شرکت صنائع والتقبل ۴: شرکت الوجوه.

الوكالة: دخپل حقوق او مالونو په تصرف کې بل څوک په خپل خاي خوړولو نوم وکالت دی. د کالت تفصیلی مسائل په فقه کې کتل پکار دي.

الفصل الأول دعاء لوی اثری

﴿١﴾ عَنْ زُهْرَةَ بِنِ مَعْبِدٍ : أَنَّهُ كَانَ يَخْرُجُ بِهِ جَدُّهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هِشَامٍ إِلَى السُّوقِ
زهره ابن معبد رَحِمَهُ اللهُ (تابعی) باره کي منقول دي چې ده بوتلونیکه عبد الله ابن هشام رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ بازار
فَيْشْتَرِي الطَّعَامَ فَيَلْقَاهُ
ته چرته به چې هغې غله اخستله. نو (کله به چې هغې غله واخستله نو) نو هلته به هغې سره ملاویدل
ابْنُ عُمَرَ وَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَيَقُولَانِ لَهُ : أَشْرِكْنَا فَإِنَّ
ابن عمر رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ او ابن زبير رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ او هغه دواړو به هغه ته ویل چې مونږ دخان سره شریک کړه ځکه
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ دَعَا لَكَ بِالْبُرْكََةِ فَيُشْرِكُهُمْ
نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ستا لپاره د برکت دعا کړي ده (زهره رَحِمَهُ اللهُ وايي) زما نیکه به هغوی شریک
فَرُبَّمَا أَصَابَ الرَّاحِلَةَ
کول او (د نبي عَلَيْهِ السَّلَام د دعا برکت و چې) هغوی ته بغیر د نقصان او خساری د یو اوښ د بوج برابر
كَمَا هِيَ فَيَبْعَثُ بِهَا إِلَى الْمَنْزِلِ
غله گټه کیده چې هغه به یې خپل کور ته لیږله او (دهغې په حق د نبي عَلَيْهِ السَّلَام د دعا واقعه داده چې)
وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هِشَامٍ ذَهَبَتْ بِهِ أُمُّهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د عبد الله ابن هشام رَحِمَهُ اللهُ عَنْهُ مور هغه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت ته یورو او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَ دَعَا لَهُ بِالْبُرْكََةِ. (١)
دده په سر خپل لاس مبارک تېر کړو او دده لپاره یې د برکت دعا وکړه.

توضیح: اصاب الراحلة: یعنی د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعا په برکت سره د زهره بن معبد نیکه عبد الله بن هشام ته به اکثر وخت په گټه کې د یو اوښ د پوره بوج برابر غله ملاویدله او هغه به یې کور ته لیږله. دا د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعا برکت وو. ځکه دهغې مور په ماشوم توب کې عبد

الله بن هشام نبي کریم ﷺ ته وړی وو. هغه وخت نبي کریم ﷺ د هغې په سر لاس راخکلو او د برکت دعایې ورته وکړه. د دې حدیث نه معلومه شوا چې په عقود او د مالونو په تجارت کې شرکت جائز دی. (المقات: ۶/۱۳۶)

د انصارو په مالونو کې د مهاجرینو شرکت

﴿۲۶﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَتِ الْأَنْصَارُ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابي چې (کله د مکې نه مهاجرين مدینې ته راغلل نو) خواست وکړو انصارو (يعني
لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اَقْسِمُ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخِيلِ
د مدینې خلکو) نبي کریم ﷺ ته چې تقسیم کړه زمونږ او د مهاجرینو په مینځ کې د کهجورو
قَالَ : لَا تَكْفُونَنَا الْمَوْتَةَ
بوته نبي ﷺ و فرمايل چې زه بوته نه تقسیموم تاسو زمونږ (يعني د مهاجرینو) له وجې محنت کوی
وَ نُشْرِكُكُمْ فِي الثَّمَرَةِ . قَالُوا : سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا. (۱)
مونږ به په پیداوار کې ستاسو سره شریک یو. انصارو وویل چې مونږ ستاسو خبره په سر سترگو قبلوو

توضیح: الانصار: د مکې مکرمې نه چې کومو صحابو مدینې ته هجرت کړې و. هغې ته مهاجرین ویل کېږي او په مدینه کې چې کومو مسلمانانو مدد کړی وو. هغوی ته انصار ویل کېږي. نبي کریم ﷺ د مهاجرینو او د انصارو په مینځ کې د وروولۍ روابط جوړ کړل. همدغه شان مهاجرین د انصارو په مالونو کې شریک شول. انصارو په غټې قربانۍ سره د مهاجرینو بخیر راغلی وکړو. بدغه موقع باندې انصارو دا غوښتنه وکړه چې زمونږ زمکې د ملکیت په توګه په مهاجرینو باندې تقسی کړه چې خپله برخه او مهاجرین خپله برخه وساتي. نبي کریم ﷺ و فرمايل چې داسې نه بلکې تاسو محنت او مشقت کوي او کله چې غله تیاره شوه نو مونږ له تیاره غله را کړي. پدې فیصله کې دوه حکمتونه وو. اول دا چې مهاجرینو مکه مکرمه د دې لپاره نه وه پرځي چې هغوی مدینې ته لاړ شي او هلته زراعت شروع کړي. بلکې هغوی د جهاد لپاره هجرت کړې وو. او هجرت د تختیدونوم ندی بلکې راتاویدل او په دښمن باندې د حملې کولو نوم دی. د نبي کریم ﷺ خیال دا و چې مهاجرین په پوره توګه د جهاد لپاره فارغ شي. که چري په هغوی باندې یې زمکې

تقسیم کړی وی نو هغوی به د جهاد نه پاتې شوی وی. دویم حکمت دا وو چې نبی کریم ﷺ فقط د گټې تقسیم و فرماییل چې اصل جايداد او اصل باغونه د انصارو د ملکیت نه خارج نشي. که تقسیم شوی وی نو د انصارو زمکې او بوټي به د مهاجرینو په ملکیت کې راغلی وي. سبحان الله د نبوت رڼا خومره تیزه وي. (المرقات: ۶/۱۳۶)

قال لا: ای لا اقسها بینکم و بینهم، دا جدا کلمه ده او تکفوننا جدا صیغه ده چې خبر بمعنی امر دی یعنی ته زمږ لپاره بس یې. المؤمنة: محنت او مشقت کولو ته وایي. (المرقات: ۶/۱۳۶)

په تجارتي معاملو کې وکالت جائز دی

﴿۳﴾ وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ الْبَارِقِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ دِينَارًا
عروه بن ابی الجعد بارقي رضي الله عنه باره کې منقول دي چې نبی کریم ﷺ ورته یو دینار ورکړو چې
لِيَشْتَرِيَ بِهِ شَاةً فَأَشْتَرَى لَهُ شَاتَيْنِ
هغه د نبی کریم ﷺ لپاره یوه بېزه واخلي. نو هغې په یو دینار باندې دوه بېزي واخستلی او
فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ
بیا یې په هغې کې یوه بېزه د یو دینار په عوض (د چا په لاس) خرڅه کړه. او نبی کریم ﷺ ته
وَ أَتَاهُ بِشَاةٍ وَ دِينَارٍ
یې یوه بېزه ورکړه او یو دینار یې هم ورکړو. نبی کریم ﷺ (دده د ذهانت نه خوشحاله شو)
فَدَعَا لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْعِهِ بِالْبَرَكَاتِ فَكَانَ لَوْ اشْتَرَى ثُرَابًا
د هغې په اخستلو او خرڅولو معاملاتو کې د برکت دعا وکړه چې د هغې اثر دا و چې که هغې به خاوره
لَرَبِحَ فِيهِ. ^(۱)
واخیستله نو په هغې کې به هم هغې ته فایده کیده.

توضیح: د دې حدیث نه یوه خبره معلومه شوه چې په تجارتي معاملاتو کې وکالت جائز دی. همدغه شان هره هغه معامله چې په هغې نیابت چلېږي. هلته وکالت هم چلېږي. د دې حدیث نه دا خبره هم معلومه شوه چې که یو سړی د چا مال د گټې په غرض سره خرڅ کړي نو هغه بیع منعقد هو جاعے گی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶۳۲/۱ رقم الحديث: ۳۶۴۲

یعنې فضولی کی بیع جائز ده. خو داده چې د مالک د اجازت پورې به بیع موقوف پاتې وي. دا د احنافو مسلک دی. او ذکر شوی حدیث د هغوی دلیل دی. خو د شوافعو حضراتو په نزد دغه شان تصرف کول او بیع کولو سره بیع نه صحیح کېږي. اگر که مالک اجازت هم ورکړي. بهر حال نبی کریم ﷺ د هغه صحابي په حق کې د برکت دعا وکړه نو هغې ته په خاوره کې هم فایده کیدله. (المرقات: ۶/۱۳۷)

الفصل الثاني

د دیانتداره شریکانو ساتونکی الله تعالی دی

﴿٤﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ قَالَ : " إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ :
ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم ﷺ دا حدیث بیانوي چې نبی ﷺ فرمایل الله تعالی وایي
أَنَا ثَالِثُ الشَّرِيكَيْنِ مَا لَمْ يَخُنْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ
چې زه د دوو شریکانو په مینځ دریم (محافظ) یم چې تر کومې پورې په هغې کې خیانت ونه کړي د هغه
فَإِذَا خَانَهُ خَرَجْتُ مِنْ بَيْنِهِمَا " . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَزَادَ رِزِينُ : وَجَاءَ الشَّيْطَانُ ^(۱)
بل شریک سره او چې کله په خیانت او بد دیانتی کې راشي نو زه د هغوی د مینځ نه ورم.

توضیح: انا ثالث: یعنې په تجارت کې چې تر څو پورې شریکان په دیانت او امانت سره کار کوي نو د الله تعالی د اوښه به د هغه شریکانو مالونه او گټه محفوظه وي. هیڅ مصیبت او تباهی به هغوی نه راضي. او الله تعالی په هغه مال کې برکت اچوي. خو چې کله په شرکاوو کې خیانت او د هوکې او بد دیانتی شروع شي نو د الله تعالی د حفاظت سیوری لار شي او په مینځ کې شیطان راشي. بیا په مالونو کې نقصان او تباهی شروع شي. د دې وجه داده چې یو شریک د بل شریک په خیرخواهی کې لگي وي او د الله تعالی مدد شامل حال وي لکه څنگه چې په حدیث کې دي. چې تر کومې پورې بنده د خپل ورو په مدد کې لگي وي نو تر هغه وخت پورې الله تعالی د هغې په مدد کوي. (المرقات: ۶/۱۳۸)

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۱۷۷/۳ رقم الحديث: ۲۲۸۲

په هر حالت کې د خیانت نه بچ شی

﴿۵۵﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَدِرَّ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنْ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل ورسوه امانت هغه چا

اَتَمَّنَكَ وَلَا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ. (۱)

ته چا چې ته امین جوړ کړې یې او څوک چې تاسره خیانت وکړي ته د هغه سره خیانت مه کوه.

په خیبر کې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وکیل

﴿۶۶﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَى خَيْبَرَ فَأَتَيْتُ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې (يوه ورځ) ما خیبر ته د تللو اراده وکړه نو زه راغلم (د رخصتیدو په ارادې سره)

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَقُلْتُ: إِنِّي أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَى خَيْبَرَ

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته. ما نبي عَلَيْهِ السَّلَام ته سلام وکړو او ومې ويل چې ما اراده کړې خیبر ته د تللو

فَقَالَ: إِذَا أَتَيْتَ وَكَيْلِي فَخُذْ مِنْهُ خَمْسَةَ عَشَرَ وَسُقًا

نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې "کله ته خیبر کې زما وکیل ته لاړ شي نو ته واخله د هغه نه نه پنځلس وسقه

فَإِنْ ابْتَغَى مِنْكَ آيَةً فَضَعْ يَدَكَ عَلَى تَرْقُوتِهِ. (۲)

(که جوړي) او که هغه ستانه څه نښاني وغواړي نو خپل لاس د هغه په مرئ باندې کېږده.

توضیح: ترقوته: یعنی خپل لاس د هغه په حلق او د مرئ په هډوکي باندې کېږده. نو هغه به بوهه شي نو په رښتیا د هغې مووکل یعنی د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له اوښه راغلی یې. پخوانۍ زمانه کې به د قاصد د تصدیق لپاره خلکو خپل خاص شی مثلاً څادر، گوتمه، خولۍ یا تسبیح یا داسې نور شی ورکولو. چې د قاصد د صدیق و شي. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغې ته د وکیل جوړولو نه مخکې ویلي وو چې ستا او زما په مینځ کې نښاني داده چې قاصد به ستا د مرئ په هډوکي باندې لاس کېږدي نو هغه به زما له طرفه رایرل شوی وي. بدي حدیث کې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دي قاصد ته د دغه شان معاملي ترتیب ویلی دی. (المراقات: ۶/۱۳۹)

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۸۰۵/۲ رقم الحديث: ۲۵۲۵

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۱۷/۱ رقم الحديث: ۲۶۲۲

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د بېمي د شرکت ثبوت او برکت

﴿٧٧﴾ عَنْ صُهَيْبٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ثَلَاثٌ فِيهِنَّ الْبَرَكَهَةُ :

صهيب رضي الله عنه واي چې چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل درې شيان داسې دي چې برکت ترې حاصلېږي

الْبَيْعُ إِلَى أَجَلٍ وَ الْمُقَارَضَةُ

١: په وعده باندې خرڅول يعنې اخستونکې ته د قيمت په ادا کولو کې مهلت ورکول ٢: مضاربت.

وَ إِخْلَاطُ الْبُرِّ بِالشَّعِيرِ لِلْبَيْتِ لَا لِلْبَيْعِ. (١)

٣: په غنمو کې وربشې گډول د کورد خرڅ د پاره نه د خرڅولو لپاره.

توضیح: ثلاث: ای خصال ثلاث البيع الى اجل يعنې مشتري ته د ثمن په ادا کولو کط مهلت ورکول چې هغه په اسنۍ سره روپۍ ادا کړي.

المقارضة: بېمي ته مقارضة ويل شوی دي. د دې حديث نه د مضاربت شراکت ثابت شو او د دې د برکت ثبوت هم ملاو و شو. په مضاربت کې د يو سړی مال وي او محنت د بل سړی وي. او په دواړو کې گټه شريکه وي. نن سبا د پاکستان په بېنکونو کې سودي کاروبار روان دی چې د ملک لپاره تباهی ده که د دې په حای مضاربت وی چې گټه او نقصان کې به دواړه شريک وي نو پدې به ثواب او برکت هم وی او د سود د لعنت نه به ملک هم ازاد وي. (المركات ٦/١٣٩)

اخلاط البر: يعنې د غنمو سره جوار گډول پدې کې برکت دی کوم د غنمو اوږه چې ارزان وي دغه شان به تر ډیره وخته پورې چلېږي. خو دا صورت د کورونو د استعمال لپاره دی. په اخستلو او خرڅولو کې داسې ملاوت د لعنت سبب دی. ځکه په هغې کې خيانت دی. (المركات ٦/١٤٠)

په تجارت کې د برکت يوه واقعه

﴿٨٨﴾ وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مَعَهُ بَدِينَارًا

حکیم بن حزام رضي الله عنه باره کې منقول دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه ته دینار ورکړو چې هغه په

(١) أخرجه ابن ماجه في السنن ٧٦٨/٢ رقم الحديث ٢٢٨٩

لَيْشْتَرِي لَهْ بِهْ اُضْحِيَّةً فَاشْتَرِي كَبْشَا بَدِينَارِ
دې دینار نبي کریم ﷺ ته د قربانی څاروی واخلي. نو هغې په دې دینار یو گله واخستو او
وَ بَاعَهُ بَدِينَارَيْنِ فَرَجَعَ فَاشْتَرِي اُضْحِيَّةً بَدِينَارِ
بیا یې هغه په دوه دینارو خرڅ کړو. د دې نه د فارغیدو نه وروسته هغه د قربانی څاروی په یو دینار
فَجَاءَ بِهَا وَ بِالَّذِي الَّذِي
واخیستلو او هغه څاروي سره یې یو دینار هم راوړو او نبي کریم ﷺ ته یې ورکړو کوم (چې)
اسْتَفْضَلَ مِنَ الْاُخْرَى فَتَصَدَّقَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالَّذِي
یې اول اخستی و د څاروي د وصول شوي نرخ نه پاتې شوی و و نبي کریم ﷺ هغه دینار صدقه
فَدَعَا لَهْ اَنْ يُبَارَكَ لَهْ فِي تِجَارَتِهِ . ^(۱)
کړو او د حکیم بن حزام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حق کې یې دادعا وکړه چې خدایه د دې په تجارت کې برکت واچوي

توضیح: بدینار: د دې صحابي هونبیار توب او عقلمندی ته خو وگوری او د تجارت مهارت یې وگوری چې نبي کریم ﷺ د قربانی د څاروي د اخستلو لپاره هغې ته یو دینار ورکړی وو نو هغې د یو دینار په بدل کې گله واخیستو او بیا یې په همغه منډي کې هغه په دوه دیناره خرڅ کړو او بیا یې د یو دینار په بدل کې بل گله واخیستو او یو دینار یې بچ راوړو. نبي کریم ﷺ د هغې په تجارت کې برکت دعا وکړه او د هغه دینار د صدقه کولو حکم یې وکړو. ځکه دا گټه د یو داسې څاروي په واسطې سره وه چې د قربانی لپاره اخستلی شوی وو. او د قربانی د څاروي ټولې گټې هم په صدقه کې داخل دي. د دې په مقابل کې د دېنه مخکې حدیث نمبر ۳ کې هم دغه شان واقع راغلي ده. هلته بنی کریم ﷺ دینار خپله اخستی دی. ځکه هلته د قربانی صورت نه وو. د دې ځای نه د فقهاوو دا مسئله راوتلي ده چې د قربانی د څاروي گټه به صدقه کېږي. د دې حدیث نه دا خبره بالکل واضحه شوه چې په تجارت کې برکت وي. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې د فضولي عقد صحیح کېږي. خو مالک په اجازت باندې موقوف دی. شوافع د فضولي بیع نه ناجائز وایي. تفصیل مخکې تېر شوی دی. (المرقات: ۶/۱۴۰)

(۱) أخرجه ابودارد في السنن ۶۷۹/۳ رقم الحديث: ۳۳۸۶

باب الغصب والعارية

د غصب او عاریت بیان

قال الله تعالى: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۸۸)

وقال الله تعالى: ﴿فَمَنْ اَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ (سورة بقره آیت: ۱۹۶)

وقال الله تعالى: ﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ (سورة ماعون آیت: ۷)

غصب: په لغت کې یو څیز په زور اخیستو ته وايي. او په اصطلاح کې د ظلم او د جبر په توګه د چا د مال پټولو نوم غصب دی. پدې کې پټونکې غاصب وي. د چانه چې پټ کړی شوی وي هغې مغضوب منه وي. او غصب کړی شوي مال ته مغضوب وايي.

عاریت: د عاریت معنی ده غوښتلی شوی څیز. په اصطلاح کې د عاریت تعریف دادی: چې یو سړی ته د عوض نه بغیر د خپل مال د ګټې مالک جوړولو ته عاریت وايي. علامه تورپشتی وايي چې دا لفظ عارته منسوب دی. ځکه په داسې غوښتلو کې شرم محسوسیږي. (المركات: ۶/۱۴۱)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د غاصب لپاره سخت وعید

﴿۱﴾ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَخَذَ شِبْرًا

سعيد بن زيد رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل کوم سړی چې واخیسته یوه لویشت

مِنَ الْأَرْضِ ظَلَمًا فَإِنَّهُ يَطْوِقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ^(۱).

زمکه د چا په ظلم نو وابه چولې شي دده په غاړه کې د قیامت په ورځ دا ووزمکونه همدومره اندازه زمکه

توضیح: سبع ارضین: یعنی په اووو زمکو کې به هماغه اندازه زمکه د هغه غاصب په غاړه کې د طوق په توګه واچولی شي. د دې جملې دوه مطلبه دي: اول دا چې په د اووو زمکونه نه به د غصب شوي زمکې په مقدار زمکه غوڅ کړی شي او د هغې په غاړه کې به طوق په توګه واچولی شي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹۳/۶ رقم الحديث: ۳۱۹۸، ومسلم في صحيحه ۱۲۳۱۳ رقم الحديث: ۱۶۱۰/۱۴۰.

دويم مفهوم دا دی چې غاصب به د غصب کړی شوي زمکه کې د اومي (۷) زمکې تر لاندې پورې و مونډلی شي نو هغه غصب کړی شوي برخه به د هغې غاړې طوق شي. او هغه به مضبوط و تړلی شي. او مطلب دا هم دی چې غاصب به د زمکې په اوچتولو باندې مجبوره کړی شي. د دې حدیث نه مسلمانانو ته دا تعلیم ورکړی کېږي. چې غصب یو سخت جرم دی. اسلام د امن او آتشی دین دی. په اسلام کې د هر سړی د مال او د ځان حفاظت دی. لهذا پدې کې د غصب هېڅ تصور نشته دی. (المرقات: ۶/۱۴۱)

په ټینو کې شوه د مالک حق دی

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَخْلُبَنَّ أَحَدٌ مَا شِيَةَ امْرِئٍ			
ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُوايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: نه دې لوشي يو کس د بل سړی د څاروي شوه			
بَغَيْرِ	إِذْنِهِ	أَيُّجِبُ	أَحَدُكُمْ
دده د اجازت (دده د حکم او درضا) نه بغیر آیا څوک په تاسو کې دا خوښوي چې راشي د هغه خزاني			
فَتُكْسَرُ	خَزَانَتُهُ	فَيَنْتَقِلُ	طَعَامُهُ
(يعني د هغې د غلی گودام) ته او د هغې خزانه (گودام) خلاص کړي تر دې چې د هغې غله یوسي؟			
وَ إِنَّمَا	يَخْزَنُ	لَهُمْ	ضُرُوعُ
همدغه شان (پوهه شی) د بل د څارو غولانځې د هغوي د غذائی ضرورت (شودو) حفاظت کېږي.			
مَشْرَبَتُهُ	يُؤْتِي	مَشْرَبَتَهُ	

توضیح: مشربته: په میم باندې فتحه ده. را باندې ضمه ده او فتحه هم ده. د گودام کمري ته وایي. ملاعلي قاری رَحِمَهُ اللهُ وایي ای گرفته وهي بیت فوقانی یوضع فيه المتاع. مطلب دا دی چې د څاروو په غولانځو کې چې کوم شوه دي. دا د مالک ملکیت دی. غولانځې په شان د گودام یا خزانه ده. د مالک د اجازت نه بغیر د دینه څه اخستل منع دي. که کوم سړی د خپل ذاتي گودام یا ځخانه کې د چا دخول نه خوښوي نو همدغه شان د څاروو مالک د هغې غولانځو نه د هغې د اجازت نه بغیر شوه راویستل نه خوښوي. خو که یو سړی د منحصمه په حالت کې وي نو د ځان د ساتلو حد پورې دي شوه وڅکې او بیا دي د هغې نرخ ادا کړي. (المرقات: ۶/۱۴۲)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۸۸/۵ رقم الحديث: ۲۴۳۵، ومسلم في صحيحه ۱۳۵۲/۲ رقم الحديث: ۱۷۲۰/۱۳.

علماوو ليكلي دي چې كه اجازت دلاله وي نو بيا جائز دي لكه خپني د رپو مالكان په لاره كې د تېرودونكو پېزو شوده د خلكو لپاره عام كړي او خلك ترينه شوده راوباسي. او كه اجازت نه دلاله وي نه صراحه وي خو سپري په اضطراري حالت كې وي نو بيا هم سپري د خان د بچ كولو حد پورې فقط خلك ضروري دي. كور ته وړل جائز نه دي او چې خه يې و خلك د هغې نرخ به وركړي.

يخزن فعل دي شروع د دي فاعل دي او اطعماتهم مفعول به دي. (المرقات: ۶/۱۴۲)

د كاسي په بدل كې كاسه، واقعه

﴿۳﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ بَعْضِ نِسَائِهِ			
انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې (يوورخ) نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قيام كولو د خپلې يوې بي بي (عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا)			
فَأَرْسَلَتْ	إِحْدَى	أُمَّهَاتِ	الْمُؤْمِنِينَ
سره نو ورو لېرله يوې بي بي په ازواج مطهراتو كې (زينب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا يا صفيه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا او يا ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا)			
بِصُحْفَةٍ	فِيهَا	طَعَامٌ	فَضْرَبَتْ
يو كاسه چې په هغې كې د خوراك خه شي ؤ. (د دې په ليدو سره) د خادم لاس ووهلو هغه بي بي چې			
النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِهَا يَدَ الْخَادِمِ فَسَقَطَتِ الصُّحْفَةُ فَأَنْفَلَقَتْ فَجَبَعَ			
د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره يې قيام كولو چې په و هلو سره دا كاسه گوزار شوه او ماته شوه. نو راجمع			
النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ فَلَقَّ الصُّحْفَةَ ثُمَّ جَعَلَ يَجْمَعُ فِيهَا الطَّعَامَ			
كړي نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د كاسې هغه خندا (دمات شوي) او بيا يې راجمع كړل هغه شيان د خوراك			
الَّذِي كَانَ فِي الصُّحْفَةِ وَ يَقُولُ : غَارَتْ أُمَّكُمْ			
چې په هغه كاسه كې وو. نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې "ستا مور ته غيرت راغلي ؤ. بهر حال			
ثُمَّ حَبَسَ	الْخَادِمَ	حَتَّى	أَتَى
نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (خه ساعت) خادم حصار كړو تر دې چې كاسه يې راوړې د هغه بي بي د كور نه			
هُوَ فِي بَيْتِهَا			
چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په كې قيام كولو (يعنې عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) او بيا نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د (همغه			

فَدَفَعَ الصَّحْفَةَ الصَّحِيحَةَ إِلَى الَّتِي كُسِرَتْ صَحْفَتُهَا
خادم په ذریعی سره) دهغې زوجې مطهرې چې د چا کاسه مات شوي وه هغه روغه کاسه ولیرله او
وَ أَمْسَكَ الْمَكْسُورَةَ فِي بَيْتِ الَّتِي كُسِرَتْ. (۱)
ماته شوي کاسه یې هغه زوجې مطهرې په کور کې کینخودله چا چې هغه ماته کړي وه.

توضیح: بعض نساته: د دینه مراد ام المؤمنین حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ده. (المراقات: ۶/۱۴۳)

ید الخادم: د خادم لفظ د غلام او د وینزي دواړو لپاره استعمالېږي. دلته د خادم نه مراد وینځه ده.

صحفة: کاسه او رکابې ته وايي. مخکې زمانه کې به د لرگو نه جوړ شوي لوڅي وو.

فانفلقت: چې چنډا چنډا شي هغې ته انفلاق وايي. فلق: د فلقة جمع ده. مات شوي لوڅي ته وايي

(المراقات: ۶/۱۴۳)

غارت أمکم: دا خطاب خو موجود خلکو ته دی او یا ټول امت ته دی. چې د امت په خلکو د چا په

زړه او ماغزو کې د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا لپاره څه کرکه پیدا نشي. نو ځکه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا له طرفه عذر بیان کړو چې په بنو کې داسې کېږي. دا یوه انساني تقاضا

ده. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا پدې کې معذوره ده. (المراقات: ۶/۱۴۳)

سوال: د دې حدیث د غصب یا د غارت سره هېڅ تعلق نشته دی بیا دې دا ولی دلته راوړی دی؟

جواب: قاضی عیاض رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د بل ضایع کول او تباه کول یو قسم ته غصب دی. یا دا

وویلی شي چې په رکابې کې خوراک تحفه وه خو خپله رکابې د عاریت په توګه وو.

سوال: دلته دا سوال دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ماتې شوي پیالي په بدل کې روغه پیاله ورکړه

حال دا چې پیاله خود ذوات القیم نه ده. نرخ بېرته ورکول پکار وو. د ذوات الامثال نه وه.

جواب: د دې سوال جواب دا دی چې په حقیقت کې دا دواړه لوڅي د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ملکیت

کې وو. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د توافق په توګه داسې وکړل، نه دا چې د ضمان په توګه وو.

دویم جواب: دا چې ځېني لوڅي د ذوات الامثال د قبیل نه وي لکه څنگه چې ځېني عددیات د ذوات

الامثال نه وي. لکه هګۍ. (المراقات: ۶/۱۴۳)

د یو مسلمان مال لوټل حرام دی

﴿٤٤﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَنَّهُ نَهَى عَنِ

عبد الله بن يزيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ منع کړې ده د

النُّهْبَةِ وَ الْمِثْلَةِ. (١)

لوټلو او مثله کولو نه.

توضیح: مال لوټل عام دي که د مسلمان وي او د کافروي او يا د ذمي کافروي ټول حرام دي:

مثله: لاس، نښي او غوږونه او پوزه غوڅول او بدن وړانولو ته وايي. دا هم په اسلام کې منع ده. په ابتداء د اسلام کې داسې څه واقعات شوي وو. بيا د هميشه لپاره حرام کړی شو. د دينه معلومه شوه چې د طب محصلين چې د قبرونو نه مړي راوباسي او بيا په هغې باندې تجربې کوي ټول حرام دي. انسان الله تعالی د احترام قابل جوړ کړی دی. (المرقات: ۶/۱۴۴)

د حایانو د سامان پټونکو حشر

﴿٤٥﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : انْكَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ مَاتَ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې تور شولم په زمانه د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې په هغه ورځ چې کله وفات شو

إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ

د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څوي حضرت ابراهيم. نو مونځ وکړو نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ خلکو ته (د لمر د خسوف)

سِتًّا رَكَعَاتٍ بِأَرْبَعِ سَجَدَاتٍ

شپږ رکوع او څلور سجده سره (يعني څلور رکعت او په هر رکعت کې درې درې رکوع او دوه دوه سجدي

فَأَنْصَرَفَ وَ قَدْ أَضَتْ الشَّمْسُ

ورکړي) او کله چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د لمونځ نه فارغ شو نو لمر د مخکيني پشان پر قیدلی وو.

وَ قَالَ : " مَا مِنْ شَيْءٍ تُوعَدُونَهُ

بیا نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل چې د کوم شي (يعني جنت او دوزخ) چې تاسو سره وعده کېږي.

إِلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي صَلَاتِي هَذِهِ لَقَدْ جِئَ بِالنَّارِ وَ ذَلِكَ
هغه مانن ما په خپل دي لمونځ کې وليدو هغه دا چې دوزخ زما مخي ته راوړی شو او دا هغه وخت وو
حِينَ رَأَيْتُونِي تَأَخَّرْتُ مَخَافَةَ
کله (چې د لمونځ په دوران کې) تاسو زه په لمونځ کې په شاته کېدو ولیدم او د دې وېرې نه شاته شوم
أَنْ يُصِيبَنِي مِنْ لَفْحِهَا
چې چیرې د دې گرمي ماته راو نرسېږي. ما (دا وخت) په دوزخ کې د خمدار لرگي والا (يعني عمرو
وَ حَتَّى رَأَيْتُ فِيهَا صَاحِبَ الْبُحْجَنِ يَجْزُ قُضْبَهُ فِي النَّارِ وَ كَانَ
ابن لحي) په داسې حال کې وليدو چې هغې په هغې خپلې کولمې راڅکلې، دې سړي په خپل خمدار
يَسْرِقُ الْحَاجَّ بِبُحْجِنِهِ
لرگي سره د حاجيانو نه سامان پټولو (چې دهغې طريقه به دا وه چې په تلو تلو کې به هغې په خپل
فَإِنْ فُطِنَ لَهُ قَالَ : إِنَّمَا
خمدار لرگي کې سامان راتاو وهلو) که چا به دهغه د حرکت وليدو نو دا به يې ويل چې داشی (خپله)
تَعَلَّقَ بِبُحْجِنِي وَ إِنْ غُفِلَ عَنْهُ ذَهَبَ بِهِ وَ حَتَّى
زما په لرگي کې ونختلو او که وبی نه ليدو نو هغه شی به يې پټ کړو همدغه شان مي هغه وخت په دوزخ
رَأَيْتُ فِيهَا صَاحِبَةَ الْهَرَّةِ الَّتِي رَبَطْتُهَا فَلَمْ تَطْعَمْهَا وَ لَمْ
کې هغه دپيشو والابنځه هم وليده چې هغه يوه پيشو ترلې وه چې په هغې به يې هيڅ نه خوړل او نه به يې
تَدَعُهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَائِ الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا ثُمَّ
پرېښوده چې هغه حشرات الارض (يعني مگي وغيره) و خوری تردې چې هغه پيشو مړه شوه. بيا (زما
جِئَ بِالْجَنَّةِ وَ ذَلِكَ حِينَ رَأَيْتُونِي تَقَدَّمْتُ حَتَّى
مخې) ته جنت راوړی شو. او دا همغه وخت ؤ چې تاسو زه په مخکې تللو باندې وليدل. خوزه بيا په
قُنْتُ فِي مَقَامِي وَ لَقَدْ مَدَدْتُ يَدِي وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَتَنَاوَلَ مِنْ ثَمَرَتِهَا لِنَنْظُرُوا إِلَيْهِ
خپل ځای ودرېدم او ما خپل لاس مخکې کړو چې زه دهغې ميوې راوشکوم چې هغه تاسو وگوری خو

ثُمَّ بَدَأَ لِي أَنْ لَا أَفْعَلَ " (۱)

ماسوچ و کړوچې ماته داسې کول ندي پکار (چې ستاسو په ایمان بالغیب کې گډوډي رانه شي).

توضیح: ست رکعات: د دینه رکوعگانې یعنی په لمونځ کې دننه رکوع مراد ده. (المراقات ۶/۱۴۵)
 آضت الشمس: آض یعنی د نه لو تلو په معنی دی. یعنی لمر رهاشي او خپل اولني حالت ته راشي.
 (المراقات: ۶/۱۴۵)

صاحب المحجن: محجن خمدار لرگي ته وايي. هغه لرگي چې د هغې په سر کې تاوو شوي و سپنه کلکه کړي شوي وي. د صاحب نه مراد عمرو بن لحي دی. خود دې خساست وگوري چې دا به تنگو لارو کې کیناستلو او خمدار لرې به یې د خلکو په څادرونو کې تاوو کړو او پتولو به یې. که چاته به معلومه شوه نو څادر راخکلی شو دي به ویل چې دا خو په غلطۍ سره داسې وشو. او که چاته به پته ونه لگیدله نو هغه څادر او یا داسې نور شيان به یې پټ کړل. (المراقات: ۶/۱۴۵)

قصبه: کولمو ته وايي قاف باندې ضمه ده صاد ساکن دی. عرب وايي رأيت القصاب ينقى الاقصاب ما قصاب د کولمو پا کولو باندې وليدو. د دې حديث نه معلومه شوه چې جنت او دوزخ موجود دی. او لږ عمل په لمونځ کې جائز دی. او په څاروو په رحم کولو سره الله تعالی خوشحاله بڼې. او په هغې باندې ظلم کولو سره ناراضه کېږي. (المراقات: ۶/۱۴۵)

د سپر لۍ څاروی عاریة غوښتل جائز دی

﴿٦٦﴾ وَعَنْ قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ :

قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې مادانس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه اوریدلي دي چې هغه به ویل چې (یوه ورځ پدې خیال چې

كَانَ فَرَعٌ بِالْمَدِينَةِ

کفارو لښکر مدینې ته نزدې راغلی دی) په مدینه کې د وېرې یوه فضا جوړه شوه (دې لیدو سره)

فَاسْتَعَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا مِنْ أَبِي طَلْحَةَ يُقَالُ لَهُ : الْمَنْدُوبُ

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اسپه چې هغې ته به مندوب (سسته) ویل کیده عاریة و غوښته

فَرَكِبَ	فَلَمَّا	رَجَعَ
او په هغې باندې سپور شو (د تحقیق حال لپاره د مدینې نه ووتلو). بیا چې نبی ﷺ بېرته راغلو		
قَالَ : مَا رَأَيْنَا مِنْ شَيْءٍ وَ إِن وَجَدْنَاهُ لَبْحُرًا. ^(۱)		
نووي فرمايل ماد وپري هېڅ شی ونه لیدو خو ماد اسپه دکولاؤ قدمونو (تيزي منډي والا) وموندله		
توضیح: د دې حدیث نه معلومه شوه چې د سورلی لپاره عاریه څاروی غوښتل جائز دی. او دا هم معلومه شوه چې د څاروي نوم ایخودل جائز دي. دلته د اسپي نوم مندوب کیخودلی شوی دی. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې پیره کول مسنون دي. دا هم معلومه شوه چې د یو شي په کار باندې د هغې تعریف کیدلی شي او په تعریف کې مبالغه هم جائز ده. لکه څنگه چې اسپي ته تیزه منډه کې سمندر ویل شوي دي. او د دینه دا هم معلومه شوه چې مسلمانانو ته د خوشحالی خبر ورکول مستحب دي. (المراقات: ۶/۱۴۷)		

الْفَصْلُ الثَّانِي

د شاري زمکې آبادونکی د هغې مالک شي

﴿۷﴾ عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ : مَنْ
سعيد بن يزيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبی ﷺ وفرمايل کوم سړی چې
أَخِي أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَ لَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ حَقٌّ. ^(۱)
شاره زمکه آباډه کړی نو هغه د همدغه او د ظالم درگ په هغې کې هېڅ استحقاق نشته دی.
رَوَاهُ مَالِكٌ عَنْ عُرْوَةَ مَرْسَلًا. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ

توضیح: ارضاً مېتة: شگنه، شاره او غیر آبادي زمکې ته مره شوی زمکه وايي. (المراقات ۶/۱۴۷)

فهي له: پدې کې یو شرط دا دی چې هغه زمکه چې هغه د کوم مسلمان په ملکیت کې نه وي او د کلي یا د ښار په ضرورتونو کې نه وي نو هېڅ عوامي فايده د هغې سره تړلی شوي وي داسې شاملات چې دا چا آباد کړو نو هغه د همغې ده. امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې دا ملکیت به هغه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۴۰۵ رقم الحديث: ۲۶۲۷، ومسلم في صحيحه ۱۸۰۳/۴ رقم الحديث: ۲۳۰۷/۴۹.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۴۵۳/۳ رقم الحديث: ۳۰۷۳.

وخت وی چې کله وخت د حکومت له اړینه صراحت یا دلالة اجازت وي. امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او صاحبین وایي چې آبادول شرط دی د حکومت هېڅ اجازت ته ضرورت نشته. (المراقات ۶/۱۴۷)

لعرق ظالم: د ظالم درگ دا مطلب دی چې یو سړی د بل سړی آبادي زمکې ته لار شي او بوټي نال کړي یا مات کړي. نو په دغه ظالمانه غصب سره هغه سړی د دې زمکې مالک نه شي کیدی. بلکې هغه ته به وویل شي چې دا خپل فصل دې وباسه او زمکه خالي کړه. (المراقات: ۶/۱۴۸)

﴿۸﴾ وَ عَنْ أَبِي حُرَّةَ الرَّقَّاشِيِّ عَنْ عَمِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَا

ابو حره رقاشي رَحْمَةُ اللَّهِ (تابعی) د خپل تره نه نقل کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "خبردار!

تَظْلِمُوا أَلَا لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ إِلَّا بِطَيْبِ نَفْسٍ مِنْهُ. ^(۱)

په چا ظلم مه کوی د بل هېڅ سړی مال (اخستل یا استعمالول) دهغه درضا او خوښي نه بغير حلال ندی

په اسلام کې ډاګه حرامه ده

﴿۹﴾ وَ عَنْ عِمْرَانَ ابْنِ حُصَيْنٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: لَا

عمران ابن حصین رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل نه

جَلَبٌ وَلَا جَنْبٌ وَلَا شِغَارٌ فِي الْإِسْلَامِ وَمَنْ انْتَهَبَ نُهْبَةً

جلب جائز دی. او نه جنب او شغاره په اسلام کې (جائز) دی. او (یاد وساتی) کوم سړی چې (بل) لوتی

فَلَيْسَ مِنْهَا. ^(۲)

هغه زموږ نه، نه دی (یعنې هغه زموږ د ډلې نه، نه دی یا زموږ په طریقه باندې نه دی حاصل دا چې

اکثر وخت یو سړی د دې قابل نشي چې په اسلامي وروولۍ یو فرد وگڼلی شي).

توضیح: لاجلب ولاجنب: دا دوه اصطلاحی الفاظ دي په زکوة کې د دې جدا مطلب دی. چې کوم دلته لیکلی شوی او په اسپو په منډه کې د دې جدا مطلب دی چې هغې ته سباق وایي. دا هم لیکلی شوي او په بیوعاتو کې د دې جدا مطلب دی چې د دینه مخکې لیکلی شوی دی. خو دا ده چې په بیوعاتو کې جلب کېږي او جنب نه کېږي. (المراقات: ۶/۱۴۹)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۳۸۷/۱، رقم الحديث: ۵۴۹۲، سنن الدار القطنی ۱۵۲/۳، رقم الحديث: ۲۹۲۱.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۶۷/۳ رقم الحديث: ۲۵۸۱.

ولا شغار: په کتاب النکاح کې د شغار تفصیلاً لیکل شوی دی. (المرقات: ۶/۱۴۹)

په ټوقه او خندا کې هم د چاشنی او چتول منع دي

﴿۱۰﴾ وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا يَأْخُذُ
سائب بن یزید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د خپل پلار نه نقل کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: نه دي اخلي په
أَحَدِكُمْ عَصًا أَخِيهِ لَاعِبًا جَادًا فَمَنْ
تاسو کې هېڅوک د خپل مسلمان ورور امسا په خندا او ټوقې سره چې هغه یې کېږدي کوم سړی چې
أَخَذَ عَصًا أَخِيهِ فَلْيُرْذَهَا إِلَيْهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَرَوَاهُ إِيَّاهُ إِلَى قَوْلِهِ : جَادًا ^(۱)
د خپل مسلمان ورور امسا واخلې نو هغه دي بېرته کېږدي.

توضیح: عَصًا أَخِيهِ: یعنی د خپل مسلمان ورور امسا او داسې نور شيان خو نه په رښتیا پټ کړی شي او نه دې په خندا او په ټوقه کې کوم شی د هغې واخستلی شي او نه دي پټ کړی شي. د دې صورت دا وي چې د یو بل ملگري نه مثلاً امسا یا قلم یا چپره یا خادر او یا داسې بل څه په خنده او په ټوقه ترې پټ کړي شي چې په دې سره دا ملگري تنگوي او بیا هغه ښه پریشانه کړي او بېرته یې ورکړي. په ښکاره خو اگر چې دا یوه خندا ده خو پدې کې ډیر لوی ضرر هم دی. هېڅ یو مسلمان پداسې طریق سره تنگول جائز نه دي او که په رښتیا یې پټ کړی نو بیا ښکاره خبره ده چې هغه حرام دي. (المرقات: ۶/۱۵۰).

جادا: هم دغه رښتیا و د صورت طرف ته اشاره ده دچوکې او همسا ذکر په توگه د مبالغه دې مراد ترې نه یو حقیر څیز دی. (المرقات: ۶/۱۵۰)

که د پټ کړی شوی مال مالک وويني نو هغه یې اخیستلې شي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ
سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم سړی چې
وَجَدَ عَيْنَ مَالِهِ عِنْدَ رَجُلٍ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ وَ يَتَّبِعُ
خپل مال په ښکاره د چا سره وويني نو هغه (د هغې داخستلو) حقدار دی او ورپسې دې شي ددې

پټي ته د څاروو د نقصان رسولو مسئله

﴿۱۳﴾ وَعَنْ حَرَامِ بْنِ سَعْدِ بْنِ مُحَيِّصَةَ: أَنَّ نَاقَةَ لِبْرَاءِ بْنِ عَازِبٍ دَخَلَتْ حَائِطًا
حرام بن سعد بن محیصه رضی اللہ عنہ وایي چې (یو ورځ) د براء بن عازب رضی اللہ عنہ او بنه یو باغ ته ننوتله او
فَأُفْسِدَتْ فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
باغ یې خراب کړو چې کله معامله نبی علیه السلام ته راوړی شوه نو دا فیصله وکړه رسول الله صلی الله علیه وسلم
أَنَّ أَهْلَ الْحَوَائِطِ حِفْظُهَا بِالنَّهَارِ وَأَنَّ مَا أُفْسِدَتِ الْمَوَاشِي
چې په ورځ کې د باغ حفاظت د باغ والا ذمه واري ده. او کوم څاروي چې د شپې باغونه خراب کړي
بِاللَّيْلِ ضَامِنٌ عَلَى أَهْلِهَا. (۱)
نو د هغې ضمان یعنی تاوان د څارو په مالکانو باندې دی.

توضیح: حائطاً: حائط هغه لویې باغ ته وایي چې د هغې نه گیر چاپیره دیوال وي. دلته د باغ او د پټي مسئله یو شان ده. فقط نوم اخستلی شوی دی. مطلب دا دی چې که څاروو کوم فصل ته نقصان ورسولو نو کتلی به شي چا آیا دا نقصان په ورځ کې ورسول شوی دی. او که په شپه کې. نو پدې حدیث کې دي چې که چرته څاروي په ورځ کې نقصان ورسولی وي نو د هغې تاوان به د څاروو په مالک نه وي. زمکه د ورځي وخت کې باغ او پټي د مالک په ذمه دی. چې هغه د خپل باغ حفاظت وکړي. دا کوتاهی د همغی ده. لهذا د څاروو په مالکانو به هېڅ تاوان نه رائي. او که چري څاروو د شپي فصل ته نقصان رسولی وي نو د څاروو په مالک به تاوان رائي. ځکه چې د شپي وخت کې د څاروو حفاظت د څاروو د مالکانو په ذمه وو. هغې غفلت وکړو نو تاوان به په هغې رائي. دا د دې حدیث مطلب دی او دا ټول تفصیل هغه وخت دی چې کله د څاروو سره مالک نه وي. او که مالک ورسره وي نو بیا خو به هر صورت کې تاوان په هغې رائي. شوافع او حنابله او ورځ او د شپي فرق کوي. لکه څنگه چې پدې حدیث کې دی. خو احناف د ورځ او د شپي فرق نه کوي. بلکې د څاروی سره قائد او د سائق اعتبار کوي. که قائد او سائق نه وي نه تاوان به نه وي. ځکه مشهور حدیث دی چې "العجماء جرحها جبار" چې کوم ورسره لاندې روایت دی. احناف د دواړو روایتونو نه استدلال

کوي چې د څاروي نقصان معاف دی. که ورځ وي او شپه وي. او که راکب وي. نو بیا خو به ضمان راځي. بهر حال د جمهورو فقهاوو موقوف مضبوط دی. (المراقات: ۶/۱۵۲)

د غیر اختیاري اور د نقصان تاوان نشته دی

﴿۱۴﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د
الرَّجُلُ جُبَارٌ وَ النَّارُ جُبَارٌ ^(۱)
خپو دلاندې چقول شوی معاف دی همدغه شان نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل په اور (سوزیدلی) هم معاف دی

توضیح: الرجل جبار: رجل خپو ته وايي او د جبار په جيم باندې ضمه سره معاف او بې ځايه په معنی دی. مطلب دا چې مثلاً يو څاروی دی چې د هغې سره مالک نشته هغه د بښلو لاندې ژوبل کړو نو د هغې تاوان په هيچا نشته دی. ځکه دا د حيوان غیر مکلف فعل دی. (المراقات: ۶/۱۵۲)

والنار جبار: يعنی په محفوظ ځای د يو نیک مقصد لپاره اور لگولې وو هوا هم په ارام وه. مگر بیا هم د يو ډکې په وښو یا په گودام باندې ولگیدو او د هغې نه نقصان وشو. نو د دې تاوان په اور لگونکې باندې نشته دی. خو که چا د خطر په حالت کې اور ولگولو چې د هغې د نقصان ښه يقيني امکان وو مثلاً هوا چلیدله او د هغې نه ډکې ولگیدو او نقصان وشو نو په دې صورت کې په اور لگونکې باندې به تاوان وي. (المراقات: ۶/۱۵۲)

په اضطراري حالت کې د بل د څاروو نه شوده ځکل جائز دي

﴿۱۵﴾ وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ سُرَّةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِذَا أُنِّي أَحَدُكُمْ
حسن رحمه الله د سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کله چې راشي په تاسو کې
عَلَى مَا هِيَ فَإِنْ كَانَ فِيهَا صَاحِبُهَا فَلْيَسْتَأْذِنْهُ
يو سړی (د شودو) څاروو خواته که هلته د څارو مالک وي نو د هغه نه (پښو ځکلو) اجازت وغواړئ
وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا فَلْيَصَوِّتْ ثَلَاثًا فَإِنْ
او که مالک نه وي نو هغه سړی ته پکار ده چې هغه درې ځله او از وکړي (د هغې په اوریدلو سره) که

أَجَابَهُ أَحَدٌ فَلَيْسَتْ أَدْنَاهُ وَ إِنْ لَمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ
چا جواب ورکړو نو د هغې نه تپوس وکړئ او که څوک جواب درنکړي نو د ضرورت مطابق شوده
فَلْيَحْتَلِبْ وَ لَيْشْرَبْ وَ لَا يَحْمِلْ . ^(۱)
ترې نه وڅکي خو د ځان سره يې مه وړي .

توضیح: ماشية: د بېزو او د نورو څارو ورمي ته وايي. (المراقات: ۶/۱۵۳)

فليصوت: يعنې داسې اواز وکړي چې دا څاروي د چا دي. د دې څاروو مالک څوک دی. ای شپونکيه ته چرته يې؟ که د اواز په جواب کې سپری ملاو و شونو د هغې په اجازت سره شوده و څکي او که د درې اوازونو باوجود هم سپری ملاو و نشو نو د ضرورت مطابق شوده و څکي. خو کور ته مه وړي. د دې حديث تعلق د داسې اضطراري صورت سره دی چې په هغې د سپری مړ کيدولو خطر وي. په هغې شوده څکل او ځان بچ کول پکار دي. يا د دې حديث تعلق د داسې مقاماتو سره دی چې هلته په عامه توگه تېرودونکو مسافرو ته شوده لوشلو او د څکولو اجازت وي. هلته په داسې عمل شوده حاصلول پکار دي. (المراقات: ۶/۱۵۳)

په اضطراري حالت کې د بل د باغ نه ميوه ښکول جائز دي

﴿١٦﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ
ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دښي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل کوم سپری چې
دَخَلَ حَائِطًا فَلْيَأْكُلْ وَلَا يَتَّخِذْ حُبْنَةً . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۲)
د چا باغ ته ورشي نو ده ته په کار دي چې د هلته نه ميوه و خوري او په جيب او لمن کې دي نه اچوي.

توضیح: فليأكل: د دې حديث دا مطلب نه دی چې هر سپری راشي او د يو چا باغ ته ننوځي او د هغې ميوه دې و خوري. بلکې د دې مطلب هم هغه دی چې د دينه مخکې حديث کې يې توضیح بيان شوي ده. چې په اضطراري حالت کې ځان د بچ کولو لپاره وړی شوی سپری د بل د باغ نه ميوه خوړلی شي. يا د دې حديث د محمل د داسې مقاماتو او داسې علاقي سره دی چرته چې د باغونو د ميووو د خوړلو عام اجازت وي. (المراقات: ۶/۱۵۳)

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۸۹/۳ رقم الحديث: ۲۶۱۹

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵۸۳/۳ رقم الحديث: ۱۲۸۷

خبنة: خا باندې فتحه ده با ساکن دی نون باندې فتحه ده لمن او جیب ته وایي . مطلب دا دی چې جیب او لمن د که کړي او کور ته یې یوسي . فقط د ضرورت مطابق یې وخوره . (المراقات : ۶/۱۵۳)

مستعار اخیستلی شوی شی د امانت په حکم کې دی

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أُمِّيَّةَ بِنِ صَفْوَانَ عَنْ أَبِيهِ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعَارَ مِنْهُ
امیه بن صفوان دخپل پلار (صفوان) نه نقل کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عاریتاً اخیستې وي دده
أُذْرَاعَهُ يَوْمَ حُنَيْنٍ فَقَالَ : أَغْضَبًا يَا مُحَمَّدَ ؟
نه د حنین د جنگ په ورځ خوز غري هغوی تپوس وکړو چې ای محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! آیاته دا زغري د غصب
قَالَ : بَلْ عَارِيَةً مَضُونَةً . ^(۱)
په توگه اخلي؟ نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایل! چې (نا) بلکې عاریت یې اخلم چې بېرته به درکړې کېږي .

توضیح: اغضباً یا محمد: چې کله مکه مکرمه فتح شوه او د جنگ حنین آغاز وشو نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مناسبه وگڼله چې د هغه ځای د جنگیالو د مقابلې لپاره د اسلحي ضرورت دی . د دې مقصد لپاره نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صفوان بن امیه نه د عاریت په توگه یو څو زغري وغوښتلې . صفوان ورکړلي خو دا پوښتنه یې وکړه چې ای محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! آیا دا اسلحه دي زمانه په غصب په توگه واخستله؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته په جواب و فرمایل چې نا بلکې دا عاریت دي چې بېرته به درکړې کېږي . صفوان تر هغه وخت پورې مسلمان شوی نه وو بلکې وروسته مسلمان شو . (المراقات : ۶/۱۵۴)

مضمونه: د دې جملي ظاهري مطلب دا دی چې د ضمان په توگه دا عاریت دی چې ضایع شو تو ضمان به ادا کېږي . د دې ترجمي په وجه د فقهاوو اختلاف شوی دی چې آیا د عاریت د هلاکت په صورت کې به ضمان وي او که نا؟ یعنې عاریت امانت او که ضمانت . (المراقات : ۶/۱۵۴)

د فقهاوو اختلاف: د امام شافعی رَحِمَهُ اللَّهُ او د امام مالک رَحِمَهُ اللَّهُ مسلک دا دی چې که چرته دا عاریت تلف شي نو مستعیر باندې به د دې بدل او ضمان راځي . دي حضراتو "مضمونه" ترجمه د تاوان او ضمان نه کړي ده . د احنافو د ائموو په نزد مستعار شی د مستعیر په لاس کې امانت وي . خپله د

تلف او هلاک کېدلو په صورت کې هېڅ ضمان او تاوان نه دی. خو که قصد ادا مستعیر ضایع کړي نو تاوان به وي. (المركات: ۶/۱۵۵)

مستعار شی بیرته ورکول واجب دی

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ
ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ما اوریدلي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به فرمايل مستعار شی بیرته ورکړي
شي (يعني يوشی په مستعار اخستونکې باندې واجب ده چې هغه شی دهغه مالک ته بیرته ورسوي)
وَ الْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ وَ الدَّيْنُ مَقْضِيٌّ وَ
د منحه بیرته ورکول ضروري دی، قرض دې ادا کړي شي (يعني د قرض بیرته ورکول واجب دي) او
الزَّعِيمُ غَارِمٌ. (۱)
ضامن په پوره ضمانت کولو باندې مجبور دی (يعني که څوک د چا د قرضو او ياد نورو څه ضامن
وي نو د هغې ادا کول په هغې باندې لازم دي).

توضیح: مؤداة: یعنی عاریت به بیرته ورکړی کېږي. که عین شتو لري نو هغه به بیرته ورکړی کېږي. گیني د هلاکت په صورت کې به د هغې نرخ ادا کېږي. دا د شوافع د شوق تشریح ده. احناف وايي چې دا امانت دی بیرته به ورکړی کېږي. (المركات: ۶/۱۵۵)

المنحة: د عرب خلکو به د شودو څاروي داسې خلکو ته د عاریت په توگه ورکول چې د هغې سره د شودو څاروي نه وو. همدغې ته منحه بمعنی عطیه ویل شوي دا. چې د شودو زمانه به تېره شوه نو هغه به یې مالک ته بیرته ورکولو. دغې ته ویل شوي دي چې منحه به بیرته ورکړی کېږي. الدين مقضى: یعنی که په چا باندې قرض دی نو د هغې ادا کول لازم دي. (المركات: ۶/۱۵۵)

الزعیم: زعیم لیدر ته هم وايي. کیل ته هم وايي. دلته ضامن مراد دی. (المركات: ۶/۱۵۵)

غارم: یعنی ضامن مجبور او مقروض دی. او ضامن باندې لازم دي چې ضمانت پوره کړي. دا د هغې ذمه واري ده.

د بوټی نه غور ځیدلې میوه هر څوک اوچتولی شي

﴿۱۹﴾ وَعَنْ رَافِعِ بْنِ عَمْرٍو الْغِفَارِيِّ قَالَ : كُنْتُ غَلَامًا أُزْمِي نَخْلَ الْأَنْصَارِ
رافع بن عمرو غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې کله زه ماشوم وم نوویشتلې به مې کېجورې دانصاروپه کانړو
فَاتِي نَبِيِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :
(یوه ورځ) انصاري زه ونيولم او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته یې بوتلم ، نو نبي عَلَيْهِ السَّلَام ماته وفرمايل :
يَا غَلَامُ لِمَ تَزْمِي النَّخْلَ ؟ قُلْتُ : أَكُلُ
ماشومه ته د کېجورو بوټې په کانړو ولې ولي؟ ما وويل چې کېجوري خورم (يعني د کېجورو خورلو
قَالَ : فَلَا تَزْمِي
لپاره هغه په کانړو ولم د بل کوم مقصد لپاره کانې نه ولم) نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کانې مه وله
وَ كُلُّ مِمَّا سَقَطَ فِي أَسْفَلِهَا ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ
کومې کېجوري چې د بوټو نه لويېږي نو هغه خوره بېانبي عَلَيْهِ السَّلَام زما په سر خپل لاس مبارک راخکلو
فَقَالَ: اللَّهُمَّ أَشْبِعْ بَطْنَهُ . وَسَنَدُ كُرْحَدِيكَ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ فِي بَابِ اللَّقْظَةِ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى ^(۱)
او وي فرمايل : اى الله! ته دده خيټه مړه کړي.

توضیح: فاتې: د مجهول صيغه ده. يعنې انصارو زه ونيولم او نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته یې یوړلم. اکل: يعنې فقط د کېجورو خورلو لپاره کانې ولم د بل هېڅ مقصد لپاره یې نه ولم. (المرقات ۶/۱۵۶)

مأسقط: يعنې د بوټو د پاس نه کېجوري مه خوره. عام عادت هم دغه دی چې د داسې لاندې راپړیوتې میووو نه څوک منع کول نه کوي او خصوصاً ماشومان د دهغه شان میووو په لټنه کې وي. دا ماشوم په حالت مخصمه کې نه وو. گیني نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ورته د بوټو نه د خورلو اجازت ورکړی وو. (المرقات: ۶/۱۵۶)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

دزمکي د غصب کولو جدا جدا سزاگاني

﴿۲۰﴾ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

سالم رضی اللہ عنہ د خپل پلار نه نقل کوي چې هغې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد مبارک بیان کړو

مَنْ أَخَذَ مِنَ الْأَرْضِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ

چې کوم سړی د زمکې کومه برخه په ناحقه واخلي (یعنې د یوې یوه برخه په ظلم او په زوره واخلي)

خُسِفَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَبْعِ أَرْضِينَ^(۱)

نود قیامت په ورځ به هغه د زمکې تر او مې طبقه پورې ښخ کړی شي.

﴿۲۱﴾ وَعَنْ يَعْلَى بْنِ مَرْةٍ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَنْ أَخَذَ أَرْضًا

یعلی بن مره وایي چې ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه دا اوریدلي چې کوم سړی واخلي د زمکې یوه برخه

بِغَيْرِ حَقِّهَا كَلَّفَ أَنْ

په ناحقه (په ظلم او زور سره) نو هغه به د قیامت په ورځ پدې خبره باندې مجبور کړی شي چې هغه

يُحِيلُ تَرَابَهَا الْمَحْشَرَ^(۲)

دی زمکې (ټوله) خاوره په خپل سر باندې اوچته کړی.

﴿۲۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : أَيُّمَا رَجُلٍ

یعلی بن مره رضی اللہ عنہ وایي چې ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلي دي چې کوم سړی چې (د چا)

كَلَّمَ شَيْئًا مِنَ الْأَرْضِ كَلَّفَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

یو لویشت زمکه په ظلم سره واخلي. هغه به (په قبر کې) الله تعالی پدې خبره باندې مجبوره کړي

أَنْ يَخْفِرَهُ حَتَّى يَبْلُغَ آخِرَ سَبْعِ أَرْضِينَ ثُمَّ يَطْوِقَهُ

چې هغه د زمکه د زمکې اوم تل پورې وکني. بیا به هغه زمکه د هغې په غاړه کې د طوق په توګه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰۳/۵ رقم الحديث ۵۴.

(۲) أخرجه احمد في المسند ۱۷۲/۴.

إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ .^(۱)

واچولی شي او تر قیامتہ به پدې حال کې وي تردې (چې د قیامت ورځ) دخلکو حساب کتاب وشي
توضیح: د زمکې د غصب کونکې بېلابېلې سزاگانو ذکر په بېلابېلو احادیثو کې ذکر دي. د دې باب
 په اول فصل کې ویل شوي دي چې د قیامت په ورځ به د زمکې غاصب په غاړه کې طوق واچولی
 شي. د دې تفصیل هملته لیکلی شوی دی.
 دلته پاس حدیث کې نمبر ۲۰ کې ویل شوي دي چې داسې سپری ته به غصب کړی شوی زمکه کې د
 اوومي زمکې پوري خښ کړی شي.
 حدیث نمبر ۲۱ کې دي چې غاصب به دي خبره باندې مکلف کړی شی چې هغه تر قیامت ورځي
 پورې د غصب شوي زمکې ټوله خاوره راوچته کړي او په محشر کې حاضر کړي.
 دلته زیر بحث حدیث نمبر ۲۲ کې د داسې سزا بیان دی چې غاصب ته به غصب کړی شوي زمکه تر
 اوومي زمکې پورې به کنستلو باندې مجبور کړی شي. او د کنستلو نه وروسته به دغه زمکه د
 غاصب په غاړه کې د طوق په شان واچولې شي. نو معلومه شوه چې د زمکې د غصب کونکو به د
 قیامت په ورځ بېلابېلې سزاګانې وي. (المراقات: ۶/۱۵۷)

باب الشفع

د شفعی بیان

شفعه په لغت کې ملاوولو او جفت جوړه ولو ته وايي. د فقه په اصطلاح کې گاونډي توب اود شراکت په بنياد باندې د بل زمکه يا کور د خپلي زمکې يا کور سره ملاوولو ته د شفعی حق وايي. چې کوم سړی ته دا حق حاصل وي هغې ته شفيع وايي. او د دې حق نوم شفعه دی. اسلام يو پوره پوره بلکې اکمل دين دی. دا انساني ټولني په هره اړه محيط دی. او د انسانانو د مسائلو پوره پوره حق بنودنه کوي. اسلام د امن او آشتي او محبت او توافق باندې يوه ولاړه ټولنه جوړوي. په کلی د خلکو گاونډ د انساني ژوند د ټولو نه حساسه مسئله ده. که د گاونډي نه چاته خطروى نو هغه سړی نه کاروبار کولى شي نه وظيفه کولى شي بلکې د خپل کور خوگيدار شي او د هغې ټولنيز ژوند تباه شي. نو ځکه اسلام انسانانو ته که هغه مسلمان وي يا ذمي وي د شفعی حق ورکوي. چې د هغوى په گاونډ کې د هغې د مزاج خلاف بل څوک سړی رانشي. دي ضرر د لري کول په بنياد د امت بدې باندې اجماع ده چې شفعه يو جائز حق دی. خو د دې په تفصيلاتو کې د فقهاؤ څه اختلاف دی.

د شفعی حق په کومو شيانو کې دی: د احنافو اود شوافعو او د جمهورو فقهاؤ پدې خبره باندې اتفاق دی چې د شفعی حق فقط په غير منقوله شيانو کې وي په منقوله شيانو کې د شفعی حق نشته دی. دا حضرات دهغه ټولو شيانو نه استدلال کوي چې په هغې کې دارعقار او حائط په شان الفاظ راځي چې غير منقوله دی بلکې په ځينو رواياتو کې د دې نه بغير د نورو شيانو نفي ده لکه لا شفعة الا في دار او عقار. د ځينو حضراتو په نز په منقوله شيانو کې هم د شفعی حق شته دی. دي حضراتو د راتلونکي د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د روايت نه استدلال کړی دی چې په هغې دا الفاظ دي "الشفعة في كل شيء".

جمهور د دې جواب همدغه ورکوي چې دا کل حقیقی افرادى نه دي. بلکې کل مجموعى اضافي دي. چې ترينه مراد غير منقوله شيان زمکه او داسې نور شيان دي.

د شفعی په اقسامو کې د فقهاؤ اختلاف: د امام مالک رحمه الله، امام شافعي رحمه الله او د امام احمد بن حنبل رحمه الله په نزد د شفعی حق فقط **شريك في نفس البيع** ته وي. گاونډي ته دا حق حاصل نه دی. (المراقات: ۶/۱۵۸)

د ائمه احنافو په نزد د شفيع دري درجي وي يعنې درې قسمه خلکو ته د شفعی حق ورکړی کېږي. او شريك في نفس البيع ته د شفعی حق، حاصل وي. يعنې په خرثيدونکې زمکه يا کور کې دواړه

شريک وي. دويم شريک في مرافق المبيع ته د شفعی حق حاصل وي يعنې په خرثيدونکي زمکه يا کور کې شريک خونه وي خو د زمکې يا کور په لاره او اوبو او د نورو شيانو په حقوق او گټو کې شريک وي. دريم حق الجار دی چې گاونډي توپ په وجه حق حاصلېږي. (المركات: ۶/۱۵۸)

پدې درې واړو کې د شفعی ترتيب دا دی چې د ټولو نه مخکې به د شفعی حق نفس مبيع ته ورکړی کېږي. که هغه شفعه نه کوي نو بيا به په منافع مبيع کې چې څوک شريک وي هغې به د شفعی حق ملاوېږي. که هغې هم ترينه لاس واخستلو نو بيا به گاونډي ته د شفعی حق ملاوېږي. احناف د گاونډي د شفعی د حق قائل دي. جمهور ددې نه انکار کوي. د جمهورو دلائل په فصل اول کې د حضرت جابر رضي الله عنه د حديث نه استدلال کړی چې کله شراکت ختم شي نو مشترکه شی به ختم شي. لاری به بېلي بېلي شي نو بيا شفعه نه يعنې د گاونډي هېڅ اعتبار نشته دی، د ملکيت اعتبار دی. د احنافو ائموو سره ډير دلائل دي ددې باب د حديث نمبر ۳ نه احنافو استدلال کړی دی. همدغه شان د فصل ثاني د حضرت جابر رضي الله عنه د حديث نمبر ۷ هم احنافو استدلال کړی دی. دا واضحه احاديث دي. حکم د جمهورو لپاره گنجائش نشته دی چې دا د نظره وغورځوي. ترمذی شريف کې يو حديث دی جار الدار احق بالدار. (ترمذی ج ۱ ص ۲۵۲)

د جمهورو جواب چې د کوم حديث نه استدلال کړی دی. احناف د هغوی په جواب کې فرمايې چې پدې حديث کې حق الجار کې د شفعی حق نشته دی. مطلب دا دی چې تقسيم نه وروست نفس المبيع کې د شفعی حق ختم شي. د حق الجار د حق نفي نشته دی يعنې محدود نفي نه دا. مخکې حديث وگورئ. (المركات: ۶/۱۵۹)

الفصل الأول

د شفعی حق فقط په رسمه کی دی

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي قَرَابَةَ قَالَ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَا
جابر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فيصله کړې ده په شفعه کې په هر هغه (غير منقوله) شي
لَمْ يُقَسَّمْ فَإِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ
کې چې (په شراکت کې وي) د نورو په مينځ کې تقسيم شوي نه وي لهذا کله چې حدود مقرر شي (يعنې
وَ صُرِفَتِ الطَّرِيقُ
د مشترکه زمکې يا کور په خپل مينځ کې تقسيم وشي) او (د هرې برخې لپاره) لاره جدا جدا شي نو بيا

فَلَا شُفْعَةَ .^(۱)

شفعه نه پاتې کېږي (يعنې دا چې پدې صورت کې شرکت نه پاتې کېږي نو ځکه چاته د شفعی حق هم نه پاتې کېږي).

توضیح: فلا شفعة: يعنې مثلاً که د یوې زمکې یا کور د یو نه ډیر مالکان وي. نو چې پدې شریکانو کې کوم یو شریک خپله برخه خرڅوی. نو نورو شریکانو ته به د شفعی حق تر هغه وخت پورې حاصل وي چې تر څو پورې دا مشترکه زمکه تقسیم نشي. چې کله د دې تقسیم وشو او د لاري حدود متعین شول نو اوس به شریکانو ته د شفعی نه پاتې کېږي. معلومه شوه چې د گاونډیتوب اعتبار نشته دی. همدغه شان دا حدیث د جمهورو دلیل دی. احنافو د دې دلیل جواب ورکړی دی. چې لیکلی شوی دی. (المراقات: ۶/۱۵۸)

﴿۲۶﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ شَرِكَةٍ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّ چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د احکم و کړو چې په هره داسې شریکه زمکه کې شفعه ثابت

لَمْ تُقَسَّمْ رُبْعَةً أَوْ حَائِطًا :

ده چې په نه وي تقسیم شوي. هغه که کوروي یا باغ وي. همدغه شان د داسې شریکي زمکې د هېڅ

لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَبِيعَ حَقَّ يُوْذُنِ شَرِيكِهِ

برخه دار لپاره خپله برخه خرڅول حلال نه دي تر هغه چې هغه خپل نورو شریکانو ته خبر ور نکرې (د

فَإِنْ شَاءَ أَخَذَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ

خبرولونه وروسته) که هغه بل شریک وغواړي نو خپله به یې واخلي او که وغواړي نو پرې به یې اړ دي

(يعنې په بل باندې دي د خرڅولو اجازت ورکړی) او که کوم شریک خپل بل شریک ته د خبر ور کولو

فَإِذَا بَاعَ وَ لَمْ يُؤْذِنْهُ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ .^(۲)

نه بغير خپله برخه خرڅه کړه نو هغه بل شریک د دې خبرې حقدار دی (چې هغه خرڅه شوي زمکه واخلي)

توضیح: ربعة: د اللفظ د زمکې او د کور لپاره استعمالېږي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۰۷/۴ رقم الحديث: ۲۲۱۳.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۲۹/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۸، ۱۳۴.

او حائط: باغ ته وايي ربه او حائط دواړه الفاظ د شرکت نه بدل دي. ځکه مجرور دي. يا د ابتدا محذوف خبر دی ای هی ربه الخ. (المقات: ۶/۱۶۰)

یوذن: د ایزان نه دی د اطلاع او د اعلان په معنی دی. یعنی که یو ملگری خپله برخه خرڅول غواړي نو هغه ته پکار ده چې خپل ملگری ته خرڅولو نه خبر کړي. که خبر یې نکړو نو د هغې شریک د شفعی حق لري. که د خبرولو وخت کې ملگری ژر د شفعی دعوی ونکړله یا یې انکار وکړلو نو د شفعی حق ساقط شو. د پاکستان په حکومت تر شپږ میاشتو پورې مهلت دی. بیا د شفعی حق نشته دی. (المقات: ۶/۱۶۱)

د دې حدیث نه هم دا خبره ثابته شوه چې منقوله شیانو کې د شفعی حق نه وي. په غیر منقوله یعنی زمکه او کور کې شفعه وي.

ګاونډي ته د شفعی حق حاصل دی

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجَارُ أَحَقُّ بِسَقْبِهِ. (۱)

ابورافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل ګاونډي دخپل نژدیکېدوپه وجه ډیر حق لري

توضیح: بسقبه: با باندې کسره ده او سین باندې زبر دی قاف باندې هم زبر دی د دینه وروسته با باندې کسره ده. په یو حدیث کې د سین په حای صادی هغه هم مفتوح دی. د دواړو یوه معنی ده. چې په معنی د نژدې دی. ای الجار احق بسبب قربة للشفعة من غیر الجار بسقبه من با سببیت لپاره دی. (المقات: ۶/۱۶۱)

د حدیث دا مطلب دی چې ګاونډي د شفعی ډیر حق لري د ګاونډي نه مراد هغه ګاونډي دی چې د ټولو نه ډیر نژدې وی. د حدیث صراحت سره بیان شوی دی. چې د ګاونډ په وجه هم د شفعی حق حاصل وي. او همدغه د احنافو مسلک دی. حدیث نمبر ۷ کې هم د احنافو دلیل دی.

د ګاونډي یو حق

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَمْنَعُ جَارٌ جَارَهُ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل نه دې منع کوي هېڅ یو ګاونډي د بل ګاونډي

أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ.^(۱)

په خپل دیوال کې د لرگي د ټک وهلونه.

توضیح: په ځېنو کورونو کې د دوو (۲) گاونډیانو یو دیوال وي. کله د مینځ دیوال د دواړو په مینځ کې شریک وي او کله د یو گاونډي په ملکیت کې وي. په دغه صورت کې بل گاونډي په خپل چت باندې لرگی کيځودل غواړي نو پدې حدیث کې حکم دی چې د دې دیوال مالک دي هغه نه منع کوي. علماوو لیکلي دي چې دا حکم هغه وخت دی چې دیوال او یا نور شيانو ته نقصان نه رسېږي. که چري نقصان رسېږي نو بیایي منع کولی شي. د فقهاء کرامو نه امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ او عام محدثین وایي چې د حدیث دا حکم د وجوب د پاره دی چې منع کول منع دی، لیکن امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ، امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ او امام مالک رَحِمَهُ اللهُ وایي چې دا حکم د استحباب په طور دی. (المرقات: ۶/۱۶۲)

په کلي کې دلارو او کوڅو لپاره هدایت

﴿۵۵﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا اخْتَلَفْتُمْ فِي الطَّرِيقِ

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل کله چې دلارو باره په تاسو کې اختلاف پیدا

جُعِلَ عَرْضُهُ سَبْعَةَ أَذْرُعٍ.^(۱)

شي نو د هغې پلن والی اوه (۷) لاسه مقرر وی.

توضیح: فاذا اختلفتم: مطلب دا دی چې که د چا په کلي یا تشه علاقه کې د تعمیراتو کار شروع کېږي. په مینځ کې د لاري او سرک پرخودلو لپاره په خپلي مشوره او اتحاد سره لاره پرېږدی. خو که په خپل مینځ کې په مشوره باندې اختلاف راشي نو بیا به د ضابطي د لاندې هغه کېږي چې په دي حدیث کې دي او دا هغه حکم دی چې اوه (۷) ذراع لاره پرېښودل پکار دي. شرعی ذراع د یو لاس برابر وي. چې د څنگل نه تر گوتي پورې وي. شرعی ذراع د وی فټ نه ډېره وي. د حدیث نه د ښارونو د نقشو او د بلدياتي ضابطو لپاره بنیاد کيځودلی کېږي. د اوو (۷) ذراع حدی یو ضابطه ده. د دې مطلب داندې چې که لاره ډېره وي نو څوک دي راشي او هغه دي قبضه کړي. داسې قبضه کول جائز ندي. (المرقات: ۶/۱۶۲)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۰/۵ رقم الحديث: ۲۴۶۲، ومسلم في صحيحه ۱۲۳۰/۳ رقم الحديث: ۱۶۰۹/۳۶.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۸/۵ رقم الحديث: ۲۴۷۳، ومسلم في صحيحه ۱۲۳۲/۳ رقم الحديث: ۱۶۱۳/۱۴۳.

الْفَصْلُ الثَّانِي

بغير د ضرورت نه زمکه او کور مه خرڅوي

﴿٦﴾ عَنْ سَعِيدِ بْنِ حُرَيْثٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ بَاعَ مِنْكُمْ
سعيد بن حريث رضي الله عنه وايي چې صلى الله عليه وسلم اوريدلي چې څوک خرڅ کړي په تاسو
دَارًا أَوْ عَقَارًا قِيمٌ أَنْ لَا يُبَارَكُ لَهُ إِلَّا
کې خپل کور يا زمکه نو مناسبه ده چې دهغې (قيمت) کې برکت نه وي خو مگر دا چې هغه (نرخ) هغه
أَنْ يُجْعَلَهُ فِي مِثْلِهِ. ^(١)
جايداد په اخستلو کې مصرف کړي.

توضیح: قمن: قاف باندې فتحه ده ميم باندې کسره ده او په لون باندې تنوين دی د لائق او مناسب معنی باندې دی. د حديث مطلب دا دی چې که چري يو سړی خپل کور يا زمکه خرڅه کړي نو هغه ته پکار دي چې هغې په نرخ باندې بل ځای کې زمکه واخلي. ځکه هغه نرخ هغه سړی په منقوله شي مصرف کړي نو د ضایع کېدلو خطر او امکان دی. او لائقه ده هلاک شي ځکه منقله شيان ځکه ضایع کېږي. د غیر منقوله جايداد په مقابل کې پدې کې هلاکت د امکان خطر ډیر دی. تجربه گواه ده چې کومو خلکو په زمکو يا کور اخستی دی دهغې نه روپی هم رواني وي.

الا ان يجعله: مطلب دا دی چې رقم او نرخ نه بل يو کور اخستلی شوی دی نو بيا په هغې کې څه خبره نشته دی. (المرقات: ۶/۱۶۴)

گاونډي ته د شفعي حق دی

﴿٧﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجَارُ أَحَقُّ بِشَفَعَتِهِ
جابر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم فرمايل همسايه د خپل شفعي ډیر حقدار دی. که هغه
يُنْتَظَرُ لَهَا وَ إِنْ كَانَ غَائِبًا
موجود نه وي نو دهغې د شفعي دوجی نه دهغې انتظار وکړی شي (او گاونډي د شفعي پدې صورت

(١) أخرجه ابن ماجه في السنن ٨٣٢/٢ رقم الحديث: ٢٤٩٠.

إِذَا كَانَ طَرِيقُهُمَا وَاحِدًا. (۱)

کې ډیر حقدار دی) چې د دواړو لاره یوه وي.

شفعه په هر شی کې ده

﴿۸﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل هغه سړي

الشَّرِيكَ شَفِيعٌ وَ الشَّفْعَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ. (۲)

چې (په خرڅیدونکې جايداد کې) شریک شي د شفعی حق لري او د شفعی تعلق هر (هغه) شي سره دی

(چې هغه غیر منقوله جايداد وي لکه زمکه او باغ او داسې نور شيان).

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ قَالَ: وَقَدْ رُوِيَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا وَهُوَ أَصَحُّ

توضیح: في كل شيء: د دینه مراد هر هغه شی دی چې منقول نه وي بلکې غیر منقول وي لکه زمکه او

کور او داسې نور شيان وي. (المركات: ۶/۱۶۵)

د بېري بوتې ماتولو باندې سخت وعيد

﴿۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَحْشٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَطَعَ سِدْرَةَ

عبد الله ابن جحش رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم سړی چې د بېري بوتې ماتوي

صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ. (۳)

نو الله تعالی به هغه سرچپه (نسکور) دوزخ ته گوزار کړي.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: هَذَا الْحَدِيثُ مُخْتَصَرٌ يَعْنِي: مَنْ قَطَعَ سِدْرَةَ فِي فَلَاةٍ يَسْتَوَلُّ بِهَا ابْنُ السَّبِيلِ وَالرَّهَائِمُ غَضَبًا وَكَلَامًا

بِفَيْرٍ حَتَّى يَكُونَ لَهُ فِيهَا صَوَّبَ اللَّهُ رَأْسَهُ فِي النَّارِ.

توضیح: سدره: د بېري بوتې ته سدره وايي د دې نه سدره المنتهى ده. (المركات: ۶/۱۶۶)

صوب الله: يعنى هغه به الله تعالی سرچپه دوزخ ته گوزار کړي.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۷۸۷/۳ رقم الحديث: ۲۵۱۸

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۶۵۴/۳ رقم الحديث: ۱۳۷۱

(۳) أخرجه ابوداود في السنن ۴۰۴/۵ رقم الحديث: ۵۲۳۹

سوال: د بهري بوټي ماتولو باندې دومره سخت وعيد ولي؟

جواب: د دې پوښتني درې جوابونه دي. اول جواب خو همغه دی چې ابوداؤد رَحْمَةُ اللَّهِ وَرَكَرَى دى. چې د هغې خلاصه داده چې په صحراء کې د هغه بهري د ماتولو باندې وعيد دى. چې کوم د سيوري والا وي او د هغې د سيوري د لاندې انسان او څاروي ارام کوي. او کوم ظالم راشي او بغير د څه فايدي نه هغه په ظالمانه توگه مات کړي نو د هغه سرې لپاره وعيد دى.

دويم جواب: دادى چې د دې نه مراد د مکې مراد د بهري بوټى دى. د حرم په وجه د دى ماتولو باندې وعيد دى. بېره ځکه خاص کړلى شوي ده چې د دې سيورى هم ډيروي او يخ هم وي گيڼي د حرم خود هر بوټي دغه حکم دى.

درېم جواب: دادى چې د دينه د مدينې منوري خايسته د سيوري والا بوټى مراد دى. چې د مدينې لپاره به زينت سبب وو. د دې د ماتولو باره کې يې فرمايلي ده. يا د دينه د بهري بوټي مراد دى. چې هغه په کوم ذاتي ملکيت کې وي. او يو سرې خاص په ظلم سره مات کړي او ځان سره يې ويسې. د دغه سرې لپاره سخت وعيد دى. د ابوداؤد په تشریح کې هم د غشماً لفظ دى. چې د ظلم په معنى دى. چې د هغې تفسير د ظلمات نه خستلى شوى دى. چې يا عطف تفسير دې يا تاکيد دى. او "بغير حق" نه مراد بغير د فايدي دى. يعنې هغه سرې ته نه د شفعى حق حاصل دى. او نه د ماتولو. دا مزید د تقبیح لپاره دى. بغير د ضرورت نه يې دا بوټى خامخا مات کړو. بغير حق د لفظ نه د دې حديث په مناسبت به باب شفعه سره واضح کېږي. چې پدې بوټي کې د هغه سرې هېڅ حق نشته دى. نه يې د شفعى حق شته دى او نه يې څه فايده شته دى. همدغه شان دا د بل حق د خپل سره د ظلم په توگه ملاووي. او د شفعى په تعريف کې هم تملك البقعة جبراً الفاظ موجود دي. (المرقات ۶/۱۶۶)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

په ناقابل تقسيم او غير منقوله شيانو کې شفعه نشته دى

﴿۱۰﴾ عَنْ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ فِي الْأَرْضِ

عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې کله په زمکه کې حدونه قائم شي (يعنې شريکې زمکې په شريکانو

فَلَا شُفَعَةَ فِيهَا . وَلَا شُفَعَةَ فِي بَيْتِ

کې تقسيم شي او د هريو برخه بېله بېله شي) نه د (شراکت) شفعه نه پاتې کېږي او نه په کوهي کې

وَلَا فَحْلٍ النَّخْلِ. (۱)

د شفعی حق وي او نه د کهجوري په بوتې کې.

توضیح: بئر: یعنی په کوهي کې د شفعی حق نشته دی. شوافع وايي چې په کويي د شفعی حکه نشته دی چې دا د تقسیم قابل ندی. شفعه په قابل تقسیم شيانو کې وي. د احنافو په نز شفعه په هر غیر منقوله شي ک وي. هغه که د تقسیم قابل وي لکه کورونه او باغونه او يا که هغه د تقسیم قابل نه وي لکه میچن، حمام او کوهي. شوافعو د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کړی دي. احنافو د الشفعة في کل هيء نه استدلال کړی دی.

ولا فحل النخل: د دې لفظي ترجمه دا ده چې د کهجوري نر بوتې او په مذکر کې شفعه نشته دی. مطلب دا دی چې مثلاً څه خلکو ته په میرات او داسې نور شيانو کې باغ لاس ته راشي. په هغې کې یو نر بوتې هم وي چې د هغې نه خلک گل ویسي او خپلو بوتو سره یې پیوسته کړي. او هغه ټولو خلکو هغه بوتې په خپل مینځ کې تقسیم کړو او د کهجوري نر بوتې مشترکه پاتې شو. چې د هغې نه خلک گل وړي او په خپلو بوتو باندې یې اچوي. اوس یو گس خپل د کهجوري ټول بوتې خرڅ کړل او ورسره ورسره یې خپل دا حق هم خرڅ کړو چې په نر بوتې کې د اشتراک په وجه وو. نو پدې حق کې په شریکانو کې هیچا د شفعه صحیح نه ده. ځکه د بوتې دا حق خو نه زمکه دا او نه د تقسیم قابل ده. (المقات: ۶/۱۶۶)

(۱) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۷۱۷ رقم الحديث : ۴ من كتاب الشفعة.

باب المساقاة والمزارعة

دمزارعت بیان

مساقات د باب مفاعله مصدر دی. د دې مجرد سقی دی. خړوبولو ته وایي. په اصطلاح کې مساوات دیته وایي چې یو سړی د خپل باغ د سمبالولو لپاره یو چاته دا باغ د ټولو میوو په څلورمې یا د نیمې په عوض ورکوي. او په همدغه شان معامله باندې خپل زمکه د کرنې لپاره پدې بڼه باندې د ورکولو نوم مزارعت دی. مساقات او مزارعت یو شی دی. د دواړو فقهي حکم تقریباً یو شی دی. فقط دومره فرق دی چې د مساقاتو معامله په باغونو کې وي او د مزارعت معامله په پټو کې وي. مزارعت په پنځه قسمونو باندې دی. دوه د صورتو په جواز باندې اتفاق دی او دوهم په عدم جواز باندې اتفاق دی. او په یو صورت کې د فقهاوو اختلاف دی.

۱: اول صورت دا دی چې که د مزارعت اجرت نقد یعنی نغدي روپۍ وي نو دا اتفاق جائز دی. ۲: دویم صورت دا دی چې که په اجرت او معاوضه کې طعام مضمون وي یعنی د کور نه د غلي د ورکولو وعده وي نو دا هم اتفاقاً جائز دی. ۳: دریم صورت دا دی چې که چري ما خرج متعین ته اجرت مقرر کړو یعنی د پټي پیداوار نه مثلاً پنځه منه معاوضه کې یې مقرر کړو نو دا اتفاقاً ناجائز دی. ۴: څلورم صورت دا دی چې که چري معاوضه کې مزارعت والا زمکې متعینه برېښه مقرر شوه نو دا صورت هم اتفاقاً ناجائز دی. ۵: پنځم صورت دا دی چې که چري ما خرج جزء مشاع دی یعنی د پیداوار دریمه یا څلورمه برېښه مقرره کړیده نو پدې کې د فقهاوو اختلاف دی:

په مزارعت کې د فقهاو اختلاف: د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ، امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد د مزارعت دا صورت هم ناجائز دی. امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد مزارعت دا صورت جائز دی.

د جمهورو دلائلو د هغه ټولو روایاتو نه استدلال کړی دی چې په هغې په مزارعت باندې د زمکې د ورکول ممانعت واروي. خصوصاً د حضرت رافع بن خدیج د روایت نمر ۱۲ او روایت نمر ۴ نه استدلال کړی دی. جمهورو مزارعت ته قفیز الطحان باندې هم قیاس کړیدی. هغه منع دی نو

مزارعت هم منع دی. قفیز الطحان په میچن کې د غلي پساتی باندې اجرت اخستلو ته وایي. امام احمد او صاحبینو د فصل اول د اولني حدیث نه استدلال کړی دی. هغه فرمایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خیبر د یهودو سره چې کومه معامله کړي وه هغه د مزارعت معامله وه. همدغه وجه ده چې مزارعت ته مخاېره هم وایي. چې د هغې ماده خیبر ده. دي حضراتو د حضرت طاؤس په

حوالی سره د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د حدیث نمبر ۵ نه هم استدلال کړی دی. چې د مزارعت په جواز باندې قطعي دلیل دی. هم دغه شان د دې باب په فصل ثالث کې د حضرت قیس بن مسلم د حدیث نمبر ۹ نه هم دي حضراتو استدلال کړی دی. او د دې حضراتو سره امام بخاري په تعلیقات کې هم د دې حضراتو دلائل دي. چې د حدیث نمبر ۹ د لاندې ذکر دی. دا حضرات دا معامله په مضاربت باندې هم قیاس کوي چې په مضارت کې هم مال د یو سړی وي او محنت د بل سړی وي. شریعت دا د خلکو د مجبوری په خاطر جائز کړی دی. لهذا په مزارعت کې هم د خلکو مجبوري د نظر نه نشي گوزارل کیدی. همدغه شان امت سلفاً خلفاً د مزارع معامله قبوله کړي ده. دا هم د یو قسم جواز دلیل دی حکم "ما رآه المؤمنون حسناً فهو عند الله حسن". بهر حال د دلائلو په اعتبار سره اگر که جمهور به مضبوط وي خو د امت د ضرورت په وجي سره فتوی د صحابینو او د امام احمد رحمۃ اللہ په قول باندې ده. اوس د جمهورو د دلائل جواب او د هغوی صحیح محمل باندې حمل پاتي دی.

جواب: په کومو روایاتو کې چې د مخابره او د مزارعت ممانعت ذکر دی د دې ممانعت تعلق د هغه صورتونو سره دی چې کوم صورتونه چې بالا اتفاق ناجائز دی. یعنی پاس ذکر شوی دریم او څلورم صورت مراد دی. نو ځکه راتلونکې حدیث نمبر ۱۳ او په حدیث نمبر ۴ کې د واضح فرق شته دی. هسی خو جمهور د مساقاتو د جواز قائل دي. نو مزارعت هم د مساقات پشان دی.

دویم جواب: دا دی چې په ابتداء د اسلام کې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مزارعت ممانعت ځکه کړی وو چې انصارو د توافق او د اخلاقو د لاندې خپلي زمکې د مزارعت په ځای عطیه و منحه په توگه مهاجرینو ته ورکړل. چې مهاجرین د انصارو دهقانان نشي او د هغوی حوصلی خکه نشي. لهذا د دې ممانعت تعلق د بنو اخلاقو او د توافق سره دی. په قانوني توگه ممانعت نشته دی. نو ځکه راتلونکې حدیث نمبر ۵ او حدیث نمبر ۶ پدې حقیقت باندې واضحه دلالت کوي.

سوال: په فقه حنفي کې ذکر دی چې د مزارعت معامله د صاحبین په نز جائز ده او د امام ابوحنفیه رحمۃ اللہ په نزد ناجائز ده. که حقیقت دا وي نو بیا د فقی په کتابونو کې د فقهي جزئیات ولي لیکلی کېږي. چې د امام صاحب په نزد د مزارعت فلانی مسئله داسې دا او فلانی مسئله داسې نه ده. چې دا امام صاحب په نز په اصولي توگه باندې مزارعت جائز ندی. نو بیا د دغه فقهي تفصیلاتو څه ضرورت دی؟

جواب: علامه حاوی مقدسي رحمۃ اللہ لیکلي دي چې د امام صاحب په نز مزارعت بېخي منع ندی بلکې مع الکراهة دی "وکرها ابوحنفیه رحمۃ اللہ ولم ینه عنه اشد النهی". لهذا امام صاحب د نفس

جواز په وجه د مزارعت د جزئیاتو بیان کړی دی. خلاصه دا چې د امام صاحب په نزد مزارعت جائز مع الکرهه دی. د صاحبینو په نزد مطلقاً جائز دی. فتوی د صاحبینو په قول باندې ده.

الفصل الأول

خیبر د معاملي په وجه د مزارعت جواز

﴿١٦﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَفَعَ إِلَى يَهُودِ خَيْبَرَ نَخْلَ خَيْبَرَ

عبدالله ابن عمر رضي الله عنه وايي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم ورکړه يهودو د خیبر ته د کهجورو بوتې يې

وَ أَرْضَهَا عَلَى أَنْ يَغْتَابِلُوهَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَ لِرَسُولِ اللَّهِ

اود هغه خای زمکې په دې شرط چې هغوی پدې زمکه کې خپل ځان او مال ولگوي او د رسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَطْرُ ثَمَرِهَا. ^(١)

صلى الله عليه وسلم د پاره به نیمه میوه وي.

وَفِي رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَى خَيْبَرَ الْيَهُودَ أَنْ يَغْتَابِلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا وَأَلَّهُمْ شَطْرَ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا

توضیح: خیبر د یو کلي نوم دی چې د مدینې نه ۶۰ میل په شمال کې واقع دی. اول دغه خای د یهودو مرکز وو. یو څو کلي دي. چې اوس پکې د یهودو نمایندې شیعه رافضي اوسېږي. د کهجورو د باغونو لپاره دا مشهوره واقعه ده. په اوومه (۷) هجری کې خیبر فتح شوی وو. اکثره علاقې د جنگ په زور اخستلې شوي وي. څه علاقې د د صلحي د لاندې په لاس راغلي وي. امام ابو حنیفه رضي الله عنه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم دا معامله په مقاسمه باندې حمل کوي. او د خیبر فتح د صلحي په توګه مني. ځکه مزارعت جائز ندي. صاحبین وايي چې خیبر د جهاد په نتیجه کې فتح شوی وو. د نبي کریم صلى الله عليه وسلم د یهودو سره معامله د خراج مقاسمه په توګه نه وه. بلکې دا بتائی او د مزارعت معامله وه. ځکه دا جائز د صاحبینو د رائي په واضح دی. خیبر اکثره د توري په زور باندې فتح شوی وو. بیا نبي کریم صلى الله عليه وسلم ته یهودو د هملته د اوسیدلو خاست کړی وو. نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمایل چې زمکه اوس د مسلمانانو ده. خو تاسو اوس د مزارعت په توګه دلته واوسېږئ. کله چې الله وغواړي بیا به تاسو وووځئ. حضرت عمر رضي الله عنه یهود د خیبر نه وویستل. دا حدیث د مزارعت په جواز باندې دلالت کوي. (المراقات ۶/۱۶۷)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۱۶۲ رقم الحديث: ۲۲۸۵، ومسلم في صحيحه ۳/۱۱۸۷ رقم الحديث: ۱۵۵۱/۵.

دمخاڤره ممانعت

﴿۲۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : كُنَّا نُخَابِرُ وَلَا نَرَى بِذَلِكَ بَأْسًا

عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمُ اِي چي مونږ خلكو به مخاڤرت كولو او په هغې كې به هېڅ باك نه گڼلى كېدو

حَقَّقَ زَعَمَ رَافِعُ ابْنُ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْهَا فَتَرَكْنَاهَا مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ. (۱)

تردې چې خديج رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اوويل چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د دينه منع كړي ده نو مونږ پرېښودو د هغې په وجه

توضیح: نخاڤر: دا د مخاڤرت نه دی. د دې ماده همغه خيبر دی. مزارعت ته وايي دېته اگراء الارض

هم وايي د حديث د مانعين مزارعت دليل دی د دې جواب مخکې تېر شوی دی. (المركات ۶/۱۶۹)

په تقود باندي مزارعت اتفاقا جائز دی

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ :

حنظله بن قيس (تابعی) د رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (صحابي) نه نقل کوي چې ده وويل چې ماته زما

أَخْبَرَنِي عَمَّايَ أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الْأَرْضَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سَلَّمَ

دوو و ترونو وويل چې د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه كې به صحابو په اجرت وركولو خپلې زمكي

بِأَنَّ يَنْبُتُ

دلختوپه ذريعي سره د پيدا او اړ په عوض (يعني صحابه كرامو به خپلي زمكي پدې شرط وركولي چې

گس خپل محنت او خپل تخم پدې وکړي او د دې زمکې په لختوپه غاړه چې څه شی پيدا کېږي هغه

به د دې زمکې په اجرت کې د مالک حق وي. د دينه بغير د نوري زمکې پيدا او اړ به رېبونکې حق وي)

عَلَى الْأَرْبَعَاءِ

يا به يې د زمکه د قطعه (پيدا او اړ) په عوض په اجرت وركوله چې هغه به مالک د خپل ځان لپاره بېلوله

(يعني زمکه به په اجرت باندي دور كولو د صورت و و چې و هغې به خپله زمکه چې كله چاته د كرنې

أَوْ هِيَ يَسْتَتْنِيهِ صَاحِبُ الْأَرْضِ

لپاره وركوله نو د هغې څه قطعه به يې د ځان لپاره متعين كوله او دا خبره به يې مطرح كړه چې د كرنې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۷۹/۳ رقم الحديث: ۱۰۴۷/۱۰۶.

والا به خپل محنت او تخم په ټوله زمکه باندې مصرف کړي. بیا چې پدې متعینه زمکه کوم پیداوار

فَنَهَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ

کېږي نو هغه به مالک اخلي او نوره به د زمکې کرونده اخلي (نور رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ د دینه منع

کړو (ځکه چې پدې کې نقصان او په دې هوکه کې داخته کیدو ویر به وه) د حدیث راوي حنظله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

فَقُلْتُ لِرَافِعٍ : فَكَيْفَ هِيَ بِالذَّرَاهِمِ وَالذَّنَائِرِ ؟

وايي چې مادرافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه تپوس وکړو چې د درهماو د دینارو په عوض د مزارعت څه حکم دی

(یعنې که خپله زمکه د کروندې لپاره چاته ورکړې شي او دهغې دعوض په توګه روپۍ واخستلې شي

فَقَالَ : لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ وَكَأَنَّ الَّذِي

نو څه حکم دی؟) رافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل چې "پدې کې څه باک نشته دی او د کوم شي نه چې نبي کریم

نُهِيَ عَنْ ذَلِكَ مَا لَوْ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړیده (یعنې د مزارعت دواړه ذکر شوي صورتونه) هغه داسې شي دی چې که چیرې

نَظَرَ فِيهِ ذُووُ الْفَهْمِ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ لَمْ يُجِزُوا لِمَا فِيهِ مِنَ الْمُخَاطَرَةِ. (۱)

د حرام او حلال پوهیدونکی سړی پدې څه غور وکړي نو د نقصان کېدو په وجه به دا خوښ نه کړي.

توضیح: یکرون الارض: دا کراه نه دی زمکه په اجرت ورکول مراد مزارعت دی (المقات ۶/۱۷۰)

الاربعاء: همزه باندې فتحه ده. او با بندې هم فتحه ده. دا د ربیع جمع ده. وړوکې نیرته وایي.

مطلب دا دی چې د زمکې مالک دیهقان ته ورکوله. او هغې به زمکه کرله. هغې به زمکه کرله. او

مالک به د ځان لپاره د لختو د غاړې غله مقرروله او د زمکې قطعه به یې مستثنی کوله. د دې نه

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع کړل. ځکه دا یو نامعلوم شی وو. کیدلی چې په دغه ځای غله راشي او

پاتې ځایونو کې راشي. چې په نورو ځایونو کې غله راشي او د لختي په غاړه راشي. نو د مالک

نقصان به وي. دا معامله قمار او جوارګری پشان ده. ځکه منع کړی شوي دا او همدغه خبره

حضرت رافع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د علت په توګه بیان کړده او په فقهاوو کې ټول د دې د حرمت قائل دي. پاتې

شو هغه صورت چې په نقود باندې معامله وي نو د دې په جواز باندې ټول فقهاء قائل دي. وکأن: نه

تراخړ پورې کلام د رافع بن خديج دی. حديث پاس ختم شوی دی. (المركات ۶/۱۷۰)

د مزارعت يو ممنوع صورت

﴿٤٤﴾ وَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ : كُنَّا أَكْثَرَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ
رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې مونږ د مدينې خلکو به کرونده کوله. او په مونږ به ځينو خلکو خپله
حَقْلًا وَ كَانَ أَحَدُنَا يُكْرِئُ أَرْضَهُ فَيَقُولُ :
زمکه په بتائې باندې د کروندی لپاره (بل چاته) ورکوله او هغه به دا ويل (چې ته په دې ټوله زمکه
هَذِهِ الْقِطْعَةُ لِي
باندې کرونده کوه او ددې په عوض) د دې زمکې دا قطعه زما لپاره ده (يعني د دې قطعي پيداوار
وَ هَذِهِ لَكَ فَرُبَّمَا
به زه اخلم) او دا قطعه به زه اخلم (يعني د دې بلي قطعي پيداوار به ته اخلي) او اکثر به داسې کيدل چې
أَخْرَجَتْ ذِهِ وَ لَمْ تُخْرَجْ ذِهِ فَهَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ.
په يوه قطعه کې به پيدا شول او بله قطعه کې پيدا نشول. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع و فرمايله (د
مزارعت د دې صورت نه ځکه دې صورت کې يو سړي ته پيداوار پوره ملاويد او د بل به ضايع کيدو).
توضیح: د دې صورت په عدم جواز به هم د ټولو فقهاوو اتفاق دی. ځکه دا د جوارۍ هم يو قسم
جوړېږي. د زمکې چې کومه ټوټه د زمکې په کروندی ورکړې شي، دا کيدلی شي په هغې کې غله
اوشي او کيدلی شي چې په هغې کې يوه دانه هم اونشي. نو ځکه دا صورت منع دی. "ذه" دا د
زمکې د هغه ټوټې اړخ ته اشاره ده چې په مزدورۍ ورکړې شوي وي.

توافق او احسان د ادې چې زمکه په عاريت ورکړي

﴿٥٥﴾ وَ عَنْ عَمْرِو قَالَ : قُلْتُ لِمَاؤُسَ : لَوْ تَرَكْتَ الْمَخَابِرَةَ
عمرو بن دينار رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (تابعي) وايي چې ما طاؤس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (تابعي) ته وويل که تازمینداره پریخی وی
فَأِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَهَى عَنْهُ قَالَ :
نو دېره به بنده وه ځکه علماء وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دینه منع کړي ده طاؤس رَضِيَ اللهُ وَوِيل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۵/۵ رقم الحديث: ۲۴۴۲، ومسلم في صحيحه ۱۱۸۳/۳ رقم الحديث: ۱۵۴۷/۱۱۷.

أَيُّ عَمْرُو إِيَّيْ أُعْطِيَهُمْ وَ أُعِينُهُمْ وَ إِنْ أَعْلَنَهُمْ

چې ای عمرو! زه (خپله زمکه د کروندی لپاره) خلکو ته ورکوم او دهغوی مدد کوم او د ټولونه لوی عالم

أَخْبَرَنِي يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَنْهَ عَنْهُ

یعنی ابن عباس رضي الله عنه ماته ویلي دي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم د دېنه منع نده کړي. خو نبی کریم

وَ لَكِنْ قَالَ : أَلَا يَمْنَحُ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ

صلى الله عليه وسلم دا فرمایلي دي چې خپل یو ورور ته زمکه د کروندی لپاره ورکول د دې نه ډېره ښه ده

أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا (۱)

چې په هغې باندې د دې زمکې څه خرچه او یا نور څه وي متعین کړی شي او واخیستلی شي.

توضیح: پدې حدیث کې د مزارعت بیان نشته دی بلکې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وغوښتل چې انصار د خپلي زمکې د عاریت په توګه او د عطیه او منحه مشکوره خپل مهاجرو ورونو ته ورکړي. نو ځکه یې دا ترغیب ورکړو چې خپل ورونه دهقان مه جوړوی. دا جندالله او جندالاسلام دي. دوي ته د عطی په توګه د کروندی لپاره زمکه ورکړی او بیا به یې تاسو ته بېرته درکړي. د دینه تاسو اجرت مه اخلی، حضرت ابن عباس رضي الله عنه د اسلام د ابتداء نقشه داسې پیش و فرمایله. پدې روایت کې اول د طاؤس رضي الله عنه نه چې د عمرو ذکر دی د دینه مراد عمرو بن دینار دی. چې یو جلیل القدر صحابي دی. (المراقات ۶/۱۷۲)

د احسان په توګه زمکه ورکړی یا یې خپله کرونده وکړی

﴿٦٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ

جابر رضي الله عنه وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایلي چې د کوم سړی سره زمکه وي نو هغه ته پکار ده

فَلْيُزْرِعْهَا أَوْ لِيَمْنَحَهَا أَخَاهُ فَإِنْ أَبَى

چې هغه خپله وکړي (که خپله یې نشي کرلی) نو خپل ورور ته دې په عاریت ورکړي او که دا دواړه یې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۴/۵ رقم الحديث: ۲۳۳۰، ومسلم في صحيحه ۱۱۸۴/۳ رقم الحديث: ۱۵۵۰/۱۱۷.

فَلْيُنْسِكْ أَرْضَهُ .^(۱)

نه وي خوښ نو بيا پکار دا چې خپله زمکه خپل ځان سره کيږدي .

توضیح: ینحها: داد منحه نه دی . د عطیه په معنی دی . چې بل ته گټې ورکولو لپاره څه شی ورکړی شي او بېرته یې ورکړي . (المقات ۶/۱۷۳)

فان ابی: یعنی که خپله یې نه کړي او بل ته یې عطیه هم نه ورکوي نو هغې له پکار ده چې د خپل ځان سره یې کیدی . بپکاره دي کیدی . پدې صورت کې دا حدیث خود ببخ او تشدید او تهدید په توگه دی . چې دا سړی ولي احسان نه کوی او جندالله دهقانان جوړوي . علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د ځان سره یې کیدی او بل ته په تزارعت مه ورکوی . پدې کې خو توبیخ او تنبیه ده . ځينو علماوو دا مطلب اخستلی دی چې د دې ورو د قبلولو نه انکار وکړي نو بيا دي خپل زمکه د ځان سره کیدی . (المقات ۶/۱۷۳)

کرونده کې اخته کیدو باندې د جهاد په پرېښودو سخت وعید

﴿۷۶﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ وَرَأَى سِكَّةً وَ شَيْئًا مِنْ آلَةِ الْحَرْثِ فَقَالَ :

منقول دي چې ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (په یو ځای) کې د کر، کروندی سامان ولیدو . نو وي ویل چې ما د

سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : لَا يَدْخُلُ هَذَا بَيْتَ قَوْمٍ إِلَّا أَدْخَلَهُ الذَّلَّ .^(۲)

نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي چې دا سامان په کوم کور داخل شي نو هغه کور ته ذلت داخل شي .

(یعني د جهاد د پرېښودلو په وجه نه په عام حالت کې)

توضیح: سکه: د هل سره چې کومه وسپنه لگیدلي وي چې په هغې سره زمکه شلی او هغې ته سکه ویل شوي دي .

وآلة الحرث: یعنی د زمنداری څه سامان یې ولیدلو . پدې باندې حضرت ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خفه او یو بل حدیث یې واورو . (المقات ۶/۱۷۳)

الذل: یعنی ذلت په کور کې داخلېږي . (المقات ۶/۱۷۳)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۲/۵ رقم الحديث: ۲۳۴۰، مسلم في صحيحه ۱۱۷۶/۳ رقم الحديث: ۱۵۲۶/۸۹ .

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۵ رقم الحديث: ۲۳۲۱ .

سوال: نبي کریم ﷺ د زميندارۍ ترغيب هم ورکړی دی او فضيلت يې هم بيان کړی دی. په حديث کې داسې حکم دی "اطلبوا الرزق من خبايا الارض" يعنې د زمکې د پټ شوي ځايونو نه (د کروندې) رزق تلاش کړي. د دې ترغيب باوجود دلته په کور کې د هل ساتلو او زمينداري کولو باندې نکير څنگه وفرمايل؟

جواب: نبي کریم ﷺ په اصل کې د جهاد ترغيب ورکړی دی. زمينداره نده منع کړی شوی. بلکې دمقصود دادی چې مثلاً يو سړی جهاد پرېږدي او زمينداره کوي نو د هغې بنياد په وجه د دې بړه او بې همتي کېږي. او بادشاهانو له ټيکس ورکول کېږي. او که همدغه خلک د زمينداره په ځای د جهاد لاره اختيار کړي نو په مناسب مقدار کې به ورته دنيا ملاووشي. دا خپل د ټيکس د ورکولو په ځای د نورو به ټيکس اخلي. په يو حديث کې دي. "العزفي نواصي الخيل والذل في اذئاب البقر". (المركات ۶/۱۷۳)

ځينو علماوو دا جواب ورکړی دی چې دا حکم د هغه خلکو لپاره دی چې د هغې په سرونو باندې د بښمن رارسيدلی وي. او دا په زميندارۍ کې لگيدلي وي. ځينې علماوو دا جواب ورکړی دی چې دا حکم په ابتداء د اسلام کې د صحابو لپاره وو. هغه جنرال اسلام وو. که هغه دهقانان شول او زمکې يې اباده ول شروع کړل نو په مشرق او په مغرب کې به دين څوک غالب کړي؟ حکيم الامت حضرت تهانوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په ملفوظانو کې فرمايلي دي چې مسلمان د ډنډې والا وي. هندو د ډنډې والا وي (يعنې د تلی والا وي). د ابوداؤد شريف د يو بل حديث الفاظ داسې دي: "اذا تبايعتم بالعينة واتبعتم الزرع واخذتم باذئاب البقر وتركتم الجهاد سلط الله عليكم الذلة او كما قال عليه السلام".

الفصل الثاني

بغير د اجازت نه بغير د بل چا په زمکه کې کرونده مه کوی

﴿٨٥﴾ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ

رافع بن خديج رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبي ﷺ وفرمايل کوم سړی چې د

زَرْعًا فِي أَرْضِ قَوْمٍ بغيرِ إِذْنِهِمْ فَلَيْسَ لَهُ مِنْ

چا د اجازت نه بغير (يعنې د مالک د رضا او حکم نه بغير) کرونده وکړي نو نشته دده لپاره د زمکې د

الرَّزْعُ شَيْءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

پیداوار نه څه شي په غير د هغه څه نه چې ده خرچ کړې وي .

توضیح: وله نفقته: یعنی که کوم گس د اجازت نه بغیر د چا په زمکه کې کرونده وکړه نو ټوله زمکه به مالک ته په لاس ورشي. خو کرونده کونکې چې په زمکه کې کوم تخم گوزارلی دی هغه به هغې ته په لاس ورځي بل هېڅ به ورته نه حاصلېږي. د امام احمد بن حنبل رحمه الله همدغه مسلک دی. او د حدیث هم دغه مطلب دی. څو نورو علماوو او ځینو احنافو ویل دي چې د زمکې پیداوار به کرونده کوونکې ته ورکول کېږي؛ خو داده چې څومره موده هغې زمکه مشغوله ساتلي ده د هغې اجرت به ورکوي. ښکاره حدیث د حنابلو سره دی. (المرقات ۶/۱۷۴)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

زمینداره منع نه ده

﴿۹۹﴾ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ : مَا بِالْمَدِينَةِ

قیس بن اسلم، ابو جعفر یعنی امام محمد باقر نه نقل کوي چې هغوی و فرمایله نه و په مدینه کې د

أَهْلُ بَيْتِ هِجْرَةَ إِلَّا يَزْرَعُونَ عَلَى الثَّلْثِ وَالرُّبْعِ وَ زَاعَ

مهاجرینو هېڅ یو داسې کور چې په دریمه او څلورمه (حصه) زمینداره نه کوي. او زمینداره به کوله

عَلَى وَ سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَ عَمْرُ بْنُ

حضرت علي رضي الله عنه، سعد بن مالک یعنی سعد بن ابی وقاص، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه، عمر ابن

عَبْدُ الْعَزِيزِ وَ الْقَاسِمِ وَ عُرْوَةَ وَ آلُ أَبِي بَكْرٍ وَ آلُ عَمْرٍ وَ آلُ عَلِيٍّ وَ ابْنُ سِيرِينَ

عبد العزيز، قاسم، عروه، د ابو بکر اولاد، د عمر اولاد، د حضرت علي رضي الله عنه اولاد او ابن سيرين دي

وَ قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ : كُنْتُ أَشَارِكُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ

ټولو به زمینداره کوله. د عبد الرحمن بن اسود رحمه الله تابعی بیان دی چې زه به شریکیدم د عبد الرحمن

بْنُ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ وَ عَامَلٌ عُمَرُ النَّاسِ عَلَى :

بن یزید سره په زمینداره کې. همدغه شان حضرت عمر رضی الله عنه د خلکو سره پدې شرط معامله کړې

إِنْ جَاءَ عُمَرُ بِالْبَدْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشُّظْر.

و ه د (مزارعت) چې عمر رضی الله عنه تخم د خپل ځان نه را کوي او (د پیداوار) نیمه برخه به د هغه وي.

وَ إِنْ جَاءُوا بِالْبَدْرِ فَلَهُمْ كَذَا. (۱)

او که هغه خلک تخم را کوي نو په پیداوار کې به د هغې مطابق د هغې برخه وي (یعنې نیمه یا دریمه

یا څلورمه چې کومه یوه مقرر کړی شوه).

توضیح: هجرة: یعنی مهاجرینو ټولو به تقریباً په په دریمه یا څلورمه حصه باندې کار کولو. د مزارعت په پټې کې به دا حصه کله په دریمه برخه وه او کله به په څلورمه باندې وه. (المرقات ۶/۱۷۵)

وزارع: میرک شاه ویلي دي چې د وزارع نه تر آخر پورې عبارت د امام بخاري خپل دی. پدې یو څو اثار امام بخاري د صحابو و نه نقل کړي دي چې د هغې نه د مزارعت جواز حاصلېږي. امام مزارعت خپله هم د مزارعت د جواز قائل دی. امام بخاري دا آثار د تعلیق په توګه نقل کړي دي. صاحب مشکوة له پکار و چې هغې په آخر کې رواة البخاری تعلیقاً الفاظ لیکلی دی. چې پته لګیدلی وی چې حدیث تر کوم ځای پورې دی او د تعلیق او اثر چرته دی. (المرقات ۶/۱۷۵)

باب الاجارة د اجارې بيان

قال الله تعالى: ﴿ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآؤُهُنَّ أُجُورُهُنَّ ﴾ (سورة طلاق آيت: ۶)
وقال الله تعالى: ﴿ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حَجَّاجٍ ﴾ (سورة قصص آيت: ۲۷)

الاجارة: په لغت کې يوشی په کرایه ورکولو ته وايي. په اصطلاح کې چاته په اجرت باندې خپل څه شی د منفعت مالک جوړولو ته اجاره وايي. "الاجارة تملك المنافع بعوض" د احاديثو او د اثارو نه اجاره ثابته ده. اگر که د بېوعاتو په رڼا کې اجاره کول نه دي پکار. خود خلکو د ضرورتونو او د ضرورت له مخې دا شريعت جائز کړی دی. (المركات ۶/۱۷۶)

الفصل الأول اجاره جائز ده

﴿۱﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ قَالَ: زَعَمَ ثَابِتُ بْنُ الضَّحَّاكِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عبدالله بن مغفل رضي الله عنه وايي چې ثابت بن ضحاک رضي الله عنه دا بيان کړو چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم

نَهَى عَنِ الْمُزَارَعَةِ وَ أَمَرَ بِالْمُؤَاجَرَةِ وَ قَالَ : لَا بَأْسَ بِهَا .^(۱)

منع کړې ده د زمينداري نه او د اجارې حکم يې ورکړ او وي فرمايل چې پدې کې څه باک نشته دی.

توضیح: نهی عن المزارعة: دا د مزارعت هغه ممنوع طرف ته اشاره ده چې د هغې بيان په تفصیل سره تېر شوی دی. علامه طيبي رحمه الله وايي چې "المزارعة" کې الف لام عهدی دی. چې د دينه د مزارعت ممنوعه صورت مراد دی. "لا باس بها" يعنې شرعاً جائز اجاره کې هېڅ مضائقه نشته دی. (المركات ۶/۱۷۷)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۱۸۴/۳ رقم الحديث: ۱۵۴۹/۱۱۹.

﴿۲﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَجَمَ فَأَعْطَى الْحَجَّامَ

ابن عباس رضی اللہ عنہما او دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم (یو ځل) دک خکرو لگولو او ورپه کېو بنکر

أُجْرَهُ وَاسْتَعَطَّ. (۱)

لگونکې ته اجرت. همدغه شان نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خپله پوزه کې دوا واچوله.

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په اجرت باندې بېزي څرولي وي

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا

ابو هريره رضی اللہ عنہما نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل نه دې رالېرې لي الله تعالى

إِلَّا رَعَى الْغَنَمَ . فَقَالَ أَصْحَابُهُ :

هیڅ داسې نبی چې هغه چیلی نه وي څرولي (دې او ریدوسره) د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه صحابو تپوس وکړو چې

وَ أَنْتَ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ كُنْتُ أُرْعَى عَلَى قَرَارِيضَ لِأَهْلِ مَكَّةَ . (۲)

تا هم بېزي څرولي دي؟ وي فرمايل چې آو، ما به د یو قیراط د اجرت په بدل کې په مکه کې چیلی څرولي.

توضیح: الارعى الغنم: چیلی یو داسې مسکین څاروی دی چې د دې سره د تعلق ساتلو والا انسان کې هم د عاجزی صفت پیدا کېږي. بیا په څارو کې چیلی یو داسې څاروی دی چې د هغې رمي وي دا د یو برکت نښه ده. دا چې انبیا کرام علیهم السلام د انسانانو لپاره د داعیانو په توګه راغلي وو. نو بیا د انسانانو تربیت د هغوی منصب وي. نو ځکه د تجربې او د برداشت او صبر او تحمل ډیر سخت ضرورت دی. د همدغه مقصد لپاره انبیاوو به بېزي څرولي. چې د انسانانو په نگرانی او په تربیت کې اساني وي او په مزاج کې ډیر تحمل او برداشت پیدا شي. بېزه یو کمزوری څاروی دی. که چرې مو په وړو کې کاني وویشتلو نو مړه کېږي. او په طبعی توګه پدې کې یو شرارت هم دی. شورش هم دی چې د یو بوټي نه یې یوه پاڼه وخورله نو ژر بل اړخ ته ځي. که د برداشت والا سپری نه وي نو هر ورځ به یوه یوه چیلی مړه کوی نو ځکه د ډیر سخت تحمل ضرورت دی. همدغه شان د انسانانو جدا مزاجونه وي. هغه په نیغه لار راوستل او بیا د هغوی تربیت کولو لپاره هم لوی صبر پکار دی. د همدغه حکمتونو په بنیاد انبیا کرامو په اول کې بېزي څرولي. دا کسب خو په ښکاره ډیر ادنی دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱۷/۱۰ رقم الحديث ۶۹۱، ومسلم في صحيحه ۱۲۰۵/۲ رقم الحديث: ۱۲۰۲/۶۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۴۱/۴ رقم الحديث: ۲۱۴۹.

خود انجام په اعتبار سره ډیر اعلی دی. نو ځکه د انبیاو واپاره مناسبه شوه. نن سبا خلک د داعی جوړیدلو ډیره ارمان کوي. خود ناتجربې او د بي علمی په وجه د گټې په ځای نقصان ډیر رسوي. معصوم نبي خو اول د تجربې د مرحلي نه تېر شوی دی. او صاحب خو یو دم راشي او خلک یره وي. او د علامه د جوړیدلو کوښښ کوي. (المراقات ۶/۱۷۷)

قرايط: د قيراط جمع ده. د يو درهم د شپږمي (۶) برخي برابر يو قيراط وي. کله قيراط د تحقير لپاره ذکر کېږي. لکه څنگه چې دلته دی. چې د هغې مطلب يو روپۍ دوه روپۍ دي. او کله د قيراط ذکر د ډېرې معاوضي لپاره وي. لکه څنگه چې د لمونځ کوونکې ته د يو قيراط ثواب حاصلېږي. هغه قيراط د احد د غر برابر وي. دلته د قيراط ذکر د تعظيم لپاره نه وي. (المراقات ۶/۱۷۷)

مزدور ته د مزدوري نه ور کولو باندې وعيد

﴿٤٤﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : ثَلَاثَةٌ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَيُّهَا النَّبِيُّ كَرِيمٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايَلُ جِبْرِئِيلَ تَعَالَى فَرَمَايَلِي دِي دَرِي كَسَانِ دَاسِي
أَنَا خَصْنُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ : رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ
دِي چې د هغې سره به زه د قیامت په ورځ جنګ کوم یو هغه سړی چې زما په نوم یو لوظ وکړي او ییایې
عَدَرَ وَ رَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَ رَجُلٌ
مات کړي، دویم هغه سړی دی چې هغه یو ازاد سړی خرڅ کړي او د هغه مال و خوري، دریم هغه سړی
اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ
چې هغه یو مزدور په مزدوری باندې ولیږلو او د هغه نه یې کار واخیستلو (یعنې چې د کوم کار لپاره
وَ لَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ" (۱)
یې ولیږلو او هغه ټول کاریې د هغوی نه واخستلو) او هغه ته یې مزدوري ورنه کړه.

توضیح: انا خصنهم: یعنی درې قسمه خلک داسې دی چې د قیامت په ورځ به د هغوی په مقابلته راحم نو هغه به زما د قهر او غضب خاص نښانه جوړېږي. رجل اعطی بی: یعنی اول هغه سړی دی چې د الله په نوم قسم و خوري او وعده کوي او بیا په هغې کې د هوکه کوي. وعده خلافی خپله یو

جرم دی. خو کله چې د الله په نوم وعده وکړي او قسم وخوري او بیا یې د هوکه وکړه دا بل جرم دی. نو ځکه د الله تعالی د غضب مستحق دی. (المرقات ۶/۱۷۸)

باع حرا: دویم هغه سړی دی چې هغه یو ازاد انسان غلام کړي او د بازار مال یې جوړ کړي. دا خپله یو غټ جرم دی. که د دې اجرت وخوري او که وي نه خوري دا گناه ده. خو که د دې په بدل کې روپی هم وخوري نو نور هم لوی قباحت دی. نو ځکه دا سړی د غضب الهي مستحق دی. دریم هغه سړی دی چې یو مزدور په مزدوری ولگوي او کله چې هغې کار پوره کړو. محنت یې وکړو او د روپو لپاره یې ښوله توی کړه چې روپی ترې وغواړي نو خاص د امید په وخت کې هغه سړی د روپی ورکولو نه انکار وکړي او دا هم ظلم دی نو ځکه دا سړی هم د الله تعالی د غضب مستحق دی. په حدیث کې د درې سړو مراد فقط درې سړی نه بلکې ټول قسمه خلک مراد دی. نن سبا دا مرض د عرب په ملکونو کې ښه دېر دی. ښه ښه مطوع خلک د بل وطن د غریب نه کار واخلي او بیا معاوضه د ورکولو نه انکار وکړي. او د بل وطن د غریب نه نا جائزه فایده اخلي. (المرقات ۶/۱۷۸)

دم کوونکي خپل اجرت اخیستلی شي

﴿ه﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ابی چې (یو ځل) د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحابو یو جماعت په یو داسې کلي باندې

مَرُّوا بِمَاءٍ فِيهِمْ لَدِيغٌ أَوْ سَلِيمٌ فَعَرَضَ لَهُمْ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَاءِ

تېرشو چې په هغې کې یو سړی لرم یا مار خوړلی ؤ نو د هغه کلي یو سړی د دې صحابو خواته راغلو

فَقَالَ : هَلْ فِيكُمْ مِنْ رَاقٍ ؟ إِنْ

اود هغوي نه یې تپوس وکړو چې په تاسو کې څوک د دم کولو والا هم شته دی ځکه زموږ په کلي کې

فِي الْمَاءِ لَدِيغًا أَوْ سَلِيمًا

یو سړی لرم خوړلی دی (که چري داسې یو سړی وي نو هغه ماسره لار شی او په هغه سړی دم وکړي)

فَانْطَلَقَ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ عَلَى شَاءٍ فَبَرِئَ

نو یو صحابي ورسره لاړو او د بېزو په عوض کې یې سورة فاتحه وويله. هغه سړی ښه شو. بیا چې

فَجَاءَ بِالشَّاءِ إِلَى أَصْحَابِهِ فَكَرِهُوا ذَلِكَ وَ قَالُوا :

هغه صحابي د بېزو سره د خپل ملگرو خواته راغلو نو د هغې ملگرو دا ناخوښه وگڼله او وي یې ويل

أَخَذَتْ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أُجْرًا حَقًّا
(چې ډېره عجته خبره ده) چې تا کتاب الله (لوستلو) باندي مزدوري واخستله؟ تردي چې هغه ټول
قَدِمُوا الْمَدِينَةَ فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ
صحابه مدينې ته ورسيدل او (نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ته يې) عرض وکړو چې يا رسول الله! فلاني صحابي په
أَخَذَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ أُجْرًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ أَحَقَّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أُجْرًا
کتاب الله (لوستلو) باندي مزدوري اخستلي ده؟ نبي کریم وفرمايل چې چې دکوم شيانو اجرت اخلي
كِتَابِ اللَّهِ . وَفِي رِوَايَةٍ : أَصَبْتُمْ أَقْسُوا وَأَضْرَبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا ^(۱)
په هغه ټولو کې غوره کتاب الله دی.

توضیح: بیا: یعنی د اوبو په یو ناوو سره د یو قبیلې په خلکو باندي د یو څو صحابو د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زمانه کې تېریدل وشو.

راق: ضرب یضرب نه د دم دور هه په معنی دی. (المقات ۶/۱۷۸)

لديغ اوسليم: راوي ته د حديث په الفاظ کې شک شو چې لفظ لديغ وو يا سليم وو. گيني د معني په اعتبار سره دواړه الفاظ مترادف دي. سليم د نیک فال په توگه د مار خوړونکې ته وايي. یعنی هېڅ خطر نشته دی. ان شاء الله دا سړی صحيح سالم دی. (المقات ۶/۱۷۹)

علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ وَآيِي چې لديغ لږم چيچلی شوي سړي ته وايي. او سليم مار خوړونکې سړي ته واي. که داسې وي نو بيا راوي د په الفاظو کې شک نشته دی. بلکې په معني کې شک دی "فانطلق رجل" ته وايي. د دینه مراد حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دى. دا ټوله په ديرش الفاظو باندي مشتمله قافله وه او حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په اجرت کې ديرش بېزي مقرر کړي. (الکاشف: ۶/۱۶۸)

على شاه: دا على مقابل مبادله او د معاوضی لپاره استعمال شوی دی. شاه او شيا هه داد شاه جمع ده. چيلي ته وايي. یعنی د یو څو چيلو د عوض په بدل کې معامله شوي وه. (المقات ۶/۱۷۹)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۹۸/۱۰ رقم الحديث: ۵۷۲۷.

ان احق الخ: مطلب دا دی. چې خلک غلط او گډ وډ منتر وروایي او د جادو د ماتولو اجرت اخلي. د دم درها لپاره خو بهتر د الله کتاب دی. چې د خلکو لپاره شفاء ده. تا بنه کړي دي. زما هم پدې کې برخه کیده. نبي کریم ﷺ د صحابو و حوصله افزائی وکړه. ځکه هغه یډیدلي وو. چې مونږ څه جرم کړی دی. د نبي کریم ﷺ په خبرې سره هغوس خوشحاله هم شول او مسئله هم معلومه شوه. او دا اطمینان هم وشو چې بېزي اخستل جائز دی. (المرقات ۶/۱۷۹)

د دې حدیث نه معلومه شوه چې د قرآن او د حدیث په وظائفو باندې دم کول او تعویذ لیکل او په هغې باندې اجرت اخستل جائز دي. دا د استیجار علی الطاعات په زمرة کې نه راځي؛ بلکې د طب او علاج په زمرة کې راځي. چې په هغې باندې اجرت اخستل اتفاقاً جائز دي. پاتې شو د قرآن تعلیم او تعلم باندې اجرت اخستل، اذان او امامت باندې اجرت اخستل او همدغه شان په دیني طاعاتو باندې اجرت اخستل څنگه دي؟ نو دا یوه جدا مسئله ده او پدې کې د متقدمینو او متاخرینو فقهاؤ اختلاف دی. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ، اسحاق بن راهویه رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام زهري رَحْمَةُ اللَّهِ په نړ په طاعاتو باندې اجرت اخستل جائز ندي. خو د نورو فقهاوو او د جمهورو علماوو په نز استیجار علی الطاعات جائز دی. هغوی د بحث د لاندې حدیث نه استدلال کوي. متاخرین احنافو فقهاوو هم د ضرورت په وجه د جواز فتوی ورکړیده. (المرقات ۶/۱۷۹)

تتویر الابصار کې دي "لاتصح الاجارة للذان والحج والامامة وتعليم القرآن والفقهاء". د دې په شرح کې در مختار لیکلي دي: "ويفتي اليوم بصحتها لتعليم القرآن والفقهاء والامامة والاذان". (شامی ج ۹ ص ۹۲، المرقات ۶/۱۷۹)

د شرح عقود رسم المفتی لیکونکې پدې مسئله کې یو ضابطي اړخ ته اشاره کړیده. چې په هغې سره فقهاء کرامو په عباراتو کې په تضاد کې تطبیق پیدا کیدلی شي. د دې ضابطي خلاصه دا ده چې کله صاحب شرح عقود رسم المفتی فرمائي. چې استیجار الطاعات د سلف صالحینو په نز ناجائز دی. متاخرین فقهاوو د جواز څه لازمه فتوی نده ورکړي بلکې د مجبوری په بناء هغوی دا جائز کړی دی. بیا صاحب شرح عقود رسم المفتی دا ضابطه لیکلي دا چې د شریعت په مناصبو کې که کوم منصب د اجرت نه بغیر قائم او پاتې کیدلی شي. نو د هغې روان ساتلو لپاره اجرت ورکول ناجائز دي. لکه څنگه چې امامت دی، اذان دی، د قرآن عظیم تعلیم دی درس او تدریس دی او داسې نور. که چرې پدې باندې اجرت اخستل او ورکول بند کړی شي نو دا مناصب به ختم شي. نو ځکه دا د پاتې ساتلو لپاره اجرت ورکول جائز دی. خو که د اجرت په نه ورکول باندې شرعي منصب نه ختمېږي نو بیا د هغې لپاره اجرت ورکول او اخستل جائز ندي. لکه په تراوو کې د قرآن ختم دی.

که چېرې پدې بانې قاري ته څه اجرت ورنکړې شو نو په تراوو کې به بېاد قرآن ډير ختمونه نه وي. نفس تراويح خو هر امام په وړو سورتونو سره کولی شي. لهذا دلته په قرآن باندي قاري ته اجرت جائز ندي. همدغه شان د ايصال ثواب لپاره ختمونه دي. پدې باندي اجرت اخستل جائز ندي. ځکه پدې سره هېڅ ديني منصب نه ختمېږي. همدغه شان د تپوشن معامله هم ده. پدې سره ديني هېڅ منصب نه ختمېږي. بهر حال متاخرينو د ضرورت وړ مطابق استيجار علی الطوعات د جواز قول کړی دی. نن سبا چې څوک په علماوو باندي پدې وجه اعتراض کوي چې دا خلک په طاعاتو باندي اجرت اخلي. دا ملحد خلک دي. دا غواړي چې د اسلام چې کوم دالگ شان کار پاتې دی دا هم ختم شي. که په حقيقت باندي نظر واچولی شي نو استيجار علی الطاعات مسئله د صحابو د دور نه راروانه ده. ځکه خلفائي راشدينو به چې کومه وظيفه د بيت المال نه اخستله هغه هم د طاعاتو اجرت خو وو. همدغه که د قاضيانو ماشونو نه وکتلی شي او د مجاهدينو وظائفو ته وکتلی شي. نو دا ټول د طاعاتو عملونه وو. چې په هغې به دوي ته وظيفي ملاويدلي. د دې مسئلي مزيد تفصيل او مکمل دلائلو لپاره توضحات جلد ۴ ص ۶۴۵ باندي شته دی هلته کتل پکار دی.

الفصل الثاني

په باطل دم تعويذ باندي اجرت اخستل حرام دي

﴿٦٦﴾ عَنْ خَارِجَةَ بِنِ الصَّلْتِ عَنْ عَمِّهِ قَالَ: أَقْبَلْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خارجة بن صلت رضي الله عنه د خپل تره نه نقل کوي چې (هغه وويل چې) مونږ کله د نبي عليه السلام نه رخصت
فَأَكْبَلْنَا عَلَى عَمِّي مِنْ الْعَرَبِ
شواو خپل وطن طرف ته روان شونو په لاره کې مونږ د عربو په يوې قبيلې باندي تېرشو چې (هغوی څه
فَقَالُوا: إِنَّا أَلْبِئْنَا أَنْكُمْ قَدْ جِئْتُمْ مِنْ عِنْدِ هَذَا الرَّجُلِ بِخَيْرٍ
خلکو) مونږ ته وويل چې تاسو د هغه سرې (يعني نبي عليه السلام) نه څه خير راوړي دي (يعني قرآن کریم
فَهَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ دَوَاءٍ أَوْ رُقِيَّةٍ؟ فَإِنَّ عِنْدَنَا مَعْتُوهَا
او ذکر د الله) آياتا سو سره څه بڼه دوا يا دم درها هم شته ځکه ز مونږ يو سرې پاگل شوی دی چې په څو لونو
فِي الْقَيْودِ فَقُلْنَا: لَعَمْرُكَ
کې تړلی شوی دی؟ مونږ وويل چې او! (مونږ سره يو داسې عمل دی چې په هغې سره مونږ علاج کولی

فَجَاؤُوا بِمَعْتُوهُمْ فِي الْقِيُودِ . فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

(شونو هغه په هغه ځولونو کې ترلې شوي پاگل خواته لارو او ما په هغې باندې ولوستلو سورة فاتحه

ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ غَدَوَةً وَ عَشِيَّةً أَجْمَعُ بُرَاقِي ثُمَّ

درې ورځې سحر او ما بنام چې (د لوستلو وخت) مې خپلې لارې جمع کولې او بېا به (د لوستلو نه پس

أَتَفَلُّ قَالَ : فَكَأَنَّمَا أَنشَطَ مِنْ عِقَالٍ فَأَعْطَوْنِي جُعَلًا

په ده توکلې نو دومره ژرښه شو چې هغوی دادزولونو پرانيزلو بېا هغوی ماته دا جرت په توگه څه را کړل

فَقُلْتُ : لَا حَقِّي أَسْأَلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نوما وويل چې تابه تر هغه وخت پورې نه خورم ترڅو چې د دې باره کې د نبی ﷺ نه تپوس ونه کړم

فَقَالَ : كُلْ

نوما د نبی ﷺ نه تپوس وکړو نو نبی ﷺ وفرمايل چې څه تاته ملا و شوي دي هغه و خوره.

فَلَعَنِي لَمَنْ أَكَلَ بِرُقِيَّةٍ بَاطِلٍ

ځکه قسم دی په خپل ژوند کې مې چې کوم سړی په باطل منتر باندې اجرت اخلي نو هغه بد کوي. تا

لَقَدْ أَكَلَتْ بِرُقِيَّةٍ حَقِّي .^(۱)

خو په حق او رښتني منتر باندې اجرت خوړلی دی.

توضیح: هذا الرجل: دا اشاره ذهنيه ده. مراد نبی کریم ﷺ دی. (المقات ۶/۱۸۰)

بخير: دلته خير نه مراد قرآن کریم دی. چې شفاء للناس دی. (المقات ۶/۱۸۰)

معتوها: د دينه مراد مجنون او مدهوش ليونی دی. (المقات ۶/۱۸۰)

في القيود: يعنى ځولونو کې ترلې شوی. (المقات ۶/۱۸۰)

ثلاثة ايام: د دينه امت ته دا تعليم ملا و شو چې فاتحه شفاء ده. خو په يو ځل کار نه کېږي. ترڅو وخت پورې دم کول پکار دي. لکه څنگه چې دي صحابي کړيدی. نن سبا علماء او صلحاء په يو ځل توجهي سره چف کوي. پدې سره به څه اثر و شي. علاج هر وخت نسخه غواړي. (المقات ۶/۱۸۰)

اتفل: یعنی د دم سره لاري ملا و اولو سره په مريض باندي شيندلي وو. انشط: د مجهول صيغه ده. يعني گوياکې په د ترلي شوي مزي نه پرانيستلی شو. (المركات ۶/۱۸۰)

لعمرى: سوال دادى چې د غير الله په نوم قسم خوړل منع دى. دلته قسم څنگه و خوړلى شو؟
د دى جواب دادى چې دا باقاعده قسم نه دى. بلکې د عربو په عامه محاوره کې به داسې کيدل.
دويم جواب دادى چې دادنبى کریم ﷺ د خصوصياتو نه دى الله تعالى دنبي کریم ﷺ په نوم قسم خوړلى دى. ﴿لَعَنُوكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْنَهُونَ﴾ (سورة حجر آيت: ۷۲)

لمن اكل: پدې کې لام قسميه دى. او من متضمن دى معنى د شرط لره او لقد اكلت جواب قسم دى چې د جزاء قائم مقام دى. "اي لعمرى لمن كان ناس يأكلون برقية باطل فالكم اكلتم برقيم حق".
باطل منتر هغه وي چې په هغې کې جناتو، شيطانانو او خبيث روحونو نه مدد غوښتلى کېږي. ياد ستورو او د غير الله د نومونو پدې کې تذکره کېږي. (المركات ۶/۱۸۱)

د بڼولي دوچيدو نه مخکې مزدور ته مزدوري ورکوي

﴿۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ

عبدالله بن عمر رضی الله عنه راوي دی چې نبی کریم ﷺ فرمایل: ورکړئ مزدور ته مزدوري خپله

قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ. ﴿٧﴾

مخکې دوچيدو د خولې نه (يعني مزدور چې کله خپل کار پوره کړي نو د هغه مزدوري هغه ته ژورور کوي په هغې کې تاخير مه کوي).

سوال کوونکي ته په هر حال کې څه ورکوي

﴿۸﴾ وَعَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

حسين بن علي رضي الله عنه وايي چې نبی کریم ﷺ د سوال کوونکې باره کې وفرمایل چې هغه

لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَإِنْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ . وَفِي الْمَصَابِيحِ: مُرْسَلٌ ﴿٨﴾

(په هر صورت کې د ورکړي) مستحق دی اگر په اسپی باندي راشي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۸۱۷/۲ رقم الحديث: ۲۱۱۳

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۰۶/۲ رقم الحديث: ۱۶۶۵

توضیح: علی فرس: قاضی عیاض رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د حدیث دا مطلب دی چې سوال کونکی تش لاس مه لیگی. اگر که په بنکاره هغه مالداره بنکاري او په اسپه باندې سپور وي او راشي. که هغه په ریښتیا مالداره وی نو په لاس به یې په سوال کولو سره ځان نه ذلیل کولو. دا حدیث په ظاهره باندې د دې باب سره څه ربط نه لري. خو مگر که دا وویلی شي چې سوال هم یوه معاوضه ده. ته د هغې اجرت هغې ته ورکړه. هغې ته چې څه هم ورکړی کېږي دا د هغه سوال اجرت دی. امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ وایي چې د دې حدیث څه بنیاد نشته دا بې اصل دی. کوم چې په بازارونو کې گشت کوي. امام ابو داود پدې باندې سکوت کړی دی. چې د دې خبرې دلیل دی چې حدیث د استدلال قابل دی. مصابحو د پته مرسل ویلي دي. امکان لري. چې په ځینو طرق کې دا مرسل وي او په ځینو کې مسند وي.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

د مزدوری په سلسله کې د حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ تذکره

﴿٩﴾ عَنْ عُثْبَةَ بْنِ الْمُنْذِرِ قَالَ : كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عنه بن منذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (یوه ورځ) مونږ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو چې
فَقَرَأَ : (طسم) حَقِّي بَلَّغَ قِصَّةَ مُوسَى قَالَ : إِنَّ مُوسَى
نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ طسم ولوستلو او کله چې د موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ قیصې ته راوړسیدونووي فرمایل چې موسی
عَلَيْهِ السَّلَامُ أَحْرَجَ نَفْسَهُ ثَمَانِ سِنِينَ أَوْ عَشْرًا عَلَى عِفَّةٍ فَرَجِهَ وَ طَعَامٍ بَطْنِهِ . ^(١)
عَلَيْهِ السَّلَامُ د خپلي شرمگاه ساتلو او د خپلې دکولو لپاره ځپل ځان اته یا لس کاله په مزدوری ساتلي و.

توضیح: کسم: یعنی سورت قصص ولوستلو. پدې کې د حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ قصه ډېره په تفصیل سره ذکر ده چې حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ خپله د مصر نه ویري په حالت کې د مدین اړخ ته راووتللو او هلته د مدین په کویی کې یې د حضرت شعيب عَلَيْهِ السَّلَامُ د لویو سره مرسته وکړه. بیا یې د حضرت شعيب عَلَيْهِ السَّلَامُ سره ملاقات وشو. حضرت شعيب عَلَيْهِ السَّلَامُ د خپلي لور نکاح د حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ سره پدې شرط وکړه چې تر اتوو (٨) کالونو پورې به د هغې بېزي څروي. همدغه

خدمت د هغې د بنځي د مهر حق و نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ همدغه طرف ته اشاره كړېده چې موسى عَلَيْهِ السَّلَام د خپلي شرمگاه د حفاظت په خاطر او د خيټې د ساتلو لپاره اته (۸) كاله يالس (۱۰) كاله پورې خپل ځان مزدوري باندې ساتلی وو. (المركات ۶/۱۸۳)

اوس سوال دادی چې آیا د ميره خدمت د بنځي مهر كيدلی شي او كه نه؟ نو دې باره كې د فقهاؤ اختلاف دی. د احنافو علماء وايي چې د آزاد خاوند خدمت د بنځي حق نشي كيدلی. خودا جائزده چې د خاوند غلام تريو كاله پورې د مالک د بنځي خدمت وکړي. شوافع وايي چې د ځيني کارونو لپاره د مزدوري اود نکاح د خدمت لپاره حق كيدلی شي. خودا چې خدمت معلوم وی دې حضراتو د حضرت موسى عَلَيْهِ السَّلَام د نکاح نه استدلال كړی دی. احناف وايي چې دا مخكينو شريعتونو معامله وه زموږ په شريعت كې داسې نشته دی. (المركات ۶/۱۸۳)

د دين په تعليم باندې د اجرت اخيستلو مسئله

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ رَجُلٌ أَهْدَى إِلَيَّ
عباده ابن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې ما وويل چې يا رسول الله! يو سړی راليرلي ماته د تحفي په توگه
قَوْسًا مِمَّنْ كُنْتُ أَعْلَمُهُ الْكِتَابَ وَالْقُرْآنَ
يوه لينده اوداد هغه خلكو نه دی چې هغه ته به ما د كتاب او د قرآن تعليم ور كولو او (زه پوهېږم ددې
وَ لَيْسَتْ بِمَالٍ فَأَزِي عَلَيْهَا
ليندې په قبلولو كې زه څه باک نه وينم ځكه چې) لينده څه مال ندى. او په دې لينده به زه غشي ولم د
فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ : إِنْ كُنْتَ تُحِبُّ أَنْ تُطَوَّقَ
خدای په لاره (جهاد) كې، نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل كه ستادا خوښه وي چې واچولې شي ستا غاړې ته يو
طَوْقًا مِنْ نَارٍ فَاقْبَلْهَا. ^(۱)
طوق د اور نه دا قبول كړه.

توضیح: وليست بمال: يعنې کمان څه لوي مال ندى بلکې معمولي شی دی. زما هغه محصل دا ماته هديه كړی دی. چې هغې له به د قرآن تعليم ور كولو. ره پدې سره يو ښه كار كوم هغه دا چې د

الله تعالی په لار کې به جهاد کوم. او دغه کمان به استعمالوم. یعنی یو خو دا معمولي شی دی. دا څه لویه معاوضه نده.

دویم دا چې خالص به د دین د فایدي لپاره استعمالوم هغه دا چې په جهاد کې به یې استعمالوم. لهذا پدې کې به څه باک نه وي. نبی کریم ﷺ فرمایل چې چري ته غواړي چې د اود یو کړی په خپله غاړه کې واچوي نو قبول یې کړه.

دا حدیث د هغه حضراتو دلیل دی چې د استیجار علی الطاعات قائل نه دي. لکه امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ، اسحاق بن راهویه رَحْمَةُ اللَّهِ او د شیخ ابن شهاب زهري رَحْمَةُ اللَّهِ مسلک دی.

خو نور حضرات وایي چې نبی کریم ﷺ د هغه صحابي د اخلاص د حفاظت لپاره هغه خبردار کړو چې اگر که دا معمولي شی دی خو ستا د خالصي تجربې لپاره مضر دی. په دې کې به فرق رايي لهذا قبول یې نه کړي.

دا جواب دی چې نبی کریم ﷺ د خپل مقرب صحابو او د اهل بیت لپاره څه داسې خصوصي احکامات ورکړي دي چې هغه ددوی د لوي شان مناسب وو. د عام امت دغه مقام نه دی.

ځکه د خدای دین په بادشاهانو باندې قیاس کیدلی نه شي لکه ویلي شي چې : لا یقاس الملوك بالحدادين. (المقات ۶/۱۸۳)

باب احياء الموات والشرب

دوراني زمکي دآبادولو بيان

قال الله تعالى: ﴿وَلَيْتَهُمْ أَنْ أَلْمَأ قِسْمَةً بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ﴾ (سورة القمر آيت: ۲۷)

علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ د "مُغْرَب" په حواله سره ليکلي دي چې "موات" خراب او غيرآباد زمکې ته وايي ددې ضدآباده زمکه ده ﴿الموات الارض الخراب وخلافه العامر﴾ علامه طيبي رَحْمَةُ اللَّهِ امام طحاوي رَحْمَةُ اللَّهِ په حواله ليکلي دي چې اموات هغه زمکې ته وايي . چې هغه خونه د چا ملکيت وي او د بناړ او د کلي منفعت د هغې سره څه واسطه وي بلکې د بناړ نه بهروي يا لري وي . ابن اثير رَحْمَةُ اللَّهِ په نهايه کې دا ليکلي دي چې موات هغه زمکې ته وايي چې په هغې نه څه کرونده وي ، نه کوروي او نه ده هغې څوک مالک وي . دنن سبا په اصطلاح کې داسې زمکې د شاملاتو په نوم سره يادېږي . چې هغه غيرآباد للمه زمکه وي . د احياء اموات دا مطلب دی چې هغه ژوندي او اباده کړي شي . د داسې للمه زمکې د آبادولو طريقه دا وي چې په هغې کونده وکړي شي . يا پکې ايوه وشي يا پکې باغونه جوړ شي يا پکې کور جوړ شي . (المركات ۶/۱۸۴ ، والكاشف ۶/۱۷۳)

د ارض اموات شرعی حکم : د دغه شان غيرآباد زمکې شرعی حکم دا دی چې کوم سړی هغه اباده کړي نو دا زمکه به د هغې شي خو په دې کې د فقهاؤ شان اختلاف دی . چې څنگه په احاديثو کې دی همدغه ددې حکم دی . چې چا اباده کړله زمکه به د هغې وي . د صاحبينو هم دغه فتوی ده . امام ابو حنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې بېشکه دا سړی به ددې زمکې مالک شي . خوددې لپاره شرط دا دی چې د حاکم وخت له اړخ نه دلالة يا صراحة اجازت وي ، اجازت اخستل ضروري دی . گویا کې د احياء موات دا حديث مشروط باذن الامام دی .

والشرب: هين د کسري سره دی . په لغت کې اوبو برخي ته وايي . په اصطلاح کې باغونه او څاروو د خړپولو هغه حق چې هر انسان ته حاصل وي هغې ته شرب وايي . (يعني د ابو څکلوا والا او څکونکي نوبت به مقرره ول) .

علماوو ليکلي دي چې اوبه تر کومې پورې په خپل معدن کې وي . نو په هغې کې ټول انسانان شريک وي . خو که د چاپه ساتنه کې راغلي نو بيا به د هغه په ذاتي ملکيت کې وي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

شکنه زمکه دهغه چاده چا چې آباده کړه

﴿١﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ عَمَّرَ
عائشه رضي الله عنها د نبي کریم صلی الله علیه و سله نه نقل کوي چې نبي عليه السلام و فرمايل کوم سړی چې آباده کړه
أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ .
يوه داسې (للمه) زمکه چې دهغې مالک نه وي نو دغه آبادونکی سړی د دې زمکې د ټولو نه ډیر حقدار
قَالَ عُرْوَةُ: قَضَى بِهِ عُمَرُ فِي خِلَافَتِهِ. (١)
دی. عروه رضي الله عنه وايي چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د همدغه مطابق فيصله کړې وه.

توضیح: قضی به عمر: د دې جملې دا ویل مقصود دې چې دا حدیث غیر منسوخ دی. ځکه حضرت عمر رضي الله عنه په خپل دور خلافت کې په همدغې باندې عمل کړی وو.

د څرخای د خپل ځان لپاره خاص کول منع دی

﴿٢﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابن عباس رضي الله عنه وايي چې صعب ابن جثامه وويل چې ما د نبي کریم صلی الله علیه و سله نه اوریدلي دي
يَقُولُ: لَا حَيْثُ إِلَّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ. (٢)
چې فرمایلي يې: د چراگاه د مخصوص کولو حق د الله تعالی او د هغه د رسول نه بغير بل چاته نشته.

توضیح: حی: حاباندې کسره ده هغه زمکې او چراگاه ته وايي چې په هغې کې د څاروو لپاره وابنه ساتلې شي شپول او نښي لگولو سره نور خلک د وښو نه منع کول دا جائز ندی. د حدیث دا مطلب دی چې د الله او د هغه د رسول د اجازت نه بغير بل هچاته دا حق حاصل نه دی چې د خپل ځان لپاره د څرخای خاص کړي او په نورو باندې پابندي ولگوي. د دې حکم ضرورت ځکه پېښ شو چې د عربو بادشاهانو او سردارانو خلکو د ځان لپاره څرخای خاص کوله. غریب او بي وسه خلک به دینه نه

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٨/٥ رقم الحديث: ٢٣٣٥.

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ٤٤/٥ رقم الحديث: ٢٣٧٠.

محرورمه وور نو شکه نبي کریم ﷺ حکم و فرمايل چي خرخاي د خاص کولو حق فقط د الله او دهغه د رسول ﷺ ته حاصل دی. او بل چاته دا حق حاصل ندي. (المرقات ۶/۶۸۵)

د اوبو د خړولو شرعي ضابطه

﴿۳﴾ وَ عَنْ عُرْوَةَ قَالَتْ : خَاصَمَ الزُّبَيْرُ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ
عروه رضی اللہ عنہ وایي چي (یوخل) جنجال پیدا شو (زمادپلار) زبیر رضی اللہ عنہ او دیو انصاري په مينخ کي
الْحَرَّةَ فِي شِرَاحٍ مِنَ
د غريخي زمکي نه (په پتو کي) داو بوخور په سلسله کي (چي کله دامعامله نبي ﷺ ته ورسیده)
فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أُرْسِلِ الْمَاءَ
نو نبي کریم ﷺ و فرمايل "زبیره! (اول ته په خپلو پتو کي) اوبه بوزه. بيا يي پرېږده اوبه د
إِلَى جَارِكَ . فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ : أَنْ كَانَ
خپل گاوندي په پتو کي (دي فيصله اوریدو سره) هغه انصاري وويل چي نبي کریم ﷺ دا
ابْنُ عَمَّتِكَ ؟ فَتَلَوْنَ وَجْهَهُ
فيصله حکه وکړه چي زبیر رضی اللہ عنده د ترورخوي دي (دي اوریدو سره) دنبي ﷺ مخ مبارک رنگ
ثُمَّ قَالَ : اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ احْبِسِ
(دغصي دوجي نه) بدل شو بيا نبي ﷺ و فرمايل زبیر! (په خپل پتي کي) اوبه بوزه او بيا حيصاري
الْمَاءَ حَقًّا
کړه اوبه (يعني دا اوبه د انصاري په پتي کي مه پرېږده) تر دي (ستا ټول پتي بڼه خړوب شي او) او
يُرْجَعُ إِلَى الْجَدْرِ ثُمَّ أُرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ
اوبه د پتي پولو ته ورسېږي د دي نه پس دخپل لختي اوبه د گاوندي (د انصاري) پتي اړخ ته کړه گويا
فَاسْتَوْعَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَرِيحِ الْحُكْمِ حِينَ
کي نبي کریم ﷺ د دي صريح حکم په وجه زبیر رضی اللہ عنده دهغه پوره پوره حق ادا کړونو حکه
أَحْفَظَهُ الْأَنْصَارِيُّ وَ كَانَ أَشَارَ عَلَيْهِمَا بِأَمْرٍ
هغه انصاري نبي کریم ﷺ غصه کړو حال دا چي په ابتداء کي د دواړو باره چي کومه فيصله

لَهُمَا فِيهِ سَعَةٌ^(۱)

شوي وه په هغې د دواړو لپاره آساني وه.

توضیح: رجلاً: ښکاره خو داسې معلومېږي چې دا څوک منافق وو. چې د انصاري په حق کې وو. بلکې د انصارو قبېلې سره یې تعلق وو. نبي کریم ﷺ د هغې په بې ادبۍ باندې صبر وکړو. گیني پداسې بې ادبۍ باندې خو هغه واجب القتل ؤ دا سړی منافق نه ؤ بلکې بانده چې ؤ. د غصي دوجي نه بې قابو شو. نبي کریم ﷺ صبر وکړو. (المراقات ۶/۶۸۶)

شرح: دا جمع ده ددې مفرد شرحه دې دغريزو لختوته وايي دکوم په ذریعه چې پتوته اوبه رسيږي (المراقات ۶/۶۸۶).

الحرّة: مدينه منوره کې ديوې زمکې نوم دې چرته چې به تور کانړی وو. (المراقات ۶/۶۸۶)
ان کان ابن عمّتك: پدې کې په همزه باندې زير دی په اصل کې بَأَنَّ يالِآنُ دی د حرف جرد تخفيف په وجه حذف کړی شوی عبارت داسې دي ای هذا التّجريح لانه ابن عمّتك اوبسب انه ابن عمّتك يعنې تا زير ته ځکه په مابانې ناجائزه ترجيح ورکړله چې دا ستا د ترور ځوي دی. ددي لويي گستاخي او دبد گمانۍ په وجه هغه سړی منافق گڼلې شوی دی.

قتلون وجهه: د هغه سړی د بي بنياده الزام په وجه د نبي کریم ﷺ مخ مبارک د غصي د وجي نه بدل شو. نو نبي کریم ﷺ باقاعده د هغې باره کې حکم وکړلو چې زير خپله ټوله زمکه خړوب کړه تر هغه چې اوبه د ديوال منډير ته ورسېږي. بيا يې د انصاري د زمکې اړخ ته پرېږده. اصل صورت حال دادی چې غرځ لختی چې د کوم ځای نه راتللو هلته د حضرت زبير رضي الله عنه زمکه وه وروسته د انصاري وه. د قاعدي مطابق د حضرت زبير رضي الله عنه زمکه د منډير پورې د اوبو د ډکېدلو نه وروسته د انصاري نمبر راتلو. خو نبي کریم ﷺ د ښو اخلاقو او توافق په وجه حضرت زبير رضي الله عنه ته وفرمايل چې فقط خپل پټی د اوبو کولو نه وروسته اوبه د انصاري پټي مخي ته واړوه. خو چې انصاري د نبي کریم ﷺ فيصلې ته د شک په نظر سره وکتل او په هغې باندې يې اعتراض وکړلو نو بيا نبي کریم ﷺ د قاعدي مطابق حضرت زبير رضي الله عنه ته د هغې پوره پوره حق ورکړلو او فيصله يې واوړوله. (المراقات ۶/۶۸۷)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۴/۵ رقم الحديث: ۲۳۵۹، ومسلم في صحيحه ۱۸۲۹/۱ رقم الحديث: ۲۳۵۷/۱۲۹.

احفظه: د باب افعال نه: غصه کولو په معنی کې دی.

الجدار: که په جیم او دال باندي ضمه وي نو داد جدار جمع دی.

فاستوعی: د فاستوفی په معنی دی. دعا لوخي ته وایي او استوعی د لوخي ډکولو په معنی دی. مراد دا چې نبی کریم ﷺ حضرت زبیر رضی الله عنه ته پوره پوره حق ورکړلو. (المقات ۶/۶۸۷)

د ضرورت نه ډېرې اوبه ایسارول منع دي

﴿٤٤﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا تَمْنَعُوا

ابو هريره رضي الله عنه وایي چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل چې تاسومه منع کوي ستاسود ضرورت

فَضْلَ الْمَاءِ لِمَنْعُوا بِهِ فَضْلَ الْكَلَامِ ١١

نه زیاتي اوبه چې ددې په وجه د ضرورت نه زیات د وښو نه منع کول لازم نه شي.

توضیح: د دې حدیث تشریح او توضیح باب المنهی عنها من البیوع کې د حدیث نمبر ۲۵ د لاندې لیکلی شوي ده. خلاصه داده چې خپله راشنه شوي و اښه د ضرورت په وجه چونکې ټول مسلمانانو شریک دي. وس یو سړی خو نیغ په نیغه وښه خو نشي منع کولی. نو ځکه هغه هیله کوي چې د چراگاه سره چې کومې اوبه دي. هغه هغه اوبه منع کوي. چې څاروو ته نه ملا وپري نو هلته په د خریدلو لپاره څاروی څوک راوړي. همدغه شان هغه سړی هیله کوي او و اښه منع کول غواړي. نبی کریم ﷺ وفرمایيل چې داسې مه کوه که اوبه ډېرې وي نو هغه مه منع کوه. که چري اوبه د خپل ضرورت نه ډېرې نه وي نو هغه بېله خبره ده. خود ضرورت نه ډېرې اوبه منع کول د ضرورت نه ډیر و اښه منع کول په لویه درجه نامناسبه ده.

﴿٤٥﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمْ

ابو هريره رضي الله عنه وایي چې نبی کریم ﷺ وفرمایيل درې کسان دي چې خبرې به نه کوي ددوي

اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ

سره الله تعالی د قیامت په ورځ (په رحم و کرم) سره او نه به دوي طرف ته (د عنایت په نظر) گوري.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۱/۵ رقم الحديث: ۲۲۰۴، ومسلم في صحيحه ۱۱۹۸/۲ رقم الحديث: ۱۵۶۶/۲۷.

رَجُلٌ	حَلَفَ	عَلَى	سِلْعَةٍ	لَقَدْ	أَعْطَى	بِهَا
يوخوهغه (تاجر) دی چې قسم خوري (او اخستونکې ته) وايي چې دغه شي چې کوم نرخ تاورکړي						
أَثَرٌ	مِثًّا	أَعْطَى				
دی د دینه ډیر نرخ هغه ته ملاویدو (یعنې هغه چې کله خپل یوشی خرخوي او اخستونکی دهغې نرخ						
و هُوَ						
ورکوي نو هغه په قسم خورلو سره وايي چې ماته ددې شي ډیر نرخ ملاویدو) حال دا چې (په خپل قسم						
كَاذِبٌ	وَ رَجُلٌ	حَلَفَ	عَلَى	يَمِينٍ	كَاذِبَةٍ	بَعْدَ الْعَصْرِ
کې) دروغجن وي. دویم هغه سړی دی چې دروغجن قسم و خوري دماز یگر نه وروسته (دروغجن						
لِيَقْتَطِعَ	بِهَا	مَالَ	رَجُلٍ	مُسْلِمٍ	وَ رَجُلٌ	مَنْعَ
قسم خورلو) مقصد د کوم مسلمان (یا ذمي) څه مال اخستل وي. او دریم هغه سړی دی چې منع کوي						
فَضْلَ	مَاءٍ	فَيَقُولُ	اللَّهُ	:	الْيَوْمَ	
خلک د زیاتي اوبو (څکلر) څخه، نو داسې سړی ته به الله تعالی د قیامت په ورځ وفرمایي نن ورځ						
أَمْنَعُكَ	فَضْلِي	كَمَا	مَنْعْتَ	فَضْلَ	مَاءٍ	
زه منع کوم خپل فضل د تانه لکه څنگه چې تا (په دنیا) کې فاضل اوبه د خلکو نه منع کړي وي. سره						
لَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ. وَذَكَرَ حَدِيثُ جَابِرِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ عَنْهَا مِنَ الْبَيُوعِ. (۱)						
د دینه چې هغه اوبه تا په خپل لاسونو سره نه وي راویستلي.						

توضیح: لقد اعطى: دواړه د مجهول صیغې دي معنی دا چې ماته د هغه شې ډیر نرخ ملاویدو مگر ما ورنه کړو حال دا په هغې کې هغه دروغجن دی په حقیقت کې هغې ته ډیر نرخ نه ملاویدو. (المراقات ۶/۶۸۸)

بعد العصر: دا چې د عصر وخت ډیر د تقدس او د عظمت والا دی. نو ځکه په قسم کې هم عظمت راځي. (المراقات ۶/۶۸۷)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۳/۵ رقم الحديث: ۲۳۶۹، ومسلم في صحيحه ۱۰۳/۱ رقم الحديث: ۱۰۳/۱۷۳.

مالم تعلم يداك: يعنې داسې قدرتي شى منع كوي. چې هغه ستا د لاسونو عايد نه دى بلكې د الله تعالى يو عام نعمت دى ته دا د خلكو نه ولي منع كوي ستا د دې جرم په وجه نن د قيامت په ورځ زه ستاسو نه خپل رحمت منع كوم او ستاسو نه خپل فضل منع ساتم.

وذكر حديث جابر : ددې حديث تشریح ددې نه مخکې شوي ده هلته كتل جائز دي. (المركات ۶/۶۸۹)

الفصل الثاني

چا چې د شگني زمکي حدر اتاوو معلوم کړو دغه دهغه شوه

﴿٦٦﴾ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :
حسن بصرى رَحِمَهُ اللَّهُ، د سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا و د ادنبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل كوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل
مَنْ أَحَاطَ حَائِطًا عَلَى الْأَرْضِ فَهُوَ لَهُ . ^(۱)
كوم سړى چې د للمي زمکې نه ديوال تاؤ کړي نو هغه دده شي.

توضیح: احاط: يعنې يوه لرې غير آباډه زمکه ده د هغې نه گير چاپيره چا ديوال جوړ کړو نو ددې حديث مطابق هغه زمکه د ديوال تاوونکې سړى شوه. ددې حديث او ددې باب د اول حديث مفهوم يو شان دى. چې ارض موات چا آباډ کړو نو هغه د همغې شوه. اوس په فقهاؤ کې د امام احمد رَحِمَهُ اللَّهُ مشهور مسلک همدغه دى. چې چا د ارض موات نه ديوال تاوو کړو نو هغه د احياء موات په حکم کې دى زمکه دهغه شوه. ليکن نور ائمه وايي چې د احياء موات لپاره ضروري دى. چې دغه زمکه آباډه کړى شي. فقط د ديوال تاوولو سره نه آباډيږي. لهذا هغه زمکه به د دې نه وي. پدې حديث کې د ديوال راخکلو نه وسيدل او ابادولو لپاره ديوال مراد دې. فقط د راگيره ولو لپاره مراد نه دى.

نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت زبير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته شگنه زمکه د جايداد په توگه ورکړه

﴿٧٧﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْطَعَ لِلزُّبَيْرِ
د ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لور اسماء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ورکړې وه د

نَخِيلًا (۱)

کهجورو بوټي په جايداد کې.

توضیح: نخيلاً: يعنې نبي کریم ﷺ حضرت زبير ﷺ ته د کهجورو بوټي د جايدار په توگه ورکړل. پدې کې دا احتمال و چې حضرت زبير ﷺ ته دا بوټی د مال خمس نه ورکړی شوي. او دا احتمال هم و چې نبي کریم ﷺ هغې ته لکه (شگنه) زمکه ورکړي وه بيا حضرت زبير ﷺ هغه آباده کړه.

﴿۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْطَعَ لِلزُّبَيْرِ حَضْرًا فَرَسَهُ

ابن عمر ﷺ وايي چې نبي کریم ﷺ ورکړې وه زبير ﷺ ته دده د آس د منډي په اندازه زمکه د جايداد په توگه (يعنې په يوه منډه کې چې آس تر کوم ځای پورې په منډه رسيدو سره ودرېږي

فَأَجْرَى

نو تر هغه ځای پورې زمکه يې د جايداد په توگه ورکړه) نو (ددې مقصد لپاره) منډه ورکړه زبير ﷺ

فَرَسَةً حَقًّا قَامَ ثُمَّ رَمَى بِسَوْطِهِ

خپل آس ته او هغه آسپه (په يو ځای کې) دريدله. بيا زبير ﷺ خپل چابک وويشتلو ددې نه وروسته

فَقَالَ : أَعْطَوُهُ مِنْ حَيْثُ بَلَغَ السَّوْطُ . (۲)

نبي کریم ﷺ وفرمايل چې ورکړې زبير ته زمکه تر هغه ځای پورې چې دره ولويده.

توضیح: حضر فرسه: حضر او احضار د آسپي منډي ته وايي. يعنې نبي کریم ﷺ حضرت زبير ﷺ ته د هغې آس د منډي ځای پورې جايداد ورکړلو. يعنې يو ځل چې آس مسلسل تر کوم ځای پورې منډه ووهي تر هغه ځای پورې به زمکه د هغې شي. او تر کوم ځای پورې آسپه ودریده نو د هغه ځای نه عطيه ختمه شوه. نو د حضرت زبير ﷺ آسپه چې په کوم ځای ستړي شوه او ودریده نو نبي کریم ﷺ خپله امساء د هغې نه مخکې وويشتله. نبي کریم ﷺ وفرمايل چې تر کوم ځای امساء ورسیده نو تر هغه ځای پورې زمکه ورکړي دا هم دلري شاپي زمکې د

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۴۵۱/۳ رقم الحديث: ۳۰۶۹

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۴۵۳/۳ رقم الحديث: ۳۰۷۲

جايداد معاملہ وہ۔ (المرقات ۶/۶۹۰)

نبی کریم ﷺ حضرت وائل بن حجر رضی اللہ عنہ ته هم جايداد ور کري وو

﴿١٩﴾ وَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَاثِلٍ عَنْ أَبِيهِ : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

علقمه بن وائل د خپل پلار (واثل بن حجر رضی اللہ عنہ) نه نقل کوي چې نبی کریم ﷺ (واثل بن

أَقْطَعَهُ أَرْضًا بِحَضْرَمَوْتَ قَالَ :

حجر) ته په حضر موت کې څه زمکه د جايداد په توگه ورکړې وه. نو وائل رضی اللہ عنہ وايي چې نبی کریم

فَأَرْسَلَ مَعِيَ مُعَاوِيَةَ قَالَ :

ﷺ معاويه وليپلو چې د هغه زمکې پيمائش وکړې. او معاويه رضی اللہ عنہ وويل

أَعْطَاهَا إِيَّاهُ . ١٠

چې هغه زمکه (واثل رضی اللہ عنہ) ته ورکړې .

توضیح: حضر موت: د جبل السراة يوه سلسله د يمن نه د جزيرة العرب په جنوب مغربي گوډ نه مشرق اړخ ته تاؤ شوي وي. بيا د جنوبي غاري سره نژدې نژدې تر لري پورې تللي ده. د جبل السراة همدغه کوهستاني ريگستاني سلسله چې په کومو علاقه پرته ده همغې ته حضر موت وايي. پدغه کوهستاني ريگستاني زمکه کې کروندی قابل هېڅ ځای نشته دی. خو ځېنې غونډې داسې دي چې هغه د کروندی قابل دي. په هغې يوه غونډې حضر موت ده.

حضرت وائل بن حجر د همدغه قديمي شاهي خاندان چشم و چراغ وو. د هغې پلار د هغه ځای بادشاه وو. چې حضرت وائل بن حجر د هغه ځای نه د اسلام قبلولو لپاره روان شو نو نبی کریم ﷺ ډير په خوشحالی سره صحابو ته د هغې د راتللو خبر ورکړ او بيا يې د هغې پخیر راغلي وکړو او خپل څادريې وغورولو او د ځان سره يې نژدې کينولو. او بيا يې هغه د حضر موت حاکم مقرر کړلو او څه جايداد يې ورکړو. پدې حديث کې د همدغې حقيقت بيان دی. (المرقات

(۶/۶۹۱)

تیاره زمکه د جايداد په توگه نه ورکول کېږي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِيضِ بْنِ حَمَالِ الْمَارِيِّ : أَنَّهُ وَقَدَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دايبض بن حمال ماريي رضي الله عنه باره کې منقول دي چې د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو

فَأَسْتَقَطَّعُهُ الْمِلْحَ الَّذِي بِمَارِبَ بِأَرْبَ فَأَقَطَّعُهُ إِيَّاهُ

اوداخواست يې وکړو چې په مارب کې چې د مالگي کوم معدن دی دغه هغه ته په جايداد کې ورکړي

فَلَمَّا وَلى قَالَ رَجُلٌ :

نوني عليه السلام هغه ته هغه معدن د جايداد په توگه ورکړو چې کله ايبض بيرته راغلو نو يو سړی (يعنې

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا أَقَطَّعْتُ لَهُ الْمَاءَ الْعِدَّةَ

اقرع بن حابس تميمي رضي الله عنه) وويل چې يا رسول الله! تا خو ايبض ته تيارې اوبه ورکړي (يعنې په

قَالَ :

معدن کې بېخي تياره مالگه) رواي وايي چې (کله نبي عليه السلام ته د اقرع نه دا معلومه شوه چې ايبض

فَرَجَّعَهُ مِنْهُ

ته يو داسې معدن ورکړی شوی چې په هغه کې مالگه بېخي تياره ده) نوني عليه السلام واپس ترې واخيستو

قَالَ : وَ سَأَلَهُ مَاذَا يَحْسَى مِنَ الْأَرَكَ ؟

راوي وايي چې هغه سړی (يعنې اقرع) نبي عليه السلام د اهم معلومه کړه چې دا زغن بوټو کومه زمکه راگيره

قَالَ :

شي؟ (يعنې کومه غير اباده للمه په ابادو لوسره خپله کړې شي؟) نوني کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل

مَا لَمْ تَنْلُهُ أُخْفَاؤُ الْإِبِلِ . ①

چې هغه زمکه چې هلته د اوسانو بڼې نه رسېږي.

توضیح: مارې: د مارب طرف ته نسبت دی دا د يمن د يو ښار نوم دی. چې د صنعاء نه ۶۰ کيلوميتر لري دی. حضرت ايبض د همدغه مارب اوسيدونکی و. هغه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه په مارب کې

د مالګي د يو معدن د جايداد په توګه غوښتنه وکړه. نبي کریم ﷺ د هغې خواست قبول کړلو او د جايداد په توګه يې ورکړلو. چې ابېض کله تللو نو په مجلس کې چا وويل چې يا رسول الله تا خو بېخي تيار معدن هغې ته ورکړلو. دا حضرت اقرع بن حابس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وو. نو نبي کریم ﷺ حضرت ابېض بېرته راو غوښتلو او هغه معدن يې ترينه بېرته واخستلو. د دینه معلومه شوه چې د جايداد په توګه د للمي په توګه ورکړی کيدلی شي خو بېخي تيار معدن يا زمکه نشي ورکولی. ماء العد: يعنې د اوبو پشان تيار معدن وو. داسې اوبه هغه دائم هم وي او قائم هم وي د احياء اموات لپاره مشکل الحصول زمکه ورکولی کېږي. دا تيار شی وو چې په هغې کې د ټولو مسلمانانو حق وو. (المركات ۶/۶۹۱)

فرجه: چې حاکم مصلحت پوهه شي نو هغه عطيه کولی شی بېرته اخستلی شي.

قال: يعنې راوي وايي. وسأله: يعنې اقرع بن حابس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم ﷺ نه پوښتنه وکړه چې د ازغی دارو بوټو کومه زمکه راګيري دلی شي؟ لم تنله اخفاف: يعنې ترکومې پورې چې د اوبانو بڼې نه رسېږي. د ابادۍ نه لري للمه زمکه وي. هغه د احياء اموات په توګه ابادول کيدلی شي. نزدې مقامات خود بناړ او د کلي د ضرورياتو نه وي. نبي کریم ﷺ اول وګڼل چې دا صعب الحصول معدن دی چې يو ګس ته ابادولو لپاره ورکړي کېږي. کله چې معلومه شوه چې دا سهل الحصول دی نو بېرته يې واخستله. د معدنو همدغه دوه قسمه دي. (المركات ۶/۶۹۲)

درې شيان په ټولو مسلمانانو کې مشترک دي

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ:

ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چې مسلمانان شريک دي په درې شيانو

الْمَاءِ وَالْكَأُ وَالنَّارِ." ۱)

کې يعنې اوبه، وانښه او اور.

توضیح: في ثلاث: يعنې په درې شيانو کې عام مسلمانان شريک دي. په هغه شيانو باندې د چا قبضه کول جائز نه دي: اول شی اوبه دي. د دینه د دريابونو، لختو او کويانو او د تالابونو عامي اوبه مراد دي هغه اوبه مراد نه دي چې هغه چا په ټينګۍ يا لوخي يا په مشک کې اچولي وي. همدغه

شان د وښو نه هغه وابنه مراد دې چې هغه پخپله په ځنگلونو کې راخيږي. چا د هغې ساتنه نه وي کړي. نه يې شپول لگولې وي. همدغه شان دريم شي اور دی. که چري يو سړی د اور د لمبې نه ځان لپاره اور لگول غواړي نو هغه منع کول منع دي. ځکه په اور کې خوڅه کمی نه راځي. خو که اور ورونيکي د لرگو سره اور وړل غواړي نو هغه منع کولی شي. بل په اور کې د ګرمولو نه او د هغې په رڼا کې د کيناستو نه څوک منع کولی نه شي. (المقات ۶/۶۹۳)

مباح شي د هغه چا دی چا چې اول ووندلو

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَسْمَرَ بْنِ مُضَرِّسٍ قَالَ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اسمر بن مضرس رضي الله عنه وايي چې زه د نبي کریم صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شوم او نبي عليه السلام

فَبَايَعْتُهُ فَقَالَ : مَنْ

سره يې بيعت وکړو (يعني اسلام يې قبول کړو) نو نبي عليه السلام و فرمايل چې کوم سړی د يو داسې قسمه

سَبَقَ إِلَى مَاءٍ لَمْ يَسْبِقْهُ إِلَيْهِ مُسْلِمٌ فَهُوَ لَهُ ۱)

او بواړخ ته مخکې ورشي (هغه او به حاصل کړي) چې هغه مسلمان نه وي حاصل کړي نو هغه د هغه دي

د کمزوري انسان او د حقوقو تحفظ د حاکم ذمه واري ده

﴿۱۳﴾ وَعَنْ طَاوُسٍ مُرْسَلًا : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ أَحْيَى مَوَاتًا مِنْ

طاووس رضي الله عنه د ارسال په طريقه نقل کوي چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل چا چې ژوندي کړه للمه

الْأَرْضِ فَهُوَ لَهُ وَ عَادِي الْأَرْضِ لِلَّهِ وَ رَسُولِهِ ثُمَّ هِيَ

زمکه کړي هغه به د هغې ملکیت وي او قدیمه زمکه د الله او د هغه در رسول لپاره ده. او بيا هغه زما له

لَكُمْ مِنِّي . رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَ زُوِّي فِي هَرْحِ الشُّنَّةِ : أَنَّ النَّبِيَّ

ارښه ستاسو لپاره ده دا امام شافعي رضي الله عنه روايت کړی او په شرح السنه کې منقول دی چې نبي کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْطَعَ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ الدُّورَ بِالْمَدِينَةِ وَ هِيَ بَيْنَ ظَهْرَانِي عِمَارَةَ الْأَنْصَارِ

صلى الله عليه وسلم عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته کوم کورونه ورکړل هغه د انصارو په آبادی (يعني دهغوي

مِنَ الْمَنَازِلِ وَ النَّخْلِ فَقَالَ بَنُو عَبْدِ بْنِ زُهْرَةَ : لَكِبْنَا عَنَّا

کورونه د کهجورو په مینځ کې واقع وو. نو د عبد بن زهره ځامنو وویل چې ته لرې وساته زموږ نه د

ابن امر عبد فقال لهم رسول الله :

ام عبد ځوي (یعنې عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) (ددې په جواب کې) نبی عَلِيهِ السَّلَام هغوی ته وفرمایل

فَلِمَ ابْتَعَثَنِي اللهُ إِذَا ؟ إِنَّ اللَّهَ لَا يُقَدِّسُ أُمَّةً

چې بیا الله تعالی زه ولي رالیږلی يم (یادوساتې) الله تعالی هغه قوم ته پاکوالی نه ورکوي چې په

لَا يُؤْخَذُ لِلضَّعِيفِ فِيهِمْ حَقُّهُ .^(۱)

هغې کې د کمزوري حق ته تحفظ نه وي.

توضیح: عادی الارض: د دینه مراد هغه وراڼه او للمه زمکه ده چې د هغې هېڅ مالک نه وي. نه ده د

هغې د مالک څه علم وي بلکې دا د قوم عاد اړخ ته منسوب قدیمه زمکه ده. (المقات ۶/۶۹۴)

اقتع: یعنې حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدینه کې کورونه ورکړي وو.

چې د انصارو او د کهجورو د باغونو په مینځ کې واقع وو. (المقات ۶/۶۹۴)

فقال بنو عبد بن زهره: د عبد بن زهره اولاد د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د پلار سره حریفانه مقابله

راروانه وه نو د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ موریو وخت د مجبوری په وجه د هغه خلکو مزدوري

کړي وه. اوس د انسانی جذباتو د نظر لاندې هغه حضراتو حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپل مینځ

کې ددې شان او شوکت برداشت نه کړو بلکې د کرکې جمله یې استعمال کړه چې فنکب عنا ابن امر عبد

یعنې زموږ نه یې لري کړی. د دې په جواب کې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د غصې او د خفگان اظهار

وکړو او د انصاف خبره یې وکړه چې که چرې یو کمزوري انسان ته د هغه حق ور نه کړی شم نو بیا زما

رب زه ولي رالیږلی يم؟ بیا نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو بیان وکړو چې هغه قوم کله هم پاک او مقدس

او معزز نه شي کیدی چې په قوم کې یو کمزوري انسان د هغې د حق تحفظ نه شي ورکول کیدی.

(المقات ۶/۶۹۴)

(۱) أخرجه الشافعي في الام ۱/۵۰۱ كتاب أحكام الهبة باب عمارة ما ليس بعمارة

نهر و غیره سره د پتو خړوبول

﴿١٤﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ :

عمرو بن شعيب دخپل پلار (شعيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه او هغه دخپل پلار عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل كوي

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي السَّيْلِ التَّهْذِيرَ

چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دمهور او بوباره کې دا حکم ورکړو چې دادې بند کړې شي کله چې ورسي

أَنَّ يُمَسَّكَ حَقُّ يَبْلُغُ الْكُغْبَيْنِ ثُمَّ يُرْسَلُ الْأَعْلَى عَلَى الْأَسْفَلِ. ١١

ددې اوبه پتو او داسې نورو شيانو ته خنوپورې او بېادې پاس وادلاندي والاپاره (ددې اوبه) پرېږدي

توضیح: السيل: سيلاب ته وايي د ځنگلونو او د صحراگانو نه چې کومې اوبه په کومه لاره راتوېږي هغه لختي او نهر ته هم سيل وايي. هر اړخ ته دغه قسمه لختي مراد دی. (المراقات ۶/۶۹۵)

مهزور: په مدينه منوره کې د بنو قريظه په علاقه کې د يوي غونډۍ نوم دی. د بنو قريظه د پتو اوبه به د همغه غونډۍ او د هغه لختي نه راتللي. چې پتې به يې اوبه کول. نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دغې په اړه دا حکم وکړلو چې هغه خاص او قاعدي او د ضابطې حيثيت لري. او د دينا د ټولو انسانانو لپاره يو شرعي ضابطه ده. مطلب دای چې ک مثلاً د غرونو نه د اوبو يو لختی د ابادۍ اړخ زاروان وي او خلک د هغې نه خپلي زمکې اوبه کوي. نو د هغې لپاره قاعده او شرعي ضابطه دا ده چې د کوم سړي د زمکې نه دا لختي تېرېږي نو هغه سړي اول د خپلي زمکې د اوبو کولو حق لري چې هغه خپله زمکه د اوبو نه دومره ډکه کړي چې اوبه د بنپو ته خنوپورې راوړاسېږي نو بېادې اوبه هغه دخپل نزدې ملگري اړخ ته پرېږدي. هغه دي هم دغه شان اوبه کړي او د بل ملگري اړخ ته پرېږدي دي اگر که دا حکم د مدينې په خلکو کې ټاکلی شوي و خودا شرعي ضابطه د دينا د ټولو مسلمانانو لپاره ده. (المراقات ۶/۶۹۵)

د خپل جايداد په وجه چاته ضرر مه ورکوي

﴿١٥﴾ وَعَنْ سُرَّةِ بْنِ جُنْدَبٍ: أَلَّهُ كَأَنَّ لَهُ عَضُدٌ مِّنْ لَّخْلِ فِي حَائِطِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ

د سمره بن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره کې منقول دي چې دده د کهجورويو خوبوتي ديوانصاري په باغ کې وو

وَ مَعَ الرَّجُلِ أَهْلُهُ

(چې دده نوم خپنې علماؤ مالک ابن قیس لیکلی) چې داد خپل اهل و عیال سره په همدې باغ کې اوسیدو

فَكَانَ سَمْرَةَ يَدْخُلُ عَلَيْهِ فَيَتَأَذَى بِهِ

نو سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (د خپل هغه بوټو د وجي نه) به باغ ته راتللو نو هغه انصاري ته به د دینه مشکل وو

فَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ

(یوه ورځ) دا انصاري د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو او نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته یې ددې ذکر

فَطَلَبَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

و کړو. نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل مجلس ته راوغوښتو چې (هغه ته دا ووايي چې) هغه (د خپل

لِيبِيعَهُ

که جوړو هغه بوټي) په انصاري باندې خرڅ کړي (دا چې دهغه بوټوپه وجه هغه انصاري ته ضرر رسي

فَأَبَى

د هغې نه خلاص شي) خو سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (د خپل بوټو خرڅولو نه) انکار وکړو بیا نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَطَلَبَ أَنْ يُنَاقِلَهُ

د دې خوا هس اظهار وکړو چې سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل هغه بوټي د انصاري د (هغه) بوټو سره بدل کړي

فَأَبَى

(چې هغه په بل ځای کې واقع دي) مگر سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ټپه هم تیار نشو. نو بیا نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

قَالَ : فَهَبْهُ لَهُ وَ لَكَ

ته و فرمايل خپله بوټي انصاري ته د هديې په توگه ورکړه تاته به ددې اجر (د جنتونو په صورت) کې

كَذَا أَمْرًا رَغْبَةً فِيهِ

ملاؤ شي. گویا چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د (سفارش په توگه) د تشویق کولو لپاره دا حکم ورکړو

(دا امرار غېبه ترجمه داده چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تشویق کړو یوه خبره یې وکړه یعنی خپل بوټي

فَأَنِّي

یہ دھدیہ پہ تو گہ دور کولو د ثواب ذکر و کړلو) سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د دینه هم انکار و کړو. په آخر کې نبي

فَقَالَ : أَلَتِ مُضَارُّ

عَلَيْهَا السَّلَامُ سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و فرمايل چې د دې مطلب دادی چې ته (رښتيا) انصاري ته ضرر رسول غواړي

فَقَالَ

او کوم سړی چې چاته ضرر رسوي دهغه نه دفاع ضروري ده نو ځکه) و فرمايل نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لِلْأَنْصَارِيِّ : أَذْهَبَ فَاقْطَعُ نَخْلَهُ .^(۱)

انصاري ته چې ته لار شه او د سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بوتې مات کړه او گوزار یې کړه.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ ذَكَرَ حَدِيثَ جَابِرٍ : مَنْ أَحْيَى أَرْضًا فِي بَابِ الْغَضَبِ بِرِوَايَةِ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ . وَ سَنَدُ كُنُ حَدِيثِ أَبِي صِرْمَةَ : مَنْ ضَارَّ أَضْرًا لَلَّهِ بِهِ فِي بَابِ مَا يُنْهَى مِنَ التَّهَاجُرِ

توضیح: عضد: په عضد کې ضاد باندې زبر هم جائز دی ضمه او سکون هم جائز دی. د دې لفظ باره کې د علماؤ جدا جدا اقوال دي. چې د عضد نه څه مراد دی. ملا علی قاری وایي چې د دینه د کهجورو د بوتو قطار مراد دی. او ځينو ویلي دي چې یو څو واړه بوتې مراد دي. اهل لغت هم دغه دوه (۲) معني ویلي دي: علامه تورپشتي رَحِمَهُ اللهُ وایي چې د حدیث په ظاهر الفاظ او مفرد د ظمائر نه معلومېږي چې دا یو (۱) بوتی ؤ. که چري ډیر بوتې وی نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د دې د ماتولو او گوزارولو حکم نه کولو. د علامه تورپشتي رَحِمَهُ اللهُ نه د ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ رائي ډېره غوره ده چې دا د بوتو د یو قطار نوم دی. بهر حال د حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د بوتو یوه برخه د یو انصاري مالک بن قیس په باغ کې وه. د حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په تللو راتللو باندې به هغه انصاري ته تکلیف وو. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته یې د سفارش او تشویق په توگه د حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د بوتې د خرڅولو یا بدلولو یا وقف وویل. (المقات ۶/۶۹۵)

رغبه: د رغبه مطلب همدغه سفارش او تشویق دی. د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا حکم و جوبي نه وو. گیني حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته به د انکار کولو گنجائش هم وی. الت مضار: یعنی ستا مقصد فقط

ضرر رسول او تکلیف ورکول دي. لهذا اوس ستا ضرر ختمول ضروري دي او ددي همدغه صورت دی چې دغه بوتی د پښخه و باسه نو ځکه نبی کریم ﷺ دغه شان حکم ورکړو (المراقات ۶/۶۹۶)

سوال: اوس سوال دادی چې کله د نبی کریم ﷺ د اړخ نه دا حکم وجوبی نه و. فقط سفارش و. نو پیا یې د هغه بوتی د ماتولو حکم ولي ورکړو؟

جواب: د دې جواب دادی چې اصل نبی کریم ﷺ حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مخي ته هغه ټولې اختیاري خبرې کيځودلي تشویق یې هم کړو، د جنت بشارت یې هم ورکړو. کله چې هغې ونه منله نو په آخر کې نبی کریم ﷺ وجوبی حکم عملي کړو. ځکه اوس د ضرر رسولو صورت پیدا شوی وو. لهذا اوس د هغه ضرر رسولو مخنیوی پکار و نو نبی کریم ﷺ د بوتی د ماتولو حکم ورکړو. ملا علي قاري رَحِمَهُ اللهُ لیکلي دي چې امکان لری چې حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دا بوتی د باغ د ملک له طرفه هبه و. او یا د بل چاله اړخ نه د عاریت په توگه وو. نو ځکه د ماتولو حکم ورکړی شو. (المراقات ۶/۶۹۶)

الفصل الثالث

اوبه، مالگه او د اور په وړ کولو کې څومره لوي ثواب دی

﴿١٥﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا
د عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا باره کې روایت دی چې (یوه ورځ) هغوی پوښتنه وکړه چې یا رسول الله! هغه کوم
الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنَعُهُ ؟ قَالَ : الْمَاءُ وَالْمِلْحُ وَ النَّارُ
شی دی چې د هغې انکار کول بڼه نه دی؟ نبی کریم ﷺ وفرمایل اوبه، مالگه او اور. عائشه
قَالَتْ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ هَذَا الْمَاءُ قَدْ عَرَفْنَا
رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایې چې ما (دا واوریدل) عرض مې وکړو چې یا رسول الله! دا اوبو معامله خوماته معلومه ده
(چې داد خدای یو داسې نعمت دی چې یو گس ذاتي ملکیت نه دی څه انساني څه حیواني د ټول مخلوق
ضرورتونه ددې سره تړلی شوي دي نو ځکه د دینه منع کول ډیر تکلیف او د ضرر سبب جوړیدلی شي)
فَمَا بِأَنَّ الْمِلْحَ وَ النَّارَ ؟
خود او رد مالگې خبرې باندې نه پوهېږم (دا چې دا دواړه شيان دا اوبو پشان نه دي او په ظاهره کې ډیر
قَالَ :
کتر شيان دي چې د هغې ورکول او یا نه ورکول څه حیثیت لري؟) نبی کریم ﷺ وفرمایل :

يَا حَيْرَاءُ !

يا حميراء! (پدي پوهه شه ددي دواړه شيانو د ورکولو يا د نه ورکول څه اهميت نشته دي ځکه) کوم

أَمِنْ أَعْطَى نَارًا فَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَا أَنْصَحَتْ بِكَ النَّارُ

سړی ته چې چاته اور ورکړو گویا کې هغه ټول شيان ورکړل چې کوم په اور باندې پابنه شول.

وَمَنْ أَعْطَى مِلْحًا فَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَا طَيَّبَتْ بِكَ الْمِلْحُ

شان که چا چاته مالګه ورکړه نو هغه ټول شيان د صدقي په توګه ورکړل چې کوم هغه مالګې هغه خوند

وَمَنْ سَقَى مُسْلِمًا شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ حَيْثُ يُوجَدُ الْمَاءُ فَكَأَنَّمَا

ورکړل او چا چې چاته په هغه ځای کې چې هلته اوبه ملا وپېږي يو ځل اوبه ورکړي نو گویا کې هغه يو

أَعْتَقَ رَقَبَةً وَ مَنْ سَقَى مُسْلِمًا شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ حَيْثُ لَا يُوجَدُ الْمَاءُ

غلام ازاد کړو او چا چې چاته په هغه ځای کې اوبه ورکړي چې هلته اوبه نه وي او يو ځل يې اوبه ورکړي

فَكَأَنَّمَا أَحْيَاهَا .^(۱)

نو گویا کې هغه (يعني مسلمان) ژوندي کړو.

توضیح: لايحل منعه: يعنې چې په اوبو، اور او د مالګې په ورکولو کې گنجائش وي نو هغه د مسلمانان نه منع کول جائز ندي. ځکه دا شيان د ضرورت په وخت کې ډير کاريدونکې او د احتياج سبب وي. لهدا د دې ثواب هم لوي دي. حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خود اوبو اهميت پيژندلی وو. ځکه د عربستان په ريگستان کې اوبه د ژوند ذريعه ده. او د دې وجود ډير کم وي يکن د مالګې او اور اهميت باندې حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه پوهيده. نو ځکه په معمولي گڼلو سره يې تپوس وکړو. د دې په جواب کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اور او مالګې په افاديت او اهميت او ضرورت واضحه کړو چې د اور په ذريعي سره د پخيدونکې شيانو د عطيه هومره ثواب ملا وپېږي او د مالګې په خوند سره د ټول طعام د صدقي هومره ثواب ملا وپېږي. او اوبه خو اوبه دي دا خو ژوند او ساه ده. څوک يې په چا څکوي گویا کې هغه ته ژوند ورکوي. (المراقات ۶/۶۹۷)

باب العطايا د عطايا بيان

قال الله تعالى: ﴿كُلًّا نُمِدُّ هُوَآءًا وَهَؤَآءًا مِّنْ عَطَاةِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاؤُ رَبِّكَ مَحْظُورًا﴾ (بني اسرائيل آيت: ۲۰۰)

عطايا جمع ده د دې مفرد عطية ده. عطيه بخشش او هديې ته وايي. چې يو سپرى د خپل شي تصرف او ملكيت بل سپرى ته ورکړي. پدې باب کې به د ټولو اقسامو مثلاً وقف، هبه، عمرى او د رقبى بيان کيږي. ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ په مرقات کې ليکلي دي چې دلته د عطايا نه مراد د امراء او د سلاطينو د بخشش او دهغوى انعامونه مراد دي. ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې امام غزالي رَحْمَةُ اللَّهِ په منهاج العابدین کې د عطايا په اړه ليکلي دي چې د امراء او سلاطينو د بخښلو او د دولتي انعامونو قبلولو په سلسله کې د علماؤ جدا جدا اقوال دي. د ځينو علماؤ رايى داده چې که هغه عطايا د حرامو مالونو نه نوي يعنې دهغې په حرام کېدلو باندې يقين نه وي نو دهغې قبلو صحيح دي. د ځينو علماؤ رايى ده دا چې تر کومه پورې د دې مال د حلال کېدلو يقين نه وي نو تر هغه وخت پورې دهغې نه قبول بهتر اولى دى. ځکه په هغه زمانه کې به په ځخانه کې جمع شوي مالونه ډير او اکثر په غير شرعي سره حاصليدل. بهر حال عطايا او تحفه او هديه د انساني ټولني د يو کولو لپاره او انسانان د يو بل سره نژدې ساتلو يوه لويه ذريعه ده نو ځکه اسلام د عطيه حکم ورکړو د ځينو علماؤ رايى داده چې د امر او هدايا قبلول جائز دي خو دا چې پدې خبره پوره يقين شي چې دا مال حرام دى. ځکه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مصر د بادشاه مقوقس تحفه قبوله کړي وه. ځينو علماؤ دا فرق کړى چې د غريب او مفلس خلکو لپاره دا تحفه قبلول جائز دي د مالداره لپاره نا جائز دي ملاعلي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ د امام غزالي رَحْمَةُ اللَّهِ په حواله سره ليکلي چې که مفلس دهغوى تحفه قبوله کړي نو جائز به وي ځکه چې بادشاه خپل مال ورکړى وي نو هغه جائز دي او که بادشاه د بيت المال نه ورکړى وي نو د هر مسلمان په بيت المال کې خپل حق دى. نو په هغې کې به هغې ته خپل حق ملاؤ شي. بلکې په بيت المال کې او په دولتي ځخانه کې د علماؤ هم حق جوړېږي. حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمايل چې کوم سپرى په اسلام کې په خپله خوښه راشي. او بيا قرآن ياد کړي (عالم شي) نو په بيت المال او په دولتي ځخاني کې دهغې کلنيز دوه سوه (۲۰۰) درهمه حق جوړېږي. په روايت کې دوه سوه (۲۰۰) دينار دي. که په دنيا کې خپل حق وصول نکړلو نو په آخرت به يې خامخا وصولوي. (المرقات ۶/۶۹۸)

دې. که په دنيا کې خپل حق وصول نکړلو نو په آخرت به يې خامخا وصولوي. (المرقات ۶/۶۹۸)

دې ټول تفصيلاتو نه وروسته دا خبره يادول پکار دي چې وخت د حکومت د طرف نه اکثر او ډير عطايا د رشوت په توگه او په ديني معاملاتو کې د مدهانت په غرض سره ورکولى کيږي. لهذا هر

عالم ته خیال کول په کار دي او ويخ او سيدل پکار دي چې چرته هغه حکومتی عطایا سره د هغوی شرعی ازادي خو قبضه کولی کېږي یا د هغوی د حق او ازخونه بند کول کېږي. که داسی وي نو بیا د حلال مال عطیه خو لا څه د حج او عمرې لپاره یا د جومات او د مدرسې د جوړولو لپاره هم ناجائز دي. ﴿وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ﴾.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دخپل طرف نه خپله د خيبر د زمکې وقف نامه

﴿١﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ عُمَرَ أَصَابَ أَرْضًا بِخَيْبَرَ

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې په خيبر کې څه زمکه عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته (د مال غنیمت د برخي په توگه) ملاؤ

فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أَصَبْتُ

شوه. نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغلو او وي ويل چې یا رسول الله! ما ته رسيدلي (د خپلې برخي)

أَرْضًا بِخَيْبَرَ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ أَنفَسَ عِنْدِي مِنْهُ

په خيبر کې داسې زمکه چې د دينه ډېره غوره او اعلى مال ماته کله هم ندی ملاؤ شوی (او اوس زه

فَمَا تَأْمُرُنِي بِهِ ؟

غواړم چې دا د الله په رضا او د خوشحالی لپاره ورکړم نو څکه) تاسو ماته حکم وکړئ (چې ددې باره

قَالَ : إِنْ شِئْتَ حَبَسْتُ أَصْلَهَا وَ

کې زه څه وکړم) نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل : که ته همدغه غواړي نو اصل زمکه وقف کړه او دهغې نه چې

تَصَدَّقْتُ بِهَا . فَتَصَدَّقْ بِهَا عُمَرُ : إِنَّهُ

څه پيداوي هغه د صدقې په طور ورکړه نو عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه زمکه پدې شرط د خداى په لاره کې ورکړه

لَا يُبَاعُ أَصْلُهَا وَلَا يُوهَبُ وَلَا يُورَثُ

(هغه يې وقف کړه) چې اصل زمکه نه خرڅه کړی شي، نه هبه کړی شي او نه هغه د چاميرا او وټاکلی شي

وَتَصَدَّقْ بِهَا فِي الْفُقَرَاءِ وَ فِي الْقُرْبَى

او ددې پيداوار د صدقې په طور داسې مصرف کړی شي چې دهغې نه فقيرانو او خپلوانو ته گټه ورسېږي

وَ فِي الرِّقَابِ

دغلامانو مرسته وکړی شي (لکه څنگه چې مکاتبو ته زکوٰة ورکړی کېږي چې هغوی ددې په ذریعې سره خپل مالک ته د بدل کتابت په بدل کې ورکړي او آزاد شي، هم دغه شان ددې زمکې په پیداوار باندې

وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

هم د مکاتبو مرسته وکړی شي) د الله تعالیٰ په لاره کې یعنې په غازیانو او حاجیانو باندې خرچ کړی شي.

وَ ابْنِ السَّبِيلِ وَ الضَّيْفِ

د مسافرو ضرورتونه پري پوره کړی شي (اگر که په خپل وطن کې مال او زرو مالکان وي) او میلمنو

لَا جُنَاحَ عَلٰی مَنْ وَلِيَهَا اَنْ يَّأْكَلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ اَوْ يُطْعَمَ

میلستیا وکړی شي او څه گناه نشته چې و خوري ددې زمکې متولي هم د حاجت وړ مناسب یا یې خپل اهل و عیال ته (چې داستعداد نه لرلو باوجود هم د هغه د کفالت لاندې وي) پري و خوروي خو پدې

غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ

چې هغه متولي (د دې وقف د عاید نه) مالدار نه شي (یعنې کوم سړی چې د دغه زمکې د خیال ساتلو او ددې پیداوار په پاسې ذکر شوي خلکو باندې د خرچ د ذمه واری په توگه متولي مامور کړي او هغه خپل او د خپل اهل و عیال د ژوند د ضرورت د پوره کولو لپاره ددې زمکې د پیداوار او د عاید نه څه و خوري نو پدې کې څه باک نشته دی خوددې خبرې اجازت نشته دی چې هغه ددې زمکې په وجي سره

قَالَ ابْنُ سِيرِينَ :

مالداره او متمول شي) نو ځکه ابن سیرین (د غیر متمول مطلب) همدغه بیان کړی دی چې هغه متولي

غَيْرَ مُتَأْتِلٍ مَّالًا. (۱)

دازمکه د خپل مال او زجمع کولو ذریعه جوړه نه کړي.

توضیح: پدې حدیث کې د وه بنیادي بې مثالو احکامات دي. مثلاً په وقف کولو خپل غوره مال ورکول پکار دي. همدغه شان دا هم جائزه چې وقف شوي شي نگراني د خپل ځان وساتې، دا هم جائزه چې د ضرورت وړ مناسب څه عاید خپله هم استعمال کړي. د دې حدیث نه دا خبره ثابته

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۱/۵ رقم الحديث: ۲۷۳۷، ومسلم في صحيحه ۱۲۵۵.۳ رقم الحديث: ۱۶۳۲/۱۵.

شوه چې د وقف مال نه خرڅولی شي او نه یې هبه کولی شي. نه په دې کې میراث چلېږي. بلکې کالوقف لایملاک ضابطه ده. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې وقف کله شخصي وي. چې اصل او نفع دواړه د یو مسکین په لاس کې ورکړی شي او کله د عام مسکینانو لپاره وقف کړی شي. دلته د عامو مسکینانو لپاره وقف کړی شوی دی. (المرقات ٦/١٥٩)

عمری جائز ده

﴿٢﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْعُمْرَى جَائِزَةٌ. (١)

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل عمری جائز ده.

توضیح: العمری: عمری د فعلی په وزن باندې دی. د دې معنی دا ده چې د ټول عمر لپاره چاته خپل کور ته ورکول. او دا لفظ استعمالول هذاه الدار لك عمری چې ما دا خپل کور د ټول عمر لپاره تاته درکړلو. دغه استعمال کره یا عمری هبه او عطیه او د تحفه یو صورت دی. د عمری صیغه اکثر د باب افعال نه استعمالېږي. پدې کې عطیه کونکې ته معمر وایي. او چاته چې عطیه کړی شوی دی هغې ته معمر وایي. او هغې ته عمری وایي. (المرقات ٦/٢٠١)

د عمری هبه کولو درې صورتونه دي: اول صورت دا چې په هغې کې معمر ورته تصریح وي مثلاً عطیه کونکې وویل "أَعْمَرْتُكَ هَذِهِ الدَّارَ فَإِذَا مِتَّ فَهِيَ لَوَرَثَتِكَ". دویم صورت هغه دی چې بېخي مطلقې وي مثلاً "أَعْمَرْتُكَ هَذِهِ الدَّارَ". دریم صورت دا چې په هغې د کور د بېرته ورکول تصریح وي. مثلاً "أَعْمَرْتُكَ هَذِهِ الدَّارَ فَإِذَا مِتَّ عَادَتْ إِلَيَّ".

د قتهاو اختلاف: امام ابوحنیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او امام شافعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او د یو قول مطابق امام احمد بن حنبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د جمهورو علماؤ په نزد عمری په درې واړو کې مطلقاً تمليک عین او هبه دی. او بېرته اخستلو شرط فاسد دی. چې باطل دی. لهذا معمرله د مرکېدو نه وروسته به د هغې ورته ته ملاوېږي. څوک یې دا منع کولی نشي. امام مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې د عمری په درې واړو کې صورتونو کې تمليک منافع دی. تمليک عین نه دی. لهذا د معمرله د مرکېدلو نه وروسته عمری

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٢٣١/٥ رقم الحديث: ٢٦٢٦، ومسلم في صحيحه ٢٤٨/٢ رقم الحديث: ١٦٢/٣٢.

عين اصل مالک ته به واپس کېږي. د امام احمد رَحْمَةُ اللهِ اُو امام شافعي رَحْمَةُ اللهِ نور اقوال هم دي. مگر دهغې د ذکر کولو ضرورت نشته دی. (المركات ۶/۲۰۱)

دلائل: امام مالک رَحْمَةُ اللهِ د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روایت حدیث نمبر ۵ نه استدلال کړی دی چې په هغې کې "فانها ترجع الی صاحبها" الفاظ راغلي دي. جمهورو فقهاؤ د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روایت نمبر ۳ نه استدلال کړی دی چې په هغې کې په واضحه توګه العمری میراث لا هلهما الفاظ شته دي. جمهورو د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حدیث نمبر ۳ نه هم استدلال کړی دی. چې په هغې کې مسئلي ذکر هم شته، حکم او علت یې هم ذکر دی. چې یو واضحه دلیل دی. جمهورو فقهاؤ د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حدیث نمبر ۶ نه هم استدلال کړی دی. چې په خپل مدعا باندې صریح دلیل دی. جمهورو د فصل ثالث د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حدیث نمبر ۸ نه استدلال کړی. **جواب:** امام مالک رَحْمَةُ اللهِ چې د جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روایت نه استدلال کړی هغه روایت د نورو روایاتو خلاف دی او خپله د جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت هم خلاف دی. لهذا هغه د استدلال قابل نه دی. او دغه شان هغه د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل قول او اجتهاد دی. مرفوع حدیث ندی. لهذا د نورو مرفوعو احادیثو مقابله نشي کولی.

سوال: د زیر بحث حدیث کې العمری^۱ جائزة الفاظ دي او د فصل ثانی په حدیث نمبر کې ۶ کې د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په روایت کې لا تُعْمِرُوا عَمْرِيْ نه د نهي روایت دی. دا واضحه تعارض دی. دې حل څه دی؟ **جواب:** اصولاً خو هغه حکم دی چې العمری^۱ جائزة دا جائز دی منع ندی خو چرته چې د ممانعت حدیث راغلی دی. نو هغه نهي ارشادی ده. چې په هغه مصلحت باندې منحصر دی. چې خپل کور ته عمری ویلو سره مه ورکوی. ځکه عمری خو نافذ ده نو بیا به پریشانه شي. نو ځکه دا اقدام نه کوی. خو که چا عمری وکړه نو هغه به جائز او نافذ وي. (المركات ۶/۲۰۱)

په عمری کې وراثت چلیږي

﴿ ۳ ﴾ وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّ الْعُمَرَى مِيرَاثٌ

جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمایل عمری د امیراث شي د

لِأَهْلِهَا .^(۱)

خپل مالک (يعني معمرله).

﴿٤٤﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّمَا رَجُلٍ أُغْمِرَ عَمْرِي لَهُ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل که یو کس ته یو شی د عمری په توگه ملا ویري

وَ لِعَقْبِهِ فَإِنَّهَا الَّذِي أُعْطِيهَا

یاد هغه وارثانو ته نو هغه عمری د هغه سرې شي چې چاته هغه ورکړې شوي ده (یعنې هغه شی د هغه

لَا تَرْجِعْ إِلَى الَّذِي أُعْطَاهَا لِأَنَّهُ أُعْطِيَ عَطَاءً

سرې ملکیت شي) د عمری ورکونکې په ملکیت کې بېرته نشي راتللی ځکه ورکونکې داسې ورکړې

وَقَعَتْ فِيهِ الْمَوَارِيثُ (١)

دی. چې په هغې کې میراث جاري شي.

د عمری باره کې د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ دَلِيل

﴿٤٥﴾ وَعَنْهُ قَالَ : إِنَّمَا الْعُمْرَى الَّتِي أَجَّازَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عمری په صورت کې دا جائزگنې دي هغه دا چې مالک

يَقُولُ : هِيَ

(یعنې ورکونکې) داسې ووايي چې داسې (ستاد ژوند پورې) ستادی او (ستاد مرگ نه وروسته)

لِعَقْبِكَ فَأَمَّا إِذَا قَالَ : هِيَ لَكَ مَا عِشْتَ

ستاد وارثانو دی او که فقط دا ووايي چې دا عمری ستاد ژوند پورې ستا لپاره ده نو په دې صورت کې

فَإِنَّهَا تَرْجِعُ إِلَى صَاحِبِهَا. (٢)

(د هغه سرې د مرگ نه وروسته) هغه عمری (یعنې د ورکونکې) په ملکیت کې بېرته راتللی شي.

توضیح: دا حدیث د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ مستدل دی چې عمری بېرته د معمر ملکیت کې راتللی شي. د جمهور و فقهاؤ دلیل د دینه مخکې په حدیث نمبر ۳ او حدیث نمبر ۴ کې دی. د امام مالک روایت د هغې خپل قول دی. مرفوع حدیث نه دی. د هغې خپل اجتهاد دی. لهذا دا روایت د مرفوع احادیثو مقابله نه شي کولې.

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ١٢٤٨/٣ رقم الحديث ١٦٢٥/٣١.

(٢) أخرجه مسلم في صحيحه ١٢٤٦/٣ رقم الحديث ١٦٢٥/٢٣.

الْفَصْلُ الثَّانِي

د عمری اور قبی نه د ممانعت وجه

﴿٦٥﴾ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَرْقِبُوا أَوْ لَا تُغَيِّرُوا
جابر رضی اللہ عنہ نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبي علیه السلام وفرمايل چې مهر قبی کوي او مه عمری
فَمَنْ أَرْقَبَ شَيْئًا أَوْ أُغَيِّرَ فَهِيَ
کوي حکه کوم شی چې (یعنی مثلاً کور یا زمکه) د رقبی یا عمری په توگه ورکړی شي. نو هغه د
لَوْزَّتِيهِ . ^(۱)
هغه د وارثانو ملکیت کې لاره شي.

توضیح: لا ترقبوا: رقبی هم د عمری پشان ده د باب افعال نه استعمالېږي. ارقاب د انتظار او د نگرانی په معنی کیدی. د رقبی مفهوم او تعارف دا دی چې مثلاً یو سپری وایي چې دا کور زه تاله در کوم که چري ته زکې مړ شوي او دا کور به بپا زما وي. او که زه مخکې مړ شوم او بپا به دا کور ستا شي. نو په دغه صورت کې به هر ملگري د بل ملگري د مرگ انتظار کوي. چې دا به کله مري چې دا کور ماته ملا وو شي. پدې حدیث کې د رقبی او عمری نه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم منع کړیده. حال دا چې د دینه مخکې احادیثو کې د عمری جواز بیان شوی دی؟ د دې جواب دا دي چې دلته نهی ارشادي دی بې د یو مصلحت د لاندې دی. هغه دا چې د رقبی او عمری سره بالکلیه کور د انسان لاس نه وځي. نو نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا لارښونه وکړه چې تاسو په رقبی او عمری کې د جلتی نه کار مه اخلی. حکه که رقبی او عمری کوی نو کور به همیشه ستاسو د لاس نه ووځي. سبا به ضرورت شي نو تاسو به پریشانه شی. نو حکه بڼه په غور او فکر سره اقدام وکړئ. راتلونکې حدیث نمبر ۸ کې دا علت او مصلحت ذکر دی چې د رقبی حکم هم د عمری پشان عطیه او د هبه دی. خو په فقهی تناظر کې رقبی د عمری نه څه بدله ده. هغه داسې چې امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ، امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ او امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد رقبی د عمری پشان ده. چې چا خپل کور د رقبی په توگه ورکړو نو هغه به د هغه سپری او دهغې د وارثانو شي بېرته به نه ورکولی کېږي د امام ابو حنیفه

رَحْمَةُ اللَّهِ اود امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ اود امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد رقبی باطله ده. یعنی هغه شی به رقبی کونکې په ملکیت کې پاتې کېږي. (المراقات ۶/۲۰۳)

عمری او عقبی جائز ده

﴿۷﴾ وَ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْعُمَرَى جَائِزَةٌ لِأَهْلِهَا

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل عمری جائز ده د عمری و الاو

وَ الرَّقْبَى

لپاره (یعنی کوم سړی ته چې څه شی د عمری په توگه ورکړل شونو دا د هغه لپاره جائز دی) او رقبی د

جَائِزَةٌ لِأَهْلِهَا. (۱)

رقبی و الاو لپاره جائز دی یعنی کوم شی چې چاته د رقبی په طور ورکړی شونو هغه د هغه لپاره جائز دی.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۸﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمْسِكُوا أَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل تا سو خپل مال د خپل ځان سره کېږدي، هغه

لَا تُفْسِدُوهَا فَإِنَّهُ مِنْ أَعْمَرَ عُمَرَى فَهِيَ

مه ضایع کوي ځکه کوم سړی چې چاته خپل کوم شی د عمری په توگه درکړي نو هغه شی (کور یا زمکه)

لِلَّذِي أَعْمَرَ حَيًّا وَ مَيِّتًا

چې د عمری په طور ورکړی شوي وي د ژوند اود مرگ په دواړو حالت کې به د هغه سړی ملکیت وي

چاته چې هغه د عمری په طور ورکړی شوی (او دا چې تر کوم وخت پورې هغه ژوندی وي نو خپله د

وَلِعَقْبِهِ. (۲)

هغه شي مالک وي او د هغې د مرگ نه وروسته) بیا د هغه اولاد د دې مالک وي.

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۸۲۱/۳ رقم الحديث: ۳۵۵۸

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۲۴۶/۳ رقم الحديث: ۱۶۲۵/۲۶

باب (من الملحقات)

د تېر شوي باب د متعلقاتو بيان

دا باب بغير د عنوان نه دی خو په دې کې چې کوم احاديث راوستلی شوي دي د هغې تعلق د باب العطايا سره دی. نو ځکه د دې باب حديثونه د باب العطايا سره ملحق گڼلی شوي دي. پدې باب کې نسبتاً د وړې عطايا ذکر دی. چې په هغې سره مسلمانانو ته دا تعليم ورکولی کېږي. چې کله عطيه خوشگواره وي نو اگر که هغه مړه وي خو بېرته ورکول ندې پکار. بيا د پلار له اړينه اولاد ته عطيه کولو بيان او عطيه د بېرته اخستلو مذمت دی. همدغه شان د تحفي تحائف فضيلت او ترغيب باندي دا باب مشتمل دی. گویا کې پدې باب کې د عطايا آداب او فضائل او مسائلو بيان دی.

الفصل الاول

د خوشبو او گل تحفه بېرته مه ورکوی

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ عَرِضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ				
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم سړی ته چې پيش کړې شوه خوشبو				
فَلَا	يَرُدُّهُ	فَأَنَّهُ	خَفِيفٌ	الْمَحْمَلِ
(د تحفي په توگه) نو هغه دې دا بېرته نه ورکوي ځکه (اول خو) د اسپک (د پرووکي احسان) دی. او				
طَيِّبٌ		الزَّيْحُ. (۱)		
(دويم دا چې) هغه يوه ښه خوشبو ده.				
توضیح: خوشبو او گل تحفه يوه وړه شان تحفه هم وي او خوشگواره هم وي. او چې جاته ورکړی کېږي د هغې يو اعزاز هم وي. نو دغه شان شی بېرته ورکول پکار ندي.				
﴿۲﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَرُدُّ الطَّيِّبَ. (۲)				
حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د خوشبو (تحفه) بېرته نه ورکوله.				

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۷۶۶/۱ رقم الحديث: ۲۲۵۲/۲۰.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۷۰/۱۰ رقم الحديث: ۵۹۲۹.

په هبه کې درجوع مسئله

﴿۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْعَائِدُ فِي هَبَّتِهِ

ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُوايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل هبه کونکې شي بېرته اخستونکي دهغه

كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ لَيْسَ لَنَا مَثَلُ السَّوْرِ. (۳)

سپي په شان دی چې خپل قئ څټي او زموږ لپاره دا مناسب نده چې مونږ ته بد مثال سره تشبیه را کړي شي

توضیح: کالکلب: نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مسلمانانو ته په يو اعلى معيار باندې د اوسيدلو ترغيب ورکړل دی او همدغه نشادهی يې فرمايلي چې د مسلمانانو مقام او شان دا ډير لوي دی نو ځکه هغوی ته داسې هېڅ کله کول پکار نه دي چې په هغې سره د هغوی په قومي شرافت باندې داغ پريوځي او په هغوی باندې يو بد مثال جوړ شي نو ځکه مسلمانانو ته حکم کړی شوی دی چې کله تاسو چاته تحفه يا هديه ورکړي نو هغه بېخي مه راواپس کوي. دا حرکت د انسان عظمت او شرافت لپاره داسې قبيح دی لکه څنگه چې سپي اول خوراک وکړي او بيا قئ وکړي او هغه په خټلو خټلو وخوري. د يو شريف انسان لپاره داسې مثال يو بد مثال دی. دا ددې حديث اخلاقي اړخ دی. اوس ددې فقهي اړخ څه دی چې آيا کوم سړی چاته څه شي هديه او يا هبه کوي نو هغه په هغې کې رجوع کولی شي او که رجوع نه شي کولی. پدې کې تفصيل دا دی چې په صدقه کې بالاتفاق رجوع ناجائز ده. خود هبې په رجوع کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المرقات ۶/۲۰۶)

د فقهاؤ اختلاف: د ائمه ثلاثو په نز په هبه کې رجوع کول نه قضاء جائز دی او نه ديانه جائز دی. خو امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ وايي چې پلار که ځوي ته هبه وکړه او بيا يې بېرته اخلي نو د هغې لپاره د ضرورت په وخت کې رجوع کول جائز دي. د احنافو په نزد اوه (۷) موقع داسې دي چې په هغې کې د هبې کولو نه وروسته د رجوع کولو گنجائش نشته دی. د هغه مواقع اړخ ته د دمع خزقه د مجموعه حروفو ته اشاره کېږي. نو د حرف دال نه موهوب شي کې د زيادت متصله اړخ ته اشاره ده. يعنې موهول له پدې کې خپل مال شريک کړی دی. اوس واهب رجوع نشي کولی. د حرف ميم نه واهب يا موهوب له د مرگ اړخ ته اشاره ده. د هغه مرگ په صورت کې رجوع نشي کیدی. د حرف عين نه بالعوض اړه ته اشاره ده. يعنې واهب د هبه کولو په عوض څه معاوضه اخستي ده. نو اوس رجوع ممکن نده. د حرف خانه خروج اړخ ته اشاره ده. چې به شوی شي د لاس نه وتلی دی. وس رجوع نه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۳۴/۵ رقم الحديث: ۲۶۲۲، ومسلم في صحيحه ۱۲۴۰/۳ رقم الحديث: ۱۶۲۲/۵.

شي کولی د حرف زانه د زوجین هبه اړخ ته اشاره ده. چې ښځې او میړه یو بل ته هبه کړلو. پدغه صورت کې رجوع نه کېږي. د حرف قاف نه قرابت اړخ ته اشاره ده. او د قرابت نه محرمیت د قرابت مراد دی لکه پلار ځوي، مور ځوي، ورور خور پدغه صورت کې د هبه نه رجوع کول جائز نه دي. د حرف هـ نه هلاکت اړخ ته اشاره ده چې مو هوب شی هلاک شو او س رجوع امکان نه لري. د دې اوو (۷) صورتونو نه بغیر د احنافو ائموو په نزد رجوع کول جائز دي خو مکروه دي.

دلائل: جمهورو فقهاؤ د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د روایت نه استدلال کړی دی. چې په هغې کې هبې ته د رجوع کولو تشبیه د سپي د قی او د هغې د خټولو سره ورکړی شوي ده. ښکاره خبره ده چې دایو قبیح او حرام کار دی. لهذا رجوع فی الهبه حرام دی. (المراقات ۶/۲۰۶)

د احنافو ائموو د حضرت ابوهریره رضي الله عنه د مرفوع روایت نه استدلال کړی چې د هغې الفاظ دادي "الرجل احق بهبته مالم يثب منها". يعني که هبه بالعوض نه وي نو واهب خپل هبه کې د رجوع کولو ډیر حق لري. د احنافو دویم دلیل د حضرت سمه رضي الله عنه مرفوع حدیث دی. چې د هغې الفاظ دادي "اذا كانت الهبة لذي رحم محرم لم يرجع فيها" (مستدرک حاکم بیهقی) د دې حدیث نه معلومه شوه چې د قرابت نسبتی په صورت کې هبه کې رجوع جائز نه گڼي گنجائش شته دی.

جواب: جمهور فقهاؤ د زیر بحث حدیث نه استدلال کړی احناف دا په دیانت باندې حمل کوي. پدې کې د رجوع فی الهبه نهی او ممانعت نشته دی. فقط د دې قباحته اړخ ته یې اشاره شوي ده. او دا قباحته د احنافو په زهم شته دی. مگر د کراهت تحریمي په صورت کې دی. ښځي د حرامو په صورت کې ندی. ځکه د دې حدیث نه حرمت نه څنگه ثابت کیدلی شي. دا چې د سپي د حرمت او حلت څه قانون نشته دی. دا فقط د شاعت او قباحته اړخ ته اشاره ده. بهر حال پدې حدیث باندې احناف هم عمل کوي فقط په اجتهادي رنگ روغن کې فرق دی هغوی ورته حرام وایي او دوي ورته مکروه تحریمی وایي.

دیوشی په ورکولو کې په اولاد کې فرق کول په کار نه دي

﴿٤٤﴾ وَ عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ أَبَاهُ أَمَى بِهِ إِلَى رَسُولِ
د نعمان بن بشیر رضي الله عنه باره کې منقول دي چې (یوورخ) د اخیل پلار (بشیر رضي الله عنه) راوستود رسول
الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي هَذَا غَلَامًا فَقَالَ:
الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته اووي ویل ما خپل ځوي (نعمان) ته یو غلام ورکړی دی نبي عليه السلام ورته وفرمایل

أَكَلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتُ مِثْلَهُ ؟ قَالَ : لَا قَالَ :

آیا تا خپل ټولو ځامنو ته دغه شان یو یو غلام ورکړی دی؟ هغه وویل چې نه؟ نو نبی ﷺ و فرمایل

فَأَرْجِعْهُ . وَ فِي رِوَايَةٍ : أَنَّهُ

نویا (ددې نعمان) نه هم غلام بیرته واخله. په یو روایت کې دي چې نبی ﷺ (د نعمان پلار) ته

قَالَ : أَيْسُرُكَ أَنْ يَكُونُوا إِلَيْكَ فِي الْبَرِّ سَوَاءً ؟

و فرمایل چې آیا ستا داسې خوبسیزې چې ستا ټول زامن ستا په نظر کې د نیکۍ په اعتبار سره یو شان وي

(یعنې آیا ته دا خوبنوی چې ستا ټول زامن ستا سره یو شان ښه رویه وکړي او ټول ستا تابعداري اوستا

قَالَ : بَلَى قَالَ :

تعظیم وکړي) نو هغه وویل چې آو! نبی ﷺ و فرمایل چې په دغه صورت کې (چې ته دخپلو ټولو

فَلَا إِذْن . وَ فِي

ځامنو نه یو شان د نبی رویې ارمانجن یې) فقط خپل یو ځوي (نعمان) ته غلام مه ورکوه، په یو بل

رِوَايَةٍ : أَنَّهُ قَالَ : أُعْطَانِي أَبِي عَطِيَّةً فَقَالَتْ عَمْرَةَ بِنْتُ رَوَاحَةَ :

روایت کې دي چې نعمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې (یو ځل) زما پلار ماته یو شی را کړو. نو وویل عمره بنت

لَا أَرْضَى حَتَّى

(زما مور زما پلار بشیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ته چې زه پدې باندې تر هغه وخت پورې رضامنده نه یم چې تر څو

تَشْهَدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

پورې ته دې (هبه) باندې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گواه نکړي. نو بشیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راغي نبی ﷺ ته

فَقَالَ : إِنِّي أُعْطِيتُ ابْنِي مِنْ عَمْرَةَ بِنْتِ رَوَاحَةَ عَطِيَّةً

او وي ویل چې ما خپل زوي (نعمان) ته چې د عمره بنت رواحه دخیتي نه دی، یو څه ورکړي دي او عمره

فَأَمَرْتَنِي أَنْ أَشْهَدَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

بنت رواحه ماته ویلي چې په دې هبه باندې تا گواه کړم یا رسول الله! نبی ﷺ چې دا واوریدل نو

قَالَ : أُعْطِيتَ سَائِرَ وَلَدِكَ مِثْلَ هَذَا ؟

وي فرمایل چې څنگه تادي یو زوي ته غلام ورکړی آیا دغه شان دې نورو ځامنو ته هم یو یو غلام ورکړی؟

قَالَ : لَا قَالَ : فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا

هغه وويل چې نه نونبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې د الله تعالى نه وويرېږه او انصاف وکړه د خپل

بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ . قَالَ : فَزَجَّعَ

اولاد په مينځ کې نعمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې زما پلار (چې د نبي عَلَيْهِ السَّلَام دا خبره واوریده) بېرته راغلو

فَرَدَّ عَطِيَّتَهُ . وَ فِي رِوَايَةٍ : أَنَّهُ

او کوم شی چې يې ماته را کړی و و بېرته يې واخيستلو. په يوبل روايت کې دي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام (چې

قَالَ : لَا أَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ^(۱) .

د بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا خبره واوریده) وي فرمايل: "زه په ظلم باندې گواه نه جوړېږم .

توضیح: نحلّت ابني: نحل د عطيه او هبه په معنی دی. دلته عطيه کونکي پلار حضرت بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

دی او چې کوم څوي ته عطيه کول غوښتل د هغې نوم حضرت نعمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی. هغه خپله قصه

پدې حديث کې بيانوي. د بشير د بنځي نوم عمره بنت رواحه دی نعمان د هغې دخيتي نه و. د بشير د

بلي بنځي نه د نعمان ناسکه ورو نه وو. حضرت عمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا غوښتله چې د دې د څوي عطيه باندې

نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تصديق او تصويب وي. نو ځکه حضرت بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي كريم

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې باره پوښتنه وکړه. نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د هغې نه معلومه کړله چې د نور

اولاد ته دي هم دغه عطيه ورکړي ده؟ چې کله پته ولگيده چې نه يې ده ورکړي نو نبي كريم

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تصديق او تصويب نه انکار وکړو. اوس پدې باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دی. چې

اولاد په يو شي ورکول کې برابري کول مستحسن او مستحب دي فرق کول پکار نه دي. خو آيا

امتياز کول حرام دي يا مکروه نو په دې کې د فقهاؤ اختلاف دی. (المركات ۶/۲۰۷)

د فقهاؤ اختلاف: د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ مَسْلُكُ دَا دِي چې دغه شان امتياز کول حرام دي. خو

جمهور فقهاء وايي چې دغه شان امتياز کول حرام نه بلکې مکروه دي.

دلائل: امام احمد رَحِمَهُ اللهُ د زير بحث حديث نه استدلال کوي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل

"لاشهد على جور" جور ظلم ته وايي او ظلم حرام دی. لهذا دا امتياز حرام دی. جمهور فقهاؤ پدې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۱۱/۵ رقم الحديث: ۲۵۸۷، ومسلم في صحيحه ۱۲۴۱/۳ رقم الحديث: ۱۶۲۳/۹.

واقعہ کې د یو جملي نه استدلال کړی دی چې نبی کریم ﷺ و فرمایل "فأشهد عليه غيري" یعنی زمانه بغیر پدې باندې بل څوک گواه کړه. که چرې دا امتیاز حرام وی نو نبی کریم ﷺ به قطعاً اجازت نه وي ورکړی. خو علامه طیبی رَحْمَةُ اللَّهِ لَيْكَلِي چې د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خپل اولاد کې حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته نور اولاد باندې ترجیح ورکړي وه. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپل زوي عاصم ته ترجیح ورکړي وه. همدغه شان حضرت عبد الرحمن بن عوف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ام کلثوم لور ته په نور اولاد باندې ترجیح ورکړي وه که دا بېخي حرام وي نو دي جلیل القدر صحابو به کله هم داسې نه کړي.

جواب: علامه طیبی او علامه نووي رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې په کوم حدیث کې د جور لفظ راغلی دی. نو دا د حرمت لپاره متعین نه دی. بلکې څنگه چې په حرام باندې د دې اطلاق کېږي. همدغه شان په مکروه باندې هم د دې اطلاق کېږي. (المرقات ۶/۲۰۸)

الفصل الثاني

﴿٥٥﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَرْجِعُ أَحَدٌ

عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم ﷺ و فرمایل چې واپس دې نه اخلي هيڅ يو کس

فِي هِبَتِهِ إِلَّا الْوَالِدُ مِنْ وَلَدِهِ .^(١)

خپله هبه (یعنې بېرته اخستل یې مناسب نه دي) په غیر د پلار نه چې دا هبه اخیستي شي د خپل ځوي نه

عطيه ور کول او بیرته اخیستل د توافق نه خلاف دی

﴿٦٦﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : لَا يَحِلُّ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او يان دي وايي چې نبی کریم ﷺ و فرمایل نه دي حلال

لِلرَّجُلِ أَنْ يُعْطِيَ عَطِيَّةً ثُمَّ يَرْجِعَ فِيهَا إِلَّا

دهيڅ يو کس لپاره چې هغه چاته خپل يو شی ورکړي. او بېرته يې ترې نه واخلي خو داده چې واپس

الْوَالِدِ فِيمَا يُعْطِي وَوَلَدَهُ وَ مِثْلُ الَّذِي يُعْطِي الْعَطِيَّةَ

اخیستي شي خپل پلار هغه شی چې هغه يې ځوي ته ورکړی وي او کوم سړی چې چاته څه شی ورکړي

ثُمَّ يَزْجَعُ فِيهَا كَمَثَلِ الْكَلْبِ أَكَلَ حَتَّى إِذَا

او پورته يې ترې نه واخلي نو دده مثال دهغه سپي په شان دی چې (په مړه خيټه) يې و خوري او بيا يې

شَبَعَ قَاءَ ثُمَّ عَادَ فِي قَيْئِهِ .^(۱)

خيټه ډکه شي او بيا قئ ورکړي او بيا يې خټي.

د تحفي بدل کې تحفه ورکول په کار دي

﴿۷﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَكْرَةً

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې يوبانده چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يو ځوانه او ښه دده يې په توگه راوړه نو

فَعَوَّضَهُ مِنْهَا سِتًّا بَكْرَاتٍ فَتَسَخَّطَ

نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ هم هغه بانده چې ته دده يې په توگه شپږ اوښي ورکړي خو هغه بانده چې بيا هم خوشحاله نه شو

فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ :

کله نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خبر شو نو اول د الله تعالی حمد او ثنا بيان کړه دهغې نه وروسته يې وفرمايل

إِنَّ فَلَانًا أَهْدَى إِلَيَّ نَاقَةً فَعَوَّضْتُ مِنْهَا سِتًّا بَكْرَاتٍ

چې فلاني سړی ماته دده يې په توگه يوه اوښه راوستي وه ماته دهغې په بدل کې شپږ اوښي ورکړي مگر

فَقُلْتُ سَاخِطًا لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَقْبَلَ هَدِيَّةً إِلَّا مِنْ قُرَيْشٍ أَوْ أَنْصَارِيٍّ أَوْ ثَقَفِيٍّ أَوْ دَوْسِيٍّ^(۲)

هغه بيا هم خوشحاله نشو نو ماته اراده کړې چې زه به تحفه نه قبلوم په غير د قریشي، ثقفی او دوسي نه

توضیح: لا اقبل هدية: د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو عادت مبارک ؤ چې د تحفي په بدل کې به يې تحفه ورکوله بلکې اکثر به يې دهغې نه څو چنده ډېره ورکوله. يو ځل يو بانده چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يو ځوانه اوښه په تحفه کې ورکړه. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په تحفه کې ورته شپږ اوښي ورکړي. خو بانده چې خوشحاله نشو چې کله نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خبر شو. نو بيا يې خطبه وويله او وي فرمايل چې ما اراده کړې ده چې د هېچا تحفه قبوله نکړم (ځکه خلکو خوداد تجارت ذريعه جوړه کړه) خو يو څو قبائل دي چې هغه د زړه د اخلاص نه بغير د حرص او غرض نه تحفی ورکوي. فقط دهغوی

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۸۰۸/۳ رقم الحديث: ۲۵۲۹

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۸۰۷/۳ رقم الحديث: ۲۵۲۷

تحفي به قبلومه. په هغې د قريشو خاندان دی. چې فياض دی. بل انصار دي. دريم د دوس قبيلې خلک دي دادلوی همت والادي چې ﴿وَلَا تَنْتُنْ نَسْتَكْتِرُ﴾ باندي عمل کونکې دي (المقات ۶/۲۱۱)

دېالۍ اظهار کولو باندي د محسن شکر ادا کول په کار دي

﴿۸﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مَنْ

جابر رضی اللہ عنہ د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل چې کوم سړی ته

أُعْطِيَ عَطَاءً فَوَجَدَ فَلْيُجْزِ بِهِ

یو شی (دهدي په طور) ورکړی شي او هغه دهغې په بدله قادر وي نو هغه ته پکار ده چې دهغې بدله

وَ مَنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُتِنِ

ورکړي او کوم سړی چې په بدلې ورکولو قادر نه وي نو دهدي ورکونکې تعريف او توصيف دي وکړي

فَإِنْ مَنْ أُنْتَى فَقَدْ

(او دهغې د ورکړې شوي هدي اظهار دي وکړي) ځکه چا چې دخپل محسن تعريف وکړو نو گویا کې

شَكَرَ وَ مَنْ كَفَرَ

هغې دهغه شکر ادا کړو (يعني في الجملة دهغې بدله يې ورکړه) او چا چې احسان پټ کړو (يعني

فَقَدْ كَفَرَ

نه خويې څه ورکړل او نه يې په تعريف سره دهغې بدله ورکړه) نو هغه کفران نعمت وکړو او (ياد ساتی)

وَ مَنْ تَحَلَّى بِمَا لَمْ يُعْطِ كَانَ

کوم سړی چې خپل ځان په يو شي سره آراسته کړي. چې هغه ده ته نه وي ورکړی شوی نو دده مثال د

كَلَابِيسٍ تَوَيَّ تَوَيَّ زُورٌ (۱)

د روغو ډکې جامې اغستونکې دي.

توضیح: وجد: یعنی که مالي وسعت وي نو هغه ته پکار ده چې د مالي احسان بدله په مالي احسان سره ادا کړي ځکه ﴿هل جزاء الا حسان الا الاحسان﴾ وارد دی. او که مالي وسعت نه وي. نو په ژبې

سره دي د خپل محسن تعريف او توصيف وکړي. دا هم د شکر قائم مقام دی. ځکه د شکر مفهوم دا دی چې په زړه کې محبت وي. په ژبه مدحت وي او په لاسونو کې خدمت وي. نوزباني تعريف هم د شکر يو شاخ دی. کتم: يعنې نه يې تعريف وکړو او نه يې د محسن شکر ادا کړو او نه يې دهغه د احسان چرته تذکره وکړه نو په اصل کې دهغه د احسان ناشکري وکړه.

کفر: د کفر مطلب ناقدری، ناشکري او کفران نعمت دی.

تحلی: د بنائسته کولو په معنی دی يعنې ځان پري آراسته کړي په هغه شي دي چې هغه هغې ته ندی ورکړی شوي. مثلاً عالم ندی مگر د علماوو رنگ روغن يې اختيار کړی دی. يا يې د ځان نه پير جوړ کړی دی مگر خپله تهگ دی يا جاهل دي خوشان شوکت يې داسې دی چې يو لوي تعليم يافته بنکاري يعنې ديني او دنيوي صفت او کمال داسې بنکاره کوي چې گويا کې هغه د دې متصف دی حالانکه هغه د دې صفت نه بالکل خالي دي په حقيقت کې هغه يو د هوکه باز دی، ويلي شي چې عربو کې يوسړی وډېره بڼه جامه به يې اغوسته پاس اولاندې به يې دوه قميصونه اغوستل دې لپاره چې خلک دهغه په خبره بڼه اعتبار وکړي مگر و دروغژن نونبي عَلَيْهِ السَّلَام دهغه سره تشبیه ورکړي ده بهر حال داسې د هوکه کول پکار نه دي يو متل دی چې **من تحلی بغير ما فيه فضحه الامتحان**، چا چې ځان بنائسته کړو په هغه څه سره چې هغه په ده کې نه وي نور سوا به کړي ده لره امتحان، دغه شان په دوو بڼو کې يوه بنخه د دروغو بلې بڼې ته وايي چې ما ته خاوند دارا کړل حالانکه هيڅ يې نه وي ورکړې دا هم بنکته پورته د دروغو جامه ده. (المركات ۶/۲۱۲)

د محسن د عطيه په بدل کې دعاء کول په کار دي

﴿٩٩﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ صُنِعَ إِلَيْهِ مَعْرُوفٌ
اسامه بن زيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د کوم سړی سره نيکي وکړی شي
فَقَالَ لِفَاعِلِهِ : جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا
او هغه د احسان کونکې په حق دا دعا وکړي جزاک الله خيرا (يعنې الله تعالی دي تاته د دښه غوره
فَقَدْ أَبْلَغَ فِي الثَّنَاءِ " (١)
بدله درکړي) نو هغه د خپل محسن پوره تعريف وکړو.

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٢٣٣/٤ رقم الحديث: ٢٠٣٥.

توضیح: ابلغ في الثناء: یعنی د ورکولو لپاره څه نشته دی نو د محسن په حق کې دعا کول پکار دي. خو د تعریفونو پل ترل نه دي پکار. د اعتدال لاره باندې قائمیدل پکار دي جزاک الله خیراً یا جزاک الله فی الدارين خیراً او ویل شي نو د احسان پوره پوره حق ادا کړی شو. خو یو سړی دا هم نه وایي، دعا هم نه کوي نو په حقیقت کې هغه ناشکري کوي. او کوم سړی چې د خلکو شکر نه ادا کوي نو هغه د الله تعالیٰ شکر هم نه ادا کړوي. لکه په بل حدیث کې راروان دي.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ

ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل چې کوم سړی د خلکو شکر نه ادا کوي هغه

لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ. (۱)

د الله تعالیٰ (هم) شکر نه ادا کوي.

د انصارو احسان او مهاجرینو بدله

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: لَبَّأَ قَدِيمَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دمکی نه هجرت وکړو) مدینې ته راغلونو (یوه ورځ) د

أَتَاهُ الْمُهَاجِرُونَ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ

مهاجرینو یو ټولگی د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو او وي ویل چې یا رسول الله!

مَا رَأَيْنَا قَوْمًا أَبْذَلَ مِنْ كَثِيرٍ وَلَا أَحْسَنَ مَوَاسَاةً

مونږ نه دي لیدلي هېڅ یو داسې قوم چې هغه په ډېره مالدارۍ کې ډیر مصرف وکړي او ښه ډیر خدمت

مِنْ قَلِيلٍ مِنْ قَوْمٍ نَزَلْنَا بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ:

و کړي د کمې مالدارۍ په بدل کې د هغه قوم نه چې هغې ته مونږ راغلي یو هغوی (انصارو) مونږ د

لَقَدْ كَفَوْنَا الْيَوْمَ الْأَشْرَاقَ فِي الْبَهْتِ

خواری نه خلاص کړو او په ټولو گټو کې یې شریک کړو او اوس (دهغوی د قربانۍ جذبې کتلو سره)

حَتَّى لَقَدْ خِفْنَا أَنْ يَذْهَبُوا بِالْآخِرِ كُلِّهِ فَقَالَ : لَا

مونږ سره دا ویره ده چې ټول ثواب د هغوی په برخه کې راشي؟ نبی کریم ﷺ وفرمایله نه

مَا دَعَوْتُمْ اللَّهَ لَهُمْ

(یعنی ټول ثواب به د هغوی به برنښه کې نه راځي) ترڅو چې د هغوی په حق کې د الله تعالی نه دعاء

وَ أَتَيْنْتُمْ عَلَيْهِمْ .^(۱)

غواری او د هغوی تعریف (یعنی د نعمت شکر ادا) کوی.

توضیح: په مدینه منوره کې انصارو د مهاجرینو ډیر لوی خدمت کړی وو. د هغې اظهار مهاجرینو د نبی کریم ﷺ مخکې وکړلو. او دا خفگان یې ښکاره کړلو چې د هغوی د احسان په وجه زمونږ هجر او داسې نور اعمالو نیکی ټولې د هغوی په حق کې ونه لیکلی شي. نبی کریم ﷺ ورله اطمینان ورکړلو. چې داسې به نه کېږي. تر هغه چې تاسو د هغې تعریف کوی. او د هغې په حق کې دعا کوی. او جزاک الله وایي. تو د هغوی د احسان بدله به ادا کېږي. او تاسو به ستاسو د عبادت بدله درکړی کېږي. او هغوی ته به ستاسو د نصرت ثواب ملا وپېږي. الله تعالی کریم دی هغوی له به یې هم ورکړي او تاسو ته به یې هم درکړي. (المراقات ۶/۲۱۴)

ابذل: یعنی ډیر مصرف کونکې.

من کثیر: د ډیر مال نه یعنې خپله مالداره وي. مواسات: همدردی او غمخواری ته وایي.

من قليل: یعنی د کم مال په صورت کې یعنې خپله فقیر وي. (المراقات ۶/۲۱۴)

المؤونة: مشقت او محنت ته وایي یعنې هغوی خپله خواري وکړه. زمونږ د طرف نه د هغوی خواري بس شوه. (المراقات ۶/۲۱۴)

اشركونا في المهنة: یعنی په راحت او آسانی او سهولت کې یې مونږ شریک کړو دا چې د خپلو پټو نیمه برنښه یې مونږ له بغیر د مشقت نه تیاره کړه او مونږ ته یې راکړه.

مهناً: میم او نون دواړو باندې زبر دی. آخر کې همزه ده. بغیر د تعجب او د مشقت چاته د شي حاصلیدو ته وایي دلته غله او میوه مراد دي. (المراقات ۶/۲۱۴)

تحفي ور کولو سره عداوت لري کپري

﴿١٢﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : تَهَادُوا

عائشه رضی اللہ عنہا نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبي عليه السلام وفرمايل چې په خپلو کې د تحفو

فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تَذِيبُ الضَّغَائِنَ .^(١)

لين دین کوی ځکه د تحفو اخستل او ورکول کيني لري کوي.

توضیح: الضائن: جمع ده دې مفرد ضغينة ده. بغض او حسد او عداوت او کيني ته وايي.

لږه والي هم سپکه مه گڼي

﴿١٣﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : تَهَادُوا

ابو هريره رضي الله عنه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوي چې نبي عليه السلام وفرمايل چې په خپل مينځ کې تحفي

فَإِنَّ الْهَدِيَّةَ تَذِيبُ وَ حَرَ الصَّدْرِ وَلَا تَحْقِرَنَّ

ورکوي او اخلي ځکه تحفي د سينو نه خیرن والي لري کوي او (ياد ساتي) حقيره مه گڼي تحفه د يو

جَارَةٌ لِحَارَتِهَا وَ لَوْ شِقَّ فِرْسَنٍ شَاةٍ .^(٢)

گاونډي د بل گاونډي په واسطه (يو کمترشي) اکره که هغه د چيلی د نوک يوه ټوټه ولې نه وي.

توضیح: وحر الصدر: هغه کينه او حسد ته وايي چې ډېره وي. جارة: د دې نه گاونډی هم مراد کیدی شي او په بن باندې هم اطلاق کیدی شي هغه هم مراد کیدی شي.

فرسن: نوک ته وايي. د بېزي او د اوښ لپاره نوک همدغه شان دی لکه د آسپي لپاره حافر دې نوک سره معمولي شان غوښه وي. د دې ذکر شوی دی. مراد ترينه معمولي عطيه ده. مطلب دا دی چې تحفه څومره هم معمولي وي نه دي هغه ورکونکې حقيره گڼي او نه دي اخستونکې حقيره گڼي. ځکه تحفه يو اعزاز او اکرام دی. د دینه د زړونو سخت غيظ او غضب لري کپري که دا غليظ او غضب د دوو بنو په مفيخ کې ولې نه وي. (المراقات ۶/۲۱۵)

(١) أخرجه الترمذي ٤٤١٤، رقم الحديث ٢١٣٠

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٤٣٨٣، رقم الحديث ٢٠٣٠

درې شيان مه ردوی

﴿١٤﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ثَلَاثٌ

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل درې شيان داسې دي چې دهغې دقبلولو نه

لَا تُرَدُّ الْوَسَائِدُ وَالذَّهْنُ وَاللَّبَنُ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ قِيلَ : أَرَادَ بِالذَّهْنِ الطَّيِّبِ

انکار کول نه دي په کار : ۱- بالخت ۲- تیل ۳- پښ (شوده).

توضیح: لا تر د: یعنې درې شيان داسې دي چې په هغې سره څوک ستاسو اکرام کوي نو هغه مه رد کوي. ځکه رد کول د خپل اکرام او اعزاز د ځان نه انکار کول دي چې مناسب نه دي یو بالخت دی. دویم په سر کې د اچولو تیل یا عطر دي. دریم پښ دي. دا معمولي شان عطیې دی. پدې کې د انسان اعزاز او اکرام دی لهدا رد کول په کار ندي. د دهن نه تیل او خوشبو دواړه مراد اخستل کیدی شي. (المراقات ۶/۲۱۶)

﴿١٥﴾ وَعَنْ أَبِي عُمَرَ النَّهْدِيِّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِذَا أُعْطِيَ

ابو عثمان نهدي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (تابعي) روايت دی چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې کله درکړل شي

أَحَدُكُمْ الرِّيحَانَ فَلَا يَرُدُّهُ فَإِنَّهُ

په تاسو کې چاته خوشبودار گل (د تحفي او هديه په توگه) نو هغه د قبلولو نه انکار مه کوي. ځکه

خَرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ مُرْسَلًا

هغه گل د جنت نه راغلی دی.

توضیح: الریحان: په مطلق خوشبودار گل باندي د شمالي اطلاق کیدی شي او د شمالي گل هم مراد اخیستی شي دا یو بوټی دی چې تخم ته یې تخم ملنگه وايي دا تخم د اسپغول حیثیت لري وړي وړي تورې داني وي ځکه د دې بوټي پاني مگلو سره عامه خوشبو خورېږي. (المراقات ۶/۲۱۶)

من الجنة: یعنې د هر گل خوشبو د جنت د گل پشان وي. یا د هر گل جړله او اصل بنیاد په جنت کې دی دا د جنت نموني دي نا شنادي ناقابل انکار دي. (المراقات ۶/۲۱۶)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵ ۱۰۰ رقم الحديث ۲۷۹۰

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵ ۱۰۰ رقم الحديث ۲۷۹۱

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿١٦﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَتْ امْرَأَةٌ بِشِيرٍ : انْحَلِ ابْنِي غُلَامَكَ

جابر رضی اللہ عنہ وایي چې دبشیر رضی اللہ عنہ بسخي ده ته وويل چې ته زما ځوي (نعمان) ته خپل غلام هبه کړه

وَ أَشْهَدُ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى

اوپدې باندي زما د اطمینان لپاره نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم خپل گواه جوړ کړه. نو نور اغې بشیر رضی اللہ عنہ

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : إِنَّ ابْنَةَ فُلَانٍ

نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم ته او وي ويل چې د فلاني لور (يعني عمره بنت رواحه چې زما بسخه ده) د مانه

سَأَلْتَنِي أَنْ أَنْحَلَ ابْنَهَا غُلَامِي وَ قَالَتْ :

دا خواش وکړو چې زه دهغې زوي (نعمان) ته خپل غلام هبه کړم او دايې هم وويل چې (ددې باره کې)

أَشْهَدُ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :

زما د اطمینان لپاره نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم گواه کړه. دې اوریدو سره نبی علیه الصلاة والسلام و فرمايل چې

أَلَهُ إِخْوَةٌ ؟ قَالَ : نَعَمْ قَالَ : أَفَكُلُّهُمْ

آيا دده نور ورونه شته؟ هغه وويل چې آونبي علیه السلام و فرمايل آيا تا ټولو ته دغه شان (يو يو غلام)

أَعْطَيْتَهُمْ مِثْلَ مَا أُعْطِيْتَهُ ؟ قَالَ : لَا قَالَ :

ورکړی دی څنگه چې هغه زوي (نعمان) ته ورکړی دی؟ هغه وويل چې نه نبی علیه الصلاة والسلام و فرمايل

فَلَيْسَ يَصْلُحُ هَذَا وَإِنِّي لَا أَشْهَدُ إِلَّا عَلَى حَقٍّ .^(١)

دا مناسب نه دي او زه يواځې په حق خبره باندي گواه کېږم.

د نوي ميوي تحفه

﴿١٧﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُتِيَ بِبَاكُورَةِ الْفَاكِهَةِ

ابو هريره رضی اللہ عنہ وایي چې ما ولیدل چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم ته به کله نوي میوه راوړې شوه نو (اول)

وَضَعَهَا عَلَى عَيْنَيْهِ وَ عَلَى شَفْتَيْهِ وَ قَالَ : اللَّهُمَّ كَمَا
به یې هغه میوه (قبوله کړه) په خپل سترگو او شونډو به یې کیخوده او بیا به یې وفرمایل ای الله!
أَرَيْتَنَا أَوْلَاهُ فَأَرِنَا آخِرَهُ ثُمَّ
څنگه چې تا مونږ ته د دې میوي ابتداء و خوده همدغه شان یې انتها هم راته و خایه. د دینه وروسته
يُعْطِيهَا مَنْ يَكُونُ عِنْدَهُ مِنَ الصَّبِيَّانِ. ^(۱)
به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه میوه یو ماشوم ته ورکړه کوم به چې دده په خوا کې ناست و.

توضیح: بیا کورة الفاکهة: یعنی اول تیار شوي میوه راغلي وي. باکوره د هر شي ابتداء ته وایي. وضع علی عینیه: د الله تعالی د نعمتونو اظهار او د هغې د قدرت دانی په توگه به نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه په خپلو سترگو باندې کیخودو. نن سبا خلک دومره بې ادبه شوي چې قرآن په سترگو باندې کیخودل بد گڼي. او که دا حدیث چیري د هغوی مخي ته راشي. نو هغوی به وایي چې دا حدیث نه دی یا صحیح نه دی. من الصبیان: د ماشومانو په طبیعت کې د میوو او د نورو شيانو میلان ډیر وي. نو ځکه به هغوی ته ورکولو او یا به یې ځکه ماشومانو ته ورکول چې ماشوم هم د هغه ماشوم پشان راغلی دی چې د یو چا د زړه ثمره ده. (المراقات ۶/۲۱۸)

اللهم كما اريتنا اوله فارنا اخره: که چري پدې جمله کې فقط د دنيوي نعمتونو او د میووو بیان مقصد وي نو د آخره نه مراد د میووو آخره برنبه مراد ده چې څنگه د دې میووو ابتداء راته خودلي ده. ای الله! په دنیا کې راته د دې انتها هم وخی. چې همیشه تر او تازه وي. او که د آخرت تعلق د آخرت د نعمتونو سره وي نو مطلب به دا وي چې مولائی کرم چې څنگه دي راته په دنیا کې دا نعمتونه و خودل همدغه شان یې راته په آخرت کې هم راوښایي. (المراقات ۶/۲۱۸)

بنده عاجز فضل محمد غفرله هم د الله تعالی د دې کتاب په توضیحاتو باره کې همدغه سوال کوي چې مولائی کریم! څنگه دي راته د توضیحاتو ابتدائی جلدونه و خودل، د دې پوره کولو توفیق راکړي او آخري جلد هم راوښایي. یوه مجربه دعاده چې د هر مشکل لپاره ډېره مفید ده. هغه داده:

اللَّهُمَّ كَمَا سَهَّلْتَ عَلَيَّ أَوَّلَ هَذَا الْأَمْرِ فَسَهِّلْ عَلَيَّ آخِرَهُ.

باب اللقطة دلقتې بیان

لقطه (ورک شوی شی) پیش او قاف باندې زبر او جزم دواړو سره لوستلی کېږي. د محدثینو په نزد قاف ساکن لوستل ډیر مشهور دي. د لیدل شوي او چتولو ته لقطه وايي. یو لفظ لقیط دی. هغه د لاوارث ماشومانو موندلو او ساتلو او چتولو ته وايي. دلته په حدیث کې د دې بیان نشته دی. د لقطه شرعي فقهي حکم سره متعلق دلته څلور اهم مسائل نور دي. هغې طرف ته مختصرې اشارې کولو سره به د لقطه ټول باب حل شي. (المراقات ۶/۲۱۸)

اوله مسئله: د تشهیر زمانه: د لیدل شوي پروت شي او چتول مستحب دي. خو پدې شرط چې د تشهیر اعتماد وي گیني هملته پرېښودل بهتر دي. خو که د هغه شي د ضایع کېدلو خطر وي نو بیا او چتول واجب دي. گیني گناهگار به وي. همدغه حکم د لقیط ماشوم هم دی. او د څاروي هم دی. د لقیط خرچه په بیت المال باندې ده. د څاروي خرچه د څاروي د منافعو نه ده. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام ابو یوسف رَحْمَةُ اللَّهِ په د تشهیر څه موده مقررې نده بلکې مبتلی به په رائي باندې موقوف ده. د ائمه ثلاثو او د امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد تشهیر موده یو کال ده. هغه که لگ وي یا که ډیر وي. دواړه فریقینو د احیثو نه استدلال کړی دی.

دویمه مسئله: استعمال لقطه: که د تشهیر نه وروسته هم مالک معلوم نشو نو که او چتونکې فقیر وي نو د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام ثوري رَحْمَةُ اللَّهِ په هغه کس یې خپله استعمالولی شي او که هغه مالداره وي نو په یو غریب دي صدقه کړي. د امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد که مالداره وي او که غریب وي لقطه په ذاتي توگه استعمالولی شي. دواړو فریقینو د احادیثو نه استدلال کړی دی. (المراقات ۶/۲۱۹)

دریمه مسئله: د حیوان لقطه: د بېزي او یا د نورو څاروو په سنبالول او تشهیر کولو کې خو څه اختلاف نشته دی. خو که اوښ ملاو شي نو د هغې سنبالول او لقطه کول څنگه دي. پدې کې د فقهاؤ اختلاف دی. د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد که د ورک شوي اوښ د ضایع کیدو خطر وي نو د هغې التقاط مستحب دی. د ائمه ثلاثو په نزد اوښ لقطه کول خلاف اولی دی. (المراقات ۶/۲۲۱)

دا دومره سخت اختلاف ندی. نو ځکه احادیث او قیاس دي استعمال کړی شي. خو دومره خبره یقیني ده چې نن سبا خو اوښ لا څه چې خلک د دینه هم غټ شي وچتوی او پټ یې کړي. پاکستان کې د وزیر اعظم بهتو صاحب په دور کې دریل گاړي انجن پټ کړی شوی وو. حضرت مفتی محمود رَحْمَةُ اللَّهِ به په جلسو کې فرمایل چې د دې غل دومره طاقتور وو چې دریل گاړي پټی باندې به یې

قَالَ : هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذَّئِبِ

هغه سره څه وکړی شي) نبي کریم ﷺ فرمایل هغه ستاده یا ستادور ورده او یاد لپوه ده ددی

قَالَ : فَضَالَةٌ الْإِبِلِ ؟ قَالَ :

نه وروسته دې سرې پوښتنه وکړه چې دورک شوي اوښ باره کې څه حکم دی؟ نبي ﷺ فرمایل

مَا لَكَ وَ لَهَا ؟

ستاده هغه سره څه کار دی (یعنې هغه مه نېسه ځکه هغه ضایع کیدونکی شی ندی نو ځکه د هغه د

مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَ حِذَاؤُهَا تَرْدُ الْمَاءِ وَ تَأْكُلُ

نیولو ضرورت نشته دی) دهغه مشک او موزي دهغه سره دي د او بو پورې تلی شي او خوړي شي د

الشَّجَرِ حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا .^(۱)

بوټو پانې ترڅو چې هغه خپل مالک ته ونه رسېږي .

وَفِي رِوَايَةٍ لِسُلَيْمٍ : فَقَالَ : عَرَفْتُهَا سَنَةً ثُمَّ اعْرِفُ وِكَاءَهَا وَعِقَاصَهَا ثُمَّ اسْتَنْفِقْ بِهَا فَإِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَأَدِّهَا إِلَيْهِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

توضیح: عفاصها: ای دغاه ها یعنی لوبني په نښه کې ساته دي د پاره چې د بل نه د علامت په پوښتنه کې صحیح اندازه وي.

ووکائها: وکاء سربند ته وايي. سريې وپیژنی. که چري کڅوړه وي نو د هغه سرند څه شی دی. (المرقات ۶/۲۱۹)

فعرها: یعنی که مالک راغلی نو هغه ته ورکړه گیني تریو کال پورې یې تشهیر وکړه. د جمهورو فقهاؤ او د امام محمد رَحْمَةُ اللَّهِ همدغه مسلک دی، خود امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام ابویوسف رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد څه متیعنه موده نشته دی. بلکې د مبتلې به سرې اعتبار دی. ځکه دزیر بحث حدیث نه بغیر نورو احادیثو کې ځینې داسې دي چې په هغه کې مودی ذکر نشته دی. او په ځینو کې تر درې کالو پورې تشهیر دی. معلومه شوه چې د خاصی مودی تعین نشي کیدلی. تفصیل مخکې تېر شوی دی. (المرقات ۶/۲۱۹)

والافشالك: یعنی بیا ته پوهه شه او ستا کار پوهه شه. خپله یې وخوره یا یې بل له ورکه. ددی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۹۱۵ رقم الحديث: ۲۰۲۹. ومسلم في صحيحه ۱۳۴۶/۳ رقم الحديث: ۱۷۲۲/۱.

مسئله تحقیق د دینه منځکې نورو مسئلو د لاندې شوی دی. (المقات ۶/۲۱۹)

هی لك: یعنی بېزه یو کمزوری څاروی دی. که چري ته سنبال نکړو نو ستا یو ورو به یې ونیسي با به یې لېوه و خوري. مطلب دا چې ته یې د لقطي په توگه سنبال کړه. (المقات ۶/۲۱۹)

معها سقائها: یعنی د اوبن نیولو سره ستا څه کار دی د هغې سره د هغې مشکیزه شته دی. په صحراء کې گرځي راگرځي. د اوبو ضرورت نشته دی. ځکه د اوبو ډکي د هغې سره شته دی. علماء لیکي چې اوبن تر پنځلس (۱۵) ورځو پورې تنده ساتلی شي. د خوراک هم هم څه چندان ضرورت نشته دی. ځکه څپ یې وږد دی. د بوټو وچت خابونو کې هم څریدلی شي. (المقات ۶/۲۲۰)

حذائها: حذا بوټانو او موزو ته وايي. مراد ترینه د اوبن مضبوط تلي دي. لهذا هغه په خوراک ځکاک او د درنداگانو نه ځان بچ کولو بانې خود کفیل دی. یخني او گرمي برداشت کولی شي. د شد دشتي الوتکه ده. هېڅ درنده هغه نشي ماتولی. (المقات ۶/۲۲۰)

استنفق: یعنی څاروي باندې د تشهير تر ورځو پورې مصرف وکړي او د همدغه څاروی د عاید نه یې پوره کوی. (المقات ۶/۲۲۰)

ادها اليه: که چري شی موجود وي وریې کړه گیني نرخ یې ادا کړه. امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام احمد رَحْمَةُ اللَّهِ وايي چې لقطه د هغې د مالک په غوښتنه باندې ورکول واجب دي د څه گواه ضرورت نشته دی. فقط علامات او نښانې ويل ضروري دي. احناف او شوافع وايي چې که چري ملتقط ته يقين راغلو نو ورکول جائز دي سگر واجب نه دي واجب به هله وي چې مالک په داسې مال باندې گواه تېر کړي. (المقات ۶/۲۲۱)

د تشهير په نيت يې اوچت کړی گیني خیانت دی

﴿۲۶﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ آوَى ضَالَّةً

زید رَحْمَةُ اللَّهِ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم کس (دچا) يو ورک شوی شی اوچت کړي

فَهُوَ ضَالٌّ مَا لَمْ يَعْرِفْهَا. ^(۱)

نو هغه گمراه دی تر هغه چې هغه د هغې تشهير ونه کړي.

توضیح: چرته چې د لقطه نه اوچتول حکم په احادیثو کې راغلی دی. د دینه مراد همدغه دی. چې یو

سړی خپله دخورلو او پټولو لپاره او چتوي نو دا گناه ده که د حفاظت لپاره د تشهير په غرض او چتوي نو بيا جائز دی.

د حاجي لقطه او چتوي

﴿۳﴾ وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ لُقْطَةِ

عبد الرحمن بن عثمان تيمی وایي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم منع کړې ده دا او چتولو د لويديلي شيانو

الْحَاجِّ. (۱)

د حاجيانو نه.

توضیح: په مسئله نمبر ۴ کې د دې تحقيق تېر شوی دی.

الفصل الثاني

د يو څو مهمو مسائلو ذکر

﴿۴﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ

عمرو بن شعيب د خپل پلار (شعيب رضي الله عنه) نه او شعيب رضي الله عنه د خپل نیکه (عبد الله ابن عمر رضي الله عنه)

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سئلَ عَنِ الثَّيْرِ الْمُعَلَّقِ

نه نقل کوي چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه (بوټو باندې) د زور پندي شوي میوو باره کې پوښتنه وشوه

فَقَالَ : مَنْ أَصَابَ مِنْهُ مِنْ ذِي حَاجَةٍ

نوبی عليه السلام و فرمایل چې که چري یو ضرورت مند څه میوه (راوشکی) وینخوري او لمن ترې نه ډکوي

غَيْرَ مُتَّخِذٍ حُبْنَةً فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ وَ مَنْ خَرَجَ بِشَيْءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ غَرَامَةٌ مِثْلِيهِ

نوپدې کې څه گناه نشته او کوم سړی چې خوري یې هم او لمن هم ترې ډکوي نو په دوه دوه چنده تاوان

وَ الْعُقُوبَةُ وَ مَنْ سَوَّقَ مِنْهُ شَيْئًا بَعْدَ أَنْ يُؤْوِيَهُ الْجَرِيرِينَ

او سزاده او کوم سړی چې د دې میوو نه څه پټي کړي چې په گودام کې ایڅودلی شوي وي او هغه پټي

فَبَلَغَ ثَمَنَ الْبَحْنِ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ

کړی شوی مقدار دیوسپر (ډال) دنرخ برابر وي نو دهغه دلاس دغوڅولو سزاده راوي چې د ورک شوي

وَ ذَكَرَ فِي صَلَاةِ الْإِبِلِ وَ الْغَنَمِ كَمَا ذَكَرَ غَيْرُهُ قَالَ :

اوبښ او بېزي باره کې کومه پوښتنه او جواب ذکر کړی کوم چې نور وراويانو بيان کړی دی (او کوم

وَ سُئِلَ عَنِ اللَّقْطَةِ

چې مخکې تېر شوی دی) دهغې نه وروسته راوي وايي چې بېاد نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د لقطه

فَقَالَ : مَا كَانَ مِنْهَا فِي الطَّرِيقِ الْمَيْتَاءِ

باره کې تپوس وشو نو نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل چې کومه لقطه په يوه داسې لاره باندې وموندلی شي

وَ الْقَرْيَةِ الْجَامِعَةِ فَعَرَفَهَا سَنَةً

چې په هغې باندې تگ اوراتگ کېږي او کلی او ابادي نژدې وي نو تر يو کال پورې تشهير او اعلان يې

فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا فَأَدْفَعَهَا إِلَيْهِ وَ إِنْ لَمْ يَأْتِ فَهُوَ لَكَ

وکړي او بيا چې کله مالک راشي نو هغه لقطه هغه مالک ته وسپاري او که مالک رانغلو نو دا لقطه ستا

وَ مَا كَانَ فِي الْخَرَابِ الْعَادِي فِيهِ

ده (ته هغه استعمالولی شي) او هغه لقطه چې په شاړ ځای کې وموندلی شي نو دهغې او د زمکې

وَ فِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ . وَ رَوَى أَبُو دَاوُدَ عَنْهُ مِنْ قَوْلِهِ : وَسُئِلَ عَنِ اللَّقْطَةِ إِلَى آخِرِهِ (۱)

نه حاصلیدونکې معدن دا حکم دی چې دهغې پنځمه برخه د خدای په لاره کې ورکړی شي.

توضیح: الثمر المعلق: یعنی د بوټو میوه که مضطر سړی په حالت مخصمه کې و خوري د دې لپاره چې ځان بچ کړی نو اجازت دی. وروسته به یې نرخ ادا کړي یا په ابتداء د اسلام کې دهغې اجازت وو. بېاد نرخ د ادا کولو خبره راغله. دا ټول په هغه صورت کې دي چې دا سړی یې نه ذخیره کوي. که ذخیره کول یې شروع کړل یا یې کور ته وړل نو په هغې باندې به دوه چنده تاوان راځي او هغې ته به سزا هم ورکولی کېږي. د دوه چنده تاوان حکم د تغلیظ او تشدید او تهدید او د تنبیه په توګه

دی. یا دا هم د اسلام ابتدائی حکم و بیا منسوخ شو. اگر که حضرت عمر رضی الله عنه به د دې ظاهري حديث مطابق فيصله کوله. او د امام احمد رحمه الله هم دغه مسلک وو. په لمن یا بل څه شي کې پټول او وړل. والعقوبة: د دې عقوبت نه مراد تعزیز دی. چې د حاکم او قاضي په صوابدید باندې موقوف دی. (المقات ۶/۲۲۳)

یو یه الجرين: جرين گودام ته وايي. چرته چې غله کيخودلې کېږي. او د ایوانه مراد تر هغه ځای پورې راوړل او محفوظ کولو ته وايي. المجن: ډال ته وايي. (المقات ۶/۲۲۳)

الطريق الميتاء: یعنی په عامه لاره کې لقطه ملاوو شوه. میتاء د تگ او راتگ عامي لاري ته وايي. (المقات ۶/۲۲۴)

القرية الجامعه: یعنی د ښار د ابادۍ دننه ملاوو شي نو دا د لقطه په حکم کیدی. د دې تشهير ضروري دی. (المقات ۶/۲۲۴)

وماکان في الخراب: یعنی بېخي شاړه او غير اباد ځنگل چې د قوم عاد د زماني نه وړان پروت وي. په هغې کې ځخانه ملاوو شوه نو په هغې خمس (پنځمه) ده او په کار جنه زمکه (رکاز) کې هم خمس دی. (المقات ۶/۲۲۴)

که د لقطې د استعمالولو نه وروسته مالک راغلو نو څه به کېږي

﴿٥﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ : أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَجَدَ دِينَارًا
ابو سعيد خدری رضی الله عنه وایي چې یوه ورځ حضرت علي بن ابي طالب رضی الله عنه یو دینار پیدا کړو (په
فَاتَى بِهِ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا
یوه لاره کې د لقطې په توګه) حضرت علي رضی الله عنه هغه فاطمې رضی الله عنها ته راوړو او بیا چې د حضرت
فَسَأَلَ عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَذَا
علي رضی الله عنه د دې باره کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه پوښتنه وکړه نو نبي عليه السلام وفرمایيل چې دا د
رِزْقُ اللَّهِ فَأَكَلَ مِنْهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ
الله ورکړی شوی رزق دی بیا هغه دینار (باندې اخستلی شوی شی) نبي عليه السلام هم وخورو او حضرت
أَكَلَ عَلِيٌّ وَفَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ أَتَتْ امْرَأَةً تَنْشُدُ الدِّينَارَ
علي رضی الله عنه او فاطمې رضی الله عنها هم وخورو، د دې نه وروسته یوې ښځې خپل دینار لټولو او راغله نو

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ أَدِ الدِّينَارَ. (۱)

نبی کریم ﷺ حضرت علی رضی اللہ عنہ ته وفرمايل چې دي بنحې ته دينار وركړه.

بدنيتی سره لقطه او چتول د اور لمبه ده

﴿۶﴾ وَعَنِ الْجَارُودِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ضَالَّةُ الْمُسْلِمِ

جارود رضی اللہ عنہ وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل "د مسلمانانو ورك شوی شی (د دوزخ) د

حَرَقُ النَّارِ. (۲)

اور يوه لمبه ده.

که لقطه ملاؤ شي نو د گواه دمخې نه يې اوچت کړی

﴿۷﴾ وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ وَجَدَ لُقْطَةً

عياض بن حمار رضی اللہ عنہ وايي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل چا چې وموندو يو غورخيدلې خيز

فَلْيُشْهَدْ ذَا عَدْلٍ أَوْ ذَوِي عَدْلٍ

نو هغه ته پکار دي چې يو منصف سړی ته يا يې وفرمايل چې دوه منصف سړی گواه کړی او (بغير د

وَلَا يَكْتُمُ وَلَا يُغَيِّبُ فَإِنْ وَجَدَ صَاحِبَهَا

تشهير او د اعلان) هغه پټوی مه او مه هغه (بل ځای کې خرڅ کړی) پټ کړی که بپاد هغې مالک راشي

فَلْيَرُدَّهَا عَلَيْهِ وَ إِلَّا فَهُوَ مَالُ اللَّهِ

نو ورته وریې کړی او که مالک يې په لاس درنشي نو بپا هغه د الله وركړی شوی مال دی چې الله

يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ. (۳)

تعالی چاته وغواړي (د غيب نه) مال وركوي.

توضیح: يعنې گواه جوړ کړی چې دومره مال دی په فلاني تاريخ ماته په فلاني ځای کې ملاؤ شوی دی. بپا يې تشهير وکړه که مالک يې راشي او ډېره دعوی کوي يا د ډاکې او غلا دعوی کوي نو

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۲/۳۳۷ رقم الحديث: ۱۷۱۴

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۲۶۵ رقم الحديث: ۱۸۸۱

(۳) أخرجه ابوداود في السنن ۲/۳۳۵ رقم الحديث: ۱۷۰۹

ستاسره به گواه وي. هېڅ تشویش به نه وي. گیني پریشانه به یې. همدغه شان په گواه جوړولو سره به ته په خپله هم ددې د خوړلو او هضمولو په چکر کې نه پریوځي. ځیني علماء وايي چې گواه جوړول مستحب دي. مگر ځینې وايي چې واجب دي. (المرقات ۶/۲۲۶)

بېخي د بي ارزښته شی تشهیر ریاکاري ده

﴿۸﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَصَا وَالسَّوْطِ وَالْحَبْلِ وَ

جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته اجازت راکړې دي د امساء، دري، پري او ددې

أَشْبَاهِهِ يَلْتَقِطُهُ الرَّجُلُ يَنْتَفِعُ بِهِ. وَذَكَرَ حَدِيثُ الْبِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرَب: أَلَا يَحِلُّ فِي بَابِ الْإِعْتِصَامِ^(۱)

پشان شیانو کې (چې بې قیمتې وي) که کوم سړی وغواړي او چت دې کړي او خپله یې استعمال کړي.

توضیح: رخص لنا: یعنی بېخي بي ارزښته مال دی. مثلاً امساء ده پري دی چابق دی که جوړه ده یا نو بی ارزښته شیان دي. چې کوم سړی د هغې اعلان کوي او گرځي نو په حقیقت کې هغه ریاکار دی. د خپلې تقوی تشهیر کول غواړي. (المرقات ۶/۲۲۷)

باب الفرائض

فرائض یعنی د میراث بیان

قال الله تعالى: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ (سورة النساء آیت: ۱۱)

فرائض جمع ده د دې مفرد فريضة ده فريضة د فرض نه مشتق دی چې د غوڅولو په معنی کې هم راځي او د مقدور او مقررولو په معنی هم راځي. دلته د الفرائض نه علم الميراث مراد دی چې اصطلاحي تعريف يې داسې دی: "المقدرات الشرعية في الميراثات المالية" یعنی د ميراث هغه برخه چې قرآن او حديث مقررې کړې ده. (المرقات ۶/۲۲۸)

قرآن کې د فريضة په نوم سره ياد کړی شوی دی. او په حديث کې دی "وافرضکم زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اى اعلمکم بعلم الميراث". نو ځکه ديتته علم الفرائض هم وايي. فقهاؤ ليکلي دي چې د مړي ترکې (پرېښودل شوی مال) سره څلور (۴) حقوق متعلق وي. د هغې ترتيب داسې دی: ۱: د ټولو نه اول د مړي تجهير او تکفين دی. پدې باندې چې کوم مصرف راځي هغه د قرض نه مخکې دي. ۲: د تجهيز او تکفين نه وروسته چې په مړي باندې کوم قرض وي يا بله کومه مطالبه وي نو د هغې ادا کول ضروري دي. ۳: د دينه وروسته چې کوم پاتې شو نو بيا په هغې کې تهائى برنبه کې به د مړي وصيت پوره کېږي که چرې هغې وصيت کړی وي. ۴: د هغې نه وروسته چې کوم مال پاتې شو نو هغه په ټول د مړي په وارثانو کې تقسيمېږي. د ميراث ترتيب داسې دی چې او اول به ذوی الفروض ته د هغې مقرر شوي برخي ورکړی شي. ذوی الفروض ټول دولس (۱۲) دي. د مړي د ترکې نه د ذوی الفروض ورکولو نه وروسته چې څه پاتې شي نو هغه به په عصبات کې تقسيم شي. ذوی الفروض په اوله درجه کې وارث دی او عصبات په دويمه درجه کې وارث دی. وس که د مړي په وارثانو کې نه ذوی الفروض وي او نه عصبات وي نو بيا به د هغې ترکه مال په ذوی الارحام کې تقسيمېږي گويا کې ذوی الارحام د وراثت دريمه درجه ده. اول د ذوی الفروض ده، دويمه د عصبات ده او دريمه د ذوی الارحام ده. احناف او حنابله په ميراث کې د دې ترتيب سره د ذوی الارحام د حق قائل دي.

د ميراث موانع څلور دي: ۱: اول غلامي ده. غلام نه د چا وارث کيدلی شي او څوک د هغې وارث کيدلی شي. ځکه غلام په شرعي توگه د هېڅ شي مالک نشي کيدلی. ۲: دويم شی ناحقه قتل دی. که چرې وارث خپل مورث قتل کړي. نو شرعاً قاتل د ميراث نه محرومېږي. ۳: اختلاف مذهب: د دوو (۲) مذهبونو اختلاف هر يو د بل مذهب والاد ميراث نه محروموي. مثلاً مسلمان او يهودي

یا عیسائی یا قادیانی یا رافضی ۴: اختلاف دارین: یعنی د مړي او د وارث د ملک او وطن مختلف کیدل د میراث نه محروموي مثلاً یو سړی په درالاسلام کې ویښې او بل په دارالحرب کې اوسېږي. نو دواړه به د یو بل میراث نه محرومېږي. خو دا حکم د غیر مسلم لپاره دی. مسلمان وارث او مورث کې د اختلاف دراین څه اعتبار نشته دی په قرآن کې د الله تعالی صریح حکم دی چې د ښځو په میراث کې حق دی. اگر که نن سبا مسلمانان دا حکم نظر انداز کوي خو په قیامت کې به حساب کېږي. (المقات ۶/۲۳۰)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

دمړي تر که دمړي دوارثانو حق دی

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ

ابو هريره روى الله عنه نقل كوي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايل زه عزيزيم د مسلمانانو په حق باندي د

(یعني د دين او دنيا په هر د معامله کې چې یو مسلمان په خپل ځان څو مړه مهربانه کيدې شي زه په

هغه د هغه څخه هم زیات مهربانه یم ځکه چې د هغوي د قرضونو د ادا کولو هم زه زیات حقدار یم)

مِنْ أَنفُسِهِمْ فَمَنْ مَاتَ وَ عَلَيْهِ دَيْنٌ وَ لَمْ يَتْرُكْ

د خپل ځان نه، لهذا کوم سړی (مسلمان) چې مړ شي او په ذمه یې قرض وي او مال یې نه وي پریځي چې

وَفَاءٌ فَعَلَى قَضَاؤُهُ . وَ مَنْ تَرَكَ مَالًا

د هغې نه قرض ادا کړی شي نو دده د قرض ادا کول زما ذمه واري ده او کوم سړی چې مال پرېږدي نو هغه

فَلِوَرَثَتِهِ . وَ فِي رِوَايَةٍ : مَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضِيَاعًا

یې ده ارثانودی. یو روایت کې دي چې کوم سړی عیال داره یا قرضدارى مړ شي او مال یې نه وي پریځي

چې په هغه باندي قرض ادا کړی شي یا د هغې دا اولاد ساتنه پري وشي نو (د هغې وکیل یا وصی) دي

فَلْيَأْتِنِي فَأَنَا مَوْلَاهُ

ماته راشي زه به د هغه انتظام کوم (یعني د هغه قرض به زه خلاصوم او د هغه د اولاد ساتنه به زه کوم).

وَ فِي رِوَايَةٍ : مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ

په یو روایت کې داسې دي چې نبي عليه السلام فرمايل کوم سړی چې مال پرېږدي او مړ شي نو هغه مال

وَ مَنْ تَرَكَ كَلًّا

د هغه د وارثانو دى او چې کوم دروندشى (يعنې قرض او اولاد) پرېږدي او مرشي نو د هغې انتظام

فَأَلَيْنَا^(۱)

کول زما ذمه واري ده.

توضیح: اولی: د احق او اقرب په معنی دی. یعنی نبی کریم ﷺ فرمایي چې زه په هر شي کې اگر که هغه دين سره تړلي وي يا دنيا سره تړلي وي د مسلمانانو د نفسونو نه ډير حقداريم. لهذا زما شفقت په هغوی باندې د دينه ډير دی. کوم شفقت چې د هغوی په خپل ځانونو باندې دی. نو زه د هغوی د قرض د ادا کولو هم ډير حقداريم. (المقات ۶/۲۲۹)

اوضیاعاً: یعنی کوم سړی چې بې وسه اولاد پرېښودلو او ماله راغلو نو زه به د هغې مرسته کوم. او چا چې مال په ترکه کې پرېښودلو نو هغه مال د هغې د وارثانو دی.

کَلًّا: بار ته وایي بې یارو مددگار اولاد. دلته یې کلا نوم سره یاد کړی دی. دې لوی شفقت او محبت ته وگوری او بیا په نبې مکرم ﷺ باندې درود ووايي. نبی کریم ﷺ وایي چې گټه د مړي د وارثانو ده او چې کوم بار دی زه به یې په هغې کې مرسته کوم سبحان الله په امت باندې د شفقت اتيها ده. (المقات ۶/۲۲۹)

په ترکه کې اول ذوی الفروض حق دی

﴿۲﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الْحَقُّوَا الْفَرَائِضَ

ابن عباس رضی اللہ عنہ وایي چې نبی کریم ﷺ فرمایيل ورکړئ دمیراث برخې (چې په قرآن کریم

بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرَ^(۲)

کې متعین کړی شوي دي) برخه دارو ته او چې څه پاتې شي نو هغه د مړي هغه نارینه وارث (عصبه)

حق دی چې د مړي د ټولو نه نزدې عزیزوي.

توضیح: باهلها: د دينه مراد ذوی الفروض دي چې په قرآن کې د هغې د برخو واضح بیان شوی دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶۱/۵ رقم الحديث: ۲۱۹۹، ومسلم في صحيحه ۱۲۳۷/۳ رقم الحديث: ۱۶۱۹/۱۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۹/۱۲ رقم الحديث: ۶۷۳۲، ومسلم في صحيحه ۱۲۳۳/۳ رقم الحديث: ۱۶۱۵/۶.

ذوی الفروض نه چې کوم مال پاتې شي نو هغه د نزدې عصباتو دی. د نزدې عصبه په موجودگي کې به لري عصبه ته هېڅ نه ورکړي کېږي. هغه حاجب دي. (المقات ۶/۲۲۹)

سوال: دلته دا سوال دی چې "رجل" د ذکر کولو نه وروسته د "ذکر" ذکر بهي ځایه دی ځکه رجل خو مذکروي؟

جواب: دا چې درجل اطلاق عموماً په بالغ نارینه باندې کېږي حال دا چې د میراث تعلق د وړو ماشومانو سره هم وي د دې وهم لري کولو لپاره درجل نه وروسته د ذکر تاکید او وضاحت شوی دی.

دویم جواب: دا دی چې ذکر لفظ د ډېرولو نه د خنثی نه احترام مقصود دی.

دریم جواب: دا دی چې دا لفظ فقط د تاکید لپاره دی. (المقات ۶/۲۲۹)

د ملت اختلاف د میراث نه محروم کول کوي

﴿۳﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ

اسامه بن زيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل نه خو مسلمان د کافر وارث کیدی شي

وَلَا الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ. (۱)

او نه کافر د مسلمان وارث کیدی شي.

توضیح: لا يرث المسلم الكافر: علامه نووي رَحِمَهُ اللَّهُ او نور علماء و ليکلي دي چې پدې باندې د ټولو اتفاق دی چې کافر د مسلمان وارث نشي کیدی. مثلاً قادياني د خپل مسلمان ورور وارث نشي کیدی. اوس پاتې شوه دا مسئله چې آیا يو مسلمان د کافر وارث کیدی شي يا نه؟ نو پدې کې د ټولو فقهاؤ اختلاف دی. ائمه اربعه او د جمهورو علماء په نزد مسلمان هم د کافر وارث کیدی نه شي لکه څنگه چې زير بحث حديث کې دي. چې نه کافر د مسلمان وارث کیدی شي او نه مسلمان د کافر وارث کیدی شي. خو حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت معاويه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او ځينې تابعين لکه سعيد بن مسيب او ابراهيم نخعي په نزد مسلمان د کافر وارث کیدی شي. د بحث لاندې دليل د جمهورو دليل دی. اوس مسئله د مرتد د مال ده چې د دې وارث به څوک وي نو امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ او د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللَّهُ په نزد مرتد په حالت اسلام کې گټلی شوی مال به بيت المال ته ځي بيت المال د دې وارث دی. دویم قول د صاحبينو دی چې کوم مال هم د مرتد دی که هغه د اسلام په

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۱۲ رقم الحديث: ۶۷۶۴، ومسلم في صحيحه ۱۲۳۳/۳ رقم الحديث: ۱۶۱۴/۱.

حالت کې گټلی شوي وي يا د ارتدار په وخت کې گټلی شوی وي. ټول مال د وارثانو حق دی. دریم قول د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ دى. هغه وايي چې په حالت اسلام کې گټلی شوی مال د وارثانو دى او د ارتداد په حالت کې گټلی شوی مال د بيت المال دى. (المرقات ۶/۲۳۰)

آزادونکی د آزاد کړې شوي غلام وارث دی

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ. ^(۱)

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل د يو قوم آزاد کړې غلام د دې قوم نه دي

توضیح: مولى القوم: د مولى اطلاق په آزادونکې باندې هم کېږي او په آزاد شوي غلام باندې هم کېږي که دلته د مولى نه معتق مالک مراد وي. نو د حديث مطلب به دا شي چې آزادونکی سړی د خپل آزاد شوي غلام وارث دی. دا مسئله واضحه ده او کېد مولى نه مراد آزاد شوی غلام واخستلی شي نو د حديث مطلب به دا وي چې کوم قوم يو غلام آزاد کړو. د آزاد کړې شوي غلام حيثيت د هغه قوم پشان شي. که آزادونکی سيد وي چې د هغې لپاره صدقه اخستل حرام دي نو غلام هم د سيد په حکم کې راځي. د دې لپاره به هم صدقه اخستل حرام وي. ملاعلى قاري رَحْمَةُ اللَّهِ او نورو شارحینو د دې حديث په تشریح کې داسې ليکلي دي او د حديث د سياق او سباق او د الفاظو د اطلاق نه يې داسې محسوسه کړيده چې د دې حديث دا دويم مفهوم مقصود دی. نو پدې سره امت ته يوه ضابطه ملاو شي. په نورو احاديثو کې د دې حکم تفصيل هم دی. (المرقات ۶/۲۳۱)

خوری د ماما تر کې وراث دی

﴿٤٥﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ. ^(۲)

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دی وایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: د يو قوم خوری د هغه قوم نه وي.

وَذَكَرَ حَدِيثَ عَائِشَةَ: إِنَّمَا الْوَلَاءُ فِي بَابِ قَبْلِ بَابِ السَّلَامِ.

توضیح: ابن اخت القوم: د قوم خور خو مور شوه او د هغې خوي د قوم خوری شو. مطلب دا شو چې خوری د ماما وارث وي. او دا خلک د ذوی الارحام نه دي. لهذا د دینه ثابت شو چې که ذوی الفروض او عصبه معدوم وي نو بپا د مري د ميراث برخه ذوی الارحام ته ورکولی کېږي. نو د امام

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۸/۱۲ رقم الحديث: ۶۷۶۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۹/۱۲ رقم الحديث: ۶۷۶۲، ومسلم في صحيحه ۷۳۵/۲ رقم الحديث: ۱۰۵۹/۱۳۲.

ابوحنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ او د امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ هم دغه مسلک دی. د امام مالک رَحْمَةُ اللَّهِ او امام شافعي رَحْمَةُ اللَّهِ په نزد ذوی الارحام وارث نشي جوړیدلی. احنافو او حنابلو د زیر بحث حدیث نه استدلال کړی دی. د فصل ثانی حدیث نمبر ۱۱ کې الخال وارث نه هم استدلال کړی دی. همدغه شان د حضرت برید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حدیث نمبر ۱۵ نه هم استدلال کړی دی. چې په هغې کې او ذارحم الفاظ دي. د قرآن آیت هم دی ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ (احزاب آیت: ۶) د احنافو مورچه مضبوطه ده. (المراقات ۶/۲۳۱)

الفصل الثاني

آیاد مختلف ملتونو خلک به دیو بل وراثان وي؟

﴿٦﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَتَوَارَثُ
عبدالله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوي دي وايي چې : نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل : وراثت نه کيږي په
أَهْلٍ مِلَّتَيْنِ شَقِيٍّ . ^(۱)
مينځ د دوو مختلف مذهبونو خلکو کې.

توضیح: شقی د شیت جمع ده. د مختلف او متفرق په معنی دی. یعنی د متفرق او د مختلف مذهبونو خلک دیو بل وراثان نه شي کیدی. د ائمه ثلاثو په نزد د مختلف مذهبونو متعلق کفار دیو بل وراثان نه شي کیدی مثلاً یهودي د عیسائیانو وراثان نه شي کیدی او نه هندوان د هغوی وراثان کیدی شي. (المراقات ۶/۲۳۳)

امام ابوحنيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې یهود او نصاری او سکان او هندوان دیو بل وراثان کیدی شي. جمهور فقهاء د زیر بحث حدیث نه استدلال کوي. احناف د دې حدیث نه استدلال کوي "عن عمر

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : الْمَشْرُكُونَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ لَّا لِرِثَتِهِمْ وَلَا يَرِثُونَ". (راواة احمد)

زیر بحث حدیث کې ملتین نه مسلم او غیر مسلم د دوو (۲) ملتونو تعین مقصود دی. ټول ملتونه مراد نه دي. لهذا دا حدیث د جمهورو نه دی بلکې زمونږ دلیل دی. (المراقات ۶/۲۳۳)

قاتل د میراث نه محروم دی

﴿۷۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْقَاتِلُ لَا يَرِثُ. (۱)

ابو هریره رضی اللہ عنہ راوی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل: قتل کونکی وارث نه وي.

توضیح: پدې کې اسلام ډیر لوي حکمت ایښي دی چې قاتل د میراث نه محروم دی. ګیني خلکو به خپل بوداگان مورثان د میراث لپاره ډیر ژور وژلی او قتل عام به شروع شي.

د نیا شپږمه برخه ده

﴿۷۸﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ لِلْجَدَّةِ الشُّدُسَ إِذَا

د بریده رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د نیا شپږمه برخه مقررہ کړې ده خودا چې

لَمْ تَكُنْ دُونَهَا أُمَّ. (۲)

مور هغه محجوب نه کړي.

توضیح: د جدته نه دلته نیا مراد ده. یعنی که مور ژوندي وي نو بیا نیا ته هیڅ نه ملاويږي. خو که مور ژوندي وي نو بیا به د مړي د ترکې نه جدته ته شپږمه برښه ملاويږي.

ژوندي پیدا کیدونکی ماشوم وارث دی

﴿۷۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا اسْتَهَلَ الصَّبِيُّ صَلَّى

جابر رضی اللہ عنہ وايي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل که چیري ماشوم آواز راوباسي نو دهغه د جنازي

عَلَيْهِ وَ وَرِثَ. (۳)

لمونخ دي وکړي شي او هغه دي وارث وګنلې شي.

توضیح: استهل: ماشوم چې کله د پیدا کېدلو وخت کې آواز وکړي نو هغه ته استهلال وايي. دلته مراد د ژوند يو علامت دی. که چري ماشوم د پیدا کېدلو وخت کې ژوندي وي او آواز راوباسي يا لاس او ښيې و خوزوي يا ساه واخلي نو هغه له دي باقاعده غسل ورکړي شي. او دهغه د جنازي لمونخ دي وکړي شي. او هغه دي د خپل مال مالک وګنلې شي. بیا به د مرګ نه وروسته د قاعدې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۷۰/۴ رقم الحديث: ۲۱۰۹

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۱۷/۳ رقم الحديث: ۲۸۹۵

(۳) أخرجه ابن ماجه في السنن ۹۱۹/۲ رقم الحديث: ۲۷۵۰

مطابق د هغې د میراث تقسیم کېږي مثلاً یوې سره سره د هغه حامله ښځه پاتې شوه او څه لورگاني یې پاتې شوي. کله چې دا ماشوم پیدا شي نو په پیدا کېدو سره دا د خپل پلار په مال کې د نورو ورونو او خویندو سره وارث جوړ شو او بیا چې کله مړ شو نو د مرگ نه وروسته به د هغې د ورونو او خویندو په مینځ کې دغه میراث تقسیمېږي. همدغه شان دا ماشوم هم وارث شو. او مورث هم شو. او که چرې دا ماشوم د پیدا کېدو وخت کې مړ پیدا شو نو دا خو نه وارث کیدی شي او نه مورث کیدی شي. د حدیث همدغه مطلب دی. (المراقات ۶/۲۳۴)

د اسلام د ابتداء یو حکم

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ
کثیر بن عبد الله د خپل پلار (عبد الله تابعي رَحْمَةُ اللَّهِ) او هغه د کثیر د نیکه یعنی د خپل پلار عمرو بن عوف
قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَوْلَى الْقَوْمِ
مزنی صحابي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) نه نقل کوي وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې : د یو قوم مولى د
مِنْهُمْ وَ حَلِيفُ الْقَوْمِ مِنْهُمْ وَ ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ. (۱)
هغه قوم نه دی. د یو قوم حلیف د هغه قوم نه دی. او د یو قوم خوری د هغه قوم نه دی.

توضیح: مولى القوم منهم: د دې توضیح مخکې په حدیث نمبر ۴ کې شوي. او ابن اخت القوم توضیح هم په روایت نمبر ۵ کې شوي ده. دلته خبره حلیف القوم منهم باندې ده. د دې وضاحت دا دی چې په عربو کې دا رواج و چې هغوی به دوه گسانو په خپل مینځ کې په قسم باندې معاهده کوله چې مونږ به د یو بل په غم او درد او مرگ او ژوند کې شریک یو. د یو جنګ به د بل جنګ گڼلی کېدو. او د یو صلح به د بل صلح گڼلی کیده. هر قسمه گټه او تاوان کې به شریک وو. او د یو د مرگ نه وروسته به بل د هغه په میراث کې وارثانو سره شریک وو. په ابتداء د اسلام کې د میراث باره کې همدغه شان حکم وو. چې د یو د مرگ نه وروسته به بل د هغې د میراث وارث کېدو. بیا چې کله د میراث حکم او د میراث ضابطه په قرآن کې پېن شوه نو د حلیف دا حکم منسوخ شو. او زور رواج هم ختم شو. (المراقات ۶/۲۳۴)

که وارث نه وي نو ماما د خوری وارث کیدې شي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ الْبِقْدَامِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ

مقدام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل زه د هر مؤمن په حق کې خپله دهغه نه ډیر عزیز

فَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيْعَةً

او خیر خواه یم لهذا کوم سړی چې په خپله ذمه اولاد یا قرض پرېږدي او مړ شي نو دهغه قرض ادا کول

فَالْيَتَامَىٰ وَ مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ

او د اولاد ساتنه زما په ذمه ده او کوم سړی چې مال پرېږدي او مړ شي نو هغه مال دهغه د وارثانو دی.

وَ أَنَا مَوْلَىٰ مَنْ لَا مَوْلَىٰ لَهُ أَرِثُ مَالَهُ

او زه دهغه سړی انتظام کونکی یم چې د چا څوک انتظام کونکي نه وي نو زه دهغه د مال وارث یم

وَ أَفْكَ عَائَهُ

او په هغې سر هغه قیدی خلاصوم (یعنې په ژوند کې پرې دیت لازم وي او د دیت ور کولو نه مخکې

مړ شو دهغې په وجه دا چې دهغې نفس په عالم برزخ کې د یو قیدی پشان په سختو کې راگيردی نو

وَ الْخَالِ وَارِثُ مَنْ

ځکه به زه دهغې دیت د خپل ځان نه ادا کړم او او هغې له به نجات ورکړم) او ماما د هغه سړی وارث

لَا وَارِثَ لَهُ يَرِثُ مَالَهُ وَ يَفْكَ عَائَهُ

وي چې دهغې څوک وارث نه وي. هغه لره د میراث حق دی او دهغه قیدی ته نجات ورکوم (یعنې د

کوم سړی په ذمه چې ذوی الفروض او عصبه وارث نه وي نو دهغه ماما دهغه د ذوی الارحام نه دی او

دهغه وارث وي نو هغه ته به د مړي ترکه ملا وپېږي او په هغه باندې دیت ورکول لازم دي. او دهغه په

وَ فِي رِوَايَةٍ :

ادا کولو سره به دهغه روح د عالم برزخ د عذاب نه خلاصی ورکوي) په یو بل روایت کې داسې دی چې

وَ أَنَا وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ

نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل زه دهغه سړی وارث یم چې دهغې څوک وارث نه وي. نو زه دهغه د

أَعْقُلُ عَنْهُ وَ أَرِثُهُ

طرف نه دیت ادا کوم او دهغه وارث کېږم (یعنې دهغې ترکه په خپلې نگرانی کې اخلم او بیت المال

وَ الْخَالُ وَارِثُ مَنْ لَا وَارِثَ لَهُ

کې یې جمع کوم) او ماما وارث وي دهغه چا چې (ذوی الفروض او د عصبات نه) څوک وارث نه وي

يُعَقِّلُ عَنْهُ وَ يَرِثُهُ. (۱)

نو (ذوی الارحام نه) دده ماما وارث وي چې دده د طرفه به دیت ورکوي.

توضیح: افك عانك: فكاك بدله وركول او قيدي راخلاصولو ته فكاك وايي. عان: نه قيدي او دبار نه لاندې شوی سړی مراد دی. الخال وارث: دا حدیث د احنافو او د حنابلو دلیل دی. که د یو سړی په وارثانو کې نه ذوی الفروض وي نه عصبه وي نو بیا د ذوی الارحام نه ماما وارث کیدلی شي. (المرقات ۶/۲۳۷)

ارث ماله: د دینه مراد دا نه دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دهغه د مال وارث شي. ځکه انبياء د چا وارثان نه دي. بلکې مراد دا دی چې دا به زه په بیت المال کې کېږدم. (المرقات ۶/۲۳۶)

بنځه د درې سړو میراث اخستلی شي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَحُوزُ الْمَرْأَةُ ثَلَاثَ مَوَارِيثَ

وايله بن اسقع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې بنځه د درې سړو میراث اخستلی

عَتِيقَهَا وَ لَقِيطَهَا وَ وَلَدَهَا الَّذِي لَاعَنَتْ عَنْهُ. (۱)

شي یو دخپل آزاد کړی شوي غلام، دویم دخپل لقيط او دریم دهغه بچي دهغې په وجه لعان شوی وي

توضیح: تحوز: دا د حازي حوز نه د جمع کولو او دراغونډولو په معنی دی. مطلب دا دی چې یوه بنځه د درې متخلفو گسانو میراث اخستلی شي. (المرقات ۶/۲۳۸)

عتيقها: یعنی دخپل آزاد کړی شوي غلام میراث اخستلی شي. لکه څنگه چې د قاعدې دلاندې هر سړی دخپل آزاد کړی شوي غلام د میراث او ولا حق دار وي. (المرقات ۶/۲۳۸)

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳/۳۲۰ رقم الحديث: ۲۹۰۰

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳/۳۲۵ رقم الحديث: ۲۹۰۶

ولقيطها: يعني بنخه د خپل لقيط ميراث اخلي. د لقيط نه مراد هغه نامعلومه ماشوم دی چې کوم چا چرته گوزار کړی وي او کومې بنخي ته ملاؤ شو او هغې رااوچت کړو او مصرف يې پرې وکړو دا ماشوم غټ شو بيا مر شو د دې ميراث به هغه بنخي ته ملاوېږي چا چې ساتلی دی. زير بحث حديث کې همدغه حکم دی. او اسحاق بن راهويه مسلک هم دغه شان دی. خو نور علماء وايي چې دا حکم

منسوخ دی. حکم په يو حديث کې دي "لا ولاء لها الا ولاء العتاقة". (المرقات ۶/۲۳۸)

قاضي عياض رَحْمَةُ اللَّهِ وَايِي چې دا د لقيط مال به بېت المال ته شي. نو دا بنخه ډېره حقداره ده چې د بېت المال نه لقيط مال هغې ته ورکړی شي. د دې مفهوم په اعتبار سره به دا حکم منسوخ نه وي.

لاعت عنه: يعې ميره خپلي بنخي ته وويل چې دا ماشوم چې له تانه پيدا دی دا زمانه دی. د دې جملې په ضمن کې پدې بنخي باندې د زنا بهتان دی. دا چې گواه نشته نو حکم ميره او د خاوند دې لعان وکړي او د لعان نه وروسته به ميره او بنخه د هميشه لپاره جدا شي. او ماشوم به د بنخي سره پيدا شي. دا ماشوم چې کله غټ شي او وگټي او مړ شي نو د دې مور به د دې وارثه وي. حکم د هغې نسب ثابت دی. او ميراث د نسب تابع دی. دغه يوه بنخه د درې مواضعو نه ميراث راغونډولی شي. د لعان تفصيل په توضیحات جلد ۵ کې ذکر دی. (المرقات ۶/۲۳۸)

دولد الزنا د ميراث حکم

﴿۱۳﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ :
عمرو بن شعیب د خپل پلار شعیب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه او حضرت شعیب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د خپل نیکه نه نقل کوي چې
أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أَيُّمَا رَجُلٍ عَاهَرَ بِحُرَّةٍ أَوْ أَمَةٍ
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم سړی دیوې آزادي بنخي یا وینخي سره زنا وکړي (اوپه نتیجه) کې
قَالَ لَوْلَا وَلَدٌ وَ لَدُّ زَنِي لَا يَرِثُ
یې کوم ماشوم پيدا شي هغه ته به ولد الزنا (د حرامي گوی) ويل کېږي او هغه ماشوم به نه د چا وارث
وَلَا يُورَثُ. (۱)
وي او نه به ورته ميراث ولاوېږي.

توضیح: عاهر: د زنا کولو په معنی دی. لایرث ولايورث: یعنی ولد الزنا ماشوم نه د پلار وارث کیدی شي او نه پلار دده وارث کیدی شي ځکه چې د کوم پلار نه دا پیدا شوي دي هغه دده پلار نه دی یعنی شرعي نسب ثابت نه دی او میراث د نسب تابع دی. لهذا دلته هېڅ میراث نشته دی. خود ولد الزنا نسب چونکه د خپلې مور نه ثابت دی لهذا مور به دده وارثه وي او دې به د هغې وارث وي لکه چې ددې نه مخکې حدیث نمبر ۱۲ په توضیح کې لیکل شوي دي. (المراقات ۶/۲۳۹)

د آزاد شوي غلام میراث

﴿١٤﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ : أَنَّ مَوْلَى لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَاتَ وَتَرَكَ هَيْئًا
عائشه رضی اللہ عنہا وايي چې د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم يو آزاد شوی غلام مړ شو او هغه څه مال پرېښودو.
وَلَمْ يَدَعْ حَبِيبًا وَلَا وَلَدًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :
نه يې څه خپلوان پرېښودل او نه يې ځوي (چې دده د ترکې وارث وي) نو نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل
أَعْطُوا مِيرَاثَهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ قَرْبَتِهِ. ^(۱)
چې د دې نه پاتې شوی مال د هغې د کلي يو سړی ته ورکړه.

توضیح: مولى: یعنی د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم يو آزاد شوی غلام وو. من اهل قريته: یعنی د هغې د کلي خلکو کې چې کوم سړی فقير ويا هغه ته نژدې وي. نو د هغه غلام ترکه مال ورله ورکړه. قاعده خو همغه ده چې د آزاد شوي غلام ترکه خو هغه ازا کونکې مالک ته ملا وپېري. که عصبه نه وي خو د انبياو لپاره میراث اخستل جائز نه دي. نو ځکه نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل چې دا مال د هغې د کلي يو غريب ته ورکړه. (المراقات ۶/۲۴۰)

چې د چا وارث نه وي نو د هغه ترکه د بيت المال ده

﴿١٥﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَتْ : مَاتَ رَجُلٌ مِنْ خُرَاعَةَ فَأَيُّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِيرَاثِهِ
بریده رضی اللہ عنہا وايي چې د قبيله بنو خزاعه يو سړی مړ شو او میراث يې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته راوړی شو
فَقَالَ : التَّمِسُوا لَهُ وَارِثًا
نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل چې دده څوک وارث وگوري (يعني اول خودوی الفروض او عصبات

أَوْ ذَا رَجِمٍ

کې څوک وارث وگوري که په هغوی کې څوک وارث پیدانسي نو (پکارده چې ذی رحم وارث شي.

فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ وَاَرِثًا وَلَا ذَا رَجِمٍ

نو (د تالاش نه پس) نه د (ذوی الفروض او عصبات نه) څوک وارث پیدا شو او نه د ذی رحم نه. نو

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَعْطُوا الْكَبِيرَ مِنْ خُرَاعَةٍ .^(۱)

ځکه نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل چې: د دې میراث د قبيله بنو خزاعه یو بوډاته ورکړی.

وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ : قَالَ : انظروا الْكَبِيرَ رَجُلٍ مِنْ خُرَاعَةٍ .

توضیح: او ذارحم: د دینه په واضحه توگه ثابتېږي چې که د چا وارث په ذوی الفروض یا عصبه کې نه وي نو په ذوی الارحام کې د چاته میراث ورکړی شي. او همدغه د امام ابو حنیفه رَحْمَةُ اللَّهِ اود امام احمد بن حنبل رَحْمَةُ اللَّهِ مسلک دی. الکبر: یعنی په هغه قوم کې د ټولو نه ډیر عمر والا بوډاته دغه مال ورکړی د دې وجه داده چې سړی څومره بوډاوي نو هماغه هو مره به هغه دمړي پلار او نیکونو ته نزدې وي او په میراث کې اقرب فالاقرب ته ترجیح ورکول کېږي. چادا وجه هم لیکلي چې دامال اوس د بیت المال مصرف ته ځي خو بیت المال د قوم داسې سړی گوري چې هغه د دې مال د ټولو نه ډیر حقدار وي او د اول نه د بیت المال مصرف وي نو ځکه بوډاته ترجیح ورکول کېږي. (المرقات ۶/۲۴۰)

دمړي قرض دمړي په وصیت باندې مقدم دی

﴿۱۶﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ : ﴿ مِنْ

د حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه منقول دي چې (يوه ورځ) يې (خلکو ته) وويل چې تاسو دا آيت ووايي ﴿ مِنْ

بَعْدِ وَصِيَّةٍ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ﴾ وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بِالذَّيْنِ قَبْلَ

بَعْدِ وَصِيَّةٍ تَوْصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ﴾ خو نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دمړي د قرض دادا کولو حکم کړې دي مخکې

الْوَصِيَّةِ وَ أَنَّ أَعْيَانَ بَنِي الْأُمِّ يَتَوَارَثُونَ دُونَ

د وصیت پوره کولو نه او نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د احکم هم کړی چې حقيقي ورونه وارثان وي نه دا چې

بني العلات الرّجل
ناسکا (یعني د خپل ورونو په شتون کې ناسکا ورونو ته هېڅ نه ورکولی کېږي) او داسې د خپل
يَرِثُ أَخَاهُ لِأَبِيهِ وَ أُمِّهِ دُونَ أَخِيهِ لِأَبِيهِ " (۱)
حقيقي ورور وارث وي نه دا چې ناسکا ورور (دا جمله د تاکید لپاره استعمال شوي ده).
وفي رواية الدارمي: قَالَ: الْإِخْوَةُ مِنَ الْأُمَّرَةِ تَوَارِثُونَ دُونَ بَنِي الْعَلَاتِ ... إِلَى آخِرِهِ.

توضیح: هذه الآية: د دې آیت نه مراد ﴿مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ كُتِبَتْ بِهَا أَوْ ذِينَ﴾ دی. د حضرت علي رضي الله عنه مقصد یوه اندیښنه لري کول وو. اندیښنه دا وه چې د قرآن کریم په آیت کې د مړي وصیت مقدم کول وو. حال دا چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم د فعل نه ثابتېږي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم قرض ادا کول په وصیت باندې مقدم کړی دی. په ښکاره خو دا د قرآن د آیت او د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په فعل کې تضاد دی. حضرت علي رضي الله عنه د دغې اندیښنې لري کولو لپاره تنبیه وایي چې د آیت په الفاظو کې وصیت مقدم دی. خو په حکم کې قرض ادا کول مقدم دی. نو هېڅ تضاد نشته دی. علماء لیکي چې وصیت یې ځکه مقدم ذکر کړو چې خلک د دینه انکار کوي. ځکه د دې څوک طالب متعین نه وي مگر قرض یو داسې شی دی چې د دې په انسانانو کې طالب وي د هغې پشاروي. نو انکار کول اسان ندي. د دې اهتمام د نظر لاندې یې وصیت مقدم کړی دی.

اعیان بنی الامر: د خویندو او ورونو لپاره درې اصطلاحې الفاظ د میراث په بحث کې راځي. اول بنوا اعیان یعنی عیني ورو چې په مور او پلار دواړو کې شریک وي. دویم علّاتی ورو چې فقط په پلار کې شریک وي. او مور کې بېل وي. دریم اخیافی ورو چې فقط په مور کې شریک وي. پلاران یې جلا جلا وي. یعنی ۱: عیني ۲: علّاتی ۳: اخیافی (المقات ۶/۲۴۰)

د میراث د آیت شان نزول

﴿١٧﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : جَاءَتِ امْرَأَةٌ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ بِابْنَتَيْهَا مِنْ

جابر رضي الله عنه وایي چې (یوه ورځ) سعد بن ربیع رضي الله عنه یې خپلې دواړه لورگاني چې وای خيستلې د

سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللَّهِ

سعد بن ربیع نه او د نبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضره شوه او وي ويل چې يا رسول الله! دا

هَاتَانِ ابْنَتَا سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ قُتِلَ أَبُوهُمَا مَعَكَ يَوْمَ أُحُدٍ شَهِيدًا

دواړه لورگانې د سعد بن ربیع رضی اللہ عنہ دي، د دوي پلار شهید شوی و د تاسو سره د غزوه احد په ورځ او

وَ إِنْ عَنَّهُمَا أَخَذَ مَالَهُمَا

د دوي مال د دوي تره اخستی دی (یعنې د دوي د پلار چې کومه ترکه چې دي انجنو ته رسیده هغه د

وَ لَمْ يَدْعُ لَهُمَا مَالًا

جاهلیت د زمانی مطابق د سعد ورور واخیسته) او دوي لپاره یې هېڅ مال پري نخودو. په اوس وخت

وَلَا تُنْكَحَانِ إِلَّا وَ لَهُمَا مَالٌ قَالَ :

کې دوي سره هېڅ مال نشته د دوي سره څوک دنکاح لپاره هم تیار نه دي نبی کریم ﷺ وفرمایل

يَقْضِي اللَّهُ فِي ذَلِكَ

چې (د یو څو ورځو لپاره صبر وکړه) د دې انجنو د معاملي فیصله به الله تعالی وکړي (یعنې د دوي

فَنَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ

باره کې چې څه وحی رانا زله شوه نو فیصله به وشي) نو (څه ورځي وروسته) د میراث آیت نازل شو

فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَنِيهِمَا فَقَالَ : أَعْطِ لِابْنَتَيْ

نو نبی کریم ﷺ یو کس د هغه انجنو تره پسي ولېږلو او ورته وي ويل چې ورکړه لورانود

سَعْدِ الثَّلَاثِينَ وَأَعْطِ أُمَّهُمَا الثَّمَنَ وَمَا بَقِيَ فَهُوَ لَكَ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۱)

سعد ته ثلاثین او د هغوی مور ته اتمه (۸) برخه ورکړه او څه پاتې شو هغه ستا دي.

توضیح: سعد ابن ربیع: د جاهلیت په زمانه کې د بنحو په حق کې ظلم او زیاتي بازار تود وو. په جاهلیت کې به یې بنحې ته په میراث پېڅي برېښه نه ورکوله. او دغه د یتیم ماشومانو حق به هم په میراث کې نه وو. بلکې د مړي ورو او جنگ کولو قابل ځوانان به راغلل او مال به یې یورو او

انجوني، بي بي او بنځې به محرمه شوي. اسلام دغه قبيح رواج ختم كړو اوله واقعه داسې راغله چې د حضرت سعد بن ربیع رضي الله عنه بي بي نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته شكاييت وكړلو چې دا د سعد رضي الله عنه لورگاني دي. د دوي پلار ستا سره په احد كې جنگيدلو او شهيد شو. او دوي ټوله ترکه او ميراث د دوي تره يورلو. وس به دي ماشومانو سره نکاح څوک کوي. او د دوي د واده به څه کېږي؟ نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې الله تعالى به د دوي باره كې فيصله وكړي. نو د قرآن ايت نازل شو او د مړي د مال د تقسيم حكم يې وكړو. نبي كريم صلى الله عليه وسلم تقسيم داسې وكړلو چې د سعد لورگانو به د ټول مال نه دوه ثلث ورکولی کېږي. او ماشومانو مور يعنې د سعد بي بي به د مال ثمن ورکولی کېږي. د هغې نه وروسته چې څه پاتې شو نو هغه د عصبه په توگه د هغې د ورو دي. د تقسيم صورت داسې دی. (المراقات ۶/۲۴۱)

مسئله	۲۴	سعد
بنت	بنت	اخ
ثلث	ثلث	عصبه
۸	۸	۵

د لوي عالم په شتون کې دوړو کې عالم نه د مسئلې پوښتنه مه کوه

﴿۱۸﴾ وَ عَنْ هُزَيْلِ بْنِ شُرْحَبِيلَ قَالَ : سَأَلَ أَبُو مُوسَى
هزيل بن شرحبيل رحمه الله (تابعي) وايي چې ابو موسی رضي الله عنه (صحابي) نه داپوښتنه وکړی شوه چې
عَنِ ابْنَةِ وَ بِنْتِ ابْنِ وَ أُخْتِ
(مثلاً زيد مړ شواو دده په وارثانو کې) يوه لور يوه لمسی او يوه خور ده (نو د زيد ميراث به څنگه
فَقَالَ : لِلْبِنْتِ النِّصْفُ وَ لِأُخْتِ النِّصْفِ
تقسيم کړی شي؟) ابو موسی رضي الله عنه جواب ورکړو چې (د زيد ترکه) نيمه لور ته او نيمه به خور ته ورکولی
وَ أُمِّ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
کېږي (نوسی به محرومېږي) بيا موسی رضي الله عنه پوس کونکې ته وويل چې ته ورشه ابن مسعود رضي الله عنه
فَسَيَتَابِعُنِي
ته (او د هغې هم د دغې مسئلې پوښتنه وکړه) هغه به زما د دې جواب سره اتفاق وکړي (يعنې د دې

فَسِئَلِ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

مسئلي چي ما کوم جواب درکري هم دغه جواب به هغه هم درکوي (نو تپوس وکري شو دابن مسعود

وَ أَخْبَرَ بِقَوْلِ أَبِي مُوسَى

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَهَمٌ ددغي مسئلي او ددي چي کوم جواب موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورکري و هغه يي هم ورته وويلو

فَقَالَ :

ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (مسئله او د جواب اوريدو) سره وويل چي پداسي صورت کي به (يعني ابو موسی

لَقَدْ ضَلَلْتُ إِذْنُ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چي کومه فتوی درکري که همغه فتوی زه هم درکرم) گمراه وگهلي شم اوزه به سمه لارونه موم

أَقْضِي فِيهَا بِمَا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

لهذا په دغه فيصله کي زه همغه فيصله درکوم چي در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حکم مطابق وي او هغه دا

لِلْبَيْتِ التِّصْفُ وَ لِابْنَةِ الْإِبْنِ الشُّدُسُ تَكِيلَةَ الثَّلَاثِينَ

چي لور ته به نیمه ملا وپري او دثلثين پوره کولو لپاره لمسی ته شپږمه برخه ملا وپري (يعني د مري

په ترکه کي به دوه ياد دوو نه ډېره لورگانو ته ملا وپري دا چي اوس لوريو ده او هغې ته نیمه برخه ملا و

وَمَا بَقِيَ

شوي ده نو موسی ته شپږمه برخه ورکري شي او دوه دريمي به ورته پوره کري شي) او چي خه پاتې شو

فَلِلْأُخْتِ فَأَكِينَا أَبَا مُوسَى فَأَخْبَرَنَا بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ

(يعني دريمه برخه) هغه د خورده راوي وايي چي مونږ موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته راغلو او هغه مو خبر کړو

فَقَالَ : لَا تَسْأَلُونِي

دابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د جواب نه ابو موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چي تاسو د مانه تر هغه وخته پوري تپوس مه

مَا دَامَ هَذَا الْجَبْرُ فِينَكُمْ^(۱)

کوي ترڅو پوري ستاسو په مينځ کي دا عالم (يعني ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) موجود وي.

توضیح: فسیتا یعنی: د حضرت موسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ نه چا د مړي د لور، لمسی او د خور د میراث مسئله باره کې پوښتنه وکړه. هغې ورته وویل چې زمانه وروسته لارښی او دا مسئله د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ نه هم معلومه کړی او بیا راشی ماته یې هم ووايي. کیدی شي هغه هم دا مسئله زما پشان حل کړي. چې کله دا سړی هلته لاړو او ټوله قصه یې واوروله نو حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ ورته وفرمایل چې که پدې مسئله کې زه د هغې اتباع وکړم نو کیدلی شي چې زه گمراه شم. مسئله داسې ده چې حضرت ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ چې کومه مسئله ویلي دا هغه داسې وه چې یو لور برېښه نیم مال او د یو خور برېښه نیم مال او نواسی محرومه نو دا غلطه وه. د دې نقشه داسې وه. (المقات ۶/۲۴۳)

مسئله	۴	
بنت	بنت الابن	اغت
نصف	محروم	نصف
۲	x	۲

دا ځکه غلطه وه چط هغې لور د نواسی لپاره حاجب کړله حال دا چې دا حاجب نده. اصل مسئله داسې ده چې د هغې فتویٰ حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ ورکړه.

مسئله	۶	
بنت	بنت الابن	اغت
نصف	عصبه	سدس
۳	۲	۱

د دې صحیح جواب خبر چې کله حضرت موسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ ته وکړی شو نو دا خوندوره جمله وویل "لاتسألونی مادام هذا لخبیر فیکم" یعنی چې کومې پورې د ابن مسعود رضی اللہ عنہ پشان عظیم الشان عالم موجود وي نو تاسو هر گز زمانه د مسئلي پوښتنه مه کوي. د دې جواب نه دا ضابطه حاصله شوه چې کله یو لوي عالم موجود وي نو وړوکې عالم ته نه مسئله ویل پکار دي او خلکو له د هغې اړخ ته میلان کول پکار دي. د دینه تقلید شخصي ثابتېږي. د دینه دا هم معلومه شوه چې "الدین کله ادب" مگر افسوس دی چې نن سبا معامله خرچیه ده.

په میراث کې د نیکه برخه

﴿۱۹﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ :
عمران بن حصین رضی اللہ عنہ وایي چې یو کس د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شو او وی ویل
إِن ابني ماتَ فَمَا لِي مِنْ مِيرَاثِهِ ؟ قَالَ :
چې زما نوسی مړ شوی دی دهغه په ترکه کې به ماته خومره مال ملا وپېري؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل
لَكَ السُّدُسُ فَلَمَّا وَتَى دَعَاهُ قَالَ :
شپږمه برخه بیا چې کله هغه د اجواب واورید وپېرته راغلو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم هغه راوغوښتو او وی فرمایل
لَكَ سُدُسٌ آخَرُ فَلَمَّا وَتَى دَعَاهُ قَالَ :
چې تاته به شپږمه برخه نوره ملا وپېري بیا چې کله هغه بیرته راغلو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم راوغوښتو او وی فرمایل
إِنَّ السُّدُسَ الْآخَرَ طَعْمَةٌ . وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ ^(۱)
چې دا آخړه شپږمه برخه دا ستا رزق دی.

توضیح: ان السدس الآخر: صورت د مسئلې داسې و چې یو سړی مړ شو هغه په ترکه کې مال پرېښود او ورثاؤ کې یې دوه لورگاني پرېښودلي او یو یې نیکه پرېښودلو. د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه همغه نیکه د خپل میراث د مسئلې پوښتنه وکړه. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته و فرمایل، تاته به شپږمه برخه ملا وپېري. هغه سړی لاړو. بیا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم راوغوښتو او ورته وی فرمایل چې تاته به شپږمه برخه ملا وپېري. دا سړی لاړو نو بیا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم راوغوښتو او وی فرمایل چې داتاته کومه شپږمه برخه ملاؤ شوه نو دا د عصبه په توگه ده. دا چې دا سړی د ذوی الفروض نه وو. نو د هغه مړی د پلار نه کېدو په وجه شپږمه برخه ملاؤ شوه. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغې ته دوباره شپږمه برخه ورکړه. دا د عصبه په توگه وه. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم جدا جدا ځکه ورکړه چې هغه دا ونه گڼي چې دده برخه دو ځل شپږمه برخه په میراث کې د ذوی الفروض په توگه ده. نو ځکه یې هغې ته قولي وویل. چې دا آخري برخه د عصبه په توگه ده. (المرقات ۶/۲۴۴)

صورت د مسئلې داسې دی :

(۱) أخرجه ابوداود في السنن ۳/۳۱۸ رقم الحديث: ۲۸۹۶.

مسئله

۶

بنت	بنت	جد بالفروض والعصبه
ثلث	ثلث	دوہ سدسہ
۲	۲	۲

په میراث کې دنیا برخه

﴿۲۰﴾ وَعَنْ قَبِيصَةَ بْنِ ذُوَيْبٍ قَالَ : جَاءَتِ الْجَدَّةُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

قبیصہ بن ذؤیب رضی اللہ عنہ وایی چې (دیو مر شوی کس) نیادا ابوبکر رضی اللہ عنہ په خدمت کې حاضرہ شوه

تَسَأَلُهُ مِيرَاثَهَا فَقَالَ لَهَا : مَا لَكَ

او دده نه یې دخپل میراث داخیستو مطالبه وکړه. ابوبکر رضی اللہ عنہ ورته وویل چې نه ده مقررہ ستا لپاره

فِي كِتَابِ اللَّهِ هِيَ وَمَا لَكَ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْءٌ

په کتاب اللہ کې څه برخه او نه په سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ستا لپاره څه برخه مقررہ ده (یعنی ماته

فاز چې

چې کوم حدیثونه یاد دې نو په هغې کې په یو کې هم دنیا ذکر نشته دی) نو ته بېرته لاره شه. زه پیدا

حَقِّي أَسْأَلُ النَّاسَ

خلکو (یعنی علما او صحابو) نه پوښتنه کومه (کیدې شي په هغوی کې چاته دنیا باره کې د نبی

فَسَأَلَ فَقَالَ الْمَغِيرَةُ بْنُ

عبدالسلام یو ارشاد مبارک معلوم وي) نو بیا ابوبکر رضی اللہ عنہ د خلکو نه پوښتنه وکړه نو وویل مغیره بن

شُعْبَةَ : حَضَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ

شعبه رضی اللہ عنہ چې زه (یوه ورځ) د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شوم (نو ما ولیدو) چې

أَعْطَا السُّدُسَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هَلْ مَعَكَ غَيْرَةٌ؟

نبی عبدالسلام یوې نیا ته شپږمه برخه ورکړه. ابوبکر رضی اللہ عنہ مغیره رضی اللہ عنہ ته وویل چې آیاتاسره نور

څوک وو؟ (یعنی ابوبکر رضی اللہ عنہ د احتیاط په طور د هغه نه پوښتنه وکړه چې ستانه بغير بل چا هم د

فَقَالَ	مُحَمَّدُ	بُنُ	مَسْلَمَةَ
نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ نه دا حکم اوریدلی یا لیدلی دی؟) نو (یو بل صحابی) محمد بن مسلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل			
مِثْلَ	مَا	قَالَ	الْمُغِيرَةَ
(د حضرت مغیره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د قول تائید وکړو) کوم چې مغیره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويلي و "چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته چې کله اطمینان وشو چې دمړي په ترکه کې دنیا برخه هم وي نو) نیا ته یې د مړي په ترکه کې شپږمې فأنفذه لها أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ثُمَّ جَاءَتِ الْجَدَّةُ الْأُخْرَى إِلَى عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ برخی ورکولو فیصله ورکړه. بیا یوه بله جده د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خدمت کې حاضره شوه او د هغه نه یې			
تَسْأَلُهُ	مِيرَاتِهَا	فَقَالَ	: هُوَ ذَلِكَ السُّدُسُ
د خپل میراث داخیستو مطالبه وکړه نو عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل چې همغه شپږمه برخه ستا لپاره هم ده. که			
فَإِنْ	اجْتَبَعَا	فَهُوَ	بَيْنَكُمَا وَ أَيْتُكُمَا
چیري تاسو دوه وی نو ستاسو د دواړو په مینځ کې هغه مشترکه ده. او که په تاسو کې هغه یوه وي			
خَلَّتْ بِهِ فَهُوَ لَهَا. (۱)			
نو هغه شپږمه برخه به د هغه یوي لپاره وي.			

توضیح: الجدة الی ابی بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: په عربي لغت جده د پلار له اړبنه نیا ته هم وایي. او د مور د اوبنه نیا ته هم وایي. د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خدمت کې چې کومه بنځه د میراث غوښتلو لپاره راغلي وه علماء لیکي چې هغه بنځه د مړي د مور له طرفه نیا وه. او د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خدمت کې چې کومه بنځه راغلي وه نو هغه د مړي د پلار له طرفه نیا وه. لکه څنګه چې په ځینو روایاتو کې د دې فرق هم ذکر شوی دی. د دې حدیث مطلب دا دی چې د جده شپږمه برخه وي. که هغه یوه وي یا دوه وي او که شپږوي. د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په علم کې همدغه خبره وه چې جده یوه ده. لهاد د دې شپږمه برخه ده. خو چې د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خدمت کې بله جده هم حاضره شوه نو حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغې ته وویل چې ستا لپاره هم شپږمه برخه ده که جده یوه وي او که ډېرې وي که یوازي وي نو هم دا برخه د هغې لپاره ده او که په یو ځای ډیرې راغونډي شي نو هم هغه برخه ده ټول په هغې

کې شریک دي. خلاصه دا چې د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په علم کې یوه جده وه نو ځکه یې شپږمه برخه مقررې کړه خو حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ ته معلومه وه چې یوه بله جده هم شته دی نو دواړه یې په هغې کې شریکې کړي. (المرقات ۶/۲۴۵)

د مړي د پلار په موجودگي کې نیا ته شپږمه برخه ورکړي

﴿۲۱﴾ وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ فِي الْجَدَّةِ مَعَ ابْنِهَا:

د ابن مسعود رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې هغې د نیا باره کې چې د هغې ځوي موجود وي دا وویل چې:

أَنَّهَا أَوْلُ جَدَّةٍ أَطْعَمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُدُسًا مَعَ ابْنِهَا

(میراث اخستونکې) هغه اوله نیا چې ورکړه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم شپږمه برخه د هغې د ځوي په

وَابْنُهَا حَيٌّ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ ضَعْفَهُ^(۱)

موجودگي کې او د هغې ځوي ژوندی و.

توضیح: مع ابنها: د مسئلي صورت داسې دی چې یو سړی خپله مړ شو. هغې یو پلار پریخوستلو او یوه نیا پریخوده چې هغه خپلو کې مور او ځوي دی. نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مړي نیا ته په میراث کې شپږمه برخه ورکړه او دا چې د نیا ځوي هم ژوندی و چې د مړي پلار و. نو پدې صورت کې د علماؤ مسلک دا دی چې د مړي د پلار په موجودگي کې نیا ته هېڅ نه ورکولی کېږي. بلکې هغه لمسي د میراث نه محرومېږي. ذکر شوی حدیث متروک العمل دی او دا حدیث ضعیف هم دی چې د استدلال قابل نه دی. یا نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د تبرع او احسان په توګه جده ته شپږمه برخه ورکړه د میراث په طور یې نه وه ورکړي لهذا دا ضابطه نه ده. (المرقات ۶/۲۴۶)

د خون بها په مال کې میراث چلیږي

﴿۲۲﴾ وَ عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ سَفْيَانَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَيْهِ: أَنْ وَرَثَتُ

د ضحاک بن سفیان رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته ولیکل چې ورکړه میراث د

امْرَأَةِ أَشِيمِ الضَّبَابِيِّ مِنْ دِيَةِ زَوْجِهَا. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ^(۱)

اشیم ضبابي بنځي ته د دې د میره په دیت کې.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳۶۷/۱ رقم الحديث: ۲۱۰۲

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳۳۹/۳ رقم الحديث: ۲۹۲۷

توضیح: کتب الیه: حضرت ضحاک بن سفیان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د عرب د بهادرانو نه وو فرمایي چې د سلو (۱۰۰) بهادرانو برابر وو. د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره به یې سونتي توره واخستله او د پیرادار په توګه به ولاړ وو. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه د هغې په قوم "اسلم" باندې والي مقرر کړی وو. هغه وخت هغه ته د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مکتوب راغلی وو. (المراقات ۶/۲۴۷)

امراة اشیم: اشیم ضبابي صحابي دی. دا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه مېر کړی شوی وو. خو دا قتل خطا وه. نو ځکه یې د قاتل نه دیت واخستلو. او په ورثاوو کې د اشیم بې بې هم وه. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دغه سلسله کې ضحاک ته مکتوب ولیکول چې د اشیم ضبابي ته ته د هغې د میره په دیت کې میراث ورکړه. د دې حدیث نه معلومه شوه چې میراث د مېرې په دیت کې هم چلېږي. لکه څنګه چې د هغې په نورو مالونو کې چلېږي فرمایي. د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا خیال وو چې د مېرې په دیت کې د ورثاوو میراث نه چلېږي. نو ځکه حضرت ضحاک هغوی ته د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حدیث حوالا ورکړله او مسئله یې ثابته کړله. (المراقات ۶/۲۴۷)

موالات اسلام د میراث ذریعه نه ده

﴿۲۳﴾ وَعَنْ تَيْمِيمِ الدَّارِيِّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا السُّنَّةُ فِي الرَّجُلِ مِنَ أَهْلِ الشِّرْكِ
تیمیم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې ما تپوس وکړو د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په حکم د هغه مشرک باره کې
يُسَلِّمُ عَلَى يَدَيْ رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ؟
چې دیو مسلمان په لاس یې اسلام راوړی وي (یعنې هغه مسلمان د هغه نوي مسلمان مولی وي یا نه؟)
فَقَالَ : هُوَ
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل چې هغه مسلمان (چې د هغه په لاس هغه مشرک مسلمان شوی وي)
أُولَى النَّاسِ بِسَخِيَّاتِهِ وَ مَمَاتِهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِيُّ ^(۱)
د هغې په ژوند کې د ټولو نه ډیر حقدار وي. او د مړګ نه وروسته هم د ټولو نه ډیر حقدار هغه دی
(یعنې هغه مسلمان د هغه نوي مسلمان مولی وي).
توضیح: یو کس چې کله د بله کس په لاس اسلام قبول کړي نو هغه سړی د هغه نوي مسلمان مالک وي

هغې ته موالات اسلام وايي. په ابتداء د اسلام کې همدغه صورت وو. چې هغه خلک به د یو بل وارثان شول. وروسته دا حکم منسوخ شو.

هو اولی الناس بپحياء و مباحه: نه همدغه مراد دی چې د ژوند او د مرگ په دواړو صورتونو کې دا سړی د هغه نوي مسلمان مالک وي. ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ د مظهر رَحِمَهُ اللهُ په حوالا لیکلي دي چې داسې سړی د عمر بن عبدالعزیز او د سید ابن مسیب او داسې د نورو په نزد نوي مسلمان مالک کېږي. خو د امام ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ، د امام مالک رَحِمَهُ اللهُ او امام شافعی رَحِمَهُ اللهُ په نزد دا سړی مولا کیدلی نشي. مولى همغه وي چا چې ازاد کړی دی "الولاء عن اعتق" واضح حدیث دی. لهذا زیر بحث حدیث یا منسوخ دی او یایې مطلب دا دی چې اوس ژوند او د ژوند نه وروسته هغه نوي مسلمان په مرسته هغه سړی باندې لازم دي. لهذا د دې حدیث د مولى جوړیدلو یا نه جوړیدلو سره هېڅ تعلق نشته دی. (المرقات ۶/۲۴۸)

د ولاء درې قسمونه دي: ۱: ولاء العتاقة: د غلام ازادولو په وجه چې کوم وراثت ملا وپېږي هغې ته وايي. ۲: ولاء موالات یا ولاء معاقده: د دوو کسانو تر مینځ د هغه معاهدې نوم دی چې هغه په خپلو کې د یو بل د تاوان زغملو او د مرگ نه وروسته د میراث اخستلو معاوده کېږي. ۳: ولاء اسلام: د دې تفصیل پاس لیکلی شوی دی. چې د هغې ذکر زیر بحث حدیث دی.

آیا آزاد شوی غلام د خپل مالک وارث کیدې شي؟

﴿۲۴﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ رَجُلًا مَاتَ وَلَمْ يَدَعْ وَاثِرًا إِلَّا غُلَامًا
ابن عباس رَحِمَهُ اللهُ عَنهُ وايي چې یو داسې سړی مړ شو چې هغه نه وو پریځي یو وارث په غیر د یو غلام نه
كَانَ أَعْتَقَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : هَلْ لَهُ أَحَدٌ ؟
چې هغه ده آزاد کړې و نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې آیا د هغې څوک وارث شته دی یا نه؟
قَالُوا : لَا إِلَّا غُلَامٌ لَهُ كَانَ أَعْتَقَهُ
صحابه کرامو رَحِمَهُ اللهُ عَنهُ وويل چې هېڅ وارث يې نشته خو دا یو غلام دی چې هغه آزاد کړی و، نو نبي
فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِيرَاثَهُ لَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ ^(۱)
کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه مړي میراث دده هغه آزاد شوي غلام ته ورکړو.

توضیح: میراثه له: یعنی د مالک مړ شو مگر د هغې هېڅ یو وارث نه وو. فقط په پاتې خلکو کې یو غلام وو. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه سرې میراث د هغې غلام ته ورکړلو. ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ لیکلي دي چې دا معامله د احسان او د تبرع په توګه وو. لکه څنګه چې د دینه مخکې د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په روایت نمبر ۱۴ کې تېر شوي دي. شیخ مظهر لیکلي دي چې حضرت شریح او د طاؤس په نزد دا حدیث خپل ظاهر باني معمول به دی. لکه څنګه ازاد کونکی خپل آزاد کړي غلام وارث وي. همدغه شان غلام هم د خپل ازاد کونکی وارث کیدلی شي. (المرقات ۶/۲۴۸)

د ولاء دوراثت مسئله

﴿۲۵﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

عمر وبن شعيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپل پلار او هغه د خپل نيکه نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

يَرِثُ الْوَلَاءَ مَنْ يَرِثُ الْبَال. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ إِسْنَادُهُ لَيْسَ بِالْقَوِيٍّ^(۱)

کوم سرې د مال چې وارث وي هغه د ولاء هم وارث وي.

توضیح: د ازاد شوي غلام نه پاتې شوي متروکه مال ته "ولاء" وايي. د دې مرګ نه وروسته د ولاء د هغې د ازادونکې ته به ملا وپېږي. خو پدې شرط چې د هغه غلام وارث نه وي. پدې حدیث کې چې کوم صورت بیان شوی دی هغه داسې دی. چې مثلاً د زید پلار مړ شو. بیا د هغې نه وروسته د زید د پلار ازاد شوی غلام مړ شو. اوس زید د هغه غلام د ولاء به وارث وي ځکه څنګه چې زید د خپل پلار د مال وارث د همدغه شان د خپل د ازاد شوي غلام د مال هم وارث دی چې هغې ته ولاء وايي. یاد ساتی چې دا حکم فقط عصبه بنفسه دی. چې هغه ځوي وي. لهذا الورگانو ته به په هغه میراث کې هېڅ نه ملا وپېږي ځکه هغه عصبه بنفسه نه ده. هغه د خپل پلار د مال وارث خو به وي خو د دې غلام د ولاء وارث نه شي کیدي. (المرقات ۶/۲۴۸)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

په جاهليت کې د تقسیم شوي میراث حکم

﴿۲۶﴾ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا كَانَ مِنْ مِيرَاثٍ قُسِمَ

عبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کوم میراث چې تقسیم شوي وي د

فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ عَلَى قِسْمَةِ الْجَاهِلِيَّةِ وَمَا كَانَ مِنْ مِيرَاثٍ أَدْرَكَهُ الْإِسْلَامُ

جاهليت په زمانه کې هغه به د جاهليت د زمانې مطابق پاتې وي او کوم ميراث چې د اسلام زمانه ومونده

فَهُوَ عَلَى قِسْمَةِ الْإِسْلَامِ^(۱)

هغه به د اسلام مطابق تقسيم پري.

توضیح: د نبی کریم ﷺ د ارشاد مطلب دا دی چې کوم ميراث د جاهليت په زمانه کې په وارثانو کې تقسيم شوی دی. نو په هغې کې به هېڅ ترميم او اضافې نه کېږي. چې چاته د هغه دور مطابق څومره ملاؤ شوی دی همغه د هغې برخه ده لږه ده او که ډېره ده. خو په کوم مال باندې چې د اسلام دور راغلی دی د هغې تقسيم به د اسلام د اصولو مطابق کېږي. د دې حديث نه "ابقاء ماکانه على ماکان" ضابطه راوځي.

ترور د وراره واره نه وي

﴿۲۷﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَزْمٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ كَثِيرًا يَقُولُ :

د محمد بن ابوبکر بن حزم رضي الله عنه نه روايت دی چې هغه دخپل پلار نه واوريدل چې هغه به اکثر ويل

كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَقُولُ : عَجَبًا لِلْعَمَةِ تَوْرَثُ

چې عمر فاروق رضي الله عنه به ويل چې د ترور باره کې تعجب دی چې د هغې وراره خود هغې وارث شي

وَلَا تَرِثُ.^(۲)

مگر هغه دخپل وراره وراثه نه وي.

توضیح: عجباً للعمة: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه فرمايي چې په ترور باندې تعجب دی. چې د هغې وراره خود هغې وارث کیدی شي مگر د هغې وراره وارث نشي کیدی د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دا تعجب د قیاس په بنیاد باندې دی. ګیني د شریعت د حکم علت پلټنه ضروري نه ده. د الله تعالی حکم دی. که په عقل کې راځي او که نا. (المراقات ۶/۲۴۹)

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۹۱۸/۲ رقم الحديث: ۲۷۴۹.

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ۵۱۷/۲ رقم الحديث: ۹.

د علم میراث د زد کړې حکم

﴿۲۸﴾ وَ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَ زَادَ
د عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې ده وویل چې "د فرائضو احکام او مسائل زده کړې خواضافه
ابْنُ مَسْعُودٍ : وَ الطَّلَاقَ وَ الْحَجَّ
کړې دي ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا الفاظ چې "د طلاق او د حج احکام او مسائل (هم) زده کړې". هغه
قَالَ : فَإِنَّهُ مِنْ دِينِكُمْ . ^(۱)
ووویل چې (د دې زد کړه ځکه ضروري ده چې) دا علم ستاسو د دیني ضروریاتو نه دی.

توضیح: تعلّموا الفرائض: د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت په تا باندې موقوف دی. وزاد ابن مسعود: یعنی حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د فرائضو سره د طلاق او د حج الفاظ اضافه کړيدي.

قَالَ: یعنی ابن مسعود او حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دواړو وفرمایل. فانه: یعنی دا علم او زده کول. په ځېنو نسخو کې انهادی یعنی دا مذکورات ستاسو د دین نه دی یعنی د دین اهم اهم مسائل دی، په دې صورت کې من د تبعیض د پاره دی یا من بیانیه دی یعنی دا مذکورات ستاسو د دین نه دي. فرائض د فريضة جمع ده د علم میراث مقرري برخي ته فريضة ویل شوي ده. زیر بحث حدیث کې د علم میراث په زده کړه باندې زور نه ورکړی شوي ده او ښه ترغیب ورکړی شوی دی. په یو بل حدیث کې دي. "تعلّموا الفرائض وعلیوها الناس فانه نصف العلم" دې ته نصف العلم ځکه وایي چې انساني ژوند دوه (۲) حالتونه دي. یاد حیات حالت دی او نیمه برښه ده او یاد ممات حالت دی. دا دویمه نیمه برخه ده. د علم الفرائض تعلق د دویم حالت سره دی. په یو حدیث کې دي "تعلّموا الفرائض وعلیوها الناس فانی امرؤ مقبوض". په یو روایت کې د دې حدیث په آخر کې داسې دي. فانه اول قضیه تنسی یعنی دا اول علم دی. چې د انسانانو نه به هیر شي. نو په علوم اسلامیه کې علم میراث اولني علم دی. چې د علماء نه لار شي. او دا د قیامت په نښانو کې دی. نن په ډاډ ویل کیدی شي چې ۸۰ سلنه علماء نه دا علم پاشیدلی دی چې په هغې کې د ټولو نه اول زه یم. الله تعالی دې د علم او د علماء حفاظت وکړي.

باب الوصایا د وصیتونو بیان

قال الله تعالى: ﴿مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ﴾ (سورة النساء آیت: ۱۲)

وصایا جمع ده د دې مفرد وصیة دی وصیت دیته وایي چې یو سړی په خپل ژوند کې خپلو وارثانو ته دا ووايي چې زما د مرگ نه وروسته فلانی فلانی کار وکړی مثلاً جومات یا مدرسه یا خانقاه یا سرای یا پل یا هسپتال جوړ کړی یا کوهي وکني د زما نه فلانی فلانی عبادات پاتې دي د هغې انتظام وکړی.

د وصیت په حیثیت کې د فقهاؤ اختلاف : د داؤد ظاهري اسحاق بن راهویه او د اهل ظواهرو به نز وصیت کول واجب دی. د جمهورو فقهاوو په نز وصیت کول مستحب دی. اگر که د احتیاط تقاضا همدغه ده چې د هر مسلمان سره د هغې وصیت موجود وي. یا یې د بالخت د لاندې یخي وي. مگر واجب ندي. (المرقات ۶/۲۵۱)

دلائل : د اسحاق بن راهویه او د اهل ظواهرو د قرآن کریم د آیت ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأَقْرَبِينَ﴾ (البقرة آیت: ۱۸۱) نه استدلال کړی دی. او د باب الوصایا د اول فصل د اولي حدیث نه یې هم استدلال کړی دی.

جمهور فقهاء وایي چې د آیت میراث نه د وصیت ټول نظام منسوخ شوی دی. اوس د وارثانو د شریعت له اړخ نه برخي مقرر شوي دي. د سړی د وصیت هېڅ ضرورت پاتې ندي. همدغه شان لا وصیة لواری مشهور حدیث دی. د دینه هم آیت متاثره کیدلی شي. په ابتداء د اسلام کې اگر چې د وصیت نظام قائم وو. خو وروسته منسوخ شو. خو د آیت میراث نه وروسته هم د تهائی مال وصیت کولو حق مالک ته حاصل دی. د دې لپاره چې یو سړی د خپل ژوند په آخري وخت کې وصیت کول غواړي یا صدقه کول غواړي نو د نیکی ټولې دروازې هغې ته خلاصې دي.

جواب: اهل ظواهرو چې د کوم آیت نه د وصیت استدلال کړی دی یا د دی باب د اول فصل د حدیث نمبر ۱ اول نه یې استدلال کړی دی نو د هغې جواب دا دی چې دا صورت یا د قرض وصیت باندې محمول دی یا د امانت په وصیت باندې محمول دی. چې د فقهاوو په نز ضروري دی. یا په ذکر شوې آیت کې د وصیت نه استحبابي وصیت مراد دی. او د وصیت په استحباب کې د چا اختلاف نشته دی. (المرقات ۶/۲۵۱)

دویم جواب: دادی چې په ابتداء د اسلام کې د وصیت د وجوب حکم وو. بیا منسوخ شو.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ
د ابن عمر رضي الله عنه نه روایت دی وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل چې د کوم مسلمان نارینه په
لَهُ شَيْءٌ يُوصَى فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ إِلَّا
(مال یا تعلقاتو کې) معامله کې کومه خبره د دو وصیت قابل وي نو هغه ته پکار ده چې دوه شپي هم د
وَ وَصِيَّةٍ مَكْتُوبَةٍ عِنْدَهُ. (۱)
وصیت د لیکلو نه بغير تېري نه کړي.

توضیح: د دې نه مخکې په پوره توګه د دې حدیث توضیح او تشریح باندې کلام شوی دی.

په خپله تر که کې د دریمې برخې وصیت کیدې شي

﴿۲﴾ وَ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ: مَرِضْتُ عَامَ الْفَتْحِ مَرَضًا أَشْفَيْتُ عَلَى الْمَوْتِ
سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه وایي چې زه دمکې دفتحي په کال دو مړه سخت بیماروم چې دمرګ غاړی
فَأَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي فَقُلْتُ:
ته ورسیدم نو کله چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم زما د مریضتیا پوښتني ته راغلو نو ما عرض وکړو چې
يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ لِي مَالًا كَثِيرًا وَ لَيْسَ يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَتِي أَفَأُوصِي
یا رسول الله! زما سره ډیر مال دی مګر د یوې لور نه زما بل وارث نشته دی. نو آیا زه وصیت وکړم د
بِنَاتِي كُلِّهِ؟ قَالَ: لَا قُلْتُ: فَتُلَّتِي مَالِي؟
خپل ټول مال باره کې؟ نبی عليه السلام فرمایل: نه. بیا ما وویل چې آیا د دوه دریمې برخې مال باره کې
قَالَ: لَا قُلْتُ: فَالْشَّظْرُ؟ قَالَ:
وصیت وکړم؟ نبی عليه السلام فرمایل نه. ما وویل چې آیا د نیم مال وصیت وکړم، نبی عليه السلام فرمایل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۵۵/۵ رقم الحديث: ۲۷۳۸، ومسلم في صحيحه ۱۲۴۹/۳ رقم الحديث: ۱۶۲۷/۱.

لَا قُلْتُ : فَالْتَلْتُ ؟ قَالَ : التُّلْتُ

چې نه ما وويل چې د دريمې برخې مال وصيت وکړم؟ نبي ﷺ وفرمايل چې د دريمې برخې مال باره

وَ التُّلْتُ كَثِيرٌ إِنَّكَ إِذَا تَذَّرْتَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ

کې وصيت کولی شي اگر که هغه هم ډېره ده او ياد ساته! که چري ته خپل وارثان مالداره پرېږدي نو داد

خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ وَ إِنَّكَ

هغې نه غوره ده چې ته هغه مفلس پرېږدي او هغوی خلکو ته لاس ونيسي ښه شه! ته چې د مال کومه

لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أَجْرَتْ بِهَا حَتَّى

يوه برخه هم د الله درضا د پاره مصرف کړي نو تاته به ثواب درکړي شي دهغې په مصرفولو تر دې چې

اللُّقْمَةَ تَرْفَعَهَا إِلَى فِي امْرَأَتِكَ^(۱)

تاته به د هغه لقمې ثواب هم ملاؤ شي چې کومه ته دخپلي ښځې خولي ته وړي.

توضیح: عام الفتح: ميرک شاه ليکلي چې د عام الفتح الفاظ صحيح ندي بلکې "عام حجة الوداع" د الفاظ دي. د کوم يو راوي نه سهو شوي ده. (المقات ۶/۲۵۲)

اشفیت: د قاربت په معنی دی "اشفیت" ای قاربت الهلاك يعنی د مرگ ته نزدې شوی يم. (المقات ۶/۲۵۲)

يعودني: پدې سره د حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شان ډير لوي شو. چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه عيادت لپاره ورغلو. او د هغې په کور کې يې د هغه عيادت وکړو. (المقات ۶/۲۵۲)

بابا سعدي رَحْمَةُ اللهِ د داسې موقع لپاره وييلي دي:

کلاه گوشه دهقان به آفتاب رسيد * که سايه بر سرش انداخت چون تو سلطانے

الابلقي: مطلب دا دی چې په ذوی الفروض کې ميراث تروس وخت پورې زما د لور دی. (المقات ۶/۲۵۲)

سوال: حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يو مالداره صحابي ؤ او د هغې خو زامن وو او په عصبه کې يې ډير وارثان وو بيا هغې ولي داسې وويل چې زما په وارثانو فقط يوه لور ده بل هېڅ څوک نشته دی؟

جواب: د دې پوښتني څو جوابونه دي: اول جواب چې دې ته ملا علي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ او نورو شارحينو اشاره كړي ده. داده چې د حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په ذوى الفروض كې فقط يوه لور وويله چې په ذوى الفروض كې مي يوه لور ده. مطلب دانه ؤ چې نور وارثان نشته دي. ځكه په عصبه كې دده نور ډير وارثان وو. خپله په همدغه حديث كې "ورثتك" لفظ راغلى دى. او يتكففون د جمعى صيغه ده. چې د هغې نه ښكاره معلومېږي. چې نور ورته وو مگر هغه په عصبه كې وو. بلكې دلاندې روايت نمبر ۳ كې "ولدك" نه د اولاد ذكر موجود دړى.

دويم جواب: هم ملا علي قاري رَحْمَةُ اللَّهِ ذكر كړى دى. چې هغې د علامه طيبي نه نقل كړى دى. د دې خلاصه داده چې زما وارثانو خو ډير دي خو د چا باره كې چې زما يره ده چې د هغې باره كې پرېشانه يم هغه فقط زما لور ده. ځكه دا يوه عاجزه ښځه ده. چې زما په وارثانو كې د ټولو نه كمزوري ده. **دريم جواب:** دا چې حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپل ټول مال په خپلو ځامنو كې تقسيم كړى وو. فقط يوه لور وه چې تر وسه هغې ته ميراث نه وو ور كړى شوى. نو حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د هغې ذكر وكړو. دا جواب ډير ښه او واضحه دى. ماته يادېږي چې دا ما چرته ندى ليدلى. (المركات ۶/۲۵۲)

افاوصى: يعنې د فقيرانو او د مسكينانو لپاره وصيت وكړئ او مال ورته وقف كړى.

عالة: فقيرانو ته وايي. (المركات ۶/۲۵۲)

يتكففون: يعنې د خلكو نه خيرات غواړي.

الى في: في په نم كې يو لغت دى. چې مشدد دى، خلي ته وايي. مطلب دادى چې د الله تعالى د رضا لپاره چې څوك عمل كوي نو هغې ته ضرور ثواب ملاوېږي. د ميرمني په وخت كې چې لقمه د گپ شپ په وخت كې ور كړي. دا څه عبادت ندى بلكې يو عادت او شهوت دى. خو چې د الله تعالى د رضا تصور وي نو دا هم په عبادت كې شميرل كېږي. او ثواب ملاوېږي. (المركات ۶/۲۵۳)

الفصل الثاني

﴿ ۳ ﴾ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ : عَادَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ أَنَا مَرِيضٌ

سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې کله زه مریض وم نونبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما پوښتني ته راغلو

فَقَالَ : أَوْصَيْتَ ؟ فُلْتُ : نَعَمْ قَالَ :

نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې آياتا د وصيت كولو اراده كړي ده؟ ما وويل چې آونبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل

بِكُمْ ؟ قُلْتُ : يَا بَنِي كَلْبَةَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ .

دخومره مال دوصیت کولو اراده تا کړې؟ ماوویل چې ماخو د الله په لاره کې د ټول مال د وصیت کولو

قَالَ : فَمَا تَرَكْتَ لَوْلَدِكَ ؟ قُلْتُ : هُمْ

اراده کړیده نبي ﷺ و فرمایل نو تا دخپل اولاد لپاره څه شی پریځي دي؟ ماوویل چې هغوی خپله

أَغْنِيَاءُ بِخَيْرٍ . فَقَالَ : أَوْصِ

مالداره او خوشحاله دي نبي ﷺ و فرمایل (که وصیت کول غواړي نو) دوصیت وکړه دخپل مال

بِالْعَشْرِ زَالَتْ أَنْاقِصُهُ

د لسمې برخې. سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې کله ما د نبي ﷺ د اموال مقدار بار بار کمولي نو (زما په اصرار)

حَقِّي قَالَ : أَوْصِ بِالثُّلُثِ وَ الثُّلُثِ كَثِيرٌ .^(۱)

نبي ﷺ و فرمایل چې بنا د دریمې حصې مال باره کې وصیت وکړه اگر که دا دریمه برخه هم ډیره ده

د وارث لپاره وصیت صحیح نه دی

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ عَامَ حَجَّةِ

ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې ما د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې فرمایل یې په خطبه د حجة

الْوَدَاعِ : إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلَا وَصِيَّةَ لِرِثٍ .^(۲)

الوداع کې چې الله تعالی حقدار ته د هغې حق ورکړی دی. لهذا د وارث لپاره وصیت نشته دی.

وَرَأَى التَّمِيزِيَّ: الْوَلَدُ لِلْفَرَّاشِ وَاللِّعَاظِرِ الْحَجَرِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ وَيُزَوَّى عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ: لَا وَصِيَّةَ لِرِثٍ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ الْوَرِثَةُ مُنْقَطِعٌ هَذَا لَفْظُ الْمَصَابِيحِ. وَفِي رِوَايَةِ الدَّارِ قُطَيْبٍ: قَالَ: لَا تَجُوزُ وَصِيَّةُ لِرِثٍ إِلَّا أَنْ

يَشَاءَ الْوَرِثَةُ.

توضیح: اعطى كل ذي حق: يعنى د هر يو کس د حق برخه الله تعالی ورکړې ده. د ذوى الفروض لپاره خپله برخه مقررې ده. او د عصباتو لپاره خپلي برخي مقررې دي. نو د کوم يو وارث په حق کې د وصیت ضرورت نشته دی. که څوک ووهم کړي نو هغې له اعتبار نشته دی. خو که ټول وارثان په

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳/۳۰۵ رقم الحديث: ۹۷۵

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۳/۲۹۰ رقم الحديث: ۲۸۷۰

هغې باندې راضي شي او د يو په حق کې د مړي د وصيت د نفاذ اجازت ورکړي نو دا جائز دي. خو پدې شرط چې په هغې کوم وړوکی ماشوم نه وي. (المراقات ۶/۲۵۵)

الفراش: د فراش اطلاع په بنځه باندې کېږي. خو دلته الولد للفراش کې صاحب فراش مراد دی. چې د خاوند يا وينځې لپاره آقا يا مالک مراد دی. عاهر: زناکار ته وايي. (المراقات ۶/۲۵۶).

الحجر: يعنې هغې ته به کاني ملا ووشي چې هغه سنگسار کړي شي. که واده شوی وي يا د الحجر لفظ کنایه ده. د حرمان او محرومي نه به زناکار ته هېڅ نه ورکول کېږي. هغه محرومه دی هغې ته به دورې ورکړل کېږي. (المراقات ۶/۲۵۲)

خپلو وارثانو ته نقصان رسول لويه گناه ده

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ وَالْمَرْأَةَ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل نارينه او زانانه عبادت
بِطَاعَةِ اللَّهِ سِتِّينَ سَنَةً ثُمَّ يَحْضُرُهُمَا الْمَوْتُ فَيُضَارَّانِ فِي
کوي د الله تعالی تر شپيته کاله پورې مگر کله چې دهغوی د مرگ وخت رانزدې شي نو نقصان رسوي د
الْوَصِيَّةِ فَتَجِبُ لَهُمَا النَّارُ ثُمَّ قَرَأَ أَبُو هُرَيْرَةَ
وصيت په ذريعه (وارثانو ته) لهذا دهغوی لپاره دوزخ لازم شي. د دينه پس ولوستو ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
﴿ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا
دا آيت يعنې (وارثان دي خپلي برخي واخلې) د وصيت پوره کولو نه وروسته چې د چا وصيت وکړي
أَوْ دِينٍ غَيْرِ مُضَارٍّ ﴾
شي يا دين نه وروست خو پدې شرط چې (وصيت کونکی) چاته ضرر نه رسوي. ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا
إِلَى قَوْلِهِ: ﴿ وَ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾ . ^(۱)
آيت ﴿وذلك الفوز العظيم﴾ پورې تلاوت کړو.

توضیح: ستين سته: د حديث دا تعليم دی چې اعتبار آخري خاتمي لره دی. که يو سړی مثلاً شپيته

کالو نه په عبادت کې لگیا وي او ښځه هم په عبادت کې لگیا وي خو د مرگ نه مخکې ناجائزه وصیت وکړي او خپل وارثانو نه نقصان رسوي نو داد اور مستحق دی. لهدا په هر مسلمان باندې لازم دي چې هغه د خپل وارثانو په حق کې نقصان ورنه کړي. گیني د عذاب لپاره دي تیار شي. (المرقات ۶/۲۵۶)

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

جائز وصیت د ثواب سبب دی

﴿٦٦﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مَاتَ عَلَى وَصِيَّةٍ
جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي چې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل کوم سړی چې وصیت وکړي او مړ شو (یعنې کوم سړی چې د مرگ په وخت کې د خپل مال څه برخه د الله په لاره کې مثلاً فقیرانو ته دور کولو وصیت
مَاتَ عَلَى سَبِيلٍ وَ سُنَّةٍ وَ مَاتَ عَلَى تَقَى وَ شَهَادَةٍ
وکړو) نو هغه په نیغه لار او په خوبه کړی شوي طریقې باندې مړ شو او تقوی او شهادت باندې مړ شو
وَ مَاتَ مَغْفُورًا لَهُ . ^(۱)
(یعنې متقیانو او شهیدانو کې به داخل وي) او په داسې مرگ مړ شو چې دده مغفرت وکړی شو.

توضیح: وصیة: یعنی ضروري وصیت ولیکی او د ځان سره کیردی .

سبیل: ای طریق واضح یعنی په نیغه لار او ان چې گگه به نه وي. بلکې نیغه به وي. نه به جنجال وي او نه به جنگ وي. پدې حدیث کې د وصیت کولو ترغیب ورکړی شوی دی. چې ویخ ووسی. وصیت د ځان سره ساتی. دا حکم د اسلام په ابتداء کې واجب وو. بیا په آیت میراث سره منسوخ شو. اوس مستحب دی. خو که د چا خپلوان غریبانان وي او په میراث کې د هغې حق نه وي. نو که د هغوی لپاره یو سړی د تهائی مال وصیت کوي نو دا جائز بلکې مستحب ده. (المرقات ۶/۲۵۸)

وسنة: یعنی په ښه لار به مړ کېږي. او د ښه سنت بنیاد به کیردي.

على تقى: یعنی د خدای د وپري او د تقوی په اعلی مقام باندې به مړ کېږي. په علم او عمل باندې به یې خاتمه وي او ډېره به ښه وي. (المرقات ۶/۲۵۸)

وشهادة: یعنی په حکمي شهادت باندې به مړ کېږي اوده ته به د شهادت ثواب ملاوېږي. (المرقات ۶/۲۵۸)

مغفوراً: یعنی په بخشش سره به د دنیا نه لار شي. دا ټولې فايدي د وصيت دي. د دې فوايدو تعلق د آخرت سره دی. خو په وصيت کې په دنیا کې هم بې شماره فوايد شته دي. چې د مشر سره څومره مال دی او کم کم ځای کیدی. د وصيت کولو نه بغير لکونه روپۍ ډوبې شي. او همدغه شان نور ډير واقعات وشي. (المرقات ۶/۲۵۸)

کافرانو ته د نیک عملونو ثواب نه رسيږي

﴿۷﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ
عمرو بن شعيب د خپل پلار (شعيب رضي الله عنه) نه او شعيب د خپل نيکه (عبد الله رضي الله عنه) نه نقل کوي
أَنَّ الْعَاصَ بْنَ وَائِلٍ أَوْصَى أَنْ يُعْتَقَ عَنْهُ مِائَةٌ رَقَبَةٍ
چې عاص بن وائل دا وصيت کړی و چې زما له اړخ سل (۱۰۰) غلامان آزاد کړي نو آزاد کړل زوي دده
فَأَعْتَقَ ابْنُهُ هِشَامُ خَمْسِينَ رَقَبَةً فَأَرَادَ ابْنُهُ عَمْرُو أَنْ يُعْتَقَ عَنْهُ الْخَمْسِينَ
هشام رضي الله عنه پنځوس غلامان بيا چې کله دده (بل) ځوي عمرو رضي الله عنه اراده وکړه چې آزاد کړي پنځوس
الْبَاقِيَةَ فَقَالَ :
باقي غلامان نوهغه وويل (يعني خپل زړه کې يې سوچ وکړو) چې دا پنځوس غلامان به ترهغه پورې
حَتَّى أَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى النَّبِيَّ
نه آزادوم چې تر کومې پورې د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه ونه کړم. نور اغې عمرو رضي الله عنه نبي
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي أَوْصَى
کریم صلى الله عليه وسلم ته اووي ويل چې يا رسول الله! زما پلار (عاص) دا وصيت کړی و چې دهغه له اړينه
أَنْ يُعْتَقَ عَنْهُ مِائَةٌ رَقَبَةٍ وَ إِنَّ هِشَامًا أَعْتَقَ عَنْهُ خَمْسِينَ
دې سل (۱۰۰) غلامان آزاد کړی شي. لهذا هشام خو پنځوس ازاد کړل اوس په هغې باندې (د هشام
وَ بَقِيَتْ عَلَيْهِ خَمْسُونَ رَقَبَةً فَأَعْتَقَ عَنْهُ
رضي الله عنه په ذمه يا زما په ذمه) پنځوس غلامان پاتې دي. نو آيا زه د خپل پلار له اړينه (هغه پنځوس

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّهُ لَوْ كَانَ مُسْلِمًا

غلامان ازاد کړم؟). نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل "هغه (ستا پلار عاص) که مسلمان وی نو تابه د

فَأَعْتَقْتُمْ عَنْهُ أَوْ تَصَدَّقْتُمْ عَنْهُ أَوْ حَجَّجْتُمْ عَنْهُ

هغه له اړښه ازاد کړي وی یا به دې د هغه له اړښه صدقه ورکړی وی یا به دې حج کړی وی نو هغه ته

بَلَّغَهُ بِذَلِكَ .^(۱)

به ثواب رسيدلې وي.

توضیح: عاص بن وائل د نبوت په زمانه کې وو خو د بدقسمتی نه یې اسلام قبول نکړ او په حالت کفر کې مړ شو. د هغې دوه (۲) زامن وو. یو هشام بن عاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او بل عمرو بن عاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. دواړو ته الله تعالی د اسلام قبولو توفیق ورکړی وو. هشام قدیم الاسلام وو. په مکه کې یې اسلام قبول کړی وو. او بیا یې د حبشي اړخ ته هجرت وکړلو. د حبشه نه وروسته چې بېرته مکې ته راغلو نو پلار هغه قید کړلو. تر درې څلور کالونو پورې یې قید مصیبتونه د پلار په جیل کې برداشت کړل. بیا د غزوه خندق په موقع باندي د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خواته مدینې ته هجرت وکړو او راغی. د شان والا صحابي ؤ. په جنگ یرموک کې شهید شو. حضرت عمرو بن عاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د فتح مکې نه لږ مخکې د حضرت خالد بن ولید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره مدینې ته راغلو او اسلام یې قبول کړو. د شان والا صحابي دی د مصرفاتح ؤ. د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د طرفه والي ؤ. بیا د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په زمانه کې هم والي ؤ. بیا د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په زمانه کې هم والي ؤ. بیا د حضرت معاویه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د طرفه والي ؤ. په ۹۹ کاله عمر کې ۴۳ هجری کې مړ شو. (المقات ۶/۲۵۹)

زیر بحث حدیث کې حضرت عمرو بن عاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د مسئلي پوښتنه وکړه چې زما پلار د مرگ نه مخکې وصیت کړی وو. چې زما له اړښه ۱۰۰ غلامان ازاد کړه. زما ورو هشام پنځوس ازاد کړي دي. نور زما په ذمه پاتې دي. ایا زه د هغه د طرفه دا غلامان آزادولی شم. یعنې هغې به څه فایده رسېږي او کومه یوه نیکی به هغې ته رسېږي؟ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په جواب کې وفرمایيل چې که هغه مسلمان وی نو د ازاده ولو ثواب به هغې ته رسيدلی وی. خودا چې هغه په اسلام باندي نه دی مړ شوی. لهذا کافر ته ایصال ثواب نه رسېږي. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به

عجیبه طریقی سره جواب ورکړلو چې غلامان مه ازاده وه. بلکې دا اشاره یې ورکړه چې د آزادولو ثواب خو ضرور ملاویږي. غلامان آزادول په کار دي دا د ثواب کار دی. خو هغه ته به یې ثواب نه رسېږي. دا چې هغه مسلمان نه و. هېڅ یو کافر ته د هېڅ یو عبادت ثواب د هغې د مرگ نه وروسته نه رسېږي. لهدا د هېڅ نیکی فایده به نه وي. اگر که هغه غلام آزادول وي که حج کول وي که زکوٰة وي. خو مسلمان ته د دغه قسمه نیکیو ثواب رسېږي. (المراقات ۶/۲۵۹)

د وارث حق ضایع کول ډېره لویه گناه ده

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَطَعَ مِيرَاثًا وَارِثَهُ

انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَى دې وايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل کوم سړی چې دخپل وارث حق ماتوي

قَطَعَ اللَّهُ مِيرَاثَهُ مِنَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَرَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ^(۱)

الله تعالی به د قیامت په ورځ د هغه جنت ماتوي.

توضیح: قطع میراث: یعنی د خپل وارث میراث په طریقه باندې ضایع کړو او هغه یې د میراث نه محروم کړو. نو د قیامت په ورځ به الله تعالی هغه ظالم سړی د جنت د میراث نه محروم کړي. د جنت د میراث اړخ ته به قرآن کریم کې داسې اشاره ده ﴿تِلْكَمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا﴾ د میراث د دې اطلاق نه معلومېږي چې د هر انسان لپاره په جنت کې سیت او حای مقرر دی. او همدغه شان په دوزخ کې هم یو سیت او حای مقرر دی. که چرې دا سړی جنت ته داخل نشو نو بل سړی ته به د هغې سیت ملاوو شي. دا گویا چې د جنت میراث دی. شیخ عبدالحق محدث دهلوي رَحِمَهُ اللهُ د هر انسان د دوه (۲) سیتونو ذکر داسې کړی دی "ولما كانه لكل مكلف مقعد في الجنة و مقعد في النار" الخ (لمعات بر حاشیه مشکوٰة ص ۴۸۵).

بهر حال څوک چې په دنیا کې د خپل عزیز میراث خرابوي. الله تعالی به د قیامت په ورځ د هغه سړی میراث خراب کړي. (اشعة المعات)

علامه طیبی رَحِمَهُ اللهُ د دې سزا د ربط او مناسبت اړخ ته داسې اشاره کړیده. د هغې د عربي عبارت د ترجمې کتنه وکړئ: په قیامت کې د هغه سړی میراث د جنت نه ختمول د هغه سړی لویې ناکامۍ او ناامیدۍ اړخ ته اشاره ده. په دواړو کې مناسبت داسې دی. چې مثلاً په دنیا کې د سړی وارث د ډیر

وخت نه پدې انتظار کې وي چې د خپل مورث میراث ته به رسېږم. چې کله ورنزدې شي نو مورث د هغې میراث مات کړي او هغه ناامیده کړي. همدغه شان کله چې دا مورث د جنت په انتظار کې وي او پدې امید ناستی وي چې ماته به هم زما مقام ملاؤ شي او د جنت میراث به ماته ملاوو شي. نو الله تعالی د جنت نه د هغې میراث مات کړي. نو ډیر امید او انتظار نه وروسته هغې پوره ناامیده شي. او ناکامه شي. او کما تدرین تدان د عمل د بدل خوند وړکولی شی. او دیته د "جزاء الفعل بمثل ما فعل" پوره پوره بدله ملاوو شي. او د "جزاء سیئة سیئة بمثلها" ټوله نقشه د هغې مخي ته راشي. حال دا چې هغې ته بیا بیا ویل شوي وو چې "هل جزاء الاحسان الا احسان" په ضابطه باندې عمل کونکی جوړ شه چې کامیاب شي. (الکاشف ۶/۲۳۴)

الحمد لله: نن د جمعي په ورځ ۲۴ ذوالحجه ۱۴۲۵ هـ د سحر وخت یولس بجی د ورځي زه توضیحات جلد څلورم ت لیکنی نه فارغ شوم. دا جلد اصلاً دریم جلد وو. خو د صفحافتو د ډیر والي په وجه دا دوو جلدونو کې تقسیم کړلی شو لهذا د نظر لاندې جلد د ترتیب په اعتبار سره څلورم جلد دی. او د کتاب النکاح نه تر کتاب الجهاد پورې جلدونه د دینه مخکې چاپ شوي وو. او د څلورم جلد په نوم شائع شوي وو. اوس به هغه پنځم (۵) جلد گڼل کېږي. د ډیر محنت او مشقت نه وروسته الله تعالی د زه د تکمیل مرحلی ته ورسولم. زه د هغه پروردگار لاکه لاکه شکر ادا کومه او وایم:

اللهم لك الحمد كما ينبغي لجلال وجهك وعظيم سلطانك اللهم لا مانع لما اعطيت ولا معطي لما منعت ولا ينفع ذا الجد منك الجد يا كريم اللهم لا تخزني فانك بي عالم ولا تعذبين فانك على قادر لك الحمد في الاولى والاخرة ولك الشكر في البداية والنهاية. انت العظيم وانت الكريم وانت على كل شيء قدير.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه و صفوة بریته سیدنا محمد سیدنا الاولین و الاخرین و علی آله و اصحابه اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

جمعه ۲۴ ذوالحجه ۱۴۲۵ هـ مطابق ۴ فروری ۲۰۰۵ م

